

SEPTUAGINTA

1~2 PARALIPOMENE

1~2 EZDRA

ESTER

IUDIT

TOBIT

1~4 MACABEI

Volum coordonat de:

CRISTIAN BĂDILIȚĂ, FRANCISCA BĂLTĂCEANU,
MONICA BROȘTEANU

în colaborare cu

pr. IOAN-FLORIN FLORESCU

Traduceri de:

FRANCISCA BĂLTĂCEANU, GHEORGHE CEAUȘESCU,
ȘTEFAN COLCERIU, VICHI DUMITRU, ȘTEFANIA FERCHEDĂU,
THEODOR GEORGESCU, OCTAVIAN GORDON, LIA LUPAȘ

COLEGIUL NOUA EUROPĂ

POLIROM

2005

Notă asupra volumului

Cu volumul al III-lea al Septuagintei noastre încheiem seria „Cărților istorice”, prefigurând, în același timp, prin 4 Macabei, impregnată de stoicism, seria „Cărților sapiențiale” care vor alcătui o bună parte din materia volumului al IV-lea.

1 și 2 Paralipomene (1–2 Cronici, după denumirea TM) constituie un rezumat, cu unele diferențe față de versiunea ebraică, al Cărților Regilor. Ele prezintă evenimentele esențiale din istoria lui Israel până la exilul babilonian.

Următoarele două cărți – 1 și 2 Ezdra (aceasta din urmă corespunzând cărților Ezra și Nehemia din canonul TM) – relatează „peripețiile” întoarcerii unei părți a populației evreiești în Iudeea, ca urmare a edictului din 538, sub domnia lui Cyrus. Trei momente-cheie scandează această întoarcere: reclădirea Templului, în ciuda opoziției samaritenilor din vecinătate; înălțarea zidurilor Ierusalimului; redescoperirea Torei.

Urmează trei scurte „romane biblice”, având în centru câte un personaj memorabil: Ester, Iudit și Tobit. Tobit trăiește în exil, dar își păstrează neștirbită identitatea iudaică. Ester și Iudit sunt două eroine care-și pun viața în primejdie pentru salvarea lui Israel în momente cruciale. Aceste „romane religioase” sau „povești exemplare” propun un mod de comportament pentru exilații evrei, definit prin buna conviețuire cu străinii, dar în limitele impuse de credința iudaică.

Cărțile Macabeilor, în ciuda marilor deosebiri dintre ele, alcătuiesc un corpus oarecum coerent de „literatură de rezistență”, pivotând în jurul unei familii de eroi patrioți: Macabeii. Primele trei texte sunt preponderent istorice, în vreme ce al patrulea reprezintă o meditație filozofică, de nuanță stoică, pe marginea ideii de jertfă asumată din fidelitate absolută față de Dumnezeu. Canonul Septuagintei diferă de canonul ebraic nu numai prin plasarea diferită a unor cărți în cuprins, ci și prin prezența mai multor cărți. În TM, Ezra-Nehemia precedă Cronicile (Paralipomenele), care încheie al treilea ciclu, al „Scrierilor” (sau „Hagiografiilor”). În LXX, cele două cărți puse sub numele lui Ezdra (LXX Esdras), *plasate după* Paralipomene, se află la mijlocul „Cărților istorice”. În TM, Ester face parte din „Cele cinci suluri” aparținând aceleiași secțiuni, a „Scrierilor”, între Plângeri și Cartea lui Daniel. În LXX, ea *deschide* „trilogia romanească”, așa cum am văzut adineoari. În fine, Iudit și Tobit, precum și Cărțile Macabeilor, nu fac parte din canonul Bibliiei ebraice. În Vulgata, toate cărțile sunt prezente, dar „romanele” apar în altă ordine: Tobit, Iudit, Ester, mai logică decât în LXX, dat fiind că povestea din Tobit se leagă direct de perioada exilică și

postexilică descrisă în Ezra și Nehemia. În catolicism, 1 Ezdra și 3–4 Macabei sunt socotite „apocrife” (deși folosite și citate de Părinți, nu au girul oficial al Bisericii), iar Iudit, Tobit și 1–2 Macabei, deuterocanonice (pentru că nu apar în canonul ebraic). În Biserica ortodoxă, ele nu fac parte din canonul biblic, dar apar în majoritatea edițiilor și sunt numite *anagignoskomena*, „bune de citit”. 4 Macabei face figură cu totul aparte (ea lipsește din Bibliile românești recente, inclusiv din ediția Anania diortosită „după Septuaginta”). Tradițional ea a fost atribuită istoricului iudeu Flavius Iosephus (de unde și denumirea de „Iosip”, în Biblia de la 1688 sau în cea de la Blaj), atribuire pusă la îndoială de critica modernă. La nivel lexical notăm abundența terminologiei filozofice, cu precădere stoică, de unde „sunetul” aparte, ușor neologic al traducerii noastre. Despre 4 Macabei, cartea „rațiunii dominante”, Samuil Mîcu scrie, în „Cuvântul înainte”: „Cartea aceasta, carea să zice a lui Iosip, pentru că de Iosip Flavie ar fi scrisă, nici S.S. Părinți nu o cunosc dumnezeiască, nici în toate bibliile grecești să află, nici în canonul cărților jidovești, nici în bibliile latinești nu easte, pentru aceea nici întru această biblie nu am voit de nou a o tălmăci, ci, precum să află în bibliia cea veachie românească o am lăsat și numai pentru aceea o am pus aici, că s-au aflat în cea veachie românească, amintrilea, loc întră cărțile Sfintei Scripturi nu poate să aibă.”

Reamintim în continuare structura ediției noastre precum și normele mai importante de redactare:

Norme de redactare

- I. Siglele, abrevierile și trimiterile bibliografice la scrierile antice și moderne citate în note și comentarii sunt menționate în Bibliografia volumului.
- II. Titlurile întregi ale cărților biblice au fost scrise cu litere drepte. În citările prescurtate, virgula (,) desparte capitolul de verset, iar punctul (.) și liniuța (-) delimitează versete. Abrevierile pentru cărțile biblice sunt cele în general uzuale, cu următoarele precizări: Iis. Nav. = Iisus/Iosua; Od. = Ode; Prov. = Proverbele/Pildele lui Solomon; Ps. Sol. = Psalmii lui Solomon. În unele cazuri, numele aceleiași cărți este citat în mod diferit, după versiunea greacă, respectiv textul ebraic, la care se face referire: de ex. Par. (Paralipomene pentru LXX), dar Cron. (Cronici pentru TM), 1Rg. (1 Regi LXX), dar 1Sam. (1 Samuel TM) etc. Referințele la cărțile Pentateuhului și la cele istorice din LXX, din note și comentarii, trimit la primele două volume din prezenta ediție a Septuagintei (*Septuaginta 1 și 2*, NEC/POLIROM, 2004).
- III. Reguli de transliterare:
 - Cuvintele sau expresiile grecești din note s-au scris cu caractere grecești. Corespondentele latine sunt: α , A = a, A; β , B = b, B; γ , Γ = g, G; δ , Δ = d,

D; e, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de e și i); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; ο, Ο = o, O; π, Π = p, P; ρ, Ρ = r, R; σ, Σ = s, s, S; τ, Τ = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, Χ = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

– Termenii ebraici s-au transliterat după următoarele reguli:

Ⲁ = ' (stop glotal); Ⲃ = b; Ⲅ = bh (pronunțat spirant, aprox. ca [v]); Ⲇ = g; Ⲉ = gh (pronunțat spirant); Ⲋ = d; Ⲍ = dh (pronunțat spirant, aprox. ca engl. „th” sonor); Ⲏ = h; Ⲑ = w; Ⲓ = z; Ⲕ = h; Ⲗ = t; Ⲙ = y; Ⲛ = k; Ⲝ = kh (pronunțat spirant, aprox. ca [h]); Ⲟ = l; Ⲡ = m; Ⲣ = n; Ⲥ = s; ⲧ = ' (guturală); ⲩ = p; ⲫ = ph (pronunțat spirant, aprox. ca [f]); ⲭ = t; ⲯ = q; ⲱ = r; ⲳ = ś; ⲵ = ș; ⲷ = t; ⲹ = th (pronunțat spirant, aprox. ca engl. „th” surd); ⲻ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ⲽ = ē; ⲿ = ī; ⲱ = ō; ⲻ = ū; ⲽ = a; ⲿ = ° (pentru simplificare, am transliterat la fel *šwa mobile* și *šwa quiescens*); ⲻ = e; ⲽ = i; ⲿ = o; ⲱ = u.

– Transcrierea numelor proprii (inclusiv a etnonimelor): s-a plecat de la forma lor greacă, din LXX, și s-a transliterat cât mai aproape de această formă. Singura excepție a fost transliterarea diftongului „ou”: nu s-a transliterat Iouda, Routh, Saoul, ci Iuda, Ruth, Saul; așadar, „ou” s-a redat peste tot cu „u”. În cazul numelor foarte cunoscute, s-a preluat forma românească tradițională (ex. Avram sau Avraam, nu Abram sau Abraham; Goliat, nu Goliath; filistenii, nu philistenii etc.; dar Iisus Nave, nu Iosua Navi; Phinees, nu Finees; cheteu, nu heteu etc.); acolo unde s-a impus folosirea altei forme decât cea curentă, s-a dat o notă explicativă.

– Cuvintele care s-au adăugat în traducere, pentru clarificarea sensului, și care nu există în textul original au fost puse între paranteze drepte: []. Cuvintele ebraice care au fost transliterate ca atare în textul grecesc au fost date în caractere italice și explicate în note.

– Notele s-au numerotat cu numărul capitolului și versetului respectiv, dat în **bold**. În cadrul aceleiași note, comentariile diferite se evidențiază printr-un romb plin, ◆.

Structura ediției

Volumul I: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.

Volumul II: Iisus Nave/Iosua, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi.

Volumul III: 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei.

Volumul IV (tomurile I și II): Psalmi, Ode, Proverbele lui Solomon, Ecclaziastul, Cântarea cântărilor, Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirach, Psalmii lui Solomon.

Volumul V: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdia, Iona, Naum, Habacuc, Sophonia, Ageu, Zaharia, Malachia.

Volumul VI: Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Scrisoarea lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel și Dragonul.

Contribuția coordonatorilor

Pe lângă miile de mesaje schimbate între coordonatori și traducători pe durata a doi ani de zile, volumul al III-lea a făcut obiectul discuțiilor a trei ședințe de lucru organizate la Colegiul Noua Europă, sub atenta și generoasa oblăduire a lui Andrei Pleșu și a Marinei Hasnaș, cu sprijinul mai multor angajați ai Colegiului. Sorin Marin ne-a însoțit mobilizator în cursa noastră contra cronometru, îngăduindu-ne luxul unor pauze de respirație. Silviu Lupescu n-a precupețit, ca de obicei, nimic pentru ca volumul să beneficieze de o editare impecabilă. Doi colegi francezi au contribuit notabil la elaborarea notelor și introducerilor a două cărți din volum: André Canessa, pentru I Ezdra, și Anna Baudelin, pentru Ester. Tuturor li se cuvin cele mai vii și calde mulțumiri.

Coordonatorii au făcut tot posibilul pentru ca și acest volum să fie cât mai exact, complet și prietenos din punct de vedere literar. Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu au investit sute de ore în confruntarea cuvânt cu cuvânt a traducerilor, în efectuarea a numeroase corecturi și în redactarea a sute de note suplimentare. Eu însumi am reluat introducerile, traducerile și notele verificând cu atenție, șlefuiind și completând de câte ori a fost necesar. Am redactat notițele patristice la câteva cărți și am adăugat o serie de interpretări ale Părinților Bisericii. Ioan-Florin Florescu, coordonatorul echipei de redactori de la Polirom, a recitit volumul, înconjurat de o întreagă bibliotecă Septuaginta. Observațiile sale judicioase au contribuit la îmbunătățirea unor note și ne-au ajutat să evităm în traducere contrasensuri lingvistice sau teologice.

Cristian Bădiliță

1 PARALIPOMENE

Introducere

I. Titlul cărții

Printre cele mai puțin frecventate cărți ale Bibliei se numără și cele două Cărți ale Cronicilor, numite de Ieronim *Chronicon totius divinae historiae*. Rolul lor oarecum marginal în economia Bibliei este indus pe de o parte de titlul din textul masoretic, (*dibh^e rēy hayyamīm*), tradus literal în Vulgata ca *Verba dierum* („Cuvintele zilelor”) și, mai ales, de interpretarea minimalizatoare sugerată de titlul grecesc din Septuaginta (LXX): Παρωλειπόμενα („cele lăsate la o parte”). Aceeași impresie o sugerează și plasarea Cronicilor la sfârșitul canonului ebraic. În LXX, 1 și 2 Paralipomene sunt plasate după cărțile istorice ale Regilor și înainte de 1 Ezdra.

II. Conținutul

În întregime, cele două cărți ale Cronicilor se prezintă ca un compendiu de istorie de la Adam până la edictul lui Cyrus, din 538 î.H.

Prima carte cuprinde o introducere de nouă capitole, unde sunt prezentate genealogii care urmăresc linia descendenților lui Adam prin patriarhi, până la Iacob (1), apoi linia fiilor lui Israel și a descendenților lui Iuda (2,1-4,23), precum și a celorlalte triburi (4,24-8,40). Capitolul al nouălea îi amintește pe locuitorii Ierusalimului de după exil. Narațiunea istorică propriu-zisă începe o dată cu relatarea morții lui Saul (10), căreia îi urmează imediat recunoașterea domniei lui David și cucerirea Ierusalimului (11,1-9). Cronistul îi trece apoi în revistă pe capii oștirii lui David (11,10-47): autorul face cu acest prilej o dare de seamă exactă asupra situației în care se găsea tabăra lui David înainte (12,1-23) și după căderea lui Saul (12,24-40). Urmează aducerea chivotului din Cariathiarim spre Ierusalim. Pe drum, chivotul este adăpostit în casa lui Abeddarra, vreme de trei luni (13). Cronistul îi numește pe descendenții direcți ai lui David (14,1-7) și pomenește de luptele acestuia cu filistenii (14,8-17). După pregătiri deosebite (15,1-24), chivotul este adus la Ierusalim (15,25-16,3), însoțit de jertfe și cântări sfinte.

David cântă un psalm (16,4-43). Domnul îl ascultă pe David și îi promite să-i înalțe spița în veci (17). David îi înfrânge pe filistenii la Geth, pe regele Adraazar din Suba și pe aliații lui din Damasc, pe idumei, pe moabiți (18), pe amoniții din Rabba și, din nou, pe filistenii (20); apoi își numără poporul și este pedepsit de Dumnezeu (21). Urmează pregătirile pentru construirea Templului (22), dispozițiile regale pentru slujirea în Casa Domnului (23,1-26,32). Instituțiile și funcțiile de stat înființate de David. Ultimele dispoziții ale regelui (27,1-29,25). Epilogul domniei lui David (29,26-30).

III. Unitatea

Inițial, în Biblia ebraică, cele două Cărți ale Cronicilor alcătuiau o unitate de formă și de conținut, fiind atribuite aceluiași autor. Din motive mai mult formale decât tematice, traducerea în greacă a operat o secționare în materia unității primordiale a Cărții. Împărțirea s-a menținut și în vechile traduceri în latină și a fost preluată în Vulgata. Textul ebraic a apărut pentru prima oară secționat în două în ediția rabinică a lui Bomberg (Veneția, 1516-1517).

Totuși, datorită faptului că LXX, care are la bază un original ebraic mai vechi decât TM, prezintă textul sub forma amintită, unii cercetători au pus la îndoială faptul că 1 și 2 Paralipomene ar fi aparținut aceluiași autor. Astfel, K. Gallig (pp. 10-17) e de părere că Paralipomenele au fost scrise de doi cronicari cu înclinații teologice asemănătoare, care ar fi trăit la un interval de o sută de ani unul de celălalt. Astfel, primul ar fi activat în jurul anului 300 î.H., iar al doilea în jur de 200 î.H., acesta din urmă fiind responsabil pentru materialul suplimentar din Paralipomene. Teoria enunțată de savantul german s-a bucurat de un ecou redus, majoritatea bibliștilor acceptând ipoteza că la baza textului Paralipomenelor, așa cum îl știm astăzi, va fi stat un singur text, îmbunătățit și adăugit (ex: 1Par. 1-9 sau pasajele extinse despre leviți și cetățile acestora) sau emendat în funcție de centrele de interes ale Cronistului (preoția, cultul, preeminența Templului), însă nicidecum redactat în etape succesive.

Identitatea autorului este incertă. Totuși specialiștii au presupus că ar fi vorba de un levit, pentru că respectiva clasă ocupă un loc mult mai important decât în celelalte cărți istorice (autorul menține o atitudine rezervată față de casta preoților propriu-zisă). De asemenea, nivelul înalt de cultură scripturară arată că Paralipomenele erau concepute de un autor cultivat pentru un public select.

Exagerărilor de analiză le corespund, simetric, și exagerări de sinteză. Conform unei teorii mai vechi, azi contestate, asemănările dintre 2Par. 36,22-23 și 2Ezr. 1,1-3, ar indica faptul că Paralipomenele și 2 Ezr. (TM Ezra + Nehemia) ar fi fost scrise de același autor. Teoria se baza și pe mărturia Talmudului (*Baba Bathra* 15a), care atribuia Cronicile cărturarului Ezdra.

Contraargumentul fundamental pentru teoria enunțată este unul de factură internă, contextuală, literară: pe de o parte, limba și stilul celor două opere sunt diferite, pe de altă parte, mesajele nu își corespund. Cronistul este cu precădere interesat de casa lui David, de leviți, de profeți, de doctrina răsplătirii, pe când Ezra și Nehemia se situează într-o perspectivă puternic antisamariteană, excesiv puritană. În acest caz, s-a postulat că legătura de două versete dintre 2 Cronici și Ezra a fost făcută de un autor ulterior, dornic să prezinte Ezra și Nehemia ca pe o continuare legitimă a Cronicilor.

IV. Datarea

Datarea cărții este extrem de dificilă, pentru că nu dispunem de criterii intrinseci textului. Lista descendenților lui David din 1Par. 3,19-24 este neclară în privința numărului de generații succesive. Ea înaintează până în jurul anului 460 sau, în cel mai bun caz, 320 î.H. Între termenul extrem de timpuriu propus de Cross (520 î.H.) – puțin probabil, întrucât distanța în timp dintre ultimele evenimentele relatate și redactarea propriu-zisă ar fi prea mică – și datarea cea mai târzie, în vremea Macabeilor, (prin raportarea la Eupolemos, la care vom reveni în cele ce urmează), nu greșim dacă situăm redactarea Cronicilor în perioada persă târzie sau în cea ptolemaică timpurie.

În privința traducerii în greacă, s-ar putea susține o datare aproximativă, un *terminus ante quem* în orice caz: L.C. Allen observa că Paralipomenele conțin un termen grecesc, *diadochos*, dispărut după a doua jumătate a secolului al II-lea î.H. De asemenea, în mod indirect, știm că un istoric evreu de limbă greacă din Palestina, Eupolemos, a scris la mijlocul aceluiași secol, al II-lea, o carte despre regii lui Iuda, din care se mai păstrează cinci fragmente citate de Clement Alexandrinul și Eusebiu al Cezareii. Istoricul încerca, în lucrarea respectivă, să armonizeze datele din 3Rg. și 2Par. din ediția greacă. Suntem siguri de sursa întrebuintată de Eupolemos, pentru că el pomenește, citând la un moment dat 3Rg. 2,12, că, la urcarea pe tron, regele Solomon avea doisprezece ani. Acest detaliu de vârstă apare numai în LXX.

Mai mult decât o posibilă datare a traducerii (170-150 î.H.), L.C. Allen găsește un indiciu și pentru localizarea ei: utilizarea substantivului grecesc λίψ („vânt de sud-vest”) pentru a indica vestul atestă că traducerea a fost făcută în mediul evreiesc alexandrin, întrucât cuvântul grecesc apare folosit cu același sens și în diverși papiri egipteni. L.C. Allen combate în aceeași lucrare și teza lui C.C. Thorrey care susținea că Paralipomenele au fost traduse, nu numai revizuite în versiunea lui Theodotion.

V. Mesajul

Deși considerate cărți istorice, Paralipomenele nu au doar un caracter istoric propriu-zis. Ele reprezintă în același timp scrieri de propagandă levitică sau davidică și sunt străbătute de un fior polemic de la un capăt la celălalt: autorul propune o interpretare a glorioasei perioade a monarhiei timpurii, a regatului unit, raportându-se mereu – deși nu apare nici o mențiune explicită – la situația politică a Palestinei din timpul său. Materialul unic pe care îl aduc Paralipomenele reflectă, în opinia lui P. Welten, permanenta amenințare la care era expusă Iudeea în secolele III-II î.H., în timpul conflictelor cu regatele seleucid și ptolemaic. În această serie intră informația despre alcătuirea armatei, despre activitățile edificatoare și reformele politice ale regilor, discursuri, rugăciuni, profeții și informații privind cultul preexilic, asupra cărora se proiectează situația postexilică etc.

Astfel, când Cronistul își începe „relatarea” de la Adam, el o face pentru a combate anumite teorii eleniste care plasau începutul tuturor civilizațiilor în Egipt sau în Mesopotamia. Apoi, nu pomeneste nimic despre exod, fie pentru că proaspătul conflict cu Samaria îl determină să treacă sub tăcere vremurile de glorie, când toți evreii se aflau sub aceeași conducere, fie pentru că, așa cum bănuiește un comentator contemporan, Templul este văzut ca izbăvitor prin excelență, iar nu exodul. Cronistul își alege cu mare atenție episoadele din surse variate, mergând de la Gen. până la 3Rg. și Profeți, iar omisiunile, extrem de relevante în economia intențiilor sale, nu creează confuzie, nici nu contravin marilor episoade relatate în alte părți (așa cum vom arăta mai jos).

Care sunt însă marile „teze” pe care le susține Cronistul?

1. Preeminența levitică, ce s-ar explica prin apartenența autorului la respectiva categorie social-religioasă.

2. Importanța covârșitoare a Templului, ca loc privilegiat al Prezenței lui Dumnezeu și unic sediu legitim al cultului, centru al vieții din Ierusalim și

din Iudeea. Semnificația Templului este deopotrivă istorică (el reprezenta principalul factor de unitate „națională” al lui Israel), politică (oferea legitimitate autorității regale), socială (era fundamentul vieții comunitare) și religioasă (imaginea desăvârșită a Legământului dintre YHWH și Israel, simbolul prezenței perpetue a lui Dumnezeu în mijlocul poporului Său).

3. În paralel, e așezată în prim plan dinastia davidică, depozitara puterii legitime peste întregul Israel. Insistența Cronistului asupra Templului și asupra spiței regale a lui David va asigura Paralipomenelor un loc aparte în exegeza creștină timpurie (vezi, de exemplu, comentariile lui Theodoret al Cyrului).

4. Paralipomenele afirmă cu putere ideea răsplății divine: orice gest omenesc primește în mod direct un răspuns de la divinitate. În această serie intră, în 1Par., fulgerătoarea moarte a lui Oza, evreul care s-a abătut de la Lege și a atins chivotul, deși încerca să îl susțină, precum și pedepsirea regelui David în urma recensământului, dar și înălțarea lui în urma ascultării poruncilor divine (1Par. 17).

VI. Genealogiile

Biblia, în ansamblu, dezvoltă, pe lângă discursul istoric propriu-zis, o „arie” istorică dintre cele mai subtile, dar a cărei relevanță nu mai este înțeleasă plenar. Pus înaintea unor nesfârșite liste cu strămoși și strănepoți, cititorul modern riscă să se plictisească. Totuși, prezența masivă a unor asemenea liste în 1Par. nu poate fi ignorată: primele nouă capitole ale cărții conțin în exclusivitate genealogii.

Desigur, 1 Paralipomene nu reprezintă un unicat: pasaje care conțin liste genealogice se găsesc în Gen. 5; 10; 11; 22; 25; 36; 46; Ex. 6; Num. 1; 3; 26; Ruth 4; 1Ezr. 7. Așa cum ușor se poate constata, o asemenea listă conține, de regulă, numele strămoșilor sau descendenților uneia sau mai multor persoane (familii, triburi, neamuri) și este fie structurată descendent, după formula: „X a născut pe Y, Y a născut pe Z”, fie, mai rar, ascendent: „X al lui Y, al lui Z”.

Modelul acestui tip de discurs istoric îl reprezintă listele de regi din Orientul Apropiat și Mijlociu (sumerieni, asirieni, babilonieni, hitiți etc.) și, în alt spațiu cultural, genealogiile divine (în Egipt).

Ceea ce se remarcă în primul rând la genealogiile ebraice este, față de listele similare formal cu cele din culturile învecinate, registrul și realitatea

umană pe care o consemnează. În listele ebraice încap tot poporul lui Israel, de la părintele cel mai faimos la cel mai umil nepot. În particularismul lor, genealogiile, găzduite în Templu și în Scriptură, transmit urmașilor un mesaj aparte.

Mai întâi, genealogiile sunt expresia unei viziuni „sociologice”: ele legitimează împărțirea și ocuparea teritoriului lui Israel pe triburi, clanuri și familii. Comentatorii conservatori și literali ai listelor descoperă aici esențiale date istorice, etnografice, geografice, religioase și cultice. În acest sens, strict social, se înscriu confuziile dintre numele unor indivizi, părinți întemeietori, și numele generic al clanurilor, localităților, chiar regiunilor patronate de aceștia. O atare viziune explică și „elasticizează” termenul-cheie ce indică pura descendență: „X al lui Y” poate fi nepotul, strănepotul, o rudă de sânge sau una adoptată, dar, în orice caz, una *legitimă*.

S-au remarcat în formularistica genealogică, pe tipar ascendent sau descendent, anumite valențe incantatorii sau mnemotehnice. Totuși ritmicitatea repetitivă nu sufocă vitalitatea demersului: formularistica genealogică induce evreului de rând sentimentul participării directe la o istorie vie, expresie terestră a Creației neîncetate, a generării perpetue.

Dacă schimbăm perspectiva și ne îndreptăm atenția spre autorii sacri ai listelor (Cronistul) și spre scopul ultim al acestora, înțelegem că genealogiile sunt depozitarele sigure ale unei ideologii care depășește în profunzime interesul social. Astfel, din punct de vedere istoric, este acreditată ideea preeminenței din intenție divină a descendenților patriarhilor asupra tuturor celorlalte neamuri. Din punct de vedere religios-liturgic, este adusă în prim-plan misiunea nobilă a clasei sacerdotale, în jurul sanctuarului unic al lui YHWH. Din punct de vedere politic, Cronistul se servește de impresionanta genealogie davidică pentru a proclama legitimitatea unică a casei lui David pe tronul lui Israel.

Semnificația ultimă a genealogiilor biblice, deosebită de toate întreprinderile de acest tip, este însă una eshatologică: tabloul generațiilor succesive nu are doar sens retrospectiv, ci, fapt fundamental pentru interpretările ulterioare, presupune în chip esențial prospecția. El urmărește, de fapt, pașii Providenței divine spre răscumpărarea finală a poporului ales. Creștinii văd „rezolvarea” acestei așteptări, acum cu caracter mesianic, în genealogiile lui Iisus Hristos, din Mat. 1,1-17 și Lc. 3,23-38, care folosesc din abundență materialul din 1Par.

VII. Importanța istorică

În privința surselor, Cărțile Cronicilor au pus probleme bibliștilor. Materialul narativ principal de la 1Par. 10 până la 2Par. 36 coincide în linii mari cu cel expus de la 1Rg. 31 până la 4Rg. 25. Asemănările flagrante, dar mai ales deosebirile dintre cele două lucrări cu intenție istorică i-au determinat pe unii bibliști să considere că autorii deuteronomiști, pe de o parte, și Cronistul, pe de altă parte, s-au folosit, în mod independent unii de alții, de o terță sursă mai veche. Opinia generală rămâne totuși că autorul Cronicilor s-a inspirat direct din opera deuteronomiștilor, căreia i-a adăugat sau din care a suprimat diverse informații, în funcție de scopul pe care îl avea în vedere și de contextul istoric diferit în care își concepea opera. În acest sens, Cronicile au trecut drept *midraș*, lucrare cu un pronunțat caracter exegetic al Cărilor Regilor (M.D. Goulder, *Midrash and Lection in Matthew*, 1974, *apud* DB, s.v. *Cronici, Cartea*).

Din punct de vedere strict istoric, Cronicile reprezintă o diminuare a sursei deuteronomiste. O comparație superficială cu istoria factuală a Cărilor Regilor arată că narațiunea istorică din Cronici este una de ordin secundar. În 1Par., această impresie este mult mai pregnantă decât oriunde: „amnezic”, Cronistul pomenește în treacăt un singur episod din existența marelui rege Saul (și acela mai puțin onorabil: 1Par. 10), pentru a se lansa apoi într-un lung expozeu asupra domniei lui David (1Par. 11–29), pe care însă îl privează de detalii istorice savuroase sau compromițătoare. Autorul Cronicilor prezintă, în schimb, cu lux de amănunte și material suplimentar, acțiunile cu rol „eclezastic” ale regelui legendar. Nu trecutul politic îl interesează pe Cronist, ci legitimarea unor realități confruntate, în actualitatea strictă, cu mari probleme identitare: evreei recent întorși din exil se află într-o zonă de întretăiere a unor interese politice majore, iar clasa leviților se vrea dominantă în noile condiții istorice. Cronistul nu rememorează fără mesaj vremurile glorioase când între Dumnezeu și Israel exista o legătură indestructibilă, manifestată în primul rând în autoritatea Templului și în al doilea rând a monarhiei. Glorificând Templul și înțeleptele dispoziții de ordin liturgic ale lui David, el le atrage atenția contemporanilor săi asupra rolului extrem de important pe care îl jucau leviții în ordinea instituită de Dumnezeu prin mijlocirea lui David. Cronistul nu este un nostalgic care idealizează realități apuse (monarhia și Templul), ci el legitimează permanențe (de ordin transcendent – YHWH sau contingent – poporul lui Israel, clasa leviților).

Pentru exemplificarea diverselor tehnici literare care susțin discursul ideologic al Cronistului, am ales un capitol reprezentativ de numai opt versete: 1Par. 20.

Iată primele trei: David, rege în Ierusalim, cucerește cetatea ammoniților, Rabba, la sfârșitul campaniei de pedepsire a revoltei ammonite. În acest scop îl trimite „pe teren” pe Ioab (2Rg. 11,1). În 2Rg, cucerirea propriu-zisă a cetății Rabba este relatată abia la sfârșitul capitolului 12. Or, aici, înconjurarea cetății și cucerirea ei sunt alăturate. Relatarea Cronistului are toate caracteristicile unei scrieri de propagandă. El selectează numai evenimentele care îl favorizează pe suveranul de la Ierusalim și adaugă subtil anumite considerații care îi susțin argumentarea. De exemplu, în primul verset din 2Rg. 11, se spune că Ioab i-a nimicit pe ammoniți și că a asediat Rabba, David aflându-se la Ierusalim. Până aici cele două relatări concordă. La sfârșitul versetului, însă, Cronistul adaugă că Ioab a lovit orașul ammonit și că l-a distrus din temelii. La 2Rg. 12,27-28, Ioab îl anunță pe David că a cucerit o anumită parte a ținutului din jurul cetății, dar îl cheamă pe rege să vină cu întăriri, ca să cucerească fortăreața propriu-zisă. Cronistul ignoră apelul lui Ioab și sporește astfel prestigiul lui David: campania reușește așa cum a fost concepută inițial, fără nici un ajutor suplimentar. Un rege desăvârșit nu are ezitări, lucrează după un plan ideal, nu recurge la încercări succesive, își cunoaște supușii, care îi îndeplinesc cu precizie toate ordinele, și, mai ales, rămâne în apropierea Domnului, la Ierusalim. Este un „telemetrician” al succesului. Versetul a doilea din 1Par. 20 îl surprinde pe David la Rabba, după năruirea cetății. Funcția politică înaltă este reconfirmată: regele vine să-și pună pe cap coroana lui Molchol și să dea primele ordine după conflictul la care, înțelegem, nu a fost nevoie să participe direct. În 2Rg. 11 și 12, între asediul cetății ammonite și cucerirea ei, se intercalează un episod de o gravitate extremă, pe care Cronistul îl cenzurează integral, din aceleași motive propagandistice: adulterul cu Bersabea și moartea lui Urias.

Să revenim însă la 1Par. 20,2. David își pune pe cap coroana regelui ammoniților, Molchol. Vulgata oferă în același loc „Melcom”, iar TM, cu altă ocazie, vorbește de „Milkom”, regele ammoniților. Acest personaj straniu pare să poarte același nume cu divinitatea supremă a ammoniților, Moloch. În inscripțiile accadiene apare, pe la 1800 î.H., o zeitate numită *muluk* sau *malik*, același cu forma ebraică *melekh* din Adramelek, de exemplu: radicalul triconsonantic *mlk* este radicalul ebraic al regalității. Prin urmare, acest Molchol este fie un nume propriu derivat din numele divinității

ammonite, fie pur și simplu un substantiv propriu, însemnând, la origine, „rege”. Unele versiuni traduc misteriosul pasaj pur și simplu prin „regele lor” (Vulg. 4Rg.12,30), altele, ca LXX, introduc ambele lecțiuni: „Molchol, regele lor”.

O dată încoronat, David, cuceritorul cetății ammonite (*Rabbah* înseamnă chiar „capitală”; LXX l-a echivalat în Deut. 3,11 cu *akra*, și este depozitară a faimosului sarcofag de fier al lui Og, regele Basanului) trece la represalii. Pasajul este controversat. Se spune în greacă: διέπρισεν πρίοισιν καὶ ἐν σκεπάρνοις σιδηροῖς. Am păstrat traducerea literală: „i-au tăiat cu fierăstraiele și cu securile de fier”. Pasajul corespunzător, de la 2Rg. 12, e mai moderat, dar diferit: ἔθηκεν ἐν τῷ πρίονι καὶ ἐν τοῖς τριβόλοις τοῖς σιδηροῖς, ceea ce ar putea lăsa deschisă portița muncii silnicela care David îi supune pe învinși. Se prea poate ca varianta din 2Rg. să fie cea reală. În orice caz, intenția Cronistului transpare și aici: David nu este prezentat *sub specie abominabili*, ci intră în categoria sublimă a justițiarului divin: împrumută ceva din intransigența îngerului. Am tradus literal pentru că imaginea este foarte puternică și, în context, utilă demonstrației Cronistului, deși alte versiuni transpun varianta edulcorată din 2Rg. Antifraza pasajului o aflăm în martiriul lui Isaia, din apocrifa *Urcarea lui Isaia la cer* (cap. 5): profetul are parte de aceeași moarte: e tăiat cu un fierăstrău de lemn. De asemenea, acest tip de moarte (dacă nu chiar moartea lui Isaia) e amintit și în *Epistola către evrei* 11,37. În spațiul iranian, tăierea cu fierăstrăul era un *topos* (vezi episodul lui Yima/Geamsid și al lui Azhi Dahaka/Zahak). Eliminarea detaliului nesemnificativ, ocolirea datelor precise, eludarea evenimentelor compromițătoare, fabricarea unei logici simpliste a discursului și a unei cronologii schematice, dar extrem de concrete, utilizarea unor imagini pregnante până la terifiant, dar care constituie locuri culturale comune, fac din autorul acestui capitol un maestru al ideologiei.

VIII. Limba

Traducerea Paralipomenelor în greacă atestă un nivel lingvistic și stilistic destul de modest. De fapt și materialul lingvistic al originalului le așază în rândul operelor târzii din Biblia ebraică. Fraza este dură, uneori deconcertant repetitivă și împutinată față de Pentateuh, dar întotdeauna coerentă. Cronicile atestă, în ebraică, perioada de trecere de la ebraică, pe care vorbitorii o înțeleg tot mai puțin, la aramaică. Traducerea LXX este de calitate medie, între Pentateuh, ca supremă elaborare, și incoerențele din Profeții

minori. Vocabularul specializat este preluat din Pentateuh. Ritualul, cultul, sărbătorile, obiectele sacre, termenii militari sunt de obicei aceeași. Totuși există un număr mai mare de transliterări din ebraică, îndeobște termeni legați de arhitectura templului sau de instrumente muzicale, denumiri de *realia* care nu le mai spuneau nimic traducătorilor din secolul al II-lea î.H. sau care, fiind prea cunoscuți și neacoperind o realitate paralelă în universul grecesc, rămân ca atare.

De asemenea, calcurile sunt foarte multe și variate (semantice, sintactice), fapt ce pune anumite probleme traducătorului actual al Bibliei: multe din formulele calchiate s-au împământat ca atare de la primele traduceri. Evoluția semantică și construcțiile străine de spiritul limbii moderne le fac din ce în ce mai greu de înțeles. Am optat în traducerea noastră pentru o redare inteligibilă, semnalarea situațiilor complicate fiind rezervată notelor de subsol.

De asemenea, am fost atenți la acei termeni clasici grecești adaptați la contextul istoric și cultural din spațiul iudaic.

Compararea cu TM evidențiază multiple neconcordanțe toponimice, de asemenea tratate în note.

Ștefan Colceriu

1 Paralipomene

1 ¹ Adam, Seth, Enos, ² Cainan, Maleleel, Iared, ³ Enoh, Mathusala, Lamech, ⁴ Noe. Fii ai lui Noe: Sem, Ham, Iafet.

⁵ Fii ai lui Iafet: Gamer, Magog, Madai, Iovan, Elisa, Thobel, Mosoch și Thiras. ⁶ Și fii ai lui Gamer: Aschanaz, și Rifath, și Thorgama. ⁷ Și fii ai lui Iovan: Elisa și Tharsis, kitienii și rodienii.

⁸ Și fii ai lui Ham: Chus și Mestram, Phud și Canaan. ⁹ Și fii ai lui Chus: Saba, și Evilat, și Sabatha, și Regma, și Sebecatha. Și fii ai lui Regma: Saba și Uदान. ¹⁰ Lui Chus i s-a născut și Nebrod, iar acesta a fost cel dintâi uriaș vânător de pe pământ. [¹¹⁻¹⁶]

1,1-4 Versetele sunt un rezumat la Gen. 5, iar ordinea numelor indică, până la Sem, succesiunea din tată în fiu. Sem, Ham și Iafet sunt fiii lui Noe. ♦ „Fii ai lui Noe”, explicativ, nu apare în TM.

1,5-17 Pasaj aproape identic cu cel din Gen. 10,1-29. Fiii lui Sem sunt trecuți, ca și în Gen., pe ultimul loc, pentru că de ei depind toate genealogiile ulterioare. ♦ Versetele 11-16 și 18-23 apar numai în unele mss., iar Rahlfs le redă în notă: „¹¹ Și Mes[t]raim i-a zămislit pe lodiim, pe anamiim, pe labiin, și pe nephthaliim, ¹² pe patrosoniim, pe chaslioniim, din care au ieșit filistenii și chapthorimii. ¹³ Și Canaan i-a zămislit pe Sidon, întâiul-născut, pe Chetteu, ¹⁴ pe Iebuseu, pe Amoreu, pe Gergeseu, ¹⁵ pe Eveu, pe Arukeu, pe Asseneu, ¹⁶ pe Aradeu, pe Samareu și pe Amathi.” Pentru vv. 18-23, cf. nota 1,17.

1,5 „Elisa” nu apare în TM. Diferența între formele numelor din LXX și TM e uneori foarte mare. Greșelile de transliterare a acestor nume proprii au fost semnalate și de Ieronim, iar în tradiția biblică românească de Samuil Micu, care nota în „Cuvântul înainte” la 1 Par. (Biblia de la Blaj): „Așa sânt de stricate numele cărții acestiia în cărțile ceale grecești și în ceale latinești, cât să socotești că nu jidovești nume, ci varvare și sarmaticेști sânt..., din nebăgarea de seamă a scriitorilor [copiștilor].” În ce ne privește, vom consemna aici, în general, numai diferențele în plus sau în minus.

1,6 „Rifath”: LXX și chiar unele mss. ebraice concordă cu Gen. 10,3; în schimb TM are *Dīphath*, diferență care se explică probabil prin asemănarea între consoanele ebraice *res* și *daleth*, pe care copiștii le confundau frecvent.

1,7 „kitienii și rodienii”, gr. Κίτιοι καὶ Ρόδιοι: cf. Gen. 10,4. În Num. 24,24, kitienii apar între neamurile blestemate de Balaam.

1,10 „a fost cel dintâi”: lecțiune conformă cu TM, dar gr. ἦρξαστο τοῦ εἶναι poate fi citit și, mai nuanțat, „a început să fie”. Cf. AB I Chron., p. 3, nota c-c: „... became a mighty hunter...” ♦ „uriaș vânător”: TM are *gibbōr*, „viteaz”, „erou”.

¹⁷ Fii ai lui Sem: Ailam, și Assur, și Arphaxad, [¹⁸⁻²³] ²⁴ Sala, ²⁵ Eber, Phalec, Ragau, ²⁶ Seruch, Nachor, Thara, ²⁷ Avraam.

²⁸ Iar fii ai lui Avraam: Isaac și Ismael. ²⁹ Iar urmașii întâiului-născut Ismael au fost aceștia: Nabaioth și Kedar, Nabdeel, Mabsan, ³⁰ Masma, Iduma, Masse, Choddad, Thaiman, ³¹ Iettur, Naphes și Kedma. Aceștia sunt fiii lui Ismael. – ³² Și fiii Cheturei, concubina lui Avraam: ea i-a născut pe Zembran, Iexan, Madan, Madiam, Sobac, Soe. Și fii ai lui Iexan: Saba și Daidan. ³³ Și fii ai lui Madiam: Gaipha, și Opher, și Enoh, și Abida, și Eldaa. Toți aceștia sunt fiii Cheturei.

³⁴ Și lui Avraam i s-a născut Isaac. Și fii ai lui Isaac: Esau și Iacob.

³⁵ Fii ai lui Esau: Eliphas, și Raguel, și Ieul, și Ieglom, și Core. ³⁶ Fii ai lui Eliphas: Thaiman și Omar, Sophar, și Gootham, și Kenez, și Amalec al

1,17 În peste trei sferturi din mss. LXX-A, v. 17 este mai lung și este urmat de vv. 18-23: „¹⁷ Fii ai lui Sem: Ailam, și Assur, și Arphaxad, și Lud, și Aram. Fii ai lui Aram: Os, și Ul, și Gather, și Mosoch. ¹⁸ Și Arphaxad l-a zămislit pe Cainan, Cainan l-a zămislit pe Sala, iar Sala l-a zămislit pe Eber. ¹⁹ Și lui Eber i s-au născut doi fii: numele unuia era Phalec, căci în zilele lui s-a împărțit pământul; numele fratelui său era Iectan. ²⁰ Și Iectan i-a zămislit pe Elmodad, pe Saleph, pe Asarmoth, ²¹ pe Keduran, pe Aizel, pe Declam, ²² pe Gemian, pe Abimeel, pe Saban, ²³ pe Upheir, pe Evila și pe Oram; toți aceștia sunt fiii lui Iectan.”

1,24-27 Versetele sunt un compendiu la Gen. 11,10-26, iar ordinea numelor indică, cu excepția lui Arphaxad și Sala, succesiunea din tată în fiu (în descendența lui Phalec, întâiul-născut al lui Eber).

1,28 Deși Ismael este întâiul-născut (Gen. 16,1-4), Isaac este amintit primul, pentru că este fiul făgăduinței (Gen. 21,1-7).

1,29 „urmașii întâiului-născut”: *lit.* „Acestea sunt nașterile întâiului-născut”.

1,29-31 Sunt enumerați cei doisprezece fii ai lui Ismael, fiul lui Avraam și al lui Agar (cf. Gen. 25,13-15). Autorul dă câteva elemente din liniile genealogice secundare, urmând să dezvolte pe larg linia principală.

1,32-33 Fiii lui Avraam cu Chetura concubina (παλλακή), de fapt nevasta a doua pe care Avraam a luat-o după moartea Sarrei, sunt consemnați în Gen. 25,1-4. Lipsesc aici fiul lui Iexan, Thaiman, și fiii lui Daidan.

1,34 În TM, Iacob figurează aici cu numele nou, Israel, pe care îl primește mai târziu (Gen. 32,28). Esau primește un rol secundar, se separă de Israel și se stabilește în Edom. Pasajele următoare, până la sfârșitul capitolului, trec în revistă genealogiile edomite.

1,35 Primii doi fii ai lui Esau sunt cu Ada, iar ultimii trei, cu Elibema (Gen. 36,3-5).

1,36 „Amalec al Thamnei”: gr. τῆς Θαμνα Αμαλῆκ. TM are „Timⁿă” și „Amālēq”, urmat și de unele mss. grecești. În Gen. 36,12 se spune că Amalec era fiul Thamnei, concubina lui Elifas.

Thamnei. ³⁷ Și fii ai lui Raguel: Nacheth, Zare, Some și Moze. — ³⁸ Fii ai lui Seir: Lotan, Sobal, Sebegon, Ana, Deson, Osar, Daison. ³⁹ Și fii ai lui Lotan: Chorri, și Aiman, și Ailath, și Namna. ⁴⁰ Fii ai lui Sobal: Golam, Manachath, Gaibel, Sob și Onam. Iar fii ai lui Sebegon: Aia și Ana. ⁴¹ Fii ai lui Ana: Daison. Iar fii ai lui Deson: Emeron, și Eseban, și Iethran, și Charran. ⁴² Și fii ai lui Osar: Balaan, și Zucan, și Iocan. Fii ai lui Daison: Os și Arran.

⁴³ Și aceștia [au fost] regii lor: Balac, fiul lui Beor, și numele cetății lui era Dennaba. ⁴⁴ Și [după ce] a murit Balac, în locul lui a domnit Iobab, fiul lui Zara din Bosorra. ⁴⁵ Și [după ce] a murit Iobab, în locul lui a domnit Asom din ținutul thaimaniților. ⁴⁶ Și [după ce] a murit Asom, în locul lui a domnit Adad, fiul lui Barad, cel care i-a bătut pe madianiți în câmpia Moab, și numele cetății lui era Geththaim. ⁴⁷ Și [după ce] a murit Adad, în locul lui a domnit Samaa din Masecca. ⁴⁸ Și [după ce] a murit Samaa, în locul lui a domnit Saul din Rooboth, [cetatea] de lângă râu. ⁴⁹ Și [după ce] a murit Saul, în locul lui a domnit Balaennon, fiul lui Achobor. ⁵⁰ Și [după ce] a

1,38 Fiii lui Seir Chorreul sunt menționați, cu mici diferențe de transliterare, în Gen. 36,20-28. Faptul că Seir și descendenții săi, deși nu provin din Esau, sunt amintiți aici, ca și în Gen. 36,20 și urm., alături de familia lui Esau reflectă tradiția unei legături puternice între grupurile etnice conlocuitoare ale ținutului Edom (AB I Chron., p. 8).

1,39 „Ailath, și Namna”: TM are „sora lui *Lōtān*: *Tim'nā*”.

1,41 „Fii ai lui Ana”: LXX urmează aici TM, deși în ambele texte este numit un singur fiu. Ori celelalte nume au fost omise, ori lecțiunea din *Sebirim* (un *corpus* ebraic cuprinzând glose și variante) este cea corectă: „fiul lui Ana” (AB I Chron., p. 5, nota f).

1,43 În TM și LXX-A versetul începe: „Aceștia sunt regii care au domnit în ținutul Edom înainte de a domni un rege al fiilor lui Israel.” Cf. și Gen. 36,31 pentru aceeași lecțiune.

1,43-51 Lista regilor edomiți, care domnesc înainte ca Israel să aibă regi, corespunde cu Gen. 36,31-39. Nu e vorba totuși de o dinastie în Edom, de vreme ce fiecare „rege” își are propria sa reședință din care domnește. Unii comentatori sunt de părere că statutul regilor edomiți este comparabil prin aceasta cu cel al „judecătorilor” lui Israel (AB I Chron., p. 8). ♦ Insistența asupra regilor edomiți pune oarecum în paralel organizarea superioară a Edomului în timp ce Israel luptă încă pentru existență, dar poate sugera și faptul că poporul ales este în relație de rudenie cu populațiile vecine. Alegerea de către Dumnezeu nu înseamnă izolare, ci înzestrare cu o misiune în mijlocul celorlalți (cf. TOB, nota la 1,54).

1,50 În TM: „*Ba'al Hānān* a murit și a domnit în locul lui *Hadhadh* și numele cetății lui era *Pā'ī*, iar numele nevestei lui era *M'hēytabh'el*, fiica lui *Ma'f'redh*, fiica lui *Mēy Zāhābh*.” Aceeași lecțiune în LXX Gen. 36,39. În LXX-A, după „Phogor” versetul are completarea: „și numele nevestei lui era Metabeei, fiica lui Matrad.”

murit Balaenon, fiul lui Achobor, în locul lui a domnit Adad, fiul lui Barad, și numele cetății lui era Phogor.⁵¹ Și a murit Adad. – Și căpeteniile din Edom au fost: căpetenia Thamana, căpetenia Gola, căpetenia Iethet,⁵² căpetenia Elibamas, căpetenia Elas, căpetenia Phinon,⁵³ căpetenia Kenez, căpetenia Thaiman, căpetenia Mabsar,⁵⁴ căpetenia Megediel, căpetenia Eram. Acestea erau căpeteniile din Edom.

2¹ Acestea sunt numele fiilor lui Israel: Ruben, Simeon, Levi, Iuda, Issachar, Zabulon,² Dan, Iosif, Beniamin, Neftali, Gad, Aser.

³ Fii ai lui Iuda: Er, Aunan, Selon, trei. I s-au născut din fiica lui Sava, canaaneanca. Și Er, întâiul-născut al lui Iuda, era rău înaintea Domnului și [El] l-a omorât.⁴ Și Thamar, nora lui, i-a născut pe Phares și pe Zara. Cu toții, fiii lui Iuda au fost cinci.⁵ Fii ai lui Phares: Arson și Lemuel.⁶ Și fii ai lui Zara: Zambri, și Aithan, și Aiman, și Chalchal, și Dara, cinci cu toții.⁷ Și fii ai lui Charmi: Achar, piedica lui Israel și cel care a încălcat [cele făgăduite sub] anatemă.⁸ Și fii ai lui Aithan: Azaria. –⁹ Și fiii care i s-au născut lui Eseron: Irameel, și Ram, și Chaleb, și Aram.¹⁰ Și lui Aram i s-a născut Aminadab, și lui Aminadab i s-a născut Naasson, căpetenia casei lui

1,51-54 Se pare că numele proprii prin care sunt desemnate căpeteniile de trib edomite sunt mai degrabă toponime decât antroponime. De altfel, înainte de prezentarea listei corespondente din Gen. 36,40-43, se anunță criteriul după care sunt numite căpeteniile respective: trimiterile toponimice sunt astfel explicitate (cf. Gen. 36,40).

2,1-2 Cu lista fiilor lui Iacob/Israel încep genealogiile poporului ales. Cf. Gen. 35,23-26, unde sunt amintite și soțiile lui Iacob.

2,3 Se începe cu Iuda, tribul lui David, despre ai cărui descendenți se vorbește cel mai pe larg. ♦ Despre Er și răutatea lui, aceeași frază laconică și în Gen. 38,7.

2,7 Pasajul trimite la episodul din Iis. Nav. 7,1 dar acolo rezultă că fiul lui Zambri este Charmi, iar al lui Charmi, Achar (TM îl numește acolo 'Akhān). În ebr., vb. 'ākhar înseamnă „a tulbura, a măhni”. Aici, în greacă, Achar este numit ἐμποδοστῆς, „cel care împiedică, care ridică un obstacol”. ♦ „[cele făgăduite sub] anatemă”: în LXX, ἀνοθέμα este un termen „tehnic” care aparține atât vocabularului de cult, cât și celui militar. „Anatema” era ofranda consacrată în totalitate lui Dumnezeu, iar cel care o încălca devenea el însuși „anatemă” (cf. Deut. 7,26; Iis. Nav. 6,18). Aplicat domeniului militar, anatema însemna consacarea victoriei prin nimicirea în totalitate a prăzilor de război și exterminarea prizonierilor (cf. 1Rg. 15,3 și urm.). Vezi nota 6,17 la Iis. Nav.

2,8 „fii ai lui Aithan”: cf. nota 1,41.

2,9 „Aram” nu apare în TM, nici aici, nici în versetul următor (unde TM are „Ram”), iar numele lui Chaleb apare, în mod surprinzător, K^llūbhāy.

2,9-12 Identic cu Ruth 4,19-22.

Iuda,¹¹ și lui Naasson i s-a născut Salmon, și lui Salmon i s-a născut Boos,¹² și lui Boos i s-a născut Obed, și lui Obed i s-a născut Iessai,¹³ și lui Iessai i s-a născut Eliab, întâiul-născut, Aminadab – al doilea, Samaa – al treilea,¹⁴ Nathanael – al patrulea, Raddai – al cincilea,¹⁵ Asom – al șaselea, David – al șaptelea.¹⁶ Și surorile lor: Saruia și Abigaia. Și fiii Saruiei: Abessa, și Ioab, și Asael, trei.¹⁷ Și Abigaia l-a născut pe Amessa și tatăl lui Amessa a fost Iothor ismaelitul.

¹⁸ Și Chaleb, fiul lui Eseron, a avut copii cu Gazuba, nevasta lui, și cu Ierioth. Și aceștia [erau] fiii [Gazubei]: Ioasar, și Sobab, și Orna.¹⁹ După ce a murit Gazuba, Chaleb și-a luat-o [de nevastă] pe Ephrath, iar aceasta i l-a născut pe Or:²⁰ și lui Or i s-a născut Uri, și lui Uri i s-a născut Beseleel.²¹ După aceea, Eseron a intrat la fiica lui Machir, tatăl lui Galaad, și a luat-o [de nevastă] când el era de șazeci de ani, iar ea i l-a născut pe Segub.²² Și lui Segub i s-a născut Iair. El avea douăzeci și trei de cetăți în Galaad.²³ Și Gedsur și Aram au luat de la ei satele lui Iair, Canath și satele ei, cu totul șazeci de cetăți. Toate acestea erau ale fiilor lui Machir, tatăl lui Galaad.²⁴ Și după moartea lui Eseron, Chaleb a intrat la Ephratha. Și femeia lui

2,13-15 Celelalte pasaje care îi amintesc pe fiii lui Iessai nu pomenesc nimic despre Nathanael, Raddai și Asom (cf. 1Rg. 17,13-14), nici despre surorile lui David, Saruia și Abigaia, ceea ce dovedește că autorul Cronicilor a avut la dispoziție liste mai ample. În schimb, numărul fiilor lui Iessai nu corespunde cu 1Rg. 16,10-11 unde David este al optulea.

2,16 „surorile”: gr. e la singular. Despre fiii Saruiei (ebr. *ṯrūyāh*), Abessa, Ioab și Asael, aflăm în numeroase pasaje din 2Rg. 2,18-24; 3,22-30; 10,7-14; 14,1;16,9 și în 1Par. 11,6-8. Nu e clar cine era tatăl lor. Unii comentatori insistă pe ideea că menționarea mamei ar fi o reminiscență a genealogiei matriliare.

2,18 „a avut copii cu Gazuba”: construcția grecească e stranie, ca și cea din TM. S-ar înțelege mai degrabă „a născut-o pe Gazuba”, dar în versetul următor ea apare clar ca nevasta lui Chaleb. Acest Chaleb este diferit de cel de la 1Par. 4,15, care este fiul lui Iephonne și contemporan cu Beseleel, strănepot al acestui Chaleb.

2,21-23 Machir făcea parte din tribul lui Manasse (Num. 26,29), de aceea Iair este înscris la două triburi, matern și patern. În timpul cuceririi israelite la est de Iordan, Iair ocupă câteva sate la granița dintre Bassan și Galaad (Num. 32,41), pe care arameii și gedsurii (sirieni) le recuceresc, se pare, mai târziu, în vremea judecătorilor (cf. Jud. 10).

♦ Despre ceilalți fii ai lui Machir, cf. 1Par. 7,16.

2,23 „au luat”: *lit.* „a luat”. ♦ „Toate acestea erau ale fiilor lui...”: TM are „Toți aceștia erau fiii lui...”.

2,24 „Aschod” este transcrierea aproximativă a ebr. *ʿAšhūr*, același cu Or de la 1Par. 2,19.50 și cu Saur din 1Par. 4,5. ♦ „tatăl lui Thecoe”: cum Thecoa este o localitate din Iuda, la SE de Ierusalim, Aschod este părintele (gr. *πατήρ*) ei fondator. ♦ „... Ephrata. Și femeia lui Eseron era Abia”: TM are „*Eph^hrāthāh*, femeia lui *He^frōn*, tatăl său”.

Eseron era Abia și ea i l-a născut pe Aschod, tatăl lui Thecoe. – ²⁵ Fiii lui Ieremeel, întâiul-născut al lui Eseron, erau: Ram, întâiul-născut, și Baana, și Aran, și Asom, fratele lui. ²⁶ Și Ieremeel mai avea o altă nevestă, pe nume Atara: ea este mama lui Ozom. ²⁷ Și fiii lui Ram, întâiul-născut al lui Ieremeel, erau: Maas, și Iamin, și Acor. ²⁸ Și fiii lui Ozom erau: Samai și Iadae. Și fii ai lui Samai: Nadab și Abisur. ²⁹ Pe nevasta lui Abisur o chema Abichail și ea i-a născut pe Achabar și pe Molid. ³⁰ Fii ai lui Nadab: Salad și Aphphaim. Și Salad a murit fără să aibă copii. ³¹ Și fii ai lui Aphphaim: Isemiel. Și fii ai lui Isemiel: Sosan. Și fii ai lui Sosan: Achlai. ³² Și fii ai lui Iadae: Achisamai, Iether, Ionathan; și Iether a murit fără să aibă copii. ³³ Și fii ai lui Ionathan: Phaleth și Ozaza. Aceștia erau fiii lui Ieremeel. ³⁴ Și Sosan nu avea fii, ci numai fiice; dar avea un servitor egiptean, pe nume Iochel. ³⁵ Și Sosan i-a dat-o lui Iochel, servitorul său, pe fiica sa de nevestă, iar ea i l-a născut pe Ethi. ³⁶ Iar lui Ethi i s-a născut Nathan, și lui Nathan i s-a născut Zabed, ³⁷ și lui Zabed i s-a născut Aphalel, și lui Aphalel i s-a născut Obed, ³⁸ și lui Obed i s-a născut Ieu, și lui Ieu i s-a născut Azarias, ³⁹ și lui Azarias i s-a născut Chelles, și lui Chelles i s-a născut Eleasa, ⁴⁰ și lui Eleasa i s-a născut Sosomai, și lui Sosomai i s-a născut Salum, ⁴¹ și lui Salum i s-a născut Iechemias, și lui Iechemias i s-a născut Elisama. – ⁴² Și fii ai lui Chaleb,

2,25 „Fiii lui Ieremeel” (ebr. *Y'rah^em^e'el*, transliterat „Irameel” la 2,9) erau un clan de pe granița de S a lui Iuda vecini cu cheniții (IRg. 27,10). Au fost, ca și rudele lor, calebiții, absorbiți în tribul lui Iuda. Nu au avut un rol important în istoria consemnată de VT. ♦ „fratele lui”: LXX traduce antroponimul ebr. *'Ahīyāh*. S-a presupus și că ar fi numele primei femei a lui *Y'rah^em^e'el*.

2,31 „fii ai lui...”: cf. nota 1,41.

2,32 „Iadae: Achisamai”: TM are „*Yādhā'*, fratele lui (*'ahī*) *Šemmay*”.

2,34 „Sosan nu avea fii”: la fel și în TM, dar textul nu corespunde cu v. 31 care îi atribuie lui Sosan un fiu, pe Achlai.

2,42 „Și fiii lui Marisa...”: text neclar, ca și în TM, care însă distinge între *Mēyśāh*, întâiul-născut al lui *Kālēbh*, și acesta din urmă, *Mārēśāh*. Din ebr. se poate traduce punând „fiii” la singular, ca și în alte locuri: „Și fiul său (al lui Ziph) a fost *Mārēśāh*, tatăl lui *Hebh^erōn*.”

2,42-43 Marisa, Ziph, Hebron sunt toponime. Numele de localități s-ar putea datora părinților fondatori. De exemplu, Hebron era deja o cetate cunoscută de pe vremea lui Avraam (Gen. 13,18), ulterior prima capitală a lui David. Maresa este o cetate din sudul Iudeei, pe drumul dintre Hebron și Wadi Zeita. Ziph este o localitate tot din sudul Iudeei, la granița cu Edom. Textul reproduce genealogii foarte vechi.

2,44 „și lui Iercaan”: TM are „și lui Rekhem”, al treilea fiu al lui Chebron (cf. v. 43 unde LXX are *Recom* pentru TM *Rekhem*).

fratele lui Ieremeel: Marisa, întâiul său născut, acesta e tatăl lui Ziph. Și fiii lui Marisa, tatăl lui Chebron.⁴³ Și fii ai lui Chebron: Core, și Thapus, și Recom, și Sema. ⁴⁴ Și lui Sema i s-a născut Raem, tatăl lui Iercaan, și lui Iercaan i s-a născut Samai. ⁴⁵ Și fiul său [a fost] Maon și Maon [a fost] tatăl lui Baithsur. ⁴⁶ Și Gaipha, concubina lui Chaleb, i-a născut pe Arran, și pe Mosa, și pe Gezue. Și lui Arran i s-a născut Gezue. ⁴⁷ Și fii ai lui Iadai: Ragem, și Ioatham, și Gersom, și Phalet, și Gaipha, și Sagaph. ⁴⁸ Și Mocha, concubina lui Chaleb, i-a născut pe Saber și pe Tharchna. ⁴⁹ Și [tot ea] l-a născut pe Sagaph, tatăl lui Marmena, și pe Sau, tatăl lui Machabena și tatăl lui Gaibaa. Și fiica lui Chaleb [era] Ascha. ⁵⁰ Aceștia erau fiii lui Chaleb. – Fii ai lui Or, întâiul-născut al Ephrahei: Sobal, tatăl lui Cariathiarim, ⁵¹ Salomon, tatăl lui Baithlaem, Arim, tatăl lui Baithgedor. ⁵² Și fiii lui Sobal, tatăl lui Cariathiarim: Araa, Esi, Ammanith, ⁵³ Emospheos, [cei din] cetatea Iair, aithaliții, și miphithiții, și esamathiții, și emasaraiții; din aceștia s-au tras saratheii și esthaoleii. ⁵⁴ Fii ai lui Salomon: Baithlaem, [cei din] Netophath, Ataroth din casa lui Ioab și jumătate din [casa] lui Manathi, esareii, ⁵⁵ familiile scribilor, care locuiau în Iabes, thargathiții,

2,46-47 Textul prezintă o lacună: între cele două versete trebuie să mai fi fost consemnată o generație, pentru că, altfel, linia directă este întreruptă.

2,49 Despre Ascha (TM *'Akh'sāh*), fiică a lui Chaleb și nevastă a lui Gothoniel (TM *'Oth'nī'ēl*), cf. Iis. Nav. 15,16-19.

2,50-54 Genealogiile acestea reiau seria deschisă la IPar. 19-24. Sunt urmașii lui Aschod/Or (TM *'Aš'hūr*).

2,50 „tatăl lui Cariathiarim”: Sobal este părintele fondator al Cariathiarimului, cetate a gabaoniților pe granița dintre Iuda și Beniamin. Cf. și nota de la IPar. 2,42-43.

2,52 „Esi, Ammanith”: TM are *ḥaḥī hamm'nuḥōth*, „jumătate din *M'nuḥōth*” (emendat de specialiști în *Mānaḥ'ti*, ca la v. 54).

2,53 „Emospheos”: traducătorul a citit ca antroponim ebr. *miš'p'hōth*, „din clanurile”. ♦ „aithaliții... emasaraiții”: cele patru nume de populații au pluralul ebraic *-īm*. La fel și la v. 55.

2,55 „scribi”: gr. γράμματεῖς este o traducere a ebr. *soph'rīm*, nume de clan. ♦ „Kineii” (ebr. *qēynī*) sunt un trib de madianiți care apar pentru prima oară ca locuitori ai Canaanului patriarhal (Gen. 15-19). Pe vremea judecătorilor, ei se alătură tribului lui Iuda (Jud. 1,16). Rechabiții se trag din Ionadab, fiul lui Rechab, un kineu. Sunt o familie aparte, care evită civilizația statornică și, după exemplul strămoșului Ionadab, practică nomadismul ca în vremea rătăcirii în pustie. Au avut o importantă influență religioasă în Israel, până în vremea lui Iisus Hristos. ♦ „Mesema”: lecțiune după LXX-B. LXX-A are Aimath, apropiat de TM *Hammath* (pe care S. Talmon îl traduce „family-in-law”, apud AB I Chron., p. 12, nota 55).

samathiiții, socathiiții. Aceștia sunt kineii, care se trag din Mesema, tatăl casei lui Rechab.

³ ¹ Și aceștia au fost fiii lui David care i s-au născut în Hebron: întâiul-născut, Amnon, din Achinaam iezeaelita, al doilea, Daniel, din Abigaia carmelita, ² al treilea, Abessalom, fiul Mochei, fiica lui Tholmai, regele din Gedsur; al patrulea, Adonia, fiul Aggithei; ³ al cincilea, Saphatia, [fiul] Abitalei; al șaselea, Iethraam, din Agla, nevasta lui [David]. ⁴ Șase [fii] i s-au născut în Hebron, iar el a domnit acolo șapte ani și șase luni, și în Ierusalim – treizeci și trei de ani. ⁵ Și aceștia i s-au născut în Ierusalim: Samaa, Sobab, Nathan și Solomon, toți patru din Bersabea, fiica lui Amiel. ⁶ Și [alți nouă]: Ibaar, și Elisama, și Eliphalet, ⁷ și Nage, și Naphag, și Ianue, ⁸ și Elisama, și Eliada, și Eliphalet – nouă. ⁹ Toți fiii lui David, pe lângă fiii concubinelor lui. Și Themar [era] sora lor.

¹⁰ Fii ai lui Solomon: Roboam, Abia, fiul lui; Asa, fiul lui; Iosaphat, fiul lui; ¹¹ Ioram, fiul lui; Ochozia, fiul lui; Ioas, fiul lui; ¹² Amasias, fiul lui; Azaria, fiul lui; Ioathan, fiul lui; ¹³ Achaz, fiul lui; Ezekias, fiul lui; Manasses, fiul lui; ¹⁴ Amon, fiul lui; Iosia, fiul lui. ¹⁵ Și fii ai lui Iosia: întâiul-născut,

3,1-4 Aceeași genealogie ca și la 2Rg. 3,2-5, cu două excepții: în 2Rg. 3,3, al doilea născut este Daluia, iar în 2Rg. 3,4 al patrulea fiu este Ornia, al Pheggithei. Dacă „Ornia” poate fi considerată o lecțiune greșită a numelui „Adonia”, în primul caz ne aflăm în fața unei situații greu de explicat. Pentru același personaj, TM are aici *Daniel*, dar *Kil'ab* în 2Rg. 3,3. Dacă în 2Rg. 3,3, LXX-A și B au „Daluia”, aici doar LXX-A are „Daluia”, în timp ce LXX-B oferă varianta „Damniel”. Rahlfs reține lecțiunea corectată „Daniel”.

3,5-8 Lista fiilor lui David născuți la Ierusalim corespunde celei din 2Rg. 5,14-16,16, dar prezintă anumite diferențe. Pe lângă unele diferențe de transliterare a numelor, aceasta este mai scurtă. Totuși, având în vedere că v.16a din 2Rg. 5 lipsește din TM, iar lista din 1Par. 3,5-6 se repetă în 1Par. 14,5-6, atât în LXX, cât și în TM, lista corectă trebuie să fi fost cea din 1 Par. ♦ „toți patru”: de fapt, numai Solomon era fiul Bersabeei. S-a propus emendarea în „al patrulea”. ♦ Amiel, tatăl Bersabeei (TM are aici *Bathšua*) este numit în 2Rg. 11,3 Eliab. O lectură grăbită a ebr. *‘Ēlī ‘ām*: Amiel este pur și simplu o inversare a elementelor componente ale numelui.

3,10-16 Aceasta este lista regilor lui Iuda până la exilul în Babilon. Dintre descendenții direcți ai lui Solomon, până la Iosia, lipsește Atalia, fiica lui Achab și soția lui Ioram (cf. 2Par. 24), pentru că e de altă religie.

3,15 Ioanan nu mai apare nicăieri ca întâi-născut al lui Iosia. Trebuie să fie vorba despre Ioachaz, variantă explicabilă prin ezitarea copistului. În Ier. 22,11, întâiul-născut al lui Iosia primește, ca al doilea nume, probabil, pe acela de Sellem.

Ioanan; al doilea, Ioakim; al treilea, Sedekia; al patrulea, Salum. ¹⁶ Și fii ai lui Ioakim: Iechonias, fiul lui, [și] Sedekias, fiul lui. ¹⁷ Și fii ai lui Iechonias din robie: Salathiel, fiul lui, ¹⁸ Melchiram, și Phadaias, și Sanesar, și Iekemia, și Osamo, și Denethi. ¹⁹ Și fii ai lui Salathiel: Zorobabel și Semei. Și fii ai lui Zorobabel: Mossolamos, și Anania, și Salomith, sora lor, ²⁰ și [încă] cinci: Asube, și Ool, și Barachia, și Asadia, și Asobaesd. ²¹ Și fii ai lui Anania: Phalletia, și Isaia, fiul lui; Raphaia, fiul lui, și Orna, fiul lui; Abdia, fiul lui; Sechenia, fiul lui. ²² Și fiul lui Sechenia: Samaia. Și fii ai lui Samaia: Chattus, și Ioel, și Mari, și Noadia, și Saphath, șase. ²³ Și fii ai lui Noadia: Elithenan, și Ezekia, și Ezrikam, trei. ²⁴ Și fii ai lui Elithenan: Oduia, și Eliasib, și Phalaia, și Akun, și Ioanan, și Dalaia, și Anani, șapte.

4 ¹ Și fii ai lui Iuda: Phares, Arson, și Charmi, și Or, Subal, ² și Raia, fiul lui. Și lui Subal i s-a născut Ieth, și lui Ieth i s-au născut Achimi și Laad. Aceștia s-au născut în Sarath. ³ Și aceștia, fiii lui Aitam: Iezrael, și Ragma, și Iabas, iar pe sora lor o chema Eselebbon. ⁴ Și Phanuel [era] tatăl lui Gedor, și Azer [era] tatăl lui Osan. Aceștia erau fiii lui Or, întâiul-născut al Ephrathei, tatăl lui Baithlaem. ⁵ Și Saur, tatăl lui Thecoe, avea două

3,16 Am tradus textul literal, lăsând ca unică soluție de dezambiguizare conjuncția copulativă. Sedekias nu este fiul lui Iechonias, cum s-ar putea înțelege în prima instanță, ci fratele lui și unchi al lui Sedekias, ultimul rege al Iudeii.

3,17 „Iechonias din robie”: gr. Ιεχονια-ασιρ – traducătorul interpretează ca nume propriu ebr. *'assir*, „prizonier”.

3,18 „Denethi”: ebr. *N^e dhabh^e yāh*.

3,19 TM îl indică pe *P^e dhāyāh* ca tată al lui Zorobabel, fapt care intră în contradicție cu 2Ezr. 3,2. LXX este consecventă din acest punct de vedere.

3,20 „și [încă] cinci”: nu apare în TM, unde textul începe direct cu antroponimele. Unii traducători au introdus, pentru clarificare, „Fiii lui *M^e șullām*” (e.g. BJ, TOB).

4,2 „(Și lui) Subal”: TM are *R^e 'āyāh* (LXX Raia), stabilind descendența Subal-Raia-Ieth. Cf. și 2,50-52 unde întâiul-născut al lui Subal (Sobal) este Araa. ♦ „Aceștia s-au născut în Sarath”: *litt.* „Acestea [sunt] nașterile din Sarath”. ♦ Sarath (ebr. *Ṭār^e 'āh*) era o cetate din câmpia lui Iuda, localizată la nord de Wadi al Sarar, în Biblie, Valea Sorec.

4,3-4 Aitam (ebr. *'Ēyāām*) era un sat din ținutul deluros al lui Iuda, reconstruit de Roboam (2Par. 11,6). Astăzi este identificat cu Qirbet el-Hoh, situat la aproximativ 10 km sud-vest de Ierusalim. Comentatorii consideră că aici lipsesc două nume: cel al lui Or (*Hūr*) și al unui fiu al acestuia, întemeietor al localității Aitam. ♦ Gedor („Geddon”, Iis. Nav. 15,58) este, de asemenea, o cetate din Iuda.

4,5 Cf. 1Par. 2,24 și nota *ad loc*.

neveste: Aoda și Thoada. ⁶ Și Aoda i-a născut pe Ochazam, și pe Ephad, și pe Thaiman, și pe Astheran. Toți aceștia [erau] fiii Aodei. ⁷ Și fiii Thoadei: Sareth, și Saar, și Ethnan. ⁸ Și lui Cos i s-au născut Enob și Sabebe. Și odraslele fratelui Rechab, fiul lui Iarim. – ⁹ Și Igabes a fost mai faimos decât frații săi; mama sa i-a dat numele Igabes, zicând: „L-am născut cu durere.” ¹⁰ Și Igabes l-a chemat pe Dumnezeu lui Israel, zicând: „Binecuvântează-mă, și sporește-mi hotarele, și mâna Ta să fie cu mine, și să ai știre de mine, ca să nu fiu umilit.” Și Dumnezeu i-a dăruit tot ce a cerut. – ¹¹ Și lui Chaleb, tatăl Aschei, i s-a născut Machir; acesta [a fost] tatăl lui Assathon. ¹² Și lui Assathon i s-au născut Bathrephan, și Phessee, și Thana, părintele cetății [lui] Naas, fratele lui Eselon kenezitul: aceștia [erau] bărbații din Repha. ¹³ Și fii ai lui Kenez: Gothoniel și Saraia. Și fii ai lui Gothoniel: Athath. ¹⁴ Și lui Manathi i s-a născut Gophera. Și lui Saraia i s-a născut

4,8 „odraslele”: gr. γέννησις (cuvânt rar și târziu), „progenitură, odrasla”. ♦ „fratelui Rechab”: ebr. *'Aḥar hēl*: traducătorul a tradus prima parte a numelui, *'Aḥ* („frate”).

4,9 „cu durere”, în text ὡς γὰρ ἐβ, ebr. *bē'-'oḡebh*, „cu durere”. Lui Igabes din LXX îi corespunde, în TM, *Ya^ebēṭ* și este același, prin metateza consoanelor radicale, cu numele precedent Sabebe (TM *Ha-ṭ-Ṭobhēbhāh*).

4,10 Particula greacă *ἐάν*, de regulă condițională, are aici (la începutul cererii lui Igabes) valoare exclamativă. Dacă însă e considerată condițională, trebuie să presupunem o apodoză, inexistentă în text, care va fi conținut o promisiune a lui Igabes față de Dumnezeu („Dacă mă binecuvântezi, ...”). Traducerea nu elimină nici una dintre posibilități. ♦ „să ai știre de mine”: gr. ποιήσεις γνώσιν, *lit.* „vei face cunoaștere / cunoștință”, adică „să ai la cunoștință”, „să ai știre”. Cf. 1Rg. 2,3: „Dumnezeul cunoașterilor”. TM are „alungă nenorocirea”.

4,11 „Chaleb, tatăl Aschei”: TM are „*K^elūbh*, fratele lui *Šūhāh*”.

4,12 „părintele cetății [lui] Naas”: Naas (ebr. *Nāhāš*) este o cetate nemenționată în alt loc: poate fi actualul Der Nahaš (în Valea Arabah). Dacă însă citim „cetatea lui Naas”, ne amintim de tatăl surorilor vitrege ale lui David, Abigaia și Saruia (cf. 2Rg. 17,25), cu o generație mai bătrână decât viitorul rege, pe care alte manuscrise grecești le consideră fiice legitime ale lui Iessai. Poate fi însă și alt personaj, mai greu de identificat. AB I Chron. (*ad loc.*) interpretează ebr. *Ir-Nāhāš* ca antroponim: „the father of Ir-nahash”. ♦ „fratele lui Eselon kenezitul”: nu apare în TM.

4,13 Acest Kenez este fratele lui Chaleb, fiul lui Iephone. ♦ „Athath”: la fel și în TM, dar LXX-L și Vulg. au în plus „și Meonothai/Maonathi”, continuând în mod firesc genealogia lui Kenez.

4,14 „Ageaddair”: lecțiune după LXX-B, reținută și de Rahlfs. LXX-A are „Ges Raseim”, o transliterare apropiată de ebr. *Gēy' harāšim* ♦ „dulgheri”: gr. τέκτων poate desemna orice lucrător în lemn, tâmplar, dulgher, sculptor, sau artizan în general.

Ioab, tatăl lui Ageaddair, [numiți astfel] pentru că erau dulgheri. ¹⁵ Și fii ai lui Chaleb, fiul lui Iephone: Era, Ala și Noom. Și fii ai lui Ala: Kenez. ¹⁶ Și fiul lui, Geseel, Ameachi, și Zapha, și Zaira, și Eserael. ¹⁷ Și fii ai lui Esri: Iether, Morad, și Apher, și Ialon. Și lui Iether i s-a născut Maron, și Semai, și Mareth, tatăl lui Esthemon. ¹⁸ Și nevasta lui, adică Adia, i-a născut pe Iared, tatăl lui Gedor, și pe Aber, tatăl lui Sochon, și pe Iecthiel, tatăl lui Zano. Aceștia [erau] fiii Geliei, fiica lui Faraon, pe care a luat-o Mored [de nevastă]. ¹⁹ Și fiii femeii lui Iduia, sora lui Nachem. Și Dalia, tatăl Cheilei, și Semeion, tatăl lui Ioman. Și fiii lui Naem, tatăl Cheilei: Agarmi și Esthemoe Machateul. ²⁰ Și fii ai lui Semion: Amnon, și Rana, fiul lui Anan, și Thilon. Și fii ai lui Isei: Zoath și fiii lui Zoath.

²¹ Fii ai lui Selom, fiul lui Iuda: Er, tatăl lui Lecha, și Laada, tatăl lui Maresa, și cei născuți ai familiilor *ephrath abac* din casa lui Esoba, ²² [apoi]

4,15 Chaleb al lui Iephone nu trebuie confundat cu Chaleb, fiul lui Eseron de la 1Par. 2,9. ♦ „Și fii ai lui Ala: Kenez”: TM are „fii ai lui 'Elāah și Kenaz Q'naz”. ♦ Kenez din acest verset este nepotul lui Chaleb al lui Iephone.

4,16 „Geseel”: se înțelege că Geseel este fiul lui Kenez de la sfârșitul v. 15, dar lecțiunea este nesatisfăcătoare în context. În alte manuscrise (LXX-A și minusc.) apare „Și fiii lui lalleel [i.e. Geseel]: Ziphli, și Zaipha, și Theria, și Eserael”. TM are la fel: „Și fiii lui Y'hallel' 'ēl: Ziph...”

4,17 „Și lui Iether i s-a născut”: TM are „ea a născut”. Unii comentatori consideră că e vorba de Gelia (Bithiah), fiica lui Faraon, soția lui Mored / Morad. Maron, Semai și Mareth ar fi astfel fiii Geliei. În acest context, s-ar putea înțelege că în v.18 (TM) e vorba de fiii celeilalte soții a lui Mored („iudeeana”), și că precizarea „aceștia erau fiii Geliei” se referă la fiii enumerați în v. 17 (cf. AB I Chron., p. 26 nota 17; p. 29). ♦ „Esthemon”: Εσθεμων este transliterarea ebr. 'Ešēf moa', cetate din Iuda, menționată în Iis. Nav. 15,50 („Escaiman”) și în 1Rg. 30,28 („Esthie”).

4,18 „adică Adia”: TM are „iudeeana”. ♦ Lipsesc din listă fiii Geliei. Vezi explicațiile din nota 4,17, dar poate fi vorba și de o lacună atât în textul grecesc, cât și în cel ebraic.

4,19 Verset dificil și în ebr. „Și Dalia, tatăl Cheilei, și Semeion, tatăl lui Ioman. Și fiii lui Naem”: nu apare în TM (poate ca rezultat al unei haplografii).

4,20 „fiul lui Anan”: TM are *Ben-Hānān*.

4,21-23 În paralel cu genealogiile, pasajul menționează unele bresle de meșteșugari și cetățile în care s-au întemeiat și dezvoltat acestea de-a lungul timpului. Legătura dintre Iuda și Moab amintește de cartea Ruth (cf. AB I Chron., p. 30).

4,21 Genealogia de față se leagă de cea începută la 1Par. 2,3, dar cu precizarea că Er, tatăl lui Lecha, nu este același cu Er, fratele lui Selom, de la versetul citat. ♦ „cei născuți ai familiilor”: gr. γενέσεις οἰκῶν, *litt.* „nașterile familiilor / caselor”. Unii comentatori (AB I Chron., p. 26 nota 21) înțeleg aici prin „familii” breslele țesătorilor de in (vezi

Ioachim și bărbații din Chozeba, și Ioas, și Saraph, care locuiau în Moab și pe care i-a întors *abederin athukiin*.²³ Ei erau olari și locuiau în Nataim și în Gadera, alături de rege, la curtea lui: s-au întărit și au locuit acolo.

²⁴ Fii ai lui Simeon: Namuel și Iamin, Iarib, Zare, Saul. ²⁵ Fiul lui [Saul a fost] Salem, al cărui fiu [a fost] Mabasam, al cărui fiu [a fost] Masma, ²⁶ al cărui fiu [a fost] Amuel, al cărui fiu [a fost] Sabud, al cărui fiu [a fost] Zacchur, al cărui fiu [a fost] Semei. ²⁷ Și Semei a avut șaisprezece fii și trei fiice. Însă frații lui aveau puțini fii și familiile lor la un loc nu erau atât de numeroase precum cele ale fiilor lui Iuda. ²⁸ Au locuit în Bersabea, și [în] Sama, și [în] Molada, și [în] Esersual, ²⁹ și [în] Balaa, și [în] Boasom, și [în] Thulad, ³⁰ și [în] Bathuel, și [în] Erma, și [în] Seclag, ³¹ și [în] Baithmarchaboth, și [în] jumătate din Sosim, și [în] casa Barumseorim. Acestea [erau] cetățile lor până la domnia lui David. ³² Iar așezările lor:

nota în continuare). ♦ „*ephraḥ abac*”: gr. εφραθ αβακ reprezintă transcrierea unor cuvinte ebraice. TM are *'abhodhat habbuḥ*, „producătorii de in subțire”. Alte mss. LXX interpretează ca un nume propriu.

4,22 „locuiau”: TM are „erau stăpâni” sau, după altă interpretare, „s-au însurat”. ♦ „i-a întors *abederin athukiin*”: iarăși cuvinte ebraice transcrise ca atare. Brenton interpretează: „Le-a schimbat numele în Abederin și Athukiin.” TM are *hadd'bhārīm 'attiqīm*, „lucruri vechi” (AB I Chron., *ad loc.*: „these traditions are old”), dar propoziția în întregime e greu de interpretat.

4,23 Relațiile de vasalitate descrise succint aici au fost confirmate de descoperiri arheologice. În diferite zone din Iudeea s-au descoperit în jur de două sute de amfore, cu dedicația „pentru rege”. Se pare că respectivele amfore conțineau diverse produse (ulei, vin, cereale) ca tribut în natură. De altfel, numele Nataim (ebr. *n'ṭā'im*, „plantații”) și Gadera (*g'dhērāh*, „împrejmuire, ocol”) trimit la lucrări agricole.

4,27 „și trei fiice”: TM și Vulg. au „șase fiice”. ♦ Tribul lui Simeon, mai puțin numeros, era aproape absorbit în masa tribului lui Iuda, pe timpul lui David. Dispersia lor în tot Israelul este anunțată de Iacob pe patul de moarte în Gen. 49,7. Simeoniții nu apar nici în binecuvântarea lui Moise (Deut. 33). Totuși, sub Ezekias, i-au înfrânt pe amaleciți (1Par. 4,41-43) și i s-au alăturat lui Asa în restaurarea Templului (2Par. 15,9). După exil, tribul nu mai este atestat.

4,28-32 Lista cetăților simeoniților concordă, cu câteva modificări de transliterare, cu cea din Iis. Nav. 19,2-8. Teritoriul pe care îl ocupă este cel din extremitatea sudică a Iudeii. Un semn al integrării lor în Iuda este atribuirea, în Iis. Nav. 15,26-32, a aceluiași cetăți fiilor lui Iuda.

4,31 „casa Barumseorim”: TM are „în *Bēyth Bire 'ī* și în *Ṣa'arāyim*”.

4,32 Am tradus ἐπούλις prin „așezare” (cf. Iis. Nav. 15,28 și nota *ad loc.*). Aceste ἐπούλις erau mici așezări rurale, un fel de cătune, dependente de o cetate din preajmă.

Aitam, și Enremmon, și Thoccan, și Aisan, cinci cetăți.³³ Toate așezările lor încercuiau acele cetăți până la Baal. Aceasta este stăpânirea lor și înscrierea lor.³⁴ Și Mosobab, și Iemoloch, și Iosia, fiul lui Amasia,³⁵ și Ioel (acesta era fiul lui Isabia), fiul lui Saraia, fiul lui Asiel,³⁶ și Elioenai, și Iacaba, și Iasua, și Asaia, și Ediel, și Ismael, și Banaia,³⁷ și Zuza, fiul lui Sephei, fiul lui Allon, fiul lui Iedia, fiul lui Samari, fiul lui Samaia.³⁸ Aceștia, înșirați pe nume, erau căpetenii între cei născuți ai [familiilor] lor și s-au înmulțit din plin în casele lor părintești.³⁹ Și au mers până au ajuns în Gerara, până la răsărit de Gai, ca să caute pășuni pentru turmele lor.⁴⁰ Și au găsit pășuni grase și bune și pământ întins în fața lor și pace și liniște, pentru că înainte vreme acolo locuieră [câțiva] dintre fiii lui Cham.⁴¹ Și, în zilele lui Ezekias, regele din Iuda, au venit cei sus pomeniți și le-au lovit [acestora din urmă] casele și [i-au bătut] pe mineii pe care i-au găsit acolo; și i-au dat ca anatemă până în ziua de astăzi și s-au așezat în locul lor, pentru că acolo [au aflat] pășuni pentru turmele lor.⁴² Apoi, din rândul fiilor lui Simeon s-au dus la muntele Seir cinci sute de bărbați, în frunte cu Phalettia, și Noadia, și Raphaia, și Oziel, fiii lui Iesi.⁴³ Și au bătut rămășița celor scăpați ai amaleciților și au locuit acolo până în ziua de astăzi.

Mai multe ἐπόλαις alcătuiesc hinterlandul (κατόσχησις, „teritoriul, posesiunea, ținutul”) cetăților menționate. ♦ „cinci”: totalul de cinci se explică doar dacă în loc de o singură așezare „Enremmon” se socotesc două, ceea ce e sugerat de grafia corespondentului ebraic *'Ayin Rimmōn*.

4,33 „înscrierea”: gr. καταλοχισμός înseamnă „înscriere, înregistrare, recrutare” (neologism). AB I Chron. traduce în mod constant „official genealogy”.

4,35 Urmăm lecțiunea stabilită de Rahlfs, dar TM, Vulg, și LXX-A au „Ioel, Iehu fiul lui Iosibiah, fiul lui...”.

4,39 Gerara era o cetate la 18 km sud-est de Gaza (Gen. 10,19), la poalele munților din Iuda. Aici îi înfrânge Asa pe etiopienii conduși de Zareh (2Par. 14,13-14). ♦ „Gai”: TM are „vale”.

4,40 Descendenții lui Canaan, fiul lui Cham (cf. Gen. 9,18), sunt locuitorii ancestrali ai Palestinei.

4,41 „Mineii” din LXX (Μινναίοι) au fost identificați cu maoniții din 2Par. 20,1. Erau un trib arab, numiți astfel după cetatea Maan, situată la sud-est de Petra. Menționarea Muntelui Seir din versetul următor indică zona Edom ca centru de desfășurare a acțiunilor. TM are *m'ânim*, care poate fi înțeles ca „adăposturi” sau ca numele unei populații amintite în 2Cron. 20,1. ♦ „i-au dat ca anatemă”: gr. ἀνεθεμάρτισαν. Cf. nota 2,7.

4,43 Aceasta este unica mențiune biblică a acțiunii antiamalecite a lui Ezekias.

5¹ Fiii lui Ruben, întâiul-născut al lui Israel: el era întâiul-născut, dar, pentru că s-a suit în patul tatălui său, acesta i-a dat binecuvântarea fiului său Iosif, fiul lui Israel, și [lui Ruben] nu i s-au [mai] socotit drepturile de întâi-născut. ² Căci Iuda era tare în putere între frații săi și din el avea să iasă o căpetenie, și binecuvântarea [i-a fost dată] lui Iosif. ³ Fiii lui Ruben, întâiul-născut al lui Israel: Enoh și Phallus, Arson și Charmi. ⁴ Fii ai lui Ioel: Semei și Banaia, fiul lui. Și fii ai lui Gug, fiul lui Semei: ⁵ fiul lui [a fost] Micha, al cărui fiu a fost Recha, al cărui fiu a fost Baal, ⁶ al cărui fiu a fost

5,1 Cronistul face aluzie la Gen. 35,22 și explică de ce, deși întâi-născut, Ruben nu beneficiază de acest drept. Mai mult, autorul trimite și la episodul binecuvântării fiilor lui Iosif (Gen. 48,5). ♦ „drepturile de întâi-născut”: gr. πρωτοτόκια. Pentru același termen, cf. Gen. 25,31-32. Problema drepturilor fiului întâi-născut, precum și condițiile transferării acestora asupra altui fiu sunt tratate, printre alții, de I. Mendelsohn în articolul „On the Preferential Status of the Eldest Son”, în *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 156 (1959). Întâiul-născut primea prima și cea mai bună parte din moștenirea părintească, dar participa apoi și la împărțirea în mod egal cu frații săi a moștenirii rămase. De exemplu, în cazul a doi frați, cel mai mare primea două părți (dreptul de întâi-născut, respectiv jumătate din ce rămânea), în timp ce mezinului îi revenea o singură parte (cealaltă jumătate). În privința fiilor lui Iacob, cutuma este parțial respectată, pentru că Iosif (cel care primește „binecuvântarea”, cf. v. următor) va lua două teritorii (pentru cei doi fii ai săi, Manase și Efraim), dar numărul teritoriilor împărțite rămâne în mod simbolic doisprezece pentru că tribul lui Levi, datorită statutului său special, nu participă la moștenire, fiind recompensat în alt fel. Cf. AB I Chron., pp. 35-36. ♦ Tribul lui Ruben a ocupat teritoriul din estul Iordanului, fiind mărginit în sud de râul Arnon și învecinat în nord cu tribul lui Gad (care îi va și asimila teritoriile destul de repede, după cum lasă de înțeles inscripția lui Meșa, sec. al IX-lea î.H. – cf. AB I Chron., pp. 37, 38).

5,2 „binecuvântarea”: TM are *b^e khorāh*, „dreptul de întâi-născut”. Autorul semnaleză poziția preeminentă politic și militar a lui Iuda. Totuși, consecvent principiilor sale religioase, cronistul nu poate trece sub tăcere faptul că drepturile de întâi-născut le-a primit Iosif, chiar dacă urmașii acestuia din regatul de nord se vor face vinovați de apostazie (TM este aici mai explicit decât textul gr.). Constatarea „din el [i.e. Iuda] avea să iasă o căpetenie” este o aluzie la marii regi ai lui Israel (David și Solomon), descendenți ai lui Iuda; cronicarul se referă la legitimitatea regalității iudaice, în contrapartidă cu cea israelită, vinovată de apostazii și schisme. Pasajul, ca și Gen. 49,10, a fost interpretat și în sens mesianic de tradiția patristică și rabinică. În locul vagului „căpetenie, conducător”, varianta siriacă oferă „regele Mesia (Unsul)”.

5,4 „și Banaia, fiul lui. Și fii ai lui Gug, fiul lui Semei”: TM are „al cărui fiu a fost Gōgh, al cărui fiu a fost *Šim^e ʾī*”. La fel și Vulg.

5,6 Thaglatphalnasar este transliterarea greacă a lui Tiglatpileser III (nume atestat pe tăblițe, în asiriană, sub forma *Tukulti-apil-Esharra* care se traduce „încrederea mea este

Beera, pe care l-a strămutat Thaglathphalnasar, regele Asiriei. El era căpetenia [fiilor] lui Ruben. ⁷ Frații lui, din familia lui, după înscrierile lor pe generații: căpetenia Ioel, și Zaharia, ⁸ și Balec, fiul lui Ozuz, fiul lui Sama, fiul lui Ioel. Acesta locuia în Aroer, [până] la Nabau și Beelmaon, ⁹ iar spre răsărit, până unde începe pustiul de la râul Eufrat, căci avea multe turme în tinutul Galaad. ¹⁰ În zilele lui Saul, [rubenii] au purtat război cu vecinii, și au căzut în mâinile lor cei care locuiau în corturi, până la răsărit de Galaad.

¹¹ Fiii lui Gad locuiau în fața acestora, în Basan, până la Selcha. ¹² Ioel [a fost] întâiul-născut, și Sapham al doilea, și Iani, scribul din Basan, [al treilea]. ¹³ Și frații lor, după casele familiilor lor: Michael, Mosollam, și Sebee, și Ioree, și Iachan, și Zue, și Obed, șapte. ¹⁴ Iată fiii lui Abichail, fiul lui Uri, fiul lui Idai, fiul lui Galaad, fiul lui Michael, fiul lui Isai, fiul lui Iuri, fiul lui Zabucham, ¹⁵ fiul lui Abdiel, fiul lui Guni: [el era] căpetenia casei familiilor lor. ¹⁶ Locuiau în Galaad, în Basan și în satele lor și în toate

în fiul lui Esharra"). Rege cuceritor al Asiriei, a domnit între 745 și 727 î.H. și a fost contemporan cu regele Achaz al lui Iuda (732/1-716/5 î.H.). „Strămutarea” lui Beera ar putea face aluzie la cele relatate la 4Rg. 15,29.

5,7 „după înscrierile lor”: cf. nota 4,33.

5,8 Aroer este o localitate în Transiordania, pe malul nordic al râului Amron. Sediul al unei familii de rubeniți, cetatea reprezintă limita sudică a teritoriului lui Ruben. ♦ Beelmaon este transliterarea greacă a numelui localității *Ba'al-M'ôn*, unul dintre orașele construite de rubeniți în teritoriul lui Sihon Amoritul (Num. 32,38).

5,9 Galaad este aici mai mult un nume generic pentru Transiordania. Se pare însă că textul face aluzie aici la regiunea din sudul obișnuitei linii de demarcație Esebon (ebr. *Heš'bon*) – Marea Moartă, un podiș deluros propice creșterii de animale: vite, oi și capre.

5,10 „Vecinii” (πάροικοι), cum îi numește vag LXX, sunt în TM așa-numiții agareni (ebr. *hag'ri'im*). Agarenii erau un trib arab din deșertul sirian. Numele lor se trage, după tradiție, de la Agar, servitoarea egipteană a lui Avraam și mama lui Ismael, alungată în deșert (Gen.16). Și în Ps. 82,7 sunt amintiți, alături de alte popoare, ca dușmani ai lui Israel (cf. 1Par. 5,19). Nu este foarte sigur însă că această campanie este aceeași cu cea menționată la v. 19. Nici în LXX, nici în TM nu este clar cine a câștigat războiul. Oricum, tribul lui Ruben a dispărut foarte devreme: o parte a fost integrată în tribul lui Gad, iar rămășițe ale lui vor fi dus o viață semi-nomadă, până în vremea lui Saul, când probabil au fost înghițite de „agareni” (cf. BJ, nota *ad loc.*).

5,11 Tribul lui Gad ocupă teritoriul transiordanian de la nord de Ruben. ♦ Basan este regiunea din nord de Galaad, care se întinde în nord până la muntele Aeron (TM Hermon) și în est până la Selcha.

5,12 „scribul”: TM are aici un alt antroponim, *Sāphāt*.

5,16 Pasajul ridică o problemă de critică de text remarcabilă. Atât LXX, cât și textul ebraic tradițional indică Saronul ca punct de reper pentru teritoriul gadit, ceea ce este

împrejurimile Saronului, până la hotare. ¹⁷ Înscrierea lor [s-a făcut] în zilele lui Ioatham, regele lui Iuda, și în zilele lui Ieroboam, regele lui Israel.

¹⁸ Fiii lui Ruben și ai lui Gad și jumătate din tribul lui Manase erau dintre oșteni, bărbați care purtau scut și sabie, trăgeau cu arcul și erau învățați la război: patruzeci și patru de mii șapte sute șazeci care ieșeau la luptă. ¹⁹ Și au purtat război cu agarenii, și cu itureii, și cu naphiseii, și cu nadabeii ²⁰ și i-au înfrânt: agarenii au fost dați în mâinile lor, cu toate cuturile lor, pentru că, în timpul războiului, [rubeniții] au strigat către Dumnezeu și El le-a dat ascultare; căci își puseseră nădejdea în El. ²¹ Și au luat ca pradă de război cinci mii de cămile, două sute cincizeci de mii de oi și de capre, două mii de măgari și o sută de mii de oameni, ²² pentru că mulți au căzut răniți; fiindcă războiul era de la Dumnezeu. Și au locuit în locul [agarenilor] până la strămutare.

²³ Și jumătate din tribul lui Manase a locuit în ținutul de la Basan până la Baalermon și Sanir și muntele Aermon. Și s-a înmulțit mult și în Liban.

²⁴ Și aceștia erau capii familiilor lor: Opher, și Isei, și Eliel, și Ezdriel, și

imposibil, pentru că Saronul este câmpia fertilă din nord-vestul Palestinei, la sud de Carmel. Dar Deut. 3,9 precizează că fenicienii numesc Sanir sau Sanior (ebr. *Sar^hyon*) muntele Hermon (din lanțul Antiliban), formațiune geologică situată la limita de nord-est a pământului ocupat de israeliți. Această lecțiune pare cea corectă, în cazul de față. Unii comentatori presupun și o locație necunoscută din Transiordania (AB I Chron., p. 34 nota 16). ♦ „hotare”: gr. ἔξοδοσ, *litt.* „ieșire”.

5,17 Probabil în două recensăminte diferite, pentru că intervalul dintre moartea lui Ieroboam și începutul domniei lui Ioatham este de trei ani (743-740 î.H.).

5,19 Înfrânți de rubeniți (cf. 1Par. 5,10), agarenii se aliază cu vecinii arabi: itureii (descendenții lui Iettur, fiu al lui Ismael, 1Par. 1,31), naphiseii (descendenții lui Naphes, fiu al lui Ismael, 1Par. 1,31) și nadabeii, despre care nu există informații precise.

5,20 „și i-au înfrânt”: TM are „și au fost sprijiniți împotriva lor”.

5,21 „cinci mii de cămile”: TM are „din turmele lor, cincizeci de mii...”.

5,22 Strămutarea (deportarea) despre care vorbește cronicarul poate fi cea parțială, amintită la 4Rg. 15,19-20, care a avut loc în 734 î.H., din porunca lui Tiglatpileser III, sau cea generală sub Sargon (4Rg. 17,6), din 720 î.H.

5,23 Geografia ținutului ne este familiară din descrierea regiunii ocupate de tribul lui Gad. Baalermon este identificabil cu Baal-Gad și reprezintă granița de nord a Israelului, de la poalele muntelui Hermon (din lanțul Antiliban) și la vest de acesta. Jumătatea în discuție a tribului lui Manase ocupă, prin urmare, teritoriul Basanului și al întregului Galaad. ♦ „și în Liban”: nu apare în TM.

5,24 „tari în putere”: gr. ἰσχυροὶ δυναταί. Sintagma apare frecvent în LXX. În funcție de context, ea poate avea diferite sensuri: războinici de elită, oameni bine instruiți (expresia este aplicată leviților, cf. 9,13), bărbați de seamă, capabili etc.

Iermia, și Oduia, și Iediel, bărbați tari în putere, bărbați vestiți, căpetenii ale caselor familiilor lor.

²⁵ Dar au greșit față de Dumnezeuul părinților lor și s-au desfrânat după zeii popoarelor pământului [acela], pe care Dumnezeu le-a alungat din fața lor. ²⁶ Atunci Dumnezeuul lui Israel a stârnit duhul lui Phaloch, regele Asiriei, și duhul lui Thaglatphalnasar, regele Asiriei, și a strămutat tribul lui Ruben, pe cel al lui Gad și jumătate din cel al lui Manase și i-a dus în Chalach și Chabor și la râul Gozan, [unde locuiesc] până în ziua de astăzi.

²⁷ Fii ai lui Levi: Gedson, Caath și Merari. ²⁸ Și fii ai lui Caath: Ambram și Issaar, Chebron și Oziel. ²⁹ Și fii ai lui Ambram: Aaron, și Moise, și Mariam. Și fii ai lui Aaron: Nadab și Abiud, Eleazar și Ithamar. ³⁰ Lui Eleazar i s-a născut Phinees, lui Phinees i s-a născut Abisu, ³¹ lui Abisu i s-a născut Bocai, lui Bocai i s-a născut Ozi, ³² lui Ozi i s-a născut Zaraia, lui Zaraia i s-a născut Mariel, ³³ și lui Mariel i s-a născut Amaria, și lui Amaria i s-a născut Achitob, ³⁴ și lui Achitob i s-a născut Sadoc, și lui Sadoc i s-a născut Achimaas, ³⁵ și lui Achimaas i s-a născut Azarias, și lui Azarias i s-a născut Ioanas, ³⁶ și lui Ioanas i s-a născut Azarias: acesta a fost preot în Casa [Domnului] pe care a zidit-o Solomon în Ierusalim. ³⁷ Și lui Azarias i s-a născut Amaria, și lui Amaria i s-a născut Achitob, ³⁸ și lui Achitob i s-a născut Sadoc, și lui Sadoc i s-a născut Salom, ³⁹ și lui Salom i s-a născut Chelkias, și lui Chelkias i s-a născut Azarias, ⁴⁰ și lui Azarias i s-a născut Saraias, și lui Saraias i s-a născut Iosadac. ⁴¹ Și Iosadac a mers în strămutare după ce Iuda și Ierusalimul [au căzut] sub mâna lui Nabucodonosor.

5,26 Cei doi regi asirieni numiți în verset sunt una și aceeași persoană: Tiglatpileser III. Celălalt nume al regelui, Phaloch, corespunde formei Phul din 4Rg. 15,19. În cronică babiloniană, el apare sub numele de Pulu. Regii asirieni care stăpâneau și peste Babilon își luau frecvent două nume, ca rege al Asiriei, respectiv al Babilonului. ♦ Autorul confundă cele două deportări: cea a triburilor din Transiordania (734 î.H.), de către regele sus-amintit, și cea a întregului regat din nord de către Salmanasar și Sargon al II-lea (721 î.H.). ♦ Chalach este asirianul Halahhu, oraș și district la nord-est de Ninive. ♦ Chabor (azi Habur) este un râu care curge prin provincia asiriană Gozan, colectând apele unor pâraie care străbat regiunea de la sud-vest de cursul mijlociu al Eufratului. ♦ După *Hābhōr*, TM are „și *Hārā*”.

5,41 TM are „*Y^e hōfādḥāq* a plecat când YHWH a strămutat Iuda și Ierusalimul prin mâna lui *N^e bhukhadh^e ne 'f̄ar*”.

6¹ Fii ai lui Levi: Gedson, Caath și Merari. 2² Și acestea sunt numele fiilor lui Gedson: Lobeni și Semei. 3³ Fii ai lui Caath: Ambram și Issaar, Chebron și Oziel. 4⁴ Fii ai lui Merari: Mooli și Omusi. – Și familiile lui Levi după întemeietorii lor sunt acestea: 5⁵ [urmașii] lui Gedson: Lobeni, al cărui fiu [a fost] Ieeth, al cărui fiu [a fost] Zemma, 6⁶ al cărui fiu [a fost] Ioach, al cărui fiu [a fost] Addi, al cărui fiu [a fost] Zara, al cărui fiu [a fost] Iethri. – 7⁷ Fii ai lui Caath: Aminadab, al cărui fiu [a fost] Core, al cărui fiu [a fost] Asir, 8⁸ al cărui fiu [a fost] Elcana, al cărui fiu [a fost] Abiasaph, al cărui fiu [a fost] Asir, 9⁹ al cărui fiu [a fost] Thaath, al cărui fiu [a fost] Uriel, al cărui fiu [a fost] Ozia, al cărui fiu [a fost] Saul. 10¹⁰ Și fiii lui Elcana: Amasi și Achimoth, 11¹¹ al cărui fiu [a fost] Elcana, al cărui fiu [a fost] Suphi și al cărui fiu [a fost] Naath, 12¹² al cărui fiu [a fost] Eliab, al cărui fiu [a fost] Idaer, al cărui fiu [a fost] Elcana. 13¹³ Fii ai lui Samuel: Sani, întâiul-născut, și Abia. – 14¹⁴ Fiii lui Merari: Mooli, al cărui fiu [a fost] Lobeni, al cărui fiu [a fost] Semei, al cărui fiu [a fost] Oza, 15¹⁵ al cărui fiu [a fost] Somea, al cărui fiu [a fost] Aggia, al cărui fiu [a fost] Asaia.

6,1-15 Cronistul alcătuiește aici lista descendenților lui Levi, de mâna a doua, față de linia Caath – Aaron prezentată la 1Par. 5,27 și urm. Aflăm aici de urmașii lui Gedson, de o linie colaterală a urmașilor lui Caath și, în fine, de urmașii lui Merari.

6,4 „familiile lui Levi după întemeietorii lor”: *litt.* „familiile lui Levi după familiile lor”.

6,7 „Fii ai lui Caath: Aminadab...”: lecțiune după LXX-B, la fel cu TM și Vulg., dar Aminadab nu este amintit printre fiii lui Caath nici la 5,28, nici la 6,3. Din linia genealogică prezentată la 6,22-23 se înțelege că este vorba de Issaar. LXX-A are „Issaar”, lecțiune corectă.

6,13 „Fii ai lui Samuel”: inserarea genealogiei lui Samuel pare o articulare artificială (de remarcat faptul că descendența lui Elcana nu este continuată aici cu formula obișnuită „al cărui fiu a fost Samuel”). Samuel este inclus în descendența levitică, deși după 1Rg. 1,1 (*cf.* și nota 1,1b *ad loc.*) el aparține tribului lui Efraim. Unii comentatori, departe de a considera aceasta drept o situație excepțională, găsesc aici mărturia unei „vechi tradiții” conform căreia puteau îndeplini funcții levitice (și chiar preoțești) și cei care nu erau descendenți „de sânge” ai lui Levi, dar dovediseră anumite merite în slujirea lui Dumnezeu și în comunitate (*cf.* AB I Chron., p. 46; de asemenea, W.F. Albright, *Archaeology and the Religion of Israel*, 1942, pp. 109 și urm.). Ipoteza ar putea fi susținută și de alte referințe biblice: Jud. 17,1-5 (preotul din casa lui Micha); 2Sam. 8,18 TM (despre fiii lui David se spune că erau preoți); 2Rg. 20,26 (un „preot al lui David” care era din tribul lui Manase; *cf.* și nota *ad loc.*). ♦ Genealogia prezentată în vv. 10-13 prezintă unele diferențe față de cea reluată mai jos, în vv. 18-23, precum și de cea din 1Rg. 1,1. ♦ „Sani, întâiul-născut”: TM are *habb^h khor wa-seni*, „întâiul-născut și al doilea”. Întâiul-născut al lui Samuel este Ioel (*cf.* 1Rg. 8,1, dar și v. 18 *infra*).

¹⁶ Aceștia sunt cei pe care David i-a rânduit peste cântăreții din Casa Domnului, când a așezat chivotul, ¹⁷ și ei slujeau în fața cortului mărturiei cu instrumente muzicale, până când Solomon a zidit Casa Domnului în Ierusalim și ei stăteau [în templu], după rânduiala lor, la slujbele lor. ¹⁸ Și dintre fiii lui Caath, aceștia și fiii lor erau cei rânduiți: Aiman, cântăreț de psalmi, fiul lui Ioel, fiul lui Samuel, ¹⁹ fiul lui Elcana, fiul lui Edad, fiul lui Eliel, fiul lui Thie, ²⁰ fiul lui Suph, fiul lui Elcana, fiul lui Meth, fiul lui Amasias, ²¹ fiul lui Elcana, fiul lui Ioel, fiul lui Azaria, fiul lui Saphania, ²² fiul lui Thaath, fiul lui Asir, fiul lui Abiasaph, fiul lui Core, ²³ fiul lui Issaar, fiul lui Caath, fiul lui Levi, fiul lui Israel. – ²⁴ Și Asaph, fratele lui [Aiman], stătea de-a dreapta lui; Asaph [a fost] fiul lui Barachia, fiul lui Samaa, ²⁵ fiul lui Michael, fiul lui Maasia, fiul lui Melchia, ²⁶ fiul lui Athani, fiul lui Zarai, fiul lui Adia, ²⁷ fiul lui Aithan, fiul lui Zamma, fiul lui Semei, ²⁸ fiul lui Echa, fiul lui Gedson, fiul lui Levi. – ²⁹ Fiii lui Merari, fratele lor [, stăteau] în stânga: Aithan, fiul lui Kisai, fiul lui Abdi, fiul lui Maloch, ³⁰ fiul lui Asebi, fiul lui Amessia, fiul lui Chelkias, ³¹ fiul lui Amasai, fiul lui Bani, fiul lui Semmer, ³² fiul lui Mooli, fiul lui Musi, fiul lui Merari, fiul lui Levi.

³³ Și frații lor leviți, după casele familiilor lor, au fost însărcinați cu toată munca de slujire la cortul Casei lui Dumnezeu. ³⁴ Aaron și fiii lui tămâiau

6,16-32 Se reiau genealogiile celor trei fii ai lui Levi prezentate mai sus și se insistă asupra celor trei familii de cântăreți din Templu, despre ale căror îndatoriri citim la 1Par. 25,1-6. Listele sunt expuse în ordine inversă față de cele de mai sus, cu anumite diferențe.

6,17 „în fața cortului mărturiei”: *lit.* „în fața cortului casei mărturiei”. *Cf.* și v. 33: „cortul Casei lui Dumnezeu”.

6,18 „cântăreț de psalmi”: gr. ψαλτωδός – neologism care apare numai în Par., ca și verbul corespunzător.

6,24 Aiman este frate cu Asaph, în sensul apartenenței amândurora la același trib.

6,29-32 Această listă a merariților nu este aceeași cu cea de la 1Par. 6,14-15, pentru că aici sunt prezentați descendenții lui Musi, fiul lui Merari, iar dincolo urmașii lui Mooli, fratele lui Musi. Musi a avut un fiu, Mooli, care nu trebuie confundat cu fratele lui Musi.

6,29 „Aithan”: acest al treilea cântăreț este numit, la 25,1, „Idithon”.

6,34 „tămâiau peste altarul arderilor de tot”: gr. θυμίωντες ἐπὶ τὸ θυσιστήριον... Vb. θυμιάω înseamnă „a tămâia”, „a arde tămâie”, dar și în general „a arde producând fum” (*cf.* LSJ). Arderile de tot erau considerate „mireasmă plăcută pentru Domnul” (*cf.* Lev. 1,9), încât, în acest context, se poate înțelege și „ardeau jertfe pe altarul arderilor de tot și tămâie pe...”. ♦ „la toate slujbele din”: *lit.* „la toate muncile din”. Am tradus „slujbe” prin apropierea de sintagma „muncile de slujire” din v. anterior. ♦ „împăcare”:

peste altarul arderilor de tot și peste altarul tămâierii la toate slujbele din Sfânta Sfintelor și la [toate slujbele de] împăcare pentru Israel, după toate cele pe care le-a poruncit Moise, slujitorul lui Dumnezeu.³⁵ Și aceștia [au fost] fiii lui Aaron: Eleazar, al cărui fiu [a fost] Phinees, al cărui fiu [a fost] Abisos,³⁶ al cărui fiu [a fost] Bocai, al cărui fiu [a fost] Ozi, al cărui fiu [a fost] Zaraia,³⁷ al cărui fiu [a fost] Mariel, al cărui fiu [a fost] Amaria, al cărui fiu [a fost] Achitob,³⁸ al cărui fiu [a fost] Sadoc, al cărui fiu [a fost] Achimaas.

³⁹ Și acestea sunt așezările lor, după satele și hotarele lor. Fiilor lui Aaron din familia lui Caath – căci așa le-au căzut sortii –⁴⁰ li s-a dat Hebronul din Iuda și împrejurimile lui.⁴¹ Și lui Chaleb, fiul lui Iephone, i s-au dat câmpiile și satele ce țin de cetate.⁴² Și fiilor lui Aaron li s-au mai dat și cetățile de scăpare, Hebron, și Lobna și împrejurimile ei, și Selna și împrejurimile ei, și Esthamo și împrejurimile ei,⁴³ și Iethar și împrejurimile ei, și Dabir și împrejurimile ei,⁴⁴ și Asan și împrejurimile ei, și Attan și împrejurimile ei, și Basamus și împrejurimile ei,⁴⁵ iar de la tribul lui Beniamin, Gabea și împrejurimile ei, și Galemeth și împrejurimile ei, și

gr. ἐξυλόσκομοι, „a împăca, a îmbuna”, „a împăca pe cineva aducând o jertfă”. Termen tehnic din vocabularul sacrificial al LXX, tradus uneori în vechile versiuni românești prin „a ispăși”, echivalență însă nesatisfăcătoare în domeniul cultic iudaic prin faptul că este conotată în limbajul uzual prin apropierea de sensul creștin al „ispășirii”. Cf. Gen. 32,21; Lev. 1,4; 4,20 și nota *ad loc.* pentru corespondentul din TM; Num. 5,8 („berbecul de împăcare”); 6,11 etc.

6,35-38 Lista urmașilor lui Aaron este aproape identică cu cea de la 5,30-34. Cronistul insistă asupra descendenței aaronite a lui Sadoc, a cărui familie sacerdotală o va înlocui pe cea abiatharidă în timpul lui Solomon (3Rg. 2,35). Pentru disputa dintre sadociți și abia-tharizi, cf. „Introducere la 2 Regi. IV” și nota 8,17 la 2Rg. Pentru Sadoc, vezi și nota 16,39.

6,39-66 Lista cetăților atribuite leviților este paralelă cu cea din Iis. Nav. 21,10-39, cu unele modificări.

6,39 „satele”: TM are „taberele/sălășele”.

6,40 „împrejurimi”, gr. περιόριον. Termen tehnic rezervat pentru terenul necultivat dimprejurul cetăților levitice, teren cu un statut special (era inalienabil), spre deosebire de „câmpiile” (terenurile cultivate, vezi versetul următor) care țineau de cetăți. Cf. notele 14,4; 21 și 21,11 la Iis. Nav.

6,41 La fel și în TM, care este consecvent cu Ios. 21,11-12, spre deosebire de LXX care spune în Iis. Nav. *loc. cit.* că „împrejurimile” Hebronului au fost date tot lui Chaleb.

6,42 Dintre cetățile de scăpare menționate în Iis. Nav. 20,7-8, aici figurează numai Hebronul.

6,44 „Attan” nu are corespondent în TM.

Anchoch și împrejurimile ei. Toate cetățile lor erau treisprezece cetăți, după familiile lor.

⁴⁶ Iar celorlalți fii ai lui Caath din familiile acestui trib le-au căzut la sorți zece cetăți din jumătatea tribului lui Manase. — ⁴⁷ Și fiilor lui Gedson, după familiile lor, [le-au căzut la sorți] treisprezece cetăți, din tribul lui Issachar, din tribul lui Aser, din tribul lui Neftali, din tribul lui Manase, în Basan. — ⁴⁸ Și fiilor lui Merari, după familiile lor, le-au căzut la sorți douăsprezece cetăți, din tribul lui Ruben, din tribul lui Gad, din tribul lui Zabulon.

⁴⁹ Și fiii lui Israel le-au dat leviților cetățile și împrejurimile lor. ⁵⁰ Le-au dat, prin tragere la sorți, din tribul fiilor lui Iuda și al fiilor lui Simeon, acele cetăți care au fost numite. — ⁵¹ [Unora] din familiile fiilor lui Caath [li s-au dat] cetăți ale hotarelor lor din tribul lui Efraim. ⁵² Și li s-au dat cetățile de scăpare: Sychem și împrejurimile ei, în muntele lui Efraim, și Gazer și împrejurimile ei, ⁵³ și Iecmaam și împrejurimile ei, și Baithoron și împrejurimile ei, ⁵⁴ și Eglam și împrejurimile ei, și Gethremmon și împrejurimile ei; ⁵⁵ iar din jumătatea tribului lui Manase, Anar și împrejurimile ei, și Ieblaam și împrejurimile ei, după familiile celorlalți fii ai lui Caath. — ⁵⁶ Fiilor lui Gedson [li s-a dat] de la familiile din jumătatea tribului lui Manase [cetatea] Golan din Basan și împrejurimile ei, și Aseroth și împrejurimile ei; ⁵⁷ iar de la tribul lui Issachar, [cetatea] Kedes și împrejurimile ei, și Deberi și împrejurimile ei, ⁵⁸ și Dabor și împrejurimile ei, și Anam și împrejurimile ei; ⁵⁹ iar de la tribul lui Aser, [cetatea] Masal și împrejurimile ei, și Abaran și împrejurimile ei, ⁶⁰ și Icac și împrejurimile ei, și Roob și împrejurimile ei; ⁶¹ iar de la tribul lui Neftali, [cetatea] Kedes din Galileea și împrejurimile ei, și Chamot și împrejurimile ei, și Cariathaim și împrejurimile ei. — ⁶² Și celorlalți fii ai lui Merari, [li s-a dat] de la tribul lui Zabulon, [cetatea] Remmon și împrejurimile ei, și Thachia și împrejurimile ei; ⁶³ iar

6,46 În pasajul paralel din Iis. Nav. 21,5, cele zece cetăți primite de „ceialți fii ai lui Caath” sunt și de la tribul lui Efraim și de la cel al lui Dan, nu numai de la jumătatea tribului lui Manase.

6,47 Prin „tribul Manase, în Basan” se înțelege jumătatea tribului lui Manase care locuia în ținutul Basan, la est de Iordan.

6,50 „din tribul fiilor lui Iuda și al fiilor lui Simeon”: TM are în plus „și din tribul fiilor lui Benjamin”.

6,63 „la apus”: TM are „la răsărit”. Ierihonul este la apus de Iordan (de unde, probabil, modificarea din LXX), dar teritoriile lui Ruben sunt de cealaltă parte, spre răsărit.

dincolo de Iordan, [căt-re] Ierihon, la apus de Iordan, de la tribul lui Ruben [cetatea] Bosor din deșert și împrejurimile ei, și Iasa și împrejurimile ei,⁶⁴ și Cademoth și împrejurimile ei, și Mophaath și împrejurimile ei;⁶⁵ iar de la tribul lui Gad, [cetatea] Ramoth din Galaad și împrejurimile ei, și Maanaim și împrejurimile ei,⁶⁶ și Esebon și împrejurimile ei și Iazer și împrejurimile ei.

⁷ ¹ Și fii ai lui Issachar: Thola, și Phua, și Iasub, și Semeron, patru. ² Și fii ai lui Thola: Ozi, și Raphaia, și Ieriel, și Iemu, și Iebasam, și Samuel, căpetenii ale caselor familiilor lor dinspre Thola, tari în putere, după generațiile lor. Numărul lor, în zilele lui David, era de douăzeci și două de mii șase sute. ³ Și fii ai lui Ozi: Iezria, și fii ai lui Iezria: Michael, și Obdia, și Ioel, și Iesia, cinci, toți căpetenii. ⁴ La ei, după generațiile lor și după casele lor părintești, erau viteji ca să rânduiască oaste de război treizeci și șase de mii, pentru că aveau multe femei și fii. ⁵ Și frații lor în toate familiile lui Issachar, tari în putere, erau cu toții optzeci și șapte de mii.

⁶ [Fii ai lui] Beniamin: Bale, și Bachir, și Iadiel, trei. ⁷ Fii ai lui Bale: Asebon, și Ozi, și Ozziel, și Ierimoth, și Uri, cinci, căpetenii ale caselor părintești, tari în putere. Numărul lor era de douăzeci și două de mii treizeci

7,1 „fii ai lui Issachar”: *litt.* „ai fiilor lui Issachar” (după LXX-A reținută de Rahlfs), lecțiune identică în TM, LXX-B și LXX-L. Tribul lui Issachar, al cincilea fiu al lui Iacob și al Leei, ocupă teritoriul dintre Muntele Gelbue (TM Gilboa) și dealurile din Galileea inferioară, la est de Valea Izreel. Uneori incluși în liste alături de tribul lui Zabulon. Manase se extinde spre nord și în teritoriul lui Issachar, care avea în stăpânire șaisprezece cetăți (Iis. Nav. 19,17-23). Cei patru fii ai lui Issachar sunt menționați și în Gen. 46,13 și Num. 26,19-21. ♦ Thola acesta nu trebuie confundat cu Thola, fiul lui Phua, judecător vreme de 23 de ani, după moartea lui Abimelech (Jud. 10,1).

7,2 Se dă numărul din vremea lui David, ceea ce înseamnă că datele Cronistului provin din documente oficiale.

7,3 „cinci”: este numărat și tatăl, alături de cei patru fii.

7,6-12 O primă genealogie a tribului lui Beniamin, care pregătește prezentarea înaintașilor lui Saul (1Par. 8,1-40 și 9,35-44). Există multe informații despre tribul lui Beniamin, din păcate fragmentare și neconcordante: dacă Gen. 46,21 enumeră trei fii ai lui Beniamin, Num. 26,42-43 menționează patru fii, 1Par. 7,6 transcrie trei fii, dintre care unul, Iadiel, nu apare nicăieri în listele din Pentateuh, iar 1Par. 8,1-2 oferă numele a cinci fii ai lui Beniamin. Teritoriul pe care l-au ocupat se afla la nord de Iuda, în trecătorile dintre muntele Efraim și dealurile din Iuda. Tribul de proveniență al lui Saul a avut un rol important în conflictele cu filistenii și i-a rămas fidel regelui în conflictul cu David, cu puține excepții, menționate în 1Par. 12,2-7.

și patru.⁸ Și fii ai lui Bachir: Zamarias, și Ioas, și Eliezer, și Elithenan, și Amaria, și Ierimoth, și Abiu, și Anathoth, și Gemeeth. Toți aceștia, fiii lui Bachir.⁹ Iar numărul lor, după generațiile lor, căpetenii ale caselor familiilor lor, tari în putere, douăzeci de mii două sute.¹⁰ Și fii ai lui Iadiel: Balaan. Și fii ai lui Balaan: Iaus, și Benjamin, și Aoth, și Chanana, și Zaithan, și Ramessai, și Achisaar.¹¹ Cu toții, fiii lui Iadiel, căpetenii ale familiilor lor, tari în putere, șaptesprezece mii două sute care ieșeau cu oștirea la război.¹² Și Sapphin, și Apphin, și fiii lui Raom; fiul acestuia[era] Aer.

¹³ Fii ai lui Neftali: Iasiel, și Goni, și Issier, și Salom, fii [avuți] cu Balaa.

¹⁴ Fii ai lui Manase: Aseriel, pe care l-a născut concubina lui, siriana; [ea] l-a născut și pe Machir, tatăl lui Galaad.¹⁵ Și Machir a luat nevastă pentru Amphin și Mamphin, iar numele surorii lui era Moocha. Pe cel de-al doilea [fiu al lui Machir] îl chema Salpaad, iar lui Salpaad i s-au născut [numai] fiice.¹⁶ Iar Moocha, nevasta lui Machir, a mai născut un fiu, căruia i-a pus numele Phares. Numele fratelui lui era Soros; fiul acestuia: Ulam.¹⁷ Și fii ai lui Ulam: Badan. Aceștia erau fiii lui Galaad, fiul lui Machir, fiul lui Manase.¹⁸ Și sora lui, Malecheth, i-a născut pe Isadec, și pe Abiezer, și pe Maela.¹⁹ Și fiii lui Semira erau: Iaaim, și Sychem, și Lakei, și Aniam.

7,10 „Aoth”: acest Aoth ar putea fi una și aceeași persoană cu Aod, fiul lui Gera, menționat la IPar. 8,6 și Jud. 3,15 și urm., conducătorul revoltei împotriva ocupației moabite, din vremea Judecătorilor.

7,12-13 Pasaj controversat, greu inteligibil, pentru că este lacunar. Sapphin și Apphin corespund ebr. *Šuppim* și *Huppim*. În Gen. 46,21 le corespund Mamphin și Ophimin (ebr. *Muppim* și *Huppim*). Pe de altă parte, precizarea din v. 13, „fii [avuți] cu Balaa”, este surprinzătoare, pentru că Neftali și Dan au fost fiii Balaaei (Bala în Gen. 46,25). Precizarea ar putea avea sens doar dacă se presupune că înainte de fiii lui Neftali ar fi fost enumerați fiii lui Dan, ca în Gen. 46,23-25. De aceea s-a presupus și că versetul 12 este rămășița unei liste a urmașilor lui Dan (Num. 26,46-47), care altfel nu apare în Par. (cf. TOB, nota *ad loc.*; cf. AB I Chron., p. 54).

7,13 Din tribul lui Neftali sunt amintiți doar cei din Gen. 46,24.

7,14-16 De asemenea un pasaj controversat, care conține genealogiile tribului lui Manase, fiul lui Iosif. Se pare că Amphin și Mamphin reprezintă o reluare eronată a cuplului misterios dinainte, Sapphin și Apphin, o eroare a copistului. Apoi nu se știe cine este Aseriel. Pasajele corespunzătoare din Gen. 46,20 și Num. 26,33 îl indică pe Machir ca fiu al lui Manase. De asemenea, Salpaad este, în Num. 26,37, nepotul lui Galaad, fiul lui Machir, de unde și conjectura unei lacune în textul din IPar.

7,16 „Ulam”: TM are „*Ūlām* și *Rāqem*”.

²⁰ Și fii ai lui Efraim: Sothala, al cărui fiu [a fost] Barad, al cărui fiu [a fost] Thaath, al cărui fiu [a fost] Eleada, al cărui fiu [a fost] Nomee, ²¹ al cărui fiu [a fost] Zabed, al cărui fiu [a fost] Sothele, și Ezer, și Elead. Pe ei i-au omorât oamenii din Geth, născuți în ținutul acela, pentru că au coborât să le ia turmele. ²² Și Efraim, tatăl lor, i-a plâns multe zile și frații lui au venit să-l mângâie. ²³ Apoi a intrat la nevasta lui și ea a rămas grea și a născut un fiu, căruia i-a dat numele Baraga, căci [el zicea] „întru nenorociri s-a născut în casa mea”. ²⁴ Și între cei rămași a zidit cetățile Baithoronul de Jos și [Baithoronul] de Sus. Și fii ai lui Ozan: Seera, ²⁵ al cărui fiu [a fost] Raphe, ai cărui fii [au fost] Raseph și Thale, al cărui fiu [a fost] Thaen. ²⁶ Fiul acestuia, Laadan, a avut ca fiu pe Amiud, al cărui fiu [a fost] Elisama, ²⁷ al cărui fiu [a fost] Num, al cărui fiu [a fost] Iesue. ²⁸ Iată și ținuturile și așezările lor: [cetatea] Baithel și satele ei; la răsărit – Naaran; spre apus – Gazer și satele ei; și Sychem și satele ei, până la Gaia și la satele ei. ²⁹ Și până la hotarele fiilor lui Manase: Baithsaan și satele ei, Thaanach și satele ei, Balad și satele ei, Mageddo și satele ei, Dor și satele ei: în acestea au locuit fiii lui Iosif, fiul lui Israel.

³⁰ Fii ai lui Aser: Iemna, și Isua, și Isui, și Beriga, și sora lor, Sore. ³¹ Și fii ai lui Beriga: Chaber și Melchiel; acesta a fost tatăl lui Berzaith. ³² Și lui Chaber i s-au născut Iaphalet, și Samer, și Chotam, și sora lor, Sola. ³³ Și

7,20-23 Listă genealogică mai bogată decât în Num. 26,39-40 sau Gen. 46,20.

7,23 „Baraga”: gr. Βαρογα este transliterarea ebr. *B^ri'āh*, pus în legătură cu expresia *b^rā'āh*, „întru nenorocire”.

7,24 „între cei rămași”: TM are *Še'erāh* care poate desemna o rudă de sex femeiesc, în cazul nostru, probabil, fiica lui Efraim sau sora lui Baraga, dar poate fi și un nume propriu. Traducătorul a legat cuvântul de verbul *šā'ār*, „a rămâne”. În Biblie (TM), e singura femeie citor de cetăți. ♦ „Baithoron”: cele două cetăți, Baithoronul de Sus, situată la 16 km nord-vest de Ierusalim, și Baithoronul de Jos au fost reconstruite de Solomon (2Par. 8,5) și fortificate de evrei după exil (Iud. 4,4). ♦ „Și fii ai lui Ozan: Seera” (lecțiune după LXX-B reținută de Rahlfs): TM are *'Uzzēn Še'erāh*. LXX-L are καὶ τῆν ερσααδρα, „și [cetatea] Ersaadra”, probabil o transliterare pentru *'Uzzēn Še'erāh*.

7,27 Iesue este aceeași persoană cu Iisus Nave (în ebr. *Y'hōšua'*, fiul lui *Nūn*), succesorul lui Moise (Deut. 31,1-8 și Iis. Nav. 1,1-9). Pentru numele Iesue/Iosua/Iisus, cf. „Introducere, I” la cartea Iisus Nave.

7,29 Așa cum reiese din Iis. Nav. 17,11, cetățile enumerate aici aparțineau tribului lui Manase. ♦ „Balad” nu are corespondent în TM.

7,30-40 Sunt prezentați descendenții lui Aser, al optulea fiu al lui Iacob, cu Zelpha (Gen. 30,13).

fii ai lui Iaphalet: Phesechi, Bamael și Asith. Aceștia [erau] fiii lui Iaphalet.
³⁴ Și fii ai lui Semmer: Achiuraoga, și Oba, și Aram, ³⁵ și Baneelam, [ai
cărui] frați [erau] Sopha, și Imana, și Selles, și Amal. ³⁶ Fii ai lui Sopha:
Chuchi, Arnaphar, și Sual, și Bari, și Imare, ³⁷ Sobal, și Od, și Semma, și
Salisa, și Iethran, și Beera. ³⁸ Și fii ai lui Iether: Iphina, și Phaspha, și Ara.
³⁹ Și fii ai lui Ofa: Orech, Aniel și Rasia. ⁴⁰ Toți aceștia [erau] fiii lui Aser,
toți căpetenii ale familiilor, [bărbați] aleși și tari în putere, căpetenii de
frunte. Numărul celor care se puteau rânduie de război era de douăzeci și
șase de mii.

8 ¹ Lui Benjamin i s-au născut Bale, întâiul-născut, și Asbel, al doilea,
Aara, al treilea, ² Noa, al patrulea și Raphe, al cincilea. ³ Și fii ai lui Bale
erau: Ader, și Gera, și Abiud, ⁴ și Abisue, și Nooma, și Achia, ⁵ și Gera, și
Sopharphac, și Oim. – ⁶ Aceștia sunt fiii lui Aod; ei erau căpetenii ale fami-
liilor care locuiau în Gabea, și i-au strămutat pe ei în Manachat: ⁷ Nooma,
și Achia, și Gera. El i-a strămutat și i s-au născut Naana și Achichod. ⁸ Și
lui Saarem i s-au născut fii în câmpia Moab, după ce a alungat pe Osim și
pe Baada, nevasta lui. ⁹ Iar din Ada, nevasta lui, i s-au născut Iobab, și

7,34 „Achiuraoga”: TM are „*Ahī* și *Rāwh'gāh*”.

7,35 „Baneelam, [ai cărui] frați”: TM are *ben-Hēlem 'āhīw*, „fiul lui *Hēlem*, fratele său”.
La fel și LXX-L: „fiul lui Elam”.

8,1 Genealogie diferită față de cele menționate la 1 Par. 7,6 (cf. nota 7,6-12). Textul
insistă în special asupra ascendenței lui Saul.

8,3 „Abiud”: TM are *'Abhīhūdh*: cum *'abh* înseamnă „tată”, iar după Jud. 3,15 *'Ehūdh*
(Aod) este fiul lui *Gērā*, s-a propus interpretarea „tatăl lui Ehud”.

8,6 Despre Aod, vezi nota la 1 Par. 7,10. ♦ Episodul strămutării fiilor lui Aod scapă
oricărei explicații. Unii comentatori (AB I Chron., p. 60) cred că ar putea fi o aluzie la
soarta beniaminiților din Gabea după războiul cu triburile unite ale lui Israel (cf. Jud.
20). ♦ Gabea este aici identificată cu cetatea Geba („Gaba” în Jud. 20), din teritoriul
lui Benjamin, situată la 11 km nord de Ierusalim și la 5 km de Gibea, localitatea natală a
lui Saul, cu care nu trebuie confundată. ♦ Manachat pare să fi fost o cetate din vecină-
tatea Betleemului, probabil identificabilă cu Mancho, oraș din zona deluroasă a ținu-
tului lui Iuda și menționat în Iis. Nav. 15,59a.

8,7 „i-a strămutat”: LXX are *υλααμ*, transcriere aproximativă a ebr. *hegh'lam*, de la
gālāh, „a lua în robie, a strămuta”. TM poate fi citit: „El i-a strămutat [și] i-a născut
pe...” sau „*Hegh'lam* i-a născut pe...” (cf. AB I Chron., p. 57, nota a-a).

8,8 Acest Saarem apare intempestiv, fără a i se menționa ascendența directă. Probabil o
eroare a copistului. ♦ „după ce a alungat”: text neclar. TM are „după ce le-a alungat pe
Hūšim și pe *Ba'arā*”, nevestele lui”. Traducerea (TOB) e conjecturală, după un text neclar.

Sebia, și Misa, și Melcham, ¹⁰ și Iaos, și Sabia, și Marma; aceștia [au fost] căpetenii de familii. ¹¹ Iar din Osim i s-au născut Abitob și Alphaal. ¹² Și fii ai lui Alphaal: Obed, Messaam, Semmer – acesta a construit [cetatea] Ono și Lod și satele ei. – ¹³ Și Beriga și Sama: ei erau căpeteniile familiilor care locuiau în Ailam și i-au alungat pe locuitorii din Geth. ¹⁴ Și Sosec, fratele lui, și Iarimoth, ¹⁵ și Zabadia, și Orer, și Obed, ¹⁶ și Michael, și Iespha, și Iocha – fii ai lui Bariga. ¹⁷ Și Zabadia, și Mosollam, și Azaki, și Abar, ¹⁸ și Isamari, și Iezlia, și Iobab – fii ai lui Elphaal. ¹⁹ Și Iakim, și Zechri, și Zabdi, ²⁰ și Elioenai, și Salthi, și Elieli, ²¹ și Adaia, și Baraia, și Samarath – fii ai lui Samai. ²² Și Isphan, și Obed, și Eleel, ²³ și Abadon, și Zechri, și Anan, ²⁴ și Anania, și Ambri, și Ailam, și Anathothia, ²⁵ și Athin, și Iepheria, și Pheliel – fii ai lui Sosec. ²⁶ Și Samsaria, și Saaria, și Ogotholia, ²⁷ și Iarasia, și Elia, și Zechri – fii ai lui Iraam. ²⁸ Aceștia erau căpetenii de familii, după generațiile lor, căpetenii; aceștia au locuit în Ierusalim. – ²⁹ Și în Gabaon a locuit tatăl lui Gabaon; și numele nevestei lui era Maacha. ³⁰ Și fiul ei întâi-născut [a fost] Abadon, [apoi] Sur, și Kis, și Baal, și Ner, și Nadab, ³¹ și Gedur și fratele lui, și Zachur, și Macaloth. ³² Și lui Macaloth i

8,12 „Ono”: oraș menționat prima oară în listele lui Tutmes III (sec. al XV-lea î.H.), rezidit de beniamiți după cucerirea Canaanului și reocupat după întoarcerea din exil.

8,14 „fratele lui”: TM are „frații lui”, ca și LXX-A. LXX-L are „frații lor”. În fine, Vulg. citește „et Haio”.

8,15-27 Descendenții celor patru căpetenii enumerate la 1Par. 8,13-14 și ai lui Elphaal. Lista prezintă unele diferențe față de TM în vv. 24-25.

8,16 Bariga este același cu Beriga de la 1Par. 8,13.

8,21 Samai este același cu Sama de la 1Par. 8,13.

8,27 Iraam este același cu Iarimoth de la 1Par. 8,14.

8,29-38 Genealogia lui Saul, reluată, separat, cu mici modificări de transliterare, la 1Par. 9,35-44.

8,32 „în preajma fraților lor”: gr. κατέναντι τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, *litt.* „față în față cu frații lor”, „înaintea fraților lor”, dar adv. κατέναντι poate exprima și un raport de opoziție („față de”). TM are *neghedh*, „în fața, în prezența”. Ierusalimul era situat în apropierea Gabaonului, spre răsărit, deci „în fața Gabaonului”, dacă ținem cont de raportarea simbolică a evreilor la punctele cardinale (de ex., cf. Iis. Nav. 8,11: „în fața cetății, spre răsărit”). Am optat pentru expresia „în preajma”, soluție adoptată și de vechii traducători ai LXX în română (BB; Micu). Cf. și 9,38. ♦ Textul se referă strict la descendenții lui Macaloth; faptul că este pomenit doar Sema în rândul fiilor lui Macaloth se datorează probabil unei lacune în textul original. În orice caz, descendenții lui Macaloth trăiesc în Ierusalim, spre deosebire de frații (verii) lor, locuitori în Gabaon (29-31) și alături (μετὰ τῶν ἀδελφῶν) de rudele lor mai îndepărtate, menționate la 1Par.

s-a născut Semaă. Căci și ei au locuit în preajma fraților lor, la Ierusalim, împreună cu [ceilalți] frați ai lor.³³ Iar lui Ner i s-a născut Kis, și lui Kis i s-a născut Saul, și lui Saul i s-a născut Ionathan, și Melchisue, și Aminadab, și Asabal.³⁴ Și fii ai lui Ionathan: Meribaal. Și lui Meribaal i s-a născut Michia.³⁵ Și fii ai lui Michia: Phithon, și Melchel, și Theree, și Achaz.³⁶ Și lui Achaz i s-a născut Ioiada, și lui Ioiada i s-au născut Galemath, și Asmoth, și Zambri, și lui Zambri i s-a născut Maisa;³⁷ și lui Maisa i s-a născut Baana, al cărui fiu [a fost] Raphaia, al cărui fiu [a fost] Elasa, al cărui fiu [a fost] Esel.³⁸ Și Esel a avut șase fii, ale căror nume erau: Ezricam, întâiul-născut, și Ismael, și Saraia, și Abdia, și Anan. Toți aceștia erau fiii lui Esel.³⁹ Și fii ai lui Asel, fratele lui: Ailam, întâiul-născut, și Iais, al doilea, și Eliphalet, al treilea.⁴⁰ Și fiii lui Ailam, bărbați tari în putere, erau arcași și aveau o mulțime de fii și de nepoți, o sută cincizeci. Toți aceștia erau dintre fiii lui Beniamin.

9¹ Și [pentru] tot Israelul, [aceasta e] numărătoarea lor; și aceștia sunt înscrși în cartea regilor lui Israel și ai lui Iuda, cu cei strămutați în Babilon,

8,28. Pasajul este ambiguu pentru că atât rudele de sânge din Gabaon, cât și cele îndepărtate din Ierusalim sunt numite prin termenul vag ὄδελφοί, „frați”.

8,38 „întâiul-născut”: TM are *Bokh^erū*, antroponim interpretat de traducător ca *b^ekh^erō* „întâiul său născut”; la fel la 9,44.

9 Capitolul 9 pune o importantă problemă de critică textuală prin asemănările izbitoare cu cap. 21 din 2 Ezdra (TM Nehem. 11), unde se prezintă lista familiilor care s-au întors și s-au stabilit în Ierusalim după exil. Unele fragmente din acest capitol, în special listele de preoți și leviți, par a fi un alt referat al listelor din Nehemia, însă fără a se putea spune exact dacă diferențele se datorează unor surse diferite ale cronistului sau intenției sale de a elimina din liste anumite nume și familii (pentru această problemă și bibliografie, cf. AB I Chron., pp. 67-71). Asemănările sunt mai mari în TM decât în LXX. Iată câteva exemple din LXX de similitudini între genealogiile din IPar. 9 și 2Ezr. 21 (comparăm doar variantele stabilite de Rahlfs, pentru că în tradiția ms. a LXX apar și alte asemănări): IPar. 9,7a și 2Ezr. 21,7a; IPar. 9,10-11 și 2Ezr. 21,10-11; IPar. 9,14a și 2Ezr. 21,15; IPar. 9,17b și 2Ezr. 21,19a. Pentru că acest capitol (9) este plasat înainte de cel consacrat morții lui Saul și începutului domniei lui David, s-ar putea înțelege că genealogiile prezentate aici sunt din perioada preexilică. De aceea, pentru a sublinia plasarea cronologică diferită, unii exegeți moderni (cf. AB I Chron., pp. 59 și 62) citesc versetul 9,1 ca o concluzie la capitolele anterioare (în care s-a făcut recenzarea principalelor familii ale triburilor lui Israel de dinainte de exil), iar versetul 9,2 ca introducere la situația de după exil (întoarcerea unor familii în Ierusalim și organizarea templului, descrise în 2Ezr. 21). De altfel, v. 9,2 lasă deschisă această posibilitate de lectură și în LXX, dacă

din pricina fărădelegilor lor. ² Și cei care au locuit mai înainte în stăpânirile [și] în orașele lor: Israel, preoții, leviții și cei dăruiți [lor].

³ Și în Ierusalim au locuit [unii] din fiii lui Iuda, și din fiii lui Benjamin, și din fiii lui Efraim și ai lui Manase: ⁴ Gothi, fiul lui Ammiud, fiul lui Amri, fiul fiilor lui Phares, fiul lui Iuda. ⁵ Și dintre [fiii] lui Selon: Asaia, întâiul lui născut, și fiii acestuia. ⁶ Dintre fiii lui Zara: Iiel și frații lor, șase sute nouăzeci. ⁷ Și dintre fiii lui Benjamin: Salo, fiul lui Mosollam, fiul lui Oduia, fiul lui Sanaa, ⁸ și Ibanaa, fiul lui Iraam; ei [erau] fiii lui Ozi, fiul lui Machir; și Massalem, fiul lui Saphatia, fiul lui Raguel, fiul lui Banaia, ⁹ și frații lor, după generațiile lor, nouă sute cincizeci și șase, toți bărbați căpetenii de familii, după casele lor părintești.

¹⁰ Iar dintre preoți: Iodae, și Ioarim, și Iachin. ¹¹ Și Azaria, fiul lui Chelkia, fiul lui Mosollam, fiul lui Sadoc, fiul lui Maraioth, fiul lui Achitob, căpetenia Casei lui Dumnezeu, ¹² și Adaia, fiul lui Iraam, fiul lui

în loc de „cei care au locuit mai înainte” citim „cei care au locuit mai întâi”, adică primii sosiți după exil.

9,1 „cartea regilor lui Israel și ai lui Iuda, cu cei strămutați...”: TM are „cartea regilor lui Israel; cei din Iuda au fost strămutați...”.

9,2 „mai înainte”: v. *supra* nota 9. ♦ Prin termenul „Israel” este desemnată generic populația de rând, laică, spre deosebire de cea cu atribuții religioase, preoți și leviți. ♦ „cei dăruiți [lor]”: gr. δεδουμένοι, *lit.* „dați de bună voie”, „oferiți”. TM are *n^othinim* (termen prezent și în texte ugaritice), pe care LXX îl va translitera în 2Ezr. și pe care J.M. Myers îl traduce „the temple slaves” (AB I Chron., *ad loc.*). E vorba de cei aflați în slujba leviților și care îndeplineau în Templu funcții inferioare. Pentru vocabularul „darului”, cf. și notele 1,11d și 1,28 la I Regi.

9,4 „fiul fiilor lui Phares”: TM are „fiul lui Bānī dintre fiii lui Peref”.

9,6 „și frații lor, șase sute nouăzeci”: numărul pare să se refere mai degrabă la toți fiii lui Iuda care au venit să locuiască în Ierusalim, decât la fiii lui Zara. În pasajul corespondent din 2Ezr. 21,6 e vorba de patru sute șazeci și opt, iar numărul se referă la fiii lui Phares.

9,8 „ei [erau] fiii lui Ozi”: TM are „'Ēlāh, fiul lui 'Ūzzī”. Traducătorul va fi citit 'ēlleh, „acea”.

9,9 „și frații lor”: toți fiii lui Benjamin care au venit să locuiască în Ierusalim (cf. și 9,6). ♦ „bărbați căpetenii” (ἄνδρες ἄρχοντες): textul s-ar putea să fie lacunar. De obicei substantivul „bărbați” (gr. ἄνδρες) are o complinire de felul „puternici”, „tari în putere” etc. În conformitate cu enumerarea de la v. 3, ne puteam aștepta ca în acest loc să fie înșiruiți fiii lui Efraim și ai lui Manase, dar, așa cum s-a spus (cf. nota 9), listele urmează structura din 2Ezr. 21, unde printre cei care s-au întors să locuiască în Ierusalim sunt amintiți, în v. 4, doar fiii lui Iuda și ai lui Benjamin.

Paschor, fiul lui Malchia, și Maasaia, fiul lui Adiel, fiul lui Iediu, fiul lui Mosollam, fiul lui Maselmoth, fiul lui Emmer,¹³ și frații lor, căpetenii ale caselor familiilor lor, o mie șapte sute șazeci, tari în putere la lucrarea de slujire a Casei lui Dumnezeu.

¹⁴ Și dintre leviți: Samaia, fiul lui Asob, fiul lui Esricam, fiul lui Asabia – dintre fiii lui Merari –, ¹⁵ și Bacbacar, și Ares, și Galal, și Manthanas, fiul lui Micha, fiul lui Zechri, fiul lui Asaph,¹⁶ și Abdia, fiul lui Samia, fiul lui Galal, fiul lui Idithon, și Barachia, fiul lui Ossa, fiul lui Elcana, care locuia în satele din Netophat.¹⁷ Portarii: Salom, și Acub, și Talman, și Aiman, și frații lor, [iar] Salom – căpetenia;¹⁸ și până astăzi [stă] la poarta regelui cea dinspre răsărit; acestea sunt porțile taberelor fiilor lui Levi.¹⁹ Și Salom, fiul lui Core, fiul lui Abiasaph, fiul lui Core, și frații lui, din casa tatălui său, [deci] coriții, [erau însărcinați] cu muncile de pază ale cortului, iar părinții lor păziseră intrarea în tabăra Domnului.²⁰ Și Phinees, fiul lui Eleazar, le fusese înainte vreme căpetenie, iar ei [erau] cu el.²¹ Zacharias, fiul lui Masalam, [a fost] portar la ușa cortului mărturie.²² Cei aleși [să păzească] porțile erau, cu toții, două sute doisprezece. Aceștia erau în așezările lor și așa e înscrierea lor. Pe ei i-au pus David și

9,13 „tari în putere la lucrarea de slujire...”: J.M. Myers interpretează după TM astfel: „experts in the ministerial service of the house of God” (AB I Chron., *ad loc.*).

9,16 Netophath este o localitate din apropierea Betleemului, iar locuitorii ei au dobândit un anumit renume în perioada postexilică (*cf.* 2Ezr. 2,22).

9,17 „și frații lor, [iar] Salom”: TM are „fratele lor Salom”. ♦ Unii comentatori susțin că Salom este forma prescurtată a numelui Masalam de la v. 21. Vezi și nota la 1Par. 9,19.

9,18 „porțile”: TM are „portarii”.

9,19 Acest Core este menționat și la 1Par. 26,1, ca tată al lui Mosolamia, adică Masallam (= Salom) de mai sus. Este un nume destul de rar: un singur omonim este menționat la 2Par. 31,14. ♦ „muncile de pază ale cortului”: în sarcina leviților intrau atât supravegherea, cât și transportarea cortului mărturie și a obiectelor sale, în special pentru a fi ferite de profanare. Pentru expresia „paza cortului”, v. nota 23,32. *Cf.* și Num. 3-4, de unde provin expresii precum „lucrarea de slujire (a casei lui Dumnezeu)”, „muncile de pază (ale cortului)”, „uneltele cortului” etc.

9,20 „Phinees, fiul lui Eleazar”: *cf.* Num. 3,32. ♦ „iar ei [erau] cu el”: TM are „YHWH fie cu el”.

9,22 „așezările”: *litt.* „curțile”, „împrejuririle”. ♦ „în slujirea aceasta”: *litt.* „credinței lor”. Gr. πιστις poate avea și sensul „încredințare”, „slujbă de încredere”, „slujire de credință”. Micu traduce „erau în crezământ”. *Cf.* și vv. 26 și 31, dar și 17,14 (pentru expresia folosită cu vb. πιστώω).

Samuel văzătorul în slujirea aceasta. ²³ Și ei și fiii lor păzeau porțile de la Casa Domnului, de la casa cortului. ²⁴ Porțile erau [îndreptate] spre cele patru vânturi: spre răsărit, spre apus, spre miazănoapte, spre miazăzi. ²⁵ Și frații din așezările lor veneau la ei timp de șapte zile, din vreme în vreme; ²⁶ căci patru viteji aveau încredințată [paza] porților. – Leviții erau peste odăi și peste vistieriile Casei lui Dumnezeu ²⁷ și locuiau împrejurul Casei lui Dumnezeu, pentru că lor le revenea paza acesteia și a cheilor [cu care] deschideau, devreme în zori, ușile sanctuarului. ²⁸ Unii dintre ei [erau puși] peste vasele de slujbă, ca după număr să le ducă înăuntru și după număr să le scoată. ²⁹ Alții dintre ei erau însărcinați cu uneltele și cu toate vasele sfinte, și cu făina, cu vinul, cu untdelemnul, cu tămâia și cu aromatele. ³⁰ Unii dintre fiii preoților pregăteau mirul și aromatele. ³¹ Și lui Mattathias, unul dintre leviți, – acesta era întâiul-născut al lui Salom, coritul – i s-a încredințat coacerea jertfei în tigaie pentru marele preot. ³² Și Banaia caathitul, dintre frații lor, pregătea pâinile punerii înainte, sâmbătă de sâmbătă. – ³³ Și aceștia erau cântăreții de psalmi, căpetenii de familii ale leviților, care se rânduiau pe zile, căci aveau de lucru și ziua, și noaptea. ³⁴ Acestea sunt căpeteniile familiilor leviților, după generațiile lor căpetenii; ei locuiau în Ierusalim.

9,23 Expresia „casa cortului” este destul de ciudată, cu atât mai mult cu cât cei doi termeni, „casa” și „cortul” sunt contrastivi. „Casa cortului” ar desemna în acest context locul sacru în care stătea cortul, iar „Casa Domnului” face referire la sanctuarul presolomonic.

9,24 „Porțile”: TM are „portarii”. ♦ „spre apus”: *litt.* „spre mare”.

9,25 „Frații din așezările lor” – *i.e.* leviții care lucrau în ture de câte șapte zile, spre deosebire de cei stabili „care locuiau împrejurul” templului (v. 27).

9,27 Am tradus verbul παραμβύλλω prin „a locui”. El înseamnă literal „a-și așeza tabăra”, probabil încă o reminiscență din organizarea descrisă în cartea Numerii, pe care cronistul caută să o adapteze realităților din timpul său. De fapt, leviții dormeau într-o anexă specială a Templului, numită „camera paturilor”.

9,30 „fiii preoților”: pregătirea mirului era rezervată exclusiv preoților; *cf.* Ex. 30,33.

♦ „pregăteau mirul”: gr. μυρρηκοί, „cei care fierb mirul”.

9,31 „coacerea jertfei în tigaie”: *litt.* „lucrările [de pregătire] ale jertfei în tigaie”. *Cf.* Lev. 2,5-6. ♦ „pentru marele preot”: nu apare în TM.

9,32 „Banaia caathitul, dintre frații lor”: TM are „printre fiii lui *Qehāth*, unii dintre frații lor”. ♦ „pâinile punerii înainte”: *cf.* nota 25,30 la Exod.

9,33 Se presupune că versetul de față introducea o nouă listă de leviți cântăreți. Aceasta însă se va fi pierdut.

³⁵ Și în Gabaon locuia Iiel, tatăl lui Gabaon, iar numele nevestei lui era Moocha. ³⁶ Fiii lui erau Abadon, întâiul-născut, și Sir, și Kis, și Baal, și Ner, și Nadab, ³⁷ și Gedur și fratele [său], și Zacharia, și Makelloth. ³⁸ Lui Makelloth i s-a născut Samaa. Și aceștia au locuit în mijlocul fraților lor în Ierusalim, cu frații lor.

³⁹ Și lui Ner i s-a născut Kis, și lui Kis i s-a născut Saul, și lui Saul i s-au născut Ionathan, și Melchisue, și Aminadab, și Isbaal. ⁴⁰ Și fiul lui Ionathan [a fost] Maribaal și lui Maribaal i s-a născut Micha. ⁴¹ Și fii ai lui Micha: Phaithon, și Malach, și Tharach. ⁴² Și lui Achaz i s-a născut Iada și lui Iada, i s-au născut Galemeth, și Gazmoth, și Zambri, și lui Zambri i s-a născut Masa, ⁴³ și lui Masa i s-a născut Baana, al cărui fiu [a fost] Raphaia, al cărui fiu [a fost] Eleasa, al cărui fiu [a fost] Esel. ⁴⁴ Și Esel a avut șase fii și acestea erau numele lor: Ezdricam, întâiul său născut, Ismael, și Saria, și Abdia, și Anan. Aceștia [erau] fiii lui Esel.

10 ¹ Străinii au pornit război împotriva lui Israel, iar [aceștia] au fugit din fața Străinilor și au căzut răniți pe muntele Gelbue. ² Și Străinii l-au urmărit pe Saul și pe fiii lui și i-au lovit pe Ionathan, Aminadab și Melchisue, fiii lui Saul. ³ Și s-a înăsprit războiul împotriva lui Saul și

9,44 „șase fii”: lista conține doar cinci nume, pentru că antroponimul ebr. *Bokh^rrū* a fost interpretat de traducător ca *b^ekh^rrō*, „întâiul său născut” (cf. și 8,38).

10,1-14 *Moartea lui Saul*. Pasajul corespunde narațiunii de la 1Rg. 31,1-13. Este primul capitol narativ din 1Par. Cronicarul insistă asupra sfârșitului lui Saul și ridicării lui David, în jurul căruia gravitează întreaga carte. Spre deosebire de pasajul corespunzător din 1Rg., autorul cronicii indică aici *expressis verbis* unul dintre motivele morții lui Saul (consultarea vrăjitoarei din Endor) și face aluzie la alte două păcate foarte grave ale lui Saul, aducerea de jertfe în locul profetului Samuel și încălcarea anatemei în războiul cu amalecitiții (cf. vv. 13-14 și nota *ad loc.*).

10,1 „Străinii”: gr. ἰσραηλῖται, i.e. filistenii. Am redat în mod constant termenul cu majusculă, când acesta îi denumește pe filistenii (TM are „filistenii”). Pentru echivalența străin/filistean, cf. 1Rg. 4,1 și nota *ad loc.* ♦ „Gelbue”: Γελοβουε este transliterarea greacă a ebr. *Gil^eboa*. Era un masiv muntos din teritoriul lui Issachar. Masivul străjuiește Valea Ezdraelon (ebr. *Yiz^er^e'e'l*), zona de trecere cea mai importantă de la Mediterana la Iordan. Bătălia decisivă, pe care Saul a pierdut-o, s-a dat pentru controlul acestei zone strategice. ♦ În condițiile de atunci, „rănit” însemna de obicei „rănit de moarte”, sau chiar „mort”.

10,3 Am tradus literal εἶπον αὐτὸν ἐν τοῖς τόξοις καὶ πόνοις, pentru efectul stilistic aparte al versetului, obținut prin brahilogie. Se înțelege că arcașii l-au nimerit (pe Saul) cu săgețile și i-au provocat dureri mari. Cf. 1Rg. 31,3, unde fraza este mai puțin

arcașii l-au aflat cu arcurile și cu dureri, căci l-au rănit cu săgețile. ⁴ Atunci Saul i-a zis celui care-i purta armele: „Scoate-ți sabia și străpunge-mă cu ea, ca să nu vină acești netăiați împrejur și să mă batjocorească.” Dar scutierul n-a vrut, pentru că se temea foarte tare. Atunci Saul a luat sabia și s-a aruncat în ea. ⁵ Scutierul a văzut că Saul a murit și s-a aruncat și el în sabie și a murit. ⁶ Și în ziua aceea, au murit Saul și trei fii ai lui și, [o dată] cu el, a murit toată casa lui. ⁷ Dacă toți cei din Israel care erau în vale au văzut că Israel a luat-o la fugă și că Saul și fiii lui au murit, și-au părăsit cetățile și au fugit [și ei]. Și au venit Străinii și s-au așezat în ele. – ⁸ Și a fost așa: a doua zi, Străinii s-au dus să-i prade pe răniți și l-au găsit pe Saul și pe fiii lui căzuți pe muntele Gelbue. ⁹ Și l-au despuiat și i-au luat capul și armele și au trimis [soli] în ținutul Străinilor, de jur împrejur, ca să aducă idolilor lor și poporului vestea cea bună. ¹⁰ Și au pus armele lui [Saul] în casa zeului lor și capul lui l-au pus în casa lui Dagon. ¹¹ Și toți locuitorii din Galaad au auzit toate cele pe care le-au făcut Străinii lui Saul și lui Israel. ¹² Atunci s-au sculat toți bărbații în putere din Galaad și au luat trupul lui Saul și trupurile fiilor lui și le-au adus la Iabis și au îngropat osemintele lor sub stejarul din

spectaculoasă. ♦ „arcurile... săgețile” traduc același gr. τόξα, acest plural însemnând „arc cu săgeți”.

10,5 Am tradus ὁ αἰψὸν τὰ σκεύη prin „scutierul”, nu literal prin „purtătorul de arme”.

10,6 Cronistul afirmă că, o dată cu moartea fiilor lui Saul se stinge și stirpea acestuia. Știm însă, din 2Rg. 2,10 și 21,7-9, despre existența unui fiu, Iebosthe, care a domnit doi ani, și, respectiv, despre un nepot, Memphibosthe, fiul lui Ionathan, și însăși genealogiile din IPar. 8,33-36 și 9,39-44 pomenește și de alți urmași. Toți aceștia nu mai sunt însă relevanți din punct de vedere al monarhiei.

10,7 „Valea” pe care cronistul o numește generic este Valea Ezdraclon, cu prelungirea ei răsăriteană, până la Iordan. Cf. 1Rg. 31,7.

10,9 Lui Saul i se iau armele și însemnele regale. Verbul ἐκδύω înseamnă, mai mult decât „a dezbrăca”, „a prăda, a despuia de însemne”.

10,10 Dagon era un zeu de natură incertă, venerat în toată Mesopotamia, mai ales în regiunea Eufratului Mijlociu (cf. nota la 1Rg. 5,2). Aproximativ dintre numele zeului și cuvântul ebraic *dāgh*, „pește”, este depășită. Mai degrabă, Dagon este o divinitate agrară (vezi și ebr. *dāghān*, „grâne”). Dagon are, așa cum reiese din 1Rg. 31,10, un templu la Baithsan (ebr. *Bēyth-Šan*, azi Beisan). Informația biblică a fost confirmată de săpăturile arheologice efectuate în 1930 la Beisan.

10,11 Versetul indică, în general, pe locuitorii din Galaad, însă 1Rg. 31,11 îi pomenește pe locuitorii din Iabisul Galaadului. Informația este precisă, dacă luăm în considerare conținutul versetelor următoare și recunoștința de care se bucura Saul în rândul locuitorilor acelei cetăți (cf. 1Rg. 11,1-11). ♦ „și lui Israel”: nu apare în TM.

Iabis și au postit șapte zile. — ¹³ Saul a murit din pricina nelegiuirilor pe care le-a săvârșit față de Domnul, după cuvântul Domnului, pentru că n-a păzit [cuvântul Lui]; căci Saul a întrebat un grăitor din pântec, ca să caute [sfat] și i-a răspuns profetul Samuel. ¹⁴ Nu l-a căutat pe Domnul, iar [El] l-a omorât și a întors domnia către David, fiul lui Iessai.

11 ¹ Și tot Israelul a venit la David, în Hebron, zicând: „Iată, noi suntem oasele tale și carnea ta; ² și ieri, și alaltăieri, pe când Saul era rege, [tot] tu rânduiai intrările și ieșirile lui Israel și ție ți-a zis Domnul Dumnezeuul tău: «Tu vei paște poporul Meu Israel și tu vei fi cărmuitor peste Israel.»” ³ Și toți bătrânii lui Israel au venit la rege în Hebron, iar regele David a încheiat cu ei un legământ în Hebron, înaintea Domnului; și l-au uns pe David rege peste Israel, după cuvântul Domnului, [rostit] prin Samuel.

⁴ Și regele și bărbații lui Israel au pornit spre Ierusalim (adică spre Iebus): acolo locuiesc iebuseii. ⁵ Și locuitorii din Iebus i-au zis lui David: „Nu vei intra aici!” Dar el a cucerit fortăreața Sion (aceasta este cetatea lui David). ⁶ Și David zisese: „Oricine va lovi cel dintâi un iebuseu, va ajunge căpetenie și cap de oaste.” Și Ioab, fiul Saruiei, s-a urcat cel dintâi asupra fortăreței și a ajuns căpetenie. ⁷ David s-a așezat în fortăreață: de aceea s-a

10,13 „Saul a murit din pricina nelegiuirilor pe care...”: *litt.* „Saul a murit în nelegiuirile sale, pe care...”. ♦ „după cuvântul Domnului, pentru că n-a păzit [cuvântul Lui]”: *cf.* 1Rg. 13,9-14; 15,9-31. Este o aluzie la două păcate foarte grave, despre ale căror consecințe Saul fusese prevenit de profetul Samuel (1Rg. loc. cit.). Primul a constat în aducerea de jertfe la Galgala, Saul substituindu-se lui Samuel. Al doilea păcat se referă la încălcarea anatemei (pentru „anatemă”, *cf.* nota 2,7) în urma războiului cu amaleciții, când Saul a cruțat viața regelui Agag și și-a însușit bunurile acestuia. ♦ „grăitor din pântec”, gr. ἐγγαστριμόθος, *litt.* „ventriloc”. Versetul rezumă în partea a doua episodul vrăjitoarei din Endor și al invocării duhului lui Samuel (1Rg. 28,7-19). ♦ „și i-a răspuns profetul Samuel” nu apare în TM.

11,1-9 *Cf.* 2Rg. 5,1-10.

11,2 „și ieri, și alaltăieri”: semitism cu sensul de „odinioară”. Înainte de ralierea tuturor triburilor, David a domnit șapte ani și jumătate la Hebron (2Rg. 1-4).

11,3 „Legământ” (gr. διαθήκη), de fapt o înțelegere reciprocă: David îi obligă pe israeliți să depună jurământul de fidelitate, iar el își asumă atribuțiile de suveran.

11,4 Iebuseii erau o populație care, după tradiție, descindea din cel de-al treilea fiu al lui Canaan (Gen. 10,16); locuiau, până la venirea lui David, în Ierusalim și în zona deluroasă dimprejur. „Iebus” ca nume al Ierusalimului este derivat regresiv de la numele populației și apare doar aici și în Jud. 19,10 și urm.

11,5 Sion se numea fortăreața (περιοχή) cetății (πόλις) întărite Iebus.

numit ea Cetatea lui David; ⁸ el a zidit cetatea de jur împrejur și s-a luptat și a cucerit-o. ⁹ Și lui David îi mergea tot mai bine și devenea tot mai mare și Domnul atotputernic era cu el.

¹⁰ Aceștia erau căpeteniile vitejilor lui David, care au biruit în timpul domniei lui alături de el, cu tot Israelul, ca el să domnească peste Israel, după cuvântul Domnului. ¹¹ Și acesta este numărul vitejilor lui David: Iesebaal, fiul lui Achamani, întâiul dintre cei treizeci; acesta, scoțându-și o dată sabia, a rănit trei sute [de dușmani] într-o clipă. ¹² Și după el, Eleazar, fiul lui Dodai Achochitul; acesta era [unul] dintre cei trei viteji. ¹³ El a fost împreună cu David la Phasodomin, unde se adunaseră Străinii la război; acolo era o bucată de ogor semănată cu orz; și poporul a fugit din fața Străinilor. ¹⁴ Dar el a stat în mijlocul ogorului și l-a apărat și i-a bătut pe Străini și Domnul a făcut izbăvire mare. ¹⁵ Și trei dintre cele treizeci de căpetenii au coborât pe stâncă la David, în peștera Odollam, iar tabăra Străinilor era așezată în Văioaga Uriașilor. ¹⁶ David se afla în fortăreață, iar grosul Străinilor era atunci în Bethleem. ¹⁷ Atunci David a poftit și a zis: „Cine îmi va da să

11,8 În TM, versetul este: „Și a zidit cetatea de jur împrejur, de la *Millo* până în împrejurimi, iar *Yō'ābh* a refăcut restul cetății.” David a construit un sistem nou de fortificații terasate (*Millo*) în partea de nord-vest a cetății.

11,9 „îi mergea tot mai bine”: gr. ἐπορεύετο πορευόμενος, *lit.* „înainta înaintând”, exprimă succesul rapid al lui David. Verbul are la origine conotații militare („a mărșălui”).

11,11 „cei treizeci”: LXX-L are „cei trei”, lecțiune preferată de mulți exegeți moderni (cf. AB I Chron., p. 86, nota c). „Cei treizeci” alcătuiau un detașament de elită din armata regulată a lui David. S-au distins în luptă încă de pe vremea când David se ascundea de Saul. Adesea cele două grupe se confundă.

11,12 Cei trei conducători ai „vitejilor” erau Iesebaal („Iebosthe”, în 2Rg. 23,8), Eleazar și Samaia, fiul lui Asa, omis aici. Cf. 2Rg. 23,8-12.

11,13 „poporul”: gr. λαός desemnează aici poporul sub arme.

11,14 „Dar el a stat”: unii comentatori sunt de părere că textul se referă la David (cf. AB I Chron., p. 86, nota d). E greu de crezut că David a fugit împreună cu poporul, lăsându-l pe Eleazar să se lupte singur cu filistenii. TM are „ei au stat”.

11,15 „Odollam”: gr. Οδολλαμ reprezintă transliterarea greacă a numelui cetății canaanite Adulam, identificată cu actualul Tell esh-Sheikh Madhur și situată la jumătatea distanței dintre Ierusalim și Lachis. Locul este cunoscut până în vremea lui Roboam (2Par. 11,7) mai degrabă datorită peșterii în care s-a ascuns David. ♦ „Uriașii” (οἱ ὑγροντες) reprezintă traducerea greacă a ebr. *rāphā'*, „urias”, de unde, probabil, și etnonimul ebraic *r^hphā'im*. Refaimii sunt unul dintre popoarele preisraelite din Palestina, care, după Gen. 14,5, au fost învinși de *K^cdhār^hlā'omer* (LXX Χοδδολογομορ).

11,16 În Bethleem, filistenii își stabiliseră o garnizoană.

beau apă din fântâna din Bethleem, cea de la poartă?”¹⁸ Cei trei s-au năpustit prin tabăra Străinilor și au scos apă din fântâna din Bethleem, care era la poartă, au luat-o și au venit la David; însă David n-a vrut să o bea, ci a vărsat-o pentru Domnul¹⁹ și a zis: „Să mă ferească Dumnezeu să fac lucrul acesta! Să beau sângele acestor bărbați, care și-au primejduit viețile? Căci cu prețul vieții lor au adus apa.” Și n-a vrut să o bea. Acestea le-au făcut cei trei viteji.

²⁰ Și Abessa, fratele lui Ioab, era căpetenia celor trei; acesta și-a scos sabia împotriva a trei sute și i-a rănit dintr-o dată; și el era renumit între cei trei,²¹ și mai slăvit decât ceilalți doi, cărora le era căpetenie; dar nu-i întrecia pe [cei] trei. — ²² Și Banaia, fiul lui Iodae, era fiu al unui viteaz și a săvârșit multe fapte pentru Cabasael: el i-a bătut pe cei doi lei din Moab; tot el a coborât și a ucis un leu într-o groapă, într-o zi de iarnă;²³ tot el l-a lovit pe un egiptean, bărbat înalt de cinci coți, care avea în mână o suliță ca sulul de țesător: Banaia s-a aruncat asupra lui cu o bătă, i-a luat egipteanului suliță din mână și l-a omorât cu sulița lui.²⁴ Acestea le-a făcut Banaia, fiul lui Iodae și avea [re]nume între cei trei viteji;²⁵ era slăvit mai presus decât cei treizeci, însă nu i-a ajuns pe cei trei. Și David l-a pus [căpetenie] peste familia lui.

11,18 Cei trei „au rupt” (διέρρηξαν) de fapt rândurile și au pătruns astfel în tabăra filisteiană. ♦ „a vărsat-o pentru Domnul”: gest simbolic, sinonim cu o libație pentru YHWH. Cf. și 1Rg. 7,6.

11,19 „Să beau...”: *litt.* „De voi bea...”. ♦ „...și-au primejduit viețile? Căci cu prețul vieții lor...”: *litt.* „...întru viețile lor? Căci întru viețile lor...”.

11,20 Vv. 20-21 sunt neclare în privința lui Abessa. În loc de „(căpetenia) celor trei” (după LXX și TM), unii editori preferă, aici (la prima ocurență) și în loc de „ceilalți doi” din v. 21, lecțiunea siriacă „cei treizeci”, care ar înlătura ambiguitățile (cf. AB I Chron., p. 87, notele f și g). ♦ „era renumit între cei trei”: TM are „nu și-a făcut un nume între cei trei”. 2Rg. 23: „... și-a făcut un nume între cei trei; ¹⁹ [era] vestit între cei trei și le-a devenit căpetenie, dar nu i-a ajuns pe cei trei”.

11,22 „Cabasael”: Καβασαελ (ebr. *Qabh^h‘ēl*) este o cetate din sudul Iudeii. În TM, tatăl cel viteaz este originar din *Qabh^h‘ēl*. ♦ „cei doi lei”: în loc de „lei”, LXX are αριῶν, care transliterează ebr. ‘ari‘ēl, *litt.* „leul lui Dumnezeu”, care ar putea fi nume propriu sau o poreclă pentru vitejie.

11,23 Lupta lui Banaia cu egipteanul și înfrângerea acestuia cu propria armă este comparabilă cu confruntarea dintre David și Goliat (1Rg. 17,4-10.32-51)

11,25 David și-l apropie pe Banaia și îl numește în fruntea „familiei” (gr. ποικιλία) sale. Din comparația cu TM, se înțelege că Banaia devine șeful cetei de războinici care îl însoțește pe rege, un fel de gardă personală.

²⁶ Vitejii oștirilor [au fost]: Asael, fratele lui Ioab, Eleanan, fiul lui Dodo din Bethleem, ²⁷ Sammoth din Ad, Chelles din Phelon, ²⁸ Orai, fiul lui Ekkes din Thecoe, Abiezer din Anathoth, ²⁹ Sobochai din Asoth, Eli din Acho, ³⁰ Moorai din Netophath, Cholod, fiul lui Nooza din Netophat, ³¹ Aithi, fiul lui Ribai de pe colina lui Beniamin, Banaia din Pharathon, ³² Uri din Nachaligaas, Abiel din Garabeth, ³³ Azmoth din Beerm, Eliaba din Salabon, ³⁴ Bennaias, Osom din Gennun, Ionathan, fiul lui Sola din Arar, ³⁵ Achim, fiul lui Sachar din Arar, Elphal, fiul lui Ur, ³⁶ Ophar din Mochorat, Achia din Phelon, ³⁷ Eserai din Charmal, Naarai, fiul lui Azobai, ³⁸ Ioel, fratele lui Nathan, Mebaar, fiul lui Agari, ³⁹ Selec din Ammon, Nachor din Berth, purtătorul armelor lui Ioab, fiul Saruiei, ⁴⁰ Ira din Iether, Gareb din Iether, ⁴¹ Urias Cheteul, Zabet, fiul lui Achlia, ⁴² Adina, fiul lui Saiza, din Ruben, căpetenie și peste [cei] treizeci ai lui, ⁴³ Anan, fiul lui Moocha și Iosaphat din Betania, ⁴⁴ Ozia din Astaroth, Samma și Iiel, fiii lui Chotan din Arar, ⁴⁵ Iediel, fiul lui Samer, și Ioazai, fratele lui din Ieas, ⁴⁶ Eliel din Mi, și Iaribi, și Iosia, fiul lui, Elnaam, și Iethema moabitul, ⁴⁷ Aliel, și Obed, și Iesiel din Misabia.

12 ¹ Aceștia sunt cei care au venit la David în Soclag, când el se ferea încă de fața lui Saul, fiul lui Kis, și aceștia erau între vitejii care îl ajutau la război, ² [trăgeau] cu arcul și cu dreapta și cu stânga, aruncau și pietre și săgeți: dintre frații lui Saul din Beniamin: ³ căpetenia Achiezer, și Ioas, fiul

11,26 „Vitejii oștirilor” (δυνάτοι τῶν δυνάμεων) sunt aceiași cu „Cei treizeci”, deja menționați. Denumirea din urmă este, după cum vedem, aproximativă.

11,41 Aici se oprește enumerarea „Celor treizeci” în 2Rg. 23,39. În Par., lista continuă până la sfârșitul capitolului cu războinici care se trag, în mare parte, din ținuturile transiordaniene și care s-au alăturat mai târziu armatei lui David (în timp ce marea majoritate din „cei treizeci” provenea din triburile lui Iuda și Simeon – cf. AB I Chron., p. 90).

11,42 „căpetenie și peste [cei] treizeci”: textul siriac este mai explicit: „căpetenia rubenită a treizeci [de viteji]” (AB I Chron., p. 88, nota f).

11,44 Astaroth era pe atunci capitala regatului lui Og din Basan.

12,1-23 „Vitejii” lui David din perioada exilului. Cronicarul se întoarce la perioada de exil al lui David. Sunt menționate aici numele celor care i s-au alăturat de bună voie, menționați generic în 1Rg. 22,2. Autorul urmărește să-și convingă cititorii de caracterul spontan și popular al mișcării lui David, fapt explicat prin voința lui Dumnezeu.

12,1 „Soclag”: Σοκλαγ este transliterarea greacă a cetății *Ṣiq^llag*, menționată în Iis. Nav. 15,31 ca Sekelac. Cea mai probabilă localizare din cele patru propuse este cea de la Tell al-Sharia, la 25 de km sud-est de Gaza. Aici a locuit David pe când se ferea de Saul.

12,2 Rudele lui Saul care i s-au alăturat lui David ocupă primul loc în enumerare.

12,3 Anathoth, cetate din Beniamin, azi Ras el-Harrubeh, la 5 km nord de Ierusalim.

lui Asma Gebothitul, și Ioel, și Iophalet, fiii lui Asmoth, și Berchia, și Ieul din Anathoth, ⁴ și Samaias Gabaonitul, [unul] dintre cei treizeci de viteji și peste cei treizeci, ⁵ Iermias, și leziel, și Ioanan, și Ioabab din Gadarath, ⁶ Eliazai, și Iarimuth și Baalia, și Samaria, și Saphatia din Charaiph, ⁷ Elcana, și Iesuni, și Ozriel, și Ioazar, și Iesboam – coriții, ⁸ și Elia, și Zabadia, fiii lui Iraam din Gedor. – ⁹ Iar din [tribul lui] Gad au plecat la David, din pustiu, bărbați tari și viteji la război, purtători de scuturi și sulite; și chipurile lor erau chip[uri] de leu și erau ușori și iuți precum căprioarele pe munți. ¹⁰ Azer cel dintâi, Abdia al doilea, Eliab al treilea, ¹¹ Masemanne al patrulea, Iermia al cincilea, ¹² Eththi al șaselea, Eliab al șaptelea, ¹³ Ioanan al optulea, Eliazer al nouălea, ¹⁴ Iermia al zecelea, Machabannai al unsprezecelea. ¹⁵ Aceștia, dintre fiii lui Gad, erau căpetenii în oștire: cel [mai] mic, peste o sută, și cel [mai] mare, peste o mie. ¹⁶ Ei au trecut Iordanul în luna întâi, când [râul] se revarsă peste maluri, și i-au alungat pe locuitorii văilor de la răsărit la apus. – ¹⁷ Și au venit în ajutorul lui David și dintre fiii lui Beniamin și ai lui Iuda; ¹⁸ și David le-a ieșit în întâmpinare și le-a zis: „Dacă ați venit la mine cu pace, inima mea să fie una cu a voastră; dacă însă vreți, în chip necinstit, să mă trădați dușmanilor mei, fie ca Dumnezeuul părinților noștri să vă vadă și să vă mustre.” ¹⁹ Și un duh a intrat în Amasai, căpetenia celor treizeci, și a zis:

12,5 Gadarath, cetate din Beniamin, situată la nord-est de Gabaon.

12,8 „din Gedor” – interpretare conjecturală; LXX are γεδωρ, de sens nesigur (*litt.* „fiii lui Iraam, fiii lui Gedor”). TM are *g^edhūr*, interpretat de traducători ca toponim, iar unele mss. ebr. au aici *g^edhūdh*, „ceată”.

12,9 Deșertul lui Iuda se găsea la sud-est de Ierusalim și se împărțea în trei regiuni: Ziph, Engaddi și Maon. În cazul nostru, textul face referire la primele două subdiviziuni (1Rg. 23,14 și 1Rg. 23,24). Pentru denumirile geografice din LXX, *cf.* notele la Iis. Nav. 2,16 și 1Rg. 23,24.

12,16 Războinicii din Gad trec Iordanul în luna întâi (adică *Nisan*, care ține de la jumătatea lui martie până la jumătatea lui aprilie), act deosebit de curaj: în perioada respectivă a anului, se pornesc torenții din munții din nord, iar Iordanul se umflă. Mai mult decât atât, ei au de înfruntat și opoziția localnicilor.

12,17-18 David are rețineri față de urmașii lui Beniamin, dar și față de iudei, mai ales din pricina trădării locuitorilor din Ziph (1Rg. 23,19-25). Așa se explică discursul cu care îi întâmpină pe cei care veneau să i se alăture. ♦ „în chip necinstit”: *litt.* „nu prin adevărul mâinii”. TM are „când nu e silnicie în mâna mea”.

12,19 Am tradus verbul ἐβδύω, în forma de aorist ἐβέδουσε, prin „a intra în”, și nu prin „a învălui, a îmbrăca” etc. Duhul intră, îl posedă dinăuntru pe Amasai, care face acum o profecție, în ritm poetic. Pentru același termen, *cf.* și Jud. 6,34; 2Par. 24,20; Iov 29,14 etc.

„Vino [tu] și poporul tău,
David, fiul lui Iessai;
Pace, pace ție,
Și pace ajutoarelor tale,
Căci pe tine te-a ajutat Dumnezeuul tău.”

Și David i-a primit și i-a făcut căpetenii ale oștirilor. — ²⁰ Și din [tribul lui] Manase au plecat la David, când Străinii s-au dus la război împotriva lui Saul; dar el nu i-a ajutat [pe Străini], pentru că, la sfat, capii oștirii Străinilor au zis: „Cu capetele bărbaților acelora se va întoarce el la domnul lui, Saul.” ²¹ Pe când mergea spre Soclag, au plecat din Manase [la David] Edna, și Iozabath, și Iodiel, și Michael, și Iosabeth, și Elimuth, și Selath, conducători a mii de [oameni] din Manase. ²² Ei au luptat alături de David împotriva cetei, căci toți erau tari în putere și căpetenii de oaste cu puterea lor. ²³ Din zi în zi, se aduna la David o oștire mare precum oastea lui Dumnezeu.

²⁴ Și acestea sunt numele căpeteniilor oastei care au venit la David în Hebron, ca să întoarcă spre el domnia lui Saul, după cuvântul Domnului: ²⁵ fii ai lui Iuda purtători de scuturi și de sulițe: șase mii opt sute de viteji ai

◆ Numele lui Amasai apare aici pentru prima dată. E căpetenia altei grupări de treizeci de războinici decât cea din IPar. 11,20-41. ◆ Am tradus neutru verbul πορεύομαι, prin „a veni”. El induce o urare de prosperitate. ◆ „Pace” (εἰρήνη) poate avea aici o dublă semnificație: cuvântul indică intențiile nou-veniților față de David sau este pur și simplu termenul obișnuit de salut în ebraică: *Șālôm!* ◆ Pe baza lecțiilor comparate din TM, LXX și Vulg., Jacob M. Myers traduce primele două versete din profetia lui Amasai astfel: „O, David, we are yours / with you, o, son of Jesse” (AB I Chron., p. 93).

12,20 „Cu capetele bărbaților acelora”: TM are „capetele noastre”, înțeles ca o formulă de jurământ: „Pe capetele noastre că...” (cf. AB I Chron., p. 95, nota 20). ◆ Pentru acest episod, cf. 1Rg. 29.

12,21 De fapt, David se întoarce (în marș) în Soclag, după ce a fost refuzat de comandanții filistenii.

12,22 „(împotriva) cetei”: LXX are γέδδουρ care transcrie, ca și în alte părți, ebr. *g^e dhūdh*. Cronistul se referă, probabil, la ajutorul primit de David în expediția împotriva amaleciților (1Rg. 30,15-19).

12,23 Compararea oștirii (δύνωμας) lui David de la Hebron cu cea a lui Dumnezeu este o hiperbolă de factură orientală.

12,24-39 Se face trecerea în revistă a armatei lui David, alcătuită din reprezentanți ai fiecăruia dintre cele douăsprezece triburi ale lui Israel. Aceasta este o prefigurare simbolică a unității regatului său.

12,24 „numele căpeteniilor oastei”: TM are „numerele capetelor celor înarmați”.

oștirii;²⁶ dintre fiii lui Simeon, tari în putere, pentru luptă, șapte mii o sută;²⁷ dintre fiii lui Levi, patru mii șase sute.²⁸ Și Ioadae, căpetenia celor din Aaron și, împreună cu el, trei mii șapte sute,²⁹ și Sadoc, tânăr tare în vârtute, și douăzeci și două de căpetenii din casa tatălui lui.³⁰ Și dintre fiii lui Benjamin, frații lui Saul, trei mii, însă cei mai mulți vegheau la paza casei lui Saul.³¹ Dintre fiii lui Efraim [erau] douăzeci de mii opt sute tari în putere, bărbați cu renume în casele familiilor lor.³² Și din jumătate din tribul lui Manase, optsprezece mii care au fost numiți ca să-l pună rege pe David.³³ Și dintre fiii lui Issachar, având pricepere cu privire la vremurile potrivite, știind ce trebuie să facă Israel sub cărmuirea lor, două sute și, împreună cu ei, toți frații lor.³⁴ Și din Zabulon au venit în linia de bătaie, cu toate cele de trebuință pentru război, cincizeci de mii, ca să-l ajute pe David fără șovăire.³⁵ Și din Neftali, o mie de căpetenii și, împreună cu ele, cu scuturi și cu sulite, treizeci și șapte de mii.³⁶ Și dintre daniți, rânduiți de război, douăzeci și opt de mii opt sute.³⁷ Și din [tribul] lui Aser au venit să-l ajute pe David la război patruzeci de mii.³⁸ Și de pe celălalt mal al Iordanului, din Ruben și Gad și din cealaltă jumătate a tribului lui Manase [au venit], cu toate cele de trebuință pentru război, o sută douăzeci de mii.³⁹ Toți războinicii aceștia s-au rânduit de luptă cu sufletul împăcat și s-au dus la Hebron, ca să-l facă pe David rege peste tot Israelul; iar Israelul rămas era într-un cuget să-l pună rege pe David.⁴⁰ Și au stat acolo trei zile, mâncând și bând, pentru că le pregătiseră frații lor.⁴¹ Și vecinii lor, până și [cei din] Issachar, și Zabulon, și Neftali le aduceau cu cămilele, cu măgarii, cu catării și cu vitele carne, făină, turte de smochine, stafide, vin și ulei, o mulțime de vite și de oi, fiindcă era bucurie în Israel.

12,30 Majoritatea celor din Benjamin îi rămân fideli lui Saul, din solidaritate tribală.

12,32 „numiți”: *litt.* „numiți pe nume”.

12,33 „având pricepere cu privire la vremurile potrivite...”: nu se știe în ce măsură textul se referă la cunoștințele de strategie militară și politică sau la cele de astronomie. Ei se ocupau cu stabilirea calendarului ebraic, în funcție de care se regla viața publică. ♦ „sub cărmuirea lor”: gr. εις τὸς ἀρχὰς αὐτῶν – nu apare în celelalte mss. importante și nici în TM.

12,36 TM are „douăzeci și opt de mii șase sute”.

12,39 „cu sufletul împăcat”: gr. ἐν ψυχῇ εἰρηνικῇ, expresie greu traducibilă („cu suflet de pace”, „cu pace în suflet” etc.). TM are *b^llēbhābh šālēm*, „cu inimă dreaptă/integră”. Traducătorul a citit „... *šālōm*”.

12,41 La întreținerea războinicilor nu participă numai localnicii („frații” iudei), ci, într-un avânt general, și vecinii lor (numiți doar generic) și chiar și triburile cele mai îndepărtate din nord: Issachar, Neftali, Zabulon.

13¹ Și David a ținut sfat cu căpeteniile peste mii și peste sute, cu fiecare căpetenie; ² și a spus David întregii adunări a lui Israel: „Dacă voi socotiți că e bine și dacă Domnul Dumnezeu nostru găsește cu cale, să trimitem după frații voștri care au rămas în toată țara lui Israel și [după] preoții [și] leviții aflați în cetățile din ținutul lor, să se adune la noi împreună cu ei ³ și să aducem chivotul Dumnezeului nostru la noi”; pentru că nu-l mai căutaseră din zilele lui Saul. ⁴ Și toată adunarea a zis să facă așa, fiindcă acest cuvânt a fost drept în ochii întregului popor. ⁵ David a chemat la adunare întregul Israel, de la hotarele Egiptului până la intrarea Emathului, ca să aducă chivotul lui Dumnezeu din cetatea Iarim. ⁶ Și David l-a adus și întregul Israel s-a urcat în cetatea lui David, aflată în Iuda, ca să aducă de acolo chivotul Domnului Dumnezeu care șade pe heruvimi, unde a fost chemat numele Lui. ⁷ Au pus chivotul lui Dumnezeu într-o căruță nouă din casa lui Aminadab, iar Oza și frații lui mânau căruța. ⁸ Și David și tot

13 Aducerea chivotului din cetatea Iarim. Cf. 2Rg. 6,1-11.

13,1 Cronistul revine la momentul imediat următor cuceririi Ierusalimului de către David (1Par. 11,1-9).

13,2 Am tradus verbul εὐδοῶ, în forma din text εὐδοῶθη, prin „a găsi cu cale”. Este traducerea consacrată pentru dispozițiile oficiale.

13,3 Verbul ζεῶ, „a căuta”, are aici o semnificație aparte: a căuta chivotul lui Dumnezeu înseamnă „a merge înaintea chivotului pentru a se închina și a-L consulta pe Domnul”.

13,4 Expresia εὐθὺς ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ λαοῦ s-ar traduce literal „drept în ochii întregului popor”. Utilizarea cuvintelor care desemnează părți ale corpului uman pentru introducerea verbelor de opinie sau de afect este larg răspândită în LXX și trădează formularistica originalului ebraic.

13,5 Hotarele Egiptului și intrarea Emath (ebr. *Hamāth*) sunt extremitățile de sud și, respectiv, de nord ale Israelului. De regulă, pentru limita de sud este indicat Șihorul sau „Râul Egiptului”. *Hamāth* este (și astăzi) un oraș pe malul de est al râului Oronte, situat pe una dintre căile comerciale principale care duceau din Asia Mică spre sud. „Intrarea Hamatului” se va fi găsit, probabil, la cumpăna apelor din valea *Beqa'a*. ♦ Iarim este, de fapt, cetatea Cariathiarim (ebr. *Qir'yath Y'ārīm*, „cetatea pădurilor”), situată pe granița dintre Iuda și Benjamin și numită și Cariathbaal. Aici a fost adus chivotul de la Baithsamus (*Bēyth-Semes*) și încredințat lui Eleazar, iar după douăzeci de ani a fost adus de David la Ierusalim.

13,6 Cf. 2Rg. 6,2. ♦ „l-a adus”: nu apare aici în TM, care are: „David s-a urcat cu tot Israelul...”. ♦ „care șade pe heruvimi”: la capetele chivotului erau așezați doi heruvimi de aur cu aripile întinse. Acestea formau un pedestal vizibil pentru tronul invizibil al lui Dumnezeu. ♦ „Cetatea lui David” este aici Cariathiarim, nu Ierusalimul.

13,7 „Oza și frații lui”: TM are „*Uzzā*” și „*Ah'yō*”.

13,8 „înaintea lui Dumnezeu”: i.e. în fața chivotului. ♦ „*kinyra... nabla*”: vechi instrumente cu coarde. În LXX, ebr. *kinnōr* este tradus uneori prin κίθρα, alteori prin

Israelul jucau înaintea lui Dumnezeu, cu toată puterea, cu cântăreți și cu *kinyra* și cu *nabla*, cu timpane, cu chimvale și cu trâmbițe. ⁹ Și au mers la arie, iar Oza și-a întins mâna ca să sprijine chivotul, pentru că juncanul era să-l răstoarne. ¹⁰ Și Domnul s-a aprins de mânie împotriva lui Oza și l-a lovit pe loc pentru că și-a întins mâna spre chivot; iar el a murit acolo înaintea lui Dumnezeu. ¹¹ Atunci David s-a tulburat că Domnul l-a frânt pe Oza și a numit locul acela „Frângerea lui Oza” până în ziua de azi. ¹² Și David s-a temut de Dumnezeu în ziua aceea și a zis: „Cum voi duce oare la mine chivotul lui Dumnezeu?” ¹³ Și nu a îndreptat David chivotul la sine, spre cetatea lui David, ci l-a abătut spre casa lui Abeddara, geththeul. ¹⁴ Chivotul lui Dumnezeu a rămas trei luni în casa lui Abeddara, iar Dumnezeu l-a binecuvântat pe Abeddara și toate ale sale.

14 ¹ [Apoi] Chiram, regele Tirului, a trimis soli la David și lemn de cedru, zidari și dulgheri ca să-i zidească o casă. ² Atunci David a știut că Domnul l-a pregătit [să domnească] peste Israel, pentru că domnia sa se înălțase mult prin poporul lui Israel.

³ David și-a mai luat neveste și în Ierusalim și i s-au mai născut fii și fiice. ⁴ Acestea sunt numele celor care i s-au născut la Ierusalim: Samaa, Isobaam, Nathan, Solomon, ⁵ și Ibaar, și Elisae, și Eliphalet, ⁶ și Nage, și Naphag, și Ianuu, ⁷ și Elisamae, și Balegdae, și Eliphalet.

ψαλτήριον, ὄργανον, λύρα, dar de cele mai multe ori prin κιθάρα (instrument cu coarde și cutie de rezonanță). Cf. și 1Rg. 10,5 și nota *ad. loc.* ♦ „chimvale”: gr. sg. κύμβαλον, instrument de percuție asemănător talgerelor.

13,9 Pasajul corespunzător din 2Rg. 6,6 este construit în linii mult mai ferme: Oza apucă cu putere (κρατῶ) chivotul pentru că animalul de povară îl trage în lături (περισπῶ) ♦ În 2Rg. 6,6 aria respectivă se numește „aria lui Nodab” (în TM, „a lui Nākhōn”). În TM, la 1Cron. 13,9, apare „aria lui Kīdhon”; aceeași lecțiune în LXX-A.

13,11 Am tradus literal διακοπή prin „frângere” și verbul la aorist διέκοψε, intensiv, prin „a frânge”, suprimând figura etimologică. Vezi și 1Par. 14,11.

13,13 Abeddara Geththeul (ebr. 'Obhēdh-'Edhom), filistean originar din Gad care a trăit în vecinătatea Ierusalimului.

14 Corespunde la 2Rg. 5,11-25.

14,1 Chiram, regele Tirului, contemporan cu David și Solomon, a domnit între 979/8-945/4 î.H. ♦ David își construiește palatul (am tradus literal „casa”) imediat după instalarea la Ierusalim, iar ajutorul lui Chiram vine, probabil, la cererea suveranului de la Ierusalim.

14,2 „prin poporul”: gr. διὰ τὸν λαόν, „prin poporul / datorită poporului”.

⁸ Au auzit Străinii că David a fost uns rege peste tot Israelul și au urcat toți Străinii să-l caute pe David; și David a auzit și le-a ieșit în întâmpinare. ⁹ Străinii au venit și au tăbărât în Văioaga Uriășilor. ¹⁰ Și David l-a întrebat pe Dumnezeu, zicând: „Dacă voi merge asupra Străinilor, îi vei da în mâna mea?” Și Domnul i-a spus: „Mergi și-i voi da în mâna ta.” ¹¹ Și David a mers asupra lor la Baalpharasin și i-a bătut acolo David. Apoi David a zis: „Dumnezeu i-a frânt pe dușmanii mei, cu mâna mea, cum se taie apa.” De aceea a pus numele locului aceluia „Frângerea Pharasin”. ¹² Și [Străinii] și-au părăsit acolo zeii, iar David a spus să fie arși în foc. – ¹³ Dar Străinii au tăbărât din nou în Văioaga Uriășilor. ¹⁴ Și David l-a întrebat iarăși pe Dumnezeu, iar Dumnezeu i-a spus: „Nu te duce în spatele lor, întoarce-te din calea lor și apropie-te de ei pe lângă [livada cu] peri. ¹⁵ Și când auzi zvon de furtună prin vârfurile perilor, atunci să pornești la război, căci Dumnezeu a ieșit înaintea ta spre a izbi tabăra Străinilor.” ¹⁶ Și [David] a făcut cum i-a poruncit Dumnezeu și a izbit tabăra Străinilor de la Gabaon până la Gazara. ¹⁷ [Re]numele lui David s-a întins în toată țara, iar Domnul l-a făcut temut de toate neamurile.

14,8 Verbul „a urca” aici e folosit chiar cu sensul de bază: filistenii urcă din câmpia joasă de coastă spre zona muntoasă din Iuda.

14,9 „au tăbărât”, gr. *συνέπεσον*. Verbul grec are sensul de „a năvăli”, dar și de „a ocupa prin forță”. Am preferat varianta de mijloc „a tăbări”.

14,11 „Baalpharasin”: gr. *Βααλφαρασιν*, toponim. *Pharasin* este transcrierea aproximativă a pluralului de la ebr. *peret*, „ruptură, tăietură”, dar și „năvală, breșă”. LXX oferă două variante pentru ebraicul *peret*: *Φαρετ* sau *Διακοπή*. Vezi și episodul nașterii lui Phares, fiul lui Iuda (Gen. 38,27-29). Explicarea etimologiei toponimului este similară celei din IPar. 13,11. Baalpharasin este locul în care Dumnezeu l-a „frânt” pe Baal.

♦ „cum se taie apa”: i.e. cum este tăiat cursul unei ape de un stâvilor.

14,14 Îndemnul Domnului adresat lui David de a nu-i urmări pe filistenii pare ciudat. În 2Rg. 5,23 lucrurile stau exact invers și sunt mult mai verosimile: Dumnezeu îl îndeamnă pe David să nu iasă înaintea filistenilor, ci să-i ia prin învăluire și să le cadă în spate.

♦ „peri”: TM are *b^hkhā'im*, nume de copac cu sens nesigur: „copac de balsam / sâmbovină / fistic” (?).

14,15 „(zvon de) furtună”: gr. *συσσεισμός* desemnează o „mișcare violentă, tremur puternic, furtună”. Textul ebraic oferă aici un cuvânt care înseamnă „pași”. Prin urmare, David asistă la o teofanie: pașii lui Dumnezeu pe deasupra perilor se manifestă ca o cutremurare a vârfurilor.

15¹ Și el și-a făcut case în cetatea lui David; și a pregătit locul pentru chivotul lui Dumnezeu și a făcut pentru acesta un cort.

² Atunci David a zis: „Nimeni nu poate purta chivotul lui Dumnezeu în afară de leviți, fiindcă pe ei i-a ales Domnul să-l poarte chivotul și să-L slujească până în veci.” ³ David a chemat tot Israelul la adunare la Ierusalim, ca să aducă chivotul Domnului la locul pe care i-l pregătise. ⁴ Și i-a adunat David pe fiii lui Aaron și pe leviți. ⁵ Dintre fiii lui Caath: Uriel căpetenia și frații săi, o sută douăzeci. ⁶ Dintre fiii lui Merari: Asaia căpetenia și frații săi, două sute cincizeci. ⁷ Dintre fiii lui Gersam: Ioel căpetenia și frații săi: o sută cincizeci. ⁸ Dintre fiii lui Elisaphan: Samaias căpetenia și frații săi: două sute. ⁹ Dintre fiii lui Chebron: Eliel căpetenia și frații săi: optzeci. ¹⁰ Dintre fiii lui Oziel: Aminadab căpetenia și frații săi: o sută doisprezece. – ¹¹ Și i-a chemat David pe preoții Sadoc și Abiathar și pe leviți: pe Uriel, Asaia, Ioel, Samaias, Eliel, Aminadab ¹² și le-a zis: „Voi sunteți capii de familie ai leviților, curățiți-vă pe voi și pe frații voștri și aduceți chivotul Dumnezeului lui Israel acolo unde i-am pregătit. ¹³ Cum înainte vreme nu ați fost [de față] voi, Dumnezeul nostru ne-a frânt, pentru că nu l-am căutat după rânduială.” ¹⁴ Apoi preoții și leviții s-au curățit, ca să [poată] aduce chivotul Dumnezeului lui Israel. ¹⁵ Și fiii leviților au luat chivotul lui Dumnezeu, așa cum a poruncit Moise după cuvântul lui Dumnezeu, potrivit scripturii, purtându-l cu drugii. ¹⁶ Și David le-a zis căpeteniilor leviților:

15,1 Cortul care adăpostește chivotul legământului și pe care îl înalță David este asemănător celui ridicat de Moise în deșert, distrus în timpul numeroaselor conflicte cu filistenii.

15,3 Adunarea „întregului Israel” se limitează, de fapt, la reprezentanții tuturor triburilor, însă accentul se pune pe preoții și leviții însărcinați cu transportarea chivotului.

15,5 „frații săi, o sută douăzeci”: αδελφοί, „frați”, se numesc în limbaj biblic rudele de sânge de aceeași generație.

15,6 „două sute cincizeci”: TM are „două sute douăzeci”.

15,7 „o sută cincizeci”: TM are „o sută treizeci”.

15,12 „curățiți-vă”: verbul ἀγνίζω, „a curăți”, „a purifica”, se referă la purificarea rituală prin abluțiuni și prin spălarea hainelor preoților și leviților care aveau să poarte chivotul. TM are „sfințiți-vă” – nu e simplă purificare, ci punere în slujba sfințeniei, transcendenței lui Dumnezeu.

15,13 David se referă la încercarea precedentă, eșuată, de aducere a chivotului de la Cariathiarim la Ierusalim (1Par. 13,6-10) și, în special, la greșeala lui Oza.

15,15 Chivotul este purtat pe umeri de leviți, cu ajutorul a patru drugii (ἀναφορεῖς) trecuți prin inelele de la baza acestuia. ♦ „potrivit scripturii”, gr. κατὰ τὴν γραφὴν: nu apare în TM.

„Puneți-i pe frații voștri cântăreți de psalmi cu instrumente muzicale, cu *nabla*, cu *kinyra* și cu chimvale să cânte tare cu glas de bucurie.”¹⁷ Leviții l-au pus pe Aiman, fiul lui Ioel și, dintre frații lui, pe Asaph, fiul lui Barachia, iar dintre fiii lui Merari, frații lui, pe Aithan, fiul lui Kisai.¹⁸ Cu ei au fost și frații lor de [rangul] al doilea: portarii Zaharia, Oziel, Semiramoth, Iiel, Oni, Eliab, Banaia, Maasaia, Mattathia, Eliphalia, Makenia, Abdedom, Iiel, Ozias.¹⁹ Cântăreții de psalmi Aiman, Asaph și Aithan făceau să răsunе chimvalele de aramă.²⁰ Zaharia, Oziel, Semiramoth, Iiel, Oni, Eliab, Masaia, Banaia cântau la *nabla alaimoth*.²¹ Mattathia, Eliphalia, Makenia, Abdedom, Iiel și Ozia [și acompaniau] cu *kinyra amasenith*, spre a întări [sunetul].²² Chonenia, mai marele leviților, era și mai marele cântărilor, căci era priceput.²³ Barachia și Elcana erau portarii chivotului.²⁴ Iar preoții Sobnia, Iosaphat, Nathanael, Amasai, Zaharia, Banai, Eliezer trâmbițau din trâmbițe înaintea chivotului lui Dumnezeu. Abdedom și Iia erau portari ai chivotului lui Dumnezeu.

²⁵ Și David și bătrânii lui Israel și căpeteniile peste mii s-au dus să aducă chivotul legământului Domnului din casa lui Abdedom cu bucurie.²⁶ Și Dumnezeu le-a dat putere leviților să poarte chivotul legământului Domnului și ei au jertfit șapte juncani și șapte berbeci.²⁷ Și David era încins cu veșmânt de in, [ca] și toți leviții care purtau chivotul legământului Domnului, cântăreții de psalmi și Chonenia, mai marele cântărilor; iar David purta veșmânt de in.²⁸ Și tot Israelul a adus chivotul legământului Domnului cu strigăte și în glas de corn, de trâmbițe și chimvale și cântând din *kinyra* și

15,17 „frații lui”: TM are „frații lor”.

15,20 „*alaimoth*”: LXX transcrie aproximativ ebr. *‘alāmōth* cu sens nesigur, interpretat ca „glas subțire, ca de fată”. Termenul apare și în titlul psalmului 44 (LXX).

15,21 „*amasenith*”: transcrie ebr. *haššē minīth*, „octavă”. În titlurile psalmilor (LXX) 6 și 11, termenul este tradus ὄδοος.

15,23 „Portarii chivotului”, în număr de patru, mergeau, doi câte doi, înaintea și, respectiv, în urma preoților care purtau chivotul.

15,27 Am tradus literal *στολή βουσσινη* (două ocurențe în acest verset) prin „veșmânt de in”. În TM, David are două veșminte: la începutul versetului e vorba de o tunică de in subțire (*mē ‘il būš*), iar la sfârșitul lui, de un efod de in (*‘ēphōdh bodh*). David poartă, în mod excepțional, un efod simplu de in, deosebit de efodul scump al Marelui Preot. La aceasta se referă și participiul perfect *περιεζωσμένος*, tradus de noi prin „încins”: articol sacru de vestimentație, efodul se întindea de la piept până la șolduri și se prindea cu două curele pe umeri.

15,28 „corn”: gr. *σωφep* transcrie ebr. *šōphār*, „corn”.

din *nabla*.²⁹ Și a fost așa: când chivotul legământului Domnului a ajuns în cetatea lui David, Melchol, fiica lui Saul, s-a aplecat pe fereastră, l-a văzut pe regele David dănțuind și jucând și l-a disprețuit în sufletul ei.

16¹ Au adus chivotul lui Dumnezeu, l-au pus în mijocul cortului pe care i-l ridicase David și i-au adus arderi de tot și [jertfe] de mântuire înaintea lui Dumnezeu.² David a sfârșit de adus arderile de tot și [jertfa] de mântuire și a binecuvântat poporul în numele Domnului;³ și a împărțit fiecărui bărbat din Israel și fiecărei femei câte o pâine coaptă în cuptor și o turtă [cu miere].

⁴ Și i-a pus pe unii dintre leviți să slujească și să cânte în fața chivotului legământului Domnului și să mulțumească și să-L laude pe Domnul Dumnezeu lui Israel:⁵ Asaph, căpetenia, și cel care îi urma în rang, Zaharia, și Iiel, Semiramoth, Iiel, Mattathia, Eliab,⁶ Banaia, Abdedom și Iiel, cu instrumente muzicale, *nabla* și *kinyra*, iar Asaf suna din chimvale și preoții Banaia și Oziel din trâmbițe, neîncetat, înaintea chivotului legământului lui Dumnezeu.

⁷ În ziua aceea, David a rânduit pentru prima oară lui Asaph și fraților lui să-L laude pe Domnul [astfel]:

⁸ „Lăudați-L pe Domnul și chemați numele Lui,

15,29 Melchol (ebr. *Mikhal*) este fiica cea mai mică a lui Saul, dată în căsătorie lui David înaintea exilului său. După întoarcerea lui David, aceasta revine la el, prin bunăvoința politică a lui Abenner (2Rg. 3,15). Dar disprețul pe care femeia îl manifestă când îl vede pe David dansând de bucurie înaintea chivotului îi va aduce sterilitatea (2Rg. 6,23). ♦ „în sufletul ei”: TM are „în inima ei”.

16,1 „[jertfe] de mântuire”: gr. σωτηρίου: cf. Ex. 24,5; Lev. 6,5. Corespunde ebr. *š'lamim*, „jertfe de pace” (cf. nota la Lev. 3,1).

16,3 Am tradus ὀμορίτην prin „turtă [cu miere]”, ca echivalent al expresiei clasice ὀμόρα ὄροτος. Adjectivul ὀμορίτης nu are un sens exact. Alte versiuni optează pentru „porție de carne” (cf. ritualul împărțirii jertfei de mântuire, în Lev. 7,11 și urm.). În TM, fiecare primește o pâine, o turtă de curmale și una de stafide (dar termenii sunt rari și cu sens nesigur).

16,5 Asaph era un urmaș al lui Gersom, fiul lui Levi, numit de șeful leviților cântăreț principal. Fiii lui Asaph au rămas cea mai importantă familie de muzicanți până la întoarcerea din exil (1Par. 25,2). ♦ În TM, lista cântăreților este: 'Asāph, Z'khar' yāh, T'el (dar comentatorii restabilesc Ya'azī'el / 'Azī'el, ca în 15,18,20), Š'mirāmōth, Yihī'el, Mattithyāh, 'Elī'ābh, B'nāyāhū și 'Obhēdh 'Edhom.

16,8-22 Acest fragment corespunde Ps. 104,1-15, cu mici diferențe lexicale. Vv. 23-33 corespund Ps. 95.

16,8 „Lăudați-L”: vb. ἐξομολογέω poate însemna „a mărturisi, a recunoaște, a fi de acord cu”, dar și „a lăuda”, „a aduce mulțumire”. Redă sistematic ebr. *yādhāh*, „a aduce

faceți cunoscute între popoare lucrările Lui!

⁹ Cântați-I și înălțați-I imnuri,

povestiți tuturor minunile pe care le-a făcut Domnul.

¹⁰ Lăudați[-vă] întru numele cel sfânt al Lui,

să se bucure inima ce caută bunăvoința Lui;

¹¹ căutați-L pe Domnul și întăriți-vă,

căutați fața Lui fără încetare.

¹² Amintiți-vă de minunile pe care le-a făcut,

de semnele și de judecățile gurii Lui,

¹³ seminție a lui Israel, slujitorii Lui,

fii ai lui Iacob, aleșii Lui!

¹⁴ El este Domnul Dumnezeuul nostru,

pe tot pământul sunt judecățile Lui.

¹⁵ [El] își aduce aminte în veci de legământul Său,

cuvântul Său pe care l-a poruncit pentru mii de generații,

¹⁶ prin care a făcut legământ cu Avraam,

și de jurământul Său către Isaac;

¹⁷ El l-a pus lui Iacob ca poruncă,

lui Israel, ca legământ veșnic,

¹⁸ zicând: «Ție îți voi da pământul Canaanului,

laudă/mulțumire lui Dumnezeu, amintind faptele Sale minunate” (de unde subst. *tōdhāh*). În contextul LXX, verbul, folosit adesea la diateza medie, *litt.* „a se mărturisi Domnului”, are sensul „a aduce laudă lui Dumnezeu prin mărturisirea faptelor Lui minunate” (*cf.* de ex. Gen. 29,35). Uneori are și sensul de mărturisire a păcatelor, a greșelilor (de ex. Iis. Nav. 7,19). Tradiția biblică românească a optat constant pentru traducerea cu „mărturisii(-vă) Domnului” (*cf.* BB, Micu *ad loc.*), dar considerăm că sensul acestei sintagme este ambiguu și se impune adoptarea unei traduceri mai explicite. *Cf.* și nota 22,50 la 2Rg. ♦ „chetați numele Lui”: *litt.* „chetați-L întru numele Lui”.

16,10 „bunăvoința Lui”: TM are „pe Domnul”.

16, 11 „și întăriți-vă”: TM are „și tăria Lui”.

16,12 „judecățile”: gr. κριματα este un termen din vocabularul juridic al LXX și are sensul de „hotărâri judecătorești, sentințe”. În Pentateuh, unde lexicul juridic este mai specializat, a fost adesea tradus cu „hotărârile (lui Dumnezeu)”. *Cf.* *Septuaginta 1*, „Glosar” și „Indice de termeni”.

16,13 „seminție a lui Israel”: Ps. 104,6 are „... a lui Avraam”. ♦ „slujitorii”: gr. παῖδες poate însemna „copii” sau „servitori, copii de casă”.

16,15 „[El] își aduce aminte”: TM are „Aduceți-vă aminte”, dar în Ps. 104,8 „El își aduce aminte”.

16,18 „partea voastră de moștenire”: *litt.* „funia (*i.e.* măsura) moștenirii voastre”. *Cf.* notele la Iis. Nav. 17,5 și 2Rg. 8,2.

partea voastră de moștenire»,

¹⁹ pe când ei erau foarte puțini la număr,
neînsemnați și străini în el.

²⁰ Ei umblau de la un neam la altul
și dintr-un regat la alt popor.

²¹ [Dar El] n-a lăsat pe nimeni să-i stăpânească
și a pedepsit pentru ei și regi:

²² «Nu vă atingeți de unșii mei
și profeților mei să nu le faceți rău!»

²³ Cântați Domnului, tot pământul,
vestiți din zi în zi mântuirea Lui,
[²⁴] ²⁵ căci mare este Domnul și vrednic de laudă foarte,
mai de temut decât toți dumnezeii.

²⁶ Căci toți dumnezeii neamurilor sunt idoli,
iar Dumnezeuul nostru a făcut cerul.

²⁷ Slavă și laudă sunt înaintea Lui,
putere și cinstire în lăcașul Lui.

²⁸ Dați Domnului, stirpe ale neamurilor,
dați Domnului slavă și putere.

²⁹ Dați Domnului slava [cuvinită] numelui Său,
luați daruri și duceți-le înaintea feței Lui,
închinați-vă Domnului în curțile Lui sfinte.

³⁰ Să se teamă în fața Lui tot pământul,
să stea drept pământul și să nu se clatine!

16,23-33 Corespund Psalmului 95, imn dedicat lui Dumnezeu în ipostaza de mântuitor și judecător al poporului Său și al întregului pământ.

16,24 Numai în TM: „Vestiți printre neamuri slava Lui, la toate popoarele faptele Lui minunate!”.

16,26 „Idoli” (εἰδωλα), față de Ps. 95,5 „demoni” (δαμόνια). TM are aici „deșertăciuni”.

16,27 „Slavă” (δόξα) și „laudă” (ἔπαινος), față de Ps. 95,6 „mulțumire” (ἔξομολόγησις) și „prospețime, frumusețe” (ὠραιότης). ♦ „Putere / tărie” (ἰσχύς) și „cinstire” (καύχημα), față de Ps. 95,6 „sfîntenie” (ἀγιοσύνη) și „măreție” (μεγαλοπρέπεια). ♦ „lăcașul Lui”, *lit.* „locul lui”, „se referă la lăcașul sfânt al Domnului (vezi Ps. 95,6 ἁγίασμα).

16,29 „Daruri” (δῶρα), față de Ps. 95,8 „jertfe” (θυσίας). ♦ „înaintea feței Lui”: lipsește din Ps. 95 LXX. ♦ „în curțile Lui sfinte”: TM are „în strălucirea sfînteniei Lui”, evitând anacronismul curților Templului, care nu existau pe vremea lui David.

16,30 „Să se teamă” (φοβηθήτω), față de Ps. 95,9 „să se clatine” (σαλευθήτω). Verbul din urmă revine la sfârșitul versetului, dar cu negație.

³¹ Să se bucure cerul și să se veselească pământul
și să spună între neamuri: „Domnul este împărat!”

³² Să vuiască marea cu plinătatea ei
și pomul din țarină și toate cele din ea.

³³ Atunci se vor bucura copacii pădurii de fața Domnului,
căci a venit să judece pământul.

³⁴ Lăudați-L pe Domnul, căci este bun,
căci până în veac este mila Lui.

³⁵ Și ziceți: «Mântuiește-ne pe noi, Dumnezeuul mântuirii noastre,
scoate-ne dintre neamuri
ca să lăudăm numele cel sfânt al Tău
și să ne mândrim întru laudele Tale.

³⁶ Binecuvântat este Domnul Dumnezeuul lui Israel din veac și până în
veac.»

Și tot poporul va spune «Amin»”.

Și L-au lăudat pe Domnul.

³⁷ Și [David] i-a lăsat acolo, înaintea chivotului legământului Domnului,
pe Asaph și pe frații lui, ca să slujească înaintea chivotului, fără încetare, zi
de zi. ³⁸ Și Abdedom și frații lui, șazeci și opt, și Abdedom, fiul lui Idithon,
și Ossa, portari. ³⁹ Pe Sadoc, preotul, și pe frații lui, preoții, [i-a așezat] în

16,34 Primul vers din Psalmii 117, 135 și, cu excepția unui cuvânt (χρηστός, „favorabil”, „folositor”, „binevoitor”, față de ἀγαθός, „bun”), 105, 106.

16,35 „scoate-ne”: TM are „adună-ne și scoate-ne”. ♦ „să ne mândrim”: gr. καυχᾶσθαι înseamnă „a se lăuda, a se mândri”.

16,36 Corespunde finalului Ps. 105, ultimul din a patra parte a cărții Psalmilor. ♦ „Amin. Și L-au lăudat pe Domnul”: TM are „Amin” și „Lăudat [fie] YHWH!”.

16,37 Se reia povestirea întreruptă la IPar. 16,7, subiectul gramatical fiind „David”.

16,38 Acest Abdedom (ebr. *'Obhēdh 'Edhom*), fiu al lui Idithon, este levit și nu trebuie confundat cu personajul omonim din TM, ICron. 13,13-14 (LXX folosește transliterări diferite). Nu se știe care era rolul celor șazeci și opt de frați ai lui Abdedom, câtă vreme paznicii chivotului erau strict în număr de patru (IPar. 15,24). Unii comentatori interprează ca o continuare a versetului precedent: „³⁷ ... zi de zi, ³⁸ împreună cu Abdedom și frații lui...” (AB I Chron., *ad loc.*).

16,39 Sadoc (TM *Ṭādhōq*) este „fiul”, de fapt nepotul, lui Achitob (TM *'Ahitōbh*), descendent al lui Eleazar, al treilea fiu al lui Aaron. A fost preot la curtea lui David, a participat la ungerea lui Solomon ca succesor al lui David, spre deosebire de Abiathar, celălalt preot al curții, care l-a susținut pe Adonia (3Rg. 1,7). Urmașii lui Sadoc au îndeplinit, până la exil, funcția de mare preot în templul lui Solomon. După întoarcerea din exil, ei au deținut în exclusivitate acest rol, până în 171 î.H., când regele Antiochos IV

fața cortului Domnului în Bama cea din Gabaon,⁴⁰ ca să aducă arderi de tot Domnului, pe altarul arderilor de tot, fără încetare, dimineața și seara, și după toate cele scrise în legea Domnului, câte le-a poruncit fiilor lui Israel, prin Moise, slujitorul lui Dumnezeu.⁴¹ Și împreună cu el [mai erau] și Aiman și Idithon și ceilalți aleși pe nume ca să Îl laude pe Domnul, căci până în veac este mila Lui.⁴² [Aveau] cu ei trâmbițe și chimvale, ca să dea glas [cântării], [precum] și instrumentele cântărilor lui Dumnezeu, iar fiii lui Idithon [păzeau] la poartă.

⁴³ Și a plecat tot poporul, fiecare la casa lui, iar David s-a întors, ca să-și binecuvânteze casa.

17¹ Și a fost așa: când David s-a așezat în casa lui, a zis David către Nathan profetul: „Iată, eu locuiesc în casă de cedru, iar chivotul legământului Domnului [stă] sub acoperământ de piele.”² Și Nathan i-a zis lui David: „Fă tot ce ai în gând, căci Dumnezeu este cu tine.” –³ Și a fost așa: în noaptea aceea, a fost cuvântul Domnului către Nathan, zicând:⁴ „Du-te și spune-i lui David, slujitorul Meu: «Așa spune Domnul: Nu tu Îmi vei zidi

il numește preot, cu de la sine putere, pe Menelau (2Mac. 4,23 și urm.). ♦ „Bama” (ebr. *bāmāh*, „înălțime”) din Gabaon este identificată, în perioada monarhiei, ca „Marea Înălțime”, fost sanctuar canaanit, locul în care au fost așezate de către David cortul mărturiei și altarul de bronz. Aici i-a vorbit Domnul lui Solomon (2Par. 1) despre domnia lui. Cf. și nota la 1Rg. 9,12. Ediția Rahlfs îl notează cu majusculă, ca toponim; alte ediții, ca transcriere a subst. comun ebr.

16,40 „prin Moise, slujitorul lui Dumnezeu” nu apare în TM.

16,42 După „cu ei”, TM are în plus „*Hēymān și Yidhūthūn*”.

16,43 „ca să-și binecuvânteze casa”: textul gr. traduce o expresie ebr. care trebuie înțeleasă cu sensul „David s-a întors la casa lui, i.e. să-și vadă de casa lui” (cf. AB I Chron., p. 118, nota 43). Vezi și versetul următor, 17,1. ♦ În 2Rg. 6,20-23 urmează discuția lui David cu Melchol și justificarea bucuriei pe care regele a manifestat-o înaintea chivotului și a supușilor săi.

17 Corespunde la 2Rg. 7,1-29.

17,1 Profetul Nathan nu este prezentat în prealabil. El este menționat în 2Par. 29,25 ca fiind acela care, la porunca lui David, i-a organizat pe cântăreți. ♦ „Acoperământul de piele” este o sinecdocă pentru cortul mărturiei.

17,2 Am tradus *πᾶν τὸ ἐν τῇ ψυχῇ* prin „tot ce ai în gând”, și nu literal, „tot ce ai în suflet”. În ebraică apare termenul *lēbh*, „inimă”, ca sediu al gândirii (cf. și 15,29).

17,4 Domnul vorbește aici despre casa materială (templul) pe care o va ridica Solomon. Promisiunile de ridicare spirituală a casei (în sens de dinastie a) lui David urmează, în paralel.

Casă în care să locuiesc, ⁵ pentru că n-am mai locuit într-o casă din ziua în care l-am scos pe Israel [din Egipt] până în ziua aceasta, ci am stat în cort și în sălaș [vremelnic]. ⁶ Peste tot pe unde am trecut la întregul Israel, am grăit Eu oare cuvânt către vreun trib al lui Israel [pus] să-Mi păstorească poporul, zicând: 'Nu Mi-ați ridicat casă de cedru?'» ⁷ Acum, însă, așa să-i spui robului Meu David: «Așa spune Domnul atotputernic: Te-am luat de la țarcul oilor ca să fii căpetenie peste poporul Meu Israel. ⁸ Și am fost cu tine peste tot pe unde ai mers, i-am nimicit pe toți dușmanii tăi dinaintea ta și ți-am făcut un nume ca numele celor mari de pe pământ. ⁹ Și îmi voi statornici un loc pentru poporul Meu Israel și-l voi sădi, iar el se va așeza la el acasă, nu-și va mai face griji, iar nedreptatea nu-l va mai înjosi, ca la început. ¹⁰ Din zilele în care am rânduit judecători peste poporul Meu Israel, i-am umilit pe toți dușmanii tăi; te voi mări și Domnul îți va zidi o casă. ¹¹ Iar când se vor împlini zilele taleși te vei culca alături de părinții tăi, voi înălța seminția ta după tine, care va fi din pântecele tău, și-i voi pregăti domnia. ¹² El îmi va zidi Mie Casă, iar Eu îi voi ridica tronul până în veac.

17,6-7 Cele două versete marchează „revoluția” pe care Dumnezeu o înfăptuiește prin alegerea directă a lui David ca rege în Israel. Metafora pastorală are caracter profetic și face transparentă misiunea încredințată lui David. Dumnezeu îi vorbește regelui în calitate de „atotputernic”, παντοκράτωρ (ebr. YHWH *Y'bhā'ōth*, „Domnul oștirilor”).

17,6 „către vreun trib al lui Israel [pus] să-Mi păstorească poporul”: TM are „către vreunul dintre judecătorii lui Israel cărora le-am poruncit să-Mi păstorească poporul”. Pasajul paralel din 2Sam. 7,7 are: „către vreunul dintre triburi...”. Și în LXX, mss. *Vaticanus* și *Sinaiticus* au lecțiunea adoptată de Rahlfs și tradusă aici, care nu e foarte clară, dar *Alexandrinus* și alte câteva mss. au un text identic cu TM.

17,9 Primele trei verbe din frază (τίθημι, καταφυτεύω, κατασκηνώω) exprimă cu mare putere retorică, de la abstract la concret, ideea statorniciei poporului ales în Pământul făgăduinței. ♦ „nedreptatea nu-l va mai înjosi”: TM are „nelegiuții nu-l vor mai sfășia”. LXX-L: „fiul nedreptății nu-l va mai înjosi”.

17,10 „te voi mări”: TM are „ți-am vestit”.

17,11 Am tradus literal formula κοιμηθήσῃ μετὰ τῶν πατέρων σου ca „te vei culca alături de părinții tăi”. Formula este des uzitată în cărțile istorice ale Bibliei pentru a evoca imaginea despre moarte a poporului evreu. ♦ „care va fi din pântecele tău”: aici LXX armonizează cu 2Rg. 7,12; TM are „care va fi dintre fiii tăi”. ♦ „pregăti”: TM are „întări / statornici”.

17,12 „îi voi ridica tronul”: vb. ἀνορθώω înseamnă „a ridica din nou, a reconstrui, a reface”, dar și „a face ceva drept, a îndrepta”. Sensul este de susținere constantă a regalității viitoare. Vezi și v. 14.

¹³ Eu îi voi fi lui tată, iar el Îmi va fi Mie fiu și mila Mea n-o voi îndepărta de el cum am îndepărtat-o de la cei care au fost înaintea ta. ¹⁴ Îl voi întări în casa Mea și în domnia lui până în veac și tronul lui va fi ridicat până în veac.»¹⁵ Și toate aceste cuvinte așa cum au fost și toată vedenia le-a spus Nathan lui David. – ¹⁶ Și regele David a venit și s-a așezat înaintea Domnului și a zis: „Cine sunt eu, Doamne Dumnezeule, și ce este casa mea, de m-ai îndrăgit până în veac? ¹⁷ Ba acestea Ți s-au părut mărunte înaintea Ta, Dumnezeule, și ai grăit despre casa slujitorului Tău pentru multă vreme și Te-ai uitat la mine cu privire de om și m-ai înălțat, Doamne Dumnezeule. ¹⁸ Ce să mai adauge David ca să Te slăvească? Doar îl știi pe robul Tău. ¹⁹ După inima Ta ai făcut toată măreția [aceasta]. ²⁰ Doamne, nu ai seamăn și nu este [alt Dumnezeu] în afară de Tine, după toate cele pe care le-am auzit cu urechile noastre. ²¹ Și nu mai este pe pământ nici un neam ca

17,13 „cei care au fost înaintea ta”: aluzie la regele Saul. ♦ Față de pasajul paralel din 2Rg. 7,14-15, nu se mai menționează posibilitatea ca viitorul rege să greșească și să fie pedepsit. De asemenea, numele lui Saul este înlocuit cu un termen mai vag. Se constată o evoluție a interpretării făgăduinței, în sens mesianic.

17,14 „Îl voi întări”: gr. πιστώσω αὐτόν. Vb. πιστώω înseamnă în LXX „a confirma, a atesta, a adevăra, a garanta”, dar sensul primar este „a face demn de încredere”. Expresia s-ar putea înțelege și „îl voi face de încredere/ va fi ca un garant / o garanție”. Traducătorii mai vechi (BB, Micu) au optat pentru traducerea, destul de ambiguă, „îl voi încredința pe el”, dar pentru înțelegerea expresiei gr. trebuie ținut cont de ambele sensuri ale verbului. Cf. *infra* v. 23, unde sensul „a garanta, a adevăra” este și mai pregnant. TM are „îl voi statornici”, *litt.* „îl voi face să stea în picioare”.

17,16 David „s-a așezat (ἐκάθισεν) înaintea Domnului”, adică înaintea chivotului legământului. Verbul este bine ales, mai ales că în alte contexte și circumstanțe, Cronistul consemnează atitudini diferite înaintea chivotului (prosternare, îngenunchere etc). ♦ „m-ai îndrăgit până în veac”: TM are „m-ai adus până aici”.

17,18 „ca să Te slăvească”: textul gr. nu e atât de clar. Poate însemna și: „Ce să mai adauge David către Tine ca să-l slăvești?”, adică „ce altă slăvire să-Ți mai ceară David?”. De observat contextul, în care este vorba de slava/măreția pe care a primit-o David de la Dumnezeu.

17,19 „Măreția” (μεγαλοσύνη) este de fapt promisiunea de mărire, planul pe care îl are Dumnezeu cu casa lui David. ♦ La sfârșitul versetului, TM are în plus: „spre a face cunoscute toate lucrurile mărete”.

17,21 Am tradus ἔθνος prin tradiționalul „neam”, spre deosebire de λαός – „popor”. Primul termen se aplică în general grupurilor etnice care locuiau în Palestina înainte de venirea evreilor din Egipt, în vreme ce λαός desemnează prin excelență poporul ales, dar termenii nu sunt întotdeauna bine fixați. ♦ Termenul de „răscumpărare” aplicat eliberării

poporul Tău, Israel, pe care să-l fi călăuzit Dumnezeu, ca să-l răscumpere ca popor pentru Sine, ca să-și facă pentru Sine un nume mare și strălucit și să alunge neamuri din fața poporului Tău, pe care l-ai răscumpărat din Egipt. ²² Și l-ai rânduit pe poporul Tău, Israel, ca popor pentru Tine, până în veac, iar Tu, Doamne, ești Dumnezeul lor. ²³ Și acum, Doamne, cuvântul pe care l-ai grăit către slujitorul Tău și despre casa lui să se adeverească până în veac, ²⁴ spunându-se: «Doamne, Doamne atotputernice, Dumnezeul lui Israel, casa slujitorului Tău David [să fie] ridicată înaintea Ta.» ²⁵ Căci Tu, Doamne, i-ai deschis mintea slujitorului Tău, că-i vei zidi lui casă: de aceea slujitorul Tău a găsit [îndrăzneala] să se roage înaintea feței Tale. ²⁶ Și acum, Doamne, Tu ești Însuși Dumnezeu și i-ai grăit robului Tău aceste lucruri bune; ²⁷ iar acum ai început să binecuvântezi casa slujitorului Tău, [ca] să rămână în veac înaintea Ta. Căci Tu, Doamne, ai binecuvântat-o și binecuvântează-o până în veac!”

18 ¹ Și a fost așa: după aceea, David i-a bătut pe Străini și i-a pus pe fugă și a luat [cetatea] Geth și satele ei din mâna Străinilor. ² Și a bătut și

evreilor din Egipt a stărnit varii controverse. Mai mult decât o simplă eliberare, răscumpărarea presupune plățirea unui preț în schimbul libertății. Or, ce preț putea plăti Dumnezeu pentru a-și răscumpăra poporul din sclavie (Ex. 6,6)?

17,23 „Și acum” (καὶ νῦν) este formula rituală care introduce o invocație, un pact, o promisiune și, mai rar, o profeție. ♦ „să se adeverească”: cf. nota 17,14. ♦ Sfârșitul v. 23 și începutul v. 24 sunt mai lungi în TM; în gr. apar doar în recensiunea lucianică: „... Fă cum ai spus. ²⁴ Să se adeverească, iar numele Tău să fie preamărit în veci” (LXX-L).

17,25 „ai deschis mintea” (ἤνοιξας τὸ οὖς): literal expresia înseamnă: „ai deschis urechea”. Văzută ca organ semiindependent, urechea nu are numai funcția simplă de auz, ci ea poate, în același timp, „să ia aminte” (2Ezr. 11,6)

18,1-12 Corespunde la 2Rg. 8,1-14.

18,1 Geth (ebr. *Gath*) este cetatea de baștină a lui Goliat și una dintre cele cinci cetăți importante ale filistenilor, în teritoriul căreia a locuit David timp de un an, ca vasal al regelui Achis. După schimbarea planului divin, David își anexează cetatea, așa încât în timpul revoltei lui Absalom, el are aliați gethiți.

18,2 Moab este numele ținutului de la est de Marea Moartă, numit astfel după unul din descendenții, prin incest, ai lui Lot. În mod tradițional ținutul Moab se întinde între râurile Arnon și Zered. Populația din Moab a fost constant ostilă israeliților. Însă străbunica lui David, Ruth, era moabită. David subjugă Moabul, dar acesta redevine liber în timpul lui Solomon.

Moabul, și moabiții îi erau slujitori lui David, aducându-i tribut. ³ Și David l-a bătut pe Adraazar, regele din Suba, [spre] Emath, pe când mergea el să își întindă mâna către râul Eufrat. ⁴ Și David a luat de la ei o mie de care, șapte mii de cai și douăzeci de mii de pedestrași; și a sfârșit David toate carele, dar a mai păstrat dintre ele o sută de care. ⁵ Și sirienii din Damasc au venit să-l ajute pe Adraazar, regele din Suba, și David a lovit, dintre sirieni, douăzeci și două de mii de oameni. ⁶ Apoi David a așezat o garnizoană în Siria Damascului și [sirienii] i-au devenit robi, plătindu-i tribut. Și Dumnezeu îl izbăvea pe David peste tot unde mergea. ⁷ Și David a luat colanele de aur pe care le aveau slujitorii lui Adraazar și le-a dus la Ierusalim. ⁸ Iar din Metabechas și din cetățile alese ale lui Adraazar, David a luat foarte multă aramă. Din ea a făcut Solomon marea de aramă, stâlpii și vasele de aramă. ⁹ Și când Thoa, regele Emathului, a auzit că David a lovit toată oștirea lui Adraazar, regele din Suba, ¹⁰ l-a și trimis pe Iduram, fiul său, la regele David, ca să-l întrebe de sănătate și să-l binecuvânteze că s-a

18,3 Adraazar (ebr. *Hadhadh^e'ezer*), fiul lui Rehob, a fost regele din Suba (ebr. *Tohbāh*), un regat aramaic situat între Hamat la nord și Damasc la sud și extins de Adraazar până la malul Eufratului. În ciuda victoriei lui David asupra sa, Adraazar continuă să domnească în Suba și să formeze o alianță antidavidică cu amoniții. Varianta aramaică a numelui *Hadhadh^e'ezer* este atestată pe documente cu scriere cuneiformă. ♦ „pe când mergea el”: pronumele *αὐτός*, tradus „el”, se poate referi deopotrivă la David sau la Adraazar. Pasajul e neclar. Jacob M. Myers e de părere că „el” îl substituie pe Adraazar, iar versetul face aluzie la campania acestuia de cucerire a unor teritorii în regiunea Eufratului (AB I Chron., p. 135, nota 3). ♦ „să își întindă mâna”: i.e. să ia în stăpânire.

18,5 „sirienii”: gr. *Σύροις*, *litt.* „sirianul”, sinecdocă pentru sirieni, de fapt aramei.

18,6 Am tradus literal verbul *σώζω* prin „a izbăvi”. Verbul are și sens factitiv, „a face victorios”. Prin urmare Domnul îi oferă victorii lui David.

18,7 „colan”, gr. *κλοιός*: TM are *șeleț*, termen cu sens nesigur, tradus uneori „scut”. Vulg. vorbește despre *pharetrae*, „tolbe de săgeți”.

18,8 „Metabechas” ar putea fi transliterarea ebraicului *mi-t-Tibh^ehath*, „din Tibha”, oraș în regatul aramaic din Suba. Ediția Rahlfs însă nu îl notează cu majusculă. ♦ Pentru „marea de aramă”, vezi 3Rg. 7, 10-13 și nota la 2Par. 4,2.

18,9 Regele Thoa (ebr. *To 'i* sau *To 'u*) din Emath (TM Hamat) este aliatul lui David și adversarul lui Adraazar.

18,10 „să-l întrebe de sănătate”: *litt.* „să-l întrebe cele despre pace”, semitism (*cf.* nota la 2Rg. 11,7). ♦ „și tot [felul de] vase...”: alte ediții (Brenton) leagă sintagma de versetul următor.

luptat cu Adraazar și l-a lovit – fiindcă Thoa se dușmănea cu Adraazar – și [i-a mai trimis] tot [felul de] vase de argint și de aur.¹¹ Și pe acestea David le-a sfințit Domnului, împreună cu argintul și cu aurul pe care le-a luat de la toate neamurile din Idumeea și din Moab, și de la fiii lui Ammon, și de la Străini, și de la amaleciți.¹² Abessa, fiul Saruiei, i-a lovit pe idumei în Valea Sării, optsprezece mii,¹³ și a așezat în Vale garnizoane; și toți idumeii îi erau slujitori lui David. Și Domnul îl izbăvea pe David peste tot unde mergea.

¹⁴ Și David a domnit peste tot Israelul și făcea judecată și dreptate pentru tot poporul său.¹⁵ Ioab, fiul Saruiei, era peste oștire, și Iosaphat, fiul lui Achilud – secretar,¹⁶ Sadoc, fiul lui Achitob, și Achimelech, fiul lui

18,11 „a sfințit”, gr. ἁγιάσας: i.e. le-a consacrat / închinat Domnului, cf. „Glosar” și „Indice tematic” în *Septuaginta 1*. ♦ Versetul se constituie într-un veritabilă trecere în revistă a inamicilor lui David, fără însă a păstra cu strictețe cronologia evenimentelor.

18,12 Abessa, fiul Saruiei (ebr. *Abh^hșay*, fiul *Teruiei*), este fratele lui Ioab și al lui Asael, comandanți în armata lui David. Alte două pasaje atribuie victoria invocată aici direct lui David (2Rg. 8,13) sau lui Ioab (Ps. 59,2). Unii comentatori sunt de părere că adesea i se atribuie comandantului suprem o victorie a unui subaltern sau, în al doilea caz, că Ioab i-ar fi încredințat lui Abessa comanda a numeroase corpuri de oaste (2Rg. 10,10), dar că victoria îi revine celui dintâi, cap al operațiunii. ♦ Idumeea reprezintă aici vechiul Edom. Edomiții erau, după tradiție, urmașii lui Esau și ocupau teritoriul dintre Wadi Zered în nord (la sud de Marea Moartă) până la Golful Aqaba, în sud (la Marea Roșie), pe ambele maluri ale văii Arabah. În continuu conflict cu Israel, Edomul este cucerit de David, ceea ce îi permite lui Solomon să construiască un port în Golful Aqaba, la Gasiongaber (ebr. *Ef^hyōn-Gebher*). ♦ Valea Sării este un toponim cu localizare nesigură. În mod tradițional, locul respectiv s-ar afla în câmpia de la sud-vest de Marea Moartă, pe partea opusă Văii Zered, dominată de masive de sare.

18,15 „secretar”: gr. ὑπομνηματογράφος, *litt.* „cel care amintește / ține minte”; alte sensuri posibile: „grefier”, „biograf”, „cronicar” etc. Termenul grecesc este calchiat după ebr. *maz^hkīir* și desemnează o funcție „împrumutată” din administrația egipteană, aceea de „șef al protocolului regal” sau „secretar personal”. Printre îndatoririle acestui înalt funcționar se numărau, pe lângă supravegherea protocolului regal în diferite situații, programarea audiențelor la rege, transmiterea poruncilor acestuia către ceilalți demnitari, însoțirea regelui în călătorii, întocmirea programului zilnic etc. (AB I Chron., p. 138).

18,16 „scrib”: e vorba de scribul personal al regelui (de asemenea, o funcție împrumutată din administrația egipteană), ale cărui îndatoriri erau în mare parte diferite de cele ale „secretarului personal” (v. *supra*). Scribul regelui era însărcinat cu păstrarea și redactarea corespondenței regale, întocmirea unor rapoarte de informare, redactarea decretelor regale, reprezentarea regelui în anumite împrejurări etc. (*ibid.*).

Abiathar, [erau] preoți și Susa, scrib. ¹⁷ Banaia, fiul lui Iodae, era peste cherethiți și phelethiți, iar fiii lui David erau cei dintâi dregători ai regelui.

19 ¹ Și a fost așa: după ce a murit Naas, regele fiilor lui Ammon, a ajuns rege Anan, fiul său, în locul lui. ² Și David a zis: „Voi fi milostiv cu Anan, fiul lui Naas, precum și tatăl lui a fost milostiv cu mine”; și a trimis David soli ca să îl aline după tatăl lui. Și slujitorii lui David s-au dus în țara fiilor lui Ammon ca să-l aline [pe Anan]. ³ Însă căpeteniile lui Ammon i-au zis lui Anan: „Oare David ți-a trimis alinători pentru că-l cinstește în fața ta pe tatăl tău? Nu cumva ca să cerceteze cetatea și să iscodească țara au venit la tine slujitorii lui David?” ⁴ Atunci Anan i-a luat pe slujitorii lui David, i-a ras, le-a luat jumătate din haine până la mantie și le-a dat drumul să plece. ⁵ Și s-au dus [unii] să-i dea de știre lui David despre oamenii [aceia], iar el le-a trimis [soli] în întâmpinare, căci fuseseră foarte rușinați. Și regele le-a zis: „Rămâneți la Ierihon până când vă cresc bărbile și apoi întoarceți-vă.” — ⁶ Și fiii lui Ammon și-au dat seama că poporul lui David suferise ocară și

18,17 „dregători”: gr. δῖδοχοι, *litt.* „urmași, succesori”. De fapt, fiii lui David se găseau în imediata proximitate a acestuia. Sunt cei care îi urmează îndeaproape regelui. ♦ Cherethiții (χερεθῖται) sunt un grup etnic stabilit în sudul Palestinei, alături de filistenii, probabil cretani de origine. Participă, datorită relației personale foarte bune cu David, la alcătuirea gărzii personale a regelui. Din același corp de oaste fac parte și phelethiții; etnonimul pare o adaptare a termenului ebr. p^llēthī, prin analogie cu k^rrēthī. Cf. și 2Rg. 8,18; 3Rg. 1,38.

19,1 Naas este transliterarea numelui ebr. Nāḥaš; regele amoniților a atacat Iabes din Galaad, înainte ca Saul să devină rege (1Rg. 11–12), dar a fost respins. A întreținut apoi relații de prietenie cu David (2Rg. 10,1-2). ♦ „Fiii lui Ammon” reprezintă numele generic al descendenților lui Ben-‘Ammi, fiul mezin al lui Lot (Gen. 19,38: Ἀμμων). Amoniții au ocupat inițial teritoriul cuprins între râurile Arnon și Iaboc, iar ulterior, la presiunile amoniților, s-au limitat la zona din est de Iaboc. Orașul lor cel mai important a fost Rabbath ‘Ammōn (LXX Ραββα, actualul Aman). ♦ Ἀναν este transliterarea ebraicului Hānūn.

19,3 Cele două verbe ἐξερευνώω „a cerceta” și κατασκοπεῶ „a iscodi” fac parte din câmpul lexical al spionării.

19,4 Spre deosebire de relatarea directă din TM și 2Rg. 10,4, care o reproduce întocmai, LXX arată aici mai multă grijă pentru decență; acolo solilor li se taie hainele până la șolduri. În contextul nostru, ἀναβολή reprezintă un veșmânt care se trecea peste umeri.

19,6 „poporul lui David suferise ocară”: TM are „îi ajunseseră nesuferiți lui David”. ♦ „Siria Mesopotamiei”: gr. Συρία Μεσοποταμίας traduce în greacă expresia ebr. ‘Aram naharayim. A fost ținutul de la est de râul Orontes, cuprinzând cursul inferior și

Anan și fiii lui Ammon au trimis o mie de talanți de argint ca să își tocmească, din Siria Mesopotamiei și din Siria Moocha și din Soba, care de luptă și călăreți. ⁷ Și și-au tocmnit treizeci și două de mii de care și pe regele din Moocha și poporul lui; și s-au dus și au pus tabără înaintea [cetății] Maidaba, iar fiii lui Ammon s-au adunat de prin cetățile lor și au venit la război. ⁸ David a aflat și l-a trimis acolo pe Ioab și toată oștirea vitejilor. ⁹ Și fiii lui Ammon au ieșit și s-au rânduie de luptă lângă poarta cetății, iar regii care veniseră s-au așezat deoparte, în câmpie. ¹⁰ Când a văzut Ioab că-l înfruntă să lupte și din față și din spate, i-a ales pe unii dintre tinerii din Israel și i-a rânduie de luptă în fața sirienilor. ¹¹ Și restul poporului l-a pus în mâna lui Abessa, fratele său, și s-au rânduie de luptă dinaintea fiilor lui Ammon. ¹² Și [Ioab] a zis: „Dacă sirienii vor fi mai puternici decât mine, să-mi vii tu în ajutor, iar dacă fiii lui Ammon vor fi mai puternici decât tine, eu îți voi veni în ajutor. ¹³ Fii bărbat și să fim tari pentru poporul nostru și pentru cetățile Dumnezeului nostru, iar Domnul va face ce este bine în ochii Săi.” ¹⁴ Și Ioab și poporul lui s-au rânduie de război în fața sirienilor, iar aceștia au fugit de el. ¹⁵ Când fiii lui Ammon au văzut că sirienii au fugit, au luat-o și ei la fugă din fața lui Ioab și a fratelui său Abessa și s-au dus în cetate, iar Ioab a plecat la Ierusalim. — ¹⁶ Sirienii au văzut că israeliții i-au pus pe fugă [pe ai lor] și au trimis soli și i-au adus pe sirienii de pe celălalt mal al râului, iar Sophach, generalul oștirii lui Adraazar, era în fruntea lor. ¹⁷ I s-a dat de știre lui

superior al Eufratului, până la Tigru și *Habur* (estul Siriei și nordul Irakului de astăzi). Dovezile arheologice arată că teritoriul a fost ocupat în mileniul al doilea de huriți, populație care se ocupa cu creșterea cailor. Mențiunea din acest verset devine extrem de importantă din punct de vedere istoric. ♦ „Siria Moocha”: Σορία Μοοχα (ebr. *Aram Ma'akhāh*) era un mic stat situat la sud-vest de muntele Hermon, extins, poate, și dincolo de Iordan, până la Abelmaa (ebr. *Abhēl-Bēyth-Ma'akhāh*). Plătește tribut lui David, după înfrângerea de la *Hēylām* (2Sam. 10,16 – doar în TM).

19,7 „au pus tabără”, gr. παρενέβαλον: de fapt, și-au așezat tabăra militară. ♦ Maidaba (ebr. *Mēydh^fbhā[']*) era o cetate moabită din Ruben, la nord de Arnon.

19,8 Ioab, fiul Saruiei, sora vitregă a lui David, a fost comandantul oștirii regatului sub David.

19,10 Oastea lui Israel este surprinsă la mijloc, între sirienii de sub zidurile cetății și amoniții sosiți ulterior.

19,15 „din fața lui Ioab și a fratelui său Abessa”: TM are, mai logic, „din fața lui *Abh^fsay*, fratele lui Ioab”.

19,16 Râul, nenumit aici explicit, este Eufratul. ♦ „generalul”: gr. ἀρχιστρατήγος.

19,17 Bătălia are loc la Ailam (TM *Hēylām*), oraș din Transiordania, probabil actualul Alma (cf. 2Rg. 10,17).

David și el a adunat tot Israelul, a trecut Iordanul, s-a dus asupra acelor și s-a rânduie [de luptă] dinaintea lor; și sirienii s-au rânduie dinaintea lui David și s-au luptat cu el.¹⁸ Dar sirienii au fugit din fața lui David, iar David a omorât dintre sirieni șapte mii de [luptători în] care și patruzeci de mii de pedestrași. L-a ucis și pe Sophach, generalul oștirii.¹⁹ Au văzut slujitorii lui Adraazar că au fost înfrânți în fața lui Israel și au făcut pace cu David; și i s-au înrobit, iar sirienii n-au mai vrut să-i ajute pe fiii lui Ammon.

20¹ Și a fost așa: în anul următor, la vremea când regii ies [la război], Ioab și-a dus toată puterea oștirii și au pustiit țara fiilor lui Ammon; [apoi] s-a dus și a înconjurat cetatea Rabba. David însă a rămas la Ierusalim. Și Ioab a lovit Rabba și a nimicit-o din temelii.² Apoi David a luat coroana de pe capul lui Molchol, regele lor, și s-a aflat greutatea ei de un talant de aur și în ea era o piatră de preț, și David și-a pus-o pe cap; și a adus foarte multe prăzi din cetate.³ Și a scos apoi poporul din cetate și l-a tăiat cu fierăstraiele și cu securile de fier. Așa le-a făcut David tuturor fiilor lui Ammon, apoi s-a întors cu tot poporul său la Ierusalim.

19,19 Verbul διατίθημι, tradus aici prin „a face pace”, trimite la un document sau o înțelegere oficială bilaterală, un fel de tratat de pace.

20,1 „în anul următor”: TM are „la întoarcerea anului”. ♦ „Vremea când regii ies la război” este primăvara, când drumurile redevin practicabile. ♦ περιεκόθισεν înseamnă literal „s-a așezat în jurul”. E verbul care descrie, în context militar, un asediu. ♦ „a înconjurat cetatea Rabba”: Rabba era „orașul principal” al amoniților. Supusă de David, Rabba redevine independentă după moartea lui Solomon. În perioada elenistică a fost reconstruită de Ptolemeu Philadelphul, devenind un important centru comercial. ♦ David rămâne în Ierusalim, delegându-și generalul să conducă expediția, practică obișnuită pentru suveranii epocii. Cu acest prilej însă David comite adulterul cu Bersabea, soția lui Urias, fapt pe care cronistul îl trece aici sub tăcere (cf. 2Rg. 11,2-25).

20,2 „Molchol”, gr. Μολχολ: TM are *māl'kām*, „regele lor”. Pe radicalul triconsonantic *MLK* se poate construi numele divinității supreme a amoniților (Molokh), dar și termenul comun pentru „rege” (*melekh*). Unele traduceri (ca Vulgata, de exemplu) preferă varianta „regele lor” (cf. 2Rg. 12,30), pe când LXX redă ambele posibilități: „Molchol, regele lor”. ♦ „și-a pus-o pe cap”: având în vedere că un talant cântărea cca 30-40 de kg., este greu de imaginat că o coroană cu această greutate putea fi pusă pe cap.

20,3 Unul dintre cele mai controversate versete din 1Par. Varianta preluată de LXX spune că David a poruncit ca locuitorii din Rabba să fie tăiați în bucăți cu fierăstraiele. Cruzimea regelui se datorează însă unei greșeli a copistului: David îi supune de fapt pe amoniți la munci forțate (cf. nota la 2Rg. 12,31). Acest lucru rezultă și din TM. ♦ „tot poporul” (πᾶς ὁ λαός) reprezintă, din nou, poporul sub arme.

⁴ Și a mai fost după aceea război la Gazer, cu Străinii. Atunci Sobochai Usathitul l-a lovit pe Saphu, unul dintre fiii uriașilor, și l-a umilit. ⁵ Și a mai fost un război cu Străinii. Și Ellanan, fiul lui Iair, l-a lovit pe Leemi, fratele lui Goliat Getheul – lemnul lancei lui era cât un sul de țesător. – ⁶ Și a mai fost un război la Geth; era acolo un bărbat foarte mare, care avea câte șase degete [la mâini și la picioare], [cu totul] douăzeci și patru – acesta era un urmaș al uriașilor. ⁷ Și-a bătut el joc de Israel, dar l-a bătut Ionathan, fiul lui Samaa, fratele lui David. – ⁸ Aceștia erau rafaiții din Geth, cu toții patruzeci de uriași, și au căzut în mâna lui David și a slujitorilor lui.

21 ¹ Și s-a ridicat diavolul împotriva lui Israel și l-a împins pe David să numere pe Israel. ² Și regele David le-a zis lui Ioab și căpeteniilor oștirii:

20,4 Din cele patru confruntări cu filistenii, relatate în 2Rg. 21,15-22, cronistul nu o menționează pe prima, pentru că nu concordă cu scopul lucrării lui. ♦ Gazer (ebr. *Gezer*) era o cetate situată strategic între Ierusalim și Iope, pe drumul care lega Egiptul cu Mesopotamia. Fostă cetate canaanită și, după Tutmes al III-lea, posesiune egipteană, Gezer a intrat sub dominație filisteană, probabil cu acordul egiptenilor (vezi stela faraonului Merneptah). Fortăreața trece în stăpânirea Israelului, la căsătoria lui Solomon cu fiica faraonului. În 2Rg. 21,18, se spune însă că bătălia în cauză a avut loc la Geth (Gath). ♦ „fiii uriașilor”: despre uriași, vezi nota de la 1Par. 11,15.

20,5 Pasaj neclar, pentru că în 2Rg. 21,19 se spune că Eleanan (aici transliterat Ellanan) l-a lovit pe Goliat Getheul. Aici însă victima este Leemi, fratele lui Goliat. În 2Rg., Eleanan apare ca fiul lui Ariorgim (ebr. *Ya "rēy 'Or'gīm*) din Bethleem. Dar, în ebraică, *'or'gīm* înseamnă „țesător”. S-a presupus că a fost introdus din neatenția copistului, care a anticipat substantivul de la sfârșitul versetului. Pentru că în 2Rg. se spune că Goliat a fost omorât de către David, cronistul încearcă să evite dezacordul, vorbind despre un frate al lui Goliat, Leemi (ebr. *Lah'mi*), obținut dintr-o deformare a toponimului *Bēyth-Lehem* (Bethleem).

20,6 Despre Geth, vezi nota de la 1Par. 18,1.

20,8 „cu toții patruzeci de uriași”: nu apare în TM.

21 Numărarea poporului. Capitolul nu se armonizează aparent cu cele dinainte care prezentau numai faptele mărețe ale lui David. Cronistul insistă însă asupra episodului recensământului, pentru că altfel nu poate introduce revelația primită de David în legătură cu amplasamentul Templului.

21,1 „Și s-a ridicat diavolul împotriva lui Israel”: *litt.* „și s-a ridicat diavol în Israel”. În LXX apare termenul comun, fără articol, δίαβολος „cel care dezbină / calomniază”, ca traducere pentru *Sātan*. E singurul loc din TM în care substantivul, lipsit de articol, este folosit ca nume propriu, desemnând o ființă malefică, supranaturală. În celelalte contexte, cuvântul își menține valoarea morfologică de substantiv comun, însemnând, pur și simplu, „vrăjmaș”.

21,2 „De la Bersabea până la Dan” este o expresie consacrată care marchează cele două extremități, sudică și, respectiv, nordică.

„Mergeți și numărați-l pe Israel de la Bersabea până la Dan și aduceți-mi [răspunsul] ca să le știu numărul.”³ Și Ioab a zis: „Să-și înmulțească Domnul poporul de o sută de ori, și ochii domnului meu, regele, să vadă aceasta: toți sunt slujitorii domnului meu. [Dar] de ce caută domnul meu acest lucru? Numai să nu-i fie spre păcat lui Israel!”⁴ Dar vorba regelui a fost mai puternică decât [cea a lui] Ioab. Și a plecat Ioab, a străbătut tot ținutul lui Israel și a venit la Ierusalim.⁵ Și Ioab i-a dat lui David numărul [ieșit după] cercetarea poporului: și era întregul Israel, un milion o sută de mii de bărbați purtători de sabie, iar [în] Iuda, patru sute optzeci de mii de bărbați purtători de sabie.⁶ Însă el nu i-a socotit în rândul acestora pe [cei din] Levi și pe [cei din] Beniamin, deoarece cuvântul regelui l-a întăritat pe Ioab.
⁷ Și lucrul acesta a părut rău înaintea lui Dumnezeu și l-a lovit pe Israel.
⁸ Și David i-a zis lui Dumnezeu: „Mult am păcătuit făcând lucrul acesta: și

21,3 „și ochii... aceasta”: nu apare în TM. ♦ Crudul om de încredere al lui David, Ioab, își dă seama de „inoportunitatea” recensământului, ca și de primejdia pe care o putea reprezenta acesta (cf. Ex. 30,12 și nota 24,1 la 2Rg.) și se încapătănează să nu-l ducă la bun sfârșit (cf. 1Par. 27,24).

21,5 Rezultatele recensământului prezentate în 2Rg. 24,5-9 erau sensibil diferite față de acestea: 800.000 în Israel și 500.000 în Iuda, față de 1.100.000 în Israel și 480.000 (TM 470.000) în Iuda.

21,6 Porunca regelui „l-a întăritat pe Ioab” și pentru că ea contravenea prescripțiilor Legii. David ceruse numărarea întregului popor („de la Bersabea până la Dan”, adică fără excepție), dar Num. 1,49 interzice numărarea leviților în cadrul recensămintelor generale, iar Ex. 30,12 atrage atenția asupra riscurilor pe care le comportă inițierea unui astfel de recensământ. Pe de altă parte, pe teritoriul lui Beniamin (la Bama, „înălțimea” din Gabaon) se aflau la acea dată cortul mărturiei și locul de cult, or acțiunea unui recensământ în hotarele unui loc sfânt era privită ca un sacrilegiu (cf. AB I Chron., p. 147).

21,7 „lucrul acesta”, gr. το πρῶγμα τοῦτο: se referă la recensământ, nu la opoziția lui Ioab.
 21,8 „răutatea”: gr. κακία poate însemna atât „răutate” în sens moral, „defect”, „cusur”, cât și „rău îndurat sau pricinuit cuiva”, „suferință”. David își conștientizează vina de a fi încălcat o prescripție a Legii și cere „îndepărtarea / ridicarea” nu atât a unei posibile pedepse din partea lui Dumnezeu, cât a consecințelor în sine ale păcatului săvârșit. Expresia este conotată religios, dacă ne gândim că nici o încălcare a Legii, chiar recunoscută de cel care o săvârșise, nu era pur și simplu „anulată” de Dumnezeu, ci necesita un ritual de „împăcare” cu Dumnezeu prin aducerea unor jertfe (cf. Lev. cap. 4 – 5; Num. 5,5-9; pentru ritualul de împăcare cu ocazia unui recensământ, cf. Ex. 30,11-16; pentru ritualul de împăcare în general, cf. nota 4,20 la Lev.). În acest context, pedeapsa divină – care în fiecare din cele trei ipostaze implică victime omenesti – nu trebuia percepută ca o răzbunare a lui Dumnezeu, ci ca preț al „împăcării” pentru un păcat pe măsură.

acum, îndepărtează răutatea [săvârșită] de slujitorul tău, căci am săvârșit o mare prostie.”⁹ Și a grăit Domnul către Gad, văzătorul lui David:¹⁰ „Du-te și grăiește-i lui David: «Așa spune Domnul: Îți pun înaintea trei [pedepse], alege-ți una dintre ele și o voi face.»”¹¹ Și Gad s-a dus la David și i-a zis: „Așa spune Domnul: «Alege-ți¹² fie trei ani de foamete, fie trei luni să fugi din fața dușmanilor tăi și sabia dușmanilor tăi [să vrea] să teucidă, fie trei zile spada Domnului și moarte în țară și îngerul Domnului să nimicească în toată moștenirea lui Israel.» Acum, vezi ce să răspund Celui care m-a trimis cu cuvântul [acesta].”¹³ Și David i-a zis lui Gad: „Tare strămte îmi sunt cele trei: [mai bine] să cad în mâinile Domnului, pentru că îndurările Lui sunt foarte multe, iar în mâinile oamenilor să nu cad!”¹⁴ Și Domnul a dat moarte în Israel și au căzut din Israel șaptezeci de mii de bărbați.¹⁵ Apoi Dumnezeu a trimis un înger la Ierusalim, ca să-l nimicească. Și, pe când [il] nimicea, Domnul a văzut și i-a părut rău de nenorocirea [aceasta] și i-a zis îngerului care nimicea: „Ajungă-ți! Oprește-ți mâna!” Și îngerul Domnului stătea pe aria lui Orna iebuseul.¹⁶ David și-a ridicat ochii și l-a văzut pe îngerul Domnului stând între pământ și cer, cu spada scoasă într-o mână și îndreptată spre Ierusalim; și David și bătrânii, înfășurați în sac, au căzut cu fața [la pământ].¹⁷ Și David i-a zis lui Dumnezeu: „Oare nu eu am spus să fie numărat poporul? Eu sunt păcătosul, răufăcătorul care a greșit. Dar oile acestea ce au făcut? Doamne Dumnezeule, să fie mâna Ta asupra mea și

21,9 Același Gad i-a ajutat pe David și pe Nathan să-i organizeze pe cântăreții pentru Templu (2Par. 29,25) și a scris o istorie a domniei lui David (1Par. 29,29).

21,13 Am preferat traducerea literală din considerente stilistice. Varianta „sunt în mare strămtoare” nu dă seama de cele trei pedepse posibile pe care i le rezervă Dumnezeu lui David. David preferă pedeapsa divină celei omenești.

21,15-16 Îngerul Domnului este deopotrivă însărcinat de Dumnezeu cu distrugerea și judecata, dar și cu ocrotirea și călăuzirea fiilor lui Israel. Este prin excelență mesagerul Domnului. Poziția sa între cer și pământ (v. 16, „stând la mijloc între pământ și cer”) dă seama de intermediaritatea ontologică a regnului său. ♦ „Orna”: gr. *Opva* este transliterarea greacă pentru ebr. *Or^onān*. În forma sa din 2Sam. 24,16, *Awar^onāh*, numele pare derivat de la cuvântul hitit *arawanis*, „om liber”, „nobil”. H.A. Hoffner (POTT, 225) explică, după transliterarea greacă din LXX, că numele se va fi construit pe radicalul hurit *wrnh*, și ar fi însemnat „domnul”. Cum în TM la 2Sam. 24,16 numele este precedat de articol hotărât, se poate bănuși că personajul ar fi fost ultimul rege iebusit al Ierusalimului (cf. nota la 2 Rg. 24,23).

21,17 David își numește simbolic supușii prin *πρόβατα*, (turme de) oi și de capre. Turmele de animale mici sunt simbolul bunătații și blândeții, pe când cirezile de vite reprezintă revolta și îndărătnicia.

asupra casei tatălui meu, și nu asupra poporului Tău spre pierzare, Doamne!”

¹⁸ Și îngerul Domnului i-a zis lui Gad să-i spună lui David să se ridice [și] să-i facă Domnului un altar pe aria lui Orna iebuseul. ¹⁹ Și David s-a ridicat după cuvântul lui Gad, pe care îl rostise în numele Domnului. ²⁰ Și s-a întors Orna și l-a văzut pe rege, și cei patru fii ai lui [care erau] împreună cu el s-au ascuns; Orna tocmai treiera grâul. ²¹ Și David s-a dus la Orna, iar Orna a ieșit din arie și s-a închinat cu fața la pământ înaintea lui David. ²² Și David i-a zis lui Orna: „Dă-mi locul cu aria ta ca să zidesc pe el un altar Domnului: dă-mi-l cu prețul convenit, ca să înceteze nenorocirea asupra poporului.” ²³ Și Orna i-a spus lui David: „Ia-ți-l și să facă domnul meu, regele, ce crede că e bine. Iată, îți dau juncanii pentru arderi de tot, și plugul și carele ca lemne [de foc], și grânele pentru jertfă; pe toate ți le dau.”

²⁴ Dar regele David i-a zis lui Orna: „Nu, ci negreșit îl cumpăr cu prețul convenit, pentru că nu voi lua pentru Domnul ce este al tău ca să-i aduc pe degeaba arderi de tot Domnului.” ²⁵ Și David i-a dat lui Orna, pentru locul acela, șase sute de sicli de aur, bani cântăriți. ²⁶ Și a zidit David acolo un altar pentru Domnul și a adus arderi de tot și [jertfe de] mântuire; și a strigat către Domnul și [El] l-a ascultat, [trimitând] din cer foc peste altarul de arderi de tot, care a mistuit arderea de tot. ²⁷ Și Domnul i-a spus îngerului, iar îngerul și-a băgat spada în teacă. ²⁸ În clipa aceea a văzut David că Domnul l-a ascultat în aria lui Orna iebuseul, și l-a adus jertfă acolo. ²⁹ Cortul Domnului, pe care îl făcuse Moise în pustiu, și altarul pentru arderi de tot erau în Bama din Gabaon; ³⁰ și David nu putea să se ducă în fața lui, ca să-L caute pe Dumnezeu, pentru că se temea de spada îngerului Domnului.

21,20 „pe rege”: TM are „pe înger”. Cele două cuvinte sunt foarte asemănătoare în ebraică. ♦ „s-au ascuns”: LXX are aici μεθ'αυτων, care transcrie ebr. *mith^hhab^h 'im*, „ascunși”.

21,23 Larghețea lui Orna și răspunsul lui David amintesc de episodul în care Avraam dobândește de la Ephron Chetteul mormântul Sarrei (Gen. 23,10-16).

21,25 Șase sute de sicli de aur înseamnă aproximativ 6 kg de aur.

21,26 „care a mistuit arderea de tot”: nu apare în TM.

21,29-30 Cronistul încearcă să explice de ce nu a acționat David în conformitate cu Legea divină, sacrificând jertfa pe un altar improvizat și nu pe cel special destinat pentru aceasta, înaintea cortului mărturiei, aflat încă pe înălțimea din Gabaon. Frica de Dumnezeu și de spada cumplită a îngerului îl împiedică să meargă în Gabaon. În 2Rg. 24 nu există un pasaj apologetic similar. ♦ „Bama”: gr. Βομα transcrie ebr. *bāmāh*, „înălțime”. Cf. nota 16,39. ♦ „se temea de spada”: *lit.* „se grăbea de la fața spadei”.

22 ¹ Și David a zis: „Aceasta este Casa Domnului Dumnezeu și acesta altarul e pentru arderi de tot al lui Israel.” ² Și a spus David să se adune toți străinii din țara lui Israel și a pus cioplitori să cioplească pietre netede pentru a zidi Casă lui Dumnezeu. ³ David a pregătit fier mult pentru piroanele ușilor și porților și [pentru] tâțâni și atât de multă aramă, [că] nu se putea cântări; ⁴ și lemne de cedru de nu se puteau număra, pentru că locuitorii din Sidon și din Tir i-au adus lemne de cedru din belșug lui David. ⁵ Și David a zis: „Solomon, fiul meu, e un tinerel fraged – îi voi pregăti eu zidirea Casei Domnului spre mărire înaltă, spre faimă și spre slavă pe tot pământul.” Și David a pregătit o mulțime de lucruri înainte de sfârșitul său. – ⁶ L-a chemat pe Solomon, fiul său, și i-a poruncit să zidească o Casă pentru Domnul Dumnezeu lui Israel. ⁷ Și David i-a spus lui Solomon: „Copile, mi-a fost în suflet să zidesc Casă pentru numele Domnului Dumnezeu. ⁸ Și a fost către mine cuvântul Domnului, zicând: «Ai vărsat sânge din greu și ai purtat războaie mari. Nu tu vei zidi Casă pentru numele Meu, pentru că ai vărsat mult sânge pe pământ înaintea Mea.

22,1 Unii comentatori moderni consideră acest verset ca o concluzie la versetele 28-30 din capitoul precedent. El ar fi o explicație a Cronistului pentru hotărârea lui David de a transfera locul de cult de la Gabaon la Ierusalim. Faptul că YHWH a primit jertfa adusă pe aria lui Orna (v. 28 subliniază această constatare), aflată în perimetrul Ierusalimului, deși cortul mărturiei și altarul se aflau la Gabaon, îl determină pe David să proclame Ierusalimul ca loc ales pentru viitorul templu al lui Dumnezeu: „Aceasta este Casa Domnului...” (cf. AB I Chron., p. 150).

22,2 „străinii”, gr. προσήλυτοι: nu trebuie confundată cu filistenii (gr. ἄλλόφυλοι, termen redat de noi cu majusculă, „Străinii”). Termenul προσήλυτος îl desemnează în LXX fie pe imigrantul de altă etnie, fie, cel mai adesea, pe iudeul venit din diaspora pentru a locui împreună cu conaționali săi (acesta din urmă are unele drepturi religioase și civile, dar nu este privit ca un membru deplin al comunității). Pentru termenul „străin” în LXX, cf. Lev. 16,29 și nota *ad loc*. Străinii aveau anumite privilegii și nu puteau fi asupriți de israeliți, dar reprezintă o importantă forță de muncă și, ca locuitori de mână a doua, sunt chemați să facă munci pe care evreii autohtoni nu le agreează.

22,4 E vorba de materialele de construcții (în special lemn) pe care Chiram I, regele Tirului, i le-a trimis lui David pentru viitorul templu al lui Solomon, în schimbul alimentelor și al unor avantaje teritoriale.

22,5 Afirmția lui David că Solomon este un tinerel fraged (παῖδάριον ἀπαλόν) poate fi interpretată și din punct de vedere moral. Solomon nu este copt pentru misiunea dificilă pe care i-a hărăzit-o Domnul.

22,8 Ideea că activitatea războinică este incompatibilă cu cea religioasă este târzie. În 2Rg., războaiele nu i-au dat răgaz lui David pentru construirea Templului; acolo, Dumnezeu nu-și motivează alegerea celui care îi va zidi casă.

⁹ Iată, și se va naște un fiu; acesta va fi om al odihnii, iar Eu îi voi da odihnă dinspre toți dușmanii de jur împrejur – căci numele lui [va fi] Solomon; și voi da pace și liniște peste Israel, în zilele lui. ¹⁰ Acesta va zidi Casă pentru numele Meu și el îmi va fi Mie fiu, iar Eu îi voi fi tată și-i voi ridica tronul domniei peste Israel până în veac.» ¹¹ Și acum, fiul meu, Domnul să fie cu tine, să-ți meargă bine și să-i zidești Casă Domnului Dumnezeuului tău, așa cum a grăit El despre tine. ¹² Ba să-ți dea Domnul înțelepciune și pricepere și să te întărească peste Israel, ca să veghezi și să împlinești legea Domnului Dumnezeuului tău. ¹³ Atunci îți va merge bine dacă vei veghea la împlinirea poruncilor și hotărârilor pe care i le-a poruncit Domnul lui Moise pentru Israel. Fii bărbat și fii tare, nu te teme și nu te înfricoșa. ¹⁴ Eu însumi, iată, din sărăcia mea, am pregătit pentru Casa Domnului o sută de mii de talanți de aur și un milion de talanți de argint, precum și aramă și fier, de nu se poate măsura, căci este din belșug; și am mai pregătit și lemne și pietre, iar la acestea să mai adaugi și tu. ¹⁵ Cu tine sunt o mulțime de lucrători: meșteri, pietrari, dulgheri și tot felul de oameni pricepuți la orice muncă. ¹⁶ Aur, argint, aramă și fier sunt nenumărate. Scoală-te și lucrează, și Domnul [să fie] cu tine.” ¹⁷ Și David le-a poruncit tuturor căpeteniilor lui Israel să-l ajute pe fiul său Solomon: ¹⁸ „Oare nu este Domnul cu voi? V-a dat odihnă de jur împrejur, căci i-a dat în mâinile mele pe locuitorii țării, iar țara s-a supus înaintea Domnului și înaintea poporului Său. ¹⁹ Acum puneți-vă inimile și sufletele să-L caute pe Domnul Dumnezeu vostru, sculați-vă și zidiți lăcaș sfânt Domnului Dumnezeuului vostru, ca să aduceți chivotul legământului Domnului și vasele sfinte ale lui Dumnezeu în Casa zidită pentru numele Domnului.”

22,9 Solomon va avea o domnie pașnică: informația este conținută în numele regelui (binecunoscutul cuvânt ebr. *šālôm* cu care este înrudit numele suveranului înseamnă „pace”).

22,11 Am preferat traducerea literală a lui εὐδοῶ, „a-i merge bine”, din considerente stilistice.

22,13 „Poruncile și hotărârile” (πρόσταγμα καὶ κρίματα), o pereche de termeni greu traducibili separat. Se referă la prescripțiile revelate lui Moise pe muntele Sinai. Cf. „Glosar” și „Indice de termeni” la *Septuaginta 1*.

22,14 „sărăcia”: gr. πτωχεία este mai mult decât „sărăcie”. Literal înseamnă „cerșetorie”. Este un fel de exprimare a modestiei, dar David face referire și la situația deplorabilă în care se afla țara, secătuită de atâtea războaie și molime. ♦ O sută de mii de talanți de aur înseamnă 3.000.000 kg de aur, iar un milion de talanți argint 30.000.000 kg argint. Hiperbola este uriașă.

23 ¹ David, bătrân și plin de zile, l-a făcut rege pe Solomon, fiul său, în locul lui, peste Israel. ² Și a adunat toate căpeteniile lui Israel și pe preoți și pe leviți. ³ Au fost numărați leviții de la treizeci de ani în sus și numărul lor pe capete era cam treizeci și opt de mii de bărbați. ⁴ Dintre aceștia, supraveghetori peste lucrările Casei Domnului – douăzeci și patru de mii; scribi și judecători – șase mii; ⁵ patru mii – portari, și [alți] patru mii îl laudau pe Domnul cu instrumentele muzicale pe care le-a făcut pentru a-L lăuda pe Domnul. ⁶ David le-a împărțit, pe cete, slujbele zilnice fiilor lui Levi, adică [urmașilor] lui Gedson, Caath și Merari. ⁷ Și [urmașilor] lui Parosom, Edan și Semei. ⁸ Fii ai lui Edan: căpetenia Iiel, și Zethom, și Ioel, trei. ⁹ Fii ai lui Semei: Salomith, și Iiel, și Aidan, trei. Ei erau căpeteniile familiilor lui Edan. ¹⁰ Pentru fiii lui Semei: Ieth, și Ziza, și Ioas, și Beria. Aceștia sunt fiii lui Semei: patru. ¹¹ Ieth era căpetenia, iar Ziza al doilea; Ioas și Beria nu au avut mulți fii și au fost socotiți laolaltă pentru casa părintească. ¹² Fii ai lui Caath: Ambram, Issaar, Chebron, Oziel, patru.

23 Capitolul ilustrează două aspecte total noi ale îndatoririlor levitice, unul negativ, celălalt pozitiv. O dată cu stabilirea chivotului la Ierusalim, se anulează toate regulamentele privitoare la sarcina leviților de a purta chivotul. În al doilea rând, asistăm la o centralizare fără precedent a responsabilităților religioase (și de tot felul) în mâna regelui. Transferul de putere, menționat în primele două versete ale capitolului, presupune, în primul rând, transferul responsabilităților centralizate.

23,1-2 Cronistul rezolvă foarte ușor chestiunea extrem de complicată a succesiunii lui David, dând astfel impresia că lucrurile au decurs firesc. Sistemul de complicități și de partizanate care au scindat marea nobilime în susținători ai lui Solomon și aliați ai lui Adonias (cf. 3Rg.1-2) este și el trecut sub tăcere, prin formula ambiguă „toate căpeteniile lui Israel”. Pomenirea leviților și a preoților îi dă autorului ocazia să se abată de la subiect și să alcătuiască o lungă listă a leviților și a noilor îndatoriri ale acestora.

23,3 „pe capete”: adică individual, nu pe criteriul colectiv al cetelor.

23,4-5 Versetele oferă un rezumat al îndatoririlor leviților (din Ierusalim): ei sunt intențenți ai Templului, portari, judecători, scribi și cântăreți.

23,5 „le-a făcut”: TM are „le-am făcut”. În mod neașteptat, verbul este la pers. I, ca și cum ar vorbi David însuși.

23,7 „Parosom”: manuscrisul A oferă Γηρσομ „Gersom”. TM are *Gēr^sšōn*. ♦ Edan (manuscrisul A oferă Λεοδων) și Semei sunt nepoții lui Levi.

23,9 Se pare că acest Semei nu este același cu cel din 23,7, pentru că acesta face parte din familia lui Edan.

23,10 Același Semei cu cel din 23,7.

23,11 Familiile lui Ioas și Beria sunt trecute în aceeași ceată.

¹³ Fii ai lui Ambram: Aaron și Moise. Și Aaron a fost rânduit să sfințească sfințele sfintelor, el și fiii lui, până în veac, să tămâieze înaintea Domnului, să slujească și să facă rugăciuni către numele Lui până în veac. ¹⁴ Și Moise [era] omul lui Dumnezeu și fiii lui au fost socotiți în tribul lui Levi. ¹⁵ Fii ai lui Moise: Gersam și Eliezer. ¹⁶ Fii ai lui Gersam: Subael, căpetenia. ¹⁷ Fiii lui Eliezer: căpetenia Raabia. Eliezer nu a mai avut alți fii. Însă fiii lui Raabia s-au înmulțit foarte mult. ¹⁸ Fii ai lui Issaar: Salomoth, căpetenia. ¹⁹ Fii ai lui Chebron: Idud căpetenia, Amadia al doilea, Oziel al treilea, Ikemias al patrulea. ²⁰ Fii ai lui Oziel: Michas căpetenia și Isia al doilea. – ²¹ Fii ai lui Merari: Mooli și Musi. Fii ai lui Mooli: Eleazar și Kis. ²² Și Eleazar a murit și nu avea fii, ci numai fiice, și le-au luat [de neveste] fiii lui Kis, verii lor. ²³ Fii ai lui Musi: Mooli, și Eder, și Iarimoth, trei. – ²⁴ Aceștia erau fiii lui Levi, după casele lor părintești, căpetenii ale familiilor lor, după numărul lor pe nume și pe cap de om, care, de la douăzeci de ani în sus, îndeplineau lucrările slujirii în Casa Domnului. ²⁵ Căci David a zis: „Domnul Dumnezeu lui Israel i-a dat odihnă poporului Său și a locuit în Ierusalim până în veac.” ²⁶ Iar leviții nu mai purtau cortul și toate lucrurile din el la slujbă: ²⁷ după cuvintele din urmă ale lui David, au fost numărați fiii lui Levi de la douăzeci de ani în sus, ²⁸ pentru că i-a încredințat în mâna lui Aaron ca să slujească în Casa Domnului, în curți și în încăperi, la curățirea tuturor celor sfinte și la lucrările slujirii din Casa lui Dumnezeu, ²⁹ pentru pâinile punerii înainte, pentru [pregătirea] lamurii făinii de jertfă [și a] turtelor nedospite, pentru [jertfa din] tigaie, și pentru [toate] cele frământate, și pentru toată măsura, ³⁰ și ca să stea dimineața să aducă laudă

23,13 „să sfințească (sfintele sfintelor)”: Vulg. și textul siriac au „să slujească în”. Pentru „sfintele sfintelor”, cf. Num. 4,4 și nota *ad loc.* ♦ „să facă rugăciuni către numele Lui”: gr. ἐπεύχεσθα, *litt.* „să se roage”; TM are „să binecuvânteze în numele Lui”.

23,13-14 Aluzie la separarea ordinului preotesc de ceilalți leviți, dar și la rolul de profet al lui Moise. Diferența de statut dintre leviții „de rând” și urmașii lui Aaron se remarcă mai jos, în vv. 26-32. Leviții aaroniți sunt însărcinați cu serviciul divin, câtă vreme ceilalți îndeplinesc o serie de alte misiuni mai modeste.

23,22 Am tradus aici ὄδελφοί prin „verii”, de preferat în acest context variantei precise a gradului de rudenie, „frați”.

23,24 „după numărul lor pe nume și pe cap de om”: *litt.* „conform socotirii lor după numărul numelor [și] după capul lor”.

23,29 „[pregătirea] lamurii făinii de jertfă... [jertfa din] tigaie...” etc.: cf. Lev. 2,5 și urm; 6,7-16.

și mulțumire Domnului și, la fel, și seara,³¹ și la toate arderile de tot aduse Domnului de sabaturi, și la lună nouă, și la sărbători, după numărul și după rânduiala lor, neîncetat, pentru Domnul.³² Și să vegheze la paza cortului mărturie și la paza [rânduită] fiilor lui Aaron, frații lor, ca să slujească în Casa Domnului.

24¹ [Iată] împărțirea [pe cete] a fiilor lui Aaron: fii ai lui Aaron: Nadab și Abiud, Eleazar și Ithamar.² Nadab și Abiud au murit dinaintea tatălui lor și nu aveau fii. Iar Eleazar și Ithamar, [ceilalți] fii ai lui Aaron, au slujit ca preoți.³ Și David, [împreună] cu Sadoc, dintre fiii lui Eleazar, și [împreună cu] Achimelech, dintre fiii lui Ithamar, i-a împărțit după socoteala lor, după slujirea lor, după casele familiilor lor.⁴ Dar printre fiii lui Eleazar s-au găsit mai multe căpetenii de viteji decât printre fiii lui Ithamar și [David] i-a împărțit [astfel]: fiii lui Eleazar [aveau] șaisprezece căpetenii peste casele familiilor lor, fiii lui Ithamar, opt căpetenii, după casele familiilor [lor].⁵ Și i-a împărțit, unii după alții, prin tragere la sorți, pentru că [atât] între fiii lui Eleazar [cât] și [între] cei ai lui Ithamar erau și căpetenii ale sfințelor și

23,31 „lună nouă”: prima zi a lunii, după calendarul lunar urmat de evrei. Cf. nota 20,5 la 1Rg.

23,32 „să vegheze la paza cortului mărturie și la paza [rânduită] fiilor...”: *lit.* „vor păzi pazele cortului și pazele fiilor...”. Expresia literală pare redundantă și oarecum bizară, dar ea are sens dacă o înțelegem ca „vor veghea în serviciile de veghe”. „Paza” cortului (gr. φυλακή) era de fapt un serviciu de veghe organizat pe ore și zile. Serviciul de strajă la templu era cunoscut încă din Egiptul vechiului regat și, la rândul său, fusese inspirat, se pare, de practicile corăbierilor de a organiza carturi de veghe. Termenul grecesc pentru serviciul de veghe în templele egiptene era φυλή (cf. LSJ, s.v., I,3), atestat în sec. al III-lea î.H., pe care unii cercetători (J. Myers, H. Kees, J. Cerny) îl leagă de familia lexicală a gr. φυλακή, „pază, veghe” (cf. AB I Chron., p. 167, „Special note on classification of priests”).

24,2 Despre Abiud și Nadab, cf. Lev. 10,1-2.

24,3 Despre Sadoc, cf. notele la 1Par. 6,35-38 și 16,39.

24,5 „unii după alții, prin tragere la sorți”: tragerile la sorți se făceau alternativ și proporțional dintr-o familie și din cealaltă, dar v. și nota următoare. ♦ „căpetenii ale sfințelor și căpetenii ale [casei] Domnului”: ierarhii sanctuarului („Sfânta Sfințelor”) și cei ai [casei] Domnului, care îngloba toate dependențele Templului, erau așadar persoane diferite. Prin „căpetenii ale sfințelor” se poate înțelege și responsabili ai rânduielilor de cult (cf. AB I Chron., *ad loc.*: „officials of the cult”). Oricum, precizarea că aceste „căpetenii” erau atât din familia lui Eleazar, cât și din cea a lui Ithamar, nu corespunde cu Num. 3,32, unde Eleazar singur este desemnat „căpetenie peste căpeteniile leviților”.

căpetenii ale [casei] Domnului. ⁶ Și Samaia, fiul lui Nathanael, scribul din tribul lui Levi, i-a înscris în fața regelui și a căpeteniilor, a preotului Sadoc și a lui Achimelech, fiul lui Abiathar, și a căpeteniilor familiilor preoțești și ale leviților: câte unul din casa familiei lui Eleazar și câte unul, [din casa familiei] lui Ithamar. ⁷ Primul sorț i-a ieșit lui Iarib, al doilea lui Ideia, ⁸ al treilea lui Charem, al patrulea lui Seorim, ⁹ al cincilea lui Melchia, al șaselea lui Miamin, ¹⁰ al șaptelea lui Cos, al optulea lui Abia, ¹¹ al nouălea lui Iisus, al zecelea lui Sechenia, ¹² al unsprezecelea lui Eliasib, al doisprezecelea lui Iakim, ¹³ al treisprezecelea lui Ochopha, al paisprezecelea lui Isbaal, ¹⁴ al cincisprezecelea lui Belga, al șaisprezecelea lui Emmer, ¹⁵ al șaptesprezecelea lui Chezir, al optsprezecelea lui Aphesse, ¹⁶ al nouăsprezecelea lui Phetaia, al douăzeciulea lui Ezekel, ¹⁷ al douăzeci și unulea lui Iachin, al douăzeci și doilea lui Gamul, ¹⁸ al douăzeci și treilea lui Dalaia, al douăzeci și patrulea lui Maasai. ¹⁹ Aceasta [era] socoteala lor, după [ordinea] slujirii lor la intrarea în Casa Domnului, potrivit rânduielii făcute prin părintele lor Aaron, precum a poruncit Domnul Dumnezeu lui Israel.

²⁰ [I-a împărțit] și pe ceilalți fii ai lui Levi: pentru fiii lui Ambram, Subael, pentru cei ai lui Subael, Iadia. ²¹ Pentru [fiii lui] Raabia, căpetenia, [era] Iesia; ²² pentru [fiii lui] Issari, Salomoth; pentru fiii lui Salomoth, Iath. ²³ Fii ai lui Iedias: Amadia al doilea, Iaziel al treilea, Iocom al patrulea. ²⁴ Fii ai lui Oziel: Micha; fii ai lui Micha: Samer. ²⁵ Fratele lui Micha: Isia. Fii ai lui Isia: Zaharia. ²⁶ Fii ai lui Merari: Mooli și Musi, fii ai lui Ozia, fii ai lui Bonni. ²⁷ Fii ai lui Merari al lui Ozia: Isoam, și Zacchur, și Abdi. ²⁸ [Fii ai] lui Mooli: Eleazar și Ithamar. Și Eleazar a murit și nu avea fii. ²⁹ [Fiul] lui Kis: Iramael. ³⁰ Fii ai lui Musi: Mooli, și Eder, și Iarimoth.

24,6 Achimelech, fiul lui Abiathar, este un preot din timpul lui David, probabil nepot al lui Achimelech de la 24,3. ♦ „câte unul... câte unul”: TM nu e foarte clar, dar se poate deduce că se trăgea la sorți de câte două ori pentru cei din casa Eleazar și o singură dată pentru ai lui Ithamar, aceștia fiind mai puțini.

24,19 „după [ordinea] slujirii lor... potrivit rânduielii”: *litt.* „după slujirea lor pentru a intra în Casa Domnului, după judecata [hotărâtă] lor”. ♦ Schimbul preoților la slujbă se făcea o dată pe săptămână, de sabbat, rânduiala păstrată până la distrugerea completă a Templului de către romani.

24,20-30 Se prezintă lista leviților care nu se înscriseră în descendența lui Aaron, deci care nu erau preoți, ci slujitori de rangul al doilea în Templu.

24,23 Manuscrisul L oferă, mai plauzibil: „Dintre fiii lui Hebron: Ieddia întâiu”, *cf.* și 23,19.

Aceștia erau fiii leviților după casele familiilor lor.³¹ Și au tras și ei la sorți, ca și frații lor, fiii lui Aaron, în fața regelui și a lui Sadoc și a lui Achimelech și a căpeteniilor familiilor de preoți și de leviți, deopotrivă capii familiilor *araab*, precum și frații lor mai tineri.

25¹ Regele David și căpeteniile oștirii i-au pus [deoparte] pentru slujbe pe fiii lui Asaph, ai lui Aiman și ai lui Idithon, care cântau imnuri din *kinyra*, din *nabla* și din chimvale. Și s-a făcut numărătoarea lor, a fiecăruia în parte, după lucrările lor:² fiii lui Asaph: Zacchur, și Iosif, și Nathanas, și Erael, fii ai lui Asaph [care] țineau de Asaph profetul și de rege.³ Pentru

24,31 „capii familiilor *araab*”: gr. πατριάρχα αρααβ. Αρααβ (αρας în LXX-A) se presupune că ar fi o lectură defectuoasă pentru *hāro's*, „capul / căpetenia”. Traducerea versetului urmează topica din textul grec, dar versetul poate fi înțeles mai bine dacă se consideră ca subiect ultimele cuvinte: „Și au tras și ei la sorți, capii familiilor *araab*, precum și frații lor mai tineri, tot așa cum [au tras la sorți] și frații lor, fiii lui Aaron...” (cf. AB I Chron., *ad loc.*).

25,1 „căpeteniile oștirii”: e vorba de cei responsabili cu organizarea cultului. Vulg. are *magistratus*. Cf. și AB I Chron., *ad loc.*: „the cult officials”. ♦ „care cântau imnuri”: de fapt, „declamau, recitau, rosteau”. LSJ citează pentru gr. ἀποφθέγγομαι, pe lângă sensul de „a rosti o apoftegmă” și pe acela de „a cânta imnuri”. TM are „profeți”, dar termenul „profeție” trebuie înțeles nu doar în sensul propriu, acela de „prorocie, viziune”, ci și ca inspirație poetică (de aici și efortul traducătorului în greacă de a găsi o altă echivalență pentru termenul ebraic). Unii exegeți moderni vorbesc de o categorie mai veche a „profeților de cult” (cf. AB I Chron., pp. 171-172), acei cântăreți de imne și „recitatori” spontani ale unor rugăciuni de laudă și mulțumire pentru YHWH, care se găseau în preajma locurilor de cult sau însoțeau diferite manifestări religioase. Aluzii la existența acestui grup al „profeților de cult” (al cărui loc a fost luat în timp de leviți) se găsesc și în cărțile Regilor: 1Rg. 10,5 (ceata profetilor care coborau de la Bama cântând), 1Rg. 19,18-21 (profeții din Nauath) etc. Pentru acest subiect, cf. A.R. Johnson, *The Cultic Prophet in Ancient Israel*, 1944. Inspirația de care se bucură Asaph, Aiman și Idithon se vedește în psalmii care le sunt atribuiți în mod direct: doisprezece psalmi lui Asaph (49, 72-82); ps. 87 (Aiman); ps. 61 (Idithon).

25,2 Este interesantă legătura dintre darul profetic al lui Asaph și regele David. La 2Par. 35,15, toți trei conducătorii cântăreților apar ca profeți ai regilor. ♦ „țineau de Asaph...”, gr. ἐχόμενοι Ασαφ: erau sub directa supraveghere a acestuia și, prin acesta, depindeau și de rege. AB I Chron., *ad loc.*, interpretează: „...under the direction of Asaph who prophesied under orders of the king”.

25,3 „faceau să răsunе”: gr. ἀνακρούω înseamnă „a atinge, a lovi [corzile]”; uneori e interpretat ca având legătură cu rostirea profetică. TM are aici „profeța” (numai despre *Y' dhūthūn*). ♦ „după tatăl lor Idithon”: *i.e.* sub conducerea tatălui lor.

Idithon: fiii lui Idithon – Godolia, și Suri, și Isaia, și Semei, și Asabia, și Mattathias, șase, făceau să răsune la *kinyra*, după tatăl lor Idithon, mulțumire și laudă Domnului. ⁴ Pentru Aiman, fiii lui Aiman: Bukias, și Manthanas, și Azarael, și Subael, și Ierimoth, și Anania, și Anani, și Eliatha, și Godollathi, și Romemthiod, și Iesbacasa, și Mallethi, și Otheri, și Meazoth. ⁵ Toți aceștia erau fiii lui Aiman, cântărețul [inspirat al] regelui, ca să-i înalțe cornul, după cuvintele lui Dumnezeu. Și Dumnezeu i-a dat lui Aiman paisprezece fii și trei fiice. ⁶ Toți aceștia, împreună cu tatăl lor, cântau imnuri în Casa Domnului cu chimvale, cu *nabla* și *kinyra*, [și] țineau de rege, de Asaph, de Idithon și de Aiman. ⁷ Și s-a făcut numărătoarea acestora, împreună cu frații lor care învățaseră să-i cânte Domnului, toți [cântăreți] pricepuți: [erau] două sute optzeci și opt. – ⁸ Și au tras și ei la sorți rândul la slujbele zilnice, cu mic, cu mare, desăvârșiți și învățați. ⁹ Și a ieșit primul sort, al fiilor lui și al fraților lui, pentru Asaph, pentru Iosif Godolia; al doilea, Enia, cu frații și fiii lui, doisprezece; ¹⁰ al treilea, Zacchur, cu fiii și frații lui, doisprezece; ¹¹ al patrulea, Iezdri, cu fiii și frații lui, doisprezece; ¹² al cincilea, Nathanas, cu fiii și frații lui, doisprezece;

25,4 Numele fiilor lui Aiman de la Anani (ebr. *Hanan'yāh*) până la Meazoth (*Mahazī'ōth*) alcătuiesc, în limba ebraică, cu toate vocalele notate de masoreți, o invocatie, care s-ar putea traduce aproximativ: „Miluiește-mă, Yah(ve), miluiește-mă. Dumnezeu meu ești Tu. Laud și preamăresc ajutorul [pe care l-ai dat] celui aflat la strâmtoare. [Mi]-ai dat viziuni...” ♦ „Romemthiod”: ortografiat în ediția Rahlfs Ρομεμθι-ωδ.

25,5 Textul este dificil și comportă mai multe interpretări posibile. Am ales-o în traducere pe cea mai apropiată de litera originalului. Unii comentatori înțeleg altfel expresia ὑψῶσαι κέρα: „ca să preamărească puterea”. Traducerea presupune o decriptare simbolică: κέρα, „corn”, este un simbol al puterii. Cf. și 1Rg. 2,1: „S-a înălțat *puterea* (κέρα) mea întru Dumnezeu meu.”

25,6 După „*kinyra*”, TM are în plus „pentru slujba casei lui Dumnezeu”.

25,8 Cântăreții trag și ei la sorți ordinea în care vor sluji în Templu. Celor douăzeci și patru de căpetenii de cântări, enumerate separat la 25,2-4, le sunt subordonați câte doisprezece cântăreți. Un calcul sumar dă seama despre numărul total de 288 de cântăreți din Templu.

25,9 Textul este obscur, pentru că plasează pe același loc două căpetenii enunțate mai sus: Iosif și Godolia. Având în vedere că primul sort i-a căzut unui descendent al lui Asaph și că Iosif e fiul lui Asaph, rezultă că Iosif e cel cu primul sort. De altfel, cel căruia îi cade al doilea sort nu are corespondent între cei douăzeci și patru enumerați mai sus. În TM, al doilea sort îi cade lui Godolia. ♦ Nici în TM, nici în LXX nu sunt amintiți subordonații lui Iosif, dar calculul final ne determină să îi subînțelegem, ca totalul să fie 288. Mai mult, aflăm că și conducătorii cântăreților erau incluși în numărul de doisprezece care alcătuiau o ceată.

¹³ al șaselea, Bukias, cu fiii și frații lui, doisprezece; ¹⁴ al șaptelea, Iseriel, cu fiii și frații lui, doisprezece; ¹⁵ al optulea, Iosia, cu fiii și frații lui, doisprezece; ¹⁶ al nouălea, Manthanas, cu fiii și frații lui, doisprezece; ¹⁷ al zecelea, Semei, cu fiii și frații lui, doisprezece; ¹⁸ al unsprezecelea, Azaria, cu fiii și frații lui, doisprezece; ¹⁹ al doisprezecelea, Asabia, cu fiii și frații lui, doisprezece; ²⁰ al treisprezecelea, Subael, cu fiii și frații lui, doisprezece; ²¹ al paisprezecelea, Mattathias, cu fiii și frații lui, doisprezece; ²² al cincisprezecelea, Ierimoth, cu fiii și frații lui, doisprezece; ²³ al șaisprezecelea, Anania, cu fiii și frații lui, doisprezece; ²⁴ al șaptesprezecelea, Iesbacasa, cu fiii și frații lui, doisprezece; ²⁵ al optsprezecelea, Anani, cu fiii și frații lui, doisprezece; ²⁶ al nouăsprezecelea, Mellethi, cu fiii și frații lui, doisprezece; ²⁷ al douăzecelea, Eliatha, cu fiii și frații lui, doisprezece; ²⁸ al douăzeci și unulea, Ethir, cu fiii și frații lui, doisprezece; ²⁹ al douăzeci și doilea, Godollathi, cu fiii și frații lui, doisprezece; ³⁰ al douăzeci și treilea, Meazoth, cu fiii și frații lui, doisprezece; ³¹ al douăzeci și patrulea, Romemthiod, cu fiii și frații lui, doisprezece.

26 ¹ Împărțirile pe cete ale [paznicilor] porților: pentru coreiți, Mosollamia, fiul lui Core, [unul] din fiii lui Abiasaph. ² Fii ai lui Mosollamia: Zaharia întâiul-născut, Idiel al doilea, Zabadias al treilea, Iethnuel al patrulea, ³ Olam al cincilea, Ioanan al șaselea, Elioenai al șaptelea. ⁴ Fii ai lui Abdedom: Samaia întâiul-născut, Iozabad al doilea, Ioaa al treilea, Sochar al patrulea, Nathanael al cincilea, ⁵ Amiel al șaselea, Issachar al șaptelea, Phollathi al optulea, pentru că Dumnezeu l-a binecuvântat [pe Abdedom]. ⁶ Lui Samaia, fiul lui, i s-au născut fii: cei ai întâiului-născut Rosai, pentru casa familiei lui, fiindcă era viteji. ⁷ Fii ai lui Samaia: Gothni, și Raphael, și Obed, și Elzabad, și Achiu, fii puternici, Eliu, și Sabchia, și Isbacom. ⁸ Toți [erau] din rândul fiilor lui Abdedom: ei

26,1 „coreiți”: gr. Κορεῖται este transliterarea greacă a unui plural ebraic de la numele Core, strămoșul acestor portari.

26,4 Acest Abdedom ('Obhēdh-'Edhom), strămoșul familiei de portari, nu are nici o legătură cu filisteanul din Gad în casa căruia a poposit chivotul, înaintea transportării lui la Ierusalim. De altfel, numele celor două personaje biblice sunt omografe numai în TM (filisteanul de la IPar. 13,13 se numește, în LXX, Abeddara).

26,6 „cei ai întâiului-născut Rosai”: TM are *hammim'šālīm*, „cu autoritate”.

26,7 „Elzabad, și Achiu”: TM are 'E^lzābhādh 'ehāyw, „E. [și] frații lui”. ♦ „Isbacom” nu are corespondent în TM.

26,8 „se țineau tari la muncă”: *litt.* „care împlineau cu hotărâre lucrul”.

și frații și fiii lor se țineau tari la muncă: cu toții șazeci și doi, pentru Abdedom.⁹ Mosollamia avea optsprezece fii și frați puternici.¹⁰ Dintre fiii lui Merari, Osa avea fii care păzeau căpetenia, deși el nu era întâiul-născut; tatăl lui l-a făcut căpetenie¹¹ peste cea de-a doua împărțire. Tablai era al treilea, Zaharia al patrulea. Toți aceștia erau fiii și frații lui Osa, treisprezece.¹² Acestor căpetenii de viteji li s-a împărțit [paza] porților pe zile, [pentru] a sluji ca și frații lor în Casa Domnului.¹³ Au tras la sorți, cu mic cu mare, după casele familiilor lor, poartă cu poartă.¹⁴ Și sorțul [pentru porțile] dinspre răsărit i-a căzut lui Salamia și lui Zaharia; fiii lui Ioas au tras la sorți pentru Melchia și le-a ieșit [poarta] dinspre miazănoapte.¹⁵ [Fii-lor] lui Abdedom [le-a căzut poarta] dinspre miazăzi, cea dinaintea casei de provizii,¹⁶ câte două [case]. Lui Osa, cea dinspre apus, de lângă poarta încăperii de lângă scară. Gărzile stau față în față.¹⁷ Către răsărit, șase oameni pe zi; către miazănoapte, patru pe zi; către miazăzi, patru pe zi și pentru [casa de] provizii, doi.¹⁸ La gărzile dinspre apus stăteau, pe rând, câte patru oameni, la [cele de la] drum, pe rând, câte doi.¹⁹ Acestea [au fost] împărțirile pe cete ale portarilor, pentru fiii lui Core și pentru fiii lui Merari.²⁰ Iar [alți] leviți, frații lor, [vegheau] peste vistieriile Casei Domnului și peste vistieriile celor sfințite:²¹ fiii lui Ladan – fii ai gersoniților, prin

26,10-11 Textul LXX este neclar. Nu se înțelege cine este fiul pe care Osa îl numește căpetenie peste „a doua împărțire”, deși nu e întâiul lui născut. TM are: „Și *Hosāh*, dintre fiii lui *M'rārī*, a avut fii: *Šimri* (citit de traducătorul LXX *šom'rim*, „păzitori”) era căpetenie: nu era întâiul-născut, dar tatăl lui îl pusese căpetenie; ¹¹ *Hil' qiyāhū* (interpretat de traducător ca un derivat al lui *hālaq*, „a împărți”) era al doilea...”

26,14 În TM versetul este: „Și i-a căzut sorțul pentru răsărit lui *Šelem'yāhū* și [pentru] *Zekhareyāhū*, fiul său, sftnic chibzuit, s-a tras la sorți și i-a căzut sorțul pentru miazănoapte.”

26,15 Am tradus οἰκοσ εσσητυ prin „casa de provizii”. Putea fi o magazie, un depozit din apropierea porții de sud. Precizarea din versetul următor, „câte două”, trebuie înțeleasă ca determinând numărul caselor „de provizii” (cf. 2Ezr. 22,44 și urm.). Cf. și AB I Chron., p. 175, nota f: „two each”. ♦ În loc de „cea dinaintea casei de provizii”, TM are „și fiilor lui, magazia”.

26,18 De asemenea, un verset neclar. După topica redată de ediția Rahlfs, s-ar citi: „Pe rând [i.e. în schimburi de tură], și către apus patru [gărzi], și la drum doi, pe rând.” TM are „Pentru *Parbar* la poarta dinspre apus patru la drum și doi la *Parbar*” (apud AB I Chron., ad loc.). Termenul *parbar* apare în câteva inscripții vechi, cu sensul „pavilion, foisor, casă de vară” (*ibid.*, p. 176). ♦ „drum”, gr. τρῖσοσ: drumul principal care ducea la intrarea în Templu.

26,21 Text neclar, atât în LXX, cât și în TM.

Ladan – căpeteniile familiilor lui Ladan gersonitul: Iiel.²² Și fiii lui Iiel: Zethom și Ioel – cei [doi] frați, peste vistieria Casei Domnului.²³ Dintre [urmașii] lui Amram și ai lui Issaar, Chebron și Oziel:²⁴ Subael al lui Gersam al lui Moise era mai mare peste vistierii.²⁵ Fratele lui, Eliezer, avea drept fiu pe Raabia, [precum] și pe Iosaia, și pe Ioram, și pe Zechri, și pe Salomoth.²⁶ El, Salomoth, și frații lui erau peste toate vistieriile celor sfinte, pe care le-a sfințit regele David împreună cu căpeteniile familiilor și mai marii peste mii și peste sute și căpeteniile oștirii,²⁷ din cele pe care le luase din războaie și din prăzi a sfințit [pentru Domnul] ca să nu se întârzie zidirea Casei lui Dumnezeu;²⁸ și peste toate cele sfinte ale profetului Samuel, și ale lui Saul al lui Kis, și ale lui Abenner al lui Ner, și ale lui Ioab al Saruiei, [peste] tot ce sfințiseră aceștia, erau Salomoth și frații lui.

²⁹ Pentru issariți, Chononia și fiii lui erau la treburile din afară pentru Israel: erau scribi și judecători.³⁰ Din [urmașii] lui Chebron, Asabia și frații săi, oameni viteji, o mie șapte sute, erau [însărcinați] cu cercetarea lui Israel dincolo de Iordan, spre apus, pentru toată slujirea Domnului și lucrarea regelui.³¹ Din [fiii] lui Chebron, Iudia – [el era] căpetenia chebronitilor, după generațiile și după familiile lor: în al patruzecilea an al domniei lui [David] au fost cercetați și în rândul lor s-au găsit bărbați viteji în Iazerul Galaaditei –,³² [așadar, Iudia] și frații lui, oameni viteji, două mii șapte sute, căpetenii de familii: regele David i-a așezat peste [triburile lui] Ruben și Gad și peste jumătate din [cel al lui] Manase [ca să îndeplinească] toate poruncile Domnului și cuvântul regelui.

26,26 Tezaurul obiectelor prădate de la dușmani și consacrate de David reprezintă un fond pentru construirea Templului, deosebit de vistieria propriu-zisă a lăcașului sfânt.

26,29 „treburile din afară... scribi și judecători”: leviții au și atribuții civile, în afara Templului, și anume juridice: scribi și judecători (cf. 2Par. 19,5 și urm.).

26,30 Chebronitii de pe celălalt mal al Iordanului rămăși fideli Domnului lui Israel și regelui, în ciuda vecinilor amoriți.

26,31 „au fost cercetați”: gr. ἐπεσκέπτουσα înseamnă „a trece în revistă, a cerceta, a inspecta, a număra”. ♦ Iazer din Galaad era un oraș din regatul amorit al lui Sihon, cucerit de Israel, atribuit la început tribului lui Gad, apoi fiilor lui Merari. În vremea lui David, e unul dintre orașele în care s-a făcut recensământul.

26,32 Trecere în revistă a triburilor transiordaniene care, aliate tradiționale și supuse lui David, au făcut parte din aparatul administrativ al acestuia.

27¹ Fiii lui Israel, după numărul lor, căpetenii ale familiilor, conducători peste mii și peste sute și scribi care slujeau poporului și [împlineau] tot cuvântul regelui, împărțiți pe cete, pentru toate treburile de intrare și ieșire lună de lună, pentru toate lunile anului; o ceată număra douăzeci și patru de mii.² Peste prima ceată din prima lună era Iesboam al lui Zabdiel și în ceata lui erau douăzeci și patru de mii.³ [El era] dintre fiii lui Phares și căpetenie a tuturor căpeteniilor oștirii în prima lună.⁴ Peste ceata din cea de-a doua lună era Dodia Echowitil și în ceata lui erau douăzeci și patru de mii, căpetenii ale oștirii.⁵ Al treilea pentru luna a treia era căpetenia Banaia, [fiul] lui Iodae preotul, și în ceata lui erau douăzeci și patru de mii.⁶ Banaia acesta era mai puternic între cei treizeci și peste cei treizeci și peste ceata lui era Amizabath, fiul lui.⁷ Al patrulea, pentru luna a patra, era Asael, fratele lui Ioab, și Zabdias, fiul lui, și frații [săi] și în ceata lui erau douăzeci și patru de mii.⁸ Al cincilea, pentru a cincea lună, era conducător Samaoth din Iesrae și în ceata lui erau douăzeci și patru de mii.⁹ Al șaselea,

27,1 Capitolul trece în revistă căpeteniile milițiilor (armată populară a) lui David, împărțite în douăsprezece batalioane, fiecare având obligația să servească o lună pe an. Cele douăsprezece batalioane sunt conduse de militari de carieră, fie din rândul „Celor trei” (pentru primele două luni), fie din rândul „Celor treizeci”, enumerați și în IPar. 11,11-47. Identitatea persoanelor din cele două liste este indubitabilă, dar forma diferită a numelor acestora, care seamănă confuzie, în prima instanță, este o dovadă a surselor variate pe care le consultă cronistul. ♦ „slujeau poporului” nu apare în TM. ♦ „treburile de intrare și ieșire”: expresie tehnică pentru operațiunile militare. ♦ „ceată”: *litt.* „împărțire”.

27,2 Iesboam, fiul lui Zabdiel, este același cu Iesebaal, fiul lui Achamani de la IPar. 11,11 (ebr. *Hakh^mmōnī*) și cu Iebosthe Canaaneanul de la 2Rg. 23,8. Iebosthe și Iesebaal transliterează ebr. *’Iy Ba’al*, respectiv *’Iy Boṣeth*.

27,4 „Dodia Echowitil” (ebr. *Dōdhay hā’Ahōhī*) în locul fiului său, Eleazar, menționat la IPar. 11,12. ♦ După „și în ceata lui”, TM are „comandată de *Miq^elōth*” – inserție neașteptată, care rupe simetria listei.

27,5 Banaia era și șeful găzii personale a lui David, compusă din mercenari străini (2Rg. 8,18). Unul dintre „cei treizeci”, menționat și la IPar. 11,22.

27,6 Amizabath, fiul lui Banaia, face parte din ceata acestuia. Dificultatea ridicată de prepoziția ebr. („peste”) se poate rezolva mai degrabă în sens partitiv.

27,7 „și frații [săi]”: TM are „în urma lui”. Zabdias, fiul lui Asael, urmează la conducerea cetei după moartea tatălui său (2Rg. 2,18-32). Prin urmare nu este asociatul tatălui său la conducerea cetei, așa cum sugerează, prin conjuncția copulativă, LXX.

27,8 Samaoth (Σαμωθ) este Sammoth de la IPar. 11,27.

27,9 Oduias (Οδουιας) este Orai, fiul lui Ekkes din Thecoe, de la IPar. 11,28.

pentru luna a șasea, era Oduias, [fiul] lui Ekkes din Thecoe, și în ceata lui erau douăzeci și patru de mii.¹⁰ Al șaptelea, pentru a șaptea lună, Chelles din Phallus, dintre fiii lui Efraim, și în ceata lui erau douăzeci și patru de mii.¹¹ Al optulea, pentru a opta lună, era Sobochai Isathitul, [urmașul] lui Zarai, și în ceata lui erau douăzeci și patru de mii.¹² Al nouălea, pentru a noua lună, era Abiezer din Anathoth, din ținutul lui Benjamin, și în ceata lui erau douăzeci și patru de mii.¹³ Al zecelea, pentru a zecea lună, era Meera din Netuphat, [urmașul] lui Zarai, și în ceata lui erau douăzeci și patru de mii.¹⁴ Al unsprezecelea, pentru a unsprezecea lună, era Banaia din Pharathon, dintre fiii lui Efraim, și în ceata lui erau douăzeci și patru de mii.¹⁵ Al doisprezecelea, pentru a douăsprezecea lună, era Choldai Netophatitul, [urmașul] lui Gothoniel, și în ceata lui erau douăzeci și patru de mii.

¹⁶ Și peste triburile lui Israel: căpetenie peste Ruben era Eliezer, [fiul] lui Zechri, peste Simeon, Saphatias, [fiul] lui Maacha,¹⁷ peste Levi, Asabias, [fiul] lui Camuel, peste Aaron, Sadoc,¹⁸ peste Iuda, Eliab, [unul] dintre frații lui David, peste Issachar, Ambri, [fiul] lui Michael,¹⁹ peste Zabulon, Samaias, [fiul] lui Abdiu, peste Neftali, Ierimoth, [fiul] lui Esriel,²⁰ peste Efraim, Ose, [fiul] lui Ozia, peste jumătate din tribul lui Manase, Ioel, [fiul] lui Phadaia,²¹ peste [cealaltă] jumătate a tribului lui Manase, cea din Galaad, Iaddai, [fiul] lui Zabdias, peste fiii lui Benjamin, Asiel, [fiul] lui Abenner,²² peste Dan, Azarael, [fiul] lui Ioram. Aceștia sunt capii triburilor lui Israel.²³ David însă nu i-a numărat pe cei de la douăzeci de ani în jos, pentru că Domnul a spus că îl va înmulți pe Israel ca stelele cerului.²⁴ Ioab,

27,13 Meera (Μεερα) este Moorai din Nethophat de la 1Par. 11,30.

27,14 Banaia din Pharathon apare la 1Par. 11,31.

27,15 Choldai nu are corespondent în lista celor treizeci de la 1Par. 11. Gothoniel (ebr. 'Othⁿni'el), strămoșul lui, nu trebuie confundat cu Gothoniel ('Othⁿni'el), kenezitul de la Jud. 1,13.

27,23 „douăzeci de ani”: era vârsta de la care o persoană, bărbat sau femeie, era considerată ca având toate obligațiile religioase și civile. Limita de 20 de ani pentru recenzare este stipulată în Ex. 30,14 și confirmată cu ocazia recensământului din Num. 1,2-14. Cf. și Lev. 27,2-4 pentru intervalul de la 20 la 60 de ani, considerat vârsta adultă. Tot douăzeci de ani era și vârsta minimă pentru primirea ca membru deplin în comunitatea de la Qumran (AB I Chron., p. 185).

27,24 Precizarea că Ioab „nu a terminat” numărarea poporului și că rezultatul nu a fost înregistrat oficial nu corespunde cu relatarea din cap. 21 vv. 5-6, unde Ioab îi aduce lui David rezultatul final al recensământului (la fel și în 2Rg. 24,9). Poate Cronistul (sau,

[fiul] Saruiei, începuse să numere poporul, dar nu a terminat și s-a iscat întru acestea mânia [Domnului] peste Israel, iar numărătoarea n-a mai fost trecută în cartea cronicilor regelui David.

²⁵ Și peste vistieriile regelui era Asmoth, [fiul] lui Odiel; și peste depozitele de bucate de la câmp, din sate, de pe domeniile [regelui] și din turnuri era Ionathan, [fiul] lui Ozias. ²⁶ Și peste țărani care lucrau pământul era Ezdri al lui Cholub, ²⁷ iar peste câmpuri, Semei din Rama; și peste depozitele de vin din țărini, Zachri al lui Sephni; ²⁸ peste livezile de măslini și de smochini de la câmpie, Balanas gedoritul; peste depozitele de ulei, Ioas. ²⁹ Și peste vitele ce pășteau în Asidon, Satrais saronitul și peste vitele din văi, Sophat al lui Adli; ³⁰ peste cămile, Obiel ismaelitul; peste măgari ladias din Merathon; ³¹ peste oi și capre, Iaziz agaritul. Toți aceștia erau administratorii [bunurilor] regelui David. — ³² Și Ionathan, unchiul lui David, om priceput și învățat, îi era sfetnic, iar Iiel al lui Achaman [avea în grijă] pe fiii regelui; ³³ și Achitophel era sfetnic al regelui și Chusi, întâiul

ulterior, un redactor al textului) se referă la faptul că nu au fost numărați cei din triburile lui Levi și Benjamin. ♦ „Mânia” care s-a iscat (ἐβέβετο) asupra lui Israel este o antonomază a molimei trimise ca pedeapsă pentru recensământul lui David.

27,25 „domeniile”: gr. ἐποικία, termen generic pentru „așezare” (mai îndepărtată), „colonie”, „fermă” etc., aici cu sensul de proprietăți ale regelui. ♦ Prin „turnuri” se înțeleg ferme agricole (vii, livezi etc.) sau pentru creșterea turmelor de oi și de capre. Aveau și clădiri mai înalte, ca niște posturi de observație.

27,27 „peste câmpuri”: TM are „peste vii”.

27,28 „de la câmpie”, gr. ἐν τῇ πεδινῇ: în TM este menționată *Șphēlāh*, regiune colinară la vest de munții din Iuda.

27,29 Unele manuscrise oferă pentru Asidon, Σαρὼν; TM are *Șārōn*. Este vorba despre câmpia vastă din nordul Palestinei, care se desfășoară între marile mlaștini din josul râului Crocodililor (Nahr ez-Zerka), valea Ailonului și Iope, în sud. Zonă propice creșterii de vite.

27,30 Obiel ismaelitul are un nume predestinat de paznic de cămile. În arabă *'ibil* este un nume colectiv desemnând generic cămila. ♦ Merathon pare să fie transliterarea greacă a unui ebr. *M'ronoth*, localitate situată în teritoriul tribului Benjamin, probabil între Gabaon și Massepha.

27,32 Ionathan, unchiul (πατρὸς δέλεος) lui David, este γραμματεὺς, ceea ce în context, ar putea însemna mai mult decât „scrib”: este un *homo litteratus*. ♦ „[avea în grijă] pe fiii...”: *litt.* „[era] cu fiii...”, *i.e.* era însărcinat cu educarea, supravegherea etc. fiilor regelui.

27,33 „Chusi, întâiul prieten...”: TM are „*Hūšay* arkitul [era] prietenul...”. Pentru aceeași titulatură *cf.* 3Rg. 4,5. Titlul de „prietenul regelui” era cunoscut și în Egiptul

prieten al regelui; ³⁴ și după Achitophel acesta a urmat Iodae al lui Banaia, și Abiathar [era preot], iar Ioab era generalul regelui.

28 ¹ Și David a chemat la adunare în Ierusalim pe toate căpeteniile lui Israel, pe căpeteniile judecătorilor, și pe căpeteniile cetelor de servitori ai regelui, și pe căpeteniile peste mii și peste sute, și pe paznicii vistierii și ai bunurilor sale, și pe viteji, și pe luptătorii din oștire. ² Și s-a ridicat David în mijlocul adunării și a zis: „Ascultați-mă, fraților și popor al meu! Mi-a stat la inimă să zidesc o Casă pentru odihna chivotului legământului Domnului și sprijin pentru picioarele Domnului nostru; am pregătit cele de trebuință construcției. ³ Și Dumnezeu a zis: «Nu [tu] Îmi vei zidi Casă pentru a chema numele Meu asupra ei, pentru că ești om războinic și ai vărsat sânge.» ⁴ [Totuși] Domnul Dumnezeu lui Israel m-a ales pe mine din

antic (AB I Chron., p. 186). Mai mult decât un titlu onorific, el reprezenta o funcție importantă în administrația regală, un fel de consilier/sfetnic de taină (cf. 2Rg. 15,32-37 și urm.). ♦ Versetul îi pomenește pe cei doi sfetnici apropiați ai lui David, Achitophel din Gilo și pe Chusi, dintre care primul ajunge să i se ralieze lui Abessalom (2Rg. 15,12), iar cel de-al doilea îi sare în ajutor regelui (2Rg. 15,32). Cronistul îl numește pe al doilea prietenul regelui, fără să mai reia episodul din 2Rg.

27,34 După sinuciderea sa (2Rg. 17,23), lui Achitophel îi urmează, pe postul de consilier, Iodae, fiul lui Banaia. Acesta este menționat doar în acest loc, dacă nu cumva este vorba de o greșeală a Cronistului sau a unui copist, pentru că în 2Rg. 8,18, 3Rg. 1,8 și chiar în IPar. 18,17, printre sfetnicii lui David este amintit un „Banaia, fiul lui Iodae”. ♦ Preotul Abiathar se numără printre cei mai vechi susținători și colaboratori ai lui David, încă din vremea când acesta era urmărit de Saul (cf. 1Rg. 22,20 și urm.), dar spre sfârșitul domniei lui David se va împotrivi acestuia, susținându-l pe Adonias împotriva lui Solomon. Faptul că în acest loc nu-i este amintită calitatea de preot poate fi pus și pe seama antipatiei Cronistului față de abiatharizi, rivalii sadociților, considerați de autor ca reprezentând descendența preotească legitimă (vezi și nota la 6,35-38; cf. AB I Chron., p. 186).

28,1 Continuă narațiunea întreruptă la IPar. 23,2. ♦ „căpeteniile judecătorilor”: TM are „căpeteniile tribunilor”. ♦ „căpeteniile cetelor de servitori ai regelui”: *litt.* „căpeteniile celor din serviciul zilnic din jurul trupului regelui”. ♦ „ai bunurilor sale, și pe viteji...”: TM are „ai bunurilor și turmelor regelui și ale fiilor săi, pe eunuci și pe viteji...”

28,2 „Casă pentru odihna chivotului”: *i.e.* locaș permanent, stabil, spre deosebire de cortul mărturie care era purtat dintr-un loc în altul (cf. AB I Chron., *ad loc.*).

28,3 „pentru a chema numele Meu”: *vb.* ἐπωνομάσαι poate însemna și „a da un nume” sau „a rosti numele”. În Ex. 20,24 subiectul gramatical este „Domnul”: „... în orice loc unde voi numi numele Meu”.

28,4 „casa domnitoare”: *gr.* βασιλειον, *litt.* „reședința regală”.

toată casa tatălui meu să fie rege peste Israel până în veac, pentru că a ales ca în Iuda să fie casa domnitoare, iar din casa lui Iuda [a ales] casa tatălui meu; și dintre fiii tatălui meu, pe mine m-a voit să fiu rege peste tot Israelul. ⁵ Și dintre toți fiii mei – căci Domnul mi-a dat mulți fii –, pe Solomon, fiul meu, l-a ales să stea pe tronul domniei Domnului, peste Israel. ⁶ Și Dumnezeu mi-a zis: «Solomon, fiul tău, va zidi Casa Mea și curtea Mea, pentru că pe el l-am ales să fie fiul Meu; și Eu îi voi fi lui tată ⁷ și-i voi întări domnia până în veac, dacă se va strădui cu tărie să-Mi păzească poruncile și judecățile, ca în ziua de astăzi.» ⁸ Și acum, în fața întregii adunări a Domnului și în auzul Dumnezeului nostru, [vă zic] să păziți și să urmați toate poruncile Domnului Dumnezeului nostru, ca să moșteniți pământul cel bun și să-l lăsați, după voi, moștenire fiilor voștri, în veac. ⁹ Și acum, Solomon, fiul meu, cunoaște-L pe Dumnezeul părinților tăi și slujește-L cu inimă desăvârșită și cu suflet râvnitor, pentru că Domnul cercetează toate inimile și cunoaște orice gând. Dacă-L vei căuta, El se va lăsa găsit de tine, iar dacă-L vei părăsi, [și El] te va părăsi până la capăt. ¹⁰ Vezi dar că Domnul te-a ales pe tine să-I zidești Casă drept lăcaș sfânt. Fii tare și săvârșește!” ¹¹ Și David i-a dat lui Solomon, fiul său, planul templului și al clădirilor lui și al vistierilor și al camerelor de sus și al magaziiilor dinăuntru și al camerei împăcării, ¹² și planul pe care-l avea în duhul lui pentru

28,5 „tronul domniei Domnului”: Dumnezeu însuși este conducătorul poporului ales, iar regele este numai un locțiitor al Lui (cf. Ps. 43,5).

28,6-7 Domnul îi vorbește lui David prin profetul Nathan (2Rg. 7,4-17 și 1Par. 17,8-16): mesajul nu îl vizează numai pe Solomon, aici numit, ci întreaga dinastie.

28,9 „Dumnezeul părinților tăi”: TM are „Dumnezeul tatălui tău”. ♦ Seria καρδία, ψυχή, ἐνθούμηα este un climax. Termenii marchează trecerea, de la concret la abstract și de la particular la general, a proceselor de gândire, toate puternic conotate moral.

28,11 „templului”: TM are „pridvorului”. ♦ „vistierii”: LXX are ζακω, probabil o transcriere defectuoasă a ebr. *gan'zakh*, „vistierie” (cuvânt împrumutat din sau prin persă). ♦ „al magaziiilor dinăuntru”: TM are „al încăperilor dinăuntru”. David îi încredințează lui Solomon planul Templului, împărțindu-l în trei: pridvorul cu dependențele și camerele de la etaj, nava centrală („încăperile dinăuntru”) și camera „împăcării” (ebr. *kapporeth*), aceasta fiind de fapt spațiul în care se afla chivotul legământului (pentru termenul „împăcare” desemnând capacul chivotului legământului cf. Lev. 16,2 și nota *ad loc.*).

28,12 „planul pe care-l avea în duhul lui”: textul gr. urmează pe cel ebr., dar J.M. Myers atrage atenția că niciodată ebr. *ruah* nu este folosit de Cronist cu sensul de „duh/spirit al unui om” și interpretează termenul ca referindu-se la Duhul lui Dumnezeu (AB I Chron., *ad loc.*).

curțile Casei Domnului și pentru toate cămările [puse] de jur împrejur ca magazii pentru Casa Domnului și ca vistierii pentru cele sfinte, ¹³ și [planul] iatacurilor pentru preoții și leviții care erau de rând pentru toată lucrarea slujirii Casei Domnului, și [planul] vistieriiilor cu vasele folosite la slujba din Casa Domnului. ¹⁴ [I-a dat] și măsura greutății pentru vasele de aur și de argint, ¹⁵ și i-a dat greutatea sfeșnicelor și a candelelor. ¹⁶ I-a dat, de asemenea, și măsura pentru mesele [pâinilor] punerii înainte, pentru fiecare masă de aur și la fel și pentru cele de argint, ¹⁷ și măsura pentru cârlige, și pentru vasele de libație, și pentru cupele de aur, și măsura pentru lucrurile de aur și de argint, după greutatea fiecăruia. ¹⁸ I-a arătat și măsura pentru altarul tămâierii, din aur de preț, și planul pentru carul heruvimilor cu aripile întinse umbrind chivotul legământului Domnului. ¹⁹ David i-a dat lui Solomon toate acestea, după scrierea mâinii Domnului, după priceperea care i se dăduse pentru lucrarea planului. — ²⁰ Și David i-a zis fiului său Solomon: „Fii tare și fii bărbat și săvârșește; nu te teme și nu te înfricoșa, pentru că Domnul Dumnezeu meu este cu tine, nu te va lăsa și nu te va părăsi până nu vei sfârși toată lucrarea slujirii Casei Domnului. ²¹ Iată și cetele preoților și leviților pentru toată slujba Casei lui Dumnezeu. Și cu tine sunt [oameni pricepuți] pentru orice lucrare, fiecare râvnitor în iscusință în orice meșteșug, și căpeteniile și tot poporul, [gata să îndeplinească] toate cuvintele tale.”

29¹ Și David regele a zis întregii adunări: „Solomon, fiul meu, singurul pe care l-a ales Domnul, [este] tânăr și fraged, iar lucrarea este mare; căci

28,13 „iatacurilor pentru preoții...”: TM are „cetelor de preoți...”.

28,17 „greutatea fiecăruia”: LXX are înainte de acestea κεφφουρε, transcriere aproximativă a ebr. *k^ephôr*, „cupă”.

28,18 „carul heruvimilor”: se referă la chivotul legământului, dar poate fi o aluzie la vedenia lui Iezechiel (cap. 1).

28,19 „după scrierea mâinii Domnului”: expresii similare în Ex. 31,18 și Deut. 9,10 („[table] scrise cu degetul lui Dumnezeu”), Ex. 32,16 („scrierea lui Dumnezeu”), Deut. 10,2-4 etc. Aici, se referă la îndrumările scrise ale Legii privind locul de cult, chivotul, vasele și veșmintele liturgice etc. (cf. Ex. cap. 25 și urm.). ♦ În TM, versetul apare la pers. I, ca o reflecție a lui David; punându-l la pers. III, traducătorul va fi adăugat „David i-a dat lui Solomon”.

29,1 În privința tinereții lui Solomon, vezi nota de la IPar. 22,5. Unii comentatori (JFB) adaugă o nuanță afirmației lui David: regele face cunoscute, prin comparația vârstei succesoriului la tron cu mărimea proiectului, caracterul și înzestrarea deosebite ale lui Solomon.

nu pentru om este zidirea, ci pentru Domnul Dumnezeu.² Din toată puterea mea, eu am pregătit pentru Casa Dumnezeului meu aur, argint, aramă, fier, lemne, pietre de onix și de umplutură, pietre scumpe și de multe feluri [de culori] și tot felul de nestemate și multă marmură.³ Ba mai mult, din bunăvoința mea pentru Casa Dumnezeului meu, am dat, iată, pentru Casa Dumnezeului meu spre înălțare, aur și argint din ce mi-am pus deoparte, pe lângă ce am pregătit pentru casa celor sfinte:⁴ trei mii de talanți de aur din Suphir și șapte mii de talanți de argint curat, pentru poleirea pereților templului⁵ prin mâinile meșterilor. Și cine [dintre voi] are râvnă să vină astăzi cu mâinile pline pentru Domnul?”⁶ Și s-au arătat râvnici capii de familii și căpeteniile fiilor lui Israel și căpeteniile peste mii și peste sute, supraveghetorii de lucrări și administratorii regelui;⁷ și au dat pentru lucrul la Casa Domnului cinci mii de talanți de aur și zece mii de [monede] de aur și zece mii de talanți de argint și optsprezece mii de talanți de aramă și o sută de mii de talanți de fier.⁸ Și cei care aveau pietre [prețioase], le-au dat pentru vistieriile Casei Domnului, prin mâna lui Iiel, [fiul] lui Gerson.”⁹ Și poporul s-a bucurat de râvna aceasta, căci din toată inima s-au arătat râvnici pentru Domnul, iar regele David s-a bucurat foarte mult.¹⁰ Și regele David l-a

29,2 Am tradus prin „onix” ebr. *šoham* pe care LXX îl transcrie οοου. ♦ „pietre scumpe”: TM are „pietre negre”. ♦ „de multe feluri [de culori]”: gr. ποικίλος, *litt.* „peștri”. Poate fi vorba de mozaic (*cf.* AB I Chron., *ad loc.*: „mosaic pebbles”).

29,3 „din ce mi-am pus deoparte”: e vorba de averea personală a regelui (termenul ebr. este mai explicit). ♦ „spre înălțare”: gr. εἰς ὕψος, traducere conjecturală. Este probabil un calc pentru o expresie ebr. însemnând „până la valoarea de” și ar putea fi citit la începutul v. 4 (*cf.* AB I Chron., *ad loc.*).

29,4 „aur din Suphir”: despre calitatea aurului și locul de proveniență a acestuia, *cf.* nota la 2Par. 3,6.

29,5 „cu mâinile pline”: David îi îndeamnă pe israeliți să-i urmeze exemplul și să facă donații voluntare. Gestul este conotat ritual, prin expresia, calchiată din ebraică, a „umplerii mâinilor” pentru Domnul. Donațiile sunt astfel văzute ca ofrande aduse lui YHWH (*cf.* Ex. 28,41 și nota *ad loc.*).

29,7 Am tradus prin „[monede] de aur” termenul χρυσοῦς. Se pare că textul se referă la daricii persani, monede de aur introduse în Imperiul persan, după modelul lidian, de Darius I (521-486 î.H.). Moneda a circulat în întregul Orient Apropiat și Mijlociu, până în timpul lui Alexandru cel Mare. Un asemenea daric cântărea 130 g. După unii comentatori, referirea, chiar și voalată la darici, ar putea reprezenta o sursă externă de datare a textului ebraic al Cronicilor (DB, s.v. „Bani”, p. 131). Cross stabilește astfel anul 520 î.H., în perioada imediat următoare eliberării evreilor din exil, ca dată a primei redactări a 1Par. *Cf.* și introducerile la 1 și 2 Par.

binecuvântat pe Domnul în fața adunării, zicând: „Binecuvântat ești, Doamne, Dumnezeule al lui Israel, Tatăl nostru din veac și până în veac. ¹¹ Ale Tale, Doamne, [sunt] măreția și puterea și cinstirea și izbânda și tăria, pentru că Tu stăpânești toate cele din cer și de pe pământ, în fața Ta se cutremură toți regii și toate neamurile. ¹² De la Tine e bogăția și slava, Tu domnești peste toate, Doamne, Stăpânul a toată stăpânirea, și în mâna Ta este tăria și puterea și cu mâna Ta, Atotputernice, le mărești și le întărești pe toate. ¹³ Și acum, Doamne, Îți mulțumim și lăudăm numele [cel] preamărit al Tău. ¹⁴ [Căci] cine sunt eu și cine este poporul meu, de am fost în stare să ne arătăm astfel râvna față de Tine? Căci ale Tale sunt toate și dintru ale Tale Ți-am dăruit Ție. ¹⁵ Noi suntem pribegi înaintea Ta și pribegim ca toți părinții noștri: ca umbra sunt zilele noastre pe pământ și [nimic] nu e statornic. ¹⁶ Doamne, Dumnezeul nostru, toată mulțimea aceasta [de daruri] pe care le-am pregătit ca să se zidească o Casă pentru numele Tău cel sfânt, din mâna Ta este și ale tale sunt toate. ¹⁷ Și știu, Doamne, că Tu încerci inimile și iubești dreptatea: cu inimă curată m-am arătat râvnic pentru toate acestea și acum văd că și poporul Tău, care se află aici, cu bucurie își arată râvna pentru Tine. ¹⁸ Doamne Dumnezeule al lui Avraam și al lui Isaac și al lui Israel, părinții noștri, păzește acestea în cugetul inimii poporului Tău până-n veac și îndreaptă inimile lor către Tine. ¹⁹ Iar fiului meu Solomon dă-i inimă bună, ca să îndeplinească poruncile Tale și mărturiile Tale și rânduielile Tale și ca să ducă la bun sfârșit ridicarea Casei Tale.”

²⁰ Apoi David a zis întregii adunări: „Binecuvântați-L pe Domnul Dumnezeul vostru!” Și toată adunarea l-a binecuvântat pe Domnul Dumnezeul părinților lor și, plecându-și genunchii, s-au închinat Domnului și regelui. ²¹ Și David a adus Domnului jertfe și a săvârșit arderi de tot pentru Dumnezeu a doua zi: o mie de juncani, o mie de berbeci, o mie de miei, și libațiile lor, și jertfe din belșug pentru tot Israelul. ²² Și au mâncat și

29,11 „toți regii și toate neamurile”: *litt.* „oricare rege și neam”.

29,12 „Stăpânul a toată stăpânirea”: nu apare în TM.

29,13 „numele [cel] preamărit al Tău”: *litt.* „numele preamăririi/laudei Tale”.

29,15 „și [nimic] nu e statornic”: *litt.* „și nu este statornicie/trăinicie”. TM are „și nu e speranță” (omul nu poate spera prelungirea zilelor sale).

29,22 „înaintea Domnului”, gr. ἐνώπιον κυρίου: expresia poate fi înțeleasă concret și atunci ea se referă la spațiul din imediata apropiere a chivotului sau, mai degrabă, abstract, și se referă la solemnitatea rituală a momentului. ♦ „a doua oară rege”: Solomon mai fusese uns o dată lângă Gion (cf. 1Par. 23,1 și 3Rg. 1,32-40), dar nu în prezența unei

au băut înaintea Domnului în ziua aceea, cu veselie, și l-au făcut a doua oară rege pe Solomon, fiul lui David, și l-au uns [în fața] Domnului ca rege, iar pe Sadoc, ca preot. ²³ Și Solomon s-a așezat pe tronul lui David, tatăl său, și a fost dorit [de popor] și tot Israelul asculta de el: ²⁴ căpeteniile și vitejii și toți fiii regelui David, tatăl său, i s-au supus. ²⁵ Și l-a mărit Domnul pe Solomon înaintea întregului Israel și i-a dat slavă regească, cum nu mai avusese nici un rege înaintea lui.

²⁶ Și David, fiul lui Iessai, a domnit peste Israel ²⁷ patruzeci de ani: șapte ani în Hebron și treizeci și trei de ani în Ierusalim. ²⁸ Și s-a sfârșit la bătrâneți frumoase, în belșug de zile, în bogăție și slavă, și Solomon, fiul său, a ajuns rege în locul lui. ²⁹ Celelalte cuvinte despre regele David, cele dintâi și cele din urmă, sunt scrise în cuvintele lui Samuel văzătorul și în cuvintele lui Nathan profetul și în cuvintele lui Gad văzătorul: ³⁰ despre toată domnia lui și despre stăpânirea lui și despre vremurile de care au avut parte el și Israel și toate domniile pământului.

adunări a întregului popor, ci a unui număr mic de locuitori din Ierusalim. O dată cu această a doua ceremonie, David vrea să își asigure o succesiune stabilă și legitimă. ♦ „ca preot”: *lit.* „în preoție/slujirea preotească”. Cum Sadoc era deja preot, „ungerea” sa trebuie să fi fost avansarea în funcția de mare preot (*cf.* 3Rg. 2,35). Solomon, uns rege, și Sadoc, mare preot, alcătuiesc tandemul legitim, care contrabalansează partida opusă formată din Adonias și Abiathar.

29,23 „a fost dorit [de popor]”: vb. εὐδοκέω înseamnă „a fi foarte mulțumit/incântat (de ceva)”, „a fi de acord cu”, „a avea bunăvoință pentru ceva” (*cf. supra* v. 3), iar la diateza pasivă „a fi bine primit”, „a fi în grațiile cuiva”. Precizarea nu este întâmplătoare: Cronistul este un admirator necondiționat al lui Solomon.

29,24 Ceilalți fii ai regelui David se opuseră în primă instanță succesiunii impuse de David, trecând de partea lui Adonias (3Rg. 1,5-10). ♦ „s-au supus” traduce verbul grec υπετάγησαν, care la rândul lui traduce rezumativ o expresie ebraică, prezentă în TM, *lit.* „și-au pus mâinile sub a lui”. Ritualul de supunere, încă practicat în Orientul Mijlociu, consta în așezarea mâinilor supușilor sub palma întinsă a suveranului, pe care aceștia o și sărutau (JFB).

29,30 „vremurile”: gr. καιροί. Folosit la plural, substantivul este adesea conotat negativ, „vremuri tulburi” (*cf.* LSI, s.v., III.4). ♦ „domniile pământului”: se referă la regii și statele cu care Israel a intrat în contact în timpul lui David.

2 PARALIPOMENE

Introducere

I. Subiectul

A doua Carte a Paralipomenelor continuă narațiunea istorică din 1Par., de la domnia lui Solomon până la începutul exilului babilonian. Prima secțiune narativă conține începutul domniei lui Solomon (1), construcția (2-4) și inaugurarea Templului (5-7), lista cetăților zidite și amintirea corăbiilor regelui (8), vizita reginei din Saba (9,1-12), averea suveranului (9,13-28), epilogul domniei (9,29-31). Urmează domnia lui Roboam, fiul lui Solomon, cu revolta și secesiunea lui Israel (10). După despărțirea de cele zece triburi din nord (11,1-4), Roboam își întărește regatul rămas (11,5-17) și își chivernisește fiii (11,18-23). Susakim, regele Egiptului, invadează Iuda și pradă Ierusalimul (12,1-9). Roboam se smerește în ultimii ani ai domniei sale (12,10-16). Îi urmează la tron fiul său Abia (13,1-2), care îl înfrânge pe Ieroboam, regele lui Israel (13,3-20). Epilogul domniei (12,21-22). Asa, fiul său, devenit rege, începe reforma religioasă, construiește cetăți (14,1-9), ține piept invaziei lui Zare Etiopianul (14,10-14), stârpește idolatria (15), se aliază cu regele Siriei împotriva lui Baasa, regele Israelului (16,1-11). Boala regelui și epilogul domniei (16,12-14). Îi urmează Iosaphat, rege evlavios (17,1-6), reformator (17,7-9) și avut (17,10-19), care se aliază însă cu Achaab și se luptă cu sirienii la Rammoth Galaad (18). Scăpat nevătămat după înfrângere, se întoarce la Ierusalim, face reforme juridice (19) și-i înfrânge pe ammoniți și pe moabiți (20,1-30). Epilogul și rezumatul domniei (20,31-37). Ioram, fiul său, își ucide frații (21,2-4), imită obiceiurile regale din nord (21,5-7), pierde Edomul (21,8-11), e muștrat de Ilie (vv. 12-15), e înfrânt de filistenii și de arabi (vv. 16-19) și moare bolnav (21,20). Ochozia, urmașul lui, la fel de nelegiuit, este ucis de I[eh]u (22,1-9). Iosabeth reușește să-l salveze de Gotholia, regina mamă, pe micul Ioas, fiul lui Ochozia, și să-l crească în ascuns (22,10-12). După șapte ani, marele preot Iodae îl unge rege pe Ioas și o ucide pe Gotholia (23). La început, Ioas conduce ca un rege evlavios (24,1-16), dar apoi o ia pe căi greșite și este ucis de uneltitori (24,17-27). Fiul său, Amasias, îi înfrânge pe edomiți (25,1-16), dar e bătut

și umilit de Ioas, regele lui Israel (25,17-24) și ucis, la rândul-i, de uneltitori (25,27-28). Urmașul acestuia, Ozia, este un rege prosper (26,1-16), dar ține să tămâieze în locul marelui preot și se umple de lepră (26,17-20); e înlăturat și moare (26,21-23). Ioatham fortifică cetăți (27,1-4) și îi înfrânge pe amoniți (27,5). Epilogul domniei (27,6-9). Achaz, fiul său nelegiuit (28,1-4), e înfrânt de sirieni (28,5), de israeliți (28,6-15), de edomiți, filistenii și asirieni (28,17-22) și se închină idolilor (28,23-27). Îi urmează Ezekia, reformator și purificator al Templului (29,1-36), care sărbătorește Paștele cu fast (30), stârpește idolatria și reorganizează cultul lui YHWH (31), scapă de invazia lui Sennacherim (32,1-23) și de o boală foarte grea (32,24). Rezumatul domniei și epilogul (32,25-33). Manasse revine la idolatrie (33,1-10), e făcut prizonier și dus la Babilon, unde se convertește și reușește să scape (33,11-13). Începe o reformă religioasă (33,14-18). Epilogul domniei (33,18-20). Îi urmează, pentru scurt timp, Amon, rege idolatru, ucis de uneltitori (33,21-25). Fiul acestuia, Iosia, este marele reformator dinaintea exilului, care descoperă cartea Legii în Templu, cu ocazia reparațiilor (34). Serbează Paștele cum nu se mai făcuse de pe vremea judecătorilor (35,1-19), dar e înfrânt de faraonul Nechao (35,20-24). Epilogul domniei (35,25-27). Urmașii lui Iosia, Ioachaz și Ioakim, îi sunt supuși lui Nechao (36,1-4), iar Ioakim (5-8) și Iechonias (9-10), lui Nabucodonosor. Sub Sedekia, Ierusalimul este asediat și prădat de babilonieni, iar poporul este strămutat în mare parte la Babilon (36,11-21). Finalul este marcat de edictul lui Cyrus, prin care exilul ia sfârșit (36,22-23).

II. Sursele

Deși neclar, Cronistul indică în 2Par. sursele pe care le-a folosit la redactarea operei sale. Astfel, putem discerne două categorii fundamentale de izvoare.

În primul rând, sunt așa-numitele „Cărți ale regilor: ai lui Iuda și Israel” (2Par. 16,11; 25,26; 28,26; 32,32); „ai lui Israel și Iuda” (2Par. 27,7; 35,27; 36,8); „ai lui Israel” (2Par. 20,34). Nu se știe în ce măsură aceste referințe trimit, în general, la un singur document sau la mai multe și, cu atât mai puțin, dacă aceste documente-sursă vor fi fost Cărțile Regilor, așa cum le cunoaștem din versiunea scripturată.

A doua categorie de documente citate sunt scrierile diversilor profeti: ale lui Nathan și ale lui Achia Selonitul despre Solomon (2Par. 9,29), ale lui

Ioel Văzătorul despre Ieroboam (2Par. 9,29), ale lui Samaia profetul și ale lui Addo, despre Roboam (2Par. 12,15), ale lui Iu, fiul lui Anani, despre Iosaphat, din Cartea regilor lui Israel (2Par. 20,34), ale lui Iessias despre Ozia (2Par. 26,22), ale „profeților” despre Manasse (2Par. 33,19). Unele dintre aceste surse profetice sunt menționate și în Cărțile Regilor, ceea ce poate duce, din nou, la concluzia că respectivele documente vor fi reprezentat unica sursă pentru 2Par. Totuși, sunt trimiteri care nu se regăsesc în Regi, de unde rezultă că autorul Cronicilor a consultat și alte surse astăzi necunoscute.

III. Adăugiri și omisiuni. Discursul istoric și importanța teologică

Valoarea Paralipomenelor/Cronicilor constă mai ales în adăugirile și omisiunile pe care le practică autorul lor. Aceste procedee complementare nu reprezintă numai indicii sigure ale ideologiei Cronistului, ci în primul rând dovezi indirecte ale varietății de surse utilizate.

Așa cum se observă și în 1Par., Cronistul insistă asupra preeminenței Templului și, în general, asupra a tot ce leagă monarhia din Iuda de Templu și de slujitorii lui: din domnia lui Solomon se menține mai ales istoria construirii Casei Domnului; inedite sunt războiul dintre Abia și Ieroboam și detaliile reformelor religioase ale lui Asa și Iosaphat, îndreptarea și reforma lui Manasse, fastul Paștelui sărbătorit de Iosia. De asemenea, Cronistul se arată mai scrupulos decât autorii Cărților Regilor în notarea diverselor informații statistice: lista cetăților lui Roboam (2Par. 11,5-12), detaliile despre invazia lui Susakim (2Par. 12,3-9), pregătirile militare ale lui Asa (2Par. 14,7) și Iosaphat (2Par. 17,13-19), lista fraților lui Ioram (2Par. 21,2). Interesul pentru profeți, deși mai puțin evident decât în Cărțile Regilor, joacă un rol important în alcătuirea Paralipomenelor, care oferă informații inedite despre operele acestora. Sunt citați, în contexte diferite, Gad, Nathan, Samaia, Annani, Iu, Ilie, Isaia, Ieremia sau profeți necunoscuți, ca Oded din timpul regelui Achaz (2Par. 28,9) și Azarias din timpul lui Ioas (2Par. 24,20), sau alții, nenumiți, din timpul lui Amasias (2Par. 25,9).

Adăugirilor de detaliu aduse de Cronist informației prezente în Cărțile Regilor pentru a imprima scrierii sale o anumită direcție le corespund omisiuni importante, care fac însă parte din același plan auctorial. Ceea ce frapează în primul rând este absența Regatului de Nord în discursul istoric al Cronistului. Autorul Paralipomenelor este de părere că numai istoria

oficială a lui Iuda merită să fie consemnată de la un capăt la celălalt. Regii lui Israel sunt menționați doar prin grila politicii lor externe, în aceeași măsură ca orice străin invadator. Cronistul își permite să omită apoi detalii mai puțin plăcute din istoria regilor lui Iuda. Libertatea de selecție pe care și-o asumă autorul se baza pe faptul că publicul-destinatar cunoștea narațiunea integrală din Cărțile Regilor. Scopul noii lucrări nu este numai unul rememorator, ci în primul rând hortativ: el propune o lecție morală. Detaliul considerat nesemnificativ în economia întregului este, de aceea, suprimat: de exemplu, disputa dinastică dintre Solomon și Adonia nu l-a interesat pe Cronist, pentru că acest detaliu ar fi fost incompatibil cu imaginea pură de edificator al Templului pe care o propune în exclusivitate autorul. Disputa pentru legitimitate dinastică, indiferent de rezultatul final, ar fi stârnit, poate, îndoieli privind legitimitatea celui menit să construiască Templul și, în cele din urmă, legitimitatea Templului ca centru al vieții iudaismului, așa cum este proclamat de Cronist.

Narațiunea din Paralipomene sacrifică în bună măsură viziunea variată și complexă asupra faptului istoric (cf. 3 și 4Rg.), dar reușește să impună imaginea unui iudaism compact, ideologic, fără fisură. Întregul text al celei de-a doua Cărți a Cronicilor este străbătut de ideea unificării radicale: un Dumnezeu – un Templu – o dinastie – un popor.

Această ecuație ideală nu comportă variabile. Dacă schisma provocată de Roboam este înțeleasă ca o pierdere serioasă, dar nu ireparabilă, de către autorii deuteronomiști ai Cărților Regilor, ea nu lasă impresia unei scăderi în gândirea Cronistului. Autorul Paralipomenelor nu se mai preocupă de istoria lui Israel și de răbufnirile yahviste ale școlilor profetice din nord, ci, o dată produsă schisma, ignoră total statul apostat, trecându-l în rândul neamurilor păgâne. În acest fel, unitatea poporului ales, rămas credincios lui YHWH, nu are de suferit. Din acest punct de vedere, nici o urmă de nostalgie nu-l tulbură pe Cronist.

Netulburată este și viziunea asupra legitimității dinastiei unice. Cronistul dezvoltă aici o teodicee de un simplism relevant: greșeala de închinare a monarhului, tentațiile sale apostate, încurajarea cultelor idolatre, după model israelit, atrocitățile îndreptate împotriva propriei familii sau supușilor sunt toate pedepsite fără întârziere: boli, înfrângeri militare, invazii străine, conjurații – iată tot atâtea moduri de manifestare a pedepsei divine. Oricât de echilibrată însă, o asemenea viziune nu susține cu adevărat ideea unei monarhii legitime: nu anihilarea răului asigură trăinicia monarhiei din Iuda,

ci binele supralicitat și repetat. Toate gesturile reprobabile ale unor regi răi sunt minimalizate și absorbite în cele două mari sărbători de Paște din vremea lui Ezekia și Iosia, cărora autorii Cărilor Regilor le dau, vădit, mai puțină importanță. Reformele radicale ale celor doi regi amintiți (reforme juridice, militare, doctrinare și, în cea mai mare măsură, religioase) stau mărturie, mai ales pentru generațiile viitoare, că energiile iudaismului nu s-au epuizat. Orientarea eshatologică a genealogiilor este dublată aici de speranța unei „zile a mântuirii”, sub sceptrul unui descendent al regelui întemeietor. Solomon, Ezekia și Iosia sunt reprezentări tipologice ale Mântuitorului religios-politic. „Pentru Cronist, singura vocație a lui Israel este de a realiza întru totul teocrația.”¹

Abilitatea de teolog a Cronistului constă în „dinamizarea” morală a caracterelor: Dumnezeu nu se ocupă numai cu pedepsirea răului, ci mai ales cu îndreptarea lui, spre binele exclusiv al oamenilor. Așa se explică de ce un tiran ca Manasse, rege apostat, a domnit cincizeci și cinci de ani, când unii regi drepti, ca și alții iremediabil corupți, au murit foarte degrabă. Longevitatea lui Manasse, sugerează Cronistul, se datorează convertirii regelui la dreapta credință în exilul din Babilon.

Claritatea tezei Cronistului și forța mesajului său se datorează economiei de mijloace și de efecte speciale pe care le mobilizează autorul. În afara unei apariții sporadice a îngerului morții și a învăluirii unui profet în duh și slavă, universul de imagini, „lumea de interval” lipsesc din Paralipomene. Spre deosebire de o latură semnificativă a literaturii postexilice, care privilegia exotismul imaginii, angelofaniile, visurile de convertire, călătoriile fantastice și răpirile în ceruri, Paralipomenele practică un soi de misionarism istoric: Cronistul încearcă să surprindă, în istoria sa expurgată până la transparență de detalii ne semnificative, prezența permanentă a lui Dumnezeu în viața lui Israel.

IV. Delimitări și afinități

Am amintit în introducerea la 1Par. că, în mod tradițional, se considera că Paralipomenele și Ezdra-Neemia fac parte din același bloc narativ inițial: argumentul cel mai important era reluarea în Ezdra a unor pasaje din ultimele

1. A. Noordtzijs, „Les intentions du Chroniste”, în *Revue biblique*, 1940, p. 167, apud V. Petercă, p. 123.

două capitole din 2Par. Recent, A. Canessa demonta cu argumente de ordin literar și teologic această supoziție devenită tradițională. Cercetătorul francez compară cele trei versiuni ale narațiunii despre Paștele sărbătorit de Iosia (în 4Rg. 23,21-30, 2Par. 35 și 1Ezr. 1) și observă că evenimentele din jurul Paștelui celebrat de Iosia sunt prezentate în aceeași succesiune și cu aceeași intenție teologică în 4Rg. și 2Par. Astfel, Paștele apare ca rezultatul firesc al tuturor faptelor relatate anterior, mai ales al descoperirii Cărții Legii și a profeției. 4Rg. anunță pedeapsa iminentă a lui Israel din cauza greșelilor lui Manasse, evocă pietatea regelui Iosia și vorbește foarte pe scurt de moartea lui Iosia. La fel în 2Par., cu deosebirea că autorul Cronist insistă asupra sărbătorii Paștelui și oferă o explicație pertinentă a morții regelui: Iosia moare pentru că nu se supune avertismentelor Faraonului, care apare, de data aceasta, în postura de trimis al lui Dumnezeu. Totuși, nici autorii deuteronomiști, nici Cronistul nu interpretează această moarte decât ca pe o consecință neîntârziată a unei greșeli personale, neglijabilă însă pe plan general. Iosia își primește pedeapsa pentru un moment de orgoliu. Moartea sa nu-i afectează renumele de rege reformator, nici nu impietează asupra sărbătorii pe care a ținut-o. Reforma lui Iosia rămâne valabilă pentru generațiile următoare, pentru că vizează întoarcerea la perfecțiunea davidică a cultului lui YHWH.

Cu totul altfel se situează autorul cărții 1 Ezdra: acesta practică un decupaj voit în materia istorică, din care Paștele sărbătorit de Iosia iese împruțat, nefiind încadrat de meritele anterioare ale regelui. Din această perspectivă, sărbătorirea nu este expresia ultimă a unui proiect de reformă totală, ci mai degrabă un capriciu festivist al unui rege prea puțin diferit de ceilalți monarhi corupți ai lui Iuda. Dovada cea mai limpede a lipsei de evlavie a lui Iosia, pentru care a și fost pedepsit imediat de Dumnezeu, este că suveranul nu i-a dat ascultare lui Ieremia, prin a cărui voce, mai mult decât prin cea a Faraonului din Paralipomene, vorbea Domnul însuși. Schimbarea contextului istoric și religios nu este întâmplătoare în 1 Ezdra față de Regi sau Paralipomene: efectul pe care îl are narațiunea din 1 Ezdra este fundamental diferit față de cel din 2Par. Deuteronomistul și Cronistul își încheie opera prin menționarea Paștelui ținut de Iosia, pentru că văd în ultimul rege reformator dinaintea dezastrului din exilul babilonian o speranță a renașterii iudaismului postexilic în formele tradiției mozaice, pe când autorul lui 1 Ezdra îl prezintă, dimpotrivă, pe Iosia ca pe un rege corupt și reformator neîmplinit, pentru a atrage atenția asupra lui Ezdra, sacerdotul evlavios, care a reîntemeiat Israelul după întoarcerea evreilor din exil. Compararea

celor trei versiuni narrative ale aceluiași eveniment duce la concluzia că viziunea auctorială care a prezidat la 4Rg. și 2Par. este diferită față de cea din 1 Ezdra. În consecință, teoria tradițională a unității 2Par. cu 1Ezr. trebuie revizuită.

V. Traducerea greacă

Bruno Meynadier², specialistul în Paralipomene din echipa versiunii franceze a Septuagintei, *La Bible d'Alexandrie*, afirmă că o comparație între textul grecesc al Cărilor Regilor și Paralipomene este un demers dificil și nesigur din mai multe motive: mai întâi, o asemenea comparație s-ar putea întreprinde pe două texte care să nu fi fost supuse vreunei contaminări reciproce. Or, Regii și Paralipomenele au cunoscut un îndelung proces de „armonizare”, care datează încă de pe vremea originalului ebraic și care s-a amplificat o dată cu traducerea în greacă. Grija pentru concordanța faptelor relatate i-a determinat pe scribi și pe redactorii antichi să șteargă disparitățile dintre cele două opere și să încerce să alcătuiască un *diatessaron* al cărților istorice. Un prim pas al acestui proiect era uniformizarea lexicală și chiar stilistică a cărților. O altă dificultate în compararea celor două texte este cauzată de lipsa de unitate a traducerii: în cuprinsul aceleiași „opere” (*i.e.* Regi) au intervenit mai mulți traducători din ebraică în greacă. În al treilea rând, Paralipomenele conțin multe pasaje care nu au corespondent în Regi. Această ultimă observație prezintă avantajul că tocmai în pasajele fără paralele în Regi se vedește personalitatea literară a traducătorului.

Caracteristica esențială a traducerii grecești a Paralipomenelor este marea ei fidelitate față de lexicul Pentateuhului grecesc la nivelul vocabularului cultic și tehnic.

În privința vocabularului de cult, fidelitatea traducătorului Cronicilor față de Pentateuh este maximă. Astfel, el menține diferența semantică dintre βωμός („altarul păgân”) și θυσιαστήριον („altarul yahvist”), prezentă în Pentateuh, dar inexistentă în Cățile Regilor. Mai mult, βωμός este asociat în 2Par. 31,1 cu τὰ ὑψηλά („înălțimile”, sanctuare păgâne), atestare unică în cărțile istorice. De asemenea, „jertfelor de pace” (αἱ εἰρηνικαί) din Rg. le

2. În această secțiune a introducerii, mă voi servi, cu acordul autorului, de studiul de lexicologie comparată întreprins pe Paralipomene și Regi de Bruno Meynadier (*cf.* Bibliografia), căruia îi mulțumesc pentru călduroasa colaborare și generozitate.

corespund „jertfele de mântuire” (θυσία σωτηρίου) din 2Par. 30,22; 33,16 sau 1Par. 16,1; 21,26, același termen ca în Lev. 6,5; 7,14; 9,22. „Cortul mărturiei” apare, în 1Par. 9,21; 2Par. 1,3, în traducerea greacă sub forma ή σκηνή τοῦ μαρτυρίου. Pasajul corespondent din 3Rg. 8,4 are însă: τὸ σκῆνωμα τοῦ μαρτυρίου. Sintagma din Par. apare ca atare în Pentateuh, pe când cea din Regi, nu. Totuși, în Rg. există o altă formulă prezentă în Lev. 17,4 și Num. 19,4: ή σκηνή τοῦ κυρίου. În conformitate cu norma lexicală din Pentateuh, „lada” în care se strâng donațiile (2Par. 24,8.10.11) nu este tradusă mecanic din ebraică prin grecescul κιβωτός, ca în Rg., ci prin γλωσσόκομον. Perdeaua care ascunde chivotul se numește în 2Par. 3,14 καταπέτασμα, spre deosebire de Rg. unde termenul apare o singură dată (3Rg. 6,36a), însă cu un sens obscur. Apoi, în 1Par. 28,8, aripile heruvimilor „umbresc” (σκιόζειν), nu „apără” chivotul, ca în textul ebraic. Același termen grecesc este folosit și de traducătorii Ex. 38,8. Profesorul francez demonstrează cu exemple familiaritatea traducătorului Cronicilor cu traducerea Pentateuhului, fără însă a presupune neapărat aici o legătură de tip livresc, ci, la un nivel mai înalt, o trăsătură tipică a limbajului liturgic practicat de comunitatea evreiască din Alexandria și constituit înainte de traducerea Pentateuhului.

Amprenta Pentateuhului este mai puțin sesizabilă în vocabularul tehnic decât în cel de cult. În capitolele complicate despre construcția templului, lexicul din Pentateuh este, desigur, prezent, dar „ca un parfum evaporat, mai degrabă sub forma unor urme”. Nesiguranțele încep o dată cu confruntarea între textul grecesc al LXX și textul ebraic (TM): neconcordanțele de ordin numeric pun semne de întrebare în privința originalului ebraic, care, după toate probabilitățile, pare să nu fi fost cel protomasoretic (cf. 1Par. 28,17: patru obiecte în ebraică, trei în greacă, sau 2Par. 4,21-22: opt obiecte în ebraică, șase în greacă.). Pe de altă parte, grija traducătorului în greacă al Paralipomenelor este mai degrabă condiționată cantitativ decât filologic: acumularea și enumerarea de obiecte îl entuziasmează mai mult pe traducător decât simpla acribie. Dintre obiecte, corespondența citată cu Pentateuhul ar fi cea a termenului care denumește „cuva, scaldătoarea”: λουτήρ în 2Par. 4,3.6, ca în Pentateuh, față de χυτρόκουλος în 3Rg. 7,24.29. În privința tehnicilor de construcție, terminologia greacă din cărțile istorice, precum cea din Exod, împrumută din vocabularul de specialitate elenistic (mai ales din orfeverie și giuvaergerie, meșteșuguri practicate cu mare succes în Alexandria Egiptului). În cazul terminologiei de construcție nu se pot stabili

corespondențe sistematice între Pentateuh și Paralipomene sau Regi. Cu toate acestea, un termen precum διαγλύφειν, „a săpa, a grava, a sculpta”, se întâlnește în Ex. 28,11 și în 2Par. 4,5. De asemenea, 2Par. 3,8 preferă, ca și Ex. 26,37, verbul simplu χρυσοῦν, pe când 3Rg. 6,21 menține, calchiind, o expresie ebraică: „a acoperi cu aur” (περιέχειν χρυσίῳ). Pentru țesături, versiunea LXX a 2Par. 2,13; 3,14 utilizează verbul, fără corespondent în TM, ὑφαίνειν („a țese”), probabil o amintire din Ex. 26,31 („În țesătură să faci chipuri de heruvimi brodați”: ἔργον ὑφαντὸν ποιήσεις αὐτὸ χερουβιμ). Lista de materiale pentru țesături este aceeași în 2Par. și Ex.: in (βύσσος), mătase viorie (ὕακινθος) și purpurie (πορφύρα). În acest caz, Rg. nu prezintă atâtea corespondențe cu Ex. ca Par. Aceasta nu constituie o regulă: în alte privințe, situația se inversează: și Rg. și Ex. utilizează ἵδυσμα unde Par. au ὄρωμα.

Mai pronunțate în vocabularul de cult, echivalențele din Pentateuh și Paralipomene nu trebuie interpretate ca transfer lexical sau împrumut sistematic. Se poate spune că traducerea Cronicilor poartă o amprentă de natură intertextuală mai pronunțată cu Pentateuhul decât traducerea Regilor, în nici un caz însă că ar fi rezultatul unui program de echivalare terminologică.

Ștefan Colceriu

2 Paralipomene

1 ¹ Și Solomon, fiul lui David, s-a întărit în domnia lui, iar Domnul Dumnezeu lui era cu el și l-a mărit la culme. ² Și Solomon i-a vorbit întregului Israel, [căpeteniilor] peste mii și peste sute, și judecătorilor, și tuturor căpeteniilor din fruntea lui Israel, căpeteniilor de familie. ³ Și Solomon, și toată adunarea împreună cu el, s-au dus la înălțimea din Gabaon, unde era cortul mărturiei lui Dumnezeu, pe care îl făcuse în pustiu Moise, slujitorul lui Dumnezeu. ⁴ Chivotul lui Dumnezeu fusese adus de David din cetatea Cariathiarim, pentru că îi pregătise un cort în Ierusalim, ⁵ dar altarul de aramă, pe care îl făcuse Beseleel, fiul lui Urias, fiul lui Or, era [tot] acolo, înaintea cortului Domnului. Pe acesta l-au cercetat Solomon și adunarea. ⁶ Acolo, Solomon a adus înaintea Domnului, pe altarul de aramă din cort, o mie de ardere de tot. ⁷ În noaptea aceea Dumnezeu i s-a arătat lui Solomon și i-a zis: „Cere[-Mi] ce să-ți dau.” ⁸ Și Solomon i-a zis lui Dumnezeu: „Tu ai făcut mare milă cu tatăl meu David și m-ai făcut rege în locul lui.” ⁹ Și acum, Doamne Dumnezeule, să se adeverească numele Tău peste tatăl meu

1,1 Capitolul corespunde în întregime cu 3Rg. 3,1-15. În primul verset, un rezumat vag al activității politice a regelui Solomon, relatate în 3Rg. 2,12 – 3,3. Cronistul insistă în cele ce urmează asupra preocupărilor religioase ale regelui și asupra actului de cult (vv. 3-6) care îi legitimează domnia.

1,2 „din fruntea”: *litt.* „din fața”.

1,3 Înălțimea din Gabaon este ultimul loc în care staționează cortul mărturiei, înainte de stabilirea lui definitivă la Ierusalim.

1,5 „Acolo”, adică în Gabaon. ♦ „l-au cercetat”: au mers la el pentru a se închina și a-L întreba pe Domnul.

1,6 „altarul... din cort”: mai exact, altarul pentru jertfe se afla în fața cortului, în curte.

1,8 Am tradus literal *ὄντ' ὀνότῳ* prin „în locul lui”, datorită pregnanței formulei. Se înțelege că este vorba de succesiunea ereditară la domnie.

1,9 „să se adeverească numele Tău peste tatăl meu David”, gr. πιστωθήτω τὸ ὄνομα σοῦ ἐπὶ Δαυὶδ – *litt.* „să se încredințeze numele Tău asupra lui David”. Ca și în 1Cor. 6,11, numele divin este garanția promisiunii revelate a lui Dumnezeu. Pentru vb. πιστώω, „a face demn de încredere”, „a garanta / a confirma / a adevăra”, cf. nota 17,14 la 1Par.

David, pentru că m-ai făcut rege peste un popor numeros ca pulberea pământului.¹⁰ Acum, dă-mi înțelepciune și pricepere, ca să ies și să intru înaintea acestui popor: căci cine [ar fi în stare] să judece acest mare popor al Tău?”¹¹ Iar Dumnezeu i-a zis lui Solomon: „Pentru că aceasta a fost în inima ta și nu Mi-ai cerut nici bogăție de comori, nici faimă, nici sufletele vrăjmașilor, nici zile multe, ci ai cerut pentru tine înțelepciune și pricepere ca să judeci poporul Meu peste care te-am făcut rege,¹² îți dau înțelepciunea și priceperea și îți voi da și bogăție, și comori, și faimă, încât nu va fi nimeni asemenea ție între regii cei dinaintea ta și nici după tine nu va mai fi așa.”¹³ Și Solomon a plecat din fața cortului mărturie de pe înălțimea din Gabaon spre Ierusalim și a domnit peste Israel.

¹⁴ Și a adunat Solomon care și călăreți și avea o mie patru sute de care și douăsprezece mii de călăreți; pe acestea le-a lăsat în cetățile cu care de luptă, iar poporul [a rămas] cu regele în Ierusalim.¹⁵ Și regele a făcut ca aurul și argintul să fie în Ierusalim ca pietrele, iar cedrii [i-a făcut să fie] în Iudeea ca duzii, care cresc mulțime în câmpie.¹⁶ Caii lui Solomon se aduceau din Egipt: îi târguiau negustorii regelui. Ei mergeau [și] cumpărau,¹⁷ urcau și aduceau din Egipt un car pe șase sute [de sicli] de argint și un cal

1,10 „să ies și să intru”: semitism referitor la comportamentul conducătorului. ♦ „să judece”: gr. κρίνω traduce de obicei ebr. *šāp̄hat*, „a judeca”, dar și „a cârmui” (vezi situația din Jud.).

1,11 Am tradus literal ψυχή prin „suflet”, din dorința de a respecta calculul grecesc după ebr. *nepheš*, care desemnează principiul vital. Prin urmare, Solomon nu îi cere Domnului viețile dușmanilor săi. ♦ Solomon îi cere Domnului σοφία („înțelepciune” în sens larg) și σύνεσις („pricepere”).

1,13 „de pe înălțimea”: *litt.* „de la Bama”. De data aceasta, traducătorul transliterează pur și simplu ebr. *bāmāh*, „înălțime”, deși la 2Par. 1,3 a folosit echivalentul grec ὑψηλή.

1,14 Solomon atribuie pentru prima dată carelor de război un loc important în armata pe care o conduce (cf. 3Rg. 10,26). Aceasta în urma unei activități comerciale intense, după cum rezultă și din versetele imediat următoare. Cetățile unde staționează carele sunt Megiddo, Hațor și Gezer (LXX Eser, Magdo, Gezer), menționate la 3Rg. 9,15. ♦ „iar poporul... Ierusalim”: TM are „și cu regele la Ierusalim” (e vorba doar de care, nu de popor).

1,15 Formulă consacrată și simbolică a prosperității din vremea lui Solomon. ♦ „a făcut ca aurul și argintul...”: *litt.* „a pus aurul și argintul...”.

1,16 „se aduceau... îi târguiau”: *litt.* „ieșirea (cailor lui Solomon)...; prețul (negustorilor)”. ♦ „din Egipt”: TM adaugă „și din *Qowē*”, acesta fiind vechiul nume al Ciliciei.

1,17 „aduceau ei”: *litt.* „în mâinile lor aduceau”. ♦ „cheteii”: este ultima menționare a hitiților din VT. După prăbușirea Imperiului hitit, douăzeci și patru de orașe-state au

pe o sută cincizeci. Tot astfel aduceau ei și pentru toți regii cheteilor și pentru regii Siriei. ¹⁸ [Apoi] Solomon a spus să se zidească o Casă pentru numele Domnului și o casă regească pentru sine.

2 ¹ Solomon a adunat șaptezeci de mii de bărbați și optzeci de mii de tăietori de piatră în munte și, peste ei, [a rânduit] trei mii șase sute de supraveghetori. – ² Și Solomon a trimis la Chiram, regele Tyrului, zicând: „[Fă cu mine] cum ai făcut și cu tatăl meu David, când i-ai trimis cedrii, ca să-și zidească o Casă în care să locuiască: ³ iată, eu, fiul lui, zidesc o Casă pentru numele Domnului Dumnezeului meu, pentru a I-o sfinți, ca să ard tămâie înaintea Lui și [să-I aduc] neconținut [pâinile] punerii înaintea și să-I înalț arderi de tot, neconținut, dimineța și seara, și la sabbaturi, și la lună nouă, și la sărbătorile Domnului Dumnezeului nostru: și aceasta [să fie] în veac în Israel. ⁴ Casa pe care o zidesc eu este mare, pentru că Dumnezeul nostru este [mai] mare decât toți zeii. ⁵ Cine are puterea să-I zidească o Casă? Căci cerul și cerul cerului nu-I [pot] cuprinde slava. Și cine sunt eu să-I zidesc Lui Casă? [Pentru ce] dacă nu să ard tămâie înaintea Lui? ⁶ Și, acum, trimite-mi un om iscusit, care știe să lucreze cu aur, și cu argint, și cu bronz, și cu fier, și cu purpură, și cu [fir] stacojiu și vinețiu și să sculpteze

devenit moștenitoarele teritoriilor imperiale de la nord de Munții Taurus. În Siria, șapte orașe-state care aparținuseră Imperiului hittit au continuat să fie cunoscute sub titulatura de „hittite” (de exemplu Carchemiș pe Eufrat și Hamat pe Orontes). Conducătorii lor erau supranumiți „regii hittiților”.

1,18 „o casă regească pentru sine”: *litt.* „o casă pentru împărăția/domnia sa”.

2 Corespunde cu 3Rg. 5.

2,1 „bărbați”: TM are „bărbați purtători de poveri”.

2,2 Cf. 1Par. 14,1.

2,5 „Cerul cerului” (οὐρανὸς τοῦ οὐρανῶν) este un calc sintactic după model ebraic. Genitivul acesta este numit, în gramaticile tradiționale, „genitiv ponderativ” și, din punct de vedere stilistic, are valoare de superlativ. Vezi și nota de la Deut. 10,14. ♦ „nu-I [pot] cuprinde slava”: TM are „nu-L pot cuprinde”. LXX evită referirea directă la esența divină. Cf. și nota la Ex. 24,10.

2,6-9 Cererea lui Solomon prefigurează tratatul comercial pe care îl va încheia cu regele Tyrului. În rezumat, în schimbul lemnului de construcție și al meșterilor trimiși de Chiram, Solomon se angajează să plătească anual grâu și untdelemn și să suporte cheltuielile de întreținere a meșterilor din Tyr.

2,6 Am tradus σοφός prin „iscusit”, pentru că termenul grecesc este aici folosit în accepțiunea lui practică, originară. ♦ „vinețiu”: *litt.* „de culoarea iacintului” (vezi nota la Ex. 25,5).

[pentru a lucra] împreună cu oamenii mei pricepuți din Iudeea și din Ierusalim, pe care i-a pregătit David, tatăl meu.⁷ Trimite-mi și lemn de cedru, și de ienupăr, și de pin din Liban, pentru că eu știu că robii tăi se pricep să taie lemn din Liban. Iată, slujitorii tăi se vor duce laolaltă cu slujitorii mei⁸ să-mi pregătească lemn din belșug – căci Casa pe care o zidesc este mare și slăvită.⁹ Și, iată, le-am dat în dar de mâncare tăietorilor de lemn, slujitorii tăi: douăzeci de mii de core de grâu, douăzeci de mii de core de orz, douăzeci de mii de măsuri de vin și douăzeci de mii de măsuri de untdelemn.” –¹⁰ Și Chiram, regele Tyrului, a răspuns printr-o scrisoare pe care i-a trimis-o lui Solomon: „Pentru că Domnul Își iubește poporul, te-a făcut rege peste ei.”¹¹ Și Chiram a mai zis: „Binecuvântat fie Domnul Dumnezeu lui Israel, care a făcut cerul și pământul și i-a dat regelui David un fiu înțelept, priceput și destoinic, care va construi o Casă Domnului și o casă regească pentru sine.”¹² Și acum ți-am trimis un bărbat iscusit și destoinic, pe Chiram, tatăl meu,¹³ (mama lui era dintre fiicele lui Dan și tatăl lui era din Tyr); el știe să lucreze cu aur, și cu argint, și cu bronz, și cu fier, și cu piatră, și cu lemn și să țasă cu purpură, cu [fir] vinețiu, și cu in, și cu [fir] stacojiu, și să sculpteze și să înțeleagă tot ce ți-ai pus în gând împreună cu oamenii tăi înțelepți și cu cei înțelepți ai lui David, domnul meu și tatăl tău.¹⁴ Și, acum, domnul meu să trimită slujitorilor săi grâul, și orzul, și untdelemnul, și vinul despre care a vorbit.¹⁵ Iar noi vom tăia din

2,7 „ienupăr”: ὀκνεύθος (de unde adj. ὀκνεύθινος) pare să fie un arbust pe care dicționarele îl identifică prin „ienupăr”, probabil la specie. Totuși, alte variante de traducere oferă aici „chiparos”, arbore ce furnizează lemn de construcție. ♦ TM are „cedru, chiparos, santal”, dar s-ar putea ca ultimul termen să se refere la alt copac, deoarece santalul nu crește în Liban. ♦ Libanul era principala sursă pentru lemn de construcție: la altitudini mari creșteau cedrii vestiți și diverse specii de conifere, foarte căutate de constructorii din Orientul Apropiat.

2,9 Cora este o măsură de 360 de litri.

2,12 TM are aici *Hūrām-’Ābī*. Dar ‘*ābī* înseamnă și „tatăl meu”, de aici traducerea LXX „Chiram, tatăl meu”. S-a presupus și că acest Chiram ar fi primit în mod onorific titlul în sensul de „maestru”, „tatăl al meșterilor mei”.

2,15 „pe mare până la Ioppe”: *lit.* „pe marea Ioppei”. Ioppe este ebraicul *Yāphō* și arabul *Yāfā*. Deși nu foarte aproape de Ierusalim (54 km în linie dreaptă, 64 de drum de care), era totuși singurul port natural practicabil din toată Palestina. Apare menționat în unele cronicile egiptene din secolele al XV-lea și al XIV-lea î.H. După ocuparea israelită a Canaanului a devenit cetate de graniță, aparținând tribului lui Gad; a fost ulterior cucerită de filistenii. Azi, în apropiere se află orașul israelian Haifa. ♦ „îl vei duce”: TM are, ca de obicei, „îl vei urca”.

Liban cât lemn ai nevoie și-l vom aduce cu plutele pe mare până la Ioppe; iar tu îl vei duce la Ierusalim.” – ¹⁶ Și Solomon i-a adunat pe toți străinii din țara lui Israel, după numărătoarea pe care o făcuse tatăl său David; și au ieșit la socoteală o sută cincizeci și trei de mii șase sute. ¹⁷ Pe șaptezeci de mii dintre ei i-a făcut purtători de poveri, pe alți optzeci de mii, tăietori de piatră și pe trei mii șase sute, supraveghetori peste oameni.

3 ¹ Și Solomon a început a zidi Casa Domnului în Ierusalim, pe muntele lui Amoria, unde i se arătase Domnul lui David, tatăl lui, adică pe acel loc pe care îl pregătise David în aria lui Orna iebuseul. ² Și a început să o zidească în luna a doua din cel de-al patrulea an al domniei lui. ³ Solomon a început astfel zidirea Casei lui Dumnezeu: după măsurătoarea dintâi, ea era de șaizeci de coți lungime și de douăzeci de coți lățime. ⁴ Pridvorul din fața Casei era de douăzeci de coți lungime, pe toată lățimea Casei, și de o sută douăzeci de coți înălțime; pe dinăuntru l-a poleit cu aur curat. ⁵ Încăperea

2,16 „străinii”: vezi nota 22,2 la 1Par. Acolo nu se indică numărul prozelizilor rezultat în urma recensământului poruncit de David. Comentatorii sunt însă de părere că cifrele nu s-au schimbat semnificativ de la David la Solomon.

2,17 „peste oameni”: *litt.* „peste popor”.

3 Corespunde cu 3Rg. 6,1-38 și 7,15-22.

3,1 Cronistul se referă la apariția îngerului Domnului relatată în 1Par. 21,16. ♦ Amoria (ebr. *Moriyyāh*) mai apare o singură dată în Biblie: în TM, la Gen. 22,2: 'ereṯ *hammoriyyāh*. Este ținutul unde se găsește muntele pe care Avraam ar fi trebuit să-l jertfească pe Isaac. LXX preferă să traducă vag, în locul citat din Gen.: γῆν τῆν ὑψηλῆν, „ținutul înalt”. Locul respectiv se afla la trei zile de mers de țara filistenilor. În versetul de față, TM are *b^hhar hammoriyyāh*, „pe muntele Moria”. Unii comentatori cred că locurile sunt diferite, întrucât Ierusalimul nu se găsește la trei zile de mers de sudul Filistiei. Paralipomenele nu fac nici o aluzie la Avraam, iar înălțimea pe care este construit Templul de la Ierusalim nu se poate vedea decât din imediata proximitate.

3,3 „a început astfel zidirea”: TM are „Aceasta e temelia... pentru a zidi”. ♦ „măsurătoarea dintâi”: gr. ἡ πρώτη διαμέτρησης. Este vorba despre planul general al fundațiilor Templului. Se referă probabil și la două tipuri de unități de măsură: un cot regal măsura 51,8 cm: acesta e folosit la construcția Templului. Cotul standard evreiesc măsura 44,5 cm.

3,4 „Pridvorul”: LXX αλαμ transcrie ebr. *ūlām*, „portic”. În pasajul corespunzător de la 3Rg. 6,3 nu se indică înălțimea pridvorului. Se pare că indicația privitoare la înălțime din versetul de față este eronată: restul clădirii avea treizeci de metri înălțime. Disproporția dintre pridvor și restul clădirii ar fi fost prea mare.

3,5 Încăperea principală, denumită „casa cea mare” (οἶκος ὁ μέγας), era situată la vest de pridvor, de care era despărțită prin două uși de chiparos. Aici erau îndeplinite ritualurile obișnuite, se aflau altarul de aur pentru tămâieri, masa pentru pâinile punerii

cea mare a căptușit-o cu lemn de cedru și a poleit-o cu aur curat; și a sculptat pe [pereții] ei finici și ghirlande. ⁶ Și a împodobit Casa cu pietre prețioase spre slava [ei] și cu aurul aurului din Pharuaim ⁷ și a poleit cu aur încăperea: pereții, porțile, tavanele și ușile, iar pe pereți a sculptat heruvimi. – ⁸ Apoi a făcut încăperea Sfintei Sfintelor, lungă de douăzeci de coți, cât lățimea [celeilalte încăperi], și largă de douăzeci de coți, și a poleit-o către heruvimi cu aur curat prețuind șase sute de talanți. ⁹ Cât despre greutatea cuielor, unul singur cântărea cincizeci de sicli de aur. A poleit cu aur și catul de sus. ¹⁰ Apoi a făcut în Sfânta Sfintelor doi heruvimi de lemn și i-a poleit cu aur. ¹¹ Aripile heruvimilor erau de douăzeci de coți lungime: o aripă, de cinci coți, atingea peretele încăperii, iar aripa cealaltă, tot de cinci coți, atingea o aripă a celuilalt heruvim. ¹² Iar o aripă a acestui [al doilea] heruvim, de cinci coți, atingea peretele încăperii, și cealaltă, tot de cinci coți, atingea aripa celuilalt heruvim. ¹³ Deschise, aripile heruvimilor [făceau] douăzeci de coți. Erau așezați în picioare, cu fețele îndreptate spre Casă. ¹⁴ Și a făcut o perdea din [fir] vinețiu, purpuriu, stacojiu și de in, și a țesut pe ea heruvimi. – ¹⁵ În fața Casei a făcut doi stâlpi, înalți de treizeci și cinci

înainte, cinci perechi de sfeșnice și vasele și instrumentele pentru jertfă. În ebraică e numit adesea *hēykhāl*. ♦ Traducătorul folosește aici două figuri etimologice, greu de redat în românește: *ἐξύλωσεν ξύλοις* și *κατεχρύσωσεν χρυσῷφ*. Nava centrală era lambrăisată cu lemn de cedru poleit cu aur.

3,6 „Aurul aurului” este un genitiv ponderativ: aurul din Pharuaim este cel mai curat, așadar cel mai valoros. ♦ Phara(a)im: locul nu este cunoscut și toponimul nu mai apare în Biblie. Apare, în schimb, în literatura iudaică postbiblică. Unii l-au echivalat cu Ophir [= (S)opha(i)r(a)], o regiune din sudul Arabiei, pe teritoriul actual al Yemenului; se pare că aceasta a fost sursa aurului adus de regina din Saba.

3,7 „pereții... ușile”: TM are „grinzile, pragurile, pereții și batanții ușilor”.

3,8 „Încăperea [lit. casa] Sfintei Sfintelor” era sanctuarul interior al Templului, un cub perfect cu latura de douăzeci de coți. Aici era așezat chivotul legământului. ♦ „către heruvimi”: probabil o eroare a copistului; nu apare în TM.

3,9 Încăperile de la etajele superioare ale clădirilor anexe serveau ca magazii, ofereau adăpost preoților și erau depozite pentru banii și bunurile aduse în dar de credincioși. ♦ „catul de sus”: TM are „cele de sus”, echivalat de unii cu „tavanele”.

3,10 „de lemn”: TM are un termen interpretat de unii ca „metal turnat”, iar de alții ca o alterare a cuvântului care înseamnă „lemn”.

3,14 „heruvimi”: gr. *χερουβῖν* – transcrie un plural aramaic.

3,15 Înălțimea stâlpilor de la intrarea în Templu indicată aici nu concordă cu cea menționată la 3Rg. 7,3, unde fiecare stâlp are optsprezece coți înălțime. Cei treizeci și cinci de coți reprezintă fie suma imperfectă a înălțimii ambilor stâlpi, fie o pură exagerare pentru preamărirea operei regelui Solomon.

de coți, cu capiteluri de cinci coți.¹⁶ Apoi a făcut lanțuri în *dabir* și le-a pus pe capitelurile stâlpilor, și a făcut o sută de rodii și le-a pus pe ghirlande.¹⁷ A așezat stâlpii în fața templului, unul la dreapta, celălalt la stânga, și pe cel din dreapta l-a numit Întărire, iar pe cel din stânga Putere.

4¹ Și a făcut altarul de aramă, lung de douăzeci de coți, lat de douăzeci și înalt de zece coți.² A făcut și marea turnată, cu diametrul de zece coți, rotundă de jur împrejur, înaltă de cinci coți și cu circumferința de treizeci de coți.³ Sub ea, [a așezat] chipuri de boi [turnați]; [pe] zece coți înconjoară spălătoarea. Au turnat două rânduri de boi,⁴ doisprezece [cu totul], trei privind spre miazănoapte, trei privind spre asfințit, trei privind spre miazăzi, trei privind spre răsărit, iar marea [era așezată] deasupra lor — căci spinările lor intrau dedesubt.⁵ Era de o palmă grosime și marginea ei era ca și gura unui potir, în formă de floare de crin; cuprindea trei mii de măsuri. Și a terminat[-o].⁶ A mai făcut zece spălători și le-a așezat cinci în

3,16 „lanțuri”: LXX are σεσερωθ care transliterează ebr. *šar^oš^rrōth* cu același sens. ♦ „*dabir*”: transliterare pentru ebr. *d^obhir*, termen folosit pentru „Sfânta Sfintelor” (cf. și nota la 3Rg. 6,3).

3,17 Numele celor doi stâlpi traduc în greacă două nume ebraice: *yākhin* și *bo'az*. Comentariile se împart în două direcții: unii sunt de părere că respectivele substantive sunt proprii; în acest caz, ele denumesc pe doi strămoși ai lui David, pe linie maternă (Iachin, 1Par. 24,17) și, respectiv, pe linie paternă (Boos, Rut. 4,1). Cealaltă interpretare, pe care o adoptă implicit și traducătorii LXX, este de verb + subst. comun („va întări în putere”), aluzie la promisiunea lui Dumnezeu către David.

4 Corespunde cu 3Rg. 7,10-37.

4,1 Se referă la altarul de bronz pentru arderile de tot, plasat în curtea interioară a Templului.

4,2 „marea turnată”, gr. *θάλασσα χυτή*: e vorba de așa-numita „mare de aramă”, un bazin încăpător, situat în curtea interioară, între altarul de bronz pentru arderile de tot și pridvor, destinat probabil spălărilor rituale.

4,3 Am tradus *λουτήρ* prin „spălătoare”, respectând uzanța. Termenul își păstrează astfel și sensul tehnic (de bazin propriu-zis) și pe acela ritual (purificarea preoților, cf. v. 6). Text neclar. ♦ „rânduri”: gr. *γέννη*, *litt.* „feluri, soiuri, neamuri”.

4,4 „doisprezece”: TM are „se sprijinea pe doisprezece”.

4,5 Un lat de palmă înseamnă 7,4 cm. ♦ „măsuri”: gr. sg. *μετρητής*. Un *metrit* attic măsura aproximativ 39 de litri. Dar TM afirmă aici că marea de aramă avea o capacitate de trei mii de *bathi*, un *bath* având 45 de litri.

4,6 Aceste „spălători” sunt de fapt niște lighene mai mici decât marea de aramă, destinate spălării instrumentelor folosite la arderile întregi.

partea dreaptă și cinci în partea stângă, ca să se spele și să se curețe în ele uneltele pentru arderile de tot. Iar marea [era făcută] ca să se spele preoții în ea. ⁷ A mai făcut și zece sfeșnice de aur, după cum era rânduit, și le-a pus în templu, cinci la dreapta și cinci la stânga. ⁸ A mai făcut zece mese și le-a pus în templu, cinci la dreapta, cinci la stânga și a făcut o sută de cupe de aur. ⁹ A [mai] făcut curtea preoților și curtea cea mare; curții i-a făcut porți și ușorii acestora i-a ferecat în aramă. ¹⁰ Iar marea a așezat-o lângă colțul din dreapta al Casei, îndreptată spre răsărit. ¹¹ Chiram a mai făcut și cârligele pentru cărnuri, și tigăile, și vatra altarului, și toate vasele. Și a isprăvit Chiram toată lucrarea pe care a făcut-o pentru regele Solomon în Casa lui Dumnezeu: ¹² [a ridicat] cei doi stâlpi și la capetele lor a pus globurile capitelurilor și două plase ca să acopere vârfurile capitelurilor (de pe capetele stâlpilor); ¹³ și pe plase [a atârnat] patru sute de clopoței de aur și două rânduri de rodii la fiecare plasă care acoperea cele două globuri ale capitelurilor de deasupra stâlpilor. ¹⁴ A făcut și zece *mechonoth* și a așezat spălătorile pe *mechonoth*; ¹⁵ și marea, și cei doisprezece boi de sub ea, ¹⁶ și suportii, și lighenele pentru apă, și căldările, și cârligele pentru cărnuri; toate vasele pe care le-a făcut și le-a adus Chiram pentru regele Solomon la Casa Domnului erau din aramă curată. ¹⁷ Regele [Solomon] le turnase pe acestea în împrejurimile Iordanului, într-un pământ tare, în casa lui

4,7 Sfeșnicile erau așezate în nava centrală, înaintea sanctuarului (TM *d'bhūr*, „locul cel mai lăuntric”; în LXX transliterat δαβυρ, cf. 3Rg. 7,35).

4,8 Traducătorii LXX se folosesc aici de un sinonim a lui ἀριστερός („stâng”), εὐώνυμος, *litt.* „cu nume bun, de bun augur”. Prin antifrază, termenul ajunge să însemne „stâng”. Utilizarea lui de către traducătorii LXX, într-un context atât de important pentru viața religioasă a evreilor, indică gradul de dezetimologizare a termenului grecesc.

4,9 „Curtea preoților” este un soi de atrium, menționat la 3Rg. 6,36. Este supranumită așa, pentru că aici se desfășurau toate operațiunile rituale. „Curtea cea mare” era curtea exterioară a Templului.

4,10 „îndreptată spre răsărit”: *litt.* „în fața răsăritului înainte”, *i.e.* în partea de sud-est a Templului.

4,11 „cârligele... vasele”. TM are „... lighenele, lopățelele și vasele pentru stropire”.

4,12 „globurile capitelurilor”: în LXX γωλαθ τῆ χωθαρεθ transcrie aproximativ ebr. *ha-g-güllāth w'-ha-k-kothārōth*, „globurile și capitelurile”.

4,14 „*mechonoth*”: ca și la 3Rg. 7,14, LXX transcrie ebr. *m'khonōth*, ce desemnează un fel de cărucioare pe patru roți.

4,17 „într-un pământ tare”: *litt.* „în desimea pământului”. ♦ „în casa lui Socchoth și între [aceasta și] Sirdatha”: TM are „între *Sukkōth* și *T'rēdhāthāh*”.

Socchoth și între [aceasta și] Sirdatha.¹⁸ Solomon a făcut toate aceste vase într-un număr foarte mare, pentru că a avut aramă din belșug.¹⁹ Solomon a făcut toate obiectele pentru Casa Domnului: altarul de aur, și mesele (pentru pâinile punerii înainte),²⁰ și sfeșnicele, și candelarele pentru lumină, [cele] rânduite în fața *dabirului*, din aur curat,²¹ și mucările lor, și candelarele, și tăvile, și cădelnițele, și tigăile de aur curat.²² Iar ușa de dinăuntru a Casei, dinspre Sfânta Sfintelor, [și] dinspre ușile încăperii templului erau din aur.

5¹ Și [astfel] s-a isprăvit toată lucrarea pe care a făcut-o Solomon în Casa Domnului. Și a adus Solomon [lucrurile] cele sfinte ale lui David, tatăl său: argintul și aurul și vasele, și le-a pus în vistieria Casei Domnului.

² Atunci Solomon i-a chemat la adunare pe bătrânii lui Israel și pe toate căpeteniile triburilor, pe capii familiilor fiilor lui Israel, la Ierusalim, ca să aducă chivotul legământului Domnului din cetatea lui David (aceasta este Sionul).³ Și s-au adunat la rege toți bărbații din Israel în [timpul] sărbătorii (aceasta este luna a șaptea);⁴ și au venit toți bătrânii lui Israel, și toți leviții au luat chivotul⁵ și au adus chivotul și cortul mărturiei și toate lucrurile sfinte care se aflau în cort. Preoții și leviții au adus chivotul.⁶ Regele

4,18 „a avut aramă din belșug”: *litt.* „nu a lipsit greutatea aramei”.

4,19 Textul se referă la altarul de aur pentru tămâiere.

4,20 Despre sfeșnice, *cf.* nota 2Par. 4,7. ♦ „*dabir*”: termen ebraic transliterat în LXX. E vorba de „Sfânta Sfintelor”. *Cf.* notele 3,16 și 4,7.

4,21 În TM obiectele sunt mai multe, enumerarea lor trecând și în v. 22.

4,22 Se referă la ușile care fac legătura dintre sanctuar și celelalte încăperi ale Templului.

5 Corespunde cu 3Rg. 8,1-11.

5,1 Despre pregătirile lui David, *cf.* 1Par. 28.

5,2 Solomon aduce în Templu chivotul legământului din locul provizoriu în care îl amplasase David – fortăreața iebusită de pe înălțimea Sion, aflată atunci în afara (înspre sud-est) zidurilor Ierusalimului de mai târziu.

5,3 Este vorba despre sărbătoarea corturilor sau a adunării, care avea loc între ziua a cincea și a douăzeci și doua din luna a șaptea (septembrie-octombrie), după strângerea recoltei. E una dintre cele trei sărbători anuale la care trebuia să participe orice bărbat. Cu un pronunțat caracter mesianic, (*cf.* J. Daniellou, *Symboles chrétiens primitifs*) sărbătoarea celebrază scoaterea din Egipt a poporului ales și perioada în care israeliții s-au adăpostit în corturi, în pustiu. Caracterul mesianic, speranța în iertarea păcatelor, pe care sărbătoarea le implică, o diferențiază de sărbătorile agrare similare ale altor popoare din zonă.

5,6 „adunarea lui Israel”: gr. συναγωγή Ἰσραήλ. Sensul prim este „loc de întâlnire”, abia apoi „loc de închinare”. ♦ „cu frică [de Dumnezeu]”: gr. φοβούμενοι nu are aici corespondent în TM.

Solomon și toată adunarea lui Israel și cei cu frică [de Dumnezeu] și aceia dintre ei care se adunaseră jertfeau înaintea chivotului vite și oi, care nu se mai numărau și cărora nu li se mai ținea socoteala de multe ce erau. ⁷ Și preoții au adus chivotul legământului Domnului la locul lui, în *dabirul* Casei, în Sfânta Sfintelor, sub aripile heruvimilor. ⁸ Heruvimii aveau aripile întinse peste locul chivotului și heruvimii acopereau chivotul și drugii lui. ⁹ Drugii depășeau, încât se vedeau capetele lor din Sfânta, în fața *dabirului*, dar din afară nu se vedeau. Și au rămas acolo până în ziua aceasta. ¹⁰ Nu erau în chivot decât [cele] două table pe care le pusese Moise în Choreb, pe care le pusese ca legământ Domnul cu fiii lui Israel, la ieșirea lor din pământul Egiptului. ¹¹ Și a fost așa: când au ieșit preoții din Sfânta – căci toți preoții care se aflau acolo s-au sfințit, fără să se țină seama de cetele lor – ¹² toți leviții cântăreți, [care țineau] de fiii lui Asaph, Aiman și Idithun și de fiii lor și de frații lor, dintre cei înveșmântați în mantii de vison, cu chimvale și cu *nabla* și cu *kinyra* stăteau înaintea altarului, și cu ei o sută douăzeci de preoți sunând din trâmbițe. ¹³ Și trâmbițe și psalmodieri și cântări s-au ridicat într-un singur glas ca să aducă mulțumire și laudă Domnului – și pe când înălțau glas din trâmbițe și din chimvale și din alte instrumente de cântat și ziceau:

„Lăudați-L pe Domnul, că este bun,
că în veac este mila lui”,

s-a umplut Casa de norul slavei Domnului ¹⁴ și nu mai puteau preoții să stea să slujească din pricina norului, căci slava Domnului umpluse toată Casa lui Dumnezeu.

6¹ Atunci Solomon a zis:

„Domnul a spus că se sălășluiește în întuneric;

² iar eu am zidit o Casă pentru numele Tău, sfântă pentru Tine și pregătită ca să locuiești în veci.”

5,11 De obicei, numai preoții cărora le venea rândul să officieze se sfințeau, adică se purificau prin abluțiuni și abținere. De data aceasta însă, în mod excepțional, indiferent cărei cete îi aparțineau, toți preoții se purifică.

5,12 „înaintea altarului”: TM are „la răsărit de altar”.

5,13 Semnul că Dumnezeu și-a recunoscut și și-a luat în stăpânire Casa este apariția norului slavei, în același chip ca la sfințirea cortului ridicat de Moise în pustiu (Ex. 40, 34-38). Și de data aceasta norul îi împiedică pe preoți să intre în sanctuar.

6,2 TM are „eu am zidit pentru Tine o Casă măreață și un loc în care să sălășluiești în veac.”

³ Apoi regele și-a întors fața și a binecuvântat toată adunarea lui Israel și toată adunarea lui Israel stătea în picioare. ⁴ Și a zis: „Binecuvântat fie Domnul Dumnezeu lui Israel care a grăit cu gura Sa către David, tatăl meu și cu mâinile Sale a împlinit, zicând: ⁵ «Din ziua în care l-am scos pe poporul Meu din pământul Egiptului, nu Mi-am ales vreo cetate din toate triburile lui Israel în care să fie zidită Casă pentru a fi numele Meu acolo și nu Mi-am ales vreun bărbat ca să fie conducător peste poporul Meu, Israel. ⁶ Ci Mi-am ales Ierusalimul, ca să fie acolo numele Meu, și Mi l-am ales pe David, ca să fie peste poporul Meu Israel.» ⁷ Și David, tatăl meu, a avut la inimă să zidească o Casă pentru numele Domnului Dumnezeului lui Israel. ⁸ Și a zis Domnul către David, tatăl meu: «De vreme ce ți-a fost la inimă să zidești Casă pentru numele Meu, bine ai făcut că ți-a fost la inimă; ⁹ însă nu tu vei zidi Casa, ci fiul care va ieși din coapsa ta; acesta va zidi Casă pentru numele Meu.» ¹⁰ Și Domnul a întărit cuvântul pe care l-a rostit; și am venit eu în locul tatălui meu David și m-am așezat pe tronul lui Israel, după cum a grăit Domnul, și am zidit Casă pentru numele Domnului Dumnezeului lui Israel ¹¹ Și am pus acolo chivotul în care se află legământul Domnului, pe care l-a încheiat cu Israel.”

¹² Și [regele] a stat în fața altarului Domnului, dinaintea întregii adunări a lui Israel, și și-a întins mâinile ¹³ – căci Solomon făcuse un soclu de aramă, lung de cinci coți, lat de cinci coți și înalt de trei coți, pe care îl așezase în mijlocul curții templului; și s-a urcat pe el și a căzut în genunchi în fața întregii adunări a lui Israel, și-a întins mâinile spre cer ¹⁴ și a zis: „Doamne, Dumnezeu lui Israel, nu este dumnezeu asemenea Ție în cer, nici pe pământ, care să-și păzească legământul și mila pentru slujitorii Tăi care umblă dinaintea ta cu toată inima. ¹⁵ Tu ai păzit pentru slujitorul Tău David, tatăl meu, cele ce i le-ai spus și le-ai grăit cu gura Ta și cu mâinile Tale le-ai împlinit, precum în ziua aceasta. ¹⁶ Și acum, Doamne, Dumnezeu lui Israel, păzește pentru slujitorul Tău David, tatăl meu, cele pe care i le-ai grăit lui, zicând: «Nu-ți va lipsi bărbat dinaintea Mea, așezat pe tronul lui

6,10 „a întărit”: sensul de bază al vb. *ὀνιστημι* este „a face să stea în picioare”, „a înălța”, dar în funcție de context este folosit în LXX pentru a construi o serie de metafore ale „întemeierii”: „a stabili (un legământ, o înțelegere)” (Gen. 9,9), „a stabili o regulă, a statornici” (2Par. 23,18), „a ridica din morți” (Is. 26,19) (în NT cu sensul „a învia din morți” – de ex., In. 11,23-25). Aici are sensul „a consolida, a întări, a confirma” (cf. și LEH, s.v.).

Israel, numai să-și păzească fiii tăi calea, ca să umble în legea Mea, după cum ai umblat tu înaintea Mea.»¹⁷ Și acum, Doamne, Dumnezeuul lui Israel, adeverească-se cuvântul Tău, pe care l-ai grăit slujitorului Tău David.¹⁸ Oare cu adevărat va locui Dumnezeu cu oamenii pe pământ? Dacă cerul și cerul cerului nu Te pot cuprinde, ce-i Casa aceasta pe care am zidit-o?¹⁹ Privește la rugăciunea slujitorului Tău și la cererea mea, Doamne Dumnezeule, ca să ascuți cererea și rugăciunea cu care se roagă slujitorul Tău înaintea Ta astăzi:²⁰ să fie ochii Tăi deschiși zi și noapte peste Casa aceasta și peste locul acesta, despre care ai zis că se va chema numele Tău acolo, și să ascuți rugăciunea pe care o face slujitorul Tău în locul acesta.²¹ Și ascultă cererea slujitorului Tău și a poporului Tău Israel, pe care o vor înălța în locul acesta, și Tu ascult-o în locul sălășluirii Tale din cer și auzi [-ne] și fii milostiv.²² Și dacă i-ar greși un om aproapelui său, și și-ar lua asupra sa jurământ, blestemându-se pe sine însuși și [dacă] vine și jură înaintea altarului din Casa aceasta,²³ Tu să-l ascuți din cer și să împlinești și să-i judeci pe robii tăi: să-i plătești celui nelegiuit și căile sale să se întorcă asupra capului său și să-l îndreptățești pe cel drept și să-l răsplătești după dreptatea lui.²⁴ Și dacă poporul Tău Israel se va frânge înaintea dușmanului, din pricină că va păcătui împotriva Ta, dar se vor întoarce și se vor mărturisi numelui Tău și se vor ruga și vor înălța cereri înaintea Ta în Casa aceasta,²⁵ Tu să [-i] ascuți din cer și să fii iertător cu păcatele poporului Tău Israel și să-i întorci pe ei în țara pe care le-ai dat-o lor și părinților lor.²⁶ Și când cerul va fi închis și nu va ploua, pentru că [ei] vor fi păcătuit înaintea Ta, dacă se vor ruga spre locul acesta și vor lăuda numele Tău și se vor întoarce de la păcatele lor, pentru că îi vei fi smerit,²⁷ Tu să [-i] ascuți din cer și să fii iertător cu păcatele slujitorilor Tăi și ale poporului Tău Israel; și să le descoperi calea cea bună pe care să meargă și să dai ploaie pe pământul Tău, pe care l-ai dat moștenire poporului Tău. —²⁸ Și dacă va fi foamete pe pământ, dacă vor fi moarte, vânt nimicitor și gălbinare, lăcuste și omizi dacă vor fi, dacă dușmanul îi va strâmtora înaintea cetăților lor, dacă [li se va întâmpla] orice nenorocire și orice rău,

6,22 „jurământ, blestemându-se”: este vorba de jurământul strâmb, cf. nota la 3Rg. 8,31.

6,28 „vânt nimicitor și gălbinare”: cf. notele 26,16 la Lev. (pentru „gălbinare”) și 28,22 la Deut. (pentru „vânt nimicitor”). Pentru „gălbinare” (gr. ἰκτερός), Lust menționează și sensul „tăciune”, boală a plantelor.

²⁹ și dacă tot omul și tot poporul Tău Israel se vor ruga și vor cere și de-și va cunoaște omul rana și slăbiciunea și-și va întinde mâinile spre Casa aceasta, ³⁰ Tu să ascuți din cer, din lăcașul Tău cel statornicit, și să te îmbunezi și să-i dai omului după căile lui, după cum îi cunoști inima; căci Tu singur cunoști inimile fiilor oamenilor, ³¹ ca să se teamă de căile Tale în toate zilele cât vor trăi pe fața pământului pe care l-ai dat părinților noștri. – ³² Și pe orice străin, care nu-i din poporul Tău Israel și va veni dintr-o țară îndepărtată pentru numele Tău cel mare și pentru mâna Ta cea puternică și brațul Tău cel înălțat, și va veni și se va ruga în locul acesta, ³³ [Tu] să-l ascuți din cer, din lăcașul Tău statornicit, și să-i împlinești toate câte Ți le va cere străinul, ca să cunoască toate popoarele pământului numele Tău și să se teamă de Tine, ca și poporul Tău Israel, și să știe că numele Tău a fost chemat asupra acestei Case pe care am zidit-o. ³⁴ Iar de va ieși poporul Tău la război împotriva dușmanilor săi pe calea pe care-i vei trimite Tu și se vor ruga la Tine spre cetatea aceasta pe care ai ales-o și spre Casa pe care am zidit-o pentru numele Tău, ³⁵ să le auzi din cer rugăciunea și cererea lor și să le faci dreptate. ³⁶ Dacă vor păcătui înaintea Ta – căci nu este om care să nu păcătuiască – și-i vei bate și-i vei da pe mâna vrăjmașilor, și aceștia îi vor duce în robie în pământul lor îndepărtat sau apropiat, ³⁷ [și] dacă își vor întoarce inimile din țara în care vor fi fost duși și se vor întoarce și se vor ruga Ție, în robia lor, zicând: «Păcătuim-am, nedreptate am făcut, fărădelege am săvârșit» ³⁸ și se vor întoarce spre Tine din toată inima și din tot sufletul lor, fiind în țara celor care i-au înrobit, și se vor ruga spre pământul lor, pe care l-ai dat părinților lor, și spre cetatea pe care ai ales-o și spre Casa pe care am zidit-o pentru numele Tău – ³⁹ să le auzi din cer, din lăcașul Tău statornicit, rugăciunea și cererea și să împlinești judecățile și să fii iertător cu poporul care a păcătuim împotriva

6,30 „lăcașul Tău cel statornicit” (*lit.* „... cel pregătit”): TM are „locul sălășluirii Tale”. La fel și la 6,33. 39.

6,31 „ca să se teamă de căile Tale”: TM are „ca să se teamă de Tine spre a umbla pe căile Tale”.

6,34 „spre cetatea aceasta (...) și spre Casa”: *lit.* „pe drumul cetății acesteia (...) și al Casei”. Expresie similară în v. 38 (*lit.* „se vor ruga [spre] drumul țării lor...”).

6,39 „să împlinești judecățile”: gr. ποιήσεις κρίματα, „să faci judecățile”, *i.e.* o judecată favorabilă (*cf.* AB II Chron., *ad loc.*: „maintain their cause”). Termenul κρίματα aparține vocabularului juridic al LXX și înseamnă atât „hotărâre judecătorească”, „judecată”, cât și „pricină”, „motiv de judecată”.

Ta. – ⁴⁰ Acum, Doamne, fie ochii Tăi deschiși și urechile Tale plecate la cererea din locul acesta. ⁴¹ Și acum,

ridică-Te, Doamne Dumnezeu, la [locul] odihnei Tale,

Tu și chivotul puterii Tale.

Preoții Tăi, Doamne Dumnezeu, să se îmbrace în mântuire și fiii Tăi să se bucure de cele bune.

⁴² Doamne Dumnezeu, nu Te întoarce de la fața unsului Tău, ci adu-Ți aminte de îndurările lui David, robul Tău.”

7 ¹ Și îndată ce Solomon a încetat să se roage a și coborât din cer foc și a mistuit arderile de tot și [celelalte] jertfe și slava Domnului a umplut Casa. ² Iar preoții nu puteau să intre în Casa Domnului în clipa aceea, pentru că slava Domnului umplea Casa. ³ Și au văzut toți fiii lui Israel cum coborau focul [peste altar] și slava lui Dumnezeu asupra Casei; și au căzut cu fața la pământ, pe pardoseală, și s-au închinat și îl lăudau pe Domnul, că este bun,

că în veac este mila Lui.

⁴ Și regele și tot poporul au adus jertfe înaintea Domnului. ⁵ Solomon a jertfit douăzeci și două de mii de boi și o sută douăzeci de mii de oi. Regele și tot poporul au închinat Casa lui Dumnezeu. ⁶ Preoții erau așezați la

6,41 „la [locul] odihnei Tale”: *litt.* „la/spre odihna Ta”. *Cf.* 1Par. 28,2: „Casă pentru odihna chivotului” și nota *ad loc.*

6,42 „unsului Tău”: TM are „unșilor Tăi” – este vorba de întreaga dinastie davidică. Traducerea LXX ar putea reflecta focalizarea mesianică ulterioară. ♦ „îndurările lui David”: poate însemna atât faptele de pietate sau chiar de milostivire ale lui David, cât și milostivirea pe care Dumnezeu i-a arătat-o în repetate rânduri lui David. *Cf.* și Is. 55,3.

7,1 Aprinderea focului (gr. πῦρ, ebr. 'eš) pe altarul arderilor de tot este o teofanie (*cf.* Lev. 9,24). În Lev. 10,1 se atrage atenția că focul acesta este unul special și că nu poate fi înlocuit cu foc provenit din altă sursă. De aceea, focul divin a fost apoi menținut continuu în Templu.

7,3 Lauda israeliților este începutul Ps. 135, cântat și cu alte ocazii (2Par. 5,13; 20,21).

7,4 Expresia „înaintea Domnului” are de acum un sens local precis: „înaintea Casei Domnului”.

7,5 „au închinat (Casa)”: gr. ἐνεκρίνω, *litt.* „a înnoit”. *Cf.* nota 7,10 la Num. („târnosirea altarului”).

7,6 „locurile lor de veghe”: *cf.* nota 23,32 la 1Par. ♦ Immurile regelui David sunt psalmi sau fragmente de psalmi (*cf.* 2Par. 7,3). ♦ „Tot Israelul” desemnează adunarea reprezentativă a tuturor triburilor israelite.

locurile lor de veghe și leviții [cântau] la instrumentele de cântări ale Domnului [cele] ale regelui David pentru a aduce laude înaintea Domnului, „că în veac este mila Lui”.

[Ei cântau] imnuri ale regelui David, iar preoții sunau din trâmbițe înaintea lor și tot Israelul stătea [acolo]. ⁷ Solomon a sfințit mijlocul curții Casei Domnului, pentru că a adus acolo arderile de tot și grăsimile [jerfelor] de mântuire: căci pe altarul de aramă pe care îl făcuse Solomon n-au încăput toate arderile de tot, prinoasele și grăsimile. ⁸ Și a făcut Solomon praznic timp de șapte zile, și tot Israelul împreună cu el; și [a fost] adunare foarte mare, de la intrarea Aïmath până la râul Egiptului. ⁹ Iar în ziua a opta a făcut încheierea, căci sărbătoarea închinării altarului a durat șapte zile. ¹⁰ Și în ziua a douăzeci și treia a lunii a șaptea a fost slobozit poporul la corturile lor, bucurându-se cu inimă bună de lucrurile bune pe care le-a făcut Domnul pentru David, pentru Solomon și pentru Israel, poporul Său.

¹¹ Și Solomon a isprăvit Casa Domnului și casa regelui. Și tot ce-a vrut el, în suflul lui, să facă în Casa Domnului și în casa lui i-a reușit. ¹² Apoi i s-a arătat Dumnezeu lui Solomon noaptea și i-a spus: „Ți-am auzit rugăciunea și Mi-am ales locul acesta drept Casă a jertfei.” ¹³ Dacă voi închide cerul și nu va ploua și dacă îi voi porunci lăcustei să mistuie copacii, și dacă

7,7 Este vorba despre curtea interioară, a preoților, în care era așezat altarul pentru arderile de tot. Participarea extrem de numeroasă îl determină, în mod extraordinar, pe Solomon să consacre și spațiul liber al curții pentru arderile de tot. Altarul propriu-zis se afla în apropierea sanctuarului, nu în mijlocul curții. ♦ „prinoasele”: în LXX $\mu\omicron\nu\alpha\alpha$ transliterează ebr. *min' hāh* „prinos, ofrandă”.

7,8 „intrarea în Aïmath”: gr. $\epsilon\iota\sigma\omicron\delta\omicron\varsigma$ $\text{Α}\iota\mu\alpha\theta$, ebr. *Hamāth* și „râul Egiptului”: gr. $\chi\epsilon\iota\mu\acute{\alpha}\rho\rho\omicron\varsigma$ $\text{Α}\iota\gamma\acute{\upsilon}\pi\tau\omicron\upsilon$ sunt cele două limite simbolice de nord, respectiv de sud, ale teritoriului locuit de evrei. Am tradus $\chi\epsilon\iota\mu\acute{\alpha}\rho\rho\omicron\varsigma$ $\text{Α}\iota\gamma\acute{\upsilon}\pi\tau\omicron\upsilon$ prin „râul Egiptului”, pentru că este o expresie consacrată de tradiție. Traducerea exactă ar fi „torentul Egiptului”, așa cum reiese și din echivalentul ebr. *naḥal Miṣrāyim*. Localizarea „râului Egiptului” este incertă. Unii comentatori sunt de părere că el trebuie identificat cu cel mai estic braț al Nilului (Pelusiac), alții, că acesta era actualul Wadi el-Arish care curge prin Sinai, spre nord, și se varsă în Mediterana la 145 km de Canalul Suez și 80 km de Gaza.

7,11 „Casa Domnului” făcea parte dintr-un complex arhitectonic care cuprindea și palatul regal (numit „casa regelui”), „Casa Pădurii Libanului”, o casă pentru fiica Faraonului și curți. Același sistem arhitectonic, cu clădiri administrative în perimetrul citadelei, a fost descoperit, în ruinele datând de pe vremea lui Solomon, la Hazor și Meghido.

7,11-22 Corespunde cu 3Rg. 9, 1-11.

7,12 Viziunea lui Solomon este mai precis relatată în 3Rg. 9,2, unde se spune: „Domnul i s-a arătat lui Solomon pentru a doua oară, așa cum i se arătase în Gabaon”.

voi trimite moartea în poporul Meu, ¹⁴ și dacă poporul Meu, asupra căruia este chemat numele Meu, se va căi și se va ruga și Îmi va căuta fața și se va întoarce de pe căile lui cele rele, Eu îi voi asculta din cer și le voi ierta greșelile și le voi vindeca pământul. ¹⁵ Acum, ochii Mei vor fi deschiși și urechile Mele plecate spre rugăciunea din locul acesta. ¹⁶ Și acum, mi-am ales și am sfințit Casa aceasta pentru ca numele Meu să fie acolo până în veac, iar ochii Mei și inima Mea vor fi acolo în toate zilele. ¹⁷ Și dacă tu vei umbla înaintea Mea ca tatăl tău David și vei împlini toate câte ți le-am poruncit și vei păzi toate rânduielile și judecățile Mele, ¹⁸ Eu voi înălța tronul domniei tale, așa cum m-am legat cu tatăl tău David, zicând: «Nu vei fi lipsit de bărbat care să cârmuiască în Israel.» ¹⁹ Dar dacă vă veți întoarce [de la Mine] și veți părăsi rânduielile și poruncile Mele pe care le-am dat dinaintea voastră și vă veți duce să slujiți altor dumnezei și vă veți închina lor, ²⁰ Eu vă voi alunga de pe pământul pe care vi l-am dat și Îmi voi întoarce fața de la Casa aceasta pe care am sfințit-o pentru numele Meu și o voi da pildă și poveste la toate neamurile. ²¹ Și de Casa aceasta înaltă orice trecător se va mira și se va întreba: «De ce-a făcut Domnul [așa] acestei țări și acestei case?» ²² Și vor zice: «Pentru că L-au părăsit pe Domnul Dumnezeul părinților lor, pe Cel care i-a scos din pământul Egiptului, și s-au luat după alți zei și li s-au închinat și le-au slujit lor; de aceea a adus peste ei toată nenorocirea aceasta.»”

8¹ Și a fost așa: după douăzeci de ani, în care Solomon a zidit Casa Domnului și casa lui, ² a întărit și cetățile pe care i le-a dat Chiram lui Solomon și i-a așezat acolo pe fiii lui Israel. ³ Și Solomon s-a dus la

7,14 „se va căi”: *litt.* „se va întoarce” sau „se va rușina”. ♦ Pasajul se referă, în primele propoziții, la poporul Israel, la singular și continuă, referindu-se la aceeași realitate, la plural. Schimbarea de număr vizează deopotrivă planul general și cel individual.

7,20 „vă voi alunga”: *litt.* „vă voi ridica de pe”. ♦ „de pe pământul...”: TM are „de pe pământul Meu”.

7,21 Am tradus literal expresia δώσω εις παραβολήν και εις διήγημα, „o voi da pildă și poveste”.

8,2 La 3Rg. 9,12 aflăm că regele Tyrului primește de la Solomon douăzeci de cetăți în Galileea, dar pe care Chiram nu le acceptă. E neclar dacă aici cronistul se referă la aceste cetăți restituite de Chiram lui Solomon sau la altele.

8,3 „Aimath [din] Soba”: transliterarea ebr. *Hamāth Ṭōbhāh*, cetate situată pe malul estic al râului Oronte, important punct comercial de pe axa N-S, care lega Asia Mică de Egipt. „Soba” este provincia aramaică ce se întinde între Hamath la nord și Damasc la sud.

[cetatea] Aimath din Soba și a cucerit-o. ⁴ Și a zidit Thedmorul, în pustiu, și toate cetățile întărite, pe care le-a zidit în Emath. ⁵ Și a zidit Baithoronul de Sus și Baithoronul de Jos, cetăți întărite, cu ziduri, cu porți și cu zăvoare, ⁶ și Balaathul și toate cetățile întărite, care erau ale lui Solomon, și toate cetățile de care și cetățile călăreșilor și tot ce a poftit Solomon să zidească în Ierusalim și în Liban și în tot [locul] stăpânirii sale. ⁷ Și [pe] tot poporul rămas de la chetei, amorei, ferezei, evei și iebusei, care nu sunt din Israel, ⁸ – dintre fiii lor care rămăseseră cu ei în țară, pe care nu i-au nimicit fiii lui Israel – Solomon i-a pus la bir până în ziua de astăzi. ⁹ Și dintre fiii lui Israel, Solomon nu a făcut slujitori pentru domnia lui, pentru că ei erau războinici și căpetenii [de oaste] și viteji și căpetenii de care și de călăreți. ¹⁰ Aceștia sunt căpeteniile supraveghetorilor regelui Solomon: două sute cincizeci de supraveghetori, care conduceau poporul la lucrări.

¹¹ Solomon a adus-o pe fiica faraonului din cetatea lui David în casa pe care o zidise pentru ea, căci a zis: „Femeia mea nu va locui în cetatea regelui David, pentru că acela e loc sfânt de când a fost adus acolo chivotul Domnului.” ¹² Apoi Solomon a adus arderi de tot Domnului pe altarul pe

8,4 „a zidit”: gr. οἰκοδομεῖν, „a construi”, aici „a reconstrui, a restaura” ♦ „Thedmor”: TM are *Tadh^emor*, numele semitic al celebrei Palmyra, cetate din deșertul sirian, la 200 km nord-est de Damasc, ajunsă la o mare putere în secolul al III-lea d.H. Nu trebuie confundată cu localitatea Tamar din deșertul Iudeii la care pare că face referire pasajul din 3Rg. 9,18 (LXX Θερμοδ). Tadmorul este atestat sub forma Tadmar în textele asiriene din jurul anului 1110 î.H. ♦ „Emath”: transliterare diferită de cea de la 8,3 și din alte locuri. Și pentru TM, indicația e surprinzătoare. Se presupune că ar desemna, în sens larg, regiunea dintre Hamath și Damasc.

8,5 Despre Baithoronul de Sus și Baithoronul de Jos, cf. nota la 1Par. 7,24.

8,6 Despre cetățile de care, cf. nota de la 2Par. 1,14.

8,8-9 Solomon nu-i supune la muncă forțată pe israeliți, ci doar rămășițele popoarelor canaanite, enumerate la 2Par. 8,7.

8,10 Prin „popor” (λαός) se înțelege aici „masa oamenilor puși la munci”, așa cum reiese și din etimologia participiului substantivizat ἐργοδοκούντες. ♦ „la lucrări” nu apare în TM.

8,11 Căsătoria cu fiica Faraonului era o realizare nemaipomenită printre regii orientali din Antichitate. Alianța cu Faraonul a fost profitabilă pentru regele israelit, întrucât suveranul egiptean îi cedează cetatea strategică de frontieră Gezer. Din pricina originii păgâne a soției sale, Solomon îi construiește o aripă specială în palatul lui. Versetul anunță, prin antifrază, și sfârșitul regelui israelit, care ajunge până la urmă să abandoneze atitudinea arătată aici, practicând un fel de sincretism religios pentru a-și împăca soțiile neisraelite.

8,12 „în fața templului”: TM are „în fața pridvorului”.

care îl zidise în fața templului,¹³ după rânduiala zilnică a jertfelor și după poruncile lui Moise, în privința sabaturilor, a lunilor [noi] și a celor trei sărbători de peste an: sărbătoarea azimelor, sărbătoarea săptămânilor și sărbătoarea corturilor.¹⁴ Și a statornicit, după rânduiala lui David, cetele preoților după slujirile lor și [pe] leviți la îndatoririle lor de a-L lăuda [pe Domnul] și de a sluji înaintea preoților, după rânduiala pe zile, iar [pe] portari, după cetele lor, la fiecare poartă, căci așa poruncise David, omul lui Dumnezeu.¹⁵ Nu s-au încălcat poruncile regelui cu privire la preoți și leviți, pentru toate celelalte și pentru vistierie.¹⁶ Și [astfel] s-a pregătit toată lucrarea din ziua în care s-a pus temelia până când Solomon a isprăvit Casa Domnului.

¹⁷ Atunci Solomon s-a dus la Gasiongaber și la Ailath de la țărmul mării, în Idumeea.¹⁸ Și Chiram i-a trimis prin slujitori de-ai săi corăbii și slujitori pricepuți [să umble] pe mare, și [aceștia] s-au dus cu slujitorii lui Solomon la Sophira și au luat de acolo patru sute cincizeci de talanți de aur și i-au dus la regele Solomon.

9¹ Regina din Saba a auzit de numele lui Solomon și, ca să-l pună la încercare cu enigme, a venit la Ierusalim cu oaste grea, cu cămile încărcate

8,13 Cele trei sărbători anuale de prim rang, care presupuneau pelerinajul la Ierusalim și închinarea în Templu. Cf. Deut. 16,16.

8,17 „Gasiongaber”: ebr. *‘Efyōn-Gebher*, așezare situată la extremitatea nordică a Golfului Aqaba (Marea Roșie), menționată prima dată în Num. 33,35. Solomon (cca 960 î.H.) a dezvoltat mineritul de cupru în zonă (la „Ailath”), la 4 km nord de *‘Efyōn-Gebher*, care a devenit port maritim pentru flota comercială. După moartea lui Solomon, portul a ars, dar a fost refăcut de Iosaphat (cf. 2Par. 20, 36-37). În vremea lui Ioram (cca 848 î.H.), portul cade pradă războaielor edomite, dar reintră în stăpânirea iudeilor 60 de ani mai târziu, sub Azaria (2Par. 26,2), care îi dă numele de Ailath (ebr. *‘Ēylōth*). După 730 î.H., sirienii cuceresc portul și îl cedează edomiților.

8,18 Despre Sophira, cf. nota de la 2Par. 3,6. ♦ Corăbiile lui Solomon transportau cupru la plecare și se întorceau încărcate cu aur, argint, lemn de construcție, fildeș, pietre prețioase.

9 Corespunde cu 3Rg. 10,1-29.

9,1 „Saba” (ebr. *Š’bha*). Era, pare-se, la acea dată, o regiune în estul actualului Yemen. Sabeenii, după toate probabilitățile nomazi semiți, ocupau, în vremea lui Solomon această regiune extrem de importantă din punct de vedere comercial. O confirmare a relațiilor strânse dintre Saba și Canaan este o ștampilă imprimată pe un vas de lut din secolul al IX-lea î.H., provenind din sudul Arabiei și descoperit la Bethel. Vizita reginei anonime din Saba la Solomon putea avea și scopuri comerciale, fiindcă regele Solomon

de arome și cu aur din belșug și pietre scumpe. Și s-a dus la Solomon și i-a spus toate câte-i stăteau pe suflet. ² Solomon i-a răspuns la toate cuvintele ei și nu i-a scăpat lui Solomon nici un cuvânt la care să nu-i dea răspuns. ³ Și regina din Saba a văzut înțelepciunea lui Solomon și Casa pe care o construise, ⁴ și mâncărurile de la mese, și purtarea slugilor lui, și ținuta îngrijitorilor lui, și veșmintele lor, și paharnicii lui, și îmbrăcămintea lor, și arderile de tot pe care le aducea [el] în Casa Domnului și s-a minunat foarte. ⁵ Și i-a spus regelui: „Adevărată este vorba pe care am auzit-o în țara mea despre cuvintele tale și despre înțelepciunea ta. ⁶ Dar eu nu am dat crezare vorbelor până când nu am venit și ochii mei au văzut. Și iată, nu mi s-a spus nici măcar pe jumătate despre multa-ți înțelepciune; ai întrecut cu mult zvonul pe care l-am auzit. ⁷ Fericiți bărbații, fericite slugile acestea care îți stau alături neîncetat și aud înțelepciunea ta. ⁸ Binecuvântat fie Domnul Dumnezeuul tău, care a binevoit [întru tine] ca să-ți dea tronul Lui și să te facă rege pentru Domnul Dumnezeuul tău, căci Domnul Dumnezeuul tău îl iubește pe Israel, așa încât l-a statornicit până în veac și te-a pus pe tine rege peste ei, ca să faci judecată și dreptate.” ⁹ Și i-a dăruit regelui o sută douăzeci de talanți de aur și o mulțime mare de arome și pietre scumpe. Nu se mai aflau arome ca acelea pe care i le-a dăruit regina din Saba regelui Solomon. (¹⁰ Slujitorii lui Solomon și cei ai lui Chiram îi aduceau lui Solomon din Suphir aur și lemn de pin și pietre scumpe. ¹¹ Și regele a făcut din lemnul de pin scări pentru Casa Domnului și pentru casa regelui și chitare și harfe pentru cântări; și nu s-au mai văzut din acelea înainte în țara lui Iuda.) ¹² Regele Solomon i-a dăruit reginei din Saba tot ce și-a dorit și a

controla rutele de negoț ce legau estul Africii, India și Arabia de sud și de care depindeau sabateenii în mare măsură. Lunga călătorie a reginei din Saba până la Solomon (aproape două mii de km) a fost întreprinsă cu un convoi de cămile, animale domesticate cu vreo două sute de ani înainte de domnia lui Solomon.

9,4 „s-a minunat foarte”: *litt.* „și-a ieșit din sine”.

9,6 „zvon”: gr. ὄκωή, care desemnează orice se aude despre cineva sau ceva, de aici și traducerea noastră printr-un termen colocvial.

9,10 „lemn de pin”: TM are „lemn de santal” – *cf.* nota la 2,7.

9,11 LXX traduc prin ἀναβάσεις, „scări, trepte”, un cuvânt ebraic obscur în acest context, care înseamnă „drum mare”. Aici e interpretat conjectural și prin analogie cu 3Rg. 10,12, ca „podea” sau „rezemătoare”.

9,12 „pe lângă tot [ce i-a dat în schimb pentru]”: se subînțelege că Solomon i-a dat reginei din Saba daruri în plus față de contravaloarea cadourilor pe care i le-a adus aceasta. *Cf.* 3Rg. 10,13.

cerut ea, pe lângă tot [ce i-a dat în schimb pentru] ce-i adusese [ea] regelui. Și ea s-a întors în țara ei.

¹³ Greutatea aurului care i-a fost adus lui Solomon într-un singur an a fost de șase sute șazeci și șase de talanți de aur, ¹⁴ în afară de [tributul] adus de supușii și negustorii și toți regii Arabiei și satrapii țării, care aduceau aur și argint regelui Solomon. ¹⁵ Și a făurit regele Solomon două sute de scuturi mari de aur bătut – șase sute de [sicli] de aur curat pentru fiecare scut, [se băteau] câte șase sute de [sicli] de aur peste fiecare scut – ¹⁶ și trei sute de scuturi mici de aur bătut – la fiecare scut intrând trei sute de [sicli] de aur. Pe acestea regele le-a dat pentru casa pădurii Libanului. ¹⁷ Și a mai făcut regele un tron mare de fildeș și l-a ferecat cu aur curat. ¹⁸ Tronul avea șase trepte căptușite cu aur și rezemători [de mâini] de o parte și de alta a scaunului tronului și doi lei stând lângă rezemători ¹⁹ și alți doisprezece lei stând pe cele șase trepte de o parte și de alta. Așa ceva nu s-a mai văzut în nici o împărăție. ²⁰ Și toate vasele regelui Solomon erau de aur și toate vasele din casa pădurii Libanului erau acoperite cu aur; [nimic] din argint, pentru că argintul nu avea preț în zilele lui Solomon: ²¹ o corabie a regelui mergea la Tharsis împreună cu ale slujitorilor lui Chiram și, o dată la trei ani, veneau corăbiile din Tharsis la rege, încărcate cu aur, cu argint, cu fildeș și cu maimuțe. ²² Și Solomon a ajuns mai presus decât toți regii și în bogăție și în înțelepciune. ²³ Și toți regii pământului căutau fața lui Solomon, ca să asculte înțelepciunea pe care o pusese Dumnezeu în inima lui. ²⁴ Și fiecare își aducea darurile – lucruri de argint, lucruri de aur și veșminte, mir și mirodenii, cai și catări, an de an. ²⁵ Și Solomon avea patru

9,15 „șase sute de sicli” = aprox. 6600 g.

9,16 „casa pădurii Libanului”: cf. nota la 3Rg, 7,39.

9,17-19 Tronul este simbolul suveranității, demnității și autorității, atribute care îl transcend pe ocupantul imediat. El este „tronul împărăției Domnului peste Israel”, o imitație a tronului transcendent al lui Dumnezeu. Leul este un simbol al puterii regale.

9,21 „o corabie”: singularul poate avea valoare colectivă: „o flotă”. TM vorbește de „corăbii”. ♦ Problematică expresia „corăbiile din Tharsis”: gr. *πλοῖα ἐκ Θαρσις*. Unii comentatori cred că se referă la localitatea Tars din Cilicia, destul de puțin probabil, pentru că localitatea nu e situată pe litoral; alții cred că ar fi vorba despre un ținut din vestul bazinului mediteranean, bogat în zăcăminte de metale prețioase, probabil în Spania de astăzi. W.F Albright, *apud* DB, sugerează că toponimul Tarșis induce „ideea de minerit și topitorie și că orice țară bogată în minereuri poate fi numită astfel”. TM are „corăbiile care mergeau la Tarșis”. ♦ La sfârșitul versetului, TM adaugă „și păuni”.

9,25 „iepe pentru carele...”: TM are „boxe pentru cai, care...”.

de mii de iepe pentru carele [sale] și douăsprezece mii de călăreți; și i-a așezat în cetățile de care de luptă și la rege, în Ierusalim. ²⁶ Și avea stăpânire peste toți regii, de la Fluviu până la ținutul Străinilor și până la hotarul Egiptului. ²⁷ Și regele a făcut ca aurul și argintul să fie în Ierusalim precum pietrele, iar cedrii ca duzii din câmpie, atât erau de mulți. ²⁸ Cai i se aduceau lui Solomon din Egipt și de pe tot pământul. ²⁹ Celelalte fapte ale lui Solomon, cele dintâi și cele din urmă, iată, sunt scrise în Cuvintele profetului Nathan și în Cuvintele lui Achia Selonitul și în Vedeniile lui Ioel, care a prorocit despre Ieroboam, fiul lui Nabat. ³⁰ Și a domnit regele Solomon peste tot Israelul patruzeci de ani. ³¹ Apoi Solomon a adormit și l-au îngropat în cetatea lui David, tatăl său, și Roboam, fiul său, a ajuns rege în locul lui.

10 ¹ Roboam s-a dus la Sichem, pentru că la Sichem venise tot Israelul, ca să-l facă rege. ² Și a fost așa: cum a auzit [aceasta], Ieroboam, fiul lui

9,26 „Fluviul”: gr. ποταμός. În acest context, denumește Eufratul. ♦ „ținutul Străinilor”: pentru „Străini”, cf. nota 10,1 la 1Par.

9,27 „aurul și argintul”: TM are numai „argintul” ♦ „duzii din câmpie”: TM are „sicomorii din ținutul de jos”.

9,29 „a prorocit”: *litt.* „a văzut”. ♦ Ioel: TM are *Ye^eddō*, despre care se presupune că este același cu *Iddō* de la 12,15 și 13,22, poate același cu „omul lui Dumnezeu” din 3Rg. 13.

9,30 După „tot Israelul”, TM adaugă „la Ierusalim”. ♦ „patruzeci de ani”: cca 971-931 î.H.

9,31 „a adormit”: *litt.* „s-a culcat”. Mormântul lui Solomon se afla în prima fortăreață cucerită de David, Sion.

10,1 Roboam (ebr. רְחֹבָם *‘ām*) a fost fiul lui Solomon și al Naamei, ultimul rege al Israelului unit și primul rege al lui Iuda. Domnia lui are o cronologie controversată. Ținând cont literalmente de informațiile biblice, Roboam ar fi domnit între 931 și 913 î.H. Unii arheologi și istorici reduc intervalul la 922-915 î.H. Numele lui Roboam este menționat în genealogia lui Iisus Hristos, în Mt. 1,7. ♦ Sichem, celebra cetate din Efraim, învecinată cu muntele Garizim, este prima localitate palestiniană menționată în Gen. (12,6). După cucerirea Palestinei, Iisus Nave convoacă aici adunarea israeliților, pentru reînnoirea legământului, fapt repetat înaintea morții sale. Mulți comentatori actuali sunt de părere că Sichemul era, tradițional, un centru amficionic al Israelului unit. Ca un pas spre legitimare, Ieroboam își fixează, pentru un timp, capitala la Sichem.

10,2 Ieroboam, fiul lui Nabat, om înstărit (cf. 3Rg. 11,28), fusese desemnat de Solomon supraveghetor peste triburile din nord; conform narațiunii biblice, profetul Achia i-a prevestit că va ajunge rege peste zece triburi ale lui Israel. Temându-se de represalii, fuge în Egipt. Textul din 3Rg. spune că el „a ridicat mâna” împotriva regelui, dar fără a specifica. Se poate presupune că va fi refuzat să aplice politica dură a regelui și va fi

Nabat – care era în Egipt, de când fugise din fața regelui Solomon; și locuia în Egipt – Ieroboam s-a întors din Egipt; ³ și au trimis după el și l-au chemat; Ieroboam și toată adunarea lui Israel s-au dus la Roboam, zicând: ⁴ „Tatăl tău ne-a îngreunat jugul; dar acum tu scapă-ne din robia aspră a tatălui tău și de sub jugul greu pe care l-a pus asupra noastră, și vom fi slujitorii tăi.” ⁵ Și el le-a zis: „Plecați și veniți la mine peste trei zile!” Și poporul a plecat. ⁶ Și regele Roboam i-a adunat pe bătrânii care stătuseră dinaintea lui Solomon, tatăl său, pe când acesta era în viață, și le-zis: „Cum mă sfătuiți să-i răspund poporului?” ⁷ Și ei i-au grăit: „Dacă astăzi vei fi bun cu poporul acesta și-i vei face pe plac și le vei grăi cuvinte bune, atunci și ei îți vor sluji în toate zilele.” ⁸ Dar el a lăsat la o parte sfatul pe care i l-au dat bătrânii și s-a sfătuit cu tinerii care crescuseră împreună cu el și care stăteau dinaintea lui. ⁹ Și le-a zis: „Voi ce mă sfătuiți să-i răspund poporului acestuia care-mi spune: «Ridică jugul pe care l-a pus tatăl tău asupra noastră?»” ¹⁰ Și tinerii care crescuseră împreună cu el i-au răspuns: „Așa să-i grăiești poporului care îți zice: «Tatăl tău a îngreunat jugul nostru, iar tu ridică-l de pe noi», așa să le răspunzi: «Degetul meu cel mic [va fi] mai gros decât șalele tatălui meu.»” ¹¹ Și acum, dacă tatăl meu v-a pedepsit cu jug greu, eu voi mai și adăuga la jugul vostru; tatăl meu v-a pedepsit cu

declanșat o revoltă, fiind ulterior exilat de Solomon. Instabilitatea politică de după moartea lui Solomon favorizează urcarea pe tron a uzurpatorului, din voință populară. Însă lipsa unui principiu de continuitate dinastică a contribuit la precaritatea regatului din nord.

10,3 Subiectul nu este aici exprimat, dar se subînțelege cu ușurință: cele zece triburi sunt cele care pregătesc schisma. A se vedea și 3Rg. 12,20. Mai mult, versiunea aceasta susține că Ieroboam a fost chemat după răspunsul dur al lui Roboam, după revolta poporului și lapidarea lui Adoniram, receptorul regal.

10,6 „Bătrânii” poporului alcătuiau o suprastructură consultativă, la nivel național, care își legitimase existența din vremea lui Moise. Dumnezeu își revarsă duhul asupra grupului de șaptezeci de bătrâni, în pustiu (Num. 22,7). Sfatul bătrânilor și-a menținut autoritatea și influența și în timpul monarhiei. A reapărut în timpul lui Ezdra.

10,7-10 Tinerii sunt în vădită opoziție cu Sfatul bătrânilor. Roboam încalcă tradiția, atrăgându-și astfel mânia divină și eșecul politic.

10,11 „v-a pedepsit”: verbul παιδεύω, „a educa, a învăța”, începe să însemne „a învăța minte”, „a pedepsi” încă din greaca târzie, acest sens câștigând teren în timp (a se vedea și cărțile sapiențiale, în special Proverbele lui Solomon): formal, cuvântul românesc provine din forma de aorist a verbului (medio)grec παιδεύω, dar suferă o îngustare ulterioară de sens. ♦ Scorpionii erau bice cu mai multe cozi, având în capete bucăți de metal. Forma și funcționalitatea lor aduceau cu temutele animale.

bice, eu am să vă pedepsesc cu scorpioni.»¹² Și Ieroboam și cu tot poporul au venit la Roboam a treia zi, după cum le grăise regele zicând: „Întoarceți-vă la mine peste trei zile.”¹³ Și regele le-a răspuns cu asprime; regele Roboam a lepădat sfatul bătrânilor¹⁴ și le-a grăit după sfatul tinerilor: „Tatăl meu v-a îngreunat jugul, dar eu încă voi mai adăuga la el; tatăl meu v-a pedepsit cu bice, eu am să vă pedepsesc cu scorpioni.”¹⁵ Și regele n-a ascultat de popor, pentru că schimbarea era de la Dumnezeu: Domnul și-a împlinit cuvântul pe care l-a grăit prin Achia Selonitul despre Ieroboam, fiul lui Nabat¹⁶ și despre tot Israelul, pentru că regele nu a ascultat de ei. Iar poporul i-a răspuns regelui, zicând: „Ce parte avem noi cu David și ce moștenire cu fiul lui Iessai? La corturile tale, Israele! Acum, vezi-ți de casa ta, Davide!” Și tot Israelul s-a dus la corturile sale.¹⁷ [Cât despre] oamenii lui Israel care locuiau în cetățile din Iuda, Roboam domnea peste ei.¹⁸ Și regele Roboam l-a trimis la fiii lui Israel pe Adoniram, care era cu birurile, dar fiii lui Israel l-au bătut cu pietre și el a murit. Și regele s-a grăbit să se urce în car ca să fugă la Ierusalim.¹⁹ Iar Israel s-a despărțit de casa lui David până în ziua de astăzi.

11¹ Roboam a venit la Ierusalim și i-a chemat la adunare pe Iuda și pe Benjamin: o sută optzeci de mii de tineri buni de război; și a pornit să lupte împotriva lui Israel, ca să întoarcă domnia la Roboam.² Și cuvântul Domnului a fost către Samaia, omul lui Dumnezeu, zicând:³ „Vorbește către Roboam, [fiul] lui Solomon, și către întregul Iuda și Benjamin, zicând:⁴ Așa grăiește Domnul: «Nu vă ridicați și nu vă războiți cu frații voștri. Întoarceți-vă fiecare la casa lui, căci de la Mine a fost lucrul acesta.»” Și ei au ascultat de cuvântul Domnului și s-au întors din înaintarea împotriva lui Ieroboam.

10,15 „schimbarea”: gr. μεταστροφή. Modificare a planului divin, revelată prin profeția lui Achia și recunoscută acum de oameni. ♦ „... de la Dumnezeu: Domnul și-a împlinit cuvântul”: *lit.* „de la Dumnezeu, spunând: «Domnul și-a ridicat cuvântul.»” Nu rezultă cine spune aceasta.

11 Domnia lui Roboam. Corespunde cu 3Rg. 14, 21-31.

11,3 „către Roboam... și către întregul Iuda și Benjamin”: TM are „către Roboam... regele lui Iuda, și către întregul Israel, care este în Iuda și în Benjamin”. Spre deosebire de 1Rg. (3Rg. LXX) 12,23 – „către toată casa lui Iuda și Benjamin” –, în TM, Cronistul insistă asupra convingerii că adevăratul Israel este format numai din aceste două triburi din sud.

⁵ Și Roboam a locuit în Ierusalim și a zidit cetăți întărite în Iudeea. ⁶ A zidit cetățile Betleem, și Aitam, și Thecoe, ⁷ și Baithsura, și Socchot, și Odollam, ⁸ și Geth, și Marisa, și Ziph, ⁹ și Adoraim, și Lachis, și Azeca, ¹⁰ și Saraa, și Aialon, și Hebron, care sunt în Iuda și Benjamin, cetăți întărite. ¹¹ Le-a întărit cu ziduri și a pus în ele conducători precum și depozite de mâncare, untdelemn și vin; ¹² și, în fiecare cetate [a pus] scuturi mari și sulițe și le-a făcut foarte puternice. Și erau cu el Iuda și Benjamin. ¹³ Iar preoții și leviții care se aflau în tot Israelul s-au adunat la el din toate hotarele; ¹⁴ căci leviții și-au părăsit sălașurile din stăpânirile lor și au pornit spre Iuda, la Ierusalim, pentru că Ieroboam i-a alungat de la slujirea Domnului, el și fiii lui, ¹⁵ și și-a pus preoți pentru înălțimi, și pentru idoli, și pentru deșertăciunile, și pentru vițeeii pe care i-a făcut Ieroboam. ¹⁶ Și el i-a alungat din triburile lui Israel pe cei care-și puneau inima ca să-L caute pe Domnul Dumnezeu lui Israel; și aceștia au venit la Ierusalim ca să-l aducă jertfă Domnului, Dumnezeului părinților lor. ¹⁷ Și au întărit regatul lui Iuda și l-au întărit pe Roboam [fiul] lui Solomon timp de trei ani, pentru că el a umblat pe căile lui David și ale lui Solomon trei ani. ¹⁸ Roboam a luat-o de nevastă pe Mollath, fiica lui Ierimuth, fiul lui David, [și pe] Abaia, fiica lui Eliab al lui Iessai ¹⁹ și ea i-a născut fii: pe Iaus, și pe Samaria, și pe Roollam. ²⁰ După aceea a luat-o pe Maacha, fiica lui Abessalom, și ea i-a

11,5 „a zidit”: *i.e.* a rezidit, a refăcut. Verbul οἰκοδομῶ are aici sensul lui „a reconstrui” și nu „a construi din temelii”. De fapt, toate cetățile enumerate mai jos sunt menționate înainte, în Iis.Nav. și Rg., cu excepția lui Adoraim, localitate din sud-vestul lui Iuda, identificată cu actualul Dura (8 km sud-vest de Hebron). Cetățile urmau să fie folosite ca uriașe depozite de alimente și ca puncte de apărare împotriva posibiliilor invadatorilor filistenii și egipteni.

11,13 Preoții și leviții s-au refugiat din toate ținuturile regatului de nord, al lui Israel. Refugiul grabnic al clasei sacerdotale s-a datorat practicilor păgâne pe care începuseră să le îmbrățișeze israeliții.

11,14 „stăpânirile”: gr. κοινοχέοις reprezintă terenurile late de un kilometru care încojurau cetățile levitice, asupra cărora aceștia aveau drept de uzufruct.

11,15 „înălțimi”: vezi notele la 1Rg. 9,12 și 3Rg. 3,2. ♦ „idoli și deșertăciuni”: TM are „țapi” (poate în sens de „satiri”).

11,16 „Și el i-a alungat din triburile lui Israel pe cei care”: TM are „Și, în urma lor, din toate triburile lui Israel, cei care...”

11,18 „[și] pe Abaia”: nici în TM nu apare conjuncția, rezultând un text ambiguu. Această Abaia (ebr. 'Abhihail) poate fi deci, în TM, fie o altă soție a lui Roboam (deși îi lipsește marca acuzativului), fie mama primei neveste menționate. În LXX însă numele pare a fi la acuzativ.

născut pe Abia, și pe Ieththi, și pe Ziza, și pe Emmoth. ²¹ Roboam o iubea pe Maacha, fiica lui Abessalom, mai mult decât pe toate nevestele și concubinele sale, căci avea optsprezece neveste și treizeci de concubine. Și i s-au născut douăzeci și opt de fii și șaizeci de fiice. ²² Și Roboam l-a pus căpetenie pe Abia, [fiul] Maachei, mai mare peste frații lui, pentru că pe el avea de gând să-l facă rege. ²³ El a fost mărit peste toți fiii lui în toate hotarele lui Iuda și Beniamin și în cetățile întărite, iar el le-a dat mâncare din belșug și le-a pețit o mulțime de neveste.

12 ¹ Și a fost așa: după ce s-a statornicit domnia lui Roboam și s-a întărit, [regele] a părăsit poruncile Domnului, și tot Israelul o dată cu el. ² Și a fost așa: în al cincilea an al domniei lui Roboam, pentru că au păcătuit înaintea Domnului, s-a ridicat Susakim, regele Egiptului, asupra Ierusalimului, ³ cu o mie două sute de care și șaizeci de mii de cai și cu o

11,21 „treizeci de concubine”: TM are „șaizeci...”.

11,22 Roboam plănuiește ca succesorul lui să fie Abia, deși acesta nu era întâiul-născut.

11,23 „El a fost mărit peste toți fiii lui”: TM are: „[Roboam] a fost iscusit și i-a împărățiat pe toți fiii săi...”.

12,1 Cultele păgâne au intrat în regatul lui Iuda probabil din cauza femeilor străine din jurul lui Roboam, mai ales a mamei lui, Noomma „Ammanita” (3Rg. 14,21) și a soției lui preferate, Maacha. Urmarea îndepărtării de Dumnezeu este invazia egipteană. Cauza este prezentată la modul general, în al doilea verset: „pentru că au păcătuit înaintea Domnului”.

12,2 „Susakim” (TM *Șșaq̄*): prinț libian, întemeietorul celei de-a douăzeci și doua dinastii egiptene (Sheshonq I). A domnit între 945-924 î.H. El a fost faraonul care l-a protejat pe exilatul Ieroboam și care, după invazia din Iuda (cca 925 î.H.), și-a extins dominația și asupra lui Israel, așa cum reiese dintr-o stelă triumfală, descoperită la Megiddo, care menționează numele faraonului. De asemenea, la templul lui Amun din Teba se păstrează o inscripție de pe timpul lui Susakim, care amintește de cucerirea câtorva cetăți din Palestina.

12,3 „libieni”: gr. Λιβύες (la singular Λιβύς): TM are *lūbhīm*. Etonimul se referă la țara și triburile din vestul Egiptului. Termenul e atestat prima dată în inscripții egiptene din secolele al XIII-lea și al XII-lea î.H., sub forma *Rbw* (=Libu), ca nume al unui trib apusean ostil Egiptului. Ulterior, acești *Libu* pătrund în Egipt, organizați în bande de jaf. În cele din urmă, pentru a le descuraja atacurile, faraonii îi primesc ca mercenari în armata egipteană și coloni. Așa se explică numărul ridicat de soldați libieni în armata lui Susakim. ♦ „troglodiți”: gr. τρογλοδοῦται, ebr. *sukīyīm*. Populație din Africa orientală, al cărei nume pare să se lege de toponimul Suko, amintit de Strabon, în *Geografia* 14, 4-8, și de actualul Suakin. Această populație trăia în regiunile locuite de troglodiți, pe coasta Mării Roșii, de aici varianta LXX și Vulg., *trogloodytai* (în greacă, termenul înseamnă

mulțime fără număr de libieni, troglodiți și etiopieni, care veniseră cu el din Egipt. ⁴ Ei au pus stăpânire pe cetățile întărite care erau în Iuda și au ajuns la Ierusalim. ⁵ Și Samaia profetul a mers la Roboam și la căpeteniile lui Iuda adunate la Ierusalim din fața lui Susakim și le-a zis: „Așa zice Domnul: «Voi M-ați lepădat pe Mine, și Eu vă voi lepăda pe voi în mâna lui Susakim.»” ⁶ Și s-au rușinat căpeteniile lui Israel și regele și au zis: „Drept este Domnul!” ⁷ Și când a văzut Domnul că ei s-au smerit, a fost cuvântul Domnului către Samaia, zicând: „S-au smerit, nu-i voi mai nimici. Și le voi da cât de curând izbăvire, iar mânia Mea nu va pica asupra Ierusalimului; ⁸ însă vor ajunge robi și vor cunoaște [ce înseamnă] să-mi fie robi Mie și [ce înseamnă] să fie robi împărăției pământului.” ⁹ Și a urcat Susakim, regele Egiptului, și a luat avuțiile din Casa Domnului și avuțiile din casa regelui – pe toate le-a luat; și a luat și scuturile mari de aur, pe care le făcuse Solomon; ¹⁰ și Roboam a făcut scuturi de aramă în locul acestora. Și Susakim a pus peste el căpetenii ale gărzilor care păzeau poarta regelui. ¹¹ Și era așa: când regele intra în Casa Domnului, veneau cu el și paznicii și gărzile și cei care mergeau în întâmpinarea gărzilor. ¹² Iar pentru că [regele]

„cei care trăiesc în găuri de pământ”). Suchienii sunt menționați de inscripții egiptene din secolele al XIII-lea și al XII-lea, ca cercetași în armata egipteană.

12,5 După căderea avanposturilor întărite, căpeteniile lui Iuda se regrupează, în refugiu, în speranța unei ultime bătălii, la Ierusalim, unde primesc revelația prin Samaia și își recunosc apostazia drept cauză a invaziei egiptene.

12,6 „s-au rușinat”: TM are „s-au smerit”.

12,7 Mânia lui Dumnezeu (θυμός) „cade picătură cu picătură” peste Ierusalim. Acesta este sensul precis al verbului σπάζω, pe care l-am tradus prin „a pica”. La sfârșitul versetului, TM are în plus „prin mâna lui *Şiṣāq*”.

12,8 „vor ajunge robi”: TM are „vor fi robii lui”.

12,9 Susakim se mulțumește cu devastarea și jefuirea Templului și a palatului regal. Nu distruge Ierusalimul, care, de altfel, nu figurează în lista cetăților cucerite din inscripția de la Karnak.

12,10 „gărzi”: gr. παραπρέχοντες (*litt.* „cei care aleargă alături”). Confuzie a traducătorilor LXX, care au interpretat astfel o rădăcină ebraică ce desemna și un corp de soldați sau de civili aleși în slujba personală a regelui. Prin urmare, acești alergători alcătuiau un fel de gardă pretoriană a regelui din Iuda. ♦ În TM, versetele 10-11 diferă: „¹⁰ Și regele Roboam a făcut în locul lor scuturi de aramă și le-a pus în mâinile căpeteniilor gărzilor de la intrarea casei regelui. ¹¹ Și era [așa]: regele intra în Casa lui YHWH, gărzile veneau, le aduceau și [apoi] le purtau înapoi în încăperea gărzilor.”

12,12 Am tradus ὀργή tot prin „mânie”, ca și pe θυμός: ὀργή este manifestarea concretă a lui θυμός. ♦ Am optat, cu mare dificultate, în traducerea expresiei λόγοι ἀγαθοί,

s-a smerit, s-a întors mânia Domnului de la el și până la urmă nu l-a nimicit. Căci în Iuda erau și lucruri bune.

¹³ Și s-a întărit Roboam în Ierusalim și a domnit. Roboam avea patruzeci și unu de ani când a ajuns rege și a domnit șaptesprezece ani în Ierusalim, în cetatea pe care Domnul și-a ales-o dintre toate triburile fiilor lui Israel, ca să fie chemat numele Său acolo. Numele mamei sale era Noomma ammanita. ¹⁴ Și [Roboam] a făcut ce este rău, pentru că nu și-a îndreptat inima, ca să-L caute pe Domnul. ¹⁵ Și întâmplările lui Roboam, cele dintâi și cele din urmă, nu sunt oare scrise în Cuvintele lui Samaia profetul și ale lui Addo văzătorul, precum și faptele lui? Roboam s-a războit cu Ieroboam în toate zilele. ¹⁶ Și a murit Roboam și a fost îngropat lângă părinții săi; a fost îngropat în cetatea lui David. Și în locul său a ajuns rege Abia, fiul lui.

13 ¹ În anul al optsprezecelea al domniei lui Ieroboam a ajuns rege peste Iuda Abia. ² El a domnit trei ani în Ierusalim. Numele mamei sale era Maacha, fiica lui Uriel din Gabaon. Și a fost război între Abia și Ieroboam. ³ Și a rânduit Abia lupta cu oaste de războinici puternici – patru sute de mii de viteji –, iar Ieroboam a rânduit de luptă împotriva lui opt sute de mii de

pentru „lucruri bune”. Aici sensul lui λόγος este unul intermediar, între faptă, cuvânt și intenție, gând. Am ales o variantă care poate deopotrivă desemna faptele și cuvintele.

12,13 Cronistul plasează la sfârșitul versetului informația despre mama lui Roboam, pentru ca în versetul imediat următor să înregistreze o nouă apostazie a acestuia. Informația respectivă poate fi interpretată și cauzal.

12,15 „Cuvintele...” – traduce ebr. *d'bhārīm* „cuvinte/ fapte/ lucruri”. ♦ „precum și faptele lui” apare numai în LXX. TM are: „pentru a fi pus în genealogie/recensământ”.

12,16 „Și a murit... părinții săi”: TM are „Roboam s-a culcat lângă părinții săi”.

13 Corespunde cu 3Rg. 15,1-6.

13,1 Abia a domnit între 913/915 și 911/913 î.H. Domnia lui este prezentată diferit față de 3Rg. Dacă 2Par. relatează în exclusivitate victoria obținută, cu ajutorul lui Dumnezeu, de Abia împotriva lui Ieroboam I, autorii 3Rg. se mulțumesc să critice, în trecere, adăruarea lui Abia la practicile păgâne, sub nefasta influență a mamei sale.

13,2 Ascendența Maachai, mama lui Abia și nevasta preferată a lui Roboam, este neclară. Dacă la 2Par. 11,21, se spune că aceasta e fiica lui Abessalom, în versetul de față aflăm că ar fi fiica lui Uriel din Gabaon. Unii comentarii sunt de părere că termenul „tată” din 11,21 trebuie interpretat ca „unchi”. Atunci Maacha ar fi fiica lui Tamar, sora lui Abessalom, și a lui Uriel din Gabaon, cu care Tamar s-ar fi măritat. Alți exegeți presupun că textul original prezintă aici lacune iremediabile. ♦ Flavius Iosephus (*AI* 8,11.2) susține că Ieroboam a început războiul cu Abia, ceea ce nu reiese foarte clar din impersonalul biblic, *litr.*: „a fost război între Abia și Ieroboam”.

războinici tari în putere. ⁴ Și s-a ridicat Abia de pe culmea Somoron, care se află în muntele lui Efraim, și a zis: „Ascultați, Ieroboame și tot Israelul! ⁵ Oare voi nu știți că Domnul Dumnezeuul lui Israel i-a dat domnia peste Israel până în veac lui David și fiilor lui, prin legământ de sare? ⁶ Și s-a ridicat Ieroboam, [fiul] lui Nabat, slujitorul lui Solomon, [fiul] lui David, și s-a răscolat împotriva domnului său. ⁷ Și s-au adunat la el oameni ticăloși, nelegiuți, și s-au împotrivit lui Roboam, [fiul] lui Solomon; și Roboam era mai tânăr și cu fire slabă și nu i-a stat împotriva. ⁸ Și acum voi spuneți că vă împotriviți regatului Domnului, [aflat] în mâinile fiilor lui David: și voi sunteți mulți de tot și cu voi sunt vițeii de aur pe care Ieroboam vi i-a făcut ca zei. ⁹ Oare nu voi i-ați alungat pe preoții Domnului, pe fiii lui Aaron și pe leviți, și v-ați făcut vouă preoți din poporul țării? Oricine vine la voi să-și umple mâinile cu un vițel din turmă și cu șapte berbeci este de îndată făcut preot [al unuia] ce nu este Dumnezeu. ¹⁰ Noi însă nu l-am părăsit pe Domnul Dumnezeuul nostru și preoții Lui [care] slujesc Domnului [sunt] fiii lui Aaron și leviții, după rânduiala pe zile. ¹¹ Ei aduc pentru Domnul arderi de tot dimineața și seara și tămâieri înmiresmate și așază pâinile punerii înainte pe masa curată și aprind, seara, sfeșnicul de aur și candelarele, pentru că noi păzim poruncile Domnului Dumnezeuului părinților noștri, iar voi

13,4 „culmea Somoron” (ebr. *ṭ^emārayim*.) Muntele se găsea, probabil, la nord de orașul din Beniamin cu nume asemănător, menționat în Iis.Nav. 18,22 (Σεμρυμ) ca fiind situat între Betharaba și Bethel. Muntele cu pricina era situat chiar pe granița dintre cele două state aflate în conflict, adică în zona deluroasă din Efraim.

13,5 „legământ de sare”: expresia mai este menționată în Lev. 2,13 și Num. 18,19. Sarea, datorită proprietăților ei de conservant, a devenit un simbol al fidelității și permanenței, larg răspândit în Orientul Apropiat și Mijlociu și folosit adesea în ratificarea unor înțelegeri.

13,7 „cu fire slabă”: *litt.* „slab la inimă”.

13,8 „vă împotriviți regatului”: *litt.* „stați împotriva feței regatului”. ♦ Ieroboam era acuzat, de fapt, că a încurajat o formă de sincretism religios, care presupunea venerarea lui YHWH și totodată celebrarea cultului fertilității. Unii comentatori (W.F. Albright, *From the Stone Age to Christianity*, apud DB, s.v. *Ieroboam*) sunt de părere că vițeii în cauză nu ar fi fost reprezentări propriu-zise ale divinității, ci pedestalul pe care stătea YHWH. Vițeii au preluat astfel funcția heruvimilor de deasupra chivotului.

13,9 „din poporul țării”: TM are „din popoarele țărilor”, text neclar, interpretat de unii: „ca popoarele din alte țări”. ♦ „să-și umple mâinile” = „să fie investit ca preot” (*cf.* Ex. 28,41; 29,24 etc.).

13,10 „Noi... Dumnezeuul nostru”: TM are „Cât despre noi, YHWH este Dumnezeuul nostru și nu L-am părăsit”.

13,11 „înmiresmate”: *litt.* „de amestec [cu miresme]”.

L-ați părăsit. ¹² Și iată, împreună cu noi, în fruntea noastră, este Domnul, sunt și preoții Lui și trâmbițele care dau semn împotriva voastră. Fii ai lui Israel, vă veți lupta cu Domnul Dumnezeuul părinților voștri, și nu vă va merge bine!” ¹³ Și Ieroboam a pregătit o ambuscadă ca să le cadă în spate: și astfel el era înaintea lui Iuda, iar ambuscada în spate. ¹⁴ Dar Iuda s-a întors și, iată, lupta se dădea și în față și în spate; și au strigat către Domnul, iar preoții au trâmbițat din trâmbițe. ¹⁵ Și bărbații din Iuda au strigat. Și când bărbații din Iuda au strigat, Domnul l-a lovit pe Ieroboam și pe Israel dinaintea lui Abia și a lui Iuda. ¹⁶ Și fiii lui Israel au fugit din fața celor din Iuda, dar Dumnezeu i-a dat în mâinile lor. ¹⁷ Și Abia și poporul lui i-au izbit cu lovitură mare; și au căzut răniți din Israel cinci sute de mii de bărbați viteji. ¹⁸ Și au fost umiliți fiii lui Israel în ziua aceea, iar fiii lui Iuda s-au întărit, pentru că au nădăjduit în Domnul Dumnezeuul părinților lor. ¹⁹ Și Abia l-a urmărit pe Ieroboam și a luat în stăpânire de la el cetățile Baithel și satele ei, și Isana și satele ei, și Ephron și satele ei. ²⁰ Și Ieroboam n-a mai avut putere în toate zilele lui Abia și l-a bătut Domnul și a murit.

²¹ Și Abia s-a întărit și și-a luat paisprezece neveste și i s-au născut douăzeci și doi de fii și șaisprezece fiice. ²² Celelalte întâmplări ale lui Abia și faptele și vorbele lui sunt scrise în Cartea profetului Addo. ²³ Și Abia a murit împreună cu părinții săi și l-au îngropat în cetatea lui David. Și Asa, fiul său, a ajuns rege în locul lui.

14 ¹ În zilele lui Asa, pământul lui Iuda a avut liniște timp de zece ani. Și [Asa] a făcut ce este bine și drept înaintea Domnului Dumnezeului său. ² A

13,12 „vă veți lupta cu... și nu...”: TM are „nu vă luptați cu..., fiindcă...”

13,17 Flavius Iosephus, *AI* 8,11.3, preia întocmai cifrele fabuloase din relatarea biblică și constată că în războaiele grecilor și ale barbarilor nu s-a pomenit un asemenea măcel.

13,19 Contraofensiva lui Abia se îndreaptă spre cucerirea cetății Bethel, devenit centru al noii religii al lui Ieroboam.

13,22 „Cartea”: TM are *midh'raș*, termen care în perioada rabinică va denumi o specie literară anume, comentariul biblic actualizant.

13,23 „a murit împreună”: TM are stereotipul „s-a culcat alături de”.

14,1 Domnia lui Asa. Corespunde cu 3Rg. 15,9-12. Asa, al treilea rege al lui Iuda, a domnit 41 de ani (cca 912-870 î.H.). ♦ Caracterizarea lui pozitivă se referă la gesturile radicale prin care a îndepărtat, în primii ani de domnie, cultele păgâne.

14,2 În fața unor asemenea stâlpi, dedicați unor zeități păgâne, se depuneau diverse jurăminte, se încheiau legăminte etc. Cf. Herodot, *Istorie* III,8. Stâlpii nu trebuie confundați cu statuile.

îndepărtat altarele străinilor și înălțimile și a sfărâmat stâlpii și a tăiat dumbrăvile.³ Și a spus lui Iuda să-L caute pe Domnul Dumnezeuul părinților lor și să împlinească legea și poruncile.⁴ Și a îndepărtat din toate cetățile lui Iuda altarele și idolii. Și era pace.⁵ [A durat] cetăți întărite, pentru că țara trăia în pace. Și nu a fost război împotriva lui în anii aceia, pentru că Domnul i-a pus capăt.⁶ Și [Asa] a zis către [cei din] Iuda: „Să construim cetățile acestea și să facem ziduri, și turnuri, și porți, și zăvoare cu care vom domni peste țară; căci precum L-am căutat noi pe Domnul Dumnezeuul nostru și El ne-a căutat pe noi și ne-a dat liniște de jur împrejur și ne-a mers bine.”⁷ Asa avea o oaste de trei sute de mii de purtători de scuturi mari și de lănci, în pământul lui Iuda, iar în pământul lui Beniamin, două sute cincizeci de mii de purtători de scuturi mici și arcași. Toți aceștia erau războinici viteji.

⁸ Și a ieșit asupra lor Zare Etiopianul, cu oaste de o mie de mii și trei sute de care de luptă și a ajuns până la Marisa.⁹ Și Asa i-a ieșit în întâmpinare și s-a rănduit de război în valea de la miazănoapte de Marisa.¹⁰ Și a strigat Asa către Domnul Dumnezeuul său și a zis: „Doamne, Ție nu Ți este cu neputință să izbăvești nici dacă sunt mulți, nici dacă sunt puțini:

14,6 Reforma religioasă este însoțită de mari eforturi edilitare, pe timp de pace. ♦ „cu care vom domni peste țară”: TM are „căci țara este înaintea noastră”.

14,7 „două sute cincizeci de mii”: TM are „două sute optzeci de mii”.

14,8 Invazia lui Zare Etiopianul va fi avut loc în al paisprezecelea an al domniei lui Asa – cca 897 î.H. Relatarea nu a putut fi confirmată arheologic. Singurele indicii care invită la anumite presupuneri ar fi numele personajului implicat, eventuala lui proveniență (Etiopianul) și ruta pe care se întoarce după înfrângerea suferită. Forma semitică a numelui său (ebr. *Zerah*) ar putea sugera că invadatorul este originar din Arabia. Cât privește calea de întoarcere și locul în care a avut loc bătălia finală, se ridică numeroase probleme. LXX are: Gedor (actualul Nahal Hevron, spre Peninsula Arabia), TM: *Gerār*, variantă plauzibilă. *Gerār* era o cetate foarte veche, la sud de Gaza, la poalele munților Iudeei, ceea ce indică un posibil traseu ales de Zare pentru întoarcerea în Egipt. S-ar părea că Zare a fost un mercenar („condotier”) etiopian în slujba faraonului Osorkon I. Numărul imens de luptători pledează tot în favoarea ipotezei egiptene. ♦ „Marisa”: TM are *Mārēšāh*, cetate sudică, pe drumul de la Hebron la Wadi Zeita, actualul Bet-Gibrin. ♦ Localizarea oferită de LXX, „în valea de la miazănoapte de Marisa”: gr. ἐν τῇ φάραγγι κατὰ βορρῶν Μαρισσῆς, este preferabilă variantei ebraice care propune un hapax: „Valea *ṯ^cphathāh*”, ce ne-ar duce cu gândul la actualul Wadi es-Safie, loc aflat la un kilometru nord de Bet-Gibrin.

14,10 „Ție nu... puțini”: *litt.* „Nu e cu neputință la Tine a salva în[tre] mulți și puțini”. TM are „Nu ești Tu cel care ajuți între cel [cu] mult și cel fără putere?”

întărește-ne pe noi, Doamne, Dumnezeul nostru, pentru că în Tine ne încredem și în numele Tău am pornit asupra acestei mari mulțimi. Doamne, Dumnezeul nostru, să nu se întărească asupra Ta vreun om!"¹¹ Și Domnul i-a lovit pe etiopieni înaintea lui Iuda și etiopienii au fugit.¹² Și i-a urmărit Asa și poporul lui până la Gedor și au căzut la etiopieni de n-a mai rămas nici unul, pentru că au fost zdrobiți înaintea Domnului și înaintea oastei Sale. Și [iudeii] au luat prăzi multe.¹³ Și le-au nimicit satele din jurul Gedorului, pentru că a fost spaimă de la Domnul peste aceia; și au prădat toate cetățile lor, căci au avut multe prăzi.¹⁴ Au nimicit și corturile din țărini, pe amazoni, și au luat oi multe și cămile și s-au întors la Ierusalim.

15¹ Peste Azaria, fiul lui Oded, a fost duhul Domnului.² Și [el] i-a ieșit în întâmpinare lui Asa și întregului Iuda și Beniamin și a zis: „Ascultați-mă, Asa și tot Iuda și Beniamin! Domnul este cu voi când și voi sunteți cu El și dacă-L veți căuta, va fi și El aflat de voi, iar dacă-L lepădați, și El vă va lepăda pe voi.”³ Și multe zile Israel nu va avea un Dumnezeu adevărat și nu va avea preot învățător și nu va avea Lege.⁴ Dar se va întoarce la Domnul Dumnezeul lui Israel și El va fi aflat de ei.⁵ Și în vremea aceea nu va fi pace pentru cine va ieși și va intra, pentru că spaimă mare de la Domnul va fi peste toți locuitorii țărilor.⁶ Și se va lupta neam cu neam și cetate cu cetate, pentru că Dumnezeu îi va fi înspăimântat cu tot felul de nenorociri.⁷ Și voi întăriți-vă și să nu slăbească mâinile voastre, pentru că este răsplătă pentru truda voastră.” –⁸ Când a auzit [Asa] cuvintele acestea și profeta lui

14,11 „înaintea lui Iuda”: TM are „înaintea lui 'Asā' și înaintea lui Iuda”.

14,12 Despre Gedor, cf. nota la 14, 8.

14,13 „spaimă”: gr. ἐκστασις, litt. „ieșire”, de aici „ieșire din minți (de spaimă/furie)”, „uluire”, „extaz”.

14,14 „pe amazoni”: nu apare în TM.

15 Are corespondent doar în 3Rg. 15,13-15.

15,1 Aceasta este singura menționare a profetului Azaria.

15,3-6 V. 3 poate la fel de bine să se refere la trecut, construcția ebraică tradusă aici având această valență. În acest caz, profetul face aluzie la perioada Judecătorilor. Dacă însă traducem literal indicativul viitor al verbelor grecești, vom înțelege că profetul se referă la perioada exilică. Discursul profetului Azaria este o „compilație” din mai mulți alți profeti (Os. 3,4; 5,15; Ier. 29,13-14; Zah. 8,10; Is. 19,2). La v. 3, construcția este neclară, deoarece o calchiază prea îndeaproape pe cea ebraică.

15,8 Manuscrisul *Vaticanus* oferă lecțiunea stranie Αδοδ. În schimb *Alexandrinus* are: Αζαριου. ♦ „a resfințit”: gr. ἐγκαινίζω, litt. „a reinnoi”. „Reînnoirea” altarului presupunea purificarea și consacrarea lui. Cf. și nota 7,5.

Adad, profetul, s-a întărit și a alungat urăciunile din tot pământul lui Iuda și al lui Beniamin și din cetățile pe care le stăpânea în muntele lui Efraim și a resfințit altarul Domnului care se afla în fața templului Domnului. ⁹ Apoi i-a chemat la adunare pe Iuda și Beniamin și pe cei veniți din Efraim, și din Manase, și din Simeon care locuiau împreună cu el, pentru că i s-au alăturat mulți din Israel, când au văzut că Domnul Dumnezeu lui este cu el. ¹⁰ Și s-au adunat la Ierusalim în luna a treia din anul al cincisprezecelea al domniei lui Asa. ¹¹ Și el i-a jertfit Domnului, în ziua aceea, din prăzile pe care le aduseseră, șapte sute de vite și șapte mii de oi și capre. ¹² Și a făcut legământ să-L caute pe Domnul Dumnezeu părinților lor din toată inima și din tot sufletul. ¹³ Și tot [omul] care nu-L va căuta pe Domnul Dumnezeu lui Israel să moară, de la cel mai tânăr la cel mai bătrân, bărbat sau femeie. ¹⁴ Și au jurat întru Domnul, cu glas mare și [în sunet] de trâmbițe și de corn. ¹⁵ Și s-au bucurat toți cei din Iuda de jurământ, pentru că au jurat din tot sufletul și L-au căutat cu toată bunăvoința; și Domnul a fost aflat de ei și le-a dat liniște de jur împrejur. — ¹⁶ Chiar și pe Maacha, mama lui, a oprit-o să-i mai slujească Astartei și a dărâmat idolul și i-a dat foc la pâraul Kedron. ¹⁷ Numai înălțimile nu au fost desființate, căci încă mai erau în Israel. Dar inima lui Asa a fost deplină în toate zilele lui. ¹⁸ Și a adus lucrurile sfinte ale lui David, părintele său, și lucrurile sfinte ale Casei Domnului Dumnezeu, argint, și aur, și vase. ¹⁹ Și n-a fost război împotriva lui Asa până în al treizeci și cincilea an al domniei lui.

15,9 Refugiații dreptcredincioși din triburile regatului Israel sunt numiți aici προσήλυτοι, ca și străinii apropiați de Israel. Statutul lor era, evident, diferit. E ciudată menționarea lui Simeon, trib care își avea teritoriul la sud de Iuda și care nu făcea parte din regatul lui Israel.

15,11 „Și el i-a jertfit...”: TM are „Și ei au jertfit...”.

15,12 „a făcut legământ”: *litt.* „a intrat în legământ”: TM are „au intrat în legământ”. Expresia se poate referi la o ceremonie de reînnoire a Legământului.

15,14 „trâmbițe”: gr. σόλωνες denumește un instrument de suflat drept, din metal, folosit exclusiv în scop sacru, câtă vreme κερσίνη, „cornul” încovoiat, avea și utilizări profane.

15,15 „din tot sufletul”: TM are „din toată inima”.

15,16 Maacha nu este propriu-zis mama lui Asa, ci bunica lui. TM spune că Asa a lipsit-o de titlu (și privilegiile) de „regină-mamă”, din pricina idolatriei ei: înlăturarea acesteia din poziția oficială este un indiciu al radicalismului restaurației religioase înlăturate de Asa. ♦ Pâraul Kedron a servit în mai multe rânduri ca loc de depozitare pentru rămășițele obiectelor de cult păgâne.

15,19 Afirmația din acest verset o contrazice pe cea de la 3Rg. 15,16 („a fost război între Asa și Baasa în toate zilele”).

16¹ Dar în anul al treizeci și optulea al domniei lui Asa, s-a ridicat Baasa, regele Israelului, asupra lui Iuda și a întărit [cetatea] Rama, ca să nu se mai poată ieși și intra la Asa, regele din Iuda.² Și Asa a luat aur și argint din vistieriile Casei Domnului și ale casei regelui și le-a trimis la fiul lui Ader, regele Siriei, care locuia în Damasc, zicând:³ „Fă un legământ între mine și tine, între tatăl meu și tatăl tău. Iată, ți-am trimis aur și argint; vino și risipește-l de la mine pe Baasa, regele lui Israel, ca el să plece de la mine.”⁴ Și fiul lui Ader a ascultat de regele Asa și a trimis căpeteniile oștirii sale asupra cetăților lui Israel și a lovit cetățile Ion, și Dan, și Abelmain și toate împrejurimile lui Neftali.⁵ Și a fost așa: când a auzit Baasa, a lăsat zidirea cetății Rama și și-a încetat lucrarea.⁶ Și regele Asa a luat pe toți cei din Iuda și a luat pietrele din Rama și lemnele ei, pe care le clădise Baasa, și a zidit cu ele Gabae și Masphe. —⁷ În vremea aceea, a venit Anani profetul la Asa, regele din Iuda, și i-a zis: „Pentru că ți-ai pus încrederea în regele Siriei și nu te-ai încrezut în Domnul Dumnezeuul tău, de aceea a scăpat oștirea Siriei din mâna ta.⁸ Oare etiopienii și libienii nu aveau oștire multă și îndrăzneată și călăreți o mulțime? Și pentru că ți-ai

15,19-16,1,2 Indicația cronologică este aici deficitară, întrucât Baasa (ebr. *Ba^a yā'*) a domnit în Israel numai 25 de ani, iar urcarea la tron a lui Baasa s-a petrecut la un an sau doi după intronarea lui Asa, adică în jur de 910 î.H. Prin urmare, prima cifră plauzibilă este 25, nu 35, iar a doua mai degrabă 26 decât 38, războiul având loc în ultimul an al domniei lui Baasa. ♦ Rama era o localitate situată pe o înălțime în Benjamin, lângă Bethel, la nord de Ierusalim. Fortificarea cetății de către suveranul din Israel a dus la strangularea rutei comerciale care lega Ierusalimul de Israel și la îngrădirea libertății de acțiune politico-militară a regelui din Iuda. ♦ „fiul lui Ader”: TM are: Ben-Hadad. Traducătorii LXX au tradus prima parte a numelui, iar în a doua au citit *r* în loc de *d* (în alfabetul ebraic aceste litere fiind foarte asemănătoare). E vorba de primul suveran al regatului arameu din Damasc dintr-o succesiune de trei (cca 900-860 î.H.).

16,3 Existența unui tratat anterior de alianță între regatul arameu al Damascului și Iuda este menționată în scrisoarea lui Asa către „fiul lui Ader” și la 3Rg.15,19. ♦ „risipește-l de la mine”: TM are „rupe legământul tău cu *Ba^a yā'*, ca el să plece...”

16,4 Trupele „fiului lui Ader” folosesc tehnica diversiunii și atacă Israelul în partea nordică. ♦ „toate împrejurimile lui Neftali”: TM are „toate depozitele de provizii din cetățile lui N.”

16,6 „Gabae”: TM are *Gebha'*. Cetate situată la 11 km nord de Ierusalim și 5 km de Gibea, cu care nu trebuie confundată. ♦ „Masphe”: TM are *Mis^apāh*, cetate din Benjamin, în apropiere de Gabaon și de Rama.

16,7 „profetul”: TM are „văzătorul”.

pus încrederea în Domnul, El i-a dat în mâinile tale. ⁹ Căci ochii Domnului se uită peste tot pământul, ca să întărească orice inimă deplin [întoarsă] către El. Aici ai greșit: de acum vei avea parte de război.” ¹⁰ Și s-a mâniat Asa pe profet și l-a aruncat în temniță, căci s-a înfuriat. Și Asa a asupra poporul în vremea aceea.

¹¹ Iată, întâmplările lui Asa, cele dintâi și cele din urmă, sunt scrise în Cartea regilor lui Iuda și ai lui Israel. ¹² În anul al treizeci și nouălea al domniei lui, Asa s-a îmbolnăvit de picioare, s-a îmbolnăvit rău de tot. Și [nici] în boala lui, nu l-a căutat pe Domnul, ci pe doctori. ¹³ Și s-a culcat Asa alături de părinții săi și a murit în anul al treizeci și nouălea al domniei sale, ¹⁴ și l-au îngropat în mormântul pe care și-l săpase în cetatea lui David și l-au așezat pe un pat, [pe care] l-au umplut cu aromate și cu felurite miruri înmiresmate și i-au făcut o înmormântare de pomină.

17 ¹ Și Iosaphat, fiul său, a ajuns rege în locul lui. Iosaphat s-a întărit împotriva lui Israel. ² Și a pus oștire în toate cetățile întărite ale lui Iuda și a așezat căpetenii în toate cetățile lui Iuda și în cetățile lui Efraim, pe care le

16,9 „ai greșit”: gr. ἠγνόησας. Verbul grec ἀγνοέω, „a nu înțelege”, „a nu pricepe”, ajunge să însemne „a greși din neștiință”. Unii (de ex. Brenton) îi atribuie aici sensul de „a acționa fără judecată/necuşețat”, ca și ebr. *sākal* pe care îl traduce, deoarece pedeapsa divină nu întârzie să se manifeste.

16,10 Nu e clar dacă represaliile asupra poporului i-au vizat pe toți iudeii sau numai pe o parte din ei, și anume pe partizanii profetului aruncat în închisoare. Dubiul comentatorilor se întemeiază pe folosirea unei construcții de sorginte ebraică pentru exprimarea obiectului: ἐν τῷ λαῶ, în locul formulei grecești obișnuite, cu acuzativul, λαόν. TM are „din popor”.

16,12 Asa perseverează în greșeală: păcatul nu este că merge la doctori, ci că nu îl caută pe Dumnezeu.

16,13 „al treizeci și nouălea”: TM are „al patruzeci și unulea”.

16,14 Mai multe cuvinte din versetul de față și compararea cu TM i-au condus pe unii comentatori la concluzia, greșită, că Asa ar fi fost incinerat. Κλίβη („pat”) denumea obișnuita năsalie; ἐκφορό însemna inițial acțiunea de „a purta cadavrul la rug”, dar termenul s-a adaptat la realitățile diferite ale universului biblic, însemnând și „convoi funebru, înmormântare”. ♦ „i-au făcut o înmormântare de pomină”: *lit.* „i-au făcut o înmormântare foarte mare”. TM are „s-a aprins pentru el un foc foarte mare.”

17,1 Iosaphat, fiul lui Asa, a fost al patrulea rege al lui Iuda și a domnit între 870/873-846/849 î.H. Cronicarul subliniază din primul verset intențiile inițial războinice ale noului rege față de regatul apostat al lui Israel.

17,2 Iosaphat instalează în cetățile defensive din Iuda garnizoane permanente.

cucerise Asa, tatăl său.³ Și Domnul era cu Iosaphat, pentru că el a mers pe căile dintâi ale tatălui său și n-a căutat idoli, ⁴ ci L-a căutat pe Domnul Dumnezeu tatălui său; a umblat după poruncile tatălui său și nu după faptele lui Israel.⁵ Și Domnul a îndreptat domnia prin el. Și întregul Iuda i-a dat daruri lui Iosaphat și el a dobândit bogăție și slavă multă.⁶ Și inima lui s-a înălțat pe calea Domnului și a desființat chiar și înălțimile și dumbrăvile de pe pământul lui Iuda.⁷ Și în anul al treilea al domniei lui, i-a trimis pe mai-marii lui și pe fiii vitejilor, pe Abdia, și pe Zaharia, și pe Nathanael, și pe Michaia, să dea învățătură în cetățile lui Iuda⁸ și împreună cu ei [erau] leviții Samuia, și Nathania, și Zabdia, și Asiel, și Semiramoth, și Ionathan, și Adonia, și Tobia și, împreună cu ei, preoții Elisama și Ioram;⁹ și au dat învățătură în Iuda, având cu ei Cartea Legii Domnului; și au mers prin cetățile lui Iuda și au învățat poporul.¹⁰ Și a fost spaimă mare de la Domnul peste toate domniile pământului din jurul lui Iuda și nu s-au luptat cu Iosaphat.¹¹ De la străini i se aduceau lui Iosaphat daruri și argint și dani, iar arabii îi aduceau berbeci, șapte mii șapte sute.¹² Lui Iosaphat îi mergea din ce în ce mai bine și a zidit în Iudeea așezări și cetăți întărite.¹³ Și avea multe lucrări în Iudeea și războinici puternici și tari în Ierusalim.

17,3 „căile dintâi ale tatălui său”: TM are „căile cele dintâi ale părintelui său, David” – text surprinzător pentru că David i-a fost fidel lui Dumnezeu toată viața. De aceea s-a presupus că textul corect este cel tradus de LXX.

17,4 „poruncile tatălui său”: TM are „și în poruncile Lui a umblat” ♦ „Israel” se referă aici la regatul de nord și la suveranul său.

17,6-7 Programul de reforme religioase al lui Iosaphat îl întrece în amploare pe cel al lui Asa: pe lângă îndepărtarea altarelor de pe înălțimi, operă pe care tatăl său nu a apucat să o ducă la bun sfârșit, regele din Iuda se preocupă și de educarea religioasă directă a poporului. Verbul grec utilizat este διδάσκειν. ♦ „fiii vitejilor”: LXX a tradus, probabil, astfel antroponimul ebr. *Ben-Hayil*.

17,8 La lista leviților, TM are în plus *Tōbh 'Adhōnīyāh*.

17,9 Informația din verset nu se regăsește în 3Rg. De altfel, trimiterea în misiune a unui grup de leviți, preoți și laici, având cu ei Cartea Legii pe care să o explice poporului este o realitate care corespunde mai probabil epocii Cronistului, când se dezvoltă rolul leviților de a da învățătură (cf. 2Ezr. 7,25; 18,1-12).

17,10 „spaimă mare”: vezi nota la 14,13.

17,11 „daruri”: gr. δῶρα. Darurile în natură pe care le primește Iosaphat sunt dublate de un tribut în argint: gr. ἀργύριον καὶ δόματα. Valoarea vagă a substantivului δόμα față de mai concretul δῶρον ar sugera această interpretare. ♦ Numărul de berbeci pe care arabii îi aduceau lui Iosaphat pare exagerat. Flavius Iosephus, *AI* 8,15,2, vorbește de 360 de miei și tot atâția iezi. ♦ TM are în plus „și șapte mii șapte sute de țapi”.

¹⁴ Acesta este numărul lor, după casele lor părintești: din Iuda, căpetenii peste mii: Ednas căpetenia și, împreună cu el, oameni tari în putere, trei sute de mii. ¹⁵ După el, mai-marele Ioanan și, împreună cu el, două sute optzeci de mii. ¹⁶ După el, Amasia al lui Zachri, cel zelos pentru Domnul, și, împreună cu el, două sute de mii tari în putere. ¹⁷ Și din Beniamin, Eliada, tare în putere și, împreună cu el, arcași și purtători de scuturi mici, două sute de mii. ¹⁸ După el, Iozabad și, împreună cu el, o sută optzeci de mii de puternici la război. ¹⁹ Aceștia erau în slujba regelui, în afară de cei pe care regele îi așezase în cetățile întărite din tot pământul Iudeii.

18 ¹ Iosaphat a dobândit bogăție și slavă multă și s-a încuscrit cu casa lui Achaab. ² Și s-a coborât, după câțiva ani, la Achaab în Samaria, iar Achaab a jertfit, în cinstea lui și a poporului care era cu el, oi și vite multe și l-a amăgit să meargă împreună cu el împotriva cetății Ramoth din Galaad. ³ Achaab, regele lui Israel, a zis către Iosaphat, regele lui Iuda: „Vino cu mine la Ramoth din Galaad!” Și el i-a zis: „Cum sunt eu, așa și tu; și cum e poporul tău, așa e și poporul meu împreună cu tine la război!” ⁴ Și Iosaphat

17,16 „zelos”: προθυμούμενος. O altă posibilă traducere ar fi „voluntar”, însă varianta noastră insistă pe zelul pe care războinicul îl arată în slujba Domnului. Amasias nu este pur și simplu un voluntar, în sensul modern al termenului, în armata lui Iuda.

17,19 Războinicii enumerați aici fac parte din corpul de armată imediat subordonat regelui, la Ierusalim.

18 Corespunde cu 3Rg. 22,1-35.

18,2 Înțelegerea cu Iosaphat s-a încheiat spre sfârșitul domniei lui Achaab, la trei ani după ultimul război cu Siria. Alianța propriu-zisă, anterioară, nu-i implica numai pe suveranii din Iuda și Israel, ci și pe regii din ținuturile învecinate, inclusiv Damascul, împotriva invaziei împăratului Salmanasar al Asiriei (853 î.H.). Înțelegerea cu Iosaphat împotriva Siriei survine după retragerea lui Salmanasar III. ♦ „a coborât”: gr. κατέβη. Verbul comportă multiple interpretări. Una ar fi de ordin strict geografic: Samaria este situată la o altitudine mai mică, la câmpie, față de Ierusalim. Alta, de ordin simbolic: Cronistul ar insista asupra legitimității religioase și politice a Ierusalimului față de Samaria, capitală recentă a unui stat apostat. ♦ Rammothul Galaadului era o cetate strategică din teritoriul lui Gad, la est de Iordan, servind ca avanpost în conflictul siro-israelit. A fost menționat ca cetate de scăpare în Deut. 4,43 și Iis. Nav. 20,8 (sub numele „Are moth”).

18,3 Iosaphat propune ca alianța să se încheie de pe poziții de egalitate.

18,4 „a căuta”: gr. ζήτησ. Sensul precis este, în acest context, „a consulta, a întreba”. Am lăsat însă versiunea literală pentru că la 2Par. 18,6 traducătorul LXX folosește ἐπιζήτησ, pe care l-am tradus prin „a întreba”.

a [mai] zis către regele lui Israel: „Caută-L însă astăzi pe Domnul.”⁵ Și regele lui Israel i-a adunat pe profeti, patru sute de bărbați, și le-a zis: „Să mă duc în Ramothului din Galaad la război ori să mai zăbovesc?” Și au zis: „Suie-te și Dumnezeu îl va da în mâinile regelui.”⁶ Și Iosaphat a zis: „Nu se mai află pe aici vreun profet al Domnului pe care să îl întrebăm?”⁷ Și regele lui Israel a zis către Iosaphat: „Mai este un om prin care Îl putem căuta pe Domnul, dar îl urăsc, pentru că nu-mi profetește de bine, ci, în toate zilele lui, [numai] de rău: acesta e Michaia, fiul lui Iemla”. Și Iosaphat a zis: „Să nu vorbească regele așa!”⁸ Și a chemat regele lui Israel un eunuc și i-a zis: „Repede, [adu-l pe] Michaia, fiul lui Iemla.”⁹ Iar regele lui Israel și Iosaphat, regele lui Iuda, așezați fiecare pe tronul său și îmbrăcați cu mantii, au stat în locul larg din fața porții Samariei și toți profetii profeteau înaintea lor.¹⁰ Și Sedekia, fiul lui Chanana, și-a făcut niște coarne de fier și a zis: „Așa vorbește Domnul: «Cu acestea vei împunge Siria, până se va sfârși.»”¹¹ Și toți profetii profeteau astfel, zicând: „Suie-te la Ramoth din Galaad și îți va merge bine, căci Domnul îl va da în mâinile regelui.”¹² Solul care plecase să-l cheme pe Michaia i-a grăit, zicând: „Iată, profetii au grăit într-un glas de bine pentru rege. Să fie și cuvintele tale ca ale unuia dintre ei, și să grăiești de bine.”¹³ Dar Michaia a zis: „Viu este Domnul: orice îmi va spune Dumnezeu, aceea voi grăi.”¹⁴ Și a venit dinaintea regelui și regele i-a zis: „Michaia, oare să mă duc împotriva Ramothului din Galaad, la război ori să mai zăbovesc?” Și acela a zis: „Suie-te și-ți va merge bine: vor fi dați în mâinile voastre.”¹⁵ Și regele i-a zis: „De câte ori să te jur să-mi grăiești numai adevărul în numele Domnului?”¹⁶ Și el a zis: „I-am văzut pe [cei din] Israel risipiți prin munți, ca oile care nu au păstor.

18,8 „eunuc”: gr. εὐνοῦχος. TM are *sārīs*. Cuvântul ebraic are o etimologie incertă, fiind probabil derivat de la un termen asirian care însemna „cel care este cap [pentru rege]”. Semnificația originală este „curtean, funcționar regal”. Abia un sens secundar din ebraică indică faptul că acești oameni de încredere ai regelui erau și castrați. E greu de stabilit în ce măsură diversele ocurențe ale termenului εὐνοῦχος din LXX întrunesc ambele sensuri.

18,10 Coarnele simbolizau puterea. Sedekia, profetul fals, încerca astfel să-și convingă și să-și încurajeze suveranul. Utilizarea unui „material auxiliar” în reprezentarea profetică era un fapt destul de frecvent, dacă ne gândim de exemplu la Ieremia purtând un jug pe gât.

18,14 În ciuda îndârjirii sale, Michaia se mulțumește, în primă instanță, să spună ce vrea să audă regele. Indicația de scenă lipsește, dar tonul ironic al profetului este imediat înțeles de suveran, așa cum rezultă în continuare.

18,15 „să te jur”: i.e. „să te leg prin jurământ”.

Și a zis Domnul: «Nu au căpetenie! Să se întoarcă fiecare la casa lui în pace.»¹⁷ Și regele lui Israel a zis către Iosaphat: „Nu ți-am spus eu că nu-mi profetește de bine, ci numai de rău?”¹⁸ Și [Michaia] a zis: „Nu-i așa! Ascultați cuvântul Domnului! L-am văzut pe Domnul șezând pe tronul Său și toată oștirea cerului stând de-a dreapta și de-a stânga Lui.”¹⁹ Și a zis Domnul: «Cine-l va înșela pe Achaab, regele lui Israel, ca să se suie și să cadă în Ramoth Galaad?» Și unul grăia într-un fel și altul grăia într-alt fel.²⁰ Și a ieșit duhul și a stat în fața Domnului și a zis: «Eu îl voi înșela.» Și Domnul a zis: «În ce fel?»²¹ Și a zis: «Voi merge și voi fi duh mincinos în gura tuturor profetilor lui.» Și [Domnul] a zis: «Vei înșela și vei izbândi. Du-te și fă așa!»²² Iar acum, iată, Domnul a pus duh mincinos în gura tuturor acestor profeti ai tăi, și Domnul a grăit de rău asupra ta.”²³ Atunci Sedekia, fiul lui Chanana, s-a apropiat și l-a lovit pe Michaia peste obraz și i-a zis: „Pe ce cale s-a furișat duhul Domnului de la mine, ca să-ți grăiască?”²⁴ Și Michaia a zis: „Iată, vei vedea în ziua în care vei intra în tainița tainiței ca să te ascunzi.”²⁵ Și regele lui Israel a zis: „Luați-l pe Michaia și duceți-l înapoi la Emer, căpetenia cetății, și la Ioas căpetenia,

18,18 „oștirea cerului” (gr. δούρατις οὐρανοῦ) este alcătuită din ființe îngerești. În scrierile profetice și apocaliptice, expresia este pusă în legătură cu atributul divin, Sabaoth, „Domnul oștirilor”.

18,21 „vei izbândi”: verbul δούραται primește aici toate cele trei sensuri: „a primi puterea”, „a duce la bun sfârșit o însărcinare” și „a vorbi convingător”. Dumnezeu își investește duhul cu putere (δούρατις), ca acesta să reușească în misiunea asumată, adică să-l convingă pe rege. ♦ Această scenă din vedenie este, de bună seamă, o interpretare populară a evenimentului.

18,22 Michaia dezvăluie planul lui Dumnezeu: profetii spun de bine, dar *de fapt* Dumnezeu are alte planuri.

18,23 Lovitura peste obraz arăta că Michaia este mincinos. Flavius Iosephus, *AI*. 8,15,4, explică pe larg gestul lui Sedekia, falsul profet: acesta îl acuză pe Michaia de minciună și, pentru a-și întări acuzația, îl lovește pe cel dintâi peste falcă. Sedekia susține că fapta aceasta nu ar fi trecut nedepsită pe loc dacă Michaia ar fi spus adevărul și invocă aici întâmplarea relatată la 3Rg. 13,4: lui Ieroboam i-a paralizat mâna în clipa în care a vrut să îl lovească pe un profet. ♦ „s-a furișat”: gr. παρήλθεν. Verbul παρέρχομαι înseamnă pur și simplu „a trece pe lângă”. Aici însă, construcția specială cu genitivul (παρ' ἐμοῦ) indică faptul că duhul adevărului îl părăsește pe Sedekia, ca să intre în Michaia. Având în vedere importanța scripturistică a verbului în cauză, pe de o parte, și concretețea enunțului de față, pe de altă parte, am păstrat în traducere verbul românesc „a se furișa”, schimbându-i însă regimul prepozițional.

18,25 „duceți-l înapoi”: expresia lasă să se înțeleagă că profetul mai stătuse în închisoare și înainte.

fiul regelui,²⁶ și spune-i: Așa zice regele: «Aruncați-l pe acesta în temniță și să aibă drept hrană pâinea strămtorării și apa strămtorării, până când mă voi întoarce cu pace.»²⁷ Și Michaia a zis: „Dacă într-adevăr te vei întoarce cu pace, n-a grăit Domnul prin mine: ascultați, voi, toate popoarele!”

²⁸ Apoi regele lui Israel și Iosaphat, regele lui Iuda, s-au suit la Ramoth din Galaad. ²⁹ Și regele lui Israel a zis către Iosaphat: „Am să mă ascund [sub alte veșminte] și am să intru în luptă, iar tu îmbracă veșmântul meu.” Și regele lui Israel s-a ascuns [sub alte veșminte] și a intrat în luptă. ³⁰ Regele Siriei poruncise căpeteniilor carelor ce erau cu el, zicând: „Nu luptați nici cu mic, nici cu mare, ci numai cu regele lui Israel.” ³¹ Și a fost așa: când l-au văzut căpeteniile carelor pe Iosaphat, au zis: „[Acesta] este regele lui Israel” și l-au înconjurat, ca să se lupte [cu el]. Dar Iosaphat a strigat și Domnul l-a scăpat și Dumnezeu i-a îndepărtat de la el. ³² Și a fost așa: când au văzut căpeteniile carelor că [acela] nu era regele lui Israel, s-au îndepărtat de la el. ³³ Dar un bărbat [și-] a întins arcul și, țintind bine, i-a străpuns regelui lui Israel pieptul chiar prin mijloc. Atunci [Achaab] i-a zis vizitiului: „Întoarce-ți mâna și scoate-mă din luptă, căci sunt rănit.” ³⁴ Și

18,26 Schimbarea persoanei verbelor de la un verset la celălalt (a doua plural în 2Par. 18,25: „luați”: gr. λάβετε, în a doua singular în 18,26: „spune”: gr. ἐπεῖς), precum și prezența verbului ἀποστρέφω, „a duce înapoi”, dovedesc că regele i se adresează slujbaşului trimis să-l aducă din închisoare pe Michaia (cf. 2Par. 18,8). Aceeași interpretare și la Flavius Iosephus, *AI* 8,15,4.

18,27 Ultimele cuvinte ale lui Michaia, fiul lui Iemla, „ascultați, toate popoarele” sunt primele cuvinte ale profeției lui Michaia din Moreșet (LXX Μορεσῶν), profet care a trăit la un secol după fiul lui Iemla. Pasajul corespunzător din 3Rg. 22,28 nu conține această invocație și, în contextul din 2Par., ea este cel puțin stranie. Ultimele două argumente au condus la ipoteza că invocația din 2Par. a fost adăugată ulterior primei redactări și se datorează omonimiei celor doi profeți.

18,29 „tu îmbracă veșmântul meu”: TM are „tu îmbracă-ți veșmintele tale”. Desfășurarea evenimentelor sugerează că versiunea LXX (sau textul ebraic care a stat la baza ei) e mai logică.

18,30 Flavius Iosephus, *AI* 8,15,5, relatează că sirienii, ascultându-și suveranul, nu au omorât pe nimeni, deși lupta a durat toată ziua.

18,33 „(țintind) bine”: TM are *l'-tummō*, care poate însemna fie „în nevinovăția lui”, „simplitate”, fie, cum a înțeles LXX, „la perfecție”. ♦ „i-a străpuns... mijloc”: *litt.* „l-a străpuns pe regele lui Israel între plămân și platoșă”. La fel și la 3Rg. 22,33.

18,34 Înțepirea luptei îl împiedică pe rege să se retragă dintr-o bătălie în care exemplul personal era esențial. 2Par. nu mai relatează, ca pasajul corespondent din 3Rg. 22,37-38, întoarcerea la Samaria și împlinirea profeției lui Ilie din 3Rg. 20,24.

lupta s-a întors în ziua aceea, iar regele lui Israel a stat în car, până seara, împotriva Siriei, și a murit la apusul soarelui.

19¹ Și Iosaphat, regele lui Iuda, s-a întors cu pace la casa lui, la Ierusalim.² Și i-a ieșit în întâmpinare Iu, [fiul] lui Anani profetul, și i-a zis: „Rege Iosaphat, ajuți tu oare pe un păcătos, sau te-ai împrietenit cu cel urât de Domnul? De aceea a fost asupra ta mânia de la Domnul.”³ Totuși s-au găsit în tine și lucruri bune, pentru că ai desființat dumbrăvile de pe pământul lui Iuda și ți-ai îndreptat inima ca să-L cauți pe Domnul.”⁴ Și Iosaphat a locuit în Ierusalim, și a ieșit din nou în popor, din Bersabea până la muntele Efraim, și i-a întors spre Domnul Dumnezeuul părinților lor.⁵ Și a pus judecători în toate cetățile întărite ale lui Iuda, din cetate în cetate,⁶ și a zis judecătorilor: „Vedeți ce faceți, fiindcă nu pentru om judecați voi, ci pentru Domnul și cu voi [sunt] cuvintele judecății.”⁷ Și acum, să fie frica de Domnul asupra voastră și să păziți și să împliniți, pentru că la Domnul Dumnezeuul nostru nu este nedreptate, nici părtinire, nici luare de mită.”⁸ Căci în Ierusalim Iosaphat a pus pe [unii dintre] preoți și leviți și capi de familie ai lui Israel [să țină] judecata Domnului și să-i judece pe locuitorii din Ierusalim.⁹ Și le-a poruncit, zicând: „Așa să faceți: cu frică de Domnul, cu adevăr și cu inimă deplină.”¹⁰ Și oricine vine la voi dintre frații voștri

19,3 „lucruri”: gr. λόγῳι. Termenul grecesc însumează cuvintele regelui și faptele acestuia. ♦ „ai desființat”: TM are „ai ars”.

19,4 Iosaphat pleacă din Ierusalim („iese în popor”, adică în țară), într-un nou efort de convertire a populației la religia oficială și de consolidare a reformei juridice implicite. ♦ Pluralul pronumelor din a doua propoziție reia singularul colectiv al termenului „popor” (λαός) din prima propoziție.

19,6 „cu voi [sunt] cuvintele judecății”: TM are *litt.* „cu voi în cuvintele judecății”, ceea ce a dus la explicitări de tipul „... (Domnul) care este/ca să fie cu voi, când dați sentințe” (BJ, TOB). ♦ „cuvintele judecății”: gr. λόγοι κρίσεως, adică sentințele.

19,7 Garanția unei judecăți drepte este „frica de Dumnezeu” (φόβος θεοῦ). ♦ „părtinire”: gr. θρασυαί πρόσωπον (*litt.* „a respecta/admira fața [omului]”). De fapt, Iosaphat le cere judecătorilor să fie imparțiali și neimpresionabili.

19,8 Prin „judecata Domnului”, comentatorii înțeleg o curte supremă de justiție. Iosaphat întemeiază la Ierusalim un asemenea organism judiciar, prezidat de autorități sacerdotale, care să rezolve cauzele rămase nerezolvate în tribunalele din provincie.

19,9 „inimă deplină”, *i.e.* cu integritate.

19,10 Expresia „frații voștri” îi desemnează, după unii comentatori, pe colegii judecători de rang inferior din provincii, nu direct pe împăcinați. Înalta curte de justiție avea prin urmare un important rol consultativ. ♦ „între sânge și sânge”: se referă la pricinile de

locuitori în cetățile lor, pentru judecată între sânge și sânge, între rânduială și poruncă, îndreptări și hotărâri, voi să alegeți pentru ei, ca să nu păcătuiască împotriva Domnului și să nu fie mânia Lui asupra voastră și a fraților voștri. Așa să faceți și să nu păcătuiți. ¹¹ Și, iată, Amaria preotul va fi mai-marele peste voi în toate pricinile Domnului, iar Zabdia, fiul lui Ismael, mai-marele peste casa lui Iuda, pentru toate pricinile regelui, iar scribii și leviții vor fi dinaintea voastră. Fiți tari și împliniți, și Domnul să fie cu cel bun.”

20¹ După aceea, fiii lui Moab și fiii lui Ammon și, împreună cu ei, unii dintre minei au venit asupra lui Iosaphat cu război. ² Și au venit unii și i-au dat de veste lui Iosaphat, zicând: „Vine asupra ta o mulțime numeroasă de dincolo de mare, din Siria, și, iată, sunt [deja] în Asasanthamar (aceasta este Engaddi).” ³ Iosaphat s-a speriat și s-a pus să-l caute pe Domnul și a vestit post în întregul Iuda. ⁴ Și s-a adunat Iuda ca să-L caute pe Domnul și din toate cetățile lui Iuda au venit să-L caute pe Domnul. ⁵ Și Iosaphat s-a ridicat în adunarea lui Iuda din Ierusalim, în Casa Domnului, în fața curții

omor. ♦ „hotărâri”: se referă, probabil, la jurisprudență, ca și ebr. *mišpātim*. Întreaga frază e un anacolut. Ea sună așa în LXX: „Tot omul, judecata ce-a venit la voi, a fraților voștri care locuiesc în cetățile lor, în mijlocul sângelui sânge și în mijlocul hotărârii, și al poruncii, și al îndreptărilor, și al judecăților veți alege lor etc.”.

19,11 „Pricinile Domnului” reprezintă cauzele religioase, iar „pricinile regelui”, cauzele civile. ♦ „scribii și leviții”: TM are un text oarecum neclar, care s-ar putea înțelege „leviții ca scribi/judecători secundari”.

20,1 Bătălia lui Iosaphat cu moabiții și amoniții este ulterioară alianței cu Ioram, regele lui Israel, fiul lui Achab, împotriva moabiților (cf. 4Rg. 3). ♦ „mineii”, gr. Μιναιου: în TM *mē-hā-‘ammōnīm*, „dintre amoniți”, ceea ce nu are sens. Traducătorii restituie un etnonim nesigur „meoniți/maoniți” cu ajutorul LXX, punându-l în legătură cu toponimul *Ma‘ān*, de la est de Petra, în Transiordania.

20,2 „dincolo de mare”: este vorba despre Marea Moartă. ♦ „Engaddi”: *‘Eyn-gedhī* (în TM) era o oază la vest de Marea Moartă, în teritoriul lui Iuda, loc ideal de refugiu, datorită terenului accidentat și solului fertil. Și David se ascunsese aici (1Rg. 24,1). Excavațiile din 1949 au scos la lumină câteva fortărețe în regiune. De aceea, „din Siria” (ebr. *Aram*) nu are sens și s-a propus emendarea în „din Edom”: confuzia între RM și DM este frecventă.

20,3 Prin postul instituit ocazional, Iosaphat cheamă la pocăință, dar mai ales speră să primească ajutorul și călăuzirea lui Dumnezeu.

20,5 „Curtea cea nouă” era aceeași cu cea pomenită la 2Par. 4,9 drept „curtea mare”, accesibilă oricui, chiar și femeilor. Față de curtea Cortului instituită de Moise, curtea cea mare, făcută de Solomon, era o noutate. De aceea, „curtea cea nouă”.

celeii noi, ⁶ și a zis: „Doamne, Dumnezeuul părinților noștri, oare nu ești Tu Dumnezeu în cer și nu domnești Tu peste toți regii neamurilor și nu în mâna Ta este puterea stăpânirii, încât nimic nu-Ți poate sta împotriva? ⁷ Oare nu ești Tu Domnul care i-a nimicit pe locuitorii țării acesteia din fața poporului Tău Israel și i-ai dat-o seminției lui Avraam, cel iubit de Tine, până în veac? ⁸ Și s-au sălășluit în ea și au zidit în ea lăcaș sfânt pentru numele Tău, zicând: ⁹ «Dacă vin asupra noastră nenorociri, sabie, judecată, moarte, foamete, și vom sta înaintea Casei acesteia și înaintea Ta – pentru că numele Tău e peste Casa aceasta – și vom striga către Tine din strâmtorarea [noastră], Tu ne vei auzi și ne vei izbăvi.» ¹⁰ Și acum, iată, fiii lui Ammon și ai lui Moab și [cei din] muntele Seir, pe la care nu i-ai îngăduit lui Israel să treacă atunci când au ieșit ei din pământului Egiptului, ci de la care s-au abătut și nu i-au nimicit, ¹¹ acum, iată, încearcă să ne scoată [și] să ne alunge din moștenirea pe care ne-ai dat-o. ¹² Doamne, Dumnezeuul nostru, pe ei nu-i judeci? Căci noi nu avem tăria să ne împotrivim acestei mari mulțimi care vine asupra noastră și nu vedem ce altceva să facem cu ei decât să ne îndreptăm ochii către Tine.” ¹³ Și întregul Iuda stătea înaintea Domnului, [chiar] și copiii și femeile lor. ¹⁴ Și peste Oziel, fiul lui Zaharia, dintre fiii lui Banaias, dintre fiii lui Eleel al lui Manthania levitul, dintre fiii lui Asaph, a fost duhul Domnului în adunare ¹⁵ și a zis: „Ascultați, voi toți cei din Iuda și locuitori din Ierusalim și [tu], rege Iosaphat, așa spune Domnul către voi: «Nu vă temeți, nu vă înspăimântați în fața acestei mari mulțimi, pentru că nu a voastră este lupta, ci a lui Dumnezeu. ¹⁶ Coborâți

20,9 „judecată”: gr. κρίσις. În tratatele de medicină elenistice are sensul de „boală grea”. Desemnează „momentul decisiv al unei boli, punct critic, criză”. TM are „judecată/osândă”.

20,10 Muntele Seir se afla în teritoriul lui Edom (cf. Gen. 32,4). Locuitorii de acolo participă la alianța amoniților și moabiților.

20,14 Acest Oziel nu mai apare în alt loc. Unii comentatori sunt de părere că strămoșul lui, Manthanas levitul, ar fi una și aceeași persoană cu Nathanas de la 1Par. 25,2.

20,15 „luptă”: gr. πορεία. Cuvântul are o sferă semantică mai largă, însemnând inițial „linie de bătaie” ca apoi să înglobeze orice fel de pregătire a luptei. Cuvântul sugerează că lupta intră în mai vastul plan divin.

20,16-17 Povârnișul Asas era o pantă situată la nord de ‘Ēyn Gedhī. Toponimul Asas amintește de Asasanthamar (‘Ēyn Gedhī), de mai sus (2Par. 20,2). ♦ Deșertul Ieremiel, menționat doar aici, poate fi un substitut pentru deșertul Thecoe sau, mai degrabă, o parte din acesta, situată la sud-est de Ierusalim, la vest de Marea Moartă și la nord de ‘Ēyn Gedhī. ♦ „Înțelegeți aceasta”: TM are „Veniți și stați”.

măine asupra lor: iată, ei suie povârnișul Asas, și voi fi veți găsi la capătul râului din pustiul Ieremiel. ¹⁷ Nu voi aveți de luptat. Înțelegeți aceasta și vedeți că izbăvirea Domnului e cu voi, Iuda și Ierusalim. Nu vă temeți, nu vă înspăimântați să ieșiți măine în întâmpinarea lor și Domnul [va fi] cu voi.» – ¹⁸ Și Iosaphat și-a plecat fața și întregul Iuda și locuitorii din Ierusalim au căzut înaintea Domnului, ca să se închine. ¹⁹ Și s-au ridicat leviții dintre fiii lui Caath și dintre fiii lui Core ca să-L laude pe Domnul Dumnezeu lui Israel cu glas mare și înalt.

²⁰ [Oamenii] s-au trezit în zori și au ieșit spre pustiul Thecoe și, când ieșeau, Iosaphat s-a oprit și a strigat: „Ascultați-mă, voi cei din Iuda și locuitori din Ierusalim! Încredeți-vă în Domnul Dumnezeu vostru și va fi după încrederea voastră; încredeți-vă în profetul Lui și vă va merge bine!”

²¹ Și s-a sfătuit cu poporul și a pus cântăreții de psalmi și de imnuri să mulțumească și să laude cele sfinte, mergând înaintea oștirii. Și ei ziceau: „Lăudați-l pe Domnul, că în veac este mila Lui.”

²² Și când au început ei lauda și mulțumirea, Domnul i-a făcut pe fiii lui Ammon să se lupte cu cei din Moab și cu cei din muntele Seir, care veniseră asupra lui Iuda, și i-a pus pe fugă. ²³ Și fiii lui Ammon și ai lui Moab s-au ridicat asupra locuitorilor din muntele Seir, ca să-i nimicească și să-i stârpească. Și când au isprăvit cu locuitorii din Seir, s-au ridicat unii împotriva celorlalți, ca să se nimicească. ²⁴ Și a ajuns Iuda pe culmea de unde se vedea pustiul și a privit și a văzut mulțimea și, iată, toți erau morți, căzuți la pământ, și nu scăpase nici unul. ²⁵ Și Iosaphat și poporul lui s-au dus să-și ia prăzile și au găsit turme multe și provizii, și prăzi, și vase de preț și le-au prădat. Și a fost așa: timp de trei zile au luat ei prăzi, căci erau

20,18 „și-a plecat fața”: TM are „s-a prosternat cu fața la pământ”.

20,20 „în profetul”: TM are „în profetii”.

20,22 Textul LXX este mai vag decât TM, unde se sugerează că Dumnezeu le-a trimis aliaților o provocare din exterior. Versetul următor descrie cu mai multă precizie evenimentele, pledează pentru o neînțelegere internă taberei aliate, fără însă a indica în mod specific o cauză sau măcar vreun pretext. Omitând prezentarea cauzei, Cronistul insistă asupra intervenției providențiale. ♦ „i-a pus pe fugă”: gr. ἐτροπώθησαν (litt. „au fost puși pe fugă”).

20,24 „culmea de unde se vedea pustiul”: gr. σκοπιά, adică „punct de observație”. Am optat pentru această traducere spre a nu pierde cei doi poli semantici ai cuvântului: „punct de observație” și „înălțime”.

20,25 „și le-au prădat”: TM adaugă „de nu le mai puteau duce”.

multe. ²⁶ Și în ziua a patra s-au adunat în Valea Binecuvântării, căci acolo L-au binecuvântat pe Domnul. De aceea au chemat locul acela „Valea Binecuvântării” până în ziua de astăzi. ²⁷ Și toți cei din Iuda s-au întors la Ierusalim și Iosaphat [mergea] în fruntea lor cu bucurie mare, pentru că Domnul le-a dat bucurie în fața vrăjmașilor lor; ²⁸ și au intrat în Ierusalim [cântând] din *nabla*, din *kinyra* și trâmbițe, până la Casa Domnului. ²⁹ Și a fost spaimă mare de la Domnul peste toate domniile pământului, când au auzit că Domnul [Însuși] a luptat cu vrăjmașii lui Israel. ³⁰ Și s-a făcut pace în domnia lui Iosaphat și Dumnezeuul lui i-a dat odihnă de jur împrejur.

³¹ Iosaphat era de treizeci și cinci de ani când a ajuns rege peste Iuda și a domnit douăzeci și cinci de ani în Ierusalim. Și numele mamei sale era Azuba, fiica lui Sali. ³² Și a umblat pe căile tatălui său Asa și nu s-a abătut din a făptui ce este drept înaintea Domnului. ³³ Dar înălțimile mai erau încă – poporul nu-și îndreptase de tot inima către Domnul Dumnezeuul părinților lor. ³⁴ Și celelalte întâmplări ale lui Iosaphat, cele dintâi și cele din urmă, iată, sunt scrise în Cuvintele lui Iu al lui Anani, care le-a scris în Cartea regilor lui Israel.

³⁵ După aceea Iosaphat, regele lui Iuda, i s-a alăturat lui Ochozia, regele lui Israel (și acesta era un nelegiuit). ³⁶ Și s-a dus la acesta ca să facă niște

20,26 „Valea Binecuvântării”: TM are *b^rrākkhāh*. A fost identificată cu actualul Wadi Bereikut, situat între Ierusalim și Hebron, la vest de Thecoe.

20,31 „Iosaphat”: TM adaugă „fiul lui *ʿAsā*”.

20,34 Profetul Iu (Iehu în TM) al lui Anani consemnează în scris faptele și cuvintele (λόγοι) regelui Iosaphat la început într-o cronică privată, simple „istorisiri” (λόγοι), pe care apoi o transcrie în cronica oficială (βιβλίον) a regatului lui Iuda. „Israel” este folosit aici coextensiv și propagandistic pentru a desemna de fapt numai Regatul de Sud, al lui Iuda, singurul legitim în viziunea Cronistului.

20,36 Dacă se admite ipoteza că Tharsis desemna un loc, o țară din bazinul mediteranean, eventual Spania, nu este clar cum vor fi ajuns până acolo corăbiile lui Iosaphat, construite în Gasiongaber (*ʿEḏōn-Gebher*), la Marea Roșie. Unii comentatori au propus ipoteza ocolirii Africii, alții pe aceea a existenței unor canale artificiale de comunicație între Marea Roșie și Marea Mediterană, alții au fost de părere că autorul va fi făcut o greșeală de redactare. Cea din urmă presupunere este puțin plauzibilă, având în vedere și faptul că Tharsis era, în viziunea biblică, punctul terminus al călătoriei considerate cea mai dificilă și mai lungă. ♦ Cronistul plasează la sfârșit relatarea alianței dintre Iosaphat și Ochozia, după formula consacrată ce rezumă domnia regelui și indică sursele de inspirație istorică. Faptul acesta nu este, cu siguranță, o scăpare a Cronistului sau o dovadă a originalității sale de ordin compozițional. Expedierea în doar trei versete a unui act

corăbii, cu care să meargă la Tharsis; și a făcut corăbiile în Gasiongaber.
³⁷ Și Eliezer, fiul lui Dodia din Marisa, a profețit împotriva lui Iosaphat, zicând: „Pentru că te-ai împrietenit cu Ochozia, Domnul ți-a lovit lucrarea și ți s-au sfărâmat corăbiile.” Și n-a putut să meargă la Tharsis.

21 ¹ Iosaphat s-a culcat alături de părinții săi și a fost îngropat la un loc cu părinții săi, în cetatea lui David, și Ioram, și Ioram, fiul său, a ajuns rege în locul lui. ² Și acesta avea șase frați, fii ai lui Iosaphat: Azaria, și Iiel, și Zacharia, și Azaria, și Michael, și Saphatia. Toți aceștia au fost fiii lui Iosaphat, regele lui Iuda. ³ Și tatăl lor le-a dat daruri multe, argint și aur și arme, și cetăți cu ziduri în Iuda. Dar domnia i-a dat-o lui Ioram, pentru că acesta a fost întâiul-născut. ⁴ Și Ioram s-a ridicat la domnie și s-a întărit și i-a omorât cu sabia pe toți frații săi și [pe unii] dintre căpeteniile lui Israel. ⁵ Ioram avea treizeci și doi de ani când a ajuns să domnească și a fost rege la Ierusalim vreme de opt ani. ⁶ Și a umblat pe calea regilor lui Israel, cum

istoric important se datorează opțiunii politice a autorului, care nu vedea cu ochi buni alianța lui Iuda, statul legitim al lui YHWH, cu regatul apostat al lui Israel.

21 Corespunde cu 4Rg. 8,16-24.

21,1 Ioram, al cincilea rege al lui Iuda, a domnit între cca 848-841 î.H. Domnia lui, compromisă de căsătoria cu Athalia, fiica regelui Achaab al Israelului, a fost marcată de importante pierderi teritoriale, prin revolta supușilor edomiți și prin invaziile filistenilor și arabilor.

21,2 În TM nu este precizat numărul fraților lui Ioram, dar apar ușoare diferențe între *'Azar^oyāh* și *'Azar^oyāhū*, de fapt variante ale aceluiași nume. LXX unifică numele celor doi frați sub forma „Azarias”, indicând însă cu precizie numărul total al fiilor lui Iosaphat. ♦ „regele lui Iuda”: TM are „regele lui Israel”, în sensul pe care îl dă Cronistul acestui etnonim: adevăratul Israel, adică regatul de sud, cu capitala la Ierusalim.

21,3 Iosaphat putea să-și desemneze pe oricare dintre fii ca succesor la domnie. Preferă însă varianta tradițională și îl alege pe Ioram, întâiul-născut, însă, pentru a aplana eventualele nemulțumiri ale celorlalți fii, le oferă daruri și posesiuni. ♦ „arme”: TM are „giuvaeruri”. ♦ Am tradus *πόλεις τετελιχσμέναι* prin „cetăți cu ziduri”, pentru a le deosebi de cetățile de provizii, la rândul lor fortificate. Cronistul se referă aici la sistemul de cetăți defensive fortificate din Iuda.

21,4 Comportamentul lui Ioram față de frații lui trebuie să se fi datorat unei anumite opoziții a acestora. Unii comentatori preferă ipoteza unui conflict major de interese dinastice, alții sunt de părere că opoziția fraților lui Ioram ar fi avut motive religioase, întrucât noul rege al lui Iuda derapase de la tradiția iahvistă, pe care o urmau, probabil, frații lui.

21,5 „opt ani”: 848-841.

făcuse și casa lui Achaab, căci o fiică a lui Achaab îi era nevestă; și a făcut ce este rău înaintea Domnului. ⁷ Dar Domnul nu a voit nimicirea casei lui David, datorită legământului pe care îl făcuse cu David, căci îi spusese că-i va da o făclie, lui și fiilor lui în toate zilele. ⁸ În zilele acelea, Edomul s-a rupt de Iuda și [edomiții] și-au pus un rege peste ei. ⁹ Și s-a dus Ioram împreună cu căpeteniile sale și toată călărimea era cu el. Și a fost așa: s-a sculat noaptea și i-a lovit pe edomiții dimprejurul lui și pe căpeteniile carelor, iar poporul a fugit la corturile sale. ¹⁰ Dar Edomul s-a rupt de Iuda până în ziua de astăzi. Și Lomna s-a rupt de sub mâna lui tot în vremea aceea, pentru că el îl părăsise pe Domnul Dumnezeuul părinților săi. ¹¹ Căci el a făcut înălțimi în cetățile lui Iuda și i-a adus la curvie pe locuitorii din Ierusalim și la rătăcire pe Iuda. ¹² Și i-a venit o scrisoare de la Ilie profetul, zicând: „Așa vorbește Domnul Dumnezeuul lui David, părintele tău: «Pentru că nu ai umblat pe calea lui Iosaphat, tatăl tău, și pe căile lui Asa, regele lui

21,8 Flavius Iosephus, *AI* 9,5,1, arată că edomiții l-au detronat mai întâi pe regele fidel lui Iuda și apoi l-au instalat pe acest rege dizident. Așa cum se arată la 3Rg. 22,47, în Edom nu exista un rege propriu-zis, ci un regent care recunoștea suveranitatea regelui de la Ierusalim.

21,9 Ioram a organizat un raid de pedepsire nocturn împotriva edomiților, care însă n-a avut rezultate pe termen lung. Regele de la Ierusalim, ezitând să pătrundă mai adânc în teritoriul inamic, a avut parte de o victorie nesemnificativă și locală. ♦ „poporul”: λoός desemnează și în acest context „poporul sub arme” și se referă, cel mai probabil, la edomiții înfrânți. ♦ „iar poporul a fugit la corturile sale”: nu apare în TM.

21,10 Am tradus prin „dar” adversativ puternic conjuncția καί de la începutul versetului. Ea face legătura între un enunț cu înțeles concesiv (v.9: „cu toate că Ioram i-a bătut pe edomiți”) și un enunț asertiv simplu (v.10: „totuși edomiții sunt ruși de Iuda”). ♦ „Lomna” (TM are *Libh^hnāh*), cetate din Sefhela, cucerită de Iisus Nave (Iis. Nav. 10,29) și dată preoților. Inspirată de exemplul edomiților, cetatea Libna și ținutul din vecinătatea ei (cf. Flavius Iosephus, *AI* 9,5,1) încearcă să-și cucerească independența față de regatul iudeu.

21,11 „în cetățile lui Iuda”: TM are „pe munții lui Iuda”. ♦ „a adus la curvie”: gr. ἐξεπόμενεσεν. Prin „curvie” se înțelege prostituția de ordin spiritual, adică închinarea la idoli. Ceea ce nu exclude prostituția sacră practată în templele păgâne. ♦ „i-a adus la rătăcire”: gr. ἀπεπλάνησεν. Am tradus astfel din motive de simetrie stilistică. Verbul are sens factitiv și are semnificația concretă: „a duce pe un drum greșit”, „a îndepărta de la calea cea bună”.

21,12 Unii comentatori sunt de părere că scrisoarea a fost scrisă de Elisei, nu de Ilie (Ἠλίας), așa cum susține versetul nostru, pentru că Ilie s-a ridicat la cer (cf. 4Rg. 2,1-11) înainte ca Ioram să se urce pe tron (4Rg. 8,16). Preferăm însă explicația talmudică, ce arată că Ilie a scris scrisoarea către Ioram înainte de urcarea la cer, sub inspirație profetică.

Iuda,¹³ ci ai umblat pe căile regilor lui Israel și ai adus la curvie pe Iuda și pe locuitorii din Ierusalim, precum a precurvit casa lui Achaab, și i-ai omorât pe frații tăi, fiii tatălui tău, care erau mai buni decât tine,¹⁴ iată, Domnul te va izbi cu lovitură puternică în poporul tău și în fiii tăi și în nevestele tale și în tot avutul tău,¹⁵ iar tu [vei cădea] la slăbiciune rea, la o boală de pânțece, până când îți vor ieși măruntaiele de slăbiciune, de la o zi la alta.»¹⁶ Și Domnul i-a sculat asupra lui Ioram pe Străini, pe arabi și pe vecinii etiopienilor;¹⁷ și s-au ridicat asupra lui Iuda și au pus stăpânire pe el și au luat cu ei toată avuția pe care au găsit-o în casa regelui, și pe fiii și fiicele lui. Și lui nu i-a mai rămas alt fiu decât Ochozia, cel mai mic dintre fiii lui.¹⁸ După toate acestea, Domnul l-a lovit cu o boală de pânțece, care nu avea leac.¹⁹ Și a fost așa din zi în zi și, când a venit sorocul, în două zile i-a ieșit pânțelece din pricina bolii și a murit de slăbiciune rea. Și poporul său nu i-a făcut o înmormântare ca înmormântarea părinților lui.²⁰ Avea treizeci și doi de ani când a ajuns rege și a domnit opt ani la Ierusalim. Și s-a dus fără jale și a fost îngropat în cetatea lui David, dar nu în mormintele regilor.

21,15 Am tradus *μολακία* prin „slăbiciune” și *νόσος* prin „boală”, pentru a respecta nuanțele din textul grecesc. ♦ Expresia „de la o zi la alta”: gr. *ἐξ ἡμερῶν εἰς ἡμέρας* poate fi interpretată și ca „an după an” (cf. IRg. 1,3) și „pentru multă vreme”.

21,16 „arabi”: aceeași arabi de la care Iosaphat primea tribut (2Par. 17,11). Cum Ioram s-a abătut de la calea tatălui său, Dumnezeu îi transformă pe foștii aliați în dușmani. Textul LXX este *ἐπήγειρεν κύριος ἐπὶ Ἰοραμ τοὺς αλλοφύλους καὶ τοὺς Ἀραβας καὶ τοὺς ὁμόρους τῶν Αἰθιοπίων*: „Domnul i-a stârnit împotriva lui Ioram pe filistenii și pe arabi și pe vecinii etiopienilor”. Am preferat traducerea literală, menținând conjuncția copulativă „și” între arabi și vecinii etiopienilor, deși Flavius Iosephus, *AI* 9,5,3, vorbește îndreptățit despre arabii *din vecinătatea etiopienilor*. TM are *lit.* „arabii care sunt la mâna kușiților”, ceea ce poate însemna „vecini” sau „supuși”.

21,19 „sorocul, în două zile”: *lit.* „sorocul zilelor două zile”. Expresia temporală, aceeași ca la v.15, nu este clară. Vulg. vorbește de o perioadă de doi ani, LXX de una de două zile. Ținând cont de informația de la v. 20 și de TM (după doi ani), există posibilitatea ca traducătorii LXX să nu fi exprimat corect sensul expresiei ebraice originale. ♦ „nu i-a făcut o înmormântare ca înmormântarea...”: TM are „n-a aprins pentru el foc precum făcuse...”.

21,20 „jale”: *ἔπαινος* (*lit.* „laudă, elogiu”). Cronistul se referă la doliul oficial și la bocetele rituale care însoțeau înmormântarea unui rege israelit. Termenul grecesc este adaptat acestei realități de traducătorii LXX, pornind de la sensul clasic de discurs funebru.

22¹ Locuitorii din Ierusalim l-au făcut rege pe Ochozia, fiul lui cel mic, în locul lui [Ioram], pentru că pe toți cei mai mari îi omorâse ceata de tâlhari care venise asupra lor, arabii și alimazonii. Și a ajuns rege Ochozia, fiul lui Ioram, regele lui Iuda.² Ochozia avea douăzeci de ani când a ajuns rege și a domnit un an în Ierusalim; iar numele mamei sale era Gotholia, fiica lui Ambri.³ Și acesta a umblat pe calea casei lui Achaab, pentru că mama sa îl sfătuia să păcătuiască.⁴ Și a făcut ce este rău înaintea Domnului, precum casa lui Achaab, pentru că, după moartea tatălui său, ei îi erau sfetnici, ca să-l nimicească;⁵ și a umblat după sfaturile lor. Și s-a pornit împreună cu Ioram, fiul lui Achaab, la război împotriva lui Azael, regele Siriei, la Rama din Galaad, iar arcașii l-au rănit pe Ioram.⁶ Și Ioram s-a întors la Iezrael ca să se vindece de rănilile cu care îl loviseră sirienii la Rama, când se lupta cu Azael, regele Siriei. Și Ochozia, fiul lui Ioram,

22 Corespunde cu 4Rg. 8,25-29 și 9,21-29.

22,1 Ochozia, fiul cel mai mic al lui Ioram, a fost al șaselea rege al regatului lui Iuda și a domnit un an, după unii comentatori între 841 și 840 î.H., după alții, între 843 și 842 î.H. A colaborat strâns cu unchiul său Ioram, regele Israelului și a fost puternic influențat de mama sa, Gotholia, descendentă regelui israelit Ambri (Omri). ♦ „alimazonii”: gr. Αλιμαζονεῖς. TM vorbește despre banda care a intrat cu arabii în *tabără*. În locul „taberei”, LXX pune un nume incert de populație: Αλιμαζονεῖς. Având în vedere că în capitolul anterior erau pomeniți alături de arabi și filistenii („popoarele mării”) și că numele acestei misterioase populații poate fi interpretat etimologic în limba greacă (ἄλμα, „mare”, și radicalul ζων, „a înconjura, a împrejmui”), i-am putea echivala pe filistenii cu acești alimazonii („locuitorii de la/lângă mare”).

22,2 „douăzeci de ani”: TM are „patruzeci și doi”, cifră imposibilă, fiindcă se spune că tatăl lui a murit la 40 de ani. 4Rg. 8,26 are „22 de ani”.

22,3 „îl sfătuia să păcătuiască”: gr. ἦν σύμβουλος τοῦ ἁμαρτάνειν (*litt.* „îi era sfetnică la păcătuire”). La fel, la 22,4: ἦσαν οἱ πάντες σύμβουλοι τοῦ ἐξολεθρεῦσαι αὐτόν, „îi erau sfetnici spre pierzanie”.

22,5 Azael, regele Siriei, a fost uzurpatorul lui Ben-Hadad II și unul dintre principalii asupritori ai lui Israel sub Ioram, Iu (Iehu) și Ochozia. O placă de fildeş cu inscripția „[...] fiul lui Amma, pentru Domnul nostru Hazael, în anul [...]” descoperită la Arslan Tash în Siria și datând din secolul al IX-lea î.H., confirmă existența acestuia și, eventual, faptul că israeliții îi plăteau tribut. ♦ Rama este o prescurtare pentru Rammoth Galaad (*cf.* nota de la 2Par. 18,2). ♦ „arcașii” (TM *hārammīm*). În pasajul corespondent de la 4Rg. 8,28, însă, e vorba de „sirieni” (TM *ha'arammīm* „aramicii” = sirienii).

22,6 „Iezrael”: ebr. *Yizr'e'l*. Cetate situată în teritoriul de șes al lui Issachar, era, se pare, a doua reședință a Israelului omrid. Acesta este locul tragediei lui Nabot (3Rg. 21,1) și al morții simbolice a lui Ioram. A fost identificat cu localitatea actuală Zerin, situată la aproximativ 90 km nord de Ierusalim.

regele lui Iuda, a coborât să-l vadă pe Ioram, fiul lui Achaab, la Iezrael, pentru că [acesta] era bolnav. ⁷ Și de la Dumnezeu a fost nenorocirea lui Ochozia, de s-a dus la Ioram. Și când a ajuns acolo, a plecat împreună cu Ioram împotriva lui Iu, fiul lui Namesi, unsul Domnului, [ca să răpună] casa lui Achaab. ⁸ Și a fost așa: când Iu împlinea răzbunarea împotriva casei lui Achaab, le-a găsit pe căpeteniile lui Iuda și pe rudele lui Ochozia care-l slujeau pe Ochozia și i-a omorât. ⁹ Și a poruncit să-l caute și pe Ochozia și l-au prins îngrijindu-și rănila în Samaria și l-au dus la Iu, iar [acesta] l-a omorât. Și l-au îngropat, căci ziceau: „El este fiul lui Iosaphat, care l-a căutat pe Domnul din toată inima lui.” Și nu era nimeni în casa lui Ochozia care să se poată ridica la domnie.

¹⁰ Și Gotholia, mama lui Ochozia, a văzut că i-a murit fiul, și s-a sculat și a nimicuit toată sămânța regească din casa lui Iuda. ¹¹ Dar Iosabeth, fiica regelui, l-a luat pe Ioas, fiul lui Ochozia, l-a răpit din mijlocul fiilor regelui care erau dați morții și l-a pus pe el și pe doica lui în cămara paturilor. Și l-a ascuns Iosabeth, fiica regelui Ioram, sora lui Ochozia, nevasta preotului Iodae; l-a ascuns de fața Gotholiei și [aceasta] nu l-a omorât. ¹² Și a rămas cu ea în Casa lui Dumnezeu, ascuns, vreme de șase ani; și Gotholia a domnit peste țară.

22,7 Cronistul arată cu fermitate că nenorocirea lui Ochozia, cauzată de vizitarea lui Ioram la Iezrael, făcea parte din planul divin, fapt confirmat și de menirea lui Iu (Iehu) de a distruge dinastia omridă. Iu apare ca unsul lui Dumnezeu prin mijlocirea profetului Elisei (4Rg. 9,3).

22,8 Frații mai mari ai lui Ochozia fuseseră uciși în raidul arabilor (v.1). Prin urmare, aceste „rude” care îl slujeau pe Ochozia vor fi fost fiii celor uciși, care au scăpat de măcelul arabilor, împreună cu unchiul lor cel tânăr, Ochozia. De altfel, în privința gradelor de rudenie, textul este imprecis, din cauza originalului ebraic.

22,9 Versiunea aceasta a morții lui Ochozia este diferită de cea prezentată la 4Rg. 9,27. Acolo, slujitorii lui Iu îl urmăresc pe Ochozia, îl rănesc pe când urca spre Ieblaam, iar acesta moare la Mageddo și este înmormântat la Ierusalim.

22,10 Uciderea tuturor urmașilor casei regale a fost un gest politic: Gotholia (TM *'Athal^ayāhū*) a încercat astfel să păstreze puterea de care s-a bucurat ca regină-mamă. Gestul ei extrem nu este, așa cum s-a crezut, motivat de durerea pentru fiul pierdut.

22,11 „cămara paturilor” (τομῆσιον τῶν κλινῶν): așa se numea o anexă a Templului în care erau găzduiți preoții de serviciu.

22,12 Căsătoria Iosabetei cu Iodae reprezintă singurul caz relatat în Biblie de căsnicie între o membră a casei regale și Marele Preot al lui YHWH.

23¹ Și în anul al șaptelea, Iodae a prins curaj și i-a luat pe sutasi: pe Azaria, fiul lui Ioram, și pe Ismael, fiul lui Ioanan, și pe Azaria, fiul lui Obed, și pe Maasaia, fiul lui Aadaia, și pe Elisaphan, fiul lui Zaharia, și [i-a dus] la el în casă.² Ei au făcut înconjurul lui Iuda și i-au adunat pe leviți din toate cetățile lui Iuda și pe căpeteniile familiilor lui Israel și au venit la Ierusalim.³ Și toată adunarea lui Iuda a făcut legământ în Casa lui Dumnezeu cu regele și [Iodae] le-a arătat pe fiul regelui și le-a zis: „Iată! Fiul regelui să domnească, precum a grăit Domnul despre casa lui David.”⁴ Acum, aceasta e fapta pe care o veți săvârși: o treime dintre voi, preoți și leviți, să intre de sabbat și [să stea] la porțile de intrare,⁵ o treime în casa regelui și o treime la poarta din mijloc și tot poporul în curțile Casei Domnului.⁶ Și să nu intre în Casa Domnului decât preoții și leviții și slujitorii leviților. Ei să intre, pentru că sunt sfinți, și tot poporul să vegheze la străjile Domnului.⁷ Și leviții să stea cerc în jurul regelui, fiecare bărbat cu arma în mână, și oricine va intra în Casă va muri. Și să fie cu regele și când intră și când iese.”⁸ Și leviții și întregul Iuda le-au împlinit pe toate

23 Corespunde cu 4Rg. 11,4-20.

23,1 „a prins curaj”: *litt.* „s-a întărit”, „a luat puterea”. ♦ „în casă”: gr. εις οίκου. 4Rg. 11,4 este mai explicit „în Casa Domnului”. ♦ Unii comentatori sunt de părere că Iodae se folosește de o anumită nemulțumire a gărzilor palatului regal față de regina-mamă Gotholia.

23,2 Momentul ales pentru înlăturarea Gotholiei coincide cu una dintre sărbătorile anuale, la care participau toți reprezentanții leviților din regatul lui Iuda. Textul sugerează, spre deosebire de pasajul corespunzător din 4Rg. 11,4, că leviții au fost informați în secret despre planul Marelui Preot. ♦ „căpeteniile familiilor lui Israel”: gr. ἄρχοντες πατριῶν. Cronistul îi desemnează pe fruntașii celor două triburi din Regatul de Sud, Iuda și Benjamin, singurele triburi care rămăseseră după ruperea regatului unit.

23,4 „fapta”: gr. λόγος. Termenul are aici și sensul de „poruncă”, „plan”. ♦ „la porțile de intrare”: gr. εις τὰς πόλεις τῶν εἰσοδῶν, adică la poarta principală de acces în curtea interioară a Templului.

23,5 „poarta din mijloc”: gr. ἡ πύλη ἡ μέση. TM are „din temelie/de jos”. Probabil poarta care făcea legătura dintre palatul regal și Templu, situată „mai jos” decât restul porților de acces în incinta Templului. Ultimele două grupuri de gărzi, cel care păzea palatul regal și cel care străjuia poarta din mijloc, aveau datoria să-l protejeze pe tânărul suveran de o eventuală intervenție dinspre palat a gărzilor „pretoriene”.

23,6 „leviții și slujitorii leviților”: TM are „leviții de serviciu”. ♦ „sunt sfinți”: *i.e.* consacrați, *cf.* notele 15,12 și 18,11 la 1Par. ♦ „să vegheze la străjile”: *cf.* nota 23,32 la 1Par.

23,8 Iodae nu le permite leviților care își terminaseră serviciul săptămânal să plece, dublând astfel efectivul celor care îl păzeau, în Templu, pe micul loas.

câte le poruncise Iodae preotul și fiecare și-a luat oamenii, de la începutul sabbatului până la ieșirea din sabbat, pentru că Iodae nu dăduse drumul cetelor. ⁹ Și le-a dat săbiile și scuturile și armele care fuseseră ale regelui David, în Casa lui Dumnezeu. ¹⁰ Și a așezat tot poporul, fiecare cu armele lui, de la colțul din dreapta al Casei până la colțul din stânga, pe lângă altar și Casă, roată în jurul regelui. ¹¹ Și l-a adus pe fiul regelui și i-a dat coroana și mărturiile și Iodae și fiii lui l-au făcut rege și l-au uns și au strigat: „Trăiască regele!” ¹² Și a auzit Gotholia larma poporului care alerga și-l preamărea și-l lăuda pe rege, și a intrat la rege, în Casa Domnului. ¹³ Și s-a uitat și, iată, regele [stătea] la locul lui și, la intrare, căpeteniile și trâmbiștii regelui; și tot poporul se bucura și suna din trâmbițe; și cântăreții cântau din instrumentele [lor] și [ridicau] imnuri de laudă. Atunci Gotholia și-a sfâșiat veșmântul, a strigat și a zis: „Uneltitorilor, uneltit-ați!” ¹⁴ Și Iodae preotul a ieșit și le-a poruncit Iodae preotul sutașilor și mai-marilor oștirii și le-a spus: „Scoateți-o din Casă și mergeți în urma ei și să moară de sabie.” Căci preotul spusese: „Să nu moară în Casa Domnului!” ¹⁵ Și i-au dat drumul, și [ea] a intrat pe la Poarta cailor de la casa regelui, și au dat-o

23,9 Pentru a nu trezi vreo suspiciune gărzile levite pătrund în incinta Templului neînarmate. Aici însă le sunt distribuite arme din depozitul secret de prăzi de război luate de regele David. TM are „le-a dat sutașilor săbiile...”

23,10 Printre fiii lui Iodae care au participat la încoronarea lui Ioas s-ar fi putut număra și Zaharia (cf. 2Par. 24,20-21).

23,11 „mărturiile”: gr. τὰ μαρτύρια. De fapt, „însemnele” regale. Majoritatea comentatorilor explică acest termen, referindu-se la pasajul din 2Rg. 1,1: „Am luat coroana regească de pe capul lui și brățara de pe brațul lui și i le-am adus aici stăpânului meu” (însemnele ar fi coroana și brățara); alți comentatori sunt de părere că regele Ioas ținea în mâini o copie a Legii și trimite, în acest sens, la Deut. 17,18.

23,13 „la locul lui”: gr. ἐπὶ στόσεως αὐτοῦ. 4Rg. 11,14 indică mai clar locul pe care îl ocupa regele: ἐπὶ στόλου, „lângă stâlp”. TM are aici ‘al ‘ammūdhō, „pe stâlpul/estrada lui”. După încoronare, tânărul rege fusese scos din Templu și așezat lângă unul dintre cei doi stâlpi de la intrare, ridicați de Solomon, ca simboluri ale puterii și prezenței divine, pentru a fi arătat poporului. În timpul ceremoniilor solemne, regii lui Iuda ocupau, în mod legitimator, această poziție.

23,14-15 „mergeți în urma ei și să moară de sabie”: TM are „cine o va urma să moară de sabie”. ♦ Gotholia nu putea fi ucisă în incinta Templului, pentru că fapta ar fi profanat locul sacru. Regina a fost omorâtă la „poarta cailor”, situată la sud-est de Templu și aflată în vecinătatea Văii Kedronului, vale conotată negativ, fiind locul de depozitare a deșeurilor orașului.

morții acolo. ¹⁶ Apoi Iodae a încheiat legământ între el, popor și rege, să-I fie popor Domnului. ¹⁷ Și tot poporul țării s-a dus la casa lui Baal și au dărâmat-o și i-au nimicit altarele și idolii, iar pe Mathan, preotul lui Baal, l-au omorât înaintea altarelor lui. ¹⁸ Și Iodae preotul i-a însărcinat pe preoți și pe leviți cu muncile din Casa Domnului și a statornicit cetele pe zile ale preoților și leviților, pe care le rânduisese David peste Casa Domnului, ca să aducă arderi de tot Domnului, așa cum este scris în legea lui Moise, cu bucurie și cu cântări, prin mâna lui David. ¹⁹ Portarii stăteau la porțile Casei Domnului, ca să nu intre cineva necurat în vreo privință. ²⁰ Și [Iodae] i-a luat pe capii de familie și pe viteji și pe căpeteniile poporului și tot poporul țării și l-au suit pe rege la Casa Domnului; și au intrat prin poarta dinăuntru în casa regelui și l-au așezat pe rege pe tronul de domnie. ²¹ Și s-a bucurat tot poporul țării și cetatea a avut parte de liniște. Iar pe Gotholia au dat-o morții cu sabia.

24 ¹ Ioas era de șapte ani când a început să domnească și a domnit patruzeci de ani în Ierusalim, iar numele mamei sale era Sabia din Bersabea. ² Și Ioas a făcut ce este drept în ochii Domnului în toate zilele lui Iodae preotul. ³ Și Iodae i-a luat două neveste și i s-au născut fii și fiice. ⁴ După aceea lui

23,16 Menționarea legământului inițiat de Iodae este mai puțin clară la Cronist. Autorii deuteronomiști (4Rg. 11,17, cf. și nota) prezintă evenimentul cu mai multă exactitate.

23,17-19 Versetele expun, într-o paranteză anticipatorie, fapte petrecute după înscăunarea lui Ioas. Abia cu v. 20, revenim la ziua încoronării.

23,18 „pe preoți și pe leviți cu muncile”: TM are „pe preoții leviți cu supravegherea” ♦ „a statornicit... leviților”: nu apare în TM, unde textul continuă: „David îi rânduisese...” ♦ „prin mâna lui David”: conform cu dispozițiile lui.

23,20 „pe capii de familie și pe viteji”: TM are „pe sutași și pe oamenii de vază”. ♦ „l-au suit... la”: TM are „l-au coborât... de la”.

24, 1-15 Corespunde cu 4Rg. 12,1-17.

24,1 Ioas a fost al optulea rege al lui Iuda (cca 837/835-800/796 î.H.), fiul lui Ochozia. După unii comentatori (DB, s. u. „Ioas”, p. 591), cifra rotundă de patruzeci de ani de domnie pare să includă și cei șase ani ai Gotholiei. A reconstruit Templul cu ajutorul lui Iodae, dar după moartea acestuia a reintrodus practicile păgâne. După ce a luat din comorile templului pentru a-l mitui pe Hazael, regele Damascului, a fost asasinat în urma unui complot.

24,4 „i-a fost la inimă”: gr. ἐγέμετο ἐπὶ καρδίᾳ. Expresia, calchiată din ebraică, indică mintea și voința. Inima este considerată, în Vechiul Testament, sediul voinței și al activităților intelectuale. ♦ Aceasta este prima renovare menționată a Templului lui Solomon, la un secol după construirea lui.

Ioas i-a fost la inimă să repare Casa Domnului. ⁵ Și i-a adunat pe preoți și pe leviți și le-a zis: „Duceți-vă în cetățile lui Iuda și strângeți de la tot [poporul lui] Israel argint ca să întărim Casa Domnului, an de an; grăbiți-vă să grăiți [despre aceasta]!” Dar leviții nu s-au grăbit. ⁶ Și regele Ioas l-a chemat pe Iodae, căpetenia [lor], și i-a zis: „De ce nu-i pui pe leviți să aducă din Iuda și din Ierusalim [darea] hotărâtă de Moise, omul lui Dumnezeu, când l-a chemat la adunare pe Israel, la cortul mărturiei?” ⁷ Căci Gotholia fusese o nelegiuită și fiii ei ruinaseră Casa lui Dumnezeu și toate lucrurile sfinte din Casa Domnului le folosiseră pentru Baali. ⁸ Și regele a spus: „Să faceți o ladă și să o puneți afară, la poarta Casei Domnului. ⁹ Și să se dea de știre în Iuda și în Ierusalim să i se aducă Domnului [darea], după cum a zis Moise, robul lui Dumnezeu, pentru Israel, în pustiu.”

¹⁰ Și toate căpeteniile și tot poporul dădeau [darea] și o aduceau și o puneau în ladă până când aceasta s-a umplut. ¹¹ Și era așa: când leviții duceau lada la dregătorii regelui și când [aceștia] vedeau că s-a umplut de argint, veneau scribul regelui și dregătorul marelui preot și goleau lada și o puneau la locul ei: așa făceau zi de zi și au strâns argint mult. ¹² Apoi regele și Iodae preotul l-au dat celor care făceau lucrările la Casa Domnului și au tocmit pietrari și dulgheri ca să repare Casa Domnului, și lucrători în fier și aramă ca să repare Casa Domnului. ¹³ Muncitorii își împlineau munca și lucrările creșteau în mâinile lor; și au ridicat Casa Domnului la starea ei [dinainte] și au întărit-o. ¹⁴ Și când au terminat, i-au adus regelui și lui Iodae argintul rămas și au făcut vase pentru Casa Domnului, vase pentru slujbele arderilor de tot și cădelnițe de aur și de argint. Și au adus arderi de tot în Casa Domnului neconținut, în toate zilele lui Iodae.

24,5 Regele a impus întregii populații din Iuda același tribut pe care îl luase Moise, în pustiu, pentru ridicarea Cortului Mărturiei, adică o jumătate de siclu pe cap de locuitor.

24,6 Din 4Rg. 12,7 știm că Ioas l-a chemat pe Iodae să-i dea socoteală în al douăzeci și treilea an al domniei sale. Nu se spune însă nimic despre anul în care Ioas s-a hotărât să înceapă renovarea Templului. ♦ „omul lui Dumnezeu”: TM are „slujitorul lui YHWH”.

24,7 „Baali”: Βααλμ. Transcriere în greacă a pluralului ebraic. Pluralul desemnează reprezentările idolatre, statui, amulete ale zeului Baal.

24,8 „ladă”: gr. γλωσόκομον. 4Rg. 12,10 are κιβωτόν, tradus tot „ladă”.

24,10 „dădeau [darea]”: TM are „se bucurau”.

24,14 Afirmatia de aici o contrazice pe cea de la 4Rg. 12,14, unde se spune că meșterii au restituit banii rămași fără să mai facă nici un vas de aur sau de argint.

¹⁵ Și Iodae a îmbătrânit, plin de zile, și a murit: era de o sută treizeci de ani când a murit. ¹⁶ Și l-au îngropat în cetatea lui David, alături cu regii, pentru că a făcut bine pentru Israel, pentru Dumnezeu și pentru Casa Lui. ¹⁷ Și a fost așa: după moartea lui Iodae, au venit căpeteniile lui Iuda și i s-au închinat regelui; [de] atunci regele a ascultat de ei. ¹⁸ Și l-au părăsit pe Domnul Dumnezeuul părinților lor și s-au înrobit astartelor și idolilor. Și a fost mânia [Domnului] peste Iuda și peste Ierusalim în ziua aceea. ¹⁹ Și le-a trimis profeți ca să se întoarcă la Domnul, dar ei nu au ascultat; și [profeții] au dat mărturie, dar ei nu au ascultat. ²⁰ Și duhul lui Dumnezeu l-a învăluit pe Azaria, fiul lui Iodae preotul, și el s-a ridicat deasupra poporului și a zis: „Așa vorbește Domnul: «De ce încălcați poruncile Domnului? Nu vă va merge bine și, pentru că l-ați părăsit pe Domnul, și El vă va părăsi pe voi.»” ²¹ Dar ei au uneltit împotriva lui și l-au ucis cu pietre din porunca regelui Ioas în curtea Casei Domnului. ²² Și Ioas nu și-a mai amintit de mila pe care

24,15-16 Iodae a beneficiat de privilegiul rar de a fi îngropat în necropola regală din Ierusalim. Unii comentatori sunt de părere că ultimele cuvinte ale versetului, un encomion lapidar, vor fi fost preluate de pe inscripția funerară a Marelui Preot. ♦ „Israel” denumește aici, sub forma unei sinecdoco, poporul din Regatul de Sud, care, ținut în frâu de înțelepciunea lui Iodae, nu s-a abătut de la monoteismul prescris în Deuteronom.

24,17 Versetul marchează lapidar cotitura radicală a politicii religioase practicate de Ioas. Căpeteniile locale au venit la Ierusalim ca să îl convingă pe rege de inutilitatea pelerinajelor religioase la Templu, ceea ce suveranul a acceptat, conferindu-le provincialilor autonomie religioasă, de fapt lăsând cale liberă diverselor culte și practici idolatre locale.

24,18 „l-au părăsit pe Domnul...”: TM are „au părăsit Casa lui YHWH...”. ♦ „în ziua aceea”: TM are „în vinovăția lor”.

24,19 „au dat mărturie”: gr. δειματόρροπον. Verbul grec are, în construcția sintactică cu dativul, ca în cazul de față, sensul precis de „a protesta aducând probe împotriva cuiva”. Verbul exprimă limpede rolul contestatar al profeților față de autoritatea coruptă spiritual. ♦ „dar ei nu au ascultat”: nu apare în TM.

24,20 Azaria le-a vorbit oamenilor strânși în curtea exterioară a Templului. El se afla însă în curtea preoților, probabil urcat pe un pupitru înalt, ca să domine adunarea.

24,21 Tradiția iudaică susține că, în lapidarea lui Azaria, legea mozaică a fost încălcată de șapte ori: uciderea unui preot, a unui profet, a unui judecător, încălcarea sabatului și a zilei ispășirii, mănjierea curții Templului cu sânge omenesc.

24,22 Apelul la judecata lui Dumnezeu, exprimat în ultimele cuvinte ale lui Azaria, constituie o atitudine superioară față de dorința de război personală, chiar dacă nu se ridică încă până la iertarea dușmanilor, manifestată de exemplu în exclamația proto-martirului Ștefan din Faptele Apostolilor 7,60.

o făcuse cu el Iodae, tatăl lui [Azaria], și l-a omorât pe fiul lui. Și, când [acesta] era pe moarte, a zis: „Să vadă Domnul și să judece!”²³ Și a fost așa: după împlinirea unui an, s-a ridicat asupra lui [Ioas] oștirea Siriei și a venit asupra lui Iuda și asupra Ierusalimului și a nimicit toate căpeteniile poporului, [în mijlocul] poporului, și toate prăzile lor le-a trimis regelui Damascului.²⁴ Deși oștirea Siriei venise cu puțini bărbați, Dumnezeu a dat în mâinile lor o oștire foarte numeroasă [a iudeilor], pentru că [iudeii] îl părăsiseră pe Domnul Dumnezeu părinților lor. Și cu Ioas a făcut judecată.²⁵ După ce au plecat ei de la el, lăsându-l pradă unor boli cumplite, robii lui au uneltit împotriva lui, pentru sângele fiului lui Iodae preotul, și l-au omorât în patul lui. Și a murit. Și l-au îngropat în cetatea lui David, dar nu în mormântul regilor.²⁶ Cei care au uneltit împotriva lui au fost: Zabed al lui Samath ammanitul și Iozabed al lui Somaroth moabitul²⁷ și toți fiii lui. Cei cinci au dat buzna peste el. Și celelalte [întâmplări], iată, sunt scrise în Cartea regilor. Și în locul lui a ajuns rege Amasias, fiul lui.

24,23 „după împlinirea unui an”: gr. μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ ἐνιαυτοῦ. Expresia este controversată și a comportat interpretări variate. După unii comentatori, Cronistul se referă la sfârșitul anului civil (luna *Tisri*, înainte de echinocțiul de toamnă), după alții, autorul indică perioada de sfârșit a anului agricol (ulterior adoptată drept criteriu cronologic unic) și începutul noului an, la echinocțiul de primăvară. A doua ipoteză este mai solidă, întrucât campaniile militare începeau de regulă primăvara. ♦ Sirienii erau conduși de Hazael (cf. 4Rg. 12,18). Însă informația de la 2Par. 24,23 nu pare să se suprapună perfect peste cea de la 4Rg. 12,19. Dacă în 4Rg., Ioas își salvează capitala de la asediul sirienilor prin cedarea unei importante părți a tezaurului, în 2Par. aflăm de masacrul la care s-au dat sirienii în cetatea lui Iuda. Ipoteza care conciliază cele două variante este următoarea: Hazael invadează Iuda, într-o primă campanie, menționată la 4Rg., și pleacă cu tezaurul din Ierusalim și, probabil, cu promisiunea lui Ioas de a plăti un tribut anual. Cum regele din Iuda nu și-a ținut promisiunea, la sfârșitul anului următor sirienii invadează pentru a doua oară țara, în campania de pedepsire relatată neclar de Cronist.

24,25 Spre deosebire de Cronist, autorul deuteronomist (4Rg. 12,22) precizează că Ioas a fost înmormântat în necropola regală, împreună cu strămoșii lui.

24,26 Cei doi asasini erau probabil curteni și aveau acces la dormitorul regal. Numele lor diferă față de cele ale ucigașilor din 4Rg. 12,22. Versetul următor sugerează că Zabed și Iozabed ar fi fost însoțiți de încă trei ajutoare (erau cinci în total), dar textul nu este clar în identificarea acestora din urmă. După unii se pare că era vorba de fiii lui Iozabed, după alții, că în rândul asasinilor s-ar fi numărat și unii dintre fiii lui Ioas.

24,27 În TM, istoria asasinilor se termină la v. 26, iar 27 începe: „Fiii lui, și marile sarcini care au fost asupra lui și refacerea Casei lui Dumnezeu, iată, sunt scrise în midrașul Cărții Regilor; iar în locul lui...”

25¹ Amasias avea douăzeci și cinci de ani când a ajuns rege și a domnit douăzeci și nouă de ani în Ierusalim; numele mamei sale era Ioaden din Ierusalim.² Și a făcut ce este drept înaintea Domnului, dar nu cu inimă deplină.³ Și a fost așa: când domnia s-a statornicit în mâna lui, i-a omorât pe robii care-l ucisese rău pe tatăl său, regele.⁴ Dar pe fiii lor nu i-a omorât, după legământul legii Domnului, precum este scris, cum a poruncit Domnul zicând: „Părinții nu vor muri pentru copiii lor, iar fiii nu vor muri pentru părinții lor, ci fiecare va muri pentru păcatul său.” –⁵ Și Amasias a adunat casa lui Iuda și-a așezat, după casele lor părintești, căpetenii peste mii și peste sute, în întregul Iuda și în Ierusalim; și i-a numărat pe cei de la douăzeci de ani în sus și a aflat trei sute de mii de viteji gata să iasă la război, mânuind lancea și scutul.⁶ Și a tocmit din Israel o sută de mii, viteji tari, cu o sută de talanți de argint.⁷ Dar un om al lui Dumnezeu a venit la el, zicând: „O, rege, să nu meargă cu tine oștirea lui Israel, pentru că Domnul nu este cu Israel, cu toți fiii lui Efraim.⁸ Căci, dacă te gândești să te întărești cu ei, Domnul te va pune pe fugă înaintea vrăjmașilor, pentru că de la Domnul sunt și tăria și scăparea.”⁹ Și Amasias i-a zis omului lui Dumnezeu: „Și ce-o să fac cu cei o sută de talanți pe care i-am dat pentru oștirea lui Israel?” Și omul lui Dumnezeu a zis: „Domnul poate să-ți dea

25 Corespunde cu 4Rg. 14, 1-20.

25,1 Amasias, fiul și succesorul lui Ioas, a fost al nouălea rege al lui Iuda, între 796 și 767 î.H.

25,2 „dar nu cu inimă deplină”: în 4Rg. 14,3 se spune „însă nu ca David, părintele său”.

25,4 Cf. Deut. 24,16. ♦ „după legământul... zicând”: TM are „după cum este scris în Lege, în cartea lui Moise, unde Domnul a poruncit”.

25,5 „a adunat casa lui Iuda”: gr. συνήγαγεν οἶκον. Cronistul indică principiul înrudirii după care a fost reorganizată armata. Organizarea contingentelor în funcție de legăturile de rudenie avea drept scop solidarizarea combatanților. ♦ „și în Ierusalim”: TM are „și în Benjamin”. ♦ Armata lui Amasias era numai cât un sfert din oastea lui Iosaphat (cf. 2Par. 17,14-19), indiciu clar al scăderii demografice din Iuda ca urmare a diferitelor războaie și conflicte interne.

25,6 Suma de o sută de mii de talanți a intrat în vistieria regelui din Israel, Ioachaz, care se obliga astfel să mobilizeze corpul de mercenari. Răspata acestora consta de fapt numai în prăzile luate în război.

25,7 „Fiii lui Efraim” joacă rolul unei apoziiții explicative pe lângă Israel. „Omul lui Dumnezeu”, probabil un profet, atrage astfel atenția asupra pericolului ca iudeii să intre în contact cu apostazia israelită, al cărei inițiator, Ieroboam, era efraimit și al cărei centru simbolic era altarul vițeilor de la Betel, oraș de graniță în teritoriul lui Efraim.

mai mult decât atât.”¹⁰ Și Amasias s-a despărțit de oștirea care venise la el din Efraim, ca ei să plece la locul lor. Și ei s-au mâniat tare pe Iuda și s-au întors la locul lor plini de furie.¹¹ Iar Amasias s-a întărit, și-a luat poporul și s-a dus la Valea Sării și acolo i-a lovit pe fiii lui Seir, zece mii.¹² Și pe [alți] zece mii i-au prins vii fiii lui Iuda și i-au dus pe vârful Râpii și i-au aruncat de pe vârful Râpii și toți s-au zdrobit.¹³ Iar cei din oștirea pe care Amasias a trimis-o înapoi ca să nu meargă cu el la război au năvălit asupra cetăților lui Iuda, din Samaria până în Baithoron, și au lovit în ele trei mii [de oameni] și au luat prăzi multe.¹⁴ Și a fost așa: după ce s-a dus Amasias să lovească Idumea, i-a adus cu sine pe zeii fiilor lui Seir și și-a făcut sieși zei; și se închina înaintea lor și le aducea jertfe el însuși.¹⁵ Și a venit mânia Domnului peste Amasias și i-a trimis profeți care i-au zis: „De ce i-ai căutat pe zeii care n-au putut să-și scape poporul din mâna ta?”¹⁶ Și a fost așa: când [profetul] îi vorbea, [regele] i-a zis: „Oare te-am făcut sftenic al regelui? Ai grijă să nu fii biciuit!” Și profetul a tăcut. Dar a zis: „Știu că

25,10 „s-a despărțit”: διεχώρισεν. Verbul înseamnă literal „a separa”. Mânia soldaților efraimiți a fost provocată de privarea acestora de eventualele prăzi de război. Pe drumul de întoarcere, ei și-au luat revanșa, devastând localitățile iudee întâlnite în cale (cf. 2Par. 25,13).

25,11 „Valea Sării”: gr. κοιλάς τῶν ὀλῶν. Are drept corespondent în 4Rg. 14,7 „Gaimele”: gr. Γαίμελε. Locul nu a fost identificat cu precizie, pentru că formațiunile de cruste saline sunt, în deșert, obișnuite. Bătălia lui David împotriva edomiților s-a dat tot în acest loc (cf. 1Par. 18,12), situat, conform tradiției, la sud-vest de Marea Moartă, în apropierea masivelor de sare de la Jebel Usdum. Alte ipoteze sunt că Valea Sării se va fi aflat la est de Beerșeba, la Wadi el-Milh sau undeva în Valea Araba, pe granița dintre Iuda și Edom (cf. DB, s.v. „Valea Sării”). ♦ „Fiii lui Seir” reprezintă o denumire metonimică a edomiților.

25,12 „de pe vârful Râpii”: gr. ἀπὸ τοῦ ὄρους τοῦ κρημοῦ. LXX a identificat Petra („piatră, stâncă”), capitala Edomului, cu Sela (ebr. *sela*’, „stâncă”), o fortăreață din Edom (cf. 4Rg. 14,7). Uciderea prizonierilor prin aruncarea lor de pe înălțimi era frecventă în Orientul antic. În cazul de față, Amasias dă o lecție cumplită edomiților chiar în apropierea capitalei acestora, încercând astfel să înăbușe orice tentativă viitoare de revoltă.

25,14 „le aducea jertfe”: TM are „fi tămâia”. Edomiții venerau, în principal, soarele, sub diferite ipostaze și în diferite ritualuri. Ioas aduce cultul edomit în Iuda, probabil pentru a-i pacifica pe zeii locali în urma masacrului de la Petra. În orice caz, gestul de a arde tămâie în cinstea unor zeități străine trecea drept idolatrie în Iuda yahvistă.

25,15 „profeți”: TM are „un profet”. ♦ „ai căutat”: gr. ἐζήτησας, în sensul de „te-ai închinat”.

[El] vrea să te nimicească pentru că ai făcut lucrul acesta și nu ai ascultat sfatul meu.”¹⁷ Și Amasias a ținut sfat și a trimis la Ioas, fiul lui Ioachaz, fiul lui Iu, regele din Israel, zicând: „Hai să ne vedem față către față!”¹⁸ Și Ioas, regele din Israel, a trimis la Amasias, regele din Iuda, zicând: „Spinul din Liban a trimis la cedrul din Liban, zicând: «Dă-o pe fiica ta de nevastă fiului meu.» Ci, iată, vor veni fiarele câmpului, cele din Liban. Și au venit fiarele și au călcat în picioare spinul!”¹⁹ Tu ai zis: «Iată, ai lovit Idumea și ți se semetește inima îngreunată.» Acum, șezi la tine acasă! De ce să te avânți la rău: vei cădea și tu și Iuda o dată cu tine.”²⁰ Dar Amasias nu a ascultat, căci a fost de la Domnul să-l dea în mâinile [vrăjmașilor], pentru că el îi căutase pe zii idumeilor.²¹ Și s-a suit Ioas, regele lui Israel, și s-a văzut față către față, el cu Amasias, regele lui Iuda, la Baithsamus, care este în Iuda.²² Și Iuda a fost pus pe fugă în fața lui Israel și a fugit fiecare la cortul său.²³ Și pe Amasias, regele lui Iuda, fiul lui Ioas, l-a prins Ioas, regele lui Israel, la Baithsamus și l-a adus la Ierusalim și a dărâmat din zidul Ierusalimului, de la poarta lui Efraim până la poarta din colț, patru sute de coți.²⁴ Și [a luat] tot aurul și argintul și toate vasele pe care le-a găsit în

25,17 Recentă victorie asupra edomiților și raidurile efraimiților din nord împotriva lui Iuda, episod trecut sub tăcere în 4Rg., l-au determinat pe Amasiaș să declare război regatului de nord. „Invitația” adresată de Amasias omologului său din Israel era de fapt formula prin care se declara războiul, în Orientul Apropiat.

25,18-19 „spinul”: LXX are ὄξοϋχ, care transcrie probabil ebr. *hōah*, „spin, mărăcine”. ♦ „Ci, iată, vor veni fiarele câmpului, cele din Liban”: nu apare în TM. ♦ În Orientul antic, mesajele erau adesea încifrate în cheie simbolico-sapientțială. Tradiția l-a identificat pe Amasias cu spinul, pe Ioas cu cedrul din Liban, iar pe fiarele câmpului cu armata israelită, gata să calce în picioare armata iudee. Simbolistica este transparentă: cedrul de Liban este un simbol al grandorii și verticalității omenești, câtă vreme spinul exprimă, prin lipsa de roade și statura meschină, eforturile sterile și vătămătoare.

25,21 „Baithsamus”: TM are *Bēyth semes*. Veche cetate de la granița de nord a lui Iuda cu vechiul teritoriu al tribului lui Dan, la 24 km vest de Ierusalim. Străjuia un drum comercial ce făcea legătura dintre câmpia de coastă și podișul înalt al lui Iuda.

25,23 Distrugerile au afectat partea de nord-vest a fortificațiilor din Ierusalim: Poarta lui Efraim, situată în extremitatea de nord a Ierusalimului din acel timp, se mai numea și Poarta peștilor. Zidurile au fost refăcute de Ozias, succesorul lui Amasias.

25,24 „și la Abdedom”: la acesta fusese adăpostit chivotul Legământului (1Par. 13,13-14). Urmașii lui aveau un rol important (1Par. 26,4-8.15). ♦ „ostatici”: *litt.* „fii ai amestecurilor”. TM are *bnēy hatta'arubhōth*, „ostatici”. Traducătorul LXX a redat un cuvânt omonim, care înseamnă „amestec”.

Casa Domnului și la Abdedom și vistieriile din casa regelui, precum și ostatici, și s-a întors în Samaria. – ²⁵ Și Amasias, [fiul] lui Ioas, regele lui Iuda, a mai trăit după moartea lui Ioas, [fiul] lui Ioachaz, regele lui Israel, încă cincisprezece ani. ²⁶ Și celelalte întâmplări ale lui Amasias, cele dintâi și cele de pe urmă, iată, oare nu sunt scrise în Cartea regilor lui Iuda și ai lui Israel? ²⁷ Și în vremea când Amasias s-a îndepărtat de Domnul, au uneltit [unii] împotriva lui, și el a fugit din Ierusalim în Lachis. Și au trimis după el în Lachis și l-au dat morții acolo. ²⁸ Și l-au luat pe cai și l-au înmormântat lângă părinții lui în cetatea lui David.

26¹ Apoi tot poporul țării l-a luat pe Ozia, care avea șaisprezece ani, și l-au făcut rege în locul tatălui său Amasias. ² El a zidit [cetatea] Ailat, el a recăștigat-o pentru Iuda după ce regele s-a culcat lângă părinții săi. ³ Ozia avea șaisprezece ani când a ajuns rege și a domnit cincizeci și doi de ani în Ierusalim; și numele mamei sale era Chalia, din Ierusalim. ⁴ A făcut ce este drept înaintea Domnului în toate câte le făcuse Amasias, tatăl său. ⁵ Și-L căuta pe Domnul în zilele lui Zaharia, cel care știa ce-i frica de Domnul. În zilele lui, [Ozia] l-a căutat pe Domnul și El i-a netezit calea. ⁶ Și a ieșit și

25,28 „în cetatea lui David”: TM are „într-o cetate din Iuda”.

26,1 Ozia este un alt nume al regelui Azaria din 4Rg. 15,1 (767-740/739 î.H.). Montgomery (*International Critical Commentary*, „Kings” p. 446, *apud* DB „Azaria³”, p. 117) susține că Azaria (TM: ‘Azar’ yāhū, „Iahve a ajutat”) este „numele regal”, iar Ozia (TM: Uzzīyāhū, „Iahve este țaria mea”) ar fi numele popular. Alții (e.g. J.L. McKenzie, *Dictionary of the Bible*, 1968) susțin că Uzzia e numele de tron. Deși a fost instaurat ca rege după moartea tatălui său (767 î.H.), el a fost coregent al acestuia, după prizonieratul lui Amasias (791 î.H.). Astfel se explică numărul de cincizeci și doi de ani de domnie ai lui Azaria. Alți comentatori (JFB) sunt de părere că tronul lui Iuda a rămas vacant vreme de unsprezece sau doisprezece ani, de la moartea lui Amasias până la instaurarea de fapt a lui Azaria, vreme în care acestuia din urmă, minor, i s-a asigurat o regență.

26,2 Ozia a recucerit de la edomiți și a fortificat Ailath (TM: ‘Ēylōth), localitate vecină cu Etzion-Geber, în Golful Aqaba, la Marea Roșie (cf. DB, „Elat”, p. 387). Cf. 4Rg. 14,22.

26,5 „știa ce-i frica de Domnul”: TM are „explica vederea/vedenia lui Dumnezeu”; altă interpretare: „... în frica lui Dumnezeu”. ♦ Ozia este replica fidelă de comportament a predecesorului său. Afirmția că „a făcut ce este drept înaintea Domnului, după cum făcuse și tatăl său” se referă strict la perioada de început a domniei, când era sfătuit de Zaharia, așa cum tatăl său ascultase de Iodae. Vezi și versetul următor.

26,6 „Geth” (TM *Gath*). Una dintre cele cinci cetăți principale ale filistenilor și loc de refugiu al lui David în timp ce era prigonit de Saul. Cetatea a fost ulterior anexată de David,

s-a luptat cu Străinii și a dărâmat zidurile din Geth și zidurile din Iabna și zidurile din Azot; și a zidit cetăți în [ținutul] Azot și la Străini. ⁷ Și Domnul l-a întărit împotriva Străinilor și împotriva arabilor care locuiau pe Stâncă și împotriva mineilor. ⁸ Și mineii i-au dat daruri lui Ozia și renumele lui ajunsese până la intrarea Egiptului, pentru că se întărise foarte. ⁹ Și Ozia a zidit turnuri în Ierusalim: la Poarta din colț și la Poarta Văii și în colțuri și le-a întărit. ¹⁰ A zidit turnuri și în pustiu și a săpat adăpători multe, pentru că avea multe turme în Sephela și la câmpie și lucrători de vie la munte și pe Carmel, căci îi plăcea munca la pământ. ¹¹ Și Ozia avea oștire pentru război, care ieșea în rânduială la război și intra în rânduială la numărătoare; și numărătoarea lor se făcea de către scribul Iiel și judecătorul Maasaia, sub mâna lui Anania, locțiitorul regelui. ¹² Numărul tuturor capilor de familie

în regim de vasalitate. Cucerită de Hazael, regele Damascului (4Rg. 12,17), își va fi redobândit independența până la intervenția, menționată aici, a lui Ozia. Locul nu a fost identificat cu precizie. Una dintre ipotezele arheologice este că cetatea se afla la cca 30 km nord-est de Gaza. ♦ „Iabna” a fost identificată cu Iabneel (TM: *Yabhⁿ’ēl*) de la Iis. Nav. 15,11, cetate la granița de sud-vest a teritoriului lui Iuda. În perioada elenistică, Iabne a devenit Iamnia, localitate în care s-a reorganizat Sanhedrinul după căderea Ierusalimului în 70 d.H. ♦ „Azot”: TM are *Aš^gdōdh*. Una dintre cele cinci cetăți principale ale filistenilor (Iis. Nav. 11,22). Vulg. preferă forma „Azoto”, preluată din LXX.

26,7 „pe Stâncă” (probabil în cetatea Petra): TM are „în *Gūr Bā’al*”.

26,8 „i-au dat daruri lui Ozia”: Cronistul se referă la tribut.

26,9 „Poarta din colț” era situată în nord-vestul orașului, iar cea „a Văii” în est. Cât despre „colțuri”, se pare că așa era supranumită partea de est a zidurilor Sionului. Turnurile aveau o dublă utilitate defensivă: de întărire a zidurilor și de supraveghere a împrejurimilor orașului.

26,10 Aceste turnuri aveau rol defensiv, de observație și de supraveghere a turmelor. ♦ „pustiu”: gr. ἔρημος. Aici termenul denumește regiunile semidesertice din sud-estul Ierusalimului, până la Marea Moartă, destinate pășunatului. ♦ Despre Sephela, cf. nota la 1Par. 27,28. ♦ „la câmpie”: ἐν τῆι πεδινῆι, în regiunea de la est de Iordan, în teritoriul lui Ruben (cf. Deut. 4,43). ♦ După „la câmpie”, TM are „agricultori”. ♦ „la munte”: gr. ἐν τῆι ὄρεινῆι, în regiunea înaltă din centrul lui Iuda. ♦ „Carmel” nu desemnează aici celebrul munte din nordul Israelului, care se afla sub dominația regilor de la Samaria, ci, metonimic, regiunea viticolă din apropierea cetății Carmel (cf. Iis. Nav. 15,55) de la sud-sud-est de Hebron.

26,11-15 Ozia a constituit o armată regulată, împărțită în două regimente; de recrutare se ocupau doi oficiali de rang înalt (Iiel și Maasaia), aflați la rândul lor în subordinea unui intendent general al regelui (Anania). Cele două regimente, care serveau prin rotație, erau alcătuite pe companii și escadroane egale numeric, conduse de capii de familie din Iuda. Trupele, pe deplin înzestrate, se apropiau de conceptul de armată profesionistă.

viteji, gata de război, era de două mii șase sute,¹³ și împreună cu ei era o oștire de trei sute șapte mii cinci sute. Aceștia erau războinicii oștirii, care-l ajutau pe rege împotriva dușmanilor săi.¹⁴ Și Ozia a înzestrat întreaga oștire cu scuturi și lănci, și coifuri, și platoșe, și arcuri, și praștii cu pietre.¹⁵ Și a făcut în Ierusalim mașini construite de un om iscusit, ca să fie pe turnuri și în colțurile [zidului] și să arunce săgeți și pietre mari. Și s-a auzit până departe de înzestrarea lor, căci [regele] a fost ajutat în chip minunat până când s-a întărit.¹⁶ Iar când s-a întărit, inima lui s-a semețit a pierzanie și a săvârșit greșeli față de Domnul Dumnezeuul său: a intrat el însuși în templul Domnului ca să ardă tămâie pe altarul miresemelor.¹⁷ Și au intrat în urma lui Azaria, preotul, și, împreună cu el, optzeci de preoți ai Domnului, viteji;¹⁸ și i-au stat împotriva lui Ozia, regele, și i-au zis: „Nu ție, Ozia, [ți se cuvine] să tămâiezi pentru Domnul, ci preoților, fiilor lui Aaron, celor sfințiți ca să tămâieze. Ieși din lăcașul sfânt, căci te-ai îndepărtat de Domnul – aceasta nu-ți va fi spre slavă la Domnul Dumnezeu.”¹⁹ Dar Ozia s-a mâniat și, pe când avea în mână cădelnița ca să tămâieze în templu și fiind mânios pe preoți, i-a apărut lepra pe frunte, înaintea preoților, în Casa Domnului, în fața altarului pentru miresme.²⁰ Și s-au întors spre el întâiul preot și preoții ceilalți și, iată, el avea lepră pe frunte. Și l-au zorit de acolo, dar și el s-a grăbit să iasă, pentru că îl certase Domnul.²¹ Și regele Ozia a fost lepros până în ziua morții sale și a stat, lepros, într-o casă aparte, pentru că era ținut departe de Casa Domnului. Și fiul său, Ioatham, [era pus] peste domnia lui și cărmuia poporul țării.²² Și celelalte întâmplări ale lui Ozia,

26,15 Aceasta este prima mențiune biblică a unor arme construite ca să arunce la mari distanțe proiectilele diverse. Informația este credibilă, fiind confirmată de o sursă independentă ulterioară: Plinius cel Bătrân arăta că acest tip de armament fusese inventat „în Siria”. ♦ „a fost ajutat” = „Dumnezeu l-a ajutat”: construcția pasivă evită rostirea Numelui sacru și e numit „pasivul teologic/divin”.

26,16 Ozia a intrat de fapt în „sanctuarul” din Templu: gr. εἰς ναόν, spațiu rezervat, din poruncă divină, exclusiv preoților. Gestul suveranului avea un pronunțat caracter politic, el încercând astfel să-și subordoneze clasa sacerdotală, care se bucura de autonomie.

26,21 „aparte”: LXX are οὐφοῦσωντες care transliterează ebr. *hāph'šiwth*, „separat”. ♦ Leproșii nu puteau să locuiască împreună cu cei sănătoși (Lev. 13,46) ♦ „era [pus] peste domnia lui”: TM are „[era] peste casa regelui”. Majordomul casei regale avea un rol important. Iotam, fiul lui Ozia, a devenit coregent în jurul anului 750 î.H., când tatăl său s-a îmbolnăvit de lepră.

26,22 „Iessias profetul”: TM are „Isaia (*Y'ša y'āhū*), fiul lui 'Amōf”. Nu s-a păstrat o astfel de scriere a marelui profet.

cele dintâi și cele de pe urmă, sunt scrise de Iessias profetul. ²³ Și Ozia s-a culcat lângă părinții săi și l-au îngropat lângă părinții săi, în câmpul în care sunt înmormântați regii, pentru că ziceau: „E lepros.” Și în locul lui a ajuns rege Ioatham, fiul său.

27 ¹ Ioatham avea douăzeci și cinci de ani când a ajuns rege și a domnit la Ierusalim vreme de șaisprezece ani; iar numele mamei sale era Ierusa, fiica lui Sadoc. ² A făcut ce este drept înaintea Domnului în toate câte le făcuse și Ozia, tatăl său, dar n-a intrat în templul Domnului. Poporul era încă stricat. ³ El a durat poarta de sus a Casei Domnului și a făcut multe lucrări la zidul din Ophla. ⁴ A zidit și cetăți în muntele lui Iuda, iar în păduri – sălașuri și turnuri. ⁵ S-a luptat cu regele fiilor lui Ammon și l-a înfrânt. Și fiii lui Ammon îi dădeau, an de an, o sută de talanți de argint și zece mii de măsuri de grâu și zece mii de măsuri de orz. Acestea i le-a adus regele lui Ammon în fiecare an, în primul, în al doilea și în al treilea. ⁶ Și s-a întărit Ioatham, pentru că și-a rânduit căile înaintea Domnului Dumnezeuului său. ⁷ Celelalte întâmplări ale lui Ioatham și războiul și faptele lui, iată, sunt

26,23 Deuteronomistul (4Rg. 15,7) susține că Azarias (Ozia) a fost înmormântat „în cetatea lui David”, adică în necropola intramurală a regiilor lui Iuda. Or, Cronistul indică aici o necropolă regală din afara zidurilor Ierusalimului.

27,1-9 Corespunde cu 4Rg. 15,32-38.

27,1 Ioatham, fiul lui Ozia, regele lui Iuda, a domnit singur numai între 740/739 și 732 î.H. Cronistul adaugă la aceștia și anii coregenței sale (din cca 750 î.H). ♦ Mama lui Iotam este „fiica” în sens larg a Marelui Preot Sadoc, adică o descendentă îndepărtată a acestuia din urmă.

27,2 „era stricat”: gr. καταφθείροτο, *litt.* „era nimicit”. Cronistul insistă pe mizeria morală care măcina poporul din Iuda, în contrast puternic cu acțiunile legitime ale regelui.

27,3 „poarta de sus”: gr. πύλη ἢ ὑψηλή. Era situată în partea de nord a Templului, fiind numită „de sus” în comparație cu cele situate spre sud, la o altitudine inferioară. ♦ „Ophla”: TM are. ‘*ophel*, „ridicătură, dâmb”. Așa se numea partea de sud-est a Muntelui Templului, care fusese fortificată. Ioatham a continuat munca de fortificare a colinei.

27,4 „Sălașurile”, gr. οικίσεις, erau micile așezări fortificate pe care Ioatham le-a construit cu scop defensiv general. Aceste sălașuri erau asemănătoare cu forturile.

27,5 „regele fiilor lui Ammon”: TM are „fiii lui ‘*Ammon*’”. Ioatham a respins invazia ammonită și, mai mult, a intrat pe teritoriul inamic și le-a impus tribut. Totuși, acțiunea concertată a regelui Raason al Siriei și Phakee al lui Israel împotriva lui Iuda le-a oferit amoniților prilejul să se revolte și să scape de plata tributului după numai trei ani.

scrise în Cartea regilor lui Iuda și ai lui Israel. ^{18]} ⁹ Și Ioatham s-a culcat lângă părinții săi și a fost îngropat în cetatea lui David și în locul lui a ajuns rege Achaz, fiul său.

28 ¹ Achaz avea douăzeci de ani când a ajuns rege și a domnit șaisprezece ani la Ierusalim. Și n-a făcut ce este drept înaintea Domnului, ca David, părintele său, ² ci a umblat pe căile regilor lui Israel: căci le-a făcut statui idolilor acestora ³ și a adus jertfe în Gaibenenom și și-a trecut copiii prin foc, după spurcăciunile neamurilor pe care Domnul le nimicise din fața fiilor lui Israel. ⁴ Și ardea tămâie pe înălțimi și în temple și sub orice copac

27,8 Nu apare în LXX. Aici, TM repetă: „El a fost de douăzeci și cinci de ani când a ajuns rege și a domnit șaisprezece ani la Ierusalim.”

28,1-27 Corespunde cu 4Rg. 16,1-20.

28,1-2 Urcarea pe tron a lui Achaz și durata domniei acestuia a pus în dificultate cronologia veterotestamentară. Se presupune că Achaz a domnit ca suveran între 732 și 716/715 î.H., dar a fost asociat la domnie de către Ioatham din 735 î.H. ♦ „Achaz”: TM are 'Āhāz, formă abreviată din 'Fhoāhāz, fapt confirmat de o inscripție asiriană din vremea lui Tiglatpalassar III, în care apare un anume *Yauhazi*.

28,3 Se remarcă o gradare simbolică în decăderea religioasă a lui Achaz: în primul rând el face concesii idolatriei specifice regatului de nord, pentru ca apoi să preia majoritatea riturilor și practicilor magice canaanite și ammonite. ♦ „a adus jertfe”: TM are „a tămâiat”. ♦ „Gaibenenom”: gr. Γαίβενομ este transcrierea în greacă a ebraicului *Gēy' ben-hinnom* (Valea Ben-hinnom), numită și *Gēy' hinnom*. Era situată la sud de Ierusalim și găzduia sacrificiile în cinstea zeului ammonit Moloch. Conotată negativ, ca loc dedicat practicilor idolatre. După reforma lui Iosia, valea a fost folosită la depozitarea gunoaielor orașului și la arderea cadavrelor criminalilor. Cu timpul expresia ebr. *gēy' hinnom* a ajuns să însemne „iad” și a fost transliterată în greacă sub forma γεεννα, de unde românescul „gheenă”. ♦ Prin trecerea copiilor prin foc în cinstea lui Moloch se pot înțelege, în sens radical, sacrificiile de copii (cf. DB, s.v. „Moloch”) sau anumite practici care nu implicau neapărat jertfe umane. Unii comentatori afirmă că ritualurile în cauză, interzise de legea mozaică (Lev. 18,21 și 20,2-5), constau în trecerea copiilor printre mâinile incandescente ale statuii zeului Moloch, în scopuri lustrale. Uneori, totuși, copiii erau arși de vii. În nordul Africii, aceste practici au continuat până la începutul erei creștine, la câți mai rămăseseră din fenicienii cartaginezi.

28,4 „temple”: gr. δῶματα, *litt.* „case”. În vocabularul LXX, termenul mai poate desemna acoperișurile plate ale caselor din Orient, cu rol de terase. Anumite culte păgâne foloseau asemenea locații pentru desfășurarea ritualurilor și pentru observarea cerului. Această a doua semnificație este sprijinită și de paralela de la 4Rg. 16,4, care pomenește de „înălțimi” (gr. βῶνοι). TM are aici „pe dealuri”.

din dumbrăvi. ⁵ Iar Domnul Dumnezeu l-a dat în mâna regelui Siriei; și [acesta] l-a lovit și a luat mulți ostatici dintre ai lui și i-a dus la Damasc; și [Domnul] l-a mai dat și în mâinile regelui din Israel, iar acesta i-a dat o lovitură mare. ⁶ Phakee al lui Romelia, regele lui Israel, a omorât în Iuda, într-o singură zi, o sută douăzeci de mii de bărbați tari în putere, pentru că-L părăsiseră pe Domnul Dumnezeul părinților lor. ⁷ Și Ezecri, viteazul lui Efraim, l-a omorât pe Maasaia, fiul regelui, și pe Esdricam, mai-marele casei lui, și pe Elcana, loctiitorul regelui. ⁸ Și fiii lui Israel au luat robi de la frații lor trei sute de mii, neveste, fii și fiice, și au luat prăzi multe de la ei și au dus prăzile în Samaria. – ⁹ Și acolo era un profet al Domnului, pe nume Oded; el a ieșit în întâmpinarea oștirii care mergea la Samaria și le-a zis: „Iată, mânia Domnului Dumnezeului părinților voștri [este] asupra lui Iuda: [El] i-a dat pe aceștia în mâinile voastre, iar voi i-ați omorât cu furie; a ajuns până la ceruri. ¹⁰ Și acum voi spuneți că îi veți lua pe fiii lui Iuda și pe [cei] din Ierusalim ca robi și roabe. Și, iată, oare nu sunt eu cu voi ca să dau mărturie pentru Domnul Dumnezeul vostru? ¹¹ Și acum, ascultați-mă pe mine și trimiteți-i înapoi pe cei pe care i-ați luat în robie dintre frații voștri, pentru că urgia mâniei Domnului [va fi] asupra voastră.” ¹² Și unele căpetenii dintre fiii lui Efraim: Udia al lui Ioanas, și Barachia al lui

28,5 Pasajul corespondent de la 4Rg. 16,5 nu prezintă în aceiași termeni campania victorioasă întreprinsă de regele Siriei împreună cu regele Israelului împotriva lui Achaz. Deuteronomistul trece sub tăcere dezastrul militar pentru Iuda, care a precedat asedierea Ierusalimului, menționată în 4Rg. 16,5. 2Par. insistă asupra unor astfel de dezaastre, ca rezultate ale neascultării lui Achaz. Cele două relatări nu sunt contradictorii, ci se completează reciproc. Elementul comun care dă măsura dezastrului final îl constituie menționarea apelului regelui Achaz la ajutorul lui Tiglatpileser, regele asirian (4Rg. 16,7-8 și 2Par. 28,21).

28,7 Cum fiul lui Achaz era prea tânăr ca să ia parte la bătălie, unii comentatori (JFB) sunt de părere că Maasaia va fi fost un fiu mai tânăr al regelui Ioatham și supus al lui Achaz. ♦ Esdricam era intendentul palatului regal, iar Elcana, în termeni moderni, primul-ministru al regelui.

28,8 Faptul că în rândul prizonierilor luați de israeliți se aflau o mulțime de femei și copii i-a îndreptățit pe istorici să presupună că evreii erau însoțiți pe câmpul de luptă de necombatanți, ca și celelalte popoare din Orient.

28,10 Profetul dă mărturie „pentru Domnul Dumnezeu”, adică le face cunoscut conaționalilor întorși din bătălie planul lui Dumnezeu. Războinicii sunt astfel avertizați, ca să nu comită un păcat din neștiință (cf. 2Par. 28,13). ♦ „Și, iată... Domnul”: TM are „Nu sunteți oare, numai voi, vinovați față de Domnul”.

28,12 Căpeteniile israelite ieșite în întâmpinarea convoiului îl însoțeau pe profet.

Mosolamoth, și Ezekia al lui Sellem, și Amasia al lui Chodli s-au ridicat împotriva celor care veneau din război. ¹³ Și le ziceau: „Să nu-i aduceți pe robi aici la noi, pentru că ne faceți să păcătuim împotriva Domnului, ca să mai adăugăm la păcatele noastre și la neștiință – căci multe sunt păcatele noastre și urgia mâniei Domnului este asupra lui Israel.” ¹⁴ Și războinicii au lăsat robii și prăzile înaintea căpeteniilor și a întregii adunări. ¹⁵ Și s-au ridicat bărbații care au fost chemați pe nume și i-au luat pe robi și pe toți cei goi i-au îmbrăcat [cu haine] din prăzi și i-au încălțat și le-au dat să mănânce și i-au uns cu untdelemn; și i-au luat pe animale de povară pe toți cei slăbiți și i-au dus în Ierihon, cetatea finicilor, la frații lor, iar ei s-au întors în Samaria. ¹⁶ În vremea aceea, Achaz a trimis după ajutor la regele din Assur ¹⁷ pentru că [atunci] idumeii s-au răzvrătit și au lovit Iuda și au luat robi, ¹⁸ iar Străinii au năvălit asupra cetăților din câmpie și de la miazăzi ale lui Iuda și au luat Baithsamus, și Ailon, și Gaderoth, și Socho și satele ei, și Tamna și satele ei, și Gamzo și satele ei, și s-au sălășluit acolo. ¹⁹ Domnul a umilit Iuda, din pricina lui Achaz, regele lui Iuda, pentru că s-a îndepărtat

28,15 „bărbații care au fost chemați pe nume” sunt fie căpeteniile efraimite amintite la 2Par. 28,12, fie alte persoane desemnate special în acest scop. ♦ „să mănânce”: TM adaugă „și să bea”. ♦ „Ierihon, cetatea finicilor” (cf. și Deut. 34,3) – numită astfel probabil datorită oazei în jurul căreia fusese construită așezarea, în vechime (cca 8000 î.H., după descoperirile arheologice).

28,16 „În vremea aceea”: gr. ἐν καιρῷ ἐκεῖνον se referă la perioada cuprinsă între invazia siro-israelită și revolta edomită. Despre acest din urmă eveniment, cf. nota la 4Rg. 16,6.

28,18 Pasajul corespondent din 4Rg. 16 nu menționează și atacurile filistene, care s-au soldat cu ocuparea câtorva cetăți și teritorii de la granița de est a lui Iuda. ♦ „Ailon”: în TM *Ayyālōn*. Cetate levitică fortificată de Roboam (2Par. 11,10), ca să apere Ierusalimul dinspre nord-vest. ♦ „de la miazăzi”: gr. ὄπο λιβός, λίψ desemna, în greaca alexandrină a traducătorilor LXX, un vânt ploios de sud-vest care afecta Palestina. L.C. Allen arată că termenul este extrem de important pentru stabilirea locului în care au fost traduse cărțile Cronicilor LXX, fiindcă λίψ era folosit în acest sens numai în mediile alexandrine. În TM, termenul corespondent este *neghebh*, indicând sudul. ♦ „Gaderoth”: în TM *G^edhērōth*. Oraș de pe granița filisteană, situat în districtul Lachis. ♦ Socho era o cetate la sud-est de Azeca, în Șephelah (ἐν πεδίον). Numele cetății a fost descifrat pe sigiliile ulcioarelor regale descoperite la Lachis. ♦ „Tamna”: în TM *Tim^enāh*, oraș de pe granița de nord a lui Iuda, aparținând, înaintea schismei, vechiului teritoriu al lui Dan.

28,19 „s-a îndepărtat de Domnul”: traduce liber figura etimologică greacă ἀπέστη ἀποστασία. TM are „ducea la delăsare pe Iuda și era necredincios față de YHWH.”

de Domnul. ²⁰ Și a venit asupra lui Thaglathphelassar, regele lui Assur, și l-a lovit. ²¹ Și Achaz a luat [lucrurile] din Casa Domnului și cele din casa regelui și cele ale căpeteniilor și i le-a dat regelui lui Assur; dar nu i-a fost de ajutor. ²² În vreme ce era la strâmtoare regele n-a încetat să se îndepărteze de Domnul și a zis: ²³ „Îi voi căuta pe zeii Damascului, care m-au lovit”. Și a zis: „Pentru că înșiși zeii regelui Siriei i-au întărit pe ai lor, lor le voi aduce jertfe, iar ei mă vor ajuta.” Dar ei i-au fost piatră de poticnire, lui și întregului Israel. ²⁴ Și Achaz a scos vasele din Casa Domnului și le-a spart, și a închis porțile Casei Domnului, și și-a făcut altare în toate colțurile Ierusalimului. ²⁵ Și în toate cetățile lui Iuda, rând pe rând, a făcut înălțimi ca să ardă tămâie pentru zeii străini. Și l-au mâniat pe Domnul Dumnezeuul părinților lor. ²⁶ Și celelalte întâmplări și fapte ale lui, cele dintâi și cele de pe urmă, iată, sunt scrise în Cartea regilor lui Iuda și ai lui Israel. ²⁷ Și s-a culcat Achaz lângă părinții săi și a fost înmormântat în cetatea lui David, pentru că nu l-au dus la mormintele regilor lui Israel. Și în locul lui a ajuns rege Ezekia, fiul său.

29 ¹ Ezekia avea douăzeci și cinci de ani când a ajuns rege și a domnit douăzeci și nouă de ani la Ierusalim, iar numele mamei sale era Abba, fiica lui Zaharia. ² Și a făcut ce este drept înaintea Domnului în toate câte le făcuse David, părintele său. ³ Și a fost așa: când s-a așezat să domnească, în prima lună, a deschis porțile Casei Domnului și le-a dres. ⁴ Și i-a adus pe preoți și pe leviți și i-a așezat pe latura dinspre răsărit ⁵ și le-a zis: „Ascultați,

28,20 „l-a lovit”: TM are „l-a asediat și nu l-a întărit” sau „l-a asediat, dar nu l-a biruit”. Afirmația nu concordă cu cronicile asiriene, nici cu cele relatate în 4Rg.

28,27 „în cetatea lui David”: TM are „în Ierusalim”. ♦ „pentru că nu”: TM are „dar nu”.

29,1 Cronologia domniei lui Ezekia (TM *Hiz^eqiyāhū* / *Hiz^eqiyāh*) este controversată. Ezekia ajunge coregent al lui Ahaz în anul al treilea al domniei lui Osea al Samariei, adică 729 î.H. Cronistul se referă la cei douăzeci și nouă de ani de domnie ai lui Ezekia, ca monarh unic al lui Iuda: 716-687 î.H.

29,3 „când s-a așezat să domnească”: TM are „în primul an al domniei sale”. ♦ Ezekia deschide porțile Templului în prima lună a anului (*Nisan*), pentru că se pregătea de Paște, nu în prima lună a domniei lui, cum s-ar putea altfel înțelege. Porțile Templului fuseseră închise de Achaz (2Par. 28,24). Repararea ușilor este semnul care îl anunță pe marele rege reformator.

29,4 „latura”: gr. κλίτος. Ezekia i-a adunat pe preoți și pe leviți în curtea preoților situată pe latura de est a Templului, în pantă.

29,5 „Din cele sfinte”, adică din sanctuarul Templului.

leviților! Acum curățiți-vă și curățiți Casa Domnului Dumnezeuului părinților voștri și înlăturați necurățenia din cele sfinte. ⁶ Pentru că părinții noștri s-au îndepărtat și au făcut ce este rău înaintea Domnului, L-au părăsit și și-au întors fața de la cortul Domnului, l-au arătat spatele ⁷ și au închis porțile templului, au stins candelarele și tămâie nu au mai ars și n-au mai adus arderi de tot în locul sfânt Dumnezeuului lui Israel. ⁸ Și Domnul S-a mâniat crunt pe Iuda și pe Ierusalim și i-a făcut să fie spre spaimă mare și pustiire și huiduială, cum vedeți cu ochii voștri. ⁹ Și, iată, părinții voștri au fost loviți cu sabia, iar fiii voștri și fiicele voastre și nevestele voastre sunt în robie într-o țară [care] nu-i a lor, chiar și acum. ¹⁰ De aceea acum îmi stă la inimă să facem un legământ cu Domnul Dumnezeuul lui Israel, ca să-și întoarcă mânia de la noi. ¹¹ Și acum, să pu-[L] lepădați, pentru că pe voi v-a ales Domnul să stați înaintea Lui, ca să slujiți, să-I faceți slujbe și să ardeți tămâie.” – ¹² Și s-au ridicat leviții: Maath al lui Amasi și Ioel al lui Azaria, dintre fiii lui Caath; și dintre fiii lui Merari: Kis al lui Abdi și Azaria al lui Iallelel; și dintre fiii lui Gedson: Ioa al lui Zemmath și Iodan al lui Ioacha; ¹³ și dintre fiii lui Elisaphan: Sambri și Iiel; și dintre fiii lui Asaph: Zacharias și Maththanias; ¹⁴ și dintre fiii lui Aiman: Iiel și Semei; și dintre fiii lui Idithon: Samaias și Oziel. ¹⁵ Și i-au adunat pe frații lor și s-au curățit la porunca-regelui după rânduiala Domnului, ca să curețe Casa Domnului. ¹⁶ Și au intrat preoții înăuntru, în Casa Domnului, ca să o curețe, și au aruncat în curte toată necurățenia pe care au găsit-o în Casa Domnului; iar leviții au luat-o s-o arunce afară, la râul Kedron. ¹⁷ Și au început să curețe în prima zi cu lună nouă din luna întâi și în ziua a opta a lunii au intrat în templul Domnului; și au curățit Casa Domnului în opt zile și în a șaisprezecea zi din luna întâi au terminat. ¹⁸ Și au intrat la regele Ezekia și au zis: „Am curățit toate cele din Casa Domnului: altarul pentru arderi de

29,6-7 Ezekia se referă la tatăl lui, Achaz, care a produs discontinuitatea în serviciul Domnului, despre care vorbesc toate simbolurile religiei yahviste abandonate.

29,8 „S-a mâniat crunt”: gr. ὀργισθῆν ὀργῆν, *litt.* „s-a mâniat cu mânie”. Figură etimologică în greacă ♦ „spaimă mare”: gr. ἐκστασις, în sensul special de „efect al terorii, al spaimei”. ♦ „huiduială”: gr. στυγιά, *litt.* „fluierătură”.

29,9 „voștri...”, „voastre etc.”: TM are „noștri... noastre etc.” ♦ „într-o țară... și acum”: TM are „din pricina aceasta”.

29,16 Numai preoții aveau acces în „Sfânta”, de aceea leviții îi așteaptă afară. ♦ „necurățenie”, gr. ἀκαθάρσια: simbolurile cultelor idolatre pe care Achaz le-a introdus în sanctuar.

29,18 Sfințirea incintei Templului a durat opt zile, sfințirea sanctuarului alte opt zile.

tot și vasele lui, și masa pentru pâinile punerii înaintea și vasele ei. ¹⁹ Și toate vasele pe care le-a pângărit regele Achaz în timpul domniei lui și al rătăcirii lui le-am pregătit și curățit și, iată, sunt înaintea altarului Domnului.” ²⁰ Și s-a sculat în zori regele Ezekia, a adunat căpeteniile orașului și s-a suit la Casa Domnului; ²¹ și a adus juncani șapte, berbeci șapte, miei șapte, iezii șapte, ca jertfe pentru păcate, pentru domnie și pentru cele sfinte și pentru Israel și le-a zis fiilor lui Aaron, preoților, să le înalțe pe altarul Domnului. ²² Și au jertfit juncanii, iar preoții au luat sângele și l-au vărsat pe altar; și au jertfit berbecii și au vărsat sângele pe altar; și au jertfit mieii și au vărsat sângele în jurul altarului. ²³ Și au adus iezii pentru jertfa pentru păcat înaintea regelui și a adunării, și și-au pus mâinile pe ei; ²⁴ și preoții i-au jertfit, iar sângele l-au adus ca [jertfă de] împăcare pe altar; și au făcut împăcare pentru tot Israelul, căci regele a zis ca arderea de tot și jertfele pentru păcat să fie pentru tot Israelul. ²⁵ Apoi i-a așezat pe leviți în Casa Domnului cu chimvale și cu *nabla* și cu *kinyra*, după porunca regelui David și a lui Gad, văzătorul regelui, și a profetului Nathan, pentru că din porunca Domnului era rânduiala [dată] prin profeți. ²⁶ Și leviții stăteau cu instrumentele muzicale ale lui David și preoții cu trâmbițele. ²⁷ Și Ezekia a zis să se aducă arderea de tot pe altar: și când a început să se înalțe arderea de tot, au început să cânte Domnului, iar trâmbițele însoțeau instrumentele lui David, regele lui Israel. ²⁸ Și toată adunarea s-a închinat, iar cântăreții de psalmi au cântat și trâmbițele au trâmbițat până când s-a terminat arderea de tot. ²⁹ Și când au isprăvit de adus [jertfa], regele și toți cei de față s-au plecat și s-au închinat. ³⁰ Și regele Ezekia și căpeteniile le-au zis leviților să cânte imnuri Domnului cu cuvintele lui David și ale profetului Asaph. Și i-au cântat cu bucurie și au căzut [la pământ] și s-au închinat. ³¹ Și Ezekia a răspuns și a zis: „Acum v-ați umplut mâinile pentru Domnul: apropiați-vă și aduceți jertfe și laude la Casa Domnului.” Și adunarea a adus jertfe și laude

29,21 Ezekia ordonă o întreită jertfă de împăcare: pentru rege (și familia regală), pentru Templu, adică pentru clasa sacerdotală, în fine, pentru întregul popor, numit aici metonimic Israel. ♦ Șapte era simbolul numeric al perfecțiunii. ♦ „pentru cele sfinte și pentru Israel”: TM are „pentru sanctuar și pentru Iuda”.

29,23 Punerea mâinilor asupra animalului de jertfă era un gest prin care omul arăta că îi dăruiește lui Dumnezeu ceva care-i aparține. Gestul simboliza transmiterea păcatelor poporului asupra animalului la ceremonia „șapului ispășitor” de la Ziua Împăcării (*Yôm Kippur*).

29,25 „după porunca regelui David”, cf. 1Par. 16,4; 37-42. ♦ „(după porunca) lui Gad... și a profetului Nathan”, cf. 1Par. 17,1-15 și 21,9-13.

la Casa Domnului și toți cei cu inimă râvnitoare, arderi de tot.³² Și [acesta] a fost numărul arderilor de tot pe care le-a adus adunarea: juncani șaptezeci, berbeci o sută, miei două sute. Toate acestea au fost pentru arderea de tot [adusă] Domnului.³³ Și juncani sfințiți, șase sute și oi, trei mii.³⁴ Preoții însă erau puțini și nu puteau să jupoaie arderea de tot; și i-au ajutat frații lor, leviții, până când și-au isprăvit treaba și până când s-au sfințit preoții, pentru că leviții se sfințiseră cu mai mare zel decât preoții.³⁵ Și au fost multe arderi de tot și grăsime pentru împlinirea jertfei de mântuire și libații pentru arderile de tot. Așa s-a îndreptat lucrarea în Casa Domnului.³⁶ Și s-au bucurat Ezekia și tot poporul că Domnul pregătise astfel pentru popor, căci într-o clipă s-a împlinit lucrul.

30¹ Ezekia a trimis [soli] în tot Israelul și în Iuda și a scris scrisori către Efraim și Manase, să vină la Casa Domnului la Ierusalim ca să țină Paștele pentru Domnul Dumnezeu lui Israel.² Și s-au sfătuit regele și căpeteniile și toată adunarea din Ierusalim să țină Paștele în luna a doua.³ Căci nu-l putuseră ține la vremea cuvenită, pentru că nu se curățiseră destui preoți, iar poporul nu se adunase la Ierusalim.⁴ Și cuvântul a plăcut regelui și adunării.⁵ Și au mai hotărât să vestească în tot Israelul, din Bersabea până

29,34 Animalele destinate pentru jertfele de împăcare puteau fi jupuite (deci atinse) și de leviți, pentru că pieile acestora nu erau arse pe altar. Însă animalele pentru arderile de tot, la care se referă versetul de față, nu puteau fi atinse decât de preoți. Totuși, în caz de maximă necesitate, cum este cel de față, leviții au contribuit la pregătirea animalelor de jertfă. ♦ Observația că leviții s-au sfințit cu mai multă ardoare decât preoții are două posibile explicații: leviții au preluat îndatoririle preoților fie pentru că aceștia din urmă veniseră în număr prea mic la ceremonii, fie pentru că se făcuseră inoțiați de închinarea la idoli în mai mare măsură decât leviții.

30,1 Prin Efraim și Manase, Cronistul numește metonimic toate triburile lui Israel. Ezekia îi invită la sărbătoarea Paștelui pe toți israeliții, profitând de o anumită relaxare a politicii religioase a regelui din nord, Osee (cf. 4Rg. 17,2) și de relațiile tensionate dintre acesta și Siria. Ezekia consideră că circumstanțele sunt propice pentru reunificarea religioasă a poporului ales. ♦ „Paștele”: în LXX, τὸ ἅσσεκ redă ebr. *pesah*.

30,2 Sărbătoarea nu a putut fi ținută în prima lună a anului (*Nisan*), așa cum cerea legea mozaică, fie pentru că purificarea Templului depășise termenul, fie pentru că masele așteptate să ia parte la eveniment nu s-au deplasat în timp util la Ierusalim. Pentru a nu amâna celebrarea pe anul următor, Ezekia se prevalează de o dispoziție legală (Num. 9,6-13), care permitea indivizilor care nu avuseseră timp să se purifice până în prima lună să țină Paștele în a doua lună a anului.

30,5 Dimensiunea „națională”, „panisraelită” a sărbătorii este sugerată de expresia consacrată care desemnează granițele tradiționale ale regatului unit davidic, de sud

în Dan, să vină să țină Paștele Domnului Dumnezeu la Ierusalim, pentru că de mult nu se mai ținuse după cum era scris. ⁶ Și vestitorii au pornit cu scrisorile de la rege și de la căpetenii în tot Israelul și în Iuda, după porunca regelui, zicând: „Fii ai lui Israel, întoarceți-vă la Dumnezeul lui Avraam și al lui Isaac și al lui Israel, și El îi va întoarce pe cei rămași în viață, cei scăpați din mâna regelui din Assur. ⁷ Și nu fiți ca părinții voștri și frații voștri, care s-au îndepărtat de Domnul Dumnezeuul părinților lor și [pe care] El i-a dat pustiirii, după cum vedeți. ⁸ Și nu vă mai întăriți grumazurile: dați slavă Domnului Dumnezeu și intrați în lăcașul Său cel sfânt, pe care l-a sfințit până în veac; și slujiți Domnului Dumnezeului vostru, iar El își va întoarce de la voi urgia mâniei Sale. ⁹ Căci dacă vă întoarceți la Domnul, frații voștri și copiii voștri vor afla îndurare de la cei care i-au luat robi; și [El] îi va aduce înapoi în țara aceasta. Căci milostiv și îndurător este Domnul Dumnezeuul nostru și nu Își va întoarce fața de la noi, dacă noi ne întoarcem la El.” ¹⁰ Și vestitorii mergeau din cetate în cetate, în muntele lui Efraim și în Manase, până în Zabulon, dar erau luați în răs și batjocoriți. ¹¹ Numai unii oameni ai lui Aser și din Manase și din Zabulon s-au smerit și

(Bersabea) și, respectiv, de nord (Dan). ♦ „de mult”: am preferat interpretarea temporală a termenului grecesc ambiguu în context *πλήθος*, presupunând o complinire de tipul *πλήθος χρόνου* („mult timp”). Interpretarea absolută a expresiei ca „în număr mare”, „mulțime de oameni”, referindu-se la participarea masivă a israeliților la sărbătoare, induce impresia unei premiere-record, ceea ce contrazice relatările anterioare despre celebrarea Paștelui în vremea regelui David. TM are „mulți (oameni)”.

30,6 „vestitorii”, gr. *τρέχοντες*, *lit.* „alergătorii”, erau selectați din garda personală sau dintre apropiații regelui (cf. 2Par. 23,2). ♦ „întoarceți-vă la Dumnezeul...”: TM are „întoarceți-vă la Domnul Dumnezeu...”. ♦ „îi va întoarce... Assur”: TM are „se va întoarce la voi, cei ... regilor Asiriei”. ♦ Referirea la regele Asiriei este neclară și a ridicat probleme cronologiei veterotestamentare. Dacă avem în vedere anii de coregență ai lui Ezekia cu Achaz (729-716 î.H.), și considerăm că sărbătoarea Paștelui a fost ținută în primul an al coregenței acestuia, atunci pasajul de față se referă la invaziile repetate ale lui Tiglatpalassar în Israel, care însă nu s-au soldat cu deportări masive de populație (cf. 4Rg. 15,19). Dacă însă plasăm sărbătorirea Paștelui în primul an de domnie propriu-zisă a lui Ezekia (cca 716 î.H.), atunci Cronistul se referă la campania devastatoare a lui Salmanasar în Israel, care a dus la prăbușirea Samariei (722 î.H.) și la deportarea populației în Asiria. Majoritatea comentatorilor au adoptat prima soluție, argumentându-și opțiunea prin informația conform căreia Samaria a căzut „în al șaselea an al domniei (citește «coregenței») lui Ezekia” (722 î.H.) și prin aluzia la exil de la 2Par. 30,9.

30,8 După „grumazurile”, TM are în plus „ca părinții voștri”. ♦ „dați slavă”: gr. *δότε δόξαν*. TM are „dați/întindeți mâna” – gest de angajare prin făgăduință.

au venit la Ierusalim.¹² Și în Iuda, mâna Domnului le-a dat [oamenilor] o singură inimă, să meargă să facă după porunca regelui și a căpeteniilor, întru cuvântul Domnului.¹³ Și s-a strâns la Ierusalim popor mult, ca să țină sărbătoarea azimilor în luna a doua. [A fost] o adunare foarte mare.¹⁴ Și s-au suit și au doborât altarele [păgâne] din Ierusalim și toate cele în care se tămâia pentru zei mincinoși le-au dărâmat și le-au aruncat în valea Kedron.¹⁵ Și au înjunghiat paștele în ziua a paisprezecea din luna a doua; și preoții și leviții s-au smerit și s-au curățit și au adus arderi de tot în Casa Domnului.¹⁶ Și au stat la locul lor, după rânduiala lor, după porunca lui Moise, omul lui Dumnezeu, iar preoții primeau sângele din mâna leviților.¹⁷ Și pentru că multă lume din adunare nu se curățise, leviții înjunghiau paștele pentru toți cei care nu putuseră să se curățească pentru Domnul.¹⁸ Fiindcă cei mai mulți din poporul din Efraim, din Manase, din Issachar și din Zabulon nu se curățiseră, au mâncat paștele altfel decât este scris. Și Ezekia s-a rugat pentru ei, zicând: „Domnul bun fie îndurător¹⁹ cu orice inimă care se îndreaptă ca să-L caute pe Domnul Dumnezeuul părinților lor, [chiar dacă] nu este curățită pentru cele sfinte.”²⁰ Și Domnul l-a ascultat pe Ezekia și a vindecat poporul.²¹ Și fiii lui Israel care se aflau la Ierusalim au ținut sărbătoarea azimilor timp de șapte zile, cu bucurie mare, cântând imnuri Domnului zi de zi; și preoții și leviții [cântau] cu instrumente Domnului.²² Și Ezekia a grăit către toate inimile leviților și ale celor care aveau bună pricepere într-ale Domnului; și au săvârșit sărbătoarea azimilor șapte zile, aducând jertfe de mântuire și aducând mulțumire Domnului Dumnezeului părinților lor.²³ Și adunarea a hotărât să mai țină încă șapte zile. Și au ținut încă șapte zile cu bucurie,²⁴ căci Ezekia pusese deoparte pentru adunarea lui Iuda o mie de juncani și șapte mii de oi, iar căpeteniile pusese deoparte pentru popor o mie de juncani și zece mii de oi. Și cele

30,12 „mâna Domnului”: gr. χεῖρ κυρίου. Calc după expresia ebraică. Se referă la voința și puterea lui Dumnezeu.

30,14 „pentru zei mincinoși”: *lit.* „mincinoșilor” – este o explicare a LXX.

30,16 În mod normal, preoții primeau jertfele însângerate direct din mâna capilor de familie (Ex. 12,3-6). Cum însă nu toți aceștia apucaseră să se purifice (2Par. 30,17), sarcina înjunghierii victimelor oferite de laici a fost preluată de leviți.

30,23-24 În mod normal sărbătoarea azimilor dura șapte zile, dar mulțimea de ofrande aduse de rege și de căpeteniile poporului nu s-a epuizat în prima săptămână, ceea ce a dus la prelungirea sărbătorii cu încă șapte zile. Ezekia repetă gestul lui Solomon la sfințirea Templului (3Rg. 8,65). În acest sens, vezi și aluzia de la v. 26. ♦ „Și cele sfinte... erau multe”: TM are „Și preoții s-au sfințit în număr mare”.

sfinte ale preoților erau multe. ²⁵ Și s-a bucurat toată adunarea: preoții și leviții, și toată adunarea lui Iuda, și cei aflați acolo din Israel, și străinii care sosiseră din pământul lui Israel, și cei care locuiau în Iuda. ²⁶ Și a fost bucurie mare în Ierusalim: din zilele lui Solomon, fiul lui David, regele lui Israel, nu mai fusese asemenea sărbătoare în Ierusalim. ²⁷ Și s-au ridicat preoții leviți și au binecuvântat poporul. Și glasul lor a fost ascultat și rugăciunea lor a ajuns la lăcașul Lui cel sfânt din cer.

31 ¹ Și când s-au isprăvit toate acestea, au ieșit toți cei din Israel care se aflau în cetățile lui Iuda și au sfărâmat stâlpii și au tăiat dumbrăvile și au dărâmat înălțimile și altarele din toată Iudeea, și din Beniamin, și din Efraim, și din Manase, până la capăt; apoi toți cei din Israel s-au întors fiecare la moștenirea lui și în cetățile lor. ² Și Ezekia a rânduit cetele pe zile ale preoților și ale leviților și îndatoririle fiecăruia în parte, după slujba lui de preot sau de levit, la arderea de tot, la jertfa de mântuire: să aducă laude și mulțumiri și să slujească la porțile de la curțile Casei Domnului. ³ Și o parte din bunurile regelui [a fost] pentru arderile de tot de dimineață și de seară și pentru arderile de tot de sabbaturi și de lună nouă și pentru sărbătorile scrise în legea Domnului. ⁴ Și a spus poporului care locuia în Ierusalim să le dea partea preoților și leviților, ca să se întărească la slujirea Casei Domnului. ⁵ Și cum a dat porunca, fiii lui Israel au adus din belșug pârga de grâu, de vin, de untdelemn, de miere și din toată roada câmpului; și zeciuiala din toate au adus-o din belșug ⁶ fiii lui Israel și ai lui Iuda. Și locuitorii din cetățile lui Iuda au adus și ei zeciuială din juncani și din oi și zeciuială din capre și le-au sfințit pentru Domnul Dumnezeu; și le-au adus

30,25 „străinii”: gr. προσήλυτοι, cf. nota la 1Par. 22,2.

30,26 „asemenea sărbătoare”: TM are „așa ceva”.

31,1 Iuda și Beniamin denumesc regatul de sud, în vreme ce Efraim și Manase, metonimic, pe cel de nord. ♦ „până la capăt”: gr. εις τὸ τέλος, deoarece Cronistul insistă asupra eliminării complete a sanctuarelor păgâne din întregul Israel.

31,2 Ezekia reinstaurează serviciul preoților și leviților la Templu, după prescripțiile lui David. ♦ „curțile Casei Domnului”: TM are „taberele Domnului” (cf. LXX 1Par. 9,18).

31,3 Legea (Num. 28) nu prevedea, desigur, o ofrandă specială a regelui. Ezekia, la fel ca David și Solomon, aduce ofranda în nume personal, ca să-și impulsioneze poporul. Cronistul insistă pe exemplul personal al regelui reformator.

31,4 „la slujirea Casei Domnului”: TM are „în Legea Domnului”.

31,5 A zecea parte din roadele pământului oferită de populația din Israel era menită întreținerii întregului trib al lui Levi (Num. 18,8.20.24).

și le-au pus grămezi-grămezi. ⁷ În luna a treia, au început grămezile să se adune și în luna a șaptea s-au isprăvit. ⁸ Și au venit Ezekia și căpeteniile și au văzut grămezile și L-au binecuvântat pe Domnul și pe poporul Lui, Israel. ⁹ Și Ezekia i-a întrebat pe preoți și pe leviți de grămezi ¹⁰ și Azaria preotul, căpetenia casei lui Sadoc, i-a zis: „De când a început să se aducă pârga la Casa Domnului am mâncat și am băut și ne-a mai și rămas; căci Domnul a binecuvântat poporul Său și ne-a mai rămas belșugul acesta.” ¹¹ Și Ezekia a spus să fie pregătite cămărilor din Casa Domnului, și le-au pregătit. ¹² Și au adus acolo pârga și zeciuiala, cu credință; și mai mare peste ele era Chonenia levitul și Semei, fratele lui, era locțiitor; ¹³ și Iiel, și Ozazia, și Naeth, și Asael, și Ierimoth, și Iozabath, și Eliel, și Samachia, și Maath, și Banaias și fiii lor erau puși sub ascultarea lui Chonenia și a lui Semei, fratele lui, după cum au rânduit regele Ezekia și Azaria, mai-marele Casei Domnului. ¹⁴ Și Core, [fiul] lui Iemna levitul, portarul de la răsărit, era peste daniile, ca să împartă pârga [adusă] Domnului și cele preasfinte ¹⁵ prin Odom, și Beniamin, și Iisus, și Semei, și Amaria, și Sechonia; prin mâna preoților împărțeau cu credință fraților lor, după slujbele zilnice, atât celor mari, cât și celor mici, ¹⁶ în afară de odraslele de parte bărbătească de la trei ani în sus, tuturor celor care intrau să slujească în Casa Domnului, după cum erau rânduiți spre slujire în fiecare zi pe cete. ¹⁷ Aceasta este înscrierea preoților după casele lor părintești, iar leviții – după cetele lor pe zile, de la douăzeci de ani în sus, după rânduială: ¹⁸ [erau] în liste cu toți fiii și fiicele lor, pentru toată mulțimea, de curăteau cu credință locul sfânt; ¹⁹ pentru fiii

31,7 Ofrandele din partea populației din țară au fost așezate pe categorii (σωφοί, „grămezi”). V. 6, eliptic, ar lăsa să se înțeleagă că aceste grămezi erau alcătuite din ofranda de animale. Perioada în care au fost făcute grămezile sugerează însă că acestea alcătuiau ofranda vegetală. Colectarea lor începea în luna a treia, după primul seceriș, și se termina în luna a șaptea, după recoltarea fructelor de toamnă.

31,13 După „Banaias”, TM are „erau supraveghetori sub porunca lui...” (*lit.* „din mâna lui...”).

31,14-15 „cele preasfinte”: cf. Lev. 21,22. ♦ „preoților”: TM are „în cetățile preoțești”.

31,16-19 Text foarte obscur și în ebr. și în LXX. Traducerea este aproape de text, dar fără pretenții de claritate. S-a interpretat ca indicarea unei diferențe între preoți și leviți la împărțirea daniilor: preoții erau înscriși de la vârsta de trei ani, iar leviții, numai de la douăzeci de ani; în plus leviții își primeau partea numai în perioada cât erau de serviciu, pe când preoții – tot timpul.

31,18 „de curăteau cu credință locul sfânt”: TM are „dacă se curățiseră cu credință”.

31,19 „pentru fiii lui Aaron care slujeau și cei din cetățile lor”: TM are „pentru fiii lui Aaron, preoții, care erau pe câmpurile de lângă cetățile lor”.

lui Aaron care slujeau și cei din cetățile lor erau în fiecare cetate bărbați desemnați pe nume ca să dea partea fiecărui bărbat dintre preoți și fiecăruia înscris printre leviți.²⁰ Astfel a făcut Ezekia în întregul Iuda și a făcut ce este bine și drept înaintea Domnului Dumnezeuului său.²¹ Și în toată lucrarea, pe care a început-o în slujba Casei Domnului pentru Lege și pentru porunci, L-a căutat pe Dumnezeuul său din tot sufletul și a înfăptuit și i-a mers bine.

32¹ Și după întâmplările acestea și după adevărul acesta, a venit Sennacherim, regele asirienilor. Și a venit asupra lui Iuda și a împresurat cetățile întărite și a poruncit să fie luate.² Și a văzut Ezekia că Sennacherim vine cu gândul să se lupte cu Ierusalimul,³ și a hotărât cu bătrânii și cu vitejii lui să astupe apele izvoarelor din afara cetății; iar ei l-au ajutat.⁴ Și a adunat popor mult și a astupat apele izvoarelor și râul care trecea prin cetate, zicând: „Să nu vină regele din Assur, să găsească apă multă și să se

32,1 „după adevărul acesta”: gr. μετὰ τὴν ἀλήθειαν ταύτην. O traducere liberă ar fi „după [statornicirea] adevărului”. Cronistul se referă la reforma religioasă a lui Ezekia, care restabiea preeminența legitimă a Templului în Israel și Iuda. O altă traducere posibilă, dar mai îndepărtată de text, este: „după aceste dovezi de credință adevărată”. ♦ Campania antipalestiniană a lui Sennacherim (TM *San^ehēribh*), regele Asiriei (705-681 î.H), a avut loc în 701 î.H (data este specificată la 4Rg.18,13 „în al paisprezecelea an al domniei lui Ezekia”). Scopul acesteia era dezmembrarea și distrugerea coaliției antiasiriene din Palestina, conduse, pare-se, de Ezekia, regele lui Iuda, și sprijinite puternic de Egipt. Ținta ultimă a Asiriei era, de fapt, Egiptul. Pretextul invaziei va fi fost decizia lui Ezekia de a nu mai plăti tributul datorat Asiriei, stabilit de tatăl său. ♦ „cetățile întărite”: gr. πόλεις τευχήρεις sunt cetățile fortificate cu ziduri.

32,2 „cu gândul să se lupte cu Ierusalimul”, gr. τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ πολεμῆσαι ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, *lit.* „fața lui [era] să lupte...”. Τὸ πρόσωπον indică, în context, și intenția lui Sennacherim.

32,3 Astuparea izvoarelor din afara cetății făcea parte dintr-un plan arhitectonic mai vast de colectare a surselor de apă într-un canal subteran și deviere a lor spre Ierusalim. Sistemul avea ca scop privarea de apă a asediatorilor și aprovizionarea locuitorilor asediați.

32,4 „râul care trecea prin cetate”: gr. τὸν ποταμὸν τὸν διορίζοντα τῆς πόλεως. Cronistul se referă la cursul de apă care izvoră în valea Gion, la nord de Ierusalim, și intra în interiorul fortificațiilor orașului. „Râul” separa Sionul și Acra de Moria și Ophel, adică trecea „prin mijlocul ținutului” în care era construit Ierusalimul. După toate aparențele nu este vorba despre Kedron, care este în general numit „pârâu”: gr. χειμάρρος. ♦ „regele din Assur”: TM are „regii din Assur”, ceea ce arată că măsurile luate de Ezekia nu aveau în vedere numai această invazie a lui Sennacherim, ci orice confruntare viitoare.

întărească.”⁵ Și Ezekia s-a întărit și a zidit tot zidul dărâmat și turnuri și încă un zid de apărare înafară; și a întărit fortăreața cetății lui David și a pregătit arme multe.⁶ Și a pus căpetenii de război peste popor și s-au adunat la el, în piața de la poarta văii. Și a grăit pe inima lor, zicând:⁷ „Fiți tari și curajoși, nu vă speriați în fața regelui din Assur, nici în fața tuturor neamurilor care sunt cu el, căci cu noi sunt mai mulți decât cu el:⁸ cu el sunt niște brațe de carne, cu noi este Domnul Dumnezeu nostru, ca să ne scape și să lupte în războiul nostru.” Și poporul a prins curaj la cuvintele lui Ezekia, regele lui Iuda.⁹ După aceea, Sennacherim, regele asirienilor, i-a trimis pe slujitorii săi la Ierusalim, iar el era în Lachis – și toată armata, cu el. Și a trimis la Ezekia, regele lui Iuda și la toți iudeii din Ierusalim, zicând:¹⁰ „Așa spune Sennacherim, regele asirienilor: «În ce vă încredeți de mai rămâneți în fortăreața din Ierusalim?»¹¹ Nu cumva vă înșală Ezekia, ca să vă ducă la moarte, la foamete și la însetare, zicând: ‘Domnul Dumnezeu nostru ne va scăpa din mâna regelui din Assur?’¹² Oare nu Ezekia a dărâmat altarele Lui și înășimile Lui și le-a zis lui Iuda și locuitorilor din

32,5 „fortăreața”: gr. *ὀχύρωμα*. Cronistul se referă la Millo, sistemul de terase care sprijinea fortificațiile Sionului, prima cetate a lui David și care consta din pereți de reținere în spatele cărora se turna pământ până la nivelul lor.

32,6 „piața”: gr. *πλατεία*. Alte traduceri preferă „strada”. De fapt, spațiul larg de la poarta estică a Ierusalimului.

32,7 „mai mulți”: nu neapărat numeric. Ezekia se referă la puterea divină, care vine în sprijinul poporului ales.

32,9-22 Versiunea conflictului diplomatic prezentată de Cronist este mult mai scurtă față de cea de la 4Rg. 18. Autorul Paralipomenelor trece sub tăcere trimiterea unei delegații iudee la cartierul general al trupelor asiriene stabilit în Lachis, care a încercat să negocieze cu Sennacherim independența Ierusalimului (4Rg. 14-16), în schimbul unui tribut copleșitor. De asemenea, nu se pomenesc numele solilor de rang înalt trimiși de Sennacherim, în fruntea unei armate numeroase, la Ierusalim (4Rg. 18,17). Apoi, discursul comprimat al solilor asirieni nu face nici o referire la speranțele pe care Ezekia și le pusese în ajutorul egiptean (4Rg. 18,24). Cronistul ignoră condițiile în care a fost trimisă scrisoarea lui Sennacherim către Ezekia (4Rg. 19,9) și lasă să se înțeleagă că aceasta avea exclusiv un caracter blasfemator. Nici un cuvânt despre asedierea Libnei (4Rg. 19,8) și despre veștile îngrijorătoare pentru asirieni – armata egipteană își începuse marșul spre Iuda (4Rg. 19,9). În v. 20 nu transpare nici o umbră din spaima regelui iudeu, iar simpla menționare a profetului Isaia nu ține locul celor două profetii de la 2Rg. 19,1-8 și 20-2. Confruntarea celor două pasaje corespondente (din 4Rg. și 2Par.) nu poate însă duce la concluzia, simplistă, că Paralipomenele ar fi un simplu rezumat al cărții a patra a Regilor. Versiunea 2Par. este, prin ocultarea momentelor „penibile” prin care a trecut suveranul iudeu, opera unui ideolog.

Ierusalim: 'Să vă închinați [numai] dinaintea acestui altar și [numai] pe el să ardeți tămâie?'¹³ Nu știți oare ce le-am făcut eu și părinții mei tuturor popoarelor țărilor? Au fost oare în stare zeei neamurilor de pe tot pământul să-și scape popoarele din mâna mea?¹⁴ Care dintre toți zeei neamurilor pe care le-au nimicit părinții mei au putut să-și scape poporul din mâna mea? Oare va putea Dumnezeu vostru să vă scape din mâna mea?¹⁵ Acum să nu vă mai înșele Ezekia, nu vă mai lăsați convinși și nu-i mai dați crezare, căci nici un zeu al vreunui neam sau al vreunei puteri nu-și poate scăpa poporul din mâna mea și a părinților mei și nici Dumnezeu vostru nu vă va scăpa din mâna mea.»¹⁶ Mai spuneau și altele slujitorii lui despre Domnul Dumnezeu și despre Ezekia, slujitorul Lui.¹⁷ Și [Sennacherim] a scris o scrisoare, ca să-și bată joc de Domnul Dumnezeu lui Israel, zicând: „Așa cum zeei neamurilor pământului nu și-au scos popoarele din mâna mea, nici Dumnezeu lui Ezekia nu-și va scoate poporul din mâna mea.”¹⁸ Și a[u] strigat cu glas mare în limba iudaică la poporul din Ierusalim care stătea pe zid, ca să-l sperie și să-l răpună, așa încât ei să cucerească cetatea.¹⁹ Și vorbeau despre Dumnezeu Ierusalimului ca despre zeei popoarelor pământului, lucrări ale mâinilor oamenilor.²⁰ Și s-au rugat regele Ezekia și Isaia, fiul lui Amos, profetul, pentru acestea și au strigat către cer.²¹ Și Domnul a trimis un înger și i-a nimicit pe toți vitejii războinici și pe căpeteniile și pe generalii din tabăra regelui din Assur, iar acesta s-a întors cu rușinea pe față în țara sa. Și când a ajuns la casa zeului său, unii din cei ieșiți din pântecul lui l-au omorât cu sabia.²² Și l-a scăpat Domnul pe Ezekia și pe locuitorii din Ierusalim din mâna lui Sennacherim, regele din Assur, și din mâna tuturor, și le-a dat liniște de jur împrejur.²³ Și mulți Îi aduceau daruri Domnului la Ierusalim și daniile lui Ezekia, regele lui Iuda: și acesta a crescut în ochii tuturor neamurilor după aceea.

²⁴ În zilele acelea, Ezekia era bolnav de moarte; și s-a rugat la Domnul, și El l-a ascultat și i-a dat un semn.²⁵ Dar Ezekia nu l-a răsplătit [Domnului] după darul pe care i l-a dat, ci s-a semețit inima lui. Și a venit

32,21 Flavius Iosephus (*AI* 10,1,5) afirmă că asirienii, în număr de o sută optzeci și cinci de mii, au fost uciși de o epidemie de ciumă, în prima noapte a atacului asupra Ierusalimului. ♦ 4Rg. 19,37 menționează numele paricizilor: Adramelech și Salasar, precum și pe zeul în templul căruia a fost ucis Sennacherim: Nesarach (*cf.* nota la 4Rg. 19,37). ♦ „cei ieșiți din pântecul lui”: gr. τῶν ἐξεληθόντων ἐκ κοιλίας αὐτοῦ, *i.e.* fiii lui.

32,24 Semnul la care se referă Cronistul este cel amintit la 4Rg. 20,9: întoarcerea soarelui pe cadranul din curtea palatului regal.

urgia [Domnului] asupra lui și a lui Iuda și asupra Ierusalimului.²⁶ Și s-a smerit Ezekia de la semeția inimii lui, precum și locuitorii din Ierusalim, iar urgia Domnului nu s-a mai abătut asupra lor în zilele lui Ezekia.²⁷ Și Ezekia a avut parte de bogăție și de slavă foarte multă și și-a făcut vistierii pentru argint, pentru aur, pentru pietre scumpe și pentru aromate și depozite de arme și de vase scumpe;²⁸ și cetăți pentru grâu, pentru untdelemn și pentru vin, și iesle pentru cirezile de tot felul, și staule pentru turme;²⁹ și-a zidit și cetăți și a avut o mulțime de oi și de vite, pentru că Domnul i-a dat avuție foarte mare.³⁰ Tot Ezekia a astupat izvorul de sus al Gionului și i-a îndreptat apele în jos spre partea de miazăzi a cetății lui David. Și i-a mers bine lui Ezekia în toate lucrările sale.³¹ Și când au venit la el solii trimiși de căpeteniile din Babilon ca să-l întrebe de minunea înfăptuită în țara [lui], Domnul l-a părăsit ca să-l încerce și să vadă ce-i în inima lui.³² Și celelalte întâmplări ale lui Ezekia și mila lui, iată, sunt scrise în profeția lui Isaia, fiul lui Amos, profetul, și în Cartea regilor lui Iuda și ai lui Israel.³³ Și Ezekia s-a culcat lângă părinții săi și l-au îngropat pe colina cu mormintele fiilor lui David; și întregul Iuda și locuitorii din Ierusalim l-au slăvit și l-au cinstit la moartea lui. Și în locul lui a ajuns rege Manasse, fiul său.

33¹ Manasse avea douăzeci și doi de ani când a ajuns rege și a domnit cincizeci și cinci de ani în Ierusalim.² Și a făcut ce este rău înaintea Domnului, după toate spurcăciunile neamurilor pe care le nimicise Domnul din fața fiilor lui Israel.³ A durat din nou înălțimile, pe care le dărâmasese

32,30 Confruntat cu invazia asiriană, Ezekia reformează sistemul de aprovizionare cu apă a cetății. Astfel, el a blocat izvoarele externe ale cetății (2Par. 32,4) care alimentau Kedronul și a deviat apele Gionului superior din partea de est-sud-est a Ierusalimului, printr-un tunel, spre partea de vest, unde erau colectate într-un bazin interior, Siloam. Tunelul, săpat în stâncă, avea o înălțime de 2 m și o lungime de 332 metri în linie dreaptă, dar urmărea un traseu sinuos pentru „a evita clădirile și defectele din stratul de rocă”.

32,31 Vizita supușilor lui Marduk-apla-iddina, rege al Babilonului în două rânduri (721-710 î.H. și 703-702 î.H.) la curtea lui Ezekia făcea parte, de fapt, din programul de alianțe anti-asiriană la care, flatat, consimțise și regele de la Ierusalim.

33 Corespunde cu 4Rg. 21,1-18.

33,1 „douăzeci și doi”: TM are „doisprezece”. Manasse a devenit, la doisprezece ani, coregentul lui Ezekia în 696 î.H. și a domnit singur între 686 î.H. și 642 î.H. Așa se explică cei cincizeci și cinci de ani de domnie, care includ și perioada exilului său.

33,3 „oastea cerului”: gr. σπαρτά τοῦ οὐρανοῦ, TM are *ʿbhā' hasšāmayim*. Expresia desemnează obiectul închinării păgâne (cf. Deut. 4,19), referindu-se fie la „corpurile cerești”, fie la „ființele îngerești” străine monoteismului yahvist.

Ezekia, tatăl său, și a înălțat stâlpi pentru Baali; a făcut dumbrăvi și s-a închinat la toată oastea cerului și le-a slujit aceloră. ⁴ Și a durat altare [păgâne] în Casa Domnului, unde Domnul spusese: „În Ierusalim va fi numele Meu până în veac.” ⁵ Și a durat altare pentru toată oastea cerului în cele două curți ale Casei Domnului. ⁶ El însuși și-a trecut copiii prin foc la Gai-banai-ennom, se îndeletnicea cu ghicitul și cu vrăjitoria și făcea farmece; și-a adus grăitor din pântec și prezicători. Și a făcut din plin ce este rău înaintea Domnului, ca să-L mânie. ⁷ Și a pus chipul cioplit și turnat pe care-l făcuse în Casa Domnului, despre care Dumnezeu îi spusese lui David și lui Solomon, fiul lui: „În Casa aceasta și în Ierusalim, pe care l-am ales între toate triburile lui Israel, voi așeza numele Meu până în veac; ⁸ și nu voi mai clinti piciorul lui Israel din țara pe care am dat-o părinților lor — numai să vegheze să împlinească toate poruncile [Mele], după toată legea și rânduielile și judecățile [date] prin Moise.” ⁹ Dar Manasse i-a amăgit pe cei din Iuda și pe locuitorii din Ierusalim să facă ce este rău, mai mult decât toate neamurile pe care le stărpise Domnul din fața fiilor lui Israel. ¹⁰ Și Domnul i-a grăit lui Manasse și poporului Său; dar ei n-au ascultat. ¹¹ Atunci Domnul a mânat împotriva lor căpeteniile oștirii regelui din

33,4 Altarele pe care Manasse le-a ridicat în Templul din Ierusalim nu serveau cultului monoteist al lui YHWH, sau, dacă o făceau, adăugarea lor la planul inițial al Templului dictat de revelația divină era văzută ca o îndepărtare de ritualul consacrat.

33,6 Despre toponimul Γαι-βαβαι-εννομ, cf. nota la 2Par. 28,3. ♦ „ca să-L mânie”: gr. παροργισαι. Verbul grec însemna inițial „a provoca, a stârni mânia”. În LXX, primește sens intensiv.

33,7 „cioplit și turnat”: expresie ciudată; TM are „sculptat”. Despre statuia pe care Manasse a așezat-o în Templu, la 4Rg. 21,7 se spune că aparținea Așerei: „chipul dumbrăvii”.

33,10 Dumnezeu le-a vorbit regelui și poporului prin profeți (cf. 4Rg. 21,10-15).

33,11 Regele din Assur menționat era Esarhaddon (asir. *Assur-ah-iddin* I: 681-669 î.H.), fiul lui Sennacherim. După primii ani de domnie, în care și-a consolidat politica internă, suveranul asirian a întreprins campanii de readucere la ascultare a tributarilor de la vest de Eufrat. Printre aceștia se număra și regele de la Ierusalim. Cronicile asiriene îl menționează pe acesta din urmă sub forma *Manasi* din *Yaudi*. ♦ Generalul asirian însărcinat cu pedepsirea lui Iuda și deportarea lui Manasse se numea Tanathan (cf. Is. 20,1). ♦ „în chingi”: gr. ἐν δεσμοῖς. Δεσμοῖ înseamnă „legături”. TM are *bahohim*, „în spini/cărlige”. Unii comentatori au interpretat termenul ebraic ca „mărăciniș, desiș de spini”, înțelegând astfel că Manasse a fost capturat în timp ce se ascundea într-un asemenea desiș. Alte manuscrise oferă însă *b^ehayim*, „între cei vii”, și pasajul a fost tradus „și l-au prins în viață”. ♦ Pe o tăbliță descoperită la Khorsabad sunt reprezentați

Assur, iar [aceștia] l-au prins pe Manasse în chingi și l-au legat cu lanțuri la picioare și l-au dus la Babilon.¹² Și, fiind la strâmtoare, el a căutat fața Domnului Dumnezeuului său și s-a smerit foarte în fața Dumnezeuului părinților săi.¹³ Și s-a rugat Lui și [Domnul] l-a auzit: și i-a ascultat strigătul și l-a adus înapoi la Ierusalim, la domnia lui. Și Manasse a știut că Domnul este cu adevărat Dumnezeu.¹⁴ După aceea a durat un zid în afara cetății lui David, de la apus de Gion, prin vale, pe unde se iese pe poartă și se înconjoară spre Ophla; și l-a înălțat foarte mult. Și a așezat căpetenii de oaste în toate cetățile întărite din Iuda.¹⁵ Și i-a îndepărtat pe toți zeii străini și chipul cioplit din Casa Domnului și toate altarele pe care le durase pe muntele Casei Domnului și în Ierusalim și în afara cetății.¹⁶ Și a refăcut altarul Domnului și a adus pe el jertfe de mântuire și de laudă și i-a spus lui Iuda să-L slujească pe Domnul Dumnezeuul lui Israel.¹⁷ Atâta doar că poporul mai [jertfea] pe înălțimi, dar Domnul era Dumnezeuul lor.¹⁸ Și celelalte fapte ale lui Manasse și rugăciunea lui către Dumnezeu și cuvintele pe care le-au grăit către el văzătorii în numele Domnului Dumnezeuului lui Israel, iată-le, în cuvintele¹⁹ rugăciunii lui. Și cum l-a ascultat [Domnul], și toate păcatele lui, și rătăcirile lui, și locurile în care a durat înălțimile și în care a așezat dumbrăvi și chipurile cioplite înainte să se întoarcă [la

prizonieri defilând în lanțuri pe dinaintea regelui asirian. Deși tăblița nu îi numește pe prizonieri, arheologii sunt de părere, după toate aparențele fizionomice, că prizonierii erau evrei. Printre aceștia poate se va fi aflat și Manasse, regele lui Iuda umilit de suveranul asirian (JFB).

33,12 După doi ani de captivitate, Manasse a fost eliberat și repus în toate drepturile de către regele asirian, însă cu obligația de a plăti tribut. Manevra lui Esarhaddon era una politică: regatul lui Iuda readus la ascultare constituia o zonă-tampon în calea expansionismului egiptean.

33,13 „a știut”: gr. ἔγνω, în sensul actual „și-a dat seama”.

33,14 „apus”: gr. λίψ, λιβός, numele unui vânt de sud-vest denumește ca punct cardinal sudul în Palestina și vestul în Egipt și Libia. TM are „apus”. ♦ „prin vale”, gr. ἐν χειμάρρῳ: valeda pârâului Kedron. ♦ „... poartă”: alte manuscrise au „... poarta peștilor”.

33,15 „și în afara cetății”: nu apare în TM.

33,17 Reforma religioasă a lui Manasse nu a fost completă, în sensul cerut de Lege. În acest caz însă, adorarea lui YHWH pe înălțimi nu era neapărat considerată un act de idolatrie.

33,18-19 „în cuvintele rugăciunii lui. Și...”: TM are „în Cuvintele (= Faptele) regilor lui Israel.¹⁹ Rugăciunea lui și...”. ♦ „rătăcirile”, gr. ἀποστόσεις: termen rezumativ pentru faptele de apostazie enumerate ulterior. ♦ „în Cuvintele văzătorilor”: TM are „în Cuvintele lui Hōzāy” – profet altfel necunoscut.

Domnul], iată, sunt scrise în Cuvintele văzătorilor.²⁰ Și Manasse s-a culcat lângă părinții săi și l-au înmormântat în grădina casei sale. Și în locul lui a ajuns rege Amon, fiul său.

²¹ Amon avea douăzeci și doi de ani când a ajuns rege și a domnit doi ani în Ierusalim.²² Și a făcut ce este rău înaintea Domnului, așa cum făcuse și Manasse, tatăl său: și tuturor idolilor pe care îi făcuse Manasse, tatăl său, Amon le-a adus jertfe și le-a slujit.²³ Dar nu s-a smerit înaintea Domnului cum s-a smerit Manasse, tatăl său, pentru că fiul lui, Amon, și-a sporit greșeala.²⁴ Și slujitorii lui au uneltit împotriva lui și l-au lovit în casa lui.²⁵ Și poporul țării i-a lovit pe cei care au uneltit împotriva regelui Amon și l-a pus rege, în locul lui, pe Iosia fiul lui.

34¹ Iosia avea opt ani când a ajuns rege și a domnit treizeci și unu de ani în Ierusalim.² A făcut ce este drept înaintea Domnului și a umblat pe căile lui David, părintele său, și nu s-a abătut nici în dreapta, nici în stânga.³ Și în al optulea an al domniei lui – când încă era copilandru. – a început să-l caute pe Domnul Dumnezeu lui David, părintele său. Și în al doisprezecelea an al domniei sale a început să curețe Iuda și Ierusalimul de înălțimi și de dumbrăvi și de [chipurile] turnate⁴ și a [pus să se] dărâme în fața lui altarele Baalilor și înălțimile de deasupra lor, a tăiat dumbrăvile, a

33,20 Manasse nu a fost înmormântat în necropola regală, ci, din pricina apostaziei sale, într-o grădină, departe de spațiul public. Deuteronomistul vorbește despre grădina unui anume Oza (4Rg. 21,18).

33,21 Amon, fiul lui Manasse, a domnit între 642 și 640 î.H.

33,23 „greșeala”, gr. *πλημμέλεια*, *lit.* „notă falsă”, se specializează pentru greșeala din neștiință.

34,1 „Iosia”: ebr. *Yo 'šyāhū*. Fiul lui Amon și al șaptesprezecelea rege al lui Iuda. A fost instalat la vârsta de opt ani, după asasinarea tatălui său, și a domnit 31 de ani (640-609 î.H.). A beneficiat de slăbirea politică a Asiriei și a făcut pași importanți spre independența politică și religioasă a lui Iuda și chiar a unei părți din Israel (2Par. 34,6-7). În general, domnia lui s-a caracterizat prin efortul de restaurare a yahvismului în Iuda.

34,3 În societatea evreiască antică, băieții de la treisprezece ani în sus erau considerați majori. Iosia avea șaisprezece ani când a început să „îl caute pe Domnul”. ♦ Datarea reformei religioase a lui Iosia este controversată: Cronistul susține că aceasta începe în al doisprezecelea an al domniei lui Iosia, iar Deuteronomistul (4Rg. 22) indică al optsprezecelea an, o dată cu descoperirea Cărții Legii. Pentru Cronist, îndepărtarea cultelor idolatre din Regatul de Sud nu constituie o consecință a descoperirii Cărții: în viziunea lui, Iosia „s-a pregătit” astfel din fragedă tinerețe pentru revelația totală de la maturitate.

34,4 „înălțimile”: TM are „stâlpii”; la fel și la v. 7.

sfărâmat și mărunțit chipurile cioplite și turnate și le-a aruncat pe mormintele celor care le aduseseră jertfe; ⁵ și oasele preoților le-a ars pe altare și a curățit Iuda și Ierusalimul. ⁶ Și în cetățile lui Efraim și Manasse, Simeon și Neftali și în locurile din jurul lor ⁷ a nimicit dumbrăvile și altarele și a sfărâmat mărunț idolii și a retezat toate înălțimile de pe tot pământul lui Israel și s-a întors la Ierusalim.

⁸ Și în al optsprezecelea an al domniei sale, după ce curățit țara și Casa [Domnului], [Iosia] i-a trimis pe Saphan, fiul lui Eselia, și pe Maasia, căpetenia cetății, și pe Iuach, fiul lui Ioachaz, cronicarul său, să repare Casa Domnului Dumnezeului său. ⁹ Și ei s-au dus la Chelkia, marele preot, și i-au dat argintul adus în Casa lui Dumnezeu pe care leviții străjeri ai porții îl strânseseră de la Manasse și Efraim, de la căpetenii și de la toți cei care mai rămăseseră în Israel, și de la fiii lui Iuda și ai lui Benjamin, și de la locuitorii din Ierusalim. ¹⁰ Și l-au dat în mâna lucrătorilor rânduiți în Casa Domnului. L-au dat lucrătorilor în Casa Domnului, pentru a repara și a întări Casa. ¹¹ L-au dat dulgherilor și zidarilor, ca să cumpere pietre cu patru muchii și lemne pentru grinzi, ca să facă acoperișuri pentru casele pe care le prăpădiseră regii lui Iuda. ¹² Și oamenii își făceau lucrarea pe încredere, iar supraveghetori peste ei erau Ieth și Abdia, leviți dintre fiii lui Merari, și Zaharia și Mosollam, dintre fiii lui Caath și toți leviții care se pricepeau la instrumente muzicale ¹³ și erau peste salahori și peste toți cei

34,6 Autoritatea lui Iosia nu s-a limitat la teritoriul lui Iuda, ci s-a extins și în unele regiuni din fostul regat de nord. Cronistul se referă aici la rămășițele populației evreiești care au scăpat de masiva deportare în Imperiul asirian, după căderea Samariei. Lipsa de reacție a autorității asiriene la „intervenționismul” lui Iosia se explică, probabil, prin dezinteresul regelui din Assur față de mișcarea, considerată strict religioasă, a vasalului din Iuda. Unii comentatori invocă aici și problemele interne cu care se confrunta Imperiul asirian. ♦ „în locurile din jurul lor”: gr. ἐν τόποις αὐτῶν κύκλω. TM are o expresie nu foarte clară, înțeleasă de unii ca „în pustiirile lor”, ceea ce s-ar referi la slaba populare a cetăților din Israel, în urma deportării locuitorilor în Asiria.

34,9 „de la căpetenii”: nu apare în TM.

34,11 „ca să facă acoperișuri pentru casele pe care...”: gr. στεγῶσαι τοὺς οἴκους. Cronistul se referă la încăperile anexe ale Templului.

34,12 „toți leviții care se pricepeau la instrumente”: Cronistul insistă asupra rolului preeminent al leviților în restaurarea Templului. S-a presupus că Iosia se folosește de cântăreți pentru că aceștia erau mai puțin ocupați cu slujirea zilnică în Templu. Altă explicație este că aceștia ritmău lucrările cu muzica lor (cf. TOB, nota *ad loc.*).

34,13 „judecători”: cuvântul corepunzător din ebr. înseamnă „dregător, judecător de rang inferior”.

care făceau o muncă sau alta; și, dintre leviți, mai erau și scribi și judecători și portari. ¹⁴ Iar când au luat ei argintul strâns pentru Casa Domnului, Chelkia preotul a găsit Cartea Legii Domnului, [dată] prin Moise. ¹⁵ Atunci Chelkia a prins să vorbească și a zis către Saphan scribul: „Am găsit o Carte a Legii în Casa Domnului” și Chelkia i-a dat lui Saphan cartea. ¹⁶ Și Saphan a dus cartea la rege și i-a dat de știre: „Tot argintul a fost dat slujitorilor tăi care săvârșesc lucrarea. ¹⁷ Ei au vărsat argintul aflat în Casa Domnului și l-au dat în mâna supraveghetorilor și în mâna celor care fac lucrarea.” ¹⁸ Și Saphan scribul i-a mai vestit regelui, zicând: „Preotul Chelkia mi-a dat o Carte”; și Saphan a citit-o dinaintea regelui. ¹⁹ Și a fost așa: când a ascultat regele cuvintele Legii și-a sfâșiat veșmintele. ²⁰ Și regele le-a poruncit lui Chelkia și lui Achicam, fiul lui Saphan, și lui Abdon, fiul lui Michaia, și lui Saphan scribul și lui Asaia, slujitorul regelui, zicând: ²¹ „Duceți-vă și căutați-L pe Domnul pentru mine și pentru tot [poporul] rămas în Israel și în Iuda, despre cuvintele cărții care s-a găsit. Căci mare este mânia Domnului care s-a aprins asupra noastră, fiindcă părinții noștri n-au dat ascultare cuvintelor Domnului, ca să împlinească toate cele scrise în cartea aceasta.” ²² Și s-au dus Chelkia și cei cărora le spusese regele la prorocița Olda, nevasta lui Sellem, fiul lui Thacuath, fiul lui Chelles, păstrătoarea veșmintelor – ea locuia în Ierusalim, în cartierul nou – și i-au grăit despre lucrurile acelea. ²³ Ea le-a răspuns: „Așa grăiește Domnul Dumnezeuul lui

34,14 „Cartea Legii”: gr. βιβλίον τοῦ νόμου se presupune că era partea centrală, cea mai veche, a Deuteronomului (cap. 12 – 28), adusă de unii refugiați după căderea Samariei. Cartea se va fi rătăcit sau va fi fost ascunsă în timpul diverselor „reforme idolatre” când, conform tradiției, regii apostatai ai lui Iuda au ordonat arderea textelor sfinte. ♦ Momentul în care a fost descoperită Cartea Legii coincide cu „deblocarea fondurilor” destinate restaurării Templului.

34,18-19 Unii comentatori (JFB), invocând tradiția rabinică, presupun că pasajele care l-au impresionat atât de puternic pe Iosia ar fi fost cele care vorbesc despre reînnoirea legământului dintre YHWH și poporul ales. Cf. și 2Par. 34,30: „cartea legământului”.

34,22 La 4Rg. 22,14, Olda este „nevasta lui Sellem, fiul lui Thecue, fiul lui Araas, păstrătorul veșmintelor (ἱματιοφύλαξ)”. Cronistul susține că aceasta era nevasta lui Sellem, fiul lui Thacuath, fiul lui Chelles și, mai mult, că ea însăși păzea (φυλάσσοισαν) veșmintele. Cf. și nota de la 4Rg. 22,14. Unele manuscrise au „păzitoarea poruncilor”.

♦ „Cartierul nou” traduce un termen ebraic transcris în greacă sub forma μαῶνα, „al doilea cartier”. TM are *mişneh*, litt. „al doilea” (= cartierul nou). Unii comentatori (JFB) înclină totuși să creadă că *mişneh* funcționează aici ca substantiv propriu, desemnând numele unui cartier din nord-vestul Ierusalimului.

Israel: «Spuneți-i omului care v-a trimis la mine: ²⁴ așa spune Domnul: 'Iată, Eu aduc necazuri asupra locului acestuia – toate cuvintele scrise în cartea citită dinaintea regelui lui Iuda – ²⁵ din pricina celor care M-au părăsit și au ars tămâie pentru zei străini, mâniindu-Mă cu toate lucrările mâinilor lor. Și s-a aprins mânia Mea în locul acesta și nu se va stinge.' ²⁶ Iar regelui lui Iuda, care v-a trimis să-L căutați pe Domnul, așa să-i spuneți: așa spune Domnul Dumnezeuul lui Israel: '[Cât despre] cuvintele pe care le-ai auzit – ²⁷ și inima ta s-a smerit și tu te-ai umilit în fața Mea, când ai auzit cuvintele Mele împotriva locului acestuia și împotriva celor care locuiesc în el și te-ai umilit înaintea Mea și ți-ai sfâșiat veșmintele și ai plâns dinaintea Mea, și Eu te-am auzit', zice Domnul, ²⁸ 'iată, te adaug la părinții tăi și vei fi așezat în mormânt în pace, iar ochii tăi nu vor vedea nimic din toate nenorocirile pe care le aduc asupra locului acestuia și asupra locuitorilor lui. '»'» Și i-au dus regelui răspunsul. ²⁹ Și regele a trimis și i-a adunat pe bătrânii din Iuda și Ierusalim. ³⁰ Și regele s-a suit la Casa Domnului și, [cu el], întregul Iuda și locuitorii din Ierusalim și preoții și leviții și tot poporul, cu mic, cu mare. Și a citit în auzul lor toate cuvintele Cărții Legământului, care fusese găsită în Casa Domnului. ³¹ Și regele a stat lângă stâlp și a făcut legământ dinaintea Domnului să umble în fața Domnului, să păzească poruncile Lui și mărturiile Lui și rânduielile Lui, din toată inima și din tot sufletul, [după] cuvintele legământului scrise în Cartea aceasta. ³² Și i-a pus pe toți cei aflați în Ierusalim și pe cei din Benjamin să stea în picioare și locuitorii din Ierusalim au făcut legământ în Casa Domnului Dumnezeului părinților lor. ³³ Și Iosia a alungat toate spurcăciunile din toată țara fiilor lui Israel și i-a pus pe toți cei aflați în Ierusalim și în Israel să-I slujească Domnului Dumnezeului lor, în toate zilele sale. Și nu s-a abătut de la urmarea Domnului Dumnezeului părinților lui.

34,26 „așa spune Domnul...: [Cât despre] cuvintele pe care le-ai auzit...”: pasajul este neclar. Unii comentatori sunt de părere că discursul profetesii se întrerupe, în acest loc, din pricina coruperii originalului ebraic. Totuși, pasajul se poate referi la profetia generică, enunțată anterior (2Par. 34,24-25) și adresată regelui în calitate de om de rând (2Par. 34,23: τῷ ὄνῳρι). Profetia care urmează (2Par. 34,28) i se adresează în particular lui Iosia, ca rege dreptcredincios (2Par. 34,26: τῷ βασιλεῖ). Excepția pe care o face Domnul cu regele Iosia este anunțată limpede la 2Par. 34,28.

34,31 „a stat lângă stâlp”: gr. ἔστη ἐπὶ τὸν στῦλον. Cf. nota la 2Par. 23,13.

34,33 „nu s-a abătut”: TM are „nu s-au abătut”.

35 ¹ Și Iosia a făcut Paștele pentru Domnul Dumnezeuul său și au jertfit paștele în ziua a paisprezecea din luna întâi. ² Și i-a pus pe preoți la străjile lor și i-a întărit pentru lucrările Casei Domnului. ³ Și le-a spus leviților care aveau putere în tot Israelul să se curățească pentru Domnul; și ei au adus chivotul sfânt în Casa pe care o zidise Solomon, fiul lui David, regele lui Israel. Și regele a zis: „Nu trebuie să mai purtați nimic pe umeri! Ci acum, slujiți-I Domnului Dumnezeului vostru și poporului Său, Israel, ⁴ și rânduiți-vă după casele voastre părintești și după cetele voastre pe zile, după cum a scris David, regele lui Israel, și [după porunca dată] prin Solomon, fiul său; ⁵ și stați în Casa [Domnului] după împărțirile caselor voastre părintești, pentru frații voștri, fiii poporului, și o parte a casei părintești, pentru leviți; ⁶ și jertfiți paștele și pregătiți cele sfinte pentru frații voștri, ca să se facă după cuvântul Domnului, [dat] prin Moise.” ⁷ Și Iosia a dat

35 Corespunde parțial cu 4Rg. 23,21-27 și 1Ezr. 1.

35,1 „a făcut Paștele”: gr. ἐποίησεν τὸ πάσχα. 4Rg. 23,21 și 1Ezr. 1,1 utilizează termenul πάσχα. ♦ „au jertfit paștele”: gr. ἔθυσαν τὸ πάσχα, adică au înjunghiat mielul de Paște.

35,3 „le-a spus leviților... pe umeri”: TM are „le-a spus leviților care dădeau învățătură întregului Israel, celor care erau sfinți pentru Domnul: «Puneți chivotul sfânt în Casa pe care a zidit-o Solomon, fiul lui David, regele lui Israel; nu mai este o povară pentru umerii voștri.»” ♦ Unii comentatori sunt de părere că sfântul chivot fusese scos din Templu de Manasse (cf. 2Par. 33,7) sau de Amon. Alții înclină să creadă că Iosia însuși îl scosese în timpul reparațiilor. ♦ Iosia își ia libertatea să schimbe îndatoririle esențiale ale leviților (numiți în 1Ezr. 1,3 ἱεροδοῦλοι), acelea de a purta pe umeri chivotul și a îndeplini funcții subalterne față de preoții aaroniți (Lev., Num.). După ce au așezat chivotul în sanctuarul central al Templului, leviții, degrevați de îndatorirea lor de „hamali”, „beneficiază de o mobilitate ce contrastează cu imobilitatea obligatorie a altor slujitori [cântăreții, portarii, cf. 2Par. 15]: mișcarea este prezentată ca o metaforă a sfințeniei și autorității lor” (A. Canessa, *Études sur la Bible grecque des Septante: 1 Esdras*, p. 46). În vreme ce mobilitatea acestor leviți este interpretată pozitiv de Cronist, ea devine una dintre cauzele exilului pentru autorul lui 1Ezr.

35,5 Fiecare familie trebuia să jertfească de Paște un miel, adus la Templu de capii de familie. Leviții preiau rolul acestora din urmă și săvârșesc jertfa în numele laicilor, „frații lor, fiii poporului (ἑοὶ τοῦ λαοῦ)”.

35,7-8 Privatiunile la care fuseseră supuși evreei în urma invaziilor și deportărilor asiriene l-au determinat pe rege să ofere populației venite la Ierusalim animalele de jertfă necesare. ♦ „Și Iosia a dat... dar”, gr. καὶ ἀτήρξατο ἰωσιας: verbul ἀτήρχομαι are ca sens de bază „a face începutul jertfei”, iar termenul din aceeași familie lexicală, ἀπαρχή, s-a specializat pentru „părgă”. Cu cele oferite de rege și de căpeteniile acestuia începea jertfa pascală. ♦ Ordinea celor cărora le este destinată ofranda regală este relevantă

pentru fiii poporului dar de oi și de miei și de iezi din prăsila caprelor; toate acestea, în număr de treizeci de mii, le-a dat pentru Paște tuturor celor aflați acolo; și trei mii de juncani, din averea regelui. ⁸ Și căpeteniile lui au dat dar poporului și preoților și leviților: Chelkia și Zaharia și Iiel, căpeteniile Casei Domnului, le-au dat preoților; și au dat pentru Paște două mii șase sute de oi și miei și iezi, și trei sute de juncani. ⁹ Și Chonenia, și Banaia, și Samaia, și Nathanael, fratele lui, și Asabia, și Iiel, și Iozabad, căpeteniile leviților, au dat în dar leviților, pentru Paște, cinci mii de oi și cinci sute de juncani. ¹⁰ Și s-a rânduit bine slujba, iar preoții stăteau la locul lor și leviții [s-au împărțit] pe cetele lor, după porunca regelui. ¹¹ Și au jertfit paștele și preoții au vărsat sângele cu mâna lor, iar leviții au jupuit [animalele jertfite]. ¹² Și au pregătit arderea de tot ca să o dea fiilor poporului, după împărțirea pe case părintești, ca ei să o aducă Domnului, după cum este scris în cartea lui Moise. Și tot așa până în zori. ¹³ Și au fript paștele în foc, după rânduială, și au fiert cele sfinte în căldări de aramă și în cazane. Și [sărbătoarea] mergea bine și le duceau în fugă la fiii poporului. ¹⁴ Și [abia] apoi au pregătit pentru ei și pentru preoți, fiindcă preoții au adus jertfe de grăsimi și arderi de tot până noaptea, iar leviții și-au pregătit și pentru ei și pentru frații lor, fiii lui Aaron. ¹⁵ Și fiii lui Asaph, cântăreții de psalmi, [erau] la locul lor, după poruncile lui David, și Asaph, și Aiman, și Idithon, profeții regelui; [la fel] căpeteniile și portarii; nimeni nu se mișca de la slujirea celor sfinte, pentru că frații lor leviții o pregătiseră pentru ei. ¹⁶ Și s-a rânduit bine și s-a pregătit toată slujba Domnului în ziua aceea, ca să se facă Paștele și să se aducă arderile de tot pe altarul Domnului, după porunca regelui Iosia. ¹⁷ Și fiii lui Israel care se aflau acolo au ținut Paștele la vremea aceea, precum și sărbătoarea azimilor, șapte zile. ¹⁸ Și nu mai fusese un

pentru bulversarea ierarhiei sociale: laici, preoți și leviți. Importanța fără precedent a acestora din urmă este evidentă și supărătoare pentru gândirea legalistă a autorului lui 1Ezr., dar constituie un prilej de mândrie pentru Cronist, în calitate de levit.

35,9 „Banaia”: nu apare în lista din TM.

35,10 „s-a rânduit bine”, gr. κατορθώθη: verbul grec are aici sensul de „a pune în ordine, a reuși, a se desfășura în cele mai bune condiții”.

35,12 „Și tot așa până în zori”: TM are „și la fel pentru vite”.

35,13 „[sărbătoarea] mergea bine”: nu apare în TM.

35,18 „un asemenea Paște”: gr. τὸ πᾶσα ὁμοίον αὐτῷ. Tonul Cronistului este, fără îndoială, laudativ. Autorul Paralipomenelor interpretează chiar și abaterea de la Lege a lui Iosia (*i.e.* mobilizarea fără precedent a leviților) în termeni superlativi, ceea ce nu se poate spune despre pasajul corespondent de la 1Ezr. 1,18, în care autorul pare să

asemenea Paște în Israel din zilele lui Samuel profetul și nici un rege al lui Israel nu a mai făcut un Paște cum au făcut Iosia și preoții, și leviții, și întregul Iuda, și [cei din] Israel care se aflau acolo, și locuitorii din Ierusalim, pentru Domnul, ¹⁹ în anul al optsprezecelea al domniei lui Iosia. ^{19a} Și pe grăitorii din pântec și pe prezicători și *tharafinii* și idollii și *karasimii* care se aflau în pământul lui Iuda și în Ierusalim i-a ars în foc regele Iosia, spre a statornici cuvintele Legii scrise în cartea pe o găsisse preotul Chelkia în Casa Domnului. ^{19b} Nu a mai fost rege pe măsura lui înainte, care să se întoarcă spre Domnul cu toată inima, cu tot sufletul și cu toată puterea lui, după întreaga Lege a lui Moise. Și nici după el nu s-a mai ridicat altul asemenea lui. ^{19c} Însă Domnul nu s-a abătut de la urgia mâniei Sale mari cu care se mâniase împotriva lui Iuda din pricina tuturor întărâtărilor cu care-l întărâtase Manasse. ^{19d} Și Domnul a spus: „Îl voi depărta și pe Iuda de la fața Mea, așa cum l-am depărtat pe Israel, și am lepădat și cetatea pe care am ales-o, Ierusalimul, și Casa despre care am spus: «Numele Meu va fi acolo.»”

²⁰ Și s-a ridicat Faraonul Nechao, regele Egiptului, împotriva regelui asirienilor, către râul Eufrat; și regele Iosia a pornit să-i iasă în cale. ²¹ Și

strecoare o acuză subtilă la adresa lui Iosia, care, prea permisiv cu leviții, se face vinovat de încălcarea ritualului pascal. În viziunea autorului cărții 1Ezr., inițiativa lui Iosia este una dintre cauzele exilului, iar greșeala lui este îndreptată de Ezdra, adevăratul restaurator al Legii și al unității poporului ales (cf. Canessa, A., p. 47). ♦ „din zilele lui Samuel profetul”: pasajul corespondent de la 4Rg. 23,22 oferă varianta imprecisă „din vremea judecătorilor”: gr. ὀφ' ἡμερῶν τῶν κριτῶν.

35,19a-d Pasajul, care nu apare în TM, corespunde cu 4Rg. 23,24-27, dar lipsește în 1Ezr. 1. Cronistul subliniază caracterul excepțional al lui Iosia ca reformator religios și explică exilul ca urmare meritată a neascultării lui Manasse. Autorul lui 1Ezr. nu e de acord cu această apreciere: absența pasajului îl acuză, de fapt, pe Iosia că ar fi trădat, din exces de zel, prescripțiile clare din Legea mozaică privitoare la sărbătoarea Paștelui.

35,19a „*tharafinii*”: termen ebraic transcris în LXX sub forma θεραφιν sau θαραφιν. Comentatorii ezită în privința acestui cuvânt. Totuși, după opinia generală, este vorba de obiecte asociate practicilor magice. Dintre soluțiile propuse, probabilitatea cea mai mare o întrunește ipoteza lui H.A. Hoffner (în *Peoples of Old Testament Times*, p. 215 și *passim*, apud DB, s.v. „Terafim”, pp. 1267-1268) conform căreia termenul ebraic trebuie apropiat de hitt. *tarpis*, „un fel de spirit, iazmă” cu dublă funcțiune, protectoare și persecutoare. În atestările veterotestamentare este vorba despre reprezentări plastice ale respectivelor duhuri. ♦ „*karasimii*”: alt termen ebraic cu sens incert, transcris în LXX.

35,20 În TM, versetul începe astfel: „După toate acestea, după ce *Yo šiyāhū* a rânduit Casa, s-a ridicat...” ♦ „Nechao”: gr. Νεχάω (în egipteană *Ni-k'w*). Moștenitorul lui

[Nechao] a trimis la el soli, zicând: „Ce treabă am eu cu tine, rege al lui Iuda? Nu asupra ta am venit astăzi, ca să fac război; Dumnezeu mi-a zis să mă grăbesc. Ia seama la Dumnezeuul care este cu mine, să nu te nimecească!”²² Dar Iosia nu și-a întors fața de la el, ci s-a întărit de luptă; și n-a ascultat de cuvintele lui Nechao, [venite] din gura lui Dumnezeu, ci s-a dus să se războiască în câmpia Magedon.²³ Și arcașii au tras asupra regelui Iosia, și regele le-a zis slujitorilor săi: „Duceți-mă de aici, pentru că sunt tare rănit.”²⁴ Și slujitorii săi l-au scos din car și l-au urcat în carul al doilea pe care îl avea, și l-au dus la Ierusalim. Și a murit și l-au înmormântat lângă părinții lui. Și întregul Iuda și Ierusalimul l-au jelit pe Iosia.²⁵ Și Ieremia l-a plâns pe Iosia, și toate căpeteniile de bocitori și de bocitoare au făcut jelanie pentru Iosia până astăzi; și au făcut din aceasta o poruncă pentru Israel și, iată, este scris în [cărțile de] plângeri.²⁶ Iar faptele lui Iosia și nădejdea lui sunt scrise în Legea Domnului.²⁷ Și faptele lui, cele dintâi și cele de pe urmă, iată, sunt scrise în Cartea regilor lui Israel și ai lui Iuda.

Psammetichos I, fondatorul celei de-a douăzeci și șasea dinastii a Egiptului. A domnit între 610 și 595 î.H. În 609 î.H. a încercat să-i vină în ajutor ultimului rege asirian, Assur-uballit II, împotriva expansiunii babiloniene, dar întârzierea provocată de Iosia a dus la năruirea planurilor de alianță asiro-egiptene și la prăbușirea Imperiului asirian. ♦ Prin „regele asirienilor”, Deuteronomistul îl numește cu anticipație pe Nabucodonosor, babilonianul devenit ulterior bătăliei de la Carchemiș (mai-iunie 605 î.H.), suveran al Asiriei. ♦ „împotriva regelui asirienilor”: TM are „să se lupte la Kar^k miș”. ♦ „cătrea râul Eufurat”: aluzie anticipativă la bătălia de la Carchemiș, în urma căreia egiptenii a trebuit să cedeze poziția strategică pe care o disputau cu Babilonul lui Nabucodonosor II în Orientul Apropiat.

35,21 „ca să fac război”: TM are „la casa bătăliei mele” (= „am de luptat cu altcineva”).

35,22 „nu și-a întors fața de la el”, i.e. nu și-a schimbat planul în privința lui. ♦ Cronistul explică moartea lui Iosia prin nesupunerea față de cuvintele Faraonului, purtător al avertismentului divin. Motivul este complet diferit față de cel de la 1Ezr. 1, unde se sugerează că Iosia a murit din pricina reformei religioase strâmbă.

35,25 „căpeteniile de bocitori și de bocitoare... până astăzi”: TM are „cântăreții/poetii și cântărețele/poetesele”. ♦ „[cărțile de] plângeri”: gr. ἐπὶ τῶν θρήνων. Unii dintre Părinți au crezut că autorul sacru face referire la *Plângerile* atribuite lui Ieremia, carte acceptată în canonul creștin. Contraargumentul filologiei moderne este însă unul de conținut: *Plângerile* se referă la prima cădere a Ierusalimului. Am preferat, în consecință, traducerea sus-menționată.

35,26 În TM, versetul este: „Și faptele lui Yo'syāhū și dovezile lui de pietate, după Legea Domnului...”.

36¹ Și l-a luat poporul țării pe Ioachaz, fiul lui Iosia, și l-a uns și l-a pus rege în locul tatălui său, în Ierusalim. ² Ioachaz avea douăzeci și trei de ani când a ajuns rege și a domnit trei luni în Ierusalim; ^{2a} iar numele mamei sale era Amital, fiica lui Ieremia din Lobena. ^{2b} Și a făcut ce este rău înaintea Domnului, toate câte le făcuseră și părinții lui. ^{2c} Și Faraonul Nechao l-a legat în Deblatha, în ținutul Emath, ca să nu mai domnească în Ierusalim. ³ Și l-a dus cu el în Egipt și a pus bir pe țară o sută de talanți de argint și un talant de aur. ⁴ Și Faraonul Nechao l-a pus pe Eliakim, fiul lui Iosia, rege în Iuda, în locul lui Iosia, tatăl lui, și i-a schimbat numele în Ioakim. Și pe Ioachaz, fratele lui, l-a luat Faraonul Nechao și l-a dus în Egipt; și a murit acolo. ^{4a} Și [iudeii] i-au dat lui Faraon argintul și aurul. De atunci a început să fie dijmuită țara, ca să [poată] da argintul după porunca lui Faraon: fiecare cerea cât putea să ia, argint și aur, de la poporul țării, ca să le dea Faraonului Nechao.

⁵ Ioakim avea douăzeci și cinci de ani când a ajuns rege și a domnit unsprezece ani în Ierusalim; iar numele mamei sale era Zechora, fiica lui

36,1 Pasajul din 1Par. 3,15 arată că Iosia avea, în ordine, patru fii: Ioanan, Ioakim, Sedekia, Salum. Ier. 22,11 arată că Sellem, ultimul fiu al lui Iosia i-a urmat acestuia la tron. 2Par. 36,1 și 4Rg. 23,31 îl numesc pe acesta Ioachaz. Salum și Ioachaz sunt una și aceeași persoană, primul nume fiind cel din naștere, al doilea cel regal. Toate sursele menționate concordă în privința duratei domniei (3 luni) și a vârstei la care a fost uns rege (23 de ani), iar 2Par. și 4Rg. precizează ca mama lui era Amital.

36,2a-c Nu apar în TM.

36,2c Nechao l-a destituit pe Ioachaz, moștenitorul lui Iosia, instaurat prin voință populară, și l-a deportat în Deblatha (TM are Ribla), localitate din provincia Hamat, situată pe valea râului Orontes, la aproximativ 50 km nord-est de actualul Baalbek. Măsura de forță a faraonului s-a datorat, probabil, unei încercări de emancipare a lui Ioachaz de sub dominația recentă a Egiptului.

36,3 TM are: „Regele Egiptului l-a luat din Ierusalim și a pus peste țară un bir...”

36,4 „fiul lui Iosia, rege în Iuda, în locul lui Iosia, tatăl lui” nu apare în TM. ♦ Schimbarea numelui (atestată la 4Rg. și la Flavius Iosephus, *AI* 10,83) era gestul simbolic care oficializa relația de vasalitate impusă de faraon regelui de la Ierusalim. Ioachim (TM: *Y^hhöyākīm*) a domnit unsprezece ani în Iuda, între 609 și 598 î.H., și a fost pe durata întregii sale domnii credincios suzeranului egiptean. ♦ „și a murit acolo”: nu apare în TM, după cum nu apare nici v. 4a.

36,5 O primă invazie, în Iuda, a lui Nabucodonosor, împăratul Babilonului, fiul lui Nabopolassar, întemcietorul dinastiei caldeene, a avut loc în al patrulea an de domnie al lui Ioakim (Ier. 25,1) și primul an al suveranului babilonian, adică 604 î.H., după bătălia de la Carchemiș, în care acesta din urmă i-a înfrânt pe egipteni. ♦ „iar numele mamei sale... Rama”: nu apare în TM.

Neria din Rama. Și a făcut ce este rău înaintea Domnului, toate câte le făcuseră și părinții săi. ^{5a} În zilele lui a venit în țară Nabucodonosor, regele Babilonului, și Ioakim i-a fost rob vreme de trei ani; [apoi] s-a răzvrătit împotriva lui. ^{5b} Și Domnul i-a trimis asupra lor pe caldeii, și cete prădalnice de sirieni, și cete prădalnice de moabiți și de fii ai lui Ammon și de samarineni, și s-au răzvrătit, după cuvântul Domnului [grăit] prin slujitorii Săi, profeții. ^{5c} Însă mânia Domnului a rămas peste Iuda, ca să-l lepede de la fața Sa, din pricina păcatelor lui Manasse, în toate câte le săvârșise ^{5d} și pentru sângele nevinovat pe care l-a vărsat Ioakim: căci a umplut Ierusalimul de sânge nevinovat. Dar Domnul nu a vrut să-i nimicească. ⁶ Și asupra lui s-a ridicat Nabucodonosor, regele Babilonului, și l-a legat cu lanțuri de aramă și l-a dus în Babilon. ⁷ Și a dus o parte din vasele din Casa Domnului în Babilon și le-a pus în templul lui din Babilon. ⁸ Și celelalte fapte ale lui Ioakim și toate câte le-a săvârșit, iată, oare nu sunt scrise în Cartea cronicilor regilor lui Iuda? Și Ioakim s-a culcat lângă părinții săi și a fost înmormântat în Ganoza lângă părinții săi și în locul lui a ajuns rege Iechonia, fiul său.

⁹ Iechonia avea optsprezece ani când a ajuns rege și a domnit trei luni și zece zile în Ierusalim. Și a făcut ce este rău înaintea Domnului. ¹⁰ Și în anul următor, regele Nabucodonosor a trimis [după el] și l-a adus în Babilon cu

36,5a-d Nu apar în TM.

36,6 După toate aparențele, textul se referă, cu imprecizie, la o a doua invazie a lui Nabucodonosor, cea dintâi asupra Ierusalimului (597 î.H.). Cronistul vorbește mai degrabă de intenția lui Nabucodonosor de a-l lua în exil pe Ioakim și nu de faptul că aceasta s-a și produs. Ceea ce nu spune Cronistul este că, după prima invazie, Ioakim a continuat să se ralieze, în secret, la alianța antibabiloniană condusă de Egipt. Complotul alianței și revolta antibabiloniană a lui Ioakim au condus de fapt la a doua invazie babiloniană în Iuda, menționată aici, dar care nu îl mai surprinde pe tronul de la Ierusalim pe Ioakim, mort de trei luni, ci pe fiul acestuia, Ioyakin (ebr. *Y'hōyākīn*), numit și Iechonia (2Par. 36,10).

36,8 Cf. și 1Par. 3,16 ♦ „toate câte le-a săvârșit”: TM are „urâciunile pe care le-a săvârșit și ce i s-a întâmplat”. ♦ „Și Ioakim... părinții săi”: nu apare în TM. ♦ „Iechonia”: pasajul corespondent de la 4Rg. 24,7 îl numește, în LXX, pe fiul lui Ioakim, tot Ioakim, în timp ce în TM numele lui e *Y'hōyākīn*.

36,9 „optsprezece ani”: TM are „opt ani”.

36,10 Sedekia este unchiul (literal „fratele tatălui”) lui Iechonia, al treilea fiu al lui Iosias (1Par. 3,15). A domnit între 597 și 587 î.H. Din 4Rg. 24,17 rezultă că numele acestui suveran fusese Maththatia, dar că regele babilonian i l-a schimbat, în Sedekia (ebr. *Ṭidh'kīyāhū*), consfințind astfel noul statut de vasal al fiului lui Iosias.

tot cu vasele scumpe din Casa Domnului; și l-a făcut rege pe Sedekia, fratele tatălui său, peste Iuda și Ierusalim.

¹¹ Sedekia avea douăzeci și unu de ani când a ajuns rege și a domnit unsprezece ani în Ierusalim.¹² Și a făcut ce este rău înaintea Domnului Dumnezeuului său și nu s-a smerit în fața lui Ieremia profetul și [a cuvintelor] din gura Domnului.¹³ Le-a încălcat pe cele jurate pe Dumnezeu lui Nabucodonosor și și-a întărit grumazul și și-a îndărătnicit inima să nu se întoarcă la Domnul Dumnezeu lui Israel.¹⁴ Și toți oamenii de vază din Iuda și preoții și poporul țării au făcut multe blestemății, după spurcăciunile neamurilor, și au pângărit Casa Domnului din Ierusalim.¹⁵ Și Domnul Dumnezeuul părinților lor le-a trimis [vorbă] prin profeți din bună vreme și prin solii săi, pentru că voia să cruțe poporul Său și lăcașul Său cel sfânt.¹⁶ Dar ei își tot băteau joc de solii Lui și nu-l luau în seamă cuvintele și-i măscăreau pe profeții Lui, până când s-a ridicat mânia Domnului asupra poporul Său, de n-au mai avut leac.¹⁷ Și [Dumnezeu] l-a mânat împotriva lor pe regele caldeilor, care i-a ucis pe tinerii lor cu sabia în Casa sfințeniei Domnului; și nu l-a cruțat nici pe Sedekia și n-a avut milă nici de fecioarele lor, iar pe bătrâni i-a strămutat: [Domnul] le-a dat pe toate în mâinile lor.¹⁸ Și toate vasele din Casa Domnului, mari și mici, și avuțiile și toate avuțiile regelui și ale mai-marilor, pe toate le-a dus la Babilon.¹⁹ Și a ars Casa Domnului, a dărâmat zidul Ierusalimului și i-a ars palatele și orice lucru frumos l-a prăpădit.²⁰ Iar pe cei rămași i-a strămutat în Babilon și i-au fost robi lui și fiilor lui până în vremea împărăției mezilor,²¹ ca să se împlinească cuvântul Domnului, prin gura lui Ieremia: până când pământul își va primi sabbaturile și-și va ține sabbatul lui. Și și-a ținut sabbatul în toate zilele pustuirii sale până s-au împlinit șaptezeci de ani.

²² Și în primul an al [domniei] lui Cirus, regele perșilor, după ce s-a împlinit cuvântul Domnului, [rostit] prin gura lui Ieremia, Domnul a trezit duhul lui Cirus, regele perșilor, iar acesta a trimis să se vestească în toată

36,13-17 În 588 î.H., Nabucodonosor a întreprins a treia campanie împotriva lui Iuda, (a doua asupra Ierusalimului), în urma revoltei lui Sedekia și a plănuit alianțe dintre acesta din urmă și Egipt (*cf.* și Iez. 17,15). Data precisă a invaziei apare și la Iez. 24,1. *Cf.* și 4Rg. 25,1.

36,15 „din bună vreme”: *litt.* „dis-de-dimineață”.

36,17 „și nu l-a cruțat... strămutat”: TM are „n-a cruțat nici pe tânăr, nici pe fecioară, nici pe bătrân, pe cel cărunt”.

împărăția printr-o scrisoare, zicând: ²³ „Așa spune Cyrus, regele perșilor: «Domnul Dumnezeuul cerului mi-a dat mie toate împărățiile pământului și El mi-a poruncit să-I zidesc o Casă la Ierusalim, în Iudeea. Care dintre voi este din poporul Lui? Fie Domnul Dumnezeuul lui cu el, și să se ducă [acolo].»”

1 EZDRA

Introducere

I. Identitatea cărții 1 Ezdra

Aruncând o privire asupra cuprinsului unei Biblii moderne complete, vom observa că între cărțile istorice ale Vechiului Testament se numără o carte Ezdra, urmată de Nehemia, iar către final, între cărțile numite „apocrife”, se află și cartea 3 Ezdra. Pentru a risipi confuzia generată de „lipsa” cărții 2 Ezdra dintr-un astfel de cuprins, este necesar să precizăm câte cărți *Ezdra* există în tradiția biblică și cum au fost ele repartizate în TM și în diferitele versiuni (LXX, Vulgata și Vechile latine).

Astfel, în canonul ebraic se află cartea Ezra* (urmată de Nehemia și de Cronici), căreia îi corespunde în canonul lui Ieronim (Vulg.) *Esdrae I liber*, iar în LXX primele 10 capitole din 2 Ezdra.

În tradiția LXX, se află două cărți care poartă numele lui Ezdra: 1 Ezdra (Εσδρας πρῶτον βιβλίον), apocrifă din punctul de vedere al unei colecții biblice moderne, cea pe care o vom descrie mai jos, și 2 Ezdra (Εσδρας δεύτερον βιβλίον), canonică, corespunzând cărților Ezra și Nehemia din canonul ebraic sau din cuprinsul unei Biblii moderne.

Cât privește traducерile latinești, în Vulg. sunt două cărți *Esdrae*, corespunzătoare cărților ebraice Ezra și Nehemia. Ieronim respinge cartea apocrifă care ne interesează. În schimb, în varianta latină *Afra* (VL) regăsim o traducere a 1 Ezdra din LXX, care a ajuns în colecția Vulgatei sub numele de *Esdrae III liber* (3 Ezdra), din moment ce Vulgata lui Ieronim conținea deja *Esdrae I liber* și *Esdrae II liber* (= Nehemia).

În afară de cărțile menționate mai sus, mai există 4 Ezdra (Vulg.) sau *Apocalipsa lui Ezdra*, o apocalipsă iudaică păstrată în latină, siriacă și etiopiană, a cărei versiune grecească s-a pierdut. Subiectul acestei cărți nu are însă nimic în comun cu celelalte cărți Ezdra, *Apocalipsa* fiind alcătuită din șapte viziuni pe care le-ar fi avut Ezdra în exil, la 30 de ani după

* Am transliterat „Ezra” și „Nehemia” când e vorba de titlurile cărților din canonul ebraic, respectiv „Ezdra” și „Neemia” pentru orice referință la LXX.

dărâmarea templului din Ierusalim. Întrebarea în jurul căreia se clădesc cele șapte viziuni este: cum poate îngădui Dumnezeu cel drept și iubitor ca poporul Lui să îndure atât de multe nenorociri?

În privința relațiilor textuale dintre 1 Ezdra și cărțile canonice, prezentăm un tablou detaliat al corespondențelor:

- 1Ezr. 1,1-55 = 2Par. 35,1-36,21;
 1Ezr. 2,1-11 = 2Par. 36,22-23 + 2Ezr. 1,1-11;
 1Ezr. 2,12-26 = 2Ezr. 4,6-24;
 1Ezr. 3-5,6 = parte „originală”;
 1Ezr. 5,7-45 = 2Ezr. 2,1-69;
 1Ezr. 5,46-62 = 2Ezr. 3,1-13;
 1Ezr. 5,63-71 = 2Ezr. 4,1-5;
 1Ezr. 6,1-21 = 2Ezr. 5,1-17;
 1Ezr. 6,22-33 = 2Ezr. 6,1-12;
 1Ezr. 7,1-15 = 2Ezr. 6,14-22;
 1Ezr. 8,1-27 = 2Ezr. 7,1-28;
 1Ezr. 8,28-64 = 2Ezr. 8,1-36;
 1Ezr. 8,65-87 = 2Ezr. 9,1-15;
 1Ezr. 8,88-92 = 2Ezr. 10,1-6;
 1Ezr. 9,1-36 = 2Ezr. 10,7-44;
 1Ezr. 9,37-55 = 2Ezr. 18,1-12.

E semnificativ că 1 Ezdra, echivalentă cu 3 Ezdra din Vechile latine, nu are corespondent în TM decât prin intermediul textelor paralele din 2 Paralipomene și din 2 Ezdra, ceea ce i-a determinat pe unii cercetători să avanseze ipoteza că 1 Ezdra ar fi o compilație stângace și neunitară a celor două cărți canonice, ceea ce este neadevărat. Așadar, atunci când în note vom face trimitere la TM, ne vom referi la textul ebraic care stă la baza traducerilor 2Par. și 2Ezr. Desigur, pentru fragmentul „original” ne lipsește cu totul, din păcate, termenul de comparație ebraic.

II. Conținutul cărții

1 Ezdra relatează o istorie ce se întinde pe mai bine de 200 de ani, avându-i în centrul atenției pe trei mari lideri evrei: regele Iosias (640-609), Zorobabel (520 sq.) și cărturarul și preotul Ezdra (398 sq.).

Cartea începe cu sărbătorirea Paștelui la Ierusalim sub regele Iosias (1,1-31), continuă cu prezentarea regilor lui Israel până la robia babilonică

și relatează cucerirea Ierusalimului de către Nabucodonosor (1,32-55); întoarcerea primei părți a exilaților, în timpul domniei lui Cyrus (2,1-11), precum și primele încercări de reconstruire a templului din Ierusalim (2,12-26). Apoi, brusc, apare în text povestea, de sorginte persă, a celor trei tineri din garda regelui Darius și permisiunea acestuia de a se reface templul, în urma succesului repurtat în fața sa de către Zorobabel (3,1-4,63). Ne este prezentată lista evreilor care se întorc din exilul babilonic sub conducerea lui Zorobabel (5,1-45); eforturile lor de a reface templul la Ierusalim, piedicile pe care le-au întâmpinat din partea samaritenilor și a neamurilor păgâne și porunca lui Darius de a se relua lucrările (5,46-6,33); încheierea lucrărilor la templu, ceremonia de sfințire, precum și reluarea sărbătoririi Paștelui (7,1-15). Abia ultimele două capitole (8 și 9) au în prim-plan reforma religioasă și socială a lui Ezdra. Acesta este un cărturar evreu sacerdot, renumit pentru măsurile pe care le ia în plan cultic și pentru faptul că-i obligă pe iudei să-și repudieze soțiile de alt neam. Cartea se încheie cu citirea Legii în fața poporului de către Ezdra (9,37-55).

III. 1 Ezdra – text original și traducere

Contrar opiniei tradiționale generale, 1 Ezdra nu este nicidecum un text scris direct în limba greacă. Comparația cu celelalte texte care au un conținut similar (din TM, Vulg., VL precum și Flavius Iosephus) arată că 1 Ezdra este o traducere, atât în părțile comune cu textele canonice, cât și în pasajul „original”, efectuată după un text ebraic sau aramaic. Textul care stă la baza traducerii 1 Ezdra este altul decât cel după care a fost tradusă 2 Ezdra; s-a presupus și că TM, în privința cărților Ezra și Nehemia, este o compilație între două texte protomasoretice (TpM), iar relația dintre ele nu este întotdeauna lesne de distins. Divergențele între cele două TpM nu sunt accidentale: ele se accentuează atunci când textul se referă la un aspect important (statutul leviților sau personalitatea lui Ezdra, bunăoară), dar se reduc vizibil atunci când conținutul este obișnuit, mărginindu-se mai mult la aspecte stilistice. Diferențe stilistice există și între cele două cărți din LXX: în vreme ce 1 Ezdra privilegiază turnările grecești, 2 Ezdra se ține mai aproape de expresiile ebraice pe care le traduce.

Vocabularul din 1 Ezdra permite datarea traducerii în a doua jumătate a secolului al II-lea î.H. Lista de cuvinte rare întocmită de Hatch-Redpath pune în evidență legătura strânsă între 1 Ezdra și 2 Macabei (115 termeni comuni, față de numai 50 între 1 Ezdra și 2 Ezdra). Dincolo de similitudinile lexicale,

se pot observa și similitudini la nivelul ideilor și al stilului între 1Ezr. și 2Mac. Rezultă că traducătorul lui 1 Ezdra e același cu autorul lui 2 Macabei (datată cu certitudine în 124 î.H.), iar originea sa pare să fie egipteană, așa cum reiese din folosirea unor termeni atât în 1Ezr., cât și în 2Mac. (pentru detalii, vezi Canessa, A., 1997, pp. 25-27).

IV. Identitatea și statutul leviților

Identitatea și statutul leviților reprezintă o problemă esențială în ceea ce privește 1 Ezdra, fiind cheia lecturii întregii cărți. Chiar dacă tema principală pare a fi alta, bunăoară istoria reconstruirii templului sau întoarcerea poporului evreu din exil, la o analiză atentă a detaliilor vom observa că autorul definește pe fiecare dintre cele trei personaje principale ale cărții (Iosias, Zorobabel și Ezdra) în funcție de poziția fiecăruia în vechiul conflict dintre leviți și preoți (fiii lui Aaron), mai exact în funcție de privilegiile acordate sau nu leviților.

Dificultatea pe care o întâmpinăm este aceea că termenul „leviți” (Λεβίται), un derivat de la numele propriu Levi, acoperă nu una, ci mai multe realități: anumiți leviți sunt „slujitori ai templului” – ιερόδουλοι (1,3), fiind, în listele genealogice (cap. 5 și 8), net disociați de (ceilalți) leviți și, în general, de personalul sacerdotal superior; alți leviți aparțin clasei de mijloc a personalului sacerdotal, numiți „cântăreții templului” – ιεροψάλται (fiii lui Asaph: 5,27,57); în plus, există o a treia categorie, a „preoților leviți” – expresie destul de curioasă, întrucât se cunoaște distincția clară și chiar rivalitatea între preoți și leviți (vezi trimiterile din *Indicele tematic și de termeni* de la sfârșitul vol. I al *Septuagintei*, NEC-Polirom, 2004). Departe de a fi o greșeală de copiere sau o intervenție stângace a vreunui interpolator, această expresie se regăsește și în alte locuri din VT: Deut. 17,9; 21,5; 24,8; 27,9; Iis. Nav. 21,4; Iez. 43,19. Se naște întrebarea firească: ce diferență există între un preot, un levit și un „preot levit”?

Un preot este, după Legea dată de Dumnezeu prin Moise, un „fiu al lui Aaron”, în timp ce un levit este, așa cum o arată și numele, un „fiu al lui Levi”. Prin urmare, un „preot levit” trebuie să fie în același timp și fiu al lui Aaron, și fiu al lui Levi. Într-adevăr, după tabloul genealogic al lui Levi, acesta are trei fii: Gedson, strămoșul lui Asaph (părintele leviților ιεροψάλται), Caath și Merari (Num. 3,17). Aaron fiind descendent al lui Caath, înseamnă că un „fiu” al lui Aaron va fi, în mod firesc, și „fiu” al lui Levi. Așadar,

distincția și opoziția între preoți și leviți nu sunt de ordin genealogic, ci mai degrabă este vorba de o repartiție pe clase, marca unei deosebiri la origine familiale devenind semnul apartenenței la un grup sacerdotal. Așa se face că „levit” ajunge să fie o titulatură, o calitate care se adaugă unei categorii sacerdotale, dar, în afara ei, această calitate izolată nu înseamnă nimic specific¹. Cei pe care I Ezdra îi numește ἱερόδουλοι, „slujitorii templului”, constituie rangul inferior al ierarhiei sacerdotale. Pe o treaptă superioară lor, aparținând castei de mijloc, se află leviții, fiii lui Asaph, „cântăreții templului”, în timp ce preoții leviți sunt, desigur, cei mai de seamă dintre sacerdoși, leviții în adevăratul sens al cuvântului.

Faptul că regele Iosias îi ridică în drepturi pe cei mai de jos dintre leviți, pe „slujitorii templului” (1Ezr. 1,3-6.9), e prezentat ca o eroare gravă, datorată incompetenței lui religioase. Relatarea acestui amănunt legat de Paște, în aparență nesemnificativ, nu este întâmplătoare, autorul dorind să semnaleze, într-o manieră discretă totuși, contrastul între Iosias și personajul central al cărții, preotul Ezdra. Astfel, se dovedește încă o dată intenția autorului de a demonstra că Ezdra este singurul în măsură să refacă unitatea poporului evreu.

V. O cronologie orientată

În 2Ezr. 6,14-15 se află un pasaj care ridică probleme serioase de cronologie, ba chiar de logică: textul spune că templul a fost reconstruit cu încuviințarea (ἄπο γνώμης) lui Cyrus, a lui Darius și a lui Artaxerxes, după care adaugă: „Și au isprăvit Casa aceasta până în ziua a treia a lunii Adar, adică în al șaselea an al domniei lui Darius.” Aceeași lecțiune o are și TM, iar tradiția textului nu prezintă variante. Din două una: templul a fost ridicat ori în timpul lui Artaxerxes, ori al lui Darius. Ajungem în fața unei aporii pe care compoziția cărții nu ne permite să o lămurim.

Aceeași dificultate apare și în 1Ezr. 7,5: „Și, cu încuviințarea lui Cyrus, a lui Darius și a lui Artaxerxes, regii perșilor, Casa sfântă a fost isprăvită, până în ziua de douăzeci și trei a lunii Adar, în al șaselea an al regelui Darius.”

1. Acest lucru nu înseamnă că, acolo unde, în Biblie, întâlnim expresia simplă „levit”, fără vreo altă precizare („cântăreț al templului” sau „preot levit”, bunăoară), este vorba în mod automat de rangul cel mai de jos. Mai degrabă invers: precizarea expresă a rangului inferior (ἱερόδουλοι) sau contextul determină acest înțeles al termenului „levit”.

Nici aici textul nu are variante semnificative, în afară de recensiunea lucianică, unde ordinea este: Cyrus-Artaxerxes-Darius. Locul acestui verset în compoziția cărții I Ezdra nu este lipsit de însemnătate. El marchează, de fapt, finalul unei secvențe lungi (2,12-7,5), în care cititorul pierde ușor firul narațiunii. Desfășurarea acțiunii până în capitolul al doilea este cât se poate de limpede: succesiunea ultimilor regi ai Ierusalimului până la robia babilonică, apoi edictul de eliberare dat de Cyrus. Finalul cărții, începând cu capitolul 7, nu pune nici el probleme de cronologie: se inaugurează templul, se sărbătorește Paștele, după care este prezentată reforma preotului Ezdra, sub domnia lui Artaxerxes. În schimb, partea centrală a cărții este cel puțin confuză. Ne aflăm sub domnia lui Cyrus (559-529), când, dintr-o dată (2,12), ni se prezintă o corespondență între samariteni și Artaxerxes (I Longimanus 465-424). De acolo, trecem îndată (3,1) la Darius I cel Mare (522-486), care, la cererea conducătorilor Siriei și ai Feniciei (6,7), caută în arhivele regale perse ceea ce le promisese Cyrus evreilor. Cititorul este deci dezorientat, așa încât, de dragul concordanței cronologice, apare automat tentația de a corecta numele lui Artaxerxes în Cambyses II (529-522), așa cum a făcut-o, de altfel, Flavius Iosephus (*AI* 11,21-22), în ideea că autorul nu cunoștea prea bine istoria perșilor...

Urmărind însă coerența internă a cărții, vom putea depăși riscul de a-l învinui pe autor și vom înțelege mai bine aceste dificultăți logice. De fapt, dacă ținem seama doar de ordinea cronologică pe care ne-o oferă narațiunea primelor șase capitole, nu ajungem nicăieri: după Cyrus, povestea sare la Artaxerxes, după care face un salt înapoi în timpul lui Darius. Secvența Cyrus-Artaxerxes-Darius nu are nici un sens logic și duce cu gândul la o compilare a mai multor surse istorice, pe care un autor stângaci le va fi pus laolaltă fără a chibzui îndelung asupra compoziției. Totuși, așa cum am amintit deja, aceasta este ordinea pe care o dă versiunea lucianică în 7,5. Autorul recenziunii își dă bine seama că acest verset este rezumatul și încheierea istoriei rezidirii templului, dar, înțelegând greșit (sau altfel) compoziția cărții, corectează textul, plasându-l pe Artaxerxes între Cyrus și Darius, așa cum apar ei în decursul narațiunii.

Reluând secvența celor trei suverani perși, dar nu din unghiul narațiunii, ci din cel al importanței documentelor oficiale perse, copiate fidel de autor, vom vedea că acesta bulversează cu bună știință cronologia pentru a crea un surplus de sens. Mai întâi, apare în text scrisoarea lui Artaxerxes (2,20-24), apoi scrisorile lui Darius (4,47-56) și extrasul din analele perse din primul

an al domniei lui Cyrus (6,23-25), pe care Darius le examinează și le confirmă (6,27-33). Succesiunea obținută este Artaxerxes-Darius-Cirus, o ordine cronologică normală, dar inversată: pe măsură ce textul înaintază, autorul prezintă documente din ce în ce mai vechi, arătând prin aceasta vechimea bunăvoinței arătate de regii perși față de rezidirea templului la Ierusalim.

Rămâne însă o problemă: scrisoarea lui Artaxerxes (2,20-24) nu este deloc favorabilă, întrucât prin ea regele ordonă încetarea lucrărilor. Existența acestei scrisori în interiorul unei cărți pro-persice cum este I Ezdra îl pune pe cititor în dificultate: cum poți spune în încheiere, pe un ton triumfal, că templul a fost construit „cu încuviințarea lui Cyrus, a lui Darius și a lui Artaxerxes”, de vreme ce singura intervenție a lui Artaxerxes despre care ni se relatează în I Ezdra este opoziția lui la lucrările celor întorși din exil? Și cum putea Artaxerxes (fie Longimanus, fie Mnemon care a domnit în perioada 404-359) să aprobe construirea templului sau să i se opună, de vreme ce inaugurarea acestuia a avut loc în timpul lui Darius, în jurul anului 515? Această aparentă lipsă de coerență poate fi explicată dacă presupunem că autorul a vrut anume să sublinieze atitudinea îngăduitoare față de evrei a lui Artaxerxes. De aceea, poate afirma fără rețineră că templul, cea mai importantă realizare a evreilor de după exilul babilonic, a fost reconstruit cu acordul tuturor celor trei regi perși: al lui Cyrus și al lui Darius, prin poruncile date, iar al lui Artaxerxes, prin măsurile pro-iudaice pe care le ia în timpul lui Ezdra. Acest elogiu adus lui Artaxerxes, amplificat în capitolul 8 cu istoria lui Ezdra, nu se potrivește deloc cu scrisoarea din capitolul 2. Trebuie să presupunem deci că este vorba în IEzr. de doi Artaxerxes: Artaxerxes I Longimanus (465-425) în capitolul 2 și Artaxerxes II Mnemon (404-359) în capitolele 7-8.

Autorul ține, așadar, să sublinieze continuitatea ideilor pro-iudaice la regii Persiei. Prezintă faptele în ordine inversă, el rămâne precis și onest (nu trece sub tăcere intervenția ostilă a lui Artaxerxes). Dar, trișând puțin în prezentarea faptelor, orientează cronologia, așa încât să dea impresia că regii Persiei i-au ajutat întotdeauna pe evrei.

Această prezentare a faptelor, în afara unei narațiuni bine structurate, este favorizată de sistemele verbale ale limbilor ebraică și greacă, ce acordă importanță mai mult categoriei aspectului decât valorilor temporale relative. Față de cititorul unei limbi moderne de circulație, care distinge limpede între valorile temporale ale unui perfect și ale unui mai mult ca perfect,

cititorul grec sau iudeu se interesa doar de aspectul momentan, durativ sau perfectiv al unei acțiuni. Efectul va fi deci un fel de indiferență față de diversele episoade ale construirii templului, fiindcă istoria propriu-zisă nu interesează atât cât interesează aspectul atemporal, un fel de viziune din perspectiva eternității. În virtutea acestei atemporalități, autorul poate spune și trebuie să spună că templul, terminat în timpul lui Darius, a fost construit cu încuviințarea lui Artaxerxes.

VI. Receptarea cărții 1 Ezdra la Flavius Iosephus și la Părinții Bisericii

Faptul că 1 Ezdra se numără printre cărțile „apocrife” i se datorează în primul rând lui Ieronim, care afirmă că 1 Ezdra nu conține decât niște năluciri (*somnii*). Dacă, înaintea lui Ieronim, 1 Ezdra este citată alături de textele de mare prestigiu din Pentateuh, după primirea etichetei de „apocrifă” ea cade în uitare, cu atât mai mult cu cât Septuaginta, la rândul ei, va fi trecută cu vederea în Apus. Ieronim respinge canonicitatea cărții 1 Ezdra, de bună seamă în numele principiului logic al non-contradicției, asociat ideii că Scriptura nu se contrazice pe sine. Existența unei cărți surori omonime, 2 Ezdra (în LXX), care pare mai coerentă decât 1 Ezdra, stă de fapt la baza respingerii acesteia din urmă. Traducătorul Vulgatei nu face altceva decât să urmeze unul dintre elementele tradiției în detrimentul celuilalt, cele două reprezentând nu doar două interpretări ale unui singur text ebraic, ci două scrieri diferite.

Înainte însă de condamnarea irevocabilă de către Ieronim, 1 Ezdra s-a bucurat de o reputație onorabilă. Flavius Iosephus este cel dintâi autor care folosește această carte drept sursă principală în alcătuirea *Antichităților Iudaice*, împrumutându-i multe elemente de vocabular și copiind adesea pasaje sau structuri stilistice întregi.

În ce privește receptarea cărții 1 Ezdra la Părinții Bisericii, dincolo de problema canonicității deja amintită, felul în care autorii greci și latini se referă la această carte, în citate sau aluzii, arată că, din punctul lor de vedere, 1 Ezdra făcea parte din Biblie fără nici o urmă de îndoială. În studiul său asupra cărților care poartă numele Ezdra², Th. Denter stabilește un

2. *Die Stellung der Bücher Ezdras im Kanon des Alten Testaments*, Fribourg, 1962, pp. 12, 66-67.

tablou general pe epoci al citărilor din I Ezdra la Părinții Bisericii. Graficul citărilor începe la autorii greci în secolul al II-lea d.H., atinge punctul maxim în secolul al IV-lea, după care scade, până în secolul al VI-lea. Autorii latini citează I Ezdra începând abia cu secolul al III-lea, terminând cu secolul al V-lea, când se atinge cota maximă. Dincoace de aceste granițe temporale, citările sunt inexistente. Desigur, nu toate pasajele cărții au avut parte de același succes: concursul gărzilor de la curtea regelui Darius este de departe cel mai des citat, iar în interiorul acestui concurs se află citat adesea pasajul cuprinzând elogiul adevărului (capitolul 4).

Lista lui Denter nu cuprinde decât 50 de citări, la 17 autori greci (între care se numără Clement din Alexandria, Origen, Grigore din Nazianz, Vasile cel Mare, Theodoret etc.) și la 16 autori latini (între care Tertulian, Ambrozie, Augustin etc.). Ceea ce merită însă toată atenția este faptul că I Ezdra este citată pe același plan cu celelalte cărți ale Bibliei.

Octavian Gordon și André Canessa

1 Ezdra

1¹ Și Iosias a sărbătorit Paștele în Ierusalim pentru Domnul său și a jertfit paștele în ziua a paisprezecea a lunii întâi, ² rânduindu-i pe preoți la

1,1 Iosias, fiul lui Amon, a fost rege în Iuda între 640-609 î.H. Amănunte despre el mai aflăm din 4Rg. 22,1-23,30 și din 2Par. 34-35, dar este amintit și elogiat și în alte locuri din VT (Sir. 49,1-4). Autorul cărții 1 Ezdra este singurul care, fără a se arăta ostil pe față, îi schițează un portret destul de neutru, chiar negativ. ♦ Sărbătorirea Paștelui în vremea lui Iosias este relatată diferit în 1Ezr. față de textele paralele (vezi tabloul corespondențelor din Introducere): în 4Rg. și în 2Par., autorii insistă asupra calităților excepționale ale regelui, subliniindu-i pietatea, în timp ce 1Ezr. îl prezintă, într-o manieră discretă, dar aluzivă și abilă, într-o lumină nefavorabilă. La o analiză atentă a detaliilor, se va observa o legătură de cauză-efect între felul în care Iosias sărbătorește Paștele și viitoarea decădere politică și religioasă a Ierusalimului. Autorul evocă detaliile acestui Paște tocmai pentru a pune în evidență contrastul între reforma criticabilă a lui Iosias (servindu-i autorului drept contraexemplu) și cealaltă reformă, majoră, înfăptuită de preotul Ezdra. Cea dintâi deschide discursul istoric, cea de-a doua îl încheie; prima îi aparține unui laic, cea de-a doua este înfăptuită de un sacerdot, expert în Lege (1Ezr. 8,3); prima este prezentată ca un eșec, ducând la robia babilonică, în timp ce reforma lui Ezdra reprezintă un succes, prin faptul că îi reunește pe evreii întorși din robie (1Ezr. 9,55). Vina lui Iosias constă în aceea că le-a acordat leviților un statut nou, în defavoarea preoților aaronizi (vezi Introducerea). ♦ „a jertfit”: față de lecțiunea ἔθυσεν, adoptată de Rahlfs, pe baza manuscrisului Vaticanus și a versiunii VL (*immolavit*), cea mai mare parte a tradiției manuscrise, precum și textul din 2Par. au verbul la plural, ἔθυσαν. În primul caz, responsabilitatea organizării Paștelui și a abaterilor săvârșite îi revine în totalitate lui Iosias. Vulg. se detașează de orice interpretare, recurgând la forma pasivă: *immolatum est*. ♦ „Paștele/paștele”: textul grecesc are același termen, πασχα, atât pentru sărbătoarea Paștelui, cât și pentru mielul care se aducea ca jertfă. În traducerea noastră vom păstra această diferență la nivelul grafiei, opunând majuscula minusculei.

1,2 „slujbele lor de fiecare zi”: există o diferență între 2Par. (ἐπὶ τὰς φυλακὰς, „la posturile de pază”), care urmează fidel TM (*miş^em^erōth*), și 1Ezr. (κατ' ἐφημερίδας): pe de o parte, autorul cărții 1Ezr. precizează că statutul preoților nu s-a schimbat cu nimic, în opoziție cu „promovarea” leviților (*cf. infra*), iar pe de altă parte, încearcă să evite conotațiile militare în ce-i privește pe preoți. Nu la fel se întâmplă cu leviții, a căror legătură cu șefii militari (v. 9), omisă de TM, este pusă în evidență în LXX în mod deliberat.

slujbele lor de fiecare zi, înveșmântați, în templul Domnului. ³ Și le-a zis leviților, slujitorii templului lui Israel, să se sfințească pe sine pentru Domnul, spre a pune sfântul chivot al Domnului în Casa pe care a înălțat-o regele Solomon, [fiul] lui David: „Nu veți avea a-l purta pe umeri; ⁴ iar acum slujiți-I Domnului Dumnezeuului vostru și îngrijiți-vă de poporul Lui, Israel, și faceți pregătiri după spițele strămoșești și după triburile voastre, așa cum a scris David, regele lui Israel, și după măreția lui Solomon, fiul lui; ⁵ și, stând în templu, după rangul vostru cel strămoșesc, al leviților, care [vă aflați] în rang înaintea fraților voștri, fiii lui Israel, ⁶ jertfiți paștele și pregătiți jertfele pentru frații voștri și faceți Paștele după porunca Domnului, dată lui Moise.” ⁷ Și Iosias a dăruit poporului care se afla de față treizeci de mii de miei și de iezi, iar juncani, trei mii; acestea s-au dat dintr-ale regelui, după făgăduință, poporului, preoților și leviților. ⁸ Și Chelchias și Zaharia și Esyelos, economii templului, le-au dat preoților pentru Paște două mii șase sute de oi și trei sute de juncani. ⁹ Și Iechonias, Samaias și Nathanael, fratele lui, Asabias, Ochielos și Ioram, mai-marii

1,3 Asupra identității și statutului leviților, în opoziție cu cel al preoților, vezi Introducerea. ♦ „slujitorii templului”: termenul ἱερόδουλος apare în LXX numai în 1Ezr. și desemnează personalul sacerdotal de rang inferior, așa cum o arată celelalte contexte (5,29.35; 8,5.22.48). Promovarea lor neașteptată în funcția de oficanți ai cultului (cf. 1,4-6), împingându-i pe preoți pe plan secundar trebuie să fi provocat nedumerire și nemulțumiri. De aici și tonul rezervat al autorului cu privire la regele Iosias și la locul lui în istorie. ♦ Despre chivotul Legământului, vezi trimerterile din „Indicele tematic și de termeni” din *Septuaginta 1*, în special Ex. 25-26. ♦ „spre a pune”, gr. ἐν τῇ θέσει, *litt.* „întru punerea”.

1,4 „după spițele strămoșești (πατριάς) și după triburile (φυλάς) voastre”: 2Par. are οἴκοις, „casele”, și ἑφημερίαις, „slujbele de fiecare zi”, ceea ce înseamnă că 1Ezr. insistă asupra drepturilor ereditare, în timp ce 2Par. se referă la drepturi pe baza unui ordinii stabilite.

1,5 Ideea superiorității leviților lipsește din 2Par., TM și Vulg. Doar VL precizează că leviții „stau dinaintea fraților lor”: *stant in conspectu fratrum (in conspectu*, în latina creștină, este o locuțiune prepozițională, echivalentă cu *ante*).

1,7-9 Repartiția darurilor (leviții având de două ori mai mult decât preoții) arată limpede promovarea leviților într-o funcție superioară preoților (vezi și succesiunea ierarhică: „poporului, preoților și leviților”). ♦ „mai-marii peste o mie”: termenul χιλιαρχοι aparține, fără urmă de ambiguitate, registrului militar. TM, 2Par. și Vulg. vorbesc de „căpeteniile leviților”, și nu de χιλιαρχοι. Autorul cărții 1 Ezdra sugerează că leviții (ἱερόδουλοι), proaspăt promovați, nu fac parte din casa Domnului, ci țin de lumea profană.

peste o mie, le-au dat leviților pentru Paște cinci mii de oi și șapte sute de juncani. ¹⁰ Și s-au întâmplat următoarele: preoții și cu leviții, ¹¹ având azimele, după triburi ¹² și după rangurile strămoșești au stat în fața poporului așa cum se cuvine, ca să le închine Domnului, așa cum stă scris în cartea lui Moise; și așa [au și făcut ei] în zori. ¹³ Și au fript paștele la foc, după rânduială, și au fiert jertfele în cazane și în căldări, cu bun miros, și le-au adus tuturor celor din popor. ¹⁴ Iar după aceea, au făcut pregătiri pentru ei înșiși și pentru preoți, frații lor, fiii lui Aaron; căci preoții aduceau ofrandele de grăsime până la ceas târziu, iar leviții au făcut pregătiri pentru ei înșiși și pentru preoți, frații lor, fiii lui Aaron. ¹⁵ Și cântăreții templului, fiii lui Asaph, se aflau la locul lor, după cele orânduite de David, și [tot așa și] Asaph, Zaharia și cu Eddinus, cei dinspre partea regelui, precum și portarii de la fiecare poartă; nu-i este îngăduit nimănui să iasă din rândul cetei sale, pentru că frații lor, leviții, au pregătit [Paștele] pentru ei. ¹⁶ Și s-au îndeplinit în acea zi cele ce țin de jertfa Domnului, ca să se sărbătorească Paștele și să fie aduse jertfele pe altarul Domnului, după porunca regelui Iosias. ¹⁷ Și au sărbătorit fiii lui Israel – cei care se aflau [acolo] la acea vreme – Paștele și Sărbătoarea Azimelor, timp de șapte zile. ¹⁸ Și nu s-a mai sărbătorit asemenea Paște în Israel din vremurile profetului

1,12 „în zori”: 2Par. se distinge de 1Ezr. prin utilizarea prepoziției etc., „până la”. Textul 2Par. subliniază că ritualul pascal a ținut toată noaptea, „până în (zori)”, așa cum este menționat și în VL: *ad diluculum*. În acest caz, Paștele se desfășoară noaptea, în conformitate cu Legea (Ex. 12,8-10), în timp ce 1Ezr. spune că Paștele a fost sărbătorit dimineața, sau, în cel mai bun caz, ritualul a durat și în timpul dimineții; deci, în afara Legii. Încă o dată, autorul acestei cărți îl incriminează indirect pe Iosias.

1,14 „până la ceas târziu”: termenul *ὀψία* indică un timp necuvenit și nefavorabil (*ὀψία* + *ὄψα*). Și celelalte traduceri, în afară de VL (*usque dum finita esset hora*), se pun de acord în a preciza că ritualul Paștelui nu a fost în întregime nocturn, așa cum o cerea Legea.

1,17 Paștele și Sărbătoarea Azimelor aveau origini diferite: ritualul Paștelui (Ex. 12,3-14) este acela al unei sărbători păstorești, în timp ce ritualul Sărbătorii Azimelor (Ex. 12,15-20; 13,3-10) are un caracter agrar. Cum și una și cealaltă au fost legate de eliberarea poporului evreu din Egipt, folosindu-se deopotrivă în ritual pâini nedospite, până la urmă s-au unit, într-o perioadă greu de precizat. Nu se poate spune cu siguranță dacă cele două sărbători erau deja îmbinate sau nu în timpul domniei lui Iosias.

1,18-19 Acest comentariu din finalul descrierii Paștelui lui Iosias are un caracter ambiguu: termenul *τοιοῦτο*, „asemenea”, „astfel de”, poate fi laudativ, dar poate arăta la fel de bine și caracterul neobișnuit, anormal al Paștelui sărbătorit de Iosias. Totuși, pentru Origen, care se referă la acest pasaj (*Nullus sic pascha celebravit ut Iosias*),

Samuel; ¹⁹ și nimeni dintre regii lui Israel n-a sărbătorit astfel de Paște, cum l-au sărbătorit Iosias și preoții, și leviții, și iudeii, și tot Israelul – cei care se aflau locuind la Ierusalim. ²⁰ În al optsprezecelea an al domniei lui Iosias s-a sărbătorit Paștele acesta. ²¹ Iar faptele lui Iosias au fost îndreptățite înaintea Domnului său, cu inimă plină de evlavie. ²² Și cele din vremea lui au fost așternute în scris în timpurile dinainte, despre cei care au păcătuit și au săvârșit fărădelegi împotriva Domnului, mai mult decât orice neam și domnie, și cum l-au mahnit în simțirea [Lui], și cum s-au ridicat cuvintele Domnului împotriva lui Israel.

²³ Și, după toată această înfăptuire a lui Iosias, s-a întâmplat că, venind Faraon, regele Egiptului, a stârnit război în Charcamys, [un oraș] de pe Euftrat; și Iosias i-a ieșit în întâmpinare. ²⁴ Și regele Egiptului a trimis o solie către acesta, zicând: „Ce avem noi unul cu celălalt, rege al Iudeii? ²⁵ Nu împotriva ta am fost trimis de către Domnul Dumnezeu, căci la Euftrat este războiul meu. Iar acum Domnul este cu mine, și Domnul [care] este cu mine mă zorește. Stai deoparte și nu te împotrivi Domnului!” ²⁶ Dar Iosias nu s-a întors la carul său, ci a prins să se lupte cu el, neluând seama la cuvintele profetului Ieremia, din gura Domnului; ²⁷ dimpotrivă, a pornit război împotriva lui în câmpia [cetății] Mageddo, iar căpeteniile [egiptene] s-au pornit împotriva regelui Iosias. ²⁸ Și regele le-a zis slujitorilor săi: „Scoateți-mă din luptă, căci am ostenit foarte.” Și îndată slujitorii lui l-au

Iosias este tipul omului drept (*Hom. Ez. IX,2*). De asemenea, Flavius Iosephus precizează, în legătură cu acest Paște, că „totul s-a petrecut după Lege și după străvechile datini ale țării” (*AI X,72*).

1,20 „În al optsprezecelea an...”: în anul 622 î.H.

1,21-22 Textul pare lipsit de coerență: pe de o parte, insistă asupra pietății regelui Iosias, pe de altă parte îl include pe acesta în categoria regilor nedrepti. Totuși, autorul distinge două tipuri de regi: „cei care au păcătuit” (ἠμαρτηκότων), înțelegând prin aceasta greșeala datorată incompetenței religioase, în cazul lui Iosias (vezi Introducerea), și „cei care au săvârșit fărădelegi”, *litt.* „cei care au comis fapte lipsite de pietate” (ἠσεβηκότων), ceea ce implică o relație negativă cu divinitatea.

1,26 Flavius Iosephus (*AI X,74*), ca și 2Par. 35,22, spune că Iosias a ignorat cuvintele faraonului Nechao, nu pe ale profetului Ieremia. VL vorbește, generic, doar de „cuvântul profeției” (*verbum prophetiae*). I Ezdra îi aduce așadar o nouă învinuire lui Iosias: a nesocoti porunca Domnului spusă prin cuvintele faraonului, ale dușmanului, poate părea firesc, dar a nu asculta de cuvintele profetului compatriot este de neiertat.

1,27 Mageddo era o cetate plasată la 17 km sud-vest de Nazaret, în câmpia Izreel. Avea o poziție strategică importantă, fiind așezată la întretăierea a două mari căi comerciale.

scos din linia de bătaie.²⁹ Și s-a urcat pe cel de-al doilea car al său; și, dus și așezat la Ierusalim, a murit; și a fost îngropat în mormântul părinților săi.

³⁰ Și l-au jelit pe Iosias în toată Iudeea, iar profetul Ieremia l-a jelit pe Iosias; și întâi-stătătorii, laolaltă cu femeile, l-au jelit [și ei pe Iosias] până în ziua de azi; și s-a dat [lege] pentru tot neamul lui Israel să se facă mereu aceasta.³¹ Aceste lucruri sunt scrise în Cartea istoriilor despre regii Iudeii; iar fiecare amănunt al faptelor lui Iosias, al faimei lui și al priceperii lui în Legea Domnului, atât faptele săvârșite de el mai înainte, cât și cele de acum, sunt istorisite în Cartea Regilor lui Israel și ai lui Iuda.

³² Și cei din popor, luându-l pe Iechonias, fiul lui Iosias, l-au numit rege în locul lui Iosias, tatăl său, când era în vârstă de douăzeci și trei de ani.

³³ Și a domnit în Iuda și la Ierusalim, vreme de trei luni. Și regele Egiptului l-a dat jos din domnia în Ierusalim³⁴ și a pus asupra poporului o pedeapsă de o sută de talanți de argint și de un talant de aur.³⁵ Și regele Egiptului l-a numit rege pe Ioakim, fratele lui [Iechonias], drept rege al Iudeii și al Ierusalimului.³⁶ Și Ioakim i-a aruncat în lanțuri pe cei mai de vază, iar pe Zarios, fratele său, luându-l cu sine, l-a dus din Egipt.

³⁷ Douăzeci și cinci de ani avea Ioakim atunci când a început să domnească peste Iudeea și la Ierusalim, și a făcut ce este rău înaintea Domnului.³⁸ Împotriva lui a pornit Nabucodonosor, regele Babilonului, și, legându-l cu lanț de aramă, l-a dus în Babilon.³⁹ Și luând Nabucodonosor

1,31 „Cartea Regilor lui Israel și ai lui Iuda”: 4Rg. 22,1-23,30.

1,32-44 Regii succesori ai lui Iosias până la robia babilonică ar fi, după textul acesta: Iechonias (609); Ioakim (609-598), fiul lui Iosias; Ioakim (598-597), fiul lui Ioakim; Sedekias (597-587). Toți apar sub diverse alte nume în textele care se referă la ei: Iechonias = Ioachas (4Rg., 2Par.) / *Y^ehō'āhāz* (TM); Ioakim = *Y^ehōyāqim* (TM); Ioakim = Ioakim (dar și Iechonias) / *Y^ehōyākīn* (TM); Sedekias = *Tidh^eqiyāhū* (TM).

1,32 „l-au numit rege”: 2Par., față de 1Ezr., TM, Vulg. și VL, insistă asupra sacralității investirii, folosind sintagma ἔχρισαν αὐτόν, „l-au uns”.

1,38 Nabucodonosor, rege al Babilonului (604-562), a înălțat Imperiul (neo-)babilonian la apogeul său. ♦ „l-a dus în Babilon”: în 4Rg. 24,1-6 se spune doar că Ioakim i-a fost supus lui Nabucodonosor timp de trei ani, apoi s-a răsculat împotriva lui și că a mai avut de suferit atacurile unor cete de chaldei, aramei, moabiți și ammoniți. Apoi „s-a culcat lângă părinții săi” (cf. 4Rg. 24,6). Prima invazie a lui Nabucodonosor asupra Ierusalimului are loc în 598, în timpul urmașului lui Ioakim, *Y^ehōyākīn* (Iechonias, numit în LXX tot Ioakim, ceea ce dă naștere uneori la confuzii), iar a doua invazie, distrugătoare, are loc în 587, în timpul lui Sedekias; atunci el jefuiește și distruge templul și deportează o bună parte dintre evrei în Babilon.

din vasele sfinte ale Domnului și ducându-le cu sine, le-a așezat în templul lui din Babilon. ⁴⁰ Iar cele ce se istorisesc despre el, despre necurăția și despre lipsa lui de credință, sunt consemnate în Cartea cronicilor regilor.

⁴¹ Și în locul lui a ajuns rege Ioakim, fiul său; când a fost numit rege, avea optsprezece ani; ⁴² și a domnit la Ierusalim trei luni și zece zile și a făcut ce este rău înaintea Domnului.

⁴³ Și după un an, Nabucodonosor, trimitând după el, l-a adus în Babilon, o dată cu vasele sfinte ale Domnului, ⁴⁴ și l-a numit pe Sedekias rege al Iudeii și al Ierusalimului, Sedekias având douăzeci și unu de ani, și [acesta] a domnit unsprezece ani. ⁴⁵ Și a făcut ce este rău înaintea Domnului, și nu s-a rușinat de cuvintele spuse de profetul Ieremia, din gura Domnului. ⁴⁶ Și, cu toate că regele Nabucodonosor l-a pus să se jure pe numele Domnului, [Sedekias,] încălcându-și jurământul, s-a răzvrătit și, împietrindu-și grumazul și inima, a încălcat legile Domnului Dumnezeuului lui Israel. ⁴⁷ Până și mai-marii poporului și ai preoților au săvârșit multe impietăți și nelegiuiri, întrecând toate necurățiile tuturor neamurilor, și au pângărit templul cel sfințit al Domnului, din Ierusalim. ⁴⁸ Și Dumnezeuul părinților lor a trimis prin vestitorul Său să-i cheme înapoi [la bine], întrucât [voia] să-i cruțe pe ei și cortul Său. ⁴⁹ Dar ei și-au bătut joc de vestitorii Lui și, în ziua în care a grăit Domnul, ei îi luau în răs pe proorocii Lui, până când, mâniindu-Se pe neamul Lui din cauza impietăților [lor], a poruncit ca regii caldeilor să se ridice împotriva lor. ⁵⁰ Aceștia i-au ucis cu sabia pe tinerii lor, de jur împrejurul templului lor cel sfânt, și n-au cruțat nici tânăr, nici fecioară, nici bătrân, nici copil, ci pe toți i-a dat [Domnul] în mâinile lor. ⁵¹ Și, luând [ei] toate vasele sfinte ale Domnului, cele mari și cele mici,

1,48-49 IEzr. distinge între „vestitorul”, adică Ieremia, profetul cel mai important, și „vestitorii”, termen care se referă la Ieremia, Baruch, și, probabil, la Iezechiel (Flavius Iosephus, *AI X*, 106). ♦ „și-au bătut joc”: *litt.* „le-au dat peste nas”. ♦ Cu privire la folosirea pluralului „regii” (τοὺς βασιλεῖς), sunt două posibile interpretări: fie I Ezdra anticipează, spunând nu numai că Domnul îl trimite pe Nabucodonosor împotriva Ierusalimului, dar și că robia în Babilon se prelungește și în timpul succesorilor acestuia, fie termenul βασιλεῖς se referă, în mod straniu, la cei cinci comandanți de oaste (ἡγεμόνες), despre care vorbește Flavius Iosephus (*AI X*, 135), cărora Nabucodonosor le-a încredințat asedierea Ierusalimului. ♦ „caldeilor”: denumire frecventă în LXX pentru locuitorii Babilonului (babilonieni).

1,51 Chivotul este un element pe care 2Par. și TM îl omit. Ceea ce frapează este apariția lui (unică între cele 222 de ocurențe ale termenului în LXX) la plural: τῶν κιβωτοῦς. De bună seamă, acest termen, care altminteri înseamnă „cutie”, „ladă”, „sipet”, „cufăr”,

precum și chivoturile Domnului și avuțiile regelui, le-au dus în Babilon.⁵² Și au dat foc Casei Domnului și au dărâmat zidurile Ierusalimului, iar turnurile acestuia le-au pârjolit în foc;⁵³ și nu s-au lăsat până n-au nimicuit toate mărețiile acelu [oraș]; iar pe ceilalți [Nabucodonosor] i-a mânat sub sabie în Babilon.⁵⁴ Și i-au fost robi acestuia și fiilor lui până au venit la domnie perșii, ca să se împlinească cuvântul Domnului, [rostit] prin gura lui Ieremia:⁵⁵ „Până ce țara își va ține cu bucurie sabaturile, va ține sabaturile tot timpul pustiirii ei – până ce se vor împlini șaptezeci de ani.”

2 În primul an al domniei lui Cyrus peste perși, pentru împlinirea cuvântului Domnului [rostit] prin gura lui Ieremia, Domnul a trezit duhul

desemnează aici chivotul Legii (cf. Ex. 25-26; Deut. 31,26), această interpretare fiind susținută și de VL (*arcam Domini*). *Codex Alexandrinus* prezintă lecțiunea explicită τὰ σκεύη κιβωτοῦ, dar oarecum incompletă și insuficientă, mai ales că, în descrierile chivotului Legii din Exod (25,10-22 și 37,1-9), nu ni se vorbește de niște „vase” speciale ale chivotului. Este posibilă, în cazul codexului *Alexandrinus*, o contaminare cu τὰ ἱερὰ σκεύη de la începutul versetului. Prin urmare, pluralul se referă la toate „obiectele ce țin de chivotul Domnului”, și nu neapărat la „vasele” chivotului.

1,53 „i-a mânat... în Babilon”: exilul babilonic începe, după 1Ezr., în anul 587 și se sfârșește în 539/538 (vezi *infra*).

1,54-55 Theodoret al Cyrului, în *Int. Dan.* (PG 81,1456-7), întrebându-se când începe și când se termină această perioadă de 70 de ani, se referă și la cartea lui Ezdra. După ce pune față în față textul „fericitului (μακάριος) Daniel” cu cel al „fericitului Ezdra”, și apoi cu versiunile „dumnezeiescului (θειότατος) Ieremia” și ale „dumnezeiescului Zaharia”, își încheie studiul comparativ cu constatarea că versiunea 1 Ezdra este „nemincinoasă și adevărată” (ἀψευδῆ τε καὶ ἀληθῆ).

2,1 Cyrus al II-lea cel Mare (559-529), unul dintre cei mai importanți suverani ai Imperiului persan, cucerește Asia Mică și Imperiul babilonian, practicând o politică înțeleaptă, prin încercarea de a atrage populațiile supuse de partea puterii perse. El joacă un rol semnificativ în istoria poporului evreu, făgăduind întoarcerea exilaților, restituirea vaselor sfinte luate ca pradă de Nabucodonosor și, mai ales, hotărând printr-un edict reconstruirea templului la Ierusalim. ♦ „primul an al domniei lui Cyrus”: este vorba de o brahilogie cronologică, lămurită prin versetul 16 al cap. 6; sintagma nu indică anul 559 (558 după alții), primul an al domniei lui Cyrus asupra perșilor, ci începutul dominației lui asupra Babilonului, adică anul 539/538. Acceptând această dată drept sfârșitul exilului babilonic (587-539/538), constatăm că perioada exilului nu se suprapune cu cei 70 de ani invocați de profeția lui Ieremia (1,54). „Împlinirea” (συνπλήρωσις) de care vorbește profetul ar avea loc abia în 517, așadar în al șaselea an al domniei lui Darius I cel Mare, când se încheie lucrările la rezidirea templului (vezi 7.5). Totuși, Flavius Iosephus (*AI XI,1*), glosându-și în mod eronat sursele (2Par. și 2Ezr.), spune că între

lui Cyrus, regele perșilor; și acesta a vestit prin crainici în tot regatul său, precum și prin scrisori, zicând: ² „Acestea le spune regele perșilor, Cyrus: «Pe mine m-a pus rege al lumii Domnul lui Israel, Domnul cel Preaînalt, și mi-a dat semn să-I zidesc o Casă în Ierusalimul din Iudeea. ³ Așadar, dacă printre voi se află cineva din poporul Lui, Domnul lui să fie cu el și, urcându-se în Ierusalimul din Iudeea, să dureze Casa Domnului lui Israel (Acesta este Domnul Care Și-a așezat cortul în Ierusalim). ⁴ Așadar, cei care locuiesc în împrejurimi să-i ajute pe cei de prin partea locului, cu aur și cu argint, drept daruri, cu cai și cu vite, împreună cu celelalte aduse, după făgăduință, pentru templul Domnului din Ierusalim.»” ⁵ Și când s-au înfățișat căpeteniile triburilor după spițele lor strămoșești, ale lui Iuda și ale lui Beniamin, și preoții, și leviții, și toți cei cărora Domnul le-a trezit duhul, ca să se suie să-I zidească Domnului Casă în Ierusalim, ⁶ [atunci] și cei dimprejur i-au ajutat în toate, cu argint și cu aur, cu cai și cu vite și cu cât mai multe daruri de bunăvoie – mulți al căror cuget fusese trezit. ⁷ Și regele Cyrus a scos vasele sfinte ale Domnului, pe care Nabucodonosor le luașe cu sine din Ierusalim și le așezase în templul său idolesc; ⁸ și după ce le-a luat, Cyrus, regele perșilor, i le-a încredințat lui Mithridates, paznicul vistieriei sale, și, prin acesta, i-au fost încredințate lui Sanabassar, mai-marele Iudeii. ⁹ Și

căderea Ierusalimului (sub Nabucodonosor) și primul an al domniei lui Cyrus sunt 70 de ani. Această cronologie ar împinge înapoi data cuceririi Ierusalimului de către Nabucodonosor, ceea ce nu ar corespunde realității istorice. Cifra 70 ar putea fi însă simbolică, reprezentând durata vieții unui om (cf. Ps. 89,10): pedeapsa nu va fi mai lungă decât o viață de om.

2,2 „Domnul cel Preaînalt”: folosirea acestei expresii sprijină apologia pe care autorul o face regilor Persiei. Epitetul ὑψιστος, „Preaînalt”, constituie liantul, în interiorul cărții I Ezdra, între Cyrus și Darius, care, prin grija lui de a rămâne fidel politicii lui Cyrus, va ordona venerarea „Dumnezeului Preaînalt” (6,30), ca și Artaxerxes (8,19.21). Autorul cărții se străduiește să sublinieze continuitatea politicii externe a curții perse în privința evreilor. ♦ „o Casă”: este vorba de cel de-al doilea templu din Ierusalim, cunoscut sub numele de „templul lui Zorobabel”, primul, templul lui Solomon, fiind distrus de chaldei în 587.

2,4 „după făgăduință”: ofrandă votivă (făgăduită Domnului); la fel și la 2,6.

2,8 Sanabassar (ebr. *Şeş^e bařfar*) a fost numit guvernator (ἑπαρχος) al Iudeii de către Cyrus. Unii sunt de părere că Sanabassar este numele de curte al lui Zorobabel, cu toate că, în IEzr. 6,17, cei doi sunt prezentați ca două persoane distincte (vezi comentariul la acest verset).

2,9-11 Există diferențe importante între texte cu privire la numărul total al vaselor sfinte. IEzr. și VL declară un total de 5469 de vase, în timp ce TM, Vulg. și 2Ezr. declară un total de 5400, probabil aproximat. Făcând însă o sumă a cifrelor prezentate, constatăm

numărul acestora era: o mie de vase din aur pentru libații, o mie de vase din argint pentru libații, douăzeci și nouă de cădelnițe de argint, ¹⁰ treizeci de cupe de aur, două mii patru sute zece de argint și alte o mie de vase. ¹¹ Și au fost ridicate toate vasele – de aur și de argint, în număr de cinci mii patru sute șazeci și nouă – și au fost aduse de către Sanabassar, o dată cu cei [care ieșeau] din robie, de la Babilon la Ierusalim.

¹² Dar, pe vremea lui Artaxerxes, regele perșilor, Beslemos, Mithradates, Tabellios, Raumos, Beelteemos, scribul Samsaios și ceilalți care li se alăturaseră, locuind în Samaria și în celelalte locuri, i-au scris acestuia împotriva celor care se așezaseră în Iudeea și în Ierusalim scrisoarea următoare: ¹³ „Regelui Artaxerxes, stăpânului [nostru]: slujitorii tăi, Raumos, care [-ți scrie] ce se mai întâmplă, și scribul Samsaios, precum și ceilalți judecători din sfatul lor, care sunt în Siria *Koile* și în Fenicia. ¹⁴ Fie-i de acum cunoscut stăpânului nostru, regele, cum că iudeii care au urcat de la voi la noi, venind la Ierusalim, ridică cetatea aceasta răzvrătită și rea, îi repară piețele și zidurile și așază temelie pentru templu. ¹⁵ Așadar, dacă această cetate ajunge să fie ridicată, iar zidurile ei isprăvite, nu numai că nu vor răbda să plătească bir, dar se vor împotrivi și regilor. ¹⁶ Și, fiindcă muncile pentru templu [tocmai] se desfășoară, credem că este bine să nu trecem cu vederea așa ceva, ci să glăsuim către stăpânul [nostru], regele, ca, dacă ți s-ar părea potrivit, să se facă cercetări în cărțile de la părinții tăi, ¹⁷ și

că 1Ezr. este singura variantă de text în care totalul declarat (5469) coincide cu rezultatul adunării listei detaliate. Dacă în VL acest rezultat este de 4960 de vase, în celelalte tradiții de text diferența între acesta și totalul declarat este cu mult mai mare: TM, urmat fidel de Vulg., are 2499, iar 2Ezr. 2289. Mai trebuie adăugat faptul că Flavius Iosephus (*AI XI,15 sq.*) numără 5400 de vase, dar pune la socoteală o categorie în plus. Termenului din 1Ezr. σπονδεῖα, „vase pentru libații”, îi corespunde în 2Ezr. ψυκτῆρες, „vase pentru răcirea vinului”. Flavius Iosephus folosește ambii termeni pentru două categorii distincte de vase, ceea ce sugerează că istoricul evreu a folosit ca surse atât 1Ezr., cât și 2Ezr.

2,12 Autorul se referă la Artaxerxes I Longimanus (465-425). Asupra aparentei contradicții cu 1Ezr. 7,5, vezi Introducerea, subcapitolul „O cronologie orientată”. ♦ Flavius Iosephus (*AI XI,21-22*) corectează textul, spunând că scrisoarea i-a fost adresată lui Cambyses II, după moartea lui Cirus. ♦ „locuind în Samaria”: samaritenii se opun așadar refacerii zidurilor Ierusalimului; la ei se face referire și în 5,63 („dușmanii tribului lui Iuda și [ai tribului lui] Benjamin”) și la 5,69 („neamurile țării”).

2,13 Siria *Koile* (= Siria „scobită”) sau Coelesiria este, în sensul strict, depresiunea cuprinsă între munții Liban și Antiliban (astăzi valea *Beka'a*); în sens larg însă includea și teritoriul Damascului și Palestina (*cf.* 1Mac. 10,69; 2Mac. 3,5,8; 4,4; 8,8; 10,11).

vei afla în cronici cele scrise despre aceștia și vei ști că este vorba de cetatea care se răzvrătea făcându-le neajunsuri regilor și [celorlalte] cetăți și că iudeii erau niște răzvrățiți și puneau acolo la cale împresurări, încă din veac, pricină pentru care cetatea a și fost pustiiată.¹⁸ Așadar, îți facem cunoscut, stăpâne rege, că, dacă cetatea aceasta va fi ridicată, iar zidurile ei înălțate, tu nu vei mai avea cale [pe unde] să cobori înspre Siria *Koile* și în Fenicia.”¹⁹ Atunci regele le-a răspuns în scris lui Raumos, care îi scria ce se mai întâmpla, lui Beelteemos, scribului Samsaios și celorlalți care li s-au alăturat și care locuiau în Samaria, în Siria și în Fenicia, următoarele:²⁰ „Am citit scrisoarea pe care mi-ați trimis-o.”²¹ Am poruncit să se cerceteze și s-a aflat că cetatea aceea s-a pus din veac împotriva regilor și că oamenii [aceia] au fost [niște] răzvrățiți și au pus la cale războaie în ea²² și regi puternici și crunți stăpâneau la Ierusalim și cereau bir din Siria *Koile* și din Fenicia.²³ Așa că acum am poruncit ca oamenii aceia să fie opriți a mai înălța cetatea;²⁴ să se aibă grijă ca nimic să nu se facă altfel și să nu se meargă și mai departe cu răutățile, încât să le aducă neajunsuri regilor.”²⁵ Atunci, după ce au citit cele scrise de regele Artaxerxes, Raumos, scribul Samsaios și cei care li s-au alăturat, punând șaua degrabă și pornind spre Ierusalim cu călărimea și cu o mulțime de oaste, i-au oprit pe cei care zideau.²⁶ Și lucrul la ridicarea templului din Ierusalim a încetat până în cel de-al doilea an al domniei lui Darius, regele perșilor.

3¹ Și regele Darius a făcut un ospăț mare pentru toți supușii săi, pentru toți cei născuți în casa lui, pentru toți marii dregători din Media și din Persia

2,26 Darius I cel Mare (522-486), fiul lui Hystaspes, a permis reluarea lucrărilor de refacere a templului din Ierusalim, sub conducerea lui Zorobabel și a preotului Iisus (Iosua). Lucrările la templu au fost începute în timpul lui Cyrus, în jurul anului 538. Nu se știe cu precizie când anume a încetat construcția templului. Cert este că, în jurul anului 520, la porunca regelui Darius, lucrările sunt reluate, iar templul va fi gata în jurul anului 515.

3,1 *Întrecerea celor trei tineri.* Legenda care urmează (3,1-4,1 *sq.*) este de sorginte persă sau poate chiar indo-europeană, așa cum o arată structura ei trifuncțională, precum și comparația cu alte variante din mitologia iraniană și din cea sanscrită (pentru amănunte, Canessa, A., 1997, pp. 56-71). Departe de a fi o interpolare stângace, povestea celor trei tineri din garda regelui Darius este un pretext pentru a-l introduce în scenă pe Zorobabel și pentru a explica bunăvoința regelui pers față de poporul evreu. ♦ Fragmentul cuprins între 3,1 și 5,6 nu are corespondent nici în LXX, nici în TM. Îl găsim în schimb relatat pe larg, deși diferit în detalii, la Flavius Iosephus (*AI XI*, 33-66). Clement

² și pentru toți satrapii, căpeteniile de oști și mai-marii locurilor supuse lui din India până în Etiopia, din cele o sută douăzeci și șapte de satrapii. ³ Și au mâncat, și au băut, și, după ce s-au săturat, au plecat; iar regele Darius s-a dus în iatac, a adormit și s-a trezit din somn. ⁴ Atunci cei trei tineri, gărzile de corp, cei care-l păzeau pe rege, au zis unul către altul: ⁵ „Să zicem fiecare dintre noi câte o vorbă – ce ar fi mai puternic: acelaia a cărui vorbă va părea mai înțeleaptă decât a celuiilalt îi va da regele Darius daruri mari, și mari semne ale biruinței, ⁶ și purpură de îmbrăcat, și pocale de aur de băut, pat de aur de dormit, și-un car cu frâie de aur, și-un turban din pânză fină de in, și-un colan de aur pe după grumaz; ⁷ și va sta al doilea după Darius, pentru înțelepciunea lui, și «rudă a lui Darius» se va numi.” ⁸ Și fiecare și-a scris atunci vorba lui, au pecetluit-o și au pus-o sub perna regelui Darius. Și au zis: ⁹ „Când regele se va trezi, îi vor da înscrisul, și acelaia a cărui vorbă o vor socoti mai înțeleaptă regele și cu cei trei mari dregători din Persia i se va da izbânda, așa cum stă scris.” ¹⁰ Primul a scris: „Cel mai puternic este vinul.” ¹¹ Al doilea a scris: „Cel mai puternic este regele.” ¹² Al treilea a scris: „Cele mai puternice sunt femeile, dar peste toate învinge adevărul.” ¹³ Și, când s-a trezit regele, au luat înscrisul și i l-au dat, iar el l-a citit. ¹⁴ Și

din Alexandria (*Strom.* I,21) face referire în mod limpede la I Ezdra, scriind despre Zorobabel, „care, prin înțelepciunea lui, și-a învins adversarii”. Alți autori patristici care amintesc de acest episod din I Ezdra sunt Sulpicius Severus (*Hist. Sacra* II,10), Bachiarius (*Rep.* 18) și Augustin (*Civ. Dei* XVIII,36).

3,4 Glosarea termenului *σωματοφύλακες*, „gărzile de corp”, prin „cei care îl păzeau pe rege” pare curioasă, pentru că nu-i aduce cititorului grec nici o lămurire, nici o informație suplimentară. Ar putea fi vorba de un reflex al unui text (aramaic?) care va fi folosit termenul pers pentru a numi „gărzile de corp”, urmat de o glosă (în limba aramaică?). După ce textul a fost tradus în limba greacă, glosa a rămas inclusă în text, în poziție tautologică.

3,5 Flavius Iosephus, reproducând, de bună seamă, o versiune iranică a aceleiași tradiții (care exista în paralel cu cea adoptată de autorul cărții I Ezdra), precizează că inițiativa concursului îi aparține lui Darius însuși.

3,7 „rudă a lui Darius”, gr. *συγγενής*: este un titlu onorific la curtea Ahemenizilor. Potrivit lui Quintus Curtius (*Hist. Alex.* III,3,8.25), când regele se deplasează, de-a dreapta și de-a stânga carului în care se află îl escortează 200 de *συγγενεῖς*, iar un alt grup de 15 000 mărșăluiește dinaintea carului.

3,12 Găsim ecoul acestui verset într-un comentariu al unui autor anonim din secolul al IV-lea (*Quaest.* CIX,17): *Et audi Zorobabel: super omnia, ait, vincit veritas.* ♦ Cel de-al treilea concurent „trișează”, propunând două cuvinte, nu unul singur, așa cum fusese înțelegerea (3,5). Asupra acestei „anormalități”, vezi nota de la 4,34.

a trimis să-i cheme pe toți marii dregători din Persia și din Media, pe satrapi, pe căpeteniile de oști, pe mai-marii locurilor și pe fruntași, s-a așezat în scaunul de judecată și a citit în fața lor cele scrise. ¹⁵ Și a zis: „Chemați-i pe tineri, și ei își vor lămuri vorbele lor.” Și au fost chemați și au intrat. ¹⁶ Și li s-a spus: „Lămuriți-ne despre cele scrise.”

¹⁷ Și a început primul, care vorbise despre puterea vinului, și a grăit astfel: ¹⁸ „Oameni buni, în ce fel este vinul cel mai puternic? El rătăcește mințile tuturor oamenilor care-l beau. ¹⁹ El face ca și mintea regelui, și a orfanului să fie totuna; și a robului, și a omului liber; și a săracului, și a bogatului. ²⁰ Abate toate mințile spre chef și veselire și este uitat și necaz și datorie. ²¹ Și face toate inimile bogate și-l face [pe om] să uite, și pe rege, și pe satrap; și-i face [pe oameni] să vorbească de toate cu duiumul. ²² Și, atunci când beau, [oamenii] uită să se poarte prietenește față de prieteni și față de frați și, nu peste mult timp, își trag săbiile. ²³ Iar când își reintră în fire după vin, nu-și mai amintesc ce-au săvârșit. ²⁴ Ei, oameni buni, nu este oare vinul cel mai puternic, fiindcă-i silește la astfel de purtări?” Și, după ce a grăit astfel, a tăcut.

⁴ ¹ Și a început al doilea să glăsuiască, cel care vorbise despre puterea regelui: ² „Oameni buni, oare nu au oamenii putere asupra pământului și

3,21 „cu duiumul”, *litt.* „prin talanți”: expresia διὰ τολάντων λαλεῖν este singulară în literatura greacă (VL o traduce banal: *per talenta facit loqui*), fiind, se pare, o calchiere a unei turnuri ebraice expresive cu frecvență redusă, dat fiind că Flavius Iosephus (*AI XI,41*) o înțelege greșit, glosând-o prin τῶν τοῖς εὐδαίμοισι προσηκόντων ὀνομάτων, „vorbe care li se cuvin celor bogați”. Totuși, altceva vrea să exprime autorul cărții 1 Ezdra: talantul fiind cea mai mare măsură de greutate, „a vorbi prin talanți” înseamnă a vorbi „în cantități uriașe”, adică „fără măsură”. Pentru a reda ideea acestei lipse de măsură în vorbirea celor cuprinși de beție, autorul folosește doi termeni: πάντα („de toate”, adică „vorbe de tot felul”, „vrute și nevrute”) și διὰ τολάντων („cu duiumul”, „cu grămada”). Așadar, primul are în vedere calitatea, iar al doilea, cantitatea.

3,24 Chiar dacă sunt amintite și anumite „efecte pozitive” ale vinului (vv. 20-21), puterea lui stă tocmai în atributele lui nefaste, distructive. Este subliniată mai mult forța sa negativă, ca și în celelalte două discursuri care urmează, cu privire la rege și la femei. Toate aceste trei elemente (vinul, regele și femeia) se opun celui de-al patrulea, adevărul, aparent „în plus” (*cf.* nota de la 4,34), a cărui forță pozitivă este scoasă mereu în evidență.

4,1 Flavius Iosephus vorbește în mod constant de puterea regilor, nu de a unui rege, așa cum face 1Ezr.

4,2-12 Cel de-al doilea discurs insistă asupra puterii monarhice absolute („El este unul singur” – v. 7), mai precis asupra caracterului negativ al puterii tiranice, care, la fel ca și

asupra mării, având în stăpânire toate câte sunt într-însele? ³ Regele însă are și mai multă putere și le este stăpân și domn; și tot ce le spune el, ei îndeplinesc. ⁴ Dacă le zice să pornească război unul împotriva celuilalt, ei pornesc; iar dacă îi trimite împotriva dușmanilor, ei se duc și răstoarnă munții, zidurile și turnurile. ⁵ Ucid și sunt uciși, dar cuvântul regelui nu-l încalcă; iar dacă înving, îi aduc regelui totul: și prăzile, și toate celelalte. ⁶ Iar cei care nu pleacă [nici] la oaste, nici la război, ci lucrează pământul, la rândul lor, de câte ori seamănă, îi aduc regelui ce-au strâns la seceriș; și, silindu-se unul pe altul, îi aduc regelui dările. ⁷ El este unul singur, [dar] dacă le zice să ucidă – ei ucid; a zis el să cruțe – ei cruță; ⁸ a zis el să lovească – ei lovesc; a zis el să pustiască – ei pustiesc; a zis el să clădească – ei clădesc; ⁹ a zis el să stârpească – ei stârpesc; a zis el să sădească – ei sădesc. ¹⁰ Și tot poporul lui și cu oștirile lui îi dau ascultare. ¹¹ Iar pe lângă acestea, el stă la masă, mănâncă, bea și doarme, pe când ei veghează de jur împrejurul lui și nu poate nici unul să plece și să-și vadă de treburi, nici nu-i încalcă poruncile. ¹² Ei, oameni buni, cum să nu fie regele cel mai puternic, de vreme ce este atât de ascultat?” Și a tăcut.

¹³ Cel de-al treilea însă, care vorbise despre femei și despre adevăr – anume Zorobabel –, începu să grăiască [astfel]: ¹⁴ „Ei, oameni buni, nu-i așa că regele este mare, oamenii mulți, iar vinul puternic? Cine, așadar, este cel care-i stăpânește sau îi ține sub puterea sa? Oare nu femeile? ¹⁵ Femeile l-au născut pe rege și tot poporul care stăpânește peste mare și peste pământ. ¹⁶ Din ele s-au născut și ele i-au hrănit pe cei care sădesc viile din care se face vinul. ¹⁷ Ele

vinul, reprezintă un pericol pentru societate. Cf. și precizarea lui Origen consemnată în nota la 4,38.

4,10 Puterea regelui se exercită deplin asupra poporului (ὁ λαός: cei care nu sunt soldați și care plătesc impozite) și asupra oștirilor (αἱ δυνάμεις). Cei doi termeni reiau și rezumă încrucișat conținutul versetelor 5 și 6.

4,13 Pentru prima dată apare în 1Ezr. numele lui Zorobabel; asupra identificării lui cu Sanabassar (menționat deja la 2,8), vezi nota de la 6,17.

4,15-16 Zorobabel pune în evidență superioritatea femeilor asupra regelui și a vinului, elogiați de antevorbitorii săi. Sub numele lui Zorobabel s-a transmis o scriere apocrifă, *Revelația lui Zorobabel*, cu caracter anticreștin, datând din perioada bizantină. Acest fapt dovedește că personajul se bucura de o prețuire aparte și un renume bine consolidat în unele medii iudaice, chiar într-o epocă târzie.

4,17 Începând cu acest verset, discursul lui Zorobabel se axează pe forța distructivă a femeii: primejdia vine din aceea că energia oamenilor, în general, și a regelui, în special, este deturnată în folosul ei.

fac veșmintele oamenilor, ele le făuresc oamenilor slava, și oamenii nu pot fi fără femei. ¹⁸ Și dacă adună aur, argint sau orice alt lucru frumos și văd o singură femeie, frumoasă la chip și la făptură nurlie, ¹⁹ lăsându-le pe toate, stau cu ochii holbați la ea și o privesc cu gura căscată; și toți ar vrea-o mai bine pe ea, decât [tot] aurul și argintul, și orice [alt] lucru frumos. ²⁰ Bărbatul îl părăsește pe tatăl său care l-a hrănit, precum și țara de baștină, și se alipește de femeia sa; ²¹ și, [fiind] laolaltă cu femeia sa, își lasă sufletul și nu-și mai aduce aminte nici de tată, nici de mamă, nici de țara sa. ²² De aici trebuie să luați aminte că femeile vă stăpănesc: oare nu trudiți și nu osteniți, și nu femeilor le dați și le aduceți totul? ²³ Își ia omul sabia și iese la drumul mare, ca să tâlhărească și să fure și ca să cutureiere marea și râurile; ²⁴ iar pe leu îl privește în față și pășește pe întuneric; și, când a furat, a prădat și a jefuit, ia și-i aduce [totul] iubitei. ²⁵ Omul își iubește cu mult mai presus femeia decât pe tatăl și pe mama sa; ²⁶ mulți și-au pierdut mințile din pricina femeilor și au ajuns robi din pricina lor. ²⁷ Mulți au pierit, au căzut în rătăcire și au greșit din pricina femeilor. ²⁸ Și acum, nu cumva nu mă credeți? Oare nu este mare regele cu puterea lui? Oare nu se sfiesc toate țările să-l atingă? ²⁹ Mă uitam la el și la Apame, fiica mărețului Bartacos și fiitoarea regelui, cum stătea de-a dreapta regelui ³⁰ și, luându-i regelui coroana de pe cap, și-a așezat-o sieși; și-l plesnea pe rege cu stânga! ³¹ Și, la toate acestea, regele o privea cu gura căscată; și dacă ea îi zâmbește, el râde; de i se-ncruntă, o lingușește, ca să se îmbuneze față de el. ³² Ei, oameni buni, cum să nu fie femeile puternice, de vreme ce [pot] face așa ceva? ³³ Atunci, regele și cu marii dregători s-au uitat unul la celălalt.

4,20 Găsim aici ecoul fragmentului din Gen. 2,24, reluat de Apostolul Pavel în Ef. 5,31, atunci când vorbește despre datorile soților: „De aceea, bărbatul își va lăsa tatăl și mama și se va alipi de femeia sa, iar cei doi vor deveni un singur trup.” ♦ „se alipește”: acest verb (κολλᾶται) nu presupune numaidecât o relație trupească, fiind folosit și în Deut. (6,13; 10,20) și Ps. (62,8), pentru a desemna atașamentul omului față de Dumnezeu. Aici însă relația respectivă este implicită.

4,28-31 Ambrozie citează fragmentul în *Ep.* XXXVII,12, pentru a ilustra primejdia seducției femeilor. Textul lui, deși apropiat într-o oarecare măsură de VL, are totuși față de aceasta numeroase diferențe de detaliu.

4,29 Apame nu era regina, ci probabil favorita lui Darius din haremul regal, care număra circa 360 de concubine. ♦ „mărețului Bartacos”: personaj necunoscut, ceea ce explică nenumăratele ezitări ale tradiției manuscrise. Flavius Iosephus îl numește Rabezacos.

³⁴ Și [Zorobabel] a început să grăiască despre adevăr: „O, bărbați, oare nu sunt femeile puternice? Mare este pământul, înalt este cerul și iute este soarele în crugul său, fiindcă dă ocol pe bolta cerului și aleargă iarăși înapoi către locul său, într-o singură zi. ³⁵ Nu este mare cel care face acestea? Dar adevărul este mare și mai puternic decât toate. ³⁶ Tot pământul cheamă adevărul, iar cerul îl binecuvântează; toate lucrurile se zdruncină și se cutremură, și cu el nu se află nici o nedreptate. ³⁷ Nedrept este vinul,

4,34 S-ar părea că Zorobabel trișează, venind în fața regelui și a curtenilor cu un discurs dublu: discursul despre femei și elogiul adevărului. Aceasta pentru că, în povestea indo-iraniană care se află la originea episodului din IEzr., adevărul (ἡ ἀλήθεια) trebuie să fie adăugat la numărul de trei elemente inițiale, cărora li se opune prin abordarea exclusiv pozitivă. În ciuda acestei anomalii a jocului, Zorobabel va fi declarat învingător, pentru că are de două ori dreptate: în plan uman, femeile dețin puterea, dar peste puterea lor se află principiul transcendent al adevărului, comun și lui YHWH, și lui Ahura Mazda. În fața perșilor Zorobabel nu-și îngăduie să facă elogiul direct al lui YHWH (cu toate că aceasta intenționează), dar nici al lui Ahura Mazda, ci elogiază adevărul. Adevărul personalizat unește religia persă cu cea iudaică și constituie un bun prilej pentru autor de a fundamenta atitudinea favorabilă a lui Darius față de poporul evreu. ♦ În religia iranică, adevărul se identifică cu *arta*, principiul cosmic prin care Ahura Mazda menține ordinea Universului, împotriva lui Ahriman, zeul răului, a cărui armă este *drauga* (minciuna, înșelătoria). În afara acestei concepții despre adevăr ca principiu cosmic, inserția privind grandoarea Universului ar fi forțată în discursul lui Zorobabel.

4,35 Privit în ansamblu, discursul lui Zorobabel despre adevăr este, de fapt, un elogiu adus lui Dumnezeu Însuși. Dar adevărul, ca principiu transcendent, nu se confundă cu divinitatea (cf. și nota la versetul următor). ♦ Vasile cel Mare, în *Adv. Eun.* (PG 32,69), se referă la acest verset, fără a trimite însă la sursă, spunând că „adevărul este cel mai puternic (κράτιστον) dintre toate lucrurile bune”. ♦ Grigore din Nazianz (*Or.* XXIII,4) citează versetul ca pe un proverb bine cunoscut: „Cel mai puternic (ισχυρότατον) dintre toate, așa cum șocotim, Ezdra și cu mine, este adevărul.” ♦ Olympiodor (*In Eccl.* I,5) citează acest fragment (ἐκ τοῦ Εοδρα), cu variante nesemnificative.

4,36 „cu el”: în limba română, pentru că termenul „adevăr” este de genul neutru, poate părea că sintagma „cu el” (μετ’ αὐτοῦ) se referă, din punct de vedere gramatical, la „adevărul” despre care se vorbește în acest verset. În limba greacă însă, ἀλήθεια este de genul feminin, în timp ce pronumele αὐτός este de genul masculin. Secvența μετ’ αὐτοῦ nu se poate referi deci decât la ὁς („cel care”) din versetul anterior, adică la Dumnezeu. Zorobabel distinge astfel între principiul transcendent, care este adevărul, apropiat de persul *arta*, și Dumnezeu, Agentul acestui principiu. Această interpretare este susținută și de versetul 40: „Binecuvântat să fie Dumnezeu adevărului!”

4,37 Nedreptatea (ἀδικία) nu are aici o valoare morală. Mai degrabă este un semn al imperfecțiunii lumii materiale (vinul, regele, femeile, oamenii, toate lucrurile), care, lipsită de adevăr, își atrage propria pieire.

nedrept este regele, nedrepte sunt femeile, nedrepti sunt toți fiii oamenilor și nedrepte sunt toate lucrările lor – toate lucrurile de felul acesta! În ele nu se află adevăr, iar în nedreptatea lor vor pieri.³⁸ Adevărul însă rămâne și are putere în veac; trăiește și-și păstrează puterea în veacul veacului!³⁹ Și cu el nu poți face părtinire după chip, nici deosebire, ci el împlinește dreptatea, lipsit de orice nedreptate și răutate. Și toți îi iau în nume de bine lucrările, iar în judecata lui nu se află nici o nedreptate.⁴⁰ Ale lui sunt tăria și împărăția, și puterea, și mărirea, în veci de veci. Bindecuvântat să fie Dumnezeu adevărului!”⁴¹ Și a tăcut, iar tot poporul a strigat atunci și au zis pe dată: „Mare este adevărul și mai puternic [decât toate]!”

⁴² Atunci regele i-a zis: „Cere orice vrei, mai mult decât cele scrise, și-ți vom da, pentru felul în care te-ai dovedit mai înțelept [decât toți]. Vei sta lângă mine și «ruda mea» te vei chema.”⁴³ Atunci [Zorobabel] i-a zis regelui: „Adu-ți aminte de făgăduința că vei zidi Ierusalimul, pe care ai făcut-o în ziua când ți-ai luat domnia,⁴⁴ și că vei trimite înapoi toate vasele [sfinte] luate din Ierusalim; [vasele] pe care le-a scos din țară Cirus, când a făgăduit să dărâme Babilonul, și pe care a făgăduit să le trimită acolo.⁴⁵ Iar tu ai făgăduit să zidești templul pe care l-au ars idumeii, când Iudeea a fost pustiită de către chaldei.⁴⁶ Acum, iată ce doresc și cer de la tine, stăpâne rege, și aceasta este măriniția din partea ta: te rog, așadar, să-ți ții

4,38 Zorobabel insistă asupra nemuririi adevărului, subliniindu-i astfel natura divină. ♦ După Atanasie (*Fid.* 35), Ezdra face o profetie mesianică, punând în gura lui Zorobabel cuvintele: „Adevărul trăiește, biruie, are putere și dăinuie în veci de veci.” Conform interpretării lui Atanasie, adevărul despre care vorbește Zorobabel nu este doar un atribut al lui Dumnezeu, ci este Însuși Fiul lui Dumnezeu. ♦ Origen, referindu-se la fragmentul din 1 Ezdra, precizează că „adevărul biruie asupra vinului, asupra regelui rău (ἔχθρόν) și asupra femeilor” (*Com. Io.* VI,1).

4,39 „nu poți... chip”: gr. λαμβάνειν πρόσωπα este un calc după ebr. *nāšā' pānīm*, *litt.* „a privi fața [cuiva] cu bunăvoință”, „a căuta la fața omului”, deci „a fi părtinitor”.

4,44 Acest verset pare în contradicție cu fragmentul de la 2,7-11, unde ni se spune că Cirus a luat vasele și le-a trimis la Ierusalim. Totuși, nici Zorobabel, nici Darius nu vorbesc despre o eventuală repatriere a vaselor sfinte, ele fiind deja la Ierusalim din vremea lui Cirus. Este de presupus că vasele, încredințate deja lui Sanabassar (2,11), se aflau într-un loc sigur la Ierusalim, iar Darius a poruncit doar să fie reșezate în templu, după ce acesta va fi rezidit.

4,45 Idumeii sau edomiții erau, în perioada respectivă, o populație ostilă iudeilor, fiind protejați ai armatei lui Nabucodonosor. De aceea, nu este nici o contradicție cu textul de la 1,49-52, de unde aflăm că cei care au incendiat templul sunt chaldeii, ci este vorba de o particularizare: idumeii au acționat sub comanda chaldeilor conduși de Nabucodonosor.

făgăduiala pe care tu, cu gura ta, I-ai făgăduit Regelui cerului că ai s-o îndeplinești!"⁴⁷ Atunci regele Darius s-a ridicat și l-a sărutat. Și a scris pentru el scrisori către toți dregătorii, și mai-marii locurilor, și căpeteniile de oști, și satrapii, ca să-i dea însoțire lui și tuturor celor care se duceau împreună cu el să zidească Ierusalimul.⁴⁸ Și le-a scris scrisori tuturor mai-marilor locului din Siria *Koile*, din Fenicia și din Liban, să aducă la Ierusalim trunchiuri de cedru din Liban și să zidească împreună cu el orașul.⁴⁹ Și a scris pentru toți iudeii care plecau din împărăție spre Iudeea o [întărire] a libertății: [astfel] ca nici un om cu putere, satrap, mai-mare al locului sau dregător să nu dea năvală asupra porților lor;⁵⁰ și orice ținut pe care-l vor lua ei în stăpânire, să-l stăpânească fără să plătească dări, iar idumeii să părăsească satele iudeilor pe care le stăpâneau.⁵¹ Și pentru zidirea templului să le fie dați, în fiecare an, douăzeci de talanți, până ce va fi isprăvit.⁵² Iar la altar să se aducă, în fiecare zi, prinos de arderi de tot, după cum au poruncă să aducă, în număr de șaptesprezece, [ceea ce face] alți zece talanți în fiecare an.⁵³ Și toți care pleacă din țara Babilonului ca să-și clădească orașul să aibă parte de libertate, și ei, și copiii lor, precum și toți preoții care pleacă [de-acolo].⁵⁴ Și a mai scris și despre cheltuieli și despre haina preotească în care se face slujba.⁵⁵ Și leviților a scris să li se dea [bani] de cheltuială, până în ziua în care templul va fi isprăvit, și Ierusalimul, zidit.⁵⁶ Și tuturor celor care străjuiesc cetatea a scris să li se dea pământuri și merinde.⁵⁷ Și a trimis toate vasele [sfinte] pe care Cirus le luase cu sine din Babilon. Și toate câte a zis Cirus să se facă, a poruncit și el să se facă și să [le] trimită la Ierusalim.

⁵⁸ Și când tânărul [Zorobabel] a ieșit, înălțându-și fața către cer, spre Ierusalim, L-a binecuvântat pe Regele cerului, zicând:⁵⁹ „De la Tine este izbânda, de la Tine înțelepciunea și a Ta este mărirea; eu sunt slujitorul Tău!”⁶⁰ Binecuvântat ești, Cel Care mi-ai dat înțelepciune! Și pe Tine Te mărturisesc, Stăpâne al părinților!”⁶¹ Și a luat scrisorile, a plecat către Babilon și le-a dat de veste tuturor fraților săi.⁶² Și L-au binecuvântat pe Dumnezeuul părinților lor, fiindcă le-a dat îngăduință și le-a încuviințat⁶³ să meargă și să zidească Ierusalimul și templul unde a fost chemat numele

4,50 Flavius Iosephus (*AI XI,61*) îi menționează, în afară de idumei, pe samariteni și pe „cei din Siria *Koile*”.

4,58 „Regele cerului”: formularea din *1Ezr.* este mai aproape de concepțiile religioase iranice, în comparație cu textul lui Flavius Iosephus, care spune, în manieră iudaică: „a început să-I mulțumească lui Dumnezeu” (*AI XI,64*).

Lui înăuntrul lui. Și au tot ciocnit cupe, cu muzică și veselie, vreme de șapte zile.

5¹ Și, după aceasta, au fost aleși ca să meargă [la Ierusalim] capii familiilor strămoșești, după triburile lor, împreună cu femeile lor, cu fiii, fiucele și slujitorii lor, cu slujnicele și cu turmele lor. **2** Și Darius a trimis împreună cu ei o mie de călăreți, până ce i-au dus și i-au așezat înapoi la Ierusalim, cu pace și în muzică de timpane și de fluier. **3** Și toți frații lor jucau, iar [Darius] i-a pus să meargă [la Ierusalim] împreună cu ei.

4 Acestea sunt numele bărbaților care s-au dus [la Ierusalim], după spițele strămoșești, pe triburi, după rangul lor: **5** preoții, fiii lui Phinees, fiul lui Aaron: Iisus, fiul lui Iosedec al lui Saraias, și Ioakim, fiul lui Zorobabel al lui Salathiel, din casa lui David, din stirpea lui Phares și din tribul lui Iuda, **6** care, în vremea lui Darius, regele perșilor, a grăit vorbe înțelepte, în cel de-al doilea an al domniei acestuia, în luna Nisan, prima lună [a anului].

5,2 Tertulian (*Cor. IX,3*) citează acest verset, spunând: „mai ușor este să te întorci din robia Babilonului cu timpane, cu fluier și cu psalterii, decât cu cununi [de martir].”

5,3 „împreună cu ei”: față de 1 Ezdra, Flavius Iosephus (*AI XI,67*) precizează că iudeii s-au întors din exil în două caravane: prima, cu rolul de „avangardă”, într-un vacarm de instrumente muzicale; restul, cei care „jucau”, constituiau a doua caravană. Cf. și nota la 5,7.

5,5 „Ioakim, fiul lui Zorobabel”: A. Canessa (1997, *ad locum*) respinge varianta din textul lui Rahlfs, propunând secvența „preoții, fiii lui Phinees, fiul lui Aaron (Iisus, fiul lui Iosedec al lui Saraios, și Ioakim, fiul acestuia) și Zorobabel”. Acceptând această corectură, coroborată și cu 2Ezr. 22,10.26, de unde reiese că Ioakim este fiul lui Iisus, sunt înlăturate anumite dificultăți de înțelegere a textului. Lectura atentă ridică o întrebare stânjenitoare: Cum se face că Ioakim, descendent, conform variantei Rahlfs, al lui Zorobabel, nu are nici o legătură cu linia parentală sacerdotală, dar este menționat printre preoți? Dacă ținem seama de varianta de text propusă de Canessa (anume că Ioakim nu este fiul lui Zorobabel, ci al lui Iisus), acest verset ne indică, în loc de o singură categorie („preoții”), două categorii: pe de o parte, preoții, ai căror reprezentanți sunt Iisus și fiul său Ioakim, iar pe de altă parte, Zorobabel, ca reprezentant al puterii regale, așa cum o arată precizarea genealogică. ♦ „Zorobabel al lui Salathiel”: această ascendență a lui Zorobabel este susținută și de Mt. 1,11-12: „Salathiel l-a născut pe Zorobabel”, dar este contrazisă de 1Par. 3,19 (TM și o parte a manuscriselor LXX), unde se spune că Zorobabel este fiul lui Phadaias, fratele lui Salathiel. Divergența poate fi explicată prin legea leviratului: putem presupune că Salathiel a murit fără să aibă copii, iar Phadaias, din căsătoria cu cumnata sa, l-a avut pe Zorobabel.

⁷ Aceștia sunt cei din Iudeea care au ieșit din robia exilului, cei pe care Nabucodonosor, regele Babilonului, i-a strămutat în Babilon ⁸ și care s-au întors la Ierusalim și-n restul Iudeii, fiecare la cetatea lui; cei care au mers împreună cu Zorobabel și cu Iisus, Neemia, Zaraias, Resaias, Enenios, Mardochai, Beelsaros, Aspharosos, Borolios, Roimos și Baana, călăuzitorii lor. ⁹ Numărul celor din popor și călăuzitorii lor: fii ai lui Phoros: două mii o sută șaptezeci și doi. ¹⁰ Fii ai lui Saphat: patru sute șaptezeci și doi. Fii ai lui Aree: șapte sute cincizeci și șase. ¹¹ Fii ai lui Phaathmoab, printre fiii lui Iisus și Ioab: două mii opt sute doisprezece. ¹² Fii ai lui Olamos: o mie două sute cincizeci și patru. Fii ai lui Zatos: nouă sute patruzeci și cinci. Fii ai lui Chorbe: șapte sute cinci. Fii ai lui Bani: șase sute patruzeci și opt. ¹³ Fii ai lui Bebai: șase sute douăzeci și trei. Fii ai lui Asgad: o mie trei sute douăzeci și doi. ¹⁴ Fii ai lui Adonicam: șase sute șazeci și șapte. Fii ai lui Bagoi: două mii șazeci și șase. Fii ai lui Adinos: patru sute cincizeci și patru. ¹⁵ Fii ai lui Ater al lui Ezekia: nouăzeci și doi. Fii ai lui Kilan și ai lui Azetas: șazeci și șapte. Fii ai lui Azuros: patru sute treizeci și doi. ¹⁶ Fii ai lui Annias: o sută unu. Fii ai lui Arom [...]; fii ai lui Bassai: trei sute douăzeci și trei. Fii ai lui Ariph: o sută doisprezece. ¹⁷ Fii ai lui Baiterus: trei mii cinci. Fiii din Baithlomon: o sută douăzeci și trei. ¹⁸ Cei din Netebas: cincizeci și cinci. Cei din Enatos: o sută cincizeci și opt. Cei din Baitasmon: patruzeci și doi. ¹⁹ Cei din Cariathiarim: douăzeci și cinci. Cei din Capiras și din Berot: șapte sute patruzeci și trei. ²⁰ Chadiazii și Ammidienii: patru sute douăzeci și doi. Cei din Kiramas și din Gabbes: șase sute douăzeci și unu. ²¹ Cei din Macalon: o sută douăzeci și doi. Cei din Baitolio: cincizeci și doi. Fiii din Niphis: o sută cincizeci și șase. ²² Fiii

5,7 Se pare că, așa cum menționează și Flavius Iosephus, sunt două caravane ale exilaților: prima, compusă numai din preoți, având rolul de „a pregăti terenul”, a doua, cu restul exilaților. ♦ Cu acest verset se încheie partea originală a cărții I Ezdra și se reia șirul corespondențelor cu TM și cu 2Ezr., întrerupte la sfârșitul capitoului 2.

5,16 Fie numărul fiilor lui Arom nu este menționat, fie Arom și Bassai sunt una și aceeași persoană.

5,17 Începând cu secvența „fiii din Baithlomon”, lista se continuă cu denumiri geografice. Până la versetul 23, numele proprii reprezintă nume de localități, în afară de „Chadiazi și Ammidieni” (v. 20), a căror inserție aici este enigmatică.

5,22 „Primul” Calamo este numele propriu Olamos de la versetul 12. În Ezra 2,31, TM are *‘Eylām ‘ahēr*, „celălalt Eylam”, transliterat neglijent în LXX (2Ezr. 2,31) *Ελαμ-αφ*, întrucât traducătorul a crezut în mod eronat că *‘ahēr* (LXX *αφ*) face parte din toponim.

celuilalt Calamo și din Ono: șapte sute douăzeci și cinci. Fiii [orașului] Ierechos: trei sute patruzeci și cinci. ²³ Fiii [orașului] Sanaas: trei mii trei sute treizeci. ²⁴ Preoții: fii ai lui Ieddos, fiul lui Iisus, printre fiii lui Anasib: nouă sute șaptezeci și doi. Fii ai lui Emmeros: o mie cincizeci și doi. ²⁵ Fii ai lui Phassur: o mie două sute patruzeci și șapte. Fii ai lui Charme: o mie șaptesprezece. ²⁶ Iar leviții: fii ai lui Iisus, Cadmiel, Bannos și Sudios: șaptezeci și patru. ²⁷ Cântăreții templului: fii ai lui Asaph: o sută douăzeci și opt. ²⁸ Portarii: fii ai lui Salum, fii ai lui Atar, fii ai lui Tolman, fii ai lui Acub, fii ai lui Ateta, fii ai lui Sobai: cu toții, o sută treizeci și nouă. ²⁹ Slujitorii templului: fii ai lui Esau, fii ai lui Asipha, fii ai lui Tabaoth, fii ai lui Keras, fii ai lui Sua, fii ai lui Phadaias, fii ai lui Labana, fii ai lui Aggaba, ³⁰ fii ai lui Acud, fii ai lui Uta, fii ai lui Ketab, fii ai lui Agaba, fii ai lui Sybai, fii ai lui Anan, fii ai lui Cathua, fii ai lui Geddur, ³¹ fii ai lui Iair, fii ai lui Daisan, fii ai lui Noeba, fii ai lui Chaseba, fii ai lui Gazera, fii ai lui Ozias, fii ai lui Phinoe, fii ai lui Asara, fii ai lui Basthai, fii ai lui Asana, fii ai lui Maani, fii ai lui Naphisi, fii ai lui Acuph, fii ai lui Achiba, fii ai lui Asur, fii ai lui Pharakim, fii ai lui Basaloth, ³² fii ai lui Meedda, fii ai lui Cutha, fii ai lui Charea, fii ai lui Barchus, fii ai lui Serar, fii ai lui Thomoi, fii ai lui Nasi, fii ai lui Atipha. ³³ Fii ai slujitorilor lui Solomon: fii ai lui Assaphioth, fii ai lui Pharida, fii ai lui Ieeli, fii ai lui Lozon, fii ai lui Isdael, fii ai lui Saphythi, ³⁴ fii ai lui Agia, fii ai lui Phacareth-*sabie*, fii ai lui Sarothie, fii ai lui Masias, fii ai lui Gas, fii ai lui Addus, fii ai lui Subas, fii ai lui Aferra, fii ai lui Barodis, fii ai lui Saphat, fii ai lui Amon. ³⁵ Toți slujitorii templului și fiii slujitorilor lui Solomon: trei sute șaptezeci și doi. ³⁶ Aceștia sunt cei care au venit din Thermeleth și din Thelersas, conducător [avându-l pe] Charaath, Adan și Amar, ³⁷ și nu puteau să-și arate spițele

Așadar, Elam, Ailam, Olamos și Calamo sunt variante pentru unul și același nume ebraic, *‘Éylām*. Faptul că numărul (1254) celor din „Elam-ar” coincide cu numărul celor din Ailam, oraș menționat în același capitol din 2Ezr., la versetul 7, a scos la iveală faptul că acest oraș, Calamo, nici nu există, fiind vorba de un accident în transmiterea textului la o dată foarte veche.

5,34 „Phacareth-*sabie*” (gr. Φακαρεθ-σαβιη) transliterează aproximativ ebr. *Pokhereth haṣ-Ṭebhayim* (cf. TM Ezra 2,57).

5,36 „Aceștia”: termenul se referă la cei menționați la versetul 37, nu la cei din versetul anterior. ♦ „conducător [avându-l pe] Charaath, Adan și Amar” – text neclar; corespondentul în TM Ezr. 2,59: „Și iată cei care s-au urcat de la *Tel-Melah*, *Tel-Haršā’*, *K^orubh-‘Addan*, *‘Immēr*”.

strămoșești și stirpele, anume că sunt [născuți] din Israel: fii ai lui Dalan, fiul lui Tuban, fii ai lui Necodan: șase sute cincizeci și doi.³⁸ Și dintre preoții care se aflau în slujba preoției, dar n-au fost aflați [în liste]: fii ai lui Obbia, fii ai lui Accos, fii ai lui Iodduș, care o luase de soție pe Augia, dintre fiicele lui Pharzellai, și s-a numit după numele aceleia.³⁹ Și, după ce li s-a căutat șirul stirpei în liste și n-a fost găsit, au fost îndepărtați de la preoție.⁴⁰ Neemia și Attharias le-au zis să nu ia parte la cele sfinte, până când nu se va ridica un arhiereu îmbrăcat cu Dezvăluire și în Adevăr.⁴¹ Și ei erau cu toții: [fii ai lui] Israel, de la doisprezece ani în sus, fără slujitori și slujnice: patruzeci și două de mii trei sute șazeci; slujitorii și slujnicele lor: șapte mii trei sute treizeci și șapte; muzicanții și cântăreții: două sute patruzeci și cinci.⁴² Cămile: patru sute treizeci și cinci; cai: șapte mii treizeci și șase; catări: două sute patruzeci și cinci, iar animale de povară: cinci mii cinci sute douăzeci și cinci.⁴³ Și dintre călăuzitori, după spița lor strămoșească, la sosirea lor la templul lui Dumnezeu din Ierusalim, au făgăduit să ridice Casa [Domnului] pe locul acela, după puterea lor,⁴⁴ și să dea pentru vistieria sfântă a lucrărilor o mie de mine de aur și cinci mii de mine de argint, precum și o sută de veșminte preoțești.⁴⁵ Și preoții, și leviții, și cei din popor s-au sălășluit în Ierusalim și în împrejurimi, iar cântăreții templului, portarii și tot Israelul, în satele lor.

⁴⁶ La începutul lunii a șaptea, aflându-se fiii lui Israel fiecare la ale sale, s-au adunat într-un singur cuget în locul larg de la prima poartă, dinspre răsărit.⁴⁷ Și Iisus, fiul lui Iosedec, precum și frații lui, preoții, și Zorobabel, fiul lui Salathiel, cu frații lui au stat în față și au pregătit altarul Dumnezeului lui Israel,⁴⁸ ca să aducă pe el arderi de tot, după cum stă scris

5,40 „arhiereu... Adevăr”: autorul se referă, de bună seamă, la preotul Ezdra. Este limpede că, la întoarcerea din exil, nu fusese încă numit un arhiereu, ceea ce implică și faptul că, în absența materială a templului, funcția de arhiereu nu fusese asigurată în perioada exilului. ♦ „Dezvăluire și Adevăr”: TM are *’Urîm și Tummîm*, obiecte din recuzita marelui preot, al căror sens nu este clar; în LXX apar ca $\delta\eta\lambda\omega\sigma\iota\varsigma$ καὶ ἀλήθεια. Dacă al doilea termen a fost tradus unanim cu „Adevăr”, sensul celui dintâi a prilejuit mai multe încercări de echivalare: „arătare”, „mărturisire”, „manifestare”. Traducătorii LXX NEC-Polirom au optat pentru „Dezvăluire”. Asupra semnificației acestor termeni, precum și asupra diferenței între TM și textele grecești, cf. notele de la Ex. 28,30 și Lev. 8,8.

5,46 „începutul lunii a șaptea” (*Tis⁴rî*): este vorba de luna septembrie a anului 520, în vremea lui Darius I cel Mare. Luna a șaptea era, la evrei, foarte importantă din punct de vedere liturgic (Lev. 23,23-36).

în cartea lui Moise, omul lui Dumnezeu. ⁴⁹ Și s-au strâns laolaltă cu ei și dintre celelalte neamuri ale țării. Și ei au ridicat altarul pe locul acela, fiindcă toate neamurile țării îi urau și-i asupreau. Și au adus, la timpul convenit, jertfe și arderi de tot Domnului, cea de dimineață și cea de seară, ⁵⁰ și au ținut Sărbătoarea Corturilor, după cum se află porunca în Lege; și [au adus] jertfe în fiecare zi, după cum se cuvenea; ⁵¹ și, după acestea, jertfele neîncetate și jertfele din zilele de sabat, și de lună nouă și la toate sărbătorile sfințite. ⁵² Și toți cei care făcuseră făgăduință lui Dumnezeu au început din prima zi a lunii a șaptea să-I aducă jertfe Domnului; dar templul lui Dumnezeu nu era încă zidit. ⁵³ Și le-au dat argint pietrarilor și dulgherilor, iar celor din Sidon și din Tyr le-au dat mâncare, și băutură, și veselie, ca să aducă din Liban trunchiuri de cedru, pe care să le care în plute până în portul Ioppe, după cum aveau poruncă în scris de la Cyrus, regele perșilor. ⁵⁴ Și, în cel de-al doilea an, venind la templul lui Dumnezeu în Ierusalim, în luna a doua, a început Zorobabel, fiul lui Salathiel, precum și Iisus, fiul lui Iosedec, frații lor și preoții leviți și toți cei care veniseră din robie la Ierusalim ⁵⁵ și au pus temeliiile templului lui Dumnezeu în prima zi a lunii a doua din cel de-al doilea an de când au venit în Iudeea și la Ierusalim. ⁵⁶ Și i-au pus pe leviții de la douăzeci de ani în sus peste lucrările Domnului, iar Iisus cu fiii și frații lui, și Cadmiel, fratele lui, precum și fiii lui Iisus Emadabun, fiii lui Ioda al lui Iliadun, împreună cu fiii și frații săi, toți leviții, într-un cuget, au stat ca supraveghetori, muncind pentru lucrările de la Casa lui Dumnezeu. ⁵⁷ Și au zidit zidarii templul Domnului, iar preoții înveșmântați au stat în mijlocul muzicii și al trâmbițelor, precum și leviții, fiii lui Asaph, care, cu chimvalele lor, îi înălțau imnuri Domnului și-L

5,49 Secvența „s-au strâns laolaltă... țării” lipsește din pasajul paralel din TM (Ezra 3,3).

5,53 „veselie”: termenul χαρά, conjectura editorului Rahlfs după VL *cum gaudio*, este aici un eufemism pentru „femei”, „șuitoare”. ♦ „pe care să le care în plute”: transportarea cedrului, anevoioasă pe uscat, se făcea pe mare, legând trunchiurile sub formă de plută. ♦ Menționarea lui Cyrus aici, când se relatează evenimente din timpul lui Darius, poate părea bizară. Autorul ține să sublinieze că decizia de refacere a Ierusalimului îi aparține lui Cyrus, chiar dacă templul a fost terminat abia în timpul lui Darius.

5,55 Faptul că luna stabilită pentru începerea reconstruirii templului coincide cu luna în care regele Solomon a început zidirea primului templu (3Rg. 6,1) nu are nimic simbolic. Luna a doua (*hyar* = mai-iunie) corespunde unei perioade a anului propice transportului plutei pe mare. ♦ Încă un anacronism: narațiunea sare din nou în timpul lui Cyrus. Cf. Introducerea, subcapitolul „O cronologie orientată”.

binecuvântau, asemenea lui David, regele lui Israel. ⁵⁸ Și strigau, mărturisindu-L în imnuri pe Domnul, fiindcă bunătatea și slava Lui [sunt] în veci pentru tot Israelul. ⁵⁹ Și tot poporul trâmbița și striga cu glas mare, cântându-I Domnului imnuri pentru ridicarea Casei Domnului. ⁶⁰ Iar cei mai bătrâni dintre preoții leviți și dintre întâi-stătători, după spițele lor strămoșești, cei care văzuseră Casa dinainte, au venit la zidirea acesteia [noi] cu strigăt și cu bocet mare; ⁶¹ și mulți [veneau] cu glas mare în mijlocul trâmbițelor și al bucuriei, ⁶² încât poporul nu putea să audă trâmbițele din pricina bocetului poporului; căci mulțimea trâmbița foarte tare, încât putea fi auzită de departe.

⁶³ Auzind dușmanii tribului lui Iuda și [ai tribului lui] Beniamin, au venit să afle ce-i cu glasul trâmbițelor. ⁶⁴ Și au aflat că cei [scoși] din robie Îi zidesc templu Domnului Dumnezeuului lui Israel; ⁶⁵ și, venind către Zorobabel, către Iisus și către căpeteniile spițelor strămoșești, le-au zis: „Vom zidi împreună cu voi, ⁶⁶ căci, la fel ca și voi, ascultăm de Domnul vostru și Lui Îi aducem jertfe, din zilele lui Asbasareth, regele asirienilor, care ne-a trimis aici!” ⁶⁷ Dar Zorobabel, Iisus și căpeteniile spițelor strămoșești ale lui Israel le-au zis: „Nu se poate ca și voi, și noi să-l zidim Casă Domnului Dumnezeuului nostru; ⁶⁸ numai noi Îi vom zidi Domnului lui Israel, după cum ne-a poruncit Cyrus, regele perșilor.” ⁶⁹ Dar neamurile țării, ridicându-se asupra celor din Iudeea și împresurându-i, îi împiedicau să zidească ⁷⁰ și, uneltind și purtându-i cu vorba și iscând răscoale, i-au oprit să

5,62 TM (Ezra 3,13) și pasajul corespunzător din LXX, 2Ezr., au, în loc de „trâmbițe” (σαλπίγγεις), *gol*, respectiv φωνή, „sunet”, „strigăt”, „zgomot”. Ieronim, în ciuda faptului că respinge 1Ezr., citează apocrifa în locul textului canonic, spunând că „strigătul celor care urlau era cu mult mai puternic decât sunetul trâmbițelor (*quam clangor tubarum*). Citește cartea lui Ezdra!” (*In Ez. XII,20*).

5,63 „dușmanii tribului lui Iuda și [ai tribului lui] Beniamin”: este vorba de samariteni, la fel ca și în versetul 69 („neamurile țării”).

5,66 Asbasareth = Asaraddon (2 Ezdra, LXX); *’Ēsar Haddon* (Ezra 4,2, TM).

5,70-71 Folosirea verbului ἐπιτελεσθῆναι, „a duce la bun sfârșit”, „a isprăvi”, confirmă faptul că nu era vorba de reconstruirea în întregime a templului, ci de construirea pe temelia pusă deja de Sanabassar, în jurul anului 539. 1 Ezdra face o distincție clară pe conștientă între cele două verbe: ἀποκωλύειν, „a opri” (făcând să înceteze lucrul), și εἴργειν, „a împiedica”, „a pune bețe în roate”, fără ca acesta din urmă să însemne oprirea completă a lucrărilor. Este de presupus că lucrările la templu au încetat în timpul lui Cyrus (care dăduse și ordinul de construire), dar, la începutul domniei lui Cambyses (530), care nu apare deloc cu numele în text, au fost reluate. Aceasta se datorează unei

isprăvească zidirea pe toată vremea vieții regelui Cyrus. ⁷¹ Și au fost împiedicați să zidească timp de doi ani, până la domnia lui Darius.

6 ¹ În al doilea an al domniei lui Darius, profeții Aggeu și Zaharia, fiul lui Eddi, au profețit pentru iudeii din Iudeea și din Ierusalim, în numele Domnului Dumnezeuului lui Israel, Care era peste ei. ² Atunci, ridicându-se Zorobabel, fiul lui Salathiel, și Iisus, fiul lui Iosedec, au început a zidi Casa Domnului din Ierusalim, în timp ce profeții Domnului se aflau cu ei și-i ajutau. ³ În vremea aceea, au venit la ei Sisinnes, mai-marele Siriei și al Feniciei, și Sathrabuzanes, și însoțitorii lor și le-au zis: ⁴ „Cine v-a dat poruncă să zidiți această Casă și să isprăviți acest acoperiș și toate celelalte? Cine sunt zidarii care îndeplinesc aceste lucrări?” ⁵ Însă bătrânii iudeilor au aflat bunăvoință, pentru că Domnul le-a purtat de grijă celor [veniți] din robie ⁶ și n-au fost împiedicați de la zidire, până să i se vestească și să i se vorbească lui Darius.

⁷ Copie a scrisorii pe care Sisinnes, mai-marele Siriei și al Feniciei, Sathrabuzanes și însoțitorii lor, cărmuitori în Siria și în Fenicia, i-au scris-o și i-au trimis-o lui Darius: ⁸ „Regelui Darius, salutare! Toate să-i fie cunoscute stăpânului nostru, regele, și anume: când am venit noi în țara Iudeii și am mers în orașul Ierusalim, i-am prins pe bătrânii iudeilor [veniți] din robie zidind pentru Domnul o Casă mare și nouă, cu pietre cioplite și grinzi din lemn de mare preț puse în ziduri, ⁹ și lucrările se desfășoară cu

politici inițial favorabile a lui Cambyses față de evrei. Schimbarea situației are două posibile cauze: fie regele, în condițiile în care mai multe popoare dominate de perși se răzvrăteau, s-a văzut nevoit să manifeste mai puțină toleranță față de cultele străine, fie, prins de campania militară din Egipt (525-522), a arătat mai puțin interes față de certurile dintre evrei și samariteni, lăsându-le acestora din urmă libertatea de a se opune rezidirii templului din Ierusalim. Așadar, versetele 70 și 71 ilustrează două etape diferite ale istoriei reconstruirii templului: oprirea completă a lucrărilor în timpul lui Cyrus (nu se poate preciza în ce an) și perioada de doi ani (524-522) în care lucrările s-au desfășurat anevoios, din cauza piedicilor puse de samariteni.

6,1 „al doilea an...”: anul 520. ♦ „fiul lui Eddi”: Zaharia este de fapt fiul lui Barachias (Zah. 1,1), expresia „fiul lui” marcând aici un raport de ascendență mai îndepărtată.

6,7 Textul din 2Ezr. (5,6) traduce termenul aramaic (în TM, Ezra 6,1-7,9 este scris în aramaică) *par' seghen*, „copie”, prin *δισσάφησις*, „lămurire”, „clarificare”, „explicare”, în timp ce 1Ezr. traduce fidel cu *ἀντίγραφον*. Presupunem deci că traducătorul cărții 2 Ezdra înțelege că este vorba de o traducere, probabil din persă în aramaică, a scrisorii respective.

repezițiune – lucrul merge bine în mâinile lor – și le isprăvesc cu toată măreția și cu toată sârguința.¹⁰ Atunci i-am întreat pe bătrâni, zicând: «Cine v-a dat poruncă să zidiți această Casă și să puneți temeliiile acestor lucrări?»¹¹ I-am întreat, ca să-ți facem cunoscut ție și să-ți scriem despre oamenii care-i conduc și le-am cerut și un înscris cu numele cârmuitorilor lor.¹² Dar ei ne-au răspuns, zicând: «Noi suntem slujitorii Domnului Care a întemeiat cerul și pământul.¹³ Casa a fost zidită în urmă cu mai mulți ani de către un rege mare și puternic al lui Israel și a fost isprăvită.¹⁴ Și când părinții noștri, încrâncenându-se, au păcătuit împotriva Domnului lui Israel, Cel din ceruri, El i-a dat în mâinile lui Nabucodonosor, regele Babilonului, regele chaldeilor.¹⁵ Și, dărâmând Casa, au ars-o, iar poporul l-au dus în robie în Babilon.¹⁶ Dar, în primul an al domniei lui Cyrus peste țara Babilonului, regele Cyrus a dat în scris să se zidească această Casă.¹⁷ Iar vasele sfinte, cele de aur și cele de argint, pe care le luase Nabucodonosor din Casa din Ierusalim și le așezase în templul său, regele Cyrus le-a scos din templul de la Babilon și i le-a încredințat lui Zorobabel – adică mai-marelui Sanabassar.¹⁸ Și i-a poruncit ca, ducând înapoi toate vasele, să le pună la loc în templul din Ierusalim, iar acest templu al Domnului să fie zidit pe locul [lui].¹⁹ Atunci Sanabassar, venind aici, a pus temeliiile Casei Domnului din Ierusalim și, de atunci și până acum, ea se tot zidește, dar nu s-a isprăvit.»²⁰ Așadar, acum, dacă socotești de cuviință, rege, să se cerceteze în arhivele regale ale stăpânului rege, cele de la Babilon,²¹ iar

6,13 „Casa”: este vorba de primul templu al evreilor, templul zidit de regele Solomon (970-931) și distrus de Nabucodonosor în 587.

6,16 „în primul an al domniei lui Cyrus”: este vorba de anul 539 sau de 538 î.H.

6,17 „lui Zorobabel – adică mai-marelui Sanabassar”, *litt.* „lui Zorobabel și mai-marelui Sanabassar”. TM, Vulg. și 2Ezr. (6,14) precizează că vasele i-au fost încredințate (doar) lui Sanabassar (ebr. *Şeş^obaşsar*). 1Ezr. pare să se detașeze de restul tradiției, propunând două nume. De fapt, este singura care pune în relație cele două nume prin conjuncția „și” (καί), aici cu rol explicativ: „lui Zorobabel, adică mai-marelui Sanabassar.” Această interpretare este susținută de două aspecte lingvistice: mai întâi, în versetul următor (6,18), cele două presupuse personaje sunt desemnate printr-un singular: αὐτῷ ἀπεπέγκοντι (traducerea în română este ambiguă, nefăcând diferența între singular și plural); în al doilea rând, epitetul ἑπαρχος: „mai-marele”, *litt.* „governatorul”, pe care îl întâlnim lângă Sanabassar, apare mai jos, la 6,26.28, lângă numele Zorobabel. Or, nu puteau exista în același timp doi guvernatori ai Iudeii. Alți cercetători nu sunt de această părere și consideră că e totuși vorba de doi conducători diferiți a două valuri diferite de exilați care se întorc în Iudeea.

dacă se găsește că zidirea Casei Domnului din Ierusalim se face cu încuviințarea regelui Cyrus și dacă stăpânul nostru, regele, socotește de cuviință, să ne glăsuiască despre aceste lucruri.”

²² Atunci regele Darius a poruncit să se cerceteze în arhivele regale care se află în Babilon și s-a aflat la Ecbatana, [cetățuia] cea tare din țara Mediei, un tom în care se pomeneau următoarele: ²³ „În primul an al domniei lui Cyrus: regele Cyrus a poruncit a se zidi Casa Domnului din Ierusalim, acolo unde se aduc jertfe cu foc neîncetat. ²⁴ Înălțimea ei să fie de șaizeci de coți, lățimea de șaizeci de coți, cu trei rânduri de piatră cioplită și cu un rând de lemn nou din țară; iar cheltuiala să se dea din casa regelui Cyrus. ²⁵ Și vasele sfinte ale Casei Domnului – și cele din aur, și cele din argint –, pe care le luase Nabucodonosor din Casa din Ierusalim și le adusese în Babilon, să fie duse înapoi în Casa din Ierusalim, unde stătuseră, ca să fie așezate acolo.”

²⁶ Le-a poruncit, așadar, lui Sisinnes, mai-marele Siriei și al Feniciei, și lui Sathrabuzanes, precum și însoțitorilor lor și cărmuitorilor puși în Siria și în Fenicia, să ia aminte și să se țină departe de acolo; și, mai mult, să-i lase pe slujitorul Domnului, Zorobabel, mai-marele Iudeii, și pe bătrânii iudeilor să zidească acea Casă a Domnului pe locul [ei]: ²⁷ „Și eu am poruncit să se zidească până la capăt și să se ia seama să li se dea ajutor iudeilor [veniți] din robie, până ce Casa Domnului va fi isprăvită. ²⁸ Și din tributul Siriei *Koile* și al Feniciei să se dea cu grijă o parte acestor oameni, adică mai-marelui Zorobabel, pentru jertfele [care se vor aduce] Domnului: tauri, berbeci și miei; ²⁹ de asemenea, grâu, sare, vin și untdelemn, fără întrerupere, în fiecare an, după cum vor arăta preoții din Ierusalim, ca să se folosească în fiecare zi, fără urmă de împotrivire; ³⁰ ca să I se aducă libații Dumnezeului Preaînalt, pentru rege și pentru supușii săi, și să se înalțe rugi pentru viața lor.” ³¹ Și a mai poruncit ca „oricine ar încălca ceva din cele pomenite și scrise mai sus, sau nu va purta de grijă [să fie îndeplinite], să se ia o bârnă dintr-ale lui și să fie spânzurat de ea, iar averile să fie ale regelui. ³² De aceea, și Domnul, al Cărui nume este chemat acolo, să dea pierzării pe orice rege și orice popor care-și vor întinde mâna să oprească ori să strice

6,22 Ecbatana – fosta capitală a Imperiului mezilor, devenită, după 540 î.H., reședința de vară a regilor perși.

6,23 Pentru cronologie, cf. nota de la 2,1.

6,26 „Zorobabel, mai-marele Iudeii”: Zorobabel este trimis în Iudeea în calitate de guvernator. TM și 2Ezr. nu menționează rolul politic al lui Zorobabel.

6,30 Asupra expresiei „Dumnezeului Preaînalt”, cf. nota de la 2,2.

Casa Domnului de la Ierusalim. ³³ Eu, regele Darius, am hotărât să se facă după cele [arătate] aici cu toată grija.”

⁷ ¹ Atunci Sisines, mai-marele Siriei *Koile* și al Feniciei, Sathrabuzanes și cu însoțitorii lor, dând ascultare poruncilor regelui Darius, ² au supravegheat cu mai multă grijă lucrările sfinte, lucrând laolaltă cu bătrânii iudeilor și cu mai-marii templului. ³ Și au mers ușor lucrările sfinte, pe când profeteau Aggeu și Zaharia, profetii; ⁴ și le-au isprăvit, după porunca Domnului Dumnezeuului lui Israel, ⁵ și, cu încuviințarea lui Cirus, a lui Darius și a lui Artaxerxes, regii perșilor, Casa sfântă a fost isprăvită, până în ziua de douăzeci și trei a lunii Adar, în al șaselea an al regelui Darius. ⁶ Iar fiii lui Israel, preoții, leviții și ceilalți [ieșiți] din robie, care li s-au adăugat, au făcut precum [stă scris] în cartea lui Moise: ⁷ au adus ca jertfă la înnoirea templului Domnului o sută de tauri, două sute de berbeci, patru sute de miei, ⁸ doisprezece iezi pentru păcat, pentru întregul Israel, după numărul celor doisprezece conducători ai triburilor lui Israel. ⁹ Și au stat preoții și leviții înveșmântați, după triburi, la lucrările Domnului Dumnezeuului lui Israel, precum [stă scris] în cartea lui Moise, iar portarii au stat la fiecare poartă.

¹⁰ Și fiii lui Israel, ai celor [întorși] din robie, au sărbătorit Paștele în ziua a paisprezecea a lunii întâi; pentru că preoții și leviții s-au curățit împreună,

7,3 „au mers ușor”: gr. εὐόδα ἐγίβετο, *lit.* „s-au desfășurat cu bună cale”.

7,5 „ziua de douăzeci și trei a lunii Adar”: data de 23 Adar (= februarie-martie, ultima lună a calendarului de sorginte babiloniană) nu coincide cu data menționată de TM, 2Ezr. și Vulg., care vorbesc de ziua a treia a lunii Adar. Două explicații sunt posibile: fie TM și 2Ezr. au pierdut în tradiția manuscrisă cifra 20 (un singur semn în sistemele alfabetice ebraice și grec), fie autorul cărții 1Ezr. a modificat în mod deliberat data reală, pentru a-i conferi o valoare simbolică: având în vedere că Adar este ultima lună a anului (împrumutată din calendarul babilonian după exil) și că sărbătoarea de inaugurare a templului durează opt zile, ca cea a templului lui Solomon, datarea încheierii lucrărilor în ziua de 23 a lunii Adar ar plasa intrarea în funcțiune a noului templu la începutul anului calendaristic. ♦ „al șaselea an”: anul 517 î.H.

7,8 1Ezr. este singurul text care vorbește despre „conducătorii triburilor” (φυλάρχοντες), în timp ce TM, 2Ezr., Flavius Iosephus (AI XI,108), Vulg. și VL vorbesc doar de „triburi” (šibh'îm, φυλῶν, *tribuum*).

7,10-12 Față de Paștele lui Iosias (1,7-9), unde prezența leviților (care acolo erau doar niște ιεροδουλοι, „slujitori ai templului”, și primeau o dijmă dublă față de preoți) în viața liturgică era condamnată de autor, aici se încearcă o „reabilitare” a statutului leviților, fiindcă se purifică laolaltă cu preoții și dobândesc întâietate liturgică. Secvența ascendentă „popor, preoți, leviți” vine în sprijinul acestei întâietăți a leviților.

¹¹ și toți fiii [întorși] din robie nu s-au curățit, fiindcă leviții s-au curățit toți împreună ¹² și au jertfit paștele pentru toți fiii robiei, pentru frații lor, pentru preoți și pentru ei înșiși. ¹³ Și au mâncat fiii lui Israel [întorși] din robie, toți cei care s-au îndepărtat de spurcăciunile neamurilor țării, căutându-L pe Domnul. ¹⁴ Și au ținut Sărbătoarea Azimelor timp de șapte zile, veselindu-se înaintea Domnului, ¹⁵ fiindcă a întors planul regelui asirienilor spre binele lor, ca să le întărească mâinile pentru lucrările Domnului Dumnezeului lui Israel.

8 ¹ Și, după acestea, sub domnia lui Artaxerxes, regele perșilor, a venit [la Ierusalim] Ezdra, [fiul] lui Saraias, [fiul] lui Ezerias, [fiul] lui Chelkias, [fiul] lui Salem, ² [fiul] lui Sadduc, [fiul] lui Achitob, [fiul] lui Amarias, [fiul] lui Ozias, [fiul] lui Bocca, [fiul] lui Abisue, [fiul] lui Phinees, [fiul] lui Eleazar, [fiul] lui Aaron, cel dintâi preot. ³ Acest Ezdra a venit din Babilon ca scrib, fiind bine pregătit în Legea lui Moise, dată de către Dumnezeul lui Israel; ⁴ și regele i-a dat mărire, întrucât a aflat har înaintea lui pentru toate vredniciile sale. ⁵ Și au mers împreună cu el la Ierusalim dintre fiii lui Israel, dintre preoți, dintre leviți, dintre cântăreții templului, dintre portari și dintre slujitorii templului, în cel de-al șaptelea an al domniei lui Artaxerxes, în luna a cincea (era anul al șaptelea pentru rege); ⁶ căci, ieșind din Babilon în ziua întâi a primei luni, au ajuns la Ierusalim în prima zi a celei de-a cincea luni, cum le-a dat lor Domnul cale bună pentru aceasta. ⁷ Căci Ezdra adunase multă știință, încât nu-i scăpa nimic din Legea Domnului și din porunci, ca să învețe pe tot Israelul despre toate legile și judecățile.

7,15 „regelui asirienilor”: comentatorii semnaleză această titulatură bizară, în cazul în care se referă la Darius, pentru că regii Persiei sunt numiți în cel mai bun caz „regii Babilonului”, dar niciodată „regii Asiriei”.

8,1-2 „Artaxerxes, regele perșilor”: după mulți comentatori, este vorba de Artaxerxes II Mnemon (404-359). Deci, misiunea lui Ezdra la Ierusalim ar data din anul 398 (cf. v. 8,5). ♦ Genealogia lui Ezdra, prezentată ca o panoramă a clasei sacerdotale, nu este aceeași în toate textele: TM și 2Ezr. dau 16 nume, față de numai 13 în 1Ezr.

8,3 „ca scrib”: substantivul γραμματεὺς traduce ebr. *sophēr* (VL *scriba*). Artaxerxes îl trimite pe Ezdra la Ierusalim în calitate de „scrib”, adică de secretar al regelui, și nu în calitate de învățat al Legii, cum ar fi fost posibilă interpretarea termenului γραμματεὺς. Cf. nota de la 8,9.

⁸ Și lui Ezdra, preotul și cititorul Legii Domnului, i-a sosit poruncă scrisă de la regele Artaxerxes, unde se aflau următoarele: ⁹ „Regele Artaxerxes către Ezdra, preotul și cititorul Legii Domnului, salutare! ¹⁰ Cumpănind eu hotărâri binevoitoare, am poruncit ca aceia care vor și doresc din neamul iudeilor – preoți, leviți, precum și [toți] cei din regatul nostru –, să meargă împreună cu tine la Ierusalim. ¹¹ Așadar, toți care doresc, să plece împreună, așa cum am socotit de cuviință eu și cei șapte prieteni sfetnici ai mei, ¹² ca să cerceteze starea din Iudeea și din Ierusalim, potrivit cu ce se află în Legea Domnului, ¹³ și să aducă pentru Domnul lui Israel, la Ierusalim, daruri pe care le-am făgăduit eu și prietenii mei; și tot aurul și argintul care se va găsi în ținutul Babiloniei să-l ducă Domnului la Ierusalim, împreună cu ce a fost dăruit de popor pentru templul Domnului lor din Ierusalim; ¹⁴ să se adune aur și argint pentru tauri, berbeci, miei și pentru cele ce-i însoțesc, ¹⁵ astfel încât să se aducă jertfe la altarul Domnului lor, din Ierusalim. ¹⁶ Și toate câte ai vrea, împreună cu frații tăi, să le faci cu aurul și cu argintul, împlinește-le după voia Dumnezeuului tău; ¹⁷ iar vasele sfinte ale Domnului, care ți-au fost date, să fie pentru trebuința

8,8 Flavius Iosephus (*AI XI,122*) afirmă că Ezdra însuși ia decizia să meargă la Ierusalim împreună cu compatrioții săi, cerându-i lui Artaxerxes să-i scrie o recomandare pentru satrapi.

8,9 „cititorul Legii”: termenul ἀναγνώστης nu apare decât în 1 Ezdra (toate cele șase ocurențe cu referire la preotul Ezdra), traducând fie aram. *sāpar dātā*, „scribul Legii” (TM, Ezra 7,12), fie ebr. *sophēr*, „scrib” (TM, Ezra 7,6). Faptul că traducătorul grec, referindu-se la același termen ebraic sau aramaic, face o diferență între γραμματεὺς (8,3) și ἀναγνώστης confirmă că, la versetul 3, γραμματεὺς îl desemnează ca secretar al cancelariei imperiale, și nu se referă la calitatea de cărturar a lui Ezdra, chiar dacă traducătorul jonglează pe baza ambiguității termenului.

8,11 Instituția „celor șapte prieteni sfetnici” își are originea în grupul celor șapte nobili care l-au ajutat pe Darius să-l răstoarne pe magul Gaumata. Dar sfetnicii din timpul lui Artaxerxes II sunt aleși după bunul plac al regelui și, în fapt, nu au nici o influență asupra politicii monarhului, deși constituie primul rang de la curtea Ahemenizilor, după rege. 1Ezr. are în plus, față de echivalentul din TM, termenul „prieteni” (φίλοι), un alt titlu onorific la curtea persă.

8,16 „împlinește-le”: verbul folosit aici, ἐπιτελεῖν, este întrebuințat peste tot în 1Ezr. pentru a desemna ducerea la bun sfârșit a lucrărilor templului din Ierusalim. Autorul pune deci pe același plan rezidirea templului cu reforma lui Ezdra.

8,17 „vasele sfinte ale Domnului”: TM și 2Ezr. vorbesc de vase simple sau de obiecte (*mā'nayyā'*, σκεύη), fără epitetul „sfânt”. Trebuie remarcat că, în vreme ce, în versetul anterior, aurul și argintul sunt încredințate lui Ezdra și fraților săi (= evreii în ansamblu),

templului Dumnezeuului tău, din Ierusalim. ¹⁸ Și toate celelalte care ți se vor mai ivi de trebuință pentru templul Dumnezeuului tău le vei da din vistieria regească. ¹⁹ Eu, regele Artaxerxes, le-am dat poruncă paznicilor vistieriilor Siriei și Feniciei ca orice lucru după care va trimite Ezdra, preotul și cititorul Legii Dumnezeuului Preaînalt, să-i dea cu grijă, până la o sută de talanți de argint ²⁰ și, de asemenea, până la o sută de *cori* de grâu, o sută de măsuri de vin și sare din belșug. ²¹ Toate câte țin de Legea lui Dumnezeu să fie îndeplinite cu grijă pentru Dumnezeu cel Preaînalt, ca să nu se abată mânia asupra domniei regelui și a fiilor lui. ²² Vi se mai spune vouă, de asemenea, ca tuturor preoților, leviților, cântăreților templului, portarilor, slujitorilor și lucrătorilor acestui templu să nu li se ceară nici un bir, nici vreo altă dare. Și nimeni să nu aibă putere să pună dări asupra lor. ²³ Iar tu, Ezdra, după înțelepciunea lui Dumnezeu, numește judecători și împărțitori ai dreptății, ca să împartă dreptatea, în toată Siria și Fenicia, tuturor celor care cunosc Legea Dumnezeuului tău. Și pe cei care nu o cunosc, să-i înveți. ²⁴ Și toți care vor încălca Legea Dumnezeuului tău și pe cea a regelui să fie cu grijă pedepsiți, fie cu moartea, fie cu o [altă] pedeapsă – ori cu plată [în bani], ori cu închisoarea.”

²⁵ Binecuvântat să fie singur Domnul, Care a dat aceste [gânduri] în inima regelui, pentru a preamări Casa Lui din Ierusalim, ²⁶ și mie mi-a dat

vasele sfinte îi sunt încredințate numai lui Ezdra. Adaosul din IEzr. subliniază deci sacralitatea cu care Ezdra a fost investit și legitimează pe plan religios autoritatea politică pe care i-o dă Artaxerxes.

8,19-20 Asupra expresiei „Dumnezeul Preaînalt”, cf. nota de la 2,2. ♦ Flavius Iosephus (*AI XI*,128) nu menționează decât cei o sută de *cori* de grâu.

8,23 „judecători și împărțitori ai dreptății”: gr. κριτὰς καὶ δικαστὰς. TM are *šāph' tîn* și *dayyānîn*, pentru care dicționarele oferă aceeași definiție: *judges, juges*. În fapt, primul termen se referă la cei care se ocupă efectiv de *miš'pāl*, „judecată”, în timp ce *dayyānîn* sunt cei care practică disputa judiciară (*dîn*), cuvântul ajungând să însemne „cei care pledează”, „apărători”, de unde Vulg. are *praesides*. Flavius Iosephus (*AI XI*,129) simplifică, menționându-i doar pe κριτὰς.

8,24 „plată [în bani]”: gr. ἀργυρικὴ ζῆμια, *lit.* „amendă în argint”. Epitetul ἀργυρικὸς este un *hapax* în LXX.

8,25-87 Binecuvântarea lui Ezdra (vv. 25-27) răspunde invocarilor lui Zorobabel (4,36.40.58-62), ceea ce creează o nouă legătură între campionul Adevărului și marele preot „îmbrăcat în Adevăr” (5,40). ♦ Secțiunea cuprinsă în acest pasaj este relatată la persoana întâi, ceea ce a dus la ipoteza că Ezdra însuși ar fi autorul cărții. Restul capitoului 8, precum și capitolul 9 în întregime vorbesc despre Ezdra la persoana a treia. Flavius Iosephus (*AI XI*,131 *sq.*) se mulțumește să rezume textul în stil indirect, iar

cinstire înaintea regelui, a sftnicilor, a tuturor prietenilor lui și a celor de vază ai lui! ²⁷ Iar eu am prins curaj, cu sprijinul Domnului Dumnezeuului meu, și am strâns bărbați din Israel care să meargă împreună cu mine.

²⁸ Aceștia sunt mai-marii care au mers cu mine din Babilon, sub domnia regelui Artaxerxes, după spițele lor strămoșești și după rangurile lor: ²⁹ dintre fiii lui Phinees: Garsomos; dintre fiii lui Ietamar: Gamelos; dintre fiii lui David: Attus, fiul lui Sechenias; ³⁰ dintre fiii lui Phoros: Zaharia și cu el, după listă, o sută cincizeci de bărbați; ³¹ dintre fiii lui Phaathmoab: Eliaonias, fiul lui Zariaias, și cu el două sute de bărbați; ³² dintre fiii lui Zathoes: Sechenias, fiul lui Iezelos, și cu el trei sute de bărbați; dintre fiii lui Adin: Ben-Ionathu și cu el două sute cincizeci de bărbați; ³³ dintre fiii lui Elam: Iesias, fiul lui Gotholias, și cu el șaptezeci de bărbați; ³⁴ dintre fiii lui Saphatias: Zariaias, fiul lui Michael, și cu el șaptezeci de bărbați; ³⁵ dintre fiii lui Ioab: Abadias, fiul lui Iezelos, și cu el două sute doisprezece bărbați; ³⁶ dintre fiii lui Bani: Assalimoth, fiul lui Iosafias, și cu el o sută șaizeci de bărbați; ³⁷ dintre fiii lui Babi: Zaharia, fiul lui Bebai, și cu el douăzeci și opt de bărbați; ³⁸ dintre fiii lui Asgath: Ioan, fiul lui Acatan, și cu el o sută zece bărbați; ³⁹ ultimii sunt dintre fiii lui Adonicam și acestea sunt numele lor: Eliphalatos, Ieuel, Samaias și, împreună cu ei, șaptezeci de bărbați; ⁴⁰ dintre fiii lui Bago: Uthi, fiul lui Istalcuros, și cu el șaptezeci de bărbați.

⁴¹ Și i-am strâns la râul numit Thera, am pus tabără acolo timp de trei zile și i-am numărat. ⁴² Și, negăsind acolo [pe nimeni] dintre fiii preoților și dintre cei ai leviților, ⁴³ am trimis [vorbă] lui Eleazar, lui Iduel, lui Maasman, lui Elnatan, lui Samaias, precum și lui Ioribos, lui Nathan, lui

anumite manuscrise, influențate de recenziunea lucianică, adaugă discursului direct o scurtă frază introductivă: „Și scribul Ezdra zise.”

8,41 „râul numit Thera”: TM are pentru ποταμός, „râu”, termenul *nāhār*, care este interpretat ca unul dintre numeroasele canale care înconjurau Babilonul. În loc de „Thera”, TM are „spre 'Ahawā” (2Ezr. 8,15: πρὸς τὸν Εὐί, „înspre Eui”), toponim la fel de necunoscut ca și „Thera”.

8,42 Afirmația lui Ezdra cum că nu găsește nici un preot și nici un levit printre cei menționați mai sus, atâta vreme cât lista începe chiar cu Phinees (fiul lui Eleazar și nepotul lui Aaron, așadar din spiță preotească) pare surprinzătoare. Prin această aparentă lipsă de coerență, autorul subliniază ideea care stă la baza reformei lui Ezdra: competența în funcțiile sacerdotale nu ține de drepturile dobândite prin naștere (apartenența la genealogia lui Aaron), ci de cunoașterea Legii. Termenul ἐπιστήμονας, „cunoscători”, din versetul următor întărește această interpretare, ca de altfel și finalul cărții (9,37-55), unde este relatată citirea Legii de către Ezdra în fața întregului popor.

Ennatan, lui Zaharia și lui Mesolam, căpetenii și cunoscători, ⁴⁴ și le-am zis să meargă la Addai, mai-marele din locul unde se află vistieria, ⁴⁵ poruncindu-le să vorbească cu Addai, cu frații lui și cu paznicii de acolo ai vistieriei, să ni-i trimită pe cei care au a îndeplini slujirea preotească în Casa Domnului nostru. ⁴⁶ Și, sub mâna cea tare a Domnului nostru, ne-au trimis bărbați cunoscători, dintre fiii lui Mooli, fiul lui Levi, fiul lui Israel: pe Asebebias, pe fiii și pe frații lui, optsprezece; ⁴⁷ pe Asebias, pe Annunos și pe Osaias, fratele său, precum și fiii lor, dintre fiii lui Chanunaios, douăzeci de bărbați; ⁴⁸ iar dintre slujitorii templului, pe care David și cu cei de frunte i-au dat pentru slujirea leviților, două sute douăzeci de slujitori la templu; lista tuturor numelor lor a fost făcută cunoscută. ⁴⁹ Și am făgăduit acolo pentru cei tineri [să țină] un post înaintea Domnului nostru, ⁵⁰ ca să cerem de la El cale bună pentru noi, pentru toți copiii noștri, care erau cu noi, și pentru turme. ⁵¹ Căci m-am sfiit să-i cer regelui pedestrași, călăreți și însoțire care să ne apere de cei ce ne-ar fi stat împotriva, ⁵² fiindcă îi spuseseam regelui că „puterea Domnului nostru va fi cu cei care-L caută, spre toată îndreptarea”. ⁵³ Și din nou ne-am rugat Domnului nostru pentru acestea și L-am aflat milostiv. ⁵⁴ Și dintre mai-marii triburilor de preoți, am luat deoparte doisprezece bărbați – pe Serebias, pe Asabias și, împreună cu ei, zece bărbați dintre frații lor, ⁵⁵ și le-am cântărit argintul, aurul și vasele sfinte ale Casei Domnului nostru, pe care le dăruiseră regele însuși, sftencii lui, mai-marii și tot Israelul. ⁵⁶ Și, după ce le-am cântărit, le-am încredințat lor: șase sute cincizeci de talanți de argint, vase de argint de o sută de talanți, o sută de talanți de aur, douăzeci de vase de aur și douăsprezece vase de aramă, făcute din aramă de soi bun, care luceau ca aurul. ⁵⁷ Și le-am zis: „Și voi sunteți sfinți pentru Domnul, și vasele sunt sfinte, iar argintul și

8,45 Nu este deloc clar de ce Ezdra se adresează în materie de cunoaștere a Legii unor paznici ai vistieriei, cu atât mai mult cu cât cererea lui nu e însoțită de nici o considerație pecuniară. Poate că acești trezorieri (γασφύλακες) să fi fost, de fapt, altceva (bibliotecari?), textul fiind corupt la o dată foarte îndepărtată.

8,49 „am făgăduit”: e vorba de o făgăduință solemnă, de un „vot” religios. Cf. Num. 6,1-21 și notele *ad loc*.

8,52 „spre toată îndreptarea”: gr. εις πᾶσαν ἐπανόρθωσιν; secvența lipsește din echivalentul TM și, implicit, din 2Ezr. (8,22), care dezvoltă un paralelism, punând în evidență opoziția între pietate și impietate („[...] și puterea Lui, și mânia Lui asupra celor care-L părăsesc”). În 1Ezr. este vorba de o corectură, pentru a sublinia caracterul fundamental al viitoarei acțiuni a lui Ezdra: „îndreptarea” fiilor lui Israel.

aurul sunt o făgăduință [făcută] Domnului – Domnului părinților noștri. ⁵⁸ Vegheați și păziți-le până ce le veți încredința mai-marilor preoților și ai leviților, mai-marilor semințiilor strămoșești ale lui Israel, la Ierusalim, în încăperile Casei Domnului nostru.” ⁵⁹ Iar preoții și leviții care au luat argintul, aurul și vasele cele din Ierusalim le-au dus în templul Domnului.

⁶⁰ Și, ridicând tabăra de la râul Thera în ziua a douăsprezecea a lunii întâi, am intrat în Ierusalim, sub mâna cea tare a Domnului nostru, care se afla asupra noastră. Și ne-a scăpat pe drum de toți dușmanii și am ajuns la Ierusalim. ⁶¹ Și, făcându-se a treia zi acolo, argintul și aurul, după ce au fost cântărite, i-au fost încredințate, în Casa Domnului nostru, preotului Marmothi al lui Uria – ⁶² cu el era și Eleazar al lui Phinees, și împreună cu ei se aflau leviții Iosabdos al lui Iisus, și Moeth, fiul lui Saban – totul după număr și cântar; și s-a scris toată greutatea lor în ceasul acela. ⁶³ Cât despre cei de acolo, [ieșiți] din robie, aceștia I-au adus jertfe Domnului Dumnezeuului lui Israel: doisprezece tauri pentru tot Israelul, nouăzeci și șase de berbeci, șaptezeci și doi de iezi și doisprezece țapi pentru izbăvire – toate drept jertfă Domnului. ⁶⁴ Și le-au dat dregătorilor regești și mai-marilor Siriei *Koile* și Feniciei poruncile regelui, iar ei au preamărit poporul și templul Domnului.

⁶⁵ Și, după ce s-au încheiat acestea, au venit la mine căpeteniile, zicând: ⁶⁶ „Poporul lui Israel, căpeteniile, preoții și leviții n-au ținut departe neamurile străine ale țării și necurățiile lor: canaaneni, chetei, fereziți, iebusei, moabiți, egipteni și idumei. ⁶⁷ Căci și ei, și fiii lor s-au căsătorit cu fiicele acelora și s-a amestecat sămânța cea sfântă cu neamurile străine ale țării, iar căpeteniile și mai-marii au luat parte la această nelegiuire, încă de la început.” ⁶⁸ Și îndată ce am auzit acestea, mi-am sfâșiat hainele și sfântul

8,66 „neamurile străine”: gr. τὰ ἄλλογενῆ ἔθνη; epitetul ἄλλογενής, care numără în 1Ezr. cele mai multe ocurențe din întreaga Biblie, implică mai mult decât impuritatea genetică. În Pentateuh, unde apare pentru prima dată, termenul desemnează întotdeauna impuritatea religioasă: pe de o parte, cei de alt neam, necircumciși (Gen. 17,27), sunt excluși de la consumarea jertfei de Paște (Ex. 12,43) și de la aducerea de jertfe (Lev. 22,25); pe de altă parte, ἄλλογενής îl desemnează pe cel din afara rangului sacerdotal (Ex. 30,33; Lev. 22,10.12; Num. 1,51; 3,10 etc.). Reforma lui Ezdra are două obiective majore: puritatea etnică și alegerea riguroasă a personalului sacerdotal.

8,68 „sfântul veșmânt”: este vorba despre veșmântul preoțesc care se punea deasupra (ebr. *m^e il*), descris în Ex. 28,31-35. ♦ „apăsător de măhnire”: epitetul περίλυπος îi corespunde în TM participiului *m^e šōmēm* (de la verbul *šāmēm*, „a fi întristat”) și implică, în plus, o nuanță de mânie. În Gen. 4,6, Cain este περίλυπος pentru că Domnul nu i-a primit jertfa, iar în interiorul cărții 1 Ezdra (1,22), epitetul amintește de măhnirea lui

veșmânt, mi-am smuls părul din cap și barba și m-am așezat îngândurat și apăsas de mâhnire.⁶⁹ Și s-au adunat alături de mine toți cei care au fost vreodată mișcați de cuvântul Domnului lui Israel, iar eu jeleam pentru nelegiuirea aceea și am șezut apăsas de mâhnire până la jertfa de seară.⁷⁰ Și, sculându-mă din ajunare, cu hainele și cu veșmântul sfânt sfâșiate, mi-am plecat genunchii și, întinzând mâinile către Domnul, am zis:⁷¹ „Doamne, sunt apăsas de ocară și cuprins de rușine dinaintea feței Tale; ⁷² căci greșelile ni s-au înmulțit asupra capetelor noastre, iar neștiințele ni s-au înălțat până la cer,⁷³ din vremea părinților noștri, și ne aflăm în mare păcat până în ziua aceasta.⁷⁴ Din pricina păcatelor noastre și ale părinților noștri am fost dați, împreună cu frații, cu regii și cu preoții noștri, pe mâna regilor pământului, sub sabie, în robie și în pradă, cu rușine, până în ziua de astăzi.⁷⁵ Iar acum, câtă milă ne-ai arătat, Doamne, de ne-ai lăsat o rădăcină și un nume în locul sfințeniei Tale ⁷⁶ și al dezvăluirii luminii noastre în Casa Domnului nostru, ca să ne dai hrană în vremea robiei noastre!⁷⁷ Și, pe când eram noi în robie, n-am fost părăsiți de Domnul nostru, ci ne-a făcut [să aflăm] har înaintea regilor perșilor,⁷⁸ astfel că ne-au dat hrană, au arătat cinstire templului Domnului nostru și au ridicat Sionul cel pustiu, ca să ne dea temelie sigură în Iudeea și în Ierusalim.⁷⁹ Și acum ce vom zice, Doamne, având acestea? Căci am încălcat poruncile Tale, pe care le-ai dat prin slujitorii Tăi, profeții, zicând:⁸⁰ «Pământul către care mergeți să-l moșteniți este pământ pângărit de prihana [neamurilor] străine ale țării și l-au umplut de necurăția lor.⁸¹ Așadar, pe fiicele voastre să nu le căsătoriți

Dumnezeu, ca reacție la păcatele evreilor. Sentimentul lui Ezdra este deci unul de tristețe și de mânie, o mânie îndreptățită, care anunță acțiunea violentă pe care o va întreprinde împotriva femeilor de alt neam. Canessa (1997, *ad locum*) afirmă că este posibil ca „alungarea” (ἐκβάλλειν/ἀπολύειν) femeilor de alt neam (8,90; 9,20.36) „să fi fost echivalentă cu uciderea lor, ἐκβάλλειν/ἀπολύειν fiind doar un eufemism; cu atât mai mult cu cât relația cu o femeie străină era privită pe același plan cu idolatria, a cărei pedeapsă era moartea”.

8,78 Față de TM, 2Ezr. și Vulg., care vorbesc simplu despre ridicarea „ruinelor”, 1Ezr. folosește metafora „Sionul cel pustiu” pentru ruinele templului, oferind trei posibile direcții: Sionul desemnează acropola Ierusalimului, sub numele pe care îl avea în timpul lui David; în Psalmi, denumirea apare frecvent, cu sensul de loc ales al lui Dumnezeu; în fine, în timpul Macabeilor, numele Sionului capătă o dimensiune politică, desemnând partea de nord a colinei și conferind rezistenței Macabeilor o legitimitate sacră.

8,80-82 Citalul este, de fapt, o compilație între mai multe locuri din Pentateuh, cele mai probabile fiind Lev. 18,24-30; Deut. 7,3-4 și 23,7.

cu fiii acelora, iar pe fiicele lor să nu le luați pentru fiii voștri! ⁸² Și nu căutați în toată vremea să aveți pace cu ei, pentru ca, dobândind putere, să mâncați bunătățile pământului și să le lăsați moștenire fiilor voștri până în veac.» ⁸³ Tot ce ni se întâmplă este din pricina faptelor noastre rele și din pricina păcatelor noastre mari. ⁸⁴ Tu, Doamne, ne-ai făcut mai ușoare păcatele și ne-ai dat o asemenea rădăcină. Dar noi iarăși ne-am abătut, de-am încălcat Legea Ta, amestecându-ne cu necurăția neamurilor țării. ⁸⁵ Nu Te-ai mâniat oare pe noi, ca să ne pierzi până-ntr-atât încât să nu rămână nici rădăcina, nici sămânța, nici numele nostru? ⁸⁶ Doamne al lui Israel, Tu ești adevărat! Căci ne-ai lăsat rădăcină până în ziua de azi. ⁸⁷ Iată, acum ne aflăm dinaintea Ta, întru fărădelegile noastre – căci, din pricina acestor [fapte], nu mai putem sta în fața Ta.”

⁸⁸ Și când Ezdra se ruga și se căia plângând, prăbușit la pământ în fața templului, s-au adunat lângă el, din Ierusalim, o mulțime foarte mare de bărbați, de femei și de tineri. Căci era jale mare în rândul mulțimii. ⁸⁹ Și glăsuind Iechonias, fiul lui Ieel, [unul] dintre fiii lui Israel, i-a zis lui Ezdra: „Noi suntem cei care am păcătuit împotriva Domnului și ne-am însoțit cu femei străine dintre neamurile țării; dar acum se află nădejde pentru Israel. ⁹⁰ Să facem acum jurământ înaintea Domnului că le vom alunga pe toate femeile noastre de alt neam, laolaltă cu copiii lor, așa cum ai hotărât tu și cu toți cei care se supun Legii Domnului. ⁹¹ Ridică-te și du-l la îndeplinire! Căci ești îndreptățit să faci aceasta, iar noi suntem cu tine, ca să te întărim.” ⁹² Și, ridicându-se, Ezdra le-a pus pe mai-marii preoților și ai leviților din tot Israelul să jure că vor face așa. Și au jurat.

9 ¹ Și, ridicându-se Ezdra din curtea templului, s-a dus în încăperea lui Ioanan, fiul lui Eliasib, ² și, petrecând noaptea acolo, nici pâine n-a gustat, nici apă n-a băut, jelind pentru fărădelegile mari ale mulțimii. ³ Și s-a făcut strigare în toată Iudeea și în Ierusalim către toți cei [întorși] din robie, să se adune la Ierusalim. ⁴ Și celor ce nu se vor înfățișa în două sau trei zile, așa

8,86 „Tu ești adevărat!”: echivalentul TM, urmat fidel de 2Ezr., vorbește de Dumnezeu „cel drept” (*iaddiq*, δίκαιος), în timp ce 1Ezr., folosind epitetul ἀληθινός, „adevărat”, amintește de expresia lui Zorobabel, „Dumnezeul adevărului” (4), punându-l pe Ezdra, arhiereul „îmbrăcat în Adevăr” (5,40), în relație directă cu Dumnezeu și legitimându-i acțiunea radicală care va urma.

8,88 Narațiunea revine la persoana a treia.

8,91 „du-l la îndeplinire!”: cf. nota la 8,16. ♦ „ești îndreptățit”, *lit.* „la tine [este]”.

cum au hotărât bătrânii întâi-stătători, le vor fi jertfite turmele, iar ei înșiși vor fi înstrăinați din mulțimea [celor întorși] din robie.

⁵ Și, în trei zile, s-au strâns la Ierusalim cei din tribul lui Iuda și [din] al lui Beniamin (era în luna a noua, în ziua a douăzecea a lunii) ⁶ și toată mulțimea s-a așezat laolaltă în locul larg dinaintea templului, tremurând din pricina iernii care venise. ⁷ Și, ridicându-se, Ezdra le-a zis: „Voi ați săvârșit fărâdelegi și v-ați însoțit cu femei de alt neam, adăugând păcat asupra lui Israel. ⁸ Acum aduceți mărturisire și slavă Domnului Dumnezeuului părinților noștri ⁹ și faceți voia Lui, și țineți-vă departe de neamurile țării și de femeile de alt neam.” ¹⁰ Și a strigat toată mulțimea și au grăit cu glas tare: „Precum ai zis, așa vom face!” ¹¹ Dar mulțimea este multă și vremea de iarnă; nu avem putere să stăm sub cerul liber și n-am găsit [adăpost], iar aceasta nu este pentru noi o treabă de o zi sau două; căci am păcătuit mai mult în această privință. ¹² Dar să stea căpeteniile mulțimii, iar toți cei din locuințele noastre câți au femei de alt neam să se înfățișeze la un soroc anume! ¹³ De asemenea, din fiecare loc [să poruncești să rămână] bătrânii și judecătorii, până când se va depărta de deasupra noastră mânia Domnului stărnită din pricina aceasta!” ¹⁴ Ionathas al lui Azael și Iezias al lui Thocanos au fost puși pentru acestea, iar Mosollam, Levis și Sabbataios au fost numiți alături de ei ca arbitri. ¹⁵ Și cei [întorși] din robie au făcut întocmai cu toate aceste [hotărâri]. ¹⁶ Iar Ezdra, preotul, a ales lângă sine bărbați, căpetenii ale spițelor lor strămoșești, pe toți pe nume; și s-au strâns în prima zi a lunii a zecea ca să cerceteze cum stăteau lucrurile. ¹⁷ Iar treburile privitoare la bărbații care și-au luat femei de alt neam au fost isprăvite până în prima zi a lunii întâi.

¹⁸ Dintre preoții strânși [la Ierusalim], au fost găsiți [unii] care aveau femei de alt neam; ¹⁹ dintre fiii lui Iisus, fiul lui Iosedec, și dintre fiii fraților lui: Maseas, Eleazar, Ioribos și Iodanos. ²⁰ Și și-au întins mâinile [să jure] că-și alungă soțiile și că [vor jertfi] berbeci, spre împăcare, pentru neștiința lor. ²¹ Dintre fiii lui Emmer: Ananias, Zabdaios, Manes, Samaios, Iiel și Azarias. ²² Dintre fiii lui Phaisur: Elionais, Massias, Ismael, Nathanael,

9,5 Luna a noua (*Kislev*) corespundea la evrei lunilor noiembrie-decembrie.

9,20 „neștiința lor”: berbecul era adus ca jertfă de împăcare (ispășire) atunci când cineva se atinsese de cele sfinte sau încălcase poruncile (Lev. 5,14-26). În timp ce TM vorbește de păcat și de jertfele pentru păcat, IEzr. se referă la greșeala preoților din ignoranță (ἄγνοια), chiar dacă până acum traducătorul a redat prin ἑκούσια „păcat voluntar”, toți termenii ebraici din acest câmp semantic. Această „ignoranță” implică înlăturarea preoților respectivi din funcția sacerdoțiului și înlocuirea lor cu leviți competenți, una dintre măsurile esențiale ale reformei lui Ezdra.

Okidelos și Salthas. ²³ Iar dintre leviți: Iozabdos, Semeis, Colios (zis și Calitas), Pathaios, Oudas și Ioanas. ²⁴ Dintre cântăreții templului: Eliasib, Bacchuros; ²⁵ dintre portari: Sallumos și Tolbanes. ²⁶ Din Israel: dintre fiii lui Phoros: Iermas, Iezias, Melchias, Miaminos, Eleazar, Asibias și Bannaias; ²⁷ dintre fiii lui Elam: Matanias, Zaharia, Iezriel, Obadios, Ieremoth și Elias; ²⁸ dintre fiii lui Zamoth: Eliadas, Eliasimos, Othonias, Iarimoth, Sabbathos și Zerdaias; ²⁹ dintre fiii lui Bebai: Ioan, Ananias, Zabdos și Emathis; ³⁰ dintre fiii lui Mani: Olamos, Mamuchos, Iedaios, Iasubos, Asael și Ieremoth; ³¹ dintre fiii lui Addi: Naathos, Moossias, Laccunos, Naidos, Bescaspmys, Sesthel, Balnuos și Manasseas; ³² dintre fiii lui Annan: Elionas, Asaias, Melchias, Sabbaias și Simon Chosameul; ³³ dintre fiii lui Asom: Maltannaio, Mattathias, Sabannaius, Eliphalat, Manasses și Semei; ³⁴ dintre fiii lui Baani: Ieremia, Mordios, Maeros, Iuel, Mamdai, Pedias, Anos, Carabasion, Eliasibos, precum și Mamnitanaimos, Eliasis, Bannus, Elialis, Someis, Selemias și Nathanias; dintre fiii lui Ezora: Sessis, Ezril, Azaelos, Samatos, Zambris, Iosepos; ³⁵ și dintre fiii lui Nooma: Mazitias, Zabadaias, Edais, Iuel și Banaias. ³⁶ Toți aceștia s-au însoțit cu femei de alt neam; și le-au alungat, împreună cu copiii [lor].

³⁷ Și preoții, leviții și cei din Israel s-au așezat la Ierusalim și în ținut. Era în prima zi a lunii a șaptea (și fiii lui Israel se aflau în locuințele lor) ³⁸ și s-a adunat toată mulțimea, într-un cuget, pe locul larg de la poarta dinspre răsărit a templului; ³⁹ și i-au zis lui Ezdra, arhiereul și cititorul [Legii], să aducă Legea lui Moise, încredințată de Domnul Dumnezeu lui Israel. ⁴⁰ Și arhiereul Ezdra a adus Legea la toată mulțimea, de la bărbat și până la femeie, și tuturor preoților, ca să audă Legea în prima zi a lunii a șaptea. ⁴¹ Și a tot citit în locul larg din fața porții templului, din zori și până la amiază, dinaintea bărbaților și a femeilor, și toată mulțimea și-a ațintit mintea asupra Legii. ⁴² Și Ezdra, preotul și cititorul Legii, a stat pe podiumul de lemn pregătit anume ⁴³ și lângă el au stat Mattathias, Sammus, Ananias, Azarias, Urias, Ezekia, Baalsamos de-a dreapta, ⁴⁴ iar de-a stânga

9,36 Cf. nota de la 8,68. ♦ Acest verset corespunde ultimului verset din cartea Ezra a TM, secvența următoare (37-55) corespunzând primelor 12 versete ale capitoului 8 din Nehemia (= 2Ezr. 18,1-12 în LXX). Din punctul de vedere al continuității în paralel cu textele canonice, 1Ezr. are o „lacună” de 7 capitole.

9,39 TM și 2Ezr. îl numesc pe Ezdra doar „scrib”, „cărturar”, în timp ce 1Ezr. îl numește „arhiereu” (ἀρχιερεύς). Cele 4 ocurențe din 1Ezr. ale acestui termen (5,40; 9,39.40.49) îl identifică pe Ezdra cu arhiereul „îmbrăcat în Adevăr”, profețit în timpul lui Zorobabel (5,40).

Phadaios, Misael, Melchia, Lothasubos, Nabarias și Zaharia. ⁴⁵ Și Ezdra a înălțat Cartea Legii în fața mulțimii (căci el stătea în frunte, cu cinste, dinaintea tuturor) ⁴⁶ și, cât timp le lămurea Legea, toți au stat drepti, în picioare. Și Ezdra a înălțat binecuvântare către Domnul Dumnezeu cel Preaînalt, Dumnezeul Sabaoth Atotputernicul, ⁴⁷ și toată mulțimea a strigat „Amin!”. Și, înălțându-și mâinile și căzând la pământ, I s-au închinat Domnului. ⁴⁸ Leviții Iisus, Anniuth și Sarabias, Iadinos, Iacobos, Sabbataios, Autaias, Maiannas și Calitas, Azarias și Iozabdos, Ananias și Phalias îi învățau Legea Domnului și citeau Legea Domnului în fața mulțimii, însuflețind, totodată, de bucurie citirea. ⁴⁹ Și Attarates i-a zis lui Ezdra, arhiereul și cititorul [Legii], precum și leviților care-i învățau pe toți din mulțime: ⁵⁰ „Această zi este sfântă întru Domnul (și toți plângeau în timp ce ascultau Legea). ⁵¹ Așadar, mergeți și mâncați mâncăruri grase și beți băuturi dulci și trimiteți-le daruri celor ce n-au, ⁵² căci ziua aceasta este sfântă pentru Domnul. Și nu fiți triști, căci Domnul vă va da cinstire!” ⁵³ Și leviții dădeau poruncă întregului popor, zicând: „Această zi este sfântă, nu fiți triști!” ⁵⁴ Și s-au dus toți să mănânce, să bea și să se veselească, și să le dea daruri celor ce n-aveau, și să petreacă în mare veselie, ⁵⁵ fiindcă s-au și însuflețit de pe urma cuvintelor cu care fuseseră învățați – și s-au adunat laolaltă.

9,45 „a înălțat”: echivalentul TM, urmat fidel de 2Ezr., spune că „Ezdra a deschis (ebr. *yiph'lah*, gr. ἦνοιξεν) Cartea...”. Totuși, 1Ezr., cu această aluzie la înălțarea Cărții Legii (Torei) înaintea lecturii, pare mai aproape de ritualul sinagogii.

9,46 „cât timp le lămurea Legea”: gr. ἐν τῷ λῦσαι τὸν νόμον mai poate însemna și „când a deschis [cartea] Legii”.

9,51-52 Aceste versete sunt citate în *Const. Ap.* VII,20, într-un amestec de variante din 1Ezr. și 2Ezr.: πορεύεσθε (2Ezr.) φάγετε λιπάσματα καὶ πίετε γλυκάσματα καὶ μὴ λυπεῖσθε (1Ezr.), „pomiți-vă de mâncați mâncăruri grase și beți băuturi dulci și nu fiți triști!”.

9,55 Textul pare că se încheie brusc, așa încât există comentatori care presupun aici o lacună. Totuși, secvența „s-au adunat laolaltă” (καὶ ἐπισυνήχθησαν) nu se regăsește la început de frază în textele paralele, așa cum ar fi fost normal în cazul unei lacune. Pe de altă parte, cartea se încheie logic cu adunarea finală a poporului Israel, înfăptuită de Ezdra prin puterea Legii. ♦ Autorul traducerii VL, de bună seamă încurcat de finalul „brusc” al textului, adaugă: „și s-au adunat toți la Ierusalim, ca să-și sărbătorească bucuria, după legământul Domnului Dumnezeului lui Israel.” ♦ Flavius Iosephus (*AI XI,158*) este singurul care vorbește despre sfârșitul lui Ezdra: „Și-a dat viața la bătrânețe și a fost îngropat cu mare cinste la Ierusalim.”

2 EZDRA

Introducere

I. Plasarea în cadrul scrierilor biblice

Cartea care, în LXX, se numește „a doua a lui Ezdra” are drept corespondent în canonul ebraic (TM) două cărți, antepenultimele din grupul Scrierilor: Ezra și Nehemia*. Atribuite în mod tradițional lui Ezdra, împreună cu Cronicile, cele două cărți din canonul ebraic Ezra-Nehemia alcătuiau inițial o unitate, așa cum arată Talmudul (*Baba Bathra* 14b-15a). În aceeași grupare le cunoaște și Eusebiu al Cezareii (*Istoria bisericească* 4,26,4). În greacă sunt traduse sub forma unei singure cărți: 2 Ezdra. În Vulgata, cărților Ezra și Nehemia din canonul ebraic le corespund 1 și 2 Ezdra. În LXX, 2 Ezdra este așezată după apocriifa 1 Ezdra și înainte de grupul celor trei deuterocanonice, Ester, Iudit și Tobit.

II. Subiectul

Decretul lui Cyrus consfințește eliberarea evreilor din exil și le permite să se întoarcă în Ierusalim (1,1-11). Un prim grup pornește sub conducerea lui Sasabasar. Urmează lista evreilor întorși din exil (2,1-67) și primele donații pentru reconstruirea Templului (2,68-70). Evreii, în frunte cu preotul Iisus, fiul lui Iosedec, și cu Zorobabel, fiul lui Salatiel, ridică altarul arderilor de tot (3,1-6) și pun temelia Templului (3,7-13). La acestea se opun dușmanii lui Iuda și ai lui Beniamin, populații păgâne sau amestecate pe care evreii le-au găsit la întoarcerea din exil (4,1-6) și care obțin de la regele Arthasastha oprirea lucrărilor de reconstrucție (4,7-24). Totuși, la îndemnul profeților Aggeu și Zaharia, Zorobabel și Iisus reiau zidirea Templului (5,1-2), care se încheie cu permisiunea regelui Darius (5,3-6,12), în al șaselea an al domniei acestuia, și este sfințit (6,13-22). Apoi, sub domnia lui Arthasastha și din inițiativa acestuia, preotul și scribul Ezdra vine la

* Am transcris „Ezra” și „Nehemia” când e vorba de titlurile cărților din TM, respectiv „Ezdra” și „Neemia” pentru orice referință la LXX.

Ierusalim din Babilon impunând respectarea Legii (7,1-8,36). Aflând despre căsătoriile mixte (9,1-4), se roagă lui Dumnezeu de iertare (9,5-15), după care le poruncește bărbaților evrei să renunțe la soțiile păgâne (10,1-17). Se prezintă lista acestor bărbați (10,17-44). Urmează misiunea lui Neemia, evreu din Susa și paharnic al regelui, care, la auzul unor vești sumbre de la Ierusalim (11,1-4), se roagă pentru iertarea evreilor (11,5-11). Regele Arthasastha îi îngăduie să plece la Ierusalim (12,1-10); el ajunge în cetatea sfântă, o cercetează (12,11-15) și se decide să înceapă reconstrucția ei (12,16-19). Urmează lista meșterilor care au lucrat la construcția zidului (13,1-32). Munca la zid continuă, în ciuda opoziției localnicilor păgâni, arabi și ammoniți (14,1-17). Neemia desființează birurile datorate de popor conducătorilor, stârpind astfel sărăcia (15,1-19), rezistă presiunilor și amenințărilor lui Sanaballat (16,1-14) și isprăvește zidul (16,15-19). După încheierea lucrărilor, Neemia reia lista primilor evrei întorși din exil cu Zorobabel (17,1-73). Ezdra revine în centrul atenției: el citește Cartea Legii înaintea mulțimii din Ierusalim (18,1-16). Poporul celebrează Sărbătoarea corturilor (18,17-18) și se pocăiește (19,1-4) ascultând rugăciunea leviților (19,5-37). Reînnoirea legământului (20,1). Urmează listele celor care au pecetluit legământul, în fruntea cărora se află Neemia (20,2-29), și noile angajamente și îndatoriri ale celor care au semnat (20,30-40). Ierusalimul și celelalte cetăți încep să se repopuleze cu evrei (21,1-36). După enumerarea preoților și a leviților din perioada postexilică (22,1-26), se relatează episodul sfințirii zidului din Ierusalim (22,27-43). Ierusalimul capătă din nou strălucirea din vremea marilor săi regi (22,44-13,5). Neemia pleacă la rege, dar i se îngăduie să se întoarcă la Ierusalim în anul al treizeci și doilea al lui Arthasastha, regele perșilor (23,6-7), și înfăptuiește ultimele reforme (23,8-31).

III. Structura cărții

Carte cu un conținut istoric eterogen, 2Ezr. se structurează în jurul a trei unități narative majore:

1. perioada imediat următoare edictului lui Cyrus cel Mare, când primul val de evrei se întoarce din exil, sub conducerea lui Zorobabel și a Marelui Preot Iisus (1-6);
2. perioada în care activează preotul și scribul Ezdra, aflat în fruntea altui val de evrei repatriați (7-10);
3. perioada reformelor lui Neemia (11-17; 20-23).

Dintre aceste unități, ultimele două par să fi alcătuit nucleeele originare ale cărții: majoritatea bibliștilor sunt de acord că structura de rezistență a cărții o reprezintă cele două „memorii” ale reformelor întreprinse de Ezdra (7-9) și de Neemia (11,1; 17,73; 21,1-2; 22,31-43; 13,4-31). Pasajele amintite sunt scrise la persoana întâi, sub forma unor rapoarte amănunțite pe care eroii reformatori ai iudeilor postexilici urmau fie să le încredințeze, la sfârșitul misiunii, suveranului pers care îi delegase, fie să le aducă mărturie în fața lui Dumnezeu, pentru generațiile viitoare de evrei dreptcredincioși. Dacă L. Blenkinsopp și, împreună cu el, o bună parte din critica modernă, sprijină prima ipoteză, alți istorici, în frunte cu U. Kellermann, au văzut în memoriile lui Neemia o apologie a reformatorului împotriva unor eventuale nemulțumiri și acuzații. La aceste „memorii” – sâmburele narativ al istoriei biblice postexilice – se adaugă o corespondență cu aparență oficială, de dată mai veche, precum și documente oficiale despre autoritățile locale și imperiale implicate în desfășurarea evenimentelor. Aceste documente acoperă din punct de vedere editorial mai ales prima secțiune a cărții.

În al treilea rând, autorul cărții s-a folosit de listele evreilor întorși, în diferite etape, din exil în Palestina. Cea mai faimoasă este lista din 2Ezr. 2,1-70, care revine în 2Ezr. 17, însă aceasta nu este unica. Secțiunea consacrată lui Neemia, semnalată în LXX prin fraza introductivă „Faptele lui Neemia, fiul lui Achalia” (2Ezr. 11-23), conține o serie întreagă de asemenea liste, pe care autorul le-a consultat, probabil, în arhiva celui de-al doilea templu: lista zidarilor (2Ezr. 13), posibil inclusă chiar în „memoriile” lui Neemia, lista semnatărilor legământului (2Ezr. 20,1-29), a locuitorilor din Ierusalim (2Ezr. 21,3-24), a orașelor populate de evreii din provincie (2Ezr. 21,25-36) și, în sfârșit, a preoților și leviților (2Ezr. 22,1-26).

Pe lângă identificarea celor trei tipuri principale de surse întrebuințate de autor/autori, critica a încercat să deslușească și etapele procesului editorial. Dacă unii specialiști, ca de exemplu Blenkinsopp, susțin ideea tradițională conform căreia 2 Cronici și Ezra-Nehemia se datorează aceluiași autor (pentru că finalul celei dintâi este identic cu începutul celei de-a doua) cei mai mulți astăzi sunt de părere că nu se poate vorbi despre identitate de autor în cazul cărților menționate, ci, mai degrabă, de o ajustare ulterioară a începutului cărților Ezra-Nehemia (= 2Ezr. LXX) după finalul 2 Cronici, pentru a da impresia continuității evenimentțiale. În viziunea lui H.G.M. Williamson, de pildă, procesul editorial al cărui rezultat final a fost 2Ezr. a cunoscut trei stadii: în primul rând, redactarea memoriilor lui Ezdra și Neemia în forma inițială, contemporană activității celor doi reformatori, în

al doilea rând, combinarea materialului reprezentat de cele două „memorii” (2Ezr. 7–23) și, în ultima fază, adăugarea secțiunii 2Ezr. 1–6. Ceea ce au în comun 2Par. și 2Ezr. (TM Ezra-Nehemia) nu este autorul, ci anumite circumstanțe sociale și istorice care au determinat apropierea textelor respective.

În privința datării textului original, un *terminus post quem* l-ar constitui anul 323 î.H.: 2Ezr. 22,22 îl menționează pe un anumit Iddua (TM *Yaddūa*), cap de familie trăitor în vremea lui Alexandru cel Mare. Dar acest din urmă pasaj pare să fie un adaos târziu la listele lui Neemia. De aceea, *The Oxford Bible Commentary* oferă ca interval posibil 430-400 î.H. Tendința recentă este de a plasa redactarea finală către anul 300 î.H.; printre alte argumente, capitolele 1–6, considerate cele mai târzii, au în centru construirea Templului din Ierusalim cu sprijinul regilor perși și în ciuda opoziției samaritenilor. Insistența asupra acestor două elemente ar putea fi o reacție la construirea templului de pe muntele Garizim de către samariteni, la sfârșitul epocii perse, cu acordul lui Darius al III-lea Codomanes (335-330) și apoi al lui Alexandru Macedon (cf. André Lemaire în *La Bible et sa culture*, sous la direction de Michel Quesnel et Philippe Gruson, ed. Desclée de Brouwer, Paris, 2000, vol. I, p.361).

IV. Istoricitatea și mesajul

Importanța fundamentală a celei de-a doua cărți a lui Ezdra constă în unicitatea relatării istorice conținute în ea. 2Ezr. este principala sursă intrabiblică pentru perioada postexilică a istoriei lui Israel. Informația pe care o conține e coroborată de documente din arhivele perse. Totuși, pentru multe elemente, istoricii acestei perioade depind în exclusivitate de sursa biblică.

Ca și în cazul altor cărți, discursul istoric din 2Ezr. este, din perspectiva istoriografiei actuale, unul discontinuu. Autorul pune cap la cap evenimente care au avut loc într-o perioadă de cel puțin o sută de ani și a căror cronologie este foarte greu de stabilit. Cele mai multe evenimente relatate fie nu sunt date deloc (2,1;17,6; 3,10; 4,1; 9,1; 14,1; 15,15; 20,1; 21,1; 23,1), fie sunt consemnate numai după luna și ziua în care au avut loc (3,1.4.6.8; 6,19; 9,15; 19,1). Intervine apoi dificultatea cauzată de posibila omonimie a regilor perși invocați. LXX „Arthasastha” poate fi atât Artaxerxes I Longimanus (465-424 î.H.), cât și Artaxerxes II Mnemon (404-359 î.H.).

Dacă pentru perioada lui Zorobabel și a Marelui Preot Iisus cronologia relativă se poate aplica cu o anumită exactitate, aceasta se datorează puținelor trimiteri directe și mai numeroaselor aluzii la istoria profană a Imperiului

pers, precum și tipurilor de discurs (decrete regale, edicte, corespondență oficială) pe care le conțin primele șase capitole. Deși nu sunt atestate în surse paralele, elementele cu caracter oficial inserate în primele capitole au, după majoritatea bibliștilor, un grad mare de autenticitate, dovedită, în TM, și de folosirea limbii aramaice (4,9-11; 5,17-6,5) care, la acea dată, funcționa ca *lingua franca* în Orientul Apropiat.

În consecință, prima perioadă a istoriei postexilice se încadrează în următoarele date: în anul 538/537 î.H. Cyrus cel Mare dă faimosul edict de eliberare a evreilor din exil și le permite acestora să-și reconstruiască Templul la Ierusalim. Se reface mai întâi altarul arderilor de tot, începe și reconstruirea Templului, dar lucrările se întrerup din pricina unor intrigi (4). Reconstruirea este în cele din urmă încununată de succes în anul al șaselea al lui Darius I Hystaspes, adică 515 î.H. (6,15). O problemă o constituie pasajul 4,6-23, care se referă la evenimente din perioada lui Xerxes (Asuerus în LXX): 486-464 î.H. și Artaxerxes I (Arthasastha în LXX): 464-424 î.H., așadar cu cca 60 de ani mai târziu. O lectură atentă arată că opoziția relatată aici se referă la reconstrucția cetății și a zidurilor. Pasajul constituie deci o inserție atrasă de ideea generală a greutăților întâmpinate de evreii întorși din exil. Cronologia se complică și mai mult în cazul celor doi mari reformatori: Ezdra și Neemia. Ideea cronologică indusă de succesiunea episoadelor biblice ar fi că misiunea lui Ezdra a precedat-o pe a lui Neemia. În acest caz, regele pers numit în LXX Arthasastha este Artaxerxes I Longimanus. Anul al șaptelea al domniei acestuia, în care Ezdra ar fi plecat cu grupul de 1800 de evrei, inclusiv preoți și leviți, din exil spre Palestina (2Ezr. 7,8), este 458 î.H. Prima misiune a lui Neemia la Ierusalim are loc în anul al douăzecilea al regelui Arthasastha, adică în 446 î.H. În privința acestei date nu există nici un dubiu, Arthasastha menționat în 2Ezr. 11,1 este Artaxerxes I. O dovedesc câțiva papiri de corespondență, scriși în aramaică de către preotul evreu din Elephantina către Bahohim, guvernatorul Iudeii în anul al șaptelea al domniei lui Darius (al II-lea - 408 î.H.). În această scrisoare, preotul din Elephantina amintește și de fiii lui Sanaballat din Samaria. Or, așa cum reiese din 2Ezr. 4,1, Sanaballat a fost contemporanul și adversarul neîmpăcat al lui Neemia, trăitor cu o generație înainte de scrisorile elephantine, adică pe vremea lui Artaxerxes I Longimanus. Îndată după sosirea în Ierusalim, Neemia începe construcția zidului, pe care o termină, în ciuda opoziției și intrigilor dușmanilor săi, în cincizeci și două de zile (6,15). După încheierea lucrărilor și reluarea, în 2Ezr. 17, a listei evreilor sosiți cu Zorobabel (2Ezr. 2),

intervine o imensă neclaritate cronologică: Ezdra reappare în acțiune (2Ezr. 8-9) și citește Legea mozaică în fața mulțimii, după care autorul nu-l mai pomenește. Urmează continuarea misiunii lui Neemia, în anul al treizeci și doilea al lui Artaxerxes I (23,6-7). Impresia generală ar fi că cei doi reformatori au acționat aproape simultan, ignorându-se reciproc, singura lor întâlnire fiind momentul citirii Legii.

Totuși, datele decalate ale plecărilor celor doi reformatori din Babilon și, respectiv, din Susa sunt un indiciu solid al faptului că misiunile lor nu au fost simultane, ci, în cel mai bun caz, tangente. Mulți comentatori susțin că Neemia și-a îndeplinit misiunea înaintea lui Ezdra și că regele Arthasastha, menționat la 2Ezr. 7,8, este, de fapt, Artaxerxes II Mnemon (404-359 î.H.). În acest caz, Ezdra ajunge în Ierusalim în 398 î.H. Trei argumente interne sprijină această teorie: la sosirea sa la Ierusalim, Ezdra găsește zidul construit (9,9), or zidul nu a fost construit decât pe vremea lui Neemia; apoi el vorbește unei cetăți bine populate (10,1), câtă vreme Neemia afirmă că la vremea lui numai câțiva oameni locuiau în Ierusalim (17,4); în fine, în 10,6 se spune că Ioanan, fiul lui Elisub, era contemporan cu Ezdra. Chiar dacă cele trei argumente au fost contestate de cei care mențin cronologia tradițională, plasarea misiunii lui Ezdra sub Artaxerxes al II-lea spulberă multe neclarități. Activitatea lui Neemia ar fi deci anterioară celei a lui Ezdra: plasarea lui Neemia în momentul citirii solemne a Legii ar putea fi opera redactorului final, care, neinteresat de cronologia relativă a evenimentelor, pune accentul asupra liniilor de forță ale reformei religioase postexilice, care construiește nu numai Templul și zidul, ci și comunitatea. Autorul sacru nu face istorie sau cronografie propriu-zise, ci insistă, sub aparența unei discurs epic variat, asupra a trei chestiuni cruciale pentru instituirea Israelului postexilic: zidirea Templului în timpul lui Zorobabel, construirea zidului și reformele sociale realizate de Neemia, reforma religioasă a lui Ezdra.

Toate cele trei „zidiri” urmăresc același scenariu: inițiativa de reconstrucție a căpeteniilor israelite este susținută de curtea imperială persă, dar contracarată cu vehemență de dușmăniile populației păgâne neorganizată politic și social din Palestina. Fiecare căpetenie se remarcă, în istoria sacră, printr-un gest de legitimare simbolică a poporului ales. Între acțiunile acestor oameni de seamă nu încap evenimente ne semnificative. Autorul își construiește discursul nu numai pe conflictul dintre legitimitatea evreilor reveniți din exil și populațiile ostile, găsite în patria ruinată, ci și pe complementaritatea între metodele oficiale, cu caracter mai ales „laic”, ale lui Neemia și autoritatea cu fundament religios a preotului Ezdra. Dacă primul

își dă măsura în construcția concretă (zidul Ierusalimului), cel de-al doilea vizează restabilirea Legii mozaice. Altfel, paralelismul dintre cei doi este perfect. Într-o situație în care reinstaurarea monarhiei nu era posibilă, reformatorii acționează, cu mijloacele regilor și ale Marilor Preoți legendari – ridicarea zidurilor era apanajul suveranilor – pentru instaurarea unui alt tip de regim, consfințit de ridicarea celui de-al doilea Templu de către Zorobabel: teocrația. Și Ezdra și Neemia sunt mandatați de regii perși; amândoi introduc reforme importante și mai ales au conștiința importanței gesturilor lor: scriu „memorii”. Relațiile dintre comunitatea evreiască din Palestina post-exilică și autoritatea imperială persă au stârnit, de asemenea, controverse. Colaborarea lor li s-a părut îndreptățită unor comentatori și suspectă altora. Din prima categorie se remarcă K. Høglund, care consideră că readucerea evreilor în vechile lor teritorii dinainte de exil intra în planul Imperiului pers de întărire a granițelor de vest, în condițiile în care grecii începuseră să susțină revoltele antiahemenide din Egipt. Mai mult, Benquist crede că sprijinul necondiționat al iudeilor pentru dinastia ahemenidă nu se datorează numai faimosului edict al lui Cyrus al II-lea, ci faptului că respectiva curte de la Susa sprijinise redactarea finală a Legii lui Moise (Tora). Pe o poziție diferită se situează *The Oxford Bible Commentary*, care afirmă că, dacă 2Ezr. ar fi citită din perspectiva realității israelite de țară sub ocupație, colaborarea dintre evrei și regii perși nu ar mai avea aceeași fundamentare. În definitiv, 2Ezr. deplânge situația țării aflate sub ocupație (cf. 2Ezr. 19,9).

V. Traducerea în greacă

1 și 2 Ezdra sunt atestate din secolul I al erei creștine. După O. Munnich (1982), traducerea poate fi datată numai relativ, în funcție de traducerea Psalmilor (cca 150 î.H.). Astfel, profesorul francez susține că 2Ezr. 11–23 (pasaj care în TM corespunde Cărții lui Neemia) cunoaște influențe stilistice ale Psalmilor LXX și, prin urmare, a fost tradus după 150 î.H. Nu aceeași este situația pasajului 2Ezr. 1–10 (TM: Ezra), a cărui greacă nu pare influențată de greaca Psalmilor, așadar este anterior anului 150 î.H. În volumul *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, G. Dorival afirmă că traducerile 1 și 2 Ezdra sunt anterioare anului 100 î.H. Reținând observațiile lui H.St.J. Thackeray că 1Ezr. și Dan. se datorează aceluiași traducător și că 2Ezr. este puțin ulterioară lui 1Ezr., G. Dorival fixează ca dată a traducerii lui 1Ezr. perioada 150-145 î.H., iar pentru 2Ezr., 145-135 î.H. Calitatea traducerii lasă de dorit, în opinia lui

H.St.J. Thackeray, care așază 2Ezr. în grupul opus, ca acuratețe stilistică, Pentateuhului. Motivul invocat de savant l-ar constitui literalitatea supărătoare a textului LXX. De altfel, cu excepția scurtării listelor din capitolele 21 și 22, diferențele dintre LXX și TM nu sunt semnificative. Deși nu se poate indica cu siguranță, locul traducerii pare să fi fost Palestina (cf. Gilles Dorival, *op. cit.*, pp. 101-109 și M. Hengel, *The Septuagint as Christian Scripture*, p. 82). În privința autorului traducerii, lucrurile sunt la fel de neclare. C.C. Torrey atribuia traducerea de-a dreptul lui Theodotion, ca și pe cea a Paralipomenelor, dar ipoteza a fost respinsă de alții (de ex. L.C. Allen).

Ștefan Colceriu

2 Ezdra

1¹ În primul an al [domniei] lui Cyrus, regele perșilor, ca să se împlinească cuvântul Domnului [rostit] prin gura lui Ieremia, Domnul a trezit duhul lui Cyrus, regele perșilor; și acesta a poruncit să se vestească în toată împărăția, prin viu grai, ba chiar și în scris, următoarele: ² „Așa spune Cyrus, regele perșilor: Toate împărățiile pământului mi le-a dat mie Domnul Dumnezeuul cerului și tot El mi-a lăsat în grijă să-i construiesc Casă în Ierusalim, care este în Iudeea. ³ Se află printre voi oameni din tot neamul Său? Dumnezeuul lor să fie cu ei, iar ei să meargă la Ierusalim, care este în Iudeea, și să construiască Casa Dumnezeului lui Israel (acesta este Dumnezeuul din Ierusalim). ⁴ Pe toți [iudeii] rămași de pretutindeni, oriunde

1,1 Cyrus (558-528 î.H.) a cucerit Babilonul în 539, când și-a luat și titlul de „rege al Babilonului”. Deci „primul an” despre care e vorba aici începe în luna Nisan a anului 538. ♦ Ieremia 25,11-12 vorbește de „70 de ani” – cifră rotundă, care a fost interpretată fie pornind din 606 (intrarea babilonienilor în Iuda), fie ca număr simbolic. ♦ „prin gura lui Ieremia”: Beda citează doi profeți, Ieremia și Isaia (Ier. 29,4-5; Is. 44,24) pentru a sublinia simpatia pe care Cyrus o avea pentru evrei. ♦ Tot pentru Beda, Cyrus îl prefigurează pe Iisus, „și prin nume, și prin fapte”. Prin nume, fiindcă Cyrus ar însemna „moștenitor” (al lui Dumnezeu); prin fapte, pentru că i-a eliberat pe evrei (*In Ezram et Neemiam*, I,1 *ad loc.*).

1,2 „Dumnezeul cerului”: expresie de origine persă, care apare în Biblie mai ales în gura unor neevrei cu privire la Dumnezeuul lui Israel (*cf.* și Iud. 5,8; Dan. 2,18). Suveranii perși îl vor fi asimilat cu zeul lor suprem, Ahura Mazda. ♦ În 2 Ezdra termenul οἰκος, „Casă”, este singurul termen folosit pentru a desemna Templul din Ierusalim în această carte. În prima parte a cărții (cap. 1-10), οἰκος se referă la Templul din Ierusalim de 65 de ori, iar în partea a doua (cap. 11-23) de 22 de ori.

1,3 „să meargă la Ierusalim”: Beda interpretează reîntoarcerea evreilor de la Babilon (cetatea captivității) la Ierusalim (cetatea libertății) ca o imagine simbolică a ascensiunii sufletului de la starea de păcat la mântuire (*ibid.*, I,1 *ad loc.*).

1,4 „rămași”: „rămășița lui Israel” îi desemnează în limbaj profetic pe cei rămași credincioși lui Dumnezeu și care își pun toată nădejdea în El. ♦ Beda interpretează astfel: doar cei desăvârșiți ajung la Ierusalimul ceresc; dar toți creștinii sunt chemați să participe/ajute la această „ascensiune”, întrucât toți fac parte din Biserică. Prin urmare, cei rămași ar fi începătorii; cei ajunși, desăvârșiții (*ibid.*, *ad loc.*).

se află ei, oamenii din partea locului să-i ajute cu argint și cu aur, cu bunuri, cu vite, împreună cu ofrande de bunăvoie pentru Casa Dumnezeului din Ierusalim.”⁵ Au pornit atunci căpeteniile familiilor lui Iuda și Beniamin, preoții și leviții, toți cei cărora Dumnezeu le-a trezit duhul să meargă să construiască Casa Domnului din Ierusalim.⁶ Toți oamenii din partea locului i-au înzestrat cu vase de argint, cu aur, cu bunuri și vite, cu daruri pe lângă ofrandele cele de bunăvoie.⁷ Regele Cyrus a pus să se aducă odoarele din templul Domnului pe care Nabucodonosor le luase din Ierusalim și le dăruise casei dumnezeului său.⁸ Cyrus, regele perșilor, a pus să i se dea odoarele în mâna lui Mithradate vistiernicul, iar el le-a predat cu număr lui Sasabasar, căpetenia lui Iuda.⁹ Și acesta e numărul lor: vase de aur – trezeci, vase de argint – o mie și vase de diferite forme – douăzeci și nouă,¹⁰ cupe de aur – trezeci, de argint – două sute, și alte odoare – o mie.¹¹ Cu totul, odoare de aur și argint – cinci mii patru sute. Sasabasar le-a dus pe toate din Babilon, unde fuseseră în exil, înapoi la Ierusalim.

2¹ Aceștia sunt fiii țării care au plecat din robia exilului în care îi duseseră în Babilon Nabucodonosor, regele Babilonului, și s-au întors la Ierusalim și în Iuda, fiecare în orașul său.² Cu Zorobabel au plecat Iisus, Neemia, Saraias, Reelias, Mardochai, Balasan, Masphar, Bagui, Reum, Baana. Numărul bărbaților din poporul lui Israel: ³ fiii lui Phoros, două mii o sută șaptezeci și doi; ⁴ fiii lui Saphatia, trei sute șaptezeci și doi; ⁵ fiii lui Era,

1,6 „i-au înzestrat cu...”, *lit.* „le-au întărit mâinile cu...”.

1,8 „vistiernicul”: gr. γασβερνηος redă ebr. *giz^ebār*, *hapax* în ambele limbi, împrumut din persă. ♦ Sasabasar (ebr. *Šēš^ebāšsar*) ar putea fi „Sanesar” (ebr. *Šen^e’assar*), fiul lui Iehonia, amintit la 1Par. 3,18 – nume de origine babiloniană.

1,10 „cupe”: gr. κεφουρη transcrie ebr. *k^ephōrēy* [*zhābh*]. ♦ „două sute”: TM are „patru sute zece”. ♦ Pentru Beda, „cupele” îi simbolizează pe cei îmbătați de iubire divină. Cât despre „aur”, el s-ar referi la cei plini de harul înțelepciunii, în vreme ce argintul îi simbolizează pe cei cu harul vorbirii (I,1, *ad loc.*). Beda are, în plus față de LXX, „cultri”, un fel de cuțite de sacrificiu, pe care le interpretează alegoric.

1,11 Totalul nu corespunde sumei obiectelor enumerate. S-a presupus fie că textul e prost păstrat, fie că citează doar fragmente din niște documente contabile mai vechi (*cf.* TOB, nota *ad loc.*). ♦ „unde fuseseră în exil... Ierusalim”: TM are „cu exilații care urcau de la Babilon la Ierusalim”.

2,1-70 Enumerarea se regăsește aproape identic la 17,6-73.

2,1 „s-au întors la Ierusalim și în Iuda”: Ierusalimul simbolizează, după Beda, Sfânta Biserică, universală, întărită de ziduri puternice împotriva duhurilor rele (I,1, *ad loc.*).

2,3-61 „fiii...”: lista celor întorși după clanuri sau după locurile de origine (vv. 21-34).

șapte sute șaptezeci și cinci; ⁶ fiii lui Phaathmoab, adică fii ai lui Iisus [și] Ioab, două mii opt sute doisprezece; ⁷ fiii lui Ailam, o mie două sute cincizeci și patru; ⁸ fiii lui Zathua, nouă sute patruzeci și cinci; ⁹ fiii lui Zacchu, șapte sute șaizeci; ¹⁰ fiii lui Banui, șase sute patruzeci și doi; ¹¹ fiii lui Babi, șase sute douăzeci și trei; ¹² fiii lui Asgad, trei mii două sute douăzeci și doi; ¹³ fiii lui Adonicam, șase sute șaizeci și șase; ¹⁴ fiii lui Bagoi, două mii cincizeci și șase; ¹⁵ fiii lui Adin, patru sute cincizeci și patru; ¹⁶ fiii lui Ater, adică ai lui Ezechia, nouăzeci și opt; ¹⁷ fiii lui Basu, trei sute douăzeci și trei; ¹⁸ fiii lui Iora, o sută doisprezece; ¹⁹ fiii lui Asem, două sute douăzeci și trei; ²⁰ fiii lui Gaber, nouăzeci și cinci; ²¹ fiii din Baithleem, o sută douăzeci și trei; ²² fiii din Netopha, cincizeci și șase; ²³ fiii din Anathoth, o sută douăzeci și opt; ²⁴ fiii din Asmoth, patruzeci și doi; ²⁵ fiii din Cariathiarim, Caphira și Beroth, șapte sute patruzeci și trei; ²⁶ fiii din Arama și Gabaa, șase sute douăzeci și unu; ²⁷ bărbații din Machmas, o sută douăzeci și doi; ²⁸ bărbații din Baithel și Aia, patru sute douăzeci și trei; ²⁹ fiii din Nabo, cincizeci și doi; ³⁰ fiii din Magebos, o sută cincizeci și șase; ³¹ fiii din Elam-ar, o mie două sute cincizeci și patru; ³² fiii din Eram, trei sute douăzeci; ³³ fiii din Lod, Aroth și Ono, șapte sute douăzeci și cinci; ³⁴ fiii din Ierihon, trei sute patruzeci și cinci; ³⁵ fiii din Sanaa, trei mii șase sute treizeci. ³⁶ Iar preoți [au fost]: fiii lui Iedua, ținând de casa lui Iisus, nouă sute șaptezeci și trei; ³⁷ fiii lui Emmer, o mie cincizeci și doi; ³⁸ fiii lui Phassur, o mie două sute patruzeci și șapte; ³⁹ fiii lui Erem, o mie șapte. ⁴⁰ Iar leviți [au fost]: fiii lui Iisus și Cadmiel, ținând de fiii lui Oduia, șaptezeci și patru. ⁴¹ Cântăreții: fiii lui Asaph, o sută douăzeci și opt. ⁴² Fiii portarilor: fiii lui Salum, fiii lui Ater, fiii lui Telmon, fiii lui Acub, fiii lui Atita, fiii lui Sabau, o sută treizeci și nouă cu toții. ⁴³ Slujitorii [Casei]: fiii lui Suia, fiii lui Asuphe, fiii lui Tabaoth, ⁴⁴ fiii lui Keraos, fiii lui Soea, fiii lui Phadon, ⁴⁵ fiii lui Labano, fiii lui Agaba, fiii lui Acaboth, ⁴⁶ fiii lui Agab, fiii lui Samalai, fiii lui Anan, ⁴⁷ fiii lui Kedel, fiii lui Gaer, fiii lui Reea, ⁴⁸ fiii lui Rason, fiii lui Necoda, fiii lui Gazem, ⁴⁹ fiii lui Usa, fiii lui Phase, fiii lui Basi, ⁵⁰ fiii lui

2,12 „trei mii...”: TM are „o mie...”.

2,28 „patru sute”: TM are „două sute...”.

2,31 „Elam-ar”: TM are ‘*Ēylām ‘ahēr* („alt Eylam”).

2,39 „o mie șapte”: TM are „o mie șaptesprezece.”

2,43 „Slujitorii [Casei]”: gr. *νοθιναῖοι* (în restul cărții *νοθιναῖοι*) transcrie ebr. *n^o thīnīm* „cei dăruți” (leviților? – cf. 8.20). E vorba de oameni (uneori de îndepărtată origine străină) care exercitau funcții subalterne în Templu (cf. TOB, nota *ad loc.*).

Asena, fiii lui Maonim, fiii lui Naphison,⁵¹ fiii lui Bacbuc, fiii lui Akipha, fiii lui Arur,⁵² fiii lui Basaloth, fiii lui Mauda, fiii lui Aresa,⁵³ fiii lui Barcus, fiii lui Sisara, fiii lui Thema,⁵⁴ fiii lui Nasue, fiii lui Atupha,⁵⁵ fiii lui Abdeselma: fiii lui Sati, fiii lui Asepherath, fiii lui Phadura⁵⁶ fiii lui Ieela, fiii lui Darcon, fiii lui Gedel,⁵⁷ fiii lui Saphatia, fiii lui Atil, fiii lui Phacherath-aseboin, fiii lui Emi.⁵⁸ Slujitorii [Casei] și fiii lui Abdeselma, cu toții, trei sute nouăzeci și doi.⁵⁹ Au plecat și următorii oameni din Thelmeleth, Thelaresa, Charub, Edan, Emmer, dar nu au putut arăta, despre casa lor părintească și despre seminția lor, că se trag din Israel:⁶⁰ fiii lui Dalaia, fiii lui Bua, fiii lui Tobia, fiii lui Necoda, șase sute cincizeci și doi.⁶¹ Iar dintre fiii preoților: fiii lui Chabia, fiii lui Acus, fiii lui Berzellai, cel care luase de nevastă pe una dintre fiicele lui Berzellai din Galaad și purta numele lor.⁶² Toți aceștia și-au căutat numele printre cei înscrși, dar nu au fost găsiți. Ei au fost îndepărtați de la preoție⁶³ și Athersatha le-a poruncit să nu se atingă de hrana cea mai sfântă până nu se va ridica un preot să-i lumineze cu Luminătoarele și Desăvârșitele.

⁶⁴ Întreaga adunare număra cu totul patruzeci și două de mii trei sute șazeci [de oameni],⁶⁵ fără robii și slujnicele lor, în număr de șapte mii trei

2,55 Multe mss. au aici și în v. 58 „fiii robilor lui Solomon” (ca în TM) în locul cuvintelor „fiii lui Abdeselma”. Varianta „fiii robilor lui Solomon”, respinsă de Rahlfs, a putut fi introdusă aici sub influența pasajului paralel din 17,57. Acești „robi ai lui Solomon” sunt lucrători de rang inferior, poate descendenții canaanenilor, folosiți de Solomon la construirea templului (cf. TOB, nota *ad loc.*).

2,57 „Phacherath-aseboin”: cf. 1 Ezdra 5,34, unde numele apare „Phacareth-sabie”.

2,59 „dar nu au putut arăta, despre casa lor părintească și despre seminția lor, că se trag din Israel”: Beda interpretează alegoric, în sensul că printre penitenții care se întorc „la ei înșiși sau în casele Domnului” se află și unii legați încă de păcate; aceștia rămân pe dinafară.

2,62 „cei înscrși”: gr. μεθωσειμ transcrie ebr. *mith^hyahšim*, „înregistrat într-o genealogie”.

2,63 „Athersatha”: TM are *hat-tir^ošāthā*’, cuvânt de origine persă care înseamnă „governator”, *litt.* „cel cinstit/temut” (mai apare și la 17,65). ♦ „hrana cea mai sfântă”: cf. Lev. 22,10-16. ♦ „Luminătoarele și Desăvârșitele”, gr. φωτιζοντες... τελειοι. În alte locuri (e.g. Ex. 28,30), ebr. *urim* și *tummim* sunt echivalente în LXX prin δῶλωσις, „dezvăluire”, și ἀλήθεια, „adevăr” (cf. și nota la Ex. 28,30).

2,64 Versetul ar trimite, alegoric, la harul care se revărsa asupra Bisericii de la începuturi, numeroasă și unită (Beda, I,1, *ad loc.*).

2,65 „cântăreți și cântărețe”: aceștia erau cântăreți profani, alții decât cei de cult de la v. 41 și 70 (cf. TOB, nota *ad loc.*).

sute treizeci și șapte. Erau două sute de cântăreți și cântărețe. ⁶⁶ Aveau cai – șapte sute treizeci și șase, catări – două sute patruzeci și cinci, ⁶⁷ cămile – patru sute treizeci și cinci, măgari – șase mii șapte sute douăzeci.

⁶⁸ Când au ajuns la Casa Domnului în Ierusalim, unele căpetenii ale familiilor au adus de bunăvoie daruri pentru a construi Casa lui Dumnezeu pe locul ei cel vechi. ⁶⁹ A dat fiecare cât a putut pentru vistieria lucrării: mine de aur curat – șazeci și una de mii, mine de argint – cinci mii și veșminte preoțești – o sută. ⁷⁰ Preoții și leviții, o parte din popor, cântăreții, portarii și slujitorii [Casei] s-au așezat în orașele lor. Întregul Israel s-a așezat în orașele lui.

3 ¹ Și a sosit luna a șaptea, iar fiii lui Israel [se așezaseră] în orașele lor; și s-a adunat tot poporul, ca un singur om, la Ierusalim. ² S-a ridicat Iisus, fiul lui Iosedec, împreună cu frații lui preoți și cu Zorobabel, fiul lui Salathiel, și cu frații lui, și au zidit altarul Dumnezeului lui Israel, ca să aducă pe el arderile de tot, așa cum stă scris în Legea lui Moise, omul lui Dumnezeu. ³ Au întocmit altarul pe locul lui cel vechi, pentru că se temeau îngrozitor de popoarele ținuturilor, și au înălțat pe el Domnului ardere de tot, dimineața și seara. ⁴ Au ținut sărbătoarea corturilor așa cum e scris și au adus zilnic arderi de tot, atâtea câte cere datina să se aducă în fiecare zi; ⁵ și de atunci încolo au adus arderile de tot necontenite și la începutul fiecărei luni și la toate sărbătorile sfințite și oricând se făcea vreun dar de bunăvoie

2,66-67 „catări”, „măgari”: îi simbolizează, în ochii lui Beda, pe credincioșii mai înceți la minte sau încă stăpâniți de poftele trupești, care însă înaintează împreună cu restul Bisericii spre Împărăția cerească (I,1, *ad loc.*).

2,69 „mine de aur”: TM are „drahme de aur”. Oricum, suma e hiperbolică. ♦ „veșminte”: gr. κοθωνοι transcrie ebr. *kāth⁶noth*, „veșminte de in”.

2,70 „slujitorii”: καθιτιμ, cf. nota la 2,43.

3,1 „Luna a șaptea” este *Tisri* (septembrie-octombrie), luna marilor sărbători de toamnă de la Ierusalim. ♦ Beda interpretează luna a șaptea ca simbol al harului Duhului Sfânt descris ca fiind septiform în Isaia (11,2-3) și Apocalipsa lui Ioan (1,4) (I,1, *ad loc.*).

3,2 „Iisus”, „Zorobabel”: după Beda, amândouă personajele îl prefigurează pe Iisus Hristos, unul, în funcția sacerdotală, al doilea, în funcția regească, dat fiind că „Iisus al lui Iosedec e de stirpe preoțească, Zorobabel, de stirpe regească” (I,1, *ad loc.*).

3,3 „popoarele ținuturilor” – aici la plural, dar vezi nota de la 4,4.

3,5 „necontenite”: arderile de tot aduse zilnic, dimineața și seara (cf. Ex. 29,38; Num. 28,3.6.23).

pentru Domnul. ⁶ În ziua întâi a lunii a șaptea, au început să aducă arderi de tot Domnului, [cu toate că] Casa Domnului nu avea încă temelie. ⁷ Au dat bani pietrarilor și dulgherilor și hrană, băutură și untdelemn celor din Sidon și Tyr, ca să aducă pe mare lemnul de cedru din Liban la Ioppe, așa cum le îngăduise Cyrus, regele perșilor. ⁸ În al doilea an de la întoarcerea lor la Casa lui Dumnezeu în Ierusalim, în ziua a doua, Zorobabel, fiul lui Salathiel, și Iisus, fiul lui Iosedec, și ceilalți frați ai lor, preoții și leviții, și toți cei care se întorseseră la Ierusalim din robie au început prin a-i pune supraveghetori peste cei ce lucrau pe leviții care împliniseră cel puțin douăzeci de ani. ⁹ Și au stat Iisus cu fiii și frații lui, Cadmiel cu fiii lui, fiii lui Iuda, [supraveghetori] peste cei care făceau lucrările la Casa lui Dumnezeu, [precum și] fiii lui Enadad, fiii și frații lor, leviții. ¹⁰ Au așezat temelia pentru a construi Casa Domnului, și preoții în veșminte și cu trâmbițe și leviții, fiii lui Asaph, cu chimvale au ieșit să-l laude pe Domnul după rânduiala lui David, regele lui Israel. ¹¹ Cântările lor de laudă își răspundeau și aduceau mărturie Domnului că este bun, că în veac este îndurarea Lui peste Israel. Și tot poporul striga cu glas mare laudând pe Domnul pentru că se așezase temelie pentru Casa Domnului. ¹² Mulți dintre cei mai bătrâni, preoți, leviți

3,6 Plecând de la episodul sfințirii altarului, Beda reface istoria lumii, de la origini până la Hristos, în șase etape: prima, Abel aducea jertfe ovine; a doua, Noe jertfa din mai multe soiuri de animale aflate pe arcă; în a treia „vârstă” Melchisedec aducea ca prinos de jertfă pâine și vin. David a inaugurat a patra „vârstă” cu jertfe de tot pentru potolirea mâniei divine, pe locul unde Avraam (a cincea etapă) fusese pe punctul de a-l jertfi pe Isaac; a șasea vârstă începe cu Iisus și Zorobabel, iar a șaptea cu jertfa de sine a lui Iisus Hristos (I,1, *ad loc.*). ♦ „nu avea încă temelie”: Beda pleacă de această imagine, a Templului neterminat, pentru a face o lectură spirituală. Cei care abia s-au convertit la creștinism simt o asemenea credință arzătoare în ei, încât se cred deja printre cei desăvârșiți, fără să fi avut vreme să pună solidă temelie credinței lor (I,1, *ad loc.*).

3,7 „Sidon... Tyr”: în ms. urmat de ediția Rahlfs apar ca Σηδωνiv... Σωριv.

3,9 „fiii lui Enadad... leviții” redau exact TM, dar acolo pasajul e socotit de unii o glosă, după Neh. 3,18.24 și 10,10.

3,10 „chimvale”: fiii lui Asaph (= cântăreții) sunt aici asimilați cu leviții, spre deosebire de 2,41. Trâmbița e instrumentul preoților (1Par. 15,24), iar chitara (*kinyra* – ebr. *kinnôr*), harfa (*nabla* – ebr. *nebhel*) și chimvalele sunt ale leviților.

3,11 „că este bun...”: cf. Ps. 99,5; 105,1; 135,1 (LXX). ♦ „striga cu glas mare”: strigăt liturgic, cf. Ps. 46,6, folosit mai ales în ziua întâi din luna a șaptea (cf. Lev. 23,24; Num. 29,1).

3,12 „care văzuseră prima Casă”: cf. Aggeu 2,3.

și căpetenii ale familiilor, care văzuseră prima Casă pe temelia ei și aveau acum sub ochi Casa [cea nouă], plângeau cu glas mare, pe când mulțimea striga cu bucurie să înalțe cântare. ¹³ Nu mai era chip să deosebești glasul care vestea bucuria de glasul jelaniei poporului, fiindcă poporul striga cu glas mare și glasul lor se auzea de departe.

4 ¹ Cei care străntorau [triburile lui] Iuda și Benjamin au auzit că cei întorși din exil construiesc Casă Domnului Dumnezeuului lui Israel; ² s-au apropiat de Zorobabel și de căpeteniile familiilor și le-au spus: „Să construim împreună cu voi, fiindcă și noi îl căutăm pe Dumnezeuul vostru și-i aducem jertfe încă din vremea lui Asaraddon, regele Asiriei, care ne-a adus aici.” ³ Zorobabel și Iisus și celelalte căpetenii ale familiilor lui Israel le-au răspuns: „Nu [se cade] ca noi să construim împreună cu voi Casa Dumnezeuului nostru, ci trebuie să construim singuri [Casa] Domnului Dumnezeuului nostru, toți laolaltă, așa cum ne-a poruncit Cirus, regele perșilor.” ⁴ Poporul ținutului căuta să slăbească brațele poporului lui Iuda și încercau să oprească construcția; ⁵ și au uneltit cu bani împotriva lor să le zădărnicească planurile în toate zilele lui Cirus, regele perșilor, până la domnia lui Darius, regele perșilor.

⁶ Sub domnia lui Asuerus, la începutul domniei lui, au scris o scrisoare împotriva locuitorilor din Iuda și Ierusalim. ⁷ În vremea lui Arthasastha,

4,2 A-L „căuta” pe Dumnezeu înseamnă a I se închina, mai ales în Templu. ♦ Asaraddon/Asahaddon (681-669 î.H.), ca și alți regi ai Asiriei, strămutaseră aici păgâni, care au ajuns să aibă o religie amestecată, adoptând și unele practici ale iudaismului.

4,4 „poporul ținutului”, ebr. *'am hā- 'āreṣ*; în vreme ce în 2Rg. (= 4Rg. LXX) expresia are un sens pozitiv, desemnându-i pe iudeii fideli dinastiei davidice (e.g. 11,20), în Ezra-Nehemia (= 2Ezr. LXX) are o valoare depreciativă, desemnând populația care nu plecase în exil, care între timp se amestecase cu păgânii din partea locului și care îi întâmpină cu ostilitate pe iudeii întorși din Babilon.

4,5 „până la domnia lui Darius”: între 537 și 522 î.H. Lucrarea avea să fie reluată în 520, al doilea an al domniei lui Darius.

4,6-23 Constituie o inserție care se referă la piedicile puse de samariteni, într-o perioadă de după domnia lui Darius, și anume sub Xerxes (Asuerus în LXX): 486-464 î.H. și sub Artaxerxes I (Arthasastha în 2 Ezr. LXX): 464-424 î.H. Era vorba de construirea cetății și a zidurilor, și nu despre Templu, care era deja de mult reconstruit. Versetul 5 este reluat la versetul 24.

4,7 „i-au scris cu pace, prin Mithradate”: unii înțeleg „i-au scris cu aprobarea lui Mithradate”; TM are *biṣ' lām*, interpretat ca nume propriu sau corectat în *b^e-salem*, *litt.*

Tabeel și ceilalți slujitori i-au scris cu pace, prin Mithradate, lui Arthasatha, regele perșilor. Administratorul impozitelor a scris textul în limba aramaică și în traducere.⁸ Sfetnicul Raum și scribul Samsai au scris regelui Arthasatha o scrisoare împotriva Ierusalimului.⁹ Așa au socotit sfetnicul Raum și scribul Samsai și ceilalți slujitori, oameni din Dina, Apharsatha, Tarphalla, Apharsa, Archy, Babilon, Susan (adică Elam)¹⁰ și din toate celelalte neamuri pe care le-a surghiunit Asennaphar cel mare și slăvit și le-a așezat în orașele Samariei și în restul ținutului de dincolo de fluviu.¹¹ Acesta este cuprinsul scrisorii pe care i-au trimis-o: „Către regele Arthasatha, de la slujitorii tăi, oamenii de dincolo de fluviu.¹² Să știe regele că iudeii care au plecat de la tine la noi au ajuns la Ierusalim. Ei construiesc cetatea răzvrătită și ticăloasă, s-au apucat să-i refacă zidurile și i-au înălțat temeliele.¹³ Să știe deci regele că, dacă cetatea aceasta se reconstruiește și zidurile ei se refac, nu vei mai primi impozite, iar ei nu ți le vor mai trimite. Și așa sunt păgubiți regii.¹⁴ Noi nu putem vedea cum este batjocorit regele. De aceea am trimis să-l înștiințăm pe rege;¹⁵ [pune] să se cerceteze în registrele strămoșilor tăi și vei descoperi și afla că cetatea aceea este o cetate răzvrătită și răufăcătoare față de regi și provincii, și sclavii fugiți își găsesc în sânul ei adăpost din cele mai vechi timpuri. De aceea a și fost pustiită cetatea aceasta.¹⁶ Noi îl înștiințăm deci pe rege că, dacă cetatea aceasta se construiește și zidurile ei se refac, tu nu vei avea pace.”

¹⁷ Regele a trimis răspuns către sfetnicul Raum și scribul Samsai și către ceilalți slujitori care locuiesc în Samaria și către toți ceilalți oameni de

„în pace” = „cu aprobarea”. ♦ „Administratorul impozitelor... traducere”: TM are *lit.* „textul scrisorii scris cu scriere aramaică și tradus în aramaică”.

4,8-6,18 TM este în aramaică.

4,8 „Sfetnicul”: în LXX βασιλευς transcrie ebr. *b^e 'el-^e 'em*, „cancelar, guvernator”; la fel și la 4,17.

4,9 „Dina, Apharsatha, Tarphalla, Apharsa”: nu e sigur dacă e vorba de toponime sau de funcții.

4,10 „Asennaphar”: probabil regele asirian Assurbanipal (668-626 î.H.). ♦ „restul ținutului de dincolo de fluviu”: e vorba de provincia Transeuphratene din Imperiul pers, situată la vest de Eufurat, din care făceau parte Siria și Palestina.

4,13 „iar ei... trimite”: TM are aici încă două tipuri de dări.

4,14 TM are în plus la început: „Acum, de vreme ce mâncăm sare de la palat...”: adică „suntem legați prin alianță” (despre „legământul de sare” cf. Lev. 2,13).

4,15 „sclavii fugiți... adăpost”: TM are „s-au stărnit răskoale”. Aceeași diferență la 4,19.

4,16 „pace”: TM are „stăpânire dincolo de Eufurat”.

dincolo de fluviu: „Pace!” Și zicea: ¹⁸ „L-am chemat în fața mea pe administratorul impozitelor pe care l-ați trimis. ¹⁹ Am dat poruncă și am cercetat și am aflat că cetatea aceea se ridică împotriva regilor din vremurile cele mai vechi, și sunt în ea răscoale, și e adăpost pentru sclavii fugiți. ²⁰ Și regi puternici se află în Ierusalim, care stăpânesc peste tot ținutul de la apus de fluviu și li se dau multe impozite și dări. ²¹ Iar acum dați poruncă să-i opriți pe oamenii aceia și cetatea aceea să nu se mai zidească. ²² Luați, așadar, seama la poruncă și nu fiți delăsători în privința aceasta, ca să nu crească prăpădul spre nenorocirea regilor.”

²³ Atunci administratorul impozitelor a citit scrisoarea regelui Arthasastha în fața lui Raum și a scribului Samsai și a celorlalți slujitori, iar ei au plecat în grabă la Ierusalim și în Iuda și i-au oprit pe cei de acolo cu oameni călări și cu oaste. ²⁴ S-a oprit atunci lucrul la Casa lui Dumnezeu din Ierusalim și oprit a rămas până în al doilea an al domniei lui Darius, regele perșilor.

5 ¹ Și au prorocit Aggeu prorocul, și Zaharia, fiul lui Addo, vorbindu-le iudeilor din Iuda și Ierusalim în numele Dumnezeului lui Israel, cu privire la ei. ² S-au ridicat atunci Zorobabel, fiul lui Salathiel, și Iisus, fiul lui Iosedec, și au început să construiască Casa lui Dumnezeu din Ierusalim; și prorocii lui Dumnezeu erau alături de ei și îi ajutau. ³ În vremea aceea au venit la ei Thanthanai, guvernatorul ținutului de dincolo de fluviu, Satharbazana și ceilalți slujitori și le-au spus astfel de lucruri: „Cine v-a dat poruncă să construiți această Casă și să strângeți aceste materiale?” ⁴ Apoi le-au mai spus: „Cum îi cheamă pe oamenii care construiesc această cetate?” ⁵ Însă ochii lui Dumnezeu erau asupra iudeilor întorși din robie și

4,18 TM are „documentul pe care ni l-ați trimis a fost citit limpede/în tâlmăcire în fața mea”. Și aici, ca și la 4,7 și 5,5, LXX are „administratorul impozitelor” (φορολόγος) pentru aram. *nišl'wān*, „scrisoare” – împrumut din persă.

4,20 „se află... stăpânesc... li se dau”: în TM verbele sunt la perfect.

4,21 TM are în plus: „până când nu dau eu poruncă”.

4,23 „administratorul impozitelor”: echivalează aici aramaicul *paršegen*, „exemplar”, împrumutat din persă. Însă la 5,6 acesta este echivalat cu διασάφησις.

5,3 „Thanthanai (TM *Taḥṇay*) guvernatorul”: gr. ἑπαρχος (ebr. *pehāh*), „guvernator”, „înalt comisar”. Într-un document babilonian din 521 apare un anume Tatnai, *peha* al Transeuphratenei, ajutor al unui anume Uštani, satrap al Babilonului (cf. TOB, nota *ad loc.*).

5,5 „iudeilor întorși din robie”: TM are „bătrânilor lui Iuda”. ♦ „Și atunci s-a trimis...”: TM are „și să se răspundă la acesta printr-o scrisoare”.

[trimișii] nu i-au oprit din lucru înainte de a i se duce raport lui Darius. Și atunci s-a trimis prin administratorul impozitelor [scrisoare] cu privire la aceste lucruri.

⁶ Transcrierea scrisorii pe care au trimis-o regelui Darius Thanthanai, guvernatorul ținutului de dincolo de fluviu, Satharbusana și ceilalți slujitori, *apharsacheii* de dincolo de fluviu. ⁷ I-au trimis o relatare, și în ea au scris: „Regelui Darius, pace deplină! ⁸ Să știe regele că ne-am dus în țara Iudeii la Casa Dumnezeului Celui mare, și Casa se construiește cu pietre fățuite, se pun în ziduri bârne de lemn, lucrarea este înfloritoare și sporește în mâinile lor. ⁹ I-am întrebat atunci pe bătrânii lor și le-am spus: «Cine v-a dat poruncă să construiești această Casă și să strângeți aceste materiale?» ¹⁰ Și i-am întrebat cum îi cheamă, ca să aflăm și să-ți scriem cum îi cheamă pe oamenii care îi conduc. ¹¹ Ei ne-au răspuns în felul următor, zicând: «Noi suntem robii Dumnezeului cerului și al pământului și construim Casa care fusese construită cu mulți ani în urmă, cea pe care a construit-o și a dus-o la bun sfârșit un rege mare al lui Israel. ¹² Când însă strămoșii noștri L-au mâniat pe Dumnezeu cerului, El i-a dat în mâinile lui Nabucodonosor, regele Babilonului din Caldeea, care a dărâmat Casa aceasta și a strămutat poporul în Babilon. ¹³ În primul an al domniei regelui Cyrus, regele Cyrus a dat edict să se construiască Casa aceasta a lui Dumnezeu. ¹⁴ Odoarele de aur și argint din Casa lui Dumnezeu pe care Nabucodonosor le luase din Casa de la Ierusalim și le duse în sanctuarul regelui, regele Cyrus le-a luat din sanctuarul regelui și le-a dat lui Sasabasar, vistiernicul mai mare peste vistierie, ¹⁵ și i-a spus: 'Ia toate odoarele și du-te să le așezi în Casa de la Ierusalim, unde le e locul.' ¹⁶ Atunci acel Sasabasar s-a dus și a așezat temeliiile Casei lui Dumnezeu în Ierusalim. De atunci și până acum, Casa s-a [tot] construit și nu s-a terminat.» ¹⁷ Iar acum, dacă îi este regelui pe plac, să se cerceteze în casa tezaurului regelui din Babilon, ca să știi că de

5,6 „Apharsacheii” ar putea însemna fie „perși”, fie „funcționari” (cf. și nota la 4,9).

5,11 „Dumnezeul cerului și al pământului”: străinii spun „Dumnezeul cerului”; în gura unui iudeu, adaosul „și al pământului” este o marcă de universalism.

5,13 „regelui Cyrus”: TM are „a lui Cyrus, regele Babilonului”.

5,14 „sanctuarul”: LXX folosește aici alt termen decât cel utilizat (οἶκος, „Casă”) pentru a desemna Templul din Ierusalim. TM are „templul din Babilon”.

5,15 „unde le e locul”: TM are „și casa lui Dumnezeu să fie reconstruită unde îi e locul”.

5,17 „casa tezaurului”: în trezorerie se păstrau și arhivele regale. ♦ „să știi că...”: TM are „să știi dacă...”.

la regele Cyrus a venit edictul să se construiască Casa aceea a lui Dumnezeu din Ierusalim. Când va afla regele cum stau lucrurile, să ne trimită veste și nouă.”

6¹ Regele Darius a dat atunci poruncă și s-a cercetat în arhive, acolo unde se păstrează tezaurul în Babilon.² Și s-a găsit în oraș, în fortăreața din orașul mezilor, un sul în care erau scrise următoarele: „Spre aducere aminte:³ «În primul an [al domniei] regelui Cyrus, regele Cyrus a dat edict cu privire la Casa lui Dumnezeu din Ierusalim. Să se construiască Casa și locul unde se aduc jertfele. Înălțimea a pus-o de șizeci de coți și lățimea de șizeci de coți.⁴ Să fie trei rânduri de piatră tare și un rând de bârne de lemn. Chel-tuiala să fie acoperită din casa regelui.⁵ Odoarele de argint și de aur din Casa lui Dumnezeu, pe care Nabucodonosor le-a luat din Casa de la Ierusalim și le-a dus la Babilon, să fie date înapoi și trimise la sanctuarul din Ierusalim și așezate în locurile unde fuseseră ele puse în Casa lui Dumnezeu.»⁶ Acum, guvernatori ai ținutului de dincolo de fluviu, Satharbuzzana și ceilalți slujitori, *apharsachei* de dincolo de fluviu, supuneți-vă stând departe de acolo⁷ și lăsați să se construiască Casa lui Dumnezeu. Căpeteniile iudeilor și bătrânii iudeilor să construiască acea Casă a lui Dumnezeu pe locul ei [cel vechi].⁸ Și eu am poruncit ce să faceți împreună cu bătrânii evreilor pentru a construi acea Casă a lui Dumnezeu. Cei care strâng impozitele către rege

6,1 „arhive”: gr. βιβλιοθήκη. ♦ „Babilon” se referă aici la întreaga regiune.

6,2 „orașul mezilor”: e vorba de Ecbatana. După Xenofon (*Cyropaedia* VIII, 6,22), Cyrus își petrecea iarna la Babilon, primăvara la Susa și vara la Ecbatana.

6,3 După „unde se aduc jertfele” TM are în plus „și unde îi sunt temeliiile”. Se presupune că originalul este corupt, pentru că nu se indică lungimea, iar celelalte dimensiuni sunt neverosimile, cotul având 45 cm.

6,4 „piatră tare”: TM are „piatră rostogolită”. E vorba de blocuri prea grele pentru a fi cărate.

6,6 S-a încheiat citarea edictului lui Cyrus și acum începe concluzia lui Darius. ♦ „guvernatori ai...”: TM are „Tattnay, guvernator al...”.

6,7 „Căpeteniile”: TM are singularul.

6,8 „ca să nu se oprească lucrul”: TM are „fără întrerupere”. ♦ „pentru a construi acea Casă a lui Dumnezeu”: Beda pune în legătură, încă o dată, reconstruirea Templului cu nașterea lui Iisus, „templul” în care se întrupează Dumnezeu însuși. După el, Templul a fost zidit în 46 de ani și în tot atâtea zile, spune o tradiție, pruncul se alcătuieste în pân-tecele mamei. În Fecioara Maria s-a alcătuit Templul-Iisus în exact atâtea zile câți ani au petrecut evreii pentru ridicarea Templului lor de piatră (II, *ad loc.*).

în ținutul de dincolo de fluviu să le dea fără preget bani de cheltuială oamenilor acelora, ca să nu se oprească lucrul. ⁹ Să li se dea zilnic tot ce e de trebuință – viței, berbeci și miei –, ca să se aducă arderi de tot pentru Dumnezeu cerului, grâne, sare, vin și untdelemn, orice hotărâsc și cer preoții din Ierusalim, ¹⁰ ca să aducă jertfe de bună mireasmă Dumnezeului cerului și să se roage pentru viața regelui și a fiilor lui. ¹¹ Am poruncit ca oricine ar încălca hotărârea aceasta să se scoată o bârnă din casa lui și el să fie ținut și ridicat pe bârnă, iar averea lui să-mi fie dată mie. ¹² Dumnezeu al cărui nume locuiește acolo să nimicească pe orice rege sau popor care va ridica mâna să încalce hotărârea mea ori să nimicească acea Casă a lui Dumnezeu din Ierusalim. Eu, Darius, am dat poruncă. Să luați seama.” ¹³ Atunci Thanthanai, guvernatorul ținutului de dincolo de fluviu, Satharbuzana și ceilalți slujitori au împlinit cu grijă după cum le trimisese vorbă regele Darius. ¹⁴ Iar bătrânii iudeilor și leviții au dus mai departe construcția așa cum proceau prorocul Aggeu și Zaharia, fiul lui Addo; și au reconstruit și refăcut [totul] după porunca Dumnezeului lui Israel și după porunca lui Cyrus, Darius și Arthasastha, regii perșilor. ¹⁵ Au terminat Casa aceasta în ziua a treia a lunii Adar, în anul al șaselea al domniei regelui Darius. ¹⁶ Fiii lui Israel, preoții și leviții și ceilalți oameni întorși din exil au sărbătorit cu bucurie închinarea Casei lui Dumnezeu. ¹⁷ Au adus jertfă pentru închinarea Casei lui Dumnezeu o sută de viței, două sute de berbeci, patru sute de miei, precum și doisprezece iezi de un an [jertfă] pentru păcat pentru întregul Israel, câte unul de fiecare trib. ¹⁸ I-au așezat pe preoți după cetele lor și pe leviți după grupele lor la slujirea Dumnezeului din Ierusalim, așa cum scrie în cartea lui Moise.

¹⁹ Oamenii întorși din exil au sărbătorit Paștele în ziua a paisprezecea a lunii întâi. ²⁰ Preoții se curățiseră, precum și leviții, curați toți până la unul, și au jertfit Paștele pentru toți cei întorși din exil, pentru frații lor, preoții, și pentru ei înșiși. ²¹ Și au mâncat Paștele fiii lui Israel, cei care se întorseseră din exil, și toți cei care, despărțindu-se de necurăția neamurilor țării, li se

6,10 „bună mireasmă”: TM are „împăcare”.

6,12 „al cărui nume locuiește acolo (= la Ierusalim)” – expresie frecventă în Deuteronom.

6,14 „și leviții”: nu apare în TM. ♦ Activitatea lui Aggeu s-a desfășurat în 520, iar cea a lui Zaharia se va fi continuat până în 518 î.H. ♦ Artaxerxes I (464-424 î.H.) este posterior reconstruirii Templului (520-515 î.H.). Pe vremea lui s-a reconstruit zidul (cf. 12,1 și cap. 13).

alăturaseră ca să-l caute pe Domnul Dumnezeu lui Israel. ²² Au ținut Sărbătoarea Azimelor șapte zile cu bucurie, pentru că i-a bucurat pe ei Domnul și a întors spre ei inima regelui Asiriei și le-a întărit brațele când lucrau la Casa Dumnezeului lui Israel.

7 ¹ După ce s-au întâmplat acestea, sub domnia lui Arthasastha, regele persilor, a plecat Ezdra, fiul lui Saraias, fiul lui Azarias, fiul lui Elkia, ² fiul lui Salum, fiul lui Sadduc, fiul lui Achitob, ³ fiul lui Samaria, fiul lui Esria, fiul lui Mareroth, ⁴ fiul lui Zaraia, fiul lui Sauia, fiul lui Bocki, ⁵ fiul lui Abisue, fiul lui Phinees, fiul lui Eleazar, fiul lui Aaron, cel dintâi preot. ⁶ Așadar, Ezdra a plecat din Babilon, iar el era scrib priceput în Legea lui Moise, pe care a dat-o Domnul Dumnezeu lui Israel. Regele i-a dat [învoire] pentru că mâna Domnului Dumnezeu se afla asupra lui în toate câte le dorea el. ⁷ S-au întors la Ierusalim, în al șaptelea an al domniei regelui Arthasastha, o parte din fiii lui Israel, o parte din preoți și din leviți, din cântăreți, din portari și din slujitorii Casei. ⁸ Au ajuns la Ierusalim în luna a cincea a acelui an, al șaptelea an al domniei regelui. ⁹ Căci în ziua întâi a lunii întâi a hotărât el plecarea din Babilon, iar în ziua întâi a lunii a cincea au ajuns la Ierusalim, fiindcă mâna Dumnezeului lui stătea bună asupra lui. ¹⁰ Căci Ezdra se străduia din toată inima să cerceteze Legea, s-o urmeze și să-i învețe și pe cei din Israel poruncile și hotărârile [ei].

¹¹ Aceasta este transcrierea edictului pe care Arthasastha i l-a dat lui Ezdra, preotul, scribul cărții cuvintelor poruncilor Domnului și rânduielilor Lui pentru Israel: ¹² „Arthasastha, regele regilor, către Ezdra, scribul Legii

6,22 „Asiria”: desemnează aici întreaga Mesopotamie, aflată la vremea aceasta în Imperiul pers; Imperiul asirian încetase să existe cu mult înainte (capitala, Ninive, căzuse în 612 î.H.). ♦ „au ținut Sărbătoarea Azimelor șapte zile cu bucurie”: Beda pune versetul în legătură cu 1Cor. 5,8 și, implicit, cu Învierea și viața de apoi (II, *ad loc.*).

7 Ca și în cap. 18, se relatează activitatea lui Ezdra, pe baza unor documente scrise, probabil, chiar de el. De aceea se întâlnește adesea pers. I singular.

7,7 „slujitorii”: vezi nota la 2,43.

7,11 „preotul, scribul cărții cuvintelor poruncilor Domnului”: TM are „preotul-scrib, scribul cuvintelor poruncilor lui YHWH”. ♦ „scribul”, gr. γραμματεὺς, ebr. *sophēr*: în sensul vechi, este un funcționar regal, cu atribuții de secretar, însă în epoca post-exilică (cu rădăcini mai vechi – cf. Ier. 8,8) și în NT, acesta este „cărțurarul”, bun cunoscător al Legii și capabil să o interpreteze și să o explice. Critica modernă atribuie lui Ezdra și altora din timpul său redactarea finală a Torei.

7,12-26 În TM, pasajul este în aramaică.

Dumnezeului cerului. S-a încheiat socoteala și [s-a dat] răspuns. ¹³ Am dat hotărâre ca, în regatul meu, oricine vrea să plece la Ierusalim, [fie el om de rând] din poporul lui Israel, preot sau levit, să plece cu tine. ¹⁴ Regele și cei șapte sfinți au trimis să se cerceteze în Iudeea și la Ierusalim, potrivit cu Legea Dumnezeului lor care se află în mâna ta. ¹⁵ Și [du] la Casa Domnului argintul și aurul pe care regele și sfinții l-au oferit de bunăvoie Dumnezeului lui Israel, cel care locuiește la Ierusalim, ¹⁶ și tot argintul și aurul pe care îl vei afla în toată țara Babilonului cu darurile de bunăvoie ale poporului și cu cele oferite de preoți pentru Casa lui Dumnezeu din Ierusalim. ¹⁷ Înscris cu grijă în registrul acesta tot ce ți se aduce: viței, berbeci, miei și [ce trebuie pentru] jertfele și libațiile lor, și du-le la altarul Dumnezeului vostru din Ierusalim. ¹⁸ Cu ce mai rămâne din argint și din aur, tu și frații tăi faceți cum e pe placul Dumnezeului vostru. ¹⁹ Iar odoarele care ți-au fost date pentru slujba din Casa lui Dumnezeu, înfățișează-le Dumnezeului din Ierusalim. ²⁰ Dacă mai e nevoie de ceva pentru Casa Dumnezeului tău, orice ți se pare că [trebuie] dat, să dai din casa vistieriei regelui. ²¹ Și de la mine, eu, regele Arthasatha, am dat poruncă tuturor vistieriilor din ținutul de dincolo de fluviu să pună la dispoziția lui Ezdra, preotul și scribul Legii Dumnezeului cerului, orice ar cere el, ²² până la o sută de talanți de argint, o sută de *cori* de grâu, o sută de *badi* de vin, o sută de *badi* de untdelemn și sare fără măsură. ²³ Să se împlinească tot ce poruncește Dumnezeul cerului. Luați aminte să nu ridice nimeni mâna asupra Casei Dumnezeului cerului, ca nu cumva să se trezească mânia Lui împotriva domniei regelui și a fiilor lui. ²⁴ Vi s-a adus la cunoștință: nu vă este îngăduit să puneți impozit nici asupra preoților, nici asupra leviților, cântăreților, portarilor, a slujitorilor [Casei] și celor ce îngrijesc de Casa acestui Dumnezeu și nu vi se dă putere să-i înrobiți. ²⁵ Iar

7,12 „S-a încheiat... răspuns”: TM are doar „S-a încheiat” (expresie neclară).

7,14 În TM, versetul începe: „Tu ești trimis de rege și de cei șapte sfinți...” ♦ „Dumnezeului lor”: TM are „Dumnezeului tău”.

7,17 „Înscris ... în registrul acesta” poate însemna și „Poruncește... în [temeiul] scrisorii acesteia” – text neclar. TM are „Cumpără cu banii aceștia...”; probabil traducătorul a citit *SPR*, „carte”, în loc de *KSP*, „argint, bani”. ♦ „tot ce ți se aduce”: nu apare în TM.

7,22 1 talant = 34. 272 grame; 1 cor = 450 litri; 1 bath (*LXX bad*) = 45 litri.

7,24 „Cei ce îngrijesc” ar putea fi aceiași cu „robii lui Solomon” (*cf.* 2,55). ♦ „nu vi se dă putere să-i înrobiți”: în TM se spune că nu este îngăduit să li se ceară bir și taxă de trecere.

7,25 „Iar tu, Ezdra”: Beda scrie că Ezdra ar putea fi văzut nu numai ca „typos” al lui Iisus Hristos, ci ar putea fi văzut și ca prefigurare a doctorilor/învățaților Bisericii cărora regii și prinții le trimit scrisori despre starea credincioșilor (II, *ad loc.*).

tu, Ezdra, după înțelepciunea lui Dumnezeu, care stă în mâna ta, așază scribi și judecători ca să judece tot poporul de dincolo de fluviu, pe toți cei ce cunosc Legea Dumnezeului tău. Iar celor care nu o cunosc, faceți-le-o cunoscută. ²⁶ Toți cei care nu împlinesc fără preget Legea lui Dumnezeu și legea regelui să fie osândiți fie la moarte, fie la altă pedeapsă, fie la o amendă din avutul lor, fie la temniță.”

²⁷ Binecuvântat fie Domnul Dumnezeuul părinților noștri, care a pus în inima regelui să cinstească Casa Domnului din Ierusalim ²⁸ și Și-a plecat mila asupra mea în ochii regelui și ai sftenicilor lui și în ochii tuturor înalților dregători ai regelui. Iar eu, cum stătea asupra mea mâna bună a lui Dumnezeu, am prins putere și am adunat căpeteniile din Israel să se întoarcă împreună cu mine.

8 ¹ Iată cine au fost căpeteniile familiilor lor, călăuzele care s-au întors împreună cu mine sub domnia lui Arthasastha, regele Babilonului. ² Din fiii lui Phinees, Gersom; din fiii lui Ithamar, Daniel; din fiii lui David, Atus; ³ din fiii lui Sachania și fiii lui Phoros, Zaharia, și cu el era un grup de o sută cincizeci; ⁴ din fiii lui Phaathmoab, Eliana, fiul lui Zaraia, și cu el erau două sute de bărbați; ⁵ din fiii lui Zathoes, Sechenias, fiul lui Aziel, și cu el erau trei sute de bărbați; ⁶ din fiii lui Adin, Obeth, fiul lui Ioathan, și cu el erau cincizeci de bărbați; ⁷ din fiii lui Elam, Iesia, fiul lui Athelia, și cu el erau șaptezeci de bărbați; ⁸ din fiii lui Saphatia, Zabdia, fiul lui Michael, și cu el erau optzeci de bărbați; ⁹ din fiii lui Ioab, Abadia, fiul lui Iiel, și cu el erau două sute optsprezece bărbați; ¹⁰ din fiii lui Baani, Salimuth, fiul lui Iosephia, și cu el erau o sută șaizeci de bărbați; ¹¹ din fiii lui Babi, Zaharia, fiul lui Babi, și cu el erau șaptezeci și opt de bărbați; ¹² din fiii lui Asgad, Ioanan, fiul lui Acatan, și cu el erau o sută zece bărbați; ¹³ și cei dintre fiii lui Adonicam au fost la urmă și acestea sunt numele lor: Aliphalat, Iiel și

7,26 „altă pedeapsă”: gr. traduce un cuvânt ebr. cu sens nesigur. ♦ „temniță”: pedeapsa cu închisoarea nu apare în Palestina decât după exil, sub influență străină (cf. TOB, nota *ad loc.*).

8,1 TM are: „căpeteniile familiilor care s-au întors cu mine de la Babilon, sub regele Artahșast.”

8,5 „Zathoes”: nu apare în TM.

8,10 „Baani”: nu apare în TM.

8,11 „șaptezeci și opt”: TM are „douăzeci și opt”.

Samaia, iar cu ei erau șaiszeci de bărbați; ¹⁴ din fiii lui Bago, Uthi, și cu ei erau șaptezeci de bărbați.

¹⁵ I-am adunat pe malul râului care curge spre Eui și am rămas acolo trei zile. Am cercetat poporul și preoții și nu am găsit printre ei pe nimeni dintre fiii lui Levi. ¹⁶ Am trimis la Eleazar, Ariel, Samaia, Adonam, Iarib, Elnathan, Nathan, Zaharia, Mesulam, oameni pricepuți, precum și la Ioarib și Elnathan ¹⁷ și i-am trimis la căpetenia locului împreună cu niște argint, și am pus în gura lor vorbe pe care să le spună fraților lor, slujitorii, cu banii din acel loc, să ne dea cântăreți pentru Casa Dumnezeului nostru. ¹⁸ Cum mâna Dumnezeului nostru stătea bună asupra noastră, a venit la noi un om chibzuit, dintre fiii lui Mooli, fiul lui Levi, fiul lui Israel. De la început au venit și cei optsprezece fii și frați ai lui. ¹⁹ Au venit și Asebia și Osaia, dintre fiii lui Merari, cu frații și fiii lui, douăzeci. ²⁰ Dintre slujitorii pe care David și căpeteniile i-au dat ca slugi leviților au venit două sute douăzeci. S-au adunat toți, după numele lor. ²¹ Am hotărât să ținem post acolo, pe malul râului Aue, ca să ne smerim în fața Dumnezeului nostru și să cerem de la El cale dreaptă pentru noi, pentru copiii noștri și pentru tot avutul nostru. ²² Căci mi-a fost rușine să cer regelui oaste și călărime să ne scape de dușmanii de pe drum, fiindcă îi spuseseam regelui: „Mâna Dumnezeului nostru stă asupra tuturor celor ce-L caută spre bine, iar puterea Lui și mânia Lui stau asupra tuturor celor care Îl părăsesc.” ²³ Am ținut post și am cerut de la Dumnezeul nostru aceste lucruri și El ne-a ascultat. ²⁴ Am ales doisprezece dintre căpeteniile preoților, pe Saraia, pe Asabia și alți zece frați de-ai lor împreună cu ei, ²⁵ și le-am cântărit lor argintul, aurul și vasele de pângă pentru Casa Dumnezeului nostru, pe care le aduseseră regele, sfetnicii și căpeteniile lui și întregul Israel acolo de

8,14 „Uthi”: TM are în plus „și Zabbud” (cu indicația de a se citi Zakkur).

8,16 Textul grecesc pare nesigur, însă nici cel din TM nu e clar.

8,17 „argint”: cuvântul *Casiphia*, care este un toponim în textul ebraic, este considerat drept substantiv comun în greacă și tradus ca „argint”. TM are: „Și i-am trimis pe ei la Iddo, căpetenia locului *Kāsiphēyā*’, și am pus în gura lor cuvinte pe care să le spună lui Iddo [și] fraților lui, slujitorii templului în locul K., [și anume] să ne aducă slujitori pentru casa Dumnezeului nostru.”

8,18 „a venit la noi... De la început...”: TM are „ne-au adus pe... și anume *Șerebhēyāh*...”. Numele acestuia din urmă apare și în LXX la v. 24. ♦ „chibzuit”: în LXX, *σάχωλ* transcrie ebr. [ʿš] *śekhel*, *litt.* „[omul] chibzuintei”.

8,25 „aduseseră”, *litt.* „înălțaseră”.

față. ²⁶ Le-am cântărit în mână șase sute cincizeci de talanți de argint și o sută de odoare de argint, o sută de talanți de aur ²⁷ și douăzeci de cupe de aur, douăzeci pentru drumul spre Chamanim, o mie, și felurite odoare de bronz ales, strălucitor, la fel de prețios ca aurul. ²⁸ Și le-am spus: „Voi sunteți sfințiți Domnului, odoarele sunt sfințite, iar argintul și aurul sunt daruri de bunăvoie pentru Domnul Dumnezeuul părinților voștri. ²⁹ Vegheați și stați de pază până le veți cântări în fața căpeteniilor preoților, a leviților și a căpeteniilor familiilor la Ierusalim, în cămărilor Casei Domnului.” ³⁰ Preoții și leviții au primit după cântar argintul, aurul și odoarele ca să le ducă la Ierusalim, în Casa Dumnezeului nostru.

³¹ Și am plecat de la râul Aue în ziua a douăsprezecea a lunii întâi pentru a merge la Ierusalim. Iar mâna Dumnezeului nostru era asupra noastră și ne-a apărat de mâna dușmanului și de orice atac pe drum. ³² Am ajuns la Ierusalim și am rămas acolo trei zile. ³³ A patra zi, am cântărit în Casa Dumnezeului nostru argintul, aurul și odoarele și [le-am dat] în mâna lui Merimoth, fiul lui Urias, preotul, și cu el era Eleazar, fiul lui Phinees; cu ei erau leviții Iozabad, fiul lui Iisus, și Noadia, fiul lui Banaia. ³⁴ Toate au ieșit la număr și la cântar și s-a trecut în scris toată socoteala. În vremea aceea, ³⁵ cei care se întorseseră din robie, fiii pribegiei, au adus ardere de tot Dumnezeului lui Israel doisprezece viței pentru întregul Israel, nouăzeci și șase de berbeci, șaptezeci și șapte de miei, doisprezece iezi [ca jertfă] pentru păcat. Toate au fost ardere de tot pentru Domnul. ³⁶ Și au transmis porunca regelui administratorilor regelui și guvernatorilor ținutului de dincolo de fluviu și [aceia] au cinstit poporul și Casa lui Dumnezeu.

9 ¹ Când s-au săvârșit acestea, s-au apropiat de mine căpeteniile spunând: „Poporul lui Israel, preoții și leviții nu s-au ținut departe de popoarele

8,26 Numărul obiectelor de argint și al talanților e neclar în TM.

8,27 Textul grec este aici nesigur. Lecțiunea manuscrisului B, adoptată de Rahlfs, εις την ὁδὸν χαμανιμί χίλιοι, comportă un cuvânt ebraic altminteri necunoscut și s-ar traduce prin „pe drumul spre *chamanim*”. Lecțiunea manuscrisului A, δραχμῶν εἰς (?) χίλιοι, s-ar traduce prin „în valoare de o mie de drahme”. TM are: „20 de cupe de aur de o mie de darici (monede ale lui Darius), două [obiecte] de bronz strălucitor, foarte frumoase, prețioase ca aurul.”

9,1 Septuaginta folosește de regulă numele grecesc al Egiptului, Αἴγυπτος, cu derivatul Αἰγύπτιος. Aici însă, în mod excepțional, textul grecesc are transcrierea etnonimului ebraic *mifri*, μωσφι în manuscrisul B, μωσι în manuscrisul A.

ținuturilor și de blestemățiile lor, de canaaneni, de hitiți, de fereziți, de iebusei, de ammoniți, de moabiți, de egipteni și de amorei. ² Căci au luat dintre fiicele lor pentru ei și pentru fiii lor și sămânța sfântă a trecut asupra popoarelor ținuturilor, iar mâna căpeteniilor a fost cea dintâi în necredință.”

³ Când am auzit aceste vorbe, mi-am sfâșiat veșmintele, am început să tremur, mi-am smuls părul din cap și din barbă și m-am așezat încremenit.

⁴ Atunci toți cei care urmează cuvântul Dumnezeului lui Israel s-au adunat în jurul meu din pricina necredinței celor ce fuseseră în surghiun, iar eu am rămas încremenit până la jertfa de seară. ⁵ La jertfa de seară m-am sculat din umilirea mea. Cu veșmintele sfâșiate și tremurând am căzut în genunchi, mi-am întins mâinile spre Domnul Dumnezeu ⁶ și am zis: „Doamne, mă rușinez și mă sfiesc să-mi ridic fața spre Tine, fiindcă nelegiuirile noastre s-au adunat până peste capul nostru, și vinovățiile noastre au crescut până la cer. ⁷ Din zilele părinților noștri suntem în vinovăție mare până în ziua de azi. Pentru nelegiuirile noastre am fost dați noi, regii noștri și fiii noștri în mâna regilor neamurilor, sub sabia, în robie, ca pradă și spre rușinea feței noastre, ca în ziua aceasta. ⁸ Iar acum s-a îndurat de noi Domnul Dumnezeu nostru să mai rămână [ceva din noi] spre izbăvire și să ne dea sprijin pe locul sfințeniei Sale ca să ne lumineze ochii și să ne dea puțină viață în robia noastră. ⁹ Căci robi suntem, dar în robia noastră Domnul Dumnezeu nostru nu ne-a părăsit; și-a aplecat mila asupra noastră în fața regilor perși, ne-a dat viață să înălțăm Casa Dumnezeului nostru și să o ridicăm din pustierea aceasta și ne-a dat nouă zid în Iuda și la Ierusalim. ¹⁰ Dumnezeu nostru, ce să mai spunem după aceasta? Că am nesocotit poruncile Tale ¹¹ pe care ni le-ai dat prin robii Tăi, profeții, spunând: «Țara în care intrați spre a o moșteni este o țară răvășită de răvășeala popoarelor, de blestemățiile

9,2 „a trecut asupra”: TM are „s-a amestecat cu”.

9,3 „am început să tremur”: nu apare în TM; la fel și „tremurând” de la v. 5.

9,4 „urmează cuvântul”: TM are „se tem (*litt.* tremură) de cuvântul”.

9,6-15 Rugăciunea lui Ezdra este totodată o învățătură puternic influențată de Deuteronom și de profeți.

9,7 „fiii noștri”: TM are „preoții noștri”. ♦ „neamurilor”: TM are „pământurilor” (= „țărilor străine”).

9,8 După „Iar acum”, TM are în plus: „pentru/de puțină vreme.” ♦ „să mai rămână [ceva din noi] spre izbăvire”: TM are „un grup de izbăviți”. ♦ „sprijin”: TM are *litt.* „stâlp de cort”.

9,11 „răvășită de răvășeala”: TM are „spurcată de spurcăciunea”.

neamurilor care au umplut-o de necurăteniiile lor de la un capăt la altul.¹² Iar acum, să nu dați pe fiicele voastre după fiii lor, nici să luați dintre fiicele lor pentru fiii voștri, să nu căutați pacea lor și binele lor până în veac, ca să prindeți putere, să mâncați bunătațile țării și s-o lăsați moștenire fiilor voștri în veac.»¹³ Și după toate câte au venit asupra noastră, din faptele noastre rele și din vina noastră mare, [e limpede] că nu este [nimeni] ca Dumnezeu nostru, pentru că ai ridicat nelegiuirile noastre și ne-ai dat nouă izbăvire.¹⁴ Pentru că iarăși am călcat poruncile Tale și ne-am încuscrit cu popoarele ținuturilor: nu te mânia împotriva noastră până la nimicire încât să nu mai rămână nimic și să nu avem mântuire.¹⁵ Doamne, Dumnezeu lui Israel, drept ești Tu, pentru că am mai rămas dintre noi izbăviți, ca în ziua aceasta. Iată, noi suntem în fața Ta cu vinovățiile noastre, pentru că nu putem sta drepti în fața Ta în această privință.”

10 ¹ Cât s-a rugat Ezdra și a mărturisit plângând și rugându-se în fața Casei lui Dumnezeu, s-a adunat lângă el o mare mulțime de bărbați, femei și copii din întregul Israel, iar poporul plângea, și plângea amar.² Și Sechenias, fiul lui Iiel, dintre fiii lui Elam, i-a spus lui Ezdra: „Noi am fost necredincioși față de Dumnezeu nostru și am trăit cu femei străine de la popoarele ținuturilor. Dar și acum este speranță pentru Israel în această [împrejurare].³ Să facem acum legământ cu Dumnezeu nostru că vom alunga toate femeile și odraslele lor, așa cum crezi de cuviință. Ridică-te și înspăimântă-i cu poruncile Dumnezeului nostru și să se facă după cum e legea.⁴ Ridică-te, că al tău este cuvântul, și noi [suntem] cu tine. Fii tare și așa să faci!”⁵ S-a ridicat Ezdra și a cerut căpeteniilor, preoților și leviților și întregului Israel să jure că vor face după cuvântul

9,12 „să nu căutați pacea lor și binele lor”: unii interpretează: „să nu căutați să aveți pacea lor și binele lor” (de ex. TOB).

9,13 „ai ridicat nelegiuirile”: *litt.* „ai ușurat nelegiuirile”. ♦ „izbăvire”: TM are „cei izbăviți”.

9,14 TM are: „Oare am mai [putea] să călcăm iarăși poruncile Tale și să ne legăm prin căsătorie cu aceste popoare ticăloase? Nu Te-ai mânia Tu împotriva noastră încât să ne nimicești, fără a mai lăsa o rămășiță de izbăviți?”

10,3 „crezi de cuviință... poruncile...”: TM are „după sfatul domnului meu (referindu-se mai degrabă la Ezdra decât la Dumnezeu) și al celor care tremură de porunca...”. ♦ „după cum e legea”: *cf.* Deut. 7,1-4; 23,4-9. Totuși, alte texte admit căsătoria cu femei străine (Num. 12,1-3; Ruth 1,4; 2Rg. 3,3 etc.).

său, și ei au jurat. ⁶ S-a ridicat Ezdra din fața Casei lui Dumnezeu și s-a dus la vistieria lui Ioanan, fiul lui Elisub, și s-a dus chiar acolo. Pâine n-a mâncat și apă n-a băut, pentru că jelea necredința [celor veniți din] surghiun. ⁷ Și s-a dat proclamație în Iuda și la Ierusalim ca toți cei întorși din surghiun să se adune la Ierusalim; ⁸ și celui ce nu va veni în răstimp de trei zile, după cum au hotărât căpeteniile și bătrânii, toată averea să-i fie pusă sub anatemă, iar el să fie îndepărtat din adunarea [celor întorși din] surghiun.

⁹ În cele trei zile s-au adunat la Ierusalim toți bărbații din [triburile lui] Iuda și Beniamin; [era] luna a noua. În a douăzecea zi a lunii, tot poporul s-a așezat în piața Casei lui Dumnezeu, din pricina tulburării pe care o stârnise printre ei vestea și din pricina furtunii. ¹⁰ Ezdra, preotul, s-a ridicat și le-a spus: „Voi ați fost necredincioși și ați trăit cu femei străine ca să adăugați la vina lui Israel. ¹¹ Acum aduceți laudă Domnului Dumnezeului părinților voștri, faceți ce este plăcut înaintea Lui și stați departe de popoarele țării și de femeile străine.” ¹² Și a răspuns întreaga adunare zicând: „Mare [este] cuvântul tău asupra noastră ca să-l împlinim. ¹³ Însă poporul [este] numeros, [e] timp de furtună și nu mai putem să rămânem afară. Iar treabă nu este numai pentru o zi sau două fiindcă suntem mulți cei care am săvârșit fărădelege în această privință. ¹⁴ Să rămână căpeteniile noastre în locul întregii adunări și toți cei care au trăit cu femei străine în cetățile noastre să vină la timpul hotărât și împreună cu ei [să vină] bătrânii din fiecare cetate și judecători, ca să abatem de la noi urgia mâniei Dumnezeului nostru din această pricină.” ¹⁵ Doar Ionathan, fiul lui Asael, și Iazia, fiul lui Thecue, au fost cu mine în această privință, iar Mesulam și Sabathai, levitul, i-au sprijinit. ¹⁶ Și așa au făcut cei întorși din surghiun. Au fost aleși

10,6 „vistieria lui Ioanan... și s-a dus chiar acolo”: TM are „chilia lui Y^hhōhānān... Ajuns acolo...” („vistierie” și „chilie” sunt două sensuri ale aceluiași cuvânt ebraic). La fel și la 13,30. ♦ „pâine n-a mâncat și apă n-a băut”: Beda are un comentariu emoționant despre pocăință, plecând de la această scenă: Ezdra nu-și plânge numai propriile păcate, ci pe ale tuturor coreligionarilor săi ieșiți din Babilon. La fel, preotul creștin suferă și postește pentru toți frații lui păcătoși (II, *ad loc.*).

10,8 „pusă sub anatemă”: *i.e.* pusă la dispoziția Templului. Cf. notele 2,7 și 4,41 la 1 Par.

10,9 „din pricina tulburării... furtunii”: TM are „tremurând din pricina cuvântului și a furtunii”.

10,15 „au fost cu mine”: TM are „au fost împotriva”, ceea ce este coerent cu versetul următor.

Ezdra, preotul, și căpeteniile familiilor, după case, fiecare pe nume, și s-au întors în ziua întâi a lunii a zecea să cerceteze pricina. ¹⁷ Au terminat cu toți bărbații care trăiau cu femei străine până în ziua întâi a lunii întâi.

¹⁸ Și au fost găsiți, printre fiii preoților, cei care trăiau cu femei străine: printre fiii lui Iisus, fiul lui Iosedec, și ai fraților lui – Maasea, Eliezer, Iarib și Gadalia. ¹⁹ Ei au făgăduit cu tărie că-și vor alunga femeile și pentru vina lor [vor aduce] un berbec din turmă; ²⁰ dintre fiii lui Emmer – Anani și Zabdia; ²¹ dintre fiii lui Eram – Masaia, Elia, Samaia, Iiel și Ozia; ²² dintre fiii lui Phasur – Elioenai, Maasaia, și Ismael, Nathanael, Iozabad și Elasa; ²³ dintre leviți – Iozabad, Samu, Colia (cel [numit] Colitas), Phathaia, Iodom și Eliezer; ²⁴ dintre cântăreți – Elisaph; dintre portari – Sellem, Telem și Odue. ²⁵ Iar din Israel: dintre fiii lui Phoros – Ramia, Iazia, Melchia, Meamin, Eleazar, Asabia și Banaia; ²⁶ dintre fiii lui Elam – Mathania, Zaharia, Iaiel, Abdia, Iarimoth și Elia; ²⁷ dintre fiii lui Zathua – Elioenai, Elisub, Mathania și Iarmoth, Zabad și Oziza; ²⁸ dintre fiii lui Babi – Ioanan, Anania și Zabub, Othali; ²⁹ dintre fiii lui Banui – Mesulam, Maluch, Adaias, Iasub și Saluia și Remoth; ³⁰ dintre fiii lui Phaathmoab – Edene, Chalel, Banaia, Masea, Mathania, Beselel și Banui și Manasse; ³¹ dintre fiii lui Eram – Eliezer, Iessia, Melchia, Samaia, Semeon, ³² Benjamin, Maluch, Samaria; ³³ dintre fiii lui Esam – Mathani, Mathatha, Zabad, Eliphaleth, Ierami, Manasse, Semei; ³⁴ dintre fiii lui Bani – Moodi, Amram, Uel, ³⁵ Banaia, Badaia, Chelia, ³⁶ Uiechoa, Ieremoth, Eliasib, ³⁷ Mathania, Mathanai. Și [la fel] au făcut ³⁸ fiii lui Banui și fiii lui Semei, ³⁹ și Selemia, și Nathan, și Adafia, ⁴⁰ Machnadabu, Sesi, Saru, ⁴¹ Ezerel și Selemia, și Samaria, ⁴² și Salum, Amaria, Iosif. ⁴³ Dintre fiii lui Nabu: Iiel, Mathathia, Sedem, Zambina, Iadai și Ioel și Banaia. ⁴⁴ Toți aceștia au luat femei străine și au avut fii cu ele.

10,17 „în ziua întâi a lunii întâi”: deci reforma a durat trei luni.

10,18 „care trăiau cu femei străine”: Beda citează aici Zah. 3,1-5.

10,19 „au făgăduit cu tărie”, gr. ἔδοξαν χεῖρα, *lit.* „au dat mâna”. Pentru israeliți, ca și pentru multe alte popoare, datul mâinii este gestul care pecetluiește și simbolizează un angajament solemn.

11 ¹ Cartea lui Neemia fiul lui Achalia.

Și a fost așa: în luna Chaseeiu, în anul al douăzecilea, eram în cetatea Susa, ² și Anani, unul dintre frații mei, a venit împreună cu niște oameni din Iuda, și eu i-am întrebat despre cei izbăviți, cei care scăpaseră din robie, și despre Ierusalim. ³ Iar ei mi-au spus: „Cei rămași, cei care au scăpat din robie [au dat de] mare răutate și de ocară acolo în țară, iar zidurile Ierusalimului stau dărâmate și porțile lui au fost arse cu foc.” ⁴ Când am auzit eu vorbele acestea, m-am așezat, și am plâns, și am jelit zile [întregi], am ținut post și m-am rugat în fața Dumnezeului cerului ⁵ și am zis: „Nu, Doamne, Dumnezeul cerului, cel puternic, cel mare, cel înfricoșător, cel care păzește legământul și mila față de cei ce-L iubesc și Ți păzesc poruncile! ⁶ Să fie urechea Ta plecată și ochii Tăi deschiși, ca să auzi ruga robului Tău pe care eu o înalț în fața Ta zi și noapte, astăzi, pentru fiii lui Israel, robii Tăi, și mărturisesc păcatele fiilor lui Israel, că am păcătuit împotriva Ta. Am păcătuit și eu, și casa tatălui meu. ⁷ Ne-am rupt de Tine și nu am păzit poruncile, rânduielile și hotărârile pe care le-ai poruncit prin Moise, slujitorul Tău. ⁸ Amintește-Ți cuvântul pe care l-ai dat ca poruncă lui Moise, slujitorul Tău, spunându-i: «Dacă veți fi necredincioși, Eu vă voi împrăștia printre popoare ⁹ și, dacă vă veți întoarce la Mine și veți păzi poruncile Mele și le veți împlini, chiar dacă ați fi împrăștiați până la capătul cerului, Eu vă voi aduna de acolo și vă voi aduce în locul pe care l-am ales ca să se sălășluiască numele Meu acolo.» ¹⁰ Noi [suntem] slujitorii Tăi și poporul Tău, pe care i-ai răscumpărat cu puterea Ta mare și cu mâna Ta cea puternică. ¹¹ Nu, Doamne, ci să fie urechea Ta plecată spre ruga robului Tău și spre ruga slujitorilor Tăi, care vor să se teamă de numele Tău, și fii prielnic slujitorului Tău astăzi și fă ca el să găsească îndurare în fața acestui bărbat.” – Eu eram paharnicul regelui.

11,1 „Cartea”, *lit.* „Cuvintele”: este un fel de dare de seamă a misiunilor lui Neemia. ♦ Numele celei de-a noua luni din calendarul ebraic, *Kis^elêw*, este menționat de două ori în Vechiul Testament, aici și în Zah. 7,1. În LXX, el apare „Chaseeiu” aici și „Chaseleu” în Zaharia. ♦ „cetatea”: în LXX, αἰρα transcrie ebr. *habbîrâh*, „fortăreața” (articulat).

11,8-9 Este un citat aproximativ, cel mai apropiat, poate, de Deut. 30,1-5.

11,10 „Noi [suntem]...”: TM are „Ei sunt...”.

11,11 „regelui”: e vorba de Artaxerxes I Longimanus (464-424 î.H.). Întâmplarea povestită în continuare a avut loc în martie-aprilie 445.

12 ¹ Și a fost așa: în luna Nisan, în anul al douăzecilea al [domniei] regelui Arthasastha, vinul era lângă mine, iar eu am luat vinul și l-am dat regelui și nu mai era altcineva în fața lui. ² Și regele mi-a spus: „De ce ți-e chipul îndurerat și nu ești în apele tale? Lucrul acesta nu e decât durere în inimă.” Eu m-am speriat foarte tare. ³ Și i-am spus regelui: „Regele să trăiască în veci! Cum să nu fie îndurerat chipul meu dacă cetatea, lăcașul mormintelor părinților mei, a fost pustiită și porțile ei au fost arse în foc?” ⁴ Iar regele mi-a spus: „Ce vrei să spui?” Și m-am rugat la Dumnezeu cerului. ⁵ Și i-am spus regelui: „Dacă-i este regelui pe plac și dacă slujitorul tău are trecere în fața ta, să-l trimiți pe el în Iuda, în cetatea cu mormintele părinților mei, și eu o voi reconstrui.” ⁶ Și mi-a spus regele, iar concubina ședea lângă el: „Până când va dura călătoria ta și când te vei întoarce?” Și am avut trecere în fața regelui și m-a trimis, și eu i-am dat un termen. ⁷ Și i-am spus regelui: „Dacă-i este regelui pe plac, să-mi dea scrisori către guvernatorii [ținutului] de dincolo de fluviu, ca să mă lase să trec până ajung în Iuda, ⁸ și o scrisoare către Asaph, supraveghetorul grădinii care este a regelui, să-mi dea lemn de acoperit porțile și pentru zidul cetății și pentru casa în care voi intra. Regele mi-a încuviințat, fiindcă mâna lui Dumnezeu [era] bună. ⁹ M-am dus la guvernatorii [ținutului] de dincolo de fluviu și le-am dat scrisorile regelui, iar regele trimisese cu mine căpitani de oaste și călăreți. ¹⁰ Sanaballat, aronitul, și Tobia, slujitorul ammonit, au auzit și le-a căzut rău că vine un om care vrea binele fiilor lui Israel.

¹¹ Am ajuns la Ierusalim și am rămas acolo trei zile. ¹² M-am sculat noaptea, eu și câțiva oameni împreună cu mine. N-am spus nimănui ce pusese Dumnezeu în inima mea să fac cu Israel și n-am luat cu mine nici un

12,1 „vinul era lângă mine”: TM are „vinul era în fața regelui”. ♦ „nu mai era altcineva în fața lui”: TM are „în fața lui nu mai fusesem mâhnit”. ♦ „Arthasastha” (Artaxerxes): Beda vede și în acest rege o prefigurare a lui Hristos, numele lui însemnând: „lumină lovind în liniște” inimile credincioșilor (*ibid.*, III, *ad loc.*).

12,6 „concubina”, gr. *παλλακή*: termenul corespunzător din TM o desemnează pe cea dintâi dintre femeile haremului.

12,8 „grădinii”, gr. *παράδεισος*: TM are *par^edēs* – împrumut din persă, care desemnează mai degrabă un parc mare, cu copaci mulți.

12,10 Sanaballat (ebr. *San^eballāt*) era guvernatorul Samariei, iar Tobia era guvernatorul Ammonului, evreu dintr-o familie cunoscută, subordonat celui dintâi.

12,12 „cu Israel”: TM are „pentru Ierusalim”.

animal în afară de cel pe care îl călăream. ¹³ Am ieșit pe Poarta Văii și [am mers] către gura Fântâniei Smochinilor și spre Poarta Gunoiului și eram zdrobit [de jale] din pricina zidului Ierusalimului pe care ei îl dărâmaseră, iar porțile lui le arseseră în foc. ¹⁴ Și am mers mai departe spre Poarta Fântâniei și spre Iazul Regelui; și nu era loc să treacă animalul de sub mine. ¹⁵ Am urcat noaptea pe lângă zidul șuvoiului și eram zdrobit [de jale] pentru zid. Am ajuns la Poarta Văii și m-am întors. ¹⁶ Iar paznicii nu știau de ce umblam și ce făceam și nu le dădusem de știre până atunci nici iudeilor, preoților, oamenilor de vază, comandanților și celorlalți oameni care aveau să facă lucrarea. ¹⁷ Și le-am spus: „Voi vedeți nenorocirea în care ne aflăm, cum [e] pustiu Ierusalimul și porțile lui au fost date [pradă] focului. Hai să construim zidul Ierusalimului și nu vom mai fi de ocară.” ¹⁸ Și le-am dat lor de veste despre mâna lui Dumnezeu care este bună asupra mea și despre cuvintele regelui pe care mi le-a spus el mie și am zis: „Să ne ridicăm și să construim.” Și s-au întărit mâinile lor spre bine. ¹⁹ Sanaballat, aronitul, Tobia, slujitorul ammonit, și Gesam, arabul, au auzit și au râs de noi, au venit la noi și au zis: „Ce e treaba asta pe care o faceți? Vă răsculați împotriva regelui?” ²⁰ Eu le-am răspuns și am zis: „Dumnezeul cerului, chiar El ne va fi prielnic, iar noi, robii Lui, [suntem] curați și vom construi. Voi nu aveți parte și drept și loc de amintire în Ierusalim.”

12,13 Identificarea traseului pe care l-a urmat Neemia și, implicit, a topografiei Ierusalimului la sfârșitul secolului al VI-lea a suscitat multe discuții și rămâne nesigură. Textul grec uneori traduce toponimele textului ebraic, alteleori le transliterează. Poarta Văii este desemnată printr-o transcriere din ebraică, aici γωλελα (ebr. *gay' laylāh*, „a văii noaptea”), și printr-o expresie grecească în versetul 15. Poarta Gunoiului și Fântâna Smochinilor sunt desemnate prin cuvinte grecești, în vreme ce Poarta Fântâniei își păstrează numele ebraic (transcris אִיב). Pentru „Fântâna Smochinilor” din LXX, TM are „Fântâna Balaurului”. ♦ „eram zdrobit [de jale] din pricina zidului”: TM are „am cercetat cu atenție zidul”.

12,15 „pe lângă zidul șuvoiului și eram zdrobit [de jale] pentru zid”: TM are „prin șuvoi și am cercetat cu atenție zidul”. „Șuvoiul” este Kedronul, care se află la răsărit de Ierusalim.

12,18 „și am zis”: TM are „și ei au zis”.

12,19 „Gesam, arabul” era regele federației arabe de la Kedar, al cărui teritoriu se întindea până la sud de Transiordania și Palestina.

12,20 „[suntem] curați și vom construi”: TM are „ne vom ridica și vom construi”.

13 ¹ S-a ridicat Elisub, marele preot, și frații lui, preoții, și au construit Poarta Oilor. Ei au sfințit-o și i-au ridicat ușile și au sfințit-o până la Turnul Celor O Sută [și] până la turnul lui Ananeel. ² Și [au construit] lângă oamenii din Ierihon și lângă fiii lui Zacchur, fiul lui Amari. ³ Poarta Peștelui au construit-o fiii lui Asana. Ei i-au făcut acoperiș, i-au ridicat ușile și [i-au pus] încuietori și drugi. ⁴ Și lângă ei a continuat din Ramoth fiul lui Urias, fiul lui Acos. Lângă ei a continuat Mosollam, fiul lui Barachia, fiul lui Masezebel. Lângă ei a continuat Sadoc, fiul lui Baana. ⁵ Lângă ei au continuat oamenii din Tecoa, dar frunțașii lor nu au pus umărul la muncă. ⁶ Ioida, fiul lui Phasec, și Mesulam, fiul lui Basodia, au reparat Poarta lui Isanae: ei i-au făcut acoperiș, i-au ridicat ușile și [i-au pus] încuietori și drugi. [⁷] ⁸ Lângă ei a reparat Anania, fiul lui Rokeim, și au lăsat Ierusalimul până la zidul lat. ⁹ Și lângă ei a reparat Raphaia, conducătorul unei jumătăți din ținutul din jurul Ierusalimului. ¹⁰ Iedaia, fiul lui Eromaph, a reparat lângă ei și în fața casei sale. Lângă el a reparat Atus, fiul lui Asbania. ¹¹ După el, al doilea, și până la Turnul Cuptoarelor au reparat Melchias, fiul

13,1 „Poarta Oilor”: cf. In. 2-3, invocat de Beda, care explică: „Prin ea se aduceau turmele care urmau să fie jertfite în templu”. „Turmele” și „peștele” (v. 3) îi simbolizează pe credincioși (*ibid.*, III, *ad loc.*).

13,4 „a continuat”: TM are „a consolidat” – la fel și în toate ocurențele. De la v. 6 e tradus cu „a reparat”. ♦ „din Ramoth”: TM are antroponimul *M^crēmōth*. Traducătorul a confundat prima silabă cu prep. *min/me-*, „din”.

13,5-32 Textul grec conține formule care se repetă fără să se adapteze întotdeauna la cerințele acordului gramatical și folosesc uneori singularul în locul pluralului și nominativul în locul cazurilor oblice. El include, de asemenea, destul de multe cuvinte ebraice scrise în caractere grecești. Așa sunt, de pildă, expresiile *αδωρημ* (ebr. *'addirēyhem*), „frunțașii lor”, în 13,5; Isanae transcrie ebr. *y^sšānāh*, „Veche” în 13,6; *θαννουριμ* (ebr. „Turnul Cuptoarelor”), în 13,11; *Βηθαγγαβαριμ* (ebr. *bēyth haggibborīm*, „Casa Vitejilor”) în 13,16; *Βηθελισουβ* (ebr. *bēyth 'El'yāšibh*, „casa lui Elisub”) în 13, 20-21; *Βηθαζαρτα* „casa lui Azaria” în 13,24 etc.

13,7 Spre deosebire de edițiile mai vechi, ediția Rahlfs omite aici v. 7 și începutul v. 8. Iată traducerea textului omis: „Și lângă ei, până la scaunul guvernatorului [ținutului] de dincolo de Fluviu, au consolidat Maltias, gabaonitul, și Euaron, meronothitul, oamenii din Gabaon și Maspha. Și după ei a continuat consolidarea Oziel, fiul lui Arachias, unul dintre fierari.”

13,8 „au lăsat”: text neclar. Brenton propune „au terminat”.

13,9 „Raphaia”: TM adaugă „fiul lui *Hūr*”.

13,11 „al doilea” – neclar și în LXX, și în TM. Unii interpretează că echipele au fost repartizate pe două sectoare.

lui Eram, și Asub, fiul lui Phaathmoab. ¹² Lângă ei a reparat Salum, fiul lui Alloes, împreună cu fiicele sale; [Salum era] conducătorul unei jumătăți a ținutului dimprejurul Ierusalimului. ¹³ Anun și locuitorii din Zano au reparat Poarta Văii; au construit poarta, i-au ridicat ușile și [i-au pus] încuietori și drugi și [au construit] o mie de coți din zid, până la Poarta Gunoiului. ¹⁴ Iar Poarta Gunoiului a reparat-o Melchia, fiul lui Rechab, conducătorul ținutului Bethacharm, el și fiii lui; au acoperit-o, i-au ridicat ușile și [i-au pus] încuietori și drugi. ¹⁵ [Au reparat] și zidul de la Iazul Pieilor, lângă [locul] unde se tundeau [oile] regelui, până la scările care coborau de la cetatea lui David. ¹⁶ După el, Neemia, fiul lui Azaboch, conducătorul unei jumătăți din ținutul Bethsur, a reparat până la grădina mormântului lui David și până la bazinul săpat de mâna omului și la Casa Vitejilor. ¹⁷ După ei au reparat leviții, [și anume] Raum, fiul lui Bani. Lângă ei, Asabia, conducătorul unei jumătăți din ținutul Keila, a reparat pentru ținutul său. ¹⁸ După el au reparat frații lor, Beni, fiul lui Enadad, conducătorul [celeilalte] jumătăți din ținutul Keila. ¹⁹ Lângă el, Azur, fiul lui Iisus, conducătorul [cetății] Masphe, a reparat partea a doua a turnului, pe colțul de la urcuș. ²⁰ După el, Baruch, fiul lui Zabub, a reparat partea următoare, de la colț până la ușa casei lui

13,13 „Poarta Văii”: poartă din sud-vestul orașului care dă spre valea *Hinnōm*. La cca 500 m de ea se afla, în sud, „Poarta Gunoiului”, denumită astfel pentru că pe acolo se aruncau gunoaiele.

13,14 „el și fiii lui”: nu apare în TM.

13,15 La începutul v. 15, textul lui Rahlfs, bazat pe manuscrisele cele mai bune, omite două propoziții care apar nu numai în manuscrisele târzii, dar și în TM. Iată traducerea textului omis: „Poarta Fântâniei a consolidat-o Solomon, fiul lui Choleze, conducătorul unei părți din Masphe; el a reconstruit-o, a acoperit-o, i-a ridicat ușile și [i-a pus] zăvoarele și drugii.” În TM, continuarea versetului este: „de asemenea, zidul de la iazul canalului care duce în grădina regelui, până la scările...”

13,16 „Casa Vitejilor” ar putea fi o cazarmă. ♦ „grădina mormântului lui David”: conform unei alte tradiții, regele David ar fi fost înmormântat la Betleem. Beda speculează coincidența de loc: Iisus Hristos va fi înmormântat acolo unde a fost înmormântat și strămoșul lui după trup, David, adică la Ierusalim (*ibid.*, III, ad loc.). Beda se oprește, dând interpretări istorice, alegorice sau mistice, asupra mai multora dintre aceste edificii reparate de evreii întorși din exil.

13,19 „Masphe”, numită și Masphe, Massepha ori Massephath (Iis. Nav. 19,26; Jud. 20,1.3; 1Rg. 7,5 etc.), este numele grecesc al cetății *Mifpāh* din teritoriul lui Benjamin. Partea a doua a versetului este neclară, atât în TM, cât și în LXX.

13,20 După „a reparat”, TM are „cu înflăcărare”.

Elisub, marele preot. ²¹ După el, Meramoth, fiul lui Urias, fiul lui Acos, a reparat partea următoare, de la ușa casei lui Elisub până la marginea casei lui Elisub. ²² După el au reparat preoții, oamenii din Achechar. ²³ După el au reparat Benjamin și Asub, în fața casei lor. După el, Azaria, fiul lui Maasea, fiul lui Anania, a reparat lângă casa lui. ²⁴ După el, Bani, fiul lui Enadad, a reparat partea următoare, de la casa lui Azaria până la colț și până la cotitura ²⁵ lui Phalat, fiul lui Euzai, din fața colțului și turnul care iese în afară de la casa regelui, cel de sus, lângă curtea temniței. După el, [a reparat] Phadaia, fiul lui Phoros. ²⁶ Slujitorii [Casei] locuiau în Ophal [și au reparat] până la grădina de la Poarta Apei spre răsărit și turnul care iese în afară. ²⁷ După el, oamenii din Tecoa au reparat și partea următoare, din fața turnului celui mare, cel care iese în afară, până la zidul Ophelului. ²⁸ Mai sus de Poarta Cailor au reparat preoții, fiecare om în fața casei lui. ²⁹ După ei a reparat Sadoc, fiul lui Emmer, în fața casei lui. După el a reparat Samaia, fiul lui Sechenia, paznicul Porții de la Răsărit. ³⁰ După el, Anania, fiul lui Selemia, și Anum, al șaselea fiu al lui Seleph, au reparat partea următoare. După el a reparat Mesulam, fiul lui Barchia, din fața vistieriei lui. ³¹ După el a reparat Melchia, fiul lui Saraphi, până la Bethanathinim și negustorii de mărunțișuri în fața porții lui Maphecad până la urcușul de la cotitură. ³² Între urcuș și Poarta Oilor au reparat arămarii și negustorii de mărunțișuri.

³³ Și a fost așa: când a auzit Sanaballat că noi construim zidul, nu i-a venit bine la socoteală, s-a mâniat foarte tare și și-a bătut joc de iudei. ³⁴ Și a spus față de frații lui: „Atâta este puterea samaritenilor, că acești iudei își

13,22 „din Achechar”: TM are *hakkikkār*, „din regiune”, termen care se referă de obicei la locuitori din zona Ierihonului (TOB, nota *ad loc.*).

13,24-25 „până la cotitura lui Phalat”: TM are „până la cotitură. [Iar] *Pālāl*...”.

13,26 „până la grădina de la Poarta...”: TM are „până în fața porții...” (se presupune că e o poartă de la palat, nu din zid).

13,27 Pentru reparațiile făcute de locuitorii din Tecoa, vezi și 13,5. ♦ Ophelul este partea de sud a înălțimii pe care se aflau palatul regal și Templul.

13,31 „fiul lui Saraphi”: TM are „dintre fiii giuvaergiilor”. ♦ „Bethanathinim și negustorii”: TM are „casa slujitorilor [Templului] și a negustorilor”. ♦ „urcușul de la cotitură”: TM are „foișorul din colț”.

13,34 „Atâta este puterea... cetatea?»: TM are „și față de oastea samaritenilor: «Ce fac acești iudei nevolnici? Se vor lăsa oare? Vor aduce oare jertfe? Vor da iarăși viață unor pietre scoase din dărâmături și arse?»”.

reconstruiesc cetatea?"³⁵ Tobia, ammanitul, a venit lângă el și și-au spus unul altuia: „Nu cumva vor aduce jertfe ori vor mânca pe locul lor? O vulpe dacă se va urca, va dărâma zidul cu pietre cu tot.”³⁶ Auzi, Dumnezeuul nostru, că am ajuns de batjocură; întoarce ocară lor asupra capetelor lor, fă-i pe ei de batjocură în țara robiei³⁷ și nu acoperi nelegiuirea [lor]!

14¹ Și a fost așa: când au auzit Sanaballat, Tobia, arabii și ammaniții că zidurile Ierusalimului își recapătă înfățișarea și golurile au început să fie umplute, nu le-a căzut deloc bine la socoteală.² Și s-au adunat toți la un loc să meargă să dea năvală la Ierusalim.³ Noi ne-am rugat Dumnezeului nostru și am pus străji [să ne păzim] de ei zi și noapte, din pricina lor.⁴ Și Iuda a spus: „Puterea dușmanilor e sfărâmată, dar și dărâmături sunt multe, iar noi nu vom putea construi zidul.”⁵ Iar vrăjmașii noștri spuneau: „Nu vor afla și nu ne vor vedea până nu vom ajunge în mijlocul lor și îi vom ucide și vom pune capăt lucrării.”⁶ Și a fost așa: au venit iudeii care locuiau lângă ei și ne-au spus: „Pornesc împotriva noastră de pretutindeni.”⁷ Eu am așezat [oameni] în locurile cele mai joase, în spatele zidului, în colțuri adăpostite, și am așezat poporul pe familii, [fiecare] cu săbiile lor, cu sulitele lor și cu arcurile lor.⁸ Am privit, m-am ridicat și le-am spus oamenilor de vază, comandanților și celorlalți din popor: „Să nu vă temeți în fața lor! Amintiți-vă de Dumnezeuul nostru cel mare și înfricoșător și luptați pentru frații voștri, pentru fiii voștri și fiicele voastre, pentru nevestele voastre și casele voastre.”⁹ Și a fost așa: când au auzit dușmanii noștri că noi am aflat

13,35 TM are „*Tōbiyāh*, amonitul, era lângă el și spunea: «Să construiască ei! O vulpe...»”.

13,37 TM are în plus în continuare: „căci au săvârșit o jignire față de cei care zidesc.”³⁸ Așadar, am construit zidul și tot zidul a fost reparat până la jumătatea înălțimii. Poporul lucra cu trager de inimă.”

14,1 La lista dușmanilor TM adaugă și „așdodiții”. ♦ „își recapătă înfățișarea”: expresia echivalentă din TM trimite la o rană care se cicatrizează.

14,2 După „Ierusalim”, TM are în plus „și să-i împiedice”. ♦ „s-au adunat toți la un loc să meargă să dea năvală la Ierusalim”: Beda citează Vulgata, care are „mulțimea samaritenilor”. Pentru el, „samaritenii”, cei care năvălesc peste iudei, îi simbolizează pe eretici, schismatici, păcătoși, avari, mânați de poftele pântecelui, care pun în primejdie unitatea Bisericii (*ibid.*, III, *ad loc.*).

14,4 „Puterea dușmanilor e sfărâmată”: TM are „Puterea salahorilor slăbește”. În ebr., cuvintele lui Iuda au ritmul tipic pentru lamentații.

14,6 După „ne-au spus”, TM are în plus „de zece ori”.

planul lor și Dumnezeu l-a zădărnicit, noi toți ne-am întors la zid, fiecare la munca lui.¹⁰ Din ziua aceea, jumătate dintre cei care fuseseră duși [în robie] continuau lucrul, iar jumătatea cealaltă stăteau gata să se împotrivescă [atacurilor]; și sulițe, și scuturi, și arcuri, și platoșe precum și căpeteniile [se aflau] în spatele întregii case a lui Iuda, a aceluia care construiau zidul.¹¹ Chiar și cei care cărau materialele purtau arme; cu o mână lucrau și în cealaltă țineau sulița.¹² Zidarii aveau fiecare mijlocul încins cu sabia și așa ridicau construcția, iar trâmbițașul [stătea] alături de ei cu trâmbița.¹³ Și le-am spus oamenilor de vază, căpeteniilor și poporului de rând: „Lucrarea este mare și întinsă, iar noi suntem împrăstiați pe zid, fiecare om departe de fratele său.¹⁴ În locul dinspre care auziți glasul trâmbiței, acolo să vă adunați lângă noi și Dumnezeuul nostru va lupta pentru noi.”¹⁵ Noi continuam lucrul și jumătate din ei țineau în mână sulițele de la mijitul zorilor până la ieșitul stelelor.¹⁶ La vremea aceea am spus poporului: „Rămâneți peste noapte în Ierusalim, iar noaptea să vă fie veghe de strajă și ziua lucru.”¹⁷ Și eram [acolo], eu și oamenii de veghe în spatele meu, și nici unul dintre noi nu s-a dezbrăcat de haine.

15¹ Și mare a fost strigătul poporului și al femeilor lor împotriva fraților lor iudei.² Unii dintre ei spuneau: „Cu fiii noștri și cu fiicele noastre suntem mulți. Vrem să luăm grâne, să mâncăm și să trăim.”³ Alții spuneau: „Ogoarele noastre și viile și casele noastre să le punem zălog [ca să] luăm grâne și să mâncăm.”⁴ Și alții iarăși spuneau: „Am luat cu împrumut bani pentru darea către rege [și am pus zălog] ogoarele noastre, viile noastre și casele noastre.”⁵ Și acum, carnea noastră este ca și carnea fraților noștri, fiii

14,10 „cei care fuseseră duși [în robie]”, *litt.* „cei scuturați afară”: gr. ἐκτινάσσω, *litt.* „a scutura afară, a alunga” traduce un omograf al ebr. *na'ar*, „slujitor”. La fel și la 15,15. ♦ „stăteau gata să se împotrivescă... precum și căpeteniile”: TM are „[erau înzestrați] cu sulițe... Iar căpeteniile [stăteau]”.

14,12 „alături de ei”: TM are „alături de mine”. ♦ „cu trâmbița”, *litt.* „cu cornul” (ca în TM).

14,16 „Rămâneți... lucru”: TM are „Fiecare cu slujitorul său să rămână..., iar noaptea, ei să fie pentru noi strajă, și ziua muncă”.

14,17 TM are: „Nici eu, nici frații mei, nici slujitorii mei și nici cei de pază din spatele meu, nimeni dintre noi nu s-a dezbrăcat de haine, fiecare cu arma sa...” (ultimul cuvânt e neclar).

15,4 „și casele noastre”: nu apare în TM.

15,5 „ale oamenilor de vază”: TM are „ale altora”.

noștri ca și fiii lor. Și, iată, noi îi silim pe fiii noștri și pe fiicele noastre să fie robi și unele dintre fiicele noastre au și ajuns roabe, mâinile noastre nu au tărie, iar ogoarele noastre și viile noastre sunt ale oamenilor de vază.”⁶ Eu m-am întristat foarte când am auzit strigătul lor și vorbele acestea.⁷ Am chibzuit în inima mea și m-am războit cu oamenii de vază și cu căpeteniile și le-am spus: „[Se cuvine] să-l urmărească omul pentru datorii pe fratele său? Voi îl urmăriți.” Și am strâns o adunare mare împotriva lor⁸ și le-am spus: „Noi i-am răscumpărat de bunăvoie pe frații noștri iudei care fuseseră vânduți neamurilor păgâne, iar voi îi vindeți pe frații voștri?” Ei au tăcut și n-au găsit nici un cuvânt [de zis].⁹ Eu le-am spus: „Lucrul pe care îl faceți nu este bun. Nu așa, [ci] în frica Dumnezeului nostru să vă țineți departe de ocară neamurilor, dușmanii noștri.”¹⁰ Iar frații mei, cei apropiați mie și eu însumi le-am dat bani și grâne. Să încetăm, dar, să le mai cerem înapoi datoria.¹¹ Dați-le înapoi chiar astăzi ogoarele, viile, măslinii și casele. În schimbul banilor, dați-le grâne, vin și untdelemn.”¹² Ei au spus: „Vom da înapoi și nu vom mai cere [nimic] de la ei; vom face așa cum spui tu.” Eu am chemat preoții și i-am pus [pe oameni] să jure [în fața lor] că [își vor ține] cuvântul.¹³ Mi-am scuturat veșmântul și am spus: „Așa să-l scuture Dumnezeu afară din casa lui și din câștigul muncii lui pe orice om care nu va ține cuvântul acesta și să rămână scuturat de tot și gol.” Și întreaga adunare a spus: „Amin” și L-au laudat pe Domnul. Iar poporul a împlinit cuvântul acesta.

¹⁴ Din ziua când mi s-a poruncit să fiu conducătorul celor din Iuda, din al douăzecilea an al [domniei] lui Artasastha până în al treizeci și doilea an, [timp de] doisprezece ani, nici eu, nici frații mei nu am mâncat [hrană] luată cu sila de la ei.¹⁵ Înaintea mea îi împovărau și luau de la ei ultimul ban, patruzeci de didrahme, în pâini și vin, [hrană] luată cu sila mai înainte; și cei ce fuseseră duși [în robie] aveau putere asupra poporului, dar eu nu

15,8 „de bunăvoie”: TM are „atât cât am putut”. ♦ După „vindeți pe frații voștri”, TM are în plus „ca să ne fie vânduți”.

15,13 Gestul lui Neemia se aseamănă cu gesturile profetice.

15,14 „[hrană] luată cu sila”, *litt.* „violență”: TM are „pâinea guvernatorului” (la fel și la v. 18). Guvernatorul avea dreptul să-și rețină pentru nevoile proprii o parte din impozite, ceea ce putea duce la o mare sporire a acestora.

15,15 Sensul general al acestui verset este clar, dar construcția frazei nu respectă întotdeauna normele gramaticale. Pentru expresia „cei ce fuseseră duși [în robie]”, TM are „slugi”, vezi nota la 14,10.

am făcut așa din pricina fricii de Dumnezeu. ¹⁶ Cât s-a construit zidul, eu nu m-am purtat ca un stăpân, nu mi-am dobândit vreun ogor, și toți cei care se strânseseră laolaltă [se aflau] acolo, la lucru. ¹⁷ Și [au fost] la masa mea iudei, o sută cincizeci de oameni, și, dintre locuitorii din jurul nostru, cei care au venit la noi. ¹⁸ Și aveam în fiecare zi un vițel și șase oi alese și un ied și, o dată la zece zile, vin din belșug pentru toți. Și totuși, nu am cerut pâine luată cu sila fiindcă [era] robie grea pentru poporul acesta. ¹⁹ Amintește-ți de mine, Dumnezeule, spre bine cu toate câte le-am făcut pentru poporul acesta!

16 ¹ Și a fost așa: Sanaballat, Tobia, Gesam, arabul, și ceilalți dușmani ai noștri au auzit că noi am construit zidul și nu am lăsat nici o spărtură în el. Până în clipa aceea nu așezasem încă ușile în porți. ² Sanaballat și Gesam au trimis la mine zicând: „Hai să ne întâlnim într-un loc anume, în satele din câmpia Ono.” ³ Iar ei plănuiau să-mi facă rău. Eu am trimis la ei soli care au spus: „Eu fac lucrare mare și nu pot veni ca nu cumva să se oprească lucrul. De îndată ce-l termin, vin la voi.” ⁴ Și iarăși mi-au trimis același cuvânt, și eu le-am răspuns la fel. ⁵ Sanaballat l-a trimis la mine pe slujitorul său cu o scrisoare deschisă în mână. ⁶ În ea era scris: „S-a auzit printre neamuri că tu și iudeii plănuieți să vă răsculați; de aceea construiești tu zidul și tu vei ajunge regele lor. ⁷ Și pe lângă acestea, ai pus profeți în sprijinul tău, ca să te așezi în Ierusalim ca rege peste Iuda. Și acum, cuvintele acestea vor fi vestite regelui. Și acum, vino să ne sfătuim împreună.” ⁸ Eu i-am trimis [un sol] zicând: „Nu s-a întâmplat așa ca în vorbele pe care le spui tu fiindcă tu le scornești din inima ta.” ⁹ Căci toți [căutau să] ne înspăimânte spunând:

15,16 TM are: „Și la lucrarea zidului m-am străduit și nu mi-am cumpărat nici un ogor și toți slujitorii mei erau adunați aici la lucru.”

15,18 „un ied”: TM are „păsări”. ♦ „pentru toți”: TM are „tot vinul”.

16,2 „în satele din câmpia...”: TM are „la *Kephîrîm*, în valea...”.

16,3 „ca nu cumva...”: TM are: „De ce să se oprească lucrul când l-aș părăsi ca să cobor la voi?”

16,4 „Și iarăși...”: TM are „De patru ori...”.

16,5 TM are „Și a cincea oară...”.

16,6 După „printre neamuri”, TM are în plus „și *Geșemu* spune și el” – e vorba de „Gesam (TM *Geșem*), arabul” de la 12,19.

16,7 „Și pe lângă... Iuda”: TM are: „Ai pus și profeți ca să proclame despre tine în Ierusalim și să zică: «Este rege în Iuda!»”

16,9 „Iar acum eu mi-am întărit brațele”: TM are „Și acum întărește-mi mâinile!” – ca o scurtă rugăciune.

„Brațele lor vor fi prea slabe pentru lucrarea aceasta și ea nu se va face.” Iar acum eu mi-am întărit brațele.

¹⁰ M-am dus acasă la Semei, fiul lui Dalaia, fiul lui Meetabel, și el stătea încuiat și mi-a spus: „Să ne adunăm în Casa lui Dumnezeu, în mijlocul ei, și să zăvorâm ușile, fiindcă la noapte vor veni să te ucidă.” ¹¹ Eu am spus: „Cine este omul care intră în Casă și rămâne în viață?” ¹² Și, iată, am înțeles că Dumnezeu nu l-a trimis pe el, căci profeția [era doar] o vorbă împotriva mea, iar Tobia și Sanaballat plătiseră ¹³ o mulțime de oameni împotriva mea ca să-mi fie frică, să fac așa și să greșesc, să dobândesc nume rău printre ei, ca să mă ocărăscă. ¹⁴ Amintește-ți, Dumnezeule, de Tobia și Sanaballat după faptele acestea ale lor și de profetul Noadia și de ceilalți profeți care tot căutau să mă înspăimânte.”

¹⁵ Zidul s-a terminat în [ziua] a douăzeci și cincea a [lunii] Elul, în cincizeci și două de zile. ¹⁶ Și a fost așa: când au auzit toți dușmanii noștri, s-au speriat toate neamurile păgâne din jurul nostru și mare spaimă s-a lăsat peste ochii lor, și ei au înțeles că Dumnezeul nostru a făcut să se isprăvească această lucrare. ¹⁷ În zilele acelea, mulți oameni de vază din Iuda au trimis scrisori lui Tobia și au primit scrisori de la Tobia. ¹⁸ Căci mulți din Iuda se legaseră față de el cu jurământ, fiindcă era ginerele lui Sechenias, fiul lui Erae, și Ioanan, fiul lui, o luase de nevastă pe fiica lui Mesulam, fiul lui Barachia. ¹⁹ Și îmi spuneau mie vorbele lui și duceau la el vorbele mele, iar Tobia mi-a trimis scrisori să mă înspăimânte.

17 ¹ Și a fost așa: după ce s-a construit zidul și am ridicat ușile, au fost rânduiți portarii, cântăreții și leviții. ² În Ierusalim i-am împuternicit pe

16,10 În TM primește forma de oracol, fiind pus în versuri. Templul putea oferi loc de azil: cei care se apropiau de altarul din curte deveneau inviolabili. Dar Semei (ebr. *šēmā'yāh*) îl sfătuiește să intre în interiorul sanctuarului, unde nu aveau voie să intre decât preoții.

16,11 În TM și în unele mss. grecești, pe care Rahlfs nu le urmează, cuvântul lui Neemia începe: „Va fugi unul ca mine sau ce fel de om ca mine va intra...”

16,12-13 „plătiseră”: TM are: „il plătiseră, ¹³ ca el să fie cumpărat, iar eu să mă înspăimânt și să fac așa...”

16,14 Numele Noadia nu este menționat decât aici în Biblie. În TM el aparține unei profesese, nu unui profet.

16,19 „îmi spuneau mie vorbele lui”: TM are „îl vorbeau chiar de bine în fața mea”.

17,2 „fortăreței”: în LXX βραχ transcrie ebr. *birāh*.

Anania, fratele meu, și pe Anania, căpetenia fortăreței, fiindcă era un om cinstit și avea frica lui Dumnezeu mai mult decât mulți [alții],³ și le-am spus: „Porțile Ierusalimului să nu se deschidă decât o dată cu [răsăritul] soarelui și, pe când încă mai stau de veghe [paznicii], ușile să fie închise și zăvorâte. Pune-i de strajă pe locuitorii Ierusalimului, fiecare om la straja sa și fiecare om în fața casei sale.”

⁴ Cetatea [era] întinsă și mare, dar poporul din ea, puțin la număr, și nu se construiseră case. ⁵ Dumnezeu mi-a dat gândul să-i adun pe oamenii de văză, căpeteniile și poporul după cetele cu care veniseră. Și am găsit registrul cetelor care veniseră la început și am găsit scris în el următoarele: ⁶ „Aceștia sunt fiii țării care au plecat din robia surghiunului în care îi dusesese Nabucodonosor, regele Babilonului, și s-au întors la Ierusalim și în Iuda, fiecare în orașul său. ⁷ Cu Zorobabel, Iisus și Neemia [au venit] Azaria, Daemia, Naemani, Mardochai, Balsan, Maspharath, Ezdra, Bagoi, Naum, Baana, Masphar. Bărbați din poporul lui Israel: ⁸ fiii lui Phoros, două mii o sută șaptezeci și doi; ⁹ fiii lui Saphatia, trei sute șaptezeci și doi; ¹⁰ fiii lui Era, șase sute cincizeci și doi; ¹¹ fiii lui Phaathmoab prin fiii lui Iisus și Ioab, două mii opt sute optsprezece; ¹² fiii lui Ailam, o mie două sute cincizeci și patru; ¹³ fiii lui Zathua, opt sute patruzeci și cinci; ¹⁴ fiii lui Zacchu, șapte sute șazeci; ¹⁵ fiii lui Banui, șase sute patruzeci și opt; ¹⁶ fiii lui Bebi, șase sute douăzeci și opt; ¹⁷ fiii lui Asgad, două mii trei sute douăzeci și doi; ¹⁸ fiii lui Adenicam, șase sute șazeci și șapte; ¹⁹ fiii lui Bagoi, două mii șazeci și șapte; ²⁰ fiii lui Edin, șase sute cincizeci și cinci; ²¹ fiii lui Ater, prin Ezechia, nouăzeci și opt; ²² fiii lui Esam, trei sute douăzeci și opt; ²³ fiii lui Besi, trei sute douăzeci și patru; ²⁴ fiii lui Ariph, o sută doisprezece; ²⁵ fiii din Gabaon, nouăzeci și cinci; ²⁶ fiii din Betleem, o sută douăzeci și trei; fiii din Netopha, cincizeci și șase; ²⁷ fiii din Anathoth, o sută douăzeci și opt; ²⁸ bărbații din Bethasmoth, patruzeci și doi; ²⁹ bărbații din Cariathiarim, Caphira și Beroth, șapte sute patruzeci și trei; ³⁰ bărbații din Arama și Gabaa, șase sute douăzeci și unu; ³¹ bărbații din Machemas, o sută douăzeci și doi; ³² bărbații din Betel și Aia, o sută douăzeci și trei;

17,5 TM are în plus „pentru a-i înscrie după spițe”.

17,6-71 Acest lung pasaj reia, de multe ori în exact aceiași termeni, lista de la 2,1-70. Cu toate că grafia numelor proprii prezintă multe deosebiri de detaliu și cifrele nu se repetă întocmai, cele două texte au în mod cert aceeași origine.

17,26-27 TM are „oamenii din Baythlehem și Netopha: o sută optzeci și opt”. ♦ „fiii din”: TM are „oamenii din”.

³³ bărbații din Nabi-aar, cincizeci și doi; ³⁴ bărbații din Elam-aar, o mie două sute cincizeci și patru; ³⁵ fiii din Eram, trei sute douăzeci; ³⁶ fiii din Ierihon, trei sute patruzeci și cinci; ³⁷ fiii din Lod, Adid și Ono, șapte sute douăzeci și unu; ³⁸ fiii din Sanaa, trei mii nouă sute treizeci. ³⁹ Preoții: fiii lui Iodae ținând de casa lui Iisus, nouă sute șaptezeci și trei; ⁴⁰ fiii lui Emmer, o mie cincizeci și doi; ⁴¹ fiii lui Phassur, o mie două sute patruzeci și șapte; ⁴² fiii lui Eram, o mie șaptesprezece.

⁴³ Leviții: fiii lui Iisus și Cadmiel ținând de fiii lui Oduia, șaptezeci și patru. ⁴⁴ Cântăreții: fiii lui Asaph, o sută patruzeci și opt. ⁴⁵ Portarii: fiii lui Salum, fiii lui Ater, fiii lui Telmon, fiii lui Acub, fiii lui Atita, fiii lui Sabi, o sută treizeci și opt.

⁴⁶ Slujitorii [Casei]: fiii lui Sea, fiii lui Asipha, fiii lui Tabaoth, ⁴⁷ fiii lui Kiras, fiii lui Suia, fiii lui Phadon, ⁴⁸ fiii lui Labana, fiii lui Agaba, fiii lui Salami, ⁴⁹ fiii lui Anan, fiii lui Gadel, fiii lui Gaar, ⁵⁰ fiii lui Raia, fiii lui Rason, fiii lui Necoda, ⁵¹ fiii lui Gezam, fiii lui Ozi, fiii lui Phese, ⁵² fiii lui Besi, fiii lui Meinom, fiii lui Nephosasim, ⁵³ fiii lui Bacbuc, fiii lui Achipha, fiii lui Arur, ⁵⁴ fiii lui Basaloth, fiii lui Meida, fiii lui Adasan, ⁵⁵ fiii lui Barcus, fiii lui Sisara, fiii lui Thema, ⁵⁶ fiii lui Nisia, fiii lui Atipha. ⁵⁷ Fiii robilor lui Solomon: fiii lui Suti, fiii lui Sapharath, fiii lui Pherida, ⁵⁸ fiii lui Ieale, fiii lui Dorcon, fiii lui Gadel, ⁵⁹ fiii lui Saphatia, fiii lui Etel, fiii lui Phacharath, fiii lui Sabaim, fiii lui Emim. ⁶⁰ Slujitorii [Casei] și fiii robilor lui Solomon, cu toții, trei sute nouăzeci și doi.”

⁶¹ Au plecat și următorii din Thelmeleth, Aresa, Charub, Eron, Iemer, dar nu au putut arăta casele părinților lor și seminția lor că se trag din Israel: ⁶² fiii lui Dalaia, fiii lui Tobia, fiii lui Necoda, șase sute patruzeci și doi. ⁶³ Iar dintre preoți: fiii lui Ebia, fiii lui Acos, fiii lui Berzelli, fiindcă luase neveste dintre ficele lui Berzelli din Galaad și purta numele lor. ⁶⁴ Toți aceștia și-au căutat înscrierea [în registrul] celor care veniseră împreună, dar nu au fost găsiți și au fost îndepărtați de la preoție, ⁶⁵ iar Athersatha le-a poruncit să nu mănânce din hrana cea mai sfântă până nu se va ridica un preot cu Luminătoarele.

⁶⁶ Întreaga adunare număra cu totul patruzeci și două de mii trei sute șazeci, ⁶⁷ fără a-i pune la socoteală pe sclavii și slujnicele lor, în număr de

17,33 „Nabi-aar”: TM are „alt *N^o bhō*”.

17,64 „[în registrul] celor care veniseră împreună”: TM are „în registrul de genealogii”.

17,65 „Luminătoarele”: cf. nota 2,63.

șapte mii trei sute treizeci și șapte. [Erau] cântăreți și cântărețe – două sute patruzeci și cinci; ⁶⁸ cai – șapte sute treizeci și șase, catări – două sute patruzeci și cinci, ⁶⁹ cămile – patru sute treizeci și cinci, măgari – șase mii șapte sute douăzeci.

⁷⁰ O parte dintre căpeteniile familiilor i-au dat lui Neemia pentru lucrare, pentru vistierie, o mie de [monede] de aur, cincizeci de cupe și treizeci de veșminte preotești. ⁷¹ Unele căpetenii ale familiilor au dat pentru vistieria lucrării douăzeci de mii de [monede] de aur și două mii două sute de mine de argint. ⁷² Ceilalți din popor au dat douăzeci de mii de [monede] de aur, două mii două sute de mine de argint și șaiszeci și șapte de veșminte preotești.

⁷³ Preoții, leviții, portarii, cântăreții, o parte din popor, slujitorii [Casei] și întregul Israel s-au așezat în orașele lor.

A sosit luna a șaptea și fiii lui Israel [se așezaseră] în orașele lor.

18 ¹ Și s-a adunat tot poporul, ca un singur om, în piața din fața Porții Apei. Și i-au spus lui Ezdra, scribul, să scoată cartea Legii lui Moise pe care Domnul i-a poruncit-o lui Israel. ² Și în ziua întâi a lunii a șaptea, Ezdra, preotul, a adus Legea înaintea adunării, în fața bărbaților, și a femeilor, și a tuturor celor care puteau înțelege auzind-o; ³ și a citit din ea de la răsăritul soarelui până la miezul zilei înaintea bărbaților, și a femeilor, și a celor care putea înțelege, și urechile întregului popor [erau ațintite] spre cartea Legii. ⁴ Ezdra, scribul, stătea în picioare pe un podium de lemn și lângă el stăteau Mattathia, Samaia, Anania, Urias, Elkia și Maasaia în dreapta, iar în stânga, Phadaias, Misael, Melchia, Osam, Asabdana, Zaharia și Mosollam.

17,68 În TM nu apar „carii” și „catării”. De aceea versetele sunt decalate de aici până la sfârșitul capitolului cu o unitate.

17,70-71 În TM, v. 69: „O parte din capii de familie au făcut daruri pentru lucrare. Guvernatorul a dat, pentru vistierie... și cinci sute treizeci de veșminte...” ♦ „veșminte” – cf. nota la 2,69. ♦ Este greu de înțeles de ce textul Septuagintei menționează de două ori pe căpeteniile familiilor. TM distinge aici între guvernator (v. 70) și capii de familie (v. 71). ♦ „[monede] de aur”: TM are „drahme”. La fel și la v. următor.

18,1 „Poarta Apei”: TM are „Poarta Apelor”. ♦ „cartea Legii lui Moise” ar putea fi Pentateuhul, într-o formă apropiată de cea pe care o avem astăzi.

18,3 După „a citit”, TM are în plus „din carte, în piața din fața Porții Apelor”.

18,4 După „podium de lemn”, TM are în plus „făcut pentru această împrejurare”.

⁵ Ezdra a deschis cartea în văzul întregului popor, fiindcă el era în picioare, mai sus decât poporul, și, când a deschis-o, întregul popor s-a ridicat. ⁶ Și l-a binecuvântat Ezdra pe Domnul Dumnezeu cel mare, și întregul popor a răspuns zicând: „Amin” cu brațele ridicate, și s-au aplecat, și s-au aruncat cu fața la pământ înaintea Domnului. ⁷ Iisus, Banaias și Sarabia ajutau poporul să înțeleagă Legea, și poporul a rămas pe loc. ⁸ Și au citit din cartea Legii lui Dumnezeu și Ezdra îi învăța și îi lămurea în cunoașterea Domnului, și poporul a înțeles ce se citea. ⁹ Neemia și Ezdra, preotul și scribul, și leviții care tâlcuiau poporului au spus întregului popor: „Aceasta este zi sfântă pentru Domnul Dumnezeu nostru: nu jeliți și nu plângeți!” Căci tot poporul plângea când a auzit cuvintele Legii. ¹⁰ Și le-a spus lor: „Mergeți, mâncați mâncăruri grase și beți [băuturi] dulci și trimiteți porții și celor care nu au, fiindcă sfântă este ziua aceasta pentru Domnul nostru. Și nu fiți abătuți, fiindcă El este tăria voastră.” ¹¹ Și leviții au liniștit tot poporul spunând: „Liniște, căci ziua este sfântă, și nu fiți abătuți!” ¹² Și tot poporul a plecat să mănânce și să bea, să trimită porții și să aibă mare bucurie fiindcă înțeleseseră cuvintele care le fuseseră citite.

¹³ A doua zi, căpeteniile familiilor din întregul popor, preoții și leviții s-au adunat la Ezdra, scribul, să cerceteze toate cuvintele Legii. ¹⁴ Și au găsit scris în Legea pe care Domnul i-a poruncit-o lui Moise că, în timpul sărbătorii din luna a șaptea, fiii lui Israel trebuie să locuiască în corturi ¹⁵ și

18,5-8 Descriere a ceea ce avea să fie slujba de la sinagogă. Spre deosebire de Templu, unde centrală era aducerea de jertfe, aici primează citirea și comentarea cuvântului lui Dumnezeu, precum și formulele liturgice la care răspund toți cei de față.

18,6 „Amin”: TM are „Amin! Amin!”.

18,7 Pe lângă cele trei nume de comentatori, în TM mai sunt alte zece, apoi expresia „și leviții”. Comentatorii sunt de acord să aplice determinarea „leviții” celor desemnați pe nume.

18,8 TM are: „Se citea în carte, în Legea lui Dumnezeu, deslușit și se lămurea înțelesul, și astfel oamenii înțelegeau cele citite.”

18,9 „Neemia”: TM adaugă „guvernatorul”.

18,10 „celor care nu au”: TM are în plus „nimic gătit”. ♦ „El este tăria voastră”: TM are „bucuria Domnului este tăria voastră”.

18,14 „Corturi”, gr. σκηνώ, traduce ebr. *sukkōth*, „colibe, corturi”. E vorba, evident, de „sărbătoarea corturilor/colibelor” (cf. Lev. 23,33-36.39-43).

18,15 „să sune din trâmbițe”: TM are „să dea de știre și să vestească”. ♦ „Ezdra a spus”: nu apare în TM, unde proclamația e atribuită crainicilor. ♦ „chiparos”: TM are *litt.* „arbore de ulei”, interpretat în diverse feluri. ♦ Interpretarea-exhortație a lui Beda: „Să

să sune din trâmbițe în toate cetățile lor și în Ierusalim. Ezdra a spus: „Duceți-vă la munte și aduceți ramuri de măslin, ramuri de chiparos, ramuri de mirt, ramuri de palmier și ramuri de copaci stufoși ca să facem corturi după cum e scris.”¹⁶ Și a ieșit poporul și au adus [ramuri] și și-au făcut corturi, unii pe [acoperișul] casei, [alții] în curțile lor, în curțile Casei lui Dumnezeu și în piețele din cetate până la Poarta lui Efraim.¹⁷ Întreaga adunare, [toți] cei care se întorseseră din robie, au făcut corturi și și-au așezat în corturi. Fiii lui Israel nu mai făcuseră așa din zilele lui Iisus, fiul lui Nave, și până în ziua aceea. Și a fost bucurie mare.¹⁸ [S-]a citit din cartea Legii lui Dumnezeu zi după zi, din prima zi până în ziua din urmă; și au ținut șapte zile sărbătoare, și în ziua a opta, încheierea, după cum era hotărât.

19¹ În ziua a douăzeci și patra a acelei luni, fiii lui Israel s-au adunat să postească [îmbrăcați] în sac.² Fiii lui Israel s-au ținut departe de orice străin și au stat și și-au mărturisit păcatele lor și nelegiuirile părinților lor.³ Au rămas pe locul lor și s-a citit din cartea Legii Domnului Dumnezeului lor, și

ieșim și noi din stadiul acesta al gândurilor generale spre înălțimea, la care ar trebui să medităm mai des, a Sfințelor Scripturi; și să aducem pentru noi, de acolo, ca ramuri de măslin, roadele milosteniei cu care, reînviiorându-i pe săraci, să ne acoperim și pe noi de arșița ispitelor pătimase; și ramurile aceluși copac preafrumos, pe care iudeii îl numesc cedru, sunt, desigur, roadele iubirii care-i cea mai frumoasă și mai prețioasă dintre toate virtuțile; și Domnul nostru pe lemnul crucii s-a urcat pentru mântuirea noastră. Patimile Lui să le imităm și noi pe cât ne este cu putință și, fără îndoială, să ne apărăm cu ramurile acestui copac preafrumos. Să aducem și ramuri de mirt prin mortificarea poftelor și a tuturor patimilor, întrucât și regii magi, aducându-i mirt Domnului în dar au arătat în mod figurat (*typice*) că cei care aparțin lui Iisus Hristos trebuie să-și răstignească trupul (carnea) cu toate viciile și poftele; de asemenea, oricine aduce ramuri de mirt, ca să-și facă umbrar, poate spune: «Noi suntem buna mireasmă a lui Hristos în tot locul» (2Cor. 2,15). Să aducem și ramuri de palmier care împodobește mâna învingătoare, pentru ca să avem o minte care să învingă mereu gâtlejul, mânia, lăcomia și celelalte pofte” (*ibid.*, III, *ad loc.*).

18,16 „în piețele... Efraim”: TM are „în piața Porții Apelor și în piața Porții lui Efraim”.

18,17 „nu mai făcuseră așa...”. Totuși, la 3,4 se spune că au ținut sărbătoarea corturilor; de aceea unii consideră că n-ar fi vorba de Iisus Nave, urmașul lui Moise, ci de preotul Iisus citat la 3,2. Cel mai probabil e vorba de o hiperbolă.

19,1 La sfârșit, TM are în plus „acoperiți cu țărână”.

19,3 După „s-a citit”, TM adaugă „un sfert din zi”. Și în privința mărturisirii se specifică durata: „un alt sfert”.

nu conțineau să mărturisească Domnului și să se închine Domnului Dumnezeuului lor. ⁴ Iisus și fiii lui Cadmiel, Sachania fiul lui Sarabia [și] fiii lui Chanani au stat pe treptele leviților și au strigat cu glas mare către Domnul Dumnezeuul lor. ⁵ Leviții Iisus și Cadmiel au spus: „Sculati-vă, binecuvântați pe Domnul Dumnezeuul vostru din veac și până-n veac! Și vor binecuvânta numele slavei Tale și-l vor înălța cu toată binecuvântarea și lauda.” ⁶ Iar Ezdra a spus: „Tu singur ești Domnul. Tu singur ai făcut cerul, și cerul cerului, și întreaga lor alcătuire, și pământul, și toate câte sunt pe el, și mările, și toate câte sunt în ele, Tu le dai viață la toate și Ție Ți se închină oștile cerurilor. ⁷ Tu ești Domnul Dumnezeu. Tu l-ai ales pe Avram și l-ai scos din țara caldeenilor și i-ai pus lui numele Avraam. ⁸ Și ai aflat inima lui credincioasă înaintea Ta și ai făcut cu el legământ să-i dai lui și urmașilor lui ținutul canaanenilor, al cheteilor, al amoreilor, al fereziților, al iebuseilor și al gergeseilor. Și Ți-ai ținut cuvântul, fiindcă Tu [ești] drept. ⁹ Ai văzut umilirea părinților noștri în Egipt și ai auzit strigătul lor la Marea Roșie. ¹⁰ Și ai săvârșit semne împotriva Egiptului, împotriva lui Faraon și a tuturor slujitorilor lui și împotriva întregului popor din țara lui fiindcă știai că s-au semețit față de ai noștri și Ți-ai făcut un nume ca și în ziua aceasta. ¹¹ Ai sfâșiat marea în fața lor, și ei au trecut pe uscat prin mijlocul mării, iar pe cei porniți în urmărirea lor i-ai aruncat în adânc ca pe o piatră într-o apă răscolită. ¹² I-ai îndrumat ziua în stâlp de nor și noaptea în stâlp de foc să le luminezi lor calea pe care să meargă. ¹³ Te-ai coborât pe muntele Sinai și ai grăit cu ei din cer și le-ai dat hotărâri drepte și legi adevărate, porunci și rânduieli bune. ¹⁴ Le-ai arătat sabatul Tău cel sfânt și le-ai dat poruncile, rânduielile și legea, prin Moise, slujitorul Tău. ¹⁵ Le-ai dat pâine din cer când au dus lipsă de hrană și pentru setea lor ai scos apă din stâncă. Și le-ai spus să intre să moștenească țara peste care Ți-ai întins mâna ca să le-o dai. ¹⁶ Însă ei și părinții noștri s-au semețit, și-au întărit grumazul și nu au ascultat de poruncile Tale. ¹⁷ Nu s-au învoit să asculte și nu și-au amintit de

19,5 În TM, pe lângă cei doi leviți, mai sunt amintiți încă șase. ♦ Liturgia penitențială cuprindea de obicei o lamentație cântată. Textul 5b-37 este în versuri în TM.

19,6 „Iar Ezdra a spus”: nu apare în TM, rugăciunea fiind pusă în continuare în gura leviților. E un psalm plin de aluzii biblice și are elemente comune cu Sirach 36,1-17. ♦ „alcătuire”: TM are „oștire”.

19,7 „din țara caldeenilor”: TM are „din Urul caldeilor”.

19,9 „Marea Roșie”: TM are „Marea de trestii”.

19,10 „semne împotriva Egiptului”: TM are „semne și minuni”.

minunile pe care le-ai făcut cu ei, ci și-au întărit grumazul și și-au pus căpetenie ca să se întoarcă la robia lor din Egipt. Iar Tu [ești] Dumnezeu milostiv și îndurător, îndelung-răbdător și plin de milă și nu i-ai părăsit.¹⁸ Ei însă și-au făcut și un vițel turnat și au spus: «Iată zeii care ne-au scos pe noi din Egipt!» Și Ți-au adus mare pricină de mânie.¹⁹ Tu însă, în îndurările Tale cele multe, nu i-ai părăsit în pustiu. Nu ai abătut de la ei stâlpul de nor [care] le îndruma calea ziua, nici stâlpul de foc [care] le lumina noaptea calea pe care aveau să meargă.²⁰ Și le-ai dat duhul Tău cel bun ca să înțeleagă, nu le-ai luat de la gură mana și le-ai dat apă când le-a fost sete.²¹ Patruzeci de ani i-ai hrănit în pustiu și ei nu au dus nici o lipsă. Hainele nu li s-au învechit și picioarele nu li s-au rănit.²² Și le-ai dat împărății și popoare, le-ai făcut parte și au moștenit țara lui Seon, regele Esebonului, și țara lui Og, regele Basanului.²³ Și pe fiii lor i-ai înmulțit cât stelele cerului și i-ai dus în țara de care le-ai vorbit părinților lor, și ei au moștenit-o.²⁴ Și i-ai nimicit în fața lor pe locuitorii țării canaanenilor și i-ai dat în mâinile lor pe ei, pe regii lor și popoarele țării să facă cu ei după plac.²⁵ Au cucerit cetăți înalte și au moștenit case pline de toate bunurile, fântâni săpate în piatră, vii și livezi de măslini și mulțime de pomi roditori de tot felul. Au mâncat, s-au îndestulat, s-au îngrășat și s-au desfătat întru marea Ta bunătațe.²⁶ Iar ei, în schimb, s-au îndepărtat de Tine, au dat la spate Legea Ta, i-au omorât pe profeții Tăi, care dădeau mărturie printre ei să se întoarcă la Tine, și Ți-au adus mare pricină de mânie.²⁷ Și [atunci] i-ai dat în mâna celor care îi chinuiau, și ei îi strâmtorau; și au strigat spre Tine la vremea strâmtorării lor, și Tu, din cerul Tău, i-ai auzit și, în marea Ta îndurare, le-ai dat izbăvitori și i-ai izbăvit din mâna celor care îi strâmtorau.²⁸ Dar, cum s-au odihnit, au început iarăși să facă ce e rău înaintea Ta; și Tu i-ai părăsit în mâinile dușmanilor lor, și aceștia au domnit asupra lor. Și iar au strigat spre Tine, și Tu i-ai ascultat din cer și i-ai izbăvit în marea Ta îndurare.²⁹ Le-ai dat mărturie să-i întorci la Legea Ta, și ei nu au ascultat, ci au păcătuțit față de poruncile și rânduielile Tale, pe care, dacă omul le

19,18 „zeii”: TM are „dumnezeul tău”.

19,22 „le-ai făcut parte”: TM are în plus „ca ținuturi de graniță”.

19,23-24 „și ei au moștenit-o”: TM are „să o moștenească”. Versetul următor începe: „Fiii au intrat și au moștenit-o.” ♦ „ai nimicit”: TM are „ai supus”.

19,25 Cf. Deut. 6,10-12.

19,26 „s-au îndepărtat de Tine”: TM are în plus „și s-au răzvrătit împotriva Ta”.

19,27-29 Cf. Jud. 2,10-23.

împlinește, va trăi prin ele. Și-au întors spatele cu răzvrătire și și-au întărit grumazul și nu au ascultat.³⁰ Și Tu ai lăsat să treacă mulți ani peste ei și le-ai dat mărturie întru duhul Tău prin profeții Tăi. Dar ei nu au luat aminte și Tu i-ai dat în mâna popoarelor țării.³¹ Însă Tu, în multele Tale îndurări, nu i-ai nimicit și nu i-ai părăsit, fiindcă ești puternic, milostiv și îndurător.³² Iar acum, Dumnezeuul nostru puternic, mare, tare și înfricoșător, care păzești legământul Tău și mila Ta, să nu fie puțin lucru în ochii Tăi tot necazul care ne-a lovit pe noi, pe regii noștri, pe conducătorii noștri, pe preoții noștri, pe profeții noștri, pe părinții noștri și întregul Tău popor, din zilele regilor Asiriei până în ziua aceasta.³³ Tu [ai fost] drept în toate câte s-au abătut peste noi, fiindcă Tu ai săvârșit adevărul, iar noi am păcătuit.³⁴ Regii noștri, conducătorii noștri, preoții noștri și părinții noștri nu au ținut Legea Ta și nu au luat aminte la poruncile Tale și la mărturiile pe care le-ai dat lor.³⁵ Și ei nu Ți-au slujit în împărăția Ta și în bunătatea Ta cea multă din care le-ai dat lor, și în țara întinsă și roditoare pe care ai dat-o înaintea lor, și nu s-au îndepărtat de înfăptuirile lor rele.³⁶ Iată, astăzi noi suntem robi, iar țara pe care le-ai dat-o părinților noștri ca să mănânce rodul ei³⁷ [este] a regilor cărora le-ai dat [să fie] peste noi, pentru păcatele noastre, iar ei stăpânesc după placul lor peste noi, peste trupurile noastre și peste vitele noastre, și noi suntem în mare strâmtorare.

20¹ Pentru toate acestea, noi facem legământ de credință în scris și toți conducătorii noștri, leviții noștri și preoții noștri își pun pecetea.”

² Și în fruntea celor care și-au pus pecetea [erau] Neemia, fiul lui Achalia, și Sedekias,³ fiul lui Saraias, și Azaria, și Ieremia,⁴ Phasur, Amaria, Melchia,⁵ Atus, Sebanî, Maluch,⁶ Iram, Meramoth, Abdia,⁷ Daniel, Ganathon, Baruch,⁸ Mesulam, Abia, Miamin,⁹ Maazia, Belgai, Samaia; aceștia [erau] preoți.¹⁰ Iar leviți [erau]: Iisus, fiul lui Azania, Banaiu, [unul] dintre fiii lui Enadad, Cadmiel¹¹ și frații lui, Sabania, Oduia, Calita, Pheleia, Anan,¹² Micha, Roob, Esebias,¹³ Zachor, Sarabia, Sebania,¹⁴ Oduia, fiii lui Banunai.¹⁵ Căpeteniile poporului [au fost]: Phoros, Phaathmoab, Elam, Zathuia, fiii¹⁶ lui Bani, Asgad, Bebai,¹⁷ Edania, Bagoi, Edin,¹⁸ Ater,

19,31 „ești puternic”: TM are „ești Dumnezeu”.

19,32 „zilele regilor Asiriei”: aluzie la căderea Samariei în 722/721 î.H. și la războaiele care au urmat.

19,35 „împărăția Ta”: TM are „stăpânirea lor”.

20,2 „în fruntea celor care și-au pus pecetea”: TM are „pe textele pecetluite sunt”.

Ezekia, Azur,¹⁹ Oduia, Esam, Besi,²⁰ Ariph, Anathoth, Nobai,²¹ Magaphes, Mesulam, Ezir,²² Mesozebel, Saduc, Ieddua,²³ Phaltia, Anan, Anaia,²⁴ Oseea, Anania, Asub,²⁵ Aloes, Phalai, Sobec,²⁶ Raum, Esabana, Maasaia²⁷ și Aia, Ainan, Enan,²⁸ Maluch, Eram, Baana.²⁹ Poporul de rând, preoții, leviții, portarii, slujitorii [Casei] și toți cei care se îndepărtaseră de popoarele țării [și trecuseră] la Legea lui Dumnezeu, femeile lor, fiii lor, fiicele lor, toți cei în stare să știe și să înțeleagă³⁰ au stăruit pe lângă frații lor, i-au legat cu blestem și s-au legat [și ei] cu blestem și jurământ să urmeze Legea lui Dumnezeu care a fost dată prin Moise, slujitorul lui Dumnezeu, să păzească și să împlinească toate poruncile Domnului nostru și hotărârile Lui:

³¹ „Și nu vom da pe fiicele noastre după popoarele țării, nici nu vom lua pe fiicele lor pentru fiii noștri.

³² Popoarele țării care aduc bunuri și tot felul de marfă să le vândă în zi de sabbat, noi nu vom cumpăra de la ei în sabbat și în zi sfântă.

În anul al șaptelea vom lăsa [pământul nelucrat] și nu vom cere înapoi nici o datorie.

³³ Vom lua asupra noastră porunca de a da o treime de didrahmă pe an pentru slujirea Casei Dumnezeului nostru,³⁴ pentru pâinile [punerii] înainte și jertfa neîncetată și pentru arderea de tot neîncetată de sabbat, de lună nouă, pentru sărbători și zile sfinte și pentru jertfele pentru păcat, spre a face împăcare pentru Israel și pentru lucrările Casei Dumnezeului nostru.”

³⁵ Am tras la sorți, noi, preoții, leviții și poporul, pentru slujba aducerii lemnului, cine să-l aducă în Casa Dumnezeului nostru, după casele familiilor noastre, la vremea hotărâtă, an de an, ca să-l ardem pe altarul Domnului Dumnezeului nostru, așa cum este scris în Lege,

³⁶ și ca să aducă primele roade ale pământului nostru și primele roade ale fiecărui pom, an de an, în Casa Domnului,³⁷ și pe întâii-născuți dintre fiii noștri și din vitele noastre, așa cum este scris în Lege, și să aducă întâii-născuți din cirezile noastre și din turmele noastre în Casa Dumnezeului nostru, pentru preoții care slujesc în Casa Dumnezeului nostru.

20,30 „au stăruit pe lângă frații lor”: TM are „fi sprijină pe frații lor mai de văză”. ♦ „i-au legat cu blestem și s-au legat [și ei] cu blestem și jurământ”: TM are „s-au legat cu făgăduință și jurământ”. ♦ „să păzească... hotărârile Lui”: TM are „să păzească și să împlinească toate poruncile, judecățile și hotărârile lui YHWH, Stăpânul nostru”.

20,32 „[pământul nelucrat]”: conjectură conform Ex. 23,10-11.

20,33 „didrahmă”: TM are „șekel”.

³⁸ Și vom duce preoților, în vistieria Casei lui Dumnezeu, pârğă din grânele noastre și [din] rodul tuturor pomilor, din vin și din untdelemn; și [vom da] leviților a zecea parte din [roadele] pământului nostru. Leviții vor primi a zecea parte în toate cetățile în care trudim; ³⁹ iar preotul, fiul lui Aaron, va fi împreună cu levitul când levitul [primește] a zecea parte, și leviții vor aduce a zecea parte din a zecea parte în Casa Dumnezeului nostru, în vistieria Casei lui Dumnezeu. ⁴⁰ Căci fiii lui Israel și fiii lui Levi vor aduce pârğă din grâne, din vin și din untdelemn la vistierie, iar acolo [se află] vasele sfinte, preoții care slujesc, portarii și cântăreții. Noi nu vom lăsa în părăsire Casa Dumnezeului nostru.

²¹ ¹ Căpeteniile poporului s-au așezat în Ierusalim, iar poporul de rând a tras la sorți ca un om din zece să se așeze în Ierusalim, cetatea sfântă, iar celelalte nouă părți [să se așeze] în cetăți. ² Iar poporul i-a binecuvântat pe toți oamenii care s-au așezat de bunăvoie în Ierusalim.

³ Iată care sunt conducătorii țării care s-au așezat în Ierusalim. În cetățile din Iuda s-a așezat fiecare în [locul] pe care-l stăpânea în cetăți: Israel, preoții, leviții, slujitorii [Casei] și fiii robilor lui Solomon. ⁴ În Ierusalim s-au așezat o parte dintre fiii lui Iuda și o parte dintre fiii lui Benjamin. Dintre fiii lui Iuda: Athaia, fiul lui Azaia, fiul lui Zaharia, fiul lui Amaria, fiul lui Saphatia, fiul lui Malelel, dintre fiii lui Phares. ⁵ Și Maasia, fiul lui Baruch, fiul lui Chalaza, fiul lui Ozia, fiul lui Adaia, fiul lui Iorib, fiul lui Thezia, fiul lui Seloni. ⁶ Toți fiii lui Phares care s-au așezat în Ierusalim: patru sute șazeci și opt de bărbați viteji. ⁷ Și aceștia sunt fiii lui Benjamin: Selo, fiul lui Mesulam, fiul lui Ioad, fiul lui Phadaia, fiul lui Colia, fiul lui Masaia, fiul lui Aithiel, fiul lui Iesia. ⁸ Iar după el, Gebi, Seli, nouă sute douăzeci și opt [cu toții]. ⁹ Ioel, fiul lui Zechri, era supraveghetor peste ei, iar Iuda fiul lui Asana era al doilea în cetate. ¹⁰ Dintre preoți: Iadia, fiul lui Iorib, Iachin, ¹¹ Saraia, fiul lui Elkia, fiul lui Mesulam, fiul lui Sadduc, fiul lui Marioth, fiul lui Aitob, [mai-mare] peste Casa lui Dumnezeu. ¹² Și frații lor care se ocupau de lucrările la Casă: Amasi, fiul lui Zacharia, fiul lui Phassur, fiul lui Melchia, ¹³ căpetenii ale familiilor: două sute patruzeci și doi. Amessai, fiul lui Esdriel, ¹⁴ și frații lui, oameni vajnici în luptă,

21,12 După „Casă”, TM dă cifra „opt sute douăzeci și doi”.

21,13 Începe în TM cu „și frații lor”. ♦ După „Esdriel”, TM mai dă numele a trei strămoși.

o sută douăzeci și opt, iar supraveghetor peste ei era Badiel.¹⁵ Iar dintre leviți: Samaia, fiul lui Asub, fiul lui Ezri, [¹⁶]¹⁷ și Mathania, fiul lui Micha, și Obed, fiul lui Samui,¹⁸ două sute optzeci și patru.¹⁹ Portarii: Acub, Telamon și frații lor, o sută optzeci și doi. [²⁰⁻²¹]²² Iar supraveghetorul leviților [era] Ozi, fiul lui Bani, fiul lui Asabia, fiul lui Micha. Dintre fiii lui Asaph, cântăreții, [unii erau mai-mari] peste lucrarea Casei lui Dumnezeu.²³ Căci așa era porunca regelui cu privire la ei.²⁴ Iar Pathaia, fiul lui Baseza, [stătea] la mâna regelui pentru toate treburile care priveau poporul.²⁵ Și cu privire la satele de pe ogoarele lor. [O parte] dintre fiii lui Iuda s-au așezat în Cariatharboc,²⁶ și în Iesu,²⁷ și în Beersabea, [²⁸⁻²⁹]³⁰ iar satele lor [au fost] Lachis și ogoarele lui; și au ridicat corturi în Beersabea.³¹ Fiii lui

21,15-36 Mai multe mss. târzii, între care și o parte mai recentă a ms. S, au aici un text mai lung decât mss. vechi care datează din sec. al IV-lea și al V-lea. Versiunea lungă a capitolului 21 se regăsește și în TM. Rahlfs consideră că adaosurile la textul grec se explică prin influența TM și nu le citează decât în aparatul critic. Dăm mai jos traducerea variantei lungi a textului, așa cum este el citat în aparatul ediției Rahlfs:

„¹⁵ Iar dintre leviți: Samaia, fiul lui Asub, fiul lui Ezri, fiul lui Asabias, fiul lui Bonnai¹⁶ și Sobbathaios și Iozabad dintre conducătorii leviților, [mai-mari] peste lucrările exterioare de la Casa lui Dumnezeu,¹⁷ și Mathania, fiul lui Micha, fiul lui Zechri, fiul lui Asaph, cel care îi conducea pe iudei în lauda de la [începutul] rugăciunii, și Bacbakias, al doilea între frații săi, și Obed, fiul lui Samuni, fiul lui Galel, fiul lui Idithun.¹⁸ Toți leviții din cetatea sfântă [erau] două sute optzeci și patru.¹⁹ Portarii: Acub, Telamon și frații lor, care făceau de pază la porți [erau] o sută optzeci și doi.²⁰ Iar ceilalți israeliți, preoți și leviți [s-au așezat] în toate cetățile din Iudeea, fiecare în [partea] sa de moștenire.²¹ Slujitorii [Casei] s-au așezat în Ophel, iar Sial și Gespha [erau mai-mari] peste slujitorii [Casei].²² Și supraveghetorul leviților în Ierusalim [era] Ozi, fiul lui Bani, fiul lui Asabia, fiul lui Micha, dintre fiii lui Asaph, cântăreții, [mai mari] peste lucrările de la Casa lui Dumnezeu.²³ Căci așa era porunca regelui cu privire la ei și ea s-a păstrat, cu privire la cântece, în fiecare zi.²⁴ Iar Pathaia, fiul lui Basezabeel, dintre fiii lui Zare, fiul lui Iuda [stătea] la mâna regelui pentru toate treburile care priveau poporul.²⁵ Cu privire la satele de pe ogoarele lor, [o parte] dintre fiii lui Iuda s-au așezat în Cariatharboc și în satele lui, în Dibon și în satele lui, și în Cabseel, și în satele lui,²⁶ și în Iesu, în Molada, în Bethphalt,²⁷ în Beersabea și în satele ei,²⁸ în Sikelet, în Machna și satele ei,²⁹ în Remmion, în Saraa, în Irimuth,³⁰ Zanoë, Odolam și satele lor, Lachis și ogoarele lui, în Azeca și satele [ei]; și au pus tabără în Beersabea până la valea Ennom.³¹ Fiii lui Benjamin [s-au așezat] de la Gaba [la] Machamas, Aio, Bether și satele lui,³² la Anathoth, Nob, Anania,³³ Asor, Rama, Geththim,³⁴ Adod, Seboeim, Naballat,³⁵ Lydda și Onogearasim³⁶ și unele părți ale leviților din Iuda [au trecut] la Benjamin.”

21,20-21 Lipsesc din LXX.

Beniamin [s-au așezat] de la Gaba [la] Machamas. [³²⁻³⁵] ³⁶ Și leviții s-au împărțit între [triburile lui] Iuda și Beniamin.

22 ¹ Aceștia sunt preoții și leviții care au plecat cu Zorobabel, fiul lui Salathiel, și cu Iisus: Saraia, Iermia, Ezdra, ² Amaria, Maluch, ³ Sechenia. [⁴⁻⁶] ⁷ Ei [au fost] căpeteniile preoților și frații lor în zilele lui Iisus. – ⁸ Iar leviți [au fost]: Iesu, Banui, Cadmiel, Sarabia, Iuda, Machania; el [era] mai-mare peste cetele lor, iar frații lui ⁹ [aveau în grijă] cetele de rând din fiecare zi. ¹⁰ Și Iisus l-a născut pe Ioachim, și Ioachim l-a născut pe Eliasib, și Eliasib pe Iodae, ¹¹ și Iodae l-a născut pe Ionathan, și Ionathan l-a născut pe Iadu. ¹² În zilele lui Ioachim, frații lui preoții și conducătorii familiilor [au fost]: Maraia pentru Saraia, Anania pentru Iermia, ¹³ Mesulam pentru Ezdra, Ioanan pentru Amaria, ¹⁴ Ionathan pentru Maluch, Iosif pentru Sechenia, ¹⁵ Adnas pentru Arem, Elcai pentru Marioth, ¹⁶ Zaharia pentru Addai, Mosollam pentru Ganathon, ¹⁷ Zechri pentru Abia, pentru Beniamin, uneori pentru Pheleti, ¹⁸ Samue pentru Balgia, Ionathan pentru Semeia, ¹⁹ Maththanai pentru Ioarib, Ozi pentru Idia, ²⁰ Calai pentru Sallai, Abed pentru Amuc, ²¹ Asabias pentru Elkia, Nathanael pentru Iedeiu. ²² [Cât despre] leviți, [lista] căpeteniilor familiilor a fost scrisă în zilele lui Eliasib, Ioada, Ioanan și Idua. Iar [lista] preoților, sub domnia lui Darius, [regele] perșilor. ²³ Fiii lui Levi, căpetenii ale familiilor au fost trecuți în cartea Cronicilor până în zilele lui Ioanan, fiul lui Elisub. ²⁴ Căpeteniile leviților [au fost]: Asabia, Sarabia, Iesu, fiii lui Cadmiel și frații lor alături de ei pentru a aduce cântare și laudă după porunca lui David, omul lui Dumnezeu, fiecare la rândul său. ²⁵ Când am adunat eu portarii, ²⁶ [era] în zilele lui Ioachim, fiul lui Iisus, fiul lui Iosedec, și în zilele lui Neemia, și Ezdra, preotul și scribul.

22,3-9 Varianta mai lungă a acestui text se traduce în felul următor:

„Sechenia, Reum, Marimoth, ⁴ Adaias, Gennethui, Abias, ⁵ Meimin, Maadias, Balgas, ⁶ Semeias, Ioiarib, Ideias, ⁷ Saluai, Amuc, Chelkias, Ideias. Ei [au fost] conducătorii preoților și ai fraților lor în zilele lui Iisus. – ⁸ Iar leviți [au fost]: Iesu, Banui, Cadmiel, Sarabia, Iuda, Machania; el [era] mai-mare peste ei, iar frații lui ⁹ Bacbakias și Ianai [și] frații lor înaintea lor [aveau în grijă] slujbele din fiecare zi.”

22,4-6 Lipsesc din LXX.

22,8 După Machania, TM are „el și frații lui, însărcinați cu cântările de laudă”. ♦ „cetele”: *litt.* „mâinile”.

22,22 „Darius, [regele] perșilor”, *litt.* „Darius persui”: Darius al II-lea (mort în 405).

22,23 „cartea Cronicilor”, *litt.* „cartea cuvintelor/întâmplărilor zilelor”.

²⁷ Pentru închinarea zidurilor Ierusalimului i-au căutat pe leviți prin locurile lor ca să-i aducă la Ierusalim să facă închinarea și să se veselească cu imnuri de slavă și cântări în sunetul chimvalelor, psalteriilor și *kinyrelor*.

²⁸ Fiii cântăreților s-au adunat din ținuturile din jurul Ierusalimului, din sălașe ²⁹ și de pe ogoare; căci cântăreții își ridicaseră sălașe în Ierusalim.

³⁰ Preoții și leviții s-au curățit și au curățit poporul, și pe portari, și zidul.

³¹ Eu le-am dus pe căpeteniile lui Iuda sus pe zid și le-am împărțit în două [grupuri] mari pentru [a aduce] laudă, și [primul grup] a mers spre dreapta peste zidul [Porții] Gunoilului. ³² În urma lor au mers Osaia și jumătate dintre conducătorii lui Iuda ³³ și Azarias, Ezdra și Mesulam, ³⁴ Iuda, Benjamin, Samaia și Iermia. ³⁵ Dintre fiii preoților, [a mers] cu trâmbițe Zacharia, fiul lui Ionathan, fiul lui Samaia, fiul lui Mathania, fiul lui Michaia, fiul lui Zachur, fiul lui Asaph, ³⁶ și frații lui, Samaia și Oziel, ca să aducă laudă cu cântările lui David, omul lui Dumnezeu; iar Ezdra, scribul, [era] în fața lor. ³⁷ La Poarta Fântânii, în fața lor, au suit pe treptele cetății lui David, pe urcușul zidului, deasupra casei lui David, până la Poarta Apei spre răsărit. ³⁸ Și pentru [a aduce] laudă, al doilea [grup] a plecat să iasă în cale [celorlalți], și eu în urma lor, cu jumătate din popor, pe zid, mai sus de Turnul Cuptoarelor, până la zidul lat, ³⁹ mai sus de Poarta lui Efraim spre Poarta Veche și Poarta Peștelui, pe la turnul lui Ananeel, până la Poarta Oilor și ne-am oprit la Poarta Străjii. ⁴⁰ Și au stat în Casa lui Dumnezeu cele două [grupuri care aduceau] laudă, eu și jumătate din comandanți împreună cu mine, ⁴¹ preoții Eliakim, Maasias, Benjamin, Michaias, Elioenai, Zacharias, Anania cu trâmbițe, ⁴² și Maasias, Semeias, Eleazar, Ozi, Ioanan, Melchias, Ailam și Ezur. Cântăreții au fost auziți și numărați. ⁴³ În ziua aceea, ei au adus multe jertfe și s-au bucurat pentru că Dumnezeu le-a dat lor mare bucurie. S-au bucurat și nevestele lor și copiii lor și bucuria din Ierusalim se auzea de la mare depărtare.

22,27 „cu imnuri de slavă”: gr. θωδῶθα transcrie ebr. *tōdhōth*.

22,28 „din sălașe”: TM are „din satele nethophatiților”, iar v. 29 începe cu: „Din *Beyth ha-Gilgal*, din câmpiile de la *Gebha* și *Az'māweth*...”

22,30 „portari”: TM are „porți”.

22,36 „cu cântările”: TM are „cu instrumentele muzicale”.

22,38 În TM, începe: „Și al doilea cor de laudă a mers spre stânga și eu...”

22,39 După „turnul lui Ananeel”, TM are în plus „și la Turnul celor O Sută”.

22,42 „și numărați”: TM are „sub conducerea lui *Yiz'rah'yāh*”.

⁴⁴ În ziua aceea au rânduit oameni mai-mari peste vistierii pentru averile, pârga, zeciuielile și toate câte le adunau acolo conducătorii cetăților, părțile [cuvenite] preoților și leviților, fiindcă Iuda se bucura de preoții și leviții pe care îi avea. ⁴⁵ Și au păzit străjile Dumnezeului lor și străjile curățirii și [i-au rânduit] pe cântăreți și pe portari, cum au poruncit David și Solomon, fiul său. ⁴⁶ Căci în zilele lui David, Asaph [a fost], de la început, întâiul între cântăreți și [ei au cântat] imnuri și laudă lui Dumnezeu, ⁴⁷ iar în zilele lui Zorobabel și în zilele lui Neemia, întregul Israel dădea partea cuvenită în fiecare zi cântăreților și portarilor și făceau parte sfântă leviților; iar leviții făceau parte sfântă fiilor lui Aaron.

23 ¹ În ziua aceea au citit din cartea lui Moise în auzul poporului și au găsit scris în ea că ammaniții și moabiții nu trebuie să intre în adunarea lui Dumnezeu în veac, ² fiindcă nu i-au întâmpinat pe fiii lui Israel cu pâine și apă și l-au tocmit pe Balaam împotriva lor să-i blesteme, iar Dumnezeu nostru a întors blestemul în binecuvântare. ³ Și a fost așa: când au auzit Legea, i-au îndepărtat pe toți cei amestecați în Israel.

⁴ Înainte de acestea, preotul Eliasib, o rudă a lui Tobia care locuia în camera Casei Dumnezeului nostru, ⁵ i-a pregătit lui [Tobia] o câmară mare în care, mai înainte, se aduceau darurile, tămâia, odoarele, a zecea parte din grâne, vin și untdelemn, așa cum era porunca pentru leviți, cântăreți și portari, precum și pârga preoților. ⁶ În tot acest timp, eu nu mă aflam la Ierusalim, fiindcă în anul al treizeci și doilea al [domniei] lui Arthasastha, regele Babilonului, eu m-am dus la rege. La sfârșitul șederii m-am rugat de rege ⁷ și am plecat la Ierusalim. Și am dat peste ticăloșia pe care o făcuse Elisub pentru Tobia când i-a făcut lui camera în curtea Casei lui Dumnezeu. ⁸ În ochii mei era o mare ticăloșie și am aruncat afară din vistierie toate lucrurile casei lui Tobia. ⁹ I-am pus de au curățit vistieria și am adus înapoi acolo lucrurile Casei lui Dumnezeu, darurile și tămâia.

22,44 „conducătorii cetăților”: TM are „din câmpul din jurul cetăților”.

22,46 TM începe așa: „Căci odinioară, în zilele lui David și Asaph, existau conducători ai cântăreților, și ei...”

23,2 Cf. Num. 22-24.

23,4 „locuia în”: TM are „fusese însărcinat cu”.

23,5 „darurile”: gr. μωσων transcrie un termen ebraic care are sensul „prinoase”, „ofrande” (la fel și la 23,9).

¹⁰ Am aflat că leviților nu li se dăduseră părțile lor, iar leviții și cântăreții, care [mai înainte] slujeau, plecaseră fiecare la ogorul său. ¹¹ Și m-am certat cu căpeteniile și le-am spus: „De ce a fost lăsată în părăsire Casa lui Dumnezeu?” Și i-am adunat pe [toți] și i-am pus la locurile lor. ¹² Întregul Iuda a dus a zecea parte din grâne, vin și untdelemn în vistierii, ¹³ sub supravegherea lui Selemia, preotul, Sadduc, scribul, și Phadaia, [unul] dintre leviți; sub supravegherea lor [era] Anan, fiul lui Zachur, fiul lui Mathania. Ei fuseseră socotiți vrednici de încredere și de ei [ținea] să facă parte fraților lor. ¹⁴ Amintește-ți de mine, Dumnezeuule, pentru lucrul acesta și nu lăsa să se șteargă mila pe care mi-am făcut-o cu Casa Domnului Dumnezeu.

¹⁵ În zilele acelea am văzut oameni în Iuda călcând [strugurii] în teacuri în timpul sabatului, aducând snopi și încărcând pe măgari snopi, vin, struguri, smochine și orice altă povară și ducând-o la Ierusalim în zi de sabat. Și am adus mărturie în ziua vânzării. ¹⁶ S-au așezat atunci [oamenii] care aduseseră pește și le vindeau tot felul de marfă fiilor lui Israel, la Ierusalim, în sabat. ¹⁷ M-am certat cu fiii liberi ai lui Iuda și le-am spus: „Ce este fapta aceasta ticăloasă pe care o faceți voi pângărind ziua de sabat?” ¹⁸ N-au făcut așa și părinții voștri? Și Dumnezeul nostru a adus toate aceste rele asupra lor și asupra noastră și asupra cetății acesteia. Iar voi atrageți mai [multă] mânie asupra lui Israel pângărind sabatul.” ¹⁹ Și a fost așa: când s-au ridicat porțile Ierusalimului, înainte de sabat am spus să închidă porțile și am spus să nu le deschidă până după sabat. Și am așezat câțiva slujitori de-ai mei la porți ca să nu se care poveri în ziua de sabat. ²⁰ Toți [negustorii] au petrecut noaptea și au făcut vânzare în afara Ierusalimului o dată sau de două ori. ²¹ Eu am adus mărturie împotriva lor și le-am spus:

23,10-11 Aceste acte contravin legământului amintit în 20,39-40.

23,14 La sfârșit, TM adaugă „și cu slujba lui”.

23,15 „am adus mărturie”: TM are „le-am adus mustrare”. ♦ „în timpul sabatului”: Beda interpretează tropologic, moral și mistic. El extinde semnificația săptămânii temporale, vorbind despre săptămâna cosmică, alcătuită din șase vârste „lucrătoare”, plus una saba-tică, veșnicia. Desăvârșii ajung să se bucure de acest sabat al Împărăției cerurilor încă din această viață, prin meditație și rugăciune. Alții profanează însă „sabatul” spiritual al desăvârșitorilor cu gânduri lumești, întrerupându-le rugăciunea și tulburându-le meditația cu fleacuri și „prostii trupești” (*ibid.*, III, *ad loc.*).

23,17 „fiii liberi”: TM are „mai-marii”.

23,19 „când s-au ridicat porțile Ierusalimului”: TM are „de îndată ce umbra a cuprins porțile Ierusalimului”. Sabatul începe de vineri seara, la apusul soarelui.

„De ce vă petreceți noaptea sub ziduri? Dacă se mai întâmplă o dată, ridic mâna asupra voastră.” Din acea clipă nu au mai venit în sabat. ²² Și le-am spus leviților, care se curățiseră și mergeau să facă de strajă la porți, să țină sfântă ziua de sabat. Pentru aceasta, amintește-ți de mine, Dumnezeuule, și cruță-mă după mulțimea milei Tale.

²³ În zilele acelea am văzut iudei care își luaseră femei azotiene, ammanite, moabite, ²⁴ și fiii lor vorbeau pe jumătate în azotiană și nu știau să vorbească limba iudeilor; ²⁵ și m-am certat cu ei, i-am blestemat, pe unii dintre ei i-am lovit și le-am smuls părul și i-am pus să jure pe Dumnezeu: „Nu le dați pe fetele voastre după fiii lor și nu luați pentru fiii voștri [neveste] dintre fiicele lor.” ²⁶ Oare nu așa a păcătuit Solomon, regele lui Israel? Și între neamuri multe nu era rege asemenea lui. Era iubit de Dumnezeu și Dumnezeu îl făcuse rege peste întregul Israel. Și pe el l-au făcut să pășească strămb nevestele străine. ²⁷ Și despre voi să auzim că faceți toată ticăloșia aceasta, călcați credința față de Dumnezeul nostru și luați neveste străine? ²⁸ Unul dintre fiii lui Ioada al lui Elisub, marele preot, [era] ginerele lui Sanaballat, oronitul, și eu l-am gonit de la mine. ²⁹ Amintește-ți de ei, Dumnezeuule, pe temeiul înrudirii lor cu preoția și al legământului preoției și al leviților. ³⁰ Și i-am curățit pe ei de orice înstrăinare, am rânduit cetele pe zile pentru preoți și leviți, fiecare om cu slujba sa, ³¹ și [am rânduit] darul celor ce aduc lemne, la timpuri hotărâte, și pentru pârgă. Amintește-ți de mine spre bine, Dumnezeul nostru!

23,24 „limba iudeilor”: TM are în plus „ci limba unui popor sau a altuia”. Probabil vorbeau aramaica, dar Neemia voia să nu se uite ebraica (cf. BJ, nota *ad loc.*).

23,29 „pe temeiul înrudirii lor cu preoția”: TM are „pentru că au înjosit preoția și legământul...”.

ESTER

Introducere

Ester este una dintre cărțile care prezintă diferențe însemnate între textul masoretic și cel din LXX. În Biblia ebraică, Ester este așezată după Qohelet și Plângeri și face parte dintre *m^e gillōth*, „[cele cinci] suluri” care se citesc la diferitele sărbători iudaice, ea fiind destinată, evident, sărbătorii numite „Purim”. În LXX și în Vulgata este situată înaintea deuterocanonicelor Iudit și Tobit.

I. Subiectul

Mardochai, un evreu beniaminit care trăia la Susa, slujitor la curtea regelui pers Artaxerxes, are un vis profetic (1,1a-k), în urma căruia dezvăluie conjurația a doi eunuci de la curte împotriva regelui (1,11-o). Regele îi mulțumește și îl răsplătește cu o dregătorie importantă (1,1p-q), fapt care atrage invidia lui Aman, cel mai înalt demnitar (1,1r). În al treilea an al domniei sale, Artaxerxes organizează la curte un banchet fastuos, la care însă regina Astin (ebr. *Was^e thi*) refuză să participe (1,2-13). Neascultarea reginei atrage repudierea ei de către suveran, la sfatul apropiaților acestuia (1,14-21). Apoi, regele își caută altă soție (2,1-4); printre fetele venite la curte spre a fi alese în haremul suveranului se numără și nepoata lui Mardochai, Ester, care îi place nespūs lui Artaxerxes; ea devine astfel regină (2,5-20). Autorul reia, în acest punct, relatarea despre conspirația celor doi eunuci (2,21-23) și despre conflictul iscat între Aman, apropiatul regelui și Mardochai. Evreul refuză să se prostorneze înaintea înaltului demnitar pers (3,1-4), care îl convinge pe suveran de primejdia pe care o reprezintă iudeii și îi propune lui Artaxerxes să-i ucidă pe toți; propunerea este acceptată de suveran (3,5-13) și oficializată printr-un decret (3,13a-g). Mardochai o îndeamnă pe Ester să intervină la rege în favoarea evreilor (4,1-17) și se roagă lui Dumnezeu (4,17a-i). Înainte de a se înfățișa nechemată la rege, riscându-și astfel viața, Ester postește trei zile și se roagă la rândul ei să-și poată salva conaționali (4,17k-z). Apoi, în haine strălucitoare (5,1), intră la rege (5,1a-f) și îl invită, împreună cu Aman, la un banchet și, a doua zi, la altul (5,2-8). Aman e

nemulțumit să-l vadă la curte pe Mardochai, căruia îi pregătește spânzurătoarea (5,9-14). Însă, amintindu-și de fapta bună a lui Mardochai, regele îi poruncește lui Aman să-l cinstească public pe evreu (6,1-14). La al doilea banchet, Ester își dezvăluie obârșia evreiască și îl denunță în fața regelui pe Aman ca vrăjmaș de moarte al poporului ei. Aman e spânzurat din porunca regelui (7,1-10), iar Ester și Mardochai devin stăpâni peste averea acestuia (8,1-2). Mai mult, Ester îl roagă pe suveran să le dea evreilor dreptul să se apere de prevederile decretului lui Aman, iar regele dă un nou edict, favorabil iudeilor (8,3-12), al cărui conținut (8,12a-x) le provoacă acestora o mare bucurie (8,13-16). Evreii se răzbună pe dușmanii lor din regat două zile la rând (9,1-19), după care Mardochai face un rezumat al întâmplărilor și instituie sărbătoarea „Sorților”/Purim (9,20-30). Mardochai este cinstit de rege (10,1-3). Epilogul conține o tălmăcire a visului lui Mardochai (10,3a-k) și o indicație foarte importantă asupra textului (10,31-m).

II. Textul și canonicitatea

Cea mai importantă diferență dintre versiunea LXX a Cărții Esterei și TM o constituie cele șase capitole adiționale, care nu apar în TM, dar pe care Ieronim le ia în considerare în traducerea sa așezându-le, riguros, la sfârșitul propriei versiuni latinești din Vulgata. Cele șase adaosuri nu fac parte din canonul ebraic, iar în cel creștin apusean sunt considerate deuterocanonice.

Aceste adaosuri sunt: A (1,1a-r) visul lui Mardochai, B (3,13a-g) textul decretului dat de Artaxerxes împotriva evreilor, C (4,17a-z) rugăciunile lui Mardochai și Ester, D (5,1a-2b) pregătirea Esterei și intrarea la rege (de fapt, o amplificare largă a textului ebraic), E (8,12a-x) textul decretului lui Artaxerxes în favoarea evreilor, F (10,3a-k) interpretarea visului lui Mardochai.

Critica de text a stabilit că, exceptând cele șase adaosuri inserate în corpul narațiunii, versiunea greacă a Cărții Esterei a fost tradusă, deși destul de liber, după un suport ebraic apropiat de cel care a stat la baza TM.

Cu toate că adaosurile nu apar în nici o ediție canonică ebraică, ele sunt prezente în *Sefer Iossipon*, o lucrare din secolul al X-lea d.H. care le citează după *Antichitățile iudaice* ale lui Flavius Iosephus, istoricul iudeu preluându-le, la rândul său, din LXX. *Vetus latina*, versiunea coptă și cea etiopiană urmează tradiția LXX. În *Epistola către Africanus* 3, Origen confirmă absența fragmentelor B, C și E din textele ebraice curente în vremea lui, iar din parafraza lui Flavius Iosephus la Ester lipsesc adaosurile A și F.

Studiul filologic intern al adaosurilor a indicat totuși cu un grad mare de certitudine că patru dintre cele șase adaosuri (A, C, D, F) au avut un suport ebraic, dispărut între timp, și că doar două (B și E) au fost compuse direct în greacă. Prezența lor în LXX atestă buna primire a acestor „capitole adiționale” în diaspora evreiască și, luând în considerare colofonul de la 10,3 l-m, mai ales în diaspora din Alexandria.

Textul ebraic al Cărții Esterei a stârnit și el controverse canonice printre evrei, deși a fost acceptat de așa-zisul „conciliu” de la Iamnia (cca 90-105 d.H.). Astfel, Rabi Samuel susținea, în secolul al III-lea d.H., că Ester nu se poate număra, datorită conținutului ei, printre cărțile canonice. Desigur, învățatul evreu se referea la lipsa elementului religios explicit din cuprinsul cărții în ebraică și, mai mult, la posibila proveniență păgână a sărbătorii *Purim*. De altfel, este singura carte din care nu s-au găsit fragmente la Qumran. Această ezitare din sânul mediilor iudaice s-a perpetuat, sub forma precauției, și în creștinismul timpuriu. Nu figurează în listele canonice ale lui Meliton (secolul al II-lea d.H.), Atanasie și Grigore din Nazianz (secolul al IV-lea d.H.). A fost citată numai la capătul listelor întocmite de Origen (secolul al III-lea d.H.), de Epifanie al Salaminei și de Chiril al Ierusalimului (secolul al IV-lea d.H.) și acceptată pe deplin la Sinodul de la Cartagina din 397 d.H. Martin Luther o respinge cu vehemență, declarând că ar fi fost mult mai bucuros dacă Ester nu ar fi existat deloc, deoarece cartea „iudaizează în exces și, când nu o face, pare o poveste de inspirație păgână”. În schimb, Biserica Catolică a declarat-o canonică la Conciliul din Trento, în 1546.

III. Locul și data traducerii

Versiunea LXX a Cărții Esterei conține, la sfârșit (10,31), un foarte valoros colofon, care permite cu o oarecare exactitate stabilirea locului și a datei la care a fost întreprinsă traducerea în greacă a „nuvelei”. În cazul în care colofonul este autentic, cartea va fi fost tradusă de un evreu elenizant din Ierusalim, un anume Lysimachos. Mai mult, pasajul afirmă că această scriere a fost *prokeimene*, ceea ce Elias Bickermann interpretează ca „depusă”. Chiar dacă nu se spune unde, el consideră că autorul colofonului indică prin acest termen depozitarea „scrisorii” în arhivele unei comunități evreiești din diaspora; cum datarea evenimentului se face după cronologia regilor lagizi, cercetătorul crede că biblioteca unde a fost depusă „scrisoarea” sosită de la Ierusalim se va fi aflat chiar la Alexandria. Originea palestiniană a traducerii

și destinația ei alexandrină pot lumina într-o oarecare măsură legăturile pe care centrul de iradiere a iudaismului (Ierusalimul) le întreține cu diaspora din mediile profund elenizate, precum Alexandria. Cartea Esterei este numită în același colofon „scrisoarea de *Phurrai*”. Caracterul etiologic al scrierii în ansamblu și lămuririle clare pe care Mardochai le dă despre celebrarea sărbătorii numite în LXX *Phurrai* (TM: *Purim*) indică scopul traducerii: versiunea greacă a Cărții Esterei informa comunitatea evreiască, izolată spațial și lingvistic de Palestina, despre o sărbătoare destul de recentă și încă necunoscută în Egipt, căreia îi și fixează un calendar precis. Destinația specială a traducerii poate explica și prezența adaosurilor, care, cu două excepții controversate (B și E), par să fi fost concepute tot în mediile ideologice „tari” din Palestina: conținutul lor teologic, etiologia și stilul întrebuițat sunt în concordanță cu cele ale altor scrieri și traduceri de origine palestiniană, precum unele manuscrise de la Qumran și, respectiv, Daniel. Mai mult, caracterul pronunțat antipăgân din adaosurile A, C și F dovedește că intenția autorului a fost să adapteze scenariul inițial palestinian la necesitățile comunităților din diaspora, care se simțeau oprimăte în mijlocul unei populații străine. În acest sens, mai mult decât o exhortație morală, Cartea Esterei constituie o sursă care legitima un anumit comportament al iudeilor din afara Palestinei față de străini și alimenta sentimentele naționaliste cu un radicalism specific unei lumi aflate în criză.

Deși exprimată cu mare precizie în colofon: „În anul al patrulea al domniei lui Ptolemaios și a Cleopatrei”, data la care a fost adusă Cartea Esterei din Palestina în Egipt este destul de greu de stabilit. Dificultatea constă în faptul că trei suverani lagizi cadrează cu descrierea sumară sus-amintită, care presupunea o domnie de cel puțin patru ani și o soție pe care să o cheme Cleopatra: Ptolemeu IX Soter II Lathyros (115-107 î.H.), Ptolemeu XII Auletos (80-58 î.H.), Ptolemeu XIII (52-47 î.H.). Carey A. Moore este de părere că textul colofonului se referă la primul suveran lagid amintit, în timp ce E. Bickermann și, o dată cu el, majoritatea comentatorilor, îl preferă pe cel de-al doilea. Autorul din urmă constata că soția lui Ptolemeu IX și, respectiv, cea a lui Ptolemeu XIII erau regente. În această situație, verbul grec βασιλεύω, care însoțea numele suveranului și al soției sale, se acorda la plural, iar numele reginei îl preceda pe cel al regelui. Or, în cazul de față, verbul se acordă la singular, iar numele regelui îl precedă pe cel al surorii și soției sale, Cleopatra (V), care însă nu era și regentă, fapt istoric obiectiv, sugerat astfel și de colofon.

Dacă acceptăm ipoteza lui Bickermann, înseamnă că versiunea în greacă a Cărții Esterei a fost adusă în Egipt în 78/77 î.H. Prin urmare, efectuarea traducerii a fost întreprinsă în Palestina, între redactarea cărții în ebraică, presupusă de Bickermann a fi avut loc în jurul anului 100 î.H., și 78-77 î.H., anul aducerii ei în Egipt.

IV. Istoricitatea

Versiunea ebraică a Cărții Esterei plasează acțiunea în timpul regelui ahemenid Xerxes I (TM 'Ahaš^ewērōš; Vulg. *Assuerus*), pe care traducătorul în greacă îl confundă cu un Artaxerxes, probabil Artaxerxes II (405-362 î.H.). Și, într-adevăr, cartea cuprinde descrieri adesea remarcabile ale fastului curții perse: banchetele, construcția palatului regal, atitudinile sociale sunt tot atâtea elemente care asigură narațiunii și cadrului general un caracter verosimil. Ca și în cazul Cărții Iuditei, exegeza creștină timpurie a susținut veracitatea întâmplărilor povestite de Mardochai, personaj despre care Clement Alexandrinul credea cu tărie că este și autorul micului roman ebraic tradus apoi în greacă.

Totuși, la o lectură atentă, se remarcă o serie de anacronisme care nu se explică numai ca scăpări sau reinterpretări ale traducătorului în greacă (celebrul Lysimachos citat în colofon). În această serie intră descrierea vagă a hotarelor imperiului ahemenid, explicitarea de sorginte cultă, ca pentru niște cititori neavizați, a practicilor de la curtea persă și, în cea mai mare măsură, mențiunea despre trecerea de la imperiul pers la cel macedonean, precum și identificarea lui Aman ca macedonean. La aceste argumente interne se adaugă și totala absență a oricărei surse istorice paralele, care să ateste că în imperiul pers evreii ar fi fost supuși unui tratament similar cu cel descris în carte sau că aceștia s-ar fi dedat unui masacru al populației autohtone. Dimpotrivă, relațiile în general bune ale evreilor cu suveranii ahemenizi, începând cu decretul lui Cyrus cel Mare, sunt dovedite de toate sursele demne de încredere și infirmă autenticitatea scenariului din Ester.

Anacronismele nu scot însă Cartea Esterei din atenția istoricilor. Ele potențiază o identificare diferită a contextului politic, pe care, chiar dacă nu-l numește explicit, autorul cărții îl are în vedere. Ester vorbește despre un moment de criză din istoria lui Israel, care pare să fie destul de proaspăt în mintea autorului sacru și a traducătorului în greacă. Dacă plasăm, cu Bickermann, data compunerii Esterei în a doua jumătate a secolului al II-lea î.H., iar pe cea a traducerii între anii 100 și 77 î.H., suntem înclinați

să vedem în Ester o replică la persecuția cu care s-au confruntat evreii din Palestina în timpul celui mai demonizat suveran elenistic, seleucidul Antiochos al IV-lea Epiphanes.

La cincizeci de ani de la marea ciocnire dintre interesele suveranului elenistic în Palestina și naționalismul iudeu (169-167 î.H.), autorul Cărții Esterei scrie, sub forma unei povestiri cu cheie, un îndemn la rezistență adresat iudeilor de pretutindeni. Aluziile la conflictul ce amenințase identitatea iudaismului erau încă ușor perceptibile într-o epocă în care întreaga producție literară gravita în jurul persecuției lui Antiochos al IV-lea. Scrise aproximativ în aceeași perioadă, primele două Cărți ale Macabeilor relatează pe larg conflictul în cauză. Similitudinile dintre personajele „anacronice” din Cartea Esterei și eroii istorici din primele două Cărți ale Macabeilor nu sunt întâmplătoare. Ne referim mai ales la tipul persecutorului: Aman îi corespunde lui Antiochos al IV-lea. Ambii antieroi sunt construiți pe aceleași coordonate: mânia, care va deveni în urma aculturației iudeo-elenistice (cf. 1Mac. 3,27; 2Mac. 5,11; 9,11 și Est. 3,5; 5,9) păcat capital în creștinism, și fățarnicia, cu aceleași conotații morale (cf. 1Mac. 1,21.23; 9,11 și Est. 4,17d; 8,12m). Dacă totuși acestea nu sunt suficiente pentru o comparație pertinentă între cele două personaje amintite și pentru reconstituirea veridică, din două surse diferite, a aceluiași moment istoric, argumentul cel mai solid în acest sens îl reprezintă intenția vădită a celor doi de a stârpi în întregime poporul ales aflat sub dominația lor. Persecuția generală, temă rar abordată cu asemenea vehemență până la Cărțile Macabeilor, Iudit și Ester, este un indiciu sigur al intenției autorului (cf. 2Mac. 5,23; 9,4 și Est. 3,6.13; 4,7). Mai mult, metodele de persecuție și detaliile atroce sunt identice: masacre, luări de prizonieri, torturi (cf. 1Mac. 1,32; 2,9; 2,11; 5,13; 2Mac. 5,13-14 și Est. 3,13f; 4,17o; 7,4). Nelegiuirile culminează cu jefuirea persecutaților (Est. 3,13; 7,4), gest care stârnea amintirea, poate cea mai dureroasă în lumea iudaică de la acea dată, a pângăririi și jefuirii Templului din Ierusalim de către armatele lui Antiochos al IV-lea (cf. 1Mac. 6,12). Aluziile la marea persecuție din vremea lui Antiochos al IV-lea deveneau astfel transparente pentru un mediu impregnat de efectele naționaliste ale revoltei macabeice.

Mai mult decât o simplă legitimare a unei sărbători instituite după Moise, Cartea Esterei este un îndemn la rezistență, în conformitate cu tradiția, adresat mai ales comunităților evreiești din diaspora, un ghid de comportament pentru evreii care se loveau zilnic de ostilitatea populațiilor păgâne în mijlocul cărora locuiau, departe de țara-mamă.

V. Mesajul teologic

Conținutul teologic redus din textul ebraic al Cărții Esterei a pus probleme de la început. Școlile rabinice justificau prezența acesteia în canon numai prin faptul că legitimează sărbătoarea atât de populară Purim.

În LXX, situația este diferită: cele șase adaosuri conferă cărții un mesaj teologic explicit. Dacă în textul ebraic întreaga criză apare rezolvată din inițiativa unor oameni abili, în LXX Dumnezeu însuși este cel care cârmuiește destinul poporului Său ales. Adaosurile conțin peste cincizeci de referințe directe la Dumnezeu. Mai mult decât cantitatea, contează varietatea formulilor care denumesc divinitatea. Dumnezeu (θεός) este rege (βασιλεύς), salvator/mântuitor (σωτήρ), viu (ζῶν), preafnalt (ὑψιστος) și măreț (μέγιστος), atotvăzător, Dumnezeul lui Avraam. Conștiința profund religioasă a traducătorului imprimă Cărții Esterei un sens nou: astfel, în 2,20, Mardochai îi cere Esterei să-și ascundă identitatea, dar și să se teamă de Dumnezeu și să-l respecte legile. La fel, în 4,8, el o îndeamnă să intervină la rege, dar și să se roage lui Dumnezeu. Insomnia cu efecte salvatoare a regelui Artaxerxes I se datorează lui Dumnezeu (6,1), iar soția lui Aman știe că Mardochai este ajutat de divinitate (6,13).

Spre deosebire de TM, care propune un scenariu și o rezolvare aparent profane, LXX avansează explicit ideea că mântuirea lui Israel vine întotdeauna de la Dumnezeu. De aceea, Ester și Mardochai acționează în LXX ca instrumente ale providenței divine. Exegeza creștină patristică a sesizat de la bun început această nuanță și a dezvoltat comparația cu Iudit, o altă femeie care l-a salvat pe Israel, cu ajutorul lui Dumnezeu.

Gândirea teologică a traducătorului LXX este expusă în adaosuri într-o anumită ordine tematică: prima (A) și ultima (F) reprezintă polii providențiali care încadrează întreaga povestire. Neclar la început, traseul providențial al mântuirii se dezvăluie în final. Acesta presupune intervenția directă a lui Dumnezeu în istorie (D), dar și credința neabătută a oamenilor în puterea Lui (C). Postul și rugăciunea sunt obligatorii în stabilirea dialogului cu Dumnezeul cel preafnalt. Nenumăratele aluzii la textele biblice mai vechi, efectul de intertextualitate al adaosurilor situează versiunea LXX a Cărții Esterei în tradiția biblică a legământului, oferind astfel o legitimitate fermă sărbătorii Purim și o valorizare sporită a tradițiilor religioase ale lui Israel. Similitudinile cu Cartea Iuditei sunt incontestabile, atât la nivelul „scenariului”, cât și al mesajului propagandistic.

Pe de altă parte, datorită adaosurilor, Cartea Esterei este mai apropiată de scrierile postexilice de felul lui 1 Ezdra și Daniel. Ele reunesc două tendințe divergente din tradiția scripturară: Ester aparține pe de o parte scrierilor cu înfățișare istorică (de ex. adaosurile B și E „reproduc” textele unor decrete regale) și, pe de altă parte, literaturii apocaliptice (A și F interpretează mersul providenței pe calea revelației onirice). Liantul dintre cele două tendințe îl reprezintă, după J. Clines, prezența și eficiența imediată a rugăciunii.

Anna Baudelin și Ștefan Colceriu

Ester la Părinții Bisericii

În comentariile patristice vechi Ester este citată adesea alături de Iudit, altă eroină salvatoare a poporului evreu (cf. „Introducere” la Cartea Iuditei). Pe lângă îndrăzneală și curaj, Părinții îi atribuie anumite calități spirituale, pe care le vom înfățișa, pe scurt, mai departe.

Clement Alexandrinul o citează ca exemplu de *mulier virilis* și, implicit, de model al creștinei desăvârșite, într-un pasaj memorabil: „Ester, femeie desăvârșită în credință, a salvat poporul lui Israel de stăpânirea tiranică și de cruzimea unui satrap; o femeie singură, slăbită de post, a îndrăznit să înfrunte mii de bărbați înarmați și, prin credință, a schimbat o hotărâre tiranică. L-a îmblânzit pe rege, l-a oprit pe Aman și, prin rugăciunea ei desăvârșită către Dumnezeu, a păzit nevătămat poporul lui Dumnezeu” (*Stromate* IV, 19, 119). Aproape toate marile teme legate de Ester sunt menționate aici de Clement: postul, rugăciunea, curajul, credința. În *Pedagogul* III, 2, 12, același Părinte o citează într-un pasaj consacrat vestimentației și podoabelor: Ester nu se gătea din cochetărie, spune el, ci din necesitate. Episodul despre împodobirea eroinei capătă o justificare politic-soteriologică: podoabele reprezintă armele „femeii lui Dumnezeu” în lupta cu dușmanii lui Israel. Augustin reia această idee în predica despre Psalmul 53 (cap. 3), iar în *Scrisoarea* 263, plecând tot de la exemplul Esterei, lansează următorul paradox: sub un veșmânt fastuos poate exista și o inimă smerită. Chiar ajunsă regină, ea nu și-a uitat neamul aflat în primejdie. Iar în predica despre Psalmul 51 (cap. 6) Augustin identifică în Ester tipul „locuitorului cetății cerești”, opus „locuitorului cetății pământești”. Eroina îl atrage pe marele african nu doar prin curajul ei diplomatic, ci și prin faptul că

încarnează „omul paradoxal” augustinian: acesta, deși trăiește în lume (cetatea pământească), are mereu privirile ațintite spre patria cerească.

Ambrozie insistă pe o dublă opoziție: între Iudit și Olophernes, în Cartea Iuditei, și între Ester și Aman, în Cartea Esterei. Cele două femei sunt simboluri ale cumpătării, abstenenței și castității, în vreme ce bărbații războinici încarnează desfrâul, beția și sminteala. Ester îl învinge pe Aman datorită, în primul rând, puterii spirituale dobândite prin post și rugăciune (*Despre Ilie și post* 9,30; *Scrisoarea* 14,19).

Chiar dacă este anterior lui Augustin și Ambrozie, l-am lăsat la sfârșit pe Origen, în ochii căruia Ester este „rugătoarea” prin excelență. Eroina e citată de câteva ori în tratatul *Despre rugăciune* (13,2.4; 14,3; 16,3). Rugăciunea Esterei, ca și cea a Iuditei, face parte din categoria rugăciunilor „de cerere” (prima din cele patru categorii descrise de Origen), dar nu de cerere a unor bunuri trecătoare, ci a unor bunuri eterne, căci Dumnezeu a răsplătit-o pe roaba sa mântuindu-l pe Israel „de uneltirile duhurilor necurate”.

Cristian Bădiliță

Ester

1 ^{1a} În anul al doilea al domniei lui Artaxerxes cel Mare, în ziua întâi a lunii Nisan, Mardochai, fiul lui Iair, fiul lui Semei, fiul lui Kisai, din tribul lui Beniamin, ^{1b} iudeu care locuia în orașul Susa, om de seamă care slujea la curtea regelui, a avut un vis; ^{1c} Mardochai era dintre prinșii pe care îi dusese

1,1a-s Corespunde cu adaosul A,1-17 din manuscrisele LXX și cu Vulg. 11,2-12,6. Acest adaos conține visul profetic al lui Mardochai și denunțarea complotului împotriva regelui pers.

1,1a „Artaxerxes”: TM are *’Aḥašwērōš*, iar Vulg. *Assuerus*. Ultimele două variante ale numelui suveranului pers reprezintă transcrierea greșită a pers. *Hšajarša*. Greaca clasică a transliterat acest nume sub forma cea mai cunoscută astăzi: Xerxes. Numai că LXX îl numește pe suveran Artaxerxes, fapt care a suscitât discuții aprinse în rândul comentatorilor. Unii l-au identificat pe suveranul din Cartea Esterei, după tradiția ebraică, cu Xerxes I (486-465 î.H.), alții, ca J. Hoscander și A.T. Olmstead, urmând părerile lui Eusebiu al Cezareii și ale lui Ieronim, l-au identificat cu Artaxerxes II Mnemon (405-362 î.H.). În fine, NRSV înclină să vadă în acest Artaxerxes pe Artaxerxes I (465-424 î.H.). Prima variantă are în sprijinul ei un argument forte, deși sub forma unei absențe din text: relatarea biblică, altfel atât de amănunțită, trece inexplicabil de la anul al treilea al domniei suveranului pers (1,3) la cel de-al șaptelea an (2,16). Dacă regele din Cartea Esterei este Xerxes I, cei patru ani despre care nu se spune nimic în Biblie sunt chiar cei în care s-a plănuț și a avut loc marea campanie împotriva Greciei (483-480 î.H.), timp în care regele a lipsit din Persia. ♦ Mardochai are visul în luna Nisan, lună în care se sărbătorea Paștele: de natură providențială, visul devine astfel un prim indiciu al mântuirii. El intră în seria viselor profetice din Biblie, alături de cel al lui Iosif din Gen. 37,5-11 și de cel al lui Daniel din Dan. 7,1-15. ♦ Mardochai era un beniaminit, din clanul lui Saul: Semei, strămoșul său, îl blestemase pe David la Baurim (2Rg. 16,5-14), iar Kisai fusese tatăl lui Saul (1Rg. 9,1: Kis). Numele Mardochai pare transcrierea unui nume babilonian foarte frecvent și anume Mardukaya. Acest nume apare în texte, inclusiv într-unul din jurul anului 485 î.H. (cf. DB, s.v. „Mardoheu”).

1,1b Susa, localitate situată în sud-vestul Persiei, era reședința preferată a regilor Ahemenizi și unul dintre cele trei orașe regale ale Persiei. Darius a construit aici un palat faimos, restaurat de Artaxerxes I și Artaxerxes II: referirile la această construcție sunt evidente în Est. și corespund relatărilor din surse paralele.

1,1c Deportarea la care se referă versetul avusese loc în anul 597 î.H., pe vremea lui Iechonias (cf. 4Rg. 24,8-16, 2Par. 36,9-10). Ceea ce înseamnă că Mardochai ar fi fost foarte bătrân (peste o sută douăzeci de ani) la data celor relatate în Ester.

în robie de la Ierusalim Nabucodonosor, regele Babilonului, o dată cu Iechonias, regele Iudeii. ^{1d} Și visul lui a fost acesta: iată, strigăte și larmă, tunete și cutremur, tulburare pe pământ; ^{1e} și iată, doi balauri mari au înaintat gata să se lupte unul cu celălalt și au scos strigăt mare: ^{1f} iar la strigătul acestora, toate neamurile s-au pregătit de război, ca să se lupte cu neamul celor drepți. ^{1g} Și iată, zi de întuneric și de beznă, apăsare și strâmtorare, chin și tulburare mare pe pământ; ^{1h} și s-a tulburat tot neamul cel drept temându-se de relele [îndreptate împotriva] lui; și s-au pregătit să piară și au strigat către Dumnezeu. ¹ⁱ Iar la strigarea lor s-a făcut parcă, din izvor mic, fluviu mare, apă multă: ^{1k} [s-a făcut] lumină și a răsărit soarele, iar cei smeriți au fost înălțați și i-au nimicit pe cei slăviți. — ^{1l} Și trezindu-se, Mardochai, care avusese acest vis și văzuse ce are de gând Dumnezeu să facă, îl ținea în inima sa și voia să-l înțeleagă în orice chip până la căderea nopții. ^{1m} Și Mardochai a stat liniștit la curte, împreună cu Gabatha și cu Tharra, cei doi eunuci ai regelui care păzeau curtea, ¹ⁿ și le-a auzit punerile la cale și le-a cercetat cu luare aminte planurile și a aflat că se pregăteau să pună mâna pe regele Artaxerxes și l-a înștiințat pe rege în privința acestora; ^{1o} atunci regele i-a cercetat pe cei doi eunuci și aceștia, după ce au mărturisit, au fost duși [la moarte]. ^{1p} Regele a scris întâmplarea aceasta spre amintire și a scris despre ea și Mardochai; ^{1q} iar regele i-a poruncit lui Mardochai să-i slujească la curte și i-a dat daruri pentru cele [petrecute].

1,1d Descrierea conține elemente ce caracterizează „Ziua Domnului” la profeți (cf. Amos 5,18-20; Is. 5,50; 8,22-23; Sof. 1,15-16).

1,1e „balaur”: gr. δράκων. Cuvântul grecesc are o sferă semantică foarte largă, ce cuprinde diverse ființe reale sau fantastice, toate de ordinul terificului. Conotați negativ în literatura apocaliptică (Apoc. 12,3), balaurii simbolizează forțele răului: popoarele dușmane sau chiar pe Satana. Aici însă ei substituie la nivel simbolic indivizi implicați totuși în lupte decisive pentru soarta mulțimilor.

1,1h-1 Chemarea lui Dumnezeu de către poporul în suferință, absentă în TM, conferă versiunii LXX a Cărții Esterei un mesaj mai explicit religios față de „novele” ebraică. Versiunea LXX devine astfel o adevărată „dramă a mântuirii”. ♦ „Izvorul cel mic” o simbolizează pe Ester, conform interpretării propuse, la sfârșitul cărții, de însuși Mardochai. ♦ Victoria celor smeriți asupra celor semeți este scenariul tipic biblic al intervenției lui Dumnezeu în istorie.

1,1k Înălțarea și căderea, răsturnarea de situații constituie unul din motivele centrale ale cărții. Verbele la pasiv sugerează că e vorba de acțiunea lui Dumnezeu (cf. TOB, nota *ad loc.*).

1,1m Varianta aceasta a dejucării complotului celor doi eunuci este mult mai explicită decât cea relatată în Est. 2,21 (existentă și în TM): Mardochai îi aude și îi denunță regelui, fără intermediari, pe complotiști.

^{1r} Și se afla acolo Aman Bugaios, fiul lui Amadathes, om cu trecere în fața regelui; și el a căutat să-l ducă la pieire pe Mardochai și poporul acestuia, pentru cei doi eunuci ai regelui.

^{1s} Și a fost așa: după aceste întâmplări, în zilele lui Artaxerxes (Artaxerxes a domnit, [începând] din India, peste o sută douăzeci și șapte de țări), ² când regele Artaxerxes s-a așezat pe tron în cetatea Susa, ³ în cel de-al treilea an al domniei sale, a dat un ospăț pentru prieteni și pentru celelalte neamuri, pentru nobilii perși și mezi și pentru mai marii satrapilor. ⁴ Și le-a arătat apoi slava desfătării bogăției sale, timp de o sută optzeci de zile; ⁵ iar când s-au sfârșit zilele nunții, a dat regele un ospăț neamurilor care se găseau în cetate, timp de șase zile, în curtea casei regelui, ⁶ împodobită cu panglici de în și de mătase, pe corzi de în și de purpură, prinse în verigi de aur și de argint, pe coloane din marmură și din piatră; [se aflau acolo] paturi de aur și de argint, pe mozaicuri din piatră de smarald, sifed și marmură, și cuverturi străvezii felurite înflorate și brodate de jur împrejur cu trandafiri. ⁷ Pocale din

1,1r „Bugaios”: sensul poreclei nu este clar. S-a presupus că ar putea însemna „Lăudărosul”, sens atestat la Homer. Porecla apare numai în textul grecesc. În TM (3,1) este *Agāghī*, ce provine de la un toponim necunoscut.

1,1s Este echivalent cu primul verset din TM. ♦ „[începând] din India”. Lecțiunea O⁺ întregeste: „din India până în Etiopia”. TM are: *Kuş*. Este întinderea maximă a Imperiului pers din timpul lui Darius I, tatăl lui Xerxes. ♦ Numărul provinciilor pare simbolic: (12 x 10) + 7, indicând stăpânirea universală a regelui pers. Același număr apare în Dan. 6,2 (LXX).

1,3-4 „prieteni”: este titlul marilor dregători de la curte. ♦ Adunarea generală a demnitarilor persani la Susa, sub Xerxes, este confirmată de Herodot, în *Istoriei* 8,8. De asemenea, bogățiile de la curtea persă sunt descrise de acesta în termeni comparabili cu cei biblici, în *Istoriei* 3,95 și 9,80-82, și de Curtius Rufus, în *Istoria lui Alexandru cel Mare* 3,13. ♦ Nici un izvor, în afară de Biblie, nu pomenește însă despre durata vizitei demnitarilor perși la Susa.

1,5 „(zilele) nunții”: nu apare în TM. ♦ „Neamurile”, poporul de rând, nu se bucură de același tratament ca demnitarii perși la curte. Banchetul de șase zile pentru popor s-a ținut „în curtea casei regelui”: gr. ἐν οὐλῇ οἴκου τοῦ βασιλέω, ceea ce presupune curtea interioară din partea de est a ansamblului arhitectonic care alcătuiă curtea regală, și nu grădinile propriu-zise dinspre nord-vest. TM are „în curtea grădinii palatului”. ♦ După „care se găseau în cetate”, TM are „de la cel mai mare la cel mai mic”.

1,6 Descrierea decorațiilor e amplificată în LXX față de TM. ♦ „verigi”: gr. κόβου, *litt.* „cuburi”. S-a propus corectarea în κόκλοις, corespunzând cu *g^elilim* din TM cu acest sens. ♦ „marmură”: *litt.* „de Paros”. ♦ „paturi”: de fapt, un fel de divane pe care oaspeții stăteau întinși în jurul mesei la banchete.

1,7 În TM, versetul începe: „Se dădea de băut în...”

aur și din argint, și o cupă mică de granat care prețuia treizeci de mii de talanți; vin mult și dulce, din cel pe care îl bea regele însuși.⁸ Iar ospățul nu s-a dat cu măsura obișnuită; astfel a voit regele și le-a dat poruncă chelarilor să le facă pe voie, lui și oamenilor.⁹ Și regina Astin, la rândul său, a dat ospăț femeilor în palatul regesc unde locuia regele Artaxerxes.¹⁰ În cea de-a șaptea zi, regele, simțindu-se bine, le-a spus lui Aman, Bazan, Tharra, Boraze, Zatholtha, Abataza și Tharaba, cei șapte eunuci care îl slujeau pe regele Artaxerxes,¹¹ să o aducă pe regină la el, să o așeze pe tron, să o încununeze cu diadema și să arate tuturor frunțașilor și neamurilor frumusețea ei, căci era frumoasă.¹² Dar regina Astin nu i-a dat ascultare să vină împreună cu eunucii. Și regele s-a mâhnit și s-a mâniat¹³ și le-a zis prietenilor săi: „Așa a grăit Astin. Faceți dar, cu privire la aceasta, lege și judecată.”¹⁴ Și s-au apropiat de el Arkesaios, Sarsathaios și Malesear, frunțași ai perșilor și mezilor,¹⁵ cei de pe lângă rege și cei dintâi din suita regelui, și i-au spus, după legi, ce trebuie să facă cu regina Astin, fiindcă n-a împlinit cele poruncite de rege prin eunuci.¹⁶ Și a spus Muchaios înaintea regelui și a frunțașilor: „Nu doar pe rege l-a jignit regina Astin, ci și pe toți frunțașii și comandantii regelui”¹⁷ (căci le povestise cuvintele reginei și cum i-a răspuns ea regelui). „Precum i-a răspuns ea regelui Artaxerxes,¹⁸ și celelalte domnițe ale frunțașilor perșilor și ai mezilor, auzind cele spuse de aceasta regelui, vor îndrăzni, la fel, să-și necinstească bărbații.”¹⁹ Dacă regele crede de cuviință, să dea un edict regal și să rămână scris între legile

1,9 După obiceiul oriental, femeile nu petreceau laolaltă cu bărbații.

1,10 Cifra 7 era simbolul numeric al desăvârșirii. În LXX, regele își cheamă soția în a șaptea zi, poruncindu-le celor șapte eunuci să o aducă. ♦ „simțindu-se bine”: gr. ἠδέως γενόμενος (*lit.* „fiind bine dispus”). TM are: „fiind cu chef din pricina vinului”. ♦ Eunucul Aman este, evident, altul decât personajul malefic din restul povestirii.

1,12 Regina a refuzat să se afișeze în public probabil din decentă. În Imperiul pers, expunerea femeii, cu atât mai mult a soției suveranului, era un gest provocator și atrăgea dezonoarea publică a acesteia.

1,14 LXX numește doar trei dintre căpeteniile perșilor și mezilor, în vreme ce TM numește șapte, menținând astfel symbolismul numeric. Cei șapte (TM) apropiați (LXX: οἱ ἑγγύς) ai regelui au fost puși în legătură cu cei șapte sfetnici înțelepți (magi) menționați în edictul regal din 2Ezr. 7,14.

1,15 În TM, regele cere sfatul astrologilor.

1,16 Muchaios este unul dintre cei șapte sfetnici și demnitari perși pe care LXX nu îi menționează. În TM el figurează pe ultimul loc în lista din v. 14, sub forma *M' mukhān*.

1,18 „domnițe”: gr. τυραννίδες. Reacția promptă a curții perse era menită să înăbușe orice împotrivire a femeilor și astfel să descurajeze un precedent periculos.

mezilor și perșilor: să nu se mai facă altfel, nici să nu mai vină regina la el, iar regele să dea titlul ei de regină unei femei mai bune decât ea.²⁰ Și să se audă legea dată de rege, dacă acesta o va da, în regatul său; astfel, toate femeile să le arate cinstire bărbaților lor, de la [cel mai] sărac până la [cel mai] bogat.”²¹ Și le-a plăcut acest cuvânt regelui și fruntașilor și a făcut regele după cum a spus Muchaios;²² și a trimis [veste] în toată împărăția, în fiecare provincie după limba locuitorilor, încât li s-a făcut frică [oamenilor] în casele lor.

2¹ După aceste fapte, regele și-a domolit mânia și n-a mai pomenit-o pe Astin, păstrând în minte cele pe care le spusese ea și felul în care o osândise.² Și slujitorii regelui au zis: „Să se caute pentru rege fete neprihănite, frumoase la înfățișare;³ regele să pună guvernatori în toate țările din împărăția sa și aceștia să aleagă fete fecioare, frumoase la înfățișare, [pe care să le aducă] în orașul Susa, în casa femeilor, și să le încredințeze eunucului regelui, paznicul femeilor; și să li se dea alifii și toate cele de trebuință pentru îngrijire.”⁴ Iar femeia care va fi pe placul regelui să fie regină în locul lui Astin.” Lucrul acesta i-a fost pe plac regelui; și așa a făcut.

⁵ Era un iudeu în orașul Susa și numele lui era Mardochai, fiul lui Iair, al lui Semei, al lui Kisai, din tribul lui Beniamin; ⁶ acesta era dintre prinșii pe care îi luase din Ierusalim Nabucodonosor, regele Babilonului. ⁷ El creștea

1,20 „în regatul său”: TM adaugă: „și e mare”.

1,22 „în fiecare provincie”: TM adaugă „după scrierea ei, și la fiecare popor...”.

2,1 „După aceste fapte”: gr. μετὰ τοὺς λόγους τούτους. Unii comentatori sunt de părere că intervalul la care face referire autorul sacru era unul destul de îndelungat și, după toate aparențele, coincidea cu campania regelui Xerxes în Grecia (cf. și 2,16). Herodot afirmă în *Istoriei* 9,108-113 că la întoarcerea din campania dezastruoasă, regele s-a lăsat pradă plăcerilor dragostei.

2,2 „Campaniile” regale de peșit erau un obicei curent în monarhiile orientale antice. Familiile fecioarelor luate cu forța de slujbașii suveranului nu se puteau împotrivi, deși nu aveau să le mai vadă niciodată. O dată ajunse la curte, ele intrau în grija mai-marelor eunucilor, care le introducea la rege.

2,6 După „din Ierusalim”, TM are în plus „împreună cu *Yekhon'ya'h*, regele lui Iuda”.

2,7 TM precizează care era numele eвреiesc al eroinei, înainte ca aceasta să intre în harem: *Hadhassāh*, „mirt”. Noul nume, „Ester” (gr. Εσθηρ), a fost pus în legătură cu pers. *stara*, „stea”, sau cu numele zeiței Ishtar. ♦ „a crescut-o”: gr. ἐπαίδευσεν. Deși veri, diferența de vârstă dintre Mardochai și Ester era destul de mare, așa cum sugerează verbul grecesc utilizat. ♦ „pentru a-i fi soție”: TM are „și o înfiase”. Dar legenda iudaică ulterioară concordă cu varianta grecească.

o copilă, fiica lui Aminadab, fratele tatălui său, și numele ei era Ester; iar când părinții ei s-au dus, el a crescut-o pentru a-i fi soție: și era o fată frumoasă la înfățișare; ⁸ și fiindcă s-a aflat de porunca regelui, multe fete s-au strâns în orașul Susa sub mâna lui Gai; a fost dusă și Ester la Gai, păzitorul femeilor. ⁹ Fata i-a plăcut și a aflat bunăvoință în ochii lui; și el s-a grăbit să-i dea alifie [de uns trupul], și [i-a făcut] parte [din toate], și [i le-a dat] pe cele șapte fete care-i fuseseră rânduite de la palat; și s-a purtat bine cu ea și cu slujitoarele ei în casa femeilor. ¹⁰ Ester nu i-a dezvăluit nici neamul, nici patria ei: căci Mardochai o învățase să nu le dea la iveală. ¹¹ Iar Mardochai venea în fiecare zi la curtea femeilor, să vadă ce se va petrece cu Ester. ¹² Timpul pentru o fată ca să meargă la rege era când se împlineau douăsprezece luni; căci așa erau împlinite zilele de îngrijire: șase luni se ungeau cu ulei de smirnă și șase luni cu miresme și cu alifii de-ale femeilor. ¹³ Și atunci [fata] se duce la rege; și orice spune ea i se dă ca să meargă astfel din casa femeilor până în iatacul regelui. ¹⁴ Ea intră seara și când se face ziua pleacă într-o a doua casă a femeilor, unde se află Gai, eunucul regelui, păzitorul femeilor; și nu mai intră la rege decât dacă este chemată pe nume. ¹⁵ Iar când s-a împlinit vremea pentru Ester, fiica lui Aminadab, fratele tatălui lui Mardochai, să meargă la rege, n-a lăsat la o parte nimic din ce-i poruncise eunucul, păzitorul femeilor: într-adevăr, Ester afla

2,8 După „porunca regelui” TM are în plus „și legea lui”. ♦ După „a fost dusă și Ester” TM are „la casa regelui, sub mâna lui Hēgay”.

2,9 „în casa femeilor”: TM are „partea cea mai bună a casei femeilor”.

2,10 Dezvăluirea identității etnice a eroinei ar fi făcut imposibilă ascensiunea ei socială: sfatul lui Mardochai se va dovedi providențial (cf. 4,14).

2,11 Haremul era păzit cu strășnicie de eunucii suveranului. Nici un alt bărbat nu avea cum să pătrundă în incinta apartamentelor femeilor regelui și nu știa ce se întâmplă înăuntru. Probabil că Mardochai, în calitatea sa de curtean, și nu de simplu portar, cum par să indice unele surse exegetice, putea să se intereseze în secret de soarta Esterei, de la garda de eunuci.

2,12 Pregătirile tinerelor au durat un an, în conformitate cu eticheta regală persană.

2,13 „[fata] se duce la rege”: TM are: „Și atunci, iată cum se duce...” ♦ „orice spune ea i se dă” – după lecțiunea aleasă de Rahlfs, cu pronumele la neutru (care corespunde și cu TM); manuscrisele mari au pronumele la masculin și atunci sensul ar fi „cel căruia îi spune [regele] îi îngăduie [ei] să meargă cu el...”.

2,14 După „decât dacă”, TM are „regele o dorește și...”. ♦ „Competitoarele” respinse de suveran după prima noapte deveneau soții de rangul al doilea și ocupante permanente ale haremului suveranului.

bunăvoință la toți cei care o priveau. ¹⁶ Și a mers Ester la regele Artaxerxes a douăsprezecea lună, care este Adar, în al șaptelea an al domniei lui. ¹⁷ Și a iubit-o regele pe Ester și aceasta a găsit bunăvoință la el mai mult decât toate fecioarele: și el i-a pus pe cap diadema de soție. ¹⁸ Și regele a dat un ospăț pentru toți prietenii săi și pentru oamenii de vază timp de șapte zile și a preamărit nunta sa cu Ester; și le-a dat o scutire celor aflați sub puterea lui. ¹⁹ Iar Mardochai slujea la curte. ²⁰ Ester nu-și dezvăluise patria; căci așa o învățase Mardochai, să se teamă de Dumnezeu și să-l îndeplinească poruncile, ca atunci când era cu el; iar Ester nu și-a schimbat purtarea.

²¹ Și doi eunuci ai regelui, comandanții gărzii de corp, erau nemulțumiți că Mardochai fusese înaintat [în rang] și căutau să-l ucidă pe regele Artaxerxes. ²² Lucrul a fost descoperit de Mardochai și el i-a dat de veste Esterei, iar ea i-a dezvăluit regelui despre uneltire. ²³ Regele i-a cercetat pe

2,16 „Adar”: a douăsprezecea lună a calendarului evreiesc postexilic corespunde astăzi perioadei cuprinse între a doua jumătate a lui februarie și prima jumătate a lui martie. Textul O are, ca și TM: „Tebeth”, luna a zecea (decembrie-ianuarie).

2,17 După „pe Ester”, TM are „mai mult decât pe toate femeile”. ♦ Ester devine soția oficială a suveranului. TM adaugă „și a făcut-o regină, în locul lui Washi”. ♦ „Diadema” (gr. τὸ διάδημα) era de fapt o panglică de purpură, vârstată cu alb, legată în jurul frunții.

2,18 „nunta sa”: nu apare în TM. ♦ „o scutire”: TM adaugă „și a făcut un dar regesc”. După fastuoasele ceremonii nuptiale, regele făcea diverse daruri soției sale. Printre acestea se numărau și o serie de cetăți și de teritorii, care urmau să suporte cheltuielile personale ale reginei și curții ei și care erau scutite de impozitele normale pe care le plăteau restul regiunilor din imperiu.

2,19 În TM versetul începe: „La a doua adunare de fecioare...” ♦ „slujea la curte”: gr. ἐθεράπευσεν ἐν τῇ οὐλῆ. TM are „stătea la poarta regelui”; aceeași diferență re apare în toate locurile similare. De aceea, în privința slujbei lui Mardochai, părerile comentatorilor sunt împărțite. Unii sunt de părere, în acord cu TM, că Mardochai era un simplu portar la curtea regală, alții că el ar fi deținut un loc mai înalt în ierarhia slujbașilor palatului.

2,20 După „patria” TM are „nici poporul”. ♦ „să se teamă... poruncile”: adaos al LXX. În TM versetul continuă: „Ester asculta de cuvântul lui *Mardokhay* ca atunci când se afla sub tutela lui.”

2,21 În TM: „În vremea aceea, pe când *Mardokhay* ședea la poarta regelui, *Bigethan* și *Tereș*, doi eunuci ai regelui, paznici ai pragului, erau furioși și căutau...” Nu se indică motivul nemulțumirii.

2,23 „i-a trimis la spânzurătoare”: gr. ἐκρέμασεν αὐτοῦς. Verbul grec înseamnă inițial „a suspenda; a atârna” și traduce fidel verbul ebraic, pe care unii comentatori l-au interpretat însă și ca „a trage în țepă”.

cei doi eunuci și i-a trimis la spânzurătoare; și regele a dat poruncă să fie consemnate spre amintire, în biblioteca regelui, cele despre fapta bună a lui Mardochai, în semn de laudă.

3 ¹ După aceasta, regele Artaxerxes i-a arătat multă cinstire lui Aman Bugaios, fiul lui Amadathes, și l-a înălțat și l-a așezat într-un rang mai presus de toți prietenii săi. ² Și toți cei de la curte i se închinau, pentru că așa le poruncise regele să facă; dar Mardochai nu i se închina. ³ Și cei de la curtea regelui i-au spus lui Mardochai: „Mardochai, de ce nu vrei să ascuți de cele spuse de rege?” ⁴ Și în fiecare zi îi vorbeau [astfel], dar el nu-și apleca urechea la ei; [atunci] ei i-au povestit lui Aman că Mardochai se împotrivesc cuvintelor regelui; Mardochai le dezvăluise că este iudeu. ⁵ Și aflând Aman că Mardochai nu i se închină, s-a mâniat foarte ⁶ și a plănit să-i nimicească pe toți iudeii aflați sub domnia regelui Artaxerxes. ⁷ Și a alcătuit un edict în al doisprezecelea an al domniei lui Artaxerxes, și-a aruncat sorți zi după zi și lună după lună, ca să ducă la pieire într-o singură zi neamul lui Mardochai: și sorțul a căzut pe ziua a paisprezecea din luna Adar. ⁸ Și i-a grăit regelui Artaxerxes, spunându-i: „Este un popor risipit printre popoarele din toată împărăția ta, iar legile lor sunt cu totul diferite de [ale] tuturor popoarelor; ei nu vor să asculte de legile regelui și nu-i este de

3,1 „Bugaios”: vezi nota la 1r. Flavius Iosephus, *AI* 11,209, afirma despre Aman că era amalecit și unul dintre urmașii lui Agag, pe care Saul îl cruțase de la moarte (1Rg. 15,9). În acest fel, dușmănia dintre Aman, urmașul lui Agag, și Mardochai, urmașul lui Kis, tatăl lui Saul, s-ar explica genealogic.

3,2 „se închinau”: gr. προσεκύουν. În VT, verbul este folosit numai pentru a indica adorarea lui YHWH. Mardochai refuză să i se închine lui Aman, rămânând astfel fidel Dumnezeului unic. O eventuală închinare ar fi fost interpretată ca un gest idolatru. Nu este exclus ca refuzul lui Mardochai să se fi datorat și conștiinței sale naționale, care îi interzicea să se pună în slujba unui amalecit, populație considerată de evrei impură și blestemată. În TM, după „toți cei de la curte” este în plus: „la poarta regelui, se plecau și se închinau...”. Același conținut îl are și adaosul din TM la v. 3.

3,6 După „să-i nimicească”, TM are „poporul lui *Mārdokhay* și anume...”. Mânia lui Aman s-a răsfrânt asupra întregii populații evreiești trăitoare în Imperiul pers. Asemenea pogromuri, îndreptate împotriva diverselor populații minoritare, erau frecvente în Imperiu, așa cum reiese din mărturiile lui Herodot (*Istoria* I,106 și III,79).

3,7 În TM, versetul începe: „În luna întâi, adică Nisan”, iar „a alcătuit un edict” nu apare. După „sorti”, TM are „în fața lui Haman”. ♦ „sorti”: ebr. *pūr* – cuvânt-cheie al acestei cărți care are drept scop să explice originea sărbătorii *Pūrim*.

3,8 „un popor risipit”: TM are „un popor aparte, risipit și despărțit...”

folos regelui să-i îngăduie. ⁹ Dacă regele crede de cuviință, să scoată un edict prin care să-i dea morții; iar eu voi înscrie pentru vistieria regelui zece mii de talanți de argint.” ¹⁰ Atunci regele, scoțându-și inelul, i l-a dat în mână lui Aman, ca să pună pecetea peste înscrisurile împotriva iudeilor. ¹¹ Și i-a spus regele lui Aman: „Păstrează-ți argintul, iar cu acest popor fă cum vrei.” ¹² Și au fost chemați scribii regelui în luna întâi, în ziua a treisprezecea; și au scris, după cum a poruncit Aman, către toți comandanții și guvernatorii din fiecare provincie [începând] din India și până în Etiopia, către o sută douăzeci și șapte de provincii și către guvernatorii popoarelor, în limba acestora, în numele regelui Artaxerxes. ¹³ Și a fost trimis [mesajul] prin purtătorii de scrisori în împărăția lui Artaxerxes, să nimicească neamul iudeilor într-o singură zi, din luna a douăsprezecea, care este Adar, și să li se jefuiască averile.

^{13a} Și copia scrisorii este următoarea: „Marele rege Artaxerxes către guvernatorii și mai marii locului supuși lor din cele o sută douăzeci și șapte de provincii, [pornind] din India și până în Etiopia, scrie următoarele: ^{13b} Domnind peste multe popoare și întinzându-mi puterea peste întreaga lume, am voit (fără să mă las purtat de trufia puterii, ci purtându-mă mereu în chip cuviincios și cu bunăvoință) să păstrez mereu netulburate viețile supușilor [mei], făcându-mi un regat liniștit, care să poată fi străbătut până la margini, precum și să readuc pacea dorită de toți oamenii. ^{13c} Întrebându-i pe sfetnicii mei în ce chip s-ar putea duce la bun sfârșit acest lucru, Aman, care se deosebește între noi prin judecată sănătoasă, nestrămutat în bunăvoință și cunoscut pentru credință neclintită, și care a dobândit rangul al doilea în împărăție, ^{13d} ne-a înștiințat că prin toate semințiile din lume

3,9 Suma oferită de Aman e ca un fel de compensație pentru impozitele care nu vor mai fi percepute de la iudei, dacă aceștia vor fi uciși.

3,10 După „Aman”, TM are „fiul lui Ham^edhāthā’ Agagitul, asupritorul iudeilor”.

3,11 „argintul”: gr. τὸ ἀργύριον.

3,12 „[începând] din India... o sută douăzeci și șapte de provincii”: nu apare în TM. La final, TM adaugă „și au fost pecetluite cu inelul regelui”.

3,13 „să nimicească”: TM continuă: „să ucidă și să dea pieirii pe toți iudeii, tineri și bătrâni, copii și femei, într-o singură zi, în ziua a treisprezecea...”.

3,13a-g Adaosul B din LXX. Corespunde la Est. 13,1-7 în Vulg. și a fost inserat între v. 13 și v. 14. Cuprinde „textul” decretului regal care prevedea uciderea evreilor de către autoritățile din întregul Imperiu. Autorul a încercat să imite în greacă stilul alambicat al decretelor curții perse.

3,13b „întreaga lume”: gr. οἰκουμένη = lumea locuită.

este amestecat un popor dușmănos, potrivit prin legile lui oricărui neam și arătând în repetate rânduri nepăsare față de hotărârile regilor, astfel încât să nu fie bine așezată cârmuirea unită pe care noi o îndeplinim fără cusur. ^{13e} După ce am înțeles, așadar, că numai acest neam se află într-o neconținută împotrivire față de toți oamenii, înlocuind alcătuirea legilor cu una străină și cu răutate urzind tot ce poate fi mai rău împotriva intereselor noastre și împotriva bunei orânduiri a împărăției, ^{13f} le-am poruncit, prin urmare, ca aceia care v-au fost arătați în scrisori de către Aman, care este rânduit peste treburile [țării] și este cel de-al doilea părinte al nostru, toți aceia, cu femeii și copiii, să fie nimiciți din rădăcini de săbiile dușmanilor, fără nici un fel de milă și cruțare, în cea de-a paisprezecea zi a lunii a douăsprezecea, Adar, din anul de față, ^{13g} ca aceia care ne-au fost de mult dușmani și ne sunt și acum, fiind aruncați cu sila în tărâmul morților într-o singură zi, să nu ne mai împiedice să ducem un trai liniștit și netulburat.”

¹⁴ Și copiii ale scrisorilor au fost puse la vedere în fiecare provincie și le-a fost dată poruncă tuturor nemurilor să fie pregătite pentru ziua aceea.

¹⁵ Și treaba a fost zorită chiar și la Susa: regele și Aman au început să se îmbete; dar orașul era tulburat.

4 ¹ Mardochai, aflând ce se petrecea, și-a sfâșiat veșmintele, s-a îmbrăcat în sac și și-a presărat cenușă: apoi, năpustindu-se pe strada cea mare a orașului, a început să strige cu glas mare: „E dat pieirii un neam care n-a făcut nici un rău!” ² Și a mers până la poarta regelui și s-a oprit: căci nu-i era îngăduit să intre la curte purtând sac și cenușă. ³ Și în fiecare provincie unde fuseseră puse la vedere scrisorile erau țipete și lovituri de pumni în piept și mare jale printre iudei, [care] se culcau pe sac și cenușă. ⁴ Slujnicele și eunucii reginei au venit și i-au dat de veste; ea s-a tulburat auzind cele întâmplate și i-a trimis lui Mardochai să se îmbrace și să-și lepede sacul; dar el nu s-a învoit. ⁵ Atunci Ester l-a chemat pe Achrațaios, eunucul ei, care îi slujea, și l-a trimis să afle [toate] cu de-amănuntul de la Mardochai.

4,1 „cu glas mare”: în TM „strigarea” lui Mardochai e „mare” și „amară”, dar nu se relatează ce anume a strigat. Se sugerează nevinovăția poporului ales, pe care LXX o exprimă direct.

4,3 LXX omite dintre manifestările de doliu postul, pe care TM îl menționează. Postul începe în LXX numai la porunca Esterei, din 4,16. Poporul răspunde cu aceleași gesturi la disperarea lui Mardochai, semn al puternicei identități comunitare.

4,5 „Achrațaios”: în TM *Hathākh*.

[6]⁷ Iar Mardochai i-a descoperit cele întâmplăte și făgăduința pe care i-o făcuse Aman regelui pentru vistierie, de zece mii de talanți, ca să-i nimicească pe iudei.⁸ Și i-a dat lui copia scrisorii puse la vedere în Susa privind nimicirea acestora, ca să i-o arate Esterei; și i-a spus să-i poruncească să intre la rege și să-l roage, ca să-l înduplece pentru popor, „amintindu-ți, [a spus el], zilele smereniei tale, când te-am hrănit cu mâna mea, fiindcă Aman, al doilea după rege, a grăit împotriva noastră spre moarte. Cheamă-L pe Domnul și grăiește regelui despre noi și scapă-ne de la moarte.”⁹ Achraithaios a intrat și i-a spus reginei toate aceste cuvinte.¹⁰ Iar Ester i-a spus lui Achraithaios: „Du-te la Mardochai și spune-i: ¹¹ «Toate neamurile din împărăție știu că oricine, bărbat sau femeie, ar intra nechemat la rege, în curtea dinlăuntru, nu are scăpare: doar cel către care își întinde regele sceptrul său de aur, doar acela va scăpa. Iar eu nu am mai fost chemată să intru la rege de treizeci de zile.»”¹² Achraithaios i-a vestit lui Mardochai toate cuvintele Esterei.¹³ Atunci i-a zis Mardochai lui Achraithaios: „Du-te și spune-i: «Ester, să nu-ți spui în sinea ta că tu singură vei scăpa în împărăție, între toți iudeii.¹⁴ Căci dacă tu te faci că nu auzi în această împrejurare, dintr-altă parte va veni ajutor și ocrotire pentru iudei, însă tu și casa tatălui tău veți pieri; și cine știe dacă nu pentru această împrejurare ai ajuns tu regină?»”¹⁵ Și Ester l-a trimis la Mardochai pe cel venit la ea, să-i spună:¹⁶ „Mergi și adună-i pe toți iudeii din Susa și postiți pentru mine; să nu mâncați și să nu beți timp de trei zile, zi și noapte: și eu, la rândul meu, și slujnicele mele vom ajuna și apoi voi intra la rege, împotriva legii, chiar dacă va fi să pier.”

¹⁷ Atunci Mardochai a plecat și a făcut toate câte îi poruncise Ester;
^{17a} s-a rugat Domnului, amintind toate faptele Domnului și a spus:

4,6 Apare numai în TM: „*Hathākh* a ieșit la *Mardokhay* în piața orașului, aflată în fața porții regești.”

4,8 „amintindu-ți... de la moarte”: TM nu conține acest pasaj. Cu acest adaos, LXX propune o viziune religioasă mai adâncă asupra misiunii lui Mardochai: în felul acesta, visul personajului din primul capitol îi conferă un rol de ghid spiritual al reginei Ester, asemănător celui al lui Samuel față de Saul (cf. 1Rg. 15).

4,13 „în împărăție”: TM are „în palat”.

4,16 Postul face pandant cu rugăciunea din adaosul C (17a-z). Această asociere a postului cu rugăciunea atestă strădania versiunii grecești de a conferi sărbătorii Purim un fundament mai explicit religios.

4,17a-z Adaosul C, corespunzând în Vulg. la 3,8 – 14,19, introduce în cuprinsul Cărții Esterei rugăciunea lui Mardochai (17a-i) și a Esterei (17l-z), pline de reminiscențe

^{17b} „Doamne, Doamne, Împărate care stăpânești peste toate, căci în puterea Ta stă totul și nu este nimeni care să se poată împotrivi voinței Tale de a-l mântui pe Israel. ^{17c} Căci Tu ai făcut cerul și pământul și toate minunățiile de sub cer. Și Tu ești Domn peste toate și nimeni nu-Ți stă împotriva Ție, Doamne! ^{17d} Tu pe toate le cunoști: Tu știi, Doamne, că nu din semeție, nici din trufie și nici din iubire de slavă am făcut aceasta, de nu m-am închinat trufașului Aman. Căci așa fi fost gata să-i sărut tălpile picioarelor pentru izbăvirea lui Israel. ^{17e} Dar am făcut aceasta ca să nu pun slava omului mai presus de slava lui Dumnezeu și nu mă voi închina nimănui în afară de Tine, Domnul meu, și nu voi face acestea din trufie. ^{17f} Și acum, Doamne Dumnezeule, Împărate, Dumnezeul lui Avraam, cruță poporul Tău, căci [dușmanii] privesc la noi spre nimicire și au râvnit să dea pieirii moștenirea Ta de la început. ^{17g} Nu disprețui partea Ta, pe care Ți-ai răscumpărat-o din pământul Egiptului. ^{17h} Ascultă rugăciunea mea și fii binevoitor cu moștenirea Ta; preschimbă jalea noastră în veselie, ca, rămânând în viață, să laudăm în inhuri numele Tău, Doamne, și să nu nimicești gura celor care Te preamăresc.” ¹⁷ⁱ Și tot Israelul au strigat din [toată] puterea lor, pentru că moartea le stătea înaintea ochilor.

biblice. Faptul că Dumnezeu împlinește întocmai rugăciunile arată necesitatea lor în economia providențială și legitimitatea lor în economia textului cărții.

4,17b „Doamne, Doamne, Împărate care stăpânești peste toate”. Două sunt ipostazele lui Dumnezeu, în fiecare dintre rugăciunile celor doi eroi: Dumnezeu-rege atotputernic al Universului și Dumnezeu milostiv. La cele două epitețe divine se raportează poporul ales, ca moștenire a lui Dumnezeu. Cf. *infra* 17c, 17e, 17f.

4,17d Mardochai își justifică refuzul de a se închina lui Aman, refuz care a dus la persecutarea iudeilor.

4,17f „Și acum”: καὶ vōv. Formulă care, după amintirea faptelor lui Dumnezeu din trecut introduce cererea propriu-zisă. Invocarea lui Avraam arată că Mardochai apelează la făgăduințele făcute de Dumnezeu patriarhilor. ♦ „moștenirea Ta”: apare numai în greacă; termenul sugerează relația de apartenență dintre Dumnezeu și poporul pe care Și l-a ales.

4,17g-h La sfârșitul rugăciunilor, Mardochai și Ester îl invocă pe Dumnezeu cel milostiv. Ipostaza de salvator a Domnului (pe care o introduce trimiterea la Exod) o întrecește pe cea de Dumnezeu-Rege, unică autoritate responsabilă (cf. E. Beaucamp, *Dictionnaire de la Bible*, s.v. „Salut”, p. 530) și atotputernică. Invocarea Lui ca Rege-salvator este întemeiată pe legămintele străvechi pe care le-a încheiat cu Israel, poporul ales de El (cf. 10,3) Tema salvării enunțată explicit în LXX, nu este decât sugerată în TM.

4,17i Autorul insistă asupra devoțiunii comunitare, arătând astfel că salvarea așteptată de la YHWH este condiționată de responsabilizarea întregului popor. Dumnezeu intervine în istorie când fiecare fiu al poporului ales și-a asumat condiția de parte în legământul cu El.

^{17k} Și regina Ester și-a căutat ocrotire la Domnul, fiind cuprinsă de zbaterea morții. Și, scoțându-și veșmintele slavei sale, a îmbrăcat veșminte de mâhnire și jale; și în locul miremelor de mare preț și-a acoperit capul cu cenușă și gunoi, iar trupul și l-a smerit foarte; și tot locul pe care îl împodobea cu veselie l-a umplut cu șuvițe din părul ei; și s-a rugat Domnului, Dumnezeul lui Israel, și a spus: ^{17l} „Domnul meu, Tu singur ești regele nostru: vino-mi în ajutor mie, care sunt singură și nu am alt ajutor afară de Tine, căci îmi voi pune viața în primejdie. ^{17m} Eu am auzit, de când m-am născut în tribul părinților mei, că Tu, Doamne, l-ai luat pe Israel dintre toate neamurile și pe părinții noștri, dintre toți strămoșii lor, ca să-ți fie moștenire veșnică, și ai făcut pentru ei precum ai grăit. ¹⁷ⁿ Și, acum, noi am păcătuit înaintea Ta și Tu ne-ai dat în mâinile dușmanilor noștri, pentru că i-am cinstit pe zeii lor: drept ești Tu, Doamne. ^{17o} Dar acum ei nu se mai mulțumesc cu amărăciunea robiei noastre, ci și-au pus mâinile peste mâinile idolilor lor, ca să piardă hotărârea gurii Tale și să nimicească moștenirea Ta și să închidă gura celor care Te preamăresc pe Tine; să stingă slava Casei Tale și a altarului Tău ^{17p} și să deschidă gura neamurilor păgâne spre lauda celor deșarte și pentru ca un rege muritor să fie admirat în veac. ^{17q} Nu da sceptrul Tău, Doamne, celor care nu sunt, ca să nu-și rădă de căderea noastră, ci întoarce-le planul împotriva lor înșile și fă-l de pilduitoare ocară pe cel care a început [să uneltească] împotriva noastră. ^{17r} Adu-Ți aminte, Doamne, și fă-Te cunoscut în ceasul strămtorării noastre și dă-mi îndrăzneală, Rege al zeilor și Stăpâne a toată puterea. ^{17s} Dăruiește gurii mele cuvânt iscusit în fața

4,17l Rugăciunea Esterei o reia, structural, pe cea a lui Mardochai și o amplifică. Regina începe însă prin a-L invoca deopotrivă pe Dumnezeu-Regele și pe Domnul milostiv. ♦ *Singurătatea* Esterei o duce la Dumnezeu ca unică speranță rămasă. ♦ „îmi voi pune viața în primejdie”: *litt.* „primejdia mea este în mâna mea”.

4,17n Dreptatea divină este o temă de o importanță majoră în versiunea LXX a Cărții Esterei (cf. 8,12d; 10,3i). Ester îl cheamă pe Dumnezeu cel drept, arătând în întreaga sa rugăciune că poporul ales și ea în special vor respecta termenii legământului cu Dumnezeu.

4,17o „Casei Tale și a altarului Tău”: singura aluzie la Templu din Cartea Esterei.

4,17p „celor deșarte”: nume frecvent pentru idoli. ♦ „muritor”: *litt.* „de carne”.

4,17q „cei care nu sunt”: gr. οἱ μὴ οὄντι. Ester se referă la zeii străinilor. Războiul nu se dă numai cu oamenii nedrepti, străini de poporul ales, ci și cu plâsmuirile vane ale acestora, cu zeii falși.

4,17s Leul, simbol al puterii regale deopotrivă la evrei și la persi, este în cazul de față Artaxerxes. ♦ „cuvânt iscusit”: gr. λόγον εὐροθυμον. La fel, Iudit îi cerea lui Dumnezeu „înșelăciunea buzelor”, ca să îl poată dovedi pe Olophernes (Iud. 9,10).

leului acestuia și schimbă inima lui spre ură față de prigonitorul nostru, spre pieirea lui și a celor de un cuget cu el. ^{17t} Iar pe noi, izbăvește-ne cu mâna Ta și ajută-mi mie care sunt singură și nu Te am decât pe Tine, Doamne! ^{17u} Tu le cunoști pe toate și știi că am urât slava nelegiuiților și că mi-e scârbă de patul celor netăiați împrejur și al oricărui străin. ^{17w} Tu știi strâmtorarea mea, că mi-e scârbă de semnul măreției mele, care stă pe capul meu în zilele înfățișării mele; mi-e silă ca de o zdreanță de fiecare lună și n-o port în zilele liniștii mele. ^{17x} Roaba Ta n-a mâncat la masa lui Aman, nici nu am cinstit ospățul regelui, nici nu am băut vinul libațiilor. ^{17y} Și nici nu s-a bucurat roaba Ta din ziua înălțării mele până acum decât lângă Tine, Doamne Dumnezeule al lui Avraam. ^{17z} Dumnezeule atotputernic, ascultă glasul celor care nu mai au nădejde și scapă-ne pe noi din mâna răuvoitorilor, iar pe mine scapă-mă de teama mea.”

5 ¹ Și a fost așa: în ziua a treia, când a încetat să se roage, și-a dat jos veșmintele de jale și s-a îmbrăcat în straietele slavei ei. ^{1a} Și, împodobită cu strălucire, după ce L-a chemat pe Dumnezeu cel Atoatevăzător și Mântuitor, le-a luat cu sine pe cele două slujnice – și pe una din ele se sprijinea, ca într-o alintare, iar cealaltă o urma ținându-i poalele veșmântului; ^{1b} ea era îmbujorată, în frumusețea ei desăvârșită, și chipul îi era vesel, ca al unei îndrăgostite, însă inima îi era strânsă de teamă. ^{1c} Și după ce a trecut de toate ușile, a stat dreaptă înaintea regelui; acesta era așezat pe tronul său regesc și îmbrăcat cu toate veșmintele strălucirii sale, împodobit peste tot cu aur și nestemate; și era înfricoșător foarte. ^{1d} Și ridicându-și chipul înflăcărat de slavă, a privit în culmea mâniei, iar regina s-a prăbușit: s-a schimbat la față de slăbiciune și și-a lăsat capul pe cel al slujniciei care

4,17u-y LXX îi face Esterei un portret de atentă păstrătoare a Legii: s-a măritat cu un străin în ciuda voinței ei (17u), refuză vanele simboluri ale puterii lumesti (17w), se abține de la mâncarea și băutura impură (17x) și a recunoscut tot timpul, ca ludit, numai autoritatea supremă a Dumnezeului lui Avraam și, implicit, a legământului (17y). Profesiunea de credință a Esterei reprezintă un model de conduită pentru evreei din diaspora. Ea nu cheamă la izolaționism total, ci la colaborare cu mediul social înconjurător, în măsura în care nu se ajunge la încălcarea Legii mozaice și, o dată cu aceasta, la pierderea identității etnice și religioase.

5,1a-2b (Începutul adaosului D) Pasajul constituie o largă amplificare față de TM vv. 1-2. Din punct de vedere literar, aduce un plus de dramatism. În felul în care este descrisă slava regelui pers, unii comentatori au văzut elemente comune cu apocaliptica iudaică.

mergea înaintea ei. ^{1c} Dar Dumnezeu a schimbat duhul regelui în blândete și, tulburat, acesta a sărit de pe tronul lui și a prins-o în brațe până și-a venit în fire; și o mângâia cu cuvinte împăciuitoare și i-a spus: ^{1f} „Ce-i Ester? Eu sunt fratele tău, îndrăznește, nu vei muri, căci porunca noastră este pentru cei de rând: apropie-te.” ² Și, ridicând sceptrul de aur, i-a atins grumazul, a îmbrățișat-o și i-a zis: „Vorbește-mi.” ^{2a} Și ea i-a spus: „Te-am văzut, stăpâne, ca pe un înger al lui Dumnezeu, și inima mi s-a tulburat de teama slavei tale; căci minunat ești, stăpâne, și chipul tău este plin de farmec.” ^{2b} Și, în timp ce-i vorbea, a căzut cuprinsă de slăbiciune, iar regele s-a tulburat și toți slujitorii lui au început s-o încurajeze. ³ Și regele i-a spus: „Ce vrei tu, Ester? Care îți este rugămintea? Până la jumătate din împărăția mea, și va fi a ta.” ⁴ Ester a spus: „Astăzi este ziua mea cea mare. Prin urmare, dacă îi este pe plac regelui, să vină și el, și Aman la ospățul pe care-l voi pregăti astăzi.” ⁵ Și regele a spus: „Zoriți-l pe Aman, ca să putem îndeplini cuvântul Esterei.” Și amândoi vin la ospățul la care îi chemase Ester. ⁶ La mijlocul petrecerii, regele i-a spus Esterei: „Care îți este [rugămintea], regină Ester? Vei avea tot ce vei cere.” ⁷ Și ea i-a spus: „Cererea și rugămintea mea [sunt]: ⁸ dacă am aflat bunăvoință înaintea regelui, să vină din nou regele și cu Aman mâine, la ospățul pe care îl voi da pentru ei, și mâine voi face la fel.” ⁹ Și a ieșit Aman de la rege foarte încântat și bucuros; dar când l-a văzut Aman pe Mardochai iudeul în curte, s-a mâniat foarte. ¹⁰ Și, intrând în

5,1f „porunca”: interdicția de a intra nechemat la rege – cf. 4,11. ♦ „frate”: gr. ἀδελφός. Termenul îl desemnează în greaca iudeilor din Alexandria și pe soț. ♦ „pentru cei de rând”: gr. κοινόν, *litt.* „comun, toată lumea” (cf. Flavius Iosephus, *AI* 11,238).

5,2a „ca pe un înger al lui Dumnezeu”: s-ar putea înțelege că Ester îl vede pe rege ca pe un trimis care să împlinească planul lui Dumnezeu – de aici și teama plină de venerație.

5,4 „Astăzi este ziua mea cea mare”: nu apare în TM. ♦ „ziua mea cea mare”: Ester, ca și Iudit (cf. 12,18 și nota), înțelege importanța zilei respective ca moment al împlinirii misiunii sale. Ambiguitatea exprimării Esterei, „ziua cea mare” (gr. ἐπίσημος, *litt.* „însemnată”) trimite, probabil, la obiceiul pers de celebrare fastuoasă a zilei de naștere (cf. Herodot, *Istoriei*, I,133). Cu acest prilej îi va fi invitat Ester pe suveran și pe Aman la banchet.

5,6 „La mijlocul petrecerii”: gr. πότος, *litt.* „băutură” – este partea a doua a ospățului, dedicată băuturii și discursurilor.

5,8 „mâine voi face la fel”: TM are „mâine voi face după porunca regelui”.

5,9 Autorul îi adaugă lui Mardochai apozitia „iudeul”, pentru că unghiul de vedere este al lui Aman. În felul acesta subtil, o exprimare ultraconcentrată trimite la episodul relatat în 3,2-3. ♦ După „Mardochai”, TM are în plus „care nu se ridică și nu tremura în fața lui”.

5,10 Începe în TM: „Totuși s-a stăpânit și a intrat...” ♦ „și-a chemat prietenii și pe soția sa”: spre deosebire de TM și Vulg., LXX nu îi menționează și pe numeroșii fii ai lui Aman.

casa lui, și-a chemat prietenii și pe soția sa, Zosara,¹¹ și le-a arătat bogăția și fala cu care regele îl înconjurase și cum l-a făcut cel dintâi în rang și [i-a încredințat] conducerea regatului.¹² Și a spus Aman: „Regina nu a chemat pe nimeni la ospăț împreună cu regele în afară de mine, iar mâine am fost chemat din nou;¹³ dar aceste lucruri nu-mi plac; câtă vreme îl văd pe Mardochai iudeul în curte.”¹⁴ Atunci Zosara, soția lui, și prietenii lui i-au spus: „Pune să ți se doboare un lemn lung de cincizeci de coți și dimineată vorbește cu regele și să fie spânzurat Mardochai de acest stâlp; iar tu mergi la ospăț cu regele și fii vesel.” Și i-au plăcut cuvintele acestea lui Aman, și s-a pregătit stâlpul.

6¹ Însă Domnul a depărtat somnul de la rege în noaptea aceea; și el i-a spus dascălului său să-i aducă hrisoavele cu amintirile zilelor și să i le citească.² Și a descoperit cele scrise cu privire la Mardochai, cum a dat el de veste regelui despre cei doi eunuci ai regelui, pe când aceștia erau paznici și căutau să ridice mâna asupra lui Artaxerxes.³ Și regele a spus: „Ce cinstire și ce răsplată i-am dăruit noi lui Mardochai?” Iar slujitorii regelui i-au spus: „Nu i-ai dăruit nimic.”⁴ În timp ce regele afla despre binefacerea lui Mardochai, iată, Aman era în curte. Și regele a spus: „Cine este în curte?” Aman venise să-i spună regelui să-l spânzure pe Mardochai de stâlpul pe care-l pregătise.⁵ Și au spus slujitorii regelui: „Iată, Aman se află în curte.” Iar regele a spus: „Chemați-l.”⁶ Și regele i-a spus lui Aman: „Ce să-i fac unui om căruia vreau să-i arăt cinstire?” Aman și-a spus în sine sa: „Cui vrea regele să-i arate cinstire, dacă nu mie?”⁷ Și a spus către rege: „Omului căruia regele vrea să-i arate cinstire,⁸ slujitorii regelui să-i

5,14 „să ți se doboare”: TM are „să se facă” ♦ 50 de coți = cca 25 m. Înălțimea hiperbolică e pe măsura trufiei lui Aman. ♦ „să fie spânzurat”: gr. κρεμοσθήτω (*litt.* „a atârna, a suspenda”).

6,1 Spre deosebire de TM, LXX arată clar că Dumnezeu a intervenit în acest moment, luându-i somnul regelui Artaxerxes. TM are „regelui îi fugea somnul...”. Nici „dascălul” nu apare în TM, ci verbele sunt la forme impersonale.

6,2 Pentru deconspirarea eunucilor, cf. 2,21-23. ♦ „să ridice mâna”: ἐπιβαλεῖν τὰς χεῖρας, *litt.* „să pună mâinile” – calc după ebraică.

6,3 „nimic”: contrazice cele spuse la 1,1q.

6,8-9 Însemnele regale pe care le cere Aman corespund celor oferite de Faraon lui Iosif în Gen. 41,42-43: haină de in subțire, car triumfal/cal, crainic. În TM, Aman cere și coroană, detaliu pe care traducătorul LXX l-a omis. Despre perși, cf. Herodot III,84; VII,37.116; VIII,118.

aducă un veșmânt de în subțire în care se îmbracă regele și un cal pe care îl călărește regele; ⁹ și să [le] dea unuia dintre prietenii nobili ai regelui și să-l înveșmânte pe omul pe care îl iubește regele; să-l suie pe cal și să se vestească pe strada mare: «Astfel va fi cu orice om căruia regele vrea să-i arate cinstire.» ¹⁰ Atunci regele i-a spus lui Aman: „Precum ai grăit, așa să faci pentru Mardochai iudeul, care slujește la curte; și vezi să nu-ți scape nici unul dintre cuvintele pe care le-ai rostit.” ¹¹ Atunci Aman a luat veșmintele și calul, l-a înveșmântat pe Mardochai și l-a suit pe cal și a străbătut strada mare a orașului, vestind : „Așa va fi cu orice om căruia regele vrea să-i arate cinstire.” ¹² Și Mardochai s-a întors la curte, iar Aman la el acasă, jelind, cu capul în pământ. ¹³ Și le-a povestit Aman soției sale Zosara și prietenilor cele ce i se întâmplaseră, iar prietenii și soția i-au spus: „Dacă Mardochai este din neamul iudeilor, și tu ai început să fii umilit înaintea lui, negreșit vei cădea și nu-i vei putea ține piept; căci Dumnezeu cel viu este cu el.” ¹⁴ În timp ce ei încă vorbeau, au sosit eunucii ca să-l grăbească pe Aman să vină la ospățul pe care-l pregătise Ester.

7 ¹ Regele și Aman au intrat să ospăteze la regină. ² Iar regele i-a spus Esterei, în cea de-a doua zi, la ospăț: „Ce este, regină Ester? Care-ți sunt cererea și rugămintea? Ale tale să fie până la jumătate din regatul meu.” ³ Și, răspunzându-i, ea a zis: „Dacă am aflat bunăvoință înaintea regelui, viața să-mi fie dată la cererea mea și poporul meu, la rugămintea mea; ⁴ căci atât

6,11 Îndeplinirea fără crâcnire a poruncii regelui nu lasă loc pentru consemnarea imediată a reacțiilor sufletești. Cu laconismul extrem al exprimării se atinge punctul critic al cărții: din acest moment, soarta iudeilor și tonul relatării se schimbă radical.

6,13 Numai în mediu privat, Aman își poate recunoaște deziluzia și, mai mult, primește confirmarea temerilor sale: urmează dezonoarea. Episodul este ilustrativ pentru neajunsurile orgoliului și a fost comentat ca atare. ♦ „căci Dumnezeu cel viu este cu el”: nu apare în TM.

7,2 Regele reia, în public, întrebarea adresată Esterei în particular în 5,3.

7,4 În TM, persecuția este prezentată de Ester numai ca exterminare fizică a evreilor, însă cu trei verbe sinonime, după care urmează: „Dacă eram vânduți ca robi și slujnice, tăceam, căci pentru această asuprire nu merită să fie deranjat regele”. (Altă interpretare: „asupritorul n-ar putea compensa paguba făcută regelui”). În LXX se adaugă jaful și sclavia. În general, aceleași acuze îi sunt aduse și lui Antiochos al IV-lea Epiphanes în 1-2Mac., ceea ce i-a determinat pe unii comentatori să vadă în Aman o întruchipare a regelui seleucid. ♦ „nu am luat aminte”: poate fi o atenuare diplomatică a gravității situației, ca și cum demnitatea curții regale ar împiedica de la sine astfel de ueltiri

eu, cât și poporul meu suntem vânduți spre pieire, jaf și robie; noi și copiii noștri suntem sortiți să fim robi și roabe; dar nu am luat aminte, căci defăimătorul nu este vrednic de curtea regelui.”⁵ Regele a spus: „Cine a cutezat să săvârșească această faptă?”⁶ Ester a spus: „Dușmanul este Aman, omul acesta răuvoitor.” Atunci Aman s-a tulburat în fața regelui și a reginei.⁷ Regele s-a ridicat de la ospăț [ca să meargă] în grădină; iar Aman o implora pe regină, căci vedea că a dat de necaz.⁸ Când regele s-a întors din grădină, Aman căzuse pe pat implorând-o pe regină. Atunci regele a spus: „Chiar îmi vei silui soția în casa mea?” Auzindu-l, Aman s-a schimbat la față.⁹ Bugathan, unul dintre eunuci, a spus atunci către rege: „Iată, Aman a pregătit și un stâlp pentru Mardochai, cel care a grăit cu privire la rege; a fost ridicat în curtea lui Aman un stâlp de cincizeci de coți.” Atunci regele a spus: „Să fie atârnat de el.”¹⁰ Și Aman a fost spânzurat de stâlpul pe care el îl pregătise pentru Mardochai. Și atunci s-a potolit mânia regelui.

8¹ În aceeași zi regele Artaxerxes i-a dăruit Esterei toate câte erau ale lui Aman defăimătorul, iar Mardochai a fost chemat la rege, căci Ester dezvăluise faptul că era înrudit cu ea.² Regele și-a scos inelul pe care îl luase înapoi de la Aman și i l-a dat lui Mardochai; iar Ester l-a rânduit pe Mardochai peste toate câte fuseseră ale lui Aman.³ Pe deasupra, a vorbit cu regele și i-a căzut la picioare și l-a rugat să înlătore nenorocirea voită de Aman și tot ce făcuse el împotriva iudeilor.⁴ Regele a întins către Ester

josnice. Însă gr. *καρῆκουσα* poate însemna și „mi-a ajuns la ureche”. ♦ „defăimătorul”: gr. *ὁ δὲ ἄβολος* – la data redactării traducerii în greacă, termenul avea doar sensul pur omenesc, nedeseemnând încă răul personal.

7,5 La sfârșit, TM are în plus „și unde este?”.

7,6 „Dușmanul”: TM are „Dușmanul și asupritorul”.

7,7 În TM se specifică faptul că regele pleacă mânios.

7,8 „pe pat”: TM are „pe patul pe care ședea regina”. ♦ „s-a schimbat la față”: TM are „i-au acoperit față”, gest ce însemna osândirea la moarte.

7,9 „Bugathan”: în TM *Har'bhônâh*. ♦ „cu privire la rege”: TM are „spre binele regelui”. ♦ „atârnat”: *lit.* „răstignit”; în alte locuri (chiar și în versetul următor), verbul este „a spânzura”.

8,1 „toate câte erau ale lui Aman defăimătorul”: TM are „casa lui *Hāmān* asupritorul”.

8,2 Era vorba despre inelul regal cu pecete pe care i-l dăruise Artaxerxes lui Aman în semn de prețuire și încredere (3,10). O dată trecut lui Mardochai, acesta era învestit cu autoritatea de a abroga decretul adversarului său.

8,3 După „i-a căzut la picioare”, TM are „și a plâns”.

8,4 „a întins... scepstrul”: ca și la 4,11 și 5,2 – gest de izbăvire.

sceptrul de aur; atunci Ester s-a ridicat, ca să stea lângă rege. ⁵ Și a spus Ester: „Dacă îți este pe plac și am aflat bunăvoință [înaintea ta], să fie trimisă poruncă spre a fi anulate scrisorile trimise de Aman, cele scrise pentru a-i nimici pe iudeii din regatul tău. ⁶ Căci cum voi putea să văd nenorocirea poporului meu și cum mă voi putea izbăvi când va fi nimicit neamul meu?” ⁷ Și a spus regele către Ester: „Ți-am dat toate bunurile lui Aman și am vrut să-ți fac pe plac; pe el l-am spânzurat de stâlp, pentru că a ridicat mâna asupra iudeilor: ce mai dorești încă? ⁸ Scrieți și voi în numele meu cum găsiți de cuviință și pecetluiți cu inelul meu; căci toate câte sunt scrise la porunca regelui și pecetluite cu inelul meu nu pot întâmpina împotrivire.” ⁹ Au fost chemați scribii în luna întâi, care este Nisan, în ziua a douăzeci și treia a aceluiași an, și au fost scrise pentru iudei toate câte erau poruncite către economi și către conducătorii satraپیilor, din India până în Etiopia, către cele o sută douăzeci și șapte de satrapii, după ținuturi și după limba fiecăruia. ¹⁰ Și au fost scrise din porunca regelui și pecetluite cu inelul său; și au trimis scrisorile prin purtătorii de scrisori; ¹¹ [regele] le porunca iudeilor să-și urmeze propriile lor legi în orice oraș, ca să se ajute între ei și să facă cu dușmanii și cu potrivnicii lor după cum voiesc, ¹² într-o singură zi, în toată împărăția lui Artaxerxes, în cea de-a treisprezecea zi a lunii a douăsprezecea, Adar.

8,5 Deși Aman fusese condamnat la moarte, decretul împotriva iudeilor nu fusese încă retras.

8,7 „către Ester”: TM are „către Ester regina și către *Mărdokhay* iudeul”. ♦ Răspunsul regelui în TM: „Iată, toate bunurile lui Haman le-am dat Esterei, iar pe el l-au atârnat de stâlp fiindcă ridicase mâna împotriva iudeilor.”

8,8 Artaxerxes nu uită să îi atragă atenția reginei că decretul regal, o dată adoptate, nu pot fi abrogate. Ceea ce îi cere regele Esterei este să găsească o formulă (declinându-și totuși responsabilitatea — „cum găsiți de cuviință”: *ὡς δοκεῖ ὑμῖν*) care să neutralizeze într-un fel efectele concrete ale decretului precedent, fără însă a-l abroga formal. ♦ După „Scrieți și voi”, TM are în plus „pentru iudei”.

8,9 „scribii”: TM adaugă „regești, pe dată”. ♦ „Nisan”: TM are *Sīwān* (mai-iunie). LXX reduce timpul mort, de așteptare a noului decret.

8,10 „purtătorii de scrisori”: gr. *βιβλιοφόροι*. Termenul îi desemnează pe curierii oficiali din Imperiul pers, faimoși pentru organizarea lor în cel mai rapid serviciu de acest fel din lumea antică. TM adaugă aici „care călăreau pe caii de curse ai regelui, din iepe de rasă”.

8,11 TM: „Regele le dădea voie iudeilor din fiecare oraș să se unească și să-și apere viețile (*lit.* să stea pe viețile lor), să nimicească, săucidă și să dea pieirii orice ceată înarmată a unui popor sau a unei provincii care i-ar asupra, pe ei, copiii și femeile [lor], și să le jefuiască bunurile.”

^{12a} Cele de mai jos sunt copia scrisorii: ^{12b} „Marele rege Artaxerxes către guvernatorii provinciilor din cele o sută douăzeci și șapte de satrapii, din India până în Etiopia, celor ce ne sunt credincioși, salutare. ^{12c} Mulți care au primit adesea cinstiri din îmbelșugata bunătate a binefăcătorilor lor au râvnit la mai mult și nu caută numai să ne atace supușii, ci, nefiind în stare să rabde ce trebuia să-i mulțumească, se apucă să uneltească și împotriva binefăcătorilor lor. ^{12d} Și nu se mulțumesc să nimicească recunoștința dintre oameni, ci semeșindu-se la lăudăroșeniile unor oameni străini de orice bine, își închipuie că vor scăpa de dreptatea Dumnezeului veșnic Atoatevăzător, ce urăște răul. ^{12e} Și adeseori, pe mulți dintre cei puși în dregătorii, îndemnul prietenilor în care s-au încrezut ca să le dea pe mână treburile lor i-a făcut părtași la vina de a fi vărsat sânge nevinovat și i-a dus spre nenorociri fără întoarcere, ^{12f} astfel de prieteni amăgind prin viclenia mincinoasă a firii lor rele curata bună credință a stăpânilor. ^{12g} Și putem să vedem [aceasta] nu atât din povestirile mai vechi, care ne-au fost transmise, cât cercetând ce se petrece lângă voi, toate blestemățiile săvârșite de ticăloșia unora care aveau putere fără să o merite. ^{12h} [Se cuvine] dar să luăm seama la viitor, ca să păstrăm împărăția netulburată pentru toți oamenii, cu pace, ¹²ⁱ săvârșind schimbări și judecând mereu pricinile care ni se înfățișează cu privire cât mai nepărtinitoare. ^{12k} Căci, iată, Aman fiul lui Amadathes, un macedonean, de fapt un străin de sângele perșilor, și deosebindu-se mult de blândețea noastră, bine primit de către noi, ^{12l} a aflat dragostea pe care o avem față de orice neam în

8,12a-x Adaosul E corespunde cu Vulg. 16,1-24 și conține decretul contrar celui dat de Aman și cuprins în adaosul B (cf. 3a-g). După Elias Bickermann, stilul celor două edicte este o imitație a prozei birocratice elenistice din vremea lui Lisimah și retorica greacă ce stă la baza edictului era cea întrebuințată la Ierusalim în timpul lui Alexandru Iannaus (103-76 î.H.).

8,12a-f Textul, în oglindă cu cel de la 3,13a-f, pune întreaga responsabilitate a gestului necugetat pe seama lui Aman.

8,12g-h Motivul păcii și al bunăstării regatului fusese invocat și de Aman, însă pentru a legitima pogromul.

8,12k-o „macedonenii”: aluzie transparentă la noul val de elenizare care cuprinsese Palestina. Anacronismul vădit ar fi un indiciu în plus al vârstei elenistice a Cărții Esterei. În acest caz, macedonenii îi reprezintă pe seleucizi și, mai puțin probabil, pe lagizi, dinastia elenistici urmași ai diadohilor lui Alexandru cel Mare. Autorul adaosului manifestă o anumită nostalgie pentru epoca persă, mai favorabilă iudeilor decât cea elenistică.

8,12l Iubirea pentru celelalte neamuri pe care o afirmă decretul lui Artaxerxes poate fi și un răspuns voalat al iudeilor la acuzația de xenofobie pe care lumea antică o aducea poporului ales.

asemenea măsură încât a fost numit tatăl nostru; și a ajuns al doilea la tronul regesc, înaintea căruia se închinau toți. ^{12m} Dar, neputându-și înfrâna trufia, a încercat să ne lipsească de domnie și de viață, ¹²ⁿ cerând, prin viclesuguri felurite și înșelătorii, pieirea salvatorului și pururi binefăcătorului nostru, Mardochai, și a Esterei, desăvârșita [noastră] părtașă la domnie, împreună cu tot neamul lor; ^{12o} prin aceste mijloace el chibzuia ca, după ce ne va fi surprins rămași singuri, să schimbe conducerea perșilor cu cea a macedoneșilor. ^{12p} Noi însă am aflat că iudeii, sortiți pieirii de către cel mai nelegiuit dintre oameni, nu sunt răufăcători, ci se călăuzesc după legile cele mai drepte, ^{12q} fiind fiii Dumnezeului celui viu, celui Preaînalt și Preamare, care ne îndrumă domnia, nouă, ca și înaintașilor noștri, înspre cea mai bună orânduire. ^{12r} Să faceți bine, așadar, și să nu dați ascultare scrisorilor trimise de Aman, fiul lui Amadathes, pentru că cel care le-a alcătuit a fost atârnat, cu întreaga sa familie, la porțile Susei, Dumnezeul Atotstăpânitor dându-i degrabă osânda cuvenită. ^{12s} Și punând copia acestei scrisori în tot locul, să-i lăsați cu toată libertatea pe iudei să se folosească de legile lor și să-i sprijiniți să se poată apăra în ziua a treisprezecea a lunii a douăsprezecea, Adar, în aceeași zi, împotriva celor care i-au atacat la vreme de strămtorare. ^{12t} Căci, în locul ducerii la pieire a neamului ales, Dumnezeul atotputernic le-a dăruit veselie. ^{12u} Iar voi, între sărbătorile voastre de seamă, să țineți cu toată desfătarea o zi deosebită, pentru ca și acum și mai târziu să fie mântuire pentru noi și pentru toți cei care voiesc binele perșilor, iar pentru cei ce uneltesc împotriva noastră, o aducere aminte a pieirii. ^{12x} Și orice oraș sau ținut, în întregime, care nu va face precum am spus, va fi pustiit cu

8,12m Răutatea lui Aman se îndrepta împotriva supușilor lui Artaxerxes și o dată cu aceștia, împotriva regelui însuși. Declinarea totalei responsabilități a suveranului și delimitarea lui de Aman, slujitorul necredincios, devine și mai limpede. ♦ „neputându-și înfrâna trufia”: se poate înțelege și „neputându-și purta măreția”, adică lăsându-se corupt de putere. ♦ „de viață”: *litt.* „de duh”.

8,12n „desăvârșita”: *litt.* „ireproșabila”.

8,12p-q Nici un rege pers nu a adoptat, în istoria reală, această poziție față de Dumnezeul evreilor.

8,12s Textul scrisorii încearcă să justifice cu anticipație măcelărirea de către evrei a populației perse ca act de legitimă apărare. Cum celălalt decret nu ieșise legal din uz, singura soluție în această criză politică era permisiunea acordată evreilor de a se apăra în caz de necesitate. ♦ „Ceea ce vor evreii [din diaspora] este ca autoritățile păgâne să le recunoască legile și să își poată păstra astfel identitatea” (Anne Baudelin, p.134).

8,12u Anunțarea sărbătorii Purim, o sărbătoare a bucuriei prilejuite de izbăvirea lui Israel și a împlinirii dreptății divine.

urgie, prin lance și foc: va ajunge nu doar neumblat pentru oameni, ci și dezgustător pentru fiarele sălbatice și pentru păsări, de-a pururi. ¹³ Și copiile să fie puse la vedere în întreaga împărăție, iar toți iudeii să fie pregătiți pentru această zi, ca să lupte împotriva vrăjmașilor.”

¹⁴ Prin urmare, călăreții au plecat în grabă să împlinească cele spuse de rege; iar porunca a fost vestită și în Susa. ¹⁵ Mardochai a ieșit îmbrăcat cu veșmântul regesc și purtând cunună de aur și o diademă de însubțire purpuriu; și cei din Susa l-au văzut și s-au bucurat. ¹⁶ Iar la iudei a fost lumină și veselie ¹⁷ în fiecare oraș și ținut în care se vestea porunca; oriunde se vestea porunca la iudei era bucurie și veselie, băătură și vioioșie; și mulți din neamurile păgâne s-au tăiat împrejur și-au devenit iudei de frica iudeilor.

9 ¹ În luna a douăsprezecea, în a treisprezecea zi a lunii Adar, au sosit scrisorile scrise de rege. ² În aceeași zi, potrivnicii iudeilor au fost dați pieirii, căci nici unul nu le-a ținut piept, temându-se de ei. ³ Fiindcă mai marii satrapilor, principii și scribii regești le dădeau cinstire iudeilor pentru că îi stăpâna teama de Mardochai. ⁴ Porunca regelui ajunsese să-i facă vestit numele în toată împărăția. [⁵] ⁶ Și în orașul Susa iudeii au ucis cinci sute de bărbați: ⁷ precum și pe Pharsannes, pe Delphon și Phasga, ⁸ pe Phardatha, pe Barea, și pe Sarbacha, ⁹ Marmasina și pe Aruphaios, pe Arsaios și pe Zabuthaios, ¹⁰ cei zece fii ai lui Aman Bugaios, fiul lui Amadathes, dușmanul iudeilor, și i-au și jefuit. ¹¹ În aceeași zi i-a fost adus

8,15 Apariția decretului și a lui Mardochai învestit cu însemnele regale provoacă bucurie în rândul locuitorilor Susei. Reacția este contrară beției și confuziei care se instaurase în același oraș după publicarea edictului lui Aman (3,15). ♦ În TM, descrierea îmbrăcăminții lui Mardochai e mai amplă, având elemente comune cu descrierea sălii de ospăț a palatului de la 1,6.

8,17 „băătură”: *lit.* „vas mare pentru băut”.

9,1 TM accentuează mai mult răsturnarea de situație: scrisoarea regelui sosește chiar în ziua în care urmau să fie nimiciți iudeii.

9,5 Versetul lipsește din majoritatea manuscriselor LXX: totuși, cu sens neclar apare, într-o versiune din S: „Și iudeii i-au lovit pe toți dușmanii lor cu lovituri de sabie, răpunându-i și omorându-i, și au făcut după placul lor cu cei care îi urau.”

9,7-10 Cei zece fii ai lui Aman înșuruiți aici scapă vigilentei decretului regal, care la 8,12r afirmă că Aman a fost spânzurat cu întreaga familie. Desigur, o neconcordanță a traducătorului LXX.

9,10 „i-au și jefuit”: TM afirmă, dimpotrivă, că iudeii nu s-au dat la jaf, deși regele le îngăduise acest lucru. Unele manuscrise LXX sunt în acord cu TM și nu pomenesc nici ele de jaf.

la cunoștință regelui numărul celor care au pierit în Susa.¹² Iar regele i-a spus Esterei: „Iudeii au dat pieirii în orașul Susa cinci sute de bărbați. Dar în împrejurimi, cum crezi că s-au purtat? Ce ai mai vrea să ceri? Ți se va împlini.”¹³ Și Ester i-a spus regelui: „Să li se dea dreptul iudeilor să se poată purta la fel și mâine, așa încât să-i spânzure pe cei zece fii ai lui Aman.”¹⁴ Și ea a îngăduit să se întâmple așa și le-a dat iudeilor din oraș trupurile fiilor lui Aman, ca să le spânzure.¹⁵ Și s-au adunat iudeii din Susa, [în] a paisprezecea zi a lunii Adar, și au ucis trei sute de bărbați, dar n-au luat nici o pradă.¹⁶ Iar ceilalți iudei, cei din împărăție, s-au adunat venindu-și în ajutor unii altora și s-au liniștit din partea vrăjmașilor; căci au dat pieirii cincisprezece mii dintre ei în a treisprezecea zi a lunii Adar și n-au luat nici o pradă.¹⁷ Și s-au liniștit în a paisprezecea zi a aceleiași luni și au ținut-o ca zi de odihnă, cu bucurie și voieșie.¹⁸ Iar iudeii din orașul Susa s-au adunat și în ziua a paisprezecea și nu s-au liniștit; dar a cincisprezecea zi au petrecut-o în bucurie și voieșie.¹⁹ De aceea, așadar, iudeii risipiți prin toate ținuturile din afară țin ziua a paisprezecea a lunii Adar ca pe o zi bună, cu veselie, și fiecare trimite porții [de mâncare] vecinului său. Iar cei care locuiesc în orașele-mamă țin și ziua a cincisprezecea a lunii Adar ca pe o zi bună, de bucurie, trimițând porții vecinilor.

²⁰ Mardochai a scris aceste lucruri într-o carte și le-a trimis iudeilor, câți erau în împărăția lui Artaxerxes, celor de aproape și celor de departe,²¹ ca să-i pună să țină aceste zile bune, atât a paisprezecea, cât și a cincisprezecea zi a lui Adar;²² căci în aceste zile iudeii s-au liniștit dinspre dușmanii lor. Cât despre luna în care s-au schimbat lucrurile pentru ei, de la jale la

9,13 În TM, Ester a cerut încă o zi numai pentru uciderea dușmanilor din Susa. De aceea, în capitală, Purim se sărbătorea și a doua zi după celebrarea din provincii. ♦ LXX clarifică ambiguitatea pe care o stărnise în pasajul 9,7-10, în privința fiilor lui Aman. Aceștia au fost spânzurați, în semn de luare aminte, după ce fuseseră uciși cu o zi înainte.

9,15 Spre deosebire de ziua precedentă, evreii se abțin de la a-și jefui inamicii. Această versiune finală se impune și asupra ezitării LXX de la 9,10. Cf. și 9,16.

9,16 „cinsprezece mii”: TM are „șaptezeci și cinci de mii”. LXX atenuază amploarea uciderii. ♦ „s-au liniștit”: vocabularul face aluzie la cartea lui Iisus Nave (e.g. 11,23; 14,15), sugerând prin aceasta că cele întâmplate constituie un fel de „război sfânt”, ca în vremurile străvechi.

9,17 „zi de odihnă... voieșie”: TM are „zi de ospete și veselie”.

9,19 Fragmentul „Iar cei care locuiesc în orașele-mamă... vecinilor” nu apare în TM.

9,20 „o carte”: TM are „scrisori”.

9,21 „(zile) bune” (= „faste, prielnice”): nu apare în TM.

9,22 „zile bune, [ca de] nuntă”: TM are „zile de ospete”.

bucurie și de la suferință la o zi bună, adică luna Adar, ei să o petreacă pe toată în zile bune, [ca de] nuntă și în veselie, trimițând porții prietenilor și săracilor. ²³ Și iudeii au primit [aceasta] după cum le-a scris lor Mardochai, ²⁴ [arătând] cum Aman macedoneanul, fiul lui Amadathes, a luptat împotriva lor, cum a dat o hotărâre și a tras la sorți pieirea lor, ²⁵ și cum a intrat el la rege spunând că-l va spânzura pe Mardochai: dar câte nenorociri a încercat el să aducă asupra iudeilor s-au întors împotriva lui și a fost spânzurat, el și copiii lui. ²⁶ De aceea au fost numite acele zile „Sortii”, din pricina sorților, pentru că în graiul lor poartă numele de „Sortii”, din pricina cuvintelor acestei scrisori și din pricina a toate câte le-au avut ei de suferit pentru aceasta și a tot ce li s-a întâmplat. ²⁷ Și [Mardochai] le-a rânduit, iar iudeii le-au primit, pentru ei și pentru seminția lor, și pentru cei care li se adăugau lor; și nicidecum nu vor face altfel: iar zilele acelea [aveau să fie] o pomenire săvârșită din generație în generație, în fiecare oraș, familie și provincie. ²⁸ Iar aceste zile ale Sorților vor fi ținute în toate timpurile și pomenirea lor nu va pieri din generații. ²⁹ Regina Ester, fiica lui Aminadab, și Mardochai iudeul, au scris tot ce au făcut, precum și o întărire a scrisorii despre Sorți. [³⁰] ³¹ Și Mardochai și regina Ester și-au rânduit [toate cele hotărâte] după ei și atunci au rânduit [lucrurile] după sănătatea [minții] și

9,23 După „au primit”, TM adaugă „ceea ce începuseră să facă”.

9,24 „macedoneanul”: nu apare în TM. LXX insistă încă o dată asupra originii macedonene a lui Aman. Textul LXX se impune evreilor din diaspora, care găseau în înfrângerea lui Aman și a vrăjmașilor iudeilor din vremea lui, speranța propriei victorii asupra „macedonizării” (i.e. elenismului) care îi asalta. ♦ Ester nu mai este menționată în rezumatul lui Mardochai.

9,26 LXX explică pe larg numele sărbătorii Purim, pentru că versiunea greacă se adresa evreilor care nu mai înțelegeau ebraică. În TM, explicația e mult redusă. ♦ „Sortii”: LXX are φρουρα care transcrie aproximativ ebr. *purim*, derivat de la *pur*, cuvânt de origine asiriană care înseamnă „sort”.

9,27 „pomenire”: gr. μνημόσυνον (ebr. ZKR) – celebrare a unui moment trecut pentru a-l reține în prezent. În TM versetul e mult mai concis.

9,29 „tot ce au făcut”: nu apare în TM.

9,30 Versetul lipsește din LXX. TM are: „Au fost trimise scrisori către toți iudeii, în cele o sută douăzeci și șapte de provincii din regatul lui Ahasveros, cu cuvinte de pace și de adevăr...”

9,31 Text foarte obscur. De altfel, începând cu 9,20, tot textul este compozit, purtând urma mai multor documente. În TM se continuă v. 30: „rânduind zilele Sorților la datele lor, așa cum le rânduiseră pentru ei *Mardokhay* iudeul și regina Ester: le rânduiseră pentru ei înșiși și pentru urmașii lor, poruncind posturi și strigăte [de jale].”

după sfatul lor.³² Și Ester a rânduit aceasta prin cuvântul său, pentru totdeauna, și a rămas scris spre pomenire.

10¹ Iar regele a hotărât pentru împărăție taxe pentru pământ și pentru mare.² Cât despre puterea și bărbăția lui și bogăția și slava împărăției sale, iată, sunt scrise în cartea regilor perși și mezi, spre pomenire.³ Mardochai era al doilea după regele Artaxerxes, om însemnat în împărăție și slăvit de iudei; și-și ducea viața iubit de tot neamul său.

^{3a} Și a spus Mardochai: „De la Dumnezeu s-au făcut acestea.”^{3b} Căci îmi aduc aminte de visul pe care l-am avut în privința întâmplărilor: într-adevăr, nici una nu a lipsit:^{3c} izvorul cel mic, ajuns fluviu; și era lumină, și soare, și multă apă. Fluviul este Ester, pe care a luat-o în căsătorie regele și a făcut-o regină.^{3d} Cei doi balauri suntem eu și cu Aman.^{3e} Iar neamurile sunt cele care s-au adunat spre a nimici numele iudeilor.^{3f} Cât despre neamul meu, acesta este Israel – cei care L-au chemat în ajutor pe Dumnezeu și au fost mântuiți; Domnul a mântuit poporul Său și ne-a scăpat Domnul din toate aceste rele; și a dat Dumnezeu semnele și minunile mari, cum nu s-au întâmplat între neamuri păgâne.^{3g} De aceea, El a făcut doi sorți, unul pentru poporul lui Dumnezeu și unul pentru toate neamurile păgâne;^{3h} și au ajuns amândoi acești sorți la ceas, la soroc și la ziua judecării, înaintea lui Dumnezeu, și pentru toate neamurile;³ⁱ Dumnezeu și-a adus aminte de poporul Său și a făcut dreptate moștenirii Sale.^{3k} Și ei vor păstra aceste zile

9,32 „spre pomenire”: TM are „în carte”.

10,1 „mare”: prin regiunile maritime ale imperiului pers se înțelegeau Asia Mică și insulele adiacente sau zonele de coastă orientale ale Mediteranei (Egiptul, Fenicia).

10,2 „împărăției sale”: TM are „măreției lui *Mărdokhay*, la care îl ridicase regele”. Epilogul domniei lui Artaxerxes și a lui Mardochai este scris în stilul epilogurilor din Cărțile Regilor.

10,3 La sfârșitul versetului, TM adaugă „și grăind pace întregului său popor”.

10,3a-1 Adaosul F este pandantul adaosului A, care relatează visul lui Mardochai (cf. 1,1a-s nota). Intenția traducătorului LXX a fost ca versiunea greacă să se închidă ciclic, cu explicarea visului lui Mardochai.

10,3a LXX plasează acțiunea providenței pe primul plan. Diferența versiunii LXX față de TM constă în interpretarea explicit religioasă pe care cea dintâi o dă evenimentelor relatate.

10,3f Mesajul întregii cărți și ideologia care o susține sunt aici exprimate în mod limpede: în spatele tuturor întâmplărilor stă Dumnezeu, cu iubirea Lui pentru poporul ales.

10,3g Textul explicitează simbolismul sorților și, cu această ocazie, al sărbătorii instituite ulterior, destul de neclar exprimat în 9,26.

din luna Adar, a paisprezecea și a cincisprezecea zi a lunii, cu adunare, cu bucurie și veselie înaintea lui Dumnezeu, generație după generație, în veac, în poporul Lui, Israel.”

³¹ În anul al patrulea al domniei lui Ptolemaios și a Cleopatrei, Dositheos, care spunea că este preot și levit, și Ptolemaios, fiul său, au adus scrisoarea de mai sus despre [sărbătoarea] Sorților, [scrisoare] despre care spuneau că există [ca atare] și că a fost tălmăcită de Lysimachos, fiul lui Ptolemaios, din Ierusalim.

10,31 Colofon la Cartea Esterei, în care se dau lămuriri despre redactarea ei în greacă. Cartea a fost redactată în Palestina, la Ierusalim, fiind ulterior „depusă” (gr. προκειμένην), după E. Bickerman, într-o bibliotecă din Egipt, de vreme ce sunt menționate numele unor suverani lagizi: Ptolemeu și Cleopatra. Acest Ptolemeu a fost identificat cu Ptolemeu al XII-lea, iar anul al patrulea al domniei acestuia a fost 77 î.H. Celelalte persoane menționate sunt imposibil de identificat.

IUDIT

Introducere

I. Plasarea și subiectul

Plasată în rândul cărților „bune de citit” (deuterocanonice) acceptate de canonul LXX, între Ester și Tobit, Cartea Iuditei este o „novella” istorică, păstrată numai în versiune greacă (LXX) și latină (Vulgata). Subiectul este simplu și expus limpede în două mari secțiuni.

Prima se întinde de la capitolul 1 la capitolul 7: regele Asiriei, Nabucodonosor, pornește la război împotriva regelui mezilor, Arphaxad (1,1-6), și cere, în acest scop, ajutorul aliaților din apus, care refuză să îi asculte porunca (1,7-12); de aceea, după înfrângerea mezilor (1,13-16), Nabucodonosor organizează o campanie de pedepsire a aliaților nesupuși, în fruntea căreia îl așază pe Olophernes (2,1-20). Campania este la început devastatoare, nici o cetate nefiind în stare să îi țină piept (2,21-28). După predarea cetăților de la malul mării, Olophernes se decide să supună și Iudeea (3,1-10). Aflând ce urgie vine asupra lor, iudeii hotărăsc să se opună oștirilor păgâne ale lui Olophernes, închid trecătorile spre Ierusalim, se roagă și țin post (4,1-15). Surprins de îndârjirea iudeilor, Olophernes ține sfat cu căpeteniile oștirii (5,1-5), iar Achior, căpetenia amoniților, îi vorbește despre neamul iudeilor, de la Avraam până la întoarcerea din Egipt și construirea Templului de la Ierusalim (5,5-19), avertizându-l că iudeii pot fi înfrânți numai cu voia Dumnezeuului lor: anume, dacă aceștia au săvârșit nelegiuiri înaintea Lui (5,20-21). Mânios de sfidare, Olophernes poruncește ca Achior să fie legat sub zidurile Betuliei, cetatea israelită care străjuia trecătorile, aflată acum sub asediu (5,22-6,13). Iudeii din Betulia îl primesc pe Achior, iar acesta le dezvăluie planurile lui Olophernes (6,14-21). Olophernes asediază Betulia, tăindu-i izvoarele și însetându-i cumplit pe locuitori (7,1-32).

În a doua parte a cărții, atenția se mută asupra taberei israelite. În Betulia asediată, Iudit, o tânără văduvă evlavioasă din tribul lui Simeon, își încurajează poporul să nu se predea, cum ar fi vrut căpeteniile (8,1-32) și face, în ascuns, un plan pentru a-i înfrânge pe dușmani în tabăra lor, după

care se roagă lui Dumnezeu (8,33–9,14) și pleacă, însoțită de o slujnică, în tabăra asiriană (10,1-23). Aici se preface că vrea să-i trădeze pe iudei și intră în grațiile lui Olophernes (11,1–12,9). Chemată de Olophernes la un ospăț, Iudit profită de situație și, rămasă singură cu căpetenia asiriană, îi taie capul în somn, apoi pleacă înapoi în Betulia cu „trofeul” învelit într-o pânză (12,10–13,20). Iudit povestește locuitorilor din Betulia ce a făcut în tabăra asirienilor (14,1-10), în vreme ce aceștia din urmă descoperă tragedia și se retrag în dezordine urmăriți de israeliți (14,11–15,7). Marele preot și poporul o laudă pe Iudit (15,8-13). Iudit înalță un imn către Dumnezeu (16,1-17). Epilog (16,18-25).

II. Atestarea textului

Textul grec al Cărții Iuditei se păstrează în patru sau cinci familii de manuscrise și reprezintă o traducere după un original semitic, fie ebraic, fie aramaic. Versiunea greacă a stat la baza traducerii în latină, într-o primă fază (*Vetus latina*), și în siriacă.

Versiunea latină din Vulgata a fost întreprinsă de sfântul Ieronim după un original aramaic. În prefața cărții, el mărturisește că a făcut traducerea într-o noapte, după un original „chaldaic”, procedând mai degrabă la o echivalare semantică liberă decât la una literală. Așa se explică, poate, și scurtimea versiunii din Vulgata față de cea din LXX.

Există și câteva versiuni ebraice, care reprezintă însă retroversiuni medievale după Vulgata.

III. Istoricitate și datare

Deși Cartea Iuditei a fost considerată de Părinții Bisericii și apoi de toată tradiția ca istorisire a unor fapte autentice, poziție fermă la care se adăuga și argumentul includerii ei în rândul „cărților istorice”, critica biblică modernă a stabilit cu ușurință, pe baza unor inadvertențe cronologice și geografice, că „novella” în cauză se voiește a fi o operă de ficțiune, în care adevărul trebuie căutat în învățătura ei pilduitoare.

Astfel, Nabucodonosor este numit rege al asirienilor, și nu al Babilonului și locuiește la Ninive (1,1), oraș care a fost în realitate distrus de babilonieni în 612 î.H., înainte ca Nabucodonosor să ajungă rege. Mai mult, textul susține că Ecbatana, capitala Mediei, este cucerită de suveranul babilonian,

când de fapt ea a căzut sub Cyrus cel Mare, în 550 î.H. Arphaxad, regele Mediei, este și el o figură nebuloasă, de domeniul fanteziei istorice, dar întrunind anumite ecouri biblice (cf. Gen. 10,22.24). Apoi, unele etnonime (ca *cheleudii* de la 1,6 sau *rassisii* de la 2,23) sunt cel puțin neclare, necunoscând o atestare istorică paralelă. Betulia, teatrul de operațiuni principal, este o localitate imposibil de identificat. Indicațiile geografice vagi ale autorului nu au dobândit confirmarea așteptată de la misiunile arheologice: în jurul trecătorilor dinspre Regatul de Nord spre Ierusalim nu a fost descoperită nici o cetate strategică de mărimea Betuliei, descrisă convențional în LXX ca un oraș cu străzi largi, piețe, ziduri și turnuri de apărare (7,22.32).

Totuși, o anumită acribie cronologică a autorului, decelabilă în indicarea precisă a anului din domnia lui Nabucodonosor când a avut loc invazia care a dus la căderea Ierusalimului (587 î.H.), și o atenție geografică deosebită în înșiruirea unor toponime cu existență certă dau evenimentelor narate în Iudit un anumit grad de verosimilitate. În plus, anacronismele voite primesc un înțeles profund, acela de a include aluzii la alte epoci, de mare actualitate pentru autor, dar care au nevoie, pentru a fi crezute, de o „poveste” și de un timp eroic legitimator. Simpla relatare a unor evenimente contemporane cu autorul nu ar fi avut același efect stimulator și educativ ca o „novella” plină de aluzii la istoria imediată.

În acest sens, textul conține indicii pentru care unii au propus datarea scrierii originale în secolul al IV-lea î.H., adică în epoca persă: formula prin care Nabucodonosor cere supunere („pământ și apă”: 2,7), numele întâiului strateg, Olophernes, și al eunucului curtean Bagoas, menționate de Diodor din Sicilia, cucerirea Sidonului (2,28) sunt tot atâtea trimiteri posibile la campania răsăriteană a lui Artaxerxes al III-lea Ochus (358-338 î.H.), care a afectat și Iudeea postexilică.

Teoria conform căreia Cartea Iuditei ar fi fost redactată la sfârșitul perioadei perse s-a lovit însă de un număr important de aluzii la realități specifice epocii elenistice: menționarea *gerusiei* din Ierusalim (un echivalent grec al Sanhedrinului hasmoneic: 11,14; 15,8), obiceiul cetățenilor de a-și primi suveranul cuceritor cu cununi (3,7) și de a-l adora ca pe un zeu (3,8), însoțirea procesiunilor religioase cu dansuri și cununi din ramuri de măsline (15,13), ceremonialul care precedă cina (12,15). Toate aceste gesturi aparent ne semnificative trădează, chiar și în scrierile cu un pronunțat caracter naționalist, nivelul profund de aculturație al lumii iudeo-elenistice. Majoritatea bibliștilor sunt de părere că perioada în care a fost compusă Cartea

Iuditei este cea imediat următoare revoltei Macabeilor și că ea reprezintă un ecou clar al rezistenței iudaice de după invazia lui Antiochos al IV-lea Epiphanes. În acest caz, Iudit, eroina cu nume generic (în ebraică, numele văduvei înseamnă, de-a dreptul, „iudee”) este un pandant feminin al lui Iuda Macabeul, capul revoltei, iar Nabucodonosor – o mască a demonizării suveran din Antiohia. Decapitarea lui Olophernes trimite, în această logică, la înfrângerea generalului sirian Nicanor de către Iuda Macabeul (cf. 1Mac. 7,47), iar circumcizia târzie a lui Achior, la interdicțiile explicite impuse de Antiochos al IV-lea iudeilor în această privință.

Dependența literară, identificată de către M. Delcor, în LXX, a Cărții Iuditei de cea a lui Daniel, compusă în perioada imediat următoare revoltei Macabeilor (cca 145 î.H.), ar fi un indiciu că „novella” Iuditei a fost redactată după această dată-limită. Mai mult, plasarea Betuliei în teritoriul samaritean, așa cum sugerează vecinătățile cu existență istorică certă, nu este întâmplătoare: ea ar putea trimite la campania din 107 î.H. a lui Ioan Hyrcan de recuperare a acestui teritoriu pierdut.

În orice caz, în privința autorului sau a traducătorului în greacă nu există nici o informație concludentă intrinsecă sau extrinsecă textului. Aceeași dificultate persistă și în legătură cu locul în care a fost redactată Cartea Iuditei. Având în vedere că versiunea greacă se baza pe un original semitic, majoritatea bibliștilor pledează pentru originea ei palestiniană. În privința traducerii în greacă, este însă mai greu de tranșat. Asociind-o celei de-a doua Cărți a Macabeilor, S. Zeitlin constata absența mesianismului din Cartea Iuditei, trăsătură specifică scrierilor din diaspora. Dacă, în patria-mamă, locuitorii se preocupau de scrieri cu un caracter apocaliptic mai pronunțat, evreii din diaspora, puternic gheotoizați și confrunțați zi de zi cu problema traiului printre străini, preferau lecturile mai simple, dar răspunzând cu mai mare promptitudine la dificultățile cotidiene. În acest sens, S. Zeitlin indică Antiohia ca pe un posibil loc de traducere a cărții în greacă. Gilles Dorival înclină să asocieze, prin comparație tematică și lexicală, Cartea Iuditei cu 1Mac. și critică parțial teoria lui Zeitlin, arătând că traducerea în greacă s-ar fi putut face, la fel de bine, și la Alexandria. Total opus supozițiilor celor doi bibliști amintiți, G. Mussies indică, fără argumente, Palestina ca loc al traducerii.

IV. Mesajul

Cartea Iuditei, ca de altfel toate celelalte scrieri iudaice din perioada elenistică, răspunde nevoii acute a evreilor palestinieni și din diaspora de a-și redefini identitatea religioasă și etnică. Raportul față de Legea mozaică s-a schimbat în această perioadă: lecția deuteronomistă a implacabilei retribuții divine risca să inducă o atitudine retractilă față de orice provocare exterioară. Față de pericolul iminent reprezentat de invazia elenistică, iudaismul trebuia să treacă de la izolaționismul precaut la rezistența militantă.

Ca și în cazul Macabeilor sau al Cărții Esterei (a se vedea și Introducerile respective), Iudit atestă starea de urgență a unei națiuni, o situație excepțională. În primul rând, asupra acestui lucru atrage atenția intrarea în scenă a unui personaj feminin cu totul remarcabil. Iudit incarnează noul model de devoțiune iahvistă, pe care unii comentatori l-au comparat cu doctrina fariseică: văduvă cu o genealogie impresionantă, care îi explică în parte radicalismul, eroina refuză să se recăsătorească, preferând o viață ascetică în propria-i casă, fapt care îi atrage nu oprobiul – cum ar fi fost de așteptat în asemenea situații în societatea antică –, ci admirația deschisă a întregii comunități. Asceza este însă dublată de o bunăstare care-i asigură Iuditei independența reală. Apoi, precum ceilalți eroi biblici „contemporani” (Daniel și Ester), Iudit se îngrijește să respecte întru totul interdicțiile alimentare, purificările rituale și sărbătorile mari impuse de Lege. Tot acest rigorism pare să fie ecoul politicii religioase practicate de farisei (nu se cunoaște cu precizie vremea apariției acestei grupări, dar în orice caz rădăcinile ei se găsesc la începutul perioadei hasmoneilor). Mai mult, ea postește și se roagă neîncetat, ceea ce-i conferă la un moment dat, spre deosebire de maimarii cetății, tributari încă unei concepții simpliste retribuționiste, discernământul propriilor gesturi. Dacă Ozias, căpetenia cetății, interpretează asediul îndelungat și însetarea cruntă a poporului din cetate ca pedeapsă divină pentru un păcat neștiut, văduva cu conștiința liberă nu pregetă să vadă în aceeași situație o încercare la care Dumnezeu își supune poporul. Fără a invoca sau a face în vreun fel aluzie la idealul monarhic (înlocuit aici cu autoritatea vagă a gerusiei și a marelui preot), Iudit se situează în seria marilor eroine din vremea Judecătorilor și se propune, în descendența Deboarei și a Iaelei, ca personaj justițiar pe cont propriu, însă în folosul nemijlocit al comunității. Legătura dintre personajele biblice amintite, mai ales cea dintre Iudit și Debora, este voită și explicită, autorul Cărții Iuditei recurgând la aceleași

procedee literare și chiar la citate. Astfel, Iudit are aceleași înclinații „materne” ca Debora și este la fel de șireată și curajoasă ca Iael.

Însă cultura scripturară a autorului nu se limitează la aceste paralele. Personajul își găsește adevărata legitimare într-un episod anterior epocii Judecătorilor, la care face trimitere și genealogia sa extraordinară. Iudit își transcende feminitatea și devine continuatoarea legitimă a fraților Dinei, fecioara siluită din Gen. 34. Iudit se trage din Simeon și este gata să își apere și să își răzbune „fecioara”: comentatorii antici au făcut apropierea dintre numele cetății Betulia și cuvântul ebraic *b^ethülāh*, „fecioară”. Apoi, ea adoarme vigilența dușmanilor, pe care îi lovește năpraznic la ivirea prilejului. Și în acest caz, paralelismul cu episodul răzbunării Dinei de către cei doi fii ai lui Iacob, Simeon și Levi, este întărit cu citate din Gen. 34,7. Deși condamnat de Iacob în Gen. 34,30, gestul celor doi frați a câștigat în perioada intertestamentară o faimă aparte, fiind „celebrat” și în apocrife contemporane cu Cartea Iuditei: *Testamentul lui Levi* și *Cartea Jubileelor*. Modelul mozaic joacă și el un rol hotărâtor, fiind amintit, de asemenea, prin citate (9,7-8, cf. Ex. 15,3).

Ca și Ester, Iudit își folosește farmecul personal pentru a-și atinge scopul. Unul dintre posibilele argumente care vor fi dus la excluderea Cărții Iuditei din canonul ebraic va fi fost tocmai lipsa de pudoare și de scrupule a eroinei. Totuși, observă M. Delcor, Iudit nu ridică probleme de interpretare etică. Lecția pe care trebuie să și-o însușească cititorul este că Dumnezeu găsește întotdeauna resurse, adesea neașteptate, pentru a-Și apăra poporul. În această situație, Iudit nu este decât un instrument în mâna Domnului, însă un instrument credincios și, tocmai de aceea, investit cu inițiativă. Spre deosebire de alte cărți „istorice” deutero-canonicе (cf. Tobit), dreptele judecăți ale lui Dumnezeu se dezvăluie numai indirect, exclusiv în registru uman. Orice element vădit miraculos este absent din scenariul cărții. Concepută ca o lectură plăcută, fără mari pretenții teologice, dar cu un puternic filon hortativ, Cartea Iuditei promovează, în mediile iudaice, valori concrete de tipul cutezanței bine plănuitе, al activismului războinic și al perseverenței în rezistență.

V. Canonicitatea

În *Epistola către Africanus* 19 [13], Origen afirmă că Iudit și Tobit nu sunt considerate, la evrei, în rândul apocrifelor, deși absența lor din canon ar conduce la această concluzie. În termenii autorului antic creștin, cele două

cărți nu sunt nici „testamentare” (ἐνδοθήκοι), nici „apocrife” (ἀπόκρυφοι, ceea ce numim astăzi „pseudepigrafice/ deuterocanonice”). Scrierile testamentare erau citite, comentate și menționate în omilii. Despre scrierile „apocrife” din canonul ebraic, Origen spune că nu făceau parte din Scriptură și că o eventuală lectură a acestora trebuie făcută cu discernământ și cu prudență. Clasificarea lui Origen se oprește la aceste considerații negative, fără a numi cu precizie categoria canonică în care se integrează Iudit și Tobit. M. Harl crede că terminologia canonică pe care o folosește cu atâta siguranță Origen este anterioară acestuia, datând probabil din perioada în care a avut loc „conciliul” de la Iamnia.

Excluderea Cărții Iuditei din canonul ebraic a primit mai multe explicații: au fost invocate, pe rând, metodele „indecente” ale eroinei de a-și înfrânge adversarul, acceptarea de către betuliți a circumciziei ammonitului Achior, care contravenea dispozițiilor explicite din Deut. 23,3. Amy-Jill Levine crede că Iudit a fost exclusă din canon pentru că învățații de la Iamnia știau că această carte era de dată târzie și, în mod evident, operă de ficțiune. Circulația, mai ales în greacă, a cărții ar fi putut de asemenea constitui un contraargument la includerea ei în canonul ebraic.

Această literatură de graniță, din care făceau parte și Iudit sau Tobit, este acceptată însă în canonul creștin bazat pe LXX. Din nou, fără a le numi cu un termen precis, Origen vorbește despre Ester, Iudit, Tobit și Înțelepciunea lui Solomon în *Omilia la Numerii 27,1*. Scrierile sunt rezervate catehumenilor, deoarece conțin o învățătură morală simplă, fără obscurități, și sunt imediat accesibile cititorilor.

În secolul al IV-lea, Atanasie urmează clasificarea lui Origen, dar, în plus, numește a treia categorie nedefinită până atunci, cu sintagma „alte scrieri”. Observațiile lui converg cu cele ale lui Origen: aceste scrieri fără mistere și fără învățături ascunse, clare prin ele însele și neavând nevoie de comentarii, sunt recomandate începătorilor, pentru a le cultiva ura față de păcat și fuga de idolatrie.

Ieronim traduce și inserează Iudit în Vulgata, deși cartea nu figurează în Biblia ebraică, tocmai pentru că „sinodul de la Niceea a trecut-o în rândul scripturilor sfinte”. Important este și că Ieronim a tradus-o după o versiune „chaldaică”.

Iudit la Părinții Bisericii

Dacă vor fi existat, nu ni s-au păstrat comentarii sistematice la Cartea Iuditei din perioada patristică. Totuși, personajul este citat cu frecvență începând cu secolul I (*Epistola către Corinteni* a lui Clement Romanul). Nu de puține ori numele ei apare în compania altor personaje feminine din Vechiul Testament, precum Sarra, Rebeca, Debora, dar mai ales Ester, altă eroină luptătoare a evreilor. În *Epistola clementină* (55,4), ea este invocată ca exemplu de sacrificiu și altruism. Nici o clipă, spune autorul, întristat de disensiunile din comunitatea creștină din Corint, Iudit nu s-a gândit la propria-i persoană, punând mai presus de viața ei salvarea comunității aflate în pericol. Parcurgând fragmentele patristice unde apare numele Iuditei, distingem câteva direcții de interpretare:

1. Iudit ca „femeie bărbat”: este un topos al literaturii creștine timpurii. Creștinismul pleacă de la premisa paulină că în Hristos nu mai există „bărbat sau femeie”, în sensul diferențelor sexuale, persoana umană îndumnezeită, hristificată, transfigurată prin har depășind acest stadiu natural bipolar. Cea care inaugurează seria „femeilor bărbat” (*mulier virilis*) este Tecla, discipola apostolului Pavel, care preferă martiriul abjurării creștinismului, și care va deveni model al majorității biografiilor feminine din primele secole¹. Pentru Didim cel Orb, în *Comentariile la Zaharia* 2,265, Iudit este, la rândul ei, una dintre aceste femei care și-au depășit slăbiciunea sexului prin curaj și tenacitate. El o numește chiar „preabărbătoasa Iudit”. Același calificativ i-l atribuie Ioan Gură de Aur (autorul este incert) într-un *Comentariu la Psalmul 75*. Antiohianul însă precizează că este vorba despre un „curaj al înțelepciunii”, superior simplului curaj războinic. Dar pagina cea mai frumoasă despre această calitate a scris-o, înaintea celor doi Părinți pomeniți mai sus, Clement Alexandrinul, în *Stromata a IV-a*. 19,118 sq. După Clement, modelul „adevăratului gnostic” nu este încarnat numai de bărbați, ci și de femei, exemplele sale vetero-testamentare fiind Iudit, Ester, Miriam, sora lui Moise, și Suzana.

2. Pentru toți acești autori, la originea curajului Iuditei stă credința ei nestrămutată în Dumnezeu. Ideea este reluată de Atanasie, în *Doctrina ad*

1. Cf. Cristian Bădiliță, studiul „Chipuri și biografii feminine în secolele IV-V” (trad. de Bogdan Tătaru-Cazaban), în Grigore de Nyssa, *Viața sfintei Macrina*, București, 2004, pp. 69-107, cu bibliografia aferentă.

Antiochum ducem 2,21 (scriere probabil apocrifă). Vorbind despre puterea divină, imprevizibilă, autorul citează trei nume: David, Ștefan și Iudit. David l-a biruit pe Goliat, într-o luptă inegală; protomartirul creștin n-ar fi rezistat chinurilor lapidării fără să cârtească; Iudit n-ar fi reușit să-l decapiteze pe Olophernes dacă Dumnezeu n-ar fi intervenit direct în cele trei episoade, determinându-le deznodământul. În *De virginibus* 2,4,24 Ambrozie revine asupra acestei idei, subliniind relația dintre credință, patriotism și pudoare. Întrucât fapta Iuditei este o faptă de credință, ea a dus la salvarea patriei/cetății fără ca eroina să fi fost întinată. La fel, Ioan Gură de Aur, *Despre Psalmul 75*: rugăciunea a ajutat-o pe Iudit să-l învingă pe Olophernes.

3. Ambrozie se referă des la figura Iuditei nu doar ca model de credință, dar în primul rând ca model de virtute creștină. În *Despre Ilie și post* 9,29, episcopul milanez invocă abținerea și moderația femeii, în contrast cu desfrânarea lui Olophernes. Prima, abținenta, postitoarea iese biruitoare; celălalt își pierde viața. Cele două personaje incarnează două tipuri de viață, spirituală și hedonistă. Abținerea face casă bună cu văduvia și invers. În ochii lui Ambrozie, Iudit este văduva ideală, castă, abținentă, credincioasă, temperată. Tot ca model de „prezbiteră”, de „bătrână înțeleaptă” vorbește despre Iudit și Didim în pasajul citat.

4. Câteva interpretări sunt legate de numele eroinei. Pentru Didim, „Iudit” înseamnă *ainesis*, „laudă” (*loc. cit.*); același sens îl dă și Ieronim, adăugându-l pe cel, *terre à terre*, de „iudee”: în *Liber interpretationis hebraicorum nominum: iudith: laudans aut confitens aut iudaea*. Pentru autorul Vulgatei, Iudit și Ester sunt prefigurări ale Bisericii care și-a biruit dușmanii (precum cele două femei i-au biruit pe dușmanii evreilor), iar pentru Didim, Iudit face parte dintr-o serie de „profetese” vetero- și neo-testamentare, serie care începe cu soția lui Avraam, Sarra, și se termină cu Fecioara Maria.

Cristian Bădiliță

Iudit

1¹ În al doisprezecelea an al domniei lui Nabucodonosor, cel care a stăpânit peste asirieni în marea cetate Ninive, Arphaxad, care a domnit peste mezi în Ecbatana,² a ridicat, în acele zile, de jur împrejurul Ecbatanei ziduri din pietre cioplite de trei coți lățime și de șase lungime, iar înălțimea zidului a făcut-o de șaptezeci de coți și lățimea de cincizeci;³ și la porțile acesteia a ridicat [zidului] turnuri de o sută de coți, iar temelia cetății a făcut-o în lățime de șaiszeci de coți;⁴ și a făcut porțile ei porți înalte de șaptezeci de coți și late de patruzeci de coți pentru ieșirile armatei vitejilor ei și pentru desfășurările pedestrimii ei.⁵ Și în acele zile regele Nabucodonosor a pornit război împotriva regelui Arphaxad în câmpia cea mare, adică în câmpia din

1,1 Nabucodonosor al II-lea, cuceritorul Ierusalimului și distrugătorul Templului, a domnit între 605 și 562 î.H., ca suveran al Imperiului neo-babilonian, nu al celui asirian, iar reședința lui era Babilon, nu Ninive. De asemenea, existența istorică a lui Arphaxad, regele Mediei, nu se poate dovedi. Inadvertența a șocat încă din Antichitate și s-au căutat soluții. De pildă, o tradiție care începe cu istoricul Sulpicius Severus (*Chronicon* II, 14-16), l-a identificat pe acest Nabucodonosor cu Artaxerxes al III-lea (358-338 î.H.), plasând acțiunea din Iudit spre sfârșitul perioadei perse. După majoritatea comentatorilor moderni, „erorile” istorice și geografice din Cartea Iuditei sunt voite de autor, ca tot atâtea indicii ale caracterului fictiv al narațiunii. Aici, suprapunerea regelui Nabucodonosor, demonizat în Scripturi, cu Imperiul asirian creează, la nivel simbolic, impresia răului absolut.

1,2 Tradiția greacă (Herodot, *Istoriei*, I, 98) îl indică drept întemeietor al Ecbatanei, capitala regatului med, actualul Hamadan din Iran, pe Deiokes, care, la fel ca Nabucodonosor din Iudit, „ridică ziduri mari și trainice de jur împrejurul” orașului. Nu este exclus ca autorul sacru să se refere aici și la o restaurare a cetății, care va fi avut loc sub Artaxerxes al III-lea. Verbul grec utilizat, οἰκοδομῶ, „a zidi, a construi”, comportă și sensul amintit. ♦ Dimensiunile impresionante ale zidurilor Ecbatanei (aproximativ 30 m înălțime și 20 lățime) sunt, mai degrabă, un indiciu simbolic al măreției lui Arphaxad.

1,4 „desfășurările”: gr. διότῳς e un termen tehnic din vocabularul militar, însemnând „așezarea trupelor, dispunerea lor pentru luptă”.

1,5 „Ragau”: gr. Ραγῶν. Probabil aceeași localitate cu Rages, menționată în Tob. 4,1 și situată la aproximativ zece km de actualul Teheran.

ținutul Ragau. ⁶ Și s-au strâns la el toți cei care locuiau ținutul muntos și toți cei care locuiau la Eufrat și Tigru și Hydaspes și în câmpiile lui Arioch, regele elamiților, și s-au adunat multe popoare la bătălia fiilor lui Cheleud. ⁷ Iar Nabucodonosor, regele asirienilor, a trimis după toți cei care locuiau în Persida și după toți cei care locuiau înspre apus, cei care locuiau în Cilicia, și în Damasc, și în Liban, și în Antiliban; și după toți cei care locuiau pe țărni, ⁸ și după cei din neamurile din Carmel, și din Galaad, și din Galileea de Sus, și din marea câmpie Esdrelon; ⁹ și după toți cei din Samaria, și din orașele ei; și la cei de dincolo de Iordan până la Ierusalim, și Batane, și Chelus, și Cades, și fluviul Egiptului, și Taphnas, și Ramesse și tot pământul Gesem, ¹⁰ până dincolo de Tanis și Memphis; și după toți cei care locuiau în Egipt, până la hotarele Etiopiei. ¹¹ Și toți locuitorii din întregul ținut au disprețuit cuvântul lui Nabucodonosor, regele asirienilor, și nu l-au urmat în război, fiindcă nu s-au temut de el – pentru ei [era] ca un singur om; și i-au trimis înapoi pe solii lui cu mâinile goale, spre rușinea feței lor. ¹² Și

1,6 „ținutul muntos”: adjectivul gr. ὄρεινός, „de la munte”, folosit substantivizat, ἡ ὄρεινή (subînțeles ὄρα, „țară, ținut”). ♦ „Hydaspes”, gr. Ὑδάσπης, afluent al Indusului. Unii comentatori sunt de părere că autorul face o confuzie geografică. ♦ „la bătălia”: gr. παράταξις înseamnă propriu-zis „așezarea trupelor în ordine de luptă, linie de bătaie”, de unde „luptă”. ♦ Arioch, „regele elamiților”, și „Cheleud” nu au fost identificați istoric. „Fiii lui Cheleud” ar putea fi caldeenii (TOB).

1,7-10 Forțat de faptul că aliații lui Arphaxad proveneau din zonele răsăritene ale imperiului „asirian”, Nabucodonosor a apelat la supușii occidentali, locuitori ai unor teritorii vaste, din Siria actuală până în Egipt. ♦ „Persida”: este încă un anacronism al autorului și un indiciu că Iudit a fost redactată în epoca postexilică. ♦ „Batane”: gr. Βατανή ar putea fi aceeași localitate cu „Baithanam” (gr. Βαϊθαναμ) din Iis. Nav. 15,59. ♦ „Chelus”: gr. Χελος ar putea fi localitatea actuală El-Chalasa, situată la cca 70 de km sud-vest de Hebron.

1,7 „pe țărni”: *litt.* „în fața țărnelor”.

1,11 „ca un singur om”: gr. ὡς ἄνθρωπος εἷς poate fi tradus și prin „ca un simplu om”.

1,12 „s-a jurat... că va pedepsi... și va nimici...”: gr. ὁμοσε... εἰ μὴν ἐκδικήσειν... καὶ ... ἀνελεῖν, *litt.* „a jurat... dacă va pedepsi... și... va nimici”, unde εἰ cu infinitivul apare ca variantă stilistică a conjuncțiilor complete așteptate (ὅτι, ὡς), iar infinitivele aflate la timpuri diferite (ἐκδικήσειν – viitor, ἀνελεῖν – aorist) au fost redactate pentru claritate ambele cu viitorul. ♦ „ținuturile”, „hotarele”: în gr. același cuvânt ὄριον la pl., *cf. lat. finis*, care desemnează propriu-zis „hotarul” și apoi, prin metonimie, „ținutul”. ♦ „hotarele celor două mări”: gr. τὰ ὅρια τῶν δύο θαλασσῶν sunt fie cele două țărni opuse ale Mării Roșii, fie ținuturile de la Marea Roșie și cele de la Oceanul Indian, limita extrem meridională a Imperiului pers.

s-a înfuriat foarte tare Nabucodonosor pe tot acest ținut și s-a jurat pe tronul și pe domnia lui că va pedepsi toate ținuturile Ciliciei, și ale Damascului, și ale Siriei și va nimici cu sabia pe toți cei ce locuiesc în ținutul Moab și pe fiii lui Ammon și întreaga Iudee și pe toți cei din Egipt până la hotarele celor două mări. ¹³ Și în anul al șaptesprezecelea și-a rânduit armata împotriva regelui Arphaxad și a biruit în războiul său; și a dat peste cap toată armata lui Arphaxad și toată călărimea lui și toate carele lui; ¹⁴ și a pus stăpânire pe cetățile lui și a ajuns până la Ecbatana; și a pus mâna pe turnuri și i-a jefuit piețele și a făcut de rușine întreaga ei podoabă; ¹⁵ și l-a prins pe Arphaxad în munții Ragau și l-a străpuns cu sulițele sale și l-a nimicit până la sfârșitul acelei zile. ¹⁶ Și s-a întors [la Ninive] împreună cu ei, el însuși și toată gloata lui, o mulțime foarte numeroasă de războinici, și au rămas acolo odihnindu-se și benchetuind el și armata lui timp de o sută douăzeci de zile.

2 ¹ În anul al optsprezecelea, în ziua a douăzeci și doua a lunii întâi, a început să se vorbească în casa lui Nabucodonosor, regele asirienilor, de pedepsirea întregului ținut, așa cum spusese el. ² Și i-a adunat pe toți slujitorii săi și pe toate căpeteniile sale și a împărțășit cu ei taina hotărârii sale și a pecetluit cu gura sa toată nenorocirea pământului; ³ iar ei au hotărât să dea pierzării tot trupul, pe cei care nu s-au supus cuvântului gurii lui. ⁴ Și

1,13-16 Se remarcă, pe de o parte, ecouri stilistice ale cronicilor regilor babilonieni (descriere laconică, esențializată), pe de altă parte o aglomerare semnificativă a unor date simbolice familiare evreilor trăitori la sfârșitul epocii perse: la fel ca aici, Nabucodonosor a distrus Ierusalimul în al optsprezecelea an al domniei sale, Darius a fost alungat din Ecbatana și ucis în munți, iar petrecerea de o sută douăzeci de zile era un motiv frecvent în epocă (cf. Est. 1,4).

1,15 „cu sulițele”, gr. ἐν ταῖς σιβύλαις, σιγύωνς sau σιγύωνης înseamnă propriu-zis „țepușă de vânătoare”. ♦ „la sfârșitul acelei zile”: *litt.* „până în ziua aceea”. Exprimarea e neobișnuită; de aceea, majoritatea traducătorilor adoptă lecțiunea din *Sinaiticus*, recensiunea lucianică și multe alte mss. echivalând cu „definitiv” (*litt.* „până în ziua aceasta”).

1,16 „gloata”: *litt.* „amestecătura”.

2,1 Anul al optsprezecelea al domniei lui Nabucodonosor (587 î.H.) a fost anul fatidic pentru Iuda și pentru Ierusalim (cf. 4Rg. 25,8-12). Viziunea din Iudit este total nouă: ea plasează, prin aluzii, nenorocirea abătută asupra iudeilor în context istoric universal.

2,4 Olophernes este un nume cu rezonanțe perse. Trei personaje istorice cunoscute au purtat acest nume, dintre care primul a fost un general în armata lui Artaxerxes al III-lea

a fost așa: după ce a încheiat sfatul, Nabucodonosor, regele asirienilor, l-a chemat pe Olophernes, comandantul suprem al armatei sale, care era al doilea după el, și i-a spus: ⁵ „Acestea le spune marele rege, stăpânul întregului pământ: iată, pleacă [acum] din fața mea și ia cu tine bărbați încrezători în puterea lor, până la o sută douăzeci de mii de pedestrași și o mulțime de cai cu douăsprezece mii de călăreți; ⁶ și ieși în întâmpinarea întregului ținut de la apus, fiindcă n-au dat ascultare cuvântului gurii mele; ⁷ și să le dai de veste să pregătească pământ și apă, fiindcă în furia mea mă voi năpusti împotriva lor și voi acoperi toată fața pământului sub picioarele oștirii mele și pe ei îi voi da [oșteni]lor spre jaf; ⁸ iar răniții lor vor umple văgăunile lor și orice șuvoi și râu se va umple revărsându-se de morții lor. ⁹ Și-i voi duce pe prinșii lor până la capătul întregului pământ. ¹⁰ Iar tu, pleacă și cucerește-mi tot ținutul lor; ți se vor preda și mi-i vei păstra pentru ziua muștrării lor; ¹¹ iar pe cei care nu se supun, ochiul tău să nu-i cruțe, [ci] să-i dea morții și jafului pe tot pământul tău. ¹² Viu sunt eu și puterea domniei mele, am grăit și voi face acestea cu mâna mea. ¹³ Iar tu să nu încalci nici unul dintre cuvintele stăpânului tău, ci împlinește-le întocmai

Ochus, regele pers care a condus campanii antiisraelite în 350 î.H. și 343 î.H. Acesta este încă un argument în favoarea teoriei conform căreia „Nabucodonosor” din Iud. ar fi de fapt Artaxerxes al III-lea.

2,5 „marele rege, stăpânul întregului pământ”: gr. ὁ βασιλεὺς ὁ μέγας, ὁ κύριος πάσης τῆς γῆς. Traducerea LXX calchiază formula persă în uz. Termenul κύριος („domnul, stăpânul”), care traduce rostirea numelui divin YHWH, e folosit de personajele păgâne din Iud. pentru regele Nabucodonosor.

2,7 „pământ și apă”: constituia formula de supunere față de suveranul pers (cf. Herodot, *Istoriei* VI,48-49).

2,8-11 În amenințarea lui Nabucodonosor, autorul aglomerează, din nou, o serie de aluzii transparente la evenimentele istorice care au zguduit Israelul: căderea Samariei în 722 î.H. și exilul asirian (4Rg. 17,5-6), exilul babilonian (din 597 î.H.) și căderea definitivă a Ierusalimului în 587 î.H.

2,12 „Viu sunt eu... am grăit și voi face” (precum și „stăpânul întregului pământ” de la 2,5): Nabucodonosor folosește expresii care în Biblie sunt puse doar în gura lui Dumnezeu sau se referă la El. Se sugerează astfel trufia lui nemăsurată, dusă până la blasfemie. Afirmatia lui Nabucodonosor este contrabalansată de o afirmație similară a Iuditei în 8,33: „Domnul îl va ajuta pe Israel prin mâna mea”. Înfruntarea nu este atât între puteri omenești, cât între puterile omenești lipsite de legitimitate cu puterea divină. De aici, după unii comentatori, ironia autorului cărții la adresa regelui Nabucodonosor.

2,13 „împlinește-le întocmai”, gr. ἐπιτελῶν ἐπιτελέσεις, *litt.* „împlinindu-le le vei împlini” – semitism.

după cum ți-am poruncit și nu întârzia să le săvârșești.”¹⁴ Și a plecat Olophernes din fața stăpânului său și i-a chemat pe toți principii și căpeteniile și pe mai-marii oștirii lui Assur;¹⁵ și a numărat bărbați aleși pentru luptă, după cum i-a poruncit stăpânul său, ca la o sută douăzeci de mii și douăsprezece mii de arcași călări,¹⁶ și i-a așezat în felul în care se orânduiește oștirea pentru război.¹⁷ Și a luat o mulțime foarte mare de cămile și măgari și catâri pentru povara lor, iar oi și boi și capre nenumărate, ca provizii pentru ei,¹⁸ și hrană din belșug pentru fiecare om și aur și argint foarte mult din palatul regelui.¹⁹ Și au pornit la drum, el și toată oștirea lui, ca să meargă înaintea regelui Nabucodonosor și să acopere toată fața pământului dinspre apus sub carele și călăreții și pedestrașii lor aleși.²⁰ Și o gloată mare amestecată precum lăcustele și precum nisipul pământului i-a însoțit pe aceștia, căci era fără de număr mulțimea lor.²¹ Și au plecat din Ninive pe un drum de trei zile către Bectileth, și de la Bectileth și-au așezat tabăra aproape de muntele aflat în partea stângă a Ciliciei de Sus.²² Și-a luat toată oștirea, pedestrașii, și călăreții, și carele lui și a plecat de acolo în ținutul muntos.²³ Și a izbit [ținuturile] Phud și Lud și i-a jefuit pe toți fiii

2,16 „oștirea”: gr. πλῆθος, *litt.* „mulțime”. Sensul literal este mai aproape de intenția autorului, care descrie armata lui Olophernes în termeni mai degrabă cantitativi decât tactici.

2,20 Armata propriu-zisă era însoțită, ca evreii la ieșirea din Egipt, de o „amestecătură” fără număr. De fapt, pentru a spori dimensiunile invaziei, autorul cărții Iudit combină mai multe metafore biblice pentru ideea de mulțime imensă: „asirienii” sunt ca „lăcustele” (cf. Ioel 1,4) și ca „nisipul pământului” (cf. Gen. 13,16). ♦ „lăcustele”, *litt.* lăcustă (gr. ὄκρις).

2,21-27 Traseul pe care l-au urmat armatele lui Olophernes a produs confuzie în rândul comentatorilor și istoricilor, singurul scenariu plauzibil fiind cel al ficțiunii biblice. După autorul sacru, oștirea „asiriană” a parcurs, în zig-zag (pe direcția nord-vest, sud-est, sud-vest) aproximativ 350 de km în doar trei zile. Autorul evidențiază dimensiunile colosale ale invaziei, ca să exalte, prin antifrază, curajul unei femei care a ținut piept furiei lui Nabucodonosor.

2,21 Bectileth este o localitate neidentificată, situată, după indicațiile autorului, în nordul Ciliciei.

2,23 Phud era unul dintre urmașii lui Ham (Gen. 10,6). Ținutul în care au trăit descendenții acestuia, mereu aliați ai Egiptului împotriva Asiriei (ebr. *Put*, egipt. *Pw(n)t*, bab. *Putā*) era, după toate aparențele, situat în Africa de Nord. ♦ Lud era unul dintre urmașii lui Sem (Gen. 10,22). Flavius Iosephus (*AI* 1,144) se referă la lidieni, locuitori ai regiunii vestice a Asiei Mici, ca descendenți ai acestuia (DB, s.v. „Lud”). Uneori au fost asociați, în mod eronat, cu *lūdhīm* din Gen. 10,13, popor probabil african, iar aceștia din urmă cu *lūbhīm*, libienii. ♦ „Fiii lui Rassis” și „Cheleon” sunt *hapax-uri* biblice.

lui Rassis și pe fiii lui Ismael din fața deșertului, la miazăzi de Cheleon.²⁴ Și a trecut Eufratul și a străbătut Mesopotamia și a nimicit toate orașele întărite de pe valea Abrona până la mare.²⁵ Și a pus stăpânire pe ținuturile Ciliciei și i-a nimicit pe toți cei ce i se împotriveau și a ajuns până la hotarele dinspre miazăzi ale lui Iaphet, în fața Arabiei.²⁶ Și i-a împresurat pe toți fiii lui Madiam și le-a dat foc la corturi și le-a jefuit staulele.²⁷ Și a coborât în câmpia Damascului în zilele secerișului grânelor și le-a dat foc tuturor ogoarelor, iar turmele de oi și cirezile de vite le-a nimicit; orașele lor le-a prădat și câmpiile lor le-a spulberat și i-a trecut pe toți tinerii lor prin ascuțișul sabiei.²⁸ Teamă de el și cutremur au căzut peste toți cei ce locuiesc pe țărmul mării din Sidon și Tyr și peste locuitorii din Sur și Okina și peste toți locuitorii din Iemnaa; iar locuitorii din Azot și Ascalon s-au înspăimântat foarte tare de el.

3¹ Și au trimis la el soli cu cuvinte de pace zicând: ² „Iată, noi, slujitori ai lui Nabucodonosor, marele rege, stăm înaintea ta ; folosește-te de noi așa cum e plăcut feței tale; ³ iată, așezările noastre, și tot ținutul nostru, și toată câmpia cu grâne, și turmele, și cirezile, și toate staulele corturilor noastre stau în fața ta – folosește-te de ele cum îți va plăcea; ⁴ iată, și orașele

Neconcordanțele geografice sunt indicii sigure ale caracterului fantezist al campaniei lui Nabucodonosor.

2,25 Urmașii lui Iaphet, fiul lui Noe, ocupau, în mod tradițional nu nordul Arabiei biblice, ci coastele nordice ale Mediteranei și regiunile anatoliene.

2,26 Madianiții, foști aliați ai lui Moise și inamici ai lui Israel în timpul Judecătorilor, locuiau în deșertul transiordanian, la est de moabiți și edomiți.

2,27 „prin ascuțișul sabiei”: gr. ἐν στόματι ρομφαίας, *litt.* „prin gura sabiei”.

2,28 Cetățile mediteraneene sunt înșirate de la nord la sud și sunt cunoscute toate cu excepția misterioaselor „Sur” și „Okina”. Unii bibliști sunt de părere că „Sur” este forma coruptă a numelui cetății Dor (LXX Napphedor, *cf.* Iis. Nav 11,2), situată tot pe coastă.

♦ Atitudinea pașnică a cetăților de la Mediterana este un fapt dovedit de cronicile asiriene și babiloniene.

3,2 „stăm înaintea ta”: gr. παρακεῖμαι poate însemna și „a sta prosternat”.

3,3 „așezările noastre”, gr αἱ ἐπαύλεις ἡμῶν: ἐπαυλις însemna inițial „locul amenajat pentru a-ți petrece noaptea, bivuac”.

3,4 Sclavia „la distanță” invocată de locuitorii cetăților de la Marea Mediterană este un alt anacronism al autorului sacru: pedeapsa pentru nesupunere practică de suveranii asirieni era deportarea în masă, câtă vreme sclavajul este caracteristic epocii perse târzii și celei elenistice.

noastre și locuitorii din ele își sunt sclavi – vino, fă-ți intrarea în ele așa cum e bine în ochii tăi. ⁵ Și s-au înfățișat oamenii la Olophernes și i-au dat de veste potrivit cu aceste cuvinte. ⁶ Iar el și armata lui au coborât pe țarm și a pus străji în orașele întărite și a luat din ele, spre a lupta alături de el, oameni aleși. ⁷ Și ei, și întreg ținutul lor l-au primit cu cununi și dansuri și tobe. ⁸ El însă a pustiit toate pământurile lor și le-a tăiat dumbrăvile [sfinte], căci îi fusese dat să-i nimicească pe toți zeii pământului, ca numai lui Nabucodonosor să-i slujească toate neamurile, și toate limbile și semințiile lor să-l invoce drept zeu. ⁹ Și a ajuns în fața Esdrelonului, aproape de Dotaia, care se află în fața marelui lanț de munți al Iudeii, ¹⁰ și și-au așezat tabăra între Ghaibai și Skythopolis; și a stat acolo o lună de zile pentru a strânge toate cele de trebuință armatei sale.

4 ¹ Și au auzit fiii lui Israel, care locuiau în Iudeea, toate cele pe care le făcuse Olophernes, comandantul suprem al lui Nabucodonosor, regele asirienilor, și în ce fel jefuise toate templele lor și le dăduse pieirii; ² și s-au temut cumplit în fața lui și s-au tulburat pentru Ierusalim și pentru templul Domnului Dumnezeuului lor. ³ Căci de-abia se întorseseră din robie și de foarte curând întreg poporul Iudeii se strânsese la un loc, iar odoarele și

3,6 „a pus străji”: în gr. un singur vb. $\phi\rho\rho\rho\upsilon\epsilon\acute{\iota}\nu$, „a așeza garnizoane, a pune de strajă. ♦ „întărite”, *lit.* „înălțate”, adică înconjurate de ziduri înalte (*cf.* Deut. 1,28).

3,9 Valea Esdrelonului (ebr. $yizr' e 'l$) era zona de trecere cea mai importantă de la Mediterana la Iordan, separând Galileea de Samaria. Valea propriu-zisă a Izreelului se învecinează la vest cu Câmpia Esdrelonului, „câmpie aluvionară triunghiulară, mărginită la sud-vest de creasta Muntelui Carmel” (DB, s.v. „Esdraelon”). ♦ „Dotaia” este forma aramaică a ebr. $Dotayim$ (Gen. 37,17; 4Rg. 6,13 – unde și gr. are „Dotaim”)

3,10 „Skythopolis”: gr. $\Sigma\kappa\upsilon\theta\omicron\nu\upsilon\ \rho\acute{o}\lambda\iota\varsigma$ este denumirea elenistică a localității biblice Bet-Șean, care străjuia la est Valea Izreel.

4,1 „fiii lui Israel”, gr. $\nu\iota\omicron\iota\ \text{I}\sigma\rho\alpha\eta\lambda$: autorul îi desemnează aici, de fapt, pe locuitorii din Iuda. „Anacronismul” formulei trimite la nostalgia macabeică a Israelului unit.

4,2 Autorul insistă asupra dezastrului religios provocat de invazia lui Olophernes: campania punea de fapt în pericol noua legitimitate teocratică a lui Iuda.

4,3 Datarea evenimentelor este, în ciuda indicțiilor oferite, imposibilă: prima propoziție amintește de ieșirea din exil (după 515 î.H.), cea de-a doua, mai puțin clară, de resfințirea Templului. Unii comentatori (NRSV) sunt de părere că autorul face aluzie la consacrarea Templului întreprinsă de Iuda Macabeul în 164 î.H., eveniment contemporan cu autorul cărții de față. Anacronismul persistă ca tehnică generală de întemeiere a discursului narativ.

altarul și templul fuseseră sfințite după pângărire.⁴ Și au trimis în tot ținutul Samariei și în Cona și în Baithoron și Belmain și Iericho și până la Choba și Aisora și valea Salem⁵ și au ocupat toate vârfurile munților înalți; și au întărit satele de acolo și au strâns provizii pentru pregătirea războiului, fiindcă lanurile lor fuseseră secerate de curând.⁶ Iar marele preot Ioakim, care era în acele zile în Ierusalim, le-a scris locuitorilor din Betulia și Baitomesthaim, care se află de partea cealaltă a Esdreionului, în fața câmpiei de lângă Dothaim,⁷ spunându-le să ocupe trecătorile munților, fiindcă prin ele se făcea intrarea în Iudeea, și era ușor să-i împiedice pe cei care înaintau, trecerea fiind strâmtă, numai pentru doi oameni.⁸ Și au făcut fiii lui Israel după cum le-a poruncit marele preot Ioakim și sfatul bătrânilor întregului popor Ísrael, care stăteau în Ierusalim.⁹ Și tot omul din Israel a strigat către Dumnezeu cu mare râvnă și și-au șmerit sufletele cu mare râvnă.¹⁰ Ei și femeile lor, și pruncii lor, și vitele lor, și orice străin care

4,4 Relațiile cordiale dintre Samaria, capitala Regatului de Nord al lui Israel, și Ierusalim, precum și eventuala lor alianță militară nu sunt fapte dovedite istoric. Mai degrabă legăturile strânse dintre Iuda și Israel, așa cum sunt prezentate aici, sunt ecouri ale politici de restaurație israelită începută în epoca postexilică și accentuată o dată cu revolta macabeică. ♦ Cona, Belmain, Choba și Aisora nu au fost identificate. ♦ „Baithoron”: localitate strategică din sudul Câmpiei Esdreionului, care străjuia una dintre căile de acces dinspre Mediterana spre Ierusalim.

4,6 Funcțiile militare pe care și le atribuie marele preot Ioakim trimit la activitățile similare ale marilor preoți întemeietori ai dinastiei hasmoneice: Ionathan și Simon Macabeul. Deși Israelul postexilic avea toate caracteristicile unei teocrații, marii preoți își exercitau în primul rând misiunea de conducători ai Templului și, secundar, pe cea de guvernanți civili. ♦ Localitatea Betulia (în LXX, Baityloua), teatrul de operațiuni al Cărții Iudit, nu a fost identificată pe teren. Pare să fie, ca și Baitomesthaim, o ficțiune geografică; ambele sunt importante însă pentru poziția lor strategică indicată de autorul sacru.

4,8 „sfatul bătrânilor”, gr. γερονσία: termenul este aici neclar. În spațiul greco-latin, el s-a specializat și desemna o instituție a statului cu atribuții bine delimitate, ca Senatul la Roma. Comentatorii înclină să creadă că γερονσία din Iudit nu era o „adunare a bătrânilor” în sensul tradițional și vag al termenului, ci echivalentul unei instituții iudaice istoric atestate, precum sinedriul din epoca romană.

4,9 „a strigat”: în gr. e pl., ὠβεβήσων, „au strigat”, acordul făcându-se după înțeles cu πᾶς ἄνθρωπος, „tot omul”. ♦ „râvnă”: traduce gr. ἐκτέθειο care înseamnă atât „tensiune”, cât și „perseverență, zel, râvnă”.

4,10-12 Pregătirilor sufletești de război li se acordă o mai mare importanță decât celor militare efective. Gesturile de doliu și de pocăință, ca presărarea cenușii pe cap și îmbrăcarea cu sac sunt duse la extrem: învelirea altarului în pânză de sac. Această practică a

stătea la ei, și slujbașii, și sclavii lor cumpărați pe bani și-au încins coapsele cu sac. ¹¹ Și orice bărbat și femeie din Israel și copiii care locuiau în Ierusalim au căzut cu fața la pământ înaintea templului și și-au presărat cenușă pe cap și și-au întins [straietele] de sac în fața Domnului. ¹² Și au înconjurat cu sac altarul și au strigat către Dumnezeu lui Israel într-un suflet, cu râvnă, să nu dea spre prăpăd pe pruncii lor și spre răpire pe femeile lor și spre nimicire cetățile moștenirii lor și să nu lase lăcașul sfânt spre pângărire și batjocură pentru bucuria răutăcioasă a păgânilor. ¹³ Și a ascultat Domnul glasul lor și a privit la strămtorarea lor; iar poporul postea [de] multe zile în toată Iudeea și la Ierusalim în fața sfântului lăcaș al Domnului Atotputernic. ¹⁴ Și marele preot Ioakim și toți preoții care stăteau în fața Domnului și cei care slujeau Domnului, încingându-și coapsele cu sac, aduceau arderea de tot neconținută și daruri și cele de bunăvoie ale poporului; ¹⁵ iar pe turbanele lor aveau cenușă și strigau către Domnul cu toată puterea să cerceteze spre bine toată casa lui Israel.

5 ¹ I s-a vestit lui Olophernes, căpetenia armatei lui Assur, că fiii lui Israel s-au pregătit de război și au închis trecătorile din munți și au întărit orice creastă de munte înalt și au pus curse în câmpii. ² El s-a mâniat cu urgie mare și a chemat pe toate căpeteniile Moabului, și pe generalii lui Ammon, și pe toți satrapii de la țărnul mării ³ și le-a spus: „Dați-mi de știre, fii ai lui Canaan, cine este acest popor care șade la munte; care sunt

pocăinței totale nu mai este evocată în nici un alt loc în Biblie, deși se spune că, la vestea distrugerii iminente a orașului lor, locuitorii din Ninive și-au îmbrăcat până și vitele în sac (Iona 3,8).

4,13 „a ascultat Domnul”: autorul anticipează rezultatul confruntării cu puterile păgâne. Curajul Iuditei este manifestarea planului lui Dumnezeu și rezultatul direct al rugăciunilor poporului.

4,14 „neconținută”, gr. ἐνδελχτισμός < ἐνδελχίζω, „a continua”, cf. Ex. 29,38; Num. 28,6.23.

5,3 Întrebarea strategică a lui Olophernes conține elementele mesajului întregii cărți, pe care îl va expune clar Achior ammonitul în 5,20-21 și care trimite la ideologia deuteronomistă: puterea poporului lui Israel vine numai de la Dumnezeu și este condiționată de respectarea strictă a Legii Domnului. ♦ Olophernes îi întreabă pe ammoniți și pe moabiți, eternii dușmani din vecinătatea lui Israel, care cunoșteau cel mai bine poporul ales și care aveau cu acesta legături ancestrale (Gen. 19,30-38). ♦ Apelativul „canaanean” adresat moabiților și ammoniților este folosit anacronic, pentru efectul peiorativ (NRSV).

cetățile în care locuiesc, [care-i] mulțimea oastei lor, în ce [stau] tăria și puterea lor și ce rege domnește asupra lor conducându-le oastea? ⁴ De ce n-au găsit de cuviință să vină înaintea mea, spre deosebire de toți cei care locuiesc în apus?” ⁵ Și i-a spus Achior, conducătorul tuturor fiilor lui Ammon: „Stăpânul meu să asculte cuvântul din gura robului tău, și-ți voi spune adevărul despre acest popor care locuiește în ținutul acesta muntos și stă aproape de tine; nu va ieși minciună din gura robului tău. ⁶ Acest popor se trage din caldeeni. ⁷ Au locuit mai întâi în Mesopotamia, căci n-au vrut să slujească zeilor părinților lor care au fost în țara caldeenilor. ⁸ Și s-au îndepărtat de calea strămoșilor lor și s-au închinat Dumnezeului cerului, Dumnezeului pe care L-au cunoscut; [caldenii] i-au alungat din fața zeilor lor și ei au fugit în Mesopotamia și au locuit acolo multe zile. ⁹ Și Dumnezeul lor le-a spus să plece din locul în care stăteau și să se îndrepte spre țara Canaanului, iar ei s-au așezat acolo și s-au umplut de aur și argint și de foarte multe turme. ¹⁰ Și au coborât în Egipt, căci o foamete a acoperit fața pământului Canaan; și au locuit acolo atât timp cât au avut cu ce trăi. Și au ajuns [să fie] acolo o mare mulțime și era fără de număr neamul lor. ¹¹ Iar regele Egiptului s-a ridicat împotriva lor și i-a înșelat [punându-i] să trudească la cărămizi, i-a umilit și i-a făcut robi. ¹² Atunci ei au strigat către Dumnezeul lor, iar El a lovit întreg pământul Egiptului cu răni care nu aveau vindecare; și egiptenii i-au alungat din fața lor. ¹³ Iar Dumnezeu a secat Marea Roșie înaintea lor ¹⁴ și i-a călăuzit pe drumul spre Sinai și Cades Barne; și i-au alungat pe toți cei care locuiau în pustiu ¹⁵ și s-au așezat pe pământul amoreilor; și pe toți eșeboniții i-au nimicit cu tăria lor. Și trecând Iordanul au pus stăpânire pe tot ținutul muntos ¹⁶ și i-au izgonit din fața lor

5,5 Deși ammonit, Achior spune numai adevărul despre Israel și Dumnezeu, la fel ca Balaam (Num. 22-24). „Compendiul” de istorie israelită de la Avraam (5,7) la Iosua/Iisus Nave (5,19) este articulat pe lecția deuteronomistă: Dumnezeu este adevăratul făuritor al istoriei lui Israel.

5,8 „Dumnezeului cerului”: expresie de origine persă, care apare în Biblie mai ales în gura unor neevrei cu privire la Dumnezeul lui Israel (cf. 2Ezr. 5,11; 6,9; Dan. 2,18).

5,11 „i-a înșelat [punându-i] să trudească la cărămizi”: gr. κατασφίσατο αὐτοὺς ἐν πόνῳ καὶ κλίθῳ, *litt.* „i-a înșelat prin suferință și cărămidă”, o hendiadă care redă suferința creată de efortul depus la fabricarea cărămizilor.

5,16 „și pe sicheș”: printre popoarele înfrânte de israeliți în Canaan, Achior îi numește și pe sicheșiți, făcând aluzie la episodul răzbunării Dinei de către Simeon și Levi (Gen. 34). Iudit îl invocă și ea pe strămoșul Simeon și celebra sa răzbunare împotriva sicheșiților (9,2). Preferința autorului Iuditei pentru episodul răzbunării lui Simeon și

pe canaanean, și pe ferezit, și pe iebuseu, și pe sichem, și pe toți gergeseii și au locuit acolo multe zile. ¹⁷ Și atât timp cât n-au păcătuit față de Dumnezeu lor, ei aveau parte de lucruri bune, căci este cu ei un Dumnezeu care urăște nedreptatea. ¹⁸ Iar când s-au abătut de la calea pe care El le-o rânduse, au fost nimiciți aproape cu totul în multe războaie și au fost duși ca robi într-un pământ care nu era al lor; iar templul Dumnezeului lor a fost făcut una cu pământul și cetățile lor au fost luate în stăpânire de către dușmani. ¹⁹ Și acum, întorcându-se la Dumnezeu lor, s-au întors din locurile pe unde fuseseră împrăștiați și au luat iarăși în stăpânire Ierusalimul, unde este lăcașul lor sfânt și s-au așezat în ținutul muntos, căci era pustiu. ²⁰ Și acum, stăpâne doamne, dacă este vreo rătăcire în poporul acesta și ei păcătuiesc față de Dumnezeu lor și ne vom da seama că la ei se află această piatră de poticnire, să ne ridicăm și să pornim război împotriva lor; ²¹ dar dacă nu se află nelegiuire în neamul lor, atunci domnul meu să treacă mai departe, ca nu cumva Domnul și Dumnezeu lor să-i păzească pe ei, iar noi să ajungem de ocară întregului pământ.” ²² Și a fost așa: când a sfârșit Achior de grăit aceste cuvinte, tot poporul care înconjură cortul și stătea de jur împrejur a început să murmure, iar frunțașii lui Olophernes și toți cei care locuiesc pe țarm și în Moab au spus să fie făcut bucăți: ²³ „Căci noi nu ne vom teme de fiii lui Israel, pentru că, iată, sunt un popor în care nu se află nici forță, nici tărie pentru o înfruntare puternică; ²⁴ de aceea, să pornim, iar ei vor fi [doar] un dumaticat pentru toată oastea ta, stăpâne Olophernes.”

Levi a fost interpretat fie ca modalitate de legitimare a caracterului vindicativ al Iuditei, fie ca încercare de a identifica spațial Betulia cu Sichem (NRSV).

5,18-19 Aluzia la exilul babilonian și la întoarcerea israeliților în Canaan sub perși induce, în ordinea cronologică strictă, un alt anacronism. Autorul nu este interesat de precizia istorică, ci de lecția morală pe care ea o propune după toate principiile deuteronomiste din 4Rg.: abaterea de la Legea lui Dumnezeu a condus la dezastrul exilului. ♦ „din locurile pe unde fuseseră împrăștiați”: *lit.* „din împrăștieră (gr. διάσπορα) în care fuseseră împrăștiați”.

5,20 „rătăcire”: gr. ἀγνοῦμεν, *lit.* „neștiință, greșeală din ignoranță”; în textele mai târzii din LXX are adesea conotație de „păcat” (cf. Tob. 3,3). ♦ Avertismentul general al lui Achior oferă al doilea indiciu al victoriei israeliților, după anticiparea de la 4,13.

5,22-24 Ceilalți supuși ai lui Olophernes nu înțeleg mesajul lui Achior și exclud în continuare o victorie a israeliților. Încrederea lor în Nabucodonosor nu are nimic de-a face cu adorarea lui ca zeu, așa cum va afirma Olophernes în Iud. 6,2. Ei iau în considerare numai puterea militară, evident inegală, a celor două tabere.

5,24 „vor fi [doar] un dumaticat”: gr. ἔσονται εἰς κατάβρωσιν, *lit.* „vor fi spre devorare”.

6¹ Și cum a încetat zarva bărbaților din jurul sfatului, Olophernes, comandantul armatei lui Assur, le-a spus lui Achior și tuturor fiilor lui Moab de față cu tot poporul străinilor: ² „Cine ești tu, Achior, și voi, slujbași ai lui Efraim, de ne-ai prorocit, așa cum ai făcut astăzi, și ne-ai spus să nu facem război cu neamul lui Israel pentru că Dumnezeuul lor îi va apăra? Și cine este Dumnezeu, dacă nu Nabucodonosor? Acesta va trimite puterea sa și-i va nimici pe ei de pe fața pământului, și nu-i va scăpa Dumnezeuul lor; ³ ci noi, robii lui, îi vom lovi ca pe un singur om și nu vor sta să înfrunte puterea cailor noștri. ⁴ Căci îi vom pârjoli de-a valma, iar munții lor se vor îmbăta de sângele lor și câmpiile lor vor fi pline de leșurile lor și nici urma piciorului lor nu va sta în fața noastră, ci vor fi nimiciți cu desăvârșire, spune regele Nabucodonosor, stăpânul întregului pământ. Căci el a spus, și nici un cuvânt din spusele lui nu va fi în van. ⁵ Iar tu, Achior, slujbaş al lui Ammon, care ai grăit aceste cuvinte în ziua ticăloșiei tale, nu vei mai vedea fața mea din această zi până când nu mă voi răzbuna pe neamul celor din Egipt; ⁶ și atunci fierul oștirii mele și poporul slujitorilor mei vor străpunge coastele tale, iar tu vei cădea printre răniții lor, când mă voi întoarce. ⁷ Și robii mei te vor duce înapoi în ținutul muntos și te vor așeza într-una din

6,1 „sfatului”, gr. *συνεδρία*, aici cu sens militar. ♦ „străini”: gr. *ἀλλόφυλοι* în LXX îi desemnează de cele mai multe ori pe filistenii; aici se referă la locuitorii zonei de coastă amintiți la 5,2,22.

6,2 „slujbași ai lui Efraim”, gr. *μισθοῦτοὶ τοῦ Εφραϊμ*, *litt.* „mercenari din Efraim”. Efraim era termenul metonimic folosit pentru a desemna Regatul de Nord al lui Israel. Identificarea lui Achior drept conducător al unei trupe de efraimiți este ciudată, având în vedere faptul că moabiții (v. 1) și amoniții (v. 5) se aflau în conflict deschis cu israeliții. Mai mult, la 5,22 nu se pomenește nimic despre trupe fidele lui Achior. Olophernes încerca, probabil, să acrediteze ideea că Achior era un trădător. ♦ Olophernes a surprins tonul profetic adoptat de Achior și l-a respins ca pe un fals proroc, nu ca pe un subordonat indisciplinat, atribuind, în schimb, un caracter profetic spuselor lui Nabucodonosor (vv. 3-5).

6,4 „vor fi nimiciți cu desăvârșire”: gr. *ἀπωλεία ἀπολούνται*, *litt.* „cu nimicire vor fi nimiciți” – semitism.

6,5 „neamul celor din Egipt”, gr. *τὸ γένος τῶν ἐξ Αἰγύπτου*: Olophernes îi consideră pe israeliții *fugari* din Egipt. Tonul generalului asirian este depreciativ.

6,6 „când mă voi întoarce”: adică după încheierea campaniei de pedepsire a tuturor cetăților israelite. În mod ironic, „profeția” lui Olophernes este adevărată: Achior urmează să îl revadă pe general numai după moartea acestuia, la sfârșitul campaniei eșuate.

6,7 Olophernes anticipează restrângerea spațială a scenariului cărții: una dintre cetățile de lângă pasuri este Betulia, cetate a simeoniților în care trăia Iudit.

cetățile din trecători ⁸ și nu vei muri până când nu vei fi nimicît împreună cu ele. ⁹ Și, de vreme ce nădăjduiești în inima ta că ei nu vor fi prinși, nu-ți lăsa fața în jos: am grăit și nici unul dintre cuvintele mele nu va da greș.”

¹⁰ Și Olophernes le-a poruncit robilor săi, care se aflau în cortul său, să-l ia pe Achior și să-l ducă în Betulia și să-l predea în mâinile fiilor lui Israel.

¹¹ Și l-au prins robii lui și l-au dus afară din țabără în câmpie, iar din mijlocul câmpiei au luat-o spre ținutul muntos și au ajuns la izvoarele care erau mai jos de Betulia. ¹² Și cum i-au văzut oamenii din cetate pe culmea muntelui și-au luat armele și au ieșit afară din cetate pe culmea muntelui și toți oamenii înarmați cu praștii le-au oprit urcarea și aruncau cu pietre în ei.

¹³ Iar ei, coborând sub munte, l-au legat pe Achior și l-au lăsat aruncat la poalele muntelui și s-au întors la stăpânul lor. ¹⁴ Iar fiii lui Israel, coborând din cetatea lor, au venit lângă el și, dezlegându-l, l-au dus în Betulia și l-au așezat în fața căpeteniilor cetății lor, ¹⁵ care erau în acele zile Ozias, fiul lui Micha din tribul lui Simeon, și Chabris, fiul lui Gothoniel, și Charmis, fiul lui Melchiel.

¹⁶ Și i-au chemat la un loc pe toți bătrânii cetății, și toți tinerii lor și femeile au alergat împreună la adunare; iar pe Achior l-au așezat în mijlocul întregului lor popor și Ozias l-a întrebat ce s-a întâmplat. ¹⁷ Și, răspunzând, le-a vestit cele ce se spusese în sfatul lui Olophernes și toate cuvintele pe care le grăise în mijlocul căpeteniilor fiilor lui Assur, și toate cele pe care Olophernes le rostise cu trufie împotriva casei lui Israel. ¹⁸ Iar poporul, căzând [la pământ], s-a închinat lui Dumnezeu și a strigat spunând:

¹⁹ „Doamne, Dumnezeul cerului, pleacă-ți privirea la trufia lor și ai milă de smerenia neamului nostru și privește astăzi la fața celor sfințiți pentru Tine.” ²⁰ Și l-au mângâiat pe Achior și l-au laudat foarte; ²¹ iar Ozias l-a luat din adunare la casa lui și a dat un ospăț pentru bătrâni, iar ei l-au chemat în ajutor pe Dumnezeul lui Israel în toată noaptea aceea.

6,9 „nu-ți lăsa fața în jos”: coborârea privirii era semnul de supunere la porunca superiorului. Olophernes îl acuză voalat pe Achior și de sfidare.

6,10 „Betulia”, vezi nota la 4,6. Numele ar putea fi simbolic, evocând ebr. *Bēyth- 'Ēl*, „Casa lui Dumnezeu”.

6,15 La intrarea în Canaan, tribul puțin numeros al lui Simeon a ocupat extremitatea sudică a lui Iuda (Is. Nav. 19,1-9), după care a fost treptat absorbit de acesta din urmă. Totuși, o parte dintre simeoniți au ajuns să trăiască în cetăți-enclave și la granița cu Regatul de Nord al lui Israel, așa cum sugerează Cronistul în 2Par. 15,9.

6,20 Primirea triumfală de care s-a bucurat Achior în cetatea israelită iese din tiparele circumspecției tradiționale față de străini a comunităților antice iudaice.

7¹ A doua zi, Olophernes a poruncit întregii sale armate și întregului său popor care venise să-l ajute în luptă să ridice tabăra și să pornească împotriva Betuliei și să ocupe dinainte trecătorile munților și să facă război împotriva fiilor lui Israel.² Și a pornit în ziua aceea tot omul în putere de la ei; și oștirea lor de războinici era de o sută șaptezeci de mii de pedestrași și douăsprezece mii de călăreți, fără a pune la socoteală [cărătorii de] poveri și oamenii care mergeau pe jos cu ei, o mulțime foarte mare.³ Și-au așezat tabăra în valea de lângă Betulia, la izvor, și s-au întins în lățime de la Dothaim până la Balbaim, iar în lungime, de la Betulia până la Kyamon, care se află în fața Esdrelonului.⁴ Iar fiii lui Israel, când au văzut mulțimea lor, s-au tulburat foarte și au spus unii către alții: „Acum, aceștia vor linge fața întregului pământ și nici munții cei înalți, nici râpile, nici dealurile nu vor sta împotriva greutății lor.”⁵ Și, luându-și fiecare armele și aprinzând focuri pe turnurile lor, au rămas de pază în toată acea noapte.⁶ Iar a doua zi Olophernes și-a scos toată călărimea în fața fiilor lui Israel care erau în Betulia,⁷ și a cercetat urcușurile spre cetatea lor; a găsit izvoarele lor de apă și le-a ocupat și a așezat la ele strajă de războinici, iar apoi s-a întors la oamenii săi.⁸ Și, venind la el toate căpeteniile fiilor lui Esau și toți conducătorii poporului lui Moab și generalii de pe țarm, au spus:⁹ „Stăpânul

7,1 „să ridice tabăra și să pornească”: gr. ἀναζευγύουσιν are, în absolut, dublul semantic redat în traducere prin două verbe diferite.

7,2 Numărul pedestrașilor diferă aici (170.000) față de Iud. 2,5 (120.000).

7,3 Asiricii și-au așezat tabăra într-o poziție strategică de prim rang: lângă izvorul care asigura alimentarea cu apă a cetății. Inexistența unor surse alternative importante în incinta cetății i-a împiedicat pe locuitorii din Betulia să procedeze ca regele Ezekia și să astupe izvoarele din afara cetății (2Par. 32,4). ♦ „Balbaim” pare să fie aceeași localitate cu Belbaim (4,4). ♦ Kyamon este neidentificat.

7,4 „vor linge”: gr. ἐκλείξουσιν. Același verb ca și în Num. 22,4, acolo tradus prin „a paște”. Metafora conținută trimite la invazia lăcustelor sau la turme, care pasc totul în cale.

7,5 Autorul insistă, prin comparație, asupra curajului celor asediați, care, deși confrunțați cu aceeași situație disperată ca locuitorii de pe coastă (2,28), nu s-au predat. ♦ „arme”, *lit.* „echipamentul de război”.

7,7 Măsura drastică a astupării izvoarelor, anticipată în 7,3, devansează aici sfaturile sfetnicilor edomiți și moabiți (7,10-13). Autorul a inversat ordinea cronologică a evenimentelor din motive stilistice: se accentuează gravitatea actului, mai mult decât răutatea sfatului.

7,8 Printre aliații lui Olophernes se numără acum și edomiții, descendenții lui Esau (Gen. 25-33), aflați în conflict deschis cu Iuda în timpul invaziei babiloniene.

nostru să ne asculte cuvântul, ca să nu fie nimeni rănit în oștirea ta.¹⁰ Acest popor al fiilor lui Israel nu se încrede în sulite, ci în înălțimile munților în care ei locuiesc; căci nu este ușor să ajungi pe crestele munților lor.¹¹ Și acum, stăpâne, nu te lupta cu ei așa cum se poartă războiul cu oștile față în față, și din oștirea ta nu va cădea nici un om.¹² Rămâi în tabăra ta apărând fiecare om din oștirea ta, iar slujitorii tăi să pună stăpânire pe izvorul de apă care țâșnește de la poalele muntelui,¹³ căci de acolo iau apă toți cei ce locuiesc în Betulia, iar setea îi va nimici și-și vor preda cetatea. Iar noi și poporul nostru ne vom urca pe crestele din apropiere ale munților și ne vom așeza tabăra acolo pentru a avea grijă să nu iasă nici un om din cetate.¹⁴ Și se vor stinge de foame ei și femeile lor și copiii lor; și înainte să vină sabia peste ei vor zăcea întinși în piețele așezării lor.¹⁵ Și le vei plăti cu amarnică răsplată, pentru că s-au răsculat și n-au venit înaintea ta cu pace.”¹⁶ Cuvintele lor i-au plăcut lui Olophernes și tuturor slujitorilor lui și a poruncit să se facă după cum au zis.¹⁷ Și tabăra fiilor lui Ammon a plecat și, împreună cu ei, cinci mii dintre fiii lui Assur și și-au așezat tabăra în vale; și au pus stăpânire pe ape și pe izvoarele de apă ale fiilor lui Israel.¹⁸ Și fiii lui Esau și fiii lui Ammon s-au suit și și-au așezat tabăra pe munte în fața Dothaimului. Pe unii dintre ei i-au trimis către miazăzi și către răsărit în fața Egrebelului, care este lângă Chus, care se află pe șuvoiul Mochmur. Iar restul oștirii asirienilor și-a pus tabăra în câmpie și au acoperit toată fața pământului; iar corturile și poverile lor s-au adunat într-o grămadă uriașă și erau o mulțime foarte mare.

¹⁹ Și fiii lui Israel au strigat către Domnul Dumnezeu lor, căci se înspăimântase duhul lor, pentru că toți dușmanii îi împresuraseră și nu mai era chip să scapi din mijlocul lor.²⁰ Și a rămas în jurul lor toată tabăra lui Assur, pedestrașii, și carele de luptă, și călăreții lor, timp de treizeci și patru de zile. Și tuturor locuitorilor Betuliei li s-au golit toate vasele de apă,²¹ iar rezervoarele se goleau și nu mai aveau apă să bea pe săturate nici pentru o singură zi, fiindcă le-au dat să bea cu măsură.²² Și pruncii lor și-au pierdut vlaga, iar femeile și tinerii leșinau de sete și cădeau în piețele orașului și la ieșirile porților și nu mai aveau putere.²³ Și s-a adunat tot poporul la Ozias

7,11 „războiul cu oștile față în față”: gr. πόλεμος παρατόξεως desemnează înfruntarea directă dintre două armate așezate față în față în linie de bătaie. În termeni tactici moderni: „în formație regulată”.

7,18 Egrebel, Chus și râul Mochmur nu au fost identificate cu precizie.

7,23 Conducătorii cetății erau cei numiți în Iud. 6,15.

și la mai-marii cetății, tinerii și femeile și copiii, și au strigat cu glas mare și au spus în fața tuturor bătrânilor: ²⁴ „Să judece Dumnezeu între voi și noi, fiindcă ne-ați făcut un mare rău negrând de pace cu fiii lui Assur. ²⁵ Și acum nu mai este ajutor pentru noi, ci Dumnezeu ne-a vândut în mâinile lor, ca să zăcem înaintea lor de sete și în mare nimicire. ²⁶ Și acum, chemați-i și predați întreaga cetate ca pradă poporului lui Olophernes și întregii sale oștiri. ²⁷ Căci este mai bine pentru noi să ajungem să fim jefuiți de ei. Căci vom ajunge robi, și sufletul nostru va trăi și nu vom vedea cu ochii noștri moartea pruncilor noștri și pe femeile și copiii noștri dându-și sufletele. ²⁸ [Ne rugăm] luând ca martori în fața voastră cerul și pământul și pe Dumnezeul nostru și Domnul părinților noștri, care ne judecă după păcatele noastre și după păcatele părinților noștri, ca să nu facă după cuvintele acestea în ziua de azi.” ²⁹ Și s-a ridicat plânset mare în mijlocul adunării tuturor într-o simțire și au strigat către Domnul Dumnezeu cu glas puternic. ³⁰ Și Ozias le-a spus: „Aveți încredere, fraților, să mai răbdăm încă cinci zile, în care Domnul Dumnezeu nostru își va întoarce mila spre noi, căci nu ne va părăsi până la sfârșit; ³¹ și dacă trec acestea și vine ajutor pentru noi, voi face potrivit cu vorbele voastre. ³² Și a împrăștiat poporul, pe fiecare la postul lui, iar ei s-au dus pe zidurile și turnurile cetății lor și au trimis femeile și copiii la casele lor. Și era mare descurajare în cetate.

8¹ Și a auzit în acele zile Iudit, fiica lui Merari, fiul lui Ox, fiul lui Iosif, fiul lui Oziel, fiul lui Elkiah, fiul lui Ananias, fiul lui Gedeon, fiul lui

7,25 Revolta poporului din Betulia este prezentată în aceiași termeni în care a fost descrisă, în Ex. 17,1-7 și în Num. 20,2-5, nemulțumirea evreilor în pustiu din cauza lipsei apei. Scenariul se repetă și prevestește miracolul.

7,28 Transpare și aici concepția deuteronomistă a pedepsei și a suferinței ca urmare a păcatului, enunțată și de Achior în 5,20. Poporul bănuiește că suferă din cauza unor păcate, fie ele și neștiute (NRSV). ♦ „să nu facă”: mai mulți traducători, urmând versiunile siriacă și VL, elimină negația și au: „vă rugăm... să faceți”, care concordă și cu finalul v. 31.

8,1 Cu intrarea în scenă a Iuditei începe partea a doua a cărții și „acțiunea” propriu-zisă. ♦ „Iudit” înseamnă în ebraică chiar „iudee, evreică”. ♦ Iudit este femeia biblică cu cea mai întinsă genealogie: șaisprezece generații și nume celebre în istoria lui Israel. Ascendentul prim este Israel, părintele întemeietor și simbolul unității israelite în numele căreia acționează eroina. Urmează Sarasadai și Salamiel, fii ai lui Simeon și contemporani ai lui Moise (cf. Num. 1,6; 2,12). Noblețea de origine a eroinei prevestește misiunea ei excepțională.

Raphaim, fiul lui Achitob, fiul lui Elias, fiul lui Chelkias, fiul lui Eliab, fiul lui Nathanael, fiul lui Salamiel, fiul lui Sarasadai, fiul lui Israel. ² Și bărbatul ei [fuse] Manasses, din același trib și din aceeași familie; și murise în zilele secerișului orzului; ³ căci fusese pus [să-i supravegheze] pe cei care legau snopii pe câmp și arșița s-a abătut asupra capului său și a căzut pe patul său și s-a sfârșit în Betulia, orașul său; și l-au îngropat împreună cu părinții lui pe câmpul care se află între Dothaim și Balamon. ⁴ Iudit era văduvă în casa sa de trei ani și patru luni. ⁵ Și își făcuse un cort pe acoperișul casei și își înfășurase coapsele cu sac și purta hainele văduviei sale. ⁶ Și postea în toate zilele văduviei sale în afară de zilele dinainte de sabbat și în timpul sabbatului, în zilele dinainte de lună nouă, în cele de lună nouă, de sărbători și în zilele de bucurie ale casei lui Israel. ⁷ Și era frumoasă la înfățișare și foarte plăcută la chip. Și Manasses, bărbatul ei, îi lăsase aur, și argint, și slujitori, și slujnice, și vite, și pământuri și ea rămăsese [stăpână] peste ele. ⁸ Și nu era nimeni care să-i poarte vreun cuvânt rău, fiindcă se temea tare de Dumnezeu. ⁹ Ea a auzit cuvintele rele ale poporului împotriva conducătorului, căci din lipsa apei își pierduseră curajul; și Iudit a auzit toate cuvintele pe care le-a rostit Ozias către ei, cum le-a jurat să predea asirienilor cetatea după cinci zile. ¹⁰ Și, trimițând-o pe slujnica sa de încredere

8,2-3 Manasses, soțul lipsit de genealogie al Iuditei, murise de insolație. ♦ Comunitatea simeonită restrânsă din Betulia favoriza căsătoriile în interiorul aceluiași clan, semn al arhaismului social. De asemenea, Manasses a fost înmormântat, în mod tradițional-patriarhal, într-o peșteră (16,23), „pe câmpia dintre Dothaim și Balamon”. Cele două trăsături arhaice ar putea atesta o anume izolare a comunității simeonite, dar mai degrabă ar trebui considerate ca anacronisme cu încărcătură simbolică. Ca și prin genealogia Iuditei, cititorul este conectat la realitățile eterne ale lui Israel. ♦ Balamon pare aceeași localitate cu Belamin (4,4) și Belbaim (7,3).

8,4 După moartea lui Manasses, Iudit dobândește un statut social aparte în Israelul antic: ea devine o femeie liberă. Ieșită, la măritiş, de sub autoritatea paternă, scutită, prin moartea soțului ei, de servitutea maritală, neobligată, în ciuda lipsei de copii, să se supună legii leviratului, Iudit este independentă. Această apariție socială neobișnuită prevestește și ea o misiune excepțională.

8,6 Postul este interzis în timpul marilor sărbători enumerate. Astfel ascetismul eroinei este perfect. ♦ „lună nouă”: cf. notele 20,5 la 1Rg. și 23,31 la 1Par.

8,7-8 Manasses îi lăsase Iuditei o avere considerabilă, pe care femeia o administra singură, un lucru din nou neobișnuit pentru o comunitate evreiască antică. Autorul sacru preîntâmpină orice posibilă revoltă a cititorului tradiționalist, punând în prim-plan evlavia femeii, care îi asigura respectul cetății.

8,10 „slujnica sa de încredere”: gr. ὑπόμαχος, termen de origine aramaică, rar în Biblie, denumește servitoarea favorită și credincioasă. Faptul că o slujnică se ocupa de bunurile

care-i gospodărea toate bunurile, i-a chemat pe Chabris și Charmis, bătrânii cetății ei; ¹¹ și au venit la ea, și ea le-a spus: „Ascultați-mă, mai-mari peste locuitorii din Betulia; căci nu-i drept cuvântul vostru pe care l-ați rostit în fața poporului în ziua aceasta – ați făcut acest jurământ pe care l-ați rostit între Dumnezeu și voi și ați spus că veți preda dușmanilor noștri cetatea, dacă Domnul nu-și va întoarce ajutorul către noi în aceste [zile]. ¹² Și, acum, cine sunteți voi de L-ați pus la încercare pe Dumnezeu în această zi și v-ați așezat mai presus de Dumnezeu în mijlocul fiilor oamenilor? ¹³ Și, acum, Îl încercați pe Domnul Atotputernic și nu veți afla nimic până în veac. ¹⁴ Căci [nici] adâncul inimii omului nu-l veți descoperi și înțeleșurile cugetării lui nu le veți cuprinde: cum Îl veți cerceta pe Dumnezeu, care a făcut toate acestea, cum veți cunoaște gândul Lui și cum veți înțelege planul Lui? Nicidecum, fraților! Nu-L întărâtați pe Domnul Dumnezeul nostru! ¹⁵ Căci, dacă nu vrea să ne ajute în cinci zile, El are puterea să ne ocrotească în ce zile vrea sau chiar să ne piardă în fața dușmanilor noștri. ¹⁶ Iar voi să nu cereți zălog pentru planurile Domnului Dumnezeul nostru, căci Dumnezeu nu poate fi amenințat ca un om și nici nu poate fi convins să se răzgândească precum un fiu al omului. ¹⁷ De aceea, așteptând izbăvirea de la El, să-L chemăm în ajutorul nostru și va da ascultare glasului nostru, dacă Îi este pe plac. ¹⁸ Căci nu s-a ridicat în generațiile noastre și nici nu este în ziua de azi nici un trib, nici o familie, nici o așezare, nici o cetate dintre cele ale noastre care să se închine zeilor făcuți de mână, așa cum s-a întâmplat în zilele de odinioară. ¹⁹ De aceea au fost dați sabiei și jafului părinții noștri și au căzut cu prăbușire mare în fața dușmanilor noștri. ²⁰ Dar

din casa Iuditei atestă încă o dată inversarea rolurilor sociale, într-o lume a bărbaților. Această slujnică, nenumită, îi va sta mereu în preajmă eroinei. Faptul că Iudit a trimis după bătrânii cetății și că aceștia au răspuns chemării ei și s-au lăsat criticați ar fi scandalizat pe oricine în epocă. Autorul insistă însă asupra ideii că planul lui Dumnezeu se realizează pe cele mai nebanuite căi.

8,11-17 Iudit le reproșează bătrânilor că nu au înțeles corect mesajul lui Dumnezeu. Două sunt reproșurile ei: în primul rând, căpeteniile din Betulia Îl somează pe Dumnezeu, supunându-L la un așa-zis test de încredere și, apoi, își închipuie că ar putea înțelege ori descifra planurile lui Dumnezeu.

8,16 „zălog”: luând un gaj de la un datornic, îl obligi să restituie datoria la termenul fixat. Cele cinci zile acordate lui Dumnezeu pentru a-și manifesta ocrotirea sună ca o somație. ♦ „convins să se răzgândească”: unii traducători emendează gr. διατρώ în διαπτρώ, „a păcăli, a amăgi”, prin analogie cu pasajul asemănător din Num. 23,19.

8,20 Iudit nu combate concepția deuteronomistă despre faptă și răsplată, ci, în numele acesteia, arată că poporul nu are a se teme de pedeapsa divină.

noi n-am cunoscut alt Dumnezeu în afară de El; drept care nădăjduim că nu ne va privi cu dispreț nici pe noi, nici pe [vreunul] din neamul nostru. ²¹ Căci dacă noi vom fi cucerțiți, va fi astfel cucerită toată Iudeea, iar [Lăcașul] nostru sfânt va fi jefuit și [Dumnezeu] va cere de la sângele nostru răscumpărare pentru pângărirea lui; ²² iar uciderea fraților noștri și robirea pământului și pustiirea moștenirii noastre le va întoarce asupra capului nostru în mijlocul neamurilor, oriunde vom robi și vom fi spre sminteală și batjocură în fața celor ce ne vor fi dobândit. ²³ Căci robia noastră nu va duce la [recăpătarea] bunăvoinței, ci Domnul Dumnezeu nostru o va preface în ocară. ²⁴ Și acum, fraților, să arătăm fraților noștri că sufletul lor atârnă de al nostru, iar cele sfinte, și templul și altarul, se sprijină pe noi. ²⁵ În ciuda tuturor acestor lucruri, să mulțumim Domnului Dumnezeu nostru, care ne încearcă la fel ca și pe părinții noștri. ²⁶ Amintiți-vă cele pe care le-a făcut cu Avraam și cele cu care l-a încercat pe Isaac și cele ce i s-au întâmplat lui Iacob în Mesopotamia Siriei, pe când păștea oile lui Laban, fratele mamei lui. ²⁷ Și nu s-a răzbunat pe noi, așa cum i-a ars pe aceia pentru cercetarea inimii lor, ci spre înțeleptire îi pedepsește Domnul pe cei care se apropie de El. ²⁸ Iar Ozias i-a spus: „Toate câte ai zis le-ai rostit cu inimă bună și nimeni nu se va împotrivi cuvintelor tale; ²⁹ căci nu de astăzi este vădită înțelepciunea ta, ci de la începutul zilelor tale tot poporul ți-a cunoscut priceperea, după cum bună este plâsmuirea inimii tale. ³⁰ Dar poporul e tare

8,22 „oriunde”: gr. οὐ ἐόν, turnură care apare de obicei în traduceriile cărților sfinte, unde pronumele relativ în genitiv οὐ este folosit adverbial, „în orice loc”, iar ἐόν are valoarea lui ὄν pentru a marca eventualitatea. ♦ „spre sminteală și batjocură”, gr. εἰς πρόσκομμα καὶ ὀνειδος: Iudit folosește același argument ca Moise în Ex. 32,12.

8,24 Eroina vorbește despre Betulia ca despre ultimul punct de rezistență al iudaismului în fața invaziei asiriene.

8,25 Concluzia Iuditei, de un stoicism alimentat cu exemple din Gen. 22,1-14; 28-31, este total diferită de judecata bătrânilor: Dumnezeu, departe de a-și pedepsi poporul, îl supune și de data aceasta la o mare încercare de credință (cf. aceeași idee în Prov. 3,12, Sir. 11,5-10).

8,29 Iudit devine, în discursul lui Ozias, echivalenta personajului alegoric foarte popular în literatura intertestamentară și sapiențială: Înțelepciunea (cf. Prov., *passim*). Eroina, deși tânără, este înzestrată deopotrivă cu înțelepciune (gr. σοφία) și cu pricepere, iscusință (gr. σύνεσις). Ambele însușiri ale Iuditei sunt „plâsmuite” (gr. πλάσμα) după metafora iudaică, în inima ei (gr. καρδία).

8,30 Ozias știa că jurământul o dată depus nu mai putea fi desfăcut (cf. Jud. 11,30-40). De aici și un anumit dramatism al personajului, care, deși își dă seama că a greșit, nu mai poate da înapoi. Modelul biblic pentru Ozias a fost Iephtae.

însetat și ne-a silit să facem după cum le-am vorbit și să luăm asupra noastră un jurământ pe care nu-l vom călca. ³¹ Și, acum, roagă-te pentru noi, căci ești femeie evlavioasă, și Domnul ne va trimite ploaie pentru umplerea rezervoarelor noastre și nu vom mai duce lipsă.” ³² Și Iudit le-a spus: „Ascultați-mă și voi face un lucru care va ajunge din neam în neam la fiii poporului nostru. ³³ Voi să stați la poartă în această noapte, iar eu voi ieși împreună cu slujnica mea de încredere și în zilele după care ați spus că veți preda dușmanilor noștri cetatea, Domnul îl va cerceta pe Israel prin mâna mea. ³⁴ Iar voi să nu căutați să aflați fapta mea, căci nu vă voi spune până nu se vor împlini cele pe care le fac eu.” ³⁵ Și Ozias și conducătorii i-au spus: „Mergi în pace și Domnul Dumnezeu [să fie] în fața ta spre răzbunare asupra dușmanilor noștri.” ³⁶ Și, întorcându-se din cort, s-au dus la posturile lor.

9 ¹ Iudit a căzut cu fața [la pământ], și-a pus cenușă în cap și și-a descoperit sacul pe care-l îmbrăcuse; și chiar atunci se aducea în Ierusalim, în Casa lui Dumnezeu, tămâierea de seară; și Iudit a strigat cu glas mare către Domnul și a spus: ² „Doamne Dumnezeu părintelui meu Simeon, căruia i-ai dat în mână sabia pentru răzbunarea asupra străinilor care au desfăcut cingătoarea fecioarei spre întinare și i-au dezvelit coapsa spre rușine și i-au pângărit pântecul spre ocară. Căci Tu ai spus: «Aceasta nu va rămâne așa», iar ei au făcut-o; ³ pentru acestea i-ai dat pe conducătorii lor la moarte și patul lor, rușinat de amăgirea lor, [i-ai] amăgit până la sânge și i-ai lovit pe

9,1 Înainte de a-și pune planul în aplicare, Iudit înalță o rugăciune. Semnul că intenția eroinei este legitimă îl reprezintă tocmai simultaneitatea rugăciunii ei cu arderea tămâiei în Templu.

9,2-5 „cingătoarea”: ediția Rahlfs, urmând manuscrisele, are ἑλυσαν μήτραν, „au desfăcut pântecul”; dar cum „pântecul” apare și mai jos ca ultim termen al unei gradații, majoritatea exegeților presupun că este vorba de o confuzie de copist între două cuvinte care se pronunțau identic la vremea aceea și că aici ar trebui citit ...μήτραν, „brâu, cingătoare”. „A dezlega cingătoarea” este o expresie frecventă pentru a desemna căsătoria, dar și violul. ♦ „[i-ai] amăgit până la sânge”: e vorba de pedepsirea prin amăgire a lui Sichem, care o violase pe Dina. ♦ Al doilea indiciu al legitimității misiunii Iuditei este raportarea ei la răzbunarea Dinei de către frații ei Levi și Simeon (Gen. 34). Numai că Iudit nu se identifică direct cu Dina, fecioara siluită, ci cu răzbunătorul frate al acesteia, Simeon, a cărui descendentă îndepărtată este (NRSV). ♦ „Aceasta nu va rămâne așa”: Iudit a citat întocmai spusele fraților Dinei, la auzul veștii ca aceasta fusese pângărită (Gen. 34,7).

robi o dată cu stăpânii și pe stăpâni pe tronurile lor ⁴ și le-ai dat pe femeile lor spre jefuire și pe fiicele lor spre robie și toate prăzile lor spre împărțire între fiii iubiți de Tine, ei, care au fost plini de râvnă pentru Tine și s-au scârbit de pângărirea sângelui lor și Te-au chemat în ajutor pe Tine; Dumnezeule, Dumnezeul meu, pleacă-ți urechea și la mine, văduva. ⁵ Căci Tu le-ai făcut pe cele dinaintea aceloră, și pe acelea, și pe cele următoare, și pe cele de acum, și pe cele ce urmează le-ai gândit și s-au întâmplat cele pe care le-ai plănuit; ⁶ și s-au înfățișat cele pe care le-ai hotărât și au spus: «Iată, suntem de față.» Căci toate căile Tale sunt pregătite, și judecata Ta e prevăzătoare. ⁷ Căci, iată, asirienii s-au înmulțit în oastea lor, s-au fâlit cu calul și călărețul lor, s-au mândrit cu brațul pedestrașilor, și-au pus nădejdea în scut, în sulită, în arc și în praștie și n-au știut că Tu ești Domnul care zdrobește războaiele. ⁸ Domnul este numele Tău. Tu, lovește forța lor cu puterea Ta și doboară tăria lor în mânia Ta; căci și-au pus în gând să pângărească lăcașul Tău sfânt, să întineze cortul unde odihnește numele slavei Tale, să doboare cu fierul cornul altarului Tău. ⁹ Privește la trufia lor, trimite mânia Ta peste capetele lor, dă în mâna mea, a văduvei, puterea pentru ce am plănuit. ¹⁰ Lovește-l prin amăgirea buzelor mele pe rob deopotrivă cu stăpânul, și pe stăpân deopotrivă cu slujitorul lui, sfărâmă-le trufia printr-o mână de femeie. ¹¹ Căci tăria Ta nu stă în număr, nici puterea Ta în cei ce sunt puternici, ci Tu ești Dumnezeul celor smeriți, ești ajutorul

9,4 „au fost plini de râvnă pentru Tine”, gr. ἐζήλωσαν τὸν ζῆλόν σου, *litt.* „au râvnit râvna Ta” – semitism.

9,6 „judecata Ta e prevăzătoare”: gr. ἡ κρίσις σου ἐν προγνώσει, *litt.* „judecata Ta – în preștiință”. ♦ Personificarea evenimentelor care confirmă prin viu grai planul lui Dumnezeu este un procedeu specific literaturii sapiențiale și, de asemenea, un produs de aculturație iudeo-elenistic.

9,7-8 „Domnul care zdrobește războaiele. Domnul este numele Tău”: Iudit citează din Ex. 15,3. ♦ „cu fierul”: gr. σιδήρω; de fapt, cu sabia. ♦ „cornul altarului”, gr. τὸ κέρασ τοῦ θυσιαστηρίου: altarul pentru arderile de tot din Templu avea, în cele patru colțuri, câte o ridicătură în formă de corn (Ex. 27,2). Distrugerea unui singur corn însemna profanarea întregului altar.

9,10 „amăgirea”, gr. ἀπάτη: Iudit se roagă să primească elocință. Dumnezeu i-a mai întărit și pe alții cu puterea cuvântului înșelător (*cf.* 2Par. 18,19-21). În cartea Iuditei poate fi încă un indiciu al aculturației iudeo-elenistice.

9,11 Concepția conform căreia Dumnezeu, atotștiutor și atotputernic, este, în același timp, protectorul celor slabi, căzuți și lipsiți de mijloace provine din teologia celui de-al doilea Templu, dar și de la unii profeti (Amos, Sofonia).

celor mici, apărătorul celor slabi, ocrotitorul celor părăsiți, izbăvitorul celor fără nădejde.¹² Da, da, Dumnezeu al tatălui meu și Dumnezeu al moștenirii lui Israel, Stăpâne al cerurilor și al pământului, Creator al apelor, Împărat al întregii Tale zidiri, pleacă-ți urechea la rugăciunea mea¹³ și dă-mi cuvânt amăgitor care să-i rănească și să-i lovească pe cei care au urzit cruzime împotriva legământului Tău, și a casei Tale sfințite, și a muntelui Sion, și a casei stăpânirii fiilor Tăi.¹⁴ Și fă să se știe în tot neamul Tău și în orice trib că Tu ești Dumnezeu, Dumnezeul a toată puterea și tăria; și nu este alt apărător al poporului lui Israel în afară de Tine.”

10¹ Și a fost așa: când [Iudit] s-a oprit din strigarea către Dumnezeul lui Israel și a sfârșit toate aceste cuvinte,² s-a ridicat de jos și a chemat slujnica sa de încredere și a coborât în casă, unde își petrecea timpul în zilele de sabbat și în zilele de sărbătoare³ și și-a desfăcut sacul pe care-l îmbrăcase și a lepădat hainele văduviei sale; și-a îmbăiat trupul cu apă, s-a uns cu miresme tari, și-a pieptănat părul capului, l-a legat cu o panglică, și-a pus hainele de sărbătoare cu care se îmbrăca pe când trăia bărbatul ei Manasses,⁴ și-a luat sandale în picioare, și-a pus colierele, brățările, inelele și cerceii, și toată podoaba ei și s-a înfrumusețat foarte, ca să ademenească ochii bărbaților care ar vedea-o.⁵ Și i-a dat slujniciei sale de încredere un burduf de vin și un urciore de ulei și a umplut o desagă cu grăunțe de orz, cu turte de fructe uscate și cu pâini din făină curată și și-a strâns toate vasele ei și i le-a pus în spate.⁶ Și au ieșit pe poarta cetății Betulia, unde i-au găsit stând pe Ozias și pe bătrânii cetății, Chabris și Charmis.⁷ Când au văzut-o, schimbată la chip și cu alt veșmânt, s-au minunat foarte de frumusețea ei și i-au spus:⁸ „Dumnezeul părinților noștri să-ți fie binevoitor și să împlinească planurile tale spre mândria fiilor lui Israel și înălțarea Ierusalimului.”

10,2 „de jos”: *litt.* „din cădere/prosternare”.

10,3 Iudit se înarmează de război cu propria-i frumusețe. ♦ Scenele de îmbăiere sunt destul de frecvente în literatura celui de-al doilea Templu (*cf.* Ester și Suzana). Autorul sacrificial de dragul acestui motiv coerența internă a povestirii: Iudit se spală cu apă, or apă nu mai era aproape deloc în Betulia. ♦ „hainele de sărbătoare”, *litt.* „hainele veseliei sale”.

10,5 Eroina își ia mâncare și băutură de acasă, pentru a nu fi nevoită să se spurce cu cele oferite de păgâni (*cf.* și Dan. 1,8-16). ♦ „a strâns”, *gr.* περιεδίπλωσε, *litt.* „a dublat” – expresie neclară: a fost pusă în legătură cu 1Rg. 25,18, unde se vorbește de două vase.

10,7 De aici înainte, impresia constantă pe care o va stârni Iudit va fi uimirea totală a bărbaților în fața frumuseții ei.

⁹ Ea s-a închinat lui Dumnezeu și le-a spus: „Porunciți să mi se deschidă poarta cetății și voi ieși pentru îndeplinirea cuvintelor pe care le-ați grăit cu mine”, iar ei le-au poruncit tinerilor să-i deschidă, așa cum a spus. ¹⁰ Și au făcut întocmai. Și a ieșit Iudit, ea și slujnica ei împreună cu ea; iar bărbații cetății o urmăreau cu privirea de departe până când a coborât muntele, până când a străbătut valea și nu se mai zărea. ¹¹ Ele mergeau drept înainte în vale și le-a ieșit în cale întâia straajă a asirienilor. ¹² Au luat-o și au întrebat-o: „A cui ești și de unde vii și unde te duci?” Ea a spus: „Sunt fiică a evreilor și fug de la ei, căci ei urmează să vă fie dați ca pradă; ¹³ vin în fața lui Olophernes, comandantul suprem al oștirii voastre, pentru a-i da de știre cu vorbe adevărate – îi voi arăta în fața lui un drum pe care să meargă și să pună stăpânire pe tot ținutul muntos fără să piardă din oamenii lui nici un trup și nici o suflare de viață.” ¹⁴ Când bărbații au auzit cuvintele ei și au luat aminte la fața ei – era înaintea lor uimitoare în frumusețe –, i-au spus: ¹⁵ „Ți-ai izbăvit sufletul grăbindu-te să cobori în fața domnului nostru; și acum îndreaptă-te spre cortul lui, iar câțiva dintre noi te vor însoți pentru a te încredința în mâinile lui; ¹⁶ iar când vei sta în fața lui, să nu te temi în inima ta, ci dă-i de veste cum ai spus, iar el se va purta bine cu tine.” ¹⁷ Și

10,9 Iudit se închină pentru ultima oară înainte de marea încercare: gestul echivalează cu încredințarea ei totală în mâinile Domnului.

10,10 Coborârea celor două femei din cetate, până la dispariția lor din raza privirii, are puternice semnificații simbolice ale unei catabaze clasice. ♦ Însoțitoarea Iuditei, numită până acum „slujnica de încredere”: gr. ἄβρα, devine aici, prin diminutivare, παιδική, *litt.* „slujnicuță”, „copilă”. Chiar dacă termenul desemnează condiția umilă a fetei, el induce, în același timp, o afectivitate sporită față de această credincioasă anonimă.

10,11 „întâia straajă”, gr. προφυλακή: o patrulă dintr-un avanpost.

10,12 De la prima întâlnire cu asirienii, Iudit își intră în rol și își făurește discursul înșelător și ironic. ♦ „fiică a evreilor”: gr. θυγατήρ τῶν Εβραίων. Prima „înșelăciune” vine o dată cu declinarea identității eroinei: ea nu mărturisește că este o israelită, termen cu puternice conotații naționaliste și religioase, ci își spune, cu un termen peiorativ și lipsit de conotații religioase, „fiică a evreilor”, adică „a unor israeliți de mâna a doua, slujitori ai israeliților” (*cf.* IRg. 13,3 nota). ♦ „pradă”: *litt.* „mâncare”.

10,13 „fără să piardă”: *litt.* „fără să lipsească la apel”. ♦ „trup... suflare de viață”: semitisme ce evocă vocabularul din Gen. 1 și 2.

10,15 „sufletul”, gr. ἡ ψυχή: calc obișnuit în greaca LXX după expresia ebraică: în sens comun, „viață”. ♦ „domnului”, gr. τοῦ κυρίου: termenul permite dubla interpretare a expresiei: în sensul literal (replica soldatului asirian) termenul îl desemnează pe Olophernes, în sensul ascuns (discursul general al autorului), cuvântul trimite la Dumnezeu lui Israel, în mâinile Căruia s-a încredințat Iudit.

au ales dintre ei o sută de oameni și i-au dat ca însoțitori ei și slujnicei sale de încredere și aceștia le-au dus la cortul lui Olophernes. ¹⁸ Și au început să se adune din toată tabăra, căci se vestise prin corturi sosirea ei ; au venit și au înconjurat-o pe când stătea în fața cortului lui Olophernes, până să i se dea de veste despre ea. ¹⁹ Și se minunau de frumusețea ei și de la ea se minunau de fiii lui Israel; și spuneau unul către altul: „Cine va disprețui acest popor, care are în el astfel de femei? Nu-i bine să fie lăsat în viață nici măcar un singur om dintre ei: dacă ar fi lăsați, ar putea să înșele întreg pământul.” ²⁰ Și au ieșit cei care dormeau alături de Olophernes și toți slujitorii lui și au dus-o în cort. ²¹ Olophernes se odihnea pe patul lui sub plasa de țânțari, care era din purpură și aur, împodobită cu smaralde și pietre scumpe. ²² I-au dat de știre despre ea, și el a ieșit în tinda cortului și facile de argint erau purtate înaintea lui. ²³ Iar când Iudit a ajuns în fața lui și a slujitorilor lui, toți s-au minunat de frumusețea chipului ei; ea s-a plecat înaintea lui cu fața [la pământ], iar robii lui au ridicat-o.

11 ¹ Și Olophernes i-a spus: „Îndrăznește, femeie, nu te teme în inima ta, căci eu nu am făcut rău nici unui om care-a ales să-i slujească lui Nabucodonosor, regele întregului pământ. ² Și acum, poporul tău care locuiește în ținutul muntos, dacă nu m-ar fi disprețuit, nu mi-aș fi ridicat sulita împotriva lor; ei singuri și-au făcut aceasta. ³ Și acum, spune-mi de ce ai fugit de la ei și ai venit la noi; căci ai sosit spre izbăvire; îndrăznește, vei trăi în această noapte și de acum încolo; ⁴ căci nimeni nu-ți va face rău, ci îți va face bine, așa cum se întâmplă cu slujitorii stăpânului meu, regele Nabucodonosor.” ⁵ Și Iudit i-a spus: „Primește cuvintele roabei tale și să

10,21 Despre luxul exorbitant din corturile suveranilor orientali, cf. Diodor, *Biblioteca*, 37,35.

10,23 Închinarea în fața suveranilor sau demnitarilor orientali devenise mai degrabă o dovadă de bună creștere, decât un gest ritual. Iudit înțelege semnificația civilă a proster-nării și se supune uzanței, pentru a nu da nimic de bănuit.

11,2 Olophernes se referă la refuzul aliaților occidentali de a-i da ajutor lui Nabucodonosor în războiul cu sirienii (Iud. 1,7) și la campania de pedepsire pe care o conducea împo-triva acestora.

11,3 Căpetenia asiriană insistă să o încurajeze pe femeia aceasta neînfricăta. Ironia devine un procedeu din ce în ce mai folosit în carte.

11,5-6 Iudit apelează din nou la ambiguitatea termenului „domnul” (gr. κύριος). Căpetenia și ceilalți asirieni înțeleg că Iudit se referă la Olophernes, iar ea nu păcătuia,

grăiască slujnica ta în fața ta – nu voi vesti minciună domnului meu în această noapte. ⁶ Și, dacă vei urma cuvintele slujnicei tale, Dumnezeu Își va duce la bun sfârșit lucrarea cu tine, iar domnul meu nu va da greș în planurile sale. ⁷ Căci viu este Nabucodonosor, regele întregului pământ, și vie este puterea lui, el care te-a trimis pentru îndreptarea fiecărui suflet, căci nu numai oamenii îi slujesc datorită ție, ci și fiarele pământului, și vitele, și păsările cerului vor trăi, datorită puterii tale, pentru Nabucodonosor și pentru toată casa lui. ⁸ Noi am auzit de înțelepciunea ta și de iscusința sufletului tău și s-a dus vestea pe întreg pământul că numai tu ești bun în întreg regatul și puternic prin știință și uimitor în meșteșugul războiului. ⁹ Cât despre cuvântarea pe care a rostit-o Achior în sfatul tău, noi am auzit vorbele lui, căci oamenii din Betulia l-au cruțat, iar el le-a dat de știre toate câte le-a grăit cu tine. ¹⁰ De aceea, stăpâne doamne, nu ocoli cuvântul lui, ci așază-l în inima ta, căci este adevărat; căci neamul nostru nu este pedepsit, sabia nu are putere asupra lor, dacă nu vor păcătui față de Dumnezeul lor. ¹¹ Și, acum, pentru ca stăpânul meu să nu fie învins și neputincios, moartea va cădea peste fața lor; păcatul i-a cuprins pentru că-L mânie pe Dumnezeul

gândindu-se, desigur, la Dumnezeu. Gândul Iuditei se confirmă în v. 6, în care ea mărturisește deschis că Dumnezeu își va împlini planul cu Olophernes. Valoarea ambiguă a frazei îl induce însă în eroare pe asirian, care este sigur de o soartă favorabilă.

11,7 „viu este Nabucodonosor [...] și vie este puterea lui”, gr. ζῆ γὰρ βασιλεὺς Ναβουχοδοноσορ [...] καὶ ζῆ τὸ κράτος αὐτοῦ: formulă semitică de urare și de jurământ frecventă în LXX. ♦ Iudit mizează pe efectul „magic” al laudei și, la prima vedere, exagerează. Unii comentatori au comparat-o cu femeia din Thecoa (cf. 2Rg. 14,17 și nota).

11,8 „iscusința”, gr. πανουργεῖματα, *litt.* „iscusințele”: sufixul și forma de plural sugerează faptele ce izvorăsc din însușire. ♦ „meșteșugul”: e vorba de strategie, dar și de expedițiile de război.

11,9 „Cât despre (*litt.* Și acum) cuvântarea ... noi am auzit vorbele”: anacolutul este prezent și în greacă: καὶ νῦν ὁ λόγος ... ἠκούσαμεν τὰ ῥήματα αὐτοῦ.

11,10 Iudit formulează cu maximă claritate concepția deuteronomistă a retribuției divine. Totuși, afirmând-o, are în vedere un alt plan decât Achior.

11,11-12 Discursul legalist al Iuditei era menit să îl impresioneze pe Olophernes. Nu e foarte limpede la ce se referă interdicția. Era interzis să fie mâncate vitele moarte și primii născuți ai turmelor. Vulg. înțelege că era vorba de consumarea sângelui. La fel, consumarea primelor roade ale grânelor, destinate preoților și levitiilor, era strict interzisă de legea mozaică (cf. Lev. 17,10-16 și, respectiv, Num. 18,8-32). Totuși, în perioada macabeică, unele dintre aceste dispoziții legale au fost suspendate în caz de maximă necesitate (1Mac. 2,29-41). Versetul 14 face aluzie la asemenea practici de dezlegare de legea strămoșilor, încuviințate de preoții de la Ierusalim.

lor ori de câte ori fac ceva necuvenit. ¹² De vreme ce le-a lipsit hrana și li s-a împușinat toată apa, ei au hotărât să pună mâna pe vitele lor și au hotărât să se ospăteze cu toate cele pe care Dumnezeu le-a poruncit prin legile Lui să nu le mănânce. ¹³ Și pârga grâului și zeciuiala din vin și untdelemn, pe care le-au păstrat, sfințindu-le pentru preoții care se află în Ierusalim înaintea feței Dumnezeului nostru, au hotărât să le folosească, [deși] în privința lor e hotărât ca nimeni din popor nici măcar să nu le atingă cu mâinile. ¹⁴ Și au trimis la Ierusalim – căci și locuitorii de acolo au făcut acestea – oameni care să le aducă îngăduința din partea sfatului bătrânilor. ¹⁵ Și va fi așa: dacă li se va aduce veste și ei vor face [astfel], îți vor fi dați spre pieire în ziua aceea. ¹⁶ Prin urmare, eu, roaba ta, aflând toate acestea, am fugit de la ei, iar Dumnezeu m-a trimis să fac împreună cu tine lucruri de care se va mira întreg pământul, toți cei care le vor auzi. ¹⁷ Căci roaba ta este cinstitoare de Dumnezeu și Îl slujește zi și noapte pe Dumnezeul cerului; și acum voi rămâne la tine, stăpâne al meu, și roaba ta va ieși noaptea în vale și mă voi ruga lui Dumnezeu, iar El îmi va spune când aceia și-au săvârșit păcatele. ¹⁸ Și voi veni și-ți voi dezvălui [faptele], iar tu vei ieși cu toată oastea și nimeni dintre ei nu-ți va sta în cale. ¹⁹ Și te voi duce prin mijlocul Iudeii până în fața Ierusalimului și voi așeza tronul tău în mijlocul lui, iar tu îi vei mânia ca pe niște oi care n-au păstor și nici un câine nu va mârâi pe limba lui în fața ta; acestea mi s-au grăit după preștiința mea și mi s-au vestit și am fost trimisă să-ți dau de știre.” ²⁰ Cuvintele ei au plăcut lui Olophernes și tuturor slujitorilor lui; s-au minunat de înțelepciunea ei și au spus: ²¹ „O astfel de femeie cu chip frumos și știință a cuvintelor nu se află de la un capăt la altul al pământului.” ²² Și Olophernes i-a spus: „Bine a făcut Dumnezeu trimitându-te în fața poporului, pentru a da putere mâinilor noastre și pierzanie celor care-l disprețuiesc pe stăpânul meu. ²³ Iar tu ești plăcută la înfățișare și bună la cuvinte; și dacă vei face după cum ai spus, Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu, iar tu vei locui în casa regelui Nabucodonosor și vei avea faimă pe tot pământul.”

11,16 Faptele mari pe care le anunță Iudit pe un ton profetic înzestrat cu aceeași ambiguitate sunt bine primite de Olophernes (v. 20). La ironia personajului feminin se adaugă însă aici și autoreferențialitatea subtilă a autorului sacru.

11,19 „nici un câine nu va mârâi pe limba lui”, gr. οὐ γρόξει κύνων ἐπὶ γλώσσει αὐτοῦ: același verb este folosit și în Iis. Nav. 10,21, însă aplicat oamenilor.

11,23 „Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu”: exprimarea lui Olophernes este ambiguă.

12¹ Și a poruncit să o ducă acolo unde erau așezate vasele lui de argint și a orânduie să i se întindă o masă din bucatele lui și să bea din vinul lui. ² Dar Iudit a spus: „Nu voi mânca din acestea, ca să nu se iște vreo sminteală, ci îmi vor fi de ajuns cele pe care le-am adus cu mine.” ³ Și Olophernes i-a spus: „Dacă se vor sfârși cele pe care le ai cu tine, de unde vom aduce să-ți dăm altele la fel? Căci nu-i nimeni din neamul tău împreună cu noi.” ⁴ Iudit i-a spus: „Viu este sufletul tău, stăpâne al meu, căci roaba ta nu va termina cele pe care le are cu ea până când Domnul va face prin mâna mea cele plănuite.” ⁵ Atunci slujitorii lui Olophernes au condus-o în cort și ea a dormit până la miezul nopții; și s-a sculat la straja din zori. ⁶ Și a trimis la Olophernes spunând: „Să dea poruncă stăpânul meu ca roaba ta să fie lăsată să iasă la rugăciune”; ⁷ și Olophernes a poruncit gărzilor de corp să n-o împiedice. Și ea a rămas în tabără trei zile; iar noaptea mergea în valea Betuliei și se spăla în tabără la izvorul de apă; ⁸ și când se întorcea, se ruga Domnului Dumnezeului lui Israel să-i îndrepte calea pentru ridicarea fiilor poporului Său; ⁹ și, întorcându-se curată, rămânea în cort, până când îi era adusă hrana ei către seară.

¹⁰ Și a fost așa: în ziua a patra, Olophernes a dat un ospăț numai pentru robii lui; n-a trimis să poftască pe nimeni dintre dregători. ¹¹ Și i-a spus

12,2 „sminteală”, gr. σκάνδαλον, *litt.* „piatră de poticnire”: din nou un termen cu semnificație ambiguă în context: fiecare dintre partenerii dialogului înțelege altfel sensul acestui cuvânt. Iudit se teme ca nu cumva, mâncând din hrana impură a lui Olophernes, să-și zădărnicească misiunea. Olophernes speră ca, respectând restricțiile alimentare ale eroinei, să fie condus de Dumnezeu acesteia în cetate. ♦ Comentatorii au remarcat contrastul puternic între senzualitatea aparentă a eroinei și austeritatea ei alimentară, în spiritul autentic al legii mozaice (NRSV).

12,4 „viu este sufletul tău”, gr. ζῆ ἡ ψυχὴ σου: formulă de jurământ. ♦ Iudit dă una dintre cele mai ironice replici din întreaga carte.

12,5 „straja din zori”: de fapt, ultima strajă a nopții, începea la ora două dimineața.

12,6-7 Iudit își continuă, noaptea, viața ascetică pe care o ducea în Betulia: spălările la izvor, însoțite de rugăciune, erau spălări rituale. Eroina se curăță în fiecare noapte de impuritatea vieții cotidiene în mijlocul păgânilor. În același timp, obișnuindu-i pe cei din tabără cu ieșirile sale nocturne, își pregătea plecarea definitivă.

12,9 „întorcându-se curată, rămânea...” se poate înțelege și „întorcându-se, rămânea curată...”.

12,10 „numai pentru robii lui”: petrecerea avea un caracter strict privat. Cei neinvitați erau căpeteniile militare din subordinea lui Olophernes, singurii care îi puteau asigura paza.

12,11 „Bagoas”: nume pers prin care erau desemnați eunucii de la curte (*cf.* Plinius, *Naturalis Historia*, 13,41). Numele nu îl individualizează pe slujbașul asirianului, ci îi

eunucului Bagoas, mai-mare peste toate ale lui: „Du-te și înduplec-o pe femeia evreică, care se află la tine, să vină la noi, să mănânce și să bea împreună cu noi; ¹² căci, iată, va fi o rușine pentru noi dacă vom lăsa să plece o astfel de femeie fără să fi stat de vorbă cu ea; căci, dacă n-o vom atrage, se va râde de noi.” ¹³ Bagoas a plecat din fața lui Olophernes, a intrat la ea și i-a spus: „Să nu șovăie slujitoarea cea frumoasă să vină la stăpânul meu, să fie slăvită în fața lui și să bea vin cu noi cu bucurie și să ajungă în această zi ca o fiică a fiilor lui Assur, din cele care se află în casa lui Nabucodonosor.” ¹⁴ Iar Iudit i-a spus: „Cine sunt eu să mă împotrivesc domnului meu? Căci tot ce va fi plăcut în ochii lui mă voi grăbi să fac, și acest lucru va fi pentru mine o bucurie până în ziua morții mele.” ¹⁵ Și, ridicându-se, s-a împodobit cu veșmintele și cu toată găteala femeiască, iar roaba ei a mers înainte și i-a așternut în fața lui Olophernes pe pământ blana pe care o primise de la Bagoas pentru traiul ei zilnic: spre a mânca așezată pe ea. ¹⁶ Iudit a intrat și s-a așezat, iar inima lui Olophernes și-a ieșit din sine pentru ea; sufletul lui s-a zguduit și ardea de dorință să fie împreună cu ea; pândeia prilejul s-o ademenească încă din ziua în care o văzuse. ¹⁷ Și Olophernes i-a spus: „Bea și veselește-te împreună cu noi.” ¹⁸ Și Iudit i-a spus: „Voi bea, stăpâne, căci viața mea a fost preamărită astăzi mai mult decât în toate zilele de la nașterea mea.” ¹⁹ Și luând, a mâncat și a băut în fața lui cele pe care i le pregătise roaba ei. ²⁰ Și Olophernes a fost fermecat de ea și a băut foarte mult vin, cât nu băuse niciodată într-o zi de când se născuse.

13 ¹ Iar când s-a făcut seară, robii lui s-au grăbit să plece. Bagoas a închis cortul pe dinafară și i-a îndepărtat din fața stăpânului său pe cei care erau acolo, iar ei au plecat să se culce, fiindcă erau cu toții rupți de oboseală

delimitează numai categoria. Acest eunuc avea în grijă haremul comandantului (*cf.* și Est. 2,2).

12,12 „stat de vorbă”: eufemism (*cf.* Suz. vv. 54 și 58).

12,13 „fiică a fiilor lui Assur”: Bagoas îi cere Iuditei să devină amanta lui Olophernes. Invitația nu are nici o conotație religioasă.

12,14 Continuă confuzia voită indusă de folosirea termenul „domn”. De fapt, Iudit își reafirmă devotamentul pentru Dumnezeu lui Israel.

12,18 Discursul ambiguu al Iuditei atinge treapta cea mai înaltă: ea se gândește la scopul misiunii ei care este aproape de împlinire.

13,1 Bagoas „a închis” cortul pe dinafară cu corzile exterioare care străjuiau intrarea.

datorită ospățului îndelungat. ² Numai Iudit a fost lăsată în cort, iar Olophernes era prăvălit pe patul său; căci de jur împrejurul său era vin vărsat. ³ Iudit i-a spus roabei sale să stea afară din odaia ei de culcare și să aștepte ieșirea ei, ca în fiecare zi, căci i-a spus că va ieși pentru rugăciune; și lui Bagoas i-a vorbit cu aceleași cuvinte. ⁴ Și toți au plecat din fața [ei] și n-a mai rămas nimeni în dormitor, de la mic la mare; și Iudit, stând lângă patul lui, a spus în inima ei: „Doamne, Dumnezeu al toată puterea, privește în ceasul acesta la faptele mâinilor mele pentru înălțarea Ierusalimului; ⁵ căci acum este vremea să ai grijă de moștenirea Ta și să împlinești înfăptuirea mea pentru nimicirea dușmanilor care s-au ridicat împotriva noastră.” ⁶ Și, apropiindu-se de stâlpul patului, care se afla la capul lui Olophernes, a luat sabia lui ⁷ și, apropiindu-se de pat, l-a apucat de părul capului și a spus: „Întărește-mă, Doamne, Dumnezeul lui Israel, în ziua aceasta!” ⁸ Și l-a lovit de două ori în gât cu [toată] puterea ei și i-a luat capul de pe el. ⁹ Și i-a rostogolit trupul din pat și a luat plasa de pe stâlpi; și, după puțin timp, a ieșit și i-a dat slujnicei sale de încredere capul lui Olophernes, ¹⁰ iar ea l-a pus în desaga cu mâncare. Și amândouă au ieșit împreună, după obiceiul lor, la rugăciune; și, străbătând tabăra, au ocolit râpa și au urcat către muntele Betuliei și au ajuns la porțile ei.

¹¹ Și Iudit le-a spus de departe celor care păzeau la porți: „Deschideți, deschideți poarta; cu noi este Dumnezeu, Dumnezeul nostru, pentru a-Și arăta iarăși puterea în Israel și tăria împotriva dușmanilor, așa cum a făcut și astăzi.” ¹² Și a fost așa: când oamenii din cetatea ei i-au auzit glasul, s-au grăbit să coboare la poarta cetății lor și i-au chemat pe bătrânii cetății. ¹³ Și toți, de la mic la mare, au venit în fugă, căci pentru ei era ceva de neînchipuit ca ea să se întoarcă; și au deschis poarta și le-au primit și, aprinzând un foc, ca să facă lumină, le-au înconjurat. ¹⁴ Iar ea le-a spus cu glas mare:

13,2 „împrejurul său era vin vărsat”, gr. περικεχυμένος ἦν αὐτῷ ὁ οἶνος, *litt.* „vinul îi curgea de jur împrejur”. Unii traducători înțeleg „beat mort”.

13,4-5 Prin rugăciunea dinaintea uciderii lui Olophernes, Iudit își legitimează fapta ca necesară stărpire a răului și își pune actul în armonie cu planurile justiției divine.

13,6 „sabia”, gr. ακινάκης, *litt.* „sabie scurtă”.

13,9 „plasa”, gr. κωνόπιον: plasa baldachinului care îl apăra pe Olophernes de insecte în timpul somnului.

13,10 Cele două femei reiau, în sens invers, același traseu pe care l-au parcurs în 10,10: tabăra asiriană, valea abruptă și panta spre cetate.

13,13 „ceva de neînchipuit”, gr. παράδοξον.

„Lăudați-l pe Dumnezeu, lăudați-l; lăudați-l pe Dumnezeu, care n-a îndepărtat mila Sa de la casa lui Israel, ci i-a nimicit pe dușmanii noștri prin mâna mea în această noapte.”¹⁵ Și, scoțând capul din desagă, l-a arătat și le-a spus: „Iată capul lui Olophernes, comandantul suprem al armatei lui Assur, și iată plasa sub care zăcea în bețiile lui; Domnul l-a lovit cu o mână de femeie.”¹⁶ Viu este Domnul, Care m-a păzit în drumul pe care am pășit, căci fața mea l-a amăgit pe acela spre pieirea lui, iar el n-a făcut cu mine păcat spre pângărire și rușine.”¹⁷ Și tot poporul a fost uluit foarte și, plecându-se, s-au închinat lui Dumnezeu și au spus într-un cuget: „Binecuvântat ești Dumnezeu nostru, Care i-ai nimicit astăzi pe dușmanii poporului tău!”¹⁸ Și Ozias i-a spus: „Binecuvântată ești tu, fiică, de Dumnezeu cel Preaînalt, mai presus de toate femeile de pe pământ și binecuvântat Domnul Dumnezeu nostru, Care a zidit cerurile și pământul, Care te-a călăuzit să retezi capul conducătorului dușmanilor noștri;”¹⁹ nu se va îndepărta nădejdea ta din inima oamenilor – ei își vor aminti de puterea lui Dumnezeu până în veac.²⁰ Dumnezeu să-ți dăruiască înălțare veșnică și să te cerceteze cu binefacerile Sale, ca răsplată că nu ți-ai cruțat viața câtă vreme a fost umilit neamul nostru, ci te-ai împotrivit căderii noastre umblând pe [calea cea] dreaptă în fața Dumnezeului nostru.” Și întregul popor a spus: „Așa să fie, așa să fie!”

14¹ Și Iudit le-a spus: „Ascultați-mă, fraților: luați acest cap și atârnați-l de creasta zidului vostru.”² Și îndată ce vor începe să strălucească zorii și soarele va răsări peste pământ, fiecare din voi să-și ia armele și fiecare om în putere să iasă afară din cetate; dați-le câte o căpetenie, ca și cum ar coborî în câmpie împotriva primei străji a fiilor lui Assur, dar să nu coborâți.³ Iar aceia, luându-și armele, vor merge în tabăra lor și-i vor trezi pe comandanții oștirii lui Assur; ei vor alerga împreună la cortul lui Olophernes și nu-l vor găsi și-i va cuprinde spaima și vor fugi din fața voastră.⁴ Și, urmărindu-i, voi și toți cei ce locuiesc în tot hotarul lui Israel,

13,20 „Așa să fie”: gr. γέωτο echivalează ebr. *Amin*.

14,1 Expunerea capului retezat al dușmanului era un gest frecvent de descurajare: practica, devenită curentă în epoca Macabeilor, este atestată și în 1Mac. 7,47.

14,2 „ca și cum ar coborî”, gr. ὡς καταβαίνοντες: conjuncția sugerează strategia diversionistă a eroinei.

culcați-i la pământ în drumul lor.⁵ Dar înainte să faceți acestea, chemați-l la mine pe Achior ammanitul, pentru ca, privind, să-l recunoască pe cel care a disprețuit casa lui Israel și care l-a trimis la noi ca la moarte.”⁶ Și l-au chemat pe Achior din casa lui Ozias; iar când a venit și a văzut capul lui Olophernes în mâna unui bărbat din adunarea poporului, a căzut cu fața [la pământ] și simțirea l-a părăsit.⁷ Iar când l-au ridicat, a căzut la picioarele Iuditei și s-a plecat în fața ei și i-a spus: „Binecuvântată fii tu în toate sălaşurile lui Iuda și la toate neamurile care, auzindu-ți numele, se vor înspăimânta;”⁸ iar acum povestește-mi toate câte le-ai făcut în aceste zile.” Și Iudit i-a povestit în mijlocul poporului toate câte le făcuse din ziua în care plecase până în cea în care vorbea cu ei.⁹ Iar când a terminat de vorbit, poporul a strigat cu glas mare și a înălțat strigăt de bucurie în cetatea lor.¹⁰ Iar Achior, văzând toate câte le făcuse Dumnezeu lui Israel, a crezut în Dumnezeu cu tărie și s-a tăiat împrejur și a fost așezat în casa lui Israel până în ziua de astăzi.

¹¹ Și îndată ce s-au arătat zorii, au și atârnat capul lui Olophernes de zid și fiecare om și-a luat armele și au ieșit în cete spre povârnișurile muntelui.

¹² Iar când fiii lui Assur i-au văzut, au trimis după mai-marii lor; aceștia s-au dus la comandanți și la căpeteniile peste o mie și la fiecare conducător al lor.¹³ Și s-au înfățișat la cortul lui Olophernes și i-au spus celui însărcinat cu toate treburile lui: „Scoală-l pe stăpânul nostru, căci robii au îndrăznit să coboare împotriva noastră la război, ca să fie nimiciti pe de-a-ntregul.”

¹⁴ Atunci Bagoas a intrat și a bătut [din palme] la perdeaua cortului; căci bănuia că doarme cu Iudit.¹⁵ Dar cum n-a răspuns nimeni, dând la o parte

14,5 Iudit îl cheamă pe Achior să depună mărturie că omul ucis de ea este chiar comandantul asirienilor. Achior era singurul care îl cunoștea pe Olophernes, în afară de Iudit, în tabăra israelită.

14,6 „simțirea”, gr. πνεῦμα („suflare, duh”): expresie ebr. consacrată, menținută în traducerea greacă și, apoi, echivalată în limba română.

14,10 „s-a tăiat împrejur”, *lit.* „și-a tăiat împrejur carnea prepuțului”. ♦ În ciuda strictetăii legii exprimate în Deut. 23,4 conform căreia amoniții nu se puteau întoarce la Domnul, credința și tăierea împrejur ale lui Achior sunt aici dovezile clare ale convertirii acestuia, acceptate de către Domnul.

14,13 „să fie nimiciti pe de-a-ntregul”, gr. ἐξολεθρευθῶσιν εἰς τέλος: traducerea menține pleonasmul din motive stilistice: intensitatea expresiei dă măsura disprețului asirianului pentru „robii”, încă necuceriti, din Betulia.

14,15 „prag”, gr. χελωνίς: cuvânt cu sens incert.

[perdeaua], a intrat în dormitor și l-a găsit aruncat pe prag, mort, iar capul îi fusese luat.¹⁶ Și a strigat cu glas mare, cu plâns și geamăt și strigăt puternic, și și-a sfâșiat veșmintele.¹⁷ Și a intrat în cortul în care fusese adăpostită Iudit și n-a găsit-o; atunci s-a năpustit în mijlocul poporului și a strigat:¹⁸ „Robii au lucrat cu viclenie, o singură femeie a evreilor a făcut de rușine casa regelui Nabucodonosor; căci iată-l pe Olophernes la pământ, iar capul lui nu este [nicăieri].”¹⁹ Auzind căpeteniile oștirii lui Assur aceste cuvinte, și-au sfâșiat veșmintele și sufletul lor s-a tulburat foarte; iar strigătul și țipătul lor foarte puternic s-au ridicat în mijlocul taberei.

15¹ Când cei din corturi au auzit, au rămas înmărmuriți de lucrurile întâmplare² și i-a cuprins teamă și cutremur – nici un om n-a mai stat în fața celui de lângă el, ci, risipindu-se toți deodată, fugeau pe toate drumurile de câmpie sau de munte;³ iar cei care-și puseseră tabăra în ținutul muntos de jur împrejurul Betuliei au luat-o și ei la fugă. Atunci fiii lui Israel, toți războinicii lor, s-au revărsat asupra lor.⁴ Și Ozias a trimis oameni în Baitomasthaim, și Bebai, și Chobai, și Cola și în toate hotarele lui Israel, care să vestească despre cele întâmplare, ca toți să se reverse împotriva dușmanilor spre nimicirea lor.⁵ Iar când au auzit fiii lui Israel, toți într-un suflet s-au năpustit împotriva lor și i-au tot lovit până la Choba. La fel și cei din Ierusalim și din tot ținutul muntos au venit în ajutor, căci li se vestiseră cele întâmplare în tabăra dușmanilor lor. Și cei din Galaad și cei din Galileea i-au lovit din laturi cu putere mare, până când au ajuns la Damasc și la hotarele lui.⁶ Și ceilalți locuitori ai Betuliei au năvălit în tabăra lui Assur, i-au jefuit și s-au îmbogățit foarte mult.⁷ Iar fiii lui Israel,

14,18 „Robii au lucrat cu viclenie”: gr. ἠθέτησαν οἱ δοῦλοι. Bagoas a concentrat în aceste cuvinte răsturnarea, dezastruoasă pentru asirieni, a situației: toate valorile pe care acesta le considera legitime și tari erau înfrânte de puteri mult mai slabe și nelegitime în ochii cuceritorului. ♦ „nu este [nicăieri]”, *lit.* „nu este pe el”.

15,1 „au rămas înmărmuriți”, gr. ἐξέστησαν, *lit.* „au fost uluiți”: uimirea, nu groaza îi paralizează la început pe asirieni. Gradația stărilor de conștiință este remarcabilă (*cf.* și v. 2).

15,3 „tabăra... de jur împrejurul Betuliei”: este vorba despre asirieni și aliații lor amoniți și edomiți, care supravegheau cetatea din poziții strategice (*cf.* 7,17-18). ♦ „s-au revărsat”, gr. ἐξεχύθησαν: traducerea literală menține imaginea contraatacului de nestăvilat al israeliților, venit ca o eliberare de energii acumulate îndelung.

15,4 Localitățile Baitomasthaim și Chobai mai sunt menționate în 4,6, respectiv, în 4,4.

întorcându-se de la măcel, au pus stăpânire pe lucrurile rămase, iar satele și așezările de la munte și din câmpie au dobândit multe prăzi, căci mulțimea lor fusese foarte numeroasă.

⁸ Și marele preot loakim și sfatul bătrânilor fiilor lui Israel, care locuiesc în Ierusalim, au venit să privească binefacerile pe care Domnul i le făcuse lui Israel și să o vadă pe Iudit și să grăiască pace cu ea. ⁹ Iar când au intrat la ea, toți au binecuvântat-o într-un glas și i-au spus: „Tu ești fala Ierusalimului, tu ești marea mândrie a lui Israel, tu ești lauda cea mare a neamului nostru; ¹⁰ ai făcut toate acestea cu mâna ta, ai făcut cele bune pentru Israel și au fost bine plăcute lui Dumnezeu; fii binecuvântată de Domnul Atotputernic pentru totdeauna.” Și întreg poporul a spus: „Așa să fie!” ¹¹ Și tot poporul a prădat tabăra timp de treizeci de zile. Și i-au dat lui Iudit cortul lui Olophernes și toată argintăria, și paturile, și vasele, și toate lucrurile din el; iar ea, luându-le, le-a pus pe catârca ei și și-a înhamat carele și le-a îngrămădit în ele. ¹² Și toate femeile din Israel au alergat s-o vadă și au binecuvântat-o; iar unele dintre ele au prins a cânta și dănțui în cinstea ei și ea a luat în mâini ramuri și le-a dat femeilor care erau cu ea; ¹³ și s-au încununat cu ramuri de măslin, ea și cele dimpreună cu ea, și ea a mers în fruntea întregului popor, în cânt și dans, conducându-le pe toate femeile; și toți bărbații din Israel o urmau înarmați, purtând cununi, și cântau din gură imnuri. ¹⁴ Și Iudit a început această cântare de mulțumire în mijlocul întregului Israel și tot poporul a înălțat cu glas puternic această laudă:

15,8 „sfatul bătrânilor”, cf. 4,8 nota. ♦ Libertatea marelui preot de a părăsi Ierusalimul și Templul atestă, probabil, rolul de conducător pe care acesta îl avea în epoca Macabeilor. ♦ „să grăiască pace cu ea” = „s-o salute, s-o întrebe de sănătate” – semitism.

15,9 Vulg. traduce: „Tu [ești] slava Ierusalimului, tu [ești] bucuria lui Israel, tu [ești] cinstea neamului nostru.” Aceste cuvinte, aplicate Fecioarei Maria, se cântă, în Biserica Catolică, de sărbătoarea Neprihănitei Zămisliri. Iudit intră astfel, alături de Eva, în tipologia mariană: tăierea capului lui Olophernes corespunde, în simbolistica creștină, zdrobirii capului șarpelui-demon.

15,11 Cele treizeci de zile în care israeliții au prădat tabăra asiriană corespund popasului de o lună al armatei dușmane între Ghaibai și Skythopolis (3,10).

15,12-13 Procesionile religioase conduse de femei erau un fapt curent în Israel (Ex. 15,21; Jud. 11,34). Femeile dansau și țineau în mâini, în mod tradițional, ramuri de finic, plop sau salcie (cf. Lev. 23,40 și, mai ales, nota). Faptul că femeile din Iudit se încununează cu ramuri de măslin este un indiciu de aculturație iudeo-elenistică (cf. NRSV).

16¹ Și Iudit a spus:

„Dați glas [cântării] Dumnezeului meu cu timpane,
cântați-I Domnului cu chimvale,
alcătuiți pentru El psalm și laudă,
înălțați și chemați numele Lui!

² Căci Dumnezeu care zdrobește războaiele este Domnul,
căci în taberele Lui în mijlocul poporului
m-a smuls din mâna urmărilor mei.

³ A venit Assur din munți, de la miazănoapte,
a venit cu zecile de mii ale oștirii sale;
mulțimea lor a stăvilit șuvoaie,
iar călărimea lor a acoperit coline.

⁴ A spus că îmi va pârjoli hotarele,
și pe tinerii mei îi va nimici cu sabia,
și pe sugarii mei îi va pune la pământ,
și pe pruncii mei îi va da pradă,
iar pe fecioarele mele, să fie răpite.

⁵ Domnul Atotputernic i-a împins îndărăt
prin mână de femeie.

⁶ Căci viteazul lor n-a fost doborât de tineri,

16,1-17 „Cântarea Iuditei” este alcătuită după modelul „Cântării lui Moise” (Ex. 15,1-18) și, mai ales, al „Cântului Deborei” (Jud. 5,2-31) și este împărțită în trei secțiuni: introducerea (vv. 1-2), nararea faptelor (vv. 3-12), mulțumirea și lauda înălțate Domnului (vv. 13-17).

16,1 „timpane”: același instrument muzical, care acompania de obicei procesiunile religioase în Israel, este menționat și în Ex. 15,19.

16,2 „care zdrobește războaiele”, gr. συντριβων των πολέμων: expresia-epitet este un citat din Ex. 15,3 și mai apare o dată în cartea de față în 9,7. Despre semnificația ei, cf. nota la Ex. 15,3. ♦ „în taberele Lui”, *litt.* „spre taberele Lui” – text dificil; se presupune o eroare de copist. Traducătorii adoptă aici de obicei lecțiunea VL și cea siriacă: „El își așază tabăra”.

16,3 „din munți, de la miazănoapte”: primul moment al invaziei asiriene, menționat în 2,22.

16,4 Văduva Iudit vorbește despre poporul ei în termeni materni. Lipsită de copii, ea devine vocea țării care își apără copiii de vrăjmași. Procedul nu este singular: în mod similar, deși în alt context, Ierusalimul apare personificat în Ps. Sol. 1 ca o mamă văduvă care își bocește copiii morți sau nenorociți în urma unei invazii străine, pedeapsă a neascultării de Dumnezeu.

nici fii de titani nu l-au lovit,
 nici uriași înalți nu l-au copleșit,
 ci Iudit, fiica lui Merari,
 cu frumusețea chipului ei l-a biruit,
⁷ căci a dezbrăcat haina văduviei sale
 pentru înălțarea celor chinuiți în Israel,
 și-a uns fața cu mireasmă
⁸ părul și l-a legat cu o panglică
 și și-a pus rochie de in pentru ademenirea lui;
⁹ sandala ei i-a răpit ochiul
 și frumusețea ei i-a robit sufletul,
 sabia a retezat gâtul lui.
¹⁰ S-au înfiorat perșii de îndrăzneala ei
 și mezii de curajul ei s-au tulburat;
¹¹ atunci au chiuit cei smeriți ai mei,
 și au strigat vlăguitii mei și au încremenit,
 și-au ridicat glasul, iar aceia au făcut cale întoarsă;
¹² copii de fetișcane i-au străpuns
 și ca pe niște copii de fugari i-au rănit,
 au pierit în bătălia Domnului meu.
¹³ Cânta-voi Dumnezeului meu cântare nouă:
 Doamne, mare ești și preaslăvit,

16,6 „fii de titani”: dovadă evidentă de aculturație elenistică; titanii, fiii lui Uranos și ai Gaiei, zeii primordiali din mitologia greacă, pătrunseseră în conștiința traducătorilor elenizanți ai LXX. Prezența titanilor în această carte se datorează și asocierii lor cu „uriașii”, gr. γίγαντες din rândul următor, care însă nu mai aparțin fondului mitologic elenistic, ci substratului legendar ebraic (cf. Gen. 6,1-4).

16,8 „panglică”: gr. μίτρα. În Grecia clasică, cuvântul desemna o panglică cu care femeile își prindeau părul. În descrierea îmbrăcăminteii persane, Herodot (*Istoriei* 1,195) menționează și „o mitră”, o panglică sau o tiară folosită de femei în același scop. Traducătorul LXX se va fi gândit la moda persă, așa cum reiese și din anacronismul evident din 16,10.

16,10 În „cronologia” cărții, apariția mezilor este un anacronism flagrant: aceștia fuseseră deja înfrânți în primul capitol. Apoi, prezența perșilor este în cronologia reală un alt anacronism evident, dacă plasăm evenimentele din carte în epoca asiriană. Pentru unii comentatori însă, acesta ar fi un indiciu pentru identificarea lui Nabucodonosor din Iudit cu Artaxerxes al II-lea.

16,11 Text neclar: nu se înțelege bine care verbe se referă la evrei și care la dușmani.

minunat în putere și de neîntrecut.

¹⁴ Ție să-Ți slujească întreaga Ta făptură;
căci Tu ai zis și s-au făcut;
trimis-ai duhul Tău și [le-]a zidit;
și nimeni nu se poate împotrivi glasului Tău.

¹⁵ Munți și ape se vor zgudui din temelii,
iar stâncile se vor topi ca ceara în fața Ta;
dar celor care se tem de Tine le arăți bunăvoința Ta.

¹⁶ Căci prea mic lucru este orice jertfă spre bună mireasmă
și prea neînsemnată orice grăsime spre ardere de tot pentru Tine;
dar cel care se teme de Domnul este mare întotdeauna.

¹⁷ Vai de neamurile care se ridică împotriva poporului meu;
Domnul Atotputernic îi va pedepsi în ziua judecării
dând foc și viermi pe trupurile lor,
iar ei vor plânge de durere în veci.”

¹⁸ Iar cum au ajuns la Ierusalim, s-au închinat lui Dumnezeu și, îndată ce s-a curățit poporul, și-au adus arderile de tot și jertfele de bună voie și darurile. ¹⁹ Și Iudit a adus ca ofrandă toate lucrurile lui Olophernes, pe care i le dăduse ei poporul, iar plasa pe care și-o luase din odaia lui de culcare i-a dat-o lui Dumnezeu ca anatemă. ²⁰ Și poporul s-a tot veselit în Ierusalim în fața lăcașului sfânt timp de trei luni, iar Iudit a rămas cu ei.

²¹ După aceste zile, fiecare s-a întors la moștenirea sa, iar Iudit a plecat în Betulia și a rămas pe moșia ei; și cât a trăit a fost vestită în toată țara.

²² Și mulți au dorit-o, dar nici un bărbat n-a cunoscut-o în toate zilele vieții

16,14 Dumnezeu apare aici în ipostază de Creator: „ai zis”, gr. εἶπας. Dumnezeu creează prin cuvânt (Logos), cf. Gen. 1,3 și nota și Ps. 32,6.

16,15 Imaginea munților care se cutremură din temelii este frecventă în Biblie și însoțește, de regulă, manifestările lui Dumnezeu în calitate de judecător (Jud. 5,5; Ps. 17,8).

16,17 Textul pare să facă aluzie la Is. 66,24, ultimul verset din carte. De aceea majoritatea comentatorilor interpretează cuvintele Iuditei în aceeași cheie eshatologică. Alții (NRSV) sunt de părere că, deși aluzia la Is. 66,24 este evidentă, cuvintele din imnul Iuditei nu se referă la răsplata din lumea de apoi, ci, în conformitate cu concepția deuteronomistă, la împlinirea pedepsei divine în lumea aceasta.

16,18 Închinarea la Ierusalim a eroinei arată recunoașterea cetății ca unic loc legitim de cult adus lui YHWH, în conformitate cu concepția deuteronomistă. Numai aici se putea purifica poporul după contactul impur cu străinii și cadavrele acestora (cf. Num. 19,16).

16,19 „anatemă”: cf. notele 2,7 și 4,41 la 1Par.

ei, din ziua în care a murit Manasses, bărbatul ei, și a fost adăugat poporului său.²³ Și, înaintând mult în vârstă, a îmbătrânit în casa bărbatului ei [până la] o sută cinci ani; și a eliberat-o pe slujnica ei de încredere. A murit în Betulia și au îngropat-o în peștera bărbatului ei, Manasses,²⁴ iar casa lui Israel a jeli-o șapte zile. Și înainte să moară și-a împărțit bunurile tuturor celor apropiați lui Manasses, bărbatul ei, și celor apropiați neamului ei.²⁵ Și n-a mai fost nimeni care să-i înspăimânte pe fiii lui Israel în zilele Iuditei și multe zile după moartea ei.

16,23 „înaintând mult în vârstă”, *lit.* „înaintând mare foarte” – text neclar. Unii traducători, urmând VL, oferă „înainta în vârstă cu mare slavă”.

16,24 Perioada de doliu după moartea unei rude apropiate era de șapte zile (*cf.* Gen. 50,10). Faptul că toată „casa lui Israel” a ținut doliu șapte zile după Iudit este indiciul recunoașterii rolului ei de mamă a întregului popor, rol proclamat de eroina însăși în 16,4 și confirmat de văduvia asumată până la sfârșitul zilelor sale.

TOBIT

Introducere

I. Conținutul

„Roman” biblic cu conținut moral-didactic, Cartea lui Tobit (gr. Βίβλος λόγων Τοβιτ [BA] sau Τοβειθ [S]) își desfășoară acțiunea în exilul asirian. Tobit, un neftalit bătrân din Ninive, continuă să-L cinstească pe Dumnezeuul părinților săi după cum o cere Legea lui Moise (1,1-9), are o soție, Anna, și un fiu, Tobias, și se ocupă, în vremea regelui Enemessar al Asiriei, cu negoțul (1,9-15). Evlavios și milostiv față de coreligionarii săi, riscă oprobriul public și pedeapsa oficială, îngropându-și semenii, practică interzisă de politica regală asiriană față de fugarii iudei (1,16-23). După o temporară reabilitare, în timpul regelui Sacherdon (identificat cu Asarhaddon – 680-669), Tobit orbește și cade pradă disprețului nevestei sale, care se vede obligată să muncească în locul lui (2,1-14). Lovit de nenorocire, nu-i rămâne decât rugăciunea (3,1-6). În același timp, în Ecbatana, suferă și se roagă și Sarra, fiica unui văr al lui Tobit, blestemată să nu se poată căsători (3,7-15). Rugăciunile celor doi sunt ascultate simultan (3,16-17). După acest preambul, începe romanul de călătorie propriu-zis: îngerul Rafael este trimis de Dumnezeu să-i salveze pe Tobit și pe Sarra. Tobit își trimite fiul la Rages, în Media, ca să recupereze un împrumut de la prietenul său Gabael (4,1-5,3). Însoțitorul și călăuză lui Tobias „se nimerește” a fi îngerul Rafael, deghizat în israelit (5,4-22). Acesta îl conduce pe tânăr la Ecbatana, în casa lui Raguel, tatăl Sarrei, și-l îndeamnă să o ia de nevastă pe fată (6,10-8,19). Între timp, Rafael pleacă la Gabael (8,20-9,6). După două săptămâni, Tobias și Sarra se despart de părinții miresei și pleacă spre Ninive unde îi așteaptă cu nerăbdare Tobit și Anna (10,1-11,2). Rafael îl vindecă de orbire pe Tobit (11,3-17), apoi își dezvăluie adevărata identitate (12); Tobit înalță un imn de mulțumire (13,1-18). În epilog, Tobit îi dă fiului său ultimele sfaturi (14,1-11). După moartea Annei, Tobias părăsește Ninive, dând ascultare îndemnurilor bătrânului, și se statornicește în Media, unde află de căderea Ninivei (14,12-15).

II. Texte și versiuni

În formă integrală, Cartea lui Tobit a ajuns la noi numai în versiunea greacă a Septuagintei și în cele latine ale Vulgatei și ale Vechilor latine, considerate surse principale, în condițiile în care originalul ebraic sau aramaic, de la care au plecat cele două traduceri, s-a pierdut.

Totuși, fragmente din Cartea lui Tobit s-au păstrat în patru texte aramaice de la Qumran (papirii 4QTob^a ar, 4QTob^b ar, 4QTob^c ar, 4QTob^d ar) și într-unul ebraic (4QTob^e). O versiune aramaică târzie a cărții, cuprinsă într-un comentariu la Geneză (*Midraș Bere'sit Rabba*) sub forma unei *haggada* și presupusă a fi stat la baza traducerii lui Ieronim în Vulgata, s-a dovedit ulterior a fi o reconstituire după textul grecesc al lui Tobit (Neubauer [ed.], *The Book of Tobit, a Chaldee Text from a unique manuscript in the Bodleian Library*, Oxford, 1878). De asemenea, cele patru versiuni ebraice medievale (HL—*Hebrew Londinii*, HG—*Hebrew Gasterii*, HF—*Hebrew Fagii*, HM—*Hebrew Munsteri*), datând din secolul al XII-lea până în secolul al XVI-lea, sunt traduceri și adaptări ale celor două versiuni principale, greacă și latină.

În latină, Cartea lui Tobit este cunoscută în două versiuni: 1) cea a Vechii latine (*Vetus latina*) reprezintă o recensiune lungă, după modelul grec al codicelui sinaitic, dar care se dovedește uneori mai aproape de textele qumraniene în aramaică și ebraică decât de versiunea greacă și 2) cea a Vulgatei, care reprezintă o recensiune scurtă, foarte apreciată în tradiția apuseană. Ieronim mărturisește că la traducerea din aramaică a Cărții lui Tobit a fost ajutat de un rabin, care i-a tâlmăcit-o inițial în ebraică, pentru ca sfântul să o redea apoi, într-o singură zi, în latină, în forma cunoscută. La data respectivă, biblistul nu învățase încă aramaica. Diferențele dintre versiunea latină a Vulgatei și cele grecești sau aramaice qumraniene sunt notabile și au pus pe gânduri generații de filologi și editori de text. În primul rând, Vulgata, (ca și Neubauer, HG și HL) relatează numai la persoana a treia, câtă vreme toate celelalte versiuni au persoana întâia până la 3,15. Apoi, unele detalii epice apar numai în Vulgata: gudurarea cânelui; compararea peliculei de pe ochii lui Tobit cu pielița de pe ou; intervalul de o jumătate de oră în care și-a făcut efectul leacul lui Rafael. Numai în Vulg. Tobias le închide ochii lui Raguel și Ednei în clipa morții. De asemenea, spre deosebire de variantele grecești, textul prim al Vulgatei nu-l menționează pe Achichar, „Achior” fiind un adaos ulterior, și nu face nici o

diferență onomastică între tată și fiu, pe ambii chemându-i Tobias. În mare, din punct de vedere stilistic, în Vulgata predomină pareneza, câtă vreme LXX insistă asupra biografiei.

Redactarea greacă a Cărții lui Tobit cunoaște trei versiuni:

1) recensiuinea lungă (G^{II}) reprezentată de *Codex Sinaiticus* (sec. al IV-lea d.H., descoperit la 1844) și parțial, de MS 319 (*Vatopedi* 513, sec. XI-lea d.H.) și de MS 910 (*Oxyrhynchus Papyrus* 1076, sec. al VI-lea d.H.). *Sinaiticus* (S) are două lacune majore (4,7-19^b și 13,6ⁱ-10^b) și alte câteva minore neconcordanțe și omisiuni de fraze, care se pot însă reconstitui prin compararea cu celelalte versiuni grecești și latine;

2) recensiuinea scurtă (G^I), păstrată în *Codex Vaticanus* (B, sec. al IV-lea d.H.) și *Codex Alexandrinus* (A, sec. al V-lea d.H.) era cea recunoscută și acceptată oficial în Biserica răsăriteană. Ea se regăsește și în alte manuscrise grecești mai puțin frecventate (*Codex Venetus*, sec. al VIII-lea d.H.) și a stat la baza traducerii secundare în armeană, ca text autentic al ritului respectiv. Versiunea BA este preferată versiunii S de Noldeke, Grumm și alții, dar considerată de Nestle, Ewald și Harris a fi „un compendiu [al recensiuinii lungi] mai degrabă decât o versiune a textului original”;

3) recensiuinea intermediară (G^{III}), păstrată în MSS 44, 106 și 107, care, în afară de porțiunea 6,9-13,8, conține același text cu BA. De remarcat în porțiunea amintită ar fi rugăciunea cu posibilă tentă gnostică a Eднеi, „Să Te slăvească toți Eonii” (8,15), și faptul că întoarcerea lui Tobias i-a fost anunțată Annei de câinele acestuia (9,5). Ediția Rahlfs a LXX alătură cele două recensiuini principale (scurtă-BA și lungă-S).

III. Data și locul compoziției

Dacă am acorda credit ipotezei conform căreia Cartea lui Tobit are un substrat istoric real, am fi tentați să plasăm prima ei compoziție în perioada exilică timpurie (sec. VIII-VII î.H.). Mai multe argumente pledează împotriva acestei ipoteze de lucru, argumente de natură intrinsecă textului, precum și indicii extrinsece.

În prima categorie se înscriu inadvertențele istorice (tribul lui Neftali a fost deportat de Taglathphallaser III și nu de Salamanasar, iar succesorul acestuia din urmă a fost Sargon al II-lea, după care a urmat Sennacherib) și geografice (distanța de la Ecbatana la Rages, de aproape 300 km, presupusă a fi străbătută în două zile, cf. și nota la 5,6) precum și trimiterile explicite la realități ale vieții israelite postexilice, cum ar fi împărțirea ofrandelor și

recunoașterea sacralității textelor profetice. La aceste termene *post quem se* adaugă și un indiciu *ante quem*: lipsa oricărei aluzii la revolta Macabeilor (*The Oxford Bible Commentary*, p. 627) plasează data compunerii Cărții lui Tobit înaintea anului 165 î.H.

În rândul argumentelor externe, se remarcă fragmentele aramaice și ebraice ale Cărții lui Tobit, descoperite la Qumran, care datează din secolul al II-lea î.H. Existența acestor copii în mediul qumranian indică o arie de răspândire destul de importantă a textului în versiune aramaică, în mediile „marginale” din Palestina de la începutul secolului al II-lea î.H., ceea ce plasează compunerea ei cândva, în secolul al III-lea î.H. Cartea lui Tobit s-a bucurat de un succes rapid în diaspora elenizantă de la Alexandria, fapt dovedit de includerea ei în rândul „Scripturilor” septuagintare. După părerea lui M. Hengel (p. 91), traducerea în greacă a lui Tobit datează de la sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al II-lea î.H.

IV. Canonicitatea

Neacceptată în canonul ebraic și eliminată din cel creștin protestant, Cartea lui Tobit este socotită o scriere deuterocanonică în Biserica apuseană și acceptată ca lectură biblică în Bisericile răsăritene.

Lucrurile sunt departe de a fi simple: excluse din canonul palestinian, în principal pe motivul tardivității lor, scrieri ca Tobit, Sirach, Baruch și Înțelepciunea se constituiau, în diaspora iudaică de la Alexandria, în „literatură religioasă de destindere”. Aceasta întârea, în primă instanță, identitatea etnică a diasporei și propunea, într-o versiune mai puțin *forte* scripturistic, noi modele de observare și elogiare a principiilor enunțate în Tora: alături de scrierile „tari”, canonul alexandrin acceptă și aceste manifestări literare „secundare”, în scop propedeutic, pentru o populație evreiască aflată sub presiunea culturală a elenismului.

O dată incluse în canonul alexandrin (LXX), ele își vor menține caracterul propedeutic și pentru primii catehumeni și pentru creștinii din Alexandria. În acest sens, Tobit funcționa ca un îndreptar etic accesibil, prin formula sa narativă, oricărui proaspăt convertit la noua religie. Din secolul al II-lea d.H., cartea este citată de Părinții Bisericii, tocmai pentru linia etică universală pe care o induce: Policarp, în *Scrisoarea către Filipeni* 10,2 (117 d.H.) trimite, probabil, la Tob. 4,10 când spune: *eleemosyna de morte liberat* („milostenia eliberează de moarte”). Pe aceeași temă, *A doua epistolă pseudo-clementină* 16,4 (150 d.H.) conține anumite paralele cu

Tob. 12,8-9. Clement din Alexandria citează, în *Stromate* 6,12, pasajul din Tob. 12,8: „este bună rugăciunea cu post”, iar Origen se referă la Tob. 3,24 și 12,12.15 citându-l ca text scripturistic în *De oratione* 2 și îi explică lui Africanus că, deși Sinagoga nu frecventează Cartea lui Tobit, Biserica creștină o consideră sfântă scriptură. În tradiția apuseană, până la apariția Vulgatei, cartea este citată frecvent de Ciprian al Cartaginei (*De mortalitate* 10; *De opera eleemosynis* 5, 20, *De patientia* 18). Ambrozie consacră o carte întreagă personajului, *De Tobia*. Pentru Părinții de expresie siriacă Efreem și Arhelaos, Cartea lui Tobit (desigur în versiunea siriacă tradusă din greacă) avea autoritate scripturistică.

Cele mai vechi liste canonice păstrate (Conciliul de la Hippo 397 d.H., Conciliul de la Cartagina, din 419 d.H.) conțin Cartea lui Tobit. Mai târziu, în sesiunea a șasea a Conciliului tridentin (1546), Biserica apuseană a stabilit, într-o formulare de autoritate, canonicitatea acesteia, în versiunea Vulgatei.

Obiecțiile la canonicitatea cărții au fost mai ales de ordin angelologic: Rafael spune, în mod inedit în Vechiul Testament, că este unul dintre cei șapte îngeri care stau dinaintea slavei lui Dumnezeu. Unii bibliști medievali și moderni au decelat aici o intruziune a celor șapte spirite Amesha Spentas din *Avesta*, fie prin influență iraniană directă, fie prin intermediul folclorului siriacă și grecesc. Astăzi, se consideră, invers, că cei șapte Amesha Spentas din *Avesta* sunt o infiltrare târzie, dinspre gândirea apocaliptică iudaică. O a doua obiecție adusă caracterului inspirat al Cărții a fost aceea că îngerul Rafael minte prin faptul că-și ascunde identitatea. Or, minciuna este incompatibilă cu natura divină a îngerului. Contraargumentul ar fi că îngerul își trece sub tăcere identitatea, dar oferă, prin semnificația numelui adoptat: „Azaria, fiul lui Anania”, un indiciu ferm al misiunii sale mântuitoare (cf. nota la 5,13).

Critica protestantă a fost prima care a identificat în Asmodaios figura zeității malefice persane *Aeshma Daeva*; s-a emis și ipoteza că, departe de a fi o apariție gratuită, câinele care îi însoțește pe Tobias și pe Rafael ar fi o entitate psihopompă de sorginte iraniană. Neglijând atitudinea prudentă a lui Luther față de apocrife (Hengel, p. 74), protestantismul ulterior nu recunoaște valoarea scripturistică a cărții pe motivul pseudoistoricității și a eclecticismului ei compozițional („folclor med, în care se întâlnesc elemente iraniene și semite”- Moulton, „The Iranian background of Tobit”, în *Expository Time*, 1900, p. 257, *apud* CE, s.v. „Tobias”).

V. Importanța literară și mesajul teologic

Criticile protestante au impus o reevaluare a pozițiilor Bisericii catolice: dacă, până la începutul epocii moderne, cadrul cronologic (domniile regilor asirieni Enemessar, Sennacherib, Sacherdon, exilul asirian, prăbușirea Ninivei etc.) și geografic (Ninive, Rages, Media, Thisbe etc.) schițat în carte părea suficient pentru a oferi faptelor narate legitimitate istorică, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, autorii catolici constată o serie importantă de inadvertențe și de anacronisme care depășesc imprecizia obișnuită a narațiunii biblice. Mai mult, în carte abundă miraculosul (angelofanii, exorcisme etc.) și, în ciuda oricărui purism al viziunii unitare, se pot decifra câteva motive și scheme literare care circulau în întregul Orient Apropiat: povestea lui Tobit și a fiului său Tobias nu e străină de *Povestea lui Ahikhar*, de *Mireasa și monstrul* sau de *Povestea morților recunoscători*, după cum nu e străină nici de gândirea mitologică. Toate aceste argumente au destabilizat într-o anumită măsură încrederea în autoritatea Cărții lui Tobit. De fapt, nu se pune în discuție canonicitatea acesteia, ci corectitudinea includerii ei între cărțile istorice propriu-zise. „Cutremurul” de perspectivă a condus însă la restabilirea și înțelegerea rolului primordial al cărții, acela de „nuvelă exemplară”, aflată la granița dintre literatura sapiențială și cea legendară și istorică. Acest tip de scrieri beneficiază de o relație specială cu cărțile „tari” din canon: folosind o metaforă juridică, am spune că ele au rolul normelor explicite de aplicare a Legii.

Scopul total al scrierii era zidirea interioară, cu mijloace literare agreabile și infailibile psihologic (narațiunea), a evreilor din diaspora și, ulterior, a creștinilor recent convertiți. Autorul sacru propune teme morale universale valabile: milostenia, îndatorirea de a-i îngropa pe cei morți, iubirea de aproape, grija pentru familie, monogamia, dar, spre deosebire de scrierile de același tip din alte culturi, le conferă armătura inconfundabilă a teologiei deuteronomice. Relația directă a personajelor cu divinitatea este subsumată simțitor unor modele consacrate și neîndoielnice (Isaac și Iacob, Iob), iar relația indirectă este una de tip exegetic: citatele din profeți (Amos, Naum).

Două sunt liniile teologice de forță, inseparabile, care străbat Cartea lui Tobit: ideea răsplății divine și necesitatea credinței nestrămutate în Dumnezeu. Liantul celor două îl reprezintă, în Tobit, morala milosteniei (cuvântul grecesc ἐλεημοσύνη are aici un număr de ocurențe mai mare decât în orice altă carte biblică: douăzeci și două). Carey A. Moore (NRSV, p. 1358) a

descifrat patru accepțiuni ale milosteniei în Cartea lui Tobit: fapte bune (S: 1,3), bogăție sufletească (S: 12,8), caracteristică definitivă a omului (S: 14,11), atribut divin (S: 3,2). Succesul didactic al cărții este legat și de condiția personajelor implicate: spre deosebire de scrierile contemporane lui, Tobit aduce în prim-plan o familie de evrei obișnuiți din exil. Lecția fundamentală este că providența divină este aceeași și pentru credincioșii umili, și pentru patriarhi, curteni de frunte, luptători, profeți, martiri și regi.

Ștefan Colceriu

Tobit la Părinții Bisericii

Pentru Părinți, Tobit este un prototip/model al creștinului. El își pune viața în primejdie pentru a îndeplini poruncile Torei. *Păstorul lui Hermas* (sec. al II-lea) face aluzie la el în capitolul despre răbdare, ca și Ciprian al Cartaginei, ambii citați mai sus. Tobit este un simbol al răbdării, care nu se revoltă împotriva orbirii sale, supunându-se și acceptând hotărârea lui Dumnezeu. Pe lângă răbdare el încarnează pietatea (*eusebeia*) și milostivirea (*eleemosyne*). El se roagă neîncetat și este asistat de un înger (Ciprian, *De oratione* 33). Cuplul Tobit-Rafael a născut o altă tradiție interpretativă, bine reprezentată mai ales în arta creștină timpurie: Tobit este simbolul sufletului călăuzit de Dumnezeu prin mijlocirea îngerului păzitor. Călătoria spre Ecbatana, care se încheie cu o căsătorie (cununia mistică), poate fi citită, în această cheie, ca o călătorie interioară a sufletului omenesc spre fericire/*beatitudo*. Clement din Alexandria menționează postul permanent practicat de Tobit, făcând din acesta un precursor al gnosticului creștin care trebuie să-și purifice trupul prin posturi frecvente, pentru a-și purifica apoi sufletul (*Stromate* VI,102). În fine, una dintre scenele cele mai tari din carte, lupta dintre Tobias și peștele gigantic, apare des reprezentată pe monumentele funerare creștine: ea trimite la simbolismul sufletului celui mort apărat de îngerii buni în drumul său spre sălașul din lumea de dincolo. Peștele în mediu acvatic are o conotație negativă (exemplul faimos din Iona). În context baptismal el încarnează forțele diavolești pe care inițiatul le învinge cu ajutorul numelui sfânt al lui Iisus. Episodul din Tobit are trei momente: mai întâi, peștele gigantic îl atacă pe tânărul Tobias vrând să-l înghită; Tobias reușește să scape și prinde peștele cu ajutorul îngerului; în fine, la sfatul acestuia, pregătește leacurile miraculoase pentru vindecarea

Sarrei și a lui Tobit. Un întreg scenariu psihopomp este conținut aici, speculat de imaginarul primilor creștini. Tobias luptându-se cu peștele și protejat de Rafael trimite la încercările sufletului în călătoria către Ecbatana veșnică, strecurându-se cu abilitate și curaj printre cetele de îngeri malefici¹.

Ambrozie a luat Cartea lui Tobit ca pretext pentru o serie de omilii despre generozitate și împotriva cametei. Prima parte a lui *De Tobia*, foarte scurtă, este un rezumat al textului biblic, restul constituindu-se într-o diatribă sfichiuitoare împotriva contemporanilor (sec. al IV-lea) care se îmbogățesc din practicarea împrumuturilor cu dobânzi exorbitante. Omiliile lui Ambrozie propun un Tobit eminent moral, întrupare a negustorului cinstit, care împrumută nu din dorința de câștig, ci din filantropie. Discipolul lui Ambrozie, Augustin, insistă asupra altor aspecte ale personajului: pietatea și iluminarea interioară. Pentru el, Dumnezeu îi închide ochii exteriori lui Tobit pentru a-i deschide pe cei interiori. Tobit misticul este dublat de Tobit înțeleptul, ghid indispensabil al fiului său, Tobias, pe drumul mântuirii².

Cristian Bădiliță

1. Cf. J. Doignon, „Tobie et le poisson dans la littérature et l'icôno-graphie occidentale (III-V siècles)”, în *Revue d'histoire des religions* 190, 1976, pp. 113-126.

2. Toate referințele la Ambrozie și Augustin sunt date în note. Notele patristice la Cartea lui Tobit îmi aparțin (C.B.).

Tobit

RAHLFS BA

1¹ Cartea cuvintelor lui Tobit, [fiul] lui Tobiel, [fiul] lui Ananiel, [fiul] lui Aduel, [fiul] lui Gabael din seminția lui Asiel, din tribul lui Neftali,

² care în vremea lui Enemessar, regele asirienilor, a fost luat în robie din Thisbe, care se află în partea dreaptă a orașului numit Kydios Neftali, din Galileea, mai sus de Aser.

RAHLFS S

1¹ Cartea cuvintelor lui Tobit, [fiul] lui Tobiel, [fiul] lui Ananiel, [fiul] lui Aduel, [fiul] lui Gabael, [fiul] lui Rafael, [fiul] lui Raguel din seminția lui Asiel, din tribul lui Neftali,

² care în vremea lui Enemessar, regele asirienilor, a fost luat în robie din Thisbe, care se află în partea dreaptă a orașului numit Kydios Neftali, din Galileea, mai sus de Aser, înspre apus, la stânga de Phogor.

1,1 Tobit (BA: Τωβιτ, S: Τωβιθ) este forma greacă a numelui ebraic *Tōbhī* (litt. „bunul meu”), probabil o prescurtare de la *Tōbhīyāh* (litt. „YHWH este bunul meu”) sau de la *Tōbhī’el* („Dumnezeu este bunul meu”). În Vulg., numele fiului și al tatălui sunt identice, în forma *Tobias*. ♦ Asiel (Ασιελ), fiul lui Neftali, cf. Gen. 46,24.

1,2 Enemessar (Ενεμεσσαρος) pare a fi transcrierea greșită în greacă a numelui care în TM (2Rg. 17,3) e *Šalman’ēser*. În forma aceasta apare numai în Tob. Salmanassar al V-lea era fiul și moștenitorul lui Thaglathphellasar la tronul Asiriei (727-722 î.H.). El i-ar fi strămutat pe neftaliți în Asiria (4Rg. 15,29). Dar strămutarea masivă a israeliților s-a produs după căderea Samariei, în 722 î.H., în timpul domniei succesorului lui Salmanassar al V-lea, Sargon al II-lea (4Rg. 17,3-6). ♦ „Thisbe”: unica menționare a acestei cetăți din Galileea, care nu trebuie confundată cu localitatea omonimă din care se trăgea profetul Ilie (3Rg. 17,1), așa cum indică și vecinătățile ei: la vest de Aser (Iis. Nav. 11,1), la nord de Phogor. Trebuie situată între *Qedes* (în text apare Kydios)-Neftali și *Haṭṭōr* (în text apare Aser). Phogor e inexplicabil. Toponimele care nu mai corespundeau realității contemporane apar mult alterate în manuscrise.

³ Eu, Tobit, am umblat pe căile adevărului și ale dreptății în toate zilele vieții mele și le-am făcut multe milostenii fraților mei și neamului care a venit împreună cu mine, în țara asirienilor, la Ninive.

⁴ Iar când mă aflam în țara mea, pe pământul lui Israel, fiind tânăr însă, tribul întreg al lui Neftali, părintele meu, s-a îndepărtat de casa Ierusalimului, [cetatea] aleasă între toate triburile lui Israel, ca acolo să aducă jertfă toate triburile; și [acolo] a fost sfințit templul sălășluirii Celui Preaînalt și a fost zidit pentru toate generațiile, în veac.

⁵ Și toate triburile care s-au răzvrătit îi aduceau jertfe junincii Baal, [chiar] și casa lui Neftali, părintele meu.

⁶ Dar eu singur mergeam adesea la Ierusalim de sărbători, așa cum este scris pentru întregul Israel prin poruncă veșnică, luând cu mine pârga, zeciuielele din roade și vite și prima tunsoare a oilor;

³ Eu, Tobit, am umblat pe căile adevărului și ale dreptății în toate zilele vieții mele și le-am făcut multe milostenii fraților mei și neamului care a venit cu mine în robie în țara asirienilor, la Ninive.

⁴ Iar când mă aflam în țara mea, pe pământul lui Israel, și eram tânăr, tribul întreg al lui Neftali, părintele meu, s-a îndepărtat de casa lui David, părintele meu, și de Ierusalim, cetatea aleasă dintre toate triburile lui Israel ca [loc] de adus jertfă pentru toate triburile lui Israel; [acolo] a fost sfințit templul sălășluirii lui Dumnezeu și a fost zidit în ea pentru toate generațiile, în veac.

⁵ Toți frații mei și casa părintelui meu Neftali îi aduceau jertfe vițelului pe care îl făcuse Ierobeam, regele lui Israel în Dan, peste toți munții Galileii.

⁶ Și numai eu singur mergeam adesea la Ierusalim de sărbători, așa cum este scris pentru întregul Israel prin poruncă veșnică: și, luând cu mine pârga și întâii-născuți și zeciuiala din vite și prima tunsoare a oilor, mergeam la Ierusalim

1,3 Adevărul, dreptatea și milostenia sunt trăsăturile esențiale ale vieții lui Tobit și principiile morale care fundamentează cartea în ansamblu. Pentru Ambrozie (*Tob.* 1,3) Tobit încarnează virtuțile dreptății, milei și ospitalității. Pe de altă parte, el este însăși Virtutea persecutată de puterea lumească. Dar Tobit își îndură soarta cu umilință. Dacă s-ar supune legilor lumești, opuse celor dumnezeiești, pedeapsa pentru acest păcat ar fi infinit mai mare decât cea îndurată pe pământ.

1,6-8 În privința zeciuiei și a prinoaselor, Tobit se conformează prescrierilor din Lev. 27,32, Num. 18,20-24 și Deut. 14,22-29.

BA

S

⁷ și le dădeam preoților, fiii lui Aaron, la altarul de jertfă pentru toate roadele și vitele; o zecime din toate o dădeam fiilor lui Levi care slujeau la Ierusalim. A doua zeciuială o vindeam și mergeam și o cheltuiam în Ierusalim în fiecare an.

⁸ A treia o dădeam cui se cuvine, așa cum [îmi] poruncise Debora, mama tatălui meu, deoarece rămăsesem orfan de tată.

⁹ Când am ajuns bărbat, am luat-o de soție pe Anna, din seminția familiei noastre, și mi s-a născut de la ea Tobias.

¹⁰ Iar când am fost dus în robie la Ninive, toți frații mei și cei din familia mea mâncau din pâinea neamurilor [păgâne];

¹¹ eu însă mi-am păzit sufletul și nu am mâncat,

⁷ și le dădeam preoților, fiii lui Aaron, la altarul de jertfă; iar zeciuiala din grâu și din vin, din untdelemn și din rodii, din smochine și din celelalte roade o dădeam fiilor lui Levi care slujeau la Ierusalim. Și a doua zeciuială o prefăceam în arginți, pe șase ani, și mergeam și o cheltuiam în Ierusalim în fiecare an.

⁸ Iar pe a treia le-o dădeam orfanilor, văduvelor și străinilor care locuiau cu fiii lui Israel, le-o aduceam și le-o dădeam o dată la trei ani, iar noi o mâncam după porunca dată cu privire la acestea în legea lui Moise și după poruncile pe care [mi] le dăduse Debora, mama tatălui meu, Ananiel, pentru că tata m-a lăsat orfan și a murit.

⁹ Și când am ajuns bărbat, mi-am luat soție din seminția familiei noastre și mi s-a născut de la ea un fiu și i-am dat numele Tobias.

¹⁰ Iar după ce am fost dus în robie la asirieni și am ajuns rob, am mers la Ninive: și toți frații mei și cei din familia mea mâncau din pâinea neamurilor [păgâne];

¹¹ eu însă mi-am păzit sufletul și nu am mâncat din pâinea neamurilor.

1,10 „din pâinea neamurilor [păgâne]”: traduce literal $\epsilon\kappa\ \tau\acute{\omega}\nu\ \alpha\pi\tau\omega\nu\ \tau\acute{\omega}\nu\ \epsilon\theta\nu\acute{\omega}\nu$. Expresia trebuie înțeleasă în sens larg: Tobit refuză, de fapt, să mănânce din hrana considerată impură de legea mozaică (cf. Lev. 11,1-44). Textul face aluzie fie la ofrandele destinate idolilor (Ex. 34,15), fie la animalele a căror carne era socotită necurăță (cf. și Deut 14,3-21).

¹² căci mi-am adus aminte de Dumnezeu cu tot sufletul meu.

¹³ Și Cel Preaînalt mi-a dat har și trecere înaintea lui Enemessar, și eu cumpăram pentru el toate.

¹⁴ Și am mers în Media și i-am încredințat lui Gabael, fratele lui Gabria, din Rages, în Media, zece talanți de argint.

¹⁵ Și când a murit Enemessar, a ajuns rege în locul lui fiul său, Sennacherim; și drumurile lui au devenit nesigure și nu m-am mai putut duce în Media.

¹⁶ În zilele lui Enemessar le-am făcut multe milostenii fraților mei:

¹⁷ le dădeam pâine celor flămânzi și hainele mele celor goi, iar dacă vedeam pe careva din neamul meu

¹² Și când mi-am adus aminte de Dumnezeul meu cu tot sufletul meu,

¹³ Cel Preaînalt mi-a dat har și trecere înaintea lui Enemessar, și eu îi cumpăram toate cele de trebuință.

¹⁴ Și am mers în Media și am cumpărat pentru el de acolo până când acesta a murit. Și i-am încredințat lui Gabael, fratele lui Gabria, din ținutul Mediei, zece talanți de argint în saci.

¹⁵ Și când a murit Enemessar, a ajuns rege în locul lui Sennacherim; și în vremea lui pe drumurile Mediei era răzmeriță și nu m-am mai putut duce în Media.

¹⁶ În zilele lui Enemessar le-am făcut multe milostenii fraților mei din neamul meu:

¹⁷ le dădeam pâine celor flămânzi și haine celor goi, iar dacă vedeam pe careva din neamul meu mort și

1,13 „Cel Preaînalt”, gr. ὁ ὑψιστος: la origine, un epitet al zeului suprem canaanean 'El („puternicul” sau „cel dintâi”), creatorul făpturilor (Lurker, M., 1999, s.v. „El”). Epitetul este menționat la Gen. 14,18-20 și utilizat frecvent începând cu secolul al II-lea î.H., în Dan. și în literatura deuterocanonică, apocrifă și neotestamentară, pentru a sublinia transcendența divină (Marcu 5,7, Fapte 7,48, Evrei 7,1).

1,14 „Rages” (gr. Ραγες, pers. Raga), cetate străveche din Media, situată la aproximativ 10 km de actualul Teheran. ♦ „zece talanți”: aprox. 350 kg, sau, dacă este vorba de talantul grecesc, 260 kg.

1,15 Sintagma „a deveni nesigur” (BA) traduce gr. ἀκροβήτημι. ♦ „era răzmeriță” (S) redă gr. ἀφίστημι. ♦ Succesorul lui Salmanassar al V-lea la tronul Asiriei a fost Sargon al II-lea (722-705 î.H.), nu Sennacherim (705-681 î.H.). Anacronismul acesta constituie, pentru comentatorii moderni, unul dintre indiciile că Tobit nu este o carte cu caracter istoric propriu-zis.

1,17 Tobit urmează prescripția enunțată în Is. 58,7. A îngropa pe cei morți este o îndatorire sacră, pentru că a rămâne neîngropat era socotit un mare blestem.

BA

S

mort și aruncat peste zidurile Ninivei, îl îngropam.

¹⁸ Și dacă ucidea pe cineva regele Sennacherim când s-a întors fugind din Iudeea, eu îl îngropam pe furiș; și pe mulți i-a ucis la mânie, iar trupurile lor au fost căutate de rege și n-au fost găsite.

¹⁹ Și când unul dintre locuitorii din Ninive s-a dus și i-a dezvăluit regelui că eu i-am îngropat, atunci m-am ascuns; știind că sunt căutat pentru a fi trimis la moarte, de frică, am plecat departe.

²⁰ Și atunci mi-a fost jefuit tot avu-tul și nu mi-a mai rămas nimic în afară de Anna, soția mea, și de Tobias, fiul meu.

²¹ Nu au trecut însă cincizeci de zile până când [pe rege] l-au ucis cei doi

aruncat peste zidurile Ninivei, îl îngropam.

¹⁸ Și dacă ucidea pe cineva Sennacherim când s-a întors fugind din Iudeea, în zilele judecății pe care o trimisese Regele cerului pentru hulele cu care [Îl] hulise, eu îl îngropam; căci pe mulți dintre fiii lui Israel i-a ucis în mânia lui, iar eu furam trupurile lor și le îngropam; Sennacherim le-a căutat și nu le-a găsit.

¹⁹ Unul dintre locuitorii din Ninive s-a dus și i-a dezvăluit regelui despre mine că eu i-am îngropat, și atunci m-am ascuns; iar când am înțeles că regele a aflat de mine și că sunt căutat pentru a fi trimis la moarte, mi s-a făcut frică și am fugit.

²⁰ Atunci mi-a fost jefuit tot ce aveam, și nu mi-a mai rămas nimic care să nu fie luat pentru vistieria regelui, în afară de Anna, soția mea, și de Tobias, fiul meu.

²¹ Nu au trecut însă patruzeci de zile până ce [pe rege] l-au ucis cei

1,18 Versiunea lărgită din *Codex Sinaiticus*, în legătură cu „zilele judecății” (ἡμέραι τῆς κρίσεως) lui Dumnezeu, face aluzie la relatarea de la 4Rg. 18,13–19,37.

1,21 Asasinarea lui Sennacherim este relatată, în aceiași termeni, în 4Rg. 19,37 (cf. și nota *ad locum*). Sacherdon (Σαχερδωνος) din textul de față este același cu Asordan din 4Rg. 9,37, personaj istoric identificat cu Essarhadon (asir. *Assur-ahiddin*), moștenitor unic al lui Sennacherim și rege al Asiriei între 680 și 669 î.H. ♦ „Achiachar” (BA) / „Achichar” (S) (ebr. *Ahikhar*): personaj celebru în literatura orientală pentru înțelepciunea și cinstea lui, pandant al lui Esop din cultura europeană clasică. Varianta *Achiacar* (BA) atestă un stadiu mai apropiat de substratul asirian al legendei. Vezi și „Introducere”.

fii ai săi și au fugit în munții Ararat; și a ajuns rege în locul lui fiul său, Sacherdon. Iar acesta l-a pus pe Achiachar, fiul lui Anael, fratele meu, peste socotelile împărăției lui și peste toate treburile.

²² Și Achiachar a pus o vorbă pentru mine și m-am întors la Ninive. Achiachar era atunci și paharnic, și păstrătorul sigiliului, și administrator al casei și al socotelilor [regelui], iar Sacherdon l-a numit al doilea [după el] în rang: și era fiul fratelui meu.

2¹ Când m-am întors din nou acasă și mi-au fost dați înapoi Anna, soția mea, și Tobias, fiul meu, la sărbătoarea Cincizecimii, sfânta sărbătoare a celor șapte săptămâni, mi s-a pregătit un prânz bun și m-am întins ca să mănânc.

² Și am văzut felurile multe de mâncare, și i-am spus fiului meu:

doi fii ai săi și au fugit în munții Ararat; și a ajuns rege în locul lui fiul său, Sacherdon. Iar acesta l-a pus pe Achichar, fiul lui Anael, fratele meu, peste toate socotelile împărăției lui și el avea puterea asupra [tuturor] treburilor.

²² Atunci Achichar a pus o vorbă pentru mine și m-am întors la Ninive. Căci Achichar era atunci și mai-marele paharnicilor, și păstrătorul sigiliului, și administrator al casei și al socotelilor în vremea lui Sennacherim, regele asirienilor, iar Sacherdon l-a numit al doilea în rang [după el]: și era fiul fratelui meu, din familia mea.

2¹ În vremea regelui Sacherdon m-am întors acasă și mi-au fost dați înapoi soția mea, Anna, și fiul meu, Tobias. Și la sărbătoarea noastră de Cincizecime, sfânta sărbătoare a celor [șapte] săptămâni, mi s-a pregătit un prânz bun și m-am întins ca să prânzesc.

² Și mi s-a pus masa și mi s-au pus în față mai multe feluri de mâncare;

2,1 Echivalarea termenului „Cincizecime” (gr. πεντηκοστή) cu sărbătoarea celor șapte săptămâni (ἀγία ἑπτὰ ἑβδομάδων) este de dată târzie (cf. 2Mac. 12,31-32), probabil ulterioară primei redactări a cărții. Ea lipsește în versiunea fragmentară de la Qumran. ♦ Augustin interpretează scena „Cincizecimii” din Tobit ca pe o prefigurare a scenei Cincizecimii creștine (pogorârea Duhului Sfânt asupra apostolilor). Numărul 50 ar fi compus din „șapte săptămâni înmulțite cu șapte” („sărbătoarea săptămânilor”), adică 49, număr simbolizând multiplicitatea pământească, și 1, unitatea divină (Omilii 272).

BA

S

„Mergi și adu pe oricine vei găsi nevoiaș dintre frații noștri, care-și amintește de Domnul; iată, eu te voi aștepta.”

³ El a venit și a zis: „Tată, unul din neamul nostru zace sugrumat și aruncat în piață.”

⁴ Atunci, înainte să fi gustat din mâncare, am sărit și l-am dus într-o încăpere până la apusul soarelui.

⁵ Și întorcându-mă, m-am spălat și mi-am mâncat pâinea cu tristețe.

⁶ Și mi-am adus aminte de profeția lui Amos, cum spunea:

„Sărbătorile voastre se vor preface în jale,

iar toate bucuriile voastre, în tânguire.”

Și am plâns.

și i-am spus lui Tobias, fiul meu: „Fiule, mergi și pe orice sărman îl vei găsi dintre frații noștri luați în robie la Ninive, care își amintește cu toată inima [de Domnul], adu-l să mănânce împreună cu mine; și, iată, eu te voi aștepta, copile, până vei veni.”

³ Și s-a dus Tobias să caute pe cineva sărman dintre frații noștri. Și, întorcându-se, a zis: „Tată.” Și eu i-am zis: „Aici sunt, fiule.” Și a răspuns, zicând: „Tată, iată, unul din neamul nostru a fost omorât: a fost sugrumat și aruncat în piață și acolo este și acum.”

⁴ Am sărit pe dată și am plecat de la masă înainte de a fi gustat ceva; și l-am ridicat din stradă și l-am pus într-una din cămăruțe până la apusul soarelui, apoi l-am îngropat.

⁵ Întorcându-mă apoi, m-am spălat și mi-am mâncat pâinea cu jale.

⁶ Și mi-am adus aminte de vorba profetului, așa cum a rostit-o Amos la Baitel, spunând:

„Sărbătorile voastre se vor preface în jale,

iar toate cântările voastre, în tânguire.”

Și am plâns.

2,5 Tobit s-a spălat după atingerea cadavrului din piață, fie pentru că se gândea la prescripția de la Num. 19,11-22, pe care însă nu a respectat-o în litera ei, fie, pur și simplu, din motive igienice. La spălarea rituală se referă explicit v. 9. După ce s-a spălat, Tobit nu a intrat în casă, pentru că se considera, în acord cu Legea, necurat.

2,6 Cf. Am. 8,10.

⁷ Iar după ce-a apus soarele, m-am dus și, săpând o groapă, l-am îngropat.

⁸ Dar vecinii râdeau de mine, spunând: „Tot nu se teme că va fi ucis pentru această faptă; doar a mai fugit și, iată, îngroapă din nou morții.”

⁹ În aceeași noapte, după înmormântare, m-am întors și, fiind necurat, m-am culcat lângă zidul curții, iar fața îmi era descoperită;

¹⁰ nu știam că pe zid sunt vrăbii, iar când stăteam cu ochii deschiși,

⁷ Iar după ce-a apus soarele, m-am dus și, săpând o groapă, l-am îngropat.

⁸ Dar vecinii râdeau de mine, spunând: „Tot nu se teme: căci a fost căutat ca să fie ucis pentru o astfel de faptă și a fugit; și, iată, îngroapă din nou morții.”

⁹ În aceeași noapte m-am spălat, m-am dus în curtea mea și m-am culcat lângă zidul curții, iar fața îmi era descoperită din pricina arșiței.

¹⁰ Și n-am știut că sus pe zid sunt vrăbii; și mi-a căzut găinașul lor

2,7 „Într-adevăr, dacă Legea poruncește să-i acoperim pe cei vii care sunt goi, cu atât mai mult trebuie să-i acoperim pe cei morți. Dacă obișnuim să-i însoțim pe călători o bună bucată de drum, cu atât mai mult trebuie să-i însoțim pe cei plecați spre sălașul veșnic, de unde nu se vor mai întoarce” (Ambrozie, *Tob.* 1,5).

2,8 Tobit este mereu pus în antiteză cu vecinii săi evrei care își uitaseră îndatoririle prescrise de Legea mozaică. Tema morții și a înmormântării este una dintre axele ideatice ale întregii cărți: 53 dintre cele 244 versete fac aluzie la moarte.

2,10 „vrăbii”, gr. στρούθια. Termenul grec nu desemnează, în acest context, o anumită specie, ci are un sens general: „păsări obișnuite”. Comentatorii își argumentează supoziția apelând la uzul terminologic nediferențiat al limbii ebraice în aceste situații. Vulg. propune însă varianta „rândunele” (lat. *hirundines*), particularizând termenul. În efortul său de clarificare, traducătorul latin s-a gândit probabil la faptul că rândunelele își construiesc cuiburile în găurile zidurilor. ♦ Excrementele de pasăre conțin săruri de amoniac care, în contact cu retina, produc pete albe și, în cele din urmă, orbirea. ♦ În Cartea Jubileelor 11,9-24, păsările (mai ales ciorile) erau considerate ființe impure, în slujba demonului Mastema. ♦ „Elymais” (Ελυμαίς) este transliterarea greacă a vechiului Elam, regiune care se întindea la vest de Munții Persiei și era străbătută de râul Kerkh, afluent important al Tigrlui. ♦ Vulg. îl asociază pe Tobit cu Iov: orbirea celui dintâi amintește de necazurile celui de-al doilea. Ca și Iov, în ciuda nenorocirii care s-a abătut peste el, Tobit se dovedește în continuare dreptcredincios și respinge deriziunea vecinilor săi, care nu vedeau cu ochi buni gesturile sale de pietate. ♦ Tobit nu se plânge, precum Iov, de „nedreptatea” făcută de Dumnezeu (pentru faptele lui bune are parte de orbire), întrucât știe că totul are un sens în plan transcendent. Ceea ce-l întristează e că

BA

S

vrăbiile și-au slobozit găinațul cald peste ochii mei și mi-a apărut o albeață peste ochi; și m-am dus la vindecători, dar nu m-au ajutat: Achiachar a avut însă grijă de mine până când a plecat la Elymais.

¹¹ Și Anna, soția mea, și-a luat de lucru [treburi] de femeie.

¹² Și ea le trimitea stăpânilor, iar aceștia îi plăteau leafă, ba i-au dăruit și un ied.

¹³ Când a venit însă la mine, acesta a început să zbiere. Și i-am zis: „De

cald peste ochi și am făcut albeață. Și m-am dus la vindecători, ca să mă îngrijesc, dar cu cât mai mult mă ungeau cu leacuri, cu atât orbeau ochii mei din cauza albeței, până ce am orbit de tot. Și am fost neputincios cu ochii timp de patru ani, și toți frații mei sufereau pentru mine; Achiachar a avut grijă de mine doi ani înainte să plece la Elymais.

¹¹ În acea vreme, Anna, soția mea, și-a luat de lucru treburi de femeie.

¹² Și ea le trimitea stăpânilor, și ei îi plăteau leafă. În a șaptea zi a [lunii] Dystros a scos pânza [din război] și le-a trimis-o stăpânilor; și atunci i-au dat toată leafa și i-au dăruit pentru masă și un ied.

¹³ Și când a venit la mine, iedul a început să zbiere; și am chemat-o și

nu mai poate continua să-și ajute confrății. Dumnezeu îi impune așadar, orbindu-l, odihna binemeritată (Ambrozie, *Tob.* 2,6). ♦ Pentru Augustin, Tobit, pierzându-și vederea exterioră, câștigă vederea interioară. Omul orbește față de lucrurile din afară pentru a-l putea vedea pe Dumnezeu înlăuntru (*De anima* 2,2). Tobit și Tobias se completează: al doilea își duce tatăl de mână fiindu-i ghid în lumea din afară; primul își ghidează fiul în lucrurile spirituale. Tobit este una din figurile celebre de „înțelept” ale Vechiului Testament (ex. Augustin, *Omilii* 13; 35; 125).

2,11 În mentalitatea antică, dependența economică a unui bărbat de soția sa era descalificantă din punct de vedere social. Tobit se confruntă, așadar, nu numai cu neputința personală provocată de orbire, ci și cu oprobriul social.

2,12 „Dystros” (S): gr. Δυστρος era echivalentul macedo-elenistic al lunilor Adar-Nisan (martie-aprilie) din calendarul iudaic; deci în apropierea Paștelui. Utilizarea termenului grecesc este un alt indiciu al datei târzii la care a fost redactată cartea Tobit, când termenul intrase deja în uzul general pe teritoriul oriental al imperiului lui Alexandru Macedon. ♦ „pentru masă” (S): probabil pentru masa de Paște.

BA

S

unde este iedul? Nu cumva-i de furat? Du-l înapoi stăpânilor, căci nu este îngăduit să mâncăm un lucru furat.”

¹⁴ Ea însă mi-a răspuns: „Mi-a fost dat în dar pe lângă plată.” Dar eu n-am crezut-o și i-am spus să-l înapoieze stăpânilor și m-am înroșit în fața ei. Ea însă mi-a răspuns: „Unde sunt milosteniile și faptele tale drepte? Iată, se știe cu ce te-ai ales.”

3 ¹ Și de supărare am plâns și m-am rugat cu durere, spunând:

² „Drept ești Tu, Doamne, și toate faptele Tale și toate căile Tale sunt milostenie și adevăr; judecata adevărată și dreaptă Tu o faci în veci.

³ Adu-Ți aminte de mine și în-dreaptă-Ți ochii asupra mea: nu mă

i-am zis: „De unde este iedul acesta? Nu cumva-i de furat? Du-l înapoi stăpânilor lui, căci noi nu avem voie să mâncăm nimic furat.”

¹⁴ Ea mi-a spus însă: „Mi-a fost dat în dar pe lângă plată.” Dar eu n-am crezut-o și i-am spus să-l înapoieze stăpânilor și am roșit în fața ei din cauza aceasta. Ea însă mi-a răspuns atunci: „Unde sunt milosteniile tale? Unde sunt faptele tale drepte? Iată, se știe cu ce te-ai ales.”

3 ¹ Și fiind foarte trist în suflet și suspinând, am plâns și am început să mă rog cu suspine:

² „Drept ești Tu, Doamne, și toate faptele Tale [sunt] drepte, și toate căile Tale milostivire și adevăr. Tu ești judecător în veci.

³ Și acum Tu, Doamne, adu-Ți aminte de mine, privește și nu mă

2,13 Structura „dialogică” a versetului pune în antiteză pragmatismul resentimentar al Annei cu răbdarea și cinstea exemplare ale lui Tobit.

2,14 „m-am înroșit în fața ei” (BA): unii comentatori înțeleg motivul „înroșirii” ca fiind rușinea provocată de fapta Annei; e posibil însă să fie mânia ♦ „se știe cu ce te-ai ales”: *litt.* „sunt cunoscute toate împreună cu tine”. ♦ Intervenția soției lui Tobit amintește de intervenția soției lui Iov: pragmatism și judecare a lui Dumnezeu. Tobit și Iov rămân fideli lui Dumnezeu, în ciuda a ceea ce au de îndurat. Augustin îl opune pe „văzătorul” Tobit soției sale „orbite” de răutate (*Discursuri* 88).

3,2-6 Momentele cruciale ale întregii narațiuni sunt marcate de câte o rugăciune: cf. 3,11-15; 8,4-8.15-17; 13,1-17.

3,3 Rugăciunea lui Tobit nu este cea a unui revoltat împotriva dreptății divine: el își înțelege nenorocirea fie ca o consecință a păcatelor întregului popor cu care se identifică în mod conștient, fie ca o urmare a păcatelor personale, făptuite din neștiință. Însă prin

BA

S

pedepsi pentru păcatele și neștiințele mele și ale părinților mei, cu care au păcătuit în fața Ta;

⁴ căci nu s-au supus poruncilor Tale. Tu ne-ai dat la jefuire, și la robie, și la moarte, și spre pildă de ocară tuturor neamurilor, între care am fost risipiți.

⁵ Iar acum, multele Tale judecăți sunt adevărate, de faci cu mine după păcatele mele și ale părinților mei, pentru că n-am îndeplinit poruncile Tale: căci n-am umblat în adevăr în fața Ta.

⁶ Și acum, fă cu mine după cum e plăcut înaintea Ta: poruncește să se ia duhul meu, ca să fiu dezlegat și să ajung pământ; căci mai de folos îmi este să mor decât să trăiesc, pentru că am auzit ocări mincinoase și am multă durere în mine. Poruncește dar să fiu dezlegat din această strâmtorare înspre locul de veci, nu-Ți întoarce fața de la mine.”

pedepsi pentru păcatele mele și pentru neștiințele mele și ale părinților mei, cu care au păcătuit dinaintea Ta:

⁴ și nu m-am supus poruncilor Tale. Iar Tu ne-ai dat la jefuire, la robie, și la moarte, și spre pildă și batjocură și ocară la toate neamurile între care ne-ai risipit.

⁵ Iar acum, multele Tale judecăți sunt adevărate, de faci cu mine după păcatele mele, pentru că n-am îndeplinit poruncile Tale și n-am umblat cu adevărat în fața Ta.

⁶ Și acum, fă cu mine după cum Ți este pe plac și poruncește să se ia duhul meu din mine, ca să fiu dezlegat de pe fața pământului și să ajung pământ; căci mai de folos îmi este să mor, pentru că am auzit ocări mincinoase și am multă durere cu mine. Poruncește, Doamne, să fiu dezlegat de strâmtorarea aceasta, dezleagă-mă înspre locul de veci și nu-Ți întoarce fața de la mine, Doamne: căci îmi este mai de folos să mor decât să privesc strâmtorare multă în viața mea; și să nu mai aud ocări.”

credința în milostivirea lui Dumnezeu el depășește conceperea restrictivă și univocă a Creatorului ca justițiar neîmblânzit.

3,6 „dezleagă-mă înspre locul de veci” (S), gr. ἀπόλυσόν με εἰς τὸν τόπον τὸν αἰώνιον. „Locul de veci” desemnează aici fie mormântul pur și simplu („ca să devin pământ”), fie locul fără întoarcere, de sub pământ, în care se credea că merg oamenii după moarte: Șeol (LXX are „Hades”, cf. Iov 7,9-10). Tobit înțelege moartea ca pe o dezlegare din viața de pe pământ, dar care nu implică încă speranța învierii în trup sau a nemuririi sufletului. Desfacerea prin moarte era considerată, până către sfârșitul VT, ireversibilă. De aici și tragismul personajului.

BA

S

⁷ În aceeași zi i s-a întâmplat Sarrei, fiica lui Raguel din Ecbatana Mediei, să fie ocărâtă de slujnicele tatălui său,

⁸ pentru că fusese dată după șapte bărbați, iar Asmodaus, demonul cel rău, îi ucisese înainte ca ei să fie împreună cu ea ca soție. Și acestea i-au zis: „Nu știi că ți-ai sufocat bărbații? Șapte ai avut și de nici unul nu te-ai bucurat.

⁹ De ce ne lovești? Dacă au murit, du-te cu ei: să nu vedem fiu sau fiică de la tine în veci!”

⁷ În aceeași zi i s-a întâmplat Sarrei, fiica lui Raguel din Ecbatana Mediei, să fie ocărâtă de una dintre slujnicele tatălui său,

⁸ căci fusese dată după șapte bărbați, iar Asmodeu, demonul cel rău, îi ucisese pe aceștia înainte de a fi ei împreună cu ea, așa cum se cuvine soțiilor. Și slujnica i-a zis: „Tu ai ucis bărbații: iată, ai fost dată după șapte bărbați și n-ai rămas cu numele de la nici unul.

⁹ De ce ne lovești pe noi pentru bărbații tăi, fiindcă au murit? Du-te cu ei și să nu vedem fiu nici fiică de la tine în veci!”

3,7-15 Episodul paralel al Sarrei depășește competențele de narator ale „personajului” Tobit: intervine aici vocea povestitorului „omniscient”, care reia schema narativă utilizată în episodul cu rugăciunea lui Tobit: Sarra dialoghează cu slujnica (3,8-9), ca Tobit cu Anna (2,13-14), monologhează în camera de sus (3,10) și se roagă (3,11-15), așa cum a făcut și Tobit (3,1-6). Paralelismul celor două întâmplări este un semn al providenței divine.

3,7 Raguel (Ραγουηλ) se dovedește a fi vărul lui Tobit (7,2), deportat din teritoriul lui Neftali în Media, regiune din estul regatului asirian, cu capitala la Ecbatana, astăzi Hamadan, în Iran.

3,8 Numărul soților morți ai Sarrei este simbolic: șapte era, în gândirea iudaică, numărul perfecțiunii. Faptul că Sarra a ratat de șapte ori o căsătorie fericită însemna că fecioara se afla în *deplina* stăpânire a demonului. ♦ „Asmodeu”: BA are Ασμοδαυς, S are Ασμοδαϊος. După unii comentatori, numele demonului derivă, prin etimologie populară, de la ebr. *šamadh*, „a distruge”, după alții, majoritari, el este transliterarea pers. *Aeshma daeva* sau *aesmadiv*, „zeul mâniei”. „Preluat din religia iraniană veche de iudaism după exil, el ajunge, în literatura rabinică, cel mai mare dintre toate spiritele rele.” (Lurker, M., 1999, s.v. „Asmodeu”, p. 33) În scrierile evreiești mai târzii, el decade din funcția de „rege al demonilor” și devine o simplă ființă dedată la beție și răutate. Aceasta este prima menționare a unui demon în literatura iudaică.

3,9 Blestemul slujnicei provoacă disperarea, mai ales de ordin social, a Sarrei: faptul de a rămâne nemăritată și de a nu avea copii era considerat, în societățile arhaice, rușinea cea mai mare (cf. Gen. 30,23). Sarra din Tobit reia motivul soției lui Avraam (Gen. 17).

BA

S

¹⁰ Când a auzit acestea s-a îndurerat într-atât, încât [s-a gândit] să se spânzure. Dar a zis: „Sunt singură la tatăl meu: dacă voi face aceasta, va fi ocară pentru el și-i voi duce bătrânețea cu durere în lăcașul morților.”

¹¹ Apoi s-a rugat [cu fața] spre fereastră și a zis: „Binecuvântat ești, Doamne, Dumnezeul meu, și binecuvântat [este] numele Tău sfânt și cinstit în veci! Să Te binecuvânteze lucrările Tale în veci.

¹² Și acum, Doamne, către Tine îmi întorc ochii și fața

¹³ zicând să mă dezlegi de pe pământ și să nu mai aud ocări.

¹⁰ În ziua aceea s-a îndurerat în suflet și a plâns; și, urcând în camera tatălui său, a vrut să se spânzure. Dar a mai stat pe gânduri și a spus: „Să nu i se aducă ocări tatălui meu și să i se spună: «Ai avut o singură fiică iubită și aceasta s-a spânzurat din cauza necazurilor»; voi duce bătrânețea tatălui meu cu durere în lăcașul morților. Mai bine să nu mă spânzur, ci să mă rog la Domnul să mor și să nu mai aud ocări în viața mea.”

¹¹ În ceasul acela, întinzându-și mâinile către fereastră, s-a rugat, zicând: „Binecuvântat ești, Dumnezeule milostiv, și binecuvântat e numele Tău în veci, să Te binecuvânteze toate lucrările tale în veci!

¹² Și acum, Doamne, către Tine îmi întorc fața și ochii

¹³ zicând să fiu dezlegată de pe pământ și să nu mai aud ocări.

3,10 Considerația Sarrei în legătură cu sinuciderea apare numai în *Codex Sinaiticus* și poate fi interpretată ca un alt indiciu al redactării târzii a cărții. Deși nu era interzisă în mod explicit în VT, Flavius Iosephus spune că „iudeii vedeau în sinucidere un gest nelegiuit îndreptat împotriva Dumnezeului Creator” (*Bell. Iud.* 3,8,5). ♦ Sarra nu se referă în rugăciunea ei la poporul din care face parte. Totuși, în concordanță cu Tobit, tatăl fetei ia locul strămoșilor invocați de personajul principal. Explicația pentru amnezia națională a fetei nu este neapărat cea a tinereții acesteia (ea este conștientă de drama exilului). Statutul arhaic al femeii, redusă, cu puține excepții, exclusiv la viața din jurul căminului, ar putea fi o explicație plauzibilă. ♦ Spre deosebire de Tobit, Sarra își pledează înaintea lui Dumnezeu totala nevinovăție.

3,11 În conformitate cu Dan. 6,11, putem bănuși că locuințele evreilor din exil aveau fereastra îndreptată spre Ierusalim. Sarra se roagă la fereastră, în direcția templului din Ierusalim.

¹⁴ Tu știi, Doamne, că sunt curată de orice păcat cu vreun bărbat

¹⁵ și nu mi-am pângărit numele, nici numele tatălui meu în pământul robiei mele. Sunt singură la tatăl meu și nu are un copil care să-l moștenească, nici vreun frate apropiat, nici vreo rudă pentru care să mă păstrez de nevestă. Mi-au pierit șapte bărbați: pentru ce să mai trăiesc? Dar, dacă Ție nu Îți este pe plac să mă dai morții, poruncește să se uite cineva la mine și să aibă milă de mine și să nu mai aud ocări.”

¹⁶ Și a fost ascultată rugăciunea amândurora înaintea slavei marelui Rafael;

¹⁷ și a fost trimis să-i vindece pe cei doi, lui Tobit să-i curețe albeața, iar pe Sarra, fiica lui Raguel, să o dea de soție lui Tobias, fiul lui Tobit, și să-l îndepărteze pe Asmodaus, demonul rău, pentru că-i era merit lui Tobias să o dobândească. În aceeași clipă, întorcându-se, Tobit s-a îndreptat spre casa sa, iar Sarra, fiica lui Raguel, a coborât din odaia de sus.

¹⁴ Tu știi, Stăpâne, că sunt curată de orice necurăție cu vreun bărbat

¹⁵ și nu mi-am pângărit numele și nici numele tatălui meu în pământul robiei mele. Sunt singură la tatăl meu și nu are un alt copil ca să-l moștenească, nu are un frate apropiat, nici rudă, ca să mă păstrez nevestă pentru vreunul. Mi-au pierit deja șapte bărbați, pentru ce să mai trăiesc? Dar, dacă Ție nu Îți este pe plac să mă dai morții, Doamne, ascultă acum ocara mea [ce mi s-a adus].”

¹⁶ În acea clipă a fost ascultată rugăciunea amândurora înaintea slavei lui Dumnezeu

¹⁷ și a fost trimis Rafael ca să-i vindece pe cei doi, pe Tobit să-l scape de albeața din ochi, ca să vadă cu ochii săi lumina lui Dumnezeu, iar pe Sarra, fiica lui Raguel, s-o dea de soție lui Tobias, fiul lui Tobit, și să-l îndepărteze pe Asmodeu, demonul rău, de la ea; pentru că îi era merit lui Tobias să o dobândească, dintre toți cei care voiau să o ia. În aceeași clipă, Tobit s-a întors din curte spre casa sa, iar Sarra, fiica lui

3,16 *Codex Sinaiticus* indică precis momentul în care cele două rugăciuni ajung la Dumnezeu: „în acea clipă”, gr. ἐν αὐτῇ τῇ καιρῷ. Simultaneitatea este un indiciu al lucrării providenței.

3,17 Cartea lui Tobit este singura din VT în care e menționat îngerul Rafael (gr. Ραφαήλ, ebr. *R'phā'el*, „Dumnezeu vindecă”). În literatura apocaliptică (deopotrivă iudaică și creștină), îngerul apare frecvent (de exemplu, în *1Enoh* 9,1; 22,3,6; 40,9) și este unul dintre cei șapte arhangheli.

BA

S

Raguel, a coborât și ea din camera de sus.

4¹ În ziua aceea Tobit și-a adus aminte de banii pe care-i încredințase lui Gabael la Rages, în Media,
 2 și a zis în sine: „Eu mi-am cerut moartea. De ce nu l-aș chema pe fiul meu Tobias, ca să-i spun [de bani] înainte să mor?”
 3 Și după ce l-a chemat, i-a zis: „Copile, dacă mor, să mă îngropi; și să n-o disprețuiești pe mama ta, ci cinstește-o în toate zilele vieții tale, fă ce-i este pe plac și n-o supăra.

4 Adu-ți aminte, copile, că a văzut multe primejdii pentru tine [cât ai

4¹ În ziua aceea Tobit și-a adus aminte de banii pe care-i încredințase lui Gabael la Rages, în Media,
 2 și a zis în inima sa: „Iată, eu mi-am cerut moartea. De ce nu l-aș chema pe fiul meu Tobias, ca să-i spun de acești bani înainte să mor?”
 3 Și l-a chemat pe fiul său Tobias, s-a dus către el și i-a zis: „Să mă îngropi frumos; cinstește-o pe mama ta și n-o părăsi în toate zilele vieții ei și fă ce este plăcut în fața ei; și nu-i întrista duhul cu nimic.

4 Adu-ți aminte de ea, copile, pentru că a văzut multe primejdii pentru

4,1-21 Capitolul are toate caracteristicile unei specii de scrieri larg răspândite în perioada intertestamentară: testamentul (vezi „Introducerea”). Sfaturile pe care i le dă Tobit fiului său se dezvoltă în cercuri concentrice, pornind de la cele mai intime realități: el se referă întâi la îndatoririle față de părinți (2-4) și la cele față de Dumnezeu (5-6). *Codex Sinaiticus* se oprește aici, pentru a-și relua șirul paralel cu versiunea BA abia la v. 19. Îndemnurile părintelui din BA continuă cu grija pentru săraci (7-9) și cu o remarcă esențială despre milostenie (10-11). Urmează înfrânarea și menținerea purității neamului (12), respectul deosebit față de conaționali, modestia și hărnicia (13), răsplătirea tuturor celor care îl ajută și verticalitatea morală (14), altruismul în general și abținerea de la beție (15), din nou milostenia (16), recomandarea de a face milostenie pentru morții cei dreپți (17), alegerea sfatului celor buni (18). Cu ultimele îndemnuri (14-18), Tobit își lărgeste aria de referință, pentru ca în v. 19 să încheie, revenind la precizări legate de comportamentul față de Dumnezeu. Abia la sfârșit (20), tatăl vorbește despre averea materială pe care o lasă fiului său.

4,1 După Ambrozie, Tobit își amintește de banii dați cu împrumut nu din nerăbdarea de a și-i recupera, ci din grija de a nu-i face o nedreptate fiului său, Tobias, care ar pierde o parte din moștenire. Cât privește împrumutul propriu-zis, Ambrozie atrage atenția că el n-a fost dat cu dobândă, spre câștig, ci din prietenie, conform vorbeii psalmistului (Ps. 36,26): „[Cel drept] se milostivește și dă cu împrumut”. Tobit devine astfel model al creștinului milostiv, opusul cămătarului fără scrupule, care se îmbogățește „dând puțin și cerând mult în schimb” (*Tob. 2,6 sq.*).

fost] în pânțele ei; când va muri, îngroap-o lângă mine în același mormânt.

⁵ Adu-ți aminte în toate zilele, copile, de Domnul Dumnezeu nostru și nu-ți dori să păcătuiești și să încalci poruncile Lui: fă ce-i drept în toate zilele vieții tale și nu umbla pe căile nedreptății;

⁶ pentru că, dacă vei înfăptui adevărul, îți va merge bine în toate faptele tale.

⁷ Și de toți cei care fac ce este drept milostivește-te din avutul tău, iar ochiul tău să nu pregete când te milostivești; nu-ți întoarce fața de la nici un sărac, și [nici] fața lui Dumnezeu nu se va întoarce de la tine.

⁸ Pe măsura avuțiilor tale, după mulțimea lor, fă din ele milostenie: dacă ai puțin, după puținul [acela] nu te teme să faci milostenie,

⁹ căci îți aduni comoară bună pentru ziua nevoii.

¹⁰ Pentru că milostenia te scapă de la moarte și nu te lasă să te duci în întuneric.

¹¹ Milostenia este un dar frumos pentru toți cei care o fac în fața Celui Preaînalt.

¹² Păzește-te, copile, de orice desfrânare și înainte de toate ia-ți soție

tine [cât ai fost] în pânțele ei; iar când va muri, îngroap-o lângă mine în același mormânt.

⁵ Și adu-ți aminte de Domnul în toate zilele tale, copile, și nu-ți dori să păcătuiești și să încalci poruncile Lui: fă ce-i drept în toate zilele vieții tale și nu umbla pe căile nedreptății;

⁶ pentru că aceluia care înfăptuiesc adevărul le va merge bine în toate faptele lor.

⁷ Și celor care fac ce este drept [7b-18]

4,12-13 Legea scrisă a căsătoriei cu femeii din același neam era mai strictă decât e prezentată în Tobit (cf. Lev. 18,6-18), dar mai destinsă în privința căsătoriilor mixte, dacă acestea nu aveau loc între evrei și canaanene sau filistene (Ex. 34,16, Deut. 7,1-4). Tobit reprezintă aici ideologia teocratică a restauratorilor postexilici ai templului.

BA

S

din seminția părinților tăi: nu-ți lua femeie străină, care nu-i din tribul tatălui tău, căci suntem fiii profesitorilor. Noe, Avraam, Isaac, Iacob, părinții noștri din vechime, amintește-ți, copile, că toți aceștia și-au luat soții din rudele lor și au fost binecuvântați în copiii lor, iar seminția lor va moșteni pământul.

¹³ Și acum, copile, iubește-i pe frații tăi și să nu te trufesti în inima ta față de frații tăi și față de fiii și fiicele poporului tău, încât să nu-ți iei soție de la ei, pentru că în trufie stă pieirea și multă tulburare, iar în lene, înfrângerea și lipsă mare; lenea este mama foamei.

¹⁴ Nu lăsa să aștepte plata nici unui om care va munci [pentru tine], ci dă-o deîndată; iar dacă-L vei sluji pe Dumnezeu, și ție ți se va da răsplată. Fii cu băgare de seamă, copile, în tot ce faci și fii bine crescut în orice împrejurare.

¹⁵ Ce ți-e urât ție să nu faci nimă-nui. Să nu bei vin până te îmbeți și să nu lași beția să meargă cu tine pe cale.

¹⁶ Din pâinea ta dă celui sărac și din hainele tale celor goi; cu tot ce-ți va

4,14 „Nu lăsa să aștepte plata...”, *litt.* „plata... să nu petreacă noaptea la tine” (= să i-o dai în aceeași zi), *cf.* Lev. 19,13 și Deut. 24,15. Arată preocuparea deosebită pentru cei săraci.

4,15 Formula, care avea să facă o carieră strălucită în gândirea creștină, „ce ție nu-ți place altuia nu-i face” apare pentru prima oară în Tobit. Ea este reluată, în același sens, în Mat. 7,12 și Luca 6,31.

prisosi fă milostenie și să nu pregete ochiul tău când faci milostenie.

¹⁷ Adu din pâinea ta la mormântul dreptilor, dar nu le da păcătoșilor.

¹⁸ Cere sfat de la orice înțelept și nu disprețui nici un sfat folositor.

¹⁹ Și-n orice clipă binecuvântează-L pe Domnul Dumnezeu și cere de la El ca drumurile tale să fie drepte, iar toate cărările și gândurile tale să meargă bine; căci nu orice neam are chibzuință, ci însuși Domnul dă toate bunătățile și pe cine vrea îl coboară așa cum vrea. Și acum, copile, amintește-ți poruncile mele și nu le lăsa să se șteargă din inima ta.

²⁰ Și acum, îți dezvălui despre cei zece talanți de argint pe care i-am încredințat lui Gabael, fiul lui Gabria, la Rages, în Media.

²¹ Și nu te teme, copile, că am sărăcit: tu ai multe bogății, dacă te temi de Dumnezeu și stai departe de orice păcat și faci ce este plăcut în fața Lui."

¹⁹ Domnul le va da bună chibzuință: și pe cine vrea Domnul, îl coboară până în adâncul lăcașului morților. Și acum, copile, amintește-ți aceste porunci și nu le lăsa să se șteargă din inima ta.

²⁰ Și acum, îți dezvălui că i-am încredințat zece talanți de argint lui Gabael, fiul lui Gabri, la Rages, în Media.

²¹ Și nu te teme, copile, că am sărăcit: tu ai multe bogății, dacă te temi de Dumnezeu și fugi de orice păcat și faci ce este bine în fața Domnului Dumnezeului tău."

4,17 „Adu din pâinea ta la mormântul dreptilor”, gr. ἔρχεον τοὺς ἄριτους σου ἐπὶ τὸν τόφον τῶν δικαίων, *litt.* „varsă pâinile tale pe mormântul celor drepti”. Vulg. explicitează verbul „a varsa” prin adăugarea: „vinul și pâinea”. Explicația ar fi că, la data traducerii cărții din aramaică în greacă, expresia *lakh hamrak*, „...vinul tău”, a fost confundată cu *lahmeka*, „pâinea ta”. ♦ Practica de a aduce la mormântul rudelor alimente era curentă în Antichitatea elenistică și romană. De „pomana” respectivă se bucurau săracii la diverse ocazii. Obiceiul se menține și în primele secole creștine: cf. Augustin, *Confessiones* VI, 2. Legea mozaică interzicea însă asemenea practici (Deut. 26,14), pentru că atingerea unui mormânt, ca și a unui mort, era pângăritoare.

4,21 Bogăția la care se referă Tobit este, în primul rând, spirituală (Ps. 34,10; cf. Luca 6,20). Totuși, ea nu exclude fericirea materială: textul trimite și la Iov 42,10-17.

BA

S

5¹ Și, răspunzând, Tobias i-a zis: „Tată, voi face toate câte mi le-ai poruncit;

² dar cum voi putea primi banii, dat fiind că nu-l cunosc?”

³ Atunci i-a dat înscrisul de mână, zicându-i: „Caută-ți un om care să meargă cu tine, și eu îl voi plăti cât sunt în viață: mergi și ia banii.”

⁴ Și a mers să caute un om și l-a găsit pe Rafael, care era înger, dar el nu știa.

5¹ Atunci, răspunzând, Tobias i-a zis tatălui său Tobit: „Toate câte mi le-ai poruncit le voi face, tată;

² cum voi putea însă primi [banii] de la el, dat fiind că nici el nu mă cunoaște, nici eu nu-l cunosc? Ce semn să-i dau, ca să mă recunoască, să aibă încredere în mine și să-mi dea argintul? Apoi, nu cunosc nici drumurile spre Media pentru a merge acolo.”

³ Atunci Tobit i-a răspuns, zicându-i fiului său, Tobias: „Mi-a dat un înscris de mâna lui, și eu i-am dat un înscris. Și le-am împărțit în două și fiecare a luat o parte; am pus-o laolaltă cu banii. Și acum, iată, au trecut douăzeci de ani de când i-am încredințat acești bani. Iar acum, copile, caută-ți un om de încredere care să meargă cu tine, și-l vom plăti până când te întorci de acolo: și ia de la [Gabael] acești bani.”

⁴ Tobias a ieșit să caute un om care să meargă cu el în Media, care să cunoască drumul; a ieșit și l-a găsit pe îngerul Rafael stând în picioare în fața lui, dar nu știa că este înger al Domnului.

5,3 „înscris de mână”: în Orient, contractele bilaterale erau însoțite, din vechime, de semne de recunoaștere; codul lui Hammurabi prevedea deja asemenea situații. Cel care primea banii semna o chitanță, iar cel care îi încredința semna o poliță pe care o tăia în două părți. Tobit a luat una dintre părți, Gabael a păstrat-o pe cealaltă. Versiunea BA nu pomenește decât o chitanță, Vulg. vorbește despre trei documente. În această privință, *Codex Sinaiticus* este cea mai credibilă sursă, menționând două documente.

5,4 Îngerul Rafael le apare lui Tobias și lui Tobit sub chip omenesc (așa cum se obișnuiește în întreaga Biblie de la Gen. 18,1-8 până la Evr. 13,2). Totuși naratorul amintește mereu că ghidul este un înger. Tensiunea maximă dintre cele două perspective se va rezolva abia spre sfârșitul cărții (12,6-20).

⁵ Și i-a zis: „Pot oare să merg cu tine la Rages, în Media? Cunoști cumva locurile?”

⁶ Și îngerul i-a zis: „Voi merge cu tine, cunosc drumul. Chiar am fost găzduit la Gabael, fratele vostru.”

⁷ Și Tobias i-a răspuns: „Așteaptă-mă să-i spun tatălui meu.”

⁸ Și acela i-a zis: „Du-te, dar nu întârzia.”

⁵ Și i-a zis: „De unde ești, tinere?” Acela i-a răspuns: „Dintre fiii lui Israel, frații tăi, și am venit aici să muncesc.” Și i-a zis: „Știi drumul să mergi în Media?”

⁶ Și acela i-a răspuns: „Da, am fost de multe ori acolo, cunosc și știu toate drumurile; am fost de mai multe ori în Media și am fost găzduit la Gabael, fratele nostru, care locuiește la Rages, în Media; e cale de două zile de la Ecbatana la Rages, căci se află pe munte.”

⁷ [Tobias] i-a zis: „Așteaptă-mă, tinere, până când mă duc să-i dau de știre tatălui meu: am nevoie să mergi cu mine și îți voi da plată.”

⁸ Acela i-a răspuns: „Iată, eu voi rămâne aici, doar să nu întârzii.”

5,6 „cunosc și știu” (S): primul verb desemnează cunoașterea experimentală, iar cel de-al doilea, cunoașterea teoretică. ♦ „cale de două zile” (S): distanța de la Ecbatana la Rages pe care o invocă îngerul numai în *Codex Sinaiticus* pune probleme. În termeni strict geografici, Rages (gr. Ραγης), actualul Rai, se afla la aproximativ 280 de kilometri de Ecbatana, distanță care se putea parcurge pe jos în zece zile. Unii comentatori văd în această inexactitate un alt indiciu al caracterului non-istoric al cărții. Alții sunt de părere că îngerul nu greșește, ci raportează distanța la propriile posibilități supranaturale de mișcare. Indicația subtilă a îngerului nu îl tulbură însă pe Tobias, care oricum nu știa nimic despre drumul pe care avea să-l facă. ♦ „căci se află pe munte” (S): gr. κεῖντρα γὰρ ἐν τῷ ὄρει. Textul se referă aici la Rages. Ultimul cuvânt ὄρει este șters în *Codex Sinaiticus*. Pe marginea textului apare o completare ulterioară, pe care editorul Rahlfs a eliminat-o parțial ca neconformă cu realitatea, dar pe care o menționează în aparatul critic: ορει εκβατανα εν μεσω τω πεδιω. Unele traduceri iau în considerare și această adăugire și rezolvă întregul context astfel: „căci Rages este la munte, iar Ecbatana la câmpie.” Ezitarea lui Rahlfs este explicabilă: Ecbatana nu era situată la câmpie (ἐν πεδιῳ), ci pe un platou înalt de 2500 de metri deasupra nivelului mării.

BA

S

⁹ A mers și i-a zis tatălui: „Iată, l-am găsit pe cel care va merge cu mine.” Acesta i-a zis: „Cheamă-l la mine, ca să aflu din ce trib este și dacă este om de încredere ca să meargă cu tine.”

¹⁰ Și l-a chemat, iar acela a venit și s-au salutat unul pe celălalt.

⁹ Tobias a venit și i-a dat de știre tatălui său Tobit, zicându-i: „Iată, am găsit un om dintre frații noștri, fiii lui Israel.” Și acesta a zis: „Cheamă-l pe om la mine, ca să aflu care este neamul lui, din ce trib este și dacă-i de încredere ca să meargă cu tine, copile.”

¹⁰ Și s-a dus Tobias și l-a chemat, zicându-i: „Tinere, te cheamă tata.” Și a venit la el și l-a salutat el, mai întâi, pe Tobit. Și i-a zis: „Să ai parte de multe bucurii.” Și Tobit i-a răspuns, zicându-i: „De ce aş avea să mă bucur? Pentru că sunt cu ochi neputincioși și nu văd lumina cerului, ci zac în întuneric ca morții care nu zăresc lumina. Deși trăiesc, sunt printre morți, aud glasul oamenilor, dar nu-i văd.” Și acela i-a zis: „Ai încredere că vei fi curând vindecat de Dumnezeu, ai încredere.” Tobit i-a răspuns: „Tobias, fiul meu, vrea să meargă în Media: oare vei putea merge împreună cu el ca să-l îndrumi? Îți voi da plată, frate.” Acela i-a zis: „Voi putea merge cu el; eu știu toate drumurile, am călătorit de multe ori în Media și am străbătut toate câmpiile și munții ei, și-i cunosc toate drumurile.”

5,10 Scena salutului este „expediată” în versiunea BA: Tobit și îngerul „s-au salutat unul pe celălalt” (ἠσπόμεντο ἀλλήλους). *Codex Sinaiticus* insistă mai mult și contextul este mai puțin clar din cauza aglomerării pronomelui αὐτός și a punctuației nesigure. În ediția Rahlfs, punctuația pledează pentru următorul scenariu: Tobit salută primul,

¹¹ Și Tobit l-a întrebat: „Frate, din ce trib și din ce familie ești? Lămurește-mă!”

¹² Și acela i-a răspuns: „Tu cauți tribul și familia, sau [pe cineva] plătit care să meargă împreună cu fiul tău?” Tobit i-a zis: „Vreau să știu, frate, neamul și numele tău.”

¹³ El a răspuns: „Eu sunt Azaria, al lui Anania cel mare, dintre frații tăi.”

¹⁴ Atunci [Tobit] i-a zis: „Mergi sănătos, frate, și nu te mânia că am căutat să aflu tribul și familia ta. Se nimerește să-mi fii frate dintr-un neam bun și cinstit; căci i-am cunoscut pe Anania și pe Iathan, fiii

¹¹ Și l-a întrebat: „Frate, din ce familie ești și din ce trib? Lămurește-mă, frate.”

¹² Iar acela i-a răspuns: „Ce nevoie ai de trib?” Și i-a zis: „Vreau să știu într-adevăr al cui ești, frate, și care-i numele tău.”

¹³ Și acela a răspuns: „Eu sunt Azaria, al lui Anania cel mare, dintre frații tăi.”

¹⁴ [Tobit] i-a zis: „Mergi sănătos și teafăr, frate, și nu te supăra că am vrut să știu adevărul despre familia ta. Se nimerește să-mi fii frate, și dintr-un neam bun și cinstit; i-am cunoscut pe Anania și pe Nathan,

îngerul i se adresează cu formula consacrată: „Să ai parte de multe bucurii” (gr. Χαίρειν σοι πολλά γένοιτο), care traducea în mare ebr. *šālôm* sau aram. *šelam*, apoi Tobit răspunde. Interpretarea diferită a punctuației, prezența ambiguă a pronumelui, lipsa de forme flexionare a numelui Tobit în greacă precum și inversiunea predicatului cu subiectul (gr. καὶ ἐχαίρεισεν αὐτόν Τωβίτ πρότος) i-au determinat pe unii traducători să înțeleagă că îngerul l-ar fi salutat primul pe Tobit. La argumentele textuale, acești traducători îl aduceau și pe acela, extern, al politeții îngerului față de nevăzătorul Tobit. ♦ Faptul că Tobit își compară situația de nevăzător cu a morților (S) indică, pentru epoca la care a fost redactată cartea, lipsa oricărei speranțe în viața luminoasă de apoi. Promisiunea de vindecare a îngerului se referă tot la viața aceasta.

5,13 Genealogia pe care și-o „dezvăluie” îngerul are, datorită semnificației numelor, încărcătură simbolică: Azaria înseamnă în ebraică „Dumnezeu ajută”, iar Anania, „bunăvoința/harul lui Dumnezeu”. Prin inventarea acestei genealogii, îngerul își ascunde adevărata identitate, lăsându-l totuși pe credincios, nu însă și pe Tobit, să-i intuiască natura deosebită.

5,14 „bun și cinstit”, gr. καλὸς καὶ ἀγαθός, *litt.* „frumos și bun”: „desăvârșit la trup și la suflet” este formula clasică grecească pentru a-l defini pe omul ideal. Formula apare de multe ori în carte. ♦ Tobit își aduce aminte că a mers cu Anania și cu Nathan/Iathan la Ierusalim, deși la 1,5-6 susținea că era singurul nefalit care mergea la Ierusalim de sărbători. ♦ „rătăcirea” (BA): este vorba de separarea față de iahvismul pur de la Ierusalim, în urma reformei lui Ieroboam I (cf. 3Rg. 12,27).

BA

S

lui Semeias cel mare, când am mers împreună la Ierusalim, ca să ne închinăm aducând pârga și zeciuiele din roade; iar ei nu au fost înșelați de rătăcirea fraților noștri. Ești dintr-o viță bună, frate.

¹⁵ Dar spune-mi, ce plată va trebui să-ți dau? O drahmă pe zi și cele de trebuință, ca și fiului meu?

¹⁶ Și voi mai adăuga la plată, dacă vă întoarceți sănătoși.”

¹⁷ Și s-au înțeles așa. Apoi a zis către Tobias: „Fii gata de drum: și mergeți cu bine.” Fiul a pregătit cele trebuitoare de drum. Și tatăl său i-a zis: „Mergeți cu omul acesta, iar Dumnezeu, care locuiește în ceruri, va îndrepta cu bine calea voastră și îngerul Lui să vă însoțească!” Și au ieșit amândoi ca să plece și câinele băiatului, împreună cu ei.

¹⁸ Atunci Anna, mama lui, a plâns și i-a zis lui Tobit: „De ce l-ai trimis pe copilul nostru? Oare nu este el

cei doi fii ai lui Semelios cel mare; și ei au mers împreună cu mine la Ierusalim și s-au închinat împreună cu mine acolo și nu au rătăcit. Frații tăi sunt oameni cinstiți. Ești dintr-o viță bună, fii binevenit.”

¹⁵ Și i-a zis: „Eu îți voi da plată o drahmă pe zi și cele de trebuință, la fel ca fiului meu.

¹⁶ Mergeți cu fiul meu și-ți voi mai adăuga la plată.”

¹⁷ Iar acela i-a zis: „Voi merge cu el; și nu te teme, vom merge sănătoși și ne vom întoarce sănătoși la tine, pentru că drumul este sigur.” Iar acela i-a răspuns: „Fii binecuvântat, frate.” Și l-a chemat pe fiul său și i-a zis: „Copile, pregătește cele trebuitoare de drum și du-te cu fratele tău, iar Dumnezeul din cer să aibă grijă de voi acolo și să vă întoarcă la mine sănătoși; și îngerul Lui să vă însoțească purtându-vă de grijă, copile!” Și a ieșit ca să pornească la drum și i-a îmbrățișat pe tatăl și pe mama sa, iar Tobit i-a zis: „Mergeți sănătos.”

¹⁸ Iar mama lui a plâns și i-a zis lui Tobit: „De ce l-ai trimis pe copilul meu? Nu este el toiagul din mâna

5,17 „îngerul Lui să vă însoțească”: aceeași urare și promisiune o adresează Avraam slujitorului care urma să plece în căutarea unei neveste pentru Isaac (Gen. 24,7).

5,18 „intră și iese dinaintea noastră”, gr. εἰσπορεύεσθαι καὶ ἐκπορεύεσθαι ἐνώπιον ἡμῶν: expresie calchiată în greacă după o formulă ebraică ce însumează toate treburile de zi cu zi ale cuiva.

toiagul din mâna noastră când intră și iese dinaintea noastră?

¹⁹ Nu te grăbi să pui bani peste bani, ci aceștia să fie gunoi față de copilul nostru.

²⁰ Căci felul cum ne-a fost dat să trăim de la Domnul ne este îndeajuns.”

²¹ Și Tobit i-a răspuns: „Nu te frământa, soră: se va întoarce sănătos și ochii tăi îl vor vedea;

²² căci un înger bun merge cu el, și drumul lui va fi drept și se va întoarce sănătos.”

²³ Atunci ea s-a oprit din plâns.

6 ¹ Și văzându-și de drum, au ajuns seara la râul Tigru, și au mas acolo.

noastră când intră și iese dinaintea noastră?

¹⁹ Nu te grăbi să pui bani peste bani, ci aceștia să fie gunoi față de copilul nostru.

²⁰ Felul cum ne-a fost dat să trăim de la Domnul ne este îndeajuns.”

²¹ Iar acela i-a răspuns: „Nu te frământa: copilul nostru va merge sănătos și se va întoarce sănătos la noi, iar ochii tăi îl vor vedea în ziua în care va veni sănătos la tine.

²² Nu te frământa, nu te teme pentru ei, soră; căci un înger bun va merge cu el, și drumul lui va fi drept și se va întoarce sănătos.”

²³ Atunci ea a tăcut din plâns.

6 ¹ Și a plecat băiatul și îngerul împreună cu el, iar câinele a ieșit cu el și a mers împreună cu ei. Și au mers amândoi până ce s-a lăsat noaptea și au mas la râul Tigru.

5,22 Tobit are grijă să precizeze că îngerul călăuzitor este bun, fiind, prin urmare, convins și de existența celor răi. Cf. *1 Enoh* 6-16 și *Jub.* 10,1-14.

6,1 Ninive, cetatea unde locuia Tobit, era situată pe malul Tigruului. După o zi de mers, cei doi se opresc tot pe malul fluviului, pentru că drumul spre Ecbatana (înspre sud-est) urma o bucată cursul Tigruului. ♦ Cei doi călători sunt însoțiți de un câine. Amănuntul este important. În Biblie, câinele era, în general, considerat un animal spurcat și de rușine. Rareori îl găsim în ipostaza de animal de pază și de încredere. Apariția câinelui prietenos și de bun augur în această versiune a Cărții lui Tobit indică un substrat străvechi, popular, al poveștii, necontaminat de gândirea simbolico-religioasă care a prezidat la redactarea cărților canonice. În Vulg. se spune, la final, că participa la bucuria generală „dând din coadă”.

BA

S

² Băiatul a coborât să se scalde, și un pește a sărit din râu și a vrut să-l înghită pe băiat.

³ Atunci îngerul i-a zis: „Prinde peștele.” Și tânărul a apucat peștele și l-a aruncat pe uscat.

⁴ Și i-a zis îngerul: „Taie peștele și ia-i inima, ficatul și fierea și păstrează-le bine.”

⁵ Și băiatul a făcut după cum i-a zis îngerul, au fript peștele și l-au mâncat.

⁶ Și au mers amândoi și au ajuns aproape de Ecbatana.

⁷ Și băiatul i-a zis îngerului: „Frate Azaria, pentru ce sunt ficatul, inima și fierea peștelui?”

⁸ Acela i-a răspuns: „Inima și ficatul, dacă pe cineva îl chinuie un demon sau un duh rău, trebuie să le afumăm în fața bărbatului sau a

² Băiatul a coborât să se spele pe picioare în râul Tigru, și un pește mare, sărind din apă, voia să-i înghită piciorul; și el a țipat.

³ Și îngerul i-a zis băiatului: „Ia și prinde peștele.” Și băiatul a prins peștele și l-a suit pe uscat.

⁴ Și îngerul i-a zis: „Spintecă peștele și scoate-i fierea, inima și ficatul și păstrează-le la tine, iar mațele aruncă-le. Căci sunt folositoare ca leac fierea, inima și ficatul lui.

⁵ Și, spintecând peștele, băiatul i-a scos fierea, inima și ficatul, apoi a fript peștele și a mâncat și a păstrat din el pentru a-l săra.

⁶ Și au mers amândoi împreună până ce s-au apropiat de Media.

⁷ Atunci băiatul l-a întrebat pe înger, zicându-i: „Frate Azaria, ce leac este în inima, în ficatul peștelui și în fiere?”

⁸ Și acela i-a răspuns: „Inima și ficatul peștelui afumă-le în fața bărbatului sau a femeii pe care îi bântuie un demon sau un duh rău; și va fugi

6,2-3 Bibliștii nu au căzut de acord în privința peștelui uriaș gata să-l înghită pe Tobias cu totul (BA: v. 2) sau parțial (S: v. 3). Unii au fost de părere că textul se referă la un pește prădător de mari dimensiuni, eventual o știucă uriașă, sau la un crocodil.

6,4-5 Caracterul romanesc, diferit de literatura canonică, al Cărții lui Tobit este decelabil și la nivelul „profilaxiei magice” pe care o practică îngerul. Rafael îl îndeamnă pe Tobias să păstreze inima, fierea și ficatul peștelui spintecat într-un scop deocamdată ascuns tânărului personaj și cititorului. În literatura veterotestamentară canonică, asemenea practici medicale, de sorginte populară și cu un caracter magic pronunțat, sunt absente. O dată cu apariția târzie a literaturii sapiențiale, atribuite regelui Solomon, se înmulțesc și aceste tendințe populare heterodoxe.

femeii și niciodată nu vor mai fi chinuiți.

⁹ Iar cu fierea [trebuie] să se ungă un om care are albeață la ochi și se va vindeca.”

¹⁰ Și când s-au apropiat de Rages

¹¹ îngerul i-a spus băiatului: „Astăzi vom trage la Raguel, rudă cu tine; are o singură fiică pe nume Sarra;

¹² voi vorbi despre ea, ca să-ți fie dată de soție, pentru că ție ți-e merit [să dobândești] moștenirea ei și doar ești din neamul ei; fata este cumsecade și deșteaptă.

¹³ Și acum, ascultă-mă! Voi grăi cu tatăl ei, iar când ne vom întoarce

de la ei orice bântuială și nu vor mai rămâne la ei în veci.

⁹ Iar cu fierea să ungi ochii unui om căruia i-a apărut albeață pe ei, să suflă peste ei pe albeață, și se vor însănătoși.”

¹⁰ Și când a ajuns în Media și se apropia de Ecbatana,

¹¹ Rafael i-a spus băiatului: „Frate Tobias.” Și acela i-a răspuns: „Iată-mă!” Și i-a zis: „Trebuie să tragem în noaptea aceasta în casa lui Raguel, căci omul acesta îți este rudă și are o fată pe nume Sarra;

¹² și nu mai are nici un fiu și nici o fiică în afară de Sarra, iar tu îi ești prin naștere cel mai apropiat dintre toți bărbații, ca să o dobândești; și pentru tatăl ei tu ai dreptul să moștenești; iar fata este deșteaptă și curajoasă și foarte cumsecade, căci și tatăl ei este cumsecade.”

¹³ Și a [mai] zis: „Ți se cuvine să o dobândești. Ascultă-mă, frate! Voi

6,9 Utilizarea fierii de pește, mai ales de știucă, ca leac în bolile de ochi era curentă în medicina din Antichitate. Practica este menționată de Plinius cel Bătrân, în *Naturalis historia*, 32,24 și de Galenus, X,2,13.

6,12 „cumsecade”: gr. καλός are sensurile „frumos, plăcut, cumsecade, bun, de treabă, onest”.

6,13 Deși la Num. 27,8 se reglementează problema moștenirii pe care o primește fiica de la tatăl defunct, iar la Num. 36,6 se enunță obligația moștenitoare de a se mărita cu un bărbat din clanul tatălui, nicăieri nu se spune că abaterea de la o asemenea practică este pedepsită cu moartea. În acest caz, afirmația îngerului ar fi o mostră de interpretare orală (*halakhāh*) a Legii. ♦ S are „cartea lui Moise” (gr. βιβλίον Μωϋσεως); BA are „legea lui Moise” (gr. νόμος Μωϋσῆ). Textul din Tobit face aluzie, poate, la Cartea Legii, descoperită de regele Iosias la restaurarea Templului (2Par. 35,12) sau la cea citată în 2Ezr. 6,18, argument în plus care pledează pentru redactarea târzie a Cărții lui Tobit.

BA

S

din Rages vom face nuntă. Căci știu că Raguel n-ar putea să o dea unui alt bărbat, după legea lui Moise, fără a fi vrednic de moarte, pentru că ție ți se cuvine să primești moștenirea înaintea oricărui bărbat.”

¹⁴ Atunci băiatul i-a zis îngerului: „Frate Azaria, eu am auzit că fata a fost dată după șapte bărbați și toți au pierit în iatacul de nuntă.

¹⁵ Acum, tata mă are doar pe mine și mă tem ca nu cumva, intrând [acolo], să mor ca și cei dinainte, pentru că o iubește un demon care nu face rău nimănui decât celor care se apropie de ea. Și acum, eu mă tem să nu mor și să nu cobor viața tatălui meu și a mamei mele cu durere pentru mine în mormânt: căci n-au alt fiu care să-i îngroape.”

grăi cu tatăl despre fată în noaptea aceasta, ca să ți-o luăm de mireasă; iar când ne vom întoarce din Rages, îi vom face nunta. Și știu că Raguel nu ar putea să o împiedice de la [căsătoria cu] tine și să o logodească cu altul, că atunci ar fi vrednic de moarte după hotărârea cărții lui Moise, pentru că știe că ție ți se cuvine să o dobândești pe fata lui înaintea oricărui bărbat. Și acum, ascultă-mă, frate! Vom grăi despre fată în noaptea aceasta și o vom logodi cu tine; iar când ne vom întoarce de la Rages, o vom lua și o vom aduce cu noi la tine acasă.”

¹⁴ Atunci Tobias i-a răspuns, zicându-i lui Rafael: „Frate Azaria, am auzit că a fost dată după șapte bărbați, iar aceștia au murit în iatacul de nuntă, noaptea: cum intrau la ea, cum mureau. Și am auzit spunându-se că un demon i-a ucis.

¹⁵ Acum, eu mă tem – pentru că nu-i face rău ei, ci pe acela care ar vrea să se apropie de ea îl ucide; eu sunt singur la tatăl meu – să nu mor și să nu cobor viața tatălui meu și a mamei mele cu durere pentru mine în mormânt: căci nu au un alt fiu care să-i îngroape.”

6,15 Motivul demonului îndrăgostit și gelos, explicit în versiunea BA și implicit în cea din *Sinaiticus*, atestă, din nou, filonul popular al poveștii lui Tobit.

¹⁶ Atunci îngerul i-a zis: „Nu-ți aduci aminte cuvintele prin care tatăl tău ți-a poruncit să-ți iei soție din neamul tău? Și acum, ascultă-mă, frate, căci ție îți va fi dată de soție și nu te frământa cu privire la demon, pentru că în această noapte îți va fi dată de soție.

¹⁷ Când vei merge în iatacul de nuntă, ia cu tine jăratec în cățuia de ars miresme și pune pe el din inima și din ficatul peștelui și afumă; demonul va simți mirosul și va fugi și nu se va mai întoarce în veacul veacului.

¹⁸ Când te vei duce însă la ea, ridică-ți-vă amândoi și strigați către milostivul Dumnezeu, și vă va mântui și se va milostivi de voi. Nu te teme, fiindcă pentru tine a fost ea pregătită din veac și tu o vei izbăvi; și ea va merge cu tine și socotesc că vei avea copii de la ea.”

¹⁹ Când Tobias a auzit acestea, a iubit-o și sufletul lui s-a alipit de ea foarte.

¹⁶ Și i-a zis: „Nu-ți aduci aminte de poruncile tatălui tău, că ți-a poruncit să-ți iei soție din casa tatălui tău? Și acum, ascultă-mă, frate, și nu te frământa cu privire la acest demon și ia-o; căci eu știu că în această noapte îți va fi dată de soție.

¹⁷ Când vei merge în iatacul de nuntă, ia din ficatul peștelui, precum și inima lui și pune-le peste jăratecul din cățuia de ars miresme; mirosul se va ridica, iar demonul îl va mirosi și va fugi și nu se va mai arăta în preajma ei în tot veacul.

¹⁸ Când vei ajunge să fii cu ea, mai întâi ridică-ți-vă amândoi și rugați-vă și cereți de la Domnul cerului, ca să aibă milă și izbăvire pentru voi. Și nu te teme, pentru că ție ți-a fost sortită din veci, iar tu o vei izbăvi; și va merge împreună cu tine, și socotesc că vei avea copii de la ea și îți vor fi ca frații, nu te frământa.”

¹⁹ Când a auzit Tobias spusele lui Rafael și că aceea îi este soră din seminția casei tatălui său, a îndrăgit-o foarte tare, iar inima lui s-a alipit de ea.

6,16 Toate versiunile Cărții lui Tobit, cu excepția celei din Vulg., susțin că nunta s-a consumat chiar în noaptea cu pricina. În Vulg. (Tob. 7,22), îngerul Rafael îl sfătuiește pe Tobias să se înfrâneze și să se roage timp de trei zile și abia apoi să se culce cu nevasta lui, mai mult pentru a avea copii decât din poftă trupească. Unii comentatori au văzut în îndemnul la înfrânare o interpolare ascetică a lui Ieronim. Alții sunt de părere că abținerea de trei zile la care este îndemnat Tobias poate fi pusă în legătură cu o cutumă a misterioaselor comunități „eseniene” de la Qumran. Totuși manuscrisele aramaice ale Cărții lui Tobit descoperite la Qumran nu pomenesc nimic despre abținerea după cununie.

BA

S

7¹ Și au ajuns la Ecbatana și s-au dus la casa lui Raguel, iar Sarra i-a întâmpinat și i-a salutat, precum și ei pe ea, și i-a condus în casă.

² Și i-a zis Raguel soției sale, Edna: „Ce bine seamănă tânărul acesta cu Tobit, vărul meu!”

³ Și i-a întrebat Raguel: „De unde sunteți, fraților?” Și i-au răspuns: „Dintre fiii lui Nefali luați în robie la Ninive.”

⁴ Și le-a zis: „Îl cunoașteți pe Tobit, fratele nostru?” Și aceia au răspuns: „Îl cunoaștem.”

⁵ Și le-a zis: „Este sănătos?” Aceia i-au răspuns: „Trăiește și-i sănătos.” Și Tobias a zis: „Este tatăl meu.”

⁶ Atunci Raguel a sărit și l-a îmbrățișat, și a plâns, și l-a binecuvântat,

7¹ Și când au ajuns la Ecbatana, i-a spus: „Frate Azaria, du-mă de-a dreptul la Raguel, fratele nostru.” Și l-a dus la casa lui Raguel, și l-au găsit pe acesta șezând lângă poarta curții; și mai întâi l-au salutat ei cei dintâi, iar el le-a zis: „Bucurie, fraților, și bine ați venit sănătoși.” Și i-a condus în casa lui.

² Și i-a zis soției sale, Edna: „Ce bine seamănă tânărul acesta cu Tobit, fratele meu.”

³ Și i-a întrebat Edna: „De undeți sunteți, fraților?” Și i-au răspuns: „Noi suntem dintre fiii lui Nefali luați în robie la Ninive.”

⁴ Și le-a zis: „Îl cunoașteți pe Tobit, fratele nostru?” Și aceia i-au răspuns: „Îl cunoaștem.” Și le-a zis: „Este sănătos?”

⁵ Aceia i-au răspuns: „E sănătos și trăiește.” Și Tobias a zis: „Este tatăl meu.”

⁶ Atunci Raguel a sărit și l-a îmbrățișat, și a plâns, și a vorbit, zicând:

7,2 „Edna” („plăcere”, „desfătare”). Numele nevestei lui Raguel în toate versiunile lui Tob. Însă Vulg. și unii codici din *Vetus Latina* o numesc pe soția lui Raguel, Ana. ♦ B are „văr”, gr. ὄνεννος. S are „frate”, gr. ἀδελφός. Ambiguitatea ebraică a gradelor de rudenie este menținută la nivel terminologic și în greaca LXX.

7,5 „este sănătos”: gr. ὑγιαινει. În prima instanță, oaspeții nu pomenesc nimic despre orbirea lui Tobit.

7,6 „Ești fiul... bun”: *litt.* „O, [fiule al] unui om cinstit și bun.” ♦ Părinții Sarrei deplâng orbirea lui Tobit. Versiunea BA lasă să se înțeleagă că Raguel și Edna au aflat de la Tobias și Rafael de nenorocirea care s-a abătut asupra lui Tobit. În această privință, versiunea S este neclară. ♦ „om cinstit și bun”: gr. καλός καὶ ἀγαθός ἄνθρωπος (BA). În acest enunț se vedește puternica aculturație elenistică a mediilor iudaice: idealul

zicând: „Ești [fiul] unui om cinstit și bun.” Și aflând că Tobit și-a pierdut vederea s-a îndurerat și a plâns.

⁷ Iar Edna, soția lui, și Sarra, fiica lui, au plâns și i-au primit din toată inima.

⁸ Și au jertfit un berbec din turmă și au pus o masă cu multe feluri de mâncare.

⁹ Și i-a zis Tobias lui Rafael: „Frate Azaria, să vorbim despre ce-mi spuneai pe drum și să se împlinescă și acest lucru.”

¹⁰ Și i-a împărțit lucrul acela lui Raguel. Iar Raguel a zis către Tobias: „Mănâncă și bea și simte-te bine, căci ție și se cuvine s-o iei pe copila mea: doar să-ți arăt adevărul.

„Binecuvântat fii tu, copile, ești fiul unui părinte cinstit și bun. O, necazuri nefericite, că a fost orbit un bărbat drept și care a făcut milostenii.” Și căzând pe grumazul lui Tobias, fratele său, a plâns.

⁷ Iar Edna, soția lui, l-a plâns, și fiica lui, Sarra, l-a plâns și ea.

⁸ Și au jertfit un berbec din turmă și i-au primit din toată inima.

⁹ Iar după ce s-au îmbăiat și s-au spălat și s-au întins ca să mănânce, Tobias i-a zis lui Rafael: „Frate Azaria, spune-i lui Raguel să mi-o dea pe Sarra, sora mea.”

¹⁰ Și i-a auzit Raguel vorba și i-a zis băiatului: „Mănâncă și bea, simte-te bine în noaptea aceasta: căci nu este om căruia să i se cuvină să o ia pe fiica mea Sarra, în afară de tine, frate, precum nici eu nu am căderea să o dau altui bărbat în afară de tine, pentru că tu îmi ești ruda cea mai apropiată; dar îndată îți voi arăta adevărul, fiule.

clasicei *καλοκαγαθία* a culturii grecești ajunsese să fie împărțit, cel puțin la nivel terminologic, de membrii comunităților evreiești alexandrine.

7,9-12 Episodul pețirii Sarrei este construit după scenariul pețirii Rebecăi de către slujitorul lui Avraam (Gen. 24, 32-59).

7,10 Raguel face probabil aluzie la Is. 22,13: „Să mâncăm și să bem, căci mâine murim.” La acest îndemn Tobias răspunde cu maturitate (v. 12), refuzând să mai mănânce înainte ca nunta să fie consfințită. Aceeași reacție a avut-o și slujitorul lui Avraam la îndemnu-rile ospitaliere ale lui Laban (Gen. 24,33).

BA

S

¹¹ Am dat-o pe copila mea după șapte bărbați și de cum intrau la ea, mureau în acea noapte. Dar până una-alta, simte-te bine.”

¹² Și a zis Tobias: „Nu voi gusta nimic aici până ce nu vă învoiți și nu rămâneți neclintiți față de mine.” Și Raguel a zis: „Ia-o de acum așa cum s-a hotărât: tu ești fratele ei, iar ea sora ta, iar Dumnezeu cel milos-tiv să vă călăuzească pe drumul cel mai bun.”

¹³ Și a chemat-o pe Sarra, fiica sa, și, luând-o de mână, i-a dat-o de soție lui Tobias, zicând: „Iată, ia-o după legea lui Moise și du-o la tatăl tău.” Și i-a binecuvântat.

¹⁴ Și a chemat-o pe Edna, soția sa. Și luând o tăbliță, a scris învoiala și

¹¹ Am dat-o după șapte bărbați dintre frații noștri și toți au murit în noaptea în care au intrat la ea. Acum, fiule, mănâncă și bea, și Domnul va lucra pentru voi.”

¹² Și Tobias a zis: „Nu mănânc de aici, nici nu beau, până nu vă învoiți cu mine”. Iar Raguel i-a zis: „Voi face să-ți fie dată după hotărârea cărții lui Moise: din cer s-a hotărât să-ți fie dată ție. Ia-o pe sora ta. De acum tu ești fratele ei, iar ea, sora ta. Ți este dată ție de astăzi și până în veac. Și Domnul cerului să vă călăuzească bine, fiule, în această noapte, și să facă milă și pace cu voi.”

¹³ Și a chemat-o Raguel pe Sarra, fiica sa, și s-a dus la el; și luând-o de mână, i-a încredințat-o lui, zicând: „Ia-o după lege și după hotărârea scrisă în cartea lui Moise, ca să-ți fie dată de soție, ia-o și du-o sănătos la tatăl tău: și Dumnezeul cerului să vă călăuzească în pace.”

¹⁴ Și a chemat-o pe mama ei și i-a zis să aducă o tăbliță și a scris

7,12 Folosind foarte mult apelative precum „frate”, „soră” pentru rude apropiate, pentru soți, oameni apropiați și, în general, pentru toți evreii între ei, Tob. sugerează solidaritatea exilaților.

7,13 „luând-o de mână”: în Vulg., Raguel ia mâna Sarrei și o pune în mâna lui Tobias. Obiceiul acesta, atestat doar în Vulg., era de sorginte greco-romană și s-a perpetuat în ritualul de căsătorie creștin.

7,14 „învoiala”: legea mozaică nu pomenește nimic despre vreo înțelegere sau vreun act care să consfințească o căsătorie. Totuși, codul lui Hammurabi conținea o asemenea

au pecetluit-o. Apoi au început să mănânce.

¹⁵ Și a chemat-o Raguel pe Edna, soția sa, și i-a zis: „Soro, pregătește cealaltă încăpere și du-o [pe fată acolo].”

¹⁶ Și ea a făcut cum a zis el și a dus-o acolo și a plâns. Și a primit lacrimile fiicei ei și i-a zis:

¹⁷ „Ai încredere, copilă, Domnul cerului și al pământului să-ți dea bucurie în locul acestei dureri! Ai încredere, fiică!”

8 ¹ Iar când au sfârșit de mâncat, l-au dus pe Tobias la ea.

² Mergând însă acesta și-a adus aminte de spusele lui Rafael și a luat cățuia de miresme cu jăratec și a pus în ea inima și ficatul peștelui și a făcut fum.

învoiala căsătoriei; și așa i-a dat-o de soție după hotărârea legii lui Moise. Din acea clipă au început să mănânce și să bea.

¹⁵ Și a chemat-o Raguel pe Edna, soția sa, și i-a zis: „Soro, pregătește cealaltă încăpere și du-o [pe fată] acolo.”

¹⁶ Și ea a mers și a așternut în încăpere, cum i-a spus el, și a dus-o [pe fată] acolo și a plâns pentru ea, apoi și-a șters lacrimile și i-a zis:

¹⁷ „Ai încredere, fiică, Domnul cerului să-ți dea bucurie în locul durerii tale! Ai încredere, fiică!” Și a plecat.

8 ¹ Și când au sfârșit de mâncat și de băut, au vrut să se culce. Și l-au luat pe tânăr și l-au dus în iatac.

² Tobias și-a adus aminte de spusele lui Rafael și a luat ficatul și inima peștelui din desaga în care le avea și le-a pus pe jăratecul din cățuia pentru miresme.

prevedere. Obiceiul s-a răspândit în tot Orientul Mijlociu și Apropiat, inclusiv la evreii din Israel și din diaspora. Astfel că, la Elefantina, s-au descoperit papiri în aramaică din secolul al V-lea î.H., conținând contracte nuptiale. ♦ Unii învățați evrei susțin că Tob. nu a fost inclus în canonul iudaic pentru că acest verset arată că Raguel, socrul mic, a întocmit contractul nuptial, și nu Tobias, soțul, după cutuma iudaică din secolele I î.H. și I d.H.

7,15 „Și a chemat-o Raguel pe Edna”: în timpul petrecerilor, bărbații nu stăteau la un loc cu femeile.

BA

S

³ Și când a simțit demonul mirosul, a fugit în părțile cele mai de sus ale Egiptului, și îngerul l-a legat [acolo].

⁴ După ce au fost închiși amândoi [în încăpere], Tobias s-a ridicat de pe pat și a zis: „Ridică-te, sora mea, și să ne rugăm, pentru ca Domnul să aibă milă de noi.”

⁵ Și a început Tobias să spună: „Binecuvântat ești Tu, Dumnezeuul părinților noștri, și binecuvântat numele Tău cel sfânt și slăvit în veci! Să te binecuvânteze cerurile și toate făpturile tale!

⁶ Tu l-ai făcut pe Adam și i-ai dat-o lui de ajutor și sprijin pe Eva, soția sa: din ei s-a născut seminția oamenilor. Tu ai zis: «Nu este bine să fie omul singur. Să-i facem un ajutor pe potriva lui.»

³ Iar mirosul peștelui l-a îndepărtat pe demon, și el a fugit pe sus, înspre părțile Egiptului; și, ducându-se Rafael, i-a pus piedică la picioare și l-a legat bine pe dată.

⁴ Și [părinții] au mers și au închis ușa iatacului. Iar Tobias s-a sculat de pe pat și i-a zis: „Ridică-te, sora mea, să ne rugăm și să-l cerem Domnului nostru să aibă milă de noi și să ne izbăvească.”

⁵ Și s-a ridicat și au început să se roage și să ceară izbăvire; și a început să spună: „Binecuvântat ești Tu, Dumnezeuul părinților noștri și binecuvântat [este] numele tău în toate generațiile viitoare! Să te binecuvânteze cerurile și toată făptura Ta în toți vecii!

⁶ Tu l-ai făcut pe Adam și i-ai dat-o lui de ajutor și sprijin pe Eva, soția lui, iar din amândoi s-a născut seminția oamenilor. Tu ai zis: «Nu este bine să fie omul singur. Să-i facem un ajutor pe potriva lui.»

8,3 „l-a îndepărtat” (S): gr. ἐκόλυσεν, *litt.* „l-a împiedicat”, „l-a reținut”. Efectul fumului de pește îl împiedică pe demon să-i facă rău lui Tobias. La aceasta se adaugă și rugăciunea lui Tobias (vv. 5-8). ♦ Demonul fuge în părțile cele mai de sus (S: εἰς τὰ ἀνώτατα) ale Egiptului, adică adânc în continent, spre deșert. Pustiurile sunt locuri predilecte ale demonilor (cf. Is. 13,21; 34,14 și Mat. 4,1; 12,43).

8,4 Tobias se roagă înaintea consumării nunții. Toate versiunile LXX indică faptul că nunta s-a consumat în aceeași noapte. Vulg. vorbește despre o amânare a consumării nunții cu trei zile, timp în care Tobias se roagă și postește. Rugăciunea lui Tobias a deținut un loc important în slujba cununiei din Biserica Catolică.

8,6 Tobias invocă modelul primordial al căsătoriei (cf. Gen. 2,20-24), legitimându-și astfel noul statut de bărbat însurat și cerând inițierea în taina căsătoriei (cf. nota la Gen. 2,21).

⁷ Iar acum, Doamne, nu din desfrânare o iau pe sora mea aceasta, ci întru adevăr: binevoiește să ai milă de mine și [fie] să îmbătrânesc împreună cu ea.”

⁸ Și ea a zis cu el: „Amin.”

⁹ Și s-au culcat amândoi pentru noapte.

¹⁰ Raguel, sculându-se, a mers și a săpat o groapă, spunând: „Să nu moară și acesta.”

¹¹ Și s-a dus Raguel în casă

¹² și i-a zis soției sale, Edna: „Trimite pe una dintre slujnice să vadă dacă trăiește; iar de nu, să-l îngropăm și să nu știe nimeni.”

¹³ Și slujnica s-a dus și, deschizând ușa, i-a găsit pe cei doi dormind.

¹⁴ Și, ieșind, le-a dat de știre că trăiește.

⁷ Iar acum, nu din desfrânare o iau pe sora mea aceasta, ci întru adevăr: Binevoiește să-Ți fie milă de mine și de ea și să îmbătrânim împreună.”

⁸ Și au zis laolaltă: „Amin. Amin.”

⁹ Și s-au culcat pentru noapte.

¹⁰ Raguel, sculându-se, i-a chemat pe slujitori cu sine și au mers și au săpat o groapă, căci a zis: „Să nu moară și să ajungem de răs și de ocară.”

¹¹ Iar când au terminat de săpat groapa, s-a dus Raguel în casă, a chemat-o pe soția sa

¹² și a zis: „Trimite pe una dintre slujnice să intre și să vadă dacă trăiește; și dacă a murit, să-l îngropăm ca să nu știe nimeni.”

¹³ Și a trimis-o pe slujnică și au aprins lampa; au deschis ușa și ea a intrat și i-a găsit întinși și dormind împreună.

¹⁴ Și, ieșind, slujnica le-a dat de știre că trăiește și că nu este nimic rău.

8,7 „întru adevăr”: gr. ἐν ἀληθείᾳ. Tobias se declară în acord cu normele morale și de cumpătare sexuală impuse de mentalitatea pioasă iudaică: raporturile sexuale erau presupuse a avea în vedere exclusiv procrearea, și nu plăcerea (Philon, *Mos.*). De asemenea, adevărul fundamental invocat de Tobias trimite la sinceritatea iubirii sale față de viitoarea soție.

8,8 „Amin”. Traducătorii LXX mențin aici formula ebraică, intrată ulterior în limbajul liturgic creștin, prin intermediul Noului Testament. În Deut. 27,15, aceeași formulă ebraică era tradusă în greacă sub forma γέvorro, „să fie!”.

8,10 Raguel a săpat groapa în mare taină, de teama oprobriului public. Inițiativa socrului a fost interpretată ca fiind o ironie a autorului sau o probă de realism dramatic.

BA

S

¹⁵ Și l-a binecuvântat Raguel pe Dumnezeu, spunând: „Binecuvântat ești Tu, Dumnezeule, cu toată binecuvântarea curată și sfântă, și să Te binecuvânteze sfinții Tăi și toate fapăturile Tale, și toți îngerii Tăi și toți aleșii Tăi să Te binecuvânteze în toți vecii!

¹⁶ Binecuvântat ești pentru că m-ai bucurat și nu mi s-a întâmplat după cum mă gândeam, ci după mila Ta multă, pe care ai avut-o pentru noi.

¹⁷ Binecuvântat ești pentru că ai avut milă de doi copii singuri la părinții lor! Ai milă, Stăpâne, de ei și împlinește-le viața în sănătate, cu bucurie și milostivire!”

¹⁸ Și le-a poruncit servitorilor să astupe groapa.

¹⁹ Și le-a făcut o nuntă de paisprezece zile.

²⁰ Și i-a zis Raguel, înainte să se încheie zilele de nuntă, jurându-l să nu plece până nu se vor fi împlinit cele paisprezece zile de nuntă;

¹⁵ Și l-au binecuvântat pe Dumnezeu cerului, zicând: „Binecuvântat ești Tu, Dumnezeule, cu toată binecuvântarea curată! Să Te binecuvânteze în toți vecii!

¹⁶ Și binecuvântat ești pentru că m-ai bucurat și nu mi s-a întâmplat după cum mă gândeam, ci după mila Ta multă pe care ai avut-o pentru noi.

¹⁷ Și binecuvântat fii pentru că ai avut milă de doi copii singuri la părinții lor! Ai milă, Stăpâne, de ei și izbăvește-i și împlinește-le viața cu bucurie și milostivire!”

¹⁸ Atunci le-a zis servitorilor să astupe groapa, înainte să se facă ziuă.

¹⁹ Și i-a zis soției să facă multe pâini. Și, ducându-se la turmă, a mânat două vaci și patru berbeci și a zis să-i taie, apoi au început să facă pregătiri.

²⁰ Și l-a chemat pe Tobias și i-a zis: „Paisprezece zile să nu te miști de aici, ci să rămâi să mănânci și să bei la mine și să bucuri sufletul fiicei mele, care a suferit mult.

8,15-17 Rugăciunea de binecuvântare și laudă este rostită în LXX numai de Raguel. În Vulg., Anna se roagă și ea împreună cu soțul ei. Versiunea greacă favorizează rugăciunile personale, eventual însoțite de o prezență secundară cu care se află în rezonanță, ca în cazul rugăciunii lui Tobias (v. 8).

8,20 Raguel nu respectă durata obișnuită a unei nunți: el sărbătorește paisprezece zile în loc de șapte (cf. Gen. 29,27; Jud.14,12). Mai mult, el ține morțiș ca ospățul de nuntă să se facă în casa lui, și nu în casa socrilor mari.

²¹ iar atunci, luând jumătate din averea lui, să meargă cu sănătate la tatăl lui, iar restul, „când mor eu și soția mea”.

9 ¹ Și Tobias l-a chemat pe Rafael și i-a zis:

² „Frate Azaria, ia cu tine un slujitor și două cămile și du-te la Rages, în Media, la Gabael și adu-mi argintul și adu-l și pe el la nuntă;

³ căci Raguel m-a pus să jur că nu plec,

⁴ iar tatăl meu numără zilele și, dacă întârzii mult, se va întrista foarte.”

⁵ Și s-a dus Rafael și s-a oprit la Gabael și i-a dat acestuia înscrisul, iar acesta a adus pungile cu pecete și i le-a dat.

⁶ Apoi s-au trezit devreme și au mers împreună la nuntă. Și Tobias a binecuvântat-o pe soția sa.

²¹ Și din câte am, ia de aici jumătate și mergi sănătos la tatăl tău; iar cealaltă jumătate, când mor eu și soția mea, este a voastră. Ai încredere, copile, eu sunt tatăl tău, iar Edna, mama ta, și noi suntem alături de tine și de sora ta de acum și până în veac. Ai încredere, fiule!”

9 ¹ Atunci Tobias l-a chemat pe Rafael și i-a zis:

² „Frate Azaria, ia cu tine patru servitori și două cămile și mergi la Rages și du-te la Gabael; dă-i înscrisul ca să-ți încredințeze argintul și ia-l și pe el cu tine la nuntă;

³⁻⁴ căci tu știi că tatăl meu stă și numără zilele, iar dacă întârzii o zi, îl voi măhni foarte tare. Vezi ce a jurat Raguel, și nu pot să trec peste jurământul lui.”

⁵ Și au mers Rafael și cei patru servitori și cele două cămile la Rages, în Media, și s-au oprit la Gabael. Și i-a dat înscrisul și l-a înștiințat despre Tobias, fiul lui Tobit, că și-a luat soție și că îl cheamă la nuntă. Și, ridicându-se, acesta i-a numărat pungile cu peceți și i le-a încredințat.

⁶ Apoi s-au trezit devreme și au mers împreună la nuntă. Și s-au dus acasă la Raguel și l-au găsit pe

9,5 Autorul nu spune nimic despre călătoria îngerului de la Ecbatana la Rages. Nici un detaliu supranatural nu răzbate în stilul lapidar care să justifice ipoteza unei explicații de acest gen la 5,6 (cf. nota ad locum).

BA

S

Tobias întins la masă; și el a sărit și l-a îmbrățișat, și [Gabaël] a plâns și l-a binecuvântat, zicându-i: „Cinstite și bunele, tu, fiul unui om cinstit și bun, drept și milostiv, să-ți dea Domnul binecuvântarea din ceruri, fie, și soției tale, și tatălui tău, și mamei soției tale! Binecuvântat fie Dumnezeu, că l-am văzut pe Tobias, vărul meu, care seamănă cu el!”

10¹ Și Tobit, tatăl lui, număra fiecare zi; și când s-au împlinit zilele de călătorie și n-au ajuns,

² a zis: „Nu cumva s-au făcut de ocară? Sau nu cumva a murit Gabaël și nu-i dă nimeni banii?”

³ Și era foarte supărat.

⁴ I-a zis atunci soția: „A pierit băiatul nostru, de aceea întârzie”. Și a început să-l jelească, zicând:

⁵ „Nu-mi mai pasă de nimic, copile, pentru că te-am lăsat să pleci, lumina ochilor mei.”

⁶ Tobit i-a spus: „Taci, nu te mai frământa, este sănătos.”

10¹ Zi de zi Tobit făcea socoteala zilelor în câte [urma] să se ducă și în câte să se întoarcă; iar când s-au împlinit zilele și fiul său n-a apărut,

² a zis: „Nu cumva au fost opriți acolo? Sau nu cumva a murit Gabaël și nu-i dă nimeni banii?”

³ Și a început să se întristeze.

⁴ Anna, soția lui, a zis: „A pierit băiatul meu și nu mai este între cei vii.” Și a început să plângă și să jelească pentru fiul ei, zicând:

⁵ „Vai mie, copile, că te-am lăsat să pleci, lumina ochilor mei.”

⁶ Dar Tobit i-a spus: „Taci, nu te mai frământa, soro, este sănătos.”

10,1-7 Discuția dintre Tobit și Anna este o „reluare” întărită a pasajelor din Tob. 2,11-14 și 5,18-6,1. Dacă însă Tobit evoluează, întărindu-se în speranță, la Anna prevealează dragostea de mamă. Spre deosebire de celelalte personaje, atitudinea ei nu se modifică în întreaga carte.

10,6 Au existat dubii în privința atitudinii lui Tobit: NRSV înaintează, pe lângă teza general acceptată a credinței și a speranței nestinse ale lui Tobit, și ipoteza simulării

⁷ Însă ea a zis: „Taci, nu mă amăgi: a pierit băiatul meu.” Și se ducea în fiecare zi afară pe drumul pe care plecase el, și ziua nu mânca pâine, iar nopțile nu înceta a-l jeli pe fiul ei, Tobias, până ce s-au încheiat cele paisprezece zile de nuntă, pe care Raguel îl legase prin jurământ să le petreacă acolo.

⁸ Tobias i-a spus apoi lui Raguel: „Lasă-mă să plec, pentru că tatăl meu și mama mea nu mai nădăjduiesc să mă vadă.”

⁹ Atunci socrul său i-a zis: „Rămâi la mine, iar eu voi trimite la tatăl

Mai degrabă vor fi aflat pricină de zăbavă acolo; omul care a mers cu el este de încredere și unul dintre frații noștri: nu te mâhni pentru el, soro, îndată va fi aici.”

⁷ Însă ea a zis: „Taci și lasă-mă, nu mă amăgi: a pierit fiul meu.” Și, în fiecare zi, ieșea în fugă din casă, se uita la drumul pe care plecase fiul ei și nu se încredea în nimeni; iar când apunea soarele, intrând, îl jelea și îl plângea toată noaptea și nu avea somn.

⁸ Când s-au încheiat cele paisprezece zile de nuntă pe care Raguel jurase să le țină pentru fiica sa, Tobias s-a dus la el și i-a zis: „Lasă-mă să plec, căci eu știu că tatăl meu și mama mea nu mai cred că o să mă vadă. Iar acum, te rog, tată, să mă lași să merg la tatăl meu. Ți-am spus cum l-am lăsat.”

⁹ Și i-a zis Raguel lui Tobias: „Rămâi, copile, rămâi cu mine, voi

încrederii, pentru a o alina pe Anna. ♦ „pricină de zăbavă” (S), gr. περισσασμός; cuvântul nu este conotat nici pozitiv, nici negativ în greaca din LXX. El înseamnă pur și simplu „treburi”.

10,7-14 Scena despărțirii tinerilor căsătoriți de Raguel și Edna contrastează puternic cu cea a îngrijorării părinților lui Tobias. Ea are o încărcătură pozitivă cu atât mai susținută, cu cât reprezintă punerea în act a sfaturilor lui Tobit din 4,3-4 (respectul față de părinți) și 4,12-13 (căsătoria cu o femeie din același neam).

10,8 Tobias știe (S: „știu”, gr. γινώσκω) că părinții lui sunt îngrijorați din cauza lui. Cu acest verset se face legătura dintre cele două unități ale capitolului. „Telepatia” invocată de unii comentatori este, de fapt, un mijloc foarte subtil al autorului de a plasa desfășurarea scenelor în simultaneitate.

BA

S

tău și i se va povesti ce-i cu tine.”
Dar Tobias a zis: „Nu, lasă-mă să plec la tatăl meu.”

¹⁰ Atunci, ridicându-se, Raguel i-a dat-o pe Sarra, soția lui, și jumătate din avere, robi, și vite, și bani.

¹¹ Și, după ce i-a binecuvântat, i-a lăsat să plece, spunându-le: „Domnezeul cerului să vă călăuzească drumul, copiii, înainte ca eu să mor.”

¹² Apoi i-a zis fiicei sale: „Cinstește-i pe socrii tăi, ei sunt acum părinții tăi: aș vrea să aud vești bune despre tine.” Și a sărutat-o.

¹³ Iar Edna a spus către Tobias: „Iubite frate, Domnul cerului să te aducă înapoi și să-mi dea să-ți văd copiii de la fiica mea, Sarra, ca să mă bucur în fața Domnului. Și, iată, ți-o dau în grijă pe fiica mea, să n-o superi.”

trimite vestitori la Tobit, tatăl tău, să-i dea de știre despre tine.” Acela i-a răspuns: „Nicidecum, te rog să mă lași să plec la tatăl meu.”

¹⁰ Ridicându-se, Raguel i-a încredințat-o lui Tobias pe Sarra, soția lui, și jumătate din toate averile sale, servitori și slujnice, vite și oi, măgari și cămile, îmbrăcăminte, și bani, și felurite lucruri.

¹¹ Și i-a lăsat să plece sănătoși și i-a îmbrățișat, zicându-i: „Fii sănătos, copile, și mergi sănătos! Domnul cerului să vă călăuzească drumul și pe Sarra, soția ta, și să-mi fie dat să văd copiii de la voi înainte să mor.”

¹² Și i-a zis fiicei sale, Sarra: „Mergi la socrul tău, pentru că de acum ei sunt părinții tăi, ca și cei care te-au născut; mergi în pace, fata mea; aș vrea să aud vești bune despre tine cât trăiesc.” Și, după ce i-a îmbrățișat, le-a dat drumul.

¹³ Iar Edna i-a spus lui Tobias: „Copile și frate iubit, să te aducă înapoi Domnul și aș vrea să-i văd, cât trăiesc, pe copiii tăi și ai Sarrei, fiica mea, înainte să mor. În fața Domnului ți-o dau în grijă pe fiica mea, să n-o superi în toate zilele vieții tale; copile, mergi în pace; de acum eu îți sunt mamă, iar Sarra soră; fie să ne meargă bine tuturor, la fel, în toate zilele vieții noastre.” Și i-a sărutat pe amândoi și le-a dat drumul să plece sănătoși.

¹⁴ După acestea, Tobias L-a binecuvântat pe Dumnezeu care i-a călăuzit drumul și a plecat copleșindu-i cu binecuvântări pe Raguel și pe Edna, soția lui.

11 ¹ Și au mers până s-au apropiat de Ninive. Și a zis Rafael către Tobias:

² „Nu știi, frate, cum l-ai lăsat pe tatăl tău?

³ Să ne grăbim înaintea soției tale și să pregătim casa!

⁴ Ia dar în mână fierea peștelui.” Și s-au dus, iar câinele a mers după ei.

⁵ Anna stătea și se uita la drum după fiul ei.

⁶ Și când l-a zărit venind, i-a și spus tatălui său: „Iată, vine fiul tău, precum și omul care a mers cu el.”

¹⁴ Și a plecat Tobias de la Raguel sănătos și bucurându-se, și binecuvântându-L pe Domnul cerului și al pământului, Regele a toate, pentru că i-a călăuzit drumul. Și i-a spus: „Fie să am bucuria să vă cinstesc în toate zilele vieții voastre.”

11 ¹ Și când s-au apropiat de Caseris, care se află înainte de Ninive, i-a zis Rafael:

² „Tu știi cum l-am lăsat pe tatăl tău.

³ S-o luăm înaintea femeii tale repede și să pregătim casa până când vin [ceialți].”

⁴ Și au mers amândoi împreună și apoi i-a zis: „Ia fierea în mână.” Și a mers cu ei câinele din urma lui și a lui Tobias.

⁵ Anna stătea și se uita la drum după fiul ei.

⁶ Și când l-a zărit venind, i-a și spus tatălui lui: „Iată, vine fiul tău, precum și omul care a mers cu el.”

10,14 Ultima frază din *Codex Sinaiticus*, *litt.* „Și i-a spus: «Să ai bucuria de a-i cinsti în toate zilele vieții lor»”. Unii presupun că este deplasată de la sfârșitul v. 12, după „ca și cei care te-au născut”, și ar însemna „să ai bucuria de a-i cinsti...” (TOB). Pentru a da un text inteligibil, am urmat soluția unor versiuni (VL, BJ) care l-au corectat punându-l în gura lui Tobias.

11,1 „Caseris” (S). Unica mențiune biblică a acestui loc, situat probabil la vest de Ninive. Absența toponimului din versiunea BA și varianta „Charan” din Vulg. sporesc nesiguranța cu privire la existența reală a acestui loc.

11,3 „să pregătim casa”: îngerul îl grăbește pe Tobit pentru ca acesta să-și vindece tatăl. Nora trebuia să-și cunoască socrul în deplinătatea facultăților fizice.

11,4 „câinele”, gr. κῶων. *Codex Sinaiticus* are, pe lângă lecțiunea menționată din manuscrisul Fritzsche, adaosul καὶ κύριος, „și Domnul”.

BA

S

⁷ Iar Rafael a zis: „Știu eu că tatăl tău își va deschide ochii;

⁸ tu unge-i ochii cu fierea, iar când va simți o înțepătură, se va freca, va cădea albeața și te va vedea.”

⁹ Alergând, Anna a sărit de gâtul fiului său și i-a zis: „Te-am văzut, copile, de acum pot să mor.” Și au plâns amândoi.

¹⁰ Și Tobit a ieșit către poartă și s-a lovit, însă fiul său a alergat spre el

¹¹ și l-a prins și a întins fierea pe ochii tatălui său, zicând: „Ai încredere, tată.”

¹² Iar când au început să-l usture, s-a frecat la ochi și albeața s-a desprins din colțul ochilor săi.

⁷ Iar Rafael i-a zis lui Tobias înainte ca acesta să se apropie de tatăl lui: „Știu că ochii lui se vor deschide;

⁸ întinde-i fierea peștelui pe ochi, leacul se va strânge și-i va îndepărta albeața de pe ochi, iar tatăl tău va privi și va vedea lumina.”

⁹ Și [Anna] a alergat și a căzut pe grumazul fiului său și i-a zis: „Te-am văzut, copile; de acum pot să mor.” Și a plâns.

¹⁰ Și s-a ridicat Tobit și s-a împiedicat în picioare și a ieșit în poarta curții;

¹¹ iar Tobias a mers către el cu fierea peștelui în mână, i-a suflat în ochi, l-a prins și i-a zis: „Ai încredere, tată.” Și a pus leacul și l-a ținut acolo.

¹² Și a desprins cu amândouă mâinile [albeața] din colțul ochilor.

11,8 Deși cititorului modern îi poate apărea ca practică magică, medicina antică folosea frecvent fierea de pește în tratarea afecțiunilor de tot felul. În acest caz miracolul este evident.

11,9 Consecventă „orbirii” ei, Ana se bucură la nivel profan: plânge, își îmbrățișează fiul, dar nu-l binecuvântează pe Dumnezeu. Contrastul cu Tobit este foarte pronunțat: bătrânul îl binecuvântează de patru ori pe Dumnezeu în v. 14 și de patru ori pe Domnul, pe Tobias, pe părinții Sarrei și pe Sarra în v. 17 (S).

11,10 Detaliul poticnirii bătrânului, inutil în economia strictă a capitolului, este un bun indiciu al caracterului „nuvelistic” al Cărții lui Tobit. Totuși, la un nivel mai adânc, el amintește cititorului starea jalnică a bătrânului și pregătește bucuria însănătoșirii. Așa se explică și îndemnul fiului taumaturg din v. 11: „Ai încredere, tată” (gr. *θάρασει, πάτερ*).

11,12 Vulg. oferă o perspectivă medicală mai strictă, precizând în cât timp și-a făcut efectul leacul aplicat de Tobias: după o jumătate de oră, de pe ochii lui Tobit s-au desprins niște pieluțe albe, care semănau cu pieluța de pe ou. ♦ În textul S nu e clar cine desprinde albeața: fiul sau Tobit însuși.

BA

S

¹³ Și văzându-l pe fiul său, i-a căzut pe grumaz, a plâns și a zis:

¹⁴ „Binecuvântat ești Tu, Dumnezeule, binecuvântat numele Tău în veci și binecuvântați sunt toți sfinții Tăi îngerii: pentru că m-ai lovit și m-ai miluit. Și, iată, îl văd pe Tobias, fiul meu.”

¹⁵ Și a intrat fiul său bucurându-se și i-a vestit tatălui său lucrurile mari care i s-au întâmplat în Media.

¹⁶ Și a ieșit Tobit în întâmpinarea nurorii sale, bucurându-se și binecuvântându-L pe Dumnezeu, către poarta Ninivei. Și cei care-l vedeau mergând se minunau că vede, iar Tobit a dat mărturie în fața lor că Dumnezeu a avut milă de el.

¹³ Și i-a căzut pe grumaz și a plâns și i-a zis: „Te-am văzut, fiule, lumina ochilor mei.”

¹⁴ Apoi a zis: „Binecuvântat ești, Dumnezeule, binecuvântat numele Tău cel mare și binecuvântați toți îngerii Tăi sfinți! Să fie peste noi numele Lui cel mare și binecuvântați toți îngerii în toți vecii! Pentru că El m-a lovit și, iată, îl văd pe Tobias, fiul meu.”

¹⁵ Și a intrat Tobias bucurându-se și binecuvântându-l pe Dumnezeu cu toată gura, și i-a spus tatălui său că drumul său a fost bun și că a adus banii, că a adus-o pe Sarra, fiica lui Raguel, de soție – iată, vine și este aproape de poarta Ninivei.

¹⁶ Și a ieșit Tobit în întâmpinarea nurorii sale, bucurându-se și binecuvântându-L pe Dumnezeu, către poarta Ninivei. Și cei din Ninive, văzându-l că umblă și străbate [orașul] în toată puterea și fără a fi dus de mână de nimeni, s-au minunat, iar Tobit a dat mărturie în fața lor

11,14 „pentru că m-a lovit...”, gr. ὅτι ἐμοστίωσέν με. În acest caz, particula ὅτι are un sens explicativ restrâns: „căci”, fiind în același timp supramarcată concesiv: „căci, deși m-a pedepsit”. Desigur, Tobit vede în îmbolnăvirea și în vindecarea sa lucrarea providenței divine: în plan simbolic, Tobit primește, o dată cu recăpătarea vederii, lumina nouă a convertirii totale, temă atât de frecventă în literatura „nuvelistică” intertestamentară.

11,15 Versiunea BA lansează o formulă consistentă spiritual pentru a denumi toate faptele miraculoase prin care trecuse tânărul în Media: τὰ μεγάλα, „lucrurile mari”. Mai puțin ambiguu, *Codex Sinaiticus* rezumă și explicitează un traseu în aparență mai puțin spectaculos.

BA

S

¹⁷ Și cum s-a apropiat Tobit de Sarra, nora sa, a binecuvântat-o, spunând: „Bine ai venit, fiica mea! Binecuvântat fie Dumnezeu, care te-a adus la noi, și tatăl tău, și mama ta.”

¹⁸ Și s-au bucurat toți frații lui din Ninive.

¹⁹ Și a venit Achiachar și Nasbas, nepoții săi, și s-a ținut nunta lui Tobias cu veselie șapte zile.

12 ¹ Tobit l-a chemat pe Tobias, fiul său și i-a zis: „Vezi, copile, de plata omului care a mers cu tine; trebuie să-i mai dăm ceva pe deasupra.”

² Și el i-a răspuns: „Tată, nu rămân în pagubă dacă-i dau jumătate din

că Dumnezeu a avut milă de el și i-a deschis ochii.

¹⁷ Și s-a apropiat Tobit de Sarra, soția lui Tobias, fiul său, și a binecuvântat-o și i-a zis: „Bine ai venit, fiica mea! Binecuvântat fie Dumnezeuul tău, care te-a adus la noi, fiică! Și binecuvântat tatăl tău, și binecuvântat Tobias, fiul meu, și binecuvântată tu, fiica mea! Intră sănătoasă în casa mea cu binecuvântare și veselie, intră, fiica mea!”

¹⁸ În acea zi a fost veselie la toți iudeii care se aflau în Ninive.

¹⁹ Și au venit Achichar și Nabad, nepoții lui, și s-au bucurat pentru Tobit.

12 ¹ Iar când s-a încheiat nunta, l-a chemat Tobit pe Tobias, fiul său și i-a zis: „Copile, vezi să-i dai plata omului care a mers cu tine [și] să-i mai adaugi la plată.

² Iar el l-a întrebat: „Tată, cât să-i dau ca plată? Nu rămân în pagubă

11,19 Despre Achichar, vezi nota la 1,21. ♦ BA are „Nasbas”, S are „Nabad”. Nepotul lui Achi(a)char era foarte cunoscut în Orientul antic, unde povestea populară a lui Achichar avea o răspândire considerabilă, „transnațională”. Vezi și „Introducerea”. ♦ În mod normal, nunta se ținea în casa mirelui. De aceea, Tobit a organizat al doilea ospăț de nuntă, după cel prelungit de la Raguel. De data aceasta petrecerea a durat, după obicei, o săptămână.

12,1-5 Ultima încercare pe care trebuie să o treacă Tobias înainte de dezvăluirea îngerului este cea a generozității și milosteniei: și de data aceasta, el se dovedește un fiu ascultător. Își amintește de îndemnul lui Tobit (cf. 4,10-11), reluat ulterior de înger (12,9) și de gestul socrului său, Raguel, și se hotărăște să-i dea lui „Azaria” jumătate din averea dobândită.

cele ce-am adus,

³ pentru că el m-a adus la tine sănătos, a avut grijă de soția mea, a adus banii mei și te-a vindecat și pe tine.”

⁴ Și bătrânul a zis: „I se cuvin.”

⁵ Și l-a chemat pe înger și i-a zis: „Ia jumătate din toate pe care le-ai adus.”

⁶ Atunci [îngerul], chemându-i deoparte pe amândoi, le-a zis: „Binecuvântați-l pe Dumnezeu și mulțumiți-I, aduceți-I preamărire și dați mărturie în fața tuturor celor vii despre ce-a făcut pentru voi! Bine este a-L binecuvânta pe Dumnezeu și a preaslăvi numele Lui, făcând cunoscute cu cinstire înfăptuirile lui Dumnezeu; nu pregetați a-I mulțumi.

⁷ Taina regelui e bine să o ții ascunsă, dar faptele lui Dumnezeu să le dezvălui, slăvindu-L. Faceți binele, și răul nu va da peste voi.

⁸ Bună este rugăciunea cu post, milostenie și dreptate. E mai bine [să ai] puțin cu dreptate decât mult

dacă-i dau jumătate din bunurile pe care le-am adus cu mine.

³ Pe mine m-a adus sănătos, iar de soția mea a avut grijă; și a adus banii, și pe tine te-a vindecat. Cât să-i mai dau ca plată?”

⁴ Și Tobit i-a răspuns: „I se cuvine, fiule, să ia jumătate din toate cu care a venit.”

⁵ Și l-a chemat și i-a zis: „Ia jumătate din toate cele cu care ai venit, ca plată pentru tine, și mergi sănătos.”

⁶ Atunci [acela], chemându-i deoparte pe amândoi, le-a zis: „Binecuvântați-L pe Dumnezeu și dați mărturie în fața tuturor celor vii pentru lucrurile bune pe care le-a făcut cu voi, ca să binecuvântați și să slăviți numele Lui. Cuvintele lui Dumnezeu faceți-le cunoscute tuturor oamenilor cu cinstire și nu pregetați a-I mulțumi.

⁷ Taina regelui e bine să o ții ascunsă, dar faptele lui Dumnezeu să le dezvălui și să-L slăvești cu cinstire. Faceți binele, și răul nu va da peste voi.

⁸ Bună este rugăciunea cu adevăr, și milostenia cu dreptate este mai bună decât bogăția cu nedreptate.

12,7-10 Îngerul repetă, în bună măsură, sentințele pronunțate anterior de Tobit (cf. Tob. 4). Autorul insistă de fapt asupra filonului sapiențial de la care își revendică scrierea.

12,8 Rugăciunea, postul și milostenia sunt cele trei îndatoriri fundamentale ale omului credincios: față de Dumnezeu (evlavie), față de sine însuși (cumpătare), față de aproape (bunătate). Aceste trei îndatoriri devin subiectul din Mat. 6.

BA

S

cu nedreptate. E mai bine să faci milostenie decât să aduni aur.

⁹ Căci milostenia te scapă de la moarte și tot ea curăță orice păcat: cei care fac milostenii și dreptate vor avea viață din plin;

¹⁰ cei care păcătuiesc sunt dușmanii propriei vieți.

¹¹ Nu voi ascunde de voi nici un lucru, căci am spus: «Taina regelui e bine să o ții ascunsă, dar faptele lui Dumnezeu să le dezvălui, slăvindu-L.»

¹² Iar acum, când te rugai tu și nora ta, Sarra, eu duceam pomenirea rugii voastre înaintea Celui Sfânt; iar când îi îngropai pe cei morți, la fel, eram lângă tine.

¹³ Și când n-ai pregetat să te scoli și să pleci de la masă ca să te duci să-l iei pe cel mort, nu mi-a scăpat fapta ta bună, ci eram cu tine.

¹⁴ Acum, Dumnezeu m-a trimis să te vindec pe tine și pe nora ta, Sarra.

Mai bine să faci milostenie decât să aduni aur.

⁹ Milostenia te scapă de la moarte și tot ea curăță orice păcat: cei care fac milostenie se hrănesc cu viață;

¹⁰ cei care săvârșesc păcat și nedreptate sunt dușmanii propriului suflet.

¹¹ Vă voi arăta tot adevărul și nu voi ascunde nimic de voi; v-am arătat și v-am spus: «Taina regelui e bine s-o ții ascunsă, dar faptele lui Dumnezeu să le dezvălui slăvindu-L.»

¹² Iar acum, când te rugai tu și Sarra, eu duceam pomenirea rugii voastre înaintea slavei Domnului; iar când îi îngropai pe cei morți, la fel;

¹³ când n-ai pregetat să te scoli și să pleci de la masă și să mergi și să-l iei pe cel mort, atunci eram trimis la tine ca să te încerc.

¹⁴ Și, la fel, m-a trimis Dumnezeu să te vindec [pe tine] și pe Sarra, nora ta.

12,9 „milostenia te scapă de la moarte”, gr. ἐλεημοσύνη ἐκ θανάτου ρύεται. Vulg. completează aici: „și te ajută să găsești milă și viața veșnică.” Probabil o interpolare creștină. Cf. și Sir. 3,30-31.

12,12 „pomenirea”, gr. τὸ μνημόσυνον, *lit.* „amintirea”. Îngerul, în calitatea sa de ființă intermediară, de mesager divin, îi prezintă lui Dumnezeu un fel de „memorial” al faptelor oamenilor.

12,13 S are „ca să te încerc”, gr. πειράσαι σε. Îngerul nu explică în ce a constatat încercarea la care l-a supus pe Tobit, însă, ca și Avraam, personajul află abia după încercare, că a fost încercat (cf. Gen. 22,11-12). Îngerul face aluzie la orbirea lui Tobit. Vulg. adaugă, explicând, că Tobit a fost încercat pentru că Dumnezeu l-a socotit bun de la început. Această interpretare implicită trimite la Iov 1,8-12.

¹⁵ Eu sunt Rafael, unul dintre cei șapte îngeri sfinți care poartă rugăciunile sfinților și le duc înaintea slavei Celui Sfânt.”

¹⁶ Și cei doi s-au tulburat și au căzut cu fața la pământ, pentru că se înfricoșaseră.

¹⁷ Și le-a zis lor: „Nu vă temeți, pacea să fie cu voi; binecuvântați-L pe Dumnezeu în veci.

¹⁸ Pentru că nu din bunăvoința mea, ci din voia Dumnezeului nostru am venit: de aceea binecuvântați-L pe El în veci.

¹⁹ În toate aceste zile am fost văzut de voi, dar nu am mâncat, nici nu am băut, ci doar ați privit o vedenie.

²⁰ Și acum, mulțumiți-I lui Dumnezeu, căci mă duc la Cel care m-a

¹⁵ Eu sunt Rafael, unul dintre cei șapte îngeri care stau și umblă înaintea slavei Domnului.”

¹⁶ Și s-au tulburat cei doi și au căzut cu fața la pământ și s-au înfricoșat.

¹⁷ Și le-a zis lor: „Nu vă temeți, pace vouă; binecuvântați-L pe Dumnezeu în toți vecii.

¹⁸ Eu, când eram cu voi, nu eram din bunăvoința mea, ci din voia lui Dumnezeu. Binecuvântați-L în toate zilele, înălțați-I cântări.

¹⁹ Ați văzut că nu mâncam nimic, ci vi s-a arătat o vedenie.

²⁰ Și acum, binecuvântați-L pe Domnul pe pământ și mulțumiți-I

12,15 „unul dintre cei șapte îngeri”, gr. εἷς τῶν ἐπτὰ ἀγγέλων. Aceasta este prima aluzie biblică la cei șapte arhangheli, care apar în Apoc. 1,4; 3,1. Termenul „arhanghel” este atestat prima oară în cartea apocrifă *1Enoh* 71,8-9. În VT mai sunt menționați, în această calitate, cei doi arhangheli celebri Mihail (Dan. 10,13; 12,1) și Gabriel (Dan. 8,16).

12,16 Reacția lui Tobit și a fiului său este tipică pentru cei care au experiența unei angelo-fanii: cutremurați, se aruncă cu fața la pământ (cf. Jud. 13,20; Dan. 10,8-12; Mat. 17,6; Luca 24,5; Apoc. 12,7).

12,19 „ați privit o vedenie” (BA) / „vi s-a arătat o vedenie” (S): îngerul li se arată oamenilor ca viziune inconsistentă: el nu mănâncă și nu bea, spre deosebire de Iisus care, după înviere, mănâncă pește, tocmai spre a le dovedi ucenicilor că nu este o simplă vedenie. Același tip de viziune angelică apare și în *Testamentul lui Avraam* (4,9-11), apocrifă veterotestamentară. ♦ Îngerul pare că bea și mănâncă: Augustin folosește acest pasaj pentru a arăta că trupul va învia substanțial. Spre deosebire de îngeri, care mănâncă „pentru a fi ca oamenii” (oaspeții lui Avraam sau Rafael), oamenii mănâncă din necesitate. După înviere însă trupurile oamenilor vor fi ca ale îngerilor, alimentându-se nu din necesitate, ci din plăcere (*Discursuri* 362).

BA

S

trimis; și scrieți toate câte s-au săvârșit într-o carte.”

²¹ Și s-au ridicat: și nu l-au mai văzut.

²² Și au dat mărturie despre faptele mari și minunate ale lui Dumnezeu și cum li s-a arătat îngerul Domnului.

lui Dumnezeu. Iată, eu mă duc la Cel care m-a trimis. Scrieți toate câte vi s-au întâmplat.” Și a plecat.

²¹ Ei s-au ridicat și n-au mai putut să-l vadă.

²² Și-L binecuvântau și-I înălțau cântări lui Dumnezeu și îi dădeau mărturie pentru toate aceste fapte mari ale Lui, cum li se arătase îngerul lui Dumnezeu.

13 ¹ Și Tobit a scris o rugăciune de bucurie și a zis:

² „Binecuvântat fie Dumnezeul cel veșnic viu și binecuvântată fie împărăția Sa!

Căci El pedepsește și miluiește,
El duce până în tărâmul celor morți
și tot El scoate
și nimic nu scapă din mâna Lui.

13 ¹ Atunci a zis:

² „Binecuvântat fie Dumnezeul cel veșnic viu și binecuvântată fie împărăția Sa! Căci El pedepsește și miluiește, El duce până în tărâmul celor morți în adâncul pământului și tot El scoate din pierzarea cea mare și nimic nu scapă din mâna Lui.

13,1 „rugăciune” (BA), gr. προσευχή. De fapt, Tobit scrie un imn în stilul liricii religioase ebraice din cărțile istorice anterioare (Ex. 15; Deut. 32; Jud. 5), deși la un nivel inferior. Spre deosebire de celelalte rugăciuni din Tob., imnul acesta este mult mai lung și nu se referă la situația specială a personajelor din Tob., ceea ce a condus la ipoteza că pasajul imnic din Tob. 13 ar fi o adăugire. Imnul are două părți: în prima (vv. 1-9) se aduc laude și mulțumiri Domnului și îndemnuri la pocăință adresate comunităților evreiești din exil, reprezentând un compendiu de citate biblice (cf. Is. 40-55); în a doua parte autorul își îndreaptă atenția asupra Ierusalimului și a viitoarei reconstrucții a cetății sfinte: mesianismul pasajului a atras atenția comentatorilor din toate perioadele ulterioare.

13,2 „El pedepsește și miluiește”: fraza concentrează mesajul întregului imn, făcând legătura dintre cele două părți: greutăților îndurate de evrei în exil le corespunde speranța restaurării Ierusalimului. ♦ „tărâmul celor morți”: „Hades” din LXX corespunde în TM Șeolului: este un loc al întinericului (Iov 10,20-21) și al tăcerii (Ps. 115,17), în care stau umbrele lipsite de consistență ale morților (Iov 3,17), uitând de viața lor pământescă (Ps. 88,12), loc aflat fie sub pământ (Num. 16,30), fie sub ape (Iov 26,5). Niciodată însă, în VT, Hades-Șeol nu este prezentat ca un loc al chinurilor veșnice, ca în literatura pseudoepigrafică sau în NT.

³ Dați-I mărturie, fii ai lui Israel, înaintea neamurilor, pentru că El v-a împrăștiat printre ele

⁴ și acolo faceți cunoscută măreția Sa; înălțați-L înaintea a toată suflarea, căci El este Domnul nostru și Dumnezeu, El este Tatăl nostru în toți vecii.

⁵ El vă va pedepsi pentru fărâdelegile voastre și se va milostivi de voi toți, și vă va aduna din toate neamurile pe la care ați fost risipiți.

⁶ Dacă vă veți întoarce la El cu toată inima voastră și cu tot sufletul, ca să înfăptuiți adevărul înaintea Lui, atunci se va întoarce la voi și nu-Și va mai ascunde fața de la voi.

⁷ Priviți ce va face cu voi și dați-I mărturie cu glas mare; și binecuvântați-L pe Domnul dreptății și preamăriți-L pe Regele veacurilor!

⁸ Eu în pământul robiei mele Îl preamăresc

³ Dați-I mărturie, fii ai lui Israel, înaintea neamurilor, pentru că El v-a împrăștiat printre ele

⁴ și acolo v-a arătat măreția Sa; înălțați-L înaintea a toată suflarea, căci El este Domnul, și El este Dumnezeu nostru, și El este Tatăl nostru și El este Dumnezeu în toți vecii.

⁵ El vă va pedepsi pentru fărâdelegile voastre și se va milostivi de voi toți, din toate neamurile pe la care ați fost risipiți.

⁶ Când vă veți întoarce la El cu toată inima voastră și cu tot sufletul vostru, ca să înfăptuiți adevărul înaintea Lui, atunci se va întoarce la voi și nu-Și va mai ascunde fața de la voi nicicând.

⁷ Și acum, priviți ce a făcut cu voi și dați-I mărturie cu glas mare; și binecuvântați-L pe Domnul dreptății și preamăriți-L pe Regele veacurilor!

[8-11ab]

13,4 „El este Tatăl nostru”: în VT, Dumnezeu apare mai puțin frecvent în această calitate decât în NT (totuși este numit astfel în Deut. 32,6; Is. 63,16; Mal. 1,6; Ier. 3,19). Numele proprii Abiel („Dumnezeu este tatăl meu”) și Abiyah („Yah[ve] este tatăl meu”) atestă, prin frecvența lor, o tradiție străveche.

13,5-6 Autorul reia pe scurt normele dreptății divine expuse pe larg în Deut. 28-30. Ieșirea din Egipt corespunde aici eliberării din exil.

BA

S

și arăt puterea și măreția Lui neamului păcătoșilor.

Întoarceți-vă, păcătoșilor, și făptuiți dreptatea în fața Lui!

Cine știe? Poate vă va fi binevoitor și se va îndura de voi.

⁹ Pe Dumnezeuul meu Îl preaiнал, iar sufletul meu, pe Regele cerului, și se va veseli de măreția Lui.

¹⁰ Să spună toți și să-I aducă mărturie în Ierusalim!

Ierusalime, cetate sfântă, te va pedepsi [Domnul] pentru faptele fiilor tăi,

și iarăși îi va milui pe fiii celor drepti.

¹¹ Dă bună mărturie Domnului și binecuvântează-L pe Regele veacurilor,

ca din nou să-ți fie înălțat cortul Lui, cu bucurie.

¹² Și să-i bucure în tine pe cei robiți și să-i iubească în tine pe cei sărmani,

în toate generațiile din veacuri.

^{11c} Și iarăși cortul tău se va clădi pentru tine cu bucurie.

¹² Și să-i bucure în tine pe toți cei robiți și să-i iubească în tine pe toți cei sărmani, în toate generațiile din veacuri.

13,8 „neamului păcătoșilor”, gr. ἔθνευ ἀμαρτωλῶν. Părerile comentatorilor sunt împărțite: unii au identificat neamul de păcătoși cu evreii exilați și asimilați de popoarele alături de care locuiau în Asiria, alții au înțeles că sintagma în cauză se referă la păgânii asirieni.

13,8-11ab Lacună în *Codex Sinaiticus*.

13,9 „Regele cerului”, gr. βασιλεὺς τοῦ οὐρανοῦ: epitet târziu al Dumnezeuului lui Israel (1Ezr. 4,46). În perioada preisraelită, era atribuit unor zeități și asociat cu un pandant canaanean feminin: regina cerului.

13,10 Unii comentatori încearcă să situeze data la care a fost alcătuit imnul ținând cont de acest verset. Imnul anunță căderea iminentă a Ierusalimului, din pricina păcatelor fiilor lui: mai mult, autorul prevede năruirea cetății sfinte sub babilonieni, în timp ce el se afla deja în exilul asirian. Prin urmare, s-ar putea să fi fost alcătuit în vremea regelui Manase al lui Iuda (între 685-670 î.H.).

¹³ Neamuri multe vor veni de departe la numele Domnului Dumnezeu, daruri purtând în mâini, daruri pentru Regele cerului. Din neam în neam îți vor aduce bucurie.

¹⁴ Blestemați fie toți cei care te urăsc; binecuvântați vor fi toți cei care te iubesc, în veac.

¹⁵ Bucură-te și te veselește pentru fiii celor drepți, căci vor fi strănși laolaltă și-L vor binecuvânta pe Domnul celor drepți. Fericiți cei care te iubesc: se vor bucura de pacea ta.

¹⁶ Fericiți câți au fost întristați de toate loviturile tale, căci se vor bucura de tine privind toată slava ta și se vor veseli în veac. Sufletul meu să-L binecuvânteze pe Dumnezeu, Regele cel mare.

¹³ Lumină strălucitoare va lumina până la toate marginile pământului. Neamuri multe vor veni de departe la Tine și locuitori din toate colțurile pământului la numele Tău cel sfânt purtând în mâini daruri pentru Regele cerului. Din neam în neam îți vor aduce bucurie și numele [cetății] alese va fi în toate generațiile din veacuri.

¹⁴ Blestemați fie toți cei care îți vor vorbi cu asprime, blestemați vor fi toți cei care te vor nimici și vor dărâma zidurile tale și toți cei care vor răsturna turnurile tale și vor arde casele tale; și binecuvântați vor fi în veac cei care se vor teme de tine.

¹⁵ Atunci vino și bucură-te de fiii celor drepți, căci toți vor fi strănși laolaltă și-L vor binecuvânta pe Domnul veacurilor. Fericiți cei care te iubesc și fericiți cei care se vor bucura de pacea ta.

¹⁶ Fericiți toți oamenii care se vor întrista pentru tine de toate loviturile tale, căci se vor bucura de tine și vor privi toată bucuria ta în veac. Suflete al meu, binecuvântează-L pe Domnul, Regele cel mare.

13,13 „Lumină strălucitoare” (S) este simbolul unei ere noi pentru Israel (cf. Is. 9,1). Dar nu numai: imnul arată că Ierusalimul va deveni centrul religios al multor neamuri, care îl vor recunoaște ca atare.

13,14 „se vor teme” (S) = „te vor respecta”.

BA

S

¹⁷ Pentru că se va zidi Ierusalimul cu safir și cu smarald și cu piatră de preț zidurile tale, și turnurile, și meterezele, cu aur curat, iar străzile Ierusalimului vor fi pavate cu beril și cu rubin și cu piatră de Sufir.

¹⁸ Și vor spune toate ulițele lui «Aleluia!» și vor lăuda zicând: «Binecuvântat să fie Dumnezeu, Cel care [I-]a înălțat în toți vecii!»

14 ¹ Și s-a oprit Tobit din cântarea de laudă.

² El avea cincizeci și opt de ani când și-a pierdut vederea și după opt ani a văzut din nou. Și a făcut milostenii și n-a încetat să se teamă de Domnul Dumnezeu și să-L slăvească.

¹⁷ Pentru că se va zidi Ierusalimul și în cetate Casa Lui, pentru toți vecii. Fericit voi fi dacă rămășița seminției mele va dăinui ca să vadă slava ta și să dea mărturie Regelui cerului. Porțile Ierusalimului vor fi zidite cu safir și cu smarald și cu piatră de preț, toate zidurile tale. Turnurile Ierusalimului vor fi zidite cu aur și meterezele, cu aur curat, iar străzile Ierusalimului vor fi pavate cu rubin și cu piatră de Sufir.

¹⁸ Și porțile Ierusalimului vor glăsuî cântări de veselie și toate casele lui vor spune: «Aleluia! Binecuvântat să fie Dumnezeul lui Israel», și cei binecuvântați vor binecuvânta numele cel sfânt în veac și peste [veacuri].”

14 ¹ Și s-au sfârșit cuvintele de laudă ale lui Tobit.

² El a murit în pace la o sută doisprezece ani și a fost înmormântat cu slavă la Ninive. Avea șaizeci și doi de ani când a rămas fără putere în ochi, iar după ce a văzut din nou, a trăit în belșug și a făcut milostenii. Și n-a încetat să-L binecuvânteze pe Dumnezeu și să slăvească

14,2 Mort la 112 ani (S), Tobit este unul dintre cei mai longevivi oameni biblici de după potop: el intră astfel în rândul marilor personaje, alături de Moise, care trăise 120 de ani, și Iov, peste 140. Despre semnificația acestor vârste simbolice în tradiția patristică, cf. Harl, M., 1967, pp. 407-412. Versiunea BA are 158 de ani (v. 11): autorul fixează moartea personajului la o sută de ani după orbire.

³ Când a ajuns foarte bătrân, l-a chemat pe fiul său și pe fiii acestuia și i-a zis: „Copile, ia-i pe fiii tăi; iată, eu am îmbătrânit și mă apropii de plecarea din viață.

⁴ Du-te în Media, copile, pentru că sunt încredințat de acele lucruri pe care le-a spus profetul Iona despre Ninive – că va fi dărâmată, însă în Media va fi mai degrabă pace pentru o vreme; și că frații noștri vor fi risipiți în lume din acel pământ bun, Ierusalimul va fi pustiu și Casa lui Dumnezeu de acolo va fi arsă și pustie pentru o vreme.

măreția lui Dumnezeu.

³ Și când era pe moarte, l-a chemat pe Tobias, fiul său, și i-a poruncit, spunând: „Copile, ia-ți copiii

⁴ și fugi în Media, pentru că eu cred în cuvântul lui Dumnezeu despre Ninive, cele pe care le-a grăit Naum, că toate vor fi și se vor întâmpla la Athur și la Ninive; câte au grăit profeții lui Israel pe care i-a trimis Dumnezeu, toate se vor întâmpla și nimic nu se va împuțina din cuvintele lor și toate se vor întâmpla la timpul lor; în Media mai degrabă va fi izbăvirea decât în ținutul asirienilor sau la Babilon; căci eu știu și cred că toate pe care le-a spus Dumnezeu se vor împlini, și vor fi, și nu va cădea nici unul din cuvinte; iar frații noștri care locuiesc pe pă-

14,3-11 Tobit are de împărtășit urmașilor două testamente (4,3-21 și 13,3-11), ca Moise (Deut. 31-32 și, respectiv, 33). Sfaturile lui urmează structura testamentului canonic al lui Iacob (Gen. 48,1-50,14) și a testamentelor pseudoepigrafice adunate în colecția *Testamentelor celor doisprezece patriarhi*. Tobit vorbește, în primă instanță, în termeni general-profetici, despre soarta Ninivei și a Babilonului, citându-i pe unii profeți sau făcând aluzie la alții. El prevede (v. 4) căderea Ninivei sub babilonieni în 612 î.H. (cf. Is. 10,5,12; Naum 2-3) și chiar a Babilonului, sub perși în 539 (cf. Is. 13-14; 47; Ier. 50-51). În același registru general, Tobit vorbește, ca în capitoul precedent, despre pedepsirea israeliților răi (Tob. 13,5 și 14,4), despre distrugerea Ierusalimului și a Templului (14,4 și 13,10) și risipirea poporului ales (13,3 și 14,4), despre rezidirea orașului sfânt (13,17 și 14,5) și convertirea păgânilor (13,11 și 14,6). Apoi Tobit lasă la o parte generalitățile și își îndreaptă atenția spre fiul său. Ca în testamentele pseudoepigrafice, spațiul afectat îndemnurilor individuale este destul de redus în comparație cu cel care vizează îndemnurile de ordin sapiențial general, adresate în special cititorilor (vv. 8-9).

BA

S

⁵ Și, din nou, Dumnezeu se va milostivi de ei și-i va întoarce în acel pământ și vor construi templul, nu precum cel dinainte, până nu se vor împlini timpurile veacului. Și după aceasta se vor întoarce din robie și vor construi Ierusalimul în slavă, iar Casa lui Dumnezeu de acolo se va zidi pentru toate neamurile din veacuri cu o zidire slăvită, așa cum profeții au grăit despre ea.

⁶ Și toate neamurile se vor întoarce să se teamă cu adevărat de Domnul Dumnezeu și-și vor îngropa idolii; și toate neamurile Îl vor binecuvânta pe Domnul.

⁷ Iar poporul Său Îi va da mărturie lui Dumnezeu, și Domnul va înălța poporul Său; și se vor bucura toți cei care-L iubesc pe Domnul Dumnezeu în adevăr și dreptate, făcând milostenie fraților noștri.

mântul lui Israel, toți vor fi risipiți și vor ajunge în robie din acel pământ bun; și va fi tot pământul lui Israel pustiu, iar Samaria și Ierusalimul vor fi o pustietate și Casa lui Dumnezeu va rămâne în tristețe și va fi arsă pentru o vreme.

⁵ Și din nou Dumnezeu se va milostivi de ei și-i va întoarce Dumnezeu în pământul lui Israel; și din nou vor construi templul, însă nu unul ca acela dintâi, până la vremea când se va împlini timpul soroacelor. Iar după aceasta, se vor întoarce din robia lor cu toții și vor construi Ierusalimul în slavă, iar Casa lui Dumnezeu de acolo se va zidi, așa cum au grăit despre ea profeții lui Israel.

⁶ Și toate neamurile păgâne de pe întreg pământul, toate se vor întoarce și se vor teme cu adevărat de Dumnezeu; și toți își vor lepăda idolii lor care i-au rătăcit spre minciună, și-L vor binecuvânta pe Dumnezeul veacurilor în dreptate.

⁷ Toți fiii lui Israel care vor fi izbăviți în acele zile își vor aduce aminte de Dumnezeu în adevăr și se vor aduna laolaltă și vor merge la Ierusalim; și vor locui în veac în siguranță pe pământul lui Avraam, și le va fi dat lor; și toți cei care Îl iubesc pe Dumnezeu în adevăr se vor bucura, iar cei care vor păcătui și vor face nedreptăți vor dispărea

⁸ Și acum, copile, pleacă din Ninive, pentru că se va întâmpla neîndoielnic ceea ce a grăit profetul Iona.

⁹ Tu însă păzește legea și poruncile, fii milos și drept, ca să-ți fie bine, și înmormântează-mă frumos, iar pe mama ta alături de mine. Și [atunci] să nu mai stați nici o noapte în Ninive.

¹⁰ Copile, vezi ce i-a făcut Aman lui Achiachar, care l-a crescut, cum l-a adus el din lumină în întuneric și cum l-a răsplătit. Achiachar a fost însă izbăvit, iar acela i s-a plătit răsplata și a coborât în întuneric. Manase a făcut milostenie și a fost izbăvit din lațurile morții, care i-au fost întinse, însă Aman a căzut în laț și a pierit.

de pe tot pământul.

⁸⁻⁹ Și acum, copiii mei, eu vă poruncesc: slujiți-L pe Dumnezeu în adevăr și faceți ce este plăcut înaintea Lui; iar copiilor voștri să li se poruncească să facă dreptate și milostenie, ca să-și aducă aminte de Dumnezeu și să binecuvânteze numele Lui în orice clipă în adevăr și cu toată puterea lor. Și acum, tu, copile, pleacă din Ninive și nu mai rămâne aici. În ziua în care o vei îngropa pe mama ta alături de mine, chiar în acea zi să nu mai petreci nici o noapte în hotarele ei; căci văd multă nedreptate în ea și multe viclenii se săvârșesc în ea, și nu au rușine.

¹⁰ Iată, fiule, câte i-a făcut Nadab lui Achichar, care l-a crescut. Și nu a ajuns oare de viu sub pământ? I-a răsplătit Dumnezeu înjosirea sub ochii lui, și l-a adus la lumină pe Achichar, iar pe Nadab l-a dus în întuneric pe veci, pentru că a căutat să-lucidă pe Achichar; făcându-i milostenie, l-a scos din lațul morții, pe care i-l întinsese Nadab; iar Nadab a căzut în lațul morții și a pierit.

14,10 Rezumat în cheie sapiențială și exhortativă al legendei cu largă circulație în Orientul Apropiat antic a lui Achiachar și Nadab (vezi „Introducerea”). În economia Cărții lui Tobit, acest pasaj are funcția de a relua pentru ultima oară mesajul concentrat al întregului: milostenia, dragostea filială, credința în Dumnezeu asigură, în cele din urmă, fericirea.

BA

S

¹¹ Și acum, copiii mei, iată ce face milostenia și iată cum izbăvește dreptatea.” Și după ce a spus acestea, și-a dat sufletul fiind culcat pe pat: avea atunci o sută cincizeci și opt de ani. Și l-a îngropat cu slavă.

¹² Și când a murit Anna, a îngropat-o alături de tatăl său. Apoi Tobias a plecat cu soția și cu fiii săi la Ecbatana, la Raguel, socrul său.

¹³ Și a îmbătrânit cu cinste și i-a îngropat pe socrii săi cu slavă și a moștenit averea lor și pe a lui Tobit, tatăl său.

¹⁴ A murit la o sută douăzeci și șapte de ani la Ecbatana, în Media.

¹⁵ Și înainte să moară a aflat de nimicirea Ninivei, pe care au înrobitor-o Nabucodonosor și Asuer. S-a bucurat pentru [căderea] Ninivei înainte să moară.

¹¹ Și acum, copiii mei, vedeți ce face milostenia și ce face nedreptatea, pentru că duce la moarte. Iată, sufletul meu mă părăsește.” Și l-au pus pe pat și a murit. Și a fost înmormântat cu slavă.

¹² Iar când a murit mama lui, Tobias a îngropat-o alături de tatăl lui. Și a plecat el și soția sa către Media și s-au așezat la Ecbatana, la Raguel, socrul său.

¹³ Și a avut grijă de ei la bătrânețe cu respect, apoi i-a îngropat la Ecbatana, în Media, și a moștenit casa lui Raguel precum și pe a lui Tobit, tatăl său.

¹⁴ Și a murit cu slavă la o sută șaptesprezece ani.

¹⁵ Și a văzut și a auzit înainte să moară nimicirea Ninivei și i-a văzut pe robii ei aduși în Media, pe care o înrobise Achiachar, regele Mediei; și l-a binecuvântat pe Dumnezeu pentru toate câte le-a făcut cu fiii Ninivei și ai Athuriei. S-a bucurat pentru [căderea] Ninivei înainte să moară și l-a binecuvântat pe Domnul Dumnezeu în vecii vecilor.

14,15 Înregistrare istorică importantă a căderii Ninivei. Aflat la Ecbatana, Tobias asistă la venirea deportaților asirieni din Ninive în capitala Mediei, fapt neatestat de sursele profane. Regele med care a distrus Ninive cu ajutorul babilonienilor a fost Cyaxares (625-585 î.H.). ♦ S are „Achiachar”, probabil o deformare a numelui med sub influența personajului „Achichar”, menționat în v. 10. BA are „Nabucodonosor și Asuer”: autorul îi numește aici pe regele babilonian și pe acest Asuer, probabil med, în calitate de aliați anti-asirieni. Alianța medo-babiloniană împotriva Asiriei este un fapt istoric dovedit de surse paralele Bibliei.

1~4 MACABEI

Introducere

I. Conținutul

Sub titlul „Cărțile Macabeilor” se află reunite patru lucrări diferite între ele, atât ca subiect, cât și ca modalitate de expresie.

Prima relatează faptele săvârșite succesiv de Mattathias și fiii săi, Iuda, Ionathan și Simon, pentru apărarea lui Israel și a Legii, în ciuda persecuțiilor declanșate de Antiochos al IV-lea Epiphanes. Scrisă inițial în ebraică, tradusă în greacă – singura versiune ajunsă până la noi¹ – ea se vrea o cronică a rezistenței iudaice împotriva încercării de elenizare forțată în imperiul seleucid; povestirea se încheie cu moartea lui Simon și ascensiunea lui Ioan Hyrcan la funcția de arhieru. Atât autorul cât și traducătorul sunt necunoscuți și nu există argumente decisive pentru a susține că traducătorul va fi introdus el însuși unele pagini, cum s-a presupus de unii exegeți moderni. Textul cărții reprezintă punctul de vedere iudaic asupra unor evenimente de mare importanță, exaltând opoziția Macabeilor, dar trecând sub tăcere alte mișcări de rezistență iudaică.

A doua Carte a Macabeilor este declarată drept rezumatul unei istorii în cinci cărți scrise de un, altminteri necunoscut, Iason din Cyrene. Atât originalul, cât și rezumatul au fost redactate direct în greacă (cf. Ieronim: *Secundus graecus est, quod ex ipsa quoque φράσαι probari potest*). Cartea a doua începe relatarea cu evenimente anterioare celor din cartea întâi, adică dinainte de anul 175 î.H., dar se încheie cu moartea generalului seleucid Nicanor, care a avut loc înainte de dispariția lui Iuda. Dacă va fi existat un istoric Iason din Cyrene, atunci abreviatorul a operat destul de stângaci tăieturi în text, juxtapunând episoade fără a realiza o legătură compozițională între ele (de pildă, 4,7; 8,1). Existența unui istoric pe nume Iason din Cyrene nu este pusă categoric sub semnul întrebării de exegeții moderni. Și

1. Ieronim relatează în *Prologus Galeatus* că a descoperit un exemplar ebraic: *Macchabaeorum primum librum hebraicum reperi*; textul ebraic trebuie să fi dispărut foarte timpuriu.

totuși, faptul că nici un autor antic nu-l pomenește, nici măcar Flavius Iosephus, pare cel puțin straniu. De aceea, chestiunea trebuie privită cu oarecare circumspecție. Cartea se împarte în trei secțiuni:

1) încercarea lui Antiochos Epiphanes de a pune mâna pe bogățiile Templului la instigația iudeilor eleniști;

2) persecuțiile dezlănțuite de Antiochos Epiphanes și curajul de care au dat dovadă martirii (Eleazar, cei șapte frați și mama lor);

3) purificarea Templului de către Iuda și înfrângerea lui Nicanor.

Limitele cronologice pentru faptele descrise sunt 180-160 î.H. Se adaugă scrisoarea datată în 124, citând o scrisoare anterioară, și o alta destinată iudeilor din Egipt. Arnaldo Momigliano (1931, pp. 126-127) stabilește pentru redactarea rezumatului anul 124 î.H. ca *terminus post quem*, iar ocuparea Iudeii de către Cnaeus Pompeius în 64 î.H. *terminus ante quem*; istoricul italian consideră că ultimele decenii ale secolului al doilea sunt data plauzibilă a primelor două Cărți ale Macabeilor. Christiane Saulnier (pp. 448-449) crede că cele două cărți au fost scrise în jurul anului 130 î.H.

Cartea a treia are caracterul unui roman; ea pare a fi fost redactată în greacă în mediul alexandrin spre sfârșitul secolului I î.H. sau, după alții, în timpul lui Caligula. Se povestește că Ptolemeu al IV-lea Philopator (222-205), învingător în bătălia de la Raphia, a vrut să intre în forță în Templul de la Ierusalim; respins de o intervenție divină, el a vrut să se răzbune și să-i distrugă pe iudeii din Egipt. Aceștia au fost îngrămădiți pe hipodromul de la Alexandria, unde urmau să fie călcați în picioare de elefanți îmbătați în prealabil cu vin și tămâie. Însă providența i-a salvat pe iudei de la o moarte sigură. Zadarnic vom căuta fapte istorice în evenimentele relatate. Singura realitate istorică pe care pare a se sprijini anonimul autor este un episod relatat de Flavius Iosephus, dar pentru o dată ulterioară celei menționate în Cartea a treia a Macabeilor; Flavius Iosephus (*Contra Appionem* 2,53-55) îi atribuie un asemenea plan de distrugere a iudeilor lui Ptolemeu al VIII-lea Euergetes (145-116), deoarece iudeii din Egipt au susținut-o pentru scurtă vreme pe Cleopatra a III-a; cum însă reconcilierea între cei doi frați s-a produs repede și a fost cimentată printr-o căsătorie fraternală în buna tradiție faraonică și lagidă, ea a fost urmată de o amnistie, iar clemența ptolemaică a fost celebrată de iudei printr-o sărbătoare (ei au interpretat amnistia ca pe o lucrare vădită a providenței). Cartea a treia a Macabeilor nu poate fi utilizată ca martor istoric pentru reconstituirea evenimentelor, dar ea zugrăvește atmosfera, tensiunile care dominau în epocă. Singura rațiune care justifică prezența acestei scrieri

anonime în corpusul scrierilor despre faptele Macabeilor este descrierea pe larg a eșecului înregistrat de lagid în presupusa lui încălcare a prevederilor Legii, în încercarea de a-i ucide pe iudei, precum și a intervenției divine, ca răspuns la rugăciunile înălțate de popor. Eusebiu o menționează în cronica sa, unde, la Olimpiada 140 pentru anul al patrulea al domniei lui Ptolemeu Philopator, spune: *ea quae in tertio Maccabeorum libro scripta sunt sub hoc principe gesta referuntur*. Autorul 3Mac. nu pomenește niciodată numele vreunuia dintre eroii Macabei. Cartea nu s-a bucurat de atenție din partea iudeilor; a fost însă acceptată, cu ezitări, de Bisericile greacă, siriacă și armeană și figurează în manuscrisele Septuagintei.

A patra Carte are un cu totul alt caracter. Dacă primele trei se vor istorice, a patra este un discurs filozofic despre atotputernicia rațiunii, fundamentată pe Lege, asupra pasiunilor. Pentru demonstrarea acestei teze autorul recurge la exemplul martiriului lui Eleazar, al celor șapte frați și al mamei lor, episod relatat în Cartea a doua a Macabeilor. Atribuită, prin tradiție, lui Flavius Iosephus², ea este o operă tipică pentru a doua sofistică, curent la modă în timpul antoninilor; pe baza unor raționamente ingenioase și logice, în lumina documentelor de care dispunem, André Dupont-Sommer (pp. 75-85) datează scrierea din vremea domniei lui Hadrian, încercând chiar un interval precis: anul 117-118. Argumentul său în favoarea acestui an (argument a căruia fragilitate o subliniază însuși savantul) este că Pseudo-Iosephus spune despre mama celor șapte frați că este asemenea unui acoperiș care se sprijină pe șapte stâlpi puternici rezistând „cutremurelor” produse de turturi; or, în 115 a avut loc un puternic cutremur de pământ la Antiohia. „Oare cutremurul din 115 va fi inspirat imaginea, destul de curioasă, a lui Pseudo-Iosephus?” se întreabă Dupont-Sommer. Singurul motiv, capital totuși, pentru înscrierea discursului între Cărțile Macabeilor îl constituie faptul că argumentarea filozofică se sprijină pe episoade din Cartea a doua. Între cele două scrieri există o serie de deosebiri: Eleazar este scrib în 2Mac., preot în 4Mac.; în 2Mac., Antiochos a părăsit Ierusalimul, în 4Mac. martiriul se petrece în orașul sfânt; tot 4Mac. îl desemnează pe Seleucos drept Seleucos Nicanor și îl prezintă drept tatăl lui Antiochos Epiphanes, o dublă greșeală etc.³. Asemenea diferențe l-au determinat pe J. Freudenthal, în

2. Ieronim are cuvinte de laudă pentru această carte a lui Iosephus: *Allus quique liber eius, qui inscribitur περὶ αυτοκράτορος λογισμοῦ, valde elegans habetur, in quo et Macchabeorum digesta martyria.*

3. Pentru detalii, cf. notele respective la traducere.

Die Flavius Josephus beigelegte Schrift über die Herrschaft der Vernunft (IV Makkabärbuch), să conchidă că izvorul lui Pseudo-Iosephus nu este 2 Macabei, ci originalul lui Iason din Cyrene, și să încerce să reconstituie parțial opera acestuia. Neglijențele de ordin istoric se pot explica însă și prin faptul că autorul e interesat exclusiv de teza stoică pe care voia să o demonstreze.

II. Titlul

În secolele al II-lea și al III-lea, sub titlul de „Cărți ale Macabeilor” sunt menționate primele două dintre ele: Clement Alexandrinul în *Stromate* I,21,123 numește, către anul 195 d.H., prima carte τὸ (βιβλίον) τῶν Μακκαβαϊκῶν, iar pe cea de a doua, ἡ τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιτομή; Ciprian, în *Testimonia*, citând în mai multe rânduri una sau alta dintre cele două cărți, utilizează sintagma: *in Machabaeis*; Eusebiu al Cezareii, referindu-se la amândouă în diferite lucrări, le denumește τῶν Μακκαβαίων γραφή sau ἡ τῶν καλουμένων Μακκαβαίων γραφή. F. Abel (1949, p. II) arată că titlul „Cartea Macabeilor” nu poate fi original, ci este rezultatul unei evoluții în mediile creștine: „Macabeu” este porecla lui Iuda, al treilea fiu al lui Mattathias; apoi porecla se extinde la toți frații lui Iuda, treptat la partizanii săi, și, în fine, la toți care au avut de suferit din cauza persecuțiilor lui Antiochos Epiphanes.

Μακκαβαῖος presupune un termen ebraic, *maqgabhi*, pus în legătură de majoritatea exegeților cu *maqgebheh*, „ciocan”. Altă etimologie agreată de Abel (p. III) este cea a lui A. Bevan care pune numele în legătură cu o formă verbală, *niqqabh*, „a numi, a desemna”, întâlnită în Isaia 62,2. În orice caz, numele „Macabei” a generat o mulțime de etimologii de-a lungul vremurilor.

Iudeii n-au dat acestui nume extensia pe care i-au conferit-o creștinii. Pentru iudei, descendența lui Mattathias e desemnată prin expresiile *Beyth Haşmonay* sau *Haşmonayim*, pe care Flavius Iosephus le elenizează ἡ Ἀσμωναίου γενεά; istoricul iudeu nu pare sigur de identitatea personajului cu acest nume: în *Bell. iud.* 1,36 îl numește astfel pe tatăl lui Mattathias, iar în *AI* 12,265, pe bunicul Simon al aceluiași. Surprinzătoare este absența totală a numelui de „Hasmoneu” din Cărțile Macabeilor; el nu se întâlnește nici în prima carte, în ciuda interesului pe care autorul îl manifestă pentru chestiuni privind ascendențele familiale. Cum nu exista alt martor despre

persecuțiile seleucide și rezistența față de elenizare decât aceste cărți, numele de „Macabei” s-a impus. Este probabil ca titlul să fi fost dat mai întâi așa-zisului rezumat al operei lui Iason din Cyrene, care povestește faptele lui Iuda Macabeul. Apoi titlul va fi trecut la versiunea greacă a primei cărți, iar mai târziu se va fi extins la toate scrierile grecești referitoare la rezistența iudeilor împotriva elenizării.

III. Textul

Originalul ebraic al primei Cărți a Macabeilor s-a pierdut, astfel încât nu avem la dispoziție decât manuscrise grecești. Cel mai vechi și mai important, *Sinaiticus*, datând din secolul al IV-lea, cuprinde 1 și 4Mac.; numărul mare de iudaisme pe care le prezintă textul atestă vechimea versiunii pe care o reproduce. *Codex Alexandrinus*, din secolul al V-lea, reproduce textul tuturor celor patru cărți. *Venetus*, din secolul al VIII-lea, prezintă un text amestecat și, din acest motiv, nu este prea luat în seamă de editori; „grupul lucianic” cuprinde cinci manuscrise derivând dintr-un singur arhetip, datând de la începutul secolului al IV-lea. Principalele inovații ale recensiunii lucianice sunt: exprimarea subiectului sau complementului subînțeles, adăugiri pentru facilitarea înțelegerii; suprimarea ebraismelor.

Există traduceri latine ale textului păstrate în mai multe manuscrise: *L*, datând din secolul al IX-lea, de origine vizigotă, oferă cea mai veche versiune latină, realizată pe baza unui text grec care se îndepărtează mult de greaca obișnuită; *X*, din secolul al X-lea, manuscris de valoare inegală; *G. Sangermanensis*, prima jumătate a secolului al IX-lea, mutilat, conține omisiuni voluntare. Mai există o așa-numită *vulgata* reconstituită pe baza unor manuscrise vechi, care însă nu poate fi considerată o mai veche versiune latină.

4 Macabei se găsește în *Sinaiticus* și *Alexandrinus*; cum discursul i-a fost atribuit lui Flavius Iosephus, textul figurează și în majoritatea manuscriselor operei istoricului iudeu. Nu există o *vulgata* pentru această operă; o traducere latinească trebuie să fi existat, din moment ce Erasmus din Rotterdam spune că s-a folosit de o asemenea traducere pentru parafraza sa latină.

Pentru traducerea de față noi am utilizat textul oferit de ediția Rahlfs; pentru primele două cărți, am ținut cont și de ediția Abel, care prezintă unele diferențe față de Rahlfs: toate deosebirile față de Rahlfs au fost menționate în note.

IV. Fundamentul istoric al Cărților Macabeilor

Lovitura de pumnal care l-a asasinat în anul 336 î.H. pe Filip al II-lea al Macedoniei a aruncat pe scena politică a lumii una dintre cele mai mari și mai spectaculoase personalități ale istoriei universale, Alexandru cel Mare. Într-un răstimp incredibil de scurt, el a reușit să pulverizeze și să cucerească Imperiul pers și să treacă la organizarea unei noi structuri politice. În anul 323 moare, după o scurtă boală, nu fără să fi circulat zvonuri că ar fi fost asasinat. Scurtă vreme după dispariția lui, Imperiul se destramă, generalii săi împărțindu-și moștenirea pe care le-a lăsat-o regele macedonean.

Chiar dacă Imperiul universal pe care-l visase n-a rezistat, urma lăsată de Alexandru a fost adâncă, deoarece prin acțiunea sa el a dinamizat un mai vechi proces istoric cu consecințe incalculabile până în zilele noastre, și anume răspândirea, pe o mare parte a lumii cunoscute la acea dată, a culturii și mentalității elenice. Încă demult, începând cu secolul al VII-lea î.H., grecii au întemeiat colonii pe țărmul Mării Mediterane și al Pontului Euxin, colonii care constituiau și focare de cultură greacă. Alexandru, prin cuceririle realizate, a împins până în zone pe care nimeni nu le crezuse accesibile granițele elenismului. Chiar dacă după moartea sa unitatea Imperiului s-a spart, procesul de elenizare a lumii a continuat, deoarece diadohii și epigonii au continuat, cu mai multă sau mai puțină energie, implantarea culturii și civilizației elenice în regiunile aflate sub stăpânirea lor. În Egipt, Ptolemeii, în Siria și Mesopotamia, Seleucizii, Attalizii în Pergam au întemeiat orașe grecești după modelul Macedoneanului, au creat instituții și au favorizat răspândirea divinităților panteonului elenic. Ca orice proces, elenizarea Orientului a întâmpinat și rezistențe. Una dintre cele mai puternice a venit din partea iudeilor.

În drum spre Egipt, Alexandru a străbătut și Palestina; n-a ajuns la Ierusalim, așa cum susține Flavius Iosephus (*AI* 11,8,4), dar orașul i s-a supus, cum rezultă și din detaliile oferite de istoric. Restul povestirii prezintă încercarea iudeilor de a și-l apropria pe Alexandru, deoarece, spune Iosephus, Macedoneanul ar fi îngenuncheat în fața Dumnezeului lui Israel. În curând însă, Palestina și Siria *Koile* aveau să devină terenul de încleștare dintre Ptolemei, pe de o parte, și Antigonizi, apoi Seleucizi, pe de alta. În 312 î.H., Ptolemeu I repurtează o victorie importantă asupra lui Demetrios Poliorcetul, la Gaza, prin care dobândește, pentru o vreme, controlul asupra Palestinei. În acest răstimp, istoricul grec Hecateu din Abdera a putut studia

la fața locului instituțiile și credințele iudaice, despre care a scris o carte, din păcate pierdută. Dominația ptolemaică asupra Palestinei durează până în anul 200 î.H. Ptolemeu al II-lea Philadelphul ia măsuri fiscale și administrative și interzice dobândirea de sclavi dintre autohtonii Feniciei și Siriei. În Palestina se desfășoară un foarte activ comerț cu sclavi, profitabil din plin alexandrinilor: un papyrus dezvăluie că Tobias, notabil din Transiordania, i-a trimis Philadelphului, printre altele, patru sclavi, dintre care doi erau circumciși (Pap. Cairo-Zenon 59003 și 59019). Concomitent au loc confiscări de pământuri în Iudeea. Răspândirea iudeilor se canalizează mai ales spre Alexandria, unde se constituie o comunitate iudaică puternică.

În acest context are loc traducerea Torei (Pentateuhului) în greacă, despre care ne informează pe larg *Scrisoarea lui Pseudo-Aristeas către Philocrates*, din nefericire nedată și conținând unele anacronisme (de pildă, menționarea lui Demetrius din Phaleron în timpul Philadelphului). Aristeas susține că traducerea a fost comandată de biblioteca din Alexandria pentru o bună cunoaștere a literaturii universale, dar este foarte posibil ca ea să fi fost necesară iudeilor alexandrini care nu mai stăpâneau ebraica⁴. Dar Aristeas subliniază o realitate care va juca rolul esențial în evenimentele relatate de Cărtile Macabeilor: unicitatea și universalitatea Dumnezeuului lui Israel și modul în care poporul a știut să-și păstreze credința. Elenismul face progrese și printre iudei, mulți convertindu-se la noul mod de viață „ecumenic”. Cu toate acestea, ciocnirile sunt inevitabile atunci când se încearcă încălcarea brutală a locurilor sacrosancte: Ptolemeu al IV-lea, după bătălia de la Raphia din 217, vrea, spune legenda, să intre în toate încăperile Templului, chiar și în locuri unde nici arhierului nu-i era permis accesul permanent. Pus în situația de a se retrage, el caută răzbunare prin masacrarea iudeilor din Egipt. Povestea, probabil fantezistă, relatată în Cartea a treia a Macabeilor, atestă însă dificultățile pe care le întâmpină o încercare brutală de încălcare a tradiției lui Israel.

În anul 200, Antiochos al III-lea Megas reia în stăpânire Palestina și Siria *Koile*. Flavius Iosephus citează o „chartă” pe care seleucidul a promulgat-o, prin care îi răsplătește pe iudei pentru faptul de a-l fi ajutat în lupta cu Ptolemeu al V-lea Epiphanes, acordându-le privilegiile materiale și, mai ales, făgăduința că „poporul va trăi conform legilor sale strămoșești”.

4. Despre *Scrisoarea lui Pseudo-Aristeas*, cf. Introducerea generală la *Septuaginta 1*, București, Iași, 2004.

Instrucțiunile de aplicare au fost afișate la Templu și prevedeau interdicția de a introduce în lăcașul sfânt orice lucru pângăritor. Cu toate acestea, elenismul făcuse progrese mai ales în rândul aristocrației iudaice. Cum adoptarea civilizației elenice asigura prestigiu și promovare socială, mulți au acceptat de bunăvoie să abandoneze modul de viață ancestral⁵. În scurtă vreme însă izbucnește conflictul. Ceea ce l-a declanșat a fost, se pare, un diferend între Simon, înalt funcționar seleucid, și Onias, arhiereul. Singurele surse ajunse până la noi sunt iudaice (primele două Cărți ale Macabeilor și Flavius Iosephus); punctul de vedere seleucid lipsește. Simon îl informează pe strategul Siriei *Koile*, Apollonios, de faptul că la Ierusalim, în Templu, se află bogății colosale; strategul îi comunică informația lui Seleucos al IV-lea; acesta îl trimite la fața locului pe omul său de încredere, Heliodor, pentru a pune mâna pe tezaur. Arhiereul însă declară că în Templu nu se află decât ofrandele aduse de văduve și de orfani; trimisul seleucid vrea să pătrundă cu forța, dar o apariție miraculoasă îi zădărnicește tentativa. Intervenția divină pentru a opri un sacrilegiu era acceptată în lumea greacă: Apollo apărase sanctuarul de la Delphi împotriva perșilor și galilor.

După moartea lui Seleucos domnia îi revine lui Antiochos al IV-lea Epiphanes, care a forțat și accelerat elenizarea imperiului. Din nou ocuparea demnității de arhiereu se află la originea conflictului: Iason, fratele lui Onias, obține funcția de mare preot oferind un comision mai mare, după cutumă. Apoi se pune în fruntea acțiunii de elenizare: cere permisiunea să deschidă un gimnaziu și un *efebeion* la Ierusalim, instituții caracteristice ale civilizației grecești; probabil voia să transforme Ierusalimul într-un oraș grec. În 175, Onias îi face lui Antiochos o ofertă și mai generoasă și, drept urmare, este numit arhiereu; Iason se refugiază la Amman. Lucrurile capătă o desfășurare dramatică, deoarece Menelaos îl asasinează pe Onias și ordonă prădarea Templului. În 168, în timpul celei de-a doua campanii egiptene a seleucidului, se răspândește în Iudeea zvonul despre moartea lui. Convins de acest zvon, Iason revine la Ierusalim vrând să-și ia revanșa; dar eșuează și se exilează din nou, sfârșindu-și zilele la Sparta.

5. Primele două Cărți ale Macabeilor arată existența unui puternic curent elenizant printre iudei. Cf., între altele, N. Bentwich, 1919, p. 364, care citează o stelă descoperită la Gezer atestând sincretismul religios acceptat de elenizanti – pe o parte se află o inscripție votivă dedicată lui Heracles, iar pe cealaltă, numele lui YHWH scris cu litere grecești. Dumnezeuul iudeilor este asimilat așadar cu Heracles.

Antiochos, revenit din Egipt, ia măsuri radicale împotriva iudeilor: pornește o expediție punitivă împotriva Ierusalimului, face numeroși prizonieri și, condus de Menelaos, pătrunde în Templu, unde sacrifică o scroafă (animal spurcat pentru evrei) și pradă 1800 de talanți. Imediat promulgă un decret prin care suprimă religia și sărbătorile iudaice: Templul de la Ierusalim devine templul lui Zeus Olimpianul. În citadela din orașul sfânt este cantonată o garnizoană seleucidă. Persecuția naște martiriul. Ce l-a determinat la aceste măsuri violente este greu de spus. În 168, legatul Romei, Caius Popilius Laena, îl obligă pe Antiochos, printr-un ultimatum prezentat în forme umiltoare pentru el (cf. Polibiu, *Istorie* 29,27), să părăsească Egiptul. Se poate ca umilirea suferită să-l fi înrăit împotriva iudeilor, care îl socotiseră mort. În orice caz, visul lui era să realizeze o unificare a regatului: în acest sens sunt elocvente emisiunile monetare pe care apare Zeus, precum și un cult al monarhului asociat zeului suprem al panteonului grec. Asistăm la un efort de elenizare fără precedent. Probabil, conștient de slăbiciunile statului în fruntea căruia se afla, Antiochos al IV-lea va fi încercat să-i confere coerență, intensificându-i elenizarea. Iudeii au resimțit din plin șocul noii politici: în Ester 3,8, ministrul Aman îi recomandă lui Xerxes să nu mai tolereze ca iudeii să se conducă după propriile lor legi. Dar, chiar dacă relatarea se referă la un fapt petrecut în secolul al V-lea î.H., ea reflectă impresia creată de hotărârea lui Antiochos. În fața acestei acțiuni, ce se voia decisivă și definitivă, iudeii care doreau să-și păstreze religia și tradițiile ancestrale s-au refugiat în grotle din deșertul iudaic sau în regiunile rurale. Aici se naște mișcarea de rezistență condusă mai întâi de Mattathias și, apoi, de fiii săi Ioan, Simon, Eleazar, Iuda și Ionathan între anii 166-140, cunoscută sub numele de revolta Macabeilor. Îmbinând acțiunile militare cu intervenții diplomatice și schimburi de mesaje cu romanii și făcând concesii minore, Macabeii reușesc să restabilească Legea în toată puterea ei și să purifice Templul pângărit de seleucizi. Faptul are implicații importante, deoarece elenizarea totală eșuează; poporul iudeu își păstrează specificul, chiar dacă o influență greacă se face totuși simțită.

V. Genul literar

Primele două Cărți aparțin genului istoriografic. La baza interpretării faptelor stă credința că nenorocirile care se abat asupra iudeilor sunt efectul păcatelor săvârșite de cei care, abandonând Legea, atrag pedeapsa divină.

Suita de nenorociri poate fi curmată prin revenirea la credința adevărată, prin rugăciune și pocăință. Atunci puterea divină se manifestă nimicind adversari aparent invincibili: de multe ori Dumnezeu își trimite îngerii, care intervin direct în bătălie; nici o forță omenească nu poate face față puterii lui Dumnezeu. Poporul lui Israel n-are voie să încalce nici măcar formal Legea și, asemenea lui Eleazar, celor șapte frați și mamei lor, el trebuie să accepte, la nevoie, sacrificiul suprem pentru păstrarea nealterată a Legii. În câteva rânduri se vorbește și de viața veșnică, de care vor avea parte dreptcredincioșii („Frații noștri sunt părtașii vieții veșnice făgăduite de Dumnezeu”), în timp ce Antiochos, tiranul care-i torturează pe cei șapte frați, va fi supus judecății divine. Toată desfășurarea istoriei este ilustrarea acestei credințe.

Primele două Cărți ale Macabeilor sunt „istorice”, în sensul istoriografiei biblice, prima sobru informativă, a doua aparținând speciei numite „istorie patetică”. Sursele pot fi doar presupuse. Autorul primei cărți cunoaște bine geografia regiunii, ceea ce sugerează că era un autohton familiarizat cu locurile unde s-a desfășurat acțiunea. În 16,23, el spune despre faptele lui Ioan că au fost scrise în Cartea Analelor arhieriei sale din ziua în care i-a urmat tatălui său. Aceste Anale vor fi existat? Imposibil de răspuns. În text sunt inserate treisprezece documente, scrisori, tratate asupra autenticității cărora s-a discutat foarte mult. Editarea unor documente autentice în scrierile istorice este o raritate printre istoricii antici. Dacă documentele citate au o bază reală, atunci ele vor fi provenit dintr-o bibliotecă alcătuită după modelul bibliotecii lui Neemia (cf. 2 Macabei 2,13); existența unei arhive aflate în vecinătatea Templului e atestată de Flavius Iosephus (*Bell. iud.* 6,354). În ciuda eforturilor extrem de ingenioase și erudite ale exegeților, nu pot fi formulate în stadiul actual al documentării concluzii definitive.

Cartea a doua pune probleme și mai dificile, deoarece autorul pretinde a se fi inspirat dintr-o lucrare despre care nu știm absolut nimic. Încercările de a-l identifica pe Iason din Cyrene, autorul lucrării respective, nu au nici un suport serios⁶. Primele două scrisori citate constituie îndemnul adresat iudeilor alexandrini de a sărbători reconsacrarea Templului de la Ierusalim.

Istoria, așa cum este concepută de autorii Macabeilor, este operă de propagandă. Traducerea primei Cărți a Macabeilor în greacă și redactarea celei de-a doua direct în greacă îi viza pe evreii care nu mai știau ebraica, dar și pe greci. Avem de-a face cu texte care nu sunt doar religioase, ci și de

6. Cf. întreaga chestiune, cu bibliografie, la Abel, F., 1949, pp. XL-XLI.

propagandă partizană: ele nu menționează alte acte de rezistență decât pe cele ale lui Mattathias și ale descendenței lui. Cu toate acestea, Cărțile Macabeilor se apropie de spiritul istoriografiei grecești mai mult decât oricare carte a Vechiului Testament.

Istoriografia iudaică în limba greacă este mai veche. În sec. IV-III Hecateu din Abdera caută să le confere israeliților un trecut tot atât de prestigios ca și caldeenilor și egiptenilor. Istoricul alexandrin este doar un nume pentru noi, dar unii savanți, ca de pildă A. Momigliano, văd în el pseudonimul unuia sau mai multor scriitori iudei. Cam în anul 159 î.H., Eupolemos, un iudeu elenizat, posibil ambasador al lui Iuda Macabeul la Roma, a compus o carte despre regii iudei, unde Moise apare ca un legislator și savant universal, inventator al alfabetului, învățătorul grecilor prin intermediul Feniciei și al lui Israel. Este evident că prin asemenea opere istoricii căutau să le atribuie iudeilor un rol important în universul cultural grec. Pe aceleași coordonate se situează și teoria înrudirii dintre iudei și spartani.

VI. Canonicitatea

Problema canonizării textelor biblice de către diferitele tradiții este foarte complexă. Simplificând, am putea spune că în secolele I î.H. și I d.H., colecțiile denumite „Legea” și „Profeții” erau clar constituite, însă mai exista o categorie, numită uneori, generic, „Scrieri”, cu un conținut destul de eterogen, iar „tabla de materii” a Bibliei alexandrine reflectă această situație. La așa-numitul „conciliu de la Iamnia” de la sfârșitul secolului I d.H., evreii, simțind nevoia unei precizări, nu au acceptat drept „cărți inspirate” decât pe acelea a căror elaborare era tradițional datată înainte de Ezdra. Poate din acest motiv, originalele ebraice/aramaice ale cărților mai târzii nu au mai fost copiate în timp și, în bună parte, s-au pierdut. Biserica creștină, apărând înainte de Iamnia, moștenește o colecție destul de variată a „Scrierilor”, problema stabilirii unui canon oficial punându-se abia în secolele următoare.

În privința Cărților Macabeilor, trebuie făcută o distincție între grupul primelor două și fiecare dintre ultimele două. Origen atestă existența unui original ebraic al primei Cărți a Macabeilor, intitulat, după el, *Sarbeth sabaniel*, arătând că cel puțin 1Mac. făcea parte de corpusul VT al Bisericii din Alexandria, în jurul anului 200. În secolul al IV-lea, ms. *Vaticanus* nu le cuprinde; în schimb, lista canonului 84 din *Canoanele Apostolice* cuprinde 1-3Mac. Ms. *Sinaiticus*, din același secol, are doar 1Mac. și 4Mac.; în schimb, *Alexandrinus*, din sec. al V-lea, le cuprinde pe toate patru. Se

observă deci că întreg grupul macabeian a rămas într-o poziție de graniță a corpusului VT al Bisericii grecești de la început, iar 3-4Mac. sunt mai puțin admise decât 1-2Mac.

Tradiția patristică apuseană s-a confruntat cu necesitatea unei stabiliri a canonului VT mai ales sub impulsul lui Ieronim (care valorizează *hebraica veritas*), în timp ce Augustin, de pildă, promova „lista mare”. Decizia conciliilor africane Hippo (393) și Carthagina (397), aprobate de Roma (dar deja după sinodul roman din 382), este de a accepta, pe lângă cărțile canonului ebraic, alte șapte, păstrate doar în greacă: Cartea Înțelepciunii lui Solomon, Ecclesiasticul (Sirach), Baruch, Tobit, Iudit, 1 și 2 Macabei, precum și adaosurile de la Ester și Daniel; cărțile formând acest grup au primit, în timp, numele de „deuterocanonice”. Reforma protestantă din sec. al XVI-lea a respins cărțile păstrate numai în grecește, numindu-le „apocrife”. Totuși, multă vreme Bibliile protestante le-au inclus, grupate la sfârșitul volumului, dar nu li se mai recunoștea o autoritate de credință. Ca o reacție catolică la această respingere, Conciliul Tridentin (1546) a formulat în mod solemn și definitiv acceptarea ca inspirate a cărților deuterocanonice. În Biserica Răsăritului, aceste cărți (cele șapte plus adaosurile, acceptate oficial de la conciliul constantinopolitan „in Trullo” din 692) sunt numite uneori *anagignoskomena*, litt. „cărți care sunt citite” sau „bune de citit”, diferite de cărțile canonice cu privire la autoritate, dar făcând totuși parte din Scriptură și utile pentru formarea credincioșilor⁷. Tradiția catolică numește „apocrife” celelalte cărți cu „pretext biblic”, care nu sunt socotite inspirate, cum ar fi *Testamentele celor doisprezece patriarhi*, *1Ezdra*, *Cartea Jubileelor* etc. și pe care protestanții le numesc „pseuoepigrafe”. Toți sunt însă de acord să plaseze 3-4Mac. în această ultimă categorie.

VII. Cărțile Macabeilor în literatura iudaică

În ciuda importanței subiectului, în ciuda faptului că prima Carte a Macabeilor a fost scrisă în ebraică și că versiunea originală a circulat încă multă vreme, cărțile Macabeilor nu sunt menționate în scrierile iudaice. Doar câteva aluzii din Talmud par a se referi la ele. Ipoteza acceptată de Abel pentru această absență paradoxală este că „tradiția iudaică a căutat să

7. Cf. *Towards the Great Council Introductory Reports of the Interorthodox Commission in preparation for the most Great and Holy Council of the Orthodox Church*, London, S.P.C.K., 1972, p. 4.

înăbușe deliberat originile istorice, adică hasmoneene, ale sărbătorii Hanuka” (1949, p. XV). Literatura rabinică nu-l pomenește pe Iuda. Ieronim pare a fi cunoscut unele scrieri care menționau fapte ale Macabeilor. Prima utilizare largă a lui 1 Macabei o întâlnim la Flavius Iosephus în *Antichități iudaice* 12 și 13, unde se inspiră din ea mai ales pentru a descrie rezistența iudaică împotriva politicii de elenizare declanșate de seleucizi. Istoricul iudeu folosise alt izvor pentru aceeași perioadă în *Bellum iudaicum*, un izvor grec probabil, deoarece întâlnim judecăți care contravin credințelor iudaice, de pildă considerațiile asupra „sectelor”, obiceiurilor și sărbătorilor iudaice. Surprinzătoare este absența oricărei interpretări religioase a faptelor istorice. Cu alte cuvinte, în *Bellum iudaicum*, capitolele de istorie veche sunt dependente de o sursă elenistică necunoscută care interpretează istoria iudeilor fără a înțelege specificul poporului lui Israel. În *Antichități iudaice*, în schimb, el utilizează, pentru perioada care se întinde de la Antiochos Epiphanes la Antiochos Sidetes, preponderent Cartea întâi a Macabeilor, deoarece urmărește să arate unui public grec istoria poporului iudeu în relația sa cu divinitatea, așa cum răzbate ea din scrierile ebraice. Este posibil ca Flavius Iosephus să nu fi cunoscut, în 79 d.H., data lui *Bellum iudaicum*, prima Carte a Macabeilor, pe care însă o descoperise în 95, când a publicat *Antichități iudaice*.

Nici după Flavius Iosephus Cărțile Macabeilor nu s-au bucurat de atenție în scrierile iudaice. Abia târziu, în Evul Mediu, apar legende, cum sunt *Cartea Hasmoneenilor*, datând din 905 și atribuită, apocrif, celor cinci fii ai lui Mattathias; sau *Sulul lui Antiohis*, plin de invenții și variațiuni fanteziste pe tema aventurii Macabeilor. Succesul Cărților Macabeilor și al primelor două cărți în canon se datorează Părinților Bisericii.

VIII. Cărțile Macabeilor în scrierile creștine

Clement Alexandrinul menționează, în *Stromate* I,21,123, prima Carte a Macabeilor, iar în 5,14,97 τὴν τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιτομὴν, adică rezumatul din Iason din Cyrene. Ceva mai târziu, în primii ani ai secolului al II-lea, Hippolit, în *Comentariul la Daniel*, pomenește începuturile acțiunii Macabeilor, prin care s-au împlinit profețiile Scripturii. Concomitent, Tertullian, în *Adversus iudaeos* 4, întărește prin faptele Macabeilor afirmația că legea sabbatului nu este absolută: *Nam et temporibus Maccabaeorum Sabbatis pugnando fortiter fecerunt...* În deceniul al patrulea al aceluiași secol, Origen (*Exhortatio ad martyrium*) consacră exemplul martiriului lui Eleazar

(6,19-28), iar la 23-27, pe al celor șapte frați și al mamei lor. Referiri la primele două Cărți se întâlnesc și în *Epistula ad Romanos* 8,1 precum și în *Contra Celsum* 8,46. Ciprian, în *Testimonia* 3,4;15;17,53, nu numai că face referire, dar și citează textual, în traducere latină, pasaje din primele două Cărți ale Macabeilor. În sfârșit, spre a nu lungi lista, Eusebiu al Cezareii menționează și reproduce fragmente din cărțile amintite. Augustin le asigură consacrarea definitivă în Occident, subliniind, în *Contra gaudentes* 1,31,38, că iudeii nu le acceptă între scrierile legitime, dar că, în schimb, Biserica le-a acceptat: *Et hanc quidem scripturam quae appellatur Macchabaeorum, non habent iudaei sicut Legem et Prophetas et Psalmos (...) sed recepta est ab Ecclesia non inutiliter, si sobrie legatur vel audiat, maxime propter illos Macchabaeos qui pro Dei lege sicut vere martyres a persecutoribus tam indigna atque horrenda perpessi sunt.* În secolul al VI-lea, la Antiohia erau arătate mormintele Macabeilor într-o criptă sub biserică, iar un text tot din secolul al VI-lea, *Itinerarium Antonini Placentini*, semnaleză la Antiohia nouă morminte ale faimoșilor eroi ai lui Israel: *Venimus Antiochiam maiorem in qua requiescit sanctus Babylas, episcopus, et tres parvuli, et sancta Iustina et sanctus Iulianus et fratres Macchabaei, hoc novem sepulchra et super uniuscuiusque sepulchrum pendet tormenta ipsorum* (text apud Ziadé, R., 2002, p. 367). Astfel, cei șapte frați sunt puși pe plan de egalitate cu martirii creștini.

Cărțile Macabeilor intră așadar în conștiința publică prin adoptarea lor de către Părinții Bisericii, atât greci, cât și latini. Din acel moment, istoria lui Iuda și a fraților săi devine până într-atâta un bun al istoriei ecleziastice, încât teologul francez din secolul al XII-lea Pierre Comestor le consacră două capitole din *Historia scolastica* în care rezumă cele două cărți și le consideră *scripta sanctorum, quia de veritate non dubitatur, ab ecclesia recipiuntur.* În 1442, în bula promulgată de papa Eugeniu al IV-lea, primele două Cărți ale Macabeilor sunt incluse solemn între scrierile inspirate fiind menținute în canon de Sinodul de la Trento. Înșiși iudeii recunosc că salvarea de la naufragiul literar a acestor cărți importante, mai ales pentru istoria lui Israel, se datorează încorporării lor între operele de referință pentru creștini.

IX. Panegiricele creștine ale Macabeilor

Pe lângă menționarea celor patru Cărți ale Macabeilor în patristică, pe lângă utilizarea primelor două ca izvoare pentru reconstituirea istoriei locurilor unde a apărut credința Evangheliilor, Părinții Bisericii au dezvoltat în scrierile

lor motive relatate în descrierea rezistenței opuse de iudei față de politica de elenizare a lui Antiochos al IV-lea Epiphanes. Motivul predilect este, în chip firesc, martiriul lui Eleazar și al celor șapte frați relatat în Cartea a doua și reluat în a patra pe fondul filozofiei stoice. Grigore din Nazianz abordează subiectul în *Discursul al 15-lea*, adevărat panegiric al martirilor din 2 Macabei. Două teme străbat textul lui Grigore: *legitimitatea* sărbătoririi Macabeilor de către creștini și *necesitatea* omagierii lor. Episcopul reacționează împotriva celor care consideră nelegitimă pentru creștini celebrarea celor care nu s-au luptat pentru Hristos (μη μετὰ Χριστόν); el susține, interpretând hristologic Vechiul Testament, că Logosul, întrupat în Iisus, a vorbit mai dinainte oamenilor cu gândul purificat. Există o acțiune originară a Cuvântului în istorie, preexistentă venirii Mântuitorului, care pregătește momentul suprem al Întrupării. Eleazar, considerat părintele spiritual al martirilor, cei șapte frați, priviți ca un personaj colectiv, și mama lor fac parte din această categorie privilegiată de „creștini” de dinainte de Hristos.

Ioan Gură de Aur dedică trei omilii aceleași teme: *Omilia 1 și 2 despre Macabei și Omilia despre Eleazar și cei șapte frați*. În viziunea sa, Iisus Hristos a inaugurat altfel de „lupte atletice”, substanțial diferite de cele profane. Necredincioșii prezintă spectatorilor atleți viguroși fizic, care se întrec în concursuri sportive, în timp ce Hristos aduce în arenă un bătrân, o femeie bătrână și șapte copii. Bătălia dusă de Mântuitor este împotriva demonilor, împotriva răului. Spre deosebire de Grigore din Nazianz, Ioan Gură de Aur îi prezintă pe Macabei asemenea unor martiri creștini.

Astfel, Macabeii, prin gestul lor de rezistență, au „semnat” un act istoric cu consecințe în istoria universală, iar prin valorizarea exemplului lor de către scriitorii creștini, ei au devenit un „bun” al culturii europene: Rafael va picta un episod macabeic, iar Händel va compune faimosul oratoriu „Juda Macabeul”.

Gheorghe Ceaușescu

1 MACABEI

I Macabei

1¹ Și a fost așa: după ce Alexandru, macedoneanul, fiul lui Filip, care a plecat din pământul Chetiim, l-a bătut pe Darius, regele persilor și al meziilor, și a domnit în locul acestuia mai întâi peste Elada,² a purtat nenumărate războaie, a cucerit cetăți și a răpus [mulți] regi ai pământului.³ Și a ajuns la marginile pământului și a luat prăzi de la multe popoare. Și pământul s-a liniștit în fața lui și [atunci] inima i s-a înălțat și i s-a umplut de trufie.⁴ Și, ridicând o oștire preaputernică, a stăpânit țări, neamuri și regi, care au ajuns să-i plătească tribut.⁵ Iar mai apoi a căzut la pat și a știut că va muri.⁶ Și i-a chemat pe cei mai străluciți slujitori ai săi, care crescuseră alături de el din tinerețe și, încă în viață fiind, le-a împărțit împărăția.⁷ Și Alexandru a murit după ce a domnit doisprezece ani.⁸ Și au stăpânit slujitorii săi, fiecare în ținutul său.⁹ Și după moartea lui s-au încoronat toți și apoi fiii lor, timp de mulți ani, și au înmulțit relele pe pământ.¹⁰ Și a crescut din neamul lor un

1,1 Alexandru Macedon, născut în 356 î.H. la Pella, domnește din anul 336 și moare în 323 la Babilon. Flavius Iosephus (*AI* 11,305) pretinde că Alexandru s-ar fi dus la Ierusalim și că s-ar fi convertit la religia iudaică. ♦ „Chetiim”: inițial erau numiți așa locuitorii Chitionului, în Cipru, apoi ciprioții în general, mai târziu greco-macedonenii și, în sfârșit, romanii. Flavius Iosephus (*AI* 1,128) explică astfel faptul: „Judeii numesc Chittim toate insulele și majoritatea popoarelor de pe coastă.” Cu sensul de „romani”, termenul apare pentru prima oară în Dan. 11,30: „Și vor sosi corăbiile din Chittim împotriva lui, și el își va pierde curajul.” Este vorba de Antiochos Epiphanes și de ultimatumul adresat lui de Popilius Laena în 168 î.H. Cuvântul se regăsește și în manuscrisele de la Qumran, unde pare a fi un termen generic comparabil cu grecescul „barbar”; este un termen universal aplicabil oricărui străini. Chiar dacă romanii sunt bine priviți în primele două cărți ale Macabeilor, e de notat că ei sunt reprezentați de a patra fiară din Daniel (Dan. 7,7). ♦ Darius al III-lea domnește între 336-330.

1,3 „s-a liniștit”: expresie biblică, cf. Jud. 3,11 etc.

1,4 „regi”: gr. τύραννοι, termen mult mai rar decât βασιλεῖς.

1,8 După moartea lui Alexandru, urmașii săi, „diadohii” și-au împărțit imperiul: Antipatros, Macedonia și Grecia; Antigonos, Frigia, Licia, Pamfilia; Ptolemeu, Egiptul; Attalos, Pergamul; Seleucos, Siria și Babilonia.

1,10 „vlăstar”, gr. ῥίζα, *litt.* „rădăcină”. ♦ Antiochos al III-lea Megas (223-187 î.H.), tatăl lui Antiochos al IV-lea Epiphanes (175-164 î.H.). ♦ „...domniei grecilor”: evenimentele

vlăstar păcătos, Antiochos Epiphanes, fiul regelui Antiochos, care a fost ostatec la Roma; și el a ajuns rege în anul o sută treizeci și șapte al domniei grecilor.

¹¹ În acele zile s-au ivit din Israel oameni fără de lege care îi îndemnau pe mulți, spunându-le: „Hai să facem legământ cu neamurile din jurul nostru, căci, de când ne-am rupt de ele, multe nenorociri ne-au ajuns.” ¹² Și plăcut a fost în ochii lor îndemnul; ¹³ și unii din popor, bucuroși, s-au dus la rege, și regele le-a dat deplină putere să urmeze rânduielile neamurilor păgâne. ¹⁴ Și au construit în Ierusalim un gimnaziu după obiceiurile neamurilor păgâne ¹⁵ și și-au îndepărtat tăierea împrejur, și s-au îndepărtat de legământul sfânt, și s-au unit cu neamurile păgâne, și s-au vândut spre a săvârși răul.

¹⁶ Și [când] s-a întărit domnia lui Antiochos, i-a venit lui în minte să stăpânească și pământul Egiptului, spre a stăpâni peste cele două regate. ¹⁷ Și a pornit spre Egipt cu oaste puternică, cu care de luptă, elefanți, călăreți și flotă mare; ¹⁸ și s-a războit cu Ptolemeu, regele Egiptului; și Ptolemeu a dat înapoi din fața lui, și a fugit, și au căzut mulți răniți. ¹⁹ Și au

sunt date după calendarul seleucid; 1Mac. folosește, cu unele excepții, calculul autumnal, după care era seleucidă începe în octombrie 312 î.H., în vreme ce în 2Mac. (și în câteva locuri din 1Mac.) se folosește calculul vernal, după care era începe la 3 aprilie 311.

1,11 „oameni”, *litt.* „fii” – semitism.

1,14 „gimnaziu”: spațiu pentru exerciții fizice, în care se practica un adevărat cult al corpului omenesc nud. Gimnaziile erau cele mai importante „arme” culturale pentru elenizarea evreilor. Evreii tradiționali vedeau în ele principalul mijloc de ocupație și aculturație (vezi, între alții, Momigliano, A., 1975).

1,15 „și-au îndepărtat tăierea împrejur”, *litt.* „și-au [re]făcut prepuțuri”. Prin refacerea unor prepuțuri artificiale, evreii aculturați, elenizați, îndepărtau urma cea mai concretă a apartenenței la Israel. Acest gest era impus și de faptul că, în gimnaziile, exercițiile fizice se practicau cu trupurile complet dezbrăcate. ♦ Politica de elenizare promovată de Antiochos Epiphanes și-a găsit numeroși sprijinitori între iudei; conflictele între aceștia și iudeii rămași credincioși Legii vor avea o pondere însemnată în desfășurarea evenimentelor. Războiul împotriva lui Antiochos este dublat de un adevărat și sângeros război civil, între evreii „tradiționaliști” și „moderniști”.

1,18 Este vorba despre Ptolemeu al VI-lea Filometor (180-145 î.H.).

1,19 Pradă luată din cetăți era rezervată soldaților, iar bogățiile templelor reveneau regelui; templele adăposteau bogății importante, iar capturarea lor era denumită cu termenul *hierosylie* („jefuirea templelor”); acțiunile în Egipt ale lui Antiochos Epiphanes sunt menționate de Polibiul (27,17); papirusul 781 de la Tebtunis pomenește prădarea marelui templu al lui Amon din Arsinoe de către Antiochos; conform oracolelor sibiline, regele și-a trimis prada bogată pe mare de la Alexandria. Cât de important a fost câștigul

fost cucerite cetățile întărite din țara Egiptului, și [regele] a luat prăzile din țara Egiptului.²⁰ Și s-a întors Antiochos după ce a cucerit Egiptul, în al o sută patruzeci și treilea an, și a pornit împotriva lui Israel și împotriva Ierusalimului cu oaste puternică.²¹ Și, în trufia sa, a intrat în templu și a luat altarul de aur și sfeșnicul luminii cu tot ce ținea de el²² și masa [pâinilor] punerii înaintea și cupele, ibricile, cățuile de aur, și perdeaua, și coroanele și podoaba de aur care se afla pe fațada templului, pe toate le-a luat;²³ și a luat aurul și argintul și lucrurile de preț și a luat comorile ascunse pe care a putut să le găsească;²⁴ și, luându-le pe toate, a plecat spre țara sa, [după ce] săvârșise măcel și grăise cu mare trufie.²⁵ Și a fost mare jale în Israel, în toate locurile sale.²⁶ Și au suspinat căpeteniile și bătrânii, fecioarele și tinerii n-au mai avut putere, și frumusețea femeilor s-a ofilit.²⁷ Toți mirii cântau bocete și curgeau lacrimi în camera miresei.²⁸ Pământul s-a cutremurat din pricina locuitorilor săi și toată casa lui Iacob s-a acoperit de rușine.

²⁹ După doi ani de zile, regele a trimis în orașele lui Iuda un dregător pentru străngererea dărilor, care a intrat în Ierusalim cu oaste puternică.³⁰ Și cu viclenie le-a zis lor vorbe de pace, și [iudeii] l-au crezut. Dar, pe neașteptate, a căzut asupra orașului și i-a dat o mare lovitură, și a ucis mult popor din Israel.³¹ Și a luat pradă din oraș, și l-a ars cu foc, și i-a dărâmat

rezultă din Polibiu 28,15, unde istoricul relatează că regele sirian a trimis la Roma trei ambasadori cu o coroană de cincizeci de talanți și că a distribuit orașelor grecești încă o sută de talanți, fără ca prada să-i fi fost diminuată semnificativ.

1,20 „în al o sută patruzeci și treilea an...” = toamna lui 169 î.H. ♦ „cu oaste puternică”, gr. ὄχλος βορᾶι, *lit.* „cu mulțime grea” (se subînțelege „de soldați”).

1,21 „templu”, gr. ἁγίασμα, *lit.* „[lăcașul] sfânt, sanctuar”. Enumerarea obiectelor sustrate din Templu oferă, subliniază Abel, p. 11, analogii cu 4Rg. 25,14 sq., unde este vorba de distrugerea Templului de către caldeeni. Catapeteasma este faimoasa draperie aflată la intrarea Templului; a figurat după toate probabilitățile ca *ex voto* al lui Antiochos la templul lui Zeus de la Olimpia; Pausanias (5,12,2) spune că era împodobită cu broderii asiriene și colorată cu purpură. Printre obiectele sustrate se aflau și bronzuri votive, pe care succesorii lui Antiochos le-au dăruit sinagogii din Antiohia.

1,26-28 Efectele acțiunii lui Antiochos împotriva lui Israel sunt exprimate sub forma unei lamentații.

1,31 Conform celor relatate de Flavius Iosephus (*Bell. Iud.* 1,31-32), iudeii au încercat să se emancipeze în timpul conflictului dintre Antiochos Epiphanes și Ptolemeu al VI-lea. Acțiunea seleucidului este, așadar, o replică dură la această tentativă. Defecțiunea Iudeii este menționată și în 2Mac. 11,5. Flavius Iosephus și 2Mac. 11,5 preiau, conform interpretării lui Bickermann (*apud* Abel), o tradiție seleucidă:

casele și zidurile de împrejmuire.³² Și i-au dus femeile și copiii în robie și au luat cu ei vitele.³³ Iar cetatea lui David au reclădit-o cu zid mare și puternic, cu turnuri tari, și au prefăcut-o în Cetățuie pentru ei.³⁴ Și au pus acolo un neam păcătos, oameni fără de lege care s-au întărit în ea.³⁵ Și au adus acolo arme și hrană și toată prada pe care o luaseră din Ierusalim și [fortăreața] a devenit o mare capcană.³⁶ Și a ajuns ca un loc de pândă împotriva templului și un vrăjmaș rău pentru Israel în orice vreme.³⁷ Și au vărsat sânge nevinovat în jurul templului și au pângărit templul.³⁸ Atunci locuitorii Ierusalimului au fugit din pricina lor și [Ierusalimul] a devenit sălaș al străinilor; [cetatea] a devenit străină pentru cei născuți din ea și copiii ei au părăsit-o.³⁹ Templul s-a făcut pustiu ca un deșert, sărbătorile ei s-au prefăcut în jale, sabaturile ei, în ocară, cinstea ei, în batjocură.⁴⁰ Și pe cât fusese odinioară de slăvită, pe atât de înjosită era acum și măreția ei s-a preschimbat în jale.

⁴¹ Și a scris regele în tot regatul său ca toți [supușii] să fie un singur popor⁴² și fiecare să-și părăsească datinile sale. Și toate neamurile s-au

1,33 „Cetățuie”, gr. ὄκρο: localizarea cetății seleucide a făcut să curgă multă cerneală; cea mai plauzibilă ipoteză îi aparține lui P. Vincent într-un studiu topografic publicat în *RB* 1934, p. 205 sq.: „Acra sirienilor, așa cum o prezintă prima carte a Macabeilor, pare așadar a-și fi găsit cea mai bună localizare pe promontoriul de nord-est al mării coline occidentale spre extremitatea cartierului evreiesc de sus (*apud* Abel, p. 17), adică pe locul unde se află palatul Hasmonaieilor.”

1,34 Înconjurat cu o incintă puternică, cartierul denumit Cetatea lui David a devenit pentru forțele de ocupație o ὄκρο, adică o fortăreață așezată pe înălțime; termenul s-a încetățenit și a fost adoptat și de iudei. „Acra” era considerată de seleucizi drept un *polis* cu teritoriu propriu, sanctuar și gimnaziu; toate acestea constituiau „o cursă periculoasă” a elenismului împotriva iudeilor.

1,36 „vrăjmaș rău”, *litt.* „diavol rău”: singura ocurență a acestui cuvânt în Cărțile Macabeilor. În LXX există aproximativ 30 de ocurențe, cele mai multe în Cartea lui Iov.

1,37 Urmează o elegie al cărei paralelism este tipic biblic, în fapt o nouă lamentație.

1,42 Antiochos era un promotor al elenismului și a încercat convertirea tuturor „barbarilor” la civilizația elenică; în ce-i privește pe iudei, Tacitus, un adversar al acestora (*Hist.* 5,8,2) caracterizează în următorii termeni acțiunea seleucidului: *Postquam Macedones praepoluere, rex Antiochus demere superstitionem et mores dare adnisis, quo minus taeterrimam gentem in melius mutaret.* „După ce macedonenii și-au instaurat dominația, regele Antiochos a încercat să le îngrădească religia și să introducă moravuri grecești, pentru a civiliza acest neam respingător...”. Bizantinul Malalas (*Chronographia* 205-207), reluând probabil o versiune seleucidă, îi descrie pe iudei drept rebeli care, profitând de înfrângerea lui Antiochos în Egipt, unde se dusesese pentru a-i sprijini pe

supus cuvântului regelui. ⁴³ Și mulți din Israel au primit cu plăcere religia lui și au adus jertfe idolilor și au pângărit sabbatul. ⁴⁴ Și a trimis regele prin crainici scrisori către Ierusalim și către orașele din Iuda, să umble după datini străine de pământul [lor] ⁴⁵ și să oprească de la altar arderile de tot, și jertfa, și libația; și să pângărească sabbaturile și sărbătorile; ⁴⁶ și să necinstească templul și pe cei sfinți; ⁴⁷ să construiască altare păgânești, incinte și sanctuare pentru idoli și să jertfească porci și animale necurate; ⁴⁸ și să-i lase pe fiii lor netăiați împrejur și să-și spurce sufletele cu tot felul de lucruri necurate și pângăriri, ⁴⁹ încât să uite Legea și să schimbe toate rânduielile; ⁵⁰ iar cine nu va face după cuvântul regelui, să fie ucis. ⁵¹ Astfel a scris [regele] în tot regatul său și a pus supraveghetori peste tot poporul; și a poruncit tuturor orașelor lui Iuda ca toate să aducă jertfe zeilor. ⁵² Și mulți din popor s-au adunat cu ei, toți cei care se lepădaseră de Lege, și au făcut rele pe pământ; ⁵³ iar pe [adevărații] israeliți i-au silit să se ascundă în tot felul de ascunzători. ⁵⁴ În ziua a cincisprezecea a lunii Chaseleu, în al o sută patruzeci

iudei, l-ar fi trădat pe acesta și s-au ridicat împotriva lui; versiunea este o încercare de legitimare a acțiunilor antiiudaice ale seleucidului.

1,43 „religia”, gr. λατρεία, *litt.* „cult adus lui Dumnezeu”.

1,44 „scrisori”, gr. βιβλία: este vorba de actul oficial; pluralul pare a indica existența mai multor exemplare ale aceluiași act. Aristocrația a fost câștigată în favoarea elenismului; *cf.* și 2Mac. 11,24.

1,47 Porcul era un animal predilect în alimentația grecilor și romanilor și, în consecință, o ofrandă foarte apreciată de zei; era sacrificat în special pentru divinitățile agrare (Demeter, Dionysos) sau pentru divinitățile infernale. Purcelușii constituiau victime sacre prin definiție. Spre deosebire de greci și de romani, iudeilor le era interzisă carnea de porc, chiar dacă ea fusese utilizată de populațiile primitive palestinene. Se poate recunoaște o referire implicită la profețiile din Ieremia 7,1-15 și Iezechiel 8,7-16. După 2Mac. 6,2, Antiochos a poruncit transformarea Templului în templul lui Zeus Olimpianul. Ieronim (*In Daniele* 2,8,13b-14) spune că regele a dispus așezarea în Templu a unei statui a lui Zeus Olimpianul. Templul de pe muntele Garizim a fost transformat în sanctuar al lui Zeus Xenios. În același timp, cultul împăratului era asociat zeului suprem al panteonului grec; cu ocazia sărbătorilor imperiale se aduceau jertfe păgâne pe altarul arderilor de tot.

1,50 Textul este polemic, astfel încât nu reproduce spiritul decretelor seleucide; Flavius Iosephus (*AI* 12,5,4) utilizează termeni mai apropiați de sensul documentelor oficiale.

1,54 „în ziua... și cincilea an”: 8 decembrie 167 î.H. ♦ „Urâciunea Pustiirii”, gr. βδέλυγμα ἐρεμώσεως, metaforă pentru orice prezență profanatoare. Traducerea exactă, în conformitate cu lexicul prezentei ediții, ar fi „spurcăciunea pustiirii”, termenul βδέλυγμα fiind în mod sistematic echivalat prin „spurcăciune”. Totuși, pentru formula „tehnică”, βδέλυγμα ἐρεμώσεως, care va apărea și în Cartea lui Daniel, am păstrat echivalarea

și cincilea an, a construit Urâciunea Pustiirii pe altar. Și în orașele lui Iuda, de jur împrejur, au construit altare păgâne;⁵⁵ și aduceau jertfe la ușile caselor și în piețe.⁵⁶ Și cărțile Legii pe care le-au găsit le-au rupt și le-au ars în foc.⁵⁷ Și unde se găsea la cineva cartea Legământului și dacă cineva urma Legea, hotărârea regelui îl da pieirii.⁵⁸ Și cu această împuternicire, așa făceau în Israel împotriva celor descoperiți, lună de lună, prin cetăți.⁵⁹ Iar în a douăzeci și cincea zi a lunii ei au adus jertfe pe altarul păgân care se afla pe locul altarului [templului].⁶⁰ Și pe femeile care-și tăiau împrejur copiii le-au ucis, potrivit hotărârii,⁶¹ cu copiii atârnați de gât; și [au măcelărit] și familiile lor și pe cei care săvârșiseră tăierea împrejur.⁶² Dar mulți din Israel s-au întărit și au găsit în ei puterea să nu mănânce lucruri necurate;⁶³ și au fost gata să moară decât să se spurce cu bucate și să pângărească Legământul cel sfânt; și [chiar] au murit.⁶⁴ Și mare urgie s-a abătut peste Israel.

2¹ În zilele acelea s-a ridicat Mattathias, fiul lui Ioan al lui Simon, preot dintre fiii lui Ioarib din Ierusalim, care se așezase în Modein.² Și avea cinci fii: Ioan, poreclit Gaddi,³ Simon, numit și Thassi,⁴ Iuda, numit Macabeul,⁵ Eleazar, numit Auaran, Ionates, numit Apphus.⁶ Și a văzut blasfemiile care s-au întâmplat în Iuda și în Ierusalim⁷ și a zis: „Vai! De ce m-am născut să văd prăbușirea poporului meu și prăbușirea cetății sfinte și să stau aici când este dată în mâna dușmanilor, și templul, în mâna străinilor?”⁸ Iar templul ei a ajuns asemenea unui om lipsit de cinste,⁹ lucrurile

românească tradițională, intrată deja în uzul curent („Urâciunea Pustiirii”). Pentru Părinții Bisericii (Hipolit, Pseudo-Hipolit, Ieronim etc.), „Urâciunea Pustiirii”, idolul ridicat în Templul de la Ierusalim, este un simbol al Antihristului, Antiochos însuși fiind unul dintre premergătorii Vrajmașului eshatologic. Tema este tratată amănunțit în Bădiliță, C., 2005, *passim*.

1,59 Primul sacrificiu pe altarul păgân, care era așezat pe altarul iudaic, a avut loc în 25 Kislev (16 decembrie), adică în ziua de naștere a regelui; de atunci se aduceau jertfe păgâne în aceeași zi, lunar.

2,1 În imposibilitatea de a-și exercita funcția în Ierusalim, Mattathias se retrage în Modein, oraș situat în munte, la vest de Ierusalim.

2,2-5 Gaddi apare în Num. 13,11, unde desemnează un notabil din tribul lui Manase și poate fi tradus „norocosul”; porecla de Thassi nu și-a găsit o explicație peremptorie. ♦ „Macabeul”: gr. Μακκαβαῖος este forma elenistică pentru *Maqqabāhī* (pentru acest termen, cf. Introducere, II). ♦ Auaran se traduce prin „treaz” ♦ Unele mss. au Σαφούς, greșeală din cauza scrierii continue; pentru Apphus nu există o ipoteză plauzibilă.

2,8 „Templul”: pentru prima dată apare aici ναός, termenul specific pentru Templu.

care îi aduceau slava au fost luate în robie, pruncii săi au fost uciși în piețe, tinerii săi, de sabia dușmanului.¹⁰ Ce neam nu i-a moștenit domnia și n-a pus stăpânire pe prăzile ei?¹¹ Toată podoaba ei a fost luată, și [cetatea] liberă a ajuns în robie.¹² Și iată, cele sfinte ale noastre și frumusețea noastră și slava noastră au fost pustiite; neamurile păgâne le-au pângărit.¹³ La ce bun să mai trăim?”¹⁴ Și Mattathias și fiii săi și-au sfâșiat hainele și s-au îmbrăcat în sac și au jelit amar.

¹⁵ Și cei [trimiși] de la rege care sileau spre lepădarea de Lege au ajuns în cetatea Modein, ca să aducă jertfe.¹⁶ Și mulți din Israel au trecut la ei; iar Mattathias și fiii săi s-au ținut deoparte.¹⁷ [Trimisiile] regelui i-au vorbit lui Mattathias zicând: „Ești conducător slăvit și de vază în această cetate și sprijinit de fii și de frați; ¹⁸ acum, apropie-te tu cel dintâi și împlinește hotărârea regelui, cum au făcut toate neamurile și bărbații din Iuda și cei care au rămas în Ierusalim, iar tu și fiii tăi veți fi printre prietenii regelui; tu și fiii tăi veți fi cinstiți cu argint, cu aur și cu multe daruri.”¹⁹ Iar Mattathias a răspuns și a rostit cu glas puternic: „Chiar dacă toate neamurile care se află sub stăpânirea regelui îi vor da ascultare îndepărtându-se de religia părinților noștri și se vor supune poruncilor lui,²⁰ eu, fiii mei și frații mei vom umbla în legământul părinților noștri; ²¹ ferească [Dumnezeu] să părăsim Legea și rânduielile; ²² nu vom da ascultare vorbelor regelui să ne abatem de la religia noastră nici la dreapta, nici la stânga. ²³ Și când și-a încheiat vorba, s-a apropiat un bărbat iudeu, ca în văzul tuturor să aducă jertfe pe altarul păgân din Modein, potrivit cu hotărârea regelui. ²⁴ Și l-a văzut Mattathias, și a fost înflăcărat de râvnă, și i s-au cutremurat rărunchii, și l-a cuprins o dreaptă mânie: a alergat și l-a înjunghiat pe altar; ²⁵ și l-a

2,11 Aici se încheie lamentația lui Mattathias, începută la v. 7; v. 12 reface legătura cu v. 6.

2,14 Sfășierea hainelor ca semn al durerii se întâlnește nu numai la iudei, ci și la asirieni, greci și romani.

2,18 „prietenii regelui”: demnitari înveșmântați în purpură care primeau misiuni la curte, însărcinări administrative și militare (cf. și 1Ezr. 8,11); vechi obicei oriental preluat și de Alexandru Macedon.

2,19 „sub stăpânirea regelui”, gr. ἐν οἴκῳ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως, *litt.* „în casa regalității regelui”.

2,25 „trimisul regelui”: Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 1,1,3, îl numește pe împuternicitul lui Antiochos în mod eronat Bacchides, iar în *AI* 12, 6,3, Apelles (Abel, p. 38, presupune o alterare a numelui de Apollonios; cu toate acestea propune păstrarea numelui de Apelles pentru funcționarul regal).

ucis în aceeași clipă și pe trimisul regelui, cel care [fi] silea să aducă jertfe, și a răsturnat altarul.²⁶ Și s-a înflăcărat de râvnă pentru Lege, așa cum făcuse Phinees împotriva lui Zambri, fiul lui Salom.²⁷ Și a strigat Mattathias în cetate cu glas puternic și a spus: „Oricine are râvnă pentru Lege și păstrează Legământul, să vină după mine!”²⁸ Și a fugit el și fiii săi în munte, părăsindu-și avutul în cetate.

²⁹ Atunci mulți care căutau dreptatea și judecata au coborât în pustiu, ca să se așeze acolo,³⁰ ei și fiii lor, și femeile lor, și turmele lor, fiindcă se înăspriseră asupra lor relele.³¹ Și s-a dat veste dregătorilor regelui și oștirii care se afla în Ierusalim, cetatea lui David, că niște oameni care călcaseșă porunca regelui s-au ascuns în pustiu.³² Și i-a urmărit multă oștire și i-au ajuns și s-au așezat în linie de bătaie; și s-au pregătit de război în ziua de sabbat;³³ și le-au strigat: „Până aici! Ieșiți, faceți după cuvântul regelui și veți rămâne în viață!”³⁴ Dar ei au răspuns: „Nu vom ieși și nici nu vom face după cuvântul regelui, pângărind ziua sabbatului.”³⁵ Și [aceia] au pornit război împotriva lor.³⁶ Dar ei nu le-au răspuns, nici n-au aruncat pietre asupra lor, nici nu le-au tăiat calea spre ascunzători,³⁷ spunând: „Să murim cu toții în curăția noastră; cerul și pământul ne sunt martori că ne omorâți pe nedrept!”³⁸ Și au năvălit asupra lor [în zi] de sabbat și au murit și ei, și femeile lor, și copiii lor, și turmele lor, ca la o mie de suflete de oameni.

³⁹ Când Mattathias și prietenii săi au aflat, au jeli mult pentru ei.⁴⁰ Și și-au zis unul către altul: „Dacă vom face toți cum au făcut frații noștri și nu ne vom lupta cu păgânii pentru sufletele noastre și rânduielele noastre, degrabă vom fi șterși de pe [fața] pământ[ului].”⁴¹ Și au ținut sfat în acea zi, spunând: „Oricine ar porni război împotriva noastră în zi de sabbat, să ne luptăm cu el spre a nu muri cu toții, cum au murit frații noștri în

2,26 Despre gestul lui Phinees, vezi Num. 25.

2,32 După Flavius Iosephus, *AI* 13,6,2, alegerea sabbatului ca zi pentru bătălie a fost deliberată: iudeii sau încălcău Legea luptându-se sau, respectând-o, erau lipsiți de posibilitatea de a se apăra.

2,36-37 Iudeii asediați se abțin de la munci brute, cum ar fi aruncarea de pietre, baricadarea grotelor, dar rămân fermi prin vorbe și atitudine.

2,41 În 312 î.H. Ptolemeu I Soter a cucerit Ierusalimul profitând de repausul sabbatului; mai târziu, Pompeius Magnus, în 64 î.H., și-a intensificat lucrările pentru asediarea Ierusalimului în ziua sabbatului, știut fiind că în acea zi iudeii se limitează strict la defensivă. Un caz excepțional s-a produs în 66 d.H. când iudeii l-au atacat pe guvernatorul Cestius Gallus „fără să țină seama de ziua sabbatului” (Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 2,19,3).

ascunzători.”⁴² Atunci li s-a adăugat ceata assideilor, oameni viteji din Israel, toți cei devotați Legii;⁴³ și toți care fugeau de nenorociri li se alăturau; și așa se întăreau.⁴⁴ Și au alcătuit o oaste și i-au lovit pe păcătoși cu urgia lor și pe bărbații fără de lege, în mânia lor; iar cei care au scăpat au fugit la neamuri.⁴⁵ Mattathias a dat ocol împreună cu prietenii săi și au sfărâmat altarele⁴⁶ și i-au tăiat cu forța împrejur pe copiii netăiați împrejur, pe câți i-au găsit în hotarele lui Israel;⁴⁷ și i-au izgonit pe cei trufași și lucrarea a fost dusă la bun sfârșit prin mâna lor;⁴⁸ au smuls Legea din mâna păgânurilor și a regilor și nu s-au plecat în fața păcătoșilor.

⁴⁹ Și [când] i s-a apropiat lui Mattathias sfârșitul, le-a spus fiilor săi: „Acum s-a înstăpânit trufia și ocara și vremea răsturnării și urgia mâniei.⁵⁰ Acum, copiii, înflăcărați-vă de râvnă pentru Lege și dați-vă viața pentru Legământul părinților noștri;⁵¹ amintiți-vă de faptele strămoșilor pe care le-au săvârșit la vremea lor și veți dobândi faimă mare și nume veșnic.⁵² Oare Avraam nu a fost găsit credincios în mijlocul ispitei și nu i s-a socotit aceasta ca dreptate?⁵³ Iosif la ceas de restriște a păzit porunca și a ajuns stăpânul Egiptului.⁵⁴ Phinees, părintele nostru, pentru râvna sa

2,42 „Assideii” (gr. Ασσιδαῖοι): „cei drepiți” din *Cartea lui Enoh*, precursorii fariseilor.

2,47 „cei trufași”, gr. υἱὸὶ τῆς ὑπερηφανίας, *litt.* „fiii trufiei”, ebraism desemnându-i pe emisarii lui Antiochos care se laudau că au lichidat religia iudaică.

2,48 „Regii” sunt Antiochos al IV-lea Epiphanes și succesorii săi. ♦ „nu s-au plecat... păcătoșilor”, *litt.* „nu au dat corn păcătoșilor”: „cornul” era metafora obișnuită a puterii.

2,51-61 Urmează un text poetic caracterizat mai degrabă prin simetrie decât prin paralelism; fiecare vers este compus din două hemistihuri, primul exaltând meritele unui personaj, al doilea, binefacerile primite de acesta.

2,52-60 Avraam a fost pus la încercare de YHWH, care i-a cerut sacrificarea unicului său fiu (Gen. 15,5 și urm.); Iosif este exemplul clasic pentru statornicia întru Lege, căci n-a cedat, deși a fost vândut unor negustori străini și calomniat de soția lui Putifar; Phinees, menționat mai înainte, este al treilea mare preot după Aaron și Eleazar, tatăl său; Mattathias nu este fiul lui Phinees, expresia „părintele nostru” indicând o filiație spirituală; Iisus Nave – Ἰησοῦς fiind transcrierea grecească a lui *Y'hōšua'* – este succesorul lui Moise (cf. Num. 27,16-23); Chaleb a făcut elogiul Canaanului contrazicându-i pe defetiști (Num. 13,30; Iis. Nav. 14,6-15); Ilie a fost un adversar necondiționat al zeului Baal (1Rg. 18,10.15-18) și a fost ridicat la ceruri (2Rg. 2,1.11); Anania, Azaria, Misael, cei trei tineri ieșiți teferi din foc; Daniel, erou al unor povestiri pilduitoare, din cartea cu același nume. Virtutea lui Daniel este „curăția”. Termenul grecesc, ὀπλότης, are un spectru semantic larg: „simplitate”, „nevinovăție”, „fire curată”.

2,54 „pentru râvna sa aprinsă”, gr. ἐν τῷ ζήλωσσι ζῆλον, *litt.* „râvnind râvnă” – semitism.

aprinse a dobândit legământ de preoție veșnică.⁵⁵ Iisus, întrucât a împlinit cuvântul [Domnului], a ajuns judecător în Israel.⁵⁶ Chaleb, pentru că a dat dreaptă mărturie în adunare, a primit pământ ca moștenire.⁵⁷ David, pentru evlavia sa, a moștenit tronul regesc pe veci.⁵⁸ Ilie, aprins de râvnă pentru Lege, a fost ridicat în cer.⁵⁹ Anania, Azaria și Misael, prin încrederea lor, au fost izbăviți din foc.⁶⁰ Daniel, în curăția lui, a fost scăpat din gura leilor.⁶¹ Și astfel înțelegeți, din generație în generație, că toți cei care nădăjduiesc în Domnul, nu-și vor pierde tăria.⁶² Și de vorbele păcătosului să nu vă temeți, căci slava lui e întru spurcăciune și [mâncare pentru] viermi;⁶³ astăzi se ridică, și mâine nu-l mai vezi, căci s-a și întors în țărâna lui, și gândurile lui vor pieri.⁶⁴ Voi, copii, îmbărbătați-vă și fiți tari întru Lege, deoarece în ea vă veți găsi slava.⁶⁵ Și iată-l pe Simon, fratele vostru, știu că este un om bun la sfat; pe el să-l ascultați în toate zilele, el vă va fi tată.⁶⁶ Iar Iuda Macabeul, viteaz încă din tinerețe, el să fie conducătorul oștirii și să poarte războiul [împotriva] popoarelor.⁶⁷ Voi să adunați la voi pe toți cei care înfăptuiesc Legea și să împliniți răzbunarea poporului vostru;⁶⁸ plătiți-le pe măsură păgânilor și luați seama la poruncile Legii.⁶⁹ Și i-a binecuvântat, și s-a adăugat la părinții săi.⁷⁰ A murit în anul o sută patruzeci și șase și l-au înmormântat în mormântul părinților săi la Modein; și l-a jelit întregul Israel cu jale mare.

3¹ Și în locul lui s-a ridicat Iuda numit Macabeul, fiul lui.² Și l-au ajutat toți frații săi și toți cei care s-au alipit de tatăl său și purtau războiul lui Israel cu voie bună.³ [Iuda] a dus departe faima poporului său și a îmbrăcat platoșa asemenea unui uriaș; și a luat armele de luptă și a pornit război ocrotindu-și tabăra cu sabia.⁴ Și a fost asemenea unui leu în faptele sale și asemenea unui pui de leu care răcnește după pradă.⁵ Și i-a urmărit pe nelegiuții căutându-i, și pe cei care îi hărțuiau poporul i-a dat pradă focului.⁶ Și au dat înapoi nelegiuții de frica lui și toți lucrătorii fărădelegii s-au cutremurat; și propășea izbăvirea în mâna lui.⁷ Și i-a amărât pe mulți regi, dar l-a bucurat pe Iacob cu faptele sale și până în veac va fi amintirea lui, spre binecuvântare.⁸ Și a străbătut orașele lui Iuda și i-a nimicit din ele

2,57 „evlavia”: gr. ἔλεος, *litt.* „milă”, traduce de obicei ebr. *hesedh*, „bunăvoință, îndurare”.

3,3-9 Odă spre cinstirea lui Iuda Macabeul.

3,7 „mulți regi”: este vorba despre Antiochos al IV-lea, Antiochos al V-lea și Demetrios I.

pe cei fără de lege și a abătut urgia de la Israel; ⁹ și faima lui a ajuns până la capătul pământului și i-a adunat pe cei gata să piară.

¹⁰ Însă Apollonios a adunat neamuri păgâne și oaste mare din Samaria, spre a porni război împotriva lui Israel. ¹¹ Și, aflând acestea Iuda, i-a ieșit în întâmpinare, l-a înfrânt și l-a ucis; și au căzut mulți răniți și cei care au scăpat au luat-o la goană. ¹² Și au luat prăzi de la ei, iar Iuda a luat sabia lui Apollonios și lupta cu ea în toate zilele. ¹³ Seron, căpetenia armatei siriene, a auzit că Iuda a strâns o mulțime mare și adunare de credincioși cu el, ca să pornească la război; ¹⁴ și a spus Seron: „Îmi voi face un renume și voi fi slăvit în regat; așadar, mă voi război cu Iuda și cu toți cei care împreună cu el au disprețuit cuvântul regelui.” ¹⁵ Și a pornit și a ridicat cu sine oștire puternică de nelegiuți să-l ajute să se răzbune pe fiii lui Israel. ¹⁶ Când a ajuns la urcușul Baithoronului, i-a ieșit în întâmpinare Iuda cu câțiva oameni. ¹⁷ Dar [aceștia], când au văzut oștirea venind înaintea lor, i-au spus lui Iuda: „Oare cum vom putea noi, puțini fiind, să ne luptăm cu o mulțime atât de puternică? Noi, care astăzi suntem osteniți și înfomețați!” ¹⁸ Și le-a răspuns Iuda: „Este ușor ca mulți să cadă în mâinile celor puțini și nu este deosebire înaintea cerului să izbăvească prin mulți sau prin puțini. ¹⁹ Căci nu în mulțimea oștirii stă biruința în război, ci din cer [vine] puterea. ²⁰ Ei pornesc împotriva noastră plini de trufie și de fărâdelege să ne nimicească pe noi, și pe femeile noastre, și pe copiii noștri și să ne despoaie; ²¹ iar noi ne luptăm pentru viețile noastre și pentru legile noastre. ²² Și El îi va zdrobi în fața noastră; să nu vă fie frică de ei!” ²³ Când a încetat să vorbească, s-a repezit pe neașteptate împotriva lor, iar Seron a fost nimicit, cu oștirea sa, dinaintea lui. ²⁴ Și l-a urmărit la coborâșul Baithoronului până în câmpie; și

3,10 Apollonios comanda trupele din Samaritida, district al Siriei *Koile*; regiunea Ierusalimului era subordonată administrativ guvernatorului Samariei.

3,12 „prăzi”: acestea sunt de fapt rezultatul despuierii celor căzuți pe câmpul de luptă.

3,13 Seron, un *hapax* în onomastica elenistică; el este comandantul, strategul armatei Siriei; Apollonios fusese subordonatul său; cum Seron acționează din proprie inițiativă, înseamnă că trupele din subordine constituiau armata regulată din Siria *Koile* (numele complet al provinciei era „Siria *Koile* și Fenicia”; cf. 2Mac. 8,8).

3,16 Seron înainta prin Baithoronul de Jos, iar Iuda, avertizat de mișcările acestuia, îl aștepta în Baithoronul de Sus (cf. Flavius Iosephus, *AI* 12,7,1). Isprava lui Iuda este asemuită cu cea a lui Iisus Nave (2Mac. 10).

3,24 Flavius Iosephus (*Bell. Iud.* 2,19,8) descrie astfel zona în care s-a produs atacul neașteptat al lui Iuda și panica în care a intrat armata lui Seron: „De o parte și cealaltă se aflau prăpăstii și vadurile unor torente unde soldații legiunilor alunecau și piereau; nu

au căzut de la ei opt sute de oameni, iar restul au fugit în ținutul filistenilor.

²⁵ Și a izbucnit teama față de Iuda și de frații săi și groaza a cuprins pe păgânii din jurul lor; ²⁶ și a ajuns până la rege renumele lui și despre bătăliile lui Iuda povesteau neamurile păgâne.

²⁷ Când regele Antiochos a auzit toate acestea, s-a aprins de mânie și a trimis de-a adunat toate oștile regatului său, o armată grozav de puternică.

²⁸ Și și-a deschis vistieria și a plătit armatei solda pe un an și le-a poruncit să fie pregătiți pentru orice nevoie. ²⁹ Și a văzut că nu mai sunt bani în vistierie și că birurile țării sunt mici din pricina răscoalei și a nenorocirii pe care o dezlănțuise în țară nimicind datinile care erau de la începutul zilelor;

³⁰ s-a temut că nu va mai avea cu ce plăti ca înainte cheltuielile și darurile pe care le dădea odinioară cu mână largă, întrecându-i pe regii dinaintea sa;

³¹ fiind foarte descumpănit în sufletul său, a hotărât să pornească spre Persia și să ia dările provinciilor și să adune mulți bani. ³² Și l-a lăsat pe Lysias,

bărbat strălucit și din neamul regelui, mai-mare peste treburile regatului, de la fluviul Eufrat și până la hotarele Egiptului, ³³ și să aibă grijă de creșterea lui Antiochos, fiul său, până avea să se întoarcă; ³⁴ i-a dat acestuia jumătate

din oștire, și elefanții, și porunci pentru toate câte le plănuiise; [mai ales] pentru locuitorii Iudeii și ai Ierusalimului, ³⁵ să trimită împotriva lor oștire

ca să sfarme și să nimicească puterea lui Israel și rămășița Ierusalimului și să șteargă amintirea lor din acel loc; ³⁶ și să așeze pe fiii străinilor în toate

hotarele lor, și pământul lor să-l împartă. ³⁷ Iar regele a luat cealaltă

exista nici o posibilitate de fugă, nici o posibilitate de apărare; distruși, soldații se resemnau să geamă, să se lamenteze de disperare; ecoul făcea să răsunе strigătele de bucurie și furie ale iudeilor."

3,29 Rezistența față de elenizare se manifesta și prin neplata impozitelor.

3,31 Tacit (*Hist.* 5,8,1) vorbește de „defecțiunea” lui Arsaces; nu știm pe ce se bazează istoricul roman când face această afirmație; mai degrabă Antiochos a întreprins o acțiune ofensivă la granița orientală a imperiului.

3,32 „strălucit”: epitetul ἐβδοχοσ se acordă unei persoane pe care regele o cinstește în chip deosebit; rudele regelui constituiau o categorie superioară „prietenilor”; aveau dreptul să poarte o hlamidă de purpură prinsă cu o fibulă de aur. Lysias stăpâna ca înalt funcționar vechi satrapie persană Abarnahara, cu excepția Ciprului.

3,33 „Antiochos, fiul său”: viitorul Antiochos al V-lea Eupator.

3,37 Prezentare inexactă: Antiochos a pornit campania pentru a întări satrapiile orientale amenințate de expansionismul part. Cronologia acțiunilor lui Antiochos este incertă. Se cunoaște campania împotriva lui Artaxias, care se declarase independent și rege al Armeniei; a fost înfrânt și luat prizonier de Antiochos (Appian, *Syria* 45,66). ♦ „ținuturile de sus”: se pare că e vorba de podișul iranian.

jumătate din armată și a plecat din Antiohia, orașul domniei lui, în anul o sută patruzeci și șapte, a trecut Eufratul și a străbătut ținuturile de sus.

³⁸ Lysias i-a ales pe Ptolemeu, fiul lui Dorimenes, pe Nicanor și pe Gorgias, bărbați puternici dintre prietenii regelui, ³⁹ și a trimis împreună cu ei patruzeci de mii de pedestrași și șapte mii de călăreți să pornească împotriva ținutului lui Iuda și să-l pustiască, după cuvântul regelui. ⁴⁰ Și au pornit cu toată oastea lor, au ajuns și și-au pus tabăra aproape de Ammaus, în câmp neted. ⁴¹ Negustorii din țară au auzit de sosirea lor și au luat mult argint, aur și lanțuri și au venit la tabără pentru a-i cumpăra pe fiii lui Israel ca robi. Și li s-a adăugat o oaste din Siria și din ținutul Străinilor. ⁴² Iuda și frații săi au văzut că relele sporesc și că oștile își pun tabăra în hotarele lor și au aflat de cuvintele regelui prin care poruncise să nimicească și să spulbere poporul; ⁴³ atunci au spus unii către alții: „Să ne ridicăm poporul din prăbușire și să luptăm pentru poporul nostru și pentru cele sfinte.” ⁴⁴ Și s-a făcut adunarea [poporului], ca să se pregătească de război, să se roage și să ceară milă și îndurare [lui Dumnezeu]. ⁴⁵ Ierusalimul era nelocuit ca pustiu, și nu intra și nu ieșea nici una dintre odraslele sale; templul era călcat în picioare și fiii străinilor erau în fortăreață, lăcașul păgânilor; se ofilise voia bună a lui Iacob și amuțiseră flautul și *kinyra*. ⁴⁶ Și s-au adunat și s-au dus la Massepha în fața Ierusalimului, căci la Massepha fusese mai întâi loc de rugăciune al lui Israel. ⁴⁷ Și în acea zi au postit și s-au îmbrăcat în sac, și-au pus cenușă în cap și și-au sfâșiat veșmintele. ⁴⁸ Au desfășurat

3,39 După 2 Mac. 8,9, armata siriană cuprindea douăzeci de mii de oameni.

3,41 „au auzit de sosirea”, *litt.* „au auzit numele”: expresie care mai apare în LXX (e.g. Gen. 29,13; Num. 14,15). ♦ „o oaste din Siria”: este vorba de contingente auxiliare. ♦ „Ținutul Străinilor” este Philistia, cf. Jud., 1-4Rg., *passim* și nota 10,1 la 1Par.

3,45 „*kinyra*”: cf. 1Par. 13,8 și nota *ad loc.*

3,46 „Massepha” (ebr. *Mifpeh*), la 13 km nord de Ierusalim, loc sacru din vechime.

3,48 Frază confuză care a generat mai multe interpretări: 1) păgânii caută în textele Legii analogii cu religia greacă punându-i în paralel pe Moise cu Minos, pe Samuel cu Hercules, pe YHWH cu Zeus etc. Interpretarea nu este plauzibilă, ea presupunând, printre altele, că grecii ar fi avut solide cunoștințe de ebraică, ceea ce nu corespunde realității. 2) Pe baza unei glose (τοῦ ἐπιγράφειν ἐπ' αὐτῶν, „ca să deseneze pe ele”) mai mulți exegeți consideră că iudeii au desfășurat o rolă de papyrus cu textul Legii, pe care păgânii o căutau spre a-și reprezenta pe ea idolii; glosa însă este greacă, nu se găsea în textul ebraic. 3) Textul este alterat și trebuie emendat; conjecturile propuse nu sunt însă necesare și nu conduc la o soluție. 4) Textul este corect, trebuie analizat cu atenție și pus în relație cu 2Mac. 8,23: în incertitudinea în care se aflau, iudeii caută un sprijin din cer; pentru aceasta ei deschid cartea sfântă în același scop oracular cu care grecii consultau

cartea Legii pentru [a căuta în ea] ceea ce neamurile căutau la chipurile idolilor lor. ⁴⁹ Și au adus veșmintele preoțești, pârga și zeciuielile și i-au adunat pe nazireii care-și împliniseră zilele ⁵⁰ și au strigat cu glas către cer spunând: „Ce să facem cu aceștia și încotro să-i ducem?” ⁵¹ Cele sfinte ale Tale au fost călcate în picioare și pângărite, iar preoții Tăi jelesc și sunt umiliți. ⁵² Și iată, neamurile s-au adunat împotriva noastră spre a ne da pieirii; Tu știi ce plănuiesc ei împotriva noastră. ⁵³ Cum vom putea sta în fața lor fără ajutorul Tău?” ⁵⁴ Și au sunat din trâmbițe și au strigat cu glas puternic. ⁵⁵ După aceasta, Iuda a rânduit conducători ai poporului, căpetenii peste mii, și peste sute, și peste cincizeci, și peste zece. ⁵⁶ Și le-a spus celor care-și zidiseră case, celor care se logodiseră, celor care-și sădiseră vie și celor cuprinși de teamă să se întoarcă fiecare acasă, potrivit Legii. ⁵⁷ Și a ridicat tabăra și a așezat-o la miazăzi de Ammaus. ⁵⁸ Atunci Iuda le-a spus: „Încingeți-vă și fiți viteji; fiți gata în zori să ne luptăm cu neamurile acestea care s-au adunat împotriva noastră, ca să ne nimicească pe noi și cele sfinte ale noastre; ⁵⁹ căci este mai bine să murim în luptă decât să privim relele abătute asupra neamului nostru și asupra celor sfinte. ⁶⁰ Și așa cum este voința în ceruri, așa se va face.”

4 ¹ Gorgias a luat cu sine cinci mii de pedestrași, o mie de călăreți aleși și oastea a pornit de cu noapte ² pentru a năvăli asupra taberei iudeilor și a o izbi pe neașteptate; oameni din Cetățuia le-au fost călăuze. ³ Dar Iuda a aflat și a pornit și el cu vitejii săi să izbească oastea regelui de la Ammaus,

statuile zeilor lor. Pentru toate acestea cf. Abel, pp. 68-70. Mai degrabă se poate înțelege că evreei și-au căutat în Scriptură cuvântul de ordine pentru luptă, ca la 2Mac. 8,23. Spre deosebire de păgâni, care așteaptă oracol de la idoli, evreei caută lumină în textele sfinte într-o epocă lipsită de profeți (cf. TOB, BJ notele *ad loc.*).

3,49 „nazireii”: se abțineau de la vin și de la orice băutură amețitoare, inclusiv de la stafide; nu-și tăiau părul din momentul consacrării; nu aveau voie să se apropie de nici un cadavru. La încheierea legământului, își tăiau părul și-l ardeau pe altar. Cf. Jud. 13,5.7; 16,17.

3,54 Sunetul de trâmbiță avea semnificația unei invocări a divinității, cf. Num. 10,9.

3,55 Diviziunea armatei în patru niveluri de autoritate se regăsește doar în Ex. 18,21.25 și în Deut. 1,15.

3,56 Cf. Deut. 20,5-8.

3,58 „viteji”, *litt.* „fii puternici” – semitism.

3,60 „este voința în ceruri”: ca și în celelalte locuri, se evită rostirea numelui divin.

4,2 După 4,6, armata lui Iuda avea trei mii de războinici, după 2Mac. 8,16, șase mii.

⁴ câtă vreme erau încă risipite oștile afară din tabără. ⁵ Și a venit Gorgias asupra taberei lui Iuda noaptea și n-a găsit pe nimeni; atunci s-a dus să o caute în munți, spunându-și: „Fug de noi.” ⁶ Dar în zorii zilei Iuda s-a arătat în câmpie cu trei mii de oameni; numai că nu aveau platoșe și săbii cum ar fi voit. ⁷ Au văzut oștirea neamurilor, puternică și bine înarmată, și călăreți împrejurul ei, și aceștia deprinși la război. ⁸ Atunci Iuda a spus bărbăților care erau cu el: „Nu vă temeți de mulțimea lor și de năvala lor să nu vă înspăimântați; ⁹ amintiți-vă cum au fost izbăviți strămoșii noștri în Marea Roșie, când îi urmărea Faraon cu oastea; ¹⁰ și acum să strigăm la cer; dacă ne vrea, își va aminti de legământul strămoșilor și va zdrobi această oștire din fața noastră astăzi; ¹¹ și toate neamurile vor afla că este Cine să răscum-pere și să mântuiască pe Israel.” ¹² Străinii au ridicat ochii și i-au văzut înaintând spre ei ¹³ și au ieșit din tabără la luptă; iar [oamenii] lui Iuda au sunat din trâmbițe ¹⁴ și au pornit lupta și i-au zdrobit pe păgâni, [și aceștia] au fugit spre câmpie; ¹⁵ dar cei din urmă au căzut cu toții de sabie. Și [iudeii] i-au urmărit până la Gazon și până în câmpiile Idumeii și Azotului și Iamnei și au pierit [din păgâni] cam trei mii de oameni. ¹⁶ Iuda s-a întors cu oastea sa după urmărirea dușmanului ¹⁷ și a spus poporului: „Să nu doriți pradă, căci războiul este înaintea noastră: ¹⁸ iar Gorgias cu oastea lui [se află] în munte, aproape de noi; așadar, stați acum în fața dușmanilor noștri și războiți-vă cu ei; după aceea puneți mâna pe pradă cu toată îndrăzneala.” ¹⁹ Nici n-a isprăvit bine Iuda vorba, că s-a și zărit o ceată pândindu-i din munți; ²⁰ ei văzuseră că [oastea lor] a fost pusă pe fugă și că taberei i se dăduse foc, căci fumul care se zărea arăta cele întâmplate. ²¹ Văzând acestea s-au înspăimântat groaznic; iar când au văzut oastea lui Iuda în câmpie, pregătită de luptă, ²² au luat-o cu toții la goană spre ținutul Străinilor. ²³ Și

4,4 Eroare fatală: armata regală, prea încrezătoare în capacitățile militare ale lui Gorgias, își relaxează organizarea.

4,5 Conform celor transmise de Flavius Iosephus (AI 12,7,4), Iuda, pentru a-l atrage pe Gorgias, lăsase focuri aprinse în tabără; găsind tabăra goală, generalul seleucid a conchis în mod eronat că iudeii au fugit.

4,9 Trecerea Mării Roșii, cf. Ex. 14. ♦ Pasajul paralel din 2Mac. 8,15-23 pomenește înfrângerea providențială a armatei regelui asirian Sennacherib.

4,15 Idumeea corespunde părții de vest a Edomului, în sudul Iudeii, Azotul este ebraicul 'Aš' dōdh (cf. Iis. Nav. 11,22 etc.), iar Iamneia, ebr. Yabh' n' 'el (Iis. Nav. 15,11) sau ebr. Yabh' nēh (2Cron. 26,6).

4,22 „ținutul Străinilor”: cf. nota la 3,41.

Iuda s-a întors să prade tabăra și a luat aur mult, și argint, și iacint, și purpură de mare, și bogăție multă.²⁴ Iar la întoarcere cântau imnuri și binecuvântau Cerul că este bun, că în veac este mila Lui.²⁵ Și a fost izbăvire mare pentru Israel în ziua aceea.

²⁶ Câți dintre Străini scăpaseră, s-au dus și i-au vestit lui Lysias toate cele întâmplate.²⁷ Iar el, auzindu-i, s-a tulburat și s-a înfuriat, fiindcă nu s-au împlinit planurile sale împotriva lui Israel și că n-a dus la bun sfârșit poruncile regelui.²⁸ În anul următor a adunat șaiszeci de mii de oameni unul și unul și cinci mii de călăreți, ca să pornească război împotriva lui [Israel].²⁹ Și au venit în Idumeea și au năvălit în Baithsur; Iuda le-a stat în față cu zece mii de oameni.³⁰ A văzut [Iuda] armata puternică și s-a rugat și a spus: „Binecuvântat ești Tu, Izbăvitorul lui Israel, care ai frânt năvala celui puternic prin mâna robului tău David și ai dat tabăra păgânilor în mâna lui Ionathan, fiul lui Saul, și a scutierului său; ³¹ tot astfel închide și această oștire în mâna poporului tău Israel și să se facă de rușine cu toată pedestriimea și călărimea lor; ³² dă-le teamă și topește îndrăzneala puterii lor și să se cutremure de înfrângerea lor; ³³ doboară-i cu sabia celor care te iubesc pe Tine și toți cei care cunosc numele Tău să Te laude în imnuri.”³⁴ Și s-au aruncat unii asupra celorlalți și au căzut din oastea lui Lysias cam cinci mii de oameni: dinaintea lor au căzut.³⁵ Văzând Lysias descumpănirea oastei sale, iar în cea a lui Iuda îndrăzneala și cum erau gata să trăiască sau să moară în chip nobil, a plecat spre Antiohia și a mai adunat o ceată ca să se întoarcă iarăși asupra Iudeii.

³⁶ Atunci Iuda și frații săi au spus: „Iată, au fost nimiciți dușmanii noștri; să ne suim să curățim lăcașul sfânt și să-l închinăm din nou.”³⁷ Și s-a adunat toată oastea și au urcat pe muntele Sion.³⁸ Și au văzut templul pustiit, și altarul pângărit, și porțile arse, și în curți buruieni crescute ca în pădure sau ca pe munte, și încăperile surpate.³⁹ Atunci și-au sfâșiat hainele și au plâns

4,23 „iacint”: țesătură vopsită cu purpură violetă; „purpura de mare” e de culoare roșu închis (cf. Ex. 25-29).

4,24 Cf. Ps. 117,1.29. ♦ „Cerul” – vezi nota la 3,60.

4,30 „ai frânt... David”: relatarea despre înfruntarea lui David cu Goliat, cf. 1Rg. 17,4. ♦ Isprava lui Ionathan, la 1Rg. 14,1-15.

4,35 După 2Mac. 11,13-21 înfrângerea l-a determinat pe Lysias în bună măsură să renunțe la efortul de elenizare.

4,36 „să-l închinăm din nou”: gr. ἐγκαινίζω, *lit.* „a reînnoi”, ulterior „a consacra”.

amarnic și și-au pus cenușă [în cap]; ⁴⁰ și au căzut cu fața la pământ și au sunat din trâmbițele de vestire și au strigat la cer. ⁴¹ Atunci Iuda a poruncit unor oameni să se lupte cu cei din fortăreață până când va curăți lăcașul sfânt. ⁴² Și a ales preoți fără pată, devotați Legii, și au curățit lăcașul sfânt; ⁴³ și au dus pietrele spurcăciunii într-un loc necurat. ⁴⁴ Și au ținut sfat despre altarul arderilor de tot, care fusese pângărit, ce să facă cu el: ⁴⁵ și le-a venit gândul bun să-l dărâme, ca să nu le fie spre ocară, deoarece îl spurcaseră păgânii; și au dărâmat altarul ⁴⁶ și au dus pietrele pe muntele Lăcașului într-un loc potrivit, până când avea să vină un profet care să hotărască în privința lor. ⁴⁷ Și au luat pietre necioplite, potrivit Legii, și au zidit un altar nou asemenea celui de mai înainte. ⁴⁸ Și au construit lăcașul sfânt din nou și cele dinlăuntrul lăcașului, și au sfințit curțile, ⁴⁹ și au făcut odoare sfinte noi și au dus în templu sfeșnicul, și altarul tămâierii, și masa. ⁵⁰ Au ars tămâie pe altar și au aprins luminile sfeșnicului și au strălucit în templu. ⁵¹ Și au pus pâini pe masă și au întins perdelele. Și au dus la bun sfârșit toate lucrările pe care le-au făcut. ⁵² Și s-au sculat în zorii zilei a douăzeci și cincea a lunii a noua (aceasta este luna Cheseleu), în anul o sută patruzeci și opt, ⁵³ și au adus jertfa potrivit Legii pe altarul arderilor de tot cel nou pe care îl făcuseră. ⁵⁴ În același ceas și în aceeași zi în care neamurile pângăriseră [altarul], acesta a fost închinat din nou cu cântări [în sunet de] *kinyra*, harfe și chimvale. ⁵⁵ Atunci tot poporul a căzut cu fața la pământ,

4,40 Căderea cu fața la pământ este un semn de mare durere, cf. Iov 1,20 și 2Rg. 13,31; Dehorme (*apud* Abel, p. 82) citează din analele lui Sargon cazul lui Merodah-Baladan al II-lea care se aruncă la pământ, își sfășie hainele și se rade în cap.

4,43 „pietrele spurcăciunii”: materialele de construcție utilizate pentru templul lui Zeus Olimpianul erau considerate contaminate și au fost aruncate într-un loc impur pe pantele Kedronului, așa cum s-a procedat cu altarele idolilor în vremea lui Iosias; cf. 4Rg. 23,6.12.

4,46 Se reflectă aici frustrarea resimțită din pricina dispariției profetismului (cf. 9,27; 14,41; vezi și Ps. 73,9; 77,9; Plângeri 2,9; Iez. 7,26).

4,47 Legea lui Moise interzicea utilizarea pietrelor atinse de ascuțișul fierului în construirea lăcașului sfânt (cf. Ex. 20,25).

4,52 „în zorii zilei... a noua”: 25 decembrie 164 î.H.; Flavius Iosephus (*AI* 12,7,6) spune că era a o sută cincizeci și patra olimpiadă, al cărei început era în iulie 164. Despre refacerea Templului cf. și Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 1,39-40.

4,54 Pentru utilizarea muzicii instrumentale cu ocazia consacrării Templului de către Solomon, cf. 2Par. 7,6, unde se vorbește de instrumente muzicale în general și sunt prezicate doar trâmbițele.

s-a închinat și au binecuvântat Cerul care le dăduse izbânda. ⁵⁶ Și au făcut închinarea altarului timp de opt zile și au adus arderi de tot cu bucurie și au adus jertfă de mântuire și de laudă. ⁵⁷ Și au împodobit fața templului cu coroane de aur și cu scuturi mici și au făcut din nou porțile și încăperile și le-au pus uși. ⁵⁸ Și a fost mare bucurie în popor; și a fost înlăturată ocară pricinuită de păgâni. ⁵⁹ Iar Iuda și frații săi și întreaga adunare a lui Israel au hotărât ca zilele închinării din nou a altarului să fie sărbătorite an de an timp de opt zile, începând cu a douăzeci și cincea zi a lunii Cheseleu, cu bucurie și veselie. ⁶⁰ Și au întărit în vremea aceea muntele Sion de jur împrejur cu ziduri înalte și turnuri puternice, ca să nu poată păgânii să vină și să le calce în picioare, așa cum făcuseră mai înainte. ⁶¹ Și a rânduit acolo oaste spre pază; și a întărit spre pază [cetatea] Baithsura pentru ca poporul să aibă apărare în fața Idumeii.

5 ¹ Și a fost așa: când au auzit neamurile păgâne din jur că altarul a fost refăcut și că templul a fost închinat iarăși, ca mai înainte, tare s-au mai înfuriat; ² și au hotărât să-i nimicească [pe cei din] neamul lui Iacob care se aflau în mijlocul lor și au început să-i ucidă în popor și să-i nimicească. ³ Iuda a pornit războiul împotriva fiilor lui Esau în Idumeea în regiunea Acrabattene, deoarece aceștia împresurau Israelul; și i-a izbit cu lovitură mare și i-a supus și a luat pradă de la ei. ⁴ Și și-a amintit și de relele făcute de fiii lui Baian care erau pentru popor piedică și piatră de poticnire, întinzând capcane pe drumuri; ⁵ și i-a închis în turnuri, i-a înconjurat și i-a anatemitizat, și le-a ars turnurile cu foc, cu tot ce era în ele. ⁶ Și [de acolo] a trecut la fiii lui Ammon și a întâlnit o ceată puternică și popor mult și pe Timotheos, conducătorul lor. ⁷ Și a purtat multe războaie împotriva lor și au

4,57 Coroane și discuri de mici dimensiuni în formă de scuturi se întâlnesc în sculpturile care împodobesc mormintele iudaice.

4,59 Flavius Iosephus (AI 12,7,7) vorbește de instituirea unei legi în acest sens.

5,2 După 2Mac. 12, explozia antiiudaică a fost provocată de tratatul încheiat de Iuda cu Lysias.

5,3 „regiunea Acrabattene”: majoritatea exegeților propun regiunea a cărei denumire provine de la colina Aqrabbim, identificată cu Naqb eş-Şafa, situată la sud-est de Marea Moartă.

5,4 „fiii lui Baian”: se presupune că e vorba de un trib arab, deoarece numele este atestat la populațiile sud-arabice.

5,5 Detalii ale operațiunilor, în 2Mac. 10,15-23. ♦ „anatemitizat”: cf. nota 4,41 la 1Par.

fost zdrobiți în fața lui; și i-a înfrânt. ⁸ A cucerit orașul Iazer și cetățile-fiice ale lui și s-a întors în Iudeea.

⁹ Și s-au adunat neamurile păgâne din Galaad împotriva [fiilor] lui Israel care erau în hotarele lor, spre a-i nimici; iar aceștia au fugit în fortăreața Dathema. ¹⁰ Și au trimis scrisori lui Iuda și fraților săi, în care spuneau: „S-au strâns în jurul nostru păgânii, ca să ne nimicească ¹¹ și se pregătesc să vină să ia cu asalt fortăreața în care ne-am adăpostit; în fruntea oștirii lor se află Timotheos; ¹² vino acum și ne scoate din mâna lor, deoarece mulți de-ai noștri au căzut; ¹³ toți frații noștri câți se aflau în [ținutul lui] Tubias au fost uciși, iar femeile lor și copiii, luați în robie, precum și avutul lor; și au pierit acolo aproape o mie de bărbați.” ¹⁴ Nici nu citiseră bine scrisorile că iată au sosit alți soli din Galileea cu hainele sfâșiate, vestind lucruri asemănătoare, ¹⁵ că s-au adunat împotriva lor [păgânii] din Ptolemais și Tir și Sidon și din toată Galileea Străinilor spre a-i nimici. ¹⁶ Când Iuda și poporul au auzit cuvintele acestea, s-au strâns în mare adunare, ca să chibzuiască ce să facă pentru frații lor care se aflau în strâmtorare și erau atacați de dușmani. ¹⁷ Și Iuda i-a spus fratelui său Simon: „Alege-ți oameni și du-te să-i scapi pe frații tăi din Galileea, iar eu împreună cu fratele meu Ionathan vom porni spre Galaadita.” ¹⁸ Și i-a lăsat pe Iosif, fiul lui Zaharia, și pe Azaria, conducătorul poporului, cu restul oștirii, în Iudeea, de pază. ¹⁹ Și le-a poruncit, zicând: „Cârmuiți poporul, dar nu porniți război cu păgânii până la întoarcerea noastră.” ²⁰ Și i-au împărțit lui Simon trei mii [de oameni] ca să meargă în Galileea, și lui Iuda opt mii, pentru Galaadita. ²¹ Și s-a dus Simon în Galileea și a purtat multe bătălii împotriva neamurilor păgâne și a zdrobit neamurile păgâne din fața sa ²² și le-a urmărit până la porțile [orașului] Ptolemais. Și au căzut dintre păgâni cam trei mii de oameni și [Simon] a

5,8 Flavius Iosephus (*AI* 12,8,1) parafrazează astfel textul: „Iuda i-a înfrânt, a cucerit orașul lor Iazora, le-a luat prizonieri femeile și copiii, a incendiat orașul și s-a întors acasă”; istoricul iudeu n-a înțeles sensul metaforic al lui θυγατέρας.

5,9 Galaad desemnează regiunea așezată la nord de Ammanitida. Fortul Dathema se situează în cadrul anticului Bassan.

5,11 Timotheos este strategul regiunii, care conduce operațiile militare în Galaad; cf. 2Mac. 12,2.

5,13 „[ținutul lui] Tubias” este ținutul dintre Iordan și Amman, cârmuit de familia iudaică a Tobiazilor. Apare în 2Ezr. 12,10 *sqq.* și în 2Mac. 3,11.

5,17 „Galaadita”: terminația *-itis* a toponimelor (*Galaaditis*) este o caracteristică a terminologiei administrative ptolemaice, rămasă tradițională și sub stăpânirea seleucidă.

5,20 Cartea a doua a Macabeilor trece sub tăcere campania lui Simon în Galileea.

luat de la ei pradă.²³ Și i-a luat cu sine [pe iudeii] din Galileea și din Arbatta împreună cu femeile și copiii lor și cu toate câte le aveau și i-a dus în Iudeea cu bucurie mare.²⁴ Iar Iuda Macabeul și Ionathan, fratele său, au trecut Iordanul și au făcut cale de trei zile în deșert.²⁵ I-au întâlnit pe nabatei, care i-au întâmpinat cu pace și le-au povestit toate câte li se întâmplaseră fraților lor din Galaadita²⁶ și că mulți dintre ei se află împresurați în Bosorra și Bosor, în Alemois, Chasfo, Maked și Carnain, toate orașe puternice și mari;²⁷ iar în celelalte orașe ale Galaatidei se mai află iudei împresurați și că a doua zi [păgânii] voiau să se năpustească asupra fortărețelor și să-i înfrângă și să-i nimicească pe [toți] iudeii într-o singură zi.²⁸ Atunci Iuda s-a întors și și-a dus oastea prin deșert spre Bosorra, pe dată; și a cucerit cetatea și i-a ucis cu ascuțișul sabiei pe toți bărbații; și a luat totul ca pradă și a dat foc cetății.²⁹ Și de acolo au pornit noaptea și au mers până la fortăreața [Dathema].³⁰ Și a fost așa: dimineața și-au ridicat ochii și, iată, popor mult de nu-l puteai număra, ducând scări și mașini de asalt, năvălela asupra fortăreței și lupta începuse.³¹ Și când a văzut Iuda că bătălia începuse și că zgomotul din cetate se ridica până la cer de sunetul trâmbițelor și de strigăt mare,³² le-a spus oștenilor: „Luptați-vă astăzi pentru frații noștri.”³³ Și le-a căzut în spate cu trei cete de oșteni și au sunat din trâmbițe și au înălțat rugăciune.³⁴ Iar oștirea lui Timotheos a înțeles că a sosit Macabeul și au luat-o la goană din fața lui; și [Iuda] i-a izbit cu lovitură mare și au căzut dintre ei, în acea zi, cam opt mii de oameni.³⁵ De acolo s-a dus către [cetatea] Alema, s-a războit cu ea, a cucerit-o, a ucis toți bărbații, le-a luat prăzile și i-a dat foc.³⁶ Și de acolo a pornit și a cucerit Chasfo, Maked și Bosor și celelalte cetăți din Galaadita.³⁷ După aceste

5,23 „din Galileea și din Arbatta”: se presupune că este zona dintre Galileea și Samaria pe care Flavius Iosephus o numește „Narbatene”.

5,25 Judecând după 2Mac. 12,10-12, întâlnirea cu nabateii nu a fost amicală la început.

5,28 Iuda se îndreaptă către Bosorra, deoarece aceasta ocupa o poziție strategică și a devenit astfel prima victimă a cutumei „războiului total”: suprimarea bărbaților, prădare, incendiere, cf. Num. 31, 7-11. ♦ „cu ascuțișul sabiei”, gr. ἐν στόματι ρομφαίας, *litt.* „în gura sabiei”; ca și alte expresii similare, și aceasta este un ebraism clasic.

5,33 Tactica atacului cu armata împărțită în trei corpuri este străveche, cf. 1Rg. 11,11; 2Rg. 18,2. Trâmbițele au atât rol militar, cât și religios; strigătele de război sunt și invocații.

5,35 La Flavius Iosephus (*AI*, 12,8,3) numele cetății este *Mella*; exegeții consideră că mărturia istoricului iudeu nu trebuie neglijată.

5,37 Rafon este localizat la Er-Rafeh.

fapte, Timotheos a adunat altă oștire și a așezat tabăra în fața cetății Rafon, de cealaltă parte a torentului.³⁸ Iar Iuda a trimis oameni să iscodească tabăra; aceștia i-au vestit: „S-au adunat la el toate neamurile păgâne dimprejurul nostru, o oaste foarte mare³⁹ și au tocmit și arabi ca să-i ajute; și s-au așezat dincolo de torent, gata să vină la luptă asupra ta.” Atunci Iuda a pornit în întâmpinarea lor.⁴⁰ Timotheos le-a spus căpeteniilor oștirii sale în timp ce Iuda se apropia cu oastea lui de apa torentului: „Dacă Iuda trece [apa] primul asupra noastră, nu-i putem face față, fiindcă ne va covârși;⁴¹ dar dacă se sperie și își așază tabăra dincolo de râu, atunci ne vom năpusti asupra lui și-l vom dovedi.”⁴² Când Iuda s-a apropiat de apa torentului, i-a așezat pe scribii poporului lângă torent și le-a poruncit: „Să nu îngăduiți nimănui să se oprească, ci să meargă cu toții la război.”⁴³ Iar el a trecut primul împotriva [păgânilor] și tot poporul l-a urmat și a zdrobit din fața lui toate neamurile păgâne; și [aceștia] și-au aruncat armele și au fugit în sanctuarul Carnain.⁴⁴ Iudeii au cucerit cetatea și au dat foc sanctuarului cu toți cei din el. Și a fost distrusă [cetatea] Carnain; păgânii n-au mai putut să-i țină piept lui Iuda.⁴⁵ Iuda i-a adunat pe toți israeliții care se aflau în Galaadita, de la mic la mare, cu femeile și copiii lor și cu tot avutul lor, ceată foarte numeroasă, ca să meargă în pământul lui Iuda.⁴⁶ Și a mers până la Efron, oraș mare și foarte puternic în drumul lor, pe care nu-l puteai ocoli nici prin dreapta, nici prin stânga, ci [trebuia] să treci prin mijlocul lui.⁴⁷ Dar cei din cetate au închis porțile și le-au întărit cu pietre.⁴⁸ Iuda a trimis [crainici] cu vorbe de pace zicând: „[Lăsați-ne] să trecem prin pământul vostru, ca să mergem spre pământul nostru și nimeni nu vă va face vreun rău; doar să trecem cu pasul.” Dar n-au voit să le deschidă.⁴⁹ Atunci Iuda a poruncit să se vestească în tabără să rămână fiecare acolo unde se afla.⁵⁰ Apoi a luat bărbați voinici și s-a războit cu orașul toată ziua aceea și toată

5,39 Penetrația arabă în Transiordania este un fapt cunoscut în epocă. ♦ „torent”: râul este Nahr el-Ehreib; autorul nu-i menționează numele.

5,42 Iuda avea în armata sa scribi însărcinați cu ținerea la zi a registrelor militare, inspectarea trupelor și transmiterea ordinelor.

5,43 „Carnain”: numele provine de la aram. *qarnain*, „două coarne”; templul era dedicat zeiței Astarte, reprezentată cu coarne de vacă. Templul este numit *Carnion* în 2Mac. 12,26; avea și o incintă sacră.

5,45 Prin acest spor de populație Macabeul contribuie la o mai puternică iudaizare a regiunii.

5,46 „Efron”: azi El-Tayyibeh, la 30 km sud-est de lacul Genesareth.

5,48 O ambasadă similară fusese trimisă de Moise regelui din Edom, cf. Num. 20,17; regele nu le-a îngăduit trecerea.

noaptea; și orașul s-a predat în mâna lui.⁵¹ Și i-a ucis pe toți bărbații cu ascuțișul sabiei și a spulberat orașul; și a luat prada din el și a trecut prin oraș peste trupurile celor uciși.⁵² Apoi au trecut Iordanul și au ajuns în câmpia cea mare din fața cetății Baithsan.⁵³ Iuda îi aduna laolaltă pe cei care rămâneau în urmă și îndemna poporul pe tot drumul până când au ajuns pe pământul lui Iuda.⁵⁴ Acolo s-au suit pe muntele Sion cu bucurie și veselie și au adus arderi de tot pentru că nu pierise nici unul dintre ei și se întorseseră în pace.

⁵⁵ Și în zilele în care Iuda și Ionathan s-au aflat în ținutul Galaad, iar Simon, fratele lor, în Galileea, în fața cetății Ptolemais,⁵⁶ Iosif, fiul lui Zaharia, și Azarias, căpeteniile oștirii, au auzit de faptele de vitejie și de bătăliile pe care le dăduseră⁵⁷ și au spus: „Să ne facem și noi un nume și să pornim la război împotriva neamurilor păgâne din jurul nostru.”⁵⁸ Și au dat porunci celor din oastea care era cu ei și au pornit împotriva cetății Iamneia.⁵⁹ Atunci Gorgias a ieșit din cetate împreună cu oamenii săi pentru a-i înfrunta în luptă.⁶⁰ Iar Iosif și Azarias au fost puși pe fugă și au fost urmăriți până la hotarele Iudeii; și în acea zi au căzut din poporul lui Israel cam două mii de oameni.⁶¹ Și a fost înfrângere mare în popor, pentru că nu l-au ascultat pe Iuda și pe frații lui, socotind că pot împlini și ei fapte de vitejie.⁶² Dar ei nu erau din sămânța acelor bărbați prin mâna cărora s-a dat izbăvirea lui Israel.

⁶³ Viteazul Iuda și frații săi au fost proslăviți înaintea întregului Israel și a tuturor neamurilor păgâne care auziseră de numele lor.⁶⁴ Și se adunau în jurul lor preamărindu-i.⁶⁵ Iuda împreună cu frații săi au pornit război împotriva fiilor lui Esau în ținutul dinspre miazăzi și au cucerit Hebronul și satele care țineau de el, i-au dărâmat întăriturile, iar turnurilor le-au dat foc de jur împrejur.⁶⁶ Apoi au pornit spre pământul Străinilor și au trecut prin Marisa.⁶⁷ În ziua aceea au căzut în bătălie și preoți, care au voit să

5,51 Cf. și 2Mac. 12,27 și urm.

5,58 „Iamneia”: vezi nota 4,15; cetatea era așezată într-un loc ușor de apărat.

5,63 „Viteazul”, gr. *ὄνιπ*, *litt.* „bărbat”, adică înzestrat cu virtuțile bărbătești.

5,65 „fiilor lui Esau”: e vorba de idumei (cf. Flavius Iosephus, *AI* 12,8,6), care stăpâneau Hebronul încă din timpul exilului.

5,66 Cf. și 2Mac. 12,35; Flavius Iosephus (*AI* 14,13,9) caracterizează cetatea Marisa ca fiind „puternică”.

5,67 „în chip nesocotit”: asemenea lui Iosif și lui Azarias, nici preoții nu aveau dreptul să participe la operațiuni militare fără ordînul expres al lui Iuda; încălcarea acestei interdicții este sancționată prompt.

săvârșească fapte de vitejie ieșind în chip nesocotit la război. ⁶⁸ Iuda s-a îndreptat spre Azot, pământ al Străinilor, și le-a dărâmat altarele păgânești și a ars statuile zeilor lor, a luat prăzile din cetăți și s-a întors în pământul lui Iuda.

6 ¹ Pe când regele Antiochos străbătea ținuturile de sus, a auzit că există în Persia un oraș, Elymais, vestit prin bogăție, aur și argint, ² și templul din el e foarte bogat; sunt acolo multe armuri de aur, și platoșe, și arme, pe care le lăsase acolo Alexandru, [fiul] lui Filip, macedoneanul, cel dintâi care fusese rege asupra grecilor. ³ Și s-a dus într-acolo și a vrut să cucerească orașul și să-l jefuiască, dar n-a reușit, deoarece lucrul ajunsese cunoscut celor din cetate; ⁴ aceia s-au ridicat la război împotriva lui, l-au pus pe fugă și el a plecat de acolo, cu supărare mare, ca să se întoarcă în Babilon. ⁵ Atunci a venit un crainic în Persia care i-a vestit că au fost nimicite oștirile care merseseră în pământul lui Iuda, ⁶ că Lysias, care pornise cu o oștire puternică, printre primii a fost învins în fața [iudei]lor, și aceia s-au întărit foarte tare cu arme și forțe și prăzi multe luate de la oștirile pe care le zdrobiseră; ⁷ că au dărâmat spurcăciunea pe care o zidise [Antiochos] pește altarul de la Ierusalim; că înconjuraseră atât templul, cât și cetatea Baithsura cu ziduri înalte ca mai înainte. ⁸ Când a auzit regele aceste vești, a încremenit și s-a tulburat groaznic, a căzut la pat și s-a prăbușit fără putere de supărare pentru că nu se întâmplase așa cum dorea. ⁹ Și a zăcut acolo mai multe zile, deoarece îl tot cuprindea mare jale și a socotit că va muri. ¹⁰ Atunci i-a chemat pe toți prietenii săi și le-a spus: „Somnul s-a îndepărtat de la ochii mei și neliniștea mi-a copleșit inima; ¹¹ și mi-am spus în inima mea: «La ce strămtorare am ajuns și în ce vijelie mă aflu acum! Eu, care o duceam bine și eram iubit în stăpânirea mea!» ¹² Dar acum îmi aduc aminte de relele pe care le-am făcut în Ierusalim și cum am luat toate prăzile de acolo, argintul și aurul, și cum am poruncit să fie uciși toți locuitorii lui Iuda, fără teimei. ¹³ Știu că din pricina aceasta m-au cuprins toate nenorocirile;

6,1 „străbătea ținuturile de sus”: formulă identică cu cea din 3,37, ceea ce arată că se reia povestirea istoriei lui Antiochos al IV-lea. ♦ „un oraș, Elymais”: în realitate este vorba de regiunea Elymais, zona muntoasă a Elamului.

6,2 Istoricii menționează următoarele temple: al Atenei (Strabo), al Artemidei (Strabo), al lui Bel (Polibiu, *apud* Diodor din Sicilia), al lui Anaitis (Aelianus).

6,7 Cuvintele crainicului grec exprimă de fapt punctul de vedere iudaic.

6,13 *Cf.* și 2Mac. 9. *Cf.* Polibiu 31,11, Antiochos a murit înnebunit de un demon, ca pedeapsă pentru încercarea de a prăda templul Artemidei.

și iată, mă prăpădesc acum cu mare jale pe pământ străin.”¹⁴ L-a chemat pe Filip, unul dintre prietenii săi, și l-a pus peste tot regatul său.¹⁵ Și i-a dat acestuia diadema, veșmântul și inelul său și i-a poruncit să-l crească pe Antiochos, fiul său, și să-l pregătească pentru domnie.¹⁶ Și a murit acolo regele Antiochos, în anul o sută patruzeci și nouă.¹⁷ Când Lysias a aflat de moartea regelui, l-a pus rege pe Antiochos, fiul acestuia, pe care-l crescuse din copilărie, și i-a pus numele de Eupator.

¹⁸ Iar oamenii din Cetățuie țineau închis Israelul împrejurul templului; ei căutau să le facă rău în toate [iudeilor] și să le fie sprijin păgânilor.¹⁹ Atunci Iuda s-a hotărât să-i nimicească și a adunat întreg poporul, ca să-i împresoare.²⁰ Și s-au adunat și au împresurat [fortăreața], în anul o sută cincizeci, și a făcut baliste și [alte] mașini [de război].²¹ Din această împresurare au reușit să fugă câțiva dintre asediați, de care s-au alipit câțiva nelegiuți din Israel;²² aceștia s-au dus la rege și i-au spus: „Oare până când vei amâna dreptatea și nu-i vei răzbuna pe frații noștri?”²³ Noi de bună voie am fost robii părintelui tău, i-am urmat poruncile și i-am împlinit hotărârile.²⁴ De aceea, fiii poporului nostru au asediat fortăreața și s-au înstrăinat de noi. Mai mult, pe câți îi găseau dintre noi îi ucideau și ne răpeau moștenirile.²⁵ Și nu numai asupra noastră s-au abătut mâinile lor, ci asupra întregului ținut.²⁶ Și, iată, și-au așezat astăzi tabăra în fața fortăreței din Ierusalim, ca s-o cucerească; și au întărit templul și [cetatea] Baithsura;²⁷ și dacă nu le-o vei lua grabnic înainte, vor face lucruri mai mari decât acestea și nu-i vei mai putea opri.”

6,14 Filip era un demnitar de rang înalt din cercul de intimi ai lui Antiochos; era probabil guvernator al Babilonului, în care calitate îi dedică un altar lui Antiochos. ♦ Inelul era utilizat ca sigiliu și avea gravată o ancoră, simbolul dinastiei seleucizilor.

6,16 „în anul o sută patruzeci și nouă”: anul 149 al seleucizilor, pus în relație cu calendarul oriental, durează din primăvara anului 163 î.H. până în primăvara lui 162; pus în relație cu calendarul macedonean, din toamna lui 164 până în toamna lui 163. În ciuda numeroaselor cercetări, nu s-a putut stabili nimic precis.

6,17 „Lysias... l-a pus rege”: deși educația lui Antiochos al V-lea îi revenise lui Filip, Lysias nu ține seamă de dispozițiile regelui muribund, ia inițiativa și îl proclamă pe acesta în vârstă de nouă ani rege (Eusebiu al Cezareii, *Chron.* 1,40,15, spune că avea doisprezece); tot el este cel care-l numește *Eupator*, „cel din tată bun, de spiță bună”, „datorită virtuții tatălui său” (Appian, *Syria* 46). Flavius Iosephus spune că a moștenit de la tatăl său și ura împotriva iudeilor (*Bell. Iud.* 1,40).

6,18 Cf. și Flavius Iosephus (*AI* 12,9,3).

6,20 „în anul o sută cincizeci”: adică 162-161 î.H.

²⁸ Auzind, regele s-a mâniat și i-a adunat pe toți prietenii săi, căpetenii ale oștirii sale și ale călărimii; ²⁹ și i-au sosit oști de mercenari din alte regate și din insulele mării. ³⁰ Și avea o oștire de o sută de mii de pedestrași, și douăzeci de mii de călăreți, și treizeci și doi de elefanți obișnuiți cu războiul. ³¹ Și au mers prin ținutul Idumeii și au năvălit asupra Baithsurei și s-au luptat multe zile, folosind mașini [de război]; dar [iudeii] au ieșit și au dat foc [mașinilor] și s-au luptat vitejește. ³² Iar Iuda a plecat din fortăreață și și-a așezat tabăra spre Baithzacharia, în fața taberei regelui. ³³ Regele s-a sculat în zori și și-a pornit oștirea dând năvală pe drumul către Baithzacharia, și-a rânduit oștile pentru bătălie și a sunat din trâmbițe. ³⁴ Iar elefanților le-au arătat zeamă de struguri și de duche, pentru a-i stârni la luptă. ³⁵ Apoi au împărțit animalele printre falange și au pus pe lângă fiecare elefant o mie de oameni îmbrăcați în platoșă de zale și cu coifuri de bronz pe cap și cinci sute de călăreți unul și unul rânduiți pentru fiecare animal; ³⁶ aceștia o luau înaintea [mișcărilor] animalului și unde mergea el, acolo se duceau și ei și nu se depărtau de el. ³⁷ Pe fiecare animal [se afla] pentru apărare câte un turn de lemn întărit, legat cu chingi; în fiecare erau patru războinici care se luptau din ele și conducătorul [elefantului]. ³⁸ Restul călărimii a așezat-o la cele două aripi ale liniei de bătaie, ca să înfricoșeze și să fie spre pavază falangelor. ³⁹ Când razele soarelui au căzut pe scuturile de aur și de bronz, înălțimile au strălucit și au luminat asemenea unor torțe aprinse. ⁴⁰ O parte a oștirii regelui era întinsă pe înălțimea muntelui, iar alta, prin vale; și înaintau siguri pe ei și în bună rânduială. ⁴¹ Și toți cei care auzeau zgomotul mulțimii și mersul ei și zăngănitul armelor erau îngroziți, căci era o oștire foarte numeroasă și puternică. ⁴² Iuda s-a apropiat cu oastea lui pentru bătălie; și au căzut din oștirea regelui șase sute de oameni; ⁴³ Eleazar, zis Auaran, a văzut unul dintre elefanți acoperit cu platoșă regească și mai

6,28 „căpetenii... ale călărimii”, *litt.* „mai-mari... peste hățuri”: titlu neatestat în altă parte.

6,30 Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 1,41, afirmă că erau cincizeci de mii de infanteriști, cinci mii de călăreți și optzeci de elefanți. În *AI* 12, 376 el preia cifrele din I Macabei.

6,34 „zeamă”, gr. αἷμα, *litt.* „sânge” – ebraism.

6,35 Falanga, unitate militară specifică grecilor și macedonenilor; soldații înarmați cu scuturi rotunde și cu sulite îndreptate spre inamic înaintau în formație strânsă; numărul soldaților componenți era variabil.

6,37 „patru”: manuscrisele grecești și latinești au „treizeci”, dar traducătorii moderni emendează în „trei”, presupunând că originalul ebr. va fi fost *š'lišim*, „cei trei”, citit ca *š'lošim*, „treizeci”. Cifra din ediția Rahlfs îl include, probabil, și pe conducătorul elefantului, gr. ο Ἰβδός, *litt.* „indianul” – etnonim ajuns să denumească și profesia.

mare decât toți ceilalți și și-a închipuit că pe el se află regele. ⁴⁴ Și s-a dat pe sine spre a-și izbăvi poporul și a-și face nume veșnic. ⁴⁵ S-a repezit cu mare îndrăzneală prin mijlocul falangei și a ucis în dreapta și în stânga și [dușmanii] s-au despărțit în fața lui într-o parte și într-alta; ⁴⁶ s-a băgat sub elefant, l-a străpuns și l-a ucis; elefantul a căzut la pământ peste el, și Eleazar a murit acolo. ⁴⁷ [Iudeii] au văzut puterea regească și avântul oștirilor și s-au dat la o parte din fața lor.

⁴⁸ O parte a oștirii regelui a urcat să le iasă în cale spre Ierusalim, iar regele a pus sub asediu Iudeea și muntele Sion. ⁴⁹ Și a încheiat pace cu locuitorii din Baithsura; aceștia au ieșit din cetate, pentru că nu mai aveau hrană spre a rămâne închiși acolo, pământul fiind în [an] sabatic. ⁵⁰ Regele a ocupat Baithsura și a pus garnizoană pentru paza ei. ⁵¹ Templul însă l-a asediat multe zile, așezând în fața lui baliste, mașini de luptă, aruncătoare de flăcări, catapulte și prăștii. ⁵² Dar și [iudeii] au pus mașini de luptă în fața mașinilor lor și s-au luptat timp de multe zile. ⁵³ Dar bucate nu mai aveau în hambare, pentru că era anul al șaptelea și cei care fugiseră în Iudeea ca să scape de păgâni mâncaseră tot ce mai fusese pus deoparte. ⁵⁴ Au fost lăsați în templu puțini oameni, căci îi dovedise foamea și s-au răspândit fiecare la locul său.

⁵⁵ Când Lysias a auzit că Filip, cel pe care regele Antiochos, încă în viață fiind, îl însărcinase cu creșterea fiului său Antiochos, ca să ajungă rege, ⁵⁶ s-a întors din Persia și Media și că urmărește să ia în mână treburile, ⁵⁷ s-a pregătit în grabă să plece; le-a spus regelui, căpeteniilor oștirii și bărbaților: „Noi ne sfârșim din zi în zi, hrana noastră e puțină, locul pe care-l împresurăm este întărit, iar asupra noastră stau grijile regatului. ⁵⁸ Așadar, să le dăm mâna acum acestor oameni, să încheiem pace cu ei și cu toate neamurile lor” ⁵⁹ și

6,47 Flavius Iosephus (*Bell. Iud.* 1,45), spre deosebire de 2Mac. 13,16, recunoaște înfrângerea suferită de iudei din cauza disproporției dintre cele două armate.

6,49 În anul sabatic lucrările agricole erau interzise. Ieșirea din cetate a locuitorilor este un gest de capitulare; cf. 2Rg. 18,31; 1Rg. 11,3.

6,51 „aruncătoare de flăcări”: gr. πυροβόλα, aruncătoare de materiale incendiare.
♦ „catapulte”: gr. λιθοβόλα, aruncătoare de proiectile (pietre, mase de bronz etc.).
♦ „prăștii”: gr. σκοπιδια, arbalette.

6,52 Pentru armamentul și strategiile utilizate de asediați cf. Vitruviu 10,16; Vegetius 4,22; pentru cele utilizate de iudei împotriva lui Titus, fiul împăratului Vespasian, cf. Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 5,1,3.

6,59 Flavius Iosephus (*AI* 12,381) atrage atenția că Lysias evită orice referire la Filip, deoarece în rândurile sale se puteau afla partizani ai acestuia.

să-i lăsăm să trăiască după obiceiurile lor, ca mai înainte; fiindcă, din pricina obiceiurilor lor, pe care noi le-am spulberat, s-au mâniat ei și au făcut toate acestea.”⁶⁰ Cuvântul lui a fost bine primit de rege și de conducători, așa că au trimis soli care să încheie pacea [cu iudeii] și aceștia au primit.⁶¹ Regele și conducătorii le-au jurat, și atunci [iudeii] au ieșit din întăritură.⁶² Dar regele, când a mers pe muntele Sion și a văzut întăritura locului, și-a încălcat jurământul pe care-l făcuse și a poruncit să fie dărâmat zidul de jur împrejur.⁶³ Apoi a plecat în mare grabă și s-a îndreptat spre Antiohia, unde l-a găsit pe Filip stăpânind în cetate, s-a luptat cu el și a cucerit orașul.

7¹ În anul o sută cincizeci și unu, Demetrios, [fiul] lui Seleucos, a fugit din Roma și, însoțit de câțiva oameni, s-a dus într-un oraș de pe malul mării și a domnit acolo.² Și a fost așa: după ce a intrat în casa regească a strămoșilor săi, oștirea i-a prins pe Antiochos și pe Lysias pentru a-i aduce în fața sa.³ Când i s-a dat de știre, a spus: „Nu-mi arătați fețele lor!”⁴ Atunci oștirea i-a ucis pe cei doi, iar Demetrios s-a urcat pe tronul său de domnie.⁵ Și au venit la el toți oamenii fără de lege și fără credință din Israel, iar Alkimos, care voia să ajungă arhieru, era în fruntea lor.⁶ Și și-au pârât regelui poporul spunând: „Iuda și frații săi i-au ucis pe toți cei care-ți erau

6,61 Părăsirea fortificației demonstrează că asediații acceptă autoritatea monarhului.

6,62 Nicăieri nu este specificat faptul că fortificațiile erau inviolabile; Lysias consideră că, din moment ce securitatea iudeilor și caracterul sacru al Templului erau asigurate, existența citadelei nu se mai justifică; așadar, el face distincția între Muntele Sion ca loc de cult și Muntele Sion ca citadelă.

6,63 După Flavius Iosephus (*AI* 12,382), Filip a fost luat prizonier și ucis; după 2Mac. 9,29, a reușit să se refugieze la Alexandria.

7,1 Anul 151 seleucid ține de la 25 martie 161 la 25 martie 160 î.H. ♦ Demetrios Soter, fiul lui Seleucos al IV-lea, trimis ostatec la Roma în 175, revine în 162 în Siria și îl răstoarnă pe vărul său Antiochos al V-lea; cade în luptă în 150. ♦ „oraș de pe malul mării”: 2 Mac. 14,1 precizează că e vorba de Tripoli din Liban.

7,3 „Nu-mi arătați fețele lor!”: prin această poruncă, Demetrios a vrut să scape de responsabilitatea asasinării celor doi, fără însă a împiedica actul criminal. Asasinatul n-a produs bună impresie în senatul roman: recunoașterea ascensiunii lui Demetrios a fost întârziată timp de un an, în ciuda insistențelor lui Tiberius Gracchus; cf. Polibiu 31,32,4.

7,5 „Alkimos”: gr. ἄλκιμος, „puternic, viteaz”: elenizare a numelui ebraic *'Eliyaqim*; el făcea parte din tribul lui Aaron, dar nu din familia sacerdotală a lui Sadoc din care, după tradiție, se alegea marele preot; cf. Flavius Iosephus *AI* 20,10,3, unde se spune că Alkimos a fost instalat mare preot de către Antiochos Epiphanes; cf. și 2 Mac. 14,3.

credincioși, iar pe noi ne-a izgonit de pe pământul nostru; ⁷ trimite, așadar, un om în care ai încredere să meargă și să vadă toată pustiirea pe care ne-au făcut-o ei nouă și țării regelui și să-i pedepsească pe ei și pe toți cei care i-au ajutat.” ⁸ Atunci regele l-a ales pe Bacchides, unul dintre prietenii regelui, care guvernă ținutul de dincolo de fluviul Eufrat, și care era foarte puternic în regat, om de încredere al regelui, ⁹ și i-a trimis pe el și pe Alkimos cel nelegiuit, pe care l-a făcut arhieru, și le-a dat poruncă să se răzbune pe fiii lui Israel. ¹⁰ Și au pornit și au ajuns cu oștire mare în pământul lui Iuda. Și au trimis cu viclenie soli de pace către Iuda și frații săi. ¹¹ Dar ei n-au luat în seamă vorbele lor, căci au văzut că veniseră cu oaste mare. ¹² Dar au venit la Alkimos și Bacchides o adunare de cărturari, ca să caute o cale potrivită; ¹³ assideii erau cei dintâi dintre fiii lui Israel care cereau pace. ¹⁴ Ei își spuneau: „Un preot din seminția lui Aaron a sosit cu această oștire și nu ne va nedreptăți.” ¹⁵ [Bacchides] le-a spus cuvinte de pace și le-a jurat zicând: „Nu vrem să vă facem vouă și prietenilor voștri nici un rău.” ¹⁶ Și s-au încrezut [iudeii] în el. Dar el a luat șizeci de bărbați dintre ei și i-a ucis într-o singură zi, după cuvântul scris: ¹⁷ „Trupurile credincioșilor Tăi și sângele lor l-au vărsat de jur împrejurul Ierusalimului și nu era nimeni să-i îngroape.” ¹⁸ Și groaza și teama au cuprins întreg poporul; ei spuneau: „Nu se află în ei adevăr și judecată [dreaptă], căci și-au încălcat învoiala și jurământul pe care l-au jurat.” ¹⁹ Bacchides a plecat din Ierusalim și și-a așezat tabăra la Bethzaith; și a trimis de i-a prins pe mulți dintre cei care trecuseră de partea sa și pe unii din popor: i-a ucis și [i-a aruncat] în puțul cel mare. ²⁰ Țara i-a lăsat-o în seamă lui Alkimos și i-a dat și oaste să-i fie de ajutor; după aceea Bacchides a plecat la rege. ²¹ Alkimos se lupta să fie [recunoscut ca] arhieru; ²² s-au adunat la el toți cei care

7,8 După Flavius Iosephus (*AI* 12,393), Bacchides fusese promovat în rândul prietenilor regelui de către Antiochos Epiphanes; trimiterea lui ca om de încredere arată că el a jucat un rol major în înscăunarea lui Demetrios. El îi va succeda lui Lysias în calitate de vicerege al Siriei. ♦ „dincolo de fluviul Eufrat”: e vorba de provincia Transeuphratene, denumire dată din punctul de vedere al Imperiului pers, adică partea de apus a regatului seleucid.

7,9 Alkimos este „nelegiuit” deoarece adoptase obiceiurile și riturile grecești; cf. 2Mac. 14,3.

7,13 „assideii”: cf. nota 2,42.

7,17 Cf. Ps. 78,2-3.

7,19 Pasaj confuz: nu se știe bine ce l-a determinat pe Bacchides să-iucidă pe dezertorii care trecuseră de partea sa; pentru aruncarea trupurilor în rezervor, cf. Ier. 41,7.

tulburau poporul și au pus mâna pe pământul lui Iuda și au făcut mari nenorociri în Israel.²³ Și când a văzut Iuda toate relele pe care le făcea Alkimos și cei din jurul lui împotriva fiilor lui Israel, întrecându-i chiar și pe păgâni,²⁴ s-a dus prin toate ținuturile Iudeii, de jur împrejur, și i-a pedepsit pe cei care se lepădaseră de Lege și i-a împiedicat să mai cutureie țara.²⁵ Când Alkimos a văzut că Iuda și cei de lângă el se întăriseră și a înțeles că nu poate să le facă față, s-a întors la rege și i-a pârât de multe rele.

²⁶ Atunci regele l-a trimis pe Nicanor, una dintre căpeteniile cele strălucite, care-l ura și-l dușmănea pe Israel, și i-a poruncit să nimicească poporul.²⁷ Nicanor a plecat spre Ierusalim cu oștire mare și a trimis cu viclenie lui Iuda și fraților săi vorbe de pace, spunând:²⁸ „Să nu ne luptăm unii cu alții; voi sosi cu puțini oameni, ca să vă văd fețele cu pace.”²⁹ Și au venit către Iuda și s-au salutat pașnic. Dar dușmanii erau pregătiți să-l răpească pe Iuda.³⁰ Când Iuda le-a înțeles gândul – anume că [Nicanor] a venit cu viclenie spre dânsul – s-a temut de el și n-a mai vrut să-i vadă fața.³¹ Nicanor și-a dat seama că planul său a fost dat în vileag și a plecat să-i iasă înaintea lui Iuda, ca să se lupte cu el la Chafarsalama.³² Și au căzut dintre cei din jurul lui Nicanor ca la cinci sute de oameni, iar [ceilalți] au fugit spre cetatea lui David.

³³ După toate acestea, Nicanor s-a urcat pe muntele Sion; unii dintre profeți au ieșit din lăcașul sfânt împreună cu bătrâni ai poporului, ca să-l

7,23 Israeliiți convertiți la elenism se comportau mai rău față de conaționali lor decât o făceau păgânii; crezându-se stăpâni pe situație, ei au depășit orice măsură.

7,25 Ciudată retragere a lui Alkimos, care, conform textului, până atunci înregistrase numai succese. Nu există o explicație peremptorie.

7,26 Nicanor, prieten intim al lui Demetrios, pe care l-a sprijinit în evadarea sa de la Roma (cf. Polibiu, 31,14; Flavius Iosephus, *AI* 12,402); nu știm de ce se spune că ar fi urât neamul lui Israel.

7,30 2Mac. 14,21-29 subliniază admirația pe care Nicanor o avea pentru Iuda.

7,32 „cetatea lui David”: aflată în mâinile dușmanilor (cf. 1,33-35). În epoca elenistică, expresia se referă la cartierul construit de regii lui Iuda pe colina de vest; nu trebuie confundată cu vechea „cetate a lui David”, de pe colina Ophel, la sud de colina Templului. La Flavius Iosephus (*AI* 12,504) confuzia este totală, probabil din neatenția istoricului sau a copiştilor: textul afirmă înfrângerea lui Iuda și replierea lui spre cetățuie, ceea ce este absurd, căci ea se afla în mâinile dușmanilor care voiau să-l captureze.

♦ Unele manuscrise dau cifra de cinci mii de morți în rândurile oamenilor lui Nicanor, cifră respinsă de editori.

7,33 Formula „a se urca pe muntele Sion” este consacrată, deoarece la origine locul sacru întemeiat de David și de Solomon domina orașul; cum arată Abel (p. 140), urcarea

salute cu pace și să-i arate arderea de tot care se aducea pentru rege. ³⁴ Dar el și-a bătut joc de ei, i-a luat în răs, i-a batjocorit și le-a vorbit trufaș; ³⁵ și s-a jurat cu mânie zicând: „Dacă nu mi-l predați pe Iuda și oastea lui în mâinile mele de data aceasta, când mă voi întoarce cu pace, voi da foc acestei Case.” Și a plecat cu furie mare. ³⁶ Iar preoții au intrat și au stat în fața altarului și a templului, au plâns și au spus: ³⁷ „Tu Ți-ai ales această Casă, pentru ca să fie chemat Numele Tău asupra ei și să fie casă de rugăciune pentru poporul Tău; ³⁸ răzună-Te pe acest om și pe oștirea lui – să cadă sub sabie; adu-Ți aminte de hulele lor și nu le îngădui să dăinuiască!” ³⁹ Nicanor a plecat din Ierusalim și și-a așezat tabăra la Baithoron, unde s-a unit cu oastea din Siria. ⁴⁰ [Între timp] Iuda își așezase tabăra în Adasa cu trei mii de oameni. Și s-a rugat Iuda și a zis: ⁴¹ „Când oamenii regelui au hulit, a ieșit Îngerul Tău și a ucis o sută optzeci și cinci de mii dintre ei; ⁴² tot astfel, nimicește astăzi această oștire în fața noastră, ca să afle și ceilalți că [Nicanor] și-a bătut joc de lăcașul Tău sfânt; și judecă-l după răutatea lui!” ⁴³ În a treisprezecea zi a lunii Adar, cele două oștiri s-au ciocnit în luptă; oștirea lui Nicanor a fost zdrobită, iar el însuși a căzut primul în bătălie. ⁴⁴ Când a văzut oastea lui că Nicanor a căzut, aruncându-și armele, au luat-o la goană. ⁴⁵ Și i-au urmărit [iudeii] cale de o zi de la Adasa până au ajuns în Gazera, și au sunat din trâmbițele de vestire în urma lor. ⁴⁶ Și au ieșit din toate satele Iudeii de jur împrejur și i-au înconjurat [pe dușmani]; și s-au luptat unii împotriva celorlalți și au căzut de sabie toți [dușmanii] – n-a scăpat nici unul dintre ei. ⁴⁷ I-au despuiat și au luat pradă și i-au tăiat lui Nicanor capul și mâna dreaptă, cea pe care o întinsese cu trufie, și le-au dus și le-au atârnat în Ierusalim. ⁴⁸ Iar poporul s-a bucurat

semnifică și preeminența spirituală a locului. Sacrificiile și rugăciunile pentru stăpânitori nu erau interzise de ritualul iudaic: în timpul dominației romane, iudeii făceau de două ori pe zi câte un sacrificiu pentru împărat și pentru poporul roman (Philon, *Leg. ad Gaium* 157; Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 2,197).

7,37 „să fie chemat Numele Tău asupra ei”: expresie tipic deuteronomistă.

7,40 Iuda se pregătește să-l atragă pe Nicanor într-o ambuscadă. Flavius Iosephus (*AI* 12,408) se înșală asupra distanțelor și a numărului de soldați.

7,41 „oamenii regelui”: este vorba de regele Asiriei, cf. 2Rg. 19,6-13. Autorul se adresează unui public cunoscător al istoriei iudaice.

7,43 Luna Adar corespunde lunii martie; după toate probabilitățile, 13 Adar 151 al erei seleucide este 17 martie 160 î.H. După Flavius Iosephus (*AI* 12,409), Nicanor nu este primul mort, ci cade în bătălie după lungă vreme, luptând vitejește.

foarte și a petrecut toată ziua cu mare veselie. ⁴⁹ Și au hotărât să sărbătorească ziua de treisprezece a lunii Adar în fiecare an. ⁵⁰ Și s-a liniștit pământul lui Iuda pentru puține zile.

8 ¹ Iuda a auzit de faima romanilor, că sunt tari în putere și binevoitori față de cei care li se alătură și încheie prietenie cu câți vin la ei și că sunt tari în putere. ² Și i s-a povestit despre războaiele și faptele vitejești pe care le făcuseră în Gallia și că i-au zdrobit pe aceia și i-au supus la tribut; ³ și câte făcuseră în ținutul Spaniei, unde au luat în stăpânire minele de argint și de aur; ⁴ și au pus cu totul stăpânire pe acest loc, chiar dacă se afla la mare distanță, prin priceperea și statornicia lor; la fel făcuseră și cu regii care veniseră asupra lor de la capătul pământului: i-au înfrânt și le-au dat o lovitură mare; iar ceilalți le-au plătit tribut an de an. ⁵ Și pe Filip, și pe Perseu, regele chitienilor, și pe cei care se ridicaseră asupra lor i-au înfrânt în război și i-au supus. ⁶ L-au înfrânt chiar și pe Antiochos cel Mare, regele Asiei, care pornise război împotriva lor cu o sută douăzeci de elefanți, călărime, care de luptă și o oștire foarte mare; ⁷ l-au prins viu și l-au silit pe el și pe regii care-i vor urma să le plătească tribut mare și să le dea ostateci; ⁸ i-au luat India, Media și Lidia, dintre cele mai frumoase ținuturi ale lui, și

7,49 În 13 Adar, ziua lui Nicanor, a fost instituită o sărbătoare anuală, zi în care erau interzise postul și doliul.

8,1 „tari în putere”: repetarea expresiei se presupune că este o eroare de copist.

8,2 Este vorba de supunerea Galliei cisalpine (200-189 î.H.) care, sub influența lui Hannibal, se ridicase împotriva Romei.

8,5 Filip al V-lea al Macedoniei a fost înfrânt în 197 la Kynoskephalai, în Tesalia, de către consulul Flaminius, iar în 168, Perseu a fost înfrânt la Pydna, la nord de Olimp.

8,6 Antiochos al III-lea cel Mare a domnit între 223 și 187 î.H.; romanii îl înfrâng decisiv în 191, la Thermopyle, și în 189, la Magnezia. ♦ Titlul de „rege al Asiei” face parte din titulatura normală pe care grecii au dat-o monarhilor orientali după războaiele greco-perse; adoptând acest titlu, Antiochos se suprapune tradiției ahemenide.

8,7 Capturarea lui Antiochos nu este confirmată de nici un alt izvor antic. Nu știm ce l-a determinat pe autorul lui IMac. să o susțină.

8,8 În virtutea tratatului de pace de la Apamea din 188 î.H., Antiochos a pierdut regiunile amintite, a fost obligat să plătească o sumă enormă (15.000 de talanți euboici) și a trebuit să trimită la Roma douăzeci de ostateci, printre care și pe fiul său, Antiochos al IV-lea Epiphanes; în același timp, a fost obligat să desființeze unitățile militare care utilizau elefanți și să-și lichideze flota de război; regiunile orientale contingente Indiei au fost pierdute în realitate în favoarea regatului Bactrianei. ♦ Eumenes al II-lea al Pergamului, fiul lui Attalos, a domnit între 197 și 159 î.H.

le-au dat regelui Eumenes.⁹ [I s-a mai spus] că cei din Grecia au vrut să vină și să-i nimicească,¹⁰ dar s-a aflat gândul lor, și romanii au trimis împotriva lor un singur general și s-au războit cu ei; și au căzut dintre ei mulți răniți, iar femeile și copiii lor au fost duși în robie, pe ei i-au jefuit și s-au făcut stăpâni peste pământul lor; le-au dărâmat întăriturile și i-au ținut în robie până în ziua aceasta.¹¹ Iar celelalte regate și insule, câte s-au ridicat împotriva lor, le-au nimicit și le-au robit; dar cu cei care le sunt prieteni și se încred în ei au păstrat prietenie.¹² Și [astfel] i-au stăpânit pe regii de aproape și pe cei de departe și oricine auzea de numele lor se temea.¹³ Pe cei pe care [romanii] vor să-i ajute să domnească, domnesc; pe care vor, îi dau la o parte; și s-au ridicat foarte tare.¹⁴ Cu toate acestea, nimeni dintre ei nu-și așază pe cap diadema și nici nu se înfășoară în purpură, spre a se preamări cu ea.¹⁵ Și-au făcut un senat unde se sfătuiesc în fiecare zi trei sute douăzeci de senatori asupra tuturor chestiunilor ce privesc binele poporului.¹⁶ Încredințază unui singur om cârmuirea lor în fiecare an și stăpânirea peste tot pământul lor; toți ascultă de unul singur și nu există rivalitate și invidie între ei.

¹⁷ Atunci Iuda i-a ales pe Eupolemos, fiul lui Ioan, fiul lui Accos, și pe Iason, fiul lui Eleazar, și i-a trimis la Roma să încheie prietenie și alianță

8,10 Nu știm la ce eveniment se referă autorul: probabil este vorba de marea criză aheeană care a condus în 145 î.H. la supunerea totală a Greciei și transformarea ei în provincie romană. Romanii au adus la Roma numeroase opere de artă grecești cu această ocazie. Expresia „până în ziua aceasta” arată că autorul cărții trăiește la un anume interval de timp după subjugarea Eladei.

8,11 Flavius Iosephus (*AI* 12,414) rezumă în următorii termeni pasajul: „Iuda, aflând puterea romanilor, cucerirea Galliei, a Iberiei, a Cartaginei, în Libia și, mai ales, victoriile asupra Greciei și asupra regilor Perseu, Filip și Antiochos cel Mare, a hotărât să încheie prietenie cu ei.” ♦ Titlul de *socius et amicus populi Romani* era râvnit de toate statele epocii și constituia o puternică garanție de securitate.

8,14 Diadema și haina de purpură erau însemne monarhice pe care romanii le-au respins categoric și în timpul principatului; în perioada dominatului lucrurile se schimbă radical.

8,16 La acea dată, senatul cuprindea trei sute de membri, la care se adăugau douăzeci de magistrați (doi consuli, doi pretori, doi chestori, patru edili și zece tribuni); nu existau date fixe pentru ținerea ședințelor, cu excepția zilelor când magistrații intrau în funcție. Dacă principiul anualității pentru magistraturile romane este bine sesizat de autorul cărții 1Mac., în mod ciudat principiul colegialității este ignorat.

8,17 Eupolemos, un iudeu elenizat, asemenea lui Iason, se regăsește în 2Mac. 4,11, posibil identic cu scriitorul menționat de Eusebiu, Flavius Iosephus, Clement din Alexandria și Ieronim. Familia lui Accos era o cunoscută familie sacerdotală; Iason descindea și el

[cu romanii],¹⁸ pentru ca [aceia] să-i scape de jug, deoarece vedea că regatul grecilor îl târa pe Israel în robie.¹⁹ Aceștia au pornit spre Roma – cale foarte lungă – au intrat în senat și au grăit:²⁰ „Iuda Macabeul, frații săi și mulțimea iudeilor ne-au trimis la voi ca să încheiem cu voi alianță și pace și să fim înscrși între aliații și prietenii voștri.”²¹ Cuvântul le-a plăcut [romanilor].²² Aceasta este copia scrisorii pe care [romanii] au înscris-o pe table de bronz și le-au trimis la Ierusalim, ca să fie acolo amintire de pace și alianță:

²³ „Să le fie bine romanilor și neamului iudeilor, pe mare și pe uscat, iar sabia și dușmanul să fie departe de ei.”²⁴ Dacă va izbucni un război mai întâi împotriva Romei sau împotriva vreunuia dintre aliații lor în toată stăpânirea lor,²⁵ neamul iudeilor să intre în luptă din toată inima alături de ei, așa cum vor cere împrejurările.²⁶ Iar dușmanilor să nu le dea și să nu le ducă grâu, arme, arginți sau corăbii, după cum a hotărât Roma; iudeii să-și țină făgăduințele fără să primească ceva în schimb.²⁷ La fel, dacă va izbucni un război mai întâi împotriva neamului iudeilor, romanii să intre în luptă din

dintr-o familie sacerdotală. Tatăl său, Eleazar, este probabil martirul descris în 2Mac. 6,18 sq.

8,18 Presupusul tratat cu Roma va fi fost încheiat în 161 î.H.; a suscitat multe comentarii, iar autenticitatea lui a fost pusă sub semnul întrebării; în favoarea ei pledează formulele utilizate care corespund tratatelor cunoscute încheiate de romani. Se citează în acest sens un *aequum foedus* încheiat între Roma și un stat mic insular, text descoperit pe o inscripție din insula Astypale din Sporade din 105 î.H. (*apud* Abel, p. 153), ceea ce dovedește interesul pe care-l aveau romanii și pentru micile puteri într-o perioadă când ei erau pe cale să devină, sau chiar deveniseră, puterea mediteraneană cea mai importantă; de asemenea, este invocat textul din Trogus Pompeius (Iustin 36,3,8) conform căruia relațiile dintre romani și iudei datează din vremea lui Demetrios I, la o dată când, spune Trogus, romanii erau foarte darnici în relațiile cu străinii (*A Demetrio cum descivissent – Iudaei – amicitia Romanorum petita primi omnium ex Orientalibus libertatem acceperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus*). Faptul că formulele utilizate în 1Mac. corespund formulărilor romane nu este un argument decisiv în favoarea autenticității, deoarece falsificatorii cunoșteau bine stilul actelor oficiale. Un lucru este cert: existența unor relații între romani și iudei la data menționată este o realitate: romanii aveau tot interesul să susțină o populație care, prin acțiunile ei, slăbea puterea seleucizilor; pentru a dovedi existența unor tratate de felul celui menționat în text este însă nevoie de descoperirea unor noi documente. Momigliano (*Hochkulturen im Hellenismus*, p. 121) consideră că tratatul nu putea fi decât un tratat de vasalitate.

8,22 Flavius Iosephus (*AI* 12,417) spune că originalul de la Roma era scris pe table de bronz, iar o copie a fost trimisă la Ierusalim, ceea ce corespunde obiceiului roman.

tot sufletul, după cum cer împrejurările.²⁸ Iar dușmanilor nu li se vor da grâu, arme, arginți sau corăbii, după cum a hotărât Roma. Să-și țină fâgăduințele fără viclenie.²⁹ Prin aceste cuvinte s-a încheiat tratatul dintre romani și poporul iudeilor.³⁰ Dacă, după cuvintele acestea, unii sau alții vor voi să adauge ori să scoată, vor face după alegerea lor, și orice vor adăuga sau vor scoate să aibă putere de lege.”³¹ În ce privește relele cu care regele Demetrios i-a copleșit [pe iudei], noi i-am scris zicând: „De ce ai pus jug greu asupra iudeilor, prietenii și aliații noștri?”³² Dacă se vor mai plânge împotriva ta, le vom face noi dreptate și ne vom război cu tine pe mare și pe uscat.”

9¹ Demetrios a auzit că Nicanor și oștirea lui au căzut în luptă și i-a trimis a doua oară pe Bacchides și pe Alkimos în pământul lui Iuda; și împreună cu ei aripa dreaptă [a oștirii].² Și au pornit pe calea ce duce spre Galileea și și-au pus tabăra la [orașul] Maisaloth, în ținutul Arbelei, pe care l-au cucerit și au ucis foarte multe suflete de oameni.³ Iar în prima lună a anului o sută cincizeci și doi și-au pus tabăra în apropierea Ierusalimului.⁴ Au pornit și s-au îndreptat spre Bereea cu douăzeci de mii de pedestrași și două mii de călăreți.⁵ Iuda se așezase la Elasa împreună cu trei mii de

8,28 „dușmanilor”, gr. *συμμάχουσι*, *lit.* „aliaților”: se presupune o coaliție împotriva iudeilor.

8,29 „poporul”: aici este *δῆμος*, în sens politic, și nu termenul etnic *λαός*.

8,31 Scrisoarea nu este menționată de Flavius Iosephus; textul abundă în ebraisme și pare a fi o adăugare a autorului.

9,1 Capitolul 8 a fost o paranteză care se închide acum. ♦ „aripa dreaptă [a oștirii]”: după ipoteza cea mai plauzibilă (Calmette, *apud* Abel) expresia are sensul de „elita armatei”, deoarece, în mod obișnuit, trupele de elită erau așezate la aripa dreaptă.

9,2 „Galileea”: în manuscrise *Γαλιλαα*, probabil o confuzie a traducătorului grec, care a interpretat greșit toponimul iudaic. Cf. Flavius Iosephus (*AI* 12,421), unde se spune că Bacchides „a pornit din Antiohia spre Iudeea și s-a așezat în orașul Arbella al Galileii”.

♦ „Maisaloth”: zonă plină de peșteri, din apropierea lacului Tiberiada, unite între ele prin scări tăiate în stânci; refugiu al bandiților în timpul lui Irod cel Mare și refugiu al iudeilor în timpul răscoalei lor din vremea lui Nero; regiunea este descrisă de Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 4,451-458.

9,3 „prima lună... cincizeci și doi”: anul 160 î.H.

9,4 „Bereea”: alții (recensiunea lucianică, VL, Syr., Flavius Iosephus) citesc „Beerzeth”. După spusele lui Flavius Iosephus (*AI* 12,422), Iuda se așezase cu trupele sale la Berzetho, la 7 km. nord, nord-vest de Beerzeth. Abel (p. 160) consideră preferabilă indicația lui Flavius Iosephus.

bărbați aleși.⁶ Dar când a văzut mulțimea nenumărată a oștirii, [iudeii] s-au speriat foarte tare. Și mulți s-au strecurat afară din tabără, încât au mai rămas dintre ai săi doar opt sute de oameni.⁷ A văzut Iuda că oastea i s-a destrămat și că războiul amenință și i s-a frânt inima că nu avea timp să-i adune pe ai săi;⁸ obosit, le-a spus celor care mai rămăseseră alături de el: „Să ne ridicăm și să ne aruncăm asupra dușmanilor, dacă ne vom putea lupta cu ei!”⁹ Ei încercau să-l abată, zicând: „Nicidecum nu vom putea decât să ne salvăm viețile acum; ne vom întoarce apoi împreună cu frații noștri și ne vom lupta cu dușmanii; acum suntem prea puțini.”¹⁰ Iuda le-a spus: „Departa de noi să facem așa ceva, să fugim de ei, iar dacă ne-a sosit ceasul, să murim vitejește pentru frații noștri și să nu dăm prilej să fim defăimați.”¹¹ Atunci oștirea [dușmanilor] a ieșit din tabără și le-a stat în față: călărimea lor era împărțită în două, iar praștierii și arcașii mergeau în fruntea oștirii, împreună cu întâii luptători, cei [mai] viteji. Bacchides se găsea la aripa dreaptă.¹² Falanga s-a apropiat din cele două părți în sunet de trâmbiță, iar cei din jurul lui Iuda sunau și ei din trâmbițe.¹³ Și s-a cutremurat pământul de larma oștirilor; bătălia s-a pornit și a ținut de dimineață până seara.¹⁴ Iuda a văzut că Bacchides cu partea cea mai tare a oștirii sale se află la aripa dreaptă și i-a adunat la sine pe cei mai curajoși în suflet;¹⁵ și a zdrobit aripa dreaptă a dușmanilor și a urmărit-o până la muntele Azot.¹⁶ Dar cei de la aripa stângă, văzând înfrângerea aripei drepte, au venit pe urmele lui Iuda și a oamenilor lui și le-au căzut în spate.¹⁷ Și s-a îndârjit bătălia și au căzut mulți răniți dintr-o parte și cealaltă.¹⁸ A căzut și Iuda, iar ceilalți au luat-o la goană.¹⁹ Ionathan și Simon au luat trupul lui Iuda, fratele lor, și l-au îngropat în mormântul părinților săi la Modein.²⁰ Și l-au plâns și l-au jelit întregul Israel cu jale mare și l-au bocit multe zile, zicând:²¹ „Cum a căzut viteazul, izbăvindu-l pe Israel!”²² Și celelalte întâmplări

9,6 „opt sute de oameni”: dintr-un număr inițial de trei mii.

9,15 „Azot”: gr. Αζοτός redă ebraicul Așdod, un oraș aflat în câmpia filisteană; aici este însă vorba de un munte; Flavius Iosephus (AI 12,429) presupune existența unui munte numit Eza sau Aza, total necunoscut; nu există o soluție plauzibilă și, de aceea, s-a emis ipoteza unei alterări a textului; nu s-a propus însă nici o conjectură mulțumitoare.

9,19 Conform celor spuse de Flavius Iosephus (AI 12,432), Ionathan și Simon au obținut din partea inamicului corpul lui Iuda; pare însă puțin probabil ca Bacchides să fi acceptat acest lucru și să nu fi vrut să răzbune maltratarea cadavrului lui Nicanor de către Iuda. Pentru înmormântarea lui Iuda, cf. mai departe 13,25-30.

ale lui Iuda și războaiele lui și faptele lui vitejești, câte le-a făcut, și măreția lui nu s-au mai scris, căci erau mult prea multe.

²³ Iar după sfârșitul lui Iuda au apărut la lumină nelegiuții în toate hotarele lui Israel și s-au ridicat toți făptuitorii nedreptății. ²⁴ În acele zile s-a iscat mare foamete, iar țara s-a dat cu ei. ²⁵ Bacchides a ales oameni fără de lege și i-a pus stăpâni peste țară. ²⁶ Aceștia îi căutau pe prietenii lui Iuda, îi cercetau și-i aduceau în fața lui Bacchides, iar acesta îi pedepsea și își bătea joc de ei. ²⁷ Și s-a făcut mare strâmtorare în Israel, cum nu mai fusese din ziua în care nu li se mai arătase nici un profet. ²⁸ Atunci s-au adunat toți prietenii lui Iuda și i-au spus lui Ionathan: ²⁹ „De când a murit fratele tău Iuda, nu mai este nici un bărbat asemenea lui care să pornească împotriva dușmanilor, a lui Bacchides și a celor care urăsc neamul nostru; ³⁰ așadar, acum, noi te-am ales pe tine astăzi să ne fii conducător și căpetenie în locul lui, ca să porți războiul nostru.” ³¹ Și Ionathan a primit în clipa aceea conducerea și a luat locul fratelui său Iuda.

³² Bacchides a aflat și-l căuta pe Ionathan, ca să-lucidă. ³³ Iar Ionathan împreună cu fratele său Simon și cu toți cei din jurul lui au fugit în pustiiul Thecoe și s-au așezat lângă apa iazului Asphar. ³⁴ Bacchides a aflat în zi de sâmbătă și a venit împreună cu toată oștirea trecând peste Iordan. ³⁵ [Ionathan] l-a trimis pe fratele său [Ioan], căpetenia cetii, să-i roage pe nabatei, prietenii săi, să le primească bagajele multe. ³⁶ Dar fiii lui Iambri, din Medaba,

9,27 Comentatorii consideră că Malachia încheie perioada profețiilor la care se referă textul; totuși exprimarea rămâne vagă.

9,29 „să pornească”, gr. ἐξελεθεῖν καὶ εισελεθεῖν, *lit.* „să iasă și să intre” – ebraism.

9,31 Flavius Iosephus (*AI* 13,5) arată că, în ciuda represiunii lui Bacchides, au rămas suficienți partizani ai rezistenței pentru a declanșa o nouă revoltă; aceștia s-au dus la Ionathan și i-au cerut să-l imite pe Iuda și să împingă până la sacrificiul suprem bătălia pentru libertate.

9,33 „pustiul Thecoe”: este vorba de regiunea care coboară de la *T^eqō'āh* la Marea Moartă, regiune deșertică, propice războiului de gherilă; 2Par. 26,10 menționează fântânile săpate de Ozias; Ionathan s-a așezat la una dintre acestea.

9,34 Exegeții consideră versetul drept o glosă marginală intrată accidental în text.

9,35 Regiunea nu se pretează la depozitare de bunuri; în consecință, Ionathan decide să apeleze la nabatei, care în mod normal trebuia să-l ajute pentru că aveau ură față de seleucizi.

9,36 „Medaba”: localitate situată la 35 km sud de Amman; patima congenitală pentru pradă i-a determinat pe nabatei să-lucidă pe Ioan și să pună mâna pe bunurile lăsate lor în custodie.

au pus mâna pe Ioan și pe toate câte le avea cu el și l-au luat cu ei.³⁷ După aceasta, au aflat Ionathan și Simon, fratele său, că fiii lui Iambri fac nuntă mare și aduc cu mare pompă din Nadabath mireasa, pe fiica unuia dintre oamenii de vază din Canaan.³⁸ Și-au adus aminte de sângele lui Ioan, fratele lor, și au pornit și s-au ascuns într-o văgăună din munte.³⁹ Și-au ridicat ochii, s-au uitat și, iată, larmă și alai mare: mirele și, împreună cu el, prietenii și frații săi veneau spre ei cu chimvale și cu muzicanți și cu arme multe.⁴⁰ Atunci s-au repezit asupra lor din ascunzătoare și i-au ucis: mulți au căzut răniți [de moarte], iar ceilalți au fugit în munte; și [oamenii lui Ionathan] le-au luat totul ca pradă.⁴¹ Nunta s-a preschimbat în jale, iar muzica lor, în bocet.⁴² Și, [după ce] au răzbunat sângele fratelui lor, s-au întors în mlaștinile Iordanului. —⁴³ Bacchides a auzit acestea și a pornit, în zi de sâmbătă, cu oaste multă, până la malurile Iordanului.⁴⁴ Ionathan le-a spus celor din jurul său: „Să pornim la bătălie pentru viața noastră, căci ziua de azi nu este asemenea zilei de ieri și nici asemenea celei de alaltăieri;”⁴⁵ iată, războiul ne cuprinde din față și din spate, iar apa Iordanului, mlaștina și desişul, de o parte și de alta, astfel că nu este loc de scăpare;”⁴⁶ acum, strigați spre cer, ca să fiți izbăviți din mâinile dușmanilor noștri.”⁴⁷ Și s-a pornit bătălia; Ionathan și-a întins mâna pentru a-l lovi pe Bacchides, dar acesta s-a tras înapoi.⁴⁸ Ionathan împreună cu cei din jurul său au sărit în Iordan și l-au trecut înot; iar [dușmanii] n-au mai trecut Iordanul în urma lor.⁴⁹ În acea zi Bacchides a pierdut cam o mie de oameni.⁵⁰ S-a întors în Ierusalim și a construit cetăți întărite în Iudeea: fortăreața de la Iericho, și de la Ammaus, și Baithoron, și Baithel, și Thamnatha Pharathon, și Tephon cu ziduri înalte, cu porți și zăvoare.⁵¹ Și a așezat gărzi în ele, să hărțuiască pe Israel.⁵² Și a întărit cetatea Baithura, și Gazara, și fortăreața [din Ierusalim] și a pus în ele

9,37 „Nadabath”: la Flavius Iosephus (*AI* 13,18), Nabatha. Este o fortăreață arameeană lângă muntele Nebo, în marginea Moabului; numele de Canaan dat zonei este un arhaism care se referă aici la populația păgână.

9,41 Distih inspirat din Amos 8,10.

9,46 Chiar dacă Ionathan a declanșat ostilitățile, mișcarea a fost defensivă; or, apărarea era permisă și în ziua sabbatului.

9,49-50 Din cauza pierderilor importante suferite, Bacchides renunță să-l urmărească pe Ionathan dincolo de fluviu.

9,50 „Ammaus” este Emmaus, Thamnatha este forma aramaică a numelui Timna (*cf.* Iis. Nav. 19,50), Pharathon, *cf.* Jud. 12,15 și Tephon este Taphu (*cf.* Iis. Nav. 12,17).

oaste și provizii.⁵³ Și i-a luat ostateci pe fiii fruntașilor țării și i-a închis în fortăreața din Ierusalim sub pază.

⁵⁴ În anul o sută cincizeci și trei, în luna a doua, Alkimos a poruncit să se dărâme zidul curții interioare a lăcașului sfânt; chiar [voia să] nimicească lucrarea profeților și începuse să o dărâme.⁵⁵ Dar, în ceasul acela, Alkimos a fost lovit de damba și planurile i-au fost zădărnice; gura i-a amuțit și i s-a încleștat și n-a mai putut să grăiască nici un cuvânt și să dea porunci cu privire la casa lui.⁵⁶ Și a murit Alkimos în acea vreme, în chinuri cumplite.⁵⁷ Bacchides a văzut că Alkimos a murit și s-a întors la rege. Și s-a liniștit pământul lui Iuda vreme de doi ani.

⁵⁸ Și au ținut sfat toți nelegiuții și au spus: „Iată, Ionathan și cei din jurul lui își duc traiul liniștiți și încrezători; să-l chemăm dar acum pe Bacchides, și el îi va prinde pe toți într-o singură noapte.”⁵⁹ Și au pornit să-i spună planul lor.⁶⁰ Iar Bacchides a pornit cu oaste multă și a trimis pe ascuns scrisori tuturor aliaților săi din Iudeea, ca să pună mâna pe Ionathan și pe cei din jurul lui. Dar n-au putut, fiindcă s-a aflat de planul lor.⁶¹ Atunci au pus mâna pe vreo cincizeci dintre oamenii din țară, capi ai acelei ticăloșii, și i-au omorât.⁶² Ionathan și Simon, împreună cu cei din jurul lor, s-au retras în pustiu la [cetatea] Baithbasi, i-au reclădit dărâmurile și au întărit-o.⁶³ Bacchides a aflat, și-a adunat toată ceata lui și a dat de veste celor din Iudeea.⁶⁴ Și a pornit să împresoare Baithbasi, s-a luptat cu [cei din] cetate multe zile și a făcut mașini de război.⁶⁵ Atunci Ionathan l-a lăsat

9,53 Bacchides renunță la urmărirea trupei lui Ionathan, prea puțin numeroasă pentru a constitui un pericol, și întărește o serie de puncte strategice pentru a controla regiunea. Urme ale acestei activități a lui Bacchides au fost identificate în urma cercetărilor arheologice.

9,54 „În anul... a doua”: adică în mai 159 î.H. ♦ „zidul curții interioare”: este vorba de zidul care separa curtea accesibilă și păgânilor de curtea frecventată exclusiv de circumciși; prin dărâmarea acestuia se ștergeau simbolic diferențele între iudei și păgâni, făcându-se astfel un pas important pe calea elenizării. ♦ „lucrarea profeților”: aluzie la rolul profeților Aggeu și Zaharia în construirea Templului.

9,56 Atacul de paralizie al lui Alkimos este prezentat drept rezultatul unei acțiuni divine; cf. și Flavius Iosephus (AI 12,413).

9,61 Abel (p. 175) consideră că Ionathan este autorul uciderii celor cincizeci, și nu Bacchides; Flavius Iosephus, (AI 13,31) este categoric în a-i atribui generalului macedonean gestul. De altminteri, puțin mai târziu, tot într-un moment de furie (v. 69), Bacchides va săvârși un gest similar.

9,63 Bacchides își mobilizează partizanii; cf. și Flavius Iosephus (AI 13,23).

în cetate pe Simon, fratele său, a ieșit în ținut și a mers cu o ceată puțin numeroasă.⁶⁶ L-a zdrobit pe Odomera și pe frații lui și pe fiii lui Phasiron în așezările lor; și au început să izbească și s-au suit cu oștile.⁶⁷ [Pe de altă parte,] Simon cu ai săi au ieșit din cetate și au dat foc mașinilor de război.⁶⁸ S-au luptat cu Bacchides, l-au zdrobit și l-au strămtorat foarte, căci planul și năvala lui erau zădărnice.⁶⁹ S-a mâniat cu urgie pe nelegiuții care îl sfătuiseră să vină în ținut, i-a omorât pe mulți și s-a hotărât să plece în țara sa.⁷⁰ Ionathan a aflat și a trimis soli, ca să încheie pace și să-i ia înapoi pe cei robiți.⁷¹ [Bacchides] i-a primit și a făcut după cuvintele lui [Ionathan]; și s-a jurat să nu-i mai pricinuiască nici un rău în toate zilele vieții sale.⁷² Și i-a dat înapoi prinșii pe care îi luase mai înainte de pe pământul lui Iuda și s-a întors în țara sa; și n-a mai venit în hotarele lor.⁷³ Și s-a odihnit sabia în Israel. Ionathan s-a așezat în cetatea Machmas și a început să judece poporul; și i-a spulberat pe toți nelegiuții din Israel.

10¹ În anul o sută șazeci, Alexandru Epiphanes, fiul lui Antiochos, a pornit și a cucerit orașul Ptolemais; și a fost primit și a început să domnească acolo.² Regele Demetrios a auzit și a adunat oștire foarte multă și a pornit război împotriva lui.³ Și Demetrios i-a trimis lui Ionathan scrisori cu vorbe de pace, spre a-l măguli.⁴ Căci el își spunea: „Să încheiem repede pace cu [Ionathan], mai înainte ca el să încheie pace cu Alexandru împotriva noastră.⁵ Căci [atunci] își va aduce aminte de toate nenorocirile pe care i le-am pricinuit lui, fraților lui și neamului [lui].”⁶ Și i-a dat lui Ionathan dreptul de a strânge oști, de a pregăti arme și de a-i fi aliat; și a

9,66 „au început să izbească... oștile”: nu e clar care este subiectul și nici sensul general nu e limpede. Ar putea însemna și „au sporit în puteri”.

9,68 Bacchides a fost prins la mijloc între trupele lui Ionathan și ale lui Simon; cf. și Flavius Iosephus (AI 28), care dă mai multe detalii.

9,73 „Machmas” (ebr. *Mikh'mās*) era o localitate situată la 12 km sud de Bethel. ♦ „poporul”: aici trebuie înțeleasă numai minoritatea rămasă credincioasă Legii.

10,1 „În anul o sută șazeci”: adică începând cu 14 aprilie 152 î.H. ♦ „Alexandru Epiphanes”: este vorba, de fapt, despre Alexandru Balas, un aventurier care se pretindea fiul lui Antiochos Epiphanes; cu excepția autorului Macabeilor, nici un autor antic nu ia în serios această filiație (cf. Titus Livius, *Epit.* 52: *homo ignotus et incertae stirpis*, „ins obișnuit și de stirpe nesigură”); se bucură de sprijinul regelui Attalos al II-lea al Pergamului, al lui Ptolemeu Filometor și al senatului de la Roma, toți interesați în frângerea puterii lui Demetrios I Soter. Flavius Iosephus (AI 13,30) este singurul autor antic care, alături de I Mac., pomenește debarcarea la Ptolemais.

spus să i se dea înapoi ostatecii din fortăreață. ⁷ Ionathan a venit la Ierusalim și a citit scrisorile în auzul întregului popor și al celor din fortăreață. ⁸ Dar ei s-au speriat cumplit auzind că regele îi dăduse dreptul să strângă oaste. ⁹ Cei din Cetățuie i-au predat lui Ionathan ostatecii, iar el i-a redat părinților lor. ¹⁰ Ionathan s-a așezat în Ierusalim și a început să reclădească și să refacă orașul. ¹¹ El le-a spus celor care făceau lucrările să întărească zidurile și să înconjoare muntele Sion cu pietre cioplite în patru muchii; și ei au făcut întocmai. ¹² Iar străinii care se găseau în fortărețele pe care le zidise Bacchides au fugit; ¹³ fiecare și-a lăsat locul și a plecat în țara sa; ¹⁴ doar în Baithsur au fost lăsați câțiva dintre cei care se lepădaseră de Lege și de rânduiei, căci era loc de scăpare.

¹⁵ Regele Alexandru a aflat de făgăduielile pe care i le făcuse Demetrios lui Ionathan; și i s-au povestit războaiele și faptele vitejești pe care le făcuse acesta împreună cu frații săi și suferințele pe care le înduraseră ¹⁶ și a spus: „Oare vom mai afla noi un astfel de om? Să ni-l facem acum prieten și aliat!” ¹⁷ Atunci i-a scris și i-a trimis scrisoare cu aceste cuvinte:

¹⁸ „Regele Alexandru, fratelui său Ionathan, salutare. ¹⁹ Am auzit despre tine că ești bărbat tare în putere și vrednic să fii prietenul nostru. ²⁰ Și acum, te rânduim astăzi arhiereul poporului tău și vei fi numit prieten al regelui (i-a trimis haină de purpură și coroană de aur); îngrijește-te de treburile noastre și păstrează prietenia noastră.”

²¹ Ionathan a îmbrăcat veșmântul sfânt în anul o sută șaiszeci, în luna a șaptea, de sărbătoarea corturilor; a adunat oaste și a pregătit arme multe.

10,7 Până acum Ionathan avusese interdicție de a se stabili la Ierusalim. ♦ „a citit scrisorile în auzul (*lit.* la urechile) întregului popor” – semitism (*cf.* Ex. 24,7). Prin citirea scrisorilor, Ionathan încerca să-și convingă concetățenii de legalitatea revenirii sale la Ierusalim.

10,10 Ionathan înțelege să profite de situația în care se afla Demetrios spre a-și pregăti baza pentru operațiunile militare.

10,12 Este vorba de trupele cantonate la Ierusalim de Bacchides, *cf.* 9,50.

10,18 Titlul de „frate” (ἀδελφός) era acordat personajelor de cel mai înalt rang.

10,20 Era obiceiul ca regii sau orașele să le acorde preoților dreptul de a purta coroană de aur și haine de purpură; *cf.* în acest sens în povestirea lui Athenaios (5,211) același drept acordat de Alexandru Balas unui filozof epicureu care voia să devină preot al Virtuții. ♦ După tradiție, marele preot trebuia să fie din familia lui Sadoc (numit de David – *cf.* 2Rg. 8,17; 3Rg. 1,8 etc.); numirea de către un suveran păgân a unui preot din altă familie avea să ducă la o criză de legitimitate și este una dintre cauzele ruperii esenienilor de Templul de la Ierusalim.

10,21 Sărbătoarea corturilor se celebra timp de șapte zile, *cf.* Lev. 23,33-43; era o sărbătoare veselă în care participanții purtau „ramuri de finic și alte ramuri de copaci

²² Demetrios a aflat toate acestea, s-a mâhnit și a spus: ²³ „Ce-am făcut de Alexandru ne-a luat-o înainte și și-a câștigat prietenia iudeilor spre întărire? ²⁴ Îi voi scrie și eu cuvinte de măgulire și de cinstire și [îi voi trimite] daruri, ca să-mi fie spre ajutor.” ²⁵ Și i-a scris aceste cuvinte:

„Regele Demetrios, neamului iudeilor, salutare. ²⁶ De vreme ce ați ținut înțelegerile încheiate cu noi și ne-ați rămas prieteni și nu ați trecut de partea dușmanilor noștri, noi am auzit și ne-am bucurat. ²⁷ Și acum, rămâneți mai departe credincioși față de noi, iar noi vă vom răsplăti cu binefaceri în schimbul a ceea ce faceți pentru noi. ²⁸ Și vă vom ierta de multe biruri și vă vom da multe daruri. ²⁹ Chiar acum vă scutim pe voi și pe toți iudeii de dări și de taxa pentru sare și de taxa pentru coroane; ³⁰ din ziua de azi vă scutesc de plata treimii din semănături, de cea a jumătății din roadele pomilor, care mi se cuvin mie, și niciodată nu le voi mai lua din ziua de azi și până în vecie de la pământul lui Iuda și de la cele trei nome care i s-au alipit din Samaria și Galileea. ³¹ Ierusalimul să fie sfânt și, împreună cu ținutul său, să fie scutit de zeciuială și de biruri. ³² Mă lipsesc și de puterea asupra Cetățuiei din Ierusalim și o dau arhiereului, ca să așeze în ea spre pază luptători aleși de el. ³³ Și tuturor sufletelor de iudei care au fost duse în robie de pe pământul lui Iuda prin tot regatul meu le dăruiesc libertatea; și toți să fie scutiți de dări și de taxele pe vite. ³⁴ Toate sărbătorile, și zilele de sabat și de lună nouă, și zilele rânduite, și trei zile înainte de sărbătoare, și trei zile după sărbătoare să fie toate zile de scutire de dări pentru toți iudeii

stufoși și din sălciiile care cresc lângă pâraie” (Lev. 23,40) și se aduceau jertfe. Sărbătoarea menționată în text a avut loc în luna octombrie 152 î.H.

10,25 În actualul stadiu al cunoștințelor este imposibil de stabilit dacă textul scrisorii este autentic sau fals.

10,29 Taxa pentru sare era un impozit personal care era proporțional cu cantitatea de sare presupusă a fi consumată de fiecare; prin taxa pentru coroană se înțelegeau darurile care întovărășeau coroana de metal trimisă regelui de ziua lui; deși erau benevole, practic deveniseră obligatorii. În acest moment, iudeii aveau de plătit următoarele dări:

tributul, contribuția funciară mai sus pomenită, taxe directe asemenea impozitului coronar și asupra sării, taxele asupra salinelor, impozit pe circulația mărfurilor, taxă globală asupra veniturilor preoților.

10,30 Este vorba de taxe grele; trebuie însă remarcat faptul că regele era proprietarul tuturor terenurilor și că el le „arenda” numai celor care-l lucrau. ♦ „nome”: diviziuni teritoriale egiptene.

10,31 Caracterul de sfințenie acordat unui oraș era în general asociat cu dreptul de azil; în același timp Ierusalimul era exonerat de impozite străine.

10,32 Un „oraș sfânt” se apăra singur, n-avea nevoie de garnizoană străină.

de pe tot cuprinsul regatului meu;³⁵ nimeni nu va avea dreptul să le ceară plată și să supere pe vreunul dintre ei cu ceva.³⁶ Să fie înscriși dintre iudei în oastea regelui până la treizeci de mii de oameni și li se va da solda cuvenită în toate oștile regelui.³⁷ Unii dintre ei vor fi puși în fortărețele mari ale regelui și dintre aceștia vor fi în dregătoriile de încredere ale regatului; conducătorii și căpeteniile lor să fie aleși dintre ei și să se supună legilor proprii, așa cum a hotărât regele pentru pământul lui Iuda.³⁸ Cele trei nome ale Samariei alipite Iudeii să fie adăugate Iudeii, ca să fie socotite ca ținând de un singur conducător și să nu se supună altei autorități decât arhiereului.³⁹ Orașul Ptolemis împreună cu ținutul său îl dăruiesc lăcașului sfânt din Ierusalim pentru cheltuielile necesare celor sfinte.⁴⁰ Iar eu voi da în fiecare an câte cincisprezece mii de sicli de argint din veniturile regelui [care se vor percepe] din locurile potrivite.⁴¹ Tot prisosul [de bani] pe care străngătorii de dări nu l-au vărsat ca în anii trecuți, îl vor da de acum pentru lucrările Casei.⁴² Și, peste acestea, cei cinci mii de sicli de argint pe care îi luau din bunurile templului din socoteala de fiecare an, să fie lăsați, deoarece ei se cuvin preoților care slujesc.⁴³ Iar celor care se vor refugia în templul din Ierusalim și în toate hotarele lui din pricina datoriilor către rege sau din alte motive, să nu li se facă nici un rău și să nu fie atinse bunurile lor, oriunde ar fi în regatul meu.⁴⁴ Iar lucrările pentru a zidi și a reface lăcașul sfânt și cheltuiala să se plătească pe seama regelui.⁴⁵ Și cheltuielile pentru refacearea zidurilor și întăririi de jur împrejur a Ierusalimului să se plătească pe seama regelui, precum și cele pentru refacerea [celorlalte] ziduri din Iudeea.”⁴⁶ Când Ionathan și poporul au auzit aceste cuvinte, nici nu le-au crezut, nici nu le-au primit, deoarece ei își aminteau de marile nenorociri pe care [Demetrios] le făcuse în Israel și cât de tare îi chinuise.⁴⁷ Și s-au hotărât pentru Alexandru, pentru că el fusese cel dintâi care le trimisese cuvinte de pace și i-au rămas aliați în toate zilele.

10,37 Ptolemeii au dus o politică tolerantă față de iudei; seleucizii, în momente de cumpănă, caută să-i imite.

10,39 Ptolemis se afla în mâinile lui Balas, astfel că oferta era fără valoare imediată.

10,42 Siclul era asimilat staterului grec.

10,43 Privilegiu de imunitate a refugiaților acordat sau conservat de seleucizi pentru marile sanctuare din imperiu: templul Artemidei din Efes, al lui Pluton din Nyssa etc. Privilegiul pentru Ierusalim a rămas la stadiul de promisiune.

10,45 Istoricul modern Wilrich (*apud* Abel, p. 191) consideră, cu dreptate, că scrisoarea reia principalele prevederi ale cartei lui Antiphos al III-lea, reprodusă de Flavius Iosephus (*AI* 12,3,3).

⁴⁸ Regele Alexandru a strâns oștiri mari și a pornit împotriva lui Demetrios. ⁴⁹ Și s-a pornit război între cei doi regi, iar oastea lui Demetrios a rupt-o la fugă și Alexandru l-a urmărit și l-a înfrânt. ⁵⁰ Și s-a dat bătălie grea toată ziua până la asfințitul soarelui și a căzut Demetrios în aceea zi.

⁵¹ Alexandru a trimis sol către Ptolemeu, regele Egiptului, cu aceste cuvinte:

⁵² „M-am întors la regatul meu și m-am urcat pe tronul strămoșilor mei; și am pus mâna pe putere, l-am înfrânt pe Demetrios și am luat în stăpânire țara noastră; ⁵³ am pornit lupta împotriva lui și l-am zdrobit pe el și oștirea sa și m-am urcat pe tronul domniei lui. ⁵⁴ Iar acum să fim prieteni: tu să mi-o dai pe fiica ta de soție, iar eu îți voi fi ginere și vă voi da, ție și ei, daruri vrednice de tine.”

⁵⁵ Iar regele Ptolemeu i-a răspuns zicând:

„Fericită zi în care te-ai întors pe pământul strămoșilor tăi și te-ai așezat pe tronul lor de domnie. ⁵⁶ Și acum voi face cum mi-ai scris, dar să-mi vii în întâmpinare la Ptolemais, ca să ne vedem; și te voi face ginerele meu, așa cum ai spus.”

⁵⁷ Și a plecat Ptolemeu din Egipt împreună cu Cleopatra, fiica sa, și a sosit la Ptolemais în anul o sută șazeci și doi. ⁵⁸ Regele Alexandru i-a ieșit în întâmpinare, iar Ptolemeu i-a dat-o de soție pe Cleopatra, fiica sa, și au făcut nuntă în Ptolemais, ca niște regi ce erau, cu mare slavă. ⁵⁹ Regele Alexandru i-a scris lui Ionathan să vină să se întâlnească cu el. ⁶⁰ Și a plecat Ionathan cu alai mare spre Ptolemais, unde s-a întâlnit cu cei doi regi; și le-a dat lor și prietenilor lor aur, argint și multe daruri și a aflat bunăvoință înaintea lor. ⁶¹ Și au uneltit împotriva lui oameni veninoși din Israel, oameni fără de lege, și l-au pârât regelui, dar regele nu i-a luat în seamă. ⁶² Ba, dimpotrivă, regele a poruncit să i se ia haina lui Ionathan și să i se pună

10,50 Cf. Flavius Iosephus, *AI* 13,59-61.

10,51 Este vorba de Ptolemeu al VI-lea Filometor.

10,56 Alegerea orașului Ptolemais pentru celebrarea căsătoriei politice între Alexandru Balas și Cleopatra este semnificativă, deoarece orașul, prin numele său, amintea influența egipteană; în această perioadă, Ptolemeu bate tetradrahme la Ptolemais.

10,57 „în anul o sută șazeci și doi”: adică în aprilie 150 – aprilie 149 î.H.

10,62 Abel (p. 195) atrage atenția asupra faptului că fraza „este tipic semitică unde subordonarea față de un verb de poruncă este marcată printr-o coordonare aparentă”. Haina de purpură era veșmântul de ceremonie, iar acordarea dreptului de a o purta avea și semnificația acordării unei demnități importante.

veșmânt de purpură; și așa au făcut.⁶³ Apoi, regele l-a așezat lângă el și le-a spus dregătorilor săi: „leșiți împreună cu el în mijlocul cetății și vestiți ca nimeni să nu-l vorbească de rău în nici o împrejurare și nimeni să nu-l tulbure în nici un chip.”⁶⁴ Și, când au văzut părătorii cinstea de care se bucură Ionathan și i-au auzit pe crainici ce vesteau și l-au văzut îmbrăcat în purpură, au luat-o la goană cu toții.⁶⁵ Regele i-a dat cinstitie și l-a înscris printre prietenii săi cei dintâi, numindu-l strateg și guvernator.⁶⁶ Iar Ionathan s-a întors la Ierusalim cu pace și bucurie.

⁶⁷ În anul o sută șazeci și cinci, Demetrios, fiul lui Demetrios, a venit din Creta pe pământul strămoșilor săi.⁶⁸ Regele Alexandru a auzit, s-a supărat foarte tare și s-a întors la Antiohia.⁶⁹ Iar Demetrios l-a întărit în dregătorie pe Apollonios, care era [guvernator] peste Siria *Koile*; acesta a adunat o oștire mare și și-a așezat tabăra la Iamneia. Și a trimis să i se spună lui Ionathan, marele preot:

⁷⁰ „Numai tu te-ai răscolat împotriva noastră de am ajuns de răs și de batjocură din pricina ta; de ce îți arăți puterea împotriva noastră, în munți?

⁷¹ Acum, dacă te încrezi în oștile tale, coboară la noi, în câmpie, să ne măsurăm acolo, căci puterea orașelor este cu mine.⁷² Întreabă și află cine sunt eu și cei care ne-au venit în ajutor; și ți se va răspunde: «Nu aveți cum să stați în picioare în fața noastră, pentru că de două ori au fost înfrânți părinții tăi de către aceștia, chiar pe pământul lor.»⁷³ Și acum nu te vei putea împotrivi unei asemenea călărime și oști în câmpie, unde nu este nici piatră, nici stâncă sau loc de fugă.”

⁷⁴ Ionathan, când a auzit vorbele lui Apollonios, s-a tulburat în cuget, a ales zece mii de luptători și a plecat din Ierusalim, unde s-a întâlnit cu fratele său Simon, care-i sosea în ajutor.⁷⁵ Și-au așezat tabăra în fața cetății Ioppe; locuitorii i-au închis porțile, deoarece în Ioppe se afla o garnizoană a

10,65 „strateg”: aici are sensul de „guvernator”. ♦ „guvernator”, gr. *μεριδάρχης*, *litt.* „guvernator al unei părți” mai mari decât a strategului. În fapt, l-a recunoscut ca guvernator civil și militar al Iudeii și al celor trei „nome” din Samaria.

10,67 „Demetrios, fiul lui Demetrios”: Demetrios al II-lea Nicator, fiul lui Demetrios I Soter: conform celor transmise de Trogus Pompeius (*apud* Marcus Iunianus Iustinus; *Historia* 35,2,2), Demetrios a sosit în Siria cu ajutor cretan, profitând de incapacitatea de guvernare a lui Balas. Anul 165 al erei seculide corespunde anului 147-146 î.H.

10,69 „Apollonios”: după toate probabilitățile este vorba de confidentul lui Demetrios I, pomenit de Polibiu 31,11,19. Flavius Iosephus (*AI* 13,88) consideră în chip greșit că Apollonios a fost numit guvernator de Balas.

lui Apollonios; și au atacat-o; ⁷⁶ și cei din cetate, temându-se, au deschis porțile și Ionathan a pus stăpânire pe Ioppe. ⁷⁷ Apollonios a auzit și a pregătit trei mii de călăreți și oștire numeroasă și a pornit spre Azot, ca în trecere; dar el înainta spre câmpie, deoarece avea călărime numeroasă și se încredea în ea. ⁷⁸ [Ionathan] l-a urmărit până la Azot, unde taberele s-au ciocnit în bătălie. ⁷⁹ Apollonios a lăsat o mie de călăreți ascunși în spatele lor. ⁸⁰ Ionathan a aflat că s-a pregătit o cursă în spatele său; [călărimea lor] a încercuit oastea [lui Ionathan] și a tras săgeți de dimineată până seara asupra poporului. ⁸¹ Dar poporul s-a ținut bine, așa cum îi poruncise Ionathan, iar călărimea acelora a obosit. ⁸² Atunci Simon și-a tras după sine oastea și le-a izbit falanga, deoarece călărimea lor era sleită; falanga a fost înfrântă și pusă pe fugă; ⁸³ iar călărimea s-a împrăștiat pe câmpie. [Fugarii] s-au refugiat la Azot și au intrat în Bethdagon, [templul] idolului lor, ca să scape. ⁸⁴ Ionathan a dat foc Azotului și cetăților din jur, a luat prăzi din ele și a dat foc templului lui Dagon și celor care se refugiaseră în el. ⁸⁵ Iar cei care au pierit de sabie, împreună cu cei care au pierit de foc au fost ca la opt mii de bărbați. ⁸⁶ Și de acolo Ionathan a plecat și și-a așezat tabăra la Ascalon, iar locuitorii cetății i-au ieșit în întâmpinare cu mare pompă. ⁸⁷ Ionathan s-a întors la Ierusalim împreună cu oamenii săi, cu prăzi bogate. ⁸⁸ Iar când regele Alexandru a auzit toate acestea, i-a arătat și mai multă cinstire lui Ionathan. ⁸⁹ Și i-a trimis o agrafă de aur, așa cum este obiceiul să se dea rudelor regilor; și i-a dat în stăpânire orașul Accaron și tot ținutul dimprejur.

11 ¹ [Între timp,] regele Egiptului a strâns oaste multă ca nisipul de pe țărmul mării și corăbii multe și a căutat să ia în stăpânire cu viclenie regatul lui Alexandru și să-l adauge regatului său. ² Și a pornit spre Siria cu vorbe de pace, iar locuitorii orașelor îi deschideau porțile și îi ieșeau în întâmpinare, deoarece era poruncă din partea regelui Alexandru să-i iasă în

10,84 „Dagon”: divinitate microasiatică al cărei cult datează din mileniul al III-lea î.H.; semnificația numelui este necunoscută. Era adorat ca zeu al furtunii, mai târziu și al recoltelor, în scrierile biblice apărând ca principalul zeu al filistenilor, cu un templu în Gaza, pe care l-a distrus Ionathan. Cf. nota 10,10 la IPar.

10,89 Ionathan a ajuns în culmea demnităților: dreptul de a avea o fibulă de aur îl asimila rudelor regelui. Flavius Iosephus (*loc. cit.*), considerându-l pe Apollonios în slujba lui Balas, face o confuzie.

11,1 „ca nisipul...”: comparație biblică curentă referitoare de obicei la armatele atacatoare; cf. Gen. 22,17; Jud. ,12.

întâmpinare, de vreme ce acesta îi era socru.³ Dar, când intra în orașe, Ptolemeu lăsa câte o garnizoană în fiecare oraș.⁴ Când a ajuns la Azot, locuitorii i-au arătat templul lui Dagon pârjolit, orașul și împrejurimile, nimicite, trupurile [morților] împrăștiate și pe cei arși, pe care îi arsese [Jonathan]; îi așezaseră pe toți grămezi în calea lui.⁵ Și i-au povestit lui Ptolemeu câte le făcuse Jonathan, ca să-l ponegrească; dar regele a tăcut.⁶ Jonathan l-a întâmpinat pe rege la Ioppe cu cinstire; cei doi s-au salutat și au dormit acolo.⁷ Jonathan l-a însoțit pe rege până la râul care se numește Eleutheros și s-a întors la Ierusalim.⁸ Iar regele Ptolemeu a pus stăpânire pe orașele de pe malul mării până la Seleucia cea așezată pe țârm, nutrind planuri viclene împotriva lui Alexandru.⁹ Și i-a trimis soli regelui Demetrios, zicând: „Hai să încheiem acum un tratat între noi; iar eu ți-o voi da de soție pe fiica mea pe care o ține acum Alexandru și vei domni peste regatul tatălui tău.¹⁰ Rău îmi pare că i-am dat-o lui Alexandru pe fiica mea, deoarece el a căutat să mă omoare.”¹¹ Și îl ponegreă atât de tare pentru că jinduia domnia lui.¹² Și, luându-și fiica, i-a dat-o lui Demetrios și s-a înstrăinat de Alexandru, și s-a vădit dușmănia dintre ei.¹³ Ptolemeu a intrat în Antiohia și și-a pus pe cap coroana Asiei; și astfel, el și-a așezat pe creștet două coroane, a Egiptului și a Asiei.¹⁴ Iar regele Alexandru se afla în acea vreme în Cilicia, pentru că cei din partea locului se răsculasera.¹⁵ Alexandru a

11,3 În Siria, Ptolemeii erau mult mai populari decât Seleucizii.

11,7 Eleutheros este un râu la cca 20 km nord de Tripoli.

11,8 „Seleucia cea așezată pe țârm”: portul Antiohiei la vărsarea Orontelui; nu trebuie confundată cu Seleucia de pe Tigru.

11,10 Conform textului nostru, atentatul împotriva lui Ptolemeu ar fi inventat pentru a justifica încercarea acestuia de a cuceri Siria; ideea este susținută și de Diodor din Sicilia (fg. cărții 32); Flavius Iosephus (*AI* 13,108) susține, poate pe baza lui Polibiu sau a lui Nicolae din Damasc, că, ajuns la Ptolemais, Ptolemeu a fost pe punctul de a fi asasinat de Ammonios, omul de încredere al lui Alexandru Balas; pentru că acesta din urmă a refuzat să-l predea pe Ammonios, Ptolemeu l-a considerat pe ginerele său drept autorul tentativei de asasinat.

11,13 Titlul de rege al Asiei arată că Ptolemeu tindea să pună stăpânire pe toată moștenirea orientală a lui Alexandru cel Mare. În practică, Ptolemeu, de teamă să nu-i indispună pe romani creându-și un imperiu prea întins și puternic, a renunțat la pretențiile sale, limitându-se la stăpânirea Siriei *Koile* și renunțând la restul în favoarea lui Demetrios.

11,14 Autorul evită să spună că Alexandru a fost izgonit în chip rușinos din Antiohia, așa cum trece sub tăcere și acuzația de complot împotriva lui Ptolemeu.

auzit și a venit asupra lui cu război. Ptolemeu a pornit și i-a venit în întâmpinare cu oștire puternică și l-a pus pe fugă. ¹⁶ Alexandru a fugit în Arabia ca să se adăpostească acolo, iar regele Ptolemeu a ieșit biruitor. ¹⁷ Zabdiel arabul i-a tăiat lui Alexandru capul și i l-a trimis lui Ptolemeu. ¹⁸ Dar regele Ptolemeu a murit trei zile mai târziu, iar [oștenii] care erau în fortărețele lui au fost uciși de locuitori. ¹⁹ Și Demetrios a ajuns rege în anul o sută șazeci și șapte.

²⁰ În zilele acelea, Ionathan i-a adunat pe locuitorii Iudeii, pentru a cuceri Cetățuia din Ierusalim și a făcut împotriva ei multe mașini de război. ²¹ Atunci oameni fără de lege din Israel, care-și urau poporul, s-au dus la rege să-i spună că Ionathan asediază Cetățuia. ²² Auzind [acestea, regele] s-a infuriat: cum a primit vestea a și plecat la Ptolemis și i-a scris lui Ionathan să înceteze asediul și să vină la Ptolemis pentru a se întâlni cu el cât mai repede. ²³ Când a auzit Ionathan, a poruncit continuarea asediului și și-a ales pe unii dintre bătrânii lui Israel și dintre preoți și a înfruntat primejdia: ²⁴ luând argint, aur, veșminte și multe alte daruri, s-a dus la rege la Ptolemis și a aflat bunăvoință înaintea lui. ²⁵ Și se aflau acolo câțiva dintre cei fără de lege din poporul lui Israel care vorbeau împotriva lui. ²⁶ Dar regele s-a purtat cu el ca și înaintașii săi și l-a înălțat în fața tuturor prietenilor săi. ²⁷ Și l-a întărit în arhierie și în toate celelalte cinstiri pe care le avusese înainte și l-a așezat printre prietenii săi cei dintâi. ²⁸ Ionathan l-a rugat pe rege să scutească de dări Iudeea și cele trei toparhii din Samaritida; i-a făgăduit în schimb trei sute de talanți. ²⁹ Regele a încuviințat toate acestea și i-a scris lui Ionathan scrisori despre toate acestea, după cum urmează:

³⁰ „Regele Demetrios, lui Ionathan, fratele său, și neamului iudeilor, salutare. ³¹ Copia scrisorii pe care i-am scris-o despre voi lui Lasthenes, ruda noastră, v-o tritem și vouă, spre știință: ³² «Regele Demetrios, lui

11,16 Bătălia a avut loc pe râul Oenoparas. ♦ „a ieșit biruitor”, gr. ὑπόθη, *lit.* „a fost înălțat”.

11,17 După Diodor din Sicilia (32,10,1), Alexandru ar fi fost omorât de generalii săi Heliades și Cassios; Flavius Iosephus (*AI* 13,4,8) îl numește Zabelos pe asasin.

11,18 Cf. Flavius Iosephus (*AI* 13,4,8) și Titus Livius (*Epit.* 52). Garnizoanele egiptene lăsate în orașele litoralului sirian au fost atacate și distruse din ordinul lui Demetrios.

11,19 Anul 167 al erei seleucide corespunde cu martie 145-aprilie 144 î.H.

11,20 Așadar, promisiunea lui Alexandru Balas menționată la 10,32 rămăsese literă moartă.

11,31 Lasthenes, unul dintre militarii care au participat la revenirea lui Demetrios, devenit înalt demnitar al imperiului; cf. Diodor din Sicilia 33,4.

Lasthenes, părintele său, salutare. ³³ Am hotărât ca poporului iudeilor, prieten cu noi și care păstrează cele drepte față de noi, să-i facem bine ca răspuns la bunăvoința lor față de noi. ³⁴ Le întărim hotărele Iudeii precum și cele trei nome Aphairema, Lydda și Rathamin; acestea i-au fost adăugate Iudeii, din Samaritida, cu toate ale lor, în folosul celor care aduc jertfe în Ierusalim, în schimbul dărilor regești pe care le lua regele de la ele înainte, în fiecare an, din roadele pământului și ale pomilor. ³⁵ Cât despre ceea ce ni se mai cuvine de acum înainte, din zeciuiei și din biruri, pe mlaștinile sărate și cele pentru coroană, îi scutim de toate acestea. ³⁶ Și nimeni să nu încalce nimic dintre acestea, de acum și în toată vremea. ³⁷ Acum, să vă îngrijiți să faceți o copie a acestei scrisori și să i se dea lui Ionathan, care s-o așeze pe muntele sfânt într-un loc unde să se poată vedea.»³⁷

³⁸ Regele Demetrios, văzând că s-a liniștit pământul dinaintea lui și că nimeni nu i se mai ridică împotriva, a lăsat la vatră toate oștirile sale, pe fiecare la locul său, în afară de oștile de străini care fuseseră adunate din insulele neamurilor; însă i-au devenit vrăjmașe toate oștile care fuseseră în slujba părinților săi. ³⁹ Tryphon, unul care fusese mai înainte dintre oamenii lui Alexandru, văzând că toate oștile murmură împotriva lui Demetrios, a pornit la Imalcue, arabul, care-l creștea pe Antiochos, fiul lui Alexandru.

11,34 „Aphairema, Lydda și Rathamin” = Ephraim (Is. Nav. 18,23), Lodh (1Par. 8,12) și Rama (1Rg. 1,1), ulterior Arimateea (Mt. 27,57). După toate probabilitățile, în cele trei districte locuiau numeroși iudei care respectau Legea.

11,35 „toate acestea”: privilegiile fiscale acordate de Demetrios care îi scutește pe iudei de taxele în natură.

11,37 Față de privilegiile menționate la 10,28-45, acordate de Demetrios I, lipsesc: declararea Ierusalimului ca oraș sfânt, evacuarea Cetățuii, liberarea fără răscumpărare a sclavilor iudei, imunitatea iudeilor în timpul sărbătorilor și dreptul de azil pentru muntele Sion.

11,38 Contingentele străine erau formate din mercenarii angajați de Lasthenes pentru a-i asigura lui Demetrios stăpânirea; concedierea trupelor regulate a condus la rebeliune, deoarece militarii lăsați la vatră nu mai beneficiau de soldă și de alte avantaje; acestea deveneau privilegiul exclusiv al mercenarilor (cf. Flavius Iosephus, *AI* 13,129). ♦ „insulele neamurilor”: expresie biblică prezentă și în Gen. 10,5 etc. Aici e vorba mai ales de Creta.

11,39 Diodotos, cunoscut în special prin cognomenul Tryphon, partizan al lui Demetrios al II-lea, s-a răsculat împotriva lui când a văzut impopularitatea în care acesta decăzuse (cf. Strabo 16,2,10). ♦ „Imalcue”: transcriere aproximativă pentru Iam(b)lichos, nume sirian purtat de aristocrați; cel la care apelează Tryphon îl avea în custodie pe fiul lui Alexandru Balas.

⁴⁰ Stăruia pe lângă el să-i dea copilul, ca să-l facă rege în locul tatălui lui. Și i-a povestit câte poruncise Demetrios și despre vrăjmășia pe care i-o purtau oștile lui; și a rămas acolo multe zile. ⁴¹ Ionathan i-a trimis regelui Demetrios vorbă să-i scoată afară pe cei din Cetățuia din Ierusalim și pe cei din fortărețe, deoarece erau mereu pe picior de război împotriva lui Israel. ⁴² Atunci Demetrios i-a răspuns lui Ionathan zicând: „Nu numai acest lucru îl voi face pentru tine și pentru neamul tău, ci te voi preamări pe tine și neamul tău, dacă voi avea bune prilejuri. ⁴³ Acum, bine ai face să-mi trimiți oameni care să lupte pentru mine, deoarece toate oștile mele m-au părăsit.” ⁴⁴ Și Ionathan i-a trimis trei mii de luptători puternici la Antiohia; aceștia s-au dus la rege, și regele s-a bucurat de sosirea lor. ⁴⁵ Atunci s-au strâns locuitorii orașului în mijlocul cetății, cam o sută douăzeci de mii de oameni, și au vrut să-l omoare pe rege. ⁴⁶ Regele a fugit în palat, iar locuitorii au luat în stăpânire străzile orașului și au început bătălia. ⁴⁷ Atunci regele i-a chemat în ajutor pe iudei; aceștia au făcut zid în jurul lui și [apoi], răspândiți în oraș, au omorât în acea zi ca la o sută de mii de oameni. ⁴⁸ Au dat foc orașului și au luat pradă bogată în acea zi și l-au scăpat pe rege. ⁴⁹ Văzând cei din oraș că iudeii au pus stăpânire pe el așa cum voiau, și-au pierdut curajul și au strigat către rege, rugându-l: ⁵⁰ „Întinde-ne mâna dreaptă, iar iudeii să înceteze să ne mai facă război, nouă și orașului.” ⁵¹ Și și-au aruncat armele și au încheiat pace. Iudeii s-au umplut de slavă înaintea regelui și înaintea tuturor locuitorilor regatului; și s-au întors în Ierusalim cu pradă bogată. ⁵² Demetrios s-a întărit pe tronul regatului său și s-a liniștit pământul dinaintea lui. ⁵³ Dar el și-a încălcat toate făgăduințele făcute și s-a înstrăinat de Ionathan și nu l-a răsplătit pentru binefacerile din trecut, ci l-a prigonit foarte tare.

⁵⁴ După acestea s-a întors Tryphon împreună cu Antiochos care era copil mic; și l-a făcut rege și i-a așezat pe cap diadema. ⁵⁵ Și s-au adunat la el

11,43 Flavius Iosephus (*AI* 13,137) spune că Demetrios a strâns o armată de mercenari și de iudei; Diodor din Sicilia (33,4) vorbește de o armată de străini, fără să-i menționeze pe iudei.

11,47 Flavius Iosephus (*AI* 13,138) spune că, inițial, soldații iudei au fost siliți să se retragă pe acoperișul palatului și că, de acolo, au dispersat mulțimea trăgând săgeți în plin și incendiind casele din apropiere care erau construite din lemn. Diodor din Sicilia (33,2) arată masacrul pe care trupele lui Demetrios l-au făcut printre locuitorii orașului.

11,50 Strângerea mâinii drepte era un semn de înțelegere și amicitie; două mâini drepte strânse sunt destul de frecvente în arta plastică militară.

11,54 Fiul lui Alexandru Balas devine rege cu numele de Antiochos (VI) Epiphanes Dionysos (144-142 î.H.); în momentul încoronării avea probabil șase ani – *cf.* 13,31.

toate oștile pe care Demetrios le împrăștiase și au pornit război împotriva lui, și Demetrios a fost pus pe fugă.⁵⁶ Tryphon a pus mâna pe elefanți și a luat în stăpânire Antiohia.⁵⁷ Tânărul Antiochos i-a scris lui Ionathan, spunând: „Te întăresc în arhierie, te așez în fruntea celor patru nome și te înscriu în rândul prietenilor regelui.”⁵⁸ Și i-a trimis [daruri] de aur și un serviciu de masă și i-a îngăduit să bea din pocale de aur, să se îmbrace în purpură și să aibă agrafă de aur.⁵⁹ Pe Simon, fratele acestuia, l-a pus stăpânitor peste ținutul de la Scara Tyrului până la hotarul Egiptului.⁶⁰ Iar Ionathan a plecat și a străbătut cetățile de dincolo de fluviu și s-a adunat în jurul său toată oastea Siriei, ca să lupte alături de el. Când a ajuns la Ascalon, locuitorii l-au întâmpinat cu mare cinste.⁶¹ De acolo a plecat spre Gaza, însă locuitorii i-au închis porțile; atunci Ionathan a asediat orașul, a dat foc împrejurimilor și le-a jefuit.⁶² Atunci cei din Gaza au venit să-l roage pe Ionathan, și el le-a dat mâna dreaptă, dar i-a luat ostateci pe fiii fruntașilor și i-a trimis la Ierusalim. Apoi a străbătut ținutul până la Damasc.

⁶³ Ionathan a auzit că generalii lui Demetrios se aflau la Kedes, în Galileea, cu oștire multă voind să-l schimbe din dregătorie.⁶⁴ A pornit în întâmpinarea lor, iar pe fratele său Simon l-a lăsat în ținut.⁶⁵ Simon și-a așezat tabăra în fața Bethsurei, s-a luptat cu ea multe zile și a ținut-o împresurată.⁶⁶ [Locuitorii] l-au rugat să le întindă mâna dreaptă, și el le-a dat-o. Dar i-a scos de acolo și a luat în stăpânire cetatea și a pus în ea garnizoană.⁶⁷ [În acest timp] Ionathan împreună cu oastea sa își puseseră tabăra mai sus de apa Genesar, de unde au plecat de dimineață spre câmpia Asorului.⁶⁸ Și iată, oastea străinilor le ieșea în cale în câmpie, dar lăseseră

11,55 „le împrăștiase”: *litt.* „le trimisese la corbi”, expresie injurioasă echivalentă cu „a da dracului”.

11,57 „patru nome”: a patra nomă este, probabil, Acrabattene (*cf.* 5,3).

11,59 „Scara Tyrului”: drumul de coastă dintre Tyr și Acco are două suișuri peste niște râpi; aceste locuri erau numite „Scările”. Conjunctura este favorabilă iudeilor din jurul lui Ionathan: potențaii sirieni caută să și-i câștige aliați, deoarece ei constituiau un grup solidar într-o lume aflată în veșnică schimbare, în care alianțele se făceau și se desfăceau continuu.

11,60 Pentru această localizare a regiunii de „dincolo de fluviu” *cf.* Abel, p. 217; *cf.* și nota la 7,8.

11,67 „apa Genesar”: era numită și „marea Chenara”, ebr. *Kinnereth* (Num. 34,11), lacul Genesareth (Lc. 5,1), marea Tiberiadei sau a Galileii (In. 6,1).

11,68 Conform celor transmise de Flavius Iosephus (*AI* 13,149), generalii lui Demetrios, informați asupra itinerarului lui Ionathan, i-au organizat acestuia o ambuscadă.

o ambuscadă împotriva lor, în munți; pe când ei le veneau din față,⁶⁹ cei din ambuscadă s-au năpustit asupra lor din locurile lor și s-a încins bătălia.⁷⁰ Atunci au fugit toți cei din jurul lui Ionathan și nu a mai rămas nici unul dintre ei, în afară de Mattathias, fiul lui Apsalom, și Iuda, fiul lui Chalphi, căpetenii ale oștirii.⁷¹ Ionathan și-a sfâșiat hainele, și-a pus țărână pe cap și s-a rugat.⁷² Apoi s-a întors împotriva dușmanilor cu război și i-a spulberat, și ei au luat-o la fugă.⁷³ Văzând cei care fugiseră de la el, s-au întors și împreună cu el i-au urmărit pe dușmani până la tabăra lor de la Kedes, unde au poposit.⁷⁴ Și au căzut dintre străini în acea zi ca la trei mii de oameni; iar Ionathan s-a întors la Ierusalim.

12¹ Când Ionathan a înțeles că momentul îi este prielnic, a ales bărbați și i-a trimis la Roma, ca să întărească și să reînnoiască prietenia cu romanii.² A trimis scrisori și spartanilor și altor locuri în același scop.³ [Trimișii] s-au dus la Roma, au intrat în senat și au grăit astfel: „Ionathan, arhiereul, și neamul iudeilor ne-au trimis să reînnoim prietenia și alianța dintre noi, ca odinioară.”⁴ [Romanii] le-au dat scrisori pentru fiecare regiune, ca să poată ajunge în pace pe pământul lui Iuda.

⁵ Aceasta este copia scrisorii pe care Ionathan a scris-o spartanilor:

⁶ „Ionathan, arhiereul, și adunarea bătrânilor neamului, și preoții, și restul poporului iudeilor, fraților lor spartani, salutare.⁷ Încă mai demult a

11,71 Marele preot nu avea voie să-și sfâșie hainele pentru chestiuni particulare (cf. Lev. 10,6; 21,10); putea să o facă numai în cazul unor nenorociri publice.

12,6 „adunarea bătrânilor neamului” sau „sfatul bătrânilor”, gr. ἡ γερουσία τοῦ ἔθνους; cf. notele la Lev. 9,1; Iis. Nav 23,2; 1Rg. 9,22.

12,7 Înrudirea între spartani și iudei este afirmată în mai multe rânduri (cf. *infra* 20-21). Evident, teoria este fantezistă; singurul temei pentru ea ar putea fi faptul că și spartanii erau celebri în lumea greacă și romană pentru tradiționalismul lor; Cicero spune în *Pro Flacco* că lacedemonienii sunt singurul popor care și-a păstrat timp de peste opt sute de ani nealterate obiceiurile. Abel (pp. 231-233) vorbește de o ficțiune diplomatică similară celei pe care o întâlnim într-o inscripție din anul 126 î.H., unde locuitorii Tyrului se declară rudele celor din Delfi (cf. *Suppl. epigr. Gr.* vol. 2, nr. 330). În orice caz, e greu de înțeles ce interes puteau să aibă la acea dată spartanii să dorească o înrudire cu iudeii; pentru iudei, afirmarea înrudirii cu spartanii putea însemna, cum s-a spus, „ca o carte de intrare în civilizația europeană” (Abel, p. 233). Eduard Meyer (vol. 2, p. 31) presupune că teoria a fost stimulată de povestirea lui Hecateu din Abdera care îl combină pe Danaos, strămoșul spartanilor, cu iudeii care părăseau Egiptul. Oricum ar fi, întregul schimb epistolar pare o simplă ficțiune, fără nici o acoperire în realitate. Flavius Iosephus, tributar textului Macabeilor, modifică textul pentru a-l pune în acord cu

fost trimisă o scrisoare de către Areios, regele vostru, către arhiereul Onias [în care se spunea] că voi sunteți frații noștri, cum se vede din copia de mai jos. ⁸ Onias l-a primit cu cinste pe solul vostru și a luat scrisoarea în care se vorbea limpede despre alianță și prietenie. ⁹ Și, cu toate că noi nu avem nevoie de acestea, având ca mângâiere cărțile sfinte din mâinile noastre, ¹⁰ am încercat totuși să vă trimitem [soli] pentru a reînnoi frățietatea și prietenia cu voi, ca să nu ne înstrăinăm de voi. Căci a trecut lungă vreme de când voi ne-ați trimis [soli]. ¹¹ Noi nu încetăm, în toată vremea, la sărbători și în celelalte zile convenite, să vă pomenim la jertfele pe care le aducem și în rugăciuni, așa cum trebuie și e frumos să fie pomeniți frații. ¹² Noi ne bucurăm de slava voastră. ¹³ Ne-au înconjurat multe primejdii și multe războaie, și regii din jurul nostru s-au războit cu noi. ¹⁴ Dar noi n-am vrut să vă împovărăm pe voi și pe ceilalți aliați și prieteni ai noștri cu aceste războaie; ¹⁵ căci avem ajutorul din cer care ne-a sprijinit și ne-a izbăvit de dușmani; și au fost umiliți vrăjmașii noștri. ¹⁶ Noi i-am ales pe Numenios, fiul lui Antiochos, și pe Antipater, fiul lui Iason, și i-am trimis la Roma să reînnoiască prietenia și alianța de mai înainte. ¹⁷ Noi le-am poruncit acestora să treacă și pe la voi, ca să vă salute și să vă dea scrisoarea din partea noastră pentru reînnoirea înfrățirii noastre. ¹⁸ Și acum, bine veți face dacă ne veți răspunde la acestea.”

¹⁹ Și iată copia scrisorii pe care spartanii o trimiseseră lui Onias.

²⁰ „Areios, regele spartanilor, marelui preot Onias, salutare. ²¹ Am aflat dintr-o scriere despre spartani și iudei că sunt frați și că se trag din neamul lui Avraam. ²² Iar acum, de vreme ce știm acestea, bine veți face dacă ne

realitatea și formulele utilizate de cancelariile grecești: de pildă, el înlocuiește termenul „spartani” din textul Macabeilor cu „lacedemonieni”. ♦ „Areios”: toate manuscrisele grecești au varianta *παρὰ Δαρείου*, iar cele latine a *Dario*; Flavius Iosephus, bun cunoscător al realităților elenistice, restabilește numele corect *παρὰ Αρείου* (AI 13,167). Majoritatea comentatorilor consideră că este vorba de regele spartan Areios I, care a domnit între 309 și 265; marele preot trebuie să fi fost Onias I, care a fost în funcție între 323 și 300.

12,16 Numele celor doi emisari apar și în scrisoarea trimisă de spartani iudeilor (cf. 14,22) și în *senatus consultum*-ul referitor la Simon (cf. Flavius Iosephus, AI 14,146). Iason, tatăl lui Antipater, este probabil unul dintre cei doi emisari trimiși de Iuda la Roma (cf. 8,17).

12,22 „despre cum o duceți”, gr. *περὶ τῆς εἰρήνης ὑμῶν*, *lit.* „despre pacea voastră” – ebraism. Gr. *εἰρήνη* traduce automat ebr. *šālôm*, care înseamnă „pace”, dar și „sănătate”, „stare de bine” (cf. și nota la 2Rg. 11,7).

veți scrie despre cum o duceți,²³ iar noi vă vom răspunde că turmele și averile voastre sunt ale noastre, iar ale noastre sunt ale voastre. Am dat poruncă să vi se vestească toate acestea.”

²⁴ Ionathan a aflat că generalii lui Demetrios s-au întors cu oștire mai mare decât înainte, pentru a începe războiul împotriva lui.²⁵ A plecat din Ierusalim și a ajuns față în față cu ei în ținutul Amathitis, deoarece nu voia să le dea răgaz să pătrundă în țara lui.²⁶ A trimis cercetași în tabăra lor; aceștia s-au întors și i-au vestit că [dușmanii] se pregătesc să năvălească peste ei în timpul nopții.²⁷ Când a asfințit soarele, Ionathan a poruncit oamenilor săi să stea de veghe înarmați, pregătiți de luptă tot timpul nopții, și a pus pază de jur împrejurul taberei.²⁸ Când dușmanii au auzit că Ionathan și cei din jurul său sunt pregătiți de bătălie, s-au înspăimântat, curajul li s-a frânt și au aprins focuri în tabăra lor.²⁹ Ionathan și oamenii săi nu au știut până în zori [că au fugit], pentru că vedeau focurile care ardeau.³⁰ Ionathan i-a urmărit, dar nu i-a prins, deoarece ei trecuseră fluviul Eleutheros.³¹ De acolo, Ionathan s-a îndreptat spre arabii numiți zabadeeni, pe care i-a înfrânt și i-a prădat.³² De acolo a plecat spre Damasc și a străbătut tot ținutul.³³ Iar Simon a pornit și a înaintat până la Ascalon și fortărețele învecinate; de acolo s-a abătut spre Ioppe și a cucerit-o;³⁴ într-adevăr, auzise că [locuitorii] vor să predea fortăreața oamenilor lui Demetrios și a așezat acolo un corp de strajă, ca s-o păzească.³⁵ Iar Ionathan s-a întors, i-a adunat pe bătrânii poporului și a hotărât împreună cu ei să construiască fortărețe în Iudeea³⁶ și să înalțe zidurile Ierusalimului și să construiască un zid foarte înalt între Cetățuia și oraș, ca să o despartă de oraș – ea să fie deoparte, încât [cei de acolo să nu poată] nici să vândă, nici să cumpere.³⁷ Și s-au adunat ca să

12,23 Menționarea turmelor este ciudată; probabil inspirată de marele păstor care a fost Avraam. Flavius Iosephus (*AI* 13,167) vorbește de comunitatea de interes.

12,25 Amathitis sau Hamath așezat pe Oronte; Antiochos al IV-lea a numit-o „Epiphania”; totuși numele originar s-a păstrat până azi sub forma arabă Hama.

12,31 Zabadeenii erau nomazi sau seminomazi din vecinătatea Itureii, la cca 46 km de Damasc.

12,33 „a cucerit-o”, gr. προκοτελάβετο; verbul are un prefix care sugerează caracterul de prevenție al acțiunii.

12,36 Ionathan urmărește un dublu obiectiv: pe de o parte să întărească capacitatea defensivă spre exterior, pe de alta, să izoleze Cetățuia, care se afla încă în mâinile oamenilor lui Demetrios.

12,37 „Torentul” este pârâul Kedron. ♦ „Chaphenatha” a fost pus în legătură cu un cuvânt aramaic asemănător, *kaphelta*, „cea dublă”: ar putea fi cartierul numit în 4Rg. 22,14 *masena*, din ebr. *miş neh*, „al doilea” (*cf.* BJ, nota *ad loc.*).

rezidească orașul, [pentru că] se prăbușise o parte din zidul torentului, dinspre răsărit; și au refăcut așa-numita Chaphenatha. ³⁸ În acest timp, Simon a rezidit [orașul] Adida din Sephela și l-a întărit și i-a pus porți cu zăvoare.

³⁹ Tryphon căuta să domnească asupra Asiei și să-și așeze pe cap diadema și să pună mâna pe regele Antiochos. ⁴⁰ Teama lui era că Ionathan nu-l va lăsa și că va porni război împotriva lui; de aceea căuta să-l prindă și să-lucidă. A pornit, așadar, și a ajuns la Baithsan. ⁴¹ Ionathan i-a ieșit în întâmpinare cu patruzeci de mii de oameni bine rânduiți și a ajuns la Baithsan. ⁴² Când Tryphon l-a văzut venind cu oaste multă, s-a temut să pună mâna pe el. ⁴³ L-a primit cu cinste și l-a arătat tuturor prietenilor săi; i-a dat daruri și le-a poruncit prietenilor săi și oștirii să-i dea ascultare ca lui însuși. ⁴⁴ Și i-a spus lui Ionathan „De ce ai ostenit tot poporul acesta, de vreme ce nu este război între noi?” ⁴⁵ Trimite-i acum la casele lor și alege-ți câțiva oameni care să rămână în preajma ta și vino cu mine la Ptolemais; îți voi da ție orașul și celelalte fortărețe și celelalte oști și pe toți dregătorii; apoi mă voi întoarce și voi pleca, căci pentru aceasta sunt aici.” ⁴⁶ Ionathan s-a încrezut în vorbele lui și a făcut întocmai; a dat drumul oștirii, care a plecat spre pământul lui Iuda. ⁴⁷ A păstrat cu sine trei mii de oameni, dintre care două mii i-a trimis în Galileea și a luat cu sine o mie. ⁴⁸ Dar când Ionathan a ajuns în Ptolemais, locuitorii orașului au închis porțile, au pus mâna pe el, iar pe toți cei care veniseră împreună cu el i-au omorât cu sabia. ⁴⁹ Apoi Tryphon a trimis oaste și călărime spre Galileea și Câmpia Mare, ca să-iucidă pe toți oamenii lui Ionathan. ⁵⁰ Dar aceștia au priceput că Ionathan fusese prins și că pierise împreună cu ai săi; s-au îmbărbătat unii pe alții și au pornit rânduiți, gata de luptă. ⁵¹ Următorii i-au văzut gata de luptă pe viață și pe moarte și s-au întors. ⁵² Și au venit toți în pace pe pământul lui Iuda și l-au jelit pe Ionathan și pe cei care fuseseră cu el; și i-a cuprins o teamă cumplită. Și tot Israelul i-a jelit cu jale mare. ⁵³ Atunci toate neamurile din jurul lor au căutat să-i nimicească; își ziceau: „Nu mai au conducător, nici sprijin; așadar, acum să ne războim cu ei și să ștergem amintirea lor dintre oameni.”

13 ¹ Când Simon a auzit că Tryphon a adunat o oaste numeroasă, ca să meargă împotriva pământului lui Iuda să-l nimicească, ² și a văzut poporul tremurând de spaimă, s-a urcat la Ierusalim, a adunat poporul ³ și i-a

12,38 „Adida”: formă elenistică pentru ebr. *Hadid*.

12,49 „Câmpia Mare” se află între Bethsan și Iordan.

îndemnat zicându-le: „Voi știți câte am făcut eu, și frații mei, și casa tatălui meu pentru legi și pentru lăcașul sfânt și câte războaie am purtat și câte suferințe am îndurat. ⁴ Pentru aceasta au murit toți frații mei, pentru Israel, de am rămas numai eu singur. ⁵ Iar acum, departe de mine să-mi cruț viața în ceas de restriște, căci nu sunt mai bun decât frații mei. ⁶ Dimpotrivă: voi răz-buna neamul meu, și lăcașul sfânt, și femeile, și copiii noștri, deoarece s-au adunat toate neamurile să ne nimicească, împinse de ură.” ⁷ S-a înflăcărat duhul poporului auzind aceste cuvinte ⁸ și i-au răspuns cu glas mare: „Tu ești conducătorul nostru, în locul lui Iuda și al lui Ionathan, fratele tău! ⁹ Poartă tu lupta noastră și tot ce ne vei spune vom face.” ¹⁰ Atunci el i-a adunat pe toți bărbații buni de război și a grăbit ridicarea zidurilor Ierusalimului și l-a întărit de jur împrejur. ¹¹ L-a trimis pe Ionathan, fiul lui Apsalom, cu o oaste puternică la Ioppe, și el i-a izgonit pe locuitori și s-a așezat acolo.

¹² Tryphon a pornit din Ptolemais cu oștire mare, ca să vină în pământul lui Iuda; și-l ducea cu sine și pe Ionathan în lanțuri. ¹³ Simon a năvălit în Adida, în fața câmpiei. ¹⁴ Când Tryphon a aflat că s-a ridicat Simon în locul lui Ionathan, fratele său, și că are de gând să dea bătălia, i-a trimis soli zicând: ¹⁵ „Pentru banii pe care Ionathan, fratele tău, îi datorează [vistieriei] regești în schimbul dregătoriei sale îl ținem [legat]; ¹⁶ să ne trimiți acum o sută de talanți de argint și doi dintre fiii tăi ca ostateci, ca nu cumva, după ce i-am dat drumul, să se răzvrătească împotriva noastră; atunci îi vom da drumul.” ¹⁷ Și a simțit Simon că îi vorbesc cu viclenie; dar a trimis să aducă argintul și pe copiii săi, ca să nu se ridice ură mare în popor, ¹⁸ care ar fi spus: „[Ionathan] a murit pentru că nu i-am trimis arginții și copiii.” ¹⁹ Dar, [deși] i-a trimis copiii și o sută de talanți, Tryphon l-a înșelat și nu l-a eliberat pe Ionathan. ²⁰ După aceea, Tryphon a pornit spre pământul [lui Israel] ca să-l prade, și a luat-o pe o cale ocolită spre Adora. Simon cu oastea sa îl urmărea oriunde se ducea. ²¹ Dar cei din Cetățuie i-au trimis soli lui Tryphon cerându-i să vină grabnic spre ei prin deșert să le aducă provizii. ²² Iar Tryphon a pregătit toată călărimea de plecare. În acea noapte a nins foarte puternic și n-au putut porni din cauza zăpezii; atunci s-a ridicat și a

13,4 „au murit toți frații mei”: cum se vede, Simon este convins de moartea lui Ionathan.
13,4-5 „am rămas numai eu...”; „nu sunt mai bun decât frații mei” – cele două expresii par a trimite la cuvintele profetului Ilie din 3Rg. 19,4.14.

13,11 „Apsalom”: probabil același personaj cu cel menționat la 11,70.

13,15 Probabil Ionathan întârziase plata impozitului anual de trei sute de talanți, singura dare pe care o datora regelui. Cf. și Flavius Iosephus, *AI* 13,204.

pornit spre Galaadita. ²³ Când [Tryphon] a ajuns în apropierea Bascamei, l-a ucis pe Ionathan și l-a înmormântat acolo. ²⁴ Apoi Tryphon s-a ridicat și s-a întors în țara sa.

²⁵ Simon a trimis și a luat osemintele lui Ionathan, fratele său, și le-a înmormântat în Modein, orașul părinților săi. ²⁶ Și l-a plâns cu plânset mare întregul Israel și l-a jelit multe zile. ²⁷ Apoi Simon a construit pe mormântul părintelui său și al fraților săi un monument înalt din piatră cioplită de o parte și de alta, care să fie văzut de departe. ²⁸ Și pe deasupra a așezat șapte piramide, una în fața celeilalte, pentru tatăl său, pentru mama sa și pentru cei patru frați. ²⁹ Și le-a făcut o lucrare, înconjurându-le cu coloane mari, și pe coloane a pus panoplii spre amintire veșnică; și alături de panoplii, corăbii sculptate spre a fi privite de toți cei care pluteau pe mare. ³⁰ Acesta este mormântul pe care l-a făcut [Simon] la Modein [și care se vede] și în zilele acestea.

³¹ Iar Tryphon s-a pornit cu violență față de tânărul rege Antiochos și l-a omorât. ³² Și a domnit în locul acestuia și și-a pus pe cap coroana Asiei și a făcut mare prăpăd în țară. ³³ Simon a reparat fortărețele Iudeii și le-a înconjurat cu turnuri înalte și ziduri mari, cu porți cu zăvoare, și în fortărețe a așezat provizii. ³⁴ După aceea, a ales Simon bărbați și i-a trimis la regele Demetrios spre a scuti țara de biruri, deoarece toate faptele lui Tryphon fuseseră [numai] jafuri. ³⁵ Atunci regele Demetrios i-a răspuns și i-a scris astfel:

13,23 „Bascama”: Abel (p. 239) propune identificarea cu Djumeizeh, unde există unele ruine antice care, conform opiniei sale, ar putea fi urmele mormântului lui Ionathan.

13,27 Mormintele erau săpate în stâncă și erau acoperite cu o lespede de piatră, deci nu puteau fi văzute de la distanță; Simon a vrut să confere o măreție specială mormintelor Macabeilor.

13,28 Piramidele aveau ca scop să atragă atenția asupra principalelor personalități aflate în mormânt; la mormântul Elenei din Adiabene de la Ierusalim se află patru piramide și cincizeci de persoane îngropate (Flavius Iosephus, *AI* 20,95). La mormântul Macabeilor se aflau șapte piramide: una la intrare, una pentru tatăl lor, una pentru mamă și câte una pentru fiecare dintre cei patru frați.

13,31 Cf. și Titus Livius, *Epit.* 55: *Alexandri filius, rex Siriae, decem annos admodum habens, a Diodoto, qui Tryphon nominabitur, tutore suo, per fraudem occisus est...* („Fiul lui Alexandru, regele Siriei, având abia zece ani, a fost ucis prin vicleșug de către Diodotus, care va purta numele Tryphon”).

13,32 Pe monede, Tryphon apare cu titlul de *αυτοκράτωρ*, care nu apare în titulatura seleucidă, vrând să sublinieze prin aceasta că el nu-i datorează nimănui puterea; de altminteri, Tryphon nu-și datează monedele după era seleucidă, obicei încetățenit, ci conform anilor săi de domnie.

³⁶ „Regele Demetrios, lui Simon, arhierul, prieten al regilor, precum și bătrânilor și poporului și neamului iudeilor, salutare. ³⁷ Am primit din partea voastră coroana de aur și ramura de palmier pe care mi le-ați trimis și suntem gata să încheiem o pace cuprinzătoare cu voi și să le scriem dregătorilor să vă scutească de dări. ³⁸ Și câte am hotărât în ceea ce vă privește rămân în picioare; iar fortărețele pe care le-ați construit, să fie ale voastre. ³⁹ Vă iertăm de faptele săvârșite din neștiință și de greșelile voastre până în ziua de azi și vă scutim de dările pentru coroană pe care le datorăți și, dacă s-a pus vreo altă dare în Ierusalim, să n-o plătiți. ⁴⁰ Și, dacă vreunul dintre voi vrea să fie înscris în găzile noastre, apoi să fie înscris, și așa să fie pace între noi.”

⁴¹ În anul o sută șaptezeci, jugul păgânilor a fost luat de pe grumazul lui Israel, ⁴² iar poporul a început să scrie în acte și în contracte: „În primul an al lui Simon, marele arhieru și strateg și conducător al iudeilor.”

⁴³ În acele zile, Simon și-a pus tabăra în fața Gazarei și a înconjurat-o cu oaste; a construit un turn pe roți și l-a adus în fața cetății; l-a apropiat de cetate și a izbit unul dintre turnuri și l-a cucerit. ⁴⁴ Cei din turnul pe roți au sărit în oraș și s-a făcut învălmășeală mare. ⁴⁵ Atunci locuitorii orașului s-au suit pe zid împreună cu femeile și copiii lor, și-au sfâșiat hainele și au strigat cu glas mare, cerându-i lui Simon să le întindă mâna dreaptă; ⁴⁶ îi spuneau: „Nu te purta cu noi pe măsura răutății noastre, ci pe măsura milei tale.” ⁴⁷ Iar Simon s-a învoit cu ei și a încetat războiul. Apoi i-a scos din oraș și a curățit casele în care se aflau idoli și astfel a intrat în oraș cântând

13,36 „prieten al regilor”: probabil o eroare de copist care, știind că Simon, asemenea lui Ionathan, a fost „prietenul” mai multor regi, a folosit astfel formula fără să se preocupe de corectitudinea ei protocolară.

13,38 Recunoașterea dreptului de posesie pentru iudei a fortificațiilor construite înseamnă acceptarea unui grad important de autonomie a regiunii. În același timp, Demetrios le acordă iudeilor amnistie pentru faptele trecute. Abel (p. 244) semnalează că printre documentele inserate în scriere acesta este primul care se remarcă prin absența semitismelor.

13,41 Este vorba de era seleucidă, adică anul 142 î.H.

13,42 Autonomia largă de care se bucurau iudeii, ce i-a permis lui Simon să-și asume titluri de neconceput înainte, nu înseamnă încetarea vasalității față de regele Siriei.

13,43 „Gazarei”: manuscrisele oferă lecțiunea *Gaza*, probabil greșeală de transcriere sau datorată traducătorului textului; lecțiunea corectă a fost restabilită pe baza lui Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 1,50. ♦ „turn pe roți”, gr. ἐλεόπολις: mașină de asediu inventată de Demetrios Poliercetul; era un turn înalt de lemn acoperit cu piele, montat pe roți, care avea ferestre deschise spre inamic, pe unde se trăgeau săgeți și pietre zvrălite de catapulte asupra asediaților; aproximativ două sute de soldați erau afectați unei asemenea mașinării.

îmnuri și binecuvântări. ⁴⁸ Și a scos de acolo toată necurătenia și a așezat acolo oameni care să împlinescă Legea, a întărit cetatea și și-a construit acolo o locuință.

⁴⁹ Cei din Cetățuia din Ierusalim erau împiedicați să iasă și să intre în țară ca să vândă și să cumpere și au flămânzit foarte; și destui dintre ei au pierit de foame. ⁵⁰ Și au strigat către Simon să dea mâna dreaptă; iar el le-a dat-o. Și i-a scos de acolo și a curățit Cetățuia de spurcăciuni. ⁵¹ Și au intrat în ea în anul o sută șaptezeci și unu, în luna a doua, ziua a douăzeci și treia, cu cântece de laudă, ramuri de palmieri, în sunetele alăutelor, harfelor și chimvalelor, cu îmnuri și cântări, fiindcă a fost nimicit un dușman mare din Israel. ⁵² Și a statornicit sărbătorirea acestei zile cu mare veselie în fiecare an. Apoi a întărit muntele lăcașului sfânt de lângă Cetățuia și s-a așezat acolo împreună cu ai săi. ⁵³ Când Simon a văzut că fiul său Ioan a ajuns bărbat, l-a pus căpetenie peste toate oștile; iar el s-a așezat la Gazara.

14¹ În anul o sută șaptezeci și doi, regele Demetrios și-a adunat oștile și a pornit către Media spre a-și căuta ajutor ca să se războiască cu Tryphon. ² Când Arsakes, regele Persiei și Mediei, a auzit că Demetrios se îndreaptă spre ținuturile sale, a trimis pe una dintre căpeteniile sale ca să-l prindă viu. ³ Acesta a pornit și a înfrânt oastea lui Demetrios, l-a prins și i l-a adus lui Arsakes; acesta l-a pus în temniță.

⁴ Și s-a liniștit pământul lui Iuda în toate zilele lui Simon; el a căutat cele bune pentru neamul său, iar [poporului] i-au plăcut puterea și slava lui în toate zilele. ⁵ Și peste toată slava lui, el a cucerit Ioppe și l-a făcut portul

13,51 „în anul... douăzeci și treia”: adică în primele zile ale lunii iunie 141 î.H., zi decretată de Simon ca sărbătoare.

13,53 Este vorba de Ioan Hyrcan, care se remarcase, probabil, în bătăliile duse de tatăl său, Simon.

14,2 Demetrios reia tradiția seleucidă a campaniilor în regiunile orientale în anul 140-139 î.H. Acțiunea este îndreptată împotriva părților care, din pricina cruzimii de care au dat dovadă, și-au înstrăinat toate popoarele regiunii; susținut de perși, elamiți și bactrieni, Demetrios îi izgonește pe părți din Babilon; în anul următor, angajat în luptă în platoul iranian, este făcut prizonier. Arsates al V-lea, cunoscut și cu numele de Mitridates I, este creatorul Imperiului part.

14,4 Începe o odă în cinstea lui Simon, asemănătoare stilistic cu encomionul în cinstea lui Augustus pe care Philon din Alexandria îl citează în *Legatio ad Gaium* 143-147; textul din Philon este mai dezvoltat, conținând printre alte elemente specifice culturii romane, multe aluzii la cărțile biblice mai vechi, mai ales la profeți și la psalmi.

său, drum către insulele mării. ⁶ Și a lărgit hotarele neamului său și a stăpânit peste țară. ⁷ Și a adunat laolaltă mulțime de robi și a cucerit Gazara și Baithsura și Cetățuia și a scos toată spurcăciunea din ele; și n-a fost cine să i se împotrivescă. ⁸ [Iudeii] își lucrau pământul în pace și pământul dădea roadele sale, și pomii din câmpie, fructele lor. ⁹ Bătrânii ședeau în piețe toți vorbind laolaltă despre cele bune, iar tinerii se împodobeau cu fală în veșminte de război. ¹⁰ Le-a dăruit orașelor provizii și le-a înzestrat cu lucrări de întărire; încât renumele slavei sale a ajuns până la capătul pământului. ¹¹ A făcut pace în toată țara și Israel s-a bucurat cu bucurie mare. ¹² Și fiecare stătea sub vița sa și sub smochinul său și nu era cine să-i înfricoșeze. ¹³ Orice vrăjmaș războinic a pierit din țară și regii au fost zdrobiți în zilele acelea. ¹⁴ [Simon] i-a întărit pe toți cei smeriți din poporul său, a urmat până la capăt Legea și i-a stârpit pe toți nelegiuții și viclienii. ¹⁵ A umplut de slavă lăcașul sfânt și l-a îmbogățit cu podoabe multe.

¹⁶ S-a auzit la Roma și până la Sparta de moartea lui Ionathan și a fost mare jale. ¹⁷ Dar când au auzit că Simon, fratele său, a ajuns arhiereu în locul lui și că el este stăpân peste țară și peste cetățile din ea, ¹⁸ i-au scris pe tăblițe de bronz, ca să reînnoiască prietenia și alianța pe care le statorniciseră cu Iuda și cu Ionathan, frații lui [Simon]. ¹⁹ Iar [scrisorile] au fost citite în fața adunării la Ierusalim; ²⁰ aceasta este copia scrisorii pe care au trimis-o spartanii:

„Conducătorii și cetatea spartanilor, lui Simon, marele preot, și bătrânilor, și preoților, și restului poporului frate al iudeilor, salutare. ²¹ Solii pe

14,7 „mulțime de robi”, *litt.* „robie multă” – ebraism. Se interpretează că e vorba de readucerea iudeilor împrăștiati prin țări străine. Flavius Iosephus (13,215) îl descrie pe Simon ca pe un demolator.

14,8 În termeni similari este exprimată liniștea păcii în Lev. 26,4; Zah. 8,12 etc.

14,9 Pasaj inspirat de Zah. 8,4-6.

14,12 Imaginea fundamentală a păcii: *cf.* 3 Rg. 5,5; Mih. 4,4; Zah. 3,10.

14,14 „cei smeriți”: *cf.* Sof. 3,12; Ps. 17,28 etc.

14,15 „A umplut de slavă lăcașul sfânt”: *litt.* „A înmulțit vasele lăcașului sfânt”.

14,16 „S-a auzit... Ionathan”: de bună seamă o exagerare; sigur, pierderea unui aliat dintr-o zonă de interes politic pentru Roma nu putea trece neobservată; dar Iudeea nu putea constitui o piesă de mare greutate politică. Abel (p. 253) atrage atenția asupra „iudeocentrismului” autorului manifestat și prin aceea că inițiativa tratatului pomenit este atribuită Romei care, impresionată de succesele lui Simon, i-ar fi solicitat prietenia!

14,20 „copia”: de fapt este o rescriere rezumativă; de pildă, Sparta nu era condusă de arhonți, ci de efori (am tradus ὄρχοντες cu „conducători”, ca și în alte locuri, unde nu avea un sens specific).

care voi i-ați trimis în fața poporului nostru ne-au vestit slava și faima voastră, iar noi ne-am bucurat de sosirea lor.²² Și am scris spusele lor între hotărârile poporului astfel: «Numenios, [fiul] lui Antiochos, și Antipater, [fiul] lui Iason, solii iudeilor, au venit în fața noastră pentru a reînnoi prietenia cu noi.²³ I-a plăcut poporului [spartan] să-i primească cu toată cinstea și să așeze copia cuvântărilor lor în arhiva poporului, pentru a fi spre amintire poporului spartanilor; o copie a lor am trimis-o arhiereului Simon.»»

²⁴ După aceasta, Simon l-a trimis pe Numenios la Roma cu un scut mare de aur, în greutate de o mie de mine, pentru a întări alianța cu romanii.

²⁵ Când poporul a auzit acestea, a spus: „Ce răsplată să le dăm lui Simon și fiilor săi?”²⁶ El s-a arătat statornic, la fel frații săi și casa părintelui său, și s-a luptat cu dușmanii lui Israel alungându-i, și și-au eliberat poporul.” Și au scris toate acestea pe tăblițe de bronz, pe care le-au pus pe stele [înălțate] pe muntele Sion.²⁷ Și aceasta este copia inscripției:

„În anul o sută șaptezeci și doi, în luna Elul, ziua a optsprezecea – în al treilea an de când Simon este mare preot în Asaramel –²⁸ în marea adunare a preoților, a poporului și a conducătorilor neamului și a bătrânilor țării ne-a făcut cunoscute următoarele:²⁹ în timpul numeroaselor războaie din țară, Simon, fiul preotului Mattathias, dintre fiii lui Ioarib, și frații săi și-au pus viața în primejdie și s-au ridicat împotriva dușmanilor neamului lor, ca să dăinuie lăcașul lor sfânt și Legea; ei și-au acoperit neamul cu slavă mare.³⁰ Iar Ionathan a adunat neamul lor și a ajuns arhiereul lor, apoi s-a adăugat la poporul său;³¹ dușmanii lor au vrut să intre pe pământul iudeilor și să-și întindă mâinile spre lăcașul lor sfânt:³² atunci s-a ridicat Simon și s-a luptat pentru neamul său; și a cheltuit mult din averile sale și i-a înarmat pe

14,22 Menționarea lui Numenios în acest context nu are alt scop decât de a face legătura dintre ambasada trimisă spartanilor cu aceea trimisă la Roma.

14,24 Rezultatul soliei la Roma va fi relatat începând cu 15,15.

14,27 Luna Elul – Ululu la caldeeni – corespunde lunilor august-septembrie; anul este 140-139 î.H. ♦ Asaramel pare a fi un toponim și a dat naștere la etimologiile cele mai fanteziste; ipoteza cea mai plauzibilă este că transcrie ebr. *ḥaṣar 'ām 'El*, „curtea poporului lui Dumnezeu”, dar prezintă și ea unele dificultăți. Pentru toate ipotezele formulate, cf. Abel, p. 256.

14,28 „ne-a făcut cunoscute”: gr. ἐγνώρισεν ἡμῖν cu subiect subînțeles este insolit în decretule clasice și, de aceea, textul a fost obiectul a numeroase conjecturi; cea mai interesantă este ἐγνώρισθη, pe baza *Vulg.*: *nota facta sunt haec*.

14,32 „și soldă”: se constituie astfel o armată permanentă.

bărbații oștirii neamului său; și le-a plătit și soldă³³ și a întărit și orașele Iudeii și Baithsura, cea de la granițele Iudeii, unde mai înainte se aflau armele dușmanilor; și a așezat acolo un corp de pază din iudei.³⁴ A întărit și Ioppe, care este la malul mării, și Gazara, cea de la hotarele Azotului, unde mai înainte locuiau dușmanii; și a așezat acolo iudei și a pus acolo toate cele de trebuință pentru refacerea lor.³⁵ Și când a văzut poporul încrederea de care se bucura Simon și faima lui, pe care voia să le pună în slujba neamului său, l-a făcut conducătorul și arhierul său pentru toate aceste fapte și pentru dreptatea lui și pentru credința pe care a păstrat-o față de neamul său [și pentru că] el căuta prin orice mijloc înălțarea poporului său.³⁶ Și în zilele lui a izbutit să-i alunge pe păgâni din țara iudeilor și pe cei din cetatea lui David, din Ierusalim; ei își făcuseră Cetățuie de unde ieșeau și pângăreau împrejurimile lăcașului sfânt și aduceau atingere mare sfînteniei lui.³⁷ Și a așezat acolo iudei și a întărit-o pentru liniștea țării și a orașului; și a înălțat zidurile Ierusalimului.³⁸ Drept aceea, regele Demetrius l-a întărit în arhierie,³⁹ l-a așezat în rândul prietenilor săi și i-a dat slavă mare.⁴⁰ Auzise că romanii îi numeau pe iudei prieteni, aliați și frați și că îi primiseră pe solii lui Simon cu mare cinste;⁴¹ și că iudeii și preoții voiau să le fie Simon conducător și arhieru în veac, până avea să se ridice un profet vrednic de încredere,⁴² să le fie comandant de oști și să aibă grijă de lăcașul sfânt; și să-i numească pe supraveghetorii lucrărilor și pe cei care conduceau treburile țării și pe cei care aveau grijă de arme și de fortărețe;⁴³ să se îngrijească de lăcașul sfânt și toată lumea să-i dea ascultare și toate actele publice să fie date în numele lui; să se îmbrace în purpură și să aibă [podoabe de] aur.⁴⁴ Și nimănu din popor sau dintre preoți să nu-i fie îngăduit să încalce vreo hotărâre dintre acestea ori să se împotrivescă poruncilor lui și să țină adunări în țară fără îngăduința lui sau să se îmbrace în purpură și să poarte agrafă de aur.⁴⁵ Cine va face ceva împotriva celor spuse sau le va încălca, să fie pedepsit.⁴⁶ Întregului popor i-a fost pe plac să i se dea lui Simon aceste privilegii.⁴⁷ Iar Simon a primit și s-a învoit să fie

14,36 „a izbutit”: *lit.* „i-a mers bine în mâinile lui”.

14,40 „prieteni, aliați”: *socius et amicus populi Romani*, formulă consacrată.

14,41 „un profet...”: vezi nota la 4,46. Profetul era așteptat ca să ia hotărârea definitivă cu privire la arhieru (vezi nota la 10,20). Așteptarea acestui profet făgăduit (*cf.* Deut. 18,18) era vie și în pragul Noului Testament (*cf.* In. 1,21.25; 6,14; 7,40).

14,47 Titulatura lui Simon vădește bazele puterii sale: tradiția (arhieru), respectarea suveranității seleucidă (strateg), etnia (etnarh = „conducător peste un popor”). ♦ Insistența

arhiereu, strateg, etnarh al iudeilor și al preoților și să fie în fruntea tuturor.”

⁴⁸ Au hotărât ca acestea să fie scrise pe tăblițe de bronz așezate în curtea lăcașului sfânt, la vedere, ⁴⁹ iar copii să fie puse în vistierie, la îndemâna lui Simon și a fiilor săi.

15 ¹ Atunci Antiochos, fiul regelui Demetrios, a trimis din insulele mării o scrisoare lui Simon, preotul și etnarhul iudeilor și întregului neam, ² cu următorul cuprins:

„Regele Antiochos, lui Simon, mare preot și etnarh, precum și neamului iudeilor, salutare. ³ Deoarece niște oameni primejdioși s-au făcut stăpâni pe regatul părinților mei, vreau să-mi recapăt regatul, ca să-l refac așa cum era mai înainte; pentru aceasta am adunat mulțime de oști și am pregătit corăbii de război; ⁴ vreau să debarc în țară, pentru a-i izgoni pe cei ce-au nimic țara noastră și care au pustiit multe orașe în regatul meu; ⁵ de aceea, eu îți întăresc toate scutițiile de dări pe care ți le-au dat regii dinaintea mea și te scutesc și de câte alte dări te-au scutit ei. ⁶ Îți dau voie să bați monedă proprie, bani pentru țara ta; ⁷ Ierusalimul și lăcașul sfânt să fie libere; și toate armele câte le-ai pregătit și toate fortărețele pe care le-ai construit și pe care le stăpânești să fie ale tale. ⁸ Și toate datoriile către vistieria regească și orice altă datorie viitoare pentru regat, de acum și în toată vremea, să fie ștearsă. ⁹ Iar când vom pune stăpânire pe regatul nostru, te vom cinsti pe tine și neamul tău și sfântul lăcaș cu cinstire mare, pentru ca slava voastră să se vădească pe tot cuprinsul pământului.”

¹⁰ În anul o sută șaptezeci și patru, Antiochos a intrat pe pământul părinților săi și a venit către el toată oștirea, încât puțini au rămas cu Tryphon.

¹¹ Iar Antiochos l-a urmărit; atunci Tryphon a fugit în [orașul] Dora așezat

asupra preoților reflectă, poate, dificultatea acestora de a-l recunoaște pe Ionathan ca arhiereu legitim (vezi nota la 10,20); cf. TOB, nota *ad loc*.

15,1 Antiochos al VII-lea, fratele lui Demetrios al II-lea, fiul lui Demetrios I Soter, supranumit Sidetes, deoarece a fost crescut la Side în Pamfalia. ♦ „din insulele”: probabil din Rhodos.

15,6 Prin această libertate, moneda putea să circule legal în Israel; i se atribuie lui Simon șekeli de bronz pe care, probabil, i-a bătut anterior scrisorii lui Sidetes; acesta din urmă n-a făcut altceva decât să legalizeze faptul împlinit.

15,10 „În anul o sută șaptezeci și patru”: adică anul 138-137 î.H.

15,11 „Dora”: Flavius Iosephus (*AI* 13,223) subliniază poziția întărită a orașului; săpăturile arheologice din 1924 au dezvăluit un centru elenistic important, puternic fortificat; orașul n-a rezistat concurenței pe care i-a făcut-o mai târziu Cezareea.

pe malul mării, ¹² căci știa că se adună asupra lui nenorocirile și oștile l-au părăsit. ¹³ Antiochos s-a așezat în fața orașului Dora cu o sută douăzeci de mii de soldați și opt mii de călăreți. ¹⁴ Și a împresurat orașul, iar corăbiile s-au adunat în fața lui, și el împresura și de pe uscat, și de pe mare; și nu lăsa pe nimeni să iasă sau să intre.

¹⁵ Numenius și tovarășii săi au venit de la Roma cu scrisori pentru regi și pentru țări, în care erau scrise următoarele:

¹⁶ „Lucius, consul al romanilor, regelui Ptolemeu, salutare. ¹⁷ Solii iudeilor au venit la noi ca prieteni și aliați ai noștri, trimiși de Simon, arhiereul, și de poporul iudeilor, pentru a reînnoi prietenia și alianța de la început; ¹⁸ ne-au adus un scut de aur de o mie de mine. ¹⁹ De aceea, am hotărât să scriem regilor și țărilor să nu caute [să le facă] iudeilor vreun rău și să nu-i atace pe ei și orașele lor și țara lor; și să nu încheie alianță cu cei care le fac război. ²⁰ Am hotărât să primim scutul din partea lor. ²¹ Și dacă oameni primejdioși se refugiază din țările lor la voi, să-i predați pe aceștia lui Simon, arhiereul, ca să-i pedepsească după legea lor.”

15,15 Numenius a fost întovărășit de Iason, fiul lui Antipater: cf. 14,22; Flavius Iosephus îl adaugă pe Alexandru, fiul lui Dorotheus.

15,16 Faptul că autorul Macabeilor menționează numai *praenomen*-ul unuia dintre consuli este neobișnuit și a generat numeroase ipoteze: unii consideră că termenul iudaic, tradus prin ὑπατοῦς, desemna altă magistratură, din moment ce Flavius Iosephus îl numește στρατηγός, adică *praetor*. Un singur nume ar intra în acest caz în discuție: Lucius Valerius, personaj de fapt necunoscut nouă. Dacă este vorba chiar de consul, intră în discuție numai două persoane: Lucius Caecilius Metellus, consul în 141 î.H., și Lucius Calpurnius Piso, consul în 139 î.H.; din motive cronologice ar putea fi vorba mai degrabă de al doilea. ♦ „regelui Ptolemeu”: este vorba de Ptolemeu al VII-lea Euergetes II, care a domnit între 146-116.

15,18 Scuturile decorative erau foarte prețuite la greci și la romani încă din cele mai vechi timpuri; scuturile de aur măsurau între 0,25 și 0,40 m. ♦ „Mina” era unitate de măsură; existau două tipuri: mina puternică avea 1,070 g., mina slabă, 535 g. Indiferent dacă e vorba de o mină puternică sau de una slabă, cantitatea de aur este mult prea mare pentru a o putea lua în serios; de aceea, comentatorii cred că trebuie interpretat „care valorează o mie de mine”.

15,21 În ce privește extrădarea rebelilor cf. Polibiu 22,26, și Titus Livius 38,38 referitor la clauza tratatului de la Apamea care-l obliga pe Antiochos să-i retrocedeze romanilor pe sclavii fugari și pe prizonierii de război transfugi; Flavius Iosephus (*Bell. Iud.* 1,474) menționează dreptul pe care Irod l-a obținut de la Augustus de a-i putea revendica pe supușii săi chiar și în orașe nesupuse autorității sale. Textul, așa cum îl reproduce Flavius Iosephus (*AI* 14,192-195), pomenește alianța încheiată și asigurarea securității teritoriului lor față de monarhi și față de orașele libere.

²² Acestea le-au scris și regelui Demetrios, și lui Attalos, și lui Ariarates, și lui Arsakes, ²³ și tuturor țărilor: Samsame, Sparta, Delos, Myndos, Sikyona, Caria, Samos, Pamfilia, Lycia, Halicarnas, Rhodos, Phaselis, Cos, Side, Arados, Gortyna, Cnidos, Cipru și Cyrene. ²⁴ Iar o copie a scrisorilor i-au trimis-o lui Simon, arhiereul.

²⁵ Regele Antiochos a împresurat Dora, în a doua [zi], trimițând mereu cete spre ea și construind mașini de război; și-l ținea strâns în clește pe Tryphon, de nu putea nimeni nici să iasă, nici să intre. ²⁶ Simon i-a trimis două mii de soldați aleși să lupte alături de el, și argint, și aur, și multe [alte] lucruri; ²⁷ [Antiochos] n-a vrut să le primească, ba și-a încălcat toate câte i le făgăduise mai înainte și s-a înstrăinat de Simon. ²⁸ Și i-a trimis la el pe Athenobios, unul dintre prietenii săi, ca să stea de vorbă cu el și să-i spună: „Voi stăpâniți Ioppe și Gazara și Cetățuia din Ierusalim, cetăți ale regatului meu. ²⁹ Ați pustiit între hotarele lor și ați adus mari nenorociri pe pământul lor; și v-ați făcut stăpâni pe multe locuri în regatul meu. ³⁰ Acum, să-mi dați orașele pe care mi le-ați luat și tributurile locurilor pe care v-ați făcut stăpâni, în afara hotarelor Iudeii. ³¹ Iar de nu, dați-mi în schimb cinci

15,22 Romanii nu aflaseră că Demetrios al II-lea fusese capturat de parți (cf. 14,2-3). Ceilalți regi sunt: Attalos al II-lea, regele Pergamului (159-138 î.H.); Ariarates al V-lea, regele Capadociei (162-131 î.H.); Arsakes al VI-lea, regele parților (171-138 î.H.).

15,23 „Samsame”: majoritatea comentatorilor consideră că trebuie citit Σαμψακη în loc de Σαμψακη; în acest caz ar putea fi vorba de Samsun de la Pontul Euxin, oraș aflat alături de Sinope. ♦ „Această listă, care atestă situația politică din Orientul Apropiat în jurul anului 150 î.H., menționează de-a valma regiuni independente cu orașele lor (Caria cu Cnidos, Halicarnas și Cos, Lycia cu Phaselis, Pamfilia în sudul regatului Pergam), insule independente (Delos, Samos, Rhodos, Creta cu Gortyna, Arados cu teritoriul său continental pe coasta siriană), orașe (Myndos, care aparține Pergamului) și orașe independente (ca Sikyona și Side). Roma se adresează direct către Cipru și Cyrene, vasale ale Egiptului, unde trăiau numeroși iudei.” (TOB, nota *ad loc.*)

15,25 „în a doua [zi]”, gr. ἐν δευτέρῃ; prezența acestei expresii este inexplicabilă, căci „a doua zi” nu are nici un sens; Abel îl omite din traducere. Mulți înțeleg că se referă la partea nouă a orașului (cf. 12,37). ♦ „trimițând... spre ea”: *litt.* „întinzându-și mereu mâinile spre ea”.

15,26 Flavius Iosephus (AI 13,224-225) afirmă că Simon a acceptat cu bucurie propunerea de alianță pe care i-a făcut-o Sidetes și, în virtutea ei, i-a trimis trupe și ajutoare financiare la Dora; conflictul dintre cei doi s-ar fi produs, conform istoricului, după fuga lui Tryphon; cf. și *Bell. Iud.* 1,51.

15,28 „Athenobios”: nume extrem de rar; nu se cunosc decât trei persoane cu acest nume (cf. *Corp. inscr. Att.* 2,446).

sute de talanți de argint, iar pentru distrugerile pe care mi le-ați făcut și pentru tributurile datorate de orașe, alte cinci sute de talanți. Iar de nu, vom porni război împotriva voastră.”³² Athenobios, prietenul regelui, a venit la Ierusalim și a văzut slava lui Simon, și cămara cu lucruri de aur și de argint, și mulțimea de slugi. A fost uluit și i-a vestit cuvintele regelui.³³ Simon i-a răspuns: „Noi pământ străin n-am luat, nici peste lucruri străine nu ne-am făcut stăpâni, ci peste moștenirea părinților noștri care a fost luată o bucată de vreme în chip nedrept de dușmanii noștri.”³⁴ Și, aflând un moment prielnic, noi am redobândit moștenirea părinților noștri.³⁵ Cât despre Ioppe și Gazara, pe care le ceri, acestea au adus poporului și țării noastre mare nenorocire; pentru ele îți vom da o sută de talanți.”³⁶ [Athenobios] nu i-a răspuns nici un cuvânt, ci s-a întors mânios la rege și i-a povestit acestuia vorbele acelea și slava lui Simon și toate câte le văzuse. Și regele s-a mâniat cu urgie mare.

³⁷ Tryphon s-a urcat într-o corabie și a fugit la Orthosia.³⁸ Regele l-a numit pe Kendebaios comandantul țărmlui și i-a dat oștire de pedestrași și călărime.³⁹ Și i-a poruncit să se așeze cu trupele în fața Iudeii și i-a mai poruncit să întărească Kedronul, să-i așeze porți trainice și să atace poporul. Iar regele îl urmărea pe Tryphon.⁴⁰ Kendebaios s-a dus la Iamneia și a început să hărțuiască poporul și să dea năvală în Iudeea, să robească poporul și să-l măcelărească.⁴¹ A întărit Kedronul și a așezat acolo călăreți și oști, ca să iasă și să străbată drumurile Iudeii, după cum îi poruncise regele.

16¹ Ioan a plecat din Gazara și i-a vestit lui Simon, tatăl său, câte făcea Kendebaios.² Atunci Simon i-a chemat la sine pe cei doi fii mai mari ai săi, Iuda și Ioan, și le-a spus: „Eu, frații mei și casa tatălui meu ne-am luptat cu

15,32 Este vorba de darurile și privilegiile pe care Antiochos al VI-lea le acordase lui Ionathan: vase și tacâmuri de aur, dreptul de a purta haină de purpură cu agrafă de aur; cf. 11,58.

15,37 Tryphon, în ciuda blocadei, reușește să evadeze și să ajungă la Orthosia, oraș situat la nord de Tripoli, la vărsarea râului Eleutheros.

15,38 „Kendebaios”: poate fi o formă alterată a lui Κανδυβαῖος, ceea ce ar însemna „născut în localitatea Kandyba din Lycia”. Kendebaios este menționat și de Flavius Iosephus (*AI* 13,225; *Bell. Iud.* 1,51) unde apare în calitate de prieten și general al regelui. În I Mac. apare cu o funcție militară mai importantă.

15,40 Asemenea lui Gorgias în anul 163 și lui Apollonios în 147, Kendebaios își așază baza de declanșare a operațiilor militare la Iamneia, oraș credincios seleucizilor.

16,1 Între Kedron și Gazara distanța era de doar 15 km.

dușmanii lui Israel din tinerețe și până în ziua de azi; și de cele mai multe ori am izbutit cu mâinile noastre să izbăvim Israelul. ³ Acum însă am îmbătrânit, iar voi, cu mila [cerului] sunteți în floarea vârstei. Luați-mi acum locul, mie și fratelui meu, și duceți-vă să vă luptați pentru neamul nostru; ajutorul Cerului să fie cu voi!" ⁴ A ales din țară douăzeci de mii de războinici și călăreți, care au pornit împotriva lui Kendebaios și au înnoptat la Modein. ⁵ Sculându-se în zori au pornit spre câmpie și, iată, oaste multă venea în întâmpinarea lor, pedestrași și călăreți; nu-i despărțea de aceștia decât un râu. ⁶ [Ioan] cu oamenii săi s-a oprit în fața lor. Când a văzut că oamenii săi se tem să treacă râul, s-a avântat el primul. Oamenii l-au văzut și l-au trecut în urma lui. ⁷ A împărțit poporul și a așezat călărimea în mijlocul pedestrașilor; într-adevăr, călărimea dușmanilor era foarte multă. ⁸ Și au sunat din trâmbițe, iar Kendebaios și oștirea sa au fost înfrânți; mulți dintre ei au căzut, iar cei rămași au fugit spre fortăreață. ⁹ Atunci a fost rănit Iuda, fratele lui Ioan. Ioan i-a urmărit [pe dușmani] până când a ajuns în Kedron, pe care [Kendebaios] îl întărise. ¹⁰ Iar alții au fugit către turnurile din câmpia Azotului; [Ioan] a dat foc cetății și au căzut dintre ei ca la două mii de oameni. Iar Ioan s-a întors în pace în Iudeea.

¹¹ Ptolemeu, fiul lui Abubas, fusese numit strateg al câmpiei Ierihonului și avea mult argint și aur, ¹² căci era ginerele arhierului [Simon]. ¹³ Dar inima lui s-a trufit și a vrut să se facă stăpân peste țară și plănuia vicleșuguri împotriva lui Simon și a fiilor lui, ca să-i omoare. ¹⁴ Simon cutreiera orașele din țară și se îngrijea de treburile lor. Și a coborât în Ierihon împreună cu Mattathias și Iuda, fiii săi, în anul o sută șaptezeci și șapte, luna a unsprezecea (aceasta este luna Sabat). ¹⁵ Iar fiul lui Abubas i-a primit cu

16,7 Tactică obișnuită atunci când inamicul deține o superioritate evidentă în cavalerie.

16,10 Ioan nu continuă campania, asediind Kedronul; probabil nu avea trupe pregătite pentru un asediu.

16,11 „Abubas” pare un nume de origine arabă. Fiul său ar putea fi un idumeu trecut la mozaism.

16,14 „anul o sută șaptezeci și șapte”: adică anul 135-134 (din primăvară în primăvară); luna Sabat este a unsprezecea a calendarului oriental și corespunde, în anul menționat, intervalului 28 ianuarie-26 februarie 134.

16,15 „Doc”: la Flavius Iosephus (*AI* 13,230) apare cu numele de Dagon, după divinitatea omonimă menționată la 10,84. Pe o platformă de o sută de metri pe patruzeci, la o înălțime de trei sute de metri, cetatea domina câmpia Iericho, de unde numele de Δοκ, transcriere greacă din aramaică, unde cuvântul înseamnă „loc înalt, observator”; în scrierile bizantine apare sub forma Δουκο, desemnând lăcașurile monastice săpate pe flancurile colinei.

gânduri viclene în cetatea care se numește Doc, pe care o construise, și le-a pregătit un ospăț mare; dar ascunsese acolo soldați. ¹⁶ Și când Simon și fiii săi s-au îmbătat, s-au ridicat Ptolemeu și cei de lângă el, au pus mâna pe arme, au năvălit asupra lui Simon în sala de ospăț și l-au ucis împreună cu cei doi fii ai săi și câțiva slujitori. ¹⁷ Și a făcut atunci o mișelie cumplită, căci binele primit l-a răsplătit prin rău. ¹⁸ Apoi Ptolemeu a scris acestea și a trimis scrisoare regelui, cerându-i oștire în sprijin, spre a-i preda țara și orașele. ¹⁹ Pe alții i-a trimis la Gazara ca să pună mâna pe Ioan, iar căpeteniilor peste o mie le-a trimis scrisoare, ca să se adune la el, spre a le da argint, și aur, și bunuri; ²⁰ pe alții i-a trimis să pună mâna pe Ierusalim și pe muntele lăcașului sfânt. ²¹ Dar cineva a alergat înainte și i-a vestit lui Ioan, la Gazara, că tatăl său și frații săi au murit și că „a trimis să te omoare și pe tine”. ²² Auzind, [Ioan] s-a îngrozit, i-a prins pe cei care veniseră să-l omoare și i-a ucis; căci aflase că ei căutau să-l omoare.

²³ Celelalte fapte ale lui Ioan, războaiele și faptele lui vitejești, câte le-a săvârșit, zidurile pe care le-a refăcut și alte fapte ale lui, ²⁴ iată, acestea sunt scrise în cronica arhieriei sale, de când a ajuns arhieru după tatăl său.

16,16 În același fel a fost asasinat regele Israelului Ela (3Rg. 16,9-10). După Flavius Iosephus (*AI* 13,228; 230-235; *Bell. Iud.* 1,54-60) cei doi fii ai lui Simon n-au fost asasinati împreună cu tatăl lor, ci luați prizonieri și uciși mai târziu, când Ioan Hyrcan a ridicat asediul cetății Doc.

16,23 „zidurile”: e vorba de zidurile Ierusalimului, dărâmate de Antiochos al VII-lea.

16,24 „cronica”, gr. βιβλίον ημερών, *lit.* „cartea zilelor”, formă prescurtată a expresiei ebraice „cartea faptelor zilelor” (*cf.* 3 Rg. 14,29 etc.).

2 MACABEI

2 Macabei

1¹ „Fraților iudei din Egipt, salutare. Frații iudei din Ierusalim și cei din țara Iudeii le urează bună pace. ² Dumnezeu să vă facă bine și să-și aducă aminte de legământul său cu Avraam și Isaac și Iacob, robii săi credincioși; ³ și să vă dea tuturor inimă să vă închinați Lui și să-i împliniți voile cu inimă mare și suflet binevoitor; ⁴ și să vă deschidă inima întru Legea Sa și întru poruncile Sale și să vă aducă pace; ⁵ să asculte rugile voastre și să se împace cu voi și să nu vă părăsească în clipa cea rea! ⁶ Și acum, astfel ne rugăm pentru voi. ⁷ În timpul domniei lui Demetrios, în anul o sută șazeci și nouă, noi, iudeii, v-am scris: „În nenorocirea și vrăjmășia care au venit peste noi în acești ani de când Iason și ai lui s-au depărtat de pământul sfânt și de regat ⁸ și au dat foc porții celei mari [a templului] și au vărsat sânge nevinovat, noi am înălțat rugi Domnului și am fost ascultați; și am adus jertfe și [prinos din] fruntea făinii și am aprins candelile și am așezat pâinile punerii înainte. ⁹ Iar acum [vă scriem] să țineți zilele sărbătorii corturilor în luna Chaseleu. Scrisă în anul o sută optzeci și opt.”

1,1 În Egipt existau încă de multă vreme colonii iudaice; cea mai bine cunoscută se afla la Elefantine. Utilizarea lui ἀδελφοί („fraților”), chiar dacă nu se limitează strict la iudaism, constituie o dovadă pentru Abel (p. 285) că textul scrisorii a fost tradus în greacă din ebraică. De asemenea, εἰρήνη, echivalentul lui *šālôm*, care înseamnă nu numai pace, ci și bunăstare. Momigliano (p. 125) consideră scrisoarea autentică, în schimb, pe a doua, către Aristobul, apocrifă și interpolată; recunoaște însă că nu are suficiente argumente în favoarea teoriei interpolării.

1,7 Adică anul 143 î.H. E vorba de Demetrios al II-lea (145-138; 129-125 î.H.) – cf. 1Mac. 10,67. ♦ „v-am scris”: e citată o scrisoare anterioară, trimisă în 143-142 î.H. ♦ Apostazia lui Iason s-a produs în 175 î.H. Iason obținuse de la Antiochos demnitatea sacerdotală; „depărtarea” de pământul sfânt înseamnă ruptură morală și religioasă.

1,8 „fruntea făinii”: cf. nota 2,1 la Lev.

1,9 Σκηνοπηγία, „ridicarea unui cort”, devine un termen tehnic denumind „sărbătoarea corturilor”; cf. Deut. 16,16. Această sărbătoare este, de fapt, aici, cea a resfințirii Templului (cf. 1Mac. 4,59). Într-adevăr, ritualul era asemănător celui de la sărbătoarea corturilor (cf. Lev. 23,34 și urm.).

¹⁰ „Cei din Ierusalim și cei din Iudeea și adunarea bătrânilor și Iuda, către Aristobul, sfetnicul regelui Ptolemeu, din neamul preoților unși, și iudeilor din Egipt, bucurie și sănătate. ¹¹ Scăpați de Dumnezeu din mari primejdii, Îi aducem mare mulțumire, ca unii pentru care El s-a luptat cu regele. ¹² Căci El însuși i-a izgonit pe cei care veniseră înarmați asupra cetății sfinte. ¹³ Când conducătorul lor s-a îndreptat spre Persia cu o armată care părea de neînfrânt, au fost măcelăriți în templul zeiței Nanaia în urma înșelătoriei făcute de preoții zeiței Nanaia. ¹⁴ Când Antiochos, zicând că vrea să se căsătorească cu [zeița], s-a dus în locul acela cu cei din jurul său, spre a lua bogățiile templului ca zestre, ¹⁵ preoții zeiței Nanaia au scos bunurile în fața lui; Antiochos, însoțit de puțini a intrat în incinta sanctuarului; îndată ce Antiochos a intrat, ¹⁶ preoții au închis porțile și au deschis ușa ascunsă în lemnăria tavanului, au aruncat pietre asupra căpeteniei și, făcându-i bucățele și tăindu-le capetele, le-au aruncat celor de afară. ¹⁷ Pentru toate acestea, slăvit fie Dumnezeu nostru, care i-a dat [morții] pe toți nelegiții. ¹⁸ Întrucât avem de gând ca în ziua a douăzeci și cincea a lunii Chaseleu să sărbătorim curățirea templului, am crezut de cuviință să vă înștiințăm, ca și voi să [o] țineți [în felul] sărbătorii corturilor și a focului [care s-a arătat] când Neemia, care a reconstruit templul și altarul, a adus jertfe. ¹⁹ Căci atunci când strămoșii noștri au fost duși în Persia, preoții pioși de atunci au luat fără să știe cineva foc de pe altar și l-au ascuns atât de bine într-o scobitură cu înfățișare de fântână seacă, încât locul a rămas

1,10 Aristobul, după toate probabilitățile un învățat iudeu din Alexandria care, în baza interpretării alegorice, a susținut teza că toată filozofia greacă se găsește în Legea mozaică; el pretindea că legile lui Moise au fost traduse în greacă înainte de războaiele medice; probabil și-a dedicat lucrarea lui Ptolemeu al VI-lea Philometor (181-145 î.H.), de unde denumirea lui de „sfetnic al regelui”. ♦ „sfetnic”, gr. διδάσκαλος, *lit.* „învățător”.

1,13 „Persia”: probabil regiunea din jurul Persepolisului. ♦ Zeița Nanaia, vechea zeiță babiloniană Nana, divinitate a naturii și fecundității, a fost identificată de greci cu Artemis.

1,16 Că ar fi fost ucise mai multe persoane rezultă doar din pluralul „capete”, care se presupune că e o greșală de copist.

1,18 O reconstruire a Templului și a altarului de către Neemia apare doar în apocrife (*cf.* 2,13). După textele biblice, altarul a fost închinat în 538 (2Ezr. 3,1), iar Templul, în 515 (2Ezr. 6,14). Prima misiune a lui Neemia la Ierusalim e datată la 445.

1,19 Cum regiunea în care fuseseră deportați iudeii căzuse sub stăpânire persă, autorul scrisorii face un anacronism declarând acea regiune ca fiind Persia.

necunoscut. ²⁰ După trecerea multor ani, atunci când a hotărât Domnul, Neemia a fost trimis [în Iudeea] de către regele Persiei; atunci el i-a trimis după foc pe urmașii preoților care-l ascunseseră. Când aceștia i-au vestit că n-au găsit foc, ci numai apă vâscoasă, le-a poruncit s-o scoată și s-o aducă. ²¹ După ce s-au pregătit toate pentru jertfe, Neemia le-a poruncit preoților să ude cu apa [aceea] lemnele și cele așezate peste ele. ²² După ce au făcut astfel și a trecut o vreme, când a ieșit soarele, care fusese acoperit de nori, s-a aprins un foc mare, de s-au mirat cu toții. ²³ Iar preoții au înălțat rugăciune în timp ce jertfa se mistuia, și alături de ei, toți: Ionathan începea și toți răspundeau, împreună cu Neemia. ²⁴ Rugăciunea suna astfel:

„Doamne, Doamne, Dumnezeule, Creatorul a toate, Cel înfricoșător, puternic, drept și milostiv, Cel care ești singur rege și bun, ²⁵ singurul dăruitor a toate, singur drept, atotstăpânitor și veșnic, Cel care îl izbăvești pe Israel din orice rău, Cel care i-a ales și i-a sfințit pe părinții noștri, ²⁶ primește această jertfă din partea întregului Tău popor Israel, păzește moștenirea Ta și sfințește-o. ²⁷ Adună-i pe cei risipiți ai noștri, eliberează-i pe cei care sunt robi între neamurile păgâne, caută la cei disprețuiți și priviți ca spurcăciune, ca să știe păgânii că Tu ești Dumnezeul nostru. ²⁸ Chinuiește-i pe cei care ne stăpânesc și își bat joc de noi cu trufie. ²⁹ Sădește poporul Tău în locul Tău sfânt, așa cum a spus Moise.”

³⁰ Iar preoții cântau imnuri. ³¹ După ce jertfa a fost mistuită [de foc], Neemia a poruncit să ude cu apa rămasă pietrele cele mari. ³² Când au făcut aceasta, a izbucnit o flacără, dar a fost înghițită de lumina care strălucea în fața ei de pe altar. ³³ După ce faptul a ajuns cunoscut și i s-a povestit regelui perșilor că în locul unde preoții duși în surghiun ascunseseră focul a apărut apă, cu care Neemia și cei din jurul lui au purificat cele ale jertfei, ³⁴ regele,

1,20 „regele Persiei”: nu se știe dacă este vorba de Artaxerxes Longimanus (465-424 î.H.) sau Artaxerxes al II-lea Mnemon (405-358 î.H.).

1,23 „Ionathan”: personaj neidentificat.

1,27 „Adună-i pe cei risipiți ai noștri”, *lit.* „Adună risipirea (gr. διασπορά) noastră”. Este vorba de iudeii din diaspora; revenirea lor în Israel este o temă de speranță mesianică; cf. și Is. 49,6; Deut. 30,4; 2Ezr. 11,9.

1,29 „Sădirea”, adică instalarea de către Dumnezeu a poporului său în Pământul făgăduinței este un topos frecvent întâlnit: Ex. 15,17; 2Rg. 7,10; Ier. 24,6.

1,32 Scena amintește de jertfa lui Ilie pe muntele Carmel; cf. 3Rg. 18,38.

1,34 Locul declarat sfânt de regele pers se afla în locul de surghiun al iudeilor, și nu la Ierusalim; faptul trebuie să-l fi impresionat pe rege, deoarece perșii erau adoratori ai

după ce a cercetat în amănunt faptul, a împrejmuit locul și l-a numit sfânt.
³⁵ Și celor cărora binevoia regele le dădea din darurile bogate pe care le lua.
³⁶ Iar cei din jurul lui Neemia au numit acel lucru *nefthar*, care se tâlmăcește „curățire”; dar cei mai mulți îl numesc Nefthai.

2 ¹ Se găsește în scrieri că profetul Ieremia a poruncit celor duși în surghiun să ia focul despre care s-a pomenit ² și că profetul le-a dat celor plecați în surghiun Legea, ca să nu uite de poruncile Domnului și să nu rătăcească în cuget văzând statuile de aur și de argint [ale idolilor] și podoabele cu care erau înveșmântate. ³ Și alte lucruri de felul acesta spunând, îi îndemna să nu lepede Legea din inima lor. ⁴ Și se mai află în scriere că profetul, înștiințat prin descoperire, a luat cu sine cortul și chivotul; că a plecat pe muntele pe care ajunsese Moise și văzuse moștenirea lui Dumnezeu. ⁵ Ajungând acolo, Ieremia a găsit o locuință în chip de peșteră, unde a așezat cortul și chivotul și altarul tămâierii; apoi a închis ușa. ⁶ Și s-au dus acolo unii dintre cei care-l însoțiseră, pentru a însemna drumul; dar n-au mai putut să-l găsească. ⁷ Când Ieremia a aflat, i-a certat și le-a spus: „Locul acela să rămână necunoscut, până când Domnul va aduna poporul și se va milostivi de el. ⁸ Atunci Domnul le va arăta din nou acestea și se va vedea slava Domnului și norul, cum s-a vădit pe vremea lui Moise și atunci când Solomon s-a rugat ca locul să fie sfințit din plin. ⁹ Și se mai povestea și că [Solomon], fiind înzestrat cu înțelepciune, a adus jertfa pentru sfințirea și terminarea templului. ¹⁰ Și, după cum Moise a înălțat rugi către Domnul și a căzut foc din cer și a mistuit cele ale jertfei, tot astfel și Solomon s-a rugat și a căzut foc care a mistuit arderile de tot. ¹¹ Și Moise a spus: „Fiindcă

focului care îl reprezenta pe Ormuz, zeul luminii; nu este vorba de ridicarea unui templu, ci numai de consacrarea locului, deoarece perșii nu au construit temple decât în urma influențelor greco-macedonene.

1,36 *nefthar*: etimologie populară a unui toponim pers ce conține vocabula *naft*, „țitei”.

2,1 Origen și alții, în urma lui, presupun că e vorba de o scrisoare care nu s-a mai păstrat, iar alții presupun că e o aluzie la *Scrisoarea* (apocrifă) a lui Ieremia. În LXX, aceasta se găsește după *Plângeri*, iar în Vulg. constituie cap. 6 din Cartea lui Baruh.

2,5 Cortul a servit drept templu mobil iudeilor nomazi. Grota dublă prezentată de Saller, P.R., p. 188 ss., pl. 77,1 (*apud* Abel, *op. cit.*, p. 304) poate da o idee despre tipul de peșteră utilizat de Ieremia.

2,11 Nu se știe originea acestor cuvinte ale lui Moise; să fie o invenție a autorului? În Lev. 10,16-20 se găsește o relatare despre un ied adus „jertfă pentru păcat”, care, în loc să fie mâncat de preoți, a fost ars din greșală.

[jertfa] pentru păcat n-a fost mâncată, a fost mistuită.”¹² La fel, și Solomon a împlinit cele opt zile de sărbătoare.¹³ Se mai povesteau, în scrierile și în memoriile după Neemia, următoarele: acesta, înființând o bibliotecă, a adunat în ea cărțile regilor, ale profetilor și ale lui David, precum și scrisori ale regilor privind daniile primite.¹⁴ În chip asemănător a strâns și Iuda [Macabeul] toate cele care fuseseră împrăștiate din pricina războiului; și ele se află la noi.¹⁵ Dacă aveți nevoie de vreuna, trimiteți pe cineva să o ia.

¹⁶ Fiind noi pe punctul de a sărbători curățirea [templului], v-am scris [și] vouă; așadar, veți face bine dacă veți sărbători și voi zilele ei.¹⁷ Dumnezeu, care și-a izbăvit întreg poporul, le-a dat tuturor moștenirea și regalitatea, preoția și lăcașul sfânt,¹⁸ așa cum a făgăduit prin Lege; nădăjduim în Dumnezeu, că în curând se va milostivi de noi și ne va aduna de pretutindeni de sub cer în locul sfânt; căci El ne-a scăpat din mari nenorociri și l-a curățit.

¹⁹ Dar cele despre Iuda Macabeul și frații săi, și despre curățirea templului mare și sfințirea altarului,²⁰ ba chiar și bătăliile împotriva lui Antiochos Epiphanes și a fiului acestuia, Eupator,²¹ semnele venite din cer pentru bărbații care s-au luptat cu atâta mărinimie pentru iudaism, încât, în ciuda numărului lor mic, au prădat toată țara și au izgonit gloata barbară,²² au redobândit templul vestit în toată lumea și au eliberat orașul [Ierusalim] și au restabilit legile ce erau pe punctul de a fi nimicite, deoarece Domnul se milostivise de ei cu toată blândețea²³ pe toate acestea, înfățișate de Iason

2,12 Sărbătoarea corturilor (*Sukkoth*) dura opt zile (cf. Lev. 23,36-39); cum Solomon a închinat Templul chiar în această sărbătoare, el i-a păstrat structura: șapte zile de jertfe și a opta zi, marea adunare populară (cf. 3Rg. 8,65-66).

2,13 „memoriile după Neemia”: scriere apocrifă pierdută.

2,14 Iuda Macabeul este pus pe același plan cu Neemia; nu se poate ști cu precizie dacă într-adevăr Neemia a înființat o bibliotecă; mulți comentatori consideră informația ca fiind falsă (pentru toată această chestiune, cf. Abel, pp. 307-309).

2,18 Întoarcerea în Pământul făgăduinței este anunțată de Deut. 30,1-5; menționarea Templului arată caracterul religios al regroupării lui Israel.

2,23 Iason din Cyrene, presupus istoric iudeu, autor al unei istorii în cinci cărți despre faptele Macabeilor, pe care autorul o rezumă, procedeu obișnuit în Antichitate, de pildă *Istoriile filipice* ale lui Trogus Pompeius rezumate de Marcus Iunianus Iustinus; ca și în cazul de față s-a păstrat numai rezumatul. Din moment ce nici un alt autor antic nu-l menționează pe Iason din Cyrene, ne putem întreba dacă nu cumva autorul cărții a doua nu recurge la o ficțiune, așa cum autorul biografiilor din *Historia augusta* se ascunde pretinzând că opera este scrisă de mai mulți biografi pe care el însuși îi inventează. În absența oricărui document nu putem recurge decât la ipoteze.

din Cyrene în cinci cărți, noi ne vom strădui să le rezumăm într-o singură carte.²⁴ Văzând numărul mare de capitole și cât este de greu pentru cei care vor voi să pătrundă povestirile acestei istorii, din pricina mulțimii materiei,²⁵ ne-am îngrijit să le dăm ceva plăcut celor care vor să citească, o ușurare celor care vor să cuprindă în memorie faptele și să fim de folos tuturor celor cărora le va cădea în mână.²⁶ Iar pentru noi, care am purces la această trudă a rezumării, nu este ușor, ci este lucru cu sudoare și nopți nedormite,²⁷ asemenea celui care pregătește un ospăț străduindu-se să le facă plăcere altora; pentru a-i mulțumi pe mulți, bucuros luăm asupra noastră truda,²⁸ lăsând în seama scriitorului descrierea în amănunt a fiecărui fapt, ne vom strădui doar să urmăm contururile unui rezumat.²⁹ Așa cum arhitectul unei case noi trebuie să se îngrijească de clădire în întregul ei, iar cine o înfrumusețează cu picturi trebuie să urmărească numai cele de trebuință pentru înfrumusețare, tot astfel, socotesc eu, [se petrec lucrurile] și cu noi.³⁰ A pătrunde în lucruri și a zăbovi asupra lor pentru a cerceta cu râvnă fiecare amănunt este misiunea celui care compune istorisirea;³¹ dar celui care urmărește să prescurteze, să-i fie îngăduit să rezume doar, și să nu înșire toate faptele.³² Să începem, așadar, povestirea, legând-o de cele spuse mai înainte; căci ar fi o prostie să te lungești înainte de istorisire, iar istorisirea să o scurtezi.

3¹ Pe când locuitorii orașului sfânt trăiau în deplină pace și păstrau cât mai bine legile, datorită evlaviei arhierelui Onias și a urii sale față de rău,² se întâmpla ca și regii să cinstească locul sfânt și să slăvească templul cu daruri mărețe,³ încât și Seleucos, regele Asiei, acoperea din avuțiile sale cam toate cheltuielile de trebuință pentru slujba jertfelor.⁴ Însă un oarecare

2,24 „numărul mare de capitole”, *litt.* „valul de numere”.

2,27 Pentru motivul banchetului, *cf.* Sir. 32,1-2.

2,28 Adică în seama lui Iason din Cyrene.

3,1 Este vorba de Onias al III-lea, fiul lui Simon al II-lea, contemporan cu Seleucos al IV-lea; Flavius Iosephus (*AJ* 12,225) îl declară în mod greșit contemporan și cu regele spartan Areios.

3,3 Seleucos al IV-lea Philopator, fiul lui Antiochos al III-lea, a domnit între 187-175 î.H.

3,4 „tribul lui Benjamin”: exegeții emendează textul după VL și traducerea armeană, care au „Bilga”, acesta fiind căpetenia uneia dintre cele 24 de cete preoțești (*cf.* IPar. 24,14). Funcția îndeplinită de Simon era de προστάρης τοῦ ἱεροῦ; nu se cunosc atribuțiile sale; există, atestați pe papiri, funcționari cu aceeași titulatură în Egiptul ptolemaic, care au și atribuții administrative laice și, probabil, financiare. ♦ „supravegherea piețelor”: *gr.* ἀγορανομία, *litt.* „poliția piețelor”.

Simon din tribul lui Beniamin, rânduit administrator al templului, s-a împotrivit arhiereului cu privire la supravegherea pietelor din oraș. ⁵ Întrucât nu putea să-l învingă pe Onias, Simon s-a dus la Apollonios din Tars, care în vremea aceea era guvernator al Siriei *Koile* și al Feniciei ⁶ și i-a spus că vistieria din Ierusalim este plină de bogății de nedescris, încât mulțimea banilor nu poate fi numărată, că aceștia sunt mult peste necesitățile jertfelor și că toate pot ajunge în stăpânirea regelui. ⁷ Întâlnindu-se Apollonios cu regele, i-a dat de știre despre bogățiile care îi fuseseră dezvăluite; regele l-a ales pe Heliodor, care se afla în fruntea administrației, și l-a trimis cu poruncă să aducă banii mai înainte pomeniți. ⁸ Heliodor a pornit de îndată la drum sub cuvânt că cercetează orașele Siriei *Koile* și ale Feniciei, dar, de fapt, pentru a împlini porunca regelui. ⁹ Când a ajuns în Ierusalim și a fost primit cu prietenie de către arhiereu [și de locuitorii] orașului, i-a spus acestuia ce i se dezvăluiseră, pentru ce venise; apoi a întrebat dacă așa stau lucrurile cu adevărat. ¹⁰ Atunci arhiereul i-a arătat că în vistierie sunt depozitați banii văduvelor și ai orfanilor, ¹¹ o parte este a lui Hyrcan, fiul lui Tobias, un bărbat de rang foarte înalt – așa că nelegiuitul Simon mințise – și, cu totul, sunt patru sute de talanți de argint, iar de aur – două sute; ¹² și apoi, nu se poate să fie nedreptățiți cei care au avut încredere în sfințenia locului, în măreția și inviolabilitatea unui templu cinstit de toată lumea. ¹³ Heliodor însă, pentru că avea poruncile regelui, a spus că toate acestea

3,5 „Apollonios din Tars”: aceeași persoană cu cea menționată de Polibiu (31,13,3) care spune despre el că avea mare influență la Seleucos și că s-a retras la Milet în momentul ascensiunii lui Antiochos al IV-lea Epiphanes. ♦ „guvernator”: gr. στρατηγός.

3,7 Într-o inscripție dedicată lui Heliodor de către negustorii și armatorii din Laodiceea, oraș din Fenicia, descoperită în templul lui Apollo din Delos, acesta apare cu titulatura: „Heliodor din Antiohia, fiul lui Eschil, tovarăș al basileului Seleucos, însărcinat cu afaceri al acestuia.” (OGIS 247)

3,9 Dată fiind importanța personajului, primirea prietenească nu are nimic excepțional.

3,10 Nedreptățirea văduvelor și orfanilor era considerată un păcat foarte grav – cf. Deut. 27,19; Iez. 22,7; Iov 24,3.

3,11 Există un Hyrcan, fiul lui Tobias, menționat de un papirus Zenon din anul 259 î.H.; familia era veche, și menționarea descendenței din Tobias însemna un mare prestigiu. Hyrcan din textul nostru, fiu al unui administrator al impozitelor din Iudeea, a trăit în Transiordania din 184 până în 175 î.H., când s-a sinucis probabil în momentul ascensiunii lui Antiochos Epiphanes; era cunoscut ca partizan al Ptolemeilor, prin tradiție de familie; nepot al lui Onias al II-lea și bunic al lui Onias al III-lea. ♦ „patru sute de talanți... două sute”: cifrele sunt nevrosimile – ar însemna 10.500 kg de argint și 5.250 kg de aur.

trebuie luate pentru vistieria regească.¹⁴ Rânduind o zi, a ieșit să socotească cele din vistierie, dar s-a stârnit zarvă mare în tot orașul.¹⁵ Preoții s-au aruncat la pământ în fața altarului, în veșminte preoțești, strigând către Cer, care făcuse legea pentru ținerea banilor, să-i păstreze neatinși pentru cei care îi depuseseră.¹⁶ Oricine vedea fața arhiereului era străpuns în inimă: privirea lui și schimbarea culorii feței îi trădau zbuciumul sufletesc.¹⁷ Teama și tremurul de care era cuprins dezvăluiau pentru cei care-l vedeau chinul inimii lui.¹⁸ Oamenii ieșeau din case în cete spre a se ruga împreună, pentru că lăcașul era amenințat să ajungă de ocară.¹⁹ Iar femeile, încinse cu sac pe sub sâni au umplut străzile; fecioarele, închise în case, unele alergau la porți, altele la ziduri, altele priveau pe ferestre;²⁰ toate ridicau mâinile spre cer rostindu-și rugăciunea.²¹ Te cuprindea mila când vedeai cum cade la pământ mulțimea învâlmășită și zbuciumul arhiereului, neștiind ce va să vie.²² Ei îl invocau pe Domnul Atotputernic să le păzească neatinse și în siguranță celor care avuseseră încredere în burile încredințate.²³ În acest timp, Heliodor împlinea ce se hotărâse.²⁴ Ajunsesese aproape de vistierie împreună cu trupele sale de pază, când Stăpânul duhurilor și a toată puterea a făcut o arătare măreață, încât toți cei care îndrăzniseră să vină acolo au fost izbiți de puterea lui Dumnezeu; i-a cuprins groaza și deznădejdea.²⁵ Căci li s-a arătat un cal împodobit cu o preafrumoasă platoșă și având pe el un călăreț înspăimântător, s-a repezit și l-a izbit pe Heliodor cu copitele din față; iar călărețul părea a avea armură de aur.²⁶ Și i s-au mai arătat [lui Heliodor] doi tineri de o putere uimitoare, de o slăvită frumusețe, cu veșminte strălucite; aceștia, stând de o parte și de alta, îl biciuiau fără încetare, dându-i o ploaie de lovituri.²⁷ El a căzut la pământ dintr-o dată și a fost cuprins de un întuneric groaznic, de l-au dus afară pe o targă:²⁸ pe el, care, cu atât alai și cu toată garda tocmai intrase în vistierie, acum îl purtau neajutorat oameni care recunoșteau pe față puterea lui Dumnezeu.²⁹ Prin puterea dumnezeiască, el zăcea fără glas și lipsit de orice nădejde și izbăvire,³⁰ iar [iudeii] îl binecuvântau pe Domnul, Cel care își slăvise în chip minunat lăcașul; templul, care puțin timp mai înainte fusese plin de spaimă

3,19 În semn de jale mare, femeile își despleteau părul, se îmbrăcau în sac lăsându-și sâni goi și își băteau pieptul.

3,30 Pentru majoritatea Părinților Bisericii, Dumnezeu Însuși sau Fiul lui Dumnezeu a apărut sub forma îngerilor; pentru Augustin și Ieronim, urmași de teologii medievali, cei care s-au arătat sunt îngerii.

și zbuțim, acum, la arătarea Stăpânului atotputernic, se umpluse de bucurie și veselie.³¹ De îndată, câțiva prieteni de-ai lui Heliodor l-au rugat pe Onias să se roage Celui Preaînalt și să-i dobândească viața; căci acesta aproape își dădea ultima suflare.³² Atunci arhiereul, temându-se ca nu cumva regele să-i bănuiască pe iudei de vreun vicleșug împotriva lui Heliodor, a adus o jertfă pentru însănătoșirea lui.³³ În timp ce arhiereul săvârșea [jertfa de împăcare], cei doi tineri i-au apărut lui Heliodor din nou, îmbrăcați la fel și, oprindu-se lângă el, i-au spus:³⁴ „Mulțumește-i mult lui Onias, arhiereul, deoarece prin el Dumnezeu ți-a dăruit viața. Iar tu, care ai fost bătut cu biciul din cer, spune-le tuturor de marea putere a Domnului!” Și, spunând acestea, s-au făcut nevăzuți.³⁵ Heliodor a adus jertfă Domnului și i-a înălțat rugăciuni fierbinți Celui care îl readusese la viață și, despărțindu-se cu prietenie de Onias, a plecat la rege.³⁶ Și dădea mărturie tuturor despre puterea Preamarelui Dumnezeu, pe care o văzuse cu ochii săi.³⁷ Când regele l-a întrebat pe Heliodor pe cine ar fi mai potrivit să-l trimită la Ierusalim, acesta a răspuns:³⁸ „Dacă ai vreun dușman sau vreun uneltitor împotriva ta, trimite-l acolo, căci se va întoarce bătut, chiar dacă va scăpa cu viață; cu adevărat, în jurul locului aceluia se află o putere a lui Dumnezeu.”³⁹ Cel care locuiește în ceruri veghează și ajută locul acela, iar pe toți ce vin cu gânduri rele îi lovește și-i dă pieirii.”⁴⁰ Astfel s-au petrecut faptele cu Heliodor și cu păzirea vistieriei.

4¹ Simon, pomenit mai înainte, cel care trădase vistieria și patria, îl tot vorbea de rău pe Onias, spunând că el i-a adus nenorociri lui Heliodor și a pus la cale toate relele;² pe binefăcătorul orașului, pe apărătorul celor de un neam cu el, pe cel râvnitor pentru Lege, Simon îndrăznea să-l numească

3,31 „Cel Preaînalt”: gr. ὑψιστος, apelativ divin care apare aici în 2Mac.; era familiar iudeilor elenizați, dar și păgânilor în gura cărora este pus aici, fiind, de exemplu, și un epitet al lui Zeus (cf. TOB, nota *ad loc.*). La fel de adecvat pentru păgân este și μέγιστος, „Preamarele”, din v. 36 *infra*.

3,34 Joc de cuvinte în gr. între χάρις ἔχειν, „a aduce mulțumire”, și χαρίζομαι, „a dăruii o binefacere, a-și arăta bunăvoința”.

3,37 Seleucus îi atribuie exclusiv lui Heliodor insuccesul. Flavius Iosephus (*AI* 12,136) îl citează pe Polibiu care scrie că în ceea ce privește Templul de la Ierusalim are multe de spus, dar că amână relatarea; din nefericire, pasajul respectiv lipsește din textul istoricului grec, astfel încât trebuie să ne limităm doar la informația lui Flavius Iosephus.

3,40 Autorul lui 4Mac. face abstracție de Heliodor și îl menționează pe Apollonios în locul acestuia.

trădător al intereselor țării.³ Dușmănia a ajuns la un asemenea punct, încât s-au săvârșit și omoruri de către unul dintre oamenii tocmiți de Simon.⁴ Văzând Onias cât de primejdioasă e această dușmănie și cum Apollonios, fiul lui Menestheus, guvernatorul Siriei Koile și al Feniciei, sporea răutatea lui Simon,⁵ s-a dus la rege, nu spre a-și învinui concetățenii, ci urmărind ce este de folos tuturor și fiecăruia din popor;⁶ într-adevăr, el vedea că fără bunăvoința regelui nu se va putea ajunge la pace în treburile țării și că Simon nu va pune capăt nebuniei lui.

⁷ După moartea lui Seleucos, domnia i-a revenit lui Antiochos, zis și Epiphanes, iar Iason, fratele lui Onias, a pus mâna prin înșelăciune pe arhierie,⁸ deoarece îi făgăduise regelui, într-o întâlnire, trei sute șaiszeci de talanți de argint și alți optzeci din alte venituri.⁹ Pe lângă aceștia, se mai lega să-i dea înscris pentru alți o sută cincizeci de talanți, dacă i se lasă autoritatea să înființeze un gimnaziu și o efebie, iar locuitorii Ierusalimului să fie înscriși ca antiohieni.¹⁰ Regele a încuviințat, și [Iason], punând mâna pe putere, îndată i-a împins pe concetățenii săi la obiceiuri grecești.¹¹ A desființat privilegiile regești acordate cu bunăvoință iudeilor datorită lui Ioan, tatăl celui Eupolemos care avea să fie trimis la Roma pentru a încheia prietenie și alianță cu romanii; a desființat rânduielile legiuite și le-a înlocuit cu obiceiuri nelegiuite.¹² A fost încântat să construiască un gimnaziu chiar sub

4,7 „Iason”: elenizare a numelui ebraic *Yeşua* (cf. Iosephus Flavius, *AI* 12,239).

4,8 Onias a eșuat în misiunea sa, deoarece un complot a pus capăt vieții lui Seleucos, iar noul suveran, Antiochos Epiphanes, a acordat arhieria celui care oferea mai mult. Iason din Cyrene este indignat de procedeul utilizat de fratele lui Onias.

4,9 „gimnaziu”: locul unde se făceau cu precădere, în lumea grecească, exercițiile fizice. ♦ „efebie”: instituție grecească de formare fizică și intelectuală a tinerilor înainte de intrarea lor în viața publică. ♦ „iar locuitorii... antiohieni”: text ambiguu, care poate fi înțeles și: „să se facă recensământul antiohienilor din Ierusalim”. În legătură cu ultima afirmație s-au formulat două ipoteze: 1. Iason intenționa să transforme Ierusalimul în *polis* și să-l numească Antiohia, ceea ce corespunde obiceiurilor elenistice; prea puține argumente pledează însă în favoarea acestei ipoteze; 2. „antiohienii” reprezentau o corporație în cadrul cetății, care avea dreptul (există precedente) să bată monedă. În orice caz, aceștia erau meniți să fie principalul factor de elenizare.

4,11 „Eupolemos”: cf. 1Mac. 8,17. ♦ „obiceiuri nelegiuite”: printre altele, frecventarea gimnaziului era inseparabilă de cultul lui Heracles, al lui Hermes și al familiei domnitoare.

4,12 „acropolă”: era sediul garnizoanei siriene, dominând Templul dinspre nord-est (vii-toarea fortăreață Antonia). În 1Mac. este numită „Cetățuia” (gr. ἀκρόα). Așadar, gimnaziul era chiar lângă Templu. ♦ „la exerciții grecești”: gr. ὑποτάσσων ὑπὸ πέρασων, *lit.* „a

acropolă, unde i-a adunat pe cei mai buni dintre tineri la exerciții grecești. ¹³ Iar elenismul și pătrunderea obiceiurilor străine au atins o asemenea culme ca urmare a răutății fără măsură de spurcate a lui Iason, un nelegiuit, și nicidecum arhieru, ¹⁴ încât nici preoții nu mai erau râvnitori pentru slujirea altarului, ci, disprețuind templul și lăsând la o parte jertfele, alergau să ia parte, în palestră, la împărțirea nelegiuită, oprită de lege, de îndată ce auzeau semnalul. ¹⁵ Cinstirile strămoșești nu mai aveau căutare, ci mult mai mult erau prețuite gloriile grecești. ¹⁶ Și toate acestea aveau să le aducă necazuri mari, fiindcă tocmai aceia al căror fel de viață voiau să-l imite și cu care voiau să se asemene întru totul aveau să devină dușmanii și prigonitorii lor. ¹⁷ Nu e lucru de nimic să necinstești legile dumnezeiești, după cum se va vedea din cele ce urmează.

¹⁸ Pe când se celebrau jocurile cincinale în orașul Tyr în prezența regelui, ¹⁹ necuratul Iason a trimis ca privitori antiohieni din Ierusalim, ducând cu ei trei sute de drahme de argint pentru jertfa lui Heracles; însă chiar aceia care le-au dus au socotit să nu le folosească pentru jertfă, căci nu se cuvine, ci să le păstreze pentru altă cheltuială. ²⁰ Așadar, banii destinați de cel care-i

duce sub *petas*": la exercițiile din gimnaziu, efebii purtau *petas*-ul, pălăria cu boruri largi cu care era înfățișat și Hermes, zeul întrecerilor sportive.

4,14 Palestra era o parte a gimnaziului dedicată luptelor; prin extensie putea denumi gimnaziul în întregime. ♦ „împărțirea nelegiuită”: s-a presupus că e vorba de distribuirea uleiului cu care trebuiau să se ungă atleții înainte de întreceri. ♦ „semnalul”, gr. δίσκος; aici este vorba despre un disc de metal ușor concav în care se bătea semnalul.

4,15 „gloriile grecești”: este vorba de funcțiile de gimnaziarh, lampadarh, agonothet etc. și de coroanele cu care erau răsplătiți învingătorii la diferitele concursuri.

4,18 „jocurile cincinale”, gr. πενταετηρικὸς ἀγών: se referă la toate jocurile care, asemenea jocurilor olimpice, panatenaice, pythice, istmice, se țineau în fiecare al cincilea an. Unele sărbători anuale deveneau cincinale prin faptul că în al cincilea an erau celebrate cu o pompă deosebită. Din această categorie făceau parte „ptolemaia”, instituite la Alexandria în 280 î.H., care, la fiecare cinci ani, erau mult mai fastuoase. Probabil din această categorie făceau parte jocurile de la Tyr menționate în text; prezența lui Antiochos ar fi o indicație că se aflau în al cincilea an; jocurile tyriene erau dedicate zeului Melqart, un Heracles tyrian; Alexandru Macedon îi promisese lui Heracles sacrificii și jocuri după cucerirea cetății feniciene. Antiochos continuă tradiția.

4,19 „privitori”: gr. θεωρὸς desemna pe delegatul oficial al unei polis pentru a asista la jocuri, pentru a consulta un oracol sau pentru a aduce o ofrandă. ♦ „antiohieni”: vezi nota la 4,9.

4,20 „trireme”: vase de război grecești cu trei rânduri de vâsle. ♦ Delegații – faptul este confirmat epigrafic – aveau întotdeauna și misiunea de a aduce o jertfă divinității

trimisese pentru jertfa adusă lui Heracles, datorită celor care i-au adus, au fost folosiți pentru pregătirea unor trireme.

²¹ Când Apollonios, fiul lui Menestheus, a fost trimis în Egipt la înscăunarea regelui [Ptolemeu] Philometor, Antiochos a aflat că acesta din urmă nu are gânduri curate față de el și a hotărât să se pună la adăpost; atunci s-a dus la Ioppe și, apoi, la Ierusalim. ²² A fost primit de Iason și de întreg orașul cu mare pompă, la lumină de torțe și cu strigăte de bucurie. De acolo s-a dus cu armata în Fenicia.

²³ După un răstimp de trei ani, Iason l-a trimis pe Menelaos, fratele lui Simon cel mai înainte pomenit, pentru a-i duce banii regelui și a-i aminti despre niște treburi grabnice. ²⁴ Fiind înfățișat regelui și purtându-se ca un om de mare vază, a dobândit arhieria, deoarece l-a întrecut pe Iason [făgăduind] cu trei sute de talanți de argint mai mult. ²⁵ Luând împuternicirile regești, s-a întors [acasă], neavând nimic vrednic de un arhieriu, ci având apucăturile unui tiran crud și urgia unei fiare sălbatice. ²⁶ Și astfel Iason, care-și înșelase fratele, a fost înșelat de un altul și a trebuit să fugă în țara ammaniților. ²⁷ Iar Menelaos pusese mâna pe conducere, dar din banii făgăduiți regelui nu plătea nimic; ²⁸ Sostratos, comandantul acropolei, i-i tot cerea, căci el era împuternicit cu strângerea dărilor; de aceea, au fost chemați amândoi în fața regelui. ²⁹ Menelaos l-a lăsat ca loțiitor la arhierie pe Lisimah, fratele său, iar Sostratos, pe Crates, mai-marele peste ciprioți.

tutelar; delegații, probabil preoți, aveau o oroare funciară față de ideea de a aduce jertfă idolilor și, în consecință, au preferat să doneze suma în scopuri militare.

4,21 În 170 î.H., Ptolemeu al VI-lea Philometor este declarat major și, în ciuda vârstei, se căsătorește cu sora sa Cleopatra a II-a și este înscăunat. ♦ Antiochos inspectează Ioppe, care putea fi ținta primului atac din partea lagidului.

4,22 În termeni similari descrie Herodian (4,18,19) primirea care i s-a făcut lui Caracalla la Alexandria.

4,23 „După un răstimp de trei ani”: adică în anul 172 î.H. Nu există nici un motiv serios pentru a pune sub semnul întrebării faptul că Menelaos era fratele lui Simon, din familia sacerdotală Bilga, în ciuda celor susținute de Flavius Iosephus (AI 12,238) care afirmă că era fratele lui Iason. Menelaos trebuia să ducă banii pe care îi făgăduise Iason (cf. 4,8-9). Mai departe, textul versetului e neclar.

4,25 Epitetul fiarei în text este βάρβαρος.

4,28 „comandantul acropolei”: gr. ἑπαρχος, prefect militar.

4,29 „ciprioți”: o gardă de mercenari din Cipru (cf. și 1Mac. 1,29; 2Mac. 12,2).

³⁰ Din această cauză, locuitorii din Tars și Mallos s-au răsculat, pentru că orașele fuseseră date în dar lui Antiochidis, concubina regelui. ³¹ Regele a plecat degrabă să așeze lucrurile, lăsând ca înlocuitor pe Andronicos, unul dintre marii dregători. ³² Menelaos, socotind că a prins un moment prielnic, a furat câteva lucruri de aur din templu și i le-a dăruit lui Andronicos, iar pe altele le-a vândut în Tyr și în orașele învecinate. ³³ Onias, aflând limpede acestea, l-a muștrat, după ce se pusese la adăpost într-un loc de scăpare, la Daphne, oraș din apropiere de Antiohia. ³⁴ Atunci Menelaos, luându-l deoparte pe Andronicos, îl ruga să-lucidă pe Onias. Andronicos, ajungând la Onias și întemeindu-se pe viclenie, i-a întins mâna dreaptă cu jurământ și l-a făcut pe acesta, deși [Onias] avea o bănuială, să iasă din locul de scăpare; [atunci Andronicos] pe dată l-a ucis, fără să-i pese de dreptate. ³⁵ Pentru aceasta, nu numai iudeii, dar și mulți din celelalte neamuri s-au mâniat și s-au măhnit din pricina morții nedrepte a acestui bărbat. ³⁶ Când regele s-a întors din părțile Ciliciei, iudeii din cetate și aceia dintre greci care urau nedreptatea au venit la el să-i spună de uciderea nedreaptă a lui Onias. ³⁷ Atunci Antiochos s-a măhnit adânc, i s-a făcut milă și l-a plăns pe Onias pentru înțelepciunea și buna sa purtare; ³⁸ și s-a aprins de furie împotriva lui Andronicos, căruia pe loc i-a luat mantia de purpură și, rupându-i hainele, l-a dus prin tot orașul până în locul unde acesta își arătase nelegiuirea [omorându-l] pe Onias. Acolo l-a scos din lumea aceasta pe ticălos și astfel s-a împlinit pedeapsa dreaptă a Domnului.

³⁹ Întrucât multe furturi de lucruri sfinte se făcuseră în oraș de către Lisimah, cu știrea lui Menelaos, răspândindu-se știrea, mulțimea s-a adunat împotriva lui Lisimah, mai ales că multe obiecte de aur fuseseră deja împrăștiate. ⁴⁰ Cum mulțimile se răsculau și erau pline de furie, Lisimah a

4,30 Antiochidis s-au numit mai multe prințese seleucide; este posibil ca Antiochos Epiphanes s-o fi numit astfel pe una dintre iubitele sale; Cicero în *In Verrem* 2,3,33 amintește poligamia regilor perși și sirieni, precum și obiceiul lor de a dăruia orașe iubitelor lor.

4,33 Daphne se află la șapte kilometri și jumătate de Antiohia, lângă o pădure celebră în mijlocul căreia se afla templul inviolabil al lui Apollo și al Artemidei.

4,38 Dreptul de a purta haina de purpură era semnul ascensiunii la o mare demnitate; depozedarea avea semnificația unei dizgrații grave; degradarea a fost împinsă până la ucidere.

4,40 „Auranos”: personaj necunoscut din alte surse; probabil un nume semitic elenizat. Numele era atât de surprinzător, încât un scrib l-a modificat în τὸ πρῶτον care se întâlnește și ca nume de persoană.

înmarmat trei mii de oameni și a pornit atacuri nedrepte sub conducerea unui oarecare Auranos, om înaintat în vârstă, dar nu mai puțin în nebulie. ⁴¹ Dându-și seama de atacul lui Lisimah, unii au pus mâna pe pietre, alții pe măciuci, iar alții, luând din cenușa care era acolo, aruncau de-a valma asupra oamenilor lui Lisimah. ⁴² Pe mulți i-au rănit, pe alții chiar i-au doborât, pe toți ceilalți i-au pus pe fugă, iar pe hoțul de lucruri sfinte l-au ucis lângă vistierie. ⁴³ Cu privire la acestea, s-a pornit judecată împotriva lui Menelaos. ⁴⁴ Când regele a ajuns la Tyr, sfatul bătrânilor a trimis trei bărbați care au apărut în fața regelui cauza lor. ⁴⁵ [Văzând] că nu are scăpare, Menelaos i-a promis bani mulți lui Ptolemeu, fiul lui Dorymenes, ca să-l înduplece pe rege. ⁴⁶ Atunci Ptolemeu, luându-l pe rege în peristil ca pentru a se răcori, l-a făcut să-și schimbe hotărârea; ⁴⁷ acesta l-a dezlegat de învinuiri pe Menelaos, care era vinovat de toată nenorocirea, iar pe nefericiții aceia niște judecători i-au condamnat la moarte: pe ei, care ar fi fost găsiți nevinovați chiar dacă ar fi fost judecați la sciți. ⁴⁸ Astfel, cu mare grabă au fost răsplătiți cu moartea, în chip nedrept, cei care s-au luptat pentru oraș, pentru popor și odoarele sfinte. ⁴⁹ Din această pricină, chiar și unii tyrieni, scârbiți de asemenea ticăloșie, s-au îngrijit cu dărnicie de înmormântarea lor. ⁵⁰ Iar Menelaos, prin lăcomia celor puternici a rămas la conducere și, sporind în răutate, a ajuns marele vrăjmaș al concetățenilor săi.

4,42 Autorul consideră înfrângerea unei armate de trei mii de soldați de către o gloată înarmată cu ce s-a nimerit drept un fapt normal; bătălia a avut loc la zidul Templului unde a fost ucis Lisimah.

4,45 „Ptolemeu”: același personaj este menționat și în 1Mac. 3,38. Tatăl său Dorymenes a fost însărcinat de Ptolemeu Philopator, în 219 î.H., să-l oprească pe Antiochos al III-lea în defileul Berytos; Dorymenes a eșuat în tentativa sa; este vorba de o familie care din slujba lagizilor a trecut în cea a seleucizilor.

4,46-47 „peristil”: un fel de curte interioară. Conform celor transmise de Polibiu (26,1), lui Antiochos îi plăcea să exercite magistraturi și să judece procese. Nu știm prin ce tertipuri a fost convins să-l absolve pe Menelaos și să-i condamne la moarte pe trimișii iudeilor. ♦ În ce-i privește pe sciți, aceștia erau celebri la Roma pentru barbaria lor; Cicero în două rânduri – *In Verrem* 2,5,150 și *In Pisonem* 8 – spune că și în fața unor judecători atât de neciopliți precum sciții ar avea câștig de cauză; expresia devenise proverbială.

5¹ În acest timp, Antiochos pregătea a doua campanie în Egipt. **2** S-a întâmplat însă că timp de patruzeci de zile s-au arătat în tot orașul călăreți alergând prin aer cu veșminte cusute cu aur și înarmați cu sulite și săbii scoase din teacă, **3** și cete de călăreți rânduite pentru bătălie, și năvăliri, și alergări din amândouă părțile, și ciocniri de scuturi, și mulțime de sulite și săgeți zvărlite, și sclipiri de armuri de aur și platoșe de tot felul. **4** De aceea, toți înălțau rugăciuni, pentru ca arătările să fie de bun augur. **5** Răspândindu-se știrea mincinoasă că Antiochos a murit, Iason a pornit fără veste cu nu mai puțin de o mie de oameni împotriva orașului. Fiind alungați cei care apărau zidurile și cetatea fiind până la urmă cucerită, Menelaos s-a refugiat în acropolă. **6** Iason a făcut măcel necruțător între propriii săi cetățeni, fără să se gândească o clipă că reușita împotriva celor de un neam cu tine este cea mai mare nereușită; el socotea că ia trofee de la dușmani, și nu de la cei de un neam cu el. **7** N-a reușit însă să pună mâna pe putere, ci până la urmă, umplându-se de rușine pentru trădare, a plecat din nou ca fugăr în Ammanitida. **8** Sfârșitul vieții lui ticăloase a fost [următorul]: închis la Aretas, tiranul arabilor, apoi fugind din oraș în oraș, urmărit și urât de toți ca un călcător al legilor și inspirând scârbă ca un călău al patriei și al concetățenilor, a fost gonit în Egipt. **9** Și el, care surghiunise din patrie pe atâția, a murit pe [pământ] străin după ce a ajuns la lacedemonieni, unde nădăjduia să afle adăpost datorită înrudirii [iudeilor cu ei]. **10** El, care a lăsat

5,1 Tradiția seleucidă din care pare să se inspire 2Mac. consideră că Antiochos Epiphanes a pornit campania împotriva iudeilor deoarece ei s-ar fi răsculat în timp ce el se afla în Egipt; autorul atenuează teoria seleucidă afirmând că Epiphanes a interpretat greșit evenimentele din cauza unor informații incomplete. În realitate, faptele s-au petrecut astfel: în toamna lui 169, Antiochos vine la Ierusalim și pradă Templul; în vara lui 168, se produce revolta Ierusalimului și cucerirea orașului de către generalul seleucid Apollonios (cf. și 1Mac. 1,30 și urm.). Pentru versiunea seleucidă, cf. Diodor din Sicilia, 34,1 (fragment preluat de la Posidonios din Apameea), Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 1,31; *AI* 12,239; Ioan din Antiohia în *FHG* (ediția Firmin Didot), IV, fg. 558 și urm.

5,2-3 Viziune asemănătoare celei din 2Mac. 3,25; patruzeci este un număr sacru: atâta au durat șederea lui Moise în Horeb, călătoria lui Ilie în Sinai, postul lui Hristos și șederea lui pe pământ după Înviere. Asemenea viziuni prevestitoare sunt destul de frecvent menționate de autori orientali și romani (cf. „faptele miraculoase” produse înaintea luptelor dintre Otho și Vitellius, relatate de Tacit).

5,8 Este vorba de Aretas I, regele nabateilor. Iason este urât atât de iudei, din cauza masacrelor de la Ierusalim, cât și de păgâni, din cauză că era evreu. Sfârșitul său lamentabil este una dintre temele morale ale scrierii.

atâția oameni fără mormânt, a sfârșit fără să fie plâns, nici nu i s-au făcut cele de pe urmă și n-a avut parte de mormântul strămoșesc.

¹¹ Când regele a aflat toate acestea, a crezut că Iudeea s-a răsculat, drept care a plecat din Egipt turbat ca o fiară și a cucerit orașul cu armele; ¹² și a poruncit soldaților să ucidă fără milă pe oricine le-ar cădea în mână și să-i înjunghie pe cei care s-ar sui în case. ¹³ Au fost nimiciți tineri și bătrâni, dați pieirii femeii și copii, înjunghiați fecioare și prunci. ¹⁴ Au căzut în aceste trei zile optzeci de mii de oameni: patruzeci de mii [au fost uciși] de mâinile lor și nu mai puțin decât cei înjunghiați au fost vânduți [ca sclavi]. ¹⁵ Și nu s-a mulțumit numai cu atât: a îndrăznit să intre în cel mai sfânt templu de pe întreg pământul, avându-l drept călăuză pe Menelaos, cel mai mare trădător al legilor și al patriei; ¹⁶ cu mâinile sale spurcate a luat odoarele sfinte și cele date de alți regi pentru sporirea, slava și cinstea locului, pe toate le-a înșfăcat cu mâinile sale pângărite. ¹⁷ Antiochos devenea trufaș peste măsură și nu-și dădea seama că Stăpânul era mâniat pentru puțină vreme din pricina păcatelor săvârșite de locuitorii orașului și, de aceea, a trecut cu vederea locul sfânt. ¹⁸ Dacă [poporul] nu s-ar fi făcut vinovat de atâtea păcate, atunci, asemenea lui Heliodor, cel trimis de regele Seleucos pentru cercetarea vistieriei, Antiochos, de cum a intrat, ar fi fost pe dată biciuit și și-ar fi pierdut îndrăzneala. ¹⁹ Dar Domnul n-a ales poporul de dragul locului [sfânt], ci locul de dragul poporului. ²⁰ De aceea, însuși locul [sfânt], după ce a avut parte de nenorocirile abătute asupra poporului, a fost părtaș mai târziu la binefaceri și, fiind părăsit în [vremea] mâniei Atotputernicului, a fost reșezat cu toată slava, când Stăpânul cel Mare s-a împăcat [cu poporul Său].

5,11 „turbat ca o fiară”, *litt.* „devenit ca o fiară în suflet”. ♦ Flavius Iosephus, în *Bell. Iud.* 1,32, confirmă luarea cu asalt a Ierusalimului; după *AI* 12,246, Antiochos a cucerit orașul fără luptă.

5,14 Cifra este disproporționată față de numărul locuitorilor; Iosephus scrie despre zece mii de captivi (*AI* 12,251).

5,16 Grecii aveau să-l laude pe Antiochos Epiphanes pentru faptul de a fi pătruns în Templul iudeilor; *cf.* Flavius Iosephus, *Contra Apionem* 2,79 și urm.

5,17 Impunitatea l-a făcut pe Antiochos orgolios peste măsură, orgoliu stigmatizat și în *1Mac.* 1,23.25. ♦ „Stăpânul... păcatelor”: imperativul ispășirii păcatelor este exprimat în *Dan.* 4,24.

5,19 *Cf.* *Mc.* 2,27.

²¹ Antiochos, după ce a luat o mie opt sute de talanți din templu, a plecat degrabă spre Antiohia, încredințat fiind din trufie și din semeția inimii sale că poate naviga pe pământ și umbla pe jos pe mare. ²² Dar a lăsat locțiitori să chinuie poporul: la Ierusalim, pe Filip, după neam, frigian, iar după fire, mai barbar decât cel care-l numise; ²³ pe [muntele] Garizin, pe Andronicos și, pe lângă aceștia, pe Menelaos, care, mult mai rău decât ceilalți, se ridica peste cei de un neam cu el, având o pornire de ură împotriva cetățenilor iudei. ²⁴ L-a trimis pe Apollonios, mysarhul, cu o armată de douăzeci și două de mii de oameni, poruncindu-le să-i înjunghie pe toți tinerii, iar pe femeii și pe copii să-i vândă. ²⁵ Acesta, venind la Ierusalim și prefăcându-se că are gânduri pașnice, a așteptat până în sfânta zi a sabatului; atunci, prinzându-i pe iudei în odihnă, le-a poruncit oamenilor săi să-și ia armele ²⁶ și pe toți cei care ieșiseră la priveriște să-i măcelărească, și, năvălind în oraș cu [oamenii] înarmați, a doborât o mare mulțime.

²⁷ Dar Iuda [zis și] Macabeul, împreună cu vreo nouă tovarăși, retrăgându-se în pustiu, își ducea viața în munți în felul fiarelor, împreună cu ai săi; se hrăneau numai cu ierburi, ca să se ferească de orice pângărire.

6 ¹ Nu multă vreme după aceea, regele l-a trimis pe un bătrân atenian să-i silească pe iudei să se îndeapărteze de legile strămoșești și să nu se mai cârmuiască după legile lui Dumnezeu, ² să pângărească templul din Ierusalim și să-l închine lui Zeus Olimpianul, iar pe cel din Garizin, după firea

5,21 Suma este exagerată, chiar dacă ar fi vorba de talanți de argint: ar totaliza cca 47 de tone. ♦ Antiochos devenise atât de trufaș, încât se credea stăpân și peste natură.

5,23 Filip este alt personaj decât omonimul său din 1Mac. 6,14; nici Andronicus nu este același personaj cu cel menționat la 4,38.

5,24 Cf. și 1Mac. 1,29-32. ♦ „mysarhul”: probabil căpetenia mercenarilor din Mysia, dar, poate, cum cred mulți exegeți, autorul a speculat și faptul că mysienii erau disprețuiți de greci și că μύσοσ are sensul de „infamie”.

5,26 „cei care ieșiseră la priveriște”: iudeii nu credeau că încalcă sabatul asistând la defilare. Se îndeplinește profeția din Dan. 11,30-35.

5,27 Iuda s-a retras în regiuni nelocuite; cf. și 1Mac. 1,27 și urm.

6,1 În 1Mac. 1,51 se spune că Antiochos trimisese inspectorii în Iudeea care să supravegheze respectarea poruncilor sale. ♦ „bătrân”, gr. γέρων: unii presupun că acesta ar fi un nume propriu.

6,2 „după firea locuitorilor”: text nesigur; unii interpretează „după cum cereau locuitorii”. ♦ Devoțiunea lui Antiochos Epiphanes față de Zeus Olimpianul transpare și din emisiunile monetare (cf. Abel, *op. cit.*, p. 361).

locuitorilor, lui Zeus Primitorul de străini.³ Era apăsătoare și de neîndurat chiar și pentru mulțime această îngrămădire de fărâdelegi.⁴ Lăcașul sfânt era plin de desfrânări și petreceri ale păgânilor care se desfătau cu desfrânate și se apropiau de femei chiar în curțile sfinte și aduceau înăuntru lucruri care nu se cuveneau.⁵ Iar altarul era plin de jertfe nelegiuite.⁶ Nu era îngăduit nici să ții sabatul, nici sărbătorile strămoșești, nici măcar să mărturisești că ești iudeu.⁷ Dimpotrivă, erau duși cu amară silnicie să se ospăteze cu carne jertfită [idolilor], în fiecare lună, de ziua regelui, iar când venea sărbătoarea lui Dionysos erau siliți să ia parte la alaiul în cinstea lui Dionysos purtând cununi de iederă.⁸ Printr-o punere la cale a [locuitorilor din] Ptolemais, s-a dat un decret ca în orașele grecești învecinate să se ia aceleași măsuri față de iudei, și aceștia să ia parte la ospățul ritual;⁹ iar cei care nu vor primi să treacă la [obiceiurile] grecești, să fie omorâți. Se putea vedea acum ce primejdie amenința.¹⁰ Au fost aduse două femei care își tăiaseră împrejur copiii; le-au fost atârnați de săni pruncii și au fost purtate prin oraș de față cu toți, și apoi azvârlite de pe ziduri.¹¹ Alții, care se adunaseră pe ascuns în peșteri pentru a sărbători sabatul, au fost denunțați lui Filip și au fost arși de vii împreună, ferindu-se să se apere din cauza sfințeniei zilei.

¹² Îi rog pe cititorii cărții să nu se descurajeze din pricina acestor nenociri, ci să cugete că prigoanele n-au fost spre pieire, ci spre îndreptarea

6,7 „erau duși... să se ospăteze cu carne [jertfită idolilor]”, *litt.* „erau duși la ospăț ritual (σπλαγγισμός) la care se mâncau măruntaiele (σπλάγγνα) animalelor jertfite idolilor”.
 ♦ Sărbătorirea lunară a zilei de naștere a regelui nu este un caz singular în elenism, ci se regăsește la dinastia din Pergam, Comagene, Egipt; există dovezi epigrafice. ♦ La sărbătorirea lui Dionysos aveau loc concursuri dramatice în fața statuii zeului încoronat cu iederă și o procesiune la care participau preoții, magistrații, cetățenii grupați pe triburi, efebii; Dionysos însuși era reprezentat urmat de un cortegiu de satiri, sileni, bacante. Plutarh în *Quaestiones convivales* 4,6 (671 C-F) socotește că sărbătoarea iudaică *Sukkoth* este inspirată de dionysii; moralistul grec crede că și sărbătorirea sabatului are legătură cu Dionysos, deoarece, spune el, făcând o falsă asociere „și azi încă mulți îi numesc *saboi* pe adepții lui Bacchus”; Tacit recunoaște că există mulți care susțin celebrarea cultului lui Dionysos în Iudeea, teorie pe care el o combate (*Hist.* 5,5); să fi existat o vreme un sincretism iudeo-elenistic la nivel cultic?

6,8 Lecțiunea Πτολεμαιοῦ prezintă în manuscrisele grecești este lipsită de sens; de aceea, majoritatea exegeților propun emendarea în „[locuitorii] din Ptolemais”, după versiunea siriacă.

6,9 Decretul urmărea exterminarea iudeilor; *cf.* și 1Mac. 5,15.

neamului nostru; ¹³ căci a nu-i lăsa multă vreme pe păcătoși, ci a-i lovi degrabă cu pedepse este un semn de mare bunăvoință. ¹⁴ Cu celelalte neamuri, Stăpânul așteaptă cu îndelungă-răbdare și nu le pedepsește până când nu împlinesc măsura păcatelor, dar nu tot așa a socotit să facă cu noi, ¹⁵ ca nu cumva, ajungând noi la capătul păcatelor, să ne pedepsească abia la urmă. ¹⁶ De aceea, niciodată mila nu se îndepărtează de noi, ci, chiar și atunci când ne mustră cu nenorociri, El nu-și părăsește poporul. ¹⁷ Fie de ajuns nouă amintirea acestor lucruri; după aceste puține [cuvinte], trebuie să ne întoarcem la povestire.

¹⁸ Era un anume Eleazar, unul dintre cărturarii de frunte înaintat în vârstă și foarte frumos la chip. Pe acesta încercau să-l silească să mănânce carne de porc, deschizându-i gura cu sila. ¹⁹ Iar acesta, alegând o moarte slăvită mai degrabă decât o viață de ocară, a mers de bunăvoie la chinurile roții, ²⁰ scuipând carnea din gură, așa cum se cuvine să facă cei care au tăria să îndepărteze ce nu-i îngăduit a mânca, chiar dacă le este dragă viața. ²¹ Cei care supravegheau nelegiuitul ospăț, deoarece îl cunoșteau [pe Eleazar] de lungă vreme, l-au luat de-o parte și îl rugau să [pună să i se] aducă carne pe care îi era îngăduit să o mănânce și pregătită de el însuși și să se prefacă doar că mănâncă din carnea jertfită, așa cum poruncise regele, ²² ca, făcând astfel, să scape de moarte și să se bucure de omenie, pe temeiul vechii sale prietenii cu ei. ²³ Dar el, chibzuind cu nobilă înțelepciune, vrednică de vârsta sa și de rangul pe care i-l dădea bătrânețea, de strălucita sa cărunțețe și de purtarea sa desăvârșită încă din copilărie, dar, mai ales, de Legea sfântă dată de Dumnezeu, a răspuns pe față că pot să-l trimită fără întârziere în lăcașul morților: ²⁴ „Nu se cuvine ca la vârsta noastră să fim fărnici, ca nu cumva mulți dintre tineri, închipuindu-și că Eleazar, la cei nouăzeci de

6,13 Cf. și Înțelepciunea lui Solomon 11-12.

6,18 „unul dintre cărturarii”: interpret al Legii, expert în jurisprudența iudaică.

6,19 Termenul gr. *τύπωνον*, tradus aici prin „roată”, a suscitât numeroase interpretări; Abel (*op. cit.*, p. 336) consideră cu bune argumente că este vorba de ucidere prin bătaie cu ciomagul. Alții presupun că e vorba de tragerea pe roată.

6,21 „așa cum poruncise regele”: după 4Mac. 5,1, în decretul lui Antiochos era prevăzută obligația mâncării cărnii de porc.

6,22 „omenie”, gr. *φιλανθρωπία*, *lit.* „iubire de oameni”: termen specific grecesc. Autorul atribuie această calitate doar păgânilor și evreilor elenizați.

6,24 Eleazar se teme că o cedare din partea lui ar putea deveni contagioasă pentru tineret, care s-ar lăsa mai ușor atras de elenism dacă el ar ceda chiar și formal. Idee prezentă și la Pavel (*cf.* Rom. 14,14-23).

ani ai săi, a trecut la felul de viață al străinilor; ²⁵ din pricina fățarniciei mele și pentru acest scurt răgaz de viață, să rătăcescă și ei, iar eu să-mi agonisesc bătrânețelor mele ocară și rușine. ²⁶ Într-adevăr, chiar dacă pentru puțină vreme aş scăpa de pedeapsa ce vine de la oameni, dar de mâinile Celui Atotputernic nici viu, nici mort nu voi scăpa. ²⁷ De aceea, părăsind cu bărbăție această viață, mă voi arăta vrednic de bătrânețe[*ea mea*], ²⁸ iar tinerilor le voi lăsa pildă nobilă de a muri de bunăvoie și cu cinste pentru venerabilele și sfintele legi.” Și spunând acestea, s-a dus îndată la schingiuire. ²⁹ Iar cei care-l duceau și-au schimbat bunăvoința pe care i-o arătaseră cu puțin înainte în rea-voință din pricina cuvintelor spuse de el, socotind că sunt nebunie. ³⁰ Dar el, pe când se sfârșea sub lovituri, a zis suspinând: „Domnul, în cunoașterea Sa sfântă, știe limpede că, deși puteam scăpa de moarte, îndur în trupul meu dureri năpraznice, din pricina loviturilor de bici, dar în sufletul meu le sufăr cu bucurie, pentru frica mea de El.” ³¹ Așa a plecat din viață acest om, lăsând prin moartea sa, nu numai tinerilor, ci celor mai mulți din poporul său, pildă de vitejie și pomenire de virtute.

7 ¹ S-a întâmplat și că au fost prinși șapte frați împreună cu mama lor, și regele, punând să fie bătuți cu biciul și cu vâna de bou, încerca să-i silească să mănânce carne de porc, care era oprită de Lege. ² Unul dintre ei s-a făcut purtătorul de cuvânt al tuturor și a spus: „Ce vrei să întreb și ce vrei să afli de la noi? Suntem gata să murim mai degrabă decât să călcăm legile strămoșești.” ³ Regele, înfuriat peste măsură, a poruncit să fie puse pe foc

6,27 Ambrozie (*De Iacob* 2,10) încheie cu următorul aforism cuvântarea pe care i-o atribuie lui Eleazar: *senectus portus debet esse, non vitae superioris naufragium* („bătrânețea trebuie să fie portul, nu naufragiul vieții înalte”).

6,31 „a plecat din viață”, *litt.* „s-a mutat...”. ♦ Martiriul lui Eleazar a fost comentat de Ambrozie (*cf. supra*), care consideră că este fericit acela care prin tăria sufletului – *virtute animi* – reușește să înfrângă chinurile.

7,1 Numărul șapte era un număr simbolic, fapt subliniat și de 4Mac. și de Ciprian, care amintește de cei șapte îngeri care stau în fața lui Dumnezeu, de cele șapte brațe ale sfeșnicului, de cele șapte sfeșnice ale Apocalipsei, de cele șapte coloane ale lui Solomon; numărul șapte avea și pentru greci o semnificație specială: se menționează, de pildă, cele șapte minuni ale lumii, cele șapte porți ale Tebei, cei șapte înțelepți, cele șapte coarde ale lirei etc.

7,2 Flavius Iosephus (*AI* 18,59) relatează cum iudeii, amenințați de Ponțiu Pilat cu moartea dacă nu acceptă efigiile împăratului, au răspuns că preferă să moară decât să încalce Legea.

tigăi și cazane. ⁴ Și, imediat ce au fost înroșite în foc, a poruncit să i se taie limba celui care vorbise în numele tuturor, apoi să-i jupoaie pielea de pe cap și să-i taie membrele în văzul fraților și al mamei sale. ⁵ După ce l-au ciopârțit astfel, a poruncit să fie adus încă în viață lângă foc și să fie fript în tigaie. Și, în timp ce aburul din tigaie se răspândea până departe, ceilalți se îndemneau unii pe alții, împreună cu mama lor, să moară în chip nobil, vorbind astfel: ⁶ „Domnul Dumnezeu vede și, într-adevăr, El ne va alina, așa cum a vestit Moise în cântarea sa, în care mărturisește pe față, spunând: «Pe robii Săi îi va alina.»”

⁷ După ce primul a părăsit viața în acest chip, l-au adus pe cel de-al doilea la chinuri; i-au jupuit pielea de pe cap cu păr cu tot și-l întrebau: „Ai să mănânci [carne de porc] mai înainte ca trupul tău să fie ciopârțit?” ⁸ Dar el a răspuns în limba strămoșească: „Nu!” Drept care și el a îndurat pe rând aceleași chinuri ca și primul. ⁹ Cu ultima suflare, el a spus: „Nemernicule, tu ne scoți din această viață de acum, dar Regele lumii ne va ridica la învierea vieții de veci pe noi care murim pentru legile Sale.”

¹⁰ După el a fost chinuit cel de-al treilea. Când i s-a cerut să scoată limba, a scos-o îndată și, întinzându-și mâinile neînfricat, ¹¹ a spus cu demnitate: „Din Cer le-am primit și pentru legile Lui le disprețuiesc și de la El nădăjduiesc că le voi redobândi.” ¹² Însuși regele și cei care-l întovărășeau au admirat sufletul tânărului, pentru care suferințele nu însemnau parcă nimic.

7,4 „să-i jupoaie pielea de pe cap”: gr. περισκευάζειν este verbul utilizat de autor pentru „a scalpa”; Herodot (*Istoriei* 4,64) povestește cum sciiții făceau o incizie circulară în jurul urechilor și apoi, trăgând de păr, jupuia capul.

7,5 Pedeapsa prin ardere este atestată în Lev. 21,9; Dan. 3,6; Ier. 29,21-22 (arderea unor profeți mincinoși de către Nabucodonosor).

7,6 „Pe robii Săi îi va alina”: cf. Deut. 32,36.

7,8 „limba strămoșească”: deși limba vorbită de evrei după exil era aramaica, expresia se referă de bună seamă la ebraică, limbă a textelor sacre și a culturii (cf. și 7,21.27; 12,37; 15,29). ♦ Ultimele cuvinte par a fi o glosă; nu este sigur că toți cei șapte frați au îndurat aceleași chinuri.

7,9 Este una dintre primele atestări clare, alături de Dan. 12, ale credinței în învierea de apoi. Augustin, comentând pasajul, îi consideră pe cei șapte frați *avant la lettre* creștini: *Christiani fuerunt sed nomen Christianorum postea divulgatum, factis antecesserunt* (*Prima predică despre Maccabei* 2).

7,10 4Mac. 10,1-11 nu pomenește tăierea limbii, în schimb descrie uneltele de tortură utilizate de oamenii „tiranului”.

¹³ După ce s-a sfârșit și acesta, l-au chinuit cumplit pe cel de-al patrulea.

¹⁴ Pe când trăgea să moară, a spus: „E de dorit să fii dat morții de către oameni când aștepti nădejdea de la Dumnezeu că vei fi înviat iarăși de El; dar pentru tine nu va fi înviere spre viață.”

¹⁵ Îndată l-au adus pe al cincilea și au început să-l schingiuiască. ¹⁶ Acesta, privind la rege, a spus: „Tu ai puterea să faci ce vrei printre oameni, deși și tu ești muritor; dar să nu crezi că neamul nostru a fost părăsit de Dumnezeu.

¹⁷ Așteaptă numai și vei vedea marea Lui putere, cum te va chinui pe tine și seminția ta.”

¹⁸ Apoi, l-au adus pe al șaselea. Când trăgea să moară, a spus: „Nu te amăgi în zadar; căci noi din pricina noastră suferim acestea, pentru că am păcătuit față de Dumnezeul nostru; de aici, [aceste lucruri] vrednice de mirare. ¹⁹ Dar tu să nu crezi că vei rămâne nepedepsit, tu care ai îndrăznit să te lupți cu Dumnezeu.”

²⁰ Mama lor a fost cu deosebire minunată și vrednică de bună amintire pentru că, văzând cum cei șapte fii ai ei pier laolaltă în răstimp de o zi, îndura aceasta cu tărie, pentru nădejdea pe care o avea în Domnul. ²¹ Pe fiecare dintre ei îl îndemna, în limba strămoșească; plină de simțiri nobile și însuflețindu-și cugetul de femeie cu vitejie bărbătească, le spunea: ²² „Nu știu cum v-ați ivit în sânul meu și nici nu v-am dăruit eu duhul și viața, iar mădularele fiecăruia nu eu le-am alcătuit. ²³ Creatorul lumii, Cel care a plăsmuit neamul omenesc și se află la obârșia a toate, El vă va dărui înapoi, în îndurarea Sa, și duhul, și viața, pentru că voi le disprețuiți acum de dragul legilor Lui.”

²⁴ Iar Antiochos, socotindu-se jignit și bănuind o ocară în cuvintele ei, deoarece mai rămăsese în viață fiul cel mic, a început să-l îndemne nu numai prin cuvinte, ci și cu jurământ, făgăduindu-i că-l va face deopotrivă bogat și căt se poate de fericit dacă se va lepăda de cele strămoșești, că îl va socoti prieten și-i va încredința dregătorii însemnate. ²⁵ Dar, întrucât tânărul nici nu-l lua în seamă, regele a chemat-o la sine pe mama acestuia și a îndemnat-o să-l sfătuiască pe fiul ei pentru a-l scăpa.

7,14 Cf. Dan. 12,2: „Și mulți dintre cei care dorm în țărână se vor deștepta, unii spre viață veșnică, alții spre osândă veșnică.”

7,17 Mânia lui Dumnezeu îi lovește și pe urmași; fiul lui Epiphanes, Eupator, va fi asasinat (1Mac. 7,4); lui Alexandru Balas, pe care majoritatea iudeilor îl consideră un descendent al lui Epiphanes, arabii îi vor tăia capul (1Mac. 11,17).

7,24 Antiochos, neînțelegând limba în care vorbește mama celor șapte frați, crede că ea îi adresează insulte.

²⁶ După multe stăruințe, ea s-a învoit să-l convingă pe fiul ei. ²⁷ S-a aplecat asupra lui și, bătându-și joc de crudul tiran, i-a zis astfel în limba strămoșească: „Fiule, fie-ți milă de mine, care te-am purtat în pânțele vreme de nouă luni și te-am alăptat vreme de trei ani și te-am crescut și te-am adus la această vârstă și am avut grijă de tine. ²⁸ Te rog fierbinte, copile, să privești la cer și la pământ și la câte sunt în ele și, văzându-le pe toate, să-ți dai seama că Dumnezeu le-a făcut din nimic și astfel a luat ființă și neamul omenesc. ²⁹ Nu te teme de călăul acesta, ci fii vrednic de frații tăi și primește moartea, ca să te redobândesc împreună cu frații tăi în ziua îndurării.”

³⁰ Nu-și isprăvise bine vorba, când tânărul a spus: „De ce zăboviți? Eu nu ascult de porunca regelui, ci ascult de porunca Legii care a fost dată părinților noștri prin Moise. ³¹ Iar tu, care ai născocit toată nenorocirea asupra evreilor, nu vei scăpa nicidecum din mâinile lui Dumnezeu. ³² Chiar dacă, pentru mustrarea și îndreptarea noastră, ³³ Domnul nostru cel viu S-a mâniat pentru scurtă vreme, El se va împăca iarăși cu robii Săi. ³⁴ Tu însă, nelegiuitule, cel mai spurcat dintre toți oamenii, nu te bucura în zadar, hrănindu-te cu speranțe deșarte că poți ridica mâna împotriva slujitorilor Cerului. ³⁵ Căci n-ai scăpat încă de judecata Dumnezeului atotputernic, care le vede pe toate. ³⁶ Frații noștri, suferind un chin trecător, [pentru] viața pururi izvorâtoare, au căzut pentru legământul lui Dumnezeu; tu, prin judecata lui Dumnezeu vei primi osânda cuvenită trufiei tale. ³⁷ Iar eu, asemenea fraților mei, îmi dau trupul și viața pentru legile strămoșești, rugându-L pe Dumnezeu să Se milostivească grabnic de neam[ul nostru], și pe tine, prin încercări și bice, să te [facă] să recunoști că El este singurul Dumnezeu. ³⁸ [Fie ca] la mine și la frații mei să se oprească mânia Atotputernicului, pe care, pe drept cuvânt, a dezlănțuit-o asupra neamului nostru întreg.”

³⁹ Regele, ieșindu-și din fire, l-a schingiuit pe acesta mai rău decât pe ceilalți, fiindcă i-au fost amare cuvintele lui de batjocură. ⁴⁰ Și acesta s-a sfârșit în neprihănire, încrezându-se cu totul în Domnul.

7,27 Singurul loc unde apare termenul „tiran”, foarte frecvent în 4Mac. ♦ „trei ani”: și la egipteni exista același obicei în ceea ce privește alăptatul; un scrib îi scrie fiului său ca timp de trei ani a ținut sânul mamei în gură.

7,28 „din nimic”, *lit.* „nu le-a făcut din lucruri care erau”; expresia οὐκ ἐκ ὄντων exclude existența unei materii premergătoare creației. E prima dată când se afirmă cu atâta claritate creația din nimic.

⁴¹ Cea din urmă, după fii, a murit mama.

⁴² Fie de ajuns acestea despre ospețele [idolești] și despre schingiuirile cumplite.

8 ¹ Iuda, [zis] și Macabeul, și cei împreună cu el, pătrunzând pe ascuns în sate, au început să-și cheme rudele și, adăugându-și-i pe cei rămași credincioși iudaismului, au adunat în jurul lor o ceată de șase mii de oameni. ² Și îl chemau pe Domnul să privească spre poporul pe care toți îl călcau în picioare, să se milostivească și de templul pângărit de oamenii fără de lege; ³ să se miluiască și de orașul pustii și pe cale de a fi făcut una cu pământul și să dea ascultare sângelui ce striga către El, ⁴ să-și aducă aminte și de uciderea nelegiuită a copiilor nevinovați și de hulele aduse împotriva numelui Său și să arate că urăște răul. ⁵ Când Macabeul și-a adunat oaste, păgânii n-au mai putut să-i facă față, deoarece mânia Domnului se întorsese în milă. ⁶ Năvălind pe neașteptate în orașe și sate, [Iuda] le dădea foc și, ocupând locuri potrivite, el punea pe fugă pe mulți dintre dușmani; ⁷ cel mai des ataca la adăpostul întunericii nopții, iar faima vitejiei sale se răspândea peste tot.

7,41 Cei șapte frați și mama lor sunt anonimi; mai târziu mama a primit diferite nume: astfel, versiunea latină a lui 4Mac. o numește Salomona; scrierea apocrifă a apostolului Toma, *Expositio in Maccab.*, explică titlul *Cărțile Macabeilor* prin numele mamei celor șapte frați care s-ar fi numit Maccabaea. Unii Părinți ai Bisericii îi numesc „Macabei” pe cei șapte frați, deoarece povestea lor se găsește în *Cărțile Macabeilor*. Executarea lui Eleazar și a celor șapte frați este plasată la Ierusalim în prezența lui Epiphanes, în timpul transformării Templului în sanctuar al lui Zeus; or, toți comentatorii antici au sesizat dificultatea ca Antiochos să fi fost la Ierusalim în timpul punerii în practică a decretului de elenizare; în consecință, a fost lansată ipoteza că evenimentele au avut loc la Antiohia (cf. Malalas). Într-un manuscris arab este pomenit la Antiohia un castel pe care locuitorii, după convertirea lor la creștinism, l-au transformat în biserică cu hramul Sfintei Asmunit, mama celor șapte frați; într-o criptă se aflau morminte: al lui Esra (Eleazar), al lui Asmunit și ale celor șapte fii ai ei, pe care regele Agapit (Antiochos) i-a ucis pentru credința lor. Existența unei bazilici a celor șapte frați la Antiohia este confirmată de Augustin în *Serm.* 300. Pentru toate aceste chestiuni cf. Abel, pp. 381-384. Oare Constantin Brâncoveanu se va fi gândit la acest episod faimos în momentul martiriului atât de similar cu istorisirea din 2 Macabei?

8,1 Se reia povestirea de la 5,27 de unde a început digresiunea. ♦ „rudele”: s-ar putea înțelege și „cei de un neam cu ei” (cf. BJ, TOB).

8,7 Autorul definește tactica și strategia adoptate de Iuda. Pentru capacitățile militare ale Macabeului, cf. și 1Mac. 7.

⁸ Văzând Filip că acest om devenea tot mai însemnat și că izbândea tot mai des, i-a scris lui Ptolemeu, satrapul Siriei *Koile* și al Feniciei, să vină în sprijinul treburilor regelui. ⁹ Acesta, alegându-l de îndată pe Nicanor, [fiul] lui Patrocle, unul dintre prietenii de rangul întâi [ai regelui], l-a trimis în fruntea unei [oștiri alcătuite din] diferite neamuri, nu mai puțin de douăzeci de mii de oameni, pentru a nimici cu totul neamul iudeilor. I l-a dat alături și pe Gorgias, un general încercat în ale războiului. ¹⁰ Nicanor avea de gând să plătească tributul de două mii de talași pe care regele îl datora romanilor, din vânzarea de sclavi iudei. ¹¹ Pe dată a trimis la orașele de pe țărmul mării chemându-le să cumpere sclavi iudei, promițându-le nouăzeci de sclavi pentru un talant, fără a se gândi la pedeapsa Atotputernicului care avea să vină asupra sa. ¹² Lui Iuda i s-a dat vestea despre înaintarea lui Nicanor, iar el le-a împărțisit-o oamenilor săi. ¹³ Atunci fricoșii și cei care nu aveau încredere în dreptatea lui Dumnezeu au fugit în alte locuri. ¹⁴ Cei-lalți își vindeau tot ce le mai rămăsese și îl rugau totodată pe Domnul să-i izbăvească de nelegiuitul Nicanor, care-i vânduse mai înainte de a da piept cu ei; ¹⁵ și, dacă nu pentru ei, măcar pentru legămintele încheiate cu părinții lor și fiindcă peste ei a fost chemat cinstitul și preaslăvitul Său nume. ¹⁶ Adunându-și Macabeul pe cei care erau cu el, în număr de șase mii, îi îndemna să nu se înspăimânte de dușmani și nici să nu ia seama la grămada de neamuri păgâne pornită pe nedrept împotriva lor, ci să se lupte vitejește, ¹⁷ având în fața ochilor ocară pe care au adus-o cu nelegiuire asupra locului sfânt, chinurile orașului batjocorit, ba chiar și desființarea organizării strămoșești. ¹⁸ Unii și-au pus încrederea, a spus el, în arme și în faptele lor îndrăznețe, noi însă în Dumnezeul atotputernic, care-i poate răsturna cu un semn și pe cei care au pornit împotriva noastră, și lumea întreagă. ¹⁹ Și a început să le povestească [despre] ajutorul divin de care s-au bucurat

8,8 Filip frigianul (*cf.* și 5,22) era însărcinat cu elenizarea Iudeii; subordonat direct al lui Ptolemeu, fiul lui Dorymenes (*cf.* 4,45).

8,10 Ținând cont de cuantumul datoriei și de prețul cerut, Nicanor trebuie să fi contat pe 180.000 de prizonieri.

8,16 „șase mii”: după 1Mac. 4,6, erau numai trei mii.

8,18 Iuda parafrazează Ps. 19,8. ♦ „cu un semn”, *litt.* „cu o mișcare a capului”.

8,19 Conform legendelor rabinice, armata lui Sennacherim număra două milioane și jumătate de soldați împărțiți în patru mari unități; ea a fost distrusă de arhanghelul Gabriel, care a apărut sub forma unei coloane de foc (Ginsberg, *The legends of the Jews*, *apud* Abel, *op. cit.*, p. 390).

strămoșii lor: împotriva lui Sennacherim, când au murit o sută optzeci și cinci de mii [de oșteni ai acestuia],²⁰ în Babilonia, în lupta împotriva galilor, când intraseră în luptă opt mii [de iudei] împreună cu patru mii de macedoneni și când macedonenii au dat înapoi, cei opt mii i-au ucis pe cei o sută douăzeci de mii de dușmani datorită ajutorului venit din cer și au luat și o pradă bogată.²¹ După ce i-a încurajat cu aceste cuvinte și i-a pregătit să moară pentru legile lor și pentru țară, și-a împărțit oastea în patru.²² În fruntea fiecărei cete l-a pus pe câte un frate al său, pe Simon, pe Iosif și pe Ionathan, așezând sub comanda fiecăruia câte o mie cinci sute de oameni;²³ apoi i-a cerut lui Eleazar să citească din cartea sfântă și a dat cuvântul de ordine – „ajutorul lui Dumnezeu” – apoi s-a pus în fruntea primei cete și a pornit împotriva lui Nicanor.²⁴ Cum Atotputernicul le-a fost aliat, au ucis peste nouă mii de dușmani, i-au rănit și schilodit pe cei mai mulți din oastea lui Nicanor și i-au silit pe toți să fugă.²⁵ Au luat și banii celor care veniseră să-i cumpere [ca sclavi] și, după ce i-au urmărit destul de mult, s-au întors din lipsă de timp,²⁶ căci era în ajunul sabatului și de aceea n-au mai lungit urmărirea.²⁷ Și, după ce au adunat armele dușmanilor și i-au despuiat, au celebrat sabatul, binecuvântându-L din belșug și laudându-L pe Domnul care îi adusese teferi până în acea zi, rânduind-o ca început al îndurării față de ei.²⁸ După sabat, ei au împărțit parte din pradă celor ce fuseseră schingiuiți, văduvelor și orfanilor, iar ce a rămas au împărțit între ei și copiii lor.²⁹ După ce au făcut acestea, au înălțat cu toții o rugăciune, cerându-i Domnului milostiv să se împace pentru totdeauna cu robii Săi.

8,20 Este vorba de înfrângerea lui Molon, satrapul Mediei, care în 222 î.H. s-a răsculat și s-a proclamat rege, conducând o armată de *galati* (gali); reputația militară a galilor era foarte mare; nici un alt izvor nu pomenește participarea decisivă la operațiunile militare a unui corp militar iudeu.

8,22 Numai Simon și Ionathan erau frații lui Iuda, nu și Iosif.

8,23 Eleazar ar putea fi identic cu Azaria din 1Mac. 5,18; unele manuscrise dau lectiuinea Esdria, la fel ca versiunile latine și cea armeană; ar fi același cu cel din 12,36.

♦ Utilizarea cuvintelor de ordine (cel menționat în text este congruent cu inscripțiile de pe steaguri pomenite de papyrusul războiului de la Qumran este foarte frecventă în Antichitate; de pildă Zeuç σωτήρ (Xenofon, *Anabasis* 1,8,17), *nobiscum Deus* (Vegetius 3,3); Evul Mediu a continuat tradiția (*Saint George et l'Angleterre*, de pildă).

8,26 În 1Mac. 4,21-24 nu se pomenește de sabat.

8,28 Pentru principiile care guvernau împărțirea prăzii cf. 1Rg. 30,23-26; Num. 31,26. Copiii par a fi fost introduși în text datorită unei glose marginale.

³⁰ Iar în luptele împotriva lui Timotheos și Bacchides au omorât mai mult de douăzeci de mii [de dușmani] și au cucerit cu mare ușurință fortărețe înalte. Apoi au împărțit prada bogată în două părți egale: una pentru ei, iar cealaltă pentru cei schingiuiți, pentru orfani și văduve, ba chiar și pentru bătrâni. ³¹ Au adunat cu grijă armele de la dușmani și le-au așezat în locuri bine alese, iar restul prăzilor l-au dus la Ierusalim. ³² L-au ucis pe philarhul celor din jurul lui Timotheos, un bărbat foarte nelegiuit care le adusese multe nenorociri iudeilor. ³³ Și, în timp ce sărbătoreau biruința în patrie, i-au ars pe cei care dăduseră foc porților sfinte, și pe Callisthenes, care se ascunsese într-o căsuță; astfel, ei și-au primit plata pentru fărădelegea lor. ³⁴ Iar de trei ori ticălosul Nicanor, care adunase pe cei o mie de negustori pentru vânzarea iudeilor, ³⁵ umilit cu ajutorul Domnului de către cei pe care-i socotea în sinea lui [oameni] de nimic, și-a aruncat veșmântul ales și, pornind ca un sclav fugar singur pe câmp, a ajuns la Antiohia, prea norocos încă după nimicirea oștirii. ³⁶ Iar el, care făgăduise că le va plăti romanilor tributul din vânzarea robilor din Ierusalim, acum le vestea tuturor că iudeii au un apărător și că de aceea sunt de neînving iudeii, deoarece ei se supun legilor date de acesta.

9 ¹ În vremea aceea s-a întâmplat și întoarcerea lipsită de cinste a lui Antiochos din ținuturile Persiei. ² Într-adevăr, ajunsese în [orașul] numit Persepolis și încercase să prade templul și să pună mâna pe oraș; de aceea, răsculându-se mulțimile, au pus mâna pe arme și s-a întâmplat că Antiochos, fiind învins de dușmani, a trebuit să fugă în chip rușinos. ³ Când se afla la Ecbatana, a aflat cele întâmplate cu Nicanor și cu oamenii lui Timotheos. ⁴ Aprins de furie, el se gândea să-i facă pe iudei să plătească și

8,30 Bacchides intră în scenă, conform cu 1Mac., abia în vremea lui Demetrios I. La Flavius Iosephus (*Bell. Iud.* 1,35-36) apare un Bachidides ucis de Mattathias, dar este vorba, cum a demonstrat Salomon Reinach, de un anacronism. După Abel (*op. cit.*, p. 394), încurcăturile din textul cărții a doua a Macabeilor s-ar datora abreviatorului; ipoteza nu poate fi verificată.

8,31 Transportarea prăzii la Ierusalim presupune că evenimentele prezentate aici laconic s-au produs după purificarea Templului (*cf.* și 1Mac. 5,6-8).

8,32 „philarhul”, gr. φιλάρχης; unui comentatori consideră că aici este un nume de persoană.

8,33 „Callisthenes”: personaj necunoscut, probabil un funcționar regesc. ♦ „se ascunsese”: unele mss. au verbul la plural, ceea ce se potrivește mai bine cu precizarea: „într-o căsuță”, *litt.* „în una și aceeași căsuță”.

ocara pricinuită de cei care-l puseseră pe fugă; de aceea, l-a zorit pe conducătorul carului său să gonească fără încetare pentru a ajunge repede la sfârșitul călătoriei; însă judecata din cer era deja asupra lui, căci în trufia sa, el spusese: „Voi face Ierusalimul groapă comună pentru iudei, când voi ajunge acolo.”⁵ Dar atotvăzătorul Stăpân, Dumnezeuul lui Israel, l-a lovit cu o boală fără vindecare și nevăzută: de îndată ce a spus aceste cuvinte, l-a cuprins o durere fără leac în măruntaie însoțită de groaznice chinuri lăuntrice;⁶ și pe drept i s-au întâmplat acestea, deoarece el chinuise măruntaiele multora cu chinuri multe și nemaiiauzite.⁷ Dar el nu-și potolea în nici un fel mândria, ba chiar se umfla din ce în ce mai tare de trufie, suflând focul furiei sale împotriva iudeilor și poruncind să grăbească mersul. Deodată a căzut din carul care gonea cu zgomot, iar căzătura a fost atât de rea, încât și-a zdrobit toate mădularele trupului.⁸ El, care puțin mai înainte credea că poruncește valurilor mării, din pricina unei lăudăroșenii neomenești, și-și închipuia că pune pe cântar înălțimile munților, zăcea întins la pământ și a trebuit așezat într-o lectică, arătând tuturor puterea vădită a lui Dumnezeu;⁹ din trupul nelegiuitului colcăiau viermi și, încă în viață fiind, în dureri cumplite, carnea cădea de pe el; iar din cauza duhorii toată oștirea era îngreșoșată de putreziciune.¹⁰ Pe cel care, puțin timp mai înainte, credea că poate apuca stelele cerului nu-l mai putea căra nimeni din pricina duhorii de nesuferit.¹¹ Abia acum, doborât, a început să se mai potolească și să ajungă să-și dea seama de starea sa, deoarece, sub lovitura biciului dumnezeiesc, era hărțuit de chinuri ce sporeau în fiecare clipă.¹² Și, cum nu mai putea răbda în nici un fel propria-i duhoare, a spus: „Drept este să te supui lui Dumnezeu, și nu, muritor fiind, să te crezi deopotrivă cu El.”¹³ Însă acest ticălos se ruga Stăpânului, care nu avea să se îndure de el, spunând¹⁴ că va lăsa liber orașul sfânt spre care se grăbea ca să-l facă una cu pământul și să-l preschimbe în groapă comună;¹⁵ iar pe iudei, pe care nu-i socotea

9,6 Pentru moartea lui Antiochos, cf. 1Mac. 6,1-16.

9,8 „El, care... credea”: expresie a puterilor divine cu care se credeau înzestrați monarhii orientali; Xerxes a poruncit să fie bătută cu lanțuri marea atunci când valurile înalte nu i-au permis să treacă strâmtoarea Hellespontului. Expresiile amintesc însă mai ales de descrierea puterii lui Dumnezeu din Ps. 64,7-8 și Is. 40,12; Iov 38,8-11.

9,11 Flavius Iosephus (*AI* 17,169-170), descrie chinurile lui Irod în chip similar, afirmând că ele se datorează necredinței lui.

9,15 A lăsa pe cineva pradă păsărilor cerului era suprema insultă adusă morților încă din vremuri homerice; cf. *Iliada* 1,5-6.

vrednici nici de mormânt, ci doar buni ca, împreună cu copiii lor, să fie lăsați spre hrană păsărilor de pradă și fiarelor sălbatice, pe toți îi va face egali cu atenienii.¹⁶ Cât despre templul sfânt, pe care mai înainte îl prădase, îl va împodobi cu cele mai frumoase daruri și va înapoia cu prisosință toate sfintele odoare și va plăti din avutul său pentru rânduielele jertfelor.¹⁷ Pe deasupra se va face el însuși iudeu și va umbla prin toată lumea locuită vestind puterea lui Dumnezeu.¹⁸ Cum nu i se potoleau nicidecum chinurile, întrucât judecata dreaptă a lui Dumnezeu îl lovise și își pierduse orice nădejde cu privire la sine însuși, le-a scris iudeilor scrisoarea de mai jos sub forma unei cereri cu următorul conținut:

¹⁹ „Bunilor cetățeni iudei, regele și generalul Antiochos [le urează] multă bucurie, sănătate și bunăstare.²⁰ Dacă voi și copiii voștri sunteți sănătoși și dacă treburile vă merg după plac, eu am [toată] nădejdea în cer;²¹ îmi amintesc cu drag de cinstirea și de bunăvoința voastră față de mine. Pe când mă întorceam din ținuturile Persiei, căzând într-o slăbiciune îngrijorătoare, am socotit de trebuință să mă îngrijesc de siguranța tuturor.²² Nu-mi pierd nădejdea pentru starea mea; ba chiar am mari speranțe că voi scăpa de slăbiciune;²³ dar m-am gândit că și tatăl meu, când pornea la război în ținuturile de sus, își desemnase urmașul,²⁴ pentru ca, dacă se întâmpla ceva neprevăzut sau se vestește vreo nenorocire, cei din țară, știind cui îi sunt încredințate treburile, să nu se tulbure.

9,17 Dorința atribuită lui Epiphanes de a adopta religia iudaică depășește mărturisirea de credință a lui Nabucodonosor în Dan. 4,30-34.

9,19-27 Textul scrisorii contrastează evident cu intențiile față de iudei atribuite lui Antiochos câteva rânduri mai sus; în scrisoare nu este în nici un fel vorba despre convertirea la iudaism a seleucidului, ci doar de comunicarea hotărârii sale în legătură cu succesiunea, în cazul decesului său (decesul este menționat ca o posibilitate, și nu ca o iminență, cum ar rezulta din relatarea chinurilor lui Antiochos). Din cauza acestui contrast mulți exegeți socotesc scrisoarea autentică: dacă ar fi fost o invenție a lui Iason din Cyrene sau a abreviatorului, atunci textul ar fi fost adaptat la întregul context. Eduard Meyer (pp. 160-162) socotește pe drept cuvânt că textul este autentic, numai că adresații nu sunt iudeii, ci antiochienii; cuvântul „iudei” (v. 19) este o interpolare, ca și „nădejdea în cer” (v. 20). Autorul ar fi vrut, prin inserarea unui document autentic, ușor modificat, să dea mai multă credibilitate narațiunii proprii.

9,23 „ținuturile de sus”: regiunile cele mai îndepărtate sunt provinciile aflate la est de Eufrat. ♦ Antiochos al III-lea și-a asociat fiul, Seleucos, la domnie cel târziu la 19 iulie 188.

9,24 Antiochos al III-lea a pierit în Elymida în timp ce prăda templul zeului Bel.

²⁵ Observând că regii din preajmă și vecini cu regatul nostru pândesc ceasul și așteaptă [să vadă] ce va urma, l-am lăsat în locul meu ca rege pe Antiochos, fiul [meu], pe care de multe ori, având de pornit în grabă spre satrapiile de sus, vi l-am încredințat și recomandat celor mai mulți dintre voi. Iar lui i-am scris cele de mai jos. ²⁶ Vă rog și vă implor ca, amintindu-vă de binefacerile [primite de la mine] toți împreună și fiecare în parte, să aveți față de fiul [meu] aceeași bunăvoință ca și față de mine; ²⁷ sunt încredințat că el, împlinind gândurile mele cu blândețe și omenie, se va înțelege bine cu voi.”

²⁸ Acest ucigaș și hulitor, suferind chinuri cumplite, așa cum i-a chinuit el pe alții, s-a sfârșit din viață între străini, în munți, în chip jalnic. ²⁹ Iar Filip, prietenul său apropiat, i-a adus trupul, dar, temându-se de fiul lui Antiochos, a fugit în Egipt la Ptolemeu Philometor.

10 ¹ [Iuda] Macabeul și cei împreună cu el, călăuziți de Domnul, au recâștigat templul și orașul, ² au dărâmat altarele păgânești construite de străini în piață, precum și incintele [lor] sacre. ³ Și după ce au curățit templul, au făcut un nou altar și, scăpărând cremene și luând foc de acolo, au adus jertfe, după un răstimp de doi ani, și au ars tămâie, [au aprins] candelile și au așezat pâinile punerii înaintea. ⁴ După ce au împlinit toate acestea, s-au aruncat la pământ și l-au rugat pe Domnul să nu-i mai [lase să] cadă în astfel de nenorociri și, chiar dacă vor mai păcătui vreodată, să fie pedepsiți de El cu blândețe și să nu fie dați pe mâna unor neamuri păgâne hulitoare și barbare. ⁵ S-a întâmplat ca în aceeași zi în care templul fusese pângărit de păgâni, să se facă curățirea templului: în ziua a douăzeci și cincea a aceleiași luni, care este Chaseleu. ⁶ Cu mare bucurie ei au sărbătorit timp de opt zile în felul sărbătorii corturilor, amintindu-și că, puțin timp mai înainte,

9,25 Este vorba de Antiochos al V-lea Eupator; menționarea mai multor campanii în nord este o exagerare. ♦ Evident, autorul cărții n-a avut la îndemână scrisoarea adresată de rege fiului său și, de aceea, n-a avut cum să o transcrie; indicația „de mai jos” e însă o garanție de autenticitate pentru prima scrisoare.

9,27 „se va înțelege bine”: gr. συμπεριφέρεσθαι se referă la bunăvoința unui superior față de un inferior.

9,28 Cascada de injurii contrastează cu tonul sobru al scrisorii.

9,29 „prietenul său apropiat”: gr. σύντροφος, *lit.* „hrănit împreună” nu înseamnă aici că ar fi avut aceeași doică sau că ar fi fost crescuți împreună, ci indică statutul unui intim al lui Antiochos. Pentru sfârșitul seleucidului, cf. și 1Mac. 6,14-15.

ținuseră sărbătoarea corturilor viețuind în munți și peșteri, precum fiarele sălbatice. ⁷ De aceea, ținând în mâini tirsuri, ramuri verzi și frunze de palmier, înălțau imnuri Celui care dusese la bun sfârșit curățirea locului Său [sfânt]. ⁸ Au stabilit prin hotărâre comună [arătată] prin vot pentru tot neamul iudeilor să țină în fiecare an aceste zile. ⁹ Acesta a fost sfârșitul lui Antiochos, numit Epiphanes.

¹⁰ Vom arăta acum cele întâmplate sub Antiochos Eupator, fiul nelegiuitului, povestind pe scurt cele despre nenorocirile războaielor. ¹¹ Acesta, primind domnia, l-a numit în fruntea treburilor pe un anume Lysias, marele guvernator al Siriei *Koile* și Feniciei. ¹² Cât despre Ptolemeu, supranumit Macron, cel dintâi în a respecta dreptatea față de iudei din pricina nedreptății la care fuseseră supuși, încercase să se poarte pașnic cu ei. ¹³ De aceea, fiind acuzat de către prietenii [regelui] la Antiochos Eupator și auzind de fiecare dată că este numit trădător, deoarece părăsise Ciprul, care-i fusese încredințat de Philometor, și trecuse de partea lui Antiochos Epiphanes, cum nu-și mai putea îndeplini cu cinste funcția, și-a luat viața otrăvindu-se.

¹⁴ Gorgias, devenind guvernatorul acestor locuri, ținea mercenari și cu orice prilej se războia cu iudeii. ¹⁵ În același timp, și idumeii, care stăpâneau fortărețe bine situate, îi hărțuiau pe iudei și, primindu-i pe fugarii din Ierusalim, încercau să întrețină războiul. ¹⁶ Atunci oamenii Macabeului, după ce au făcut rugăciuni obștești și l-au rugat pe Dumnezeu să le fie aliat, s-au năpustit asupra fortărețelor idumeilor; ¹⁷ atacându-le cu putere, le-au cucerit, au ținut piept tuturor celor care luptau pe zid și i-au ucis pe toți care le cădeau în mână; numărul celor uciși a fost de nu mai puțin de douăzeci de mii. ¹⁸ Nu mai puțin de nouă mii de dușmani s-au refugiat în două turnuri întărite, având toate cele necesare pentru apărare. ¹⁹ Macabeul i-a lăsat pentru a împresura locurile pe Simon și pe Iosif precum și pe Zachaios și pe cei împreună cu el, destui pentru asediu, iar el s-a dus în altă parte. ²⁰ Însă oamenii lui Simon, lacomi de bani, au fost înduplecați cu arginți, șaptezeci de mii de drahme, de unii dintre cei aflați în turnuri și i-au lăsat pe unii să fugă. ²¹ Când i s-au vestit Macabeului cele întâmplate, el i-a adunat pe fruntașii poporului învinuindu-i că și-au vândut frații pentru bani, dându-le

10,7 „tirsuri”: bețe împodobite cu iederă și frunze de viță, având un con de pin în vârf, purtate de participanții la ceremoniile bahice.

10,8 Cf. 1Mac. 4,38-61, refacerea Templului.

10,13 Este vorba de Ptolemeu al VI-lea Philometor, regele Egiptului.

drumul dușmanilor împotriva lor.²² Apoi el i-a omorât ca trădători și a cucerit pe dată cele două turnuri.²³ Cum toate îi ieșeau bine când era vorba de arme, el a ucis în cele două turnuri mai mult de douăzeci de mii.

²⁴ Atunci Timotheos, cel care mai înainte fusese înfrânt de iudei, adunând oaste străină în număr mare și strângând cai mulți aduși din Asia, a apărut în Iudeea vrând să o cucerească cu armele.²⁵ La apropierea lui, cei din jurul Macabeului se rugau lui Dumnezeu punându-și cenușă pe capete și încingându-se cu sac;²⁶ căzând cu fața la pământ la picioarele altarului îl rugau să se milostivească de ei și să fie dușmanul dușmanilor lor și potrivnicul potrivnicilor lor, așa cum limpede spune Legea.²⁷ După rugăciune, au pus mâna pe arme și au ieșit din cetate, străbătând o bună bucată de drum; când au ajuns în preajma dușmanului, s-au oprit.²⁸ Chiar la răsăritul soarelui, cele două oștiri s-au ciocnit. Unii, având drept chezașie a izbânzii și a biruinței, împreună cu vitejia, încrederea în Domnul; pe ceilalți îi călăuzea în luptă [doar] furia.²⁹ În toiul bătăliei le-au apărut din cer dușmanilor, pe cai cu frâie de aur, cinci bărbați străluciți, care s-au așezat în fruntea iudeilor.³⁰ Ei l-au luat pe Macabeu în mijlocul lor și acoperindu-l cu armurile lor, îl fereau să nu fie străpuns, iar asupra dușmanilor aruncau săgeți și trăsnete; dușmanii, copleșiți de orbire, se împrăștiau în cea mai mare învâlmășeală.³¹ Au fost uciși douăzeci de mii cinci sute [de pedestrași] și șase sute de călăreți.³² Însuși Timotheos a fugit în cetatea numită Gazara, foarte bine păzită, unde era general Chaireas.³³ Oamenii Macabeului au asediat cu voie bună fortăreața timp de patru zile.³⁴ Cei dinăuntru, având încredere în tăria locului, huleau peste măsură și le aruncau cuvinte nelegiuite.³⁵ Când a început să mijească a cincea zi, douăzeci de tineri dintre oamenii Macabeului, aprinși de mânie din pricina hulelor, s-au cățarat cu mult curaj pe ziduri și cu o furie de fiară sălbatică îi doborau pe cei care le ieșeau în cale;³⁶ ceilalți, suindu-se și ei, i-au atacat pe cei dinăuntru, căzându-le în spate, au dat foc turnurilor, au aprins ruguri și i-au ars de vii pe hulitori.³⁷ L-au ucis pe Timotheos, care se ascunsese într-un puț, ca și pe

10,24 Autorul îl identifică cu Timotheos de la 8,30.32. Un Timotheos apare și în 1Mac. 5,38, specialist în recrutarea trupelor străine.

10,28 Din nou victoria este asigurată de intervenția divinității.

10,36 „suindu-se și ei... căzându-le în spate”: se mai poate înțelege și „suindu-se și ei prin locul rămas liber”.

10,37 Un puț secăt este o bună ascunzătoare utilizată și în timpurile moderne. Abel (*op. cit.*, p. 416) atrage atenția că trebuie să fi fost două personaje cu numele de Timotheos:

Chaireas, fratele lui, și pe Apollophanes.³⁸ După ce au săvârșit acestea, îl binecuvântau în imnuri și aduceri de mulțumire pe Domnul, care făcuse mult bine pentru Israel și îi dăduse biruința.

11¹ Scurtă vreme după aceea Lysias, tutore și rudă a regelui, [aflat] în fruntea treburilor [regatului], răbdând cu greu cele întâmplare,² a adunat optzeci de mii de ostași și toată călărima și a pornit împotriva iudeilor cu gândul să facă Ierusalimul un oraș pentru greci,³ să supună la impozit lăcașul sfânt, asemenea tuturilor templelor păgâne, și să scoată la vânzare arhieria în fiecare an,⁴ fără a lua în seamă cătuși de puțin puterea lui Dumnezeu, ci bizuindu-se pe zecile de mii de pedestrași, pe miile de călăreți și pe cei optzeci de elefanți.⁵ Pătrunzând în Iudeea și apropiindu-se de Baithsura, loc fortificat, aflat ca la cinci stadii de Ierusalim, a început să-l împresoare.⁶ Când oamenii Macabeului au aflat că [Lysias] bate cetățile, cu suspine și lacrimi au început să se roage Domnului împreună cu mulțimea să-l trimită pe îngerul cel bun pentru izbăvirea lui Israel.⁷ Iar Macabeul, punând primul mâna pe arme, i-a încurajat pe ceilalți să-i ajute pe frații lor aflați în primejdie; și toți ca unul s-au avântat cu înflăcărare.⁸ Și când erau încă în apropiere de Ierusalim li s-a arătat mergând înaintea lor un călăreț în veșmânt alb zăngănindu-și armele de aur.⁹ Atunci toți într-un glas L-au binecuvântat pe Dumnezeul milostiv și au prins curaj, pregătiți să străpungă nu numai oameni, ci și fiarele cele mai sălbatice și ziduri de fier.¹⁰ Și înaintau în linie de bătaie împreună cu aliatul venit din cer, deoarece Domnul se milostivise de ei.¹¹ Năpustindu-se ca niște lei asupra dușmanilor au doborât la pământ unsprezece mii [de pedestrași] și o mie șase sute de călăreți; pe toți ceilalți i-au pus pe fugă.¹² Cei mai mulți dintre ei au scăpat cu răni și despuiați [de arme]. Însuși Lysias a scăpat fugind în chip rușinos.¹³ Dar, cum nu era lipsit de minte, a cugetat la înfrângerea suferită și și-a dat seama că evreii sunt de neînvins, pentru că Dumnezeul puternic este

primul, cel ucis în puț; al doilea, strategul Transiordaniei. Despre celelalte personaje nu avem informații.

11,1 Cf. și textul paralel din 1Mac. 4,26-35.

11,3 Se reia politica de elenizare întreruptă de moartea lui Epiphanes; funcția de mare preot se vindea foarte scump.

11,5 Cf. 1Mac. 4,29. ♦ „cinci stadii”: alte mss. au „cinci schoine” (1 schoinos = 30 de stadii). Un ms. are „cinci sute de stadii”.

11,11 „ca niște lei”: în text un adverb, λεοντηδόν, un *hapax*.

aliatul lor, ¹⁴ și le-a trimis soli, ca să cadă la învoială în toate cele drepte, [făgăduind] că-l va sili pe rege să le fie prieten. ¹⁵ Macabeul s-a învoit cu toate câte le propunea Lysias, gândindu-se la ce-i de folos [pentru toți]. Și toate cele pe care Macabeul le trimisese în scris în legătură cu iudeii au fost încuviințate de rege.

¹⁶ Scrisoarea pe care Lysias a trimis-o iudeilor era următoarea:

„Lysias, mulțimii iudeilor, sănătate! ¹⁷ Ioan și Abessalom, trimișii voștri, mi-au înmănat înscrisul de mai jos și m-au rugat cu privire la cele cuprinse în el. ¹⁸ Câte trebuia să-i fie transmise regelui i le-am făcut cunoscute, iar el a încuviințat ce se cuvenea. ¹⁹ Iar dacă veți păstra bunăvoință față de treburi[le țării], mă voi strădui și în viitor să mă pun în slujba binelui vostru. ²⁰ În ce privește amănunțele, am dat porunci și trimișilor voștri, și oamenilor mei să discute cu voi. ²¹ Fiți sănătoși. În anul o sută patruzeci și opt, în ziua a douăzeci și patra, luna lui Zeus Corinthianul.”

²² Scrisoarea regelui avea următorul conținut: „Regele Antiochos, fratelui său Lysias, sănătate! ²³ După ce tatăl nostru s-a mutat la zei, voind noi ca locuitorii regatului să fie liniștiți ca să-și poată vedea de treburile lor, ²⁴ întrucât am auzit că iudeii nu vor să se supună hotărârii tatălui [meu] de a trece la obiceiurile grecești, ci își urmează propriul mod de viață și cer să li se îngăduie datinile proprii ²⁵ și, deoarece vrem ca acest neam să se afle în

11,14 „il va sili”, *litt.* „il va convinge silindu-l”; unele mss. au numai „a convinge”, altele numai „a sili”, la fel ca VL și Vulg. S-a presupus că aceasta din urmă ar fi fost forma originală, care, părându-i prea dură unui copist, ar fi fost edulcorată. ♦ În 1Mac. 4,35 Lysias s-a întors la Antiochia după înfrângerea suferită, cu gânduri de revanșă. Autorul lui 1Mac. nu pomenește nimic despre oferte de pace din partea generalului seleucid.

11,16 Cuvântul *πληθος*, „mulțime”, desemnează în papirusuri și o anume categorie de indivizi, o corporație; în texte epigrafice un ansamblu de oameni. Are și sens militar: „trupă”.

11,20 „trimișilor voștri”, gr. *τούτοις*, *litt.* „acestora”.

11,21 „lui Zeus Corinthianul”: Abel (p. 426) adoptă lecțiunea *Διοσκοπου*; o asemenea lună se întâlnește în calendarul cretan; este însă puțin probabil ca autorul să fi utilizat fără motiv calendarul faimoasei insule. Flavius Iosephus pomenește o lună *Διος* care ar corespunde lunii *Marheswan* din calendarul babilonian (octombrie-noiembrie). Mulți exegeți cred că este vorba de o lună intercalată, ceea ce nu rezolvă problema. Data pare a fi primăvara anului 164 î.H.

11,22 Termenul *ἀδελφός*, „frate”, nu presupune în epocă o înrudire între cei doi, ci este un titlu acordat unui curtezan de rang înalt.

11,23 „tatăl nostru”: se referă la Antiochos al IV-lea Epiphanes. Scrisoarea este o amnistie pe care suveranul o acordă iudeilor în momentul urcării pe tron, pentru a evita căderea lor sub influența rivalilor săi.

afara [oricărei] tulburări, hotărâm să li se dea înapoi templul și să se orânduiască după obiceiurile strămoșilor lor. ²⁶ Așadar, vei face bine dacă vei trimite la ei și le vei întinde mâna dreaptă, ca, văzând ei hotărârea noastră, să prindă curaj și să-și poată vedea fiecare bucuros de treburile sale.”

²⁷ Iar scrisoarea regelui către neamul [iudeilor] era astfel: „Regele Antiochos, sfatului bătrânilor iudeilor și celorlalți iudei, sănătate! ²⁸ Dacă sunteți sănătoși, este ceea ce dorim; în ce ne privește, suntem sănătoși.

²⁹ Menelaos ne-a făcut cunoscut că vreți să vă întoarceți fiecare la ale sale.

³⁰ Așadar, cei care se întorc până în treizeci ale lunii Xanthicos, o pot face fără teamă cu încuviințarea noastră; ³¹ iudeii să se folosească de mâncărurile lor și de legile lor ca odinioară și nimeni dintre ei să nu fie tulburat în nici un fel pentru vreo [greșeală făcută din] neștiință. ³² Vi l-am trimis pe Menelaos, ca să vă liniștească. ³³ Fiți sănătoși! Anul o sută patruzeci și opt, în cincisprezece ale lunii Xanthicos.”

³⁴ Au trimis și romanii o scrisoare către ei cu următorul conținut:

„Quintus Memmius și Titus Manius, trimișii romanilor, către poporul iudeilor, sănătate! ³⁵ Ce v-a îngăduit Lysias, ruda regelui, vă îngăduim și noi. ³⁶ Cu privire la cele pe care a hotărât să le înainteze regelui, cercetați-le și trimiteți pe cineva degrabă, ca să le înfățișăm [regelui] așa cum e bine pentru voi, căci noi vom merge la Antiohia. ³⁷ De aceea, grăbiți-vă să trimiteți pe câțiva, ca să știm și noi care este gândul vostru. ³⁸ Fiți sănătoși. Anul o sută patruzeci și opt, în cincisprezece ale lunii Xanthicos.”

11,27 Scrisoarea îi aparține lui Antiochos al IV-lea Epiphanes. ♦ „sfatului bătrânilor”: gr. *γερουσία*.

11,30 „cu încuviințarea”: *litt.* „cu mâna dreaptă”.

11,32 Trimiterea marelui preot Menelaos, socotit nelegitim de partizanii lui Iuda Macabeul, arată că, deși cedează în privința Templului și a datinilor, regele vrea să mențină oarecare control asupra iudeilor.

11,33 Data este de 15 aprilie 164 î.H.; este urmarea scrisorii pe care Lysias i-o trimisese regelui.

11,34 Quintus Memmius, personaj necunoscut; Titus Manius, ca atare, este un nume imposibil, fiindcă e constituit din două prenume; întrucât într-un manuscris după Manius apare *Εργιος*, Niese (*apud* Abel, p. 430) crede că trebuie să fi fost *Sergios* și îl identifică cu Manius Sergius. Se reconstituie astfel două nume: Titus Manilius și Manius Sergius – personaje a căror activitate diplomatică e bine cunoscută (de pildă, cel de-al doilea este pomenit de Polibius 31,9,6).

11,38 Data menționată în finalul textului reproduce exact data scrisorii precedente. Unii corectează numele lunii după VL: *Dioscoros*. Scrisorile atestă cât de puternic intervenea politica în răstimpul dintre bătălii.

12 ¹ După încheierea acestor înțelegeri, Lysias s-a dus la rege, iar iudeii au început să-și lucreze ogoarele. ² Dar unii generali din ținut, Timotheos și Apollonios, [fiul] lui Gennaios, ba chiar și Hieronym și Demophon și, pe lângă ei, Nicanor, căpetenia ciprioților nu le dădeau răgaz și nu-i lăsau să trăiască în pace. ³ În acest timp locuitorii din Ioppe au ajuns la culmea nelegiuirii: pe iudeii care locuiau cu ei în oraș i-au chemat să se suie împreună cu femeile și copiii în niște bărci pregătite de ei, ca și cum nu ar fi fost nici o dușmănie față de ei. ⁴ Întemeindu-se pe o hotărâre de obște a orașului, iudeii au primit invitația ca niște oameni care vor să trăiască în pace și n-au nici o bănuială; dar aceia i-au dus în largul mării și i-au scufundat; [s-au înecat] nu mai puțin de două sute. ⁵ Când Iuda a aflat cruzimea săvârșită față de cei de un neam cu el, le-a dat porunci oamenilor care erau cu el ⁶ și, chemându-L pe Dumnezeu, Judecătorul cel drept, a pornit împotriva ucigașilor fraților săi și, în timpul nopții, a dat foc portului și a ars corăbiile; iar pe cei care fugiseră acolo i-a străpuns. ⁷ Cum locul fusese închis, a plecat, cu gândul de a se întoarce și de a nimici din temelii întreaga cetate Ioppe. ⁸ Când a auzit că și cei din Iamnia vor să facă la fel cu iudeii care locuiau cu ei, ⁹ a năvălit asupra lor în timpul nopții, a dat foc portului și flotei, încât lucirea flăcărilor se vedea până la Ierusalim, la două sute patruzeci de stadii.

12,1 „s-a dus la rege”: pentru autor, e vorba de Antiochos al V-lea, despre care își închipuie că se afla atunci la Antiohia. De fapt, cele două raiduri împotriva orașelor maritime vor fi avut loc după prima campanie a lui Lysias, pe când Antiochos al IV-lea se afla în Persia, deci în anul 164 î.H. (cf. BJ, nota *ad loc.*).

12,2 Pentru Timotheos cf. *supra* nota 127; Apollonios, altă persoană decât cei întâlniți cu acest nume; Hieronim și Demophon sunt personaje necunoscute; Nicanor nu este „căpetenia ciprioților” (la acea dată insula se afla sub stăpânire ptolemaică), ci conducătorul unor mercenari greci. După 1Mac. 5, renașterea cultului iudaic a iritat națiunile învecinate; abreviatorul lui 2Mac. atribuie responsabilitatea atitudinii și acțiunilor anti-iudaice generalilor mai sus menționați.

12,4 Dacă așa stau lucrurile, atunci decretul adunării poporului din oraș se referea la organizarea unei sărbători cu care ocazie a avut loc plimbarea nautică; există însă și interpretarea că decretul se referea la scufundarea navelor în care s-au îmbarcat iudeii. Este însă ciudat ca aceștia să nu fi avut nici o știre, în cazul unui decret votat de o mulțime de oameni și care-i privea direct.

12,7 Ioppe era înconjurată în întregime de un zid de apărare și dinspre mare, ceea ce nu este caracteristic pentru porturile Siriei; fortificațiile orașului au determinat retragerea lui Iuda.

12,9 „se vedea până la Ierusalim”: exagerare evidentă. Distanța în linie dreaptă dintre Ierusalim și Iamnia era de 270 de stadii (cca 50 km).

¹⁰ Și când se depărtaseră la nouă stadii de acolo, deoarece se îndreptau către Timotheos, i-au atacat niște arabi, nu mai puțin de cinci mii de pedestrași și cinci sute de călăreți. ¹¹ Cum s-a încins o bătălie grea și oamenii lui Iuda erau biruitori datorită ajutorului lui Dumnezeu, nomazii, înfrânți, l-au rugat pe Iuda să le întindă mâna dreaptă, făgăduindu-i vite și că le vor fi de folos și în alte împrejurări. ¹² Iar Iuda, judecând că-i pot fi cu adevărat de ajutor în multe, a primit să încheie pace cu ei; și, după ce și-au dat mâna, [arabii] s-au întors la corturile lor.

¹³ [Iuda] a mai atacat un oraș întărit cu valuri de pământ și cu ziduri, locuit de tot felul de neamuri păgâne, numit Caspin. ¹⁴ Cei dinăuntru, încrezători în tăria zidurilor și în mulțimea proviziilor, se purtau grosolan cu oamenii lui Iuda, ocărându-i, și, mai mult, huleau, și vorbeau ce nu este îngăduit. ¹⁵ Atunci oamenii lui Iuda, după ce L-au invocat pe marele Stăpân al cerului, care fără berbeci și mașini de război dădămasă Ierihonul în vremurile lui Iisus [Nave], s-au năpustit ca niște fiare asupra zidurilor. ¹⁶ Cucerind orașul, cu voia lui Dumnezeu, au făcut un măcel de nedescris, încât lacul de alături, care avea o lățime de două stadii, părea că este plin de sângele vărsat.

¹⁷ Au plecat de acolo și, străbătând un drum de șapte sute cincizeci de stadii, au ajuns la Charax, la iudeii numiți tubieni. ¹⁸ Dar pe Timotheos nu l-au găsit în locurile acelea, deoarece plecase din ținut fără să facă nimic; lăsase însă o garnizoană în locul acela, chiar foarte puternică de acolo. ¹⁹ Dositheos

12,10-12 Nu se știe de unde și până unde se întindeau cele nouă stadii. Coloana lui Iuda a fost atacată de arabi nomazi care peregrinau între Petra și Hauran; Iuda a reușit să-i înfrângă.

12,13 „valuri de pământ”: gr. γεφύρα înseamnă și „val de pământ”, dar mai ales „punte”. *Alexandrinus* (urmat de VL) are γεφύροῦν, „s-a apucat să facă o punte către”. ♦ Abel (*op. cit.*, p. 436) consideră că numele de Caspin trebuie pus în legătură cu Χασπῶν din 1Mac. 5,26, identificat cu *Khisfîn* din podișul Golan.

12,15 Iis. Nav. 6,1-21.

12,17 Charax ar putea fi reședința guvernatorului din Ammanitida, actualul *Araq el-Emir* din Transiordania. ♦ „iudeii numiți tubieni”: locuitorii din „ținutul lui Tubias” (1Mac. 5,13), adică Ammanitida, guvernată de familia tobiazilor.

12,18 Text confuz; episodul relatat nu se leagă prea bine de precedentul. Evenimentele par a se fi desfășurat astfel (*cf.* Abel, *op. cit.*, p. 437): Timotheos nu reușește să captureze Charax; se retrage și lasă o garnizoană; ajunși la fața locului, iudeii nu-l găsesc pe general.

12,19 Dositheos, nume purtat frecvent de iudei în epoca elenistică; aproximativ douăzeci de ani mai târziu, în Gazara, devenită iudaică, se întâlnește un agoranom cu numele de Sosipatros.

și Sosipater, căpetenii peste oamenii Macabeului, s-au dus și i-au ucis pe cei pe care Timotheos îi lăsase în fortăreață, mai mult de zece mii de oameni.

²⁰ Atunci Macabeul, împărțindu-și armata pe cohorte, i-a pus pe Dositheos și pe Sosipater în fruntea lor și s-a pornit asupra lui Timotheos, care avea cu sine o sută douăzeci de mii de pedestrași și două mii cinci sute de călăreți.

²¹ Când Timotheos a aflat de apropierea lui Iuda, a trimis femeile și copiii și bunurile în orașul numit Carnion; locul era de nebiruit și se ajungea greu la el din pricina îngustimii [trecătorilor] din tot ținutul.

²² Cohorta lui Iuda s-a arătat cea dintâi, iar dușmanii au fost cuprinși de groază și de spaima pricinuită de apariția Celui care le vede pe toate, și au luat-o la goană fiecare în altă parte, astfel încât s-au rănit unii pe alții, străpungându-se cu ascuțișul săbiilor.

²³ Iar Iuda i-a urmărit cu multă înverșunare trecându-i prin sabie pe ticăloși și a nimicit ca la treizeci de mii de oameni.

²⁴ Însuși Timotheos, căzând în mâinile oamenilor lui Dositheos și Sosipater, îi ruga cu multă șiretenie să-l lase să plece nevătămat, deoarece el îi are în mâinile sale pe părinții și frații multora, asupra cărora s-ar putea să cadă o nenorocire.

²⁵ După ce i-a încredințat cu multe jurăminte că-i va trimite înapoi pe aceștia neatinși, i-au dat drumul, pentru izbăvirea frașilor lor.

²⁶ Ieșind către Carnion și Atergateion, Iuda a înjunghiat douăzeci și cinci de mii de oameni.

²⁷ După înfrângerea și uciderea lor, s-a îndreptat cu oastea și spre Ephron, oraș întărit, în care locuia Lysias cu o mulțime pestriță, și tineri vânjoși, așezați în fața zidurilor, le apărau cu vitejie, iar înăuntru se aflau adunate foarte multe mașini de război și sulite.

²⁸ După ce l-au invocat pe Stăpânul care cu puterea Sa frânge tăria dușmanilor, au cucerit orașul și au doborât ca la douăzeci și cinci de mii dintre cei dinăuntru.

²⁹ Și pornind de acolo, s-au avântat spre Skythopolis, un oraș

12,21 Carnion era un sanctuar al zeiței Astartea „cea cu coarne”, considerat inviolabil; pe această inviolabilitate s-a bizuit Timotheos; iudeii însă nu aveau de ce să aibă asemenea scrupule pentru o divinitate pe care n-o recunoșteau; autorul, neștiind de inviolabilitatea păgână a sanctuarului, crede că locul era intangibil din cauza reliefului accidentat, ceea ce nu se confirmă; dimpotrivă, terenul este plat (*cf.* și 1Mac. 5,40-42).

12,26 „Atergateion”: sanctuar al lui Atargatis, zeiță siriană, confundată cu zeița locală Astartea.

12,27 „Lysias”: multe mss. au „Lysanias”; oricum, nu este același cu strategul Siriei Koile de mai sus. ♦ Abel (*op. cit.*, p. 440) consideră sintagma καὶ πάμφουλα πλῆθη, „și o mulțime pestriță”, drept o glosă interpolată în text; faptul că Lysias locuia la Ephron are aspectul unei informații exacte.

12,29 „Skythopolis”: numele elenistic al orașului Bethsan; *cf.* și 1Mac. 5,21.

aflat la șase sute de stadii de Ierusalim.³⁰ Iudeii care locuiau acolo au dat mărturie că skythopolitanii s-au purtat cu bunăvoință față de ei și-i întâmpinaseră cu omenie în vremuri de restriște.³¹ Atunci ei au mulțumit [skythopolitanilor] și i-au îndemnat ca și în viitor să se arate buni față de neamul [iudeilor]; de acolo au ajuns la Ierusalim puțin înainte de sărbătoarea săptămânilor.

³² După sărbătoarea numită a Cincizecimii au pornit împotriva lui Gorgias, strategul Idumeii.³³ Acesta a ieșit cu trei mii de pedestrași și patru sute de călăreți.³⁴ S-a întâmplat că, atunci când s-au ciocnit, au căzut în luptă câțiva iudei.³⁵ Atunci un oarecare Dositheos dintre ai lui Bachenor, un călăreț viteaz, l-a apucat pe Gorgias și, ținându-l de hlamidă, îl trăgea cu putere, căci voia să-l prindă viu pe blestemat; însă un călăreț trac a sărit asupra lui [Dositheos] și i-a tăiat umărul; iar Gorgias a fugit la Marisa.³⁶ Oamenii lui Esdria luptaseră îndelung și erau sfârșiți; atunci Iuda L-a chemat pe Domnul să li se arate aliat și conducător în bătălie.³⁷ Pornind în limba strămoșească strigătul de război împreună cu imnuri, s-a repezit pe neașteptate împotriva oamenilor lui Gorgias și le-a provocat o mare înfrângere.

³⁸ Iuda, luându-și oștirea, s-a dus în orașul Odollam. Deoarece venise ziua a șaptea, s-au curățit după datină și au celebrat acolo sabatul.³⁹ În ziua următoare, au venit oamenii lui Iuda, la vremea când era nevoie de aceasta, să adune trupurile celor căzuți și să le așeze împreună cu cei apropiați în mormintele părinților lor.⁴⁰ Dar au găsit sub hainele fiecăruia dintre morți obiecte închinat idolilor din Iamnia, pe care legea le interzice iudeilor; atunci tuturor le-a devenit limpede că ei au murit din această pricină.⁴¹ Așadar, toți, binecuvântându-L pe Domnul, drept[ul] Judecător care dezvăluie cele ascunse,⁴² au început să se roage cerând ca păcatul săvârșit să fie șters cu totul. Iar nobilul Iuda și-a îndemnat oamenii să se păzească fără păcat,

12,32 „strategul”: cf. nota la 1Mac. 10,65.

12,35 Nu se poate spune cu precizie dacă acest Dositheos este același cu cel pomenit la versetul 19. ♦ „dintre ai lui Bachenor”: numele nu mai apare nicăieri; de aceea, mulți emendează, după manuscrisele latine și siriace, „din [ceata] tubienilor”.

12,36 Despre Esdria, cf. *supra* nota la 8,23. Operațiunea de la Marisa n-a fost un succes.

12,37 „în limba strămoșească”: imnurile, chiar și cele războinice, aveau caracter liturgic și, ca atare, trebuiau să fie în limba textelor sacre.

12,40 Se credea că orice înfrângere, orice nenorocire este determinată de un păcat săvârșit de oameni; cf. *supra* 6,13.

având în fața ochilor ce se întâmplase cu cei căzuți din pricina păcatului.
⁴³ După ce a strâns de la fiecare, a trimis ca la două mii de drahme la Ierusalim pentru jertfa pentru păcat, o faptă preafrumoasă și nobilă, cu gândul la înviere[a morților].⁴⁴ Dacă ei n-ar fi crezut că cei căzuți vor învia, ar fi fost lucru nefolositor și prostesc să se roage pentru morți.⁴⁵ Și dacă socotea că pe cei care mor cu evlavie îi așteaptă o preafrumoasă răsplată, gândul lui era sfânt și plin de pietate. De aceea a adus jertfă de împăcare pentru cei morți, ca să fie dezlegați de păcate.

13¹ În anul o sută patruzeci și nouă, Iuda și cei din jurul său au aflat că Antiochos Eupator a pornit împotriva Iudeii cu armată numeroasă;² împreună cu el se afla Lysias, tutorele său, care era în fruntea treburilor [statului]; cei doi aveau o armată grecească formată din o sută zece mii de pedestrași, cinci mii trei sute de călăreți, douăzeci și doi de elefanți și trei sute de care de luptă înarmate cu coase.³ Li se alăturase Menelaos care, cu multă prefăcătorie, îl încuraja pe Antiochos, nu pentru salvarea patriei sale, ci gândind că-și va redobândi dregătoria.⁴ Însă Regele regilor a stârnit mânia lui Antiochos împotriva acestui ticălos și, după ce Lysias i-a arătat că acesta este vinovat de toate nenorocirile, a poruncit să fie dus la Beroia și să fie ucis după cum este obiceiul locului.⁵ În acel loc se află un turn înalt de cincizeci de coți, plin de cenușă; acesta avea un mecanism care îl arunca din

12,43 Pseudo-Toma parafrazează astfel textul: *pro peccatis mortuorum, ut a peccatis solvantur, de resurrectione cogitans* („pentru păcatele celor morți ca să se izbăvească din păcat, cu gândul la înviere”) (*apud Abel, op. cit.*, p. 445).

13,1 După 1Mac. 6,20, expediția lui Eupator și a lui Lysias a avut loc în anul 150 al erei seculare. 2Mac. devansează evenimentele, deoarece plasează în 148 moartea lui Epiphanes și înscăunarea lui Eupator.

13,2 „cei doi”: majoritatea manuscriselor dau lecțiunea ἑκαστων, ceea ce ar însemna că fiecare dintre cei doi conducea o armată de peste o sută de mii de oameni, situație absurdă; de aceea s-a adoptat lecțiunea ἑκτόσ, cu sensul de „pe deasupra”. Carele cu coase (δρεπανηφόρα) fuseseră folosite deja de ahemenizi. Existau și în armata lui Antiochos al III-lea în bătălia de la Magnesia.

13,4 După Flavius Iosephus (*AI* 12,9,7) executarea lui Menelaos a avut loc după acordul cu care s-a încheiat campania, ceea ce este logic. Beroia este numele elenistic al Alepului, în asiriană Khalluba, oraș aflat la jumătatea drumului între Antiohia și Eufurat.

13,5 Turnul avea o înălțime de douăzeci și cinci de metri; condamnatul așezat pe roată sfârșea prin a cădea în cenușă unde se scufunda cu atât mai repede cu cât se zbătea mai tare și, fatal, se asfixia, așa cum se întâmplă cu cei căzuți în nisipuri mișcătoare.

orice parte [pe osândit] în cenușă. ⁶ Acolo era dus orice om, vinovat de jefuirea celor sfinte sau de vreo altă faptă îngrozitoare, și aruncat spre piere. ⁷ Astfel s-a întâmplat să moară nelegiuitul Menelaos, spre a nu fi așezat în pământ. ⁸ Foarte pe drept [i s-a întâmplat astfel]: căci săvârșise multe păcate împotriva altarului, al cărui foc și a cărui cenușă erau curate; și și-a găsit moartea în cenușă.

⁹ Regele înainta cu gânduri barbare, spre a le da iudeilor să vadă [nenorociri] mai rele decât le făcuse tatăl său. ¹⁰ Când Iuda a aflat acestea, a poruncit mulțimii să-L cheme pe Domnul zi și noapte ca, precum altădată, să le vină cu atât mai mult acum în ajutor celor care erau pe punctul să-și piardă legea, patria și templul cel sfânt, ¹¹ să nu îngăduie ca acest popor care de curând își recăpătase suflarea să cadă iarăși în mâinile neamurilor nelegiuite. ¹² După ce au făcut toți același lucru deopotrivă și L-au implorat pe Domnul milostiv cu plânsete și cu post și cu fața la pământ timp de trei zile fără încetare, Iuda i-a încurajat și le-a poruncit să stea lângă el. ¹³ Stând la sfat cu bătrânii a hotărât să nu aștepte ca armata regelui să năvălească în Iudeea și să pună stăpânire pe oraș, ci să pornească și să hotărăască lucrurile cu ajutorul lui Dumnezeu. ¹⁴ Încredințând, așadar, Ziditorului lumii deznoământul, i-a îndemnat pe ai săi să lupte vitejește până la moarte pentru legi, templu, oraș, patrie și rânduieli. Și-a așezat oastea aproape de Modein. ¹⁵ Dându-le alor săi cuvântul de ordine: „biruința lui Dumnezeu”, a năvălit noaptea, împreună cu cei mai buni tineri aleși, asupra cortului regesc și a omorât ca la două mii de oameni; și a străpuns elefantul cel mai mare împreună cu cel care era în șa. ¹⁶ La sfârșit, după ce au provocat spaimă și panică cumplită în tabără, s-au întors victorioși; ¹⁷ aceasta s-a întâmplat când se ivea ziua, datorită ocrotirii cu care Domnul îl înconjură [pe Iuda].

¹⁸ Când regele a gustat vitejia iudeilor, a încercat [să cucerească] locurile lor prin viclenie. ¹⁹ A înaintat spre Baithsura, un oraș fortificat al iudeilor, dar era împins înapoi, lovit, învins. ²⁰ Iar Iuda le-a trimis locuitorilor cele de trebuință. ²¹ Dar [un anume] Rhodocos din tabăra iudeilor le-a vestit

13,8 Ideea concordanței dintre păcat și pedeapsă.

13,14 „rânduieli”: gr. πολιτείας desemnează aici modul de guvernare a cetății, organizarea politică și socială. ♦ În 1Mac. 6,32 se spune doar că Iuda și-a așezat armata în apropierea taberei selecide. ♦ Autorul lui 2Mac. așază în mod eronat armata la Modein.

13,15 „cortului regesc”, litt. „curții regesti”.

13,21 „Rhodocos”: nume de origine persă sau partă. Episodul trădătorului lipsește din 1Mac. 6,49-51, unde se pomenește capturarea orașului Baithsura.

dușmanilor tainele; a fost căutat, prins și dus la închisoare. ²² Regele a stat iarăși de vorbă cu locuitorii din Baithsura, le-a întins dreapta, a dat mâna cu ei, a plecat, s-a năpustit asupra oamenilor lui Iuda, a fost înfrânt; ²³ a aflat că Filip, pe care-l lăsase la Antiohia în fruntea treburilor, se răsculase, s-a tulburat, a luat legătura cu iudeii, și-a recunoscut înfrângerea și a jurat că le va îndeplini toate cererile îndreptățite și s-a împăcat cu ei; a adus jertfe și a cinstit templul și a fost darnic cu locul [sfânt]. ²⁴ Iar pe [Iuda] Macabeul l-a primit prietenește și l-a numit pe Hegemonides strateg de la Ptolemais până la ținutul gerenienilor. ²⁵ A plecat la Ptolemais; locuitorii orașului erau nemulțumiți de înțelegerea încheiată, erau furioși și au voit să-i încalce hotărârile. ²⁶ Lysias s-a suit la tribună și le-a apărut pe cât i-a stat în putință, i-a convins, i-a îmblânzit, i-a îmbunat și a plecat la Antiohia. Așa s-au petrecut venirea și plecarea regelui.

14 ¹ Trei ani mai târziu, Iuda și oamenii săi au aflat că Demetrios, fiul lui Seleucos, a pornit din portul Tripolis cu o armată numeroasă și cu o flotă ² și a luat în stăpânire țara, după ce îl omorâse pe Antiochos și pe tutorele acestuia, Lysias. ³ Un oarecare Alkimos, care devenise arhieru și se pângărise de bunăvoie în vremea răscoalei, înțelegând că nu mai are în nici un fel scăpare și nici intrare la altarul sfânt, ⁴ s-a dus la regele Demetrios în anul o sută cincizeci și unu și i-a dăruit o coroană de aur cu o ramură de palmier; pe lângă acestea, ramurile [de măslin] care se obișnuiesc pentru templu, și în acea zi a stat liniștit. ⁵ Găsind prilejul pentru nebunia sa, când a fost chemat de Demetrios la sfatul lui și l-a întrebat despre starea [de spirit] și planurile iudeilor, a răspuns: ⁶ „Iudeii numiți asidei, care sunt conduși de Iuda Macabeul, întrețin războiul și răzvrătirea, neîngăduind ca regatul să aibă parte de liniște. ⁷ De aceea, pentru că mi s-a luat demnitatea

13,23 Cf. și 1Mac. 6,55. Filip caută să-l ia în tutelă pe Eupator, conform dorinței lui Epiphanes, și să-l scoată din joc pe Lysias.

13,24 Eupator creează o nouă „strategie”. ♦ „gerenienii”: locuitorii din Gerra, oraș aflat în extremitatea sudică a Feniciei.

13,25 Pentru ostilitatea orașului Ptolemais față de iudei, cf. 1Mac. 5,15.

14,1-2 Demetrios, ostateg la Roma, a reușit să evadeze cu complicități serioase, senatul roman fiind divizat în această chestiune; îi asasinează în 160 î.H. pe Antiochos și pe Lysias (cf. și 1Mac. 7,1-5).

14,3 Alkimos fusese numit arhieru în locul lui Menelaos de Antiochos Eupator și de Lysias; cum aceștia dispărușeră, el trebuia confirmat de noua stăpânire.

strămoșească (vorbesc despre arhierie), am venit acum aici ⁸ în primul rând cu gânduri curate pentru interesele regelui, în al doilea rând, din grijă față de poporul meu, căci din nechibzuința celor despre care am pomenit, întreg neamul nostru suferă multe nenorociri. ⁹ Cunoscând fiecare dintre aceste lucruri, o, rege, veghează asupra țării și a neamului nostru năpăstuit cu omenia binevoitoare pe care o ai față de toți. ¹⁰ Într-adevăr, atâta vreme cât va trăi Iuda, este cu neputință ca statul să aibă pace! ¹¹ Îndată după rostirea acestor vorbe, ceilalți sfinctici care erau răuvoitori față de Iuda l-au aprins [și ei] de furie pe Demetrios. ¹² Pe dată l-a chemat pe Nicanor, care ajunsese în fruntea unității de elefanți, și, numindu-l strateg peste Iudeea, ¹³ l-a trimis cu porunci să-l nimicească pe Iuda, iar pe cei care sunt cu el să-i împrăstie și să-l instaleze pe Alkimos arhieru al celui mai mare templu. ¹⁴ Atunci păgânii care fugiseră din Iudeea din pricina lui Iuda s-au adunat grămadă pe lângă Nicanor, socotind că necazurile și nenorocirile [iudeilor] vor fi spre norocul lor.

¹⁵ Când iudeii au auzit de înaintarea lui Nicanor și de năvala păgânilor, și-au pus țărână pe cap și au început să se roage Celui care-și statornicise pentru vecie poporul și care neconținut își sprijinea avuția cu semn fățiș.

¹⁶ La porunca [lui Iuda], căpetenia lor, au pornit îndată de acolo și s-au întâlnit cu dușmanii în satul Dessaos. ¹⁷ Simon, fratele lui Iuda, începuse lupta cu Nicanor, dar, din pricina sosirii neașteptate a dușmanilor, a suferit o înfrângere ușoară. ¹⁸ Însă, când Nicanor a auzit de vitejia oamenilor lui Iuda și de curajul cu care se luptau pentru patria lor, a șovăit să rezolve prin vărsare de sânge. ¹⁹ De aceea, i-a trimis pe Posidonios, și pe Theodotos, și pe Mattathias să le întindă [iudeilor] mâna dreaptă și să o primească.

²⁰ După o îndelungă cugetare despre acestea și după ce căpetenia a dat de știre oastei și, părându-se că toți gândesc la fel, s-au învoit cu înțelegerile.

²¹ Au hotărât o zi în care urmau să se întâlnească cei doi între ei. Și a sosit din ambele părți câte un car și s-au așezat jilțuri. ²² Iuda a așezat oameni

14,9 „omenia binevoitoare”: gr. ἐναπάντητον φιλανθρωπία.

14,12 „strateg peste Iudeea”: funcție creată de Demetrios pentru a-l lipsi pe marele preot de orice putere politică.

14,15 „cu semn fățiș”, gr. μετ' ἐπιφανείας, litt. „prin arătare”.

14,19 Personaje necunoscute; de remarcat faptul că Mattathias este echivalentul iudaic al lui Theodotos.

14,20 Obiceiul lui Alexandru Macedon de a consulta armata a fost menținut și de monarhiile elenistice.

înarmați [gata de luptă] în locuri bine alese, ca nu cumva să aibă loc un atac mișelesc din partea dușmanilor. Dar întâlnirea s-a sfârșit cu o înțelegere.²³ Nicanor a rămas o bucată de vreme la Ierusalim, unde n-a făcut nici un rău; însă mulțimea cetelor care veniseră cu el a trimis-o acasă.²⁴ Și în toate împrejurările îl avea în fața sa pe Iuda, căci începuse să fie înclinat în suflet față de acest om.²⁵ Și l-a îndemnat să se însoare și să aibă copii: s-a însurat, a fost liniștit, s-a bucurat de viață.

²⁶ Văzând însă Alkimos bunăvoința dintre cei doi și luând [o copie după] tratatul încheiat, s-a dus la Demetrios și a spus că Nicanor cugetă lucruri potrivnice cârmuirii: căci pe Iuda, care uneltea împotriva regatului, îl numise diadoh al său.²⁷ Regele s-a înfuriat și, scos din sărite prin intrigile ticălosului, i-a scris lui Nicanor spunând că e supărat din pricina tratatului și poruncindu-i să-l trimită grabnic pe Macabeu în lanțuri la Antiohia.²⁸ Aflând acestea, Nicanor s-a tulburat și nu se putea împăca cu ideea de a încălca cele stabilite fără ca Iuda să-i fi greșit cu ceva.²⁹ Dar, cum nu putea să se împotrivescă regelui, el aștepta un moment prielnic pentru a îndeplini [porunca] printr-un șiretlic.³⁰ Macabeul a băgat de seamă că Nicanor se poartă mai rece cu el și că atunci când se întâlneau îi vorbește mai aspru. Gândindu-se că această răceală nu prevestea nimic bun, a adunat pe mulți dintre cei care erau de partea sa și se ascundea de Nicanor.³¹ Acesta, dându-și seama că a fost bine tras pe sfoară de Iuda, s-a dus la templul cel mare și sfânt și, când preoții aduceau jertfele cuvenite, a poruncit să-i fie predat omul.³² Întrucât ei se jurau că nu știu unde se află cel căutat,³³ Nicanor, întinzându-și mâna dreaptă spre templu, a jurat astfel: „Dacă nu mi-l predați pe Iuda în lanțuri, voi face această incintă sacră a lui Dumnezeu una cu pământul, voi dărâma acest altar și voi ridica aici un templu strălucit pentru Dionysos.”³⁴ După ce a spus [aceste] cuvinte, a plecat. Atunci preoții, ridicând mâinile spre cer, au început să-L cheme pe Acela care mereu a luptat alături de neamul nostru, spunând:³⁵ „Tu, Doamne, care n-ai nevoie de nimic, ai binevoit ca templul locuirii Tale să se afle la noi;”³⁶ și acum,

14,25 Final romanțios care lipsește din 1Mac. 7,27-39, unde nu se pomenește de vreo relație amicală dintre Iuda și Nicanor, ci de o ostilitate vădită.

14,26 „diadoh”, adică „urmaș” – titlu rezervat „prietenilor” regelui.

14,33 „Dionysos”: inițiativă personală a lui Nicanor; după monedele din epocă se deduce că Demetrios îl cinstea mai ales pe Apollo, zeul dinastic al seleucizilor (cf. TOB, nota *ad loc.*).

Doamne, Sfântul a toată sfințenia, păstrează în veci nepângărită această casă curățită de curând.”

³⁷ Un oarecare Razis dintre bătrânii din Ierusalim a fost denunțat lui Nicanor. Era un om care-și iubea concetățenii și era foarte prețuit; datorită bunăvoinței lui era numit „părintele iudeilor”. ³⁸ Chiar în vremea dinaintea răscoalei, el fusese învinuit de iudaism și își pusese trupul și viața în primejdie pentru iudaism cu mare statornicie. ³⁹ Nicanor, vrând să-și dovedească ura față de iudaism, a trimis peste cinci sute de soldați ca să-l prindă: ⁴⁰ socotea că, ridicându-l pe acesta, va pricinui o mare nenorocire iudeilor. ⁴¹ Când trupa se pregătea să pună mâna pe turnul [unde se afla] și spărgeau poarta curții și dăduseră poruncă să aducă foc și să ardă porțile, acela, văzându-se împresurat din toate părțile, și-a îndreptat sabia spre sine însuși, ⁴² voind să moară în chip nobil mai degrabă decât să cadă în mâini ticăloase și să îndure înjosiri nedemne de neamul său bun. ⁴³ Pentru că lovitura nu a fost bine îndreptată din pricina iureșului luptei, iar gloatele năvăleau pe porți, suindu-se vitejește pe ziduri, s-a aruncat curajos în mulțime. ⁴⁴ Dar cum toți s-au dat repede la o parte, s-a făcut un loc gol în mijlocul căruia a căzut. ⁴⁵ Încă suflând și aprins de mânie, s-a ridicat cu sângele curgându-i șiroaie și, suferind groaznic din pricina rănilor, a străbătut în goană mulțimea și s-a oprit pe o stâncă abruptă; ⁴⁶ deși își pierduse tot sângele, smulgându-și măruntaiele și apucându-le cu amândouă mâinile, le-a aruncat asupra mulțimii și, chemându-l pe Stăpânul vieții și al duhului să i le dea iarăși înapoi, s-a sfârșit astfel.

15 ¹ Când Nicanor a aflat că Iuda și oamenii săi se află în ținutul Samariei, a hotărât să-l atace chiar în ziua de odihnă, în toată siguranța. ² Iudeii care erau siliți să-l urmeze i-au spus: „Să nu-i ucizi în chip atât de sălbatic și crud, ci dă slavă zilei care a fost cinstită și sfințită de către Cel care le vede pe toate.” ³ Iar acest de trei ori ticălos a întrebat dacă se află în cer vreun stăpân care a poruncit să se țină ziua sabatului. ⁴ Când ei i-au

14,37 „Razis”: nume semitic cu finală greacă; Abel (*op. cit.*, p. 467) presupune o origine iranică.

14,46 Toate amănunțele oferite de text tind să dea un caracter suprauman episodului, care se aseamănă cu cel al lui Eleazar și al celor șapte frați, cu deosebirea că acolo nu este vorba de sinucidere. Philon din Alexandria (*Leg. ad Gaium* 580) acceptă sinuciderea din motive religioase; donatiștii invocă episodul pentru a afirma legitimitatea sinuciderii, idee pe care Augustin (*cf. Epist.* 204), alături de ceilalți Părinți, o respinge energic.

răspuns: „Însuși Domnul cel viu, Stăpân în cer, a poruncit să fie păzită ziua a șaptea”,⁵ acela a zis: „Și eu, stăpân pe pământ, vă poruncesc să luați armele și să împliniți slujba regelui!” Dar el n-a reușit să-și împlinească planul nelegiuit.

⁶ Nicanor, îngâmându-se peste măsură, a hotărât să se înalțe un trofeu comun cu cele prădate de la Iuda și de la ai săi.⁷ În schimb, Macabeul se încredea nestrămutat, cu toată nădejdea că va primi ajutor de la Domnul⁸ și-i îndemna pe ai săi să nu se teamă de atacul păgânilor, ci să aibă în minte ajutoarele care le veniseră din Cer și să aibă încredere că și acum Atotputernicul le va da biruința.⁹ Și însuflețindu-i cu cuvinte din Lege și din profeți și cu amintirea luptelor pe care le dăduseră, i-a făcut și mai plini de curaj.¹⁰ Trezindu-le astfel râvna, i-a îndemnat arătându-le totodată cum păgânii nu au cuvânt și-și încalcă jurămintele.¹¹ După ce l-a înarmat pe fiecare dintre ei nu [atât] cu siguranța dată de scuturi și lănci, cât mai ales cu întărirea cuvintelor sale nobile, le-a tălmăcit un vis demn de crezare, un fel de vedenie care i-a bucurat pe toți.¹² Priveliștea văzută de el era aceasta: pe Onias, cel care fusese arhiereu, un om desăvârșit, modest la înfățișare și blând în purtări, cu grai ales și care din copilărie se deprinsese cu toate cele care țin de virtute, [l-a văzut] ridicându-și mâinile și rugându-se pentru tot poporul iudeilor.¹³ Apoi i s-a arătat în același chip un bărbat distins prin părul său alb și răspândind în jur o minunată măreție.¹⁴ Atunci Onias a spus: „Acesta este iubitorul fraților săi, cel care se roagă mult pentru poporul său și pentru orașul sfânt, Ieremia, profetul lui Dumnezeu.”¹⁵ Iar Ieremia, întinzându-i mâna dreaptă lui Iuda, i-a dat o sabie de aur și, când i-a dat-o, i-a spus:¹⁶ „Ia această sabie sfântă ca dar din partea lui Dumnezeu! Cu ea îi vei frânge pe dușmani.”

15,6 „trofeu comun”: o movilă de pietre în jurul căreia se îngrămădeau armurile dușmanilor uciși (cf. BJ, nota *ad loc.*).

15,9 „din Lege și din profeți”: expresia „Legea și profeții” denumește la această vreme principalele colecții de texte sacre; puțin mai târziu, traducătorul Înțelepciunii lui Iisus Sirah le-a adăugat „scrierile”. Și astăzi, în ebraică Biblia este numită *Torāh n^obhi 'im ū k^othubhīm* (prescurtat *Tanakh*).

15,12 „desăvârșit”, gr. καλὸς καὶ ἀγαθός, *lit.* „frumos și bun”, formula care îl definea, în lumea greacă, pe cetățeanul ideal, desăvârșit din punct de vedere fizic și moral (cf. și 1Mac.).

15,16 Descrierea de vise premonitorii este un fapt frecvent întâlnit în literatura antică, începând cu Homer.

¹⁷ Astfel, întăriți de cuvintele lui Iuda, foarte frumoase și în stare să îndrepte spre vitejie și să îmbărbăteze sufletele tinerilor, au hotărât să nu mai zăbovească în tabără, ci, vitejește, să atace cu vitejie și, luptând corp la corp cu toată bărbăția, să hotărască lucrurile, pentru că erau în primejdie și cetatea, și religia, și lăcașul sfânt. ¹⁸ Teama lor cea mare nu era atât cu privire la femeile, copiii, frații și rudele lor, cea dintâi și cea mai mare fiind pentru templul sfințit. ¹⁹ Iar neliniștea celor rămași în oraș era la fel de mare, fiind ei îngrijorați de lupta care se dădea în câmp deschis. ²⁰ Când toți erau încordați și așteptau deznodământul, deoarece dușmanii se apropiau rânduiți în linie de bătaie, cu elefanții puși la locurile potrivite și cu călărirea așezată pe laturi, ²¹ Macabeul, văzând mulțimea de dușmani și felurile arme și cruzimea fiarelor, a ridicat mâinile spre cer și l-a invocat pe Domnul făcător de minuni, știind că nu datorită armelor, ci din hotărârea Lui li se dă biruința celor care sunt vrednici. ²² Și atunci s-a rugat astfel: „Tu, Stăpâne, l-ai trimis pe îngerul Tău în vremea lui Ezekias, regele Iudeii, și el a ucis din armata lui Sennacherim ca la o sută optzeci și cinci de mii de oameni; ²³ și acum, Stăpâne al cerurilor, trimite-l pe îngerul cel bun înaintea noastră spre teamă și cutremur. ²⁴ Cu măreția brațului Tău să fie loviți cei care au venit cu hulă împotriva poporului Tău sfânt.” Cu aceste cuvinte și-a încheiat el rugăciunea.

²⁵ Oamenii lui Nicanor înaintau cu sunete de trâmbițe și cântece de război. ²⁶ Oamenii lui Iuda, cu invocații și rugăciuni s-au aruncat în luptă cu dușmanii. ²⁷ Cu mâinile luptându-se, dar în inimi rugându-se lui Dumnezeu, au doborât nu mai puțin de treizeci și cinci de mii de oameni, bucurându-se mult de arătarea lui Dumnezeu. ²⁸ Întorcându-se bucuroși de la bătălie, l-au aflat pe Nicanor căzut în luptă îmbrăcat cu armura. ²⁹ Izbucnind un strigăt și făcându-se învălmășeală, îl binecuvântau pe Stăpânul în limba strămoșească. ³⁰ Iar Iuda, care cel dintâi se dăruise trup și suflet pentru cei de un neam cu el, care își păstrase din tinerețe iubirea față de ei, a poruncit să i se taie lui Nicanor capul și brațul din umăr și să fie duse la Ierusalim. ³¹ Și ajungând el însuși acolo, i-a adunat pe toți cei de un neam cu el și i-a pus pe preoți în fața altarului; apoi a trimis după cei din Cetățuia. ³² Le-a arătat capul nelegiuitului Nicanor și mâna răufăcătorului, pe care o ridicase

15,17 „religia”, *litt.* „cele sfinte”.

15,20 Elefanții lipsesc din episodul paralel din 1Mac. 7,43-45.

15,22 Evocarea dezastrului lui Sennacherim se regăsește și în 1Mac. 7,41 și 2Mac. 8,19.

cu îngâmfare împotriva Casei sfinte a Celui Atotputernic.³³ Apoi i-a tăiat nelegiuitului Nicanor limba, a poruncit să fie dată bucatele păsărilor, iar plata nebuniei să fie atârnată în fața templului.³⁴ Și atunci toți au înălțat către cer binecuvântări Domnului care se arătase și au spus: „Binecuvântat să fie cel care și-a păzit locul Său [sfânt] nepângărit.”³⁵ Iar capul lui Nicanor l-a atârnat de Cetățuie, ca semn lîmpede și vădit pentru toți al ajutorului dat de Domnul.³⁶ Și au hotărât cu toții prin vot obștesc să nu lase neînsemnată această zi, ci să o sărbătorească în a treisprezecea zi din luna a douăsprezecea – aceasta se numește Adar în limba siriacă – în ajunul zilei lui Mardochai.

³⁷ Astfel s-au încheiat cele petrecute cu Nicanor și, pentru că din vremea aceea orașul a rămas în stăpânirea evreilor, îmi închei și eu aici povestirea.
³⁸ Dacă este bine alcătuită, aceasta am voit-o și eu; iar dacă este prea simplă și săracă, atât mi-a stat în putere.³⁹ Și, după cum este dăunător să bei numai vin și, de asemenea, numai apă, dar vinul amestecat cu apă este plăcut și aduce multă desfătare, tot astfel orânduirea povestirii farmecă urechile celor care o ascultă prin alcătuirea ei. Iar aici să fie sfârșitul.

15,33 „plata”: gr. ἐπίχειρα înseamnă și „braț” și face joc de cuvinte cu χεῖρ, „mână”, de la v. 32.

15,39 Anticii obișnuiau să bea vinul amestecat cu apă. ♦ Afectarea modestiei este curentă în literatura greco-romană.

3 MACABEI

3 Macabei

1 ¹ Când [Ptolemeu] Philopator a aflat de la cei care se întorseseră că Antiochos a pus mâna pe locurile pe care le stăpânise el, a trimis porunci tuturor oștirilor [sale], atât de pedestrași, cât și de călăreți și, luând-o cu sine pe sora sa Arsinoe, a mers până în părțile Raphiei, unde-și puseseră tabăra oamenii lui Antiochos. ² Un oarecare Theodot, vrând să-și înfăptuiască planul, a luat cu sine pe cei mai buni din oștile lui Ptolemeu, care îi fuseseră încredințați lui mai înainte, și s-a dus noaptea la cortul lui Ptolemeu, spre a-l ucide de unul singur și a pune astfel capăt războiului. ³ Dar Dositheos, zis și al lui Drimylos, de neam iudeu, care mai târziu a trădat legea și învățăturile strămoșești înstrăinându-se, luându-l de acolo [pe Ptolemeu], a culcat în cort pe un oarecare, și acesta s-a întâmplat să primească răzbu-narea destinată regelui. ⁴ A urmat o bătălie aprigă și, când lucrurile mergeau mai bine pentru Antiochos, Arsinoe, alergând fără încetare printre oșteni, a început să-i roage cu lacrimi și plânset, cu părul despletit, să lupte bărbătește

1,1 Ptolemeu al IV-lea Philopator domnește între 222 și 204 î.H. ♦ Antiochos al III-lea cel Mare domnește între 222 și 187 î.H. ♦ „Arsinoe”: sora și soția lui Ptolemeu al IV-lea. ♦ „în părțile Raphiei”: e vorba de Siria de nord, teritoriu disputat între lagizi și seleucizi. ♦ Bătălia de la Raphia, localitate din Gaza, a avut loc la 23 iunie 217 î.H. și s-a încheiat cu victoria lui Ptolemeu asupra lui Antiochos, după ce cavaleria seleucidă și elefanții au eșuat în misiune. Lupta s-a încheiat cu atacul falangei egiptene și cu zdrobirea infanteriei lui Antiochos (Saulnier, Ch., p. 91). Relatarea biblică a bătăliei concordă, în mare, cu cea istorică oferită de Polibiu (5,82-86). Există totuși și diferențe, care se datorează fie originalității autorului 3Mac., fie utilizării de către acesta a unei surse intermediare. M. Delcor este de părere că sursa autorului 3Mac. va fi fost Ptolemeu din Megalopolis, autorul unei istorii defavorabile domniei lui Ptolemeu Philopator (*Apocrypha and Pseudepigrapha of the Hellenistic Period*, în *The Cambridge History of Judaism*, vol. III, p. 496).

1,2 „Theodot”: la Polibiu (5,79) este numit Θεόδοτος ὁ Αἰτωλός.

1,3 Polibiu (5,81) descrie amănunțit tentativa eșuată a lui Theodot, despre care spune că l-a trădat pe Ptolemeu; nu-l pomenește în nici un fel pe Dositheos, în schimb afirmă că în locul lagidului a fost asasinat medicul regal Andreas.

1,4 La Polibiu (5,83), Arsinoe promite răsplăți, fără să fie indicat cuantumul lor. Două mine de aur echivalau cu două sute de drahme de argint.

pentru ei înșiși, pentru copiii și femeile lor; și le făgăduia că, dacă înving, le va dărui fiecăruia câte două mine de aur.⁵ Și astfel s-a întâmplat că dușmanii au fost înfrânți în lupte corp la corp, și mulți au fost luați prizonieri.⁶ După ce a dejucat această uneltire, Ptolemeu a hotărât să se ducă în orașele învecinate, spre a le îmbărbăta.⁷ Făcând aceasta și împărțind daruri sanctuarelor, a sporit îndrăzneala supușilor săi.

⁸ Când iudeii au venit la el trimiși de sfatul bătrânilor ca să-l salute, să-i aducă daruri [de bun venit] și să-l felicite pentru cele întâmplate, l-a cuprins dorința să meargă la ei cât mai curând cu putință.⁹ Ajungând la Ierusalim, l-a adus jertfă Preamarelui Dumnezeu, l-a dăruit ofrande de mulțumire și a făcut tot ce se cuvenea în locul acela. Apoi a intrat acolo și a fost uluit de buna îngrijire și de măreția lui;¹⁰ și, admirând buna organizare a lăcașului sfânt, l-a cuprins dorința să intre [chiar] înlăuntrul templului.¹¹ Când i s-a

1,5 Întreaga bătălie este descrisă amănunțit de Polibiu (5,79-85).

1,8-22 Decizia lui Ptolemeu de a intra în Templu stârnește aceleași proteste din partea locuitorilor din Ierusalim ca îndrăzneala lui Heliodor din 2Mac. 9-24. Ambele episoade urmează îndeaproape același scenariu: sosirea străinului în Ierusalim (3Mac. 1,9 – 2Mac. 3,9); decizia de a pătrunde în sanctuar și încercările de disuadare din partea slujitorilor Templului (3Mac. 1,11 – 2Mac. 3,11); refuzul străinului de a urma sfaturile (3Mac. 1,12-15 – 2Mac. 3,14); reacția disperată a mulțimii din Ierusalim (3Mac. 1,16-29 – 2Mac. 3,15-22). Deși narațiunea de față este mai extinsă decât cea din 2Mac., paralelismul celor două scene i-a determinat pe unii comentatori să afirme, în consonanță cu tradiția, că 2Mac. și 3Mac. aparțin aceluiași autor. Totuși, C.W. Emmet (în *APOT*, vol. I, pp. 155-173) respinge ipoteza, subliniind anumite diferențe stilistice între cele două cărți și demonstrând că textul 2Mac. este mai apropiat stilistic de Polibiu decât 3Mac. (*apud* Delcor, M., *op. cit.*, p. 495).

1,9 Flavius Iosephus, în *Contra Apionem*, II 49, îi atribuie lui Ptolemeu al III-lea Euergetes anumite fapte puse de autorul 3Mac. pe seama lui Ptolemeu al IV-lea Philopator. În realitate, Euergetes a mers, după o luptă, la Ierusalim, ca să aducă jertfe de mulțumire și a profitat de destoinicia a doi generali evrei: Dositheos și Onias.

1,10 Cf. descrierea Templului în Iezechiel 40-42. În Templu erau două altare: primul, de mici dimensiuni, se afla în fața Sfintei Sfintelor și era făcut din lemn acoperit cu foiță de aur; al doilea, din bronz, se afla în curte și servea pentru arderea jertfelor. Păgânilor le era interzis accesul în Templu: „Orice om străin, netăiat de jur împrejur la inimă și la trup, adică nici un străin din cei ce se află în mijlocul lui Israel să nu intre în templul Meu.” (Iezechiel 44,9) Există o inscripție de dată romană prin care se statuează interdicția pentru neiudei de a intra în Templu. În iulie 63, Cnaeus Pompeius a pătruns în Sfânta Sfintelor.

1,11 Descrierea interdicției se referă de fapt la Sfânta Sfintelor, locul tainic și sacru prin excelență al Templului. Pentru expresia „Sfânta Sfintelor”, cf. nota 4,4 la Numerii.

spus că nu-i este îngăduit să facă aceasta, fiindcă n-au voie să intre nici cei din neam[ul lor] și nici toți preoții, ci doar arhierul, care e în fruntea tuturor și aceasta numai o dată pe an, el nu s-a lăsat în nici un chip convins.

¹² Nici când i s-a citit Legea, tot nu a dat înapoi, ci stăruia că el trebuie să pătrundă acolo, spunând: „Chiar dacă aceia sunt lipsiți de o asemenea cinste, eu nu trebuie să fiu [lipsit].” ¹³ Și a întrebat din ce pricină, când intrase în orice alt sanctuar, nimeni dintre cei de față nu-l oprise. ¹⁴ Atunci cineva, fără să se gândească, a spus că nu face bine să se laude cu aceasta.

¹⁵ „Dar, de vreme ce s-a întâmplat așa, dintr-o pricină sau alta, oare nu voi intra oricum, fie că ei vor, fie că nu?” ¹⁶ Atunci preoții, îmbrăcați cu toate veșmintele [sfinte], au căzut cu fața la pământ și au început să-L roage pe Preamarele Dumnezeu să-i ajute în acele împrejurări și să înfrâneze avântul celui care voia să năvălească în chip nelegiuit; ei umpleau templul cu strigăte și cu lacrimi; ¹⁷ iar cei rămași afară în oraș s-au tulburat și s-au năpustit [într-acolo], neștiind ce se întâmplă. ¹⁸ Fecioarele care erau închise în iatacuri s-au repezit afară împreună cu mamele lor, și-au pus țărână pe plete și umpleau străzile de gemete și bocete. ¹⁹ Și cele de curând măritate [au ieșit] din iatacurile orânduite pentru nuntă și, părăsindu-și cuvenita sfială, au prins a alerga de-a valma prin oraș. ²⁰ Mamele și doicile își lăsau și pruncii nou-născuți pe unde se nimerea, unele în case, altele pe ulițe, și, fără a putea fi oprite, s-au îmbulzit către templul cel preainalt. ²¹ Felurite erau rugile celor care se adunaseră acolo [aduși de] blestemățiile plănuite [de rege]. ²² Alături de aceștia se aflau oameni curajoși din oraș, care nu răbdau încăpățănarea aceluia de a duce la îndeplinire lucrurile plănuite: ²³ chemând la arme și la moartea de viteaz pentru legea strămoșească, au făcut mare zarvă în locul acela și cu mare greutate au fost înduplecați de cei mai în vârstă și de bătrânii [poporului] să se întoarcă la locul lor de rugăciune. ²⁴ În tot acest răstimp mulțimea stătea în rugăciune ca și mai înainte. ²⁵ Iar bătrânii din jurul regelui se străduiau în fel și chip să-i schimbe gândul

1,16 Importanța supremă pe care preoții o acordă Templului, precum și rugăciunile pe care aceștia le înalță pentru izbăvirea lui concordă cu aceeași preocupare în 2Mac. 8,2-4 și 14,34-36.

1,18 „țărână pe plete”: era un semn de doliu. În 2Mac. 3,19, femeile își arată mâhnirea încingându-se pe sub sâni cu pânză de sac.

1,23 „moartea de viteaz”: autorul trimite explicit la moartea pentru credință a martirilor Macabei, oferind încă un indiciu pentru mediul în care a fost alcătuită cartea sau un argument pentru plasarea ei în canoanul LXX. ♦ Cei mai chibzuiți doreau să evite vărsarea de sânge și își puneau întreaga speranță în intervenția divină.

trufaș de la ce plănuise,²⁶ dar el, în încrâncenarea lui, nu ținea seama de nimic, se apropia din ce în ce mai mult, hotărât să-și ducă sus pomenitul plan la îndeplinire.²⁷ Cei din jurul său, văzând acestea, s-au apucat și ei, împreună cu ai noștri, să-L invoce pe Cel care are toată puterea, ca să-i apere în necazul acesta și să nu treacă cu vederea acea faptă nelegiuită și plină de trufie.²⁸ Strigătul neîncetat și puternic al mulțimii adunate a ajuns o larmă de nedescris.²⁹ Părea că nu numai oamenii, ci și zidurile și tot pământul răsună fiindcă toate voiau mai degrabă moartea decât pângărirea locului.

2¹ Atunci arhiereul Simon, plecându-și genunchii în fața templului și întinzându-și mâinile cu mare cuviință, s-a rugat astfel:² „Doamne, Doamne, Împărate al cerurilor și Stăpâne a toată făptura, Sfinte între sfinți, care [ești] singurul cârmuitor, atotputernice, ia aminte la noi cei chinuiți de acest nelegiuit și spurcat care se laudă cu îndrăzneala și puterea lui!³ Căci Tu, ziditorul a toate și Stăpânitorul tuturor, ești drept cârmuitor și îi judeci pe cei care se poartă cu obrăznicie și trufie.⁴ Tu i-ai nimicit pe cei care în trecut au săvârșit nedreptate, între care se aflau și uriașii care se încredeau în puterea și îndrăzneala lor, îngrămădind peste ei puhoi de ape.⁵ Tu, pe cei din Sodoma, care se purtau cu trufie și care ajunseseră vestiți pentru ticăloșiile lor, i-ai pârjolit cu foc și cu pucioasă, punându-i ca pildă pentru urmași.⁶ Iar pe îndrăznețul Faraon, care a dus în robie poporul Tău sfânt, Israel, l-ai pedepsit în multe și felurite chipuri, făcându-Ți cunoscută puterea Ta cea mare.⁷ Și, când îi urmărea cu care și cu oaste multă, l-ai

1,27 „Cel care are toată puterea”: gr. τὸν πᾶν κράτος ἔχοντα. Același epitet, în formă sintetică, este folosit în 2Mac. 3,22. Contextele sunt paralele.

2,1 Arhiereul din episodul paralel (2Mac. 3,31) se numește Onias. Numele Simon și Onias sunt foarte frecvente în perioada elenistică și, în special, în cea hasmoneică.

2,2-3 Două ipostaze frecvente ale lui Dumnezeu în scrierile biblice din perioada elenistică se regăsesc aici: cea de războinic și cea de creator (cf. și Ester 4,17c).

2,4-7 „Rezumatul” istoric din rugăciunea lui Simon are un vădit rol didactic pentru diaspora evreiască din perioada elenistică. De fapt, Simon explică, în rugăciunea sa, asemenea lui Mardochai, în Ester 4,17f-g, cauzele suferințelor actuale ale evreilor. Intervențiile celor două personaje din 3Mac. și Ester prezintă reminiscențe de gândire deuteronomistă și reprezintă, în epoca în care au fost scrise, punctul de vedere cel mai autorizat al iudaismului radical.

2,4 Cf. Gen. 6,4; 7,10.

2,5 Distrugerea Sodomei și Gomorei: cf. Gen. 19,25-29.

2,6 Cf. Ex. 7-11.

2,7 Cf. Ex. 14.

scufundat în adâncul mării, iar pe cei care credeau în Tine, Stăpânul a toată făptura, i-ai trecut [prin ape] nevătămați; ⁸ aceștia, văzând faptele mâinilor Tale, Te-au lăudat pe Tine, Atotputernice. ⁹ Tu, Împărate, ziditorul pământului nemărginit și nemăsurat, ai ales acest oraș și ai sfințit acest loc pentru numele Tău, cu toate că nu ai nevoie de nimic, și l-ai preamărit cu arătarea Ta preastrălucită, după ce l-ai zidit spre slava marelui și cinstitului Tău nume. ¹⁰ Și Tu, care iubești casa lui Israel, ne-ai făgăduit că, dacă ne vom abate de la Tine și ne va ajunge restriștea și [atunci], venind în locul acesta, ne vom ruga, vei asculta rugăciunea noastră. ¹¹ Iar Tu ești credincios și adevărat. ¹² Și, de vreme ce pe părinții noștri, atunci când adesea se aflau la restriște, i-ai ajutat în smerenia lor și i-ai izbăvit din mari nenorociri, ¹³ vezi și acum, Împărate sfinte, cum, din pricina multelor și marilor noastre păcate, suntem striviți [de suferință], supuși dușmanilor noștri și copleșiți de neputință. ¹⁴ Iar în prăbușirea noastră, îndrăznețul și spurcatul acesta năzuiește să-și bată joc de acest loc sfânt închinat, pe pământ, numelui slavei Tale. ¹⁵ Căci a ajunge la lăcașul Tău, la cerul cerului, nu este cu puțință oamenilor. ¹⁶ Însă, fiindcă ai binevoit [să-Ți arăți] slava în poporul Tău Israel și ai sfințit locul acesta, ¹⁷ nu ne pedepsi întru necurățenia acestora și nu ne muștra întru pângărire, ca să nu se laude nelegiuții în mânia lor, nici să nu tresalte în trufia limbii lor, zicând: ¹⁸ «Am călcat în picioare acest templu al sfințeniei așa cum sunt călcate în picioare casele idolești.» ¹⁹ Șterge păcatele noastre, spulberă rătăcirile noastre și arată-Ți mila Ta în ceasul de față! ²⁰ Degrabă să ne întâmpine îndurările Tale și pune cântări de laudă în gura celor deznădăjduiți și cu inima zdrobită și dăruiește-ne pacea.”

²¹ Atunci Dumnezeu care vede toate și cel dintâi Părinte, Sfânt între sfinți, ascultând rugăciunea făcută după lege, l-a bătut pe cel care se prea înălțase prin obrăznicie și îndrăzneală. ²² Clătinându-l de colo-colo, asemenea

2,10 Cf. rugăciunea lui Solomon, 3Rg. 8,33-34.

2,10-12 Chemarea ca salvator a lui Dumnezeu este legitimată în virtutea legămintelor străvechi pe care le-a încheiat cu Israel, poporul ales chiar de El.

2,13 Nenorocirile care se abat asupra iudeilor sunt determinate de propriile lor păcate, idee cardinală a credinței iudaice.

2,22 Pedepșa de care are parte Ptolemeu în Templu este mai puțin spectaculoasă, deși mult mai gravă, decât cea aplicată lui Heliodor în 2Mac. 3,25-26. Aici, intervenția divină este directă. În 2Mac. 25-26, ea este încifrată într-o viziune, posibil legată de unele simptome halucinatorii ale bolii. În ambele cazuri, pare să fie vorba de crize de epilepsie, boală sacră, de ale cărei atacuri fulgerătoare erau surprinși, în gândirea iudaică, cei care încălcau legile Domnului.

unei trestii [bătute] de vânt, l-a prăvălit fără putere la pământ, ba chiar cu mădularele înțepenite, încât nu putea nici să vorbească, lovit de o dreaptă judecată.²³ Când prietenii și păzitorii săi au văzut [pedeapsa] cumplită ce se abătuse asupra lui, temându-se să nu se săvârșească din viață, l-au scos repede afară, cuprinși de o spaimă copleșitoare.²⁴ Iar când, după o vreme, și-a venit în fire, nu s-a căit nicidecum după acea pedeapsă, ci a plecat amenințând cumplit.

²⁵ Ajuns în Egipt, și-a sporit răutățile, din pricina celor ce-l însoțeau la ospete, despre care mai înainte am amintit, și a tovarășilor împreună cu care lepădase tot ce era drept;²⁶ și nu numai că nu s-a mulțumit cu nenumărate nelegiuiri, ci a mers cu îndrăzneala atât de departe, încât a stârnit vorbiri de rău peste tot și mulți dintre prietenii lui, privind la ce plănuia regele, îi urmau și ei voia.²⁷ El plănuise să aducă ocară în public neamului [iudeilor]. Pentru aceasta a ridicat pe turnul din curte un stâlp pe care [a pus] să fie săpată o inscripție:²⁸ [cum că] nimănui dintre cei care nu aduc jertfă nu-i este îngăduit să intre în templele lor și toți iudeii să fie înscriși [pentru dări] în rândul poporului ca niște slujitori; cei care se vor împotrivi să fie luați cu forța și omorâți.²⁹ Iar cei înscriși să fie însemnați pe trup cu pecetea lui

2,23 „prietenii”: titlu oficial al înalților demnitari de la curte.

2,25 Acțiunea se mută în Alexandria, locul unde cartea a fost compusă și în mijlocul comunității căreia îi era dedicată.

2,28 Adică să fie obligați să se comporte din toate punctele de vedere asemenea celorlalte populații din regat. ♦ „să fie înscriși [pentru dări] în rândul poporului”: gr. ἀχθῆναι εἰς λαογραφίαν. Unica mențiune istorică a unui recensământ în vremea lui Ptolemeu al IV-lea Philopator. Unii comentatori au considerat că textul 3Mac. este mult mai târziu, socotind că termenul λαογραφία trimite la inițiativa lui Augustus de a supune populația Alexandriei la plata unei taxe față de statul roman. Contraargumentul la o asemenea ipoteză este că decretul lui Augustus nu presupunea discriminări religioase sau etnice, așa cum reiese din începutul versetului de față.

2,29 Dionysos era un zeu al vegetației, al fertilității; cultul lui implica rituri orgiastice. Fiul lui Zeus și al Semelei, persecutat de Hera, a întreprins o călătorie lungă în jurul *oikoumeni* (Egipt, Siria, India, Tracia, Teba, Argos, Icaria, Naxos) civilizându-i pe oameni și învățându-i să cultive vița-de-vie. Apoi a coborât în Hades, pentru a-și elibera mama, cu care a urcat în Olimp, dându-i numele de Tione. O parte a tradiției legendare antice afirmă originea tracă a zeului; un alt filon, legat mai ales de puterile lui regeneratoare, îi stabilește o obârșie frigiană. În ciuda absenței sale din rândul zeilor mari ai *Iliadei* și *Odiseei*, Dionysos este un zeu străvechi în Grecia, fapt atestat de prezența numelui său în tăblițele miceniene, cea mai veche scriere greacă. Cultul său mistic atinge apogeul în epoca elenistică, în perioada imediat următoare mării expediții a lui

Dionysos, o frunză de iederă, fiind astfel puși la o parte în starea dinainte; ³⁰ dar, ca să nu pară dușmanul tuturor, a scris mai jos: „Dacă vreunii dintre aceștia vor intra în rândul celor care se inițiază în mistere, să se bucure de aceleași drepturi cetățenești ca și alexandrinii.”

³¹ Unii, urând în chip necugetat prețul pe care-l aveau de plătit pentru intrarea în cetatea evlaviei, lesne s-au supus în speranța că se vor bucura de mai mare cinste dacă vor trece de partea regelui. ³² Dar cei mai mulți s-au întărit în sufletul lor nobil și nu s-au depărtat de evlavie; plătind bani, ca să poată trăi liniștiți, au încercat să scape de înscriere. ³³ Având bună nădejde că vor dobândi curând scăpare, se uitau cu silă la cei care se lepădaseră [de lege], îi socoteau dușmani ai neamului și-i lipseau de traiul în comun și de întraajutorare.

3¹ Când nelegiuitul a aflat acestea, s-a înfuriat atât de tare încât nu și-a îndreptat mânia numai împotriva iudeilor din Alexandria, ci chiar mai tare

Alexandru Macedon, cu atât mai mult cu cât misterele sale nu erau legate de un loc, ca în cazul celor ale Demetrei și Persephonei de la Eleusis. Cele două atribute ale zeului, de regenerator al naturii-agricultor și de civilizator peregrin, reprezintă la nivel simbolic misiunea asumată de greci în urma cuceririi lumii barbare. „Date fiind legăturile dintre cultivarea pământului și dezvoltarea formelor de viață civilizată, el devine purtătorul legilor și al civilizației, iubitorul păcii.” (Ferrari, A., 2003, s.v. „Dionysos”) Bibliografia modernă despre zeu și despre cultul dionisiac este imensă: pe lângă celebrul eseu filozofic al lui Nietzsche, menționăm trei autori remarcabili (cf. Bibliografia la 1-4 Macabei): Jeanmaire, H., 1951 (reeditare în 1991); Otto, W.F., 1992; Detienne, M., 1977. ♦ Autoritățile din Alexandria sau din Antiohia au încercat în repetate rânduri să-l echivaleze pe YHWH cu un zeu important din panteonul elenistic, în speranța emancipării evreilor și a aducerii lor sub ascultarea legilor elenistice. Corespondenții propuși pentru YHWH au fost Zeus, Sabazius și Dionysos. Propunerea lui Ptolemeu al IV-lea Philopator ca evreii să-l recunoască drept zeu suprem pe Dionysos provenea din preferința exacerbată a faraonului elenistic pentru fiul Semelei. M. Hengel afirmă că Ptolemeu al IV-lea urmărea, prin constrângere și promisiuni, să convingă elitele evreiești de la Alexandria să adopte cultul lui Dionysos (Hengel, M., p. 205).

3,1 „în țară”: termenul este neclar, pentru că poate desemna deopotrivă provincia egipteană în contrast cu Alexandria sau, mai degrabă, patria-mamă. În orice caz, explicația pe care o oferă 3Mac. pentru ura lagidului împotriva populației evreiești din jurisdicția lui nu este completă din punct de vedere istoric. Regatul elenistic al Egiptului se confrunta cu o criză economică pronunțată, a cărei expresie, atestată istoric, a fost o inflație a monedei de aramă. În aceste condiții de precaritate financiară și declin politic accelerat, supușii semiți ai suveranului alexandrin din provinciile Fenicia și Siria au înclinat să-l sprijine pe rivalul seleucid al acestuia, fapt care a atras, probabil, represalii oficiale

împotriva celor care locuiau în țară; și a dat poruncă să fie strânși cu toții într-un singur loc fără întârziere și să li se ia viața cu cea mai mare cruzime.² Pe când se puneau la cale acestea, a fost răspândit un zvon răuvoitor împotriva neamului [iudeilor] de către oameni care unelteau laolaltă să le facă rău, sub cuvânt că [iudeii] îi împiedică de la cele legiuite.³ Însă iudeii au păstrat întotdeauna față de regi o bunăvoință și o credință nedezmintită;⁴ dar, cinstindu-L pe Dumnezeu și călăuzindu-se după legea Lui, au păstrat deosebiri cu privire la mâncăruri, din care pricină deveniseră nesuferiți unora.⁵ Deoarece felul lor de viață era împodobit cu fapte bune de dreptate, se bucurau în ochii tuturor de o faimă bună.⁶ Însă cei de alt neam nu țineau deloc seama de binele pe care îl făceau aceștia neamului și despre care se vorbea îndeobște,⁷ ci bârfeau modul lor diferit de a se închina și de a mânca, spunând mereu că oamenii cu pricina nu sunt credincioși nici regelui, nici oamenilor stăpânirii, ci răuvoitori și se împotrivesc cârmuirii. Și astfel stârneau o neobișnuită înverșunare împotriva lor.⁸ Grecii care locuiau în oraș și nu suferiseră niciodată nedreptăți din partea lor, văzând încrâncenarea neașteptată și năvala de neînțeles împotriva acestor oameni, nu aveau putere să-i ajute, întrucât cârmuirea era tiranică, dar îi încurajau răbdând cu greu situația; și se gândeau că se va schimba [curând],⁹ căci o asemenea mulțime de oameni care nu făcuse nici o greșeală nu putea fi

împotriva populației evreiești, socotită „colaboraționistă”. E vorba de campania din amintitele provincii, soldată cu bătălia de la Raphia.

3,3 Se acreditează ideea că populația evreiască se afla în conflict doar cu autoritățile statului, nu și cu locuitorii de rând ai Alexandriei. Spre deosebire de viziunea radicală asupra tendințelor antiiudaice din Ester, 3Mac. nuanțează explicit atitudinile față de evreii alexandrini: a puterii oficiale și a populației civile.

3,7 Tendințe antiiudaice s-au manifestat în rândul autorilor elenistici încă din secolul al III-lea î.H. Hecateu din Abdera, în lucrarea *Egyptiaca*, citată de Diodor din Sicilia, în *Bibliotheca historica* 40,3, constată că iudeii sunt „asociali și mizantropi”. Acuzele se înmulțesc o dată cu expansiunea elenizării *oikoumenei*. În această serie intră constatările lui Apollonius Molon, citat de Flavius Iosephus, în *Contra Ap.* II, 148, cum că evreii ar fi fost „mizantropi și ateii”, și ale lui Diodor din Sicilia însuși (*Bibliotheca historica*, 34-35,1,1). Despre subiect, cf. recentul studiu al lui Schäfer, P., 1997.

3,8 În spatele acuzațiilor de antiiudaism adresate populației „de alt neam” (nu greci de rând!) se ascunde, ca în Ester, criza din interiorul comunităților evreiești din diaspora, dar, o dată cu invazia lui Antiochos al IV-lea, și din Palestina. 3Mac. atestă, voalat, conflictul de proporții iscat între grupările evreiești reformatoare, elenizate și elenizante, pe de o parte, și cele tradiționaliste, radicale, al căror punct de vedere este exprimat în cartea de față (cf. 3,23).

lăsată [să sufere] astfel. ¹⁰ Iar unii vecini, prieteni și tovarăși de negustorie, se întâlneau cu ei într-ascuns și le dădeau încredere că-i vor apăra și că vor face tot ce le va sta în putință pentru a-i ajuta.

¹¹ [Ptolemeu], încântat că [toate] îi merg bine și neluând în seamă puterea Preamarelui Dumnezeu, ci gândindu-se să stăruie mai departe în ceea ce-și pusese în minte, a scris împotriva lor următoarea scrisoare: ¹² „Regele Ptolemeu Philopator, comandanților și oștenilor din Egipt și din fiecare loc, salutări și sănătate. ¹³ Eu însumi sunt sănătos și treburile noastre merg bine. ¹⁴ De vreme ce campania noastră din Asia, despre care știți și voi, s-a încheiat cu bine, așa cum era plănuț, cu ajutorul bine chibzuit al zeilor, ¹⁵ am hotărât ca pe popoarele care locuiesc în Siria *Koile* și Fenicia să nu [le cârmuim] prin puterea armelor, ci să le alintăm precum o doică cu blândețe și multă omenie și să le facem bine cu bunăvoință. ¹⁶ Cum am dăruit multe templelor din diferite orașe, ne-am dus și la Ierusalim spre a cinsti templul acestor nenorociți care nu vor în nici un chip să-și lepede nebunia. ¹⁷ Dar aceștia doar în vorbă s-au bucurat de sosirea noastră; în faptă n-au fost sinceri; când am vrut să pătrundem în templu și să-l cinstim cu cele mai cuviincioase și frumoase daruri, ¹⁸ ei, împinși de străvechea lor trufie, ne-au oprit să intrăm, dar au fost cruțați de puterea noastră datorită omeniei cu care ne purtăm față de toți oamenii. ¹⁹ Și și-au arătat pe față dușmănia împotriva noastră ca unii care numai ei singuri dintre toate neamurile se împotrivesc cu trufie regilor și binefăcătorilor lor și nu vor să recunoască nici o putere legiuită. ²⁰ Dar noi nu ne-am potrivit nebuniei lor, ci ne-am

3,18 „omenie”: gr. φιλανθρωπία, *litt.* „filantropie”. Termenul are profunde implicații în filozofia greacă. El este expresia sentimentului de prietenie pe care omul poate și trebuie să și-l asume în legăturile sale cu ceilalți. „Filantropia”, ca mod de viață, era un *topos* al majorității școlilor filozofice postsocratice. Începe să fie conceptualizată și practică în mod conștient mai ales în perioada elenistică. Însă curentul care a consacrat tematic termenul este stoicismul, care definea „filantropia” ca iubire reciprocă și o ridică la grad de principiu natural, aproape „de instinct primordial”. Conceptul atinge maturitatea în stoicismul târziu, la Seneca, Epictet și Marcus Aurelius, fiind echivalată acum cu legătura de fraternitate dintre oameni, legătură impusă de ideea că toți oamenii sunt copiii aceleiași divinități (Reale, G., vol. IX, 2004, pp. 187-188). Filozofii evrei și Părinții Bisericii îl preiau, îmbogățindu-l și nuanțându-l în conformitate cu propria lor credință (Filon din Alexandria, Clement, Origen etc.). ♦ Ptolemeu pretinde că iudeii interpretau omenia/filantropia sa drept slăbiciune; numai astfel, credea el, se putea explica împotrivirea lor față de intenția sa de a vizita Templul în întregime.

3,20 Lagidul n-a înțeles că el a fost împiedicat să pătrundă în Templu în virtutea unei porunci divine și declară că n-a vrut să facă uz de forță.

întors învingători în Egipt și am întâmpinat cu omenie toate neamurile, așa cum se cuvenea; ²¹ pe lângă aceasta, am dat de știre tuturor că nu purtăm dușmănie celor din neamul lor și, datorită participării lor la război alături de noi și nenumăratelor treburi încredințate lor cu inimă sinceră de multă vreme, am hotărât să facem o schimbare socotindu-i vrednici [să primească] cetățenia alexandrină și să ia parte la rânduielele veșnice ale slujbelor noastre. ²² Ei însă, luând acestea cu totul altfel și, dintr-o răutate înăscută, respingând binele și îndreptându-se cu îndărătnicie spre rău, ²³ nu numai că au disprețuit darul de mare preț al cetățeniei, ci își arată sila, prin vorbe și tăcere, față de pușinii dintre ei care se poartă cu sinceritate față de noi; în orice împrejurare, își închipuie în taină că, datorită felului lor josnic de viață, ne vor sili curând să dăm înapoi de la ce voim să facem. ²⁴ De aceea, și întemeiați pe dovezi clare că aceștia în toate chipurile ne sunt răuvoitori, fiind noi prevăzători ca nu cumva, stârnindu-se cândva la noi vreo tulburare neașteptată, să-i avem pe nelegiuși în spatele nostru ca trădători și dușmani barbari, ²⁵ am poruncit ca, de îndată ce veți primi scrisoarea, să-i adunați de pretutindeni și să ni-i trimiteți legați în lanțuri de fier cu femeile și copiii lor, batjocoriți și jefuiți, spre a fi uciși fără milă și în chip rușinos, așa cum se cuvine unor dușmani. ²⁶ Într-adevăr, o dată pedepsiți aceștia laolaltă, suntem încredințați că în restul timpului cârmuirea se va statornici pentru noi în bună rânduială și pe cea mai trainică temelie. ²⁷ Iar cine va ascunde un iudeu, fie bătrân, fie copil sau sugar, întreaga familie a aceluia va îndura chinurile cele mai cumplite. ²⁸ Oricine va voi să denunțe va primi averea celui osândit și pe deasupra două mii de drahme de argint din tezaurul regatului și va fi încununat cu libertate. ²⁹ Și orice loc în care va fi găsit un iudeu ascuns să fie pustiit și ars în întregime cu foc, ca să nu mai poată fi folosit niciodată de vreo ființă muritoare.”

³⁰ Acesta a fost conținutul scrisorii.

4¹ Oriunde a sosit această poruncă, s-au organizat pentru păgâni ospețe pe cheltuială publică, cu bucurie și cu veselie, deoarece acum izburcea pe față, nestingherită, vechea ură ce mocnea în inima lor. ² Dar pentru iudei a

3,28 „va fi încununat cu libertate”: adică se apela la denunțuri făcute de sclavi.

4,1 „vechea ură ce mocnea...”: oricât de vagă este această afirmație, ea se susține mai ales dacă se ia ca referință temporală data la care a fost alcătuită cartea (sfârșitul secolului al II-lea î.H. sau începutul secolului I î.H.), și nu momentul la care face referire textul (sfârșitul secolului al III-lea î.H.).

fost o neconținută jelanie, bocet și strigăt plin de durere cu lacrimi; pretutindeni inima le ardea în suspine, iar ei se văitau de pieirea neașteptată care le fusese hotărâtă dintr-o dată.³ Care ținut, care cetate sau care sălaș, [de] oriunde, sau ce ulițe n-au fost cuprinse de plânsetul și vaietele lor?⁴ Căci erau alungați laolaltă cu o asemenea asprime și înverșunare de către conducători în diferitele cetăți, încât, la vederea neobișnuitelor pedepse, chiar și unii dintre dușmani, având în fața ochilor mila obștească și gândindu-se la necunoscutul sfârșit al vieții, deplângeau alungarea jalnică a acelor [oameni].⁵ Căci erau aduși mulțime de bătrâni acoperiți de cărunțețe, cu mers șovăielnic și împleticit, care erau mânați cu sila, fără nici o rușine, să meargă repede.⁶ Femei tinere, abia intrate în iatacul de nuntă pentru unirea căsătoriei, își preschimbaseră desfătarea în jelanie, iar pletele lor unse cu mir erau acum acoperite cu țărână; și erau mânate fără de vâl, iar în loc de cântec de nuntă, porneau laolaltă un bocet, sfâșiate de reaua purtare a celor de alt neam.⁷ Legate, și în văzul tuturor, erau târâte cu sila până la urcarea în corăbii.⁸ Iar bărbații lor, cu gâtul prins în funii în loc de cununi, în floarea tinereții, în loc de petrecere și veselie tinerească, își petreceau în bocet celelalte zile ale nunții, văzând cum li se cască la picioare lăcașul morților.⁹ Asemenea fiarelor, erau duși cu lanțuri de fier; unii aveau grumazul prins de băncile [văslașilor] de pe corăbii, alții aveau picioarele prinse în obezi de nesfârșit;¹⁰ pe deasupra, erau [închiși] sub o punte zdravănă, pentru ca ochii lor să nu vadă de nicăieri lumină și să fie tratați în tot timpul călătoriei ca niște uneltitori.

¹¹ Când au fost aduși până în locul numit Schedia și călătoria s-a încheiat conform hotărârii regelui, acesta a poruncit ca ei să fie aruncați în

4,3-4 Autorul insistă pe afirmația că iudeii erau în conflict, în primul rând, cu autoritățile statului.

4,6 Vălul femeilor tinere face parte din ținuta nupțială obligatorie. Symbolismul său trimite la episodul pețirii Rebecăi de către Isaac (Gen. 24,65) și este o garanție a virginității miresei.

4,8 Bărbații care se căsătoreau purtau în timpul ceremoniei nupțiale cununi, numite aici στέφν, iar în Is. 61,10, μίτρα, ca simbol al puterii cu care erau învestiți, în căsnicie.

4,11 „Schedia”: localitate din apropierea Alexandriei, importantă în istoria iudaismului din diaspora. Aici și la Fayum au fost descoperite cele mai vechi inscripții care menționează primele case de rugăciune evreiești, celebrele προσευχαί. ♦ „apărați de ziduri”: textul este neclar; unii au înțeles că iudeii nu au fost socotiți vrednici să fie cazați în mod civilizat.

hipodromul din fața orașului, care avea o pistă de alergare foarte lungă și era foarte potrivit ca ei să poată fi priviți atât de cei care veneau în oraș, cât și de cei care plecau din el la țară; și astfel, [iudeii] nu aveau cum să intre în contact cu oștirile [regelui] și nici nu erau socotiți vrednici să fie apărați de ziduri.¹² În timp ce se întâmplau acestea, [regele,] auzind că cei de un neam cu ei din oraș vin deseori pe ascuns, ca să plângă nenorocirea înjositoare a fraților lor,¹³ s-a înfuriat cumplit și a poruncit ca și cu aceștia să se facă întocmai ca și cu ceilalți, fără a lăsa la o parte nimic din pedeapsa lor;¹⁴ a mai poruncit să fie înscrisă toată seminția pe nume [în liste], nu pentru acea trudnică și aspră robie puțin mai înainte pomenită, ci ca să fie supuși la chinurile groaznice pe care le poruncise și apoi să fie omorâți în răstimpul unei singure zile.¹⁵ Înscrierea lor s-a făcut cu aprigă grabă și râvnică sânguință, de la răsăritul soarelui până la apus, și, fără să fi fost încheiată, s-a oprit după patruzeci de zile.

¹⁶ Atunci regele, peste măsură de bucuros, a dat neîncetat ospețe în cinstea tuturor idolilor, laudând, cu mintea rătăcită departe de adevăr și cu gura spurcată, pe cele fără grai care nu pot vorbi și nici veni în ajutor cuiva, iar împotriva Preamarelui Dumnezeu rostind necuviințe.¹⁷ După trecerea timpului mai sus pomenit, scribii i-au dat de știre regelui că nu e cu puțință să se facă înscrierea iudeilor din pricina mulțimii lor nemăsurate;¹⁸ mulți dintre ei se aflau răspândiți în țară, unii încă prin case, iar alții în diferite locuri, astfel încât toți conducătorii Egiptului nu puteau duce la bun sfârșit [însărcinarea].¹⁹ Iar [regele], după ce i-a amenințat mai tare, învinuindu-i că au fost mituiți ca să le pună la cale fuga, în cele din urmă s-a convins limpede cu privire la aceasta²⁰ pentru că [scribii] i-au spus și i-au arătat că se terminaseră și papyrusul și condeiele de scris pe care le foloseau.²¹ Însă aceasta a fost lucrarea providenței de neînvinș, ajutorul venit din cer pentru iudei.

4,12 La Alexandria exista o importantă comunitate iudaică instalată de Ptolemeu Soter într-un cartier rezervat ei; cf. Flavius Iosephus, *AI* 12,1,1; *Bell. Iud.* 2,18,7; Diodor din Sicilia 19,85,4. Cf. J. Méléze Modrzejewski, 1997. ♦ Autorul se referă, probabil, la iudeii care acceptaseră condițiile impuse de suveran și deveniseră cetățeni ai regatului.

4,14 Probabil că se făceau liste pentru a avea evidența tuturor iudeilor; autorul este destul de confuz în povestire.

5¹ Atunci regele l-a chemat pe Hermon, care se îngrijea de elefanți, și, umplându-se de furie și mânie grea și cu totul de neînduplecat, ² a poruncit ca în ziua următoare să le dea de băut din belșug pumni întregi de tămâie în mult vin neamestecat elefanților, care erau în număr de cinci sute și, după ce se vor sălbătici din pricina băuturii nemăsurate, să li se dea drumul asupra iudeilor, ca să-i omoare. ³ După ce a poruncit acestea, s-a dus la ospăț, unde i-a adunat pe prietenii și oștenii cei mai înverșunați dușmani ai iudeilor. ⁴ Hermon, comandantul elefanților, a îndeplinit întocmai porunca. ⁵ Atunci slujitorii însărcinați cu aceasta, ieșind către seară, au început să le lege mâinile nefericiților și au luat și alte măsuri de prevedere în timpul nopții, socotind că acest neam va pieri tot deodată. ⁶ Iudeii, care le păreau păgânilor a fi lipsiți de orice ajutor, fiind strânși din toate părțile în lanțuri ⁷ L-au chemat cu toții, cu strigăt neîncetat și cu lacrimi, pe Domnul Atotputernic, Stăpânitorul a toată puterea, Dumnezeu și Părintele lor milostiv, rugându-L ⁸ să zădărnicească planul nelegiuit urzit împotriva lor și să-i izbăvească printr-o arătare măreață de moartea care era gata la picioarele lor. ⁹ Și rugăciunea lor se ridica neîncetat spre cer.

¹⁰ Iar Hermon, după ce i-a adăpat din plin cu vin și i-a săturat de tămâie pe nemiloșii elefanți, în zorii zilei a venit la curte, ca să-i dea de știre regelui despre acestea. ¹¹ Însă Acela care din veac dăruiește tuturor buna Sa făptură, somnul, după cum vrea, noaptea și ziua, i-a trimis o parte din el și regelui. ¹² Așadar, fiind ținut [regele] de somn dulce și adânc prin lucrarea

5,1 Flavius Iosephus (*Contra Ap.* 2,50-55) îi atribuie lui Ptolemeu al VIII-lea Physkon pogromul cu elefanți beți. După moartea lui Ptolemeu Philometor, Cleopatra a II-a este susținută de revolta evreilor din Alexandria împotriva fratelui ei, asociat la domnie, Ptolemeu Physkon. Mânios, acesta din urmă a încercat să se răzbune pe evrei, călcându-i cu elefanții. În somn, Physkon are o viziune, în urma căreia îi iartă pe evrei. Deși neatestat de o sursă paralelă, episodul persecuției poate să conțină un sâmbure de adevăr, însă paralelismul cu 3Mac. ar indica, după unii comentatori, că cele două relatări (LXX și Flavius Iosephus) s-ar baza pe o poveste populară celebră printre evreeii din diaspora alexandrină. ♦ Elefanții dobândiseră o faimă sinistră în mediile iudaice, legată, cu siguranță, și de atacurile cu acest animal din campania lui Antiochos al IV-lea (cf. 1Mac. 6,30 și urm.).

5,9 3Mac. este o pledoarie pentru eficiența rugăciunii și pentru iminența acțiunii providențiale, invocate explicit (4,21). Nici o rugăciune din carte nu rămâne fără răspuns.

5,11 Somnul (gr. μέρος ύπνου, *litt.* „o parte a somnului”) regelui este unul neobișnuit: e vorba, la primul nivel simbolic, de apatia spirituală în care se găsește deocamdată suveranul egiptean. De aceea, regele se trezește cu greu (cf. 5,15).

Stăpânului, planul lui nelegiuit s-a destrămat grabnic și cugetarea lui nestrămutată a fost zădărnicită cu totul. ¹³ Iudeii, scăpând de ceasul dinainte hotărât, Îl laudau pe Dumnezeu lor cel sfânt și iarăși Îl rugau pe cel ușor de împăcat să le arate trufașilor păgâni tăria mâinii Sale preaputernice. ¹⁴ Pe la jumătatea ceasului al zecelea, dregătorul însărcinat cu chemările, văzând că se adunaseră cei chemați, s-a dus la rege să-l trezească. ¹⁵ Și după ce l-a trezit cu greu, i-a spus că vremea ospățului trecea și i-a vorbit despre acestea. ¹⁶ Regele, luând aminte la el, s-a dus la ospăț și le-a poruncit oaspeților să se așeze în fața lui. ¹⁷ După ce s-a făcut așa, el i-a îndemnat să se veselească și să se desfete, simțindu-se onorați cu atât mai mult în acea parte a ospățului. ¹⁸ Cum sporeau vorbele, regele, chemându-l pe Hermon, l-a întrebat cu amarnică mânie din ce pricină iudeii mai fuseseră lăsați în viață, deși trecuse ziua. ¹⁹ Însă, pentru că Hermon i-a arătat că încă din timpul nopții împlinise până la capăt porunca, și prietenii dădeau mărturie pentru el, ²⁰ regele, cuprins de o cruzime mai rea decât a lui Phalaris, a spus că îi iartă pentru somnul din acea zi, dar a doua zi „negreșit să-i pregătești în același fel pe elefanți spre pieirea nelegiuiților iudei”. ²¹ După ce regele a spus acestea, toți cei de față l-au laudat și cu veselie au plecat fiecare la casele lor. ²² În acea noapte au folosit timpul nu atât spre somn, cât spre a urzi tot felul de batjocuri împotriva celor pe care îi socoteau niște nenorociți.

²³ Abia cântase cocoșul în zori, că Hermon, care pregătise fiarele, le-a mânat în curtea mare înconjurată de coloane. ²⁴ Mulțimea din oraș se adunase la acea privesște jalnică, așteptând cu nerăbdare dimineața. ²⁵ Iar iudeii, cu ultima suflare, căci se terminase timpul, implorau cu multe lacrimi și cu bocete de jale [și,] întinzându-și mâinile spre cer, se rugau Preamarelui Dumnezeu să-i ajute din nou fără întârziere. ²⁶ Soarele nu-și răspândise încă razele, iar regele își primea prietenii, când Hermon, stând alături, l-a poftit să iasă, arătându-i că ce-a dorit regele este pregătit. ²⁷ Însă acesta, primind vestea și uluit de neobișnuita [chemare] să iasă afară, deoarece ajunsese stăpânit de o totală neștiință, a întrebat pentru ce au împlinit ei aceasta cu atâta grabă. ²⁸ Era însă lucrarea Dumnezeului atotstăpânitor, care a făcut ca mintea lui să uite planurile pe care le făcuse mai înainte. ²⁹ Hermon și toți

5,14 „să-l trezească”: *litt.* „să-l împungă/zgâlțâie”.

5,20 „Phalaris”, tiran al cetății Acragas din Italia (azi Agrigento), din sec. al VI-lea î.H., renumit pentru cruzimea sa: legenda spune că își frigea de vii dușmanii într-un taur de bronz.

prietenii i-au spus: „Fiarele și oștile sunt pregătite, o, rege, după cum ai poruncit cu strășnicie.”³⁰ Atunci [regele], umplându-se de grea mânie la vorbele rostite, deoarece providența lui Dumnezeu îi împrăștiase tot gândul, privindu-l țintă, a spus amenințător:³¹ „Oricâți părinți sau prunci ar fi de față, pe aceștia i-aș pregăti ca ospăț îmbelșugat fiarelor în locul iudeilor nevinovați, care mi-au arătat în chip deosebit, mie și părinților mei, o credință nestrămutată și întregă.”³² Și dacă nu m-ar opri dragostea care ne leagă, fiindcă am crescut împreună, precum și demnitățile tale, ți-aș lua viața în locul acestora.”³³ Când Hermon a primit o amenințare atât de neașteptată și primejdioasă, privirea și chipul i-au înghețat.³⁴ Iar prietenii au plecat abătuți și celor adunați li s-a dat drumul să meargă fiecare la treaba sa.³⁵ Auzind iudeii cele cu privire la rege, L-au preamărit pe Dumnezeul care li se arătase, pe Stăpânul Împărat al împăraților, care îi ajutase și acum.

³⁶ Regele a dat iarăși ospăț după aceleași rânduieli și i-a îndemnat la veselie.³⁷ Și, chemându-l la sine pe Hermon, i-a spus amenințător: „De câte ori trebuie să-ți poruncesc aceleași lucruri, nevolnice?”³⁸ Pregătește elefanții chiar acum, ca să-i nimicească pe iudei mâine.”³⁹ Rudele sale, care erau de față la ospăț, minunându-se de nestatornicia gândului [regelui], au spus:⁴⁰ „O, rege, cât timp mai vrei să ne pui la încercare ca pe niște oameni lipsiți de minte? Iată, acum este a treia oară când poruncești nimicirea lor și, din nou, când porunca este pe punctul să se împlinească, te răzgândești și-ți iei înapoi cele poruncite.”⁴¹ De aceea orașul este tulburat de așteptare și, din pricina mulțimilor adunate, e mereu în primejdie de a fi jefuit.”⁴² Atunci regele, asemenea lui Phalaris în toate și plin de nebunie, nedându-și seama în nici un fel că șovăieile sufletului lui fuseseră numai spre ocrotirea iudeilor, s-a jurat cu jurământ tare și nefolositor hotărând că-i va trimite pe aceștia de îndată în lăcașul morților, striviți de genunchii și picioarele fiarelor;⁴³ [și a mai spus că] va porni război împotriva Iudeii și o va face în scurtă vreme una cu pământul, [trecând-o] prin foc și sulită, „iar templul lor, în care nu putem intra, curând îl vom arde până în temelii și vom face un pustiu veșnic pentru cei care aduc jertfe acolo.”⁴⁴ Atunci prietenii și rudele

5,34 „celor adunați”: mulțimea care se strânsese pentru a privi.

5,42 Jurământul lui Ptolemeu este inutil, pentru că se opune voinței providențiale de neabătut. De altfel, capitolul este construit pe opoziția structurală, exprimată în termeni apropiați filozofiei stoice: rațiune divină, providență (λόγος, πρόνοια) și, respectiv, inutilitate, lipsă de rațiune (ἀλογιστία).

[regelui] au plecat bucuroși și, cu încredere, au început să așeze oștile în cele mai potrivite locuri ale orașului, spre pază. ⁴⁵ Comandantul elefanților i-a adus aproape, ca să zic așa, în stare de nebunie, după ce le-a dat fiarelor băuturi cu multe mirodenii și vin amestecat cu tămâie și a pus pe ele lucruri înspăimântătoare; ⁴⁶ în zori, când orașul se umpluse de popor nenumărat mergând spre hipodrom, comandantul elefanților s-a dus la curte și l-a poftit pe rege la cele pregătite. ⁴⁷ Iar acela, cu mintea sa nelegiuită plină de grea furie, a pornit cu toată forța împreună cu fiarele, vrând, cu inimă de piatră, să vadă cu ochii lui jalnica și nefericita pieire a celor mai înainte amintiți. ⁴⁸ Iudeii, când au văzut praful [stărnit de] elefanții alergând pe poartă și de oastea înarmată care-i urma și de pașii mulțimii, și când au mai și auzit zgomotul asurzitor, ⁴⁹ socotind că le-a sosit clipa din urmă a vieții și sfârșitul celei mai jalnice așteptări, s-au pus pe plâns și pe bocet; și se sărutau unii pe alții și cădeau în brațele rudelor, părinți în brațele copiilor, mame în brațele fetelor; altele, care aveau copii sugari, storceau pentru ei laptele de pe urmă. ⁵⁰ Dar, cugetând la ajutoarele care le veniseră mai înainte din cer, toți, deodată, s-au aruncat la pământ și, smulgându-și copiii de la sân, ⁵¹ au strigat cu glas mare către Stăpânul a toată puterea, rugându-L să se milosti-vească de ei și să li se arate acum când ei se află la porțile lăcașului morților.

6¹ Un anume Eleazar, bărbat de seamă între preoții țării, ajuns la vârsta bătrâneții și împodobit cu virtute în viața sa, oprindu-i pe bătrânii din jurul său să mai strige către Dumnezeu cel sfânt, s-a rugat astfel: ² „Împărate mare întru putere, preaînalt, atotputernic Dumnezeu, care cârmuiești întru îndurări toată făptura, ³ privește spre seminția lui Avraam, către copiii sfințitului Iacob, către poporul moștenirii Tale sfinte, care acum, străin în țară străină, pierе pe nedrept, Părinte. ⁴ Tu pe Faraon, regele de odinioară al acestui Egipt, cu numeroasele lui care de luptă, ce se înălțase cu îndrăzneală nelegiuită și cu limbă răsunătoare, l-ai dat picirii cu oastea lui trufașă,

5,47 „a celor... amintiți”: a celor trecuți în listele mai sus menționate; cf. 4,14-15.

6,1 Unii au făcut apropieri între acest Eleazar și cel din 2Mac. 6,18. Ambii eroi sunt bătrâni respectabili, virtuoși, plini de înțelepciune și evlavie. Aceste asemănări se datorează mai degrabă unui *topos* al imaginarului evreiesc din diaspora, decât coincidenței între eroul din 2Mac. și cel din 3Mac.

6,2 Eleazar reia rugăciunea de tip istoric, pe care a început-o Simon în 3Mac. 2,4-7.

6,4 Cf. Ex. 14,21-28.

înecați în apele mării, și ai luminat cu lumina milei Tale neamul lui Israel. ⁵ Tu pe Sennacherim, care se fălea cu oștile sale nenumărate, regele apăsător al asirienilor, care-și supusese cu sulita tot pământul și se ridica împotriva sfintei Tale cetăți, grăind vorbe trufașe, lăudăroase și greu de îndurat, l-ai doborât și Ți-ai arătat puterea Ta multor neamuri. ⁶ Tu pentru cei trei prieteni, care, în Babilonia, și-au dat de bună voie viața pradă focului, spre a nu se închină idolilor deșertei, ai răcorit cu rouă cuptorul [fierbinte], de până și părul le-a rămas neatins, iar flăcările le-ai îndreptat asupra dușmanilor. ⁷ Tu pe Daniel, care, prin urzilele pizmei, fusese aruncat în groapa cu lei, spre a fi hrană fiarelor, l-ai scos la lumină nevătămat. ⁸ Tu, Părinte, privind la Iona, care se topea în pântecul chitului trăitor în mare, l-ai înfățișat nevătămat tuturor alor săi. ⁹ Și acum, Tu, care urăști trufia, preamiloștive, ocrotitorul a toate, arată-Te fără întârziere celor din neamul lui Israel, care acum sunt batjocoriți de spurcatele, nelegiuitele neamuri păgâne. ¹⁰ Iar dacă viața noastră, din pricina înstrăinării, a fost pătată de impietate, scapă-ne acum de mâna dușmanilor și apoi, Doamne, dă-ne nouă moartea pe care o crezi de cuviință. ¹¹ Ca nu cumva cei ce cugetă deșertăciuni să se laude cu lucruri deșarte, pentru pieirea celor iubiți de Tine, zicând: «Dumnezeul lor n-a putut să-i izbăvească.» ¹² Iar Tu, care ai toată puterea și stăpânirea, Veșnicule, privește: miluiește-ne pe noi, care suntem dați pieirii ca niște uneltitori, din pricina neobrăzării prostești a unor nelegiuiți. ¹³ Să se încovoie astăzi păgânii, înpăimântați de puterea Ta de neclintit, o, Tu cel slăvit, care ai putere să mântuiești neamul lui Iacob. ¹⁴ Ție Ți se roagă toată mulțimea pruncilor și părinții lor, cu lacrimi. ¹⁵ Să fie vădit pentru toți păgânii că Tu ești cu noi, Doamne, și nu Ți-ai întors fața de la noi, ci, precum ai spus: «Nici fiind [ei] în țara dușmanilor nu i-am trecut cu vederea». Împlinește aceasta, Doamne!”

6,5 Cf. 4Rg. 18,13-19,37.

6,6 „cei trei prieteni”: este vorba de Anania, Azaria și Misail; cf. Dan. 3. Aluzia la cei trei tineri din Dan. 3 este foarte importantă pentru datarea 3Mac. Dacă autorul 3Mac. se referă într-adevăr la Dan. 3, 3Mac. nu poate fi datată înainte de 165 î.H. Unii comentatori (*The Oxford Bible Commentary*, p. 774) îndeamnă la prudență în a stabili dependența totală a 3Mac. de Dan. Argumentul tare al acestei avertizări constă în varietatea și complexitatea textuală a corpusului Daniel.

6,7 Cf. Dan. 6.

6,11 „cugetă deșertăciuni... lucruri deșarte”: adesea, în Biblie, termenul se referă la idoli (cf. de ex. Lev. 17,7; 2Par. 11,15).

¹⁶ Chiar când Eleazar își încheia rugăciunea, regele împreună cu fiarele și în nechezatul [cailor] oștirii ajungeau la hipodrom. ¹⁷ Și când au văzut iudeii aceasta, au strigat cu putere către cer, încât și văile vecine au răsunat, umplând de nestăvilită spaimă întreaga oștire. ¹⁸ Atunci preaslăvitul, atotputernicul și adevăratul Dumnezeu, arătându-Și fața sfântă, a deschis porțile cerului, de unde au coborât doi îngeri înfricoșători la vedere care s-au arătat tuturor, în afară de iudei; ¹⁹ s-au așezat în fața oștirii dușmanilor, pe care au umplut-o de tulburare și de spaimă și au legat-o cu obezi de neclintit. ²⁰ Și trupul regelui a fost cuprins de fiori, încât a uitat de îndrăzneala greii lui mâinii. ²¹ Iar fiarele s-au întors spre oștile care veneau din urmă, le-au călcat și le-au ucis.

²² Atunci mânia regelui s-a preschimbât în jale și lacrimi pentru cele pe care le plănuiise înainte. ²³ Căci, auzind strigătul și văzându-i pe toți doborâți la pământ spre pieire, a plâns cu mânie și i-a amenințat pe prieteni spunând: ²⁴ „Cârmuiți rău și i-ați întrecut în cruzime pe tirani, iar mie, binefăcătorului vostru, urziți să-mi luați puterea și viața, punând la cale pe ascuns lucruri care nu sunt de folos regatului. ²⁵ Cine i-a adunat aici, scoțându-l pe fiecare din casa lui fără socoteală, pe cei care ne-au apărat cu credință fortărețele țării? ²⁶ Cine i-a împresurat, în chip nelegiuit, cu chinuri pe acești oameni care de la început [și-au dovedit] bunăvoința față de noi, deosebindu-se în toate de celelalte neamuri, și care au primit să înfrunte foarte adesea cele mai rele primejdii din partea oamenilor? ²⁷ Dezlegați, dezlegați aceste legături

6,18 Îngerii, în ipostază războinică și înfricoșătoare, pot indica, de asemenea, legătura, măcar ideatică, cu Dan., apocalipsa canonică veterotestamentară care conține angelologia cea mai detaliată în epoca postexilică.

6,21 Aceeași „rezolvare” o dă și Flavius Iosephus, în *Contra Ap.* II,53. Animalele se întorc împotriva celor care le mână.

6,22 Lacrimile sunt indiciul convertirii depline a suveranului. Dacă în episodul „nebnicii” din 3Mac. 5,31-32, regele suferă de o mânie îndreptată împotriva tuturor, aici se convertește cu totul. Mânia, scădere morală în etica stoică, îl caracterizează în mod specific pe Ptolemeu înainte de convertire.

6,25 Autorul îi pregătește pe cititori pentru decretul de eliberare al lui Ptolemeu. Regele recunoaște contribuția indispensabilă a iudeilor la viața regatului și insistă aici asupra sprijinului militar. Evreii soldați din Egipt se împărțeau în două categorii: soldați-coloni, recrutați din rândul foștilor mercenari, care apărau granițele regatului și primeau, în schimb, o bucată de pământ, și mercenari activi, călăreți și pedestrași, care puteau accede la grade superioare atât în armata regulată, cât și în forțele auxiliare (Hegermann, H., pp. 164-165).

6,27 „Spre casele lor” din Egipt. Iudeii din diaspora, deși legați spiritual de Ierusalim, nu își doresc să se întoarcă în Palestina (cf. 3Mac. 6,36 nota).

nedrepte! Trimiteti-i în pace spre casele lor și cereți-le iertare pentru cele făcute mai înainte.²⁸ Eliberați-i pe fiii atotputernicului, cerescului și viului Dumnezeu, cel care, de la strămoșii noștri și până acum, dă, fără piedică, bună așezare, cu slavă, treburilor noastre.”²⁹ Astfel a vorbit; iar ei, dezlegați într-o clipă, au început să-L binecuvânteze pe Dumnezeul lor sfânt și mântuitor, fiindcă tocmai scăpaseră de moarte.

³⁰ Întors în oraș, regele l-a chemat pe vistiernic și i-a poruncit să le dea iudeilor vinul și celelalte lucruri de trebuință pentru o petrecere de șapte zile și a poruncit ca în locul în care credeau că-și vor afla pieirea, acolo să-și prăznuiască izbăvirea cu toată veselia.³¹ Atunci, cei care mai înainte fuseseră batjocoriți și aproape de lăcașul morților, ba chiar unii păsiseră într-acolo, au avut parte, în loc de o moarte amară și jalnică, de o petrecere de izbăvire, iar locul ales pentru doborârea și mormântul lor l-au orânduit plini de bucurie pentru ospăț.³² Și, punând capăt melodiei pline de jale a bocetelor, au pornit cântarea strămoșească, proslăvindu-L pe Dumnezeu, izbăvitorul și făcătorul de minuni; alungând orice plângere și vaiet, au pornit a dăntui cu veselie [plină de] pace.³³ Tot astfel și regele, rânduind un mare ospăț pentru cele întâmplute, neconținut înălța cu multă măreție laudă și mulțumire spre cer, pentru izbăvirea neașteptată care se făcuse.³⁴ Iar cei care mai înainte îi dădeau [pe iudei] pieirii și hrană păsărilor și-i înscriaseră cu bucurie pe liste, suspinau învăluți în rușine, stingându-și fără slavă îndrăzneala lor înflăcărată.³⁵ Iar iudeii, cum am spus mai înainte, prinzându-se cu desfătare în dansul mai înainte pomenit, petreceau în cântări vesele de laudă și în psalmi.³⁶ Hotărând o rânduială de obște cu privire la acestea, cât timp vor fi în țară străină, din generație în generație, au statornicit să se țină zilele mai sus amintite ca zile de sărbătoare, nu de dragul băuturii și din lăcomie, ci pentru izbăvirea care le venise de la Dumnezeu.

³⁷ Apoi, s-au dus la rege să-i ceară îngăduința de a pleca fiecare la ale sale.

³⁸ Înscrierea lor pe liste durase din ziua a douăzeci și cincea a lunii Pahon și până în ziua a patra a lunii Epiphi, adică patruzeci de zile, iaruciderea lor

6,36 „cât timp vor fi în țară străină”: gr. ἐπὶ πάσαν παροικίαν αὐτῶν. Sărbătoarea pe care iudeii o țin din acest moment este una specifică vieții din diaspora. În mod voalat, autorul pune acest eveniment sub semnul provizoratului, în spiritul promisiunii din Lev. 26,42. Egiptul nu poate fi decât o παροικία pentru evreii postexilici, așa cum a fost și pentru strămoșii lor de dinainte de Moise. Chiar dacă aluzia la întoarcerea finală în Palestina, o temă larg răspândită în diaspora alexandrină, există în text, ea este foarte vagă și trecută repede cu vederea.

trebuia să se petreacă din ziua a cincea și până în ziua a șaptea a lunii Epiphi, adică în trei zile; ³⁹ în aceste zile, Stăpânul a toate, arătându-și cu mare slavă milostivirea, i-a scăpat pe toți deodată nevătâmați. ⁴⁰ Și ei au petrecut pe socoteala regelui până în a paisprezecea zi, după care au cerut să li se îngăduie să plece. ⁴¹ Regele, laudându-i pe toți, a scris pentru ei scrisoarea de mai jos către mai-marii fiecărui oraș, arătându-și grija cu generozitate:

7 ¹ „Regele Ptolemeu Philopator, tuturor conducătorilor din Egipt și tuturor celor aflați în dregătorii, bucurie și sănătate! ² Sănătoși suntem și noi, și copiii noștri, pentru că Dumnezeu cel mare ne îndreaptă treburile așa cum am dorit. ³ Unii dintre prietenii noștri ne-au îndemnat cu răutate prea adesea să-i adunăm la un loc pe toți iudeii din regat și să-i pedepsim cu chinuri nemaivăzute, ca pe niște răzvrățiți; ⁴ ne spuneau că niciodată nu va fi bună așezare în treburile noastre din pricina urii iudeilor împotriva tuturor [celorlalte] neamuri, până când nu se va săvârși aceasta. ⁵ Ba chiar, aducându-i cu batjocuri legați ca pe niște robi, și, mai mult, ca pe niște uneltitori, fără nici o cercetare și judecată, s-au apucat să-iucidă cuprinși de o cruzime mai sălbatică decât obiceiul sciților. ⁶ Pentru aceasta noi i-am amenințat cu asprime, dar, cu bunăvoința pe care o avem față de toți oamenii, cu greu le-am îngăduit să rămână în viață; și, cunoscând că Dumnezeul din

7,2 „Dumnezeu cel mare”: Ptolemeu recunoaște a doua oară, în scris, supremația lui Dumnezeu. Autorul lasă să se înțeleagă că regele se referă la YHWH.

7,4 „...urii iudeilor”: loc comun în literatura antică în scrierile antiiudaice; cf. Tacit, *Hist.* 5 excursul despre iudei în care spune că pe aceștia îi caracterizează *odium generis humani* (vezi și nota la 3,7).

7,5 „fără nici o cercetare și judecată”: execuțiile sumare nu intrau în codul elenistic, fiind un atribut al lumii barbare. ♦ „obiceiul sciților”: loc comun în literatura greco-romană: sciții aveau reputația de a fi un *summum* de necivilizație.

7,6 Unii comentatori au făcut apropierea între 3Mac. și *Scrisoarea lui Pseudo-Aristeas*. Primul argument al acestei apropieri constă în faptul că Ptolemeu recunoaște ocrotirea pe care Dumnezeu le-o acordă evreilor (*Pseudo-Aristeas* 16;19;37). Apoi, ambele cărți pun în evidență frumusețea și inviolabilitatea Templului din Ierusalim, conțin scrisori oficiale și acordă importanță unui anume preot învățat Eleazar (*Pseudo-Aristeas* 22; 29; 33; 41). La acestea se adaugă și argumente de ordin stilistic, în primul rând legate de folosirea în scris a documentelor oficiale. Coroborarea textului (3Mac. și *Pseudo-Aristeas*) cu papirii egipteni certifică faptul că operele în cauză au fost compuse în perioada ptolemaică târzie (cf. Delcor, M., *op. cit.*, p. 495).

cer îi ocrotește în siguranță pe iudei ca un părinte pe fiii săi, venindu-le în ajutor în toate, ⁷ și ținând seama de bunăvoința lor prietenească statornică față de noi și față de strămoșii noștri, i-am dezlegat pe bună dreptate de toată învinuirea, de orice fel ar fi ⁸ și am poruncit ca fiecare să se întoarcă într-ale sale de oriunde ar fi și nimeni să nu le facă vreun rău și nici să nu-i ocărăscă cu privire la cele care li s-au întâmplat fără socotință. ⁹ Căci să știți bine că, dacă le vom face vreun rău sau dacă îi vom ocări în vreun fel, vom avea drept potrivnic nu un om, ci pe [Însuși] Dumnezeu cel Preaînalt, Stăpânitor a toată puterea, care se va răzbuna pe noi negreșit, fără puțință de scăpare. Fiți sănătoși!”

¹⁰ Luând scrisoarea, [iudeii] nu s-au grăbit pe dată să plece, ci l-au rugat pe rege ca aceia din neamul iudeilor care s-au lepădat de bunăvoie de Dumnezeu cel sfânt și de legea lui Dumnezeu să primească prin ei pedeapsa cuvenită, ¹¹ spunând că aceia care, de dragul pântecelui, s-au lepădat de poruncile dumnezeiești nu vor fi vreodată cu gând bun nici pentru treburile regelui. ¹² [Regele,] recunoscând că ei spun adevărul și încuviințând, le-a dat deplină putere ca pe cei care au încălcat legea lui Dumnezeu să-i dea pieirii în orice loc din regatul său, cu îndrăzneală, fără [să aibă nevoie de] vreo autoritate sau cercetare a regelui. ¹³ Atunci, după ce au făcut urările cuvenite, preoții și poporul întreg au plecat cu bucurie și strigând: „Aleluia.” ¹⁴ Astfel pe oricine le ieșea în cale dintre cei din neamul lor care se pângărise îl pedepseau și îl dădeau pieirii în chip pilduitor. ¹⁵ În aceea zi au omorât mai mult de trei sute de oameni și au petrecut în bucurie ziua aceea, deoarece ei ucisese rășe pângăriți. ¹⁶ Iar ei însuși, care rămăseseră până la moarte credincioși lui Dumnezeu și dobândiseră bucuria deplinei izbăviri, au plecat din oraș încununați cu tot felul de flori frumos mirositoare, cu strigăte de bucurie și cu cântări de laudă și imnuri melodioase, aducându-I mulțumire Dumnezeului părinților lor, veșnicul izbăvitor al lui Israel.

7,9 Ptolemeu numește aceleași atribute divine invocate de însoțitorii lui Ptolemeu la Templu în 3Mac. 1,27 și de Simon în 2,2-3. Dumnezeu este stăpânul a toată puterea (războinic) și preaînalt (ὕψιστος – termen predilect în scrierile postexilice).

7,14 3Mac. urmează același scenariu ca Ester 9: după redactarea decretului regal, evreii îșiucid prigonitorii. Numărul morților din 3Mac. este însă mult mai mic. Autorul 3Mac. adaugă, spre deosebire de cel al Cărții Esterei, și scopul masacrului: spre a fi pildă pentru dușmani.

¹⁷ Și, ajungând la Ptolemais, cea numită, datorită înfățișării locului „pur-tătoarea de trandafiri”, unde flota îi aștepta, după voința tuturor, de șapte zile, ¹⁸ au făcut acolo un ospăț în cinstea izbăvirii lor, deoarece regele în mărinimia lui le dăduse toate cele de trebuință pentru călătorie fiecăruia până la casa lui. ¹⁹ După ce au ajuns la țărâm cu pace, în cuvenitele cântări de mulțumire, au hotărât ca tot astfel și acolo să se țină acele zile ca zile de bucurie, cât timp aveau să locuiască printre străini. ²⁰ Și, [înscriindu-le] ca sfinte pe o stelă și rânduind loc de rugăciune acolo unde fusese ospățul, s-au întors fiecare la ale sale, sănătoși, liberi, nespuse de veseli, feriți [de primejdie] pe pământ, pe mare și pe fluviu, datorită scrisorii regelui; ²¹ și, deoarece câștigaseră mult mai multă putere decât înainte față de dușmani, ei se bucurau de cinste și erau temuți și nici unul n-a mai fost tulburat de nimeni în avutul său. ²² Și toți și-au dobândit bunurile după înscrisuri, așa încât oricine avea lucruri [luate de la ei] cu mare frică le dădea înapoi: astfel, Preamarele Dumnezeu a săvârșit pe deplin fapte mărețe pentru izbăvirea lor. ²³ Binecuvântat fie Eliberatorul lui Israel întru toți vecii! Amin.

7,17 Ptolemais era numele pe care, în perioada elenistică, l-a avut portul Ako (LXX Accho, Jud. 1,31), situat în partea nordică a golfului Akra, la 12 km de Capul Carmel. În perioada veterotestamentară era singurul port natural de pe coasta sudică a Feniciei și un punct-cheie în comerțul mediteranean pentru Israel. Atestat deja în așa-numitele „texte ale blestemelor” (sec. al XVIII-lea î.H.) și, mai târziu, în listele topografice din sec. al XV-lea î.H., portul a jucat un rol important în perioada elenistică și este menționat în Faptele Apostolilor 21,7, când devenise colonie romană. După perioada romană, portul și-a recăpătat numele Akra.

4 MACABEI

4 Macabei*

1¹ Vrând să arăt o problemă de înaltă filozofie, și anume dacă rațiunea pioasă este stăpânitoare a pasiunilor, v-aș sfătui pe bună dreptate să luați aminte cu sârguință la [această] filozofie.² Căci problema este în toate

* Cu privire la „canonicitatea” acestei scrieri, merită amintit „Cuvântul înainte” din Biblia de la Blaj: „Cartea aceasta, carea să zice a lui Iosip [Iosif], pentru că de Iosip Flavie [Iosephus Flavius] ar fi scrisă, nici S. S. Părinți nu o cunosc dumnezeiască, nici în toate bibliile grecești să află, nici în canonul cărților jidovești, nici în bibliile latinești nu easte, pentru aceea nici întru această biblie nu am voit de nou a o tălmăci, ci, precum să află în bibliia cea veachie românească o am lăsat și numai pentru aceea o am pus aici, că s-au aflat în cea veachie românească, amintrilea, loc întră cărțile Sfintei Scripturi nu poate să aibă.”

1,1 „de înaltă filozofie”, gr. φιλοσοφία: superlativ întâlnit pentru prima oară la Platon, *Rep.* 6,498a. ♦ „rațiunea pioasă este stăpânitoare a pasiunilor”: propoziția rezumă teza întregii cărți și este repetată cu mici variațiuni stilistice în 4Mac. 1,7.9.13.19.30; 2,6.24; 6,31; 7,16; 13,1; 16,1; 18,2. Dezvoltarea maximă a acestui mod de a gândi aparține stoicismului. Prin urmare, „filozofia” desemnează aici în mod special doctrina stoică, pe care iudaismul încearcă să și-o aproprieze pentru a legitima, în lumea elenistică și în fața auditoriului, alcătuit din evrei elenizați, familiarizați cu filozofia greacă, partea a doua a cărții, „panegiricul martirilor”. ♦ „rațiunea pioasă”, gr. ὁ εὐσεβῆς λογισμός: autorul nu face distincția între rațiunea pură și credința revelată. De aceea A. Dupont-Sommer consideră că adjectivul, greu traductibil, εὐσεβῆς nu joacă, în expresie, doar un simplu rol de epitet ornant, ci introduce o nuanță esențială conceptului de „rațiune”, definitorie pentru religiozitatea iudaică. La Philon, λογισμός este „dușmanul, prin natură, al pasiunilor” (*Abr.* 256). ♦ Prezența, în original, a pronumelui personal de persoana a II-a plural a servit ca argument *forte* susținătorilor tezei conform căreia 4Mac. ar fi fost un discurs propriu-zis, citit în sinagogă la un anumit moment.

1,2 Elogiul virtuții și al înțelepciunii este un *topos* al filozofiei greco-romane și un subiect predilect pentru dezvoltări retorice, mai ales sub influență stoică. În context, elogiul virtuții echivalează cu elogiul funebru al celor morți în numele virtuții, adică al martirilor (*cf.* 1,10). ♦ „științei”, gr. ἐπιστήμη: în termeni platonicieni, cunoașterea adevărată, opusă lui δόξα. Autorul face aici trecerea de la expunerea teoretică a tezei sale (v. 1), la partea practică a discursului: φρόνησις. ♦ „prudența”, gr. φρόνησις: Socrate folosește conceptul în sens etic inițial, ca „intuire intelectuală a valorilor etice

privințele necesară științei și conține un elogiu al celei mai mari virtuți, adică al prudenței.³ Mai ales dacă rezultă că rațiunea domină nu numai pasiunile care se opun cumpătării, lăcomia și dorințele,⁴ ci că le domină și pe cele care se opun dreptății, cum este răutatea, și pasiunile care se opun curajului: mânia, frica și durerea.⁵ Cum, așadar, ar spune, poate, unii, dacă rațiunea domină pasiunile, ea nu stăpânește și asupra uitării și a neștiinței? Este o obiecție ridicolă.⁶ Căci rațiunea nu domină asupra pasiunilor sale, ci asupra celor contrare dreptății și curajului și cumpătării și ea le domină nu pentru a le elimina, ci pentru a nu fi stăpânită de ele.⁷ Aș putea să vă dovedesc cu multe și diferite [exemple] că rațiunea stăpânește asupra

transcendentale”. În filozofia platoniciană, φρόνησις începe să-și piardă conotațiile etice și devine, în cele din urmă, „contemplare intelectuală a eide-lor” (Peters, F.E., 1993, p. 224). Aristotel o trece în rândul virtuților „dianoetice”, dar, spre deosebire de σοφία, care este „rațiunea speculativă”, φρόνησις se definește ca înțelepciune practică. Cum în epoca elenistică interesul pentru speculația metafizică generală scade, φρόνησις, concept etic primordial, face o carieră fără precedent, devenind „virtutea supremă, virtutea prin excelență”, prima dintre cele patru virtuți cardinale: prudența, cumpătarea, dreptatea și tăria (Reale, G., p. 299).

1,3 „cumpătarea”, gr. σωφροσύνη: la Platon, termenul este legat de tripartiția sufletului și constă în supunerea armonioasă a părților inferioare (θυμοειδές – volitivă și, respectiv, ἐπιθυμητικόν – concupiscentă) față de cea rațională (λογιστικόν). La Aristotel, σωφροσύνη este „linia de mijloc între extremele reprezentate de plăceri și de dureri”, „domeniul ei fiind restrâns la plăcerile trupești” (Peters, F.E., *op. cit.*, p. 254). Stoicii fac din σωφροσύνη una dintre cele patru virtuți de căpetenie, investind-o și cu atributele discernământului. Aici termenul are sensul stoic de „virtute cardinală”. ♦ „lăcomia”, gr. γαστριμαργία: autorul definește termenul în mod negativ, după etica stoică: lăcomia este lipsa de cumpătare. În sens primar, etimologic, ea este „nebulnia stomacului”. Cu această accepțiune este preluată în creștinismul ascetic timpuriu, devenind, pe schema etică preluată din stoicism, unul dintre cele opt păcate capitale. Totuși, pentru călugăr „ea nu înseamnă nesațietate, îndopare cu alimente, ci întrerupere nefirească a postului... Stomacul își iese din țâțâni, nu mai respectă regula abstenenței de teamă să nu care cumva să se îmbolnăvească” (Cristian Bădiliță, în comentariul la Evagrie Ponticul, *Tratatul practic. Gnosticul*, p. 63, Iași, 2003).

1,4 După opinia comentatorilor, versetele 3-4 constituie un adaos ulterior: manuscrisul era deteriorat, ilizibil și atunci copistul a simțit nevoia să completeze lacuna.

1,5-6 Versetele 5 și 6 sunt interpolate; pe de o parte nu are nici un rost să se ridice obiecții încă de la început – este contrar tuturor regulilor –, pe de alta, chestiunea este reluată în termeni identici la 2,24-3,1, ceea ce înseamnă că aici avem un dublet introdus în chip stângaci de copist. ♦ Dreptatea, curajul și cumpătarea sunt trei dintre cele patru virtuți cardinale în doctrina stoică.

pasiunilor,⁸ dar cea mai puternică dovadă mi se pare a fi curajul celor care au murit pentru virtute, Eleazar și cei șapte frați și mama lor.⁹ Aceștia toți, disprețuind suferințele până la moarte, au demonstrat că rațiunea domină pasiunile.¹⁰ Așadar, [privind] la virtuțile lor, îmi stă la îndemână să-i laud pe acești bărbați care în această zi au murit împreună cu mama lor pentru desăvârșire, dar, [privind] la cinstirea [dobândită de ei], i-aș ferici.¹¹ Căci au fost admirați nu numai de toți oamenii pentru curajul și răbdarea lor, ci și de călăii lor; astfel ei au fost cauza prăbușirii tiraniei care le stăpânea neamul, învingându-l pe tiran prin răbdare, încât pământul patriei a fost purificat datorită lor.¹² Dar și despre aceasta voi putea vorbi îndată; acum însă voi începe prin a formula principiile generale, așa cum îmi este obiceiul, apoi voi ajunge la povestea lor, dând slavă Dumnezeului atotînțelept.

¹³ Ne punem, așadar, întrebarea dacă rațiunea domină pasiunile.¹⁴ Trebuie să distingem ce este rațiunea și ce este pasiunea, câte forme de pasiuni există și dacă rațiunea le domină pe toate.¹⁵ Rațiunea este mintea care alege, cu un raționament drept, viața de înțelepciune.¹⁶ Iar înțelepciunea este cunoașterea lucrurilor divine și omenești și a cauzelor acestora.¹⁷ Ea este [însăși] educația întru Lege prin care învățăm lucrurile dumnezeiești cu

1,8 Autorul nu vrea să facă o demonstrație teoretică a tezei, ci să o dovedească prin exemple concrete.

1,10 „desăvârșire”: gr. καλοκάγαθία exprimă un ideal grec prin excelență, cuprinzând în sine desăvârșirea fizică și morală. Cuvântul se întâlnește la Philon din Alexandria, dar, cu excepția lui 4Mac. nu apare în Septuaginta. Apare, în schimb, sintagma καλὸς καὶ ἀγαθός (cf., de ex., Tob 5,14; 2Mac. 15,12).

1,11 Literatura greco-romană abundă în exemple de sacrificiu suprem pentru o idee sau de dominare asupra chinurilor fizice. Autorul cărții 4Mac. introduce un exemplu clasic iudaic în universul cultural greco-roman.

1,15 „raționament drept”, gr. ὀρθὸς λόγος. Autorul mai folosește termenul λόγος cu sensul filozofic de „rațiune, raționament” doar o singură dată (5,35) și atunci în aceeași sintagmă. În această accepțiune este folosit sistematic termenul λογισμός. A. Dupont-Sommer crede că înlocuirea termenului λόγος cu λογισμός se datorează conotațiilor metafizice puternice ale celui dintâi în epoca în care autorul cărții 4Mac. își scria cartea. La Philon, λόγος desemnează rațiunea sau ipostasul divin, intermediar între divinitatea transcendentă și logosul uman. Aici referirea este la rațiunea omenească.

1,16 Definiția înțelepciunii pe care o dă autorul cărții 4Mac. era un loc comun al filozofiei din perioada elenistică și romană (cf. Cicero, *Tusculanae disputationes*, IV,26,57; Philon, *Congr.* 79).

1,17 Înțelepciunea este definită din perspectiva iudaismului purist exprimat și în Sirach 24,23-25. Ea este numai însoțitoarea Legii mozaice.

venerație, iar pe cele omenеști, cu folos.¹⁸ Iar formele înțelepciunii sunt: prudența, dreptatea, curajul și cumpătarea.¹⁹ Cea mai de seamă dintre ele este prudența; datorită ei, rațiunea domină pasiunile.²⁰ Naturile cele mai cuprinzătoare ale pasiunilor sunt două: plăcerea și durerea; fiecare dintre acestea ia naștere atât în trup, cât și în suflet.²¹ Multe sunt și pasiunile care întovărășesc plăcerea și durerea.²² Înaintea plăcerii se află dorința, iar în urma plăcerii, bucuria.²³ Înaintea durerii se află frica, iar în urma durerii, tristețea.²⁴ Mânia însă este o pasiune comună plăcerii și durerii, dacă cineva cugetă la ceea ce i s-a întâmplat.²⁵ În plăcere se află și înclinarea spre rău, fiind, dintre toate, pasiunea cu cele mai multe forme:²⁶ ale sufletului – lăudăroșenia, lăcomia de bani, dorința de glorie, dorința de ceartă, invidia;²⁷ ale trupului – voracitatea, lăcomia, ghiftuirea de unul singur.²⁸ Așadar,

1,18 Se revine la clasificarea stoică a virtuților. Trecerea de la un sistem de referință filozofic la celălalt (de la cel iudaic la cel elenistic) trimite la convingerea autorilor evrei din diaspora că filozofii greci își trăgeau înțelepciunea din învățătura lui Moise.

1,20 Clasificarea pasiunilor în cele două categorii esențiale, durerea și plăcerea, este de proveniență aristotelică. ♦ Dualismul trup-suflet afirmat în acest context este de inspirație filozofică platoniciană, nu teologică mozaică.

1,21-23 Cele șase pasiuni/patimi opuse rațiunii sunt: plăcerea, durerea, dorința, bucuria, frica și tristețea. A. Dupont-Sommer crede că, în gândirea autorului 4Mac., plăcerea și bucuria, pe de o parte, și durerea și tristețea, pe de alta, sunt sinonime. În acest caz, cele șase pasiuni s-ar reduce la patru: dorință, frică, plăcere (sau bucurie), durere (sau tristețe). Or, acestea sunt cele patru tipuri de pasiuni după clasificarea stoică. Prin urmare, 4Mac. ar reprezenta „un amalgam straniu de doctrine aristotelice și stoice” (Dupont-Sommer, A., p. 51).

1,24 Mânia este o subspecie a uneia dintre cele patru pasiuni clasificate de stoici, și anume, dorința. Seneca propune definiția mâniei ca „dorința de pedepsire a unei nedreptăți”, definiție care, îmbogățită cu lecția creștină a iertării, va face carieră la Părinții Bisericii. Ieșind din ordinea naturală (i.e. rațională) a lucrurilor, mânia este un rău sigur ce trebuie eradicat complet din ființa umană, prin practicarea virtuții, care, după cum am văzut, se ridică deasupra oricărei nedreptăți. Aderența fatidică pe care pasiunea aceasta o are la spirit nu este însă una instintivă. ♦ Finalul frazei este imposibil de restabilit, întrucât textul este alterat.

1,25 „înclinarea spre rău”: gr. ἡ κακότης διόθεσις. Autorul are în minte conceptul ebraic *yefer hāra'*, „instinct rău, pornire rea”, pe care îl combină însă cu concepția greacă, de proveniență cinică, conform căreia plăcerea era sursa tuturor viciilor (Dupont-Sommer, A., p. 52).

1,28-29 Autorul nu propune eradicarea pasiunilor (nici asceza creștină nu o cerea în mod explicit), ci temperarea, echilibrarea lor, în spiritul ataraxiei stoice. Revine aici explicit dualismul trup-suflet.

plăcerea și durerea fiind ca două plante [care cresc] din trup și din suflet, multe sunt mlădițele acestor plante.²⁹ Rațiunea, care este grădinarul universal, pe amândouă le plivește, le curăță, le leagă, le udă și le stropește în toate felurile, [și astfel] domesticește desișul obiceiurilor și al pasiunilor.³⁰ Într-adevăr, rațiunea este conducătoarea virtuților și stăpâna pasiunilor.

Priviți, așadar, mai întâi că rațiunea este stăpâna pasiunilor prin lucrarea de înfrânare [pe care o săvârșește] cumpătarea.³¹ Așadar, cumpătarea este stăpânirea dorințelor;³² iar dintre dorințe, unele sunt ale sufletului, altele, ale trupului; e limpede că rațiunea le domină pe amândouă.³³ Căci altfel, cum se face că, atunci când suntem atrași de mâncăruri oprite, ne abatem de la plăcerea ce vine de la ele? Oare nu pentru că rațiunea are puterea să stăpânească peste atracții? Eu așa cred.³⁴ Așadar, când dorim [să mâncăm] un pește, o pasăre, un animal sau orice fel de mâncare interzisă nouă de lege, ne abținem datorită dominației rațiunii.³⁵ Pasiunile atracțiilor sunt înfrânate, fiind ținute în loc de mintea cumpătată și toate mișcărilor trupului sunt domolite de rațiune.

2¹ Și ce e de mirare dacă dorințele sufletului de a fi împreună cu frumusețea ajung să nu mai aibă putere?² Căci pentru aceasta este lăudat cumpătatul Iosif: că prin gândire și-a stăpânit pofta.³ Într-adevăr, deși era tânăr și în floarea vârstei pentru împreunare, el a stăvilat prin rațiune imboldul pasiunilor.⁴ Dar rațiunea se arată stăpână nu numai peste imboldul poftii, ci peste orice dorință.⁵ Într-adevăr, Legea spune: „Să nu

1,29 „obiceiurilor și al pasiunilor”, gr. τῶν ἥθων καὶ τῶν πάθων: formula, reluată în 2,21, este curentă în filozofia greacă, cf., de pildă, Aristotel, *Poetica* 1,6. ♦ Metaforele horticole nu sunt o caracteristică a literaturii grecești, ci a celei orientale. ♦ „desișul”: gr. ὄλη înseamnă și „pădure”, și „materie”. Am considerat mai potrivită continuarea metaforei vegetale.

1,33 Încercarea de armonizare a filozofiei grecești cu prescripțiile Legii mozaice transpare aici mai limpede decât oriunde în text.

1,34 Pentru interdicțiile alimentare impuse de Lege, cf. Lev. 11,1-31; Deut. 14,1-10.

2,1 „de a fi împreună”: ideea este reluată, cu o expresie mai directă, la 4Mac. 2,3. Dupont-Sommer presupune că e vorba de glose introduse ulterior în text.

2,2-3 „Iosif”: cf. Gen. 39. ♦ „a stăvilat”: autorul 4Mac. nu propune extirparea pasiunilor prin rațiune, ci stăvilirea lor, ținerea lor în frâu. Omul nu poate extirpa însușirile pe care Dumnezeu însuși le-a sădit în ființa sa (cf. 2,21). ♦ Metafora rațiunii ca grădinar al sufletului apare dezvoltată și la Pilon în *Legum allegoriae* I,47. Ea va fi preluată de Grigore Taumaturgul în celebrul *Discurs de mulțumire lui Origen*.

2,5 Cf. Ex. 20,17.

dorești femeia aproapei tău și nici cele ce sunt ale aproapei tău.”
⁶ Așadar, deoarece Legea ne spune să nu dorim, cu atât mai mult v-aș [putea] convinge că rațiunea poate stăpâni dorințele.

La fel este și cu pasiunile care se opun dreptății. ⁷ Altfel, cum s-ar putea schimba prin educație unul care de obicei se ghiftuiește de unul singur, sau e lacom, sau bețiv, dacă n-ar fi limpede că rațiunea e stăpână peste pasiuni?
⁸ Așadar, de îndată ce se călăuzește cineva după Lege, atunci, chiar dacă este lacom de bani, își va stăpâni felul de a fi dând cu împrumut fără dobândă celor nevoiași și ștergând datoria în cel de-al șaptelea an; ⁹ chiar dacă cineva este zgârcit, el este stăpânit de Lege prin rațiune, așa încât nu mai adună pe câmp spicele neculese și nu mai smulge ultimii ciorchini din vie.

Și în celelalte ne putem da seama că rațiunea domină pasiunile. ¹⁰ Într-adevăr, Legea domină chiar și asupra iubirii față de părinți și nu trădează virtutea de dragul lor; ¹¹ stăpânește și asupra iubirii față de soție, muștrând-o dacă greșește; ¹² stăpânește și asupra dragostei față de copii și îi pedepsește când fac rele; ¹³ e stăpână și peste legătura cu prietenii și-i ceartă când fac ceva rău. ¹⁴ Să nu socotiți neverosimil faptul că rațiunea poate să stăpânească și asupra urii, datorită Legii: nu taie pomii roditori ai dușmanilor, salvează [animalele] pierdute ale potrivnicilor și ajută la ridicarea celor căzute.

¹⁵ E vădit că rațiunea stăpânește și pasiunile cele mai puternice, precum iubirea de domnie, slava deșartă, lăudăroșenia, trufia, invidia. ¹⁶ Toate aceste pasiuni rele mintea cumpătată le dă de-o parte; de asemenea, și mânia, căci și pe aceasta o stăpânește. ¹⁷ Moise s-a mâniat, ce-i drept, împotriva lui Dathan și Abiron; dar n-a făcut ceva împotriva lor din mânie, ci și-a potolit-o prin rațiune. ¹⁸ Într-adevăr, mintea cumpătată are puterea, cum am spus, să biruie pasiunile: pe unele le transformă, iar pe altele le

2,8 Iudeilor le era interzis să acorde împrumuturi cu dobândă conaționalilor lor; cf. Ex. 22,25; Lev. 25,35-37; Deut. 23,19-20.

2,9 „nu mai adună... spicele neculese și...”: cf. nota 19,9 la Levitic.

2,10 Aici Legea se substituie rațiunii.

2,14 Text eliptic, care trebuie citit împreună cu cel din Ex. 23,4-5: „Dacă întâlnești vita sau asinul rătăcit al vrăjmașului tău, să-l întorci și să i-l aduci înapoi. Dacă vezi asinul vrăjmașului tău căzut sub povara lui, să nu-l treci cu vederea, ci să-i ridici povara împreună cu asinul.”

2,17 Cf. Num. 16, unde însă nu se spune nimic explicit despre stăpânirea de sine a lui Moise. Autorul va fi folosit în interpretarea pe care o oferă episodului biblic un midraș.

îndepărtează. ¹⁹ Oare de ce preaînțeleptul nostru părinte Iacob îi învinuiește pe oamenii lui Simeon și Levi de a fi dat pieirii întreg neamul celor din Sichem, fără de rațiune? Căci a spus: „Blestemată fie mânia lor.” ²⁰ Dacă rațiunea n-ar putea stăpâni mânia, n-ar fi vorbit astfel. ²¹ Atunci când Dumnezeu l-a făurit pe om, El a sădit în acesta pasiunile și obiceiurile; ²² dar, tot atunci, a înscăunat mintea drept cârmuitoare sfântă peste toate, prin simțuri ²³ și i-a dat o lege, și cine se călăuzește după aceasta e rege peste un regat cumpătat și drept și bun și curajos.

²⁴ Cum se întâmplă, ar putea spune cineva, că, dacă rațiunea este stăpână peste pasiuni, nu domină și asupra uitării și neștiinței?

3 ¹ Un astfel de cuvânt este cu totul ridicol. Într-adevăr, e limpede că rațiunea nu stăpânește peste pasiunile sale, ci peste cele ale trupului. ² Astfel, nimeni dintre noi nu-și poate smulge o pasiune, dar rațiunea îl poate ajuta să nu ajungă robul pasiunii. ³ Nimeni dintre voi nu-și poate smulge mânia din suflet, dar rațiunea poate domoli mânia. ⁴ Nimeni dintre noi nu poate smulge răutatea, dar rațiunea poate fi un aliat în luptă pentru a nu ne

2,19 Cf. Gen. 34,25-31. ♦ Sentința lui Iacob nu se întâlnește în textul Genezei. ♦ „preaînțeleptul... părinte Iacob”, gr. πάνσοφος πατήρ Ιακώβ: Philon folosește același atribut pentru Iacob (*Sacrif.* 48), precum și pentru ceilalți patriarhi (Avraam, Isaac) și chiar Moise. Autorul 4Mac. legitimează astfel legătura indestructibilă dintre Dumnezeu, desemnat în primul rând cu acest epitet (1,12), și părinții întemeietori ai lui Israel.

2,23 „rege peste un regat”, gr. βασιλεύσει βασιλείων: regalitatea înțeleptului este o teză stoică, provenind din platonism; o formulă similară se întâlnește la Philon din Alexandria, *De migratione* 197, unde înțelepciunea este declarată regală, iar înțeleptul, rege. ♦ Dumnezeu a dat minții omenești Legea. Autorul încearcă să armonizeze filozofia legalistă iudaică cu concepția legii naturale din stoicism. Astfel, „lumea este o imensă cetate pe care Dumnezeu o conduce, iar omul, cetățean al ei (*kosmopolites*) este supus unei legi divine, universale, superioare tuturor legislațiilor particulare”. Aceeași preocupare de armonizare a prescripțiilor legale iudaice cu legea naturală o dezvoltă și Philon, în *De Iosepho* 28-36 (Dupont-Sommer, A., p. 40).

2,24 Textul, care fusese transpus și la 1,5-6, se află aici la locul său firesc și constituie punctul de pornire al unei noi dezvoltări: rațiunea stăpânește pasiunile, fără să le poată aboli; în ceea ce privește uitarea și ignoranța, ele sunt asociate în mai multe rânduri de către Philon din Alexandria, *De Spec. Leg.* I,223; IV,70. Platon, *Theaith.* 191d, postulează legătura indisolubilă între memorie și știință. ♦ „cineva, că, dacă...”: textul este neclar, cu mai multe variațiuni posibile. Dupont-Sommer traduce, între cruci filologice, „si l'on pense à [l'offense] qu'on a subi”.

pleca în fața răutății. ⁵ Rațiunea nu dezrădăcinează pasiunile, ci este dușmanul lor.

⁶ Acest lucru poate fi mai bine lămurit prin [istorisirea despre] setea regelui David. ⁷ După ce, luptându-se o zi întreagă împotriva Străinilor, David îi ucisese pe mulți dintre ei cu ajutorul oștenilor din neamul său, ⁸ la lăsarea serii, transpirat și foarte obosit, s-a dus către cortul regesc, în jurul căruii își avea tabăra întreaga oaste a părinților noștri. ⁹ Cu toții se aflau la masă. ¹⁰ Dar regele, fiind foarte însetat, deși avea multe izvoare în apropiere, nu putea să-și astâmpere setea cu apa lor, ¹¹ ci îl cuprinsese o dorință nesocotită pentru apa care se afla la dușmani, o dorință care, încordându-l, îl frigea și, destinându-l, îl mistuia. ¹² Când scutierii săi au început să murmure împotriva dorințelor regelui, doi oșteni tineri, puternici, rușinându-se de dorința regelui, și-au luat armura, au luat un urciur și au

3,5 Cf. nota la 4Mac. 2,3. Imaginea clasică în filozofia greacă a domolirii pasiunilor este celebra metaforă platoniciană a înfrânării cailor sufletului din *Phaidon*. Totuși, cu afirmarea adversității radicale a rațiunii față de pasiuni, ne situăm în plin stoicism, deși autorul adoptă și unele reflexe ale școlii peripatetice, care recomanda virtutea ca pe mijlocul cel mai potrivit în domolirea pasiunilor (μετριοπάθεια). O concesie similară face și Philon, care admite μετριοπάθεια, însă numai pentru oamenii imperfecti. Idealul de perfecțiune rămâne ἀπάθεια, „nepătimirea”, în sens stoic.

3,6 Povestirea despre „setea lui David” se găsește cu unele deosebiri în 2Rg. 23,13-17 și 1Par. 11,16-19; deosebirile sunt următoarele: sunt pomenite trei căpetenii, în loc de doi tineri soldați; apa se află nu în tabăra dușmană, ci în „fântâna de la Bethleem”, și lipsește orice referire la ospățul armatei. Episodul are aici valențele unui midraș. Autorul 4Mac. își desfășoară teza pornind de la interpretarea unei expresii eliptice obscure din 2Rg. 23,13: „lui David i s-a făcut poftă”, gr. ἐπεθύμησεν Δαυιδ. În acest fel se leagă teoria dominării pasiunilor, în cazul de față a dorinței (ἐπιθυμία), de episodul din 2Rg. Un indiciu în plus că autorul 4Mac. a lucrat în alcătuirea cărții sale cu versiunea greacă (LXX) a cărții a doua a Regilor.

3,7 „Străinilor”, i.e. filistenilor (cf. nota la 1Par. 10,1).

3,8 „cortul regesc”: în 2Rg. 23,14 se indică numai faptul că David se afla „în loc întărit”. Detaliile pe care le furnizează 4Mac. nu își au, cu siguranță, sursa în textul biblic propriu-zis, ci sunt adaosuri ornante ale autorului. Dimensiunea eroică a armatei lui David din 4Mac., de fapt o ceată puțin numeroasă (2Rg. 23), trebuie înțeleasă în același context hiperbolizant.

3,11 „încordându-l... destinându-l”: gr. ἐπιτεινουσα... λύουσα. Cele două cuvinte corespund la două concepte fundamentale din fizica stoică, anume „tensiunii” (ἐπίτασις) și „relaxării” (ἀνεσις). Cele două mișcări reprezintă, sinergic, condiția de existență a oricărei ființe.

trecut dincolo de întăriturile dușmanului; ¹³ trecând pe ascuns pe lângă paznicii porților, au pornit în căutare prin toată oastea dușmană ¹⁴ și, descoperind izvorul, cu mult curaj i-au dus regelui să bea din el; ¹⁵ dar acesta, deși ardea de sete, a cugetat că o băutură socotită a fi cu preț de sânge este o primejdie îngrozitoare pentru suflet; ¹⁶ de aceea, opunând dorinței rațiunea, a oferit acea băutură ca libație lui Dumnezeu. ¹⁷ Într-adevăr, mintea cumpătată are puterea de a birui constrângerile pasiunilor și de a stinge aprinderea imboldurilor lor, ¹⁸ de a învinge durerile trupului, oricât de puternice ar fi, și, datorită desăvârșirii rațiunii, de a disprețui toate [încercările] de înstăpânire ale pasiunilor.

¹⁹ Dar acum și prilejul ne cheamă să povestim istoria rațiunii cumpătate.

²⁰ Pe când părinții noștri se bucurau de o pace adâncă datorită bunei respectări a Legii și le mergea atât de bine, încât chiar și regele Asiei, Seleucos Nicanor, le aduna el însuși bani pentru templu și le-a recunoscut cetățenia; ²¹ atunci, unii, făcând pe înnoitorii împotriva bunei înțelegeri a tuturor, au stârnit tot felul de nenorociri.

4 ¹ Un anume Simon se afla în conflict cu Onias, care era atunci mare preot pe viață, un bărbat desăvârșit la trup și la suflet. Deși îl calomnia în fel și chip, [Simon] nu a reușit să-l înjosească în fața neamului său și atunci a fugit cu gândul de a-și trăda patria. ² Ajungând la Apollonios, guvernatorul Siriei și al Feniciei și al Ciliciei, i-a spus: ³ „Fiind plin de bunăvoință pentru treburile regelui, am venit să vă dau de știre că în vistieria de

3,15 În 2Rg. 23,17 regele exclamă că nu bea „sângele” celor trei tineri.

3,20 Începe a doua parte a cărții, panegiricului propriu-zis al martirilor. ♦ „Seleucos Nicanor”: este vorba de Seleucos al IV-lea Filopator (187-175 î.H.); în mod greșit autorul nostru îl numește Nicanor. Seleucos Nicanor (mort în 281 î.H.) a fost unul dintre generalii lui Alexandru, întemeietorul dinastiei seleucide. Poate intervine și o confuzie cu Nicanor (cf. 1Mac. 7,26-47).

4,1 Pentru rivalitatea dintre Simon și Onias, cf. 2Mac. 3,4.

4,2 În 1Mac. 10,69 Apollonios este guvernator al Siriei *Koile*; în 2Mac. 3,5, al Siriei *Koile* și al Feniciei; în textul nostru se adaugă și Cilicia: există tendința de a amplifica totul pentru a da mai multă greutate faptelor care slujesc demonstrației.

4,3 Raportul lui Simon către Apollonios este prezentat în 2Mac. 3,6 în formă indirectă. Autorul 4Mac. recurge și la „înfrumusețarea textului”, punând pe seama lui Simon un mic preambul care lipsește în 2Mac. La fel, în v. 4, felicitarea lui Apollonios adresată lui Simon este inedită (Dupont-Sommer, A., p. 100).

la Ierusalim se află depuse multe zeci de mii de bani ai unor persoane particulare; acestea nu au nimic de-a face cu templul, ci se cuvin regelui Seleucos.”⁴ Apollonios, cercetând fiecare lucru, l-a lăudat pe Simon pentru grija sa față de rege și, mergând la Seleucos, i-a dat de știre despre comoara de bani.⁵ Primind puteri depline în această privință, Apollonios a pornit degrabă spre patria noastră împreună cu blestematul Simon și cu o oaste foarte puternică.⁶ Îndată ce a sosit, a spus că a venit cu porunci de la rege să ia banii particularilor din vistierie.⁷ Poporul, la auzul acestor vorbe, s-a tulburat și s-a împotrivit, socotind că ar fi ceva cu totul îngrozitor dacă cei care își încredințaseră vistieriei templului banii strănși ar fi lipsiți de ei și au făcut tot ce le stătea în putere să împiedice [acest lucru].⁸ Dar Apollonios, amenințând, s-a îndreptat spre templu.⁹ Preoții împreună cu femeile și copiii, în templu, L-au rugat pe Dumnezeu să ocrotească locul sfânt, care era batjocorit.¹⁰ În timp ce Apollonios, împreună cu oastea înarmată, intra pentru a jefui banii, din cer s-au arătat îngeri călări, cu arme scilpitoare, care au pricinuit mare frică și cutremur.¹¹ Apollonios a căzut pe jumătate mort în curtea păgânilor; a ridicat mâinile spre cer și-i implora cu lacrimi în ochi pe evrei ca, rugându-se pentru el, să îmblânzească oastea din cer.¹² El spunea că a păcătuit, așa încât era chiar vrednic de moarte, dar că, de va fi izbăvit, va cânta în imnuri, în fața tuturor oamenilor, fericirea locului sfânt.¹³ Mișcat de aceste cuvinte, Onias, marele preot, deși altminteri șovăia, [temându-se] ca nu cumva regele Seleucos să pună moartea lui Apollonios pe seama unei uneltiri omenești, și nu a dreptății divine, s-a rugat pentru el.

4,5-9 4Mac. rezumă evenimentele amplu descrise în 2Mac. 3,7-23.

4,5 În 2Mac. 3,7 sq. expediția este încredințată de Seleucos lui Heliodor, încă o dovadă că Pseudo-Iosephus nu este preocupat de exactitatea istorică. Mai mult, unii comentatori au pledat, pe baza neconcordanțelor „flagrante” dintre 4Mac. și 2Mac., că între cele două cărți nu există un raport de determinare, ci de paralelism: ele nu depind una de alta, ci de o sursă comună, *i.e.* Iason din Cyrene (*cf.* Introducere la 1-4 Macabei).

4,10 În 2Mac. 3,24-25 este vorba mai întâi de un călăreț cu armură splendidă căruia i s-au adăugat doi tineri îmbrăcați cu haine strălucite. De asemenea, însoțitorii lui Heliodor sunt abia câteva gărzi de corp (2Mac. 3,24), or, aici o întregă armată intră cu el în Templu. La numărul mare de invadatori corespunde numărul mare de apărători cerești ai Templului: îngeri al căror număr nu este precizat.

4,12 În 2Mac. 3,31 însoțitorii lui Heliodor îl roagă pe arhiereu să intervină.

4,13 Arhiereul intervine pentru Apollonios nu numai pentru că se temea de represalii politice (*cf.* 2Mac. 3,32), ci pentru că este impresionat de convertirea păgânului. 4Mac. nu pomenește însă nimic despre jertfă.

¹⁴ Iar [Apollonios], fiind salvat în chip neașteptat, s-a dus la rege să-i dea de știre despre cele petrecute.

¹⁵ După moartea regelui Seleucos, a ajuns la domnie fiul său Antiochos Epiphanes, bărbat trufaș și primejdios. ¹⁶ El l-a alungat pe Onias din arhierie și l-a pus arhieru pe Iason, fratele acestuia, ¹⁷ care făgăduise în schimb că, dacă va pune mâna pe putere, va da în fiecare an trei mii șase sute șazeci de talanți. ¹⁸ Regele l-a făcut arhieru și l-a însărcinat cu cârmuirea neamului. ¹⁹ [Iason] a schimbat obiceiurile neamului și a introdus un fel de viață cu totul potrivnic Legii; ²⁰ nu numai că a construit un gimnaziu în fortăreața patriei noastre, dar a și oprit slujbele de la templu. ²¹ Dar, mâniindu-se de acestea, dreptatea divină l-a stârnit împotriva lor pe Antiochos. ²² Într-adevăr, când acesta era plecat în Egipt războindu-se cu Ptolemeu, a auzit că se răspândise zvonul morții sale și cei din Ierusalim s-ar fi bucurat peste măsură de aceasta. ²³ Atunci a pornit în grabă împotriva lor și, după ce i-a jefuit, a dat un decret conform căruia cine se va arăta că trăiește după legile strămoșești va fi [pedepsit cu] moartea. ²⁴ Și, întrucât n-a putut în nici un fel prin decrete să nimicească fidelitatea neamului față de Lege și vedea cum toate amenințările și pedepsele lui sunt zădărnice, ²⁵ așa încât până și femeile care își tăiaseră împrejur copiii, știind bine ce le așteaptă, erau aruncate de pe ziduri împreună cu noii-născuți, ²⁶ așadar, deoarece decretele lui erau disprețuite de popor, a început să silească, prin chinuri, pe fiecare om din popor să mănânce din mâncărurile spurcate și, astfel, să se lepede de iudaism.

5 ¹ Tiranul Antiochos, împreună cu oamenii săi, ședea pe un loc înalt, iar oștile sale înarmate stăteau în picioare în cerc în jurul său; ² a poruncit

4,15 O nouă eroare de ordin istoric a lui Pseudo-Iosephus: Antiochos Epiphanes nu este fiul, ci fratele lui Seleucos Philopator.

4,17 În 2Mac. 4,7-10 este vorba de 390 de talanți de argint, cantitate mult inferioară celei din textul nostru; este vorba, cum am mai arătat, de amplificări intenționate.

4,20 Informația este prezentată foarte pe scurt în 4Mac. În 2Mac. 4,15 autorul spune că Templul a fost închis pentru că preoții își neglijau îndatoririle, fiind mai atrași de aruncarea discului. În laconismul lui, autorul 4Mac. trece sub tăcere orice detaliu care ar fi putut pune sub semnul îndoielii comportamentul antipăgân al întregii populații evreiești.

4,26 Rezumat al fragmentului 2Mac. 4,18-6,17.

5,1 În 2Mac., regele nu asistă decât la martiriul lui Eleazar. ♦ Locul în care a avut loc acest „proces” este obscur. Dupont-Sommer crede că prezența regelui la interogatoriu pare să indice Antiohia ca loc de desfășurare a evenimentelor. Iar dacă este vorba de

lăncierilor să-l aducă pe fiecare evreu în parte și să-l silească să guste carne de porc și carne jertfită idolilor.³ Iar dacă unii nu voiau să se pângărească mâncând, să fie luați și trași pe roată.⁴ După ce au fost prinși mai mulți, cel dintâi din ceată care a fost adus în fața lui a fost un anume Eleazar, de neam preoțesc, cunoscător al Legii și înaintat în vârstă; le era cunoscut multora din jurul tiranului datorită vârstei.

⁵ Când l-a văzut, Antiochos i-a spus: ⁶ „Eu, înainte să începă chinurile asupra ta, bătrâne, te-aș sfătui aceasta: să te salvezi gustând carnea de porc; ⁷ respect bătrânețea și căruntețea ta, dar, deși [ai trăit] atâta timp, nu mi se pare că ești un filozof, de vreme ce practici cultul iudeilor.” ⁸ Într-adevăr, de ce ți-e silă să mănânci această carne de animal care e foarte bună și pe care natura ne-a dăruit-o? ⁹ Este o nebunie să nu te bucuri de plăcerile nevino-vate și este nedrept să respingi darurile naturii. ¹⁰ Dar, mi se pare că săvârșești o nebunie și mai mare dacă, [după ce că] gândești găunos despre

Antiohia, indicația „pe un loc înalt” ar putea desemna una dintre înălțimile aflate în preajma orașului (Dupont-Sommer, A., p. 105).

5,3 „să se pângărească mâncând”: gr. *μυροφαγῆσαι*. Verbul grec apare doar în 4Mac. (de nouă ori). Substantivul denominativ corespunzător, *μυροφαγία*, apare de patru ori tot numai în 4Mac. Compus analogic după *σαρκοφαγεῖν*, *σαρκοφαγία*.

5,4 În 2Mac. 6,18 nu se spune nimic de „neamul preoțesc” al lui Eleazar și nici de reputația sa în anturajul lui Epiphanes. ♦ „datorită vârstei”, gr. *ἡλικίων*: motivul e neașteptat; majoritatea cercetătorilor consideră termenul o greșeală de copist și propun emendarea în *φιλοσοφίαν*, „datorită filozofiei”. ♦ Eleazar este bătrân: în 2Mac. 6,18 se spune că are nouăzeci de ani. În 3Mac. apare, de asemenea, un preot bătrân Eleazar cu însușiri similare celui din 4Mac. Eroul pare să fi fost un topos legendar al epocii, expresie a iudaismului matur și neînfrânt.

5,5 Discursul lui Epiphanes și răspunsul lui Eleazar lipsesc din 2Mac.

5,6 „te-aș sfătui”, gr. *συμβουλεύομαι*: autorul reia verbul cu care își începe cartea (4Mac. 1,1).

5,7-8 Pentru Grigore din Nazianz, părul cărunt al lui Eleazar este un indiciu clar al chibzuintei (*φρόνησις*) eroului (*Oratio* 15, 913, 25). ♦ Antiochos opune, de la început, filozofia (elenistică) cultului iudeilor, care nu putea să treacă, în ochii grecilor, drept filozofic. ♦ Grecii și romanii nu puteau înțelege interdicțiile alimentare iudaice; cf. Iuvenal, 14,96-97. ♦ Principala obiecție a lui Antiochos la „cultul iudeilor” este că acesta s-ar opune legii naturale, atât de des invocată în filozofia elenistică, mai ales în stoicism. De aici decurg (v. 9), în viziunea lui Antiochos, două neajunsuri ale învățaturii mozaice: iraționalitatea (*ἀνόητον*) și nedreptatea (*ἄδικον*) înfruntării naturii generoase.

5,10 Pentru a fi mai convingător, Antiochos face apel, oarecum în afara tezei pe care o susține, la sofismul cunoscut sub denumirea de *argumentum ad auctoritatem*. E un fel de a-l avertiza pe Eleazar că filozofia greacă este și cea oficială.

adevăr, mă disprețuiești și pe mine, atrăgând asupra ta pedeapsa. ¹¹ Oare nu te vei trezi din trâncâneala filozofiei voastre și nu vei lepăda raționamentele tale de nimic? Căpătând o minte vrednică de vârsta ta, nu vei adopta filozofia adevărată, cea a folosului? ¹² Și, închinându-te în fața îndemnului meu omenos, nu-ți va fi milă de bătrânețea ta? ¹³ Gândește-te că, și dacă există o putere care priveghează cultul vostru, ea te-ar ierta pentru orice încălcare a Legii săvârșită din constrângere.”

¹⁴ Pe când tiranul îl îndemna astfel să mănânce carne oprită de Lege, Eleazar a cerut cuvântul ¹⁵ și, primind dreptul de a vorbi, a început să glăsuiască astfel: ¹⁶ „Noi, o, Antiochos, cei convingși că trăim după o lege divină, socotim că nici o constrângere nu este mai puternică decât ascultarea față de Legea noastră. ¹⁷ De aceea, socotim că n-o putem încălca cu nici un chip. ¹⁸ Chiar dacă Legea noastră nu ar fi într-adevăr divină, așa cum crezi tu, și noi am greși, socotind-o divină, nici astfel nu ne este îngăduit să nesocotim părerea noastră despre evlavie. ¹⁹ Așadar, să nu socotești că este o greșală mică dacă ne-am pângări mâncând. ²⁰ Căci este la fel de rău a încălca Legea în lucruri mici, ca și în lucruri mari; ²¹ și într-un caz, și în celălalt, Legea este disprețuită în același fel. ²² Îți bați joc de filozofia noastră ca și cum în ea nu am trăi conform rațiunii drepte. ²³ Ea ne învață

5,11 Filozofia „folosului”, a interesului – τὸ συμφέρον – este curentă în sofistica greacă; cf. Platon, *Gorgias* (discursul lui Callicles) și *Politeia* (discursurile lui Glaucon și Trasimah). Filozofia, în sens autentic, nu este speculație pură, exercițiu dialectic rupt de viață.

5,12 „omenos”: gr. φιλάνθρωπος. Cf. 3Mac. 3,18 nota.

5,13 „o putere care priveghează”, *litt.* „care privește de sus”. Concepția că divinitatea supraveghează acțiunile oamenilor era curentă atât în filozofia greacă (cf. Platon, *Timaios*), cât și în gândirea iudaică (cf. 2Mac. 7,35; 3Mac. 2,21; Philon, *Flac.* 121). ♦ Ideea că încălcarea Legii sub constrângere nu aduce după sine pedeapsa divinității este reluată în 4Mac. 8,14 și 8,25.

5,16 Răspunsul lui Eleazar este formulat după normele unei *refutatio*. Bătrânul respinge fiecare argument al tiranului, după ce a afirmat din capul locului *supremația* și *necesitatea* Legii divine (οὐδεμὶν ἀνάγκην βιαιοτέρων).

5,20 Ideea egalității greșelilor este de proveniență stoică: cf. Cicero, *Paradoxa stoicorum* 3,1,20; Diogene Laertios, *Viețile și doctrinele filozofilor* 7,120. În NT, cf. Iac. 2,10.

5,22 „rațiunii drepte”: gr. εὐλογιστία, termen curent și tehnicizat în filozofia stoică. Grimm îl glosează ca *rectus rationis usus*. Apare de patru ori în 4Mac. și reprezintă principiul de armonizare a vieții omenești cu Logosul universal.

5,23-24 Pentru evrei, cele patru virtuți cardinale pe care stoicii le așezau în primul plan al vieții se deduc din Legea mozaică. ♦ „a judeca drept”, gr. ἰσομεεῖν: verbul grec este,

însă cumpătarea, așa încât să ne stăpânim toate plăcerile și dorințele, și ne deprinde la curaj, încât să răbdăm de bunăvoie orice suferință,²⁴ și ne educă la dreptate, încât să putem judeca drept în orice stare [de spirit], și ne învață evlavia, încât să-L cinstim cu adevărat pe singurul Dumnezeu care există.²⁵ De aceea, noi nu ne pângărim mâncând; noi credem că Legea este rânduită de Dumnezeu, care a dat Legea, și știm că Creatorul universului, când dă legi, o face din bunăvoință pentru firea noastră.²⁶ El ne-a poruncit să mâncăm cele care se potrivesc cu sufletele noastre, iar cărnurile dăunătoare ne-a oprit să le mâncăm.²⁷ E purtare de tiran să ne silești nu numai să încalcăm Legea, ci și să mâncăm, pentru a-ți bate joc de noi că ne-am pângărit cu această carne pe care o urâm.²⁸ Dar, nu vei râde de mine în acest fel²⁹ și nici eu nu voi încălca jurămintele sfinte ale părinților noștri de a păzi Legea,³⁰ nici dacă îmi scoți ochii și îmi împrăștii măruntaiele.³¹ Nu sunt atât de bătrân și atât de lipsit de curaj încât rațiunea mea să nu fie în deplină tinerețe de dragul evlaviei.³² Pentru aceasta, pregătește roțile și întetește focul!³³ Nu mi-e milă până într-atât de bătrânețea mea, încât prin mine însumi să nimicesc Legea strămoșească.³⁴ Nu te voi trăda, o, Lege educatoare, nici nu mă voi lepăda de tine, iubită înfrânare;³⁵ nici nu mă voi rușina de tine, cugetare filozofică, nici nu te voi renega, demnitate preoțească și știință a Legii;³⁶ nu-mi vei pângări gura venerabilă de bătrân și nici nu vei întina apusul unei vieți trăite după Lege.³⁷ Strămoșii mă vor primi curat, fără să mă fi temut până la moarte de constrângerile tale.³⁸ Ve-

la diateza activă, un *hapax*. El mai apare, la diateza medie însă, cu sensul de a „a trăi cu drepturi egale”. ♦ Autorul face o modificare în ierarhia virtuților, înlocuind prudența cu evlavia (gr. εὐσέβεια). Philon operează uneori aceeași modificare, acordând evlaviei poziția cea mai importantă în ierarhia etic-religioasă. Pentru mentalitatea iudaică, eticul și religiosul se suprapun (*Spec.* 4,147; *Decal.* 119).

5,25 „o face din bunăvoință”: gr. συμποθεῖ. A. Dupont-Sommer observă că în 4Mac. autorul folosește de mai multe ori termenul συμποθεῖα pentru a exprima legătura afectivă indestructibilă dintre mamă și fii (14,13.14.18.20; 15,4.7.11) sau cea dintre frați (13,23). Eleazar vorbește despre legea divină în aceiași termeni ai „simpatiei” lui Dumnezeu pentru creatura Sa. Pentru bătrân, Dumnezeu este Tatăl prin excelență, iar Legea care Îl leagă de oameni este o expresie a filiației naturale.

5,34 „o, Lege educatoare”: gr. παιδευτῆ νόμῳ. În Gal. 3,24, Sfântul apostol Pavel numește Legea „pedagogul nostru” (gr. παιδαγωγὸς ἡμῶν).

5,35 „cugetare filozofică”: gr. φιλόσοφε λόγε. Același epitet îl aplică Philon intelectului (νοῦς) (*Mut.* 209). În viziunea lui Eleazar, Legea și filozofia sunt sinonime (Ziadé, R., p. 218).

5,38 Concepția lui Eleazar despre libertatea cugetului înțelept, pe care nici un tiran nu poate pune stăpânire, este de sorginte stoică.

putea să-i tiranizezi pe cei lipsiți de pietate, dar cugetările mele despre pietate nu le vei stăpâni nici prin vorbe, nici prin fapte.”

6¹ După ce Eleazar a răspuns astfel cu elocvență la îndemnul tiranului, lăncierii din preajmă l-au târât cu furie către instrumentele de tortură.
 2 Mai întâi l-au dezbrăcat de haine pe bătrân, care [a rămas] împodobit de noblețea evlaviei.³ Apoi, după ce i-au legat mâinile de ambele părți, au început să-l lovească cu biciul,⁴ în timp ce un crainic îi striga din partea cealaltă: „Supune-te poruncilor regelui!”⁵ Dar acest om cu suflet mare și nobil, cu adevărat Eleazar, nu era în nici un fel tulburat, ca și cum ar fi fost torturat în vis,⁶ ci bătrânul stătea cu ochii ațintiți la cer, în vreme ce trupul îi era sfâșiat de bice, sângele îi curgea șiroaie, iar coastele îi erau numai răni.⁷ A căzut la pământ, căci trupul nu mai [putea] îndura suferințele, dar rațiunea i-a rămas dreaptă și neclintită.⁸ Unul dintre cruzii lăncieri, repezindu-se la el, îl lovea cu piciorul în coaste, ca să-l facă să se ridice când se prăbușea.⁹ Dar el îndura suferințele, disprețuia silnicia și rămânea tare în mijlocul chinurilor.¹⁰ Și, asemenea unui atlet nobil, bătrânul, deși lovit, își înfrângea călăii.¹¹ Într-adevăr, cu fața acoperită de sudoare, gâfâind din greu, îi uimea chiar și pe călăi prin vitejia sa.

¹² Atunci, fie din milă față de bătrân,¹³ fie dintr-o simpatie datorată prieteniei, fie din admirație pentru tăria lui, s-au apropiat de el unii dintre [oamenii] regelui și i-au spus:¹⁴ „De ce te dai singur pieirii cu nesocotință,

6,1 Cf. 2Mac. 19,6-28; Pseudo-Iosephus se depărtează de textul din 2Mac. amplificând mult supliciul lui Eleazar, în comparație cu sursa sa.

6,5 „Eleazar” înseamnă în ebraică „Dumnezeu ajută”; e posibil ca aceasta să fie explicația pentru expresia autorului, cum presupune Dupont-Sommer, p. 66; sau Pseudo-Iosephus a vrut prin această turnură retorică să sublinieze că Eleazar și-a păstrat demnitatea rămânând fidel crezului său?

6,6 „cu ochii ațintiți la cer”: atitudinea clasică a martirului (cf. Fapte 7,55).

6,7 De remarcat opoziția intenționată dintre trupul căzut la pământ și rațiunea rămasă dreaptă. Autorul face trimitere, prin expresia ὀρθὸς λογισμὸς, la principiul stoic al „dreptei judecăți” (ὀρθὸς λόγος).

6,10 „asemenea unui atlet nobil”: comparație frecventă la moralisții stoici; ea este o expresie a stilului de viață grec unde abundau concursurile atletice; utilizarea unor asemenea comparații (vezi reluarea ei și la 17,12-16) arată cât de obișnuiți erau intelectualii iudei cu realitățile elenice și cum știau ei să le utilizeze spre a se face înțeleși unui public grec. Iacob este, pentru Philon, „un atlet al virtuții” (Sob. 65). Termenul va fi preluat și consacrat de creștinism.

6,12-15 Diferențe importante față de 2Mac. 6,21-22.

prin chinurile acestea, Eleazar? ¹⁵ „Îți vom aduce mâncăruri fierte, iar tu fă-te că mănânci carne de porc și salvează-te.”

¹⁶ Însă Eleazar, ca și cum acest sfat i-ar fi înțehit chinurile, a strigat: ¹⁷ „Să nu cugetăm [nicicând] atât de josnic, noi, copiii lui Avraam, încât, din slăbiciune sufletească să jucăm o piesă nedemnă de noi. ¹⁸ Ar fi o nebunie dacă, după ce am trăit potrivit adevărului până la bătrânețe și ne-am păstrat, după Lege, părerea despre acest [fel de viață], ne-am schimba acum ¹⁹ și ne-am face noi înșine pildă de nelegiuire pentru tineri, ajungând exemplu de pângărire prin mâncare. ²⁰ Ar fi o rușine dacă ne-am prelungi viața pentru puțină vreme – și atunci batjocoriți de toți pentru lașitate ²¹ și disprețuiți chiar de tiran pentru lipsa de curaj –, și nu ne-am apăra până la moarte Legea noastră divină. ²² De aceea, voi, copii ai lui Avraam, sfârșiți-vă cu noblețe pentru evlavie! ²³ Iar voi, lăncieri ai tiranului, ce mai așteptați?”

²⁴ Când l-au văzut cu un suflet atât de puternic în fața silnicilor și neschimbat nici de compătimirea lor, l-au dus spre foc. ²⁵ L-au aruncat acolo și au început să-l ardă cu instrumente de tortură și să-i toarne pe nări zemuri puturoase. ²⁶ Iar el, fiind ars până la oase și pe punctul de a se prăbuși, și-a ridicat ochii spre Dumnezeu și a spus: ²⁷ „Dumnezeule, Tu știi că, deși puteam să scap de chinurile arzătoare, mor acum pentru Lege. ²⁸ Fie-Ți milă de neamul Tău, mulțumindu-te cu această osândă a noastră. ²⁹ Fă din sângele meu curățire pentru ei și primește sufletul meu în schimbul

6,15 Text paralel în 2Mac. 16,21-22; între cele două texte este comună ideea de simulare, redată în amândouă prin verbul ὑποκρίνεσθαι; în rest, există diferențe majore începând cu faptul că în 2Mac. relatarea este în stil indirect, în timp ce în 4Mac. e în stil direct. Din nou este vorba de o amplificare retorică.

6,17-23 Text paralel în 2Mac. 6,24-28; în ambele discursul lui Eleazar este în stil direct. ♦ „să jucăm o piesă”, gr. ὀρῶμεν ὑποκρίνασθαι: din nou o comparație extrasă din realitățile grecești. ♦ Desemnarea de către Eleazar a evreilor dreptcredincioși ca „fii ai lui Avraam” nu este întâmplătoare. Atât în exegeza philoniană, cât și în cea creștină (la Origen și la Părinții capadocieni) Avraam este simbolul dominației raționii asupra pasiunilor.

6,18 „Ar fi o nebunie”: gr. ἀλόγιστον. Eleazar le răspunde cu aceeași expresie celor care îl întreba de ce se dă singur cu nesocotință (ἀλογιστως) chinurilor (6,14).

6,20 Cf. 4Mac. 15,2.8.27.

6,23 „ce mai așteptați?": aceeași turmură în 2Mac. 7,30, unde însă nerăbdarea martiriului este exprimată de fratele cel mic.

6,27-29 Text paralel în 2Mac. 6,30. Între cele două texte există concordanță, dar Pseudo-Iosephus adaugă o rugăciune pe care Dupont-Sommer (pp. 83-85) o compară cu texte din scrisorile lui Ignatius, episcopul Antiohiei, martirizat în vremea lui Traian.

sufletelor lor.”³⁰ Și, spunând acestea, bărbatul sfânt a murit cu demnitate în mijlocul chinurilor: a rezistat până în chinurile morții, cu ajutorul rațiunii, pentru Lege.

³¹ Așadar, [se poate spune] în mod unanim că rațiunea evlavioasă este stăpână asupra pasiunilor. ³² Căci dacă pasiunile ar fi biruit rațiunea, am depune mărturie pentru supremația lor. ³³ Acum însă, de vreme ce rațiunea a biruit asupra pasiunilor, pe drept cuvânt acesteia îi atribuim puterea de a cârmui. ³⁴ Și drept este să recunoaștem că puterea este a rațiunii, deoarece aceasta stăpânește și asupra chinurilor care vin din afară; căci este ridicol [să negăm aceasta]. ³⁵ Eu arăt nu numai că rațiunea stăpânește asupra suferințelor, ci și că ea stăpânește și asupra plăcerilor și nu li se supune în nici un fel.

7¹ Asemenea unui foarte bun cârmaci, rațiunea părintelui nostru Eleazar a condus corabia evlaviei prin marea pasiunilor² și el, deși izbit de amenințările tiranului și copleșit de talazurile chinurilor,³ în nici un chip nu a scăpat din mână cârma evlaviei până nu a ajuns la limanul biruinței nemuritoare.⁴ Niciodată un oraș asediat cu atât de numeroase și variate mașini de război nu a rezistat precum acest om preasfânt! Deși sfântul său suflet era mistuit de chinuri și torturi, i-a înfrânt pe asediatori prin rațiunea evlaviei care îl apăra.⁵ Ca o fortăreață bine întărită încordându-și cugetarea, părintele

6,31-35 A. Dupont-Sommer remarcă stilul neobișnuit de greoi și sec al acestui pasaj și se pronunță, în consecință, asupra inautenticității sale. Textul pare să fie o interpolare care să reia teza generală a cărții: rațiunea domină pasiunile.

6,34 „este ridicol”, gr. ἐπεὶ καὶ γελοῖον: text ininteligibil. Dupont Sommer pune o „cruce filologică”.

7,1 Metaforele nautice sunt curențe în filozofia și retorica greacă; Platon îl compară pe conducătorul cetății cu cârmaciul unei corăbii.

7,2 „copleșit de talazurile chinurilor”, gr. ἐν τῷ τῶν παθῶν πελάγει: un motiv foarte răspândit.

7,4-5 După metafora marină, autorul recurge la alte două imagini clasice ale durabilității: a cetății care rezistă tuturor asediilor și a stâncii de care se sparg toate valurile. Autorul 4Mac. nu va fi fost străin de cercurile retorice ale vremii. ♦ „rațiunea evlaviei”, gr. τῆς εὐσεβείας λογισμός: ca în 7,24 și 16,4, autorul înlocuiește formula pe care a impus-o la începutul cărții: „rațiunea pioasă”. Dupont-Sommer (p. 36) explică: „Genitivul are aici valori multiple: origine, cauzalitate, posesie. Înțelegem prin aceasta o unire foarte profundă, care leagă strâns aceste două concepte, anume că fără evlavie rațiunea nu ar fi pe deplin rațiune”.

[nostru] Eleazar a sfârșat valurile dezlănțuite ale pasiunilor. ⁶ O, preot vrednic de preoție, nu ți-ai pângărit sfinții tăi dinți, nici nu ți-ai pângărit prin mâncare stomacul care îngăduia numai evlavie și puritate. ⁷ O, tu cel în armonie cu Legea și filozof al vieții dumnezeiești! ⁸ Așa trebuie să fie toți cei însărcinați cu sfânta lucrare a Legii: apărând-o cu sângele lor și cu nobila sudoare în pătimire până la moarte. ⁹ Tu, părinte, prin răbdarea ta slăvită, ne-ai întărit fidelitatea față de Lege și n-ai lepădat sfințenia pe care ai lăudat-o, iar prin faptele tale ai făcut vrednice de crezare cuvintele tale despre dumnezeiasca filozofie, ¹⁰ o, bătrâne mai puternic decât chinurile și mai tare decât focul, tu rege preaputernic peste pasiuni, Eleazar! ¹¹ Asemenea părintelui [nostru] Aaron care, înarmat cu cădelnița, alergând prin mulțime, a învins îngerul de foc, ¹² și Eleazar, din neamul lui Aaron, deși mistuit de foc, și-a păstrat neabătută rațiunea. ¹³ Dar, lucrul cel mai uimitor, deși bătrân, cu vigoarea trupului slăbită, cu carnea în destrămare și cu nervii osteniți, a reîntinerit ¹⁴ cu duhul datorită rațiunii și, printr-o rațiune ca a lui Isaac, a zădărnicit chinul cu multe capete. ¹⁵ O, bătrânețe fericită, căruntețe venerabilă, viață călăuzită de Lege, pe care a dus-o la împlinire pecetea credincioasă a morții!

7,6 În 2Mac. 6,20, bătrânul scuipea mâncarea impură care i-a fost dată cu forța.

7,7 Philon vorbește și el despre viața dumnezeiască pașnică a sufletelor „raționale” și fericite (*Ebr.* 100).

7,8 „cei însărcinați cu sfânta lucrare”, gr. τοὺς δειμουργοῦντας, *litt.* „cei care îndeplinesc o funcție publică”: ceea ce nu e adecvat aici. De aceea, Dupont-Sommer adoptă soluția lui Grimm, considerând că se impune corectura în ἱερούργουντας.

7,9 Dupont-Sommer, urmându-i pe Grimm și Deissmann, schimbă ἀγαστία (sfințenia), care e un *hapax*, în ἀγιστεία, „ritualuri/obiceiuri” sfinte, traducând: „par tes paroles vénérables, tu as gardé de la ruine nos coutumes sacrées”.

7,11 *Cf.* Num. 17,1-15, unde Aaron abate pedeapsa divină care amenința să-i mistuie prin foc pe evreii răzvrățiți; acolo nu apare îngerul de foc, dar, în iudaismul târziu, angelologia se dezvoltă mult. *Cf.* și Înt. 18,20-25.

7,12 Focul este la Sfântul Ioan Gură de Aur o metaforă a suplicului (Druet, Fr.-X., pp. 31-32, *apud* Ziadé, R., *op. cit.*, p. 188).

7,14 Comparația cu Isaac vine dintr-o veche tradiție haggadică: în gândirea legendară iudaică, Isaac și legarea sa pe altarul de jertfă (*aqeda*) simbolizau jertfa liber consimțită a martirilor. Și în primele texte creștine, Isaac apare în această postură (*cf.* Clement Romanul, ICor. 31,3 sau Meliton al Sardesului, *Fragment IX*, care dezvoltă o unică tipologie hristică pornind de la episodul legării lui Isaac). ♦ „chinul cu multe capete”, gr. τὴν πολυκεφαλὴν στρέβλαν: tortura este comparată cu un monstru policefal cu care atletul Legii trebuie să se lupte; alții (Grimm, *apud* Dupont-Sommer, p. 116), consideră că expresia greacă este un termen tehnic desemnând un instrument de tortură.

¹⁶ Așadar, de vreme ce un om bătrân, datorită evlaviei, a disprețuit chinurile până la moarte, trebuie să recunoaștem că rațiunea evlavioasă este cârmuitoare peste pasiuni. ¹⁷ Unii însă ar putea spune: „Nu toată lumea își stăpânește pasiunile, pentru că nu toată lumea are rațiunea prudentă.” ¹⁸ Dar toți cei care din toată inima se preocupă de evlavie pot domina pasiunile trupului ¹⁹ cu încrederea că, în Dumnezeu, ei nu mor, așa cum nici patriarhii noștri Avraam și Isaac și Iacob [n-au murit], ci trăiesc în Dumnezeu. ²⁰ Nu constituie un contraargument faptul că unii sunt în chip vădit dominați de pasiuni din pricina rațiunii slabe; ²¹ dar ce om care urmează în întregime regula filozofiei și se încrede în Dumnezeu ²² și știe că este o fericire să înduri orice suferințe de dragul virtuții nu ar domina asupra pasiunilor prin evlavie? ²³ Căci numai omul înțelept și curajos este stăpân asupra pasiunilor.

8 ¹ De aceea, și unii adolescenți, filozofând prin rațiunea evlaviei, au biruit instrumente de tortură și mai grele. ² După ce tiranul a fost înfrânt în chip vădit la prima [sa] încercare, neputând să-l silească pe un bătrân să se pângărească prin mâncare, atunci cu mare furie a poruncit să-i fie aduși alții, dintre evreii tineri; dacă aceștia se pângăreau mâncând, să le dea drumul după ce mâncau; iar dacă s-ar împotrivi, să-i chinuie mai amarnic. ³ De îndată ce tiranul a dat această poruncă i-au fost aduși, împreună cu bătrâna lor mamă, șapte frați frumoși, sfioși, nobili și cu farmec în toate. ⁴ Văzându-i tiranul cum își înconjurau mama, asemenea unui cor, i-a plăcut de ei și, impresionat de cuviința și de neamul lor bun, le-a zâmbit și, chemându-i lângă el, le-a spus: ⁵ „Tinerilor, eu vă admir cu bunăvoință pe fiecare dintre voi, cinstind peste măsură frumusețea voastră și faptul că sunteți atâția frați; nu numai că vă sfătuiesc să nu faceți aceeași nebulie ca bătrânul de curând torturat, ci vă și rog ca, supunându-vă poruncii mele, să

7,16-23 Panegiricul se întrerupe, dar de data aceasta stilul nu este forțat, ceea ce îl determină pe Dupont-Sommer să afirme că pasajul aparține autorului 4Mac., și nu unui interpolator.

7,20 „sunt... dominați de pasiuni”: gr. παθοκρατεῖσθα. Verbul grec este un *hapax*. Substantivul corespunzător, παθοκρατία, apare în 4Mac. 13,5.16, dar cu sensul activ de „dominare a pasiunilor”.

8,2 „tineri”, gr. λεία, *litt.* „neted”, dar și „faptul de a fi imberb” (rar întâlnit cu acest sens). Unii corectează în ἡλικία, „vârstă”.

8,3 Episodul paralel în 2Mac. 7,1-38.

8,4 „asemenea unui cor”: din nou o imagine dintr-un domeniu specific civilizației grecești, teatrul; imaginea corului de teatru se întâlnește și în 13,8 și 14,8.

vă bucurați de prietenia mea. ⁶ Așa cum aş putea să-i pedepsesc pe cei care nu se supun poruncilor mele, tot astfel aş putea să-i răsplătesc pe cei care îmi dau ascultare. ⁷ Aveți încredere în mine, aşadar, și veți primi dregătorii însemnate în cârmuirea mea, dacă vă lepădați de rânduiala strămoșească după care vă călăuziți viața. ⁸ Trecând la felul de viață al grecilor și schimbându-vă obiceiurile, desfățați-vă de tinerețea voastră. ⁹ Căci, dacă îmi stârniți mânia prin neascultare, mă veți sili să vă pedepsesc cumplit și să dau pieirii pe fiecare dintre voi, în chinuri. ¹⁰ Fie-vă milă de voi înșivă, de vreme ce și mie, dușmanului, îmi este milă de tinerețea și frumusețea [voastră]. ¹¹ Oare nu vă gândiți că, neascultându-mă, nu dobândiți nimic altceva decât moartea în chinuri?"

¹² Spunând acestea, a poruncit să fie aduse în fața lor instrumentele de tortură, ca și prin frică să-i convingă să se pângărească prin mâncare. ¹³ Când lăncierii le-au arătat roțile, cleștii pentru smulgerea membrelor, grătare și cărlige și catapulte și cazane, tigăi, gheare și mâini de fier, cuie și foale pentru foc, tiranul, luându-le, spunea: ¹⁴ „Tinerilor, temeți-vă! Dreptatea, pe care o cinstiți, va fi îndurătoare față de voi dacă o încălcați din constrângere.”

¹⁵ Dar ei, auzind cuvintele convingătoare și văzând lucrurile înspăimântătoare, nu numai că nu s-au speriat, ci s-au împotrivit filozofând tiranului și i-au zădărnicit tirania prin buna lor cugetare. ¹⁶ Să ne gândim însă: dacă unii dintre ei ar fi fost lași și lipsiți de curaj, ce fel de cuvântare ar fi ținut? Oare

8,13 Trecerea în revistă a tuturor instrumentelor de tortură dă frisoane. Nu a fost determinat cu exactitate modul în care fiecare dintre acestea era folosit. Astfel, am tradus prin „clești pentru smulgerea membrelor” termenul gr. ὀρθρέμβολα, după explicația de la 10,5. Apoi, „grătarele” redau gr. στρεβλοτήρια, cuvânt atestat ca atare numai aici în 4Mac. și definit în 4Mac. 9,17, părând a fi un sinonim al precedentului. Prin „cărlig” s-a tradus gr. τροχαντήρ. După Galenus, τροχαντήρ denumește acea parte a femurului pe care sunt dispuși mușchii motori ai coapsei, iar ca instrument de tortură, un soi de scoabă cu care se străpungeau genunchii victimei. „Catapulte” nu sunt mașinile de război cunoscute, ci instrumente de tortură care seamănă cu acestea și care serveau tot la dezmembrarea condamnaților. „Ghearele” și „mâinile de fier” par să fie oarecum sinonime: în 9,26 se spune că mâinile de fier erau prevăzute cu unghii ascuțite.

8,14 Aceiași argument l-a utilizat Antiochos și în cazul lui Eleazar; cf. 5,13.

8,15 Atitudinea neînfricăată a tinerilor în fața instrumentelor de tortură și apoi fermitatea din timpul torturilor sunt desemnate de Grigore de Nazianz prin termenul, absent în 4Mac., καρτερία. Asociată constantă a curajului și a credinței, καρτερία se manifestă prin disprețuirea suferinței de orice fel și este însușirea esențială a martirului (*Oratio* 15,912,1-4).

nu de acest fel? ¹⁷ „Vai nouă, nenorociți și foarte lipsiți de minte! Un rege ne cheamă și vorbește spre binele nostru, iar noi să nu-i dăm ascultare? ¹⁸ Oare de ce să ne bucurăm de voiri deșarte și să îndrăznim o neascultare aducătoare de moarte? ¹⁹ Fraților, oare nu ne vom teme de instrumentele de tortură, nu ne vom gândi la amenințările chinurilor și nu vom fugi de această slavă deșartă și lăudăroșenie aducătoare de pieire? ²⁰ Să ne fie milă de tinerețea noastră și să ne milostivim de bătrânețea mamei; ²¹ să ne gândim bine că, dacă nu ne supunem, vom muri. ²² Ne va ierta și dreptatea divină, pentru că din constrângere ne-am temut de rege. ²³ De ce să ne smulgem de la plăcerea vieții și să ne lipsim de dulceața lumii? ²⁴ Să nu ne opunem constrângerii și să nu ne căutăm o slavă deșartă lăsându-ne chinuiți! ²⁵ Nici Legea nu ne dă morții dacă fără de voie suntem înfricoșați de instrumentele de tortură. ²⁶ De unde ne-a răsărit o asemenea dragoste de ceartă și de unde am îndrăgit această tărie aducătoare de moarte, când putem trăi în liniște, supunându-ne regelui?” ²⁷ Dar tinerii n-au spus nimic din toate acestea și, fiind pe punctul de a fi chinuiți, nici nu le-au trecut prin gând. ²⁸ Căci ei erau disprețuitori ai pasiunilor și stăpânitori asupra durerilor; ²⁹ și n-a apucat tiranul să-și încheie îndemnul de a se pângări prin mâncare, că toți, într-un glas și deopotrivă, ca din același suflet, au spus:

9 ¹ „Ce mai aștepți, tiranule? Suntem pregătiți să murim mai degrabă decât să încălcăm poruncile noastre strămoșești. ² Cu siguranță nu-i respectăm pe strămoșii noștri, dacă nu ne-am supune Legii și dacă nu l-am socoti pe Moise ca sfătuitor. ³ O, tiranule, sfătuitor spre încălcarea Legii, în

8,17-26 Discurs pe care autorul îl declară ipotetic; formulă obișnuită în retorică. Autorul se folosește de acest mijloc aici pentru a pune în evidență dramatica opoziție dintre legea naturală și pietate.

8,25 Legea pedepsea cu moartea idolatria, fără nici o excepție. În alte cazuri era mai suplă.

8,28 În logica (stoică) a tinerilor, cine putea dispune de propriile plăceri putea să își stăpânească și durerea.

9,1 Textul reproduce în prima lui frază discursul atribuit celui mai mare dintre frați în 2Mac. 7,2, unde textul se reduce la o singură frază, în timp ce aici se extinde într-o dezvoltare retorică de la versetul 1 până la 9.

9,2 „nu-i respectăm”: alte traduceri: „ne-am rușina (dar în text verbul este la indicativ) de strămoși...” sau „îi facem de rușine pe strămoșii noștri, dacă...”, dar acesta este sensul diatezei active, pe când în text verbul este la diateza medie, cu complement direct. Deși, în acest period condițional, subordonata are optativul, regenta are verbul la indicativ: această disimetrie subliniază realitatea gravă a consecinței.

ura ta față de noi, să nu-ți fie milă de noi mai mult decât ne e nouă!
⁴ Fiindcă mai grea decât însăși moartea socotim că este mila ta, care ne făgăduiește izbăvirea în schimbul încalcării Legii. ⁵ [Încerci să] ne înspăimânti, amenințându-ne cu moartea în chinuri, ca și cum n-ai fi învățat nimic de curând de la Eleazar. ⁶ Dar, dacă bătrânii evreilor au trăit în evlavie îndurând și chinurile prin evlavie, e cu atât mai drept să murim noi, tinerii, disprețuind chinurile cu care vrei să ne constrângi și pe care le-a înfrânt și bătrânul nostru învățator. ⁷ Încearcă, așadar, tiranule! Și dacă ne iei viața pentru evlavie, să nu socotești că ne vatămi chinuindu-ne. ⁸ Căci noi prin acest chin și prin răbdarea noastră vom primi răsplata virtuții și vom ajunge la Dumnezeu, pentru care și suferim. ⁹ Dar tu, pângărit prin uciderea noastră, îți vei dobândi de la dreptatea divină chinuire veșnică în foc.”

¹⁰ Spunând ei acestea, tiranul nu numai că a fost nemulțumit că nu-l ascultă, dar s-a și înfuriat ca împotriva unor nerecunoscători. ¹¹ La porunca sa, scutierii l-au adus pe fratele cel mai mare și, sfâșiindu-i cămașa i-au legat mâinile și brațele de-o parte și de alta cu curele. ¹² După ce au obosit lovindu-l cu bicele, fără nici o izbândă, l-au aruncat pe roată. ¹³ Întins pe roată, nobilului tânăr i s-au rupt mădularele ¹⁴ și, în timp ce i se zdrobeau toate membrele, el îl acuza spunând: ¹⁵ „Tiranule spurcat și dușman al dreptății cerești, cu minte sălbatică, nu pe un ucigaș îl chinui astfel, nici pe un nelegiuit, ci pe un apărător al Legii dumnezeiești!” ¹⁶ Iar când lăncierii îi spuneau: „Acceptă să mânănci, ca să scapi de chinuri”, ¹⁷ el a zis: „Nu este atât de puternică roata voastră, slujitori spurcați, încât să-mi înăbușe rațiunea. Tăiați-mi membrele, ardeți-mi trupul și suciți-mi încheieturile!” ¹⁸ Prin toate chinurile vă voi convinge că numai copiii evreilor sunt de

9,6 „bătrânul nostru învățator”: Eleazar nu fusese numit explicit învățator al tinerilor, deși era cunoscător al Legii (cf. 5,4), iar 2Mac. 6,18 îl numește „scrib”. Grimm este de părere că termenul „învățator” trebuie înțeles la modul general, de model al tinerilor, nu de educator direct.

9,15-24 Spre deosebire de episodul paralel din 2Mac. 7,4-5, unde tânărului i se taie limba, i se ia scalpul, i se smulg membrele și este aruncat de viu în cazanul de foc, aici torturile sunt altele (Pseudo-Iosephus le menționează în descrierea torturării altora dintre cei șapte frați, încă o dovadă a libertății cu care se utilizează sursa); în același timp, aici, tânărul sub torturi mai are puterea să rostească trei discursuri: 1. către tiran (15); 2. către călăi (17-18); 3. către frații săi (23-24).

9,18 La 11,21 autorul proclamă în mod general că „știința evlavioasă este de neînvins”; în textul de față iudeii dețin monopolul înțelepciunii și deci al mântuirii.

neînvins în slujba virtuții.”¹⁹ Pe când spunea acestea, au pus sub el foc și, atâțându-l, au întins mai tare roata.²⁰ Roata era pătată pretutindeni de sânge și grămada de cărbuni se stingea din cauza ploii de sânge, iar fășii de carne se răspândeau în jurul spițelor.²¹ Deși tăria oaselor era deja zdrobită, tânărul cu suflet mare, [adevărat] fiu al lui Avraam, n-a scos un vaiet.²² Ca și cum în foc s-ar fi preschimbat spre nesticăciune, el a răbdat cu noblețe chinurile spunând:²³ „Faceți ca mine, fraților, nu părăsiți lupta mea și nu vă lepădați de frăția noastră întru vitejie.”²⁴ Luptați-vă lupta sfântă și nobilă pentru evlavie, căci, prin ea, dreapta providență care a fost și a părinților noștri va fi binevoitoare neamului nostru și îl va pedepsi pe tiranul blestemat!”²⁵ Spunând acestea, tânărul sfânt și-a dat sufletul.

²⁶ Toți se mirau de tăria lui sufletească; apoi lăncierii l-au adus pe următorul ca vârstă; cu mânuși de fier cu unghii ascuțite l-au legat de instrumentele de tortură și de catapultă.²⁷ Înainte de a-l tortura, l-au întreat dacă [se învoiește] să mănânce, însă i-au auzit hotărârea nobilă.²⁸ Atunci acele fiare [crude] ca leopardul i-au tras cu mâinile de fier carnea de la tendoane până la bărbie și i-au smuls pielea de pe cap. Dar el, răbdând din greu această suferință, a spus:²⁹ „Ce dulce este orice fel de moarte pentru evlavia strămoșească.” Iar tiranului i-a spus:³⁰ „Oare nu crezi, tu, cel mai

9,19 „atâțându-l”: textul e oarecum neclar.

9,22 Aluzie la ideea stoică a conflagrației cosmice finale (ἐκπύρωσις), când lumea va fi cuprinsă de foc, pentru a se regenera, în cele din urmă, purificată.

9,24 „tiranul blestemat”: în 2Mac. 18,22, epitetul tiranului este rostit de cel de-al doilea frate.

9,26-32 Pasajul corespunde la 2Mac. 7,7, cu excepția amănuntelor îngrozitoare din v. 28. Apoi, în 4Mac. lipsește din discursul tânărului orice referire la înviere, prezentă în 2Mac.

9,28 2Mac. 7,7 arată numai că tânărului i-a fost smulsă pielea capului.

9,29 Cf. 2Mac. 6,30.

9,30-32 Față de textul paralel din 2Mac. 7,7-10, la Pseudo-Iosephus detaliile sunt mai crude; lipsește însă ideea învierii, prezentă în discursul ținut de tânăr în 2Mac: „Tu ne scoți din această viață de acum, dar Regele lumii ne va ridica la învierea vieții de veci pe noi care murim pentru legile Sale.” (9); lipsesc la Pseudo-Iosephus, în acest episod, toate referirile la viața veșnică, deși în 2Mac. ele se găsesc în mai multe rânduri: discursul celui de-al treilea frate (7,11), al celui de-al patrulea (7,14) și discursul mamei (7,22-23). Omisiunea este cu atât mai ciudată cu cât în alte părți ale scrierii, Pseudo-Iosephus vorbește despre viața eternă (cf. 16,25: „cei care mor pentru Dumnezeu, trăiesc întru Dumnezeu” sau, mai înainte, 9,8). De ce omite această idee din cuvântările tinerilor,

crud tiran, că suferi chinuri mai mari decât mine, văzând cum rațiunea ta trufașă de tiran e înfrântă de statornicia noastră datorată evlaviei? ³¹ Căci eu îmi ușurez chinul cu plăcerile datorate virtuții, ³² dar tu ești chinuit [chiar] în amenințările ce vin de la nelegiuire. Nu vei scăpa, preasurcatule tiran, de osânde de mâniei divine.”

10 ¹ După ce acesta a îndurat o moarte vrednică de laudă, a fost adus al treilea [frate] și mulți îl îndemneau în tot felul să guste [mâncarea oprită] și să se salveze. ² Dar el a strigat: „Oare nu știți că același tată ne-a zămislit și pe mine și pe cei care au murit, și aceeași mamă ne-a născut și am fost crescuți în aceleași învățături? ³ Nu mă lepăd de nobila înrudire cu frații mei.” [⁴] ⁵ Iar ei, îndurând cu greu vorbirea slobodă a bărbatului, i-au smuls mâinile și picioarele cu instrumente de tortură și i-au tras membrele din încheieturi, ⁶ zdrobindu-i degetele, brațele, coapsele și coatele. ⁷ Dar, cum în nici un fel n-au putut să-l sugrume, lăsându-și la o parte instrumentele, l-au scalpat în felul sciților, cu unghiile; ⁸ și îndată l-au dus la roată și, în timp ce i se dezmembrău vertebrele, el își vedea carnea fășii și sângele care-i curgea din măruntaie. ⁹ Fiind pe punctul de a muri, a spus: ¹⁰ „Noi, tiranule spurcat, suferim acestea pentru învățătura și virtutea lui Dumnezeu. ¹¹ Tu însă, din pricina nelegiuirii și a omorurilor cu care te pângărești, vei îndura chinuri nesfârșite!”

¹² După ce a murit și acesta în chip vrednic de frații săi, l-au târât pe al patrulea, zicând: ¹³ „Să nu înnebunești și tu de aceeași nebunie ca frații tăi, ci ascultă-l pe rege și salvează-te!” ¹⁴ Dar el le-a spus: „N-aveți voi foc atât

rămâne un mister. Explicația lui Dupont-Sommer (pp. 45-48) că autorul „a formellement exclu une doctrine qui répugnait à son platonisme” nu este prea convingătoare: el le-ar fi putut împăca cu ușurință. De altminteri, un platonizant cu greu ar fi putut accepta sacrificiul suprem pentru tabuuri alimentare.

10,1 Text paralel în 2Mac. 7,10-12.

10,4 Lipsește din textul ediției Rahlfs, fiind inserat doar în aparatul critic: „Prin urmare, dacă aveți vreun instrument de pedeapsă, apropiați-l de trupul meu, dar sufletul nu mi-l puteți atinge, chiar dacă ați vrea.”

10,7 „lăsându-și la o parte instrumentele”: alte mss. au „jupuindu-i pielea”. ♦ Pentru obiceiul sciților de a-și scalpa dușmanii, cf. Herodot 4,64; Plinius Maior 7,11.

10,10-11 Lipsește și din discursul acestui tânăr ideea învierii prezentă în pasajul corespondent din 2Mac. 7,11.

10,12 Text paralel în 2Mac. 7,13-14.

de puternic împotriva mea, pentru a face din mine un laș. ¹⁵ Pe moartea fericită a fraților mei și pe pieirea veșnică a tiranului și pe viața veșnică a celor evlavioși, nu mă voi lepăda de frăția noastră nobilă. ¹⁶ Născocoște chinuri, tiranule, ca să afli și prin ele că sunt fratele celor pe care i-ai torturat mai înainte.” ¹⁷ Auzind acestea, Antiochos cel însetat de sânge, ucigaș și întru totul spurcat, a poruncit să i se taie aceleua limba. ¹⁸ Iar el a spus: „Chiar dacă îmi iei instrumentul vorbirii, Dumnezeu îi aude și pe cei care tac. ¹⁹ Iată, mi-am scos limba, tai-o! Dar, cu aceasta, nu ne vei mutila rațiunea. ²⁰ Bucuroși ne lăsăm măduarele trupului tăiate pentru Dumnezeu. ²¹ Pe tine, Dumnezeu te va urmări curând, deoarece ai tăiat o limbă care cânta imnuri dumnezeiești.”

11 ¹ După ce și acesta a murit torturat în chinuri, al cincilea s-a repezit și a spus: ² „N-am să mă feresc, tiranule, să fiu chinuit pentru virtute, ³ ci de la mine însumi am venit, ca, ucigându-mă și pe mine, tu să fii vrednic de osândă pentru mai multe nelegiuiri în fața dreptății divine. ⁴ Dușmane al virtuții, dușman al oamenilor, ce am făcut noi de ne nimicești așa? ⁵ Pentru că-L cinstim pe Creatorul a toate și trăim după Legea Lui virtuoaasă? ⁶ Asemenea fapte sunt demne de cinstire, nu de torturi.” [⁷⁻⁸] ⁹ După ce a spus acestea, lăncierii l-au legat și l-au târât spre catapultă, ¹⁰ unde i-au legat genunchii și i-au pus în piedici de fier, i-au îndoit șalele în jurul roții; întins astfel pe roată, încovoiat cu totul de spate asemenea unui scorpion, i se

10,15 Negația simplă a celui de-al doilea frate din 2Mac. 7,8 este dezvoltată aici într-un mic discurs.

10,17 Trăsături tipice ale tiranului, care vor fi preluate și de martirologii creștini. H. von Campenhausen arăta în *Die idee des Martyriums in der alten Kirche* că „portretul persecutorului își definitivează trăsăturile tipice, tenebroase și respingătoare, în secolul al IV-lea d.H., pe care nu le va mai pierde niciodată”. Numai că această stilizare are rădăcini mult mai vechi, căci conceptul de „tiran” se întâlnește deja în 4Mac. (*apud* A. Dupont-Sommer, p. 127). Vezi Bădiliță, C., 2005, *passim*.

10,18 „Dumnezeu îi aude și pe cei care tac”: aceeași turnură de frază în Flavius Iosephus, *Bell. Iud.* 5,9,4.

10,21 Revine ideea învierii.

11,1 În 2Mac. 7,15-17, se spune că a fost adus al cincilea frate și i se atribuie o scurtă cuvântare, fără detalii asupra torturilor la care a fost supus.

11,7-8 Versetele 7 și 8 sunt eliminate din ediția Rahlfs; mai ales versetul 7 este inteligibil; nici traducerea propusă de Dupont-Sommer (p. 128) nu este convingătoare.

dislocou mădulele. ¹¹ În această stare, suflând din greu și cu trupul în agonie, a spus: ¹² „Frumoase favoruri ne faci, fără voie, tiranule, căci, prin aceste nobile chinuri, ne putem dovedi statornicia întru Lege.”

¹³ După moartea acestuia a fost adus al șaselea, un tinerel. Întrebat de tiran dacă se învoiește să mănânce și să fie eliberat, a spus: ¹⁴ „Prin vârstă sunt mai tânăr decât frații mei, dar prin cugetare sunt de aceeași vârstă cu ei. ¹⁵ Pentru aceleași [învățătur] ne-am născut și am fost crescuți și pentru aceleași suntem datori deopotrivă să murim. ¹⁶ Așadar, de crezi de cuviință să mă chinuiești pentru că nu vreau să mă pângăresc cu mâncăruri, chinuiește-mă!” ¹⁷ După ce a rostit aceste cuvinte, l-au dus la roată. ¹⁸ L-au întins cu grijă și, în timp ce îi rupeau vertebrele, îl ardeau pe dedesubt. ¹⁹ Apoi au înroșit în foc țepușe ascuțite și i le-au înfipt în spate și, străpungându-i coastele, i-au ars măruntaiele. ²⁰ În timp ce era chinuit, spunea: „O, bătlie vrednică de sfințenie, la care, fiind chemați pentru evlavie în arena chinurilor atâția frați, n-am fost biruiți! ²¹ Căci, tiranule, știința evlavioasă este de neînvinș. ²² Voi muri și eu înarmat cu desăvârșirea împreună cu frații mei, ²³ stârnind și eu un mare răzbnător împotriva ta, o, născocitor de chinuri și dușman celor cu adevărat evlavioși! ²⁴ Suntem șase tineri și am răsturnat tirania. ²⁵ Căci neputința ta de a ne frânge rațiunea și de a ne sili să ne pângărim cu mâncare nu este oare răsturnarea ta? ²⁶ Pentru noi, focul tău este răcoros, și catapultele, fără durere, și silnicia ta, lipsită de putere. ²⁷ Căci ne apără nu lăncierii unui tiran, ci ai Legii divine; de aceea, rațiunea noastră este de neînvinș.”

12 ¹ Când și acesta a murit [de moartea] fericitilor, după ce a fost aruncat în cazan, a sosit al șaptelea, cel mai tânăr dintre toți. ² Tiranului i

11,11 „suflând din greu”: gr. τὸ πνεῦμα στενοχωρούμενος. Aici πνεῦμα nu are nici o conotație psihologică sau morală, ci înseamnă, pur și simplu, „respirație”.

11,13 Text paralel în 2Mac. 7,18-19, fără nici un amănunt asupra supliciuului. De asemenea, cuvintele pe care le rostește în continuare martirul nu se regăsesc în 2Mac.

11,21 „știința evlavioasă”, gr. ἡ ἐπιστήμη τῆς εὐσεβείας. Cf. 1,2 nota. Conceptul filozofic cu conținut religios ἐπιστήμη este frecvent la Philon și sinonim parțial cu γνῶσις (cf. 1,16).

12,1 Text paralel în 2Mac. 7,24-40. ♦ Al șaptelea frate ocupă o poziție privilegiată în 2Mac. și 4Mac., precum și în *Omilia a doua despre Macabei* a lui Ioan Gură de Aur. Acesta este cel mai tânăr și, spre deosebire de ceilalți frați, trebuie să moară numai sub ochii tiranului și ai mamei. Nu are cine să-l încurajeze și aproape că tinerețea lui fragedă

s-a făcut milă de el, deși fusese ocărât cumplit de frații lui; când l-a văzut legat fedeleș, a pus să-l aducă mai aproape și a încercat să-l înduplece, spunând: ³ „Vezi sfârșitul nebulniei fraților tăi; din cauza neascultării au murit în chinuri. ⁴ Tu însuși, dacă nu te supui, vei fi chinuit grozav și vei muri înainte de vreme. ⁵ Dar, dacă ascuți, vei fi prietenul meu și vei sta în fruntea treburilor regatului.” ⁶ Și, sfătuindu-l astfel, a trimis după mama copilului ca, arătându-și mila față de ea, care pierduse atâția fii, [s-o facă] să-l îndemne pe singurul rămas la ascultarea salvatoare. ⁷ Dar el, când mama sa l-a îndemnat în limba ebraică, așa cum vom spune puțin mai încolo, ⁸ a zis: „Dezlegați-mă, ca să-i vorbesc regelui și tuturor prietenilor care sunt cu el.” ⁹ Bucuroși peste măsură de cererea copilului, l-au dezlegat în grabă. ¹⁰ Iar el, alergând până aproape de vasele cu jăratec, a spus: ¹¹ „Tiranule spurcat și cel mai nelegiuit dintre toți ticăloșii, nu ți-e rușine ca, după ce ai primit de la Dumnezeu bogățiile și domnia, să-i ucizi pe slujitorii Lui și să-i chinuiești pe cei care practică evlavia?” ¹² De aceea, dreptatea te-a pus deoparte pentru un foc mai aprig și veșnic și pentru chinuri care nu te vor părăsi toată veșnicia. ¹³ Fiară sălbatică, nu ți-a fost rușine, deși ești om, să tai limba unora care suferă la fel și sunt făcuți din aceleași elemente [ca toți oamenii] și să-i supui la tot felul de chinuri. ¹⁴ Dar aceștia, murind în chip nobil, și-au împlinit evlavia față de Dumnezeu, în timp ce tu te vei jeli amarnic că i-ai ucis, nevinovați, pe luptătorii virtuții.” ¹⁵ Când era gata să moară, a spus: ¹⁶ „Eu nu voi dezerta de la vitejia fraților mei ¹⁷ și-L chem

il mișcă și pe persecutor. Martirul se dă însă grabnic morții, depășind astfel chiar modelul lui Isaac, de teamă ca Antiochos să nu se răzgândească în privința lui.

12,2 În 2Mac., tiranul nu se lasă impresionat de tinerețea celui de-al șaptelea frate.

12,5 Aceeași ofertă o face Antiochos ultimului dintre cei șapte frați în 2Mac. 7,24.

12,7 În 2Mac. 7,27 se spune că mama s-a adresat în ebraică fiului ei pentru ca spusele ei să nu fie înțelese de Antiochos. Autorul 4Mac. trece peste acest detaliu explicativ și sensul general al gestului mamei se schimbă: ea vorbește în ebraică pentru a-și dovedi devotamentul total față de limba sacră a iudaismului. În economia întregii cărți, acest gest corespunde liniei generale opuse aculturației elenistice.

12,11 „cei care practică evlavia”, gr. οἱ τῆς εὐσεβείας ἀσκηταί: expresia apare întocmai în vocabularul „ascetic” al lui Philon în *Sob.* 40.

12,13 „unora care suferă la fel”: gr. ὁμοποθεῖς. Cf. Înț. 7,1-6, Fapte 14,15.

12,14 Persecutorii evreilor vor plânge amarnic când se vor vedea pedepsiți pentru nelegiurile lor. Cf. Înț. 5,3-13.

12,16 „vitejia”: unele mss. au „mărturia/martiriul”. E, poate, prima atestare a cuvântului μαρτυρία cu sensul de „mărturie cu prețul sângelui”.

pe Dumnezeuul părinților [mei], ca să se milostivească de neamul nostru.
¹⁸ Iar pe tine El te va pedepsi și în viața de acum, și după moarte.” ¹⁹ După ce a rostit acest blestem s-a aruncat în vasul cu jăratec și astfel și-a dat sufletul.

13 ¹ Așadar, dacă cei șapte frați și-au disprețuit suferințele până la moarte, oricine trebuie să recunoască [faptul] că rațiunea evlavioasă e stăpână asupra pasiunilor. ² Într-adevăr, dacă, slujind pasiunilor, s-ar fi pângărit cu mâncăruri, am spune că ei au fost înfrânți de ele. ³ Dar nu este așa, ci, dimpotrivă, prin rațiunea cea atât de laudată la Dumnezeu, ei au biruit pasiunile. ⁴ De aceea, nu se poate trece cu vederea supremația cugetării, de vreme ce [frații] au stăpânit și pasiunea, și chinurile. ⁵ Oare cum am putea să nu recunoaștem stăpânirea asupra pasiunilor [dată de] buna cugetare, la acești [frați] care n-au dat înapoi nici în fața chinurilor focului? ⁶ După cum turnurile zidite în fața porturilor, frângând valurile amenințătoare, oferă ape liniștite celor care trag la țarm, ⁷ tot astfel buna cugetare a tinerilor cea cu șapte turnuri, întărind portul evlaviei, a înfrânt necumpătarea pasiunilor. ⁸ Ca într-un cor sfânt al evlaviei, se încurajau unii pe alții, spunând: ⁹ „Să murim frățește, fraților, pentru Lege; să facem asemenea celor trei tineri care în Asiria au disprețuit un cuptor la fel cu

12,19 Gestul ultim al celui de-al șaptelea fiu nu apare în 2Mac., unde nici moartea mamei (7,41) nu este relatată ca sinucidere. Freudenthal credea că episodul sinuciderilor provenea dintr-o sursă comună care a stat, paralel, la originea 2Mac. și, respectiv, 4Mac., dar că 2Mac. a suprimat pasajul în cauză, pentru că gestul nu corespundea cu concepțiile religioase ale autorului. A. Dupont-Sommer infirmă această posibilitate, cu contraargumentul sinuciderii lui Razis, prezentată pe larg în 2Mac. 14,41-46. Mai degrabă, episoadele sinuciderilor celor doi eroi din 4Mac. reprezintă invenții ale autorului (Pseudo-Josephus) care a vrut să exprime, în cazul tânărului, ardoarea martirului, iar în cazul mamei, voința de a nu fi necinstită. Gestul extrem se înscrie perfect în etica stoică în asemenea situații.

13,1-5 Reluarea tezei rațiunii dominante este, după părerea lui Dupont-Sommer (p. 133), o nouă interpolare.

13,6-7 Autorul reia metafora din 7,5 aplicată lui Eleazar. Mai mult decât atât, se repetă, structural, scenariul și ordinea pasajelor din 4Mac. 7.

13,9 „cei trei tineri”: Anania, Azaria și Misael, cf. Dan. 3. Cei șapte frați Macabei alcătuiesc, ca și tinerii din Asiria, un grup mistic. Motivul celor trei tineri din Asiria avea o popularitate uriașă în epoca elenistică (cf. și 3Mac. 6,6, nota). ♦ „la fel cu acesta”, gr. ἰσοπολιτις, litt. „cu aceleași drepturi politice”.

acesta. ¹⁰ Să nu fim lași în dovedirea evlaviei.” ¹¹ „Curaj, frate!”, spunea unul; iar altul: „Îndură cu demnitate!”; ¹² iar altul, aducându-le aminte, zicea: „Amintiți-vă de unde sunteți sau de mâna cărui tată a răbdat Isaac să fie înjunghiat, de dragul evlaviei!” ¹³ Fiecare și toți laolaltă se priveau voioși și, plini de curaj, spuneau: „Să ne sfințim din toată inima lui Dumnezeu, care ne-a dăruit sufletele, și să ne folosim trupul ca pază pentru Lege.” ¹⁴ Să nu ne temem de cel care pare doar că ne omoară. ¹⁵ Căci mare este bătălia sufletului și [mare] primejdia chinului veșnic pentru cei care încalcă porunca lui Dumnezeu. ¹⁶ Să ne înarmăm, așadar, cu stăpânirea asupra pasiunilor [pe care ne-o dă] rațiunea divină. ¹⁷ După ce vom muri în acest chip, ne vor întâmpina Avraam și Isaac și Iacob și toți părinții ne vor lăuda.” ¹⁸ De fiecare dată când unul dintre ei era luat, cei rămași îi spuneau: „Să nu ne faci de rușine, frate, și să nu-i dai de minciună pe frații care au murit înaintea noastră!” ¹⁹ Voi cunoașteți bine farmecul frățietății, de vreme ce dumnezeiasca și atotînțeleapta providență îl împarte între copii, prin tați, și îl sădește prin sânul matern; ²⁰ acolo frații locuiesc tot atâta vreme și sunt plăsmuiți în același timp și crescuți din același sânge și duși până la capăt

13,13 „Să ne sfințim”: autorul folosește termeni din vocabularul jertfei.

13,14 Cf. Mat. 10,28.

13,19 „farmecul frățietății”: gr. τὰ τῆς ἀδελφότητος φίλτρα. Φίλτρον înseamnă la origine „mijloc de a se face iubit”, apoi „farmec”, iar la plural, „iubire, afecțiune”. Termenul aparține vocabularului înalt. Apare și la Philon în expresia φίλτρα σοφίας cu sensul de „farmec al înțelepciunii / iubire de înțelepciune”. ♦ Providența este acea activitate esențială prin care Dumnezeu ordonează și conduce universul. La Platon coincide cu activitatea Demiurgului care transformă haosul în cosmos, ordonează dezordinea primordială și are drept scop Binele. În stoicism, conceptul ocupă o poziție privilegiată, schimbându-și însă înțelesul. Providența se leagă de conceptele de finalitate și raționalitate imanentă. Logosul imanent cârmuiește totul prin *nous* și *pronoia*. În stoicismul timpuriu, providența nu acționează la nivelul individului, ci la scară general cosmică. Abia neostoicismul propune ideea acțiunii particulare a providenței (Reale, G., p. 286). „La Philon, *Fug.* 101, Logosul își exercită providența prin puteri (δυνάμεις) imanente, iar la Plotin (*Enneade* IV,8,2), Sufletul Lumii are o providență generală, iar sufletele individuale o providență particulară pentru corpurile în care sălășluiesc.” (Peters, F.E., p. 234)

13,20 „duși până la capăt prin același suflet”: este vorba despre sufletul mamei, care pe timpul sarcinii are rolul de „principiu vital” pentru făt. A. Dupont-Sommer (p. 136) respinge ipoteza lui Calmet că autorul 4Mac. ar admite teza stoică a traducianismului și înclină, cu toată prudența, să-i dea dreptate lui Grimm că Pseudo-Iosephus ar fi fost adeptul doctrinei pitagoreice a preexistenței sufletelor.

prin același suflet;²¹ și sunt născuți după același timp și beau lapte din același izvor, și astfel, din aceste îmbrățișări, se hrănesc laolaltă sufletele iubitoare de frați.²² Apoi, ei cresc, hrăniți zilnic la aceeași masă, cu aceleași obiceiuri de fiecare zi și cu tot ce ține de educație și cu practicarea Legii lui Dumnezeu, pe care o avem noi.²³ Așadar, fiind atât de adânc sădită apropierea iubirii frățești, cei șapte frați erau și mai apropiați unii față de alții.²⁴ Căci, educați în aceeași Lege și practicând aceleași virtuți și crescuți împreună într-o viață de dreptate, ei se iubeau unii pe alții mai tare.²⁵ Fiindcă râvna comună pentru desăvârșire întărea bunăvoința și armonia dintre ei,²⁶ deoarece, o dată cu evlavia aprindea mai tare dragostea fraternă.²⁷ Dar, cu toate că natura, viața comună, practicarea virtuții au sporit pentru ei farmecul frățietății, cei care rămâneau răbdau de dragul evlaviei să-și vadă frații chinuți până la moarte.

14¹ Mai mult, îi îndemnau la chinuri, pentru că nu numai că disprețuiau suferințele, ci stăpâneau asupra pasiunilor iubirii de frați.

² O, rațiuni mai regești decât regii și mai libere decât oamenii liberi!³ O, simfonie sfântă și armonioasă a celor șapte frați întru evlavie!⁴ Nici unul dintre cei șapte tineri nu a fost laș, nici nu a pregetat în fața morții,⁵ ci cu toții s-au grăbit către moartea în chinuri ca și cum ar fi alergat pe calea nemuririi.⁶ Așa cum mâinile și picioarele se mișcă în armonie datorită îndemnurilor sufletului, tot astfel acești tineri sfinți, ca și cum ar fi fost îndemnați de sufletul nemuritor al evlaviei, au murit în armonie pentru ea.⁷ O, șeptime preasfântă a fraților atât de armonios uniți! Asemenea celor șapte zile ale facerii lumii în jurul săptămânii,⁸ tot astfel se roteau tinerii în jurul evlaviei, nimicind teama de chinuri.⁹ Noi, acum, ne înfiorăm ascultând despre strâmtorarea acelor tineri; ei nu numai văzând, nu numai auzind

13,23 „iubirea frățească”: gr. συμπροθεία. Cf. 5,25 nota.

14,2 Aceeași idee exprimată de Diogene Laertios, în *Viețile și doctrinele filozofilor*: „Nu numai că înțelepții sunt liberi, dar sunt și regi, regalitatea fiind o conducere fără dare de seamă.” (VII,122)

14,3 „simfonie”: ideea că cei șapte tineri alcătuiesc un cor perfect armonios revine în 13,8 și 14,8.

14,7-8 „în jurul evlaviei”: text dificil; editorii propun să intervertească „evlavia” cu „săptămâna”.

14,9 „Noi, acum, ne înfiorăm ascultând”: alte indicii și argumente în sprijinul ipotezei că 4Mac. a fost conceput ca un discurs adresat unui public real.

cuvântul care amenința de aproape, ci chiar suferind, îndurau cu tărie, și aceasta în suferințele focului: ¹⁰ ce poate fi mai dureros decât acestea? Într-adevăr, puterea focului, ascuțită și iute, le-a nimicit repede trupurile.

¹¹ Să nu socotiți lucru de mirare faptul că rațiunea acelor bărbați a fost biruitoare în mijlocul chinurilor, când și mintea unei femei a disprețuit suferințe de tot felul. ¹² Mama celor șapte tineri a îndurat chinurile fiecăruia dintre copii. ¹³ Priviți ce țeșătură bogată este dragostea față de copii, care trage toate spre tandrețea față de rodul pântecelui ei. ¹⁴ Și animalele necuvântătoare au aceeași tandrețe și aceeași dragoste ca și oamenii pentru ființele pe care le nasc. ¹⁵ [De pildă,] la păsări: cele îmblânzite își fac cuibul sub acoperișurile caselor, pentru a-și ocroti puii, ¹⁶ celelalte, pe culmile munților, pe râpile din văi, în scorburile și pe vârfurile copacilor își clocesc ouăle, își scot puii și alungă pe oricine se apropie de ei; ¹⁷ iar dacă nu pot să-l alunge, zboară de jur împrejur, suferind, chemându-și cu dragoste puii pe limba lor, cât poate, le vine în ajutor. ¹⁸ Dar de ce mai trebuie să arătăm tandrețea față de pui prin [exemplul] animalelor necuvântătoare, ¹⁹ când și albinele, la vremea când fac fagurii, îi alungă pe cei care se apropie și-i înțeapă cu acul lor ca de fier pe cei care se apropie de puii lor și-i apără până la moarte? ²⁰ Însă pe mama tinerilor, cu un suflet asemenea lui Avraam, tandrețea pentru copii n-a clintit-o.

15¹ O, rațiune, tiranică stăpânitoare a pasiunilor [iubirii] față de copii, și evlavie mai dragă mamei decât copiii ei! **2** O, mamă pusă să aleagă între evlavie și salvarea celor șapte copii, salvare vremelnică, făgăduită de tiran! **3** A iubit mai mult evlavia, care salvează pentru viața veșnică, după [făgăduința] lui Dumnezeu. **4** Cum aş putea descrie pasiunile părinților care

14,12 Versetul rezumă martiriul mamei care a constat în a-și vedea toți fiii uciși. Această observație de nuanță lipsește din 2Mac.

14,13 Text corupt: am tradus ceea ce era inteligibil.

14,14 „animalele necuvântătoare”: expresie tehnicizată în filozofia elenistică. Apare frecvent la Philon. În LXX, cf. Înț. 11,15.

15,3 „după [făgăduința] lui Dumnezeu”: completare operată după interpretarea propusă de Dupont-Sommer: promisiunea vremelnică a tiranului este astfel trimisă în derizoriu de făgăduința veșnică a lui Dumnezeu. De obicei, în greacă, expresia κατά θεόν (*litt.* „după Dumnezeu”) are înțelesul mai larg de conformare la Legea lui Dumnezeu.

15,4 Observația despre asemănarea sufletească și trupească dintre frați și mama lor provine din fondul stoic al teoriei eredității.

își iubesc copiii? Noi imprimăm în copil, de mic, asemănarea la suflet și la înfățișare, ca pe o pecete minunată, mai ales [femeile], deoarece ele sunt într-o uniune mai strânsă cu cei pe care i-au născut decât tații. ⁵ Într-adevăr, cu cât au suflet mai slab și au mai mulți copii, cu atât mai mult își iubesc copiii; ⁶ dar, dintre toate, mama celor șapte copii a fost cea mai iubitoare, ea căreia cele șapte nașteri i-au înrădăcinat afecțiunea ⁷ și, prin multele dureri de la fiecare [naștere], au făcut-o să-i iubească. ⁸ Dar, din frica de Dumnezeu, ea a disprețuit pentru copiii ei o salvare vremelnică. ⁹ Și nu numai atât: desăvârșirea fiilor ei și supunerea lor față de Lege i-au sporit mai mult afecțiunea pentru ei. ¹⁰ Căci erau dreți, cumpătați, curajoși, cu suflet mare, iubindu-se unul pe altul și cu atâta dragoste pentru mama lor, încât i s-au supus, păzind Legea până la moarte. ¹¹ Cu toate acestea, oricât de puternice ar fi fost motivele iubirii și afecțiunii mamei, rațiunea ei n-a fost clintită de nenumăratele feluri de chinuri ale vreunuia dintre ei, ¹² ci mama își îndemna copiii, pe fiecare în parte și pe toți la un loc, să moară pentru evlavie. ¹³ O, fire sfântă și farmec al [iubirii] părintești și iubire pentru copii și pasiuni nedomolite ale mamelor! ¹⁴ Această mamă, văzându-și [fiii] torturați și arși unul câte unul, nu s-a clintit, datorită evlaviei. ¹⁵ Ea vedea trupurile copiilor topindu-se în foc și degetele mâinilor și picioarelor lor zbătându-se pe pământ, carnea smulsă de pe cap până la bărbie zăcând pe jos ca niște măști. ¹⁶ O, mamă încercată acum de suferințe mai amarnice decât durerile nașterii! ¹⁷ O, femeie, singura care ai născut evlavia desăvârșită! ¹⁸ Nu te-a tulburat nici primul născut când și-a dat sufletul, nici al doilea, când, în chinuri, privea la tine cu jale, nici al treilea când și-a dat sufletul; ¹⁹ și nici privind ochii fiecăruia dintre ei, care, din mijlocul chinurilor, își priveau cu îndrăzneală propria tortură, și nici văzând cum nările lor dau semne de moarte, nu ai plâns! ²⁰ Privind cum ardea carnea copiilor peste carnea altor copii, și mâinile tăiate, peste alte mâini, și capetele jupuite, peste alte capete, și morți căzând peste alți morți, și văzând mulțimea care umplea

15,9 La motivele de ordin instinctiv ale iubirii materne se adaugă și cel de ordin moral: desăvârșirea virtuții copiilor.

15,10 Sunt enumerate trei dintre cele patru virtuți cardinale stoice. În locul prudenței, autorul trece „mărinimia”, virtute specifică martirilor.

15,17 Autorul exaltă ideea fecundității spirituale, exprimată și în Înt. 3,13. Mama celor șapte frați devine simbolul perfect al nașterii spirituale (cf. și 16,13).

15,19 „privind”, gr. θεωροῦσα τωρηδόν, *litt.* „privind ca un taur”. Expresie clasică: cf. Aristofan, *Broaștele* 804, Platon, *Phaidros* 1176.

locul unde copiii tăi erau chinuiți, nu ai lăcrimat! ²¹ Nici cântecele sirenelor, nici glasurile plăcute la auz ale lebedelor nu-i atrag pe ascultători atât de mult ca glasurile copiilor care, din mijlocul chinurilor, își strigă mama. ²² Cât de cumplite, cât de numeroase sunt chinurile pentru o mamă, când copiii ei sunt chinuiți pe roată și arși cu foc. ²³ Dar rațiunea evlavioasă, chiar în mijlocul pasiunilor, i-a întărit cu curaj inima să disprețuiască vremelnica iubire de copii. ²⁴ Deși vedea pieirea celor șapte copii și feluritele și grelele chinuri, această mamă nobilă le-a nesocotit pe toate pentru credința în Dumnezeu. ²⁵ Ea era ca într-un tribunal: văzându-i în sufletul ei pe groaznicii sfătuitori: firea, nașterea, dragostea față de copii și chinurile lor; ²⁶ ea, mama, avea în mână două pietre de vot: una aducătoare de moarte, și alta de izbăvire pentru copiii ei; ²⁷ ea însă nu a voit pentru cei șapte fii ai ei o salvare de scurtă durată, ²⁸ ci, ca o fiică a cinstitorului de Dumnezeu Avraam, și-a amintit de statornicia lui. ²⁹ O, mamă a neamului, răzbunătoare a Legii, apărătoare a evlaviei, tu care ai învins în bătălia care se dădea în măruntaiele tale! ³⁰ O, tu, mai nobilă decât bărbații prin tărie și mai bărbătească decât ei în răbdare! ³¹ Precum arca lui Noe care, în potopul ce umplea lumea purtând în ea o lume, răbda cu tărie valurile, ³² tot astfel, tu, păzitoarea Legii, asaltată din toate părțile de potopul pasiunilor și de vânturi puternice – chinurile fiilor tăi, ai răbdat neconținut cu noblețe furtunile de dragul evlaviei.

16 ¹ Așadar, dacă o femeie, și în vârstă fiind, și mamă a șapte copii a răbdat să-și vadă copiii chinuiți până la moarte, trebuie să recunoaștem că rațiunea evlavioasă este stăpână peste pasiuni. ² Am arătat că nu numai bărbații își domină pasiunile, ci și o femeie a disprețuit chinurile cele mai cumplite. ³ Leii din jurul lui Daniel nu erau atât de sălbatici, cazanul îl

15,21 „glasurile... lebedelor”: e vorba de legendarul cântec din urmă al lebedelor.

15,26 „pietre de vot”: gr. ψήφοι.

15,28 Modelul mamei este patriarhul Avraam, așa cum modelul celor jertfiți este Isaac.

15,31 Revin metaforele clasice ale corabiei în mijlocul valurilor. De data aceasta însă corabia este identificată ca arca lui Noe. Identificarea nu este întâmplătoare, pentru că în mediile exegetice alexandrine circula o interpretare alegorică similară a potopului (cf. Philon, *QG* II, 18).

16,1-4 Reluare a tezei rațiunii dominante. De data aceasta, autentică, după Dupont-Sommer, p. 144.

16,3 În Dan., episodul aruncării eroului în groapa cu lei este ulterior (Dan. 6) celui al închiderii tinerilor în cuptorul încins (Dan. 3). Unii comentatori s-au întrebat, în consecință,

ardea pe Misael cu un foc mai puțin năvalnic decât firea dragostei de copii care o ardea pe această femeie când își vedea pe cei șapte fii chinuți în atâtea feluri.⁴ Dar mama și-a stins prin rațiunea evlaviei pasiunile atât de mari și de felurite.

⁵ Gândiți-vă că, dacă această femeie, mamă fiind, n-ar fi avut un suflet curajos, i-ar fi plâns și, poate, ar fi vorbit astfel:⁶ „Nefericită ce sunt! Eu, cea de atâtea ori lovită de nenorociri! Șapte copii am născut și nu mai sunt mama nici unuia!⁷ Zadarnice șapte nașteri și fără folos cele șapte [sarcini] de zece luni! Fără rod au fost îngrijirile și nefericite alăptările!⁸ Zadarnic, copiii mei, am îndurat de atâtea ori durerile facerii și grijile, și mai grele încă, ale creșterii [voastre]!⁹ Vai de copiii mei, unii necăsătoriți, iar ceilalți căsătoriți fără rod! Nu vă voi vedea copiii și nici nu voi avea bucuria să fiu numită bunică!¹⁰ Vai! Eu, femeie cu mulți copii frumoși, am ajuns văduvă, singură și de plâns!¹¹ Și, când voi muri, nu voi avea nici un fiu care să mă înmormânteze.”

¹² Dar sfânta și evlavioasa mamă nu l-a jelit cu acest bocet pe nici unul și nu l-a abătut pe nici unul de la [hotărârea de a muri] și nici nu s-a mahnit pe când mureau,¹³ ci, având o minte ca de diamant și născându-i din nou pentru nemurire, ea îi îndemna și îi ruga pe fiii ei mai degrabă să moară pentru evlavie.¹⁴ O, mamă, ostaș al lui Dumnezeu pentru [cauza] evlaviei,

dacă în versiunea din Dan. pe care a avut-o la dispoziție autorul 4Mac. episoadele nu apăreau într-o altă ordine decât cea consacrată. Grimm infirmă această ipoteză, arătând că autorul 4Mac. plasează episodul gropii cu lei înaintea celui cu cuptorul din motive stilistice.

16,5 Cu aproape aceleași cuvinte este introdus în 4Mac. 8,16 discursul fictiv al tinerilor.

16,7 „zece luni”: era frecventă în epocă părerea (poate de origine pitagoreică) că sarcina durează zece luni – cf. Înț. 7,2; Virgiliu, *Ecloga* IV,61.

16,14 „ostaș al lui Dumnezeu”: gr. θεοῦ στρατιῶτη. Termenul „ostaș” era frecvent în limbajul mistic elenistic. Caracterul straniu al desemnării unei femei prin acest termen dispare dacă luăm în considerare afirmațiile autorului din 15,30: „O, tu, mai nobilă decât bărbații prin tărie.” „În retorica greacă, acțiunea excepțională a unei femei funcționează ca exemplu pentru bărbații înșiși. Praxithea și-a jertfit fiica pentru salvarea Athenei, «ca să arate că, dacă femeile sunt în stare de un asemenea curaj, bărbații trebuie să își dovedească cu orice preț devotamentul față de patrie...».” (Lycurg, *Contra lui Leocrates* 101) Prin exemplul unei femei ca această mamă, Ioan Gură de Aur demonstrează că „diferența dintre bărbat și femeie este numai o chestiune de natură, care trebuie dominată de virtuțile morale” (Ziadé, R., pp. 246, 248). ♦ Despre tema, centrală în creștinism, a „femeii” bărbate” (*mulier virilis*), precizată în ultimul capitol din Cartea

bătrână și femeie, prin tăria ta l-ai învins și pe tiran și prin faptele și vorbele tale te-ai dovedit mai puternică decât un bărbat! ¹⁵ Când ai fost luată împreună cu copiii tăi, ai stat și l-ai privit pe Eleazar când era chinuit și le spuneai copiilor tăi în limba ebraică: ¹⁶ „Copii, nobilă este bătaia la care suntem chemați pentru a aduce mărturie neamului nostru: luptați-vă cu răvnă pentru Legea strămoșească. ¹⁷ Ar fi rușinos ca acest bătrân să fi îndurat atâta durere pentru evlavie, iar, voi, tinerii, să vă înspăimântați în fața chinurilor! ¹⁸ Amintiți-vă că datorită lui Dumnezeu aveți parte de această lume și vă bucurați de viață ¹⁹ și, de aceea, sunteți datori să îndurați orice suferință pentru Dumnezeu, ²⁰ așa cum și părintele nostru Avraam s-a grăbit să-l înjunghie pe Isaac, fiul său, părintele unui neam, iar acesta, văzând mâna tatălui său abătându-se asupra lui purtând sabie, nu s-a înspăimântat. ²¹ Daniel cel drept a fost aruncat la lei, și Anania, Azaria, și Misael au fost zvârliți în cuptorul de foc și au răbdat pentru Dumnezeu. ²² Așadar, și voi, care aveți aceeași credință în Dumnezeu, să nu vă descurajați, ²³ căci ar fi lucru smintit ca, după ce ați cunoscut evlavia, să nu înfrunțați suferințele.”

²⁴ Cu aceste cuvinte mama celor șapte își încuraja copiii și îi convingea ca mai degrabă să moară decât să încalce porunca lui Dumnezeu. ²⁵ Dar ei știau și că aceia care mor pentru Dumnezeu trăiesc întru Dumnezeu, ca și Avraam și Isaac și Iacob și toți patriarhii.

Proverbelor și reluată în Înțelepciunea lui Iisus Sirach, a se vedea Cristian Bădiliță, „Chipuri și biografii feminine în secolele al IV-lea-al V-lea”, în Grigore de Nyssa, *Viața Sfintei Macrina*, pp. 69-107, Timișoara, 1998.

16,15 Autorul afirmă că mama tinerilor a asistat și la moartea lui Eleazar, ceea ce nu corespunde relatării din 2Mac., unde supliciuul lui Eleazar e separat de caznele celor șapte frați.

16,20 „părintele unui neam”: gr. Ἐθνοπάτωρ, *hapax* în LXX. Prezența surprinzătoare a acestui termen pare să se datoreze unei opțiuni stilistice. Cuvântul este încărcat cu toate caracteristicile stilului înalt și se prezintă, de pe această poziție, ca un sinonim la obișnuitul πατριάρχης.

16,24 „mama celor șapte”: gr. ἑπταμήτωρ. Alt *hapax*, construit după modelul celui de la 16,20.

17¹ Unii lăncieri au povestit cum, pe punctul de a fi luată și dusă la moarte, ea s-a aruncat în foc, ca să nu-i atingă nimeni trupul.

² O, mamă, tu care cu cei șapte fii ai nimicit silnicia tiranului, ai zădărnicit planurile lui ticăloase și ai arătat noblețea credinței! ³ Sprijinindu-te cu noblețe pe fiii tăi asemenea unui acoperiș pe stâlpi, ai îndurat neclintită cutremurul chinurilor. ⁴ Îndrăznește, o, mamă cu suflet sfânt, tu care ai în Dumnezeu nădejdea sigură a răbdării! ⁵ Luna de pe cer cu stelele nu are atâta măreție ca tine care, revărsându-ți lumina ta asupra celor șapte copii ai tăi deopotrivă cu stelele, primești de la Dumnezeu cinstea cuvenită evlaviei și ai fost statornicită împreună cu ei în cer. ⁶ Căci de la Avraam, părintele [nostru], s-au născut copiii tăi.

⁷ Dacă ne-ar fi îngăduit să zugrăvim ca pe un tablou istoria evlaviei tale, oare nu s-ar înflora privindul celor care ar vedea mama a șapte copii îndurând până la moarte felurite chinuri de dragul evlaviei? ⁸ Pe piatra de mormânt s-ar cuveni să fie scrise aceste cuvinte pentru aducere aminte neamului nostru: ⁹ „Aici sunt înmormântați un bătrân preot, o femeie bătrână și șapte copii, din pricina silniciei unui tiran, hotărât să nimicească felul de viață al evreilor. ¹⁰ Ei au răzburat neamul nostru privind către Dumnezeu și răbdând chinurile până la moarte.”

¹¹ Cu adevărat luptă dumnezeiască a fost cea dusă de ei. ¹² Virtutea dădea premiile, încercându-le răbdarea. Răsplata izbânzii era nestricăciunea într-o viață îndelungată. ¹³ Eleazar a deschis lupta, apoi a intrat în luptă mama celor șapte copii, iar luptători erau frații. ¹⁴ Tiranul era adversarul, iar spectatori,

17,1 Din motive religioase, autorul nu își asumă totuși integral invenția sinuciderii mamei (episod de altfel absent în 2Mac.), punând-o pe seama unei surse secundare: lăncierii.

17,6 Legătura dintre mamă și cei șapte fii transcende simpla legătură trupească și devine una strict spirituală, ceea ce permite și „nunta mistică” a femeii cu patriarhul (Dupont-Sommer, A., p.149).

17,9 „Aici sunt înmormântați”: gr. ἐνθαῦτα ἐνκεκήμενται. În inscripțiile funerare ale evreilor elenizați se folosește verbul „a zăcea, a fi culcat” (gr. κείμεναι). Verbul derivat ἐκνήθειω este destul de rar, iar cel simplu κηδεύω implică ideea onorurilor și ceremoniilor funebre. Autorul voia probabil să sugereze, prin acest verb, cultul martirilor celebrat la mormântul celor șapte frați (Dupont-Sommer, A., p. 72, nota 23).

17,10 Autorul nu face nici o referire la lupta purtată de Iuda Macabeul împotriva tiranului, ci se concentrează numai asupra celor șapte martiri. Lupta împotriva tiranului se mută astfel, integral, în domeniul spiritului, ceea ce face din textul 4Mac. o sursă predilectă a discursului martirologic creștin.

17,14 „omenirea”: *litt.* „viața oamenilor”.

universul și omenirea. ¹⁵ Evlavia a biruit și i-a încununat pe luptătorii săi.

¹⁶ Cine nu ar admira acești atleți ai legiurii divine? Cine n-ar rămâne uluit?

¹⁷ Tiranul însuși și tot sfatul său erau uimiți de răbdarea lor. ¹⁸ Datorită ei, acum ei stau lângă tronul dumnezeiesc și trăiesc veșnicia fericită.

¹⁹ Într-adevăr, și Moise spune: „Toți cei sfințiți se află sub mâinile Tale.”

²⁰ Aceștia, deoarece s-au sfințit de dragul lui Dumnezeu, au primit nu numai această răsplată, ci și faptul că, datorită lor, dușmanii nu au putut pune stăpânire pe neamul nostru, ²¹ tiranul a fost pedepsit, iar patria, purificată, [viața lor] fiind ca o răscumpărare pentru păcatul poporului. ²² Prin sângele acelor [oameni] evlavioși și prin împăcarea adusă de moartea lor, providența divină [a salvat] Israelul, odinioară copleșit de rele.

²³ Într-adevăr, tiranul Antiochos, privind la curajul virtuții lor și la răbdarea lor în chinuri, a proclamat către soldații săi exemplul răbdării lor, ²⁴ ceea ce i-a făcut devotați și viteji atât în lupta pedestră, cât și la asediu, și el i-a învins pe toți dușmanii săi și i-a prădat.

18 ¹ Copii ai Israelului, vlăstare din sămânța lui Avraam, dați ascultare acestei Legi și trăiți cu evlavie în toate, ² știind că rațiunea evlavioasă este stăpână peste pasiuni și peste suferințe – nu numai peste cele dinăuntru, ci și peste cele din afară.

³ De aceea, cei care și-au oferit trupurile la suferințe de dragul evlaviei nu numai că au fost admirați de oameni, dar au și fost aflați vrednici de a fi părtași la moștenirea dumnezeiască.

⁴ Și, datorită lor, neamul nostru și-a redobândit pacea și, restabilind în patrie ascultarea Legii, i-a nimicit pe dușmani. ⁵ Iar tiranul Antiochos a fost

17,17 Și în 2Mac. 7,12 tiranul și cei din preajma lui se miră de dărzenia celui de-al treilea frate.

17,19 Cf. Deut. 33,3 după LXX (TM are „în mâna Ta”). Imaginea descrie mâinile divine întinse într-un gest de ocrotire asupra sfinților.

17,22 Aluzia la ispășirea („împăcarea”) prin sângele martirului a fost interpretată ca o interpolare creștină târzie în textul 4Mac. Totuși, ea aparține unui fond iudaic mai puțin frecventat, dar existent (cf. Deutero-Is. 53,5.10-11), pe care l-a preluat și l-a interpretat creștinismul primar.

18,1-3 Pasaj considerat de A. Dupont-Sommer ca adaos târziu: textul este repetitiv în mod excesiv și neglijent din punct de vedere stilistic. Grimm vedea ca pe un adaos întregul capitol 18 de la versetul 3 până la sfârșit. A. Dupont-Sommer (p. 152) respinge această conjectură ca ultraradicală.

18,5-6 Glosă târzie la v. 4: cronologia propusă de verset este altfel absurdă: autorul constată că Antiochos moare și este pedepsit după moarte, după care menționează eșecul

pedepsit și pe pământ și este chinuit și după moarte. Cum nu i-a putut sili în nici un chip pe locuitorii Ierusalimului să primească obiceiuri străine și să schimbe obiceiurile strămoșești, atunci, îndepărtându-se de Ierusalim, a pornit împotriva perșilor.

⁶ Mama celor șapte copii le-a dat copiilor și aceste îndreptări: ⁷ „Am fost fecioară curată și n-am ieșit din casa părintească, ci mi-am păzit trupul zidit din coastă; ⁸ nu m-a pângărit ticălosul din pustiu și nici un pângăritor în câmp, nici nu mi-a pângărit curăția fecioriei pângăritorul șarpe al înșelăciunii. ⁹ La vremea înfloririi, am rămas cu soțul meu. Când ei au crescut, tatăl lor a murit: a fost fericit, deoarece a trăit cât copiii erau de față și nu a cunoscut durerea ceasului răpirii lor. ¹⁰ El vă învăța, cât mai era cu noi, Legea și profeții. ¹¹ El vă citea despre Abel cel ucis de Cain și despre Isaac, adus ardere de tot, și despre Iosif în temniță. ¹² El vă vorbea de râvnicul Phinees și vă învăța despre Anania, Azaria și Misael în [cuptorul de] foc; ¹³ îl preamărea și pe Daniel în groapa cu lei și îl fericea. ¹⁴ El vă amintea și de scrierea lui Isaia, unde se spune: «Chiar de vei trece prin foc, flacăra nu te va arde.» ¹⁵ El vă cânta din David, psalmistul, care spune: «Multe sunt strămtorările dreptilor.» ¹⁶ Vă recita proverbele lui Solomon, unde se spune: «Pomul vieții este [Domnul] pentru cei care-i împlinesc voința.» ¹⁷ El întârea spusele lui Iezechiel: «Oare vor mai trăi oasele acestea uscate?» ¹⁸ N-a uitat să vă învețe cântarea pe care ne-a învățat-o Moise, care spune: ¹⁹ «Eu voi ucide și voi da viață; aceasta este viața voastră și lungimea [zilelor] voastre.»”

²⁰ O, zi cruntă – și totuși nu e cruntă – când cruntul tiran al grecilor a stins focul cu foc în cazanele sale și apoi, în furia lui crudă și clocotitoare, i-a dus la catapultă și iarăși la chinuri pe cei șapte copii ai avraamitei, ²¹ le-a

elenizării Ierusalimului și campania antipersană a tiranului. În plus, versetul nu are nici o legătură cu următoarele.

18,7 „trupul zidit din coastă”, *litt.* „zidita coastă”, *cf.* Gen. 2,22.

18,8 „ticălosul din pustiu”: textul e neclar și s-a propus corectarea lui *λυμεών* în *δοίμων*, „demonul pustiului”, *cf.* Tobit 8,3; Mt. 12,43; Ap. 18,2. ♦ „în câmp”: *cf.* Deut. 22,25; „șarpe”: *cf.* Gen. 3.

18,14 *Cf.* Is. 43,2 LXX.

18,15 *Cf.* Ps. 33,20 LXX.

18,16 *Cf.* Prov. 3,18 LXX.

18,17 *Cf.* Iez. 37,3.

18,19 Prima parte a citatului este din Deut. 32,39, a doua parte nu e din cântarea lui Moise, ci o combinare liberă din Deut. 30,20 și 32,47.

străpuns pupilele ochilor și le-a tăiat limbile și i-a ucis în cele mai diferite chinuri! ²² Pentru acestea, dreptatea divină l-a urmărit și-l va urmări pe blestematul tiran. ²³ Iar copiii lui Avraam, împreună cu biruitoarea lor mamă, se află acum adunați cu ceata strămoșilor, ei care au primit suflete curate și nemuritoare de la Dumnezeu. ²⁴ A Căruia [este] slava în vecii vecilor. Amin.

18,24 Formulă liturgică din cultul sinagogal.

INDICI

Indice de termeni și expresii grecești comentate în note*

Indicele vine în completarea indicilor din primele două volume ale prezentei ediții și conține o parte din lexicul grecesc analizat în notele și introducerile din acest volum. Au fost selectați termenii folosiți mai des în traducere, precum și cei care pot pune probleme de interpretare.

a adeveri, a încredința, a face demn de încredere: πιστόω – 1Par. 17,14,23; 2Par. 1,9;

cf. și credință, incredințare

adunarea (sfatul) bătrânilor: ἡ γερουσία – 1Mac. 12,6; 2Mac. 11,27

anatemă, [făgăduit sub] anatema: ἀνοθέμα – 1Par. 2,7; 2Ezr. 10,8; *cf.* și a da ca anatema

ășezare: ἐπόλις – 1Par. 4,32; Est. 3,3

balaur: δράκων – Est. 1,1e

Casă (*i.e.* Templul din Ierusalim): οἶκος – 1Par. 17,4; 2Ezr. 1,2;

a căuta (pe Domnul): ζητῶ – 1Par. 13,3; 2Par. 18,4; 25,15; 2Ezr. 4,2

cântăreț de psalmi: ψαλτωδός – 1Par. 6,18

a cerceta, a număra: ἐπεσκέπτομαι – 1Par. 26,31

Cetățuie: ἄκρα – 1Mac. 1,33

cherethiji: χερεθθι – 1Par. 18,17

Cincizecime: πεντηκοστή – Tob. 2,1

concupină: παλλακή – 1Par. 1,32; 2Ezr. 12,6

credință, incredințare, slujire de încredere: πίστις – 1Par. 9,22.26.31

cumpătare: σωφροσύνη – 4Mac. 1,3

a (se) curăți: ἀγνίζω – 1Par. 15,12

a da ca anatema: ἀνοθεματίζω – 1Par. 4,41; *cf.* și anatema

defăimătorul, vrăjmașul: ὁ διάβολος – 1Par. 21,1; Est. 7,4; 1Mac. 1,36

desăvârșire: καλοκάγαθία – 4Mac. 1,10

desăvârșit (*litt.* frumos și bun): καλός καὶ ἀγαθός – Tob. 5,14; 2Mac. 15,12; *cf.* și

4Mac. 1,10

domenii (*i.e.* proprietăți): ἐποικία – 1Par. 27,25

drepturile întâiului-născut: πρωτοτόκια – 1Par. 5,1

eunuc: εὐνούχος – 2Par. 18,8; *cf.* și Iud. 12,11

idoli: εἰδωλα – 1Par. 16,26

* Indice alcătuit de I.-F. Florescu.

- a împăca: ἐξιλάσκομαι – 1Par. 6,34; cf. și 1Par. 28,11
 împrajurimi: περισπόρια – 1Par. 6,40
 a înnopi, a resfinți, a închina: ἐγκαινίζω – 2Par. 7,5; 15,8; 1Mac. 4,36
 înscriere, înregistrare: καταλοχισμός – 1Par. 4,33
 a învăța, a pedepsi, a crește: παιδεύω – 2Par. 10,11; Est. 2,7; cf. și 4Mac. 5,34
 [jertfe de] mântuire: σωτηρία – 1Par. 16,1
 kinyra: κινόρα – 1Par. 13,8
 lăcomie: γαστριμαργία – 4Mac. 1,3
 a lăuda (pe Domnul), a mărturisi (despre Domnul): ἐξομολογέω – 1Par. 16,8
 legământ: διαθήκη – 1Par. 11,3; cf. și 1Par. 19,19
 naba: νάβα – 1Par. 13,8
 nomă (i.e. diviziune teritorială): νομή – 1Mac. 10,30
 omenie: φιλανθρωπία – 2Mac. 6,22; 14,9; 3Mac. 3,18
 pace, (vorbe) de pace: εἰρήνη – 1Par. 12,19; 18,10; 2Ezr. 4,7; 1Mac. 12,22; 2Mac. 1,1
 Paște: φασεχ, πασχα – 2Par. 35,1; 1Ezr. 1,1.17
 paza (Cortului, Templului): φυλακή – 1Par. 23,32
 (Cel) Preaînalt: ὑψιστος – Tob 1,13; 2Mac. 3,31; 3Mac. 7,9
 (Cel) Preamare: μέγιστος – 2Mac. 3,31
 prieten (al regelui), i.e. titlu onorific: φίλος – 1Par. 27,33; 1Ezr. 8,11; 1Mac. 2,18; 3,32;
 3Mac. 2,23
 prudentă: φρόνησις – 4Mac. 1,2
 rațiune: λογισμός – 4Mac. 1,1
 scrib: γραμματεὺς – 1Par. 2,55; 5,12; 18,16; 27,32; 1Ezr. 8,3,9; 2Ezr. 7,11
 secretar: ὑπομνηματογράφος – 1Par. 18,15
 sfatul bătrânilor: γερουσία – 2Mac. 11,27; Iud. 4,8
 a (se) sfînti: ἀγιάζω – 1Par. 18,11
 slujitor (al templului): ιερόδουλος – 1Ezr. 1,3
 străin: προσήλυτος – 1Par. 22,2; 2Par. 30,25
 Străini (i.e. filistenii): ἀλλόφυλοι – 1Par. 10,1; Iud. 6,1
 știință: ἐπιστήμη – 4Mac. 1,2; 11,21
 tari în putere: ισχυροὶ δυνάμει sau δυνατοὶ ἐν ἰσχύι – 1Par. 5,24; 9,13
 uriași: οἱ γίγαντες – 1Par. 11,15

Indice selectiv de nume proprii*

A

- Aaron 1Par. 5,29; 6,35.39.42; 12,28;
14,4; 23,13; 23,13
Abeddara 1Par. 13,13
Abessa 1Par. 2,16; 11,20; 18,12;
19,11.15
Abessalom 1Par. 3,2; 2Par. 11,20-21
Abia 2Par. 11,22; 12,16;
13,1-4.15.17.19-20-23
Abiathar 1Par. 15,11; 18,16; 24,4.16;
27,34
Abiud 1Par. 5,29; 24,1-2
Achaab 2Par. 18,1-3.19.33; 21,6.13;
22,3-4.6-8; 18,1-3.19.33; 21,6.13;
22,3-8
Achaz 2Par. 27,9; 28,16.19.21.24.27
Achia Selonitul 2Par. 9,29; 10,15
Achiachar (Achichar) Tob. 1,21-22;
2,10; 11,19; 14,10
Achiachar (regele Mediei) Tob. (S)
14,15
Achimelech 1Par. 18,16; 24,3.6.31
Achior Iud. 5,5.22;
6,1-2.5.10.13.16.20; 11,9; 14,5-6.10
Achitophel 1Par. 27,33
Achrathaios Est. 4,9.12
Adad 2Par. 15,8
Addo 2Par. 12,15; 13,22
Ader (regele Siriei) 2Par. 15,2.4
Aggeu 1Ezr. 6,1; 7,3; 2Ezr. 5,1; 6,14
Aiman 2Par. 5,12; 29,14; 35,15
Alexandru Epiphanes 1Mac.
10,1.4.15.18.23.47-49.51.58-59.68.8
8; 11,1-2.8-10.14-17.39
Alexandru Macedon 1Mac. 1,1.7
Alkimos 1Mac. 7,5.9.12.20.23.25;
9,1.54-57; 2Mac. 14,3.13.26
Aman Bugaios Est. 1,1r.10; 3,1.4-5.10-
-12; 3,13c.13f.15; 4,7-8.17d.17x;
5,4-5.8-9.12.14; 6,4-6.10-14; 7,1.6-
-10; 8,1-3.5.7.17k.17r; 9,10.13-14.24;
10,3d
Amasias 2Par. 25,1.5.9-10.13-
-15.17.20.27
Amon 2Par. 32,20-23.25
Amos Tob. 2,6(S)
Anani profetul 2Par. 15,7; 19,2
Anania (fratele lui Neemia), 2Ezr. 17,1
Anania (locuitorul regelui) 2Par. 26,11
Anania, Azaria și Misael 1Mac. 2,59;
4Mac. 16,3.21; 18,12
Andronicos 2Mac. 4,30.32.34.37; 5,23
Anna Tob. 1,5.9.11.20; 2,1.11;
5,18(BA); 10,4(S); 14,12(BA)
Antiochos al III-lea cel Mare 1Mac.
8,6; 3Mac. 1,1.4
Antiochos al VI-lea Epiphanes 1Mac.
11,54.57; 12,34; 13,31
Antiochos al VII-lea 1Mac. 15,1-2.10-
-11.13.25
Antiochos Epiphanes 1Mac. 1,10.16.20;
3,27.33; 6,1.17.55; 7,2; 10,1; 2Mac.
2,20; 4,7.21.30; 5,15.17-19.21; 7,24;
9,1-2.19; 10,9.13; 4Mac. 4,15.21;
5,1.5.16; 10,17; 17,23; 18,5
Antiochos Eupator 1Mac. 3,33; 6,15.
17.55; 7,2; 11,57; 2Mac. 2,20; 9,25.
29; 10,10.13; 11,22.27; 13,1.3-4; 14,2
Antipater 1Mac. 12,16; 14,22

* Indice alcătuit de Mihai Chirilă.

Apame 1Ezr. 4,29

Apollonios 1Mac. 3,10.12; 10,69.74-75.77.79; 2Mac. 3,5.7; 4,4.21; 5,24; 4Mac. 4,2.4-5.8.10.11.13

Arphaxad (regele Medie) Iud. 1,1.5.13.15

Arsakes (regele Persiei și Mediei) 1Mac. 14,2.3; 15,22

Artaxerxes I (Arthasastha) 1Ezr. 2,12-13.25; 7,5; 8,10; 2Ezr. 4,7-8.11.23; 6,14; 7,1.7.11-12.21; 8,1; 12,1; 15,14; 23,6

Artaxerxes al II-lea Mnemon 1Ezr. 8,1.8-9.19.28

Artaxerxes al III-lea,
cf. Nabucodonosor

Asa 2Par. 13,23; 14,1.7.10.12; 15,2.8.10.17.19; 16,1-2.4.6-7.10-13; 17,2; 21,12

Asaph 1Par. 6,24; 9,15; 16,5.7.37; 25,1-2.6.9

Asmodaus (Asmodeu) Tob. 3,8.17

Astin Est. 1,9.12-13.15-16; 2,1

Azael (regele Siriei) 2Par. 22,5-6

Azaria (preotul) 2Par. 15,1; 24,20; 26,17; 31,10,13

B

Baasa 2Par. 16,1.3.5-6

Babilon 2Par. 32,31; 33,11; 36,5a.6.8.10.18.20; 1Ezr. 1,26.38.39.43.51.53; 2,11; 4,44.53.57.61; 5,5; 6,14-15.17.20.22.25; 8,3.13.28; 2Ezr. 1,11; 2,1; 4,10; 5,12.17; 6,1.6.9; 7,16; 8,1; 17,6; 23,6; Est. 1,1c; 2,7

Bacchides 1Mac. 7,8.12.19-20; 9,1.11.25-26.29.32.34.43.47.49.57-58.60.63.68; 10,12; 2Mac. 8,30

Bagoas Iud. 12,11.13.15; 13,1.3; 14,14

Beelteomos 1Ezr. 2,12.20

Beseleel 2Par. 1,5

Beslemos 1Ezr. 2,12

C

Cadmieel 1Ezr. 5,26.56; 3,9; 17,43; 19,5; 20,10; 22,23

Chabris Iud. 6,15; 8,11; 10,6

Charmis Iud. 6,15; 8,11; 10,6

Chelkia(s), marele preot 2Par. 34,9.14-15.18.20.22; 35,5 1Ezr. 1,8

Chiram 1Par. 14,1; 2Par. 1,17; 2,10-12; 4,11.16; 8,2.18; 9,10.21

Chusi 1Par. 27,33

Cirus 2Par. 36,22-23 1Ezr. 2,1-2.7-8.44; 4,57; 5,53; 5,68.70; 6,16-17.21.24; 7,5; 2Ezr. 1,1-2.7-8; 3,3; 4,3.5; 5,13-14.17; 6,2.14

Cleopatra Est. 10,31; 1Mac. 10,57-58

D

Daniel 1Mac. 2,60; 2Mac. 6,7; 4Mac. 16,3

Darius al II-lea 2Ezr. 22,22

Darius I cel Mare 1Ezr. 2,26; 3,1.3-6; 4,47; 5,2.6.71; 6,1.7-8.22-23; 7,1.5; 2Ezr. 4,5.24; 5,5-7.24; 6,11-15; 1Mac. 1,1

David 1Par. 2,15.25; 3,1; 4,32; 6,16; 7,3; 9,16; 10,14; 11,1-7.11.13.15.17.25; 12,1.9.17-18.20-24.32.38-39; 13,1-2.5-6.8.11-13; 14,1-3.8-12.14; 15,1-3.11.16.25.27.29; 16,1-2.5.7.37.43; 17,1-2.7.16; 18,1-10.14; 19,2; 17-18; 20,1-2.7; 21,1-2.7.8.11.13.16-17.19.21-24.25-26.30; 22,1.3.5.17; 23,1.6.25; 24,3; 25,1; 28,1-2.11.19; 29,1.9.20-23.25; 2Par. 1,1.4.9; 2,6,11.13.16; 3,1; 4,1; 5,3-5; 6,10.15-16.42; 7,1.17-18; 8,11.13.15; 10,16; 11,17; 12,16; 13,5.6.8; 15,18; 16,14; 21,1.7.12.20; 23,3.9.18; 24,16.25; 25,28; 27,9; 28,1; 29,2.25-27; 30,27; 32,5.30; 33,7.14; 34,2; 35,3.15; 1Ezr. 1,2.4; 5,5; 5,57; 8,29.48; 2Ezr. 3,10; 8,20; 13,5-6; 22,25.36.45-46

Demetrios 1Mac. 7,1.3; 8,31; 9,1; 10,2.
3.15.22.25.47-50.52.67
Demetrios al II-lea Nicator 1Mac. 10,67.
69; 11,1.9.12.30.33.38-39-41. 52.55.-
63; 12,24.34; 13,34-36; 14,1-3.38;
15,1. 22; 2Mac. 1,7; 14,1.4-5. 11.26
Dositheos („al lui Drimylos”) 3Mac. 1,3
Dositheos 2Mac. 12,19-20.24
Dositheos (preot și levit) Est. 10,31

E

Edna Tob. 7,2.3(S).7.14(BA).15.21;
10,13-14
Eleazar (fiul lui Aaron) 1Par. 5,29-30;
6,35; 24,1-2
Eleazar (martirul) 2Mac. 6,18.21.24;
8,23; 3Mac. 6,1.16
Enemessar (regele asirienilor) Tob.
1,2.13.15-16
Ester Est. 2,8.10.15-17.20; 4,5.13.17k;
5,4; 7,6; 8,1.4; 9,13.29
Eseyelos 1Ezr. 1,8
Eupolemos 1Mac. 8,17; 2Mac. 4,11
Ezdra 1 Ezr. 8,1.3.7-9.19.23.88-89.92;
9,1.7.16.39-40.42.45-46.49; 2Ezr. 7,1.
6.10; 10,1-2.6; 18,5-7.15; 19,6
Ezekia(s) 1Par. 3,13; 4,41; 2Par. 28,27;
29,1.17-18.27.30-31.36;
30,1.18.20.22.24; 31,2.8-9.11.13.20;
32,2.5.8.9-12.15-17.22-27.30.32-33;
33,3; 2Mac. 15,22

F

Filip (frigianul) 2Mac.5,22; 6,11; 8,8;
9,29; 23
Filip 1Mac. 6,14.55.63; 8,5

G

Gabael Tob. 1,1.12.14; 4,1.20; 5,6;
9,2.5; 10,2

Gabatha Est. 1,1m
Gad (văzătorul lui David) 1Par. 21,9
Gesam (arabul) 2Ezr. 12,19;16,1-2
Goliat Getheul 1Par. 20,5
Gorgias 1Mac. 3,38; 4,1.5.18; 5,59;
2Mac. 8,9; 10,14; 12,32.35.37
Gotholia 2Par. 22,2.10.13-14.21; 23,7

H

Heliodor 2Mac. 3,7-8.13.23.25.31-35.
35.37.40; 4,1; 5,18
Hermon 3Mac. 5,1.4.10.18-19.23.26.
29.33.37

I

Iason (fratele lui Onias) 2Mac. 4,7
Iason 1Mac. 8,17, 12,16; 14,22; 2Mac.
1,7; 4,7.13.19.22-25; 5,5-6; 4Mac.
4,16
Iason din Cyrene 2Mac. 2,23
Iathan (Nathan) Tob. 5,14
Idithon 2Par. 5,12; 29,14; 35,15
Iechonia(s) 2Par. 36,8-9; 1Ezr.1,9.32;
Est. 1,1c
Ieremia 2Par. 35,25; 36,12; 2Mac. 2,1
Ieroboam 2Par. 9,2; 10,3.12.15; 11,4. 14-
-15; 12,15; 13,1-4.6.8.13.15.19-20.29
Ierusalim 1Par. 2,5; 5,37.41; 6,17; 8,28.
32; 9,3.34.38; 11,4; 14,3; 18,7; 19,15;
20,1.3; 21,5.15; 23,25; 28,1.27; 2Par.
1,4.13.14; 2,6.15; 3,1; 4,2; 6,6; 8,6;
9,125.27; 10,17; 11,1.5.14.16; 12,2.4-
-5.7.14; 13,1; 14,14; 5,10; 17,13; 19,1.
4.8; 20,5.7.31; 21,5.11.13; 21,20;
22,1; 23,2; 24,1.6.9; 25,1.23; 25,8;
26,3-4.8; 27,2; 28,1.10.24; 29,1;
1Ezr. 1,1.19.30.33.35.42.44.52; 2,2.4-
-5.7.11-12.14.23-26; 4,44.47.55.57-
-58.63; 5,1-4.7.44.54-55; 6,1; 6,3.8.
17; 8,1.5.8.10.13.50.78.88; 9,3.17.

- 32; 2Ezr. 1,1-5; 2,1.68; 3,1.8; 4,7-8.12.20; 5,1-3.15; 6,3.5.9.12.18; 7,7-8.13-16; 8,29-32; 10,9; 11,4; 12, 11.13.17; 13,8-9-12; 14,16; 17,7; 18,15; 21,1-2.4.6; 22,27; 23,7; Est. 1,1c.8; 10,31; Tob 1,5-7; 5,14; 13,10.18; 14,7-8; Jud. 1,9; 3,2; 4,6.8; 9,1; 11,14; 13,4; 15,8; 16,20; 1Mac. 1,14.20.30.36.38; 2,1.6; 3,34.45; 6,7.12.26; 7,17.27; 9,3.50; 10,10.31.66.75.88; 11,7.20; 12,12.36; 13,11.49; 14,19.37; 15,7; 2Mac. 1,1.10; 3,6.9; 4,9.19.21; 5,25; 8,31; 10,17; 11,3; 12,30; 3Mac. 1,9; 3,16; 4Mac. 4,3.12; 17,4
- Iessai 1Par. 10,14; 12,19; 29,26
- Iessias profetul 2Par. 26,22
- Iisus, fiul lui Iosedec 1Ezr. 5,5.8.10.24.26.47.54.56; 6,2; 9,19; 2Ezr. 2,6.40; 3,9; 4,3; 16,7.11; 18,4
- Ilie 2Par. 21,12
- Ioab 2,16.54; 11,6.20.26.39; 18,15; 19,8-10.14; 20,3; 21,4-6; 26,29; 27,7.24.34
- Ioachaz 2Par. 36,1-2.4
- Ioakim (Eliakim) 2Par. 36,4-5a.5c.8; 1Ezr. 1,35.37.41
- Ioakim (marele preot) Iud. 4,8.14; 15,8
- Ioan (Macabeul) 13,53; 16,1-2.6-10.19.21-23
- Ioas 2Par. 22,11; 24,1-2.4.6.21-24; 25,21.25
- Ioatham 26,21.23; 27,1.6-7.9
- Iodae (preotul) 2Par. 22,12; 23,1.8.11.14.16.18.20; 24,2-3.12-13.15.17.20.25
- Ioel 2Par. 9,29
- Jonathan (fratele lui David) 1Par. 20,7
- Jonathan (fratele lui Iuda Macabeul) 1Mac. 5,17.24.55; 9,19.28.31-32.35.37.40.44.47-48.58.60.62.65.70.73; 10,3.6-7.9-10.15.18.21.46.59-60.62.64.66.69.74.76.78.80-81.84.87; 11,5-7.20-23.28-30.37.41-41.44.53.57.60-63.67.70-71.74; 12,1.3.5-6.27-31.35.40-41.44.46.48-50.52; 13,8.11-12.14-
- 15.19.23.25; 14,16.18; 2Mac. 1,23; 8,22
- Jonathan (fiul lui Saul) 1Par. 8,33-34; 9,39-40; 10,2
- Jonathan (fiul lui Ozias) 1Par. 27,25
- Ioram (regele lui Iuda) 2Par. 21,1-5.9.16; 22,1-2.5
- Ioram (regele Israelului) 2Par. 22,6-7.12; 23,1
- Iosabeth 2Par. 22,11-12
- Iosaphat 2Par. 17,1.3.5.10
- Iosia(s) 2Par. 32,25; 34,1.8.33; 35,1.7-19a.20-25; 36,1.4; 1Ezr. 1,1.7.16.19-23.26-27.30.32
- Ithamar 1Par. 5,29; 24,1-2
- Iu (fiul lui Namessi) 2Par. 22,7
- Iu 2Par. 19,2; 20,34; 25,17
- Iuda Macabeul 1Mac. 2,4.6.18.66; 3,1.8.11-14.17.25.39.42.55.58; 4,3.8.13.16.19.21.23.29.35-36.41.59; 5,3.10.16-17.20.24.28.31.38-40.42-43.45.4.7.49.53.55.61.63.65.68; 6,5.12.18.32.42; 7,6.10.22-23.25.27.29-31.35.40.50; 8,1.17.20; 9,1.5.7.10.12.14.17-19.21.23.26.28-29.31.57.72; 10,30.33.37; 13,8.12; 14,4.18; 16,2.14; 2Mac. 1.10; 2,14.19; 8,1.12; 12,5.11-12.14-15.21-23.26.36.38-39.42; 13,1.10.12.20.22; 14,1.6.10-12.14.17-18.22.24.26.28.31.33; 15,1.6.15.26.30
- Iudit Iud. 8,1.4.9.32; 9,1; 10,1.10.23; 11,5; 12,2.4.6.12.14.16.18; 13,1.3-4.11; 14,1.7-8.14.17; 15,8.11.14; 16,1.6.19-21.23.25

L

- Lasthenes 1Mac. 11, 31-32
- Lisimah 2Mac. 4,39-41
- Lucius 1Mac. 15,16
- Lysias 1Mac. 3,32.38; 4,26.34-35; 5,6; 6,17.55; 7,2; 2Mac. 10,11; 11,1.12.15-16.22.35; 12,1.27; 13,2.4.26; 14,3

M

- Manasse 2Par. 32,33; 33,1.9-11.13.17.
20.22-23; 36,5c
Mardochai Est. 1,1a.1m.1q.1r; 2,1.19.
21-22; 3,2-6; 4,1.4.7.12-13.15; 5,9.
13-14; 6,4.9.14; 8,1-2.15; 9,20.29.
31; 10,3
Mattathias (grecul) 2Mac. 14,19
Mattathias 1Mac. 2,1.14.16-19.27.39.
45.49; 16,14
Melchol 1Par. 15,29
Menelaos 2Mac. 4,23.27.29.32.34.39.
43.45.47.50; 5,5.15.23; 11,29.33; 12,3;
13,7
Mithradates 1Ezr. 2,12; 2Ezr. 1,8; 4,7
Moise 1Par. 5,29; 6,34; 15,16; 16,41;
21,29; 22,14; 23,13-15; 26,24; 1,3;
5,10; 8,2; 1Ezr. 1,6.17; 5,48; 7,7;
8,3; 9,39; 2Ezr. 3,3; 6,18; 6,6; 11,7;
18,2.14; 19,14; 20,30; 23,1; Tob.
1,9(S); 6,13; 7,12(S).13-14; 2Mac.
1,29; 2,4.8.10-11; 7,6.31; 2,17; 9,2;
17,19; 18,18

N

- Nabucodonosor (*i.e.* Artaxerxes al
III-lea) Iud. 1,1.5.11-12; 2,1.4.19;
3,2.8; 4,1; 6,2.4; 10,1.4.7; 11,7;
11,23; 12,13; 14,18
Nabucodonosor 1Par. 5,41; 2Par. 36,5a.
6.9.13; 1Ezr. 1,38.39.43.47; 2,7; 57;
6,14.17.25; 2Ezr. 1,7; 2,1; 5,14; 6,5;
16,6; Est. 1,1c; 2,6; Tob. 14,15
Nadab 1Par. 5,29; 24,1-2
Nasbas (Nabad, Aman) Tob. 11,19;
14,10
Nathan 1Par. 17,1-3.16; 29,29
Nechao 2Par. 35,20.22; 36,2c.4-4a
Neemia 1Ezr. 5,40; 2Ezr. 11,1; 17,70;
18,9; 2Mac. 1,20-21.23.33

- Nicanor 1Mac. 3,38; 7,26-27.29-31.33.
43-44.47; 9,1; 2Mac. 8,9.12.14.23-
-24.34; 9,3; 12,2; 14,12.15.17.23.27-
-28.30.33.37.39; 15,1.6.25.27.30.32-
-33.35
Ninive Tob. 1,3.10.17.19.22; 2,3(S); 7,3;
11,1.16.18; 12,2; 14,4.8-9.15; Iud.
1,1; 2,21
Numenius 1Mac. 12,16; 14,24

O

- Ochozia 2Par. 20,35.37; 22,1-12
Oded 2Par. 28,9
Odomera 1Mac. 9,66
Olda (prorocița) 2Par. 34,22
Olophernes Iud. 2,4.15; 3,5; 4,1; 5,1.
22.24; 6,1.10.17; 7,1.6.16.26; 10,13.
17-18.20-21; 11,1.20.22; 12,3.5-7.
10.13.15-17.20; 13,2.6.9.15; 14,3.6.
11.13.18; 15,11; 16,19
Onias 1Mac. 12,7-8.19.20; 2Mac. 3,1.
5.31.34.36; 4,1.4.7.33-34.36.38; 15,14;
4Mac. 4,1.13.16
Orna iebuseul 1Par. 21,15.19-25.28
Oza 1Par. 13,7.9-11
Ozia 2Par. 26,1.3.5.9.11.14.18-19.21-
-23; 27,2
Ozias Iud. 6,15-16.21; 7,23.30; 8,9.
28.35; 10,6; 13,18; 14,4

P

- Phakee 2Par. 28,6
Phaloch (Phull) 1Par. 5,26
Phinees 1Par. 5,30; 6,35; 9,20
Posidonios 2Mac. 14,19
Ptolemeu (fiul lui Abubas) 1Mac. 16,11.
16,18
Ptolemeu (fiul lui Dorimenes) 1Mac.
3,38; 2Mac. 4,45; 8,8

Ptolemeu al VI-lea Philometor Est.
10,31; 1Mac. 1,18; 10,51.55.57-58;
11,3.5.8.13.15-18; 2Mac. 4,21;
4Mac. 4,22
Ptolemeu Philopater 3Mac. 1,1-3.6;
3,7; 7,1

Q

Quintus Memmius 2Mac. 11,34

R

Rafael Tob. 3,16.17(S); 5,4(S); 6,11(S).
19(S); 8,2; 9,1.5; 11,1.7
Raguel Tob. 3,7.17; 6,11.13; 7,1.2(S).
3(S).6.9(S).10.12-13(S).15; 8,10-11.
20; 9,3.6; 10,7(BA).8-9(S).10.14;
14,12-13(S)
Raumos (Raum) 1Ezr. 2,12-13.19.25;
2Ezr. 4,8-8.17.23
Razis 2Mac. 14,37
Regina din Saba 2Par. 9,1.9.12
Roboam 1Par. 3,10; 2Par. 9,31; 10,1-
-3.6.12-13.17-18; 11,1-2.5.17-18.21-
-22; 12,1-2.5.10.13.16-17; 13,7

S

Sacherdon Tob.. 1,21-22; 2,1(S)
Sadoc 1Par. 15,11; 16,39; 18,16; 24,3-
-4.6.31; 29,23
Samaia (profetul) 2Par. 10,2; 12,5.7.15
Samsaios (Samsai) 1Ezr. 2,12-13.19.25;
2Ezr. 4,8-9.17.23
Samuel 1Par.6,13.18; 7,2; 9,22; 10,13;
11,3; 26,28; 29,29
Sanaballat, aronitul 2Ezr. 12,10.19;
13,13; 14,1; 16,1-2.5.12.14; 23,24
Sanabassar (Sasabasar) 1Ezr. 2,8.11;
6,17.19; 2Ezr. 1,8.11; 5,14.61
Saphan 2Par. 34,15-18.20

Sarra Tob. 3,7; 7,1(BA); 10,13(S)
Sathrabuzanes (Satharbuzzana)1Ezr. 6,7;
7,1; 2Ezr. 5,3.6; 6,6.13
Saul 1,48-49; 5,10; 8,33; 9,39; 10,2-
-8.10-13; 11,2; 12,1.3.20.24.30; 13,3;
15,29; 26,28
Sedekia (profetul) 2Par. 18,10.23
Sedekia(s) 2Par. 36,10-11.17; 1Ezr. 1,44
Seleucos (regele Asiei) 1Mac.7,1; 2Mac.
3,3; 4,7; 5,18; 14,12; 4Mac. 3,20; 4,3-
-4.13.15
Semeias (Semelios) Tob. 5,14
Sennacherim 2Par. 32,2; Tob. 1,15
Seron 1Mac. 3,12-13.14.23
Simon (arhiereul) 3Mac. 2,1
Simon (trădătorul) 2Mac. 3,4-5.11; 4,1-
-3.6.23; 4Mac. 4,1.4-5
Simon Macabeul 1Mac. 2,3. 65; 5,17.
20-22; 9,19.33.37.62.66-67; 10,74.
82; 11,59.64-65; 12,32.38; 13,1.13-
-14.17.20.25.27.29.33-34.36.42-43.4
5.47.50.53; 14,4.16.20.23-25.27-29.
32.35.40-41.46-47.49; 15,1-2.17.21.
24.26.27.32-33.36; 16,1-2.13-14.16;
2Mac. 14,17
Sisinnos 1Ezr. 6,3.7.26; 7,1
Sobochai Usathitul 1Par. 20,4
Solomon 1Par. 3,5.10; 5,36; 6,17; 14,4;
18,8; 22,5-7.9.17; 23,1; 28,5-6.9.11.
19-20; 29,1.19.22-23.25.28; 2Par 1,1-
-5.7-8.11.13-14.16.18; 2,1-2.10.16;
3,1-3; 4,11.15.17-19; 5,1-2.6; 6,1.13;
7,1-5.7-8.10.12; 8,1-3.6-12.16-18; 9,1-
-3.9.11-15.20.22-23.25.28-30; 10,2.6;
11,3.17; 12,9; 13,6-7; 30,26; 33,7;
35,3-4; 1Ezr. 1,1; 2Ezr. 22,45-46
Sosipater 2Mac. 12,19-20
Susakim 2Par. 11,2; 12,5.9-10

T

Tabellios 1Ezr. 2,12
Thaglatphelassar (Thaglatphalnasar)
1Par. 5,6.26; 2Par. 28,20

Thanthanai 2Ezr. 5,3.6; 6,13; 7,3
Tharra Est. 1,1m
Theodot 3Mac. 1,2
Theodotos 2Mac. 14,19
Timotheos 1Mac. 5,6.11.34.37.40; 6,6.
 11; 2Mac. 8,30.32; 9,3; 10,24.32.37;
 12,2.10.17.19-21.24
Titus Manius 2Mac. 11,34
Tobia, ammonitul 2Ezr. 12,10.19;
 13,15; 14,1; 16,1.12.14
Tobias Tob. 1,9.20; 2,1(S).2(S).3(S);
 3,17; 4,2.3(S); 5,1.3(S).4(S).7.9(S).
 10(S).17(BA); 6,13(S).14(S).19; 7,5.
 6(S).9.10(BA).12; 8,1(BA).2(S).4.20
 (S); 9,1.5(S).6; 10,7(BA).8-9.10(S).
 13-14; 11,1.4(S).7(S).11(S).14-15.
 17(S).18(BA); 12,1; 14,3(S).12
Tobit Tob. 1,1.3; 3,17; 4,1; 5,1(S).
 3(S).9(S).10(S).11.13-14.17(S).18.2
 1(BA); 6,2.4.5(BA); 9,5(S); 10,1.6;
 11,10.16-17.19(S); 12,1.4(S); 13,1
 (BA); 14,1.14

Tryphon 1Mac. 11,39.54.56; 12,39.42.
 49; 13,1.12.14.19-20-24.31.34; 14,3;
 15,10.21.26.39

U

Urias Cheteul 1Par. 11,41

X

Xerxes (Asuerus, Asuer) 2Ezr. 4,6;
 Tob. 14,15

Z

Zaharia (profetul) 2 Par. 26,5; 1Ezr.
 6,1; 7,3; 2Ezr. 5,1; 6,14
Zare Etiopianul 2Par. 14,8
Zorobabel 1Par. 3,19; 1Ezr. 4,13; 5,8;
 6,17; 2Ezr. 2,2; 4,2-3; 23,47

BIBLIOGRAFIE

Sigle și abrevieri bibliografice

AB	<i>The Anchor Bible</i> , 1964-, New York
Abr.	Philon, <i>De Abrahamo</i>
AI	Flavius Iosephus, <i>Antiquitates Iudaicae</i>
APOT	Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament
BA	<i>La Bible d'Alexandrie</i> , 1986-, Paris
<i>Bell. Iud.</i>	Flavius Iosephus, <i>De bello Iudaico</i>
BJ	<i>La Bible de Jérusalem</i> , 1986, 1988, Paris
<i>Congr.</i>	Philon, <i>De congressu</i>
<i>Contra Ap.</i>	Flavius Iosephus, <i>Contra Apionem</i>
CSEL	<i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i>
DB	Douglas, J.D. (ed.), 1995, <i>Dicționar biblic</i> , trad. de Liviu Pup și John Tipei, Oradea
<i>Ep.</i>	<i>Epistulae</i>
<i>Fug.</i>	Philon, <i>De fuga et inventione</i>
JFB	Jamieson, R., Fausset, A.R., Brown, D., <i>Commentary Critical and Explanatory on the Whole Bible</i>
LEH	Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K., 2003, <i>A Greek-English Lexicon of the Septuagint</i> , Stuttgart (ed. I: vol. 1, 1992, vol. 2, 1996).
LSJ	Liddell, H.G., Scott, R., Jones, H.S., 1996, <i>A Greek-English Lexicon</i> , Oxford
LXX	Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs)
LXX-A	Codex Alexandrinus (A)
LXX-B	Codex Vaticanus (B)
LXX-L	<i>LXX recensio Luciani</i>
LXX-O	<i>LXX recensio Origenis</i>
<i>Mos.</i>	Philon, <i>De vita Mosis</i>
OBO	<i>Orbis Biblicus et Orientalis</i>

NRSV	<i>New Revised Standard Version, 1993, Cambridge</i>
NT	Noul Testament
PG	Patrologia greacă [ed. J.-P. Migne]
PL	Patrologia latină [ed. J.-P. Migne]
Q	Manuscrisele de la Qumran
QG	Philon, <i>Quaestiones in Genesim</i>
SC	<i>Sources chrétiennes</i>
Serm.	<i>Sermones</i>
TM	Textul Masoretic
TOB	<i>Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament, 1983, Paris.</i>
VL	<i>Vetus Latina</i>
VT	Vechiul Testament
Vulg.	Vulgata [<i>Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem, 1983, Stuttgart</i>]

Bibliografie generală*

Ediții și traduceri

- ***, *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, 2002*, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, București.
- ***, *Biblia, adică Dumnezeuasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă, tipărită în zilele majestății sale Carol I (...)*, 1914, ediția Sfântului Sinod, București.
- ***, *Biblia de la Blaj*, 1795, ediție jubiliară, Roma, 2000.
- ***, *Monumenta Linguae Dacoromanorum, Biblia 1688*, vol. I-VI, Iași, 1988-.
- ***, *Septuaginta 1. Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, 2004, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.
- ***, *Septuaginta 2. Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi*, 2004, Colegiul Noua Europă, Polirom, Iași.
- Brenton, L., 1851 (retipărită în 1980), *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha, Greek and English*, Londra.
- Brunello, A., 1960, *La Bibbia secondo la versione dei Settanta*, I-II, Roma.
- Harl, M., Dorival, G., Munnich O. (ed.), 1986-, *La Bible d'Alexandrie*, Paris.
- Mortari, L. (ed.), 1999, *La Bibbia dei LXX*, Roma.
- Rahlf's, A. (ed.), 1935, *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgart.
- Swete, H.B. (ed.), 1887-1894, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*, I-III, Cambridge.
- Wevers, J.W. (ed.), 1974, *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, Göttingen.

* Bibliografia cvasicompletă despre Septuaginta este conținută în două volume: pentru studiile publicate până în 1969, S.P. Brock, C.T. Fritsch, S. Jellicoe, *A classified Bibliography of the Septuagint*, Leyden, 1973; pentru studiile publicate din 1970 până în 1993, C. Dogniez, *Bibliography of the Septuagint/Bibliographie de la Septante (1970-1993)*, Leyden, 1995. Bibliografia prezentată în acest volum este sintetică și orientativă.

Lucrări și studii

- Aejmelaeus, A., 1993, *On the Trail of the Septuagint Translators. Collected Essays*, Kampen.
- Amphoux, C.B., Morgain, J., 1996, *Les premières traductions de la Bible*, Lausanne.
- Barr, J., 1961, *The Semantics of Biblical Language*, Londra.
- Bădiliță, C., Bădiliță, S., 1999, „Septuaginta sau Biblia de la Alexandria”, in *Altarul Banatului* 1-3, pp. 100-135.
- Bădiliță, C., 2004, „Septuaginta în limba română”, in *România literară*, nr. 10-11.
- Barthélemy, D., 1978, *Études d'histoire du texte de l'Ancien Testament*, Fribourg, Göttingen.
- Benoit, P., 1964, „L'inspiration des Septante d'après les Pères”, in *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Paris, pp. 169-187.
- Benoit, P., 1951, „La Septante est-elle inspirée?”, in *Exégèse et Théologie I*, Paris, pp. 13-28.
- Bogaert, P.M., 1985, „Les études sur la Septante. Bilan et perspectives”, in *Revue de Théologie de Louvain* 16, pp. 174-200.
- Botte, B., Bogaert, P.M., 1993, „Septante et versions grecques”, in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 12, col. 536-692.
- Bouhot, J.-P., 1966, „Le Pentateuque chez les Pères”, in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 7, col. 687-708.
- Broșteanu, M., 2005, *Numele lui Dumnezeu în Coran și în Biblie*, Iași.
- Carbone, S.P., Rizzi, G., 1992, *Le Scrittura ai tempi di Gesù. Introduzione alla LXX e alle antiche versioni aramaiche*, Bologna.
- Cimosa, M., 1995, *Guida allo studio della Bibbia greca (LXX)*, Roma.
- Colceriu, Șt., 2003, „O nouă traducere a Bibliei”, in *Origini. Caiete silvane*, nr. 3-4, pp. 68-70.
- Conybeare, F.C., George Stock, St., 1995, *Grammar of Septuagint Greek*, Hendrickson Publishers: Peabody.
- Daniel, S., 1966, *Recherches sur le vocabulaires du culte dans la Septante*, Paris.
- Devresse, R., 1959, *Anciens commentateurs grecs du Pentateuque*, Roma.
- Fernández, Marcos N., 1998², *Introducción a las versiones griegas de la Biblia*, Madrid.
- Fernández, Marcos N., 1985, *La Septuaginta en la investigación contemporánea*, Madrid.
- Field, F., 1875 (reeditare Hildesheim, 1964), *Origenis Hexaplorum quae supersunt*, I-II, Oxonii.
- Galbiati, E.R., 1996, „La versione dei LXX: influso sui Padri e sulla liturgia greca e latina”, in *Annali di Scienze Religiose*, I, pp. 57-70.
- Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994², *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.

- Harl, M., 1992, *La langue de Japhet, quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Paris, Cerf.
- Hatch, E., Redpath, H.A., 1975, *A Concordance to the Septuagint and other Greek Versions of the Old Testament (Including Apocryphal Books)*, Graz (ed. I: Oxford, 1897).
- Hengel, M., 1974, *Judaism and Hellenism*, Londra.
- Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture: Its Pre-history and the Problem of Its Canon*, Edinburgh, New York.
- Jellicoe, S., 1974, *Studies in the Septuagint: origins, recensions and interpretation*, New York.
- Le Déaut, R., 1984, „La Septante, un Targum?“, in Kuntzmann, R. și Schlosser, J. (eds.), *Études sur le judaïsme hellénistique*, Paris, pp. 147-195.
- Le Déaut, R., 1975, *La nuit pascale*, Roma.
- Lee, J.A.L., 1983, *A lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, Chico, California.
- Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K., 2003², *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Stuttgart (ed. I: vol. I, 1992, vol. 2, 1996).
- Martone, C., 1997, „I LXX e le attestazioni testuali ebraiche di Qumran“, in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 159-174.
- Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, „La Septante comme nomos. Comment la Torah est devenue une loi civique pour les Juifs d'Égypte?“, in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 143-158.
- Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, *Les Juifs d'Égypte de Ramses I à Hadrien*, Paris.
- Morrish, G., 1987, *A Concordance of the Septuagint*, Grand Rapids Michigan (ed. I: 1887).
- Mortari, L., 1983, *Il Salterio della tradizione*, Torino.
- Oden (ed.), Thomas C., 2001, 2002, *Ancient Christian Commentary on Scripture, „Old Testament“*, vol. I-III, Downers Grover.
- Olofsson, S., 1990, *The LXX Version. A Guide to the Translation Technique of the Septuagint*, Stockholm.
- Orlinsky, H.M., 1996, „I LXX: punto d'arrivo e di partenza per diversi ambiti di ricerca“, in *Annali di storia dell'esegesi* I, pp. 17-31.
- Pietersma, A., Cox, C., 1984, *De Septuaginta. Studies in honour of John William Wevers on his sixty-fifth birthday*, Ontario.
- Rahlf's, A., 1904, 1911, *Septuaginta-Studien*, Göttingen.
- Rose, A., 1965, „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne“, I-II, in *Questions liturgiques et paroissiales* 44, pp. 192-211; 284-301.
- Simon, M., 1984, „La Bible dans les premières controverses entre Juifs et Chrétiens“, in Mondésert, Cl. (ed.), *Bible de tous les temps I, Le monde grec ancien et la Bible*, Paris, pp. 107-125.

- Swete, H.B., Otley, R.R., 1900, retipărită la New York în 1968, *An Introduction to the Old Testament in Greek*, Cambridge.
- Tabachovitz, D., 1956, *Die Septuaginta und das Neue Testament*, Lund.
- Tov, E., 1976, „Some Thoughts on a Lexicon of the LXX”, in *Bulletin of the IOSCS IX*, pp. 14-46.
- Tov, E., 1982, *A Classified Bibliography of Lexical and Grammatical Studies on the Language of the Septuagint and its Revisions*, Ierusalim.
- Tov, E., 1981, *The Text critical Use of the Septuagint in biblical Research*, Ierusalim.
- Trebolle Barrera J., 1993, *La Biblia judía y la Biblia cristiana. Introducción a la historia de la Biblia*, Madrid.
- Taylor, B., 1994, *The analytical Lexicon to the Septuagint*, Grand Rapids.
- Vian, G.M., 1996, „Le versioni greche della Scrittura nella polemica fra giudei e cristiani”, in *Annali di storia dell'esegesi*, 1, pp. 39-54.
- Walters, 1973, *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and their Emendation*, Cambridge.

Bibliografie la 1 și 2 Paralipomene

- ***, *The Anchor Bible. I Chronicles*, 1965, introd., trad. și note de Jacob M. Myers, New York [= AB I Chron.].
- Albertz, R., 1992, *Religionsgeschichte Israels in altentestamentlicher Zeit*, 2 vol., Göttingen.
- Allen, L.C., 1974, *The Greek Chronicles. The Relation of the Septuagint of I and II Chronicles to the Massoretic Text*, Leiden.
- Allen, L.C., 1999, *The First and Second Books of Chronicles*, in *The New Interpreter's Bible 3*, Nashville.
- Barthélemy, D., 1982, *Critique textuelle de l'Ancien Testament I. Josué, Judges, Ruth, Samuel, Rois, Chroniques, Esdras, Néhémie, Esther*, OBO 50/1, Fribourg/Göttingen.
- Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de J.A. Fitzmayer, Oxford.
- Canessa, A., 1997, *Etudes sur la Bible grecque des Septante: I Esdras*, thèse de doctorat, sous la direction de M. Gilles Dorival, Université de Provence, Aix-en-Provence.
- Cross, F.M., 1975, „A Reconstruction of the Judean Restoration”, in *Jurnal of Biblical Literature* 94.
- Daniélou, J., 1961, *Symboles chrétiens primitifs*, Paris.
- Douglas, J.D. (ed.), 1995, *Dicționar Biblic*, trad. de Liviu Pup și John Tipei, Oradea [= DB].
- Galling, K., 1954, *Die Bucher der Chronik, Esra, Nehemia*, Göttingen.
- Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994², *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.
- Hengel, M., 2002, *The Septuagint as Christian Scripture*, Edinburgh/New York.

- Jamieson, R., Fausset, A.R., Brown, D., 1871, *Commentary Critical and Explanatory on the Whole Bible* [= JFB].
- Japhet, S., 1993, *1&2 Chronicles: A Commentary*, OTL, Londra.
- Meynadier, B., 2004, *Éléments de lexicographie comparée des Règnes et des Paralipomènes* (In cadrul colocviului *Les textes de la Septante à traduction double ou à traduction très littérale*, Strasbourg, 4-6 octombrie, 2004).
- Savran, G., 1999, „1 and 2 Chronicles”, in *The Literary Guide to the Bible*, Cambridge.
- Wellhausen, J., 1886, *Prolegomena zur Geschichte Israels*, Berlin.
- Welten, P., 1973, *Geschichte und Geschichtsfarstellung in den Chronikbüchern*, Freiburg.

Bibliografie la 1 Ezdra

- Canessa, A., 1997, *Études sur la Bible grecque des Septante: 1 Esdras*, thèse de doctorat, sous la direction de M. Gilles Dorival, Université de Provence, Aix-en-Provence.
- Coggins, R.J., Knibb, M.A., 1979, *The First and Second Books of Ezdras*, *The Cambridge Bible Commentary*, Cambridge.
- Denter, Th., 1962, *Die Stellung der Bücher Ezdras im Kanon des Alten Testamentes*, Fribourg.
- Duchesne-Guillemain, J., 1952, *La religion de l'Iran ancien*, Paris.
- Goodman, W.R., 1972, *A Study of 1 Ezdras 3,1-5,6*, dissertation, Duke.

Bibliografie la 2 Ezdra

- ***, *La Bible de Jérusalem*, 1986, 1988, Paris [= BJ].
- ***, *Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament*, 1983, Paris [= TOB].
- Allen, L.C., Laniak, T., 2003, *Ezra, Nehemiah, Esther*, in *New International Biblical Commentary*, Hendrickson.
- Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de Daniel L. Smith Christopher, Oxford.
- Beda Venerabilis, *In Ezram et Neemiam*, CSEL 119A.
- Blenkinsopp, J., 1988, *Ezra-Nehemiah*, Londra.
- Eskenazi, T., 1998, *In an Age of Prose: A Literary Approach to Ezra-Nehemiah*, Atlanta.
- Galling, K., 1964, *Studien zur Geschichte Israels im persischen Zeitalter*, Tübingen.
- Georges, P., 1994, *Barbarian Asia and the Greek Experience*, Baltimore.
- Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994², *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.
- Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture*, Edinburgh, New York.
- Hoglund, K., 1992, *Achaeminid Imperial Administration in Syria-Palestine and the Missions of Ezra and Nehemiah*, Atlanta.
- Kellermann, U., 1967, *Nehemia: Quellen, Ueberlieferung und Geschichte*, Berlin.
- Rudolph, W., 1940, *Esra und Nehemia*, Tübingen.
- Williamson, H.G.M., 1985, *Ezra, Nehemiah*, Waco, Texas.

Bibliografie la Ester

- ***, *The Anchor Bible. Daniel, Esther and Jeremiah: The Additions*, 1977, trad., introd. și comentariu de Carey A. Moore, New York.
- ***, *The Catholic Encyclopedia Online*, www.newadvent.org, s.v. *Esther*.
- ***, *The New Revised Standard Bible*, 1993, Cambridge [= NRSV].
- Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de Adele Reinhartz, Oxford.
- Baudelin, Anna, 2003, *Recherches sur la Septante: Commentaire du Livre d'Esther*, mémoire présenté en vue de la Maîtrise de Lettres Classiques, Université Michel de Montaigne, Bordeaux III.
- Berg, S.B., 1979, *The Book of Esther: Motifs, Themes and Structures*, Missoula Montana.
- Bickermann, E.J., 1976, „Notes on the Greek Book of Esther”, in *Studies in Jewish and Christian History*, I, Leiden.
- Clines, D.J.A., 1984, *The Esther Scroll: The Story of the Story*, Sheffield.
- Day, L., 1995, *Three Faces of a Queen: Characterization in the Books of Esther*, Sheffield.
- Delcor, M., 1990, „Jewish Literature in Hebrew and in Aramaic in the Greek Era”, in *The Cambridge History of Judaism*, vol. 2: *The Hellenistic Age*, Cambridge.
- Fox, M.V., 1991, *Character and Ideology in the Book of Esther*, Columbia SC.
- Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994², *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.
- Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture*, Edinburgh, New York.
- Paton, L.B., 1908, *The Book of Esther*, Edinburgh.

Bibliografie la Iudit

- ***, *The Catholic Encyclopedia Online*, www.newadvent.org, s.v. *Judith*.
- ***, *The New Revised Standard Bible*, 1993, Cambridge.
- Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de Amy Jill Levine, Oxford.
- Craven, T., 1983, *Artistry and faith in the Book of Judith*, Chico, California.
- Delcor, M., 1990, „Jewish Literature in Hebrew and in Aramaic in the Greek Era”, in *The Cambridge History of Judaism*, vol. 2: *The Hellenistic Age*, Cambridge.
- Douglas, J.D. (ed.), 1995, *Dictionar biblic*, trad. de Liviu Pup și John Tipei, Oradea.
- Haag, E., 1963, *Studien zum Buche Judith: Seine theologische Bedeutung und literarische Eigenart*, Trier.
- Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994², *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.
- Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture*, Edinburgh, New York

- Moore, C.A., 1985, *Judith. A New Translation with Introduction and Commentary*, New York.
- Mussies, G., 1976, „Greek in Palestine and the Diaspora”, in *The Jewish People in the First Century*, S. Safrai, M. Stern (eds.), Amsterdam.
- Vanderkam, J., 1992 (ed.), „No One Spoke Ill of Her”: *Essays on Judith, Early Judaism and Its Literature 2*, Atlanta.
- Wills, L., 1995, *The Jewish Novel in the Ancient World*, Ithaca USA.
- Zeitlin, S., Morton, S.E., 1972, *The Book of Judith*, Leiden, Brill.

Bibliografie la Tobit

- ***, *The Catholic Encyclopedia Online*, www.newadvent.org., s.v. Tobias [= CE].
- ***, *The New Revised Standard Bible*, 1993, Cambridge.
- Brooke, A.E., MacLean, N., Thackeray, H.St.J., 1906-1940, *The Old Testament in Greek*, Cambridge (III).
- Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de J.A. Fitzmayer, Oxford.
- Deselaers, G., 1982, *Das Buch Tobit. Studien zu seiner Entstehung. Komposition und Theologie*, OBO 43, Freiburg, Göttingen.
- Harl, M., 1967, „Les trois quarantaines de la vie de Moïse, schéma idéal de la vie du moine-évêque chez les Pères cappadociens”, in *Revue d'études grecques* 80.
- Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture*, Edinburgh, New York.
- Lurker, M., 1999, *Lexicon de zei și demoni*, București.
- Miller, A., 1940, *Das Buch Tobias übersetzt und erklärt, Die Heilige Schrift des Alten Testaments*, Bonn.
- Nowell, I., 1985, *The Book of Tobit. Narrative Technique and Theology*, Ann Arbor, MI.

Bibliografie la 1-4 Macabei

- ***, DTV – *Lexikon der Antike*, München, 1965.
- ***, DTV – *Lexikon der Bibel*, München, 1970.
- Abel, F., 1949, *Les livres des Maccabées*, Paris.
- Bădiliță, C., 2005, *Métamorphoses de l'Antichrist chez les Pères de l'Eglise*, Paris.
- Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de Sarah Pearce, Oxford.
- Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de David J. Elliott, Oxford.
- Barton, J., Muddiman, J. (ed.), 2000, *The Oxford Bible Commentary*, introd. de J.A. Fitzmayer, Oxford.
- Bentwich, N., 1919, „Hellenism”, in *Movement in Judaism*, Philadelphia.
- Bickermann, E., 1937, *Der Gott der Makkabäer*, Berlin.

- Bickermann, E., 1938, *Institutions des Séleucides*, Paris.
- Bickermann, E., 1946-1948, „Une proclamation séleucide relative au temple de Jérusalem”, in *Syria*.
- Bouche-Leclercq, A., 1913-1914, *Histoire des Séleucides*, Paris.
- Breitenstein, U., 1976, *Beobachtungen zu Sprache: Still und Gedankengut des Vierten Makkabäerbuchs*, Basel.
- Campenhause, H. von, 1964, *Die Idee des Martyriums in der alten Kirche*.
- Cavaignac, E., 1923, „Les Finances des Séleucides”, in *Population et capital*, Paris.
- Cavaignac, E., 1931, „La chronologie des Séleucides d'après les documents cuneiforms”, in *Revue d'Assyriologie*.
- Cavaignac, E., 1937, „Appendice à la chronologie cuneiforme des Séleucides”, in *Revue d'Assyriologie*.
- Delcor, M., 1990, „Apocrypha and Pseudepigrapha of the Hellenistic Period”, in *The Cambridge History of Judaism*, vol. 2: *The Hellenistic Age*, Cambridge.
- Derchain, Ph., 1963, *Die Länder des Ostens am Rande des Hellenismus (III. Das Judentum in Palestina in der hellenistischen Zeit, pp.254-269)*, in vol. *Der Hellenismus und der Aufstieg Roms*, Fischer Weltgeschichte, Mainz.
- Detienne, M., 1977, *Dionysos mis à mort*, Paris.
- Druet, Fr.-X., 1990, *Langage, images, visages*, Paris.
- Dupont-Sommer, A., 1939, *Le quatrième livre des Maccabées. Introduction, traduction et notes*, Paris.
- Emmet, C.W. 1918, „The Third Book of Maccabees”, in *APOT (Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament)*, vol. I.
- Ferrari, A., 2003, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, trad. de Emanuela Stoleriu, Dragoș Cojocaru, Dana Zămosteanu, Iași.
- Firpo, G., 1999, *Le rivolte giudaiche*, Roma, Bari.
- Freudenthal, J., 1869, *Die Flavius Josephus beigelegte Schrift über die Herrschaft der Vernunft (IV Makkabärbuch)*, Schletter.
- Grimm, C.L.W., 1857, „Viertes Buch der Makkabäer”, in *Kurzgefasstes exegetisches Handbuch zu den Apokryphen des Alten Testaments*, Leipzig.
- Hadas, M., 1954, *The Third and Fourth Books of Maccabees*, New York.
- Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994², *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.
- Hegermann, H., 1989, „The Diaspora in the Hellenistic Age”, in *The Cambridge History of Judaism*, vol. II, Cambridge.
- Hengel, M., 1990, „The Interpenetration of Judaism and Hellenism in the Pre-Maccabean Period”, in *The Cambridge History of Judaism*, vol. 2, Cambridge.
- Hengel, M., 2001, *The Septuagint as Christian Scripture*, Edinburgh, New York
- Holleaux, 1916, „La mort d'Antiochus IV Epiphanes”, in *Revue des Etudes Anciennes*.
- Jeanmaire, H., 1951, *Dionysos. Histoire du culte de Bacchus*, Paris.

- Jouguet, P., 1937, *L'Imperialisme macedonien et l'hellenisation de l'Orient*, Paris.
- Macalister, Stewart, 1912, *The Excavation of Gezer*, Londra.
- Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, *Les Juifs d'Égypte de Ramses I à Hadrien*, Paris.
- Meyer, E., 1921, *Ursprung und Anfänge des Christentums*, vol. I-III, Stuttgart, Berlin.
- Momigliano, A., 1931, *Prime linee di storia della tradizione Maccabaica*, Torino.
- Momigliano, A. 1975, *Alien Wisdom, the limits of civilization*, Cambridge.
- Momigliano, A., 1979, *Hochkulturen im Hellenismus*, cap.4: *Die Entdeckung des Judentums durch die Griechen* (pp. 93-117); cap. 5: *Griechen, Juden und Römern von Antiochos III bis zu Pompeius* (pp.118-145), München.
- Nicolet, C. (ed.), 1978, *Rome et la conquête du monde méditerranéen*, vol. II: *Genese d'un empire*, cap. IX: P. Vidal Naquet, *Les Juifs entre l'Etat et l'apocalipse*, Paris.
- Otto, W.F., 1977, *Dionysos. Le mythe et le culte*, Paris.
- Peters, F.E., 1993, *Termenii filozofiei grecești*, București.
- Preaux, C., 1978, *Le monde hellénistique*, 2 vol., Paris.
- Reale, G., 2004, *Storia della filosofia greca e romana*, vol. IX: *Assi portanti del pensiero antico e lessico*, Milano, 2004.
- Saller, P.R., 1941, *The Memorial of Moses Mount*.
- Saulnier, Ch., 1985, *Histoire d'Israël. De la conquête d'Alexandre à la destruction du Temple*, Paris.
- Schäfer, P., 1997, *Judeophobia. Attitudes towards the Jews in the Ancient World*, Cambridge.
- Wissowa, P., 1964-1975, *Realenziklopädie der Altertumswissenschaft*.
- Ziadé, R., 2002, *Les Martyrs Maccabées et leur panégyrie dans l'Orient chrétien du IVe siècle*, Paris.

Cuprins

<i>Notă asupra volumului</i> (Cristian Bădiliță)	5
1 PARALIPOMENE	
Introducere (Ștefan Colceriu)	11
1 Paralipomene (trad. de Ștefan Colceriu)	21
2 PARALIPOMENE	
Introducere (Ștefan Colceriu)	105
2 Paralipomene (trad. de Ștefan Colceriu)	115
1 EZDRA	
Introducere (Octavian Gordon și André Canessa)	209
1 Ezdra (trad. de Octavian Gordon)	219
2 EZDRA	
Introducere (Ștefan Colceriu)	259
2 Ezdra (trad. de Lia Lupaș)	267
ESTER	
Introducere (Anna Baudelin și Ștefan Colceriu)	317
<i>Ester la Părinții Bisericii</i> (Cristian Bădiliță)	324
Ester (trad. de Vichi Dumitru)	327
IUDIT	
Introducere (Ștefan Colceriu)	355
<i>Iudit la Părinții Bisericii</i> (Cristian Bădiliță)	362
Iudit (trad. de Theodor Georgescu)	365
TOBIT	
Introducere (Ștefan Colceriu)	405
<i>Tobit la Părinții Bisericii</i> (Cristian Bădiliță)	411
Tobit (trad. de Ștefania Ferchedău și Francisca Băltăceanu)	413

1-4 MACABEI

Introducere (Gheorghe Ceaușescu)	471
1 Macabei (trad. de Gheorghe Ceaușescu)	487
2 Macabei (trad. de Gheorghe Ceaușescu)	557
3 Macabei (trad. de Gheorghe Ceaușescu)	607
4 Macabei (trad. de Gheorghe Ceaușescu)	631

*

Indice de termeni și expresii grecești	675
Indice selectiv de nume proprii	677

*

Bibliografie	685
<i>Sigle și abrevieri bibliografice</i>	687
<i>Bibliografie generală</i>	689
<i>Bibliografie la 1-2 Paralipomene</i>	692
<i>Bibliografie la 1 Ezdra</i>	693
<i>Bibliografie la 2 Ezdra</i>	693
<i>Bibliografie la Ester</i>	694
<i>Bibliografie la Iudit</i>	694
<i>Bibliografie la Tobit</i>	695
<i>Bibliografie la 1-4 Macabei</i>	695

SEPTUAGINTA 3

Sigle și abrevieri mai frecvente*

AB	<i>The Anchor Bible</i> , 1964-, New York
AI	Flavius Iosephus, <i>Antiquitates Iudaicae</i>
BA	<i>La Bible d'Alexandrie</i> , 1986-, Paris
<i>Bell. Iud.</i>	Flavius Iosephus, <i>De bello Iudaico</i>
BJ	<i>La Bible de Jérusalem</i> , 1986, 1988, Paris
<i>Contra Ap.</i>	Flavius Iosephus, <i>Contra Apionem</i>
DB	Douglas, J.D. (ed.), 1995, <i>Dicționar biblic</i> , trad. de Liviu Pup și John Tipei, Oradea
<i>Ep.</i>	<i>Epistulae</i>
JFB	Jamieson, R., Fausset, A.R., Brown, D., <i>Commentary Critical and Explanatory on the Whole Bible</i>
LEH	Lust, J., Eynickel, E., Hauspie, K., 2003, <i>A Greek-English Lexicon of the Septuagint</i> , Stuttgart (ed. 1: vol. 1, 1992, vol. 2, 1996).
LSJ	Liddell, H.G., Scott, R., Jones, H.S., 1996, <i>A Greek-English Lexicon</i> , Oxford
LXX	Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs)
LXX-A (sau A)	Codex Alexandrinus
LXX-B (sau B)	Codex Vaticanus
LXX-L (sau L)	LXX <i>recensio Luciani</i>
LXX-O (sau O)	LXX <i>recensio Origenis</i>
NRSV	<i>New Revised Standard Version</i> , 1993, Cambridge
NT	Noul Testament
PG	Patrologia greacă (ed. J.-P. Migne)
PL	Patrologia latină (ed. J.-P. Migne)
Q	Manuscrisele de la Qumran
SC	<i>Sources chrétiennes</i>
TM	Textul Masoretic
TOB	<i>Traduction œcuménique de la Bible. Ancien Testament</i> , 1983, Paris.
VL	<i>Vetus Latina</i>
VT	Vechiul Testament
Vulg.	Vulgata [<i>Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem</i> , 1983, Stuttgart]

* Lista completă se află în Bibliografia volumului.

Transliterarea alfabetului grecesc

α, A = a, A; β, B = b, B; γ, Γ = g, G; δ, Δ = d, D; ε, E = e, E; ζ, Z = z, Z; η, H = e, E; θ, Θ = th, Th; ι, I = i, I; κ, K = c, C (dar k, K înainte de e și i); λ, Λ = l, L; μ, M = m, M; ν, N = n, N; ξ, Ξ = x, X; ο, Ο = o, O; π, Π = p, P; ρ, Ρ = r, R; σ, Σ = s, S; τ, Τ = t, T; υ, Υ = u (în diftongi), y, U (în diftongi), Y; φ, Φ = ph, Ph; χ, Χ = ch, Ch; ψ, Ψ = ps, Ps; ω, Ω = o, O.

Transliterarea alfabetului ebraic

Ⲁ = ' (stop glotal); ב, בּ = b; ך, כּ = bh (pronunțat spirant, aprox. ca [v]); ג, גּ = g; ך, ךּ = gh (pronunțat spirant); ד, דּ = d; ך, ךּ = dh (pronunțat spirant, aprox. ca engl. „th” sonor); ה, הּ = h; ו, וּ = w; ז, זּ = z; ח, חּ = h; ט, טּ = t; י, יּ = y; כ, כּ = k; ך, ךּ = kh (pronunțat spirant, aprox. ca [h]); ל, לּ = l; ם, םּ = m; ן, ןּ = n; ס, סּ = s; שׁ, שׂ = ' (guturală); פ, פּ = p; ף, ףּ = ph (pronunțat spirant, aprox. ca [f]); צ, צּ = t; ק, קּ = q; ר, רּ = r; שׁ, שׂ = ś; שׂ, שׂ = š; ת, תּ = t; תּ, תּ = th (pronunțat spirant, aprox. ca engl. „th” surd); ׁ = ā (în silabă închisă, înainte de accent: o); ׂ = ē; ׃ = ī; ׄ = ō; ׅ = ū; ׆ = a; ׇ = e (pentru simplificare, am transliterat la fel *šwa mobile* și *šwa quiescens*); ׈ = i; ׉ = o; ׊ = u.

Structura ediției

Volumul I (februarie 2004): Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.

Volumul II (septembrie 2004): Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1–4 Regi.

Volumul III (mai 2005): 1–2 Paralipomene, 1–2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1–4 Macabei.

Volumul IV, tomurile I și II (în curs de apariție): Psalmi, Ode, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea cântărilor, Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirach, Psalmii lui Solomon.

Volumul V (în pregătire): Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdia, Iona, Naum, Habacuc, Sophonia, Aggeu, Zaharia, Malachia.

Volumul VI (în pregătire): Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Scrisoarea lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel și Dragonul.